

THE DEPARTMENT OF PUBLIC INSTRUCTION, BOMBAY.

A New Dictionary
OF THE
MARÁTHÍ LANGUAGE.

COMPILED BY
RAGHUNÁTH BHASKAR GODBOLE

Registered under Government of India's Act XXV of 1867

Bombay:
GOVERNMENT CENTRAL BOOK DEPÔT
1870.

Price 2½ Rupees.

Disb. 3.11 k
7.10

BOMBAY:
PRINTED AT THE "ORIENTAL PRESS"

मराठी भाषेचा नवीन कोश.

हा ग्रंथ

ग्युनाथ भास्कर गोडबोले यांनी केला

तो

मेहेरबान विद्याखात्याचे डैरेक्टर यांच्या
हक्कमावरून छापिला.

या ग्रंथाची मालकी सन १८६७ चा आक्ट २५ प्रमाणे नोंदली आहे

मुंबई :

गव्हर्नमेन्ट सेन्ट्रल बुक डीपो.

सन १८७०.

शके १७९१.

किंमत २॥ रुपये.

मुक्काम मुंबई येथे

“ ओरिएन्टल” छापखान्यांत छापिला.

PREFACE.

There is extant an excellent Dictionary of the Mahratti language prepared at Bombay by several learned Pundits with great labor and talent under the orders of the Bombay Government. Finding, however, that that Dictionary is so bulky that it cannot be carried about and consulted with convenience at all times, and that a great many Mahomedan words, which have, consequent on the rule of that nation over this country, crept into this language and have become almost a part of it, cannot by a reference to it be traced to their parentage, I had since many years entertained a hope of compiling a New Dictionary which would obviate the inconveniences mentioned above, and be a portable vocabulary fit for reference at all times to the old and young persons. This wish of mine has been accomplished by the goodness of God in as much as He has enabled me to go to the end of the arduous work I had commenced.

To those who would ask how such a bulky Dictionary could be compressed into a portable small volume, I would reply that such a thing became feasible in consequence of my having omitted the most difficult Sanscrit words which rarely occur in common language as well as those simple words which are easily understood by the generality and which bear no figurative meanings.

To such as would wish to know what end has been gained by abridging the old Mahratta Dictionary, I would say that I have added alphabetically to my present Dictionary the contents corrected and improved of a Vocabulary I had previously compiled under the name of Huns Kosh, so that the present work sets aside the necessity of reference to another work while reading the Mahratta poets. Moreover no previous Dictionaries attempted to show the origin of several Persian and Arabic words which have mixed with the Mahratta language.

The renderings of words are given in plain and easy terms, and they have after careful examination been approved by the Mahratta Translator and his Pundit.

The Director of Public Instruction of this Presidency wishes that this work should be one of general reference, and I am confident that it cannot be otherwise. My heart-felt prayer to God is that he would pour his blessing upon it so that that Gentleman's wish that it may become useful to the young and old may be accomplished

RAGHUNÁTH BHASKAR GODBOLE.

प्रस्तावना.

पूर्वी मुंबईमध्ये इंग्लिश सरकारचे आज्ञेवरून मोठाले पंडितानीं मिळून मराठी भाषेचा कोश बहुत श्रम घेऊन व अपार वेदिसामर्थ्य खर्चून लिहिलेला अतिशयितच उत्तम आहे, पण तो फार मोठा असल्यामुळे हातांत वागवून फिरण्याची व पाहिजे तो शब्द पाहिजे तेव्हां पाहण्याची अगदीं सोय नसून यवनी राज्याच्या संबंधानें जे त्या भाषेचे शब्द मराठींत मिसळले जाऊन केवळ ते मराठीच शब्द असें जें होऊन गेलें आहे त्याची महाराष्ट्र लोकांस कळायजोगी निवड नाहीं; ह्या सर्व अडचणी दूर व्हावा व आवालवृद्धांस उपयोग घडावा असा कोश करण्याचें माझे मनांत फार दिवसांपासून होतें, त्याच हेतूनें सांप्रत हा कोश आरंभिलेला निर्विघ्नपणानें परमेश्वराच्या कृपेकरून तडीस लागला.

कोणी असें झणेल कीं, पूर्वीचा एवढा मोठा कोश हातांत वागविण्याजोगा झाला कसा ? तर असें समजावें कीं पूर्वीच्या कोशांत ज्यांचा नेहमींच्या भाषणांत उपयोग नाहीं असे फार अवघड जे शास्त्रीय संस्कृत शब्द होते ते व ज्यांचा अर्थ सहज मनांत येतो असे लाक्षणिकार्थावांचून असलेले साधारण मराठी शब्द ते, हे सर्व गाळून टाकल्यामुळे हा कोश हातांत वागविण्याजोगा झाला आहे.

पुनः अशी शंका होईल कीं, पूर्वाच्या कामांत होईल तितकी काटकसर करून ज्या अर्थी हा कोश तयार केला आहे त्या अर्थी यांत विशेष काहीं नसेल ? तर असें समजूं नये, कारण

जो मी पूर्वी कवितांमधील शब्दांचा हंसकोश नामक ग्रंथ केलेला नुक्रताच चांगल्या रीतीने शोधून व आंत आणखी नवे शब्द घालून तयार करून ठेवलेला ह्या कोशास वर्णानुक्रमाने ऐताच जोडला आणि आजपावेतो मराठी भाषेचे कोश करणारे जितके झाले त्यांतून एकानेही अरबी, फारशी शब्दांची निवड मराठी कोशांत केली नाही ती ह्यांत केली आहे. हाच ह्या कोशांत विशेष आहे.

ह्या कोशांत शब्दांचे अर्थ जरी जुन्या कोशास अनुसरून आहेत तरी होतील तितके सुलभ शब्दांनी लवकर मनांत यावयाजोगे केले आहेत व ते मराठी भाषांतर करणारे, अधिकारी आणि त्यांचे पंडित यांनी अक्षरशः तपासून पाहून मान्य केले आहेत.

हा कोश सर्वत्र प्रचारांत आणावा ह्मणून मुंबई इलाख्यांतील विद्याखात्याचे मुख्य अधिकारी मेहेरवान डायरेक्टर साहेब यांनी मनावर घेतले आहे, यास्तव हा कोश आबालवृद्धांस पाहण्यास उपयोगी होण्यासारखा प्रसिद्ध होईलच, तर हा त्यांचा हेतु पूर्ण पणे सिद्धीस जावा याविषयी परमेश्वराजवळ मी प्रार्थना करित आहे.

ग्रंथकार.

ह्या कोशांतील सांकेतिक शब्दांची सूचना.

सं०	ह्रणजे	संस्कृत.	न०	==	नपुंसकलिंग.
प्रा०	==	प्राकृत.	ना०	==	नाम.
अर०	==	अरबी.	वि०	==	विशेषण.
फा०	==	फारशी.	किं०	==	किंवा.
सं. अप.	==	संस्कृताचा	प्र०	==	प्रत्येकीं प्रयोग.
		अपभ्रंश.	अव्य०	==	अव्यय.
अ०	==	अथवा.	धा.ना.	==	धातुसाधित
ग्रं०	==	प्राकृत कवि-			नाम.
		ताग्रंथांत.	इ०	==	इत्यादि.
पु०	==	पुल्लिंग.	उ०	==	उदाहरण.
स्त्री०	==	स्त्रीलिंग.			

मराठी भाषेचा नवीन कोश.

— ००४०० —

अं:

अंक

-अ-

अ -हा वर्ण सर्व वर्णक्रमान पहिले आहे व सोळा स्वरांत प्रथम स्वर आहे. (सं. अव्य.) ज्या संस्कृत शब्दांचें पहिले अक्षर व्यंजन आहे, त्याच्या मागे याचा योग झाला असता त्या अर्थाचा अभाव किंवा त्याशीं विरुद्धता अ० भिन्नता इ० दाखविता आणि ज्या शब्दाचे पहिले अक्षर स्वर आहे त्याच्या मागेंही याचा योग असता अर्थ तोच परंतु एक नकार मध्ये अधिक शिरतो; जसें उ० नव्हे जो ब्राह्मण तो अब्राह्मण, ज्ञानाचा जो अभाव ते अज्ञान, आराशी विरुद्ध किंवा आदराहून भिन्न तो अन्यादर इ०.

अँ (अव्य०) कोणी काहीं सांगितलेली गोष्ट चांगली ऐकण्यांत आली नसता सांगणारास पुनः बोल अशा अर्थी याचा उच्चार करितात.

अँ: (अव्य०) कोणी काहीं सांगितलेली गोष्ट किं० केलेले काम मनास आले नसता निषेधार्थी किं० तुच्छतार्थी याचा उच्चार करितात.

अइनी (स्त्री. ना.) (प्र०) पदा-
आयणी.

अइसा (स्त्री. ना.) (प्र०) विष्णू-
ची स्त्री जी लक्ष्मी ती.

अक (सं. न. ना.) दुःख. २ पाप.

अंक (सं. पु. ना.) अंकडा. २ चिन्ह.
३ मांडी.

अकटोविकट (सं. विकट) (वि०)
आकारांत सुरेखपणा नसून जो
पदार्थ फार मोठा तो.

अँकडा (सं. अंक) (पु. ना.) एक,
दोन, तीन इ० संख्यांचीं चिन्हे
तीं प्र०. २ एकाचे अंकासारखा
वाकविलेला खिळा तो. ३ विंचवा-
चा जो नागाडा तो.

अँकडी (अंकडा) (स्त्री. ना.)
झाडाची खांदी, वस्त्र इ० ओढा-
याकरिता शेवटास वळविलेला खि
ळा बसवून किंवा अंगचाच तसा
अवयव राखून जी वेळू इ० कांची
काठी केले असत्ये ती.

अंकग, अंकणा (न. पु. ना.) (प्र०)
पायांतले जें ब्रीद तें, तो ह्मणजे
ब्रीदरूपानें जो कोणेकाचा शरी-
राकार धातु इ० कांचा करून प-
यांत घालितान तें तो.

अंकुणें (सं. अंकन) (भा. ना.) काहीं अकिंचन (सं. वि०) दरिद्री.

पदार्थ रेषा इ० चिन्हानें चिन्हित अंकित (सं. वि०) चाकरी, उपकार
करणें. २ स्थळ इ० कावर रेषांनीं इ० कारणामुळें जो कोणी व्या
चित्र इ० उत्पन्न करणें कोणाची आज्ञा उल्लंघन शकत नाहीं
अकर्म (सं. न. ना.) दुष्कर्म. तो त्याचा. २ चिन्ह केलेला तो.

अकर्मा (सं. वि०) (ग्रं०) कर्म- अंकुर (सं. पु. ना.) बीज इ० का-
हीन. २ कर्मभ्रष्ट. ३ साहसकर्म चा कोमल अवयव तो, मोड.
करणारा. २ लहान मुलाच्या अंगीं हें पुढे

अकल्पनाकल्पतरु (सं. पु. ना.) अमुक प्रकारचें होईल असा अर्थ
(ग्रं०) कल्पना नाहींशी करणारा जाणवणारें जें त्याच्या भाषणादि-
जो कल्पवृक्ष तो. कावळून चिन्ह दिसतें तो.

अकल्पित (सं. अव्य०) पूर्वी कल्पना अंकुश (सं. पु. ना.) हत्तीच्या गं-
केली नसता किं० झाली नसता. डस्थळावर टोचण्याचे उपयोगी
अकस (अर. पु. स्त्री. ना.) द्वेष. एक शस्त्र आहे तो.

अकसळ-सळू (पु. ना.) (ग्रं०) अंकू (अंकित) (पु. ना.) (ग्रं०)
हणें इ० धातु. शिष्य, सेवक.

अकस्मात् (सं. अव्य०) अकल्पित. अकड (स्त्री. ना.) शूरपणा. इ० गु-
अकळतनकळत (अव्य०) न स- नांपासून उत्पन्न झालेला अभिमा-
मजता. नाचा आकार जो बोलणें, चालणें

अकांत (सं. आकंदन) (पु. ना.) इ० काचेठायीं दिसायाजोगा अस-
उपद्रवकारकउष्ण, शीत इ० उ- तो ती.

पद्रवाचा अतिशय तो. २ त्याणें अकल (अर० स्त्री. ना.) बुद्धि.
होतो जो दुःखातिशय तो आणि अकलहुशरीरिनें (अव्य०) सावधप-
न्यासंबंधी ओरडाभारडा तो. णाने, रोखा इ० लेखांत प्रसिद्धि.

अकाबाई (सं. अका) (स्त्री. ना.) अक्राळविक्राळ (वि०) भयंकर जो
लक्ष्मीची वडील बहीण ती. २ दुर्दैव. शरीराचा आकार किं० शब्द तो.

अकारण (सं. वि०) निष्कारण. अक्रीत (न. ना.) अन्यायानें घेतले
२ (अव्य०) कारणावांचून किं० मोल.

अकारमात्रा (सं. स्त्री. ना.) (ग्रं०) अकेश (सं. अव्य०) केश न पडता
प्रणवाची किं० ओंकाराची पहि- जितका लाभ व्हावयाचा त्यांत
ली मात्रा ती. काहीं न्यून न होता. २ काहीं अंश
अवशिष्ट न राहता.

अकूसाबोकशी (अव्य०) रडण्याचा वेग आटोपेनासा झाल्यामुळे जीव पावरा होई अशा प्रकारें.

अखंड (सं. वि०) संबंध. २ (अव्य०) सदोदितपणें, मध्ये खंड न पडता.

अखडणें (धा. ना.) पसरलेला वस्त्र, कागद इ० पदार्थ भटपून घेणें. २ संकोच पावणें.

अखंडदंडायमान (सं. वि०) ज्याचा पळ, घटिका, दिवस, वर्ष इ० कां-नीं खंड अ० विभाग होत नाही तो.

अखंडित (सं. वि०) मध्ये ज्याचा खंड झाला नाही असें ज्ञान, संपत्ति इ० अर्थ तो.

अखंडैकरस (सं. पु. ना.) (प्र०) ब्रह्म.

अखता (सं. अप. स्त्री. ना.) (प्र०) अक्षता.

अखत्यार (अर० पु. ना.) मालकी-प्रमाणें अधिकार तो.

अखबर, बार (अर० स्त्री. ना.) पर-राज्यादिकांतील लेखादिद्वारा येतें जें वर्तमान किं० बातमी ती.

अखबरनवीस-नीस (फा० पु. ना.) आपणास अखबर ल्याहावी झणून परराज्यादिकांत जो राजे इ० कां-नीं कोणी मनुष्य ठेविला असतो तो.

अखम (सं. अप. वि०) (प्र०) अक्षम. २ पंगु.

अखर (सं. अप. न. ना.) (प्र०) भक्षर. २ (प्रा०) गुलाची एके ठिकाणीं जमून बसण्याची जागा. ३ (फा० अव्य०) शेवटीं.

अखलेख (अव्य०) (प्र०) भक्षेद्य. २ अखेलेखें.

अखसें (वि०) (प्र०) सर्व.

अखा (वि०) (प्र०) सगळा, सर्व.

अखाडा (पु. ना.) भड्डा.

अखिल (सं. वि०) सर्व.

अखें (न. ना.) कंठाळ, पडशी इ० कांचे दोन दोन भागांतील एकेक भाग तें.

अखेर (फा० स्त्री. ना.) शेवट, समाप्ति. २ (वि०) शेवटील किं० शेवटला. ३ (अव्य०) शेवटीं.

अखेलेखें (अव्य०) (प्र०) बारंवार.

अग (सं. पु. ना.) पर्वत. २ वृक्ष. ३ (प्रा०) स्त्रिस संबोधन देतवे-ळीं हें अव्यय झणतात.

अंग (सं. न. ना.) शरीर, वस्त्र, इ० कांचा अवयव तें. २ शरीर. ३ गुद-द्वार, योनि इ० कांवाटे जो मां-सगोल बाहेर पडतो तें. ४ कोणेंक कामांत कोणेंकाचें अंग असणें ह्म० त्यांत त्याचें चित्त, अनुमो-दन, पाठवळ, इ० असणें. ५ अंगा-वरपडणें ह्म० संसार इ० खट-लें गळ्यांत पडणें किं० लाभासा-ठीं घेतलेला पदार्थादिक लाभदा-यक न होता उगाच पोसावा लागणें इ०.

अगई (अव्य०) स्त्रियांचे भाषणांत भय, आश्चर्य यांचा उद्गार आहे. अंगवालणें (धा. ना.) (प्र०) भूईवर पडून लोळण घेणें.

अंगचा (वि०) अंगावरील. २ मनचा.	कामांत जी अंगानें करायाची
अंगछाया (सं. स्त्री. ना.) (प्र०)	मेहेनत अ० कष्ट तो.
आश्रय. २ अंगाची जी सावली	अंगमोडा (अंग मोडणें) (पु. ना.)
किं० कृपेची सावली ती.	आळस इ० घालवायाकरिता हात,
अंगटी (सं. अग्नि.) (स्त्री. ना.)	पाय इ० कांस देतात जी ताण तो.
शेकापासाठीं भूईवर किं० शेंग-	अगभ्य (सं. वि०) जावयास किं०
डीत पेटविताना जी अग्नि ती.	जाणावयास अशक्य तो.
अगड (स्त्री. ना.) (प्र०) लवणाम-	अगर (सं. अग्र) (पु. ना.) चंद-
धील वाट ती.	नाची एक जाण आहे तो. २ (सं.
अगडतगड, दगड (न. ना.) अधिक	आकर) (न. ना.) आगर.
उगें अमर्याद भाषण तें.	३ (फा० अव्य०) अधवा, किंवा,
अगडबंब (वि०) फार जो लठ्ठ तो.	अगरडा, डें (सं. अग्र) (न. ना.
अगत्य (सं. अगति) (अव्य०) नि-	प्र०) शेडा, शेवट.
श्चयेंकरून. २ (न. ना.) पक्षपात,	अंगराग (सं. पु. ना.) सुगंधि उटणें.
अभिमान, गरज.	अगरी (स्त्री. ना.) (प्र०) शहरा-
अगत्यपूर्वेक (सं. अव्य०) खचितपणानें	तिल पेंठ. [समागम.
अगत्यवाद (सं. पु. ना.) अगत्य-	अंगलग (अंग, लागणे) (पु. प्र०)
द्वितीयार्थी. [निरोगि.	अंगलणें (धा. ना. प्र०) स्वाधीन होणें.
अगद (सं. न. ना.) औषध. २ (वि०)	अंगली (सं. जांगुलीकरण) (स्त्री. ना.)
अंगदट (अंग, दृढ) (वि० प्र०)	औषधोपचार.
बळकट. [शेषणानें	अंगलोट (पु. ना.) शरीरबाधा.
अगदीं (अव्य०) निःशेष. २ निः-	अंगवखा, खाँ (अव्य०) (प्र०) अं-
अंगघटाई (स्त्री. ना.) युक्ति सोडून	गावर.
अंगबळानें काहीएक कार्य कर-	अंगवटाँ (अव्य०) (प्र०) स्वाधीन.
ण्याचा प्रयत्न तो.	अंगवठा (पु. ना.) अंगलोट.
अंगनघेणें (धा. ना. प्र०) पुढें न सर-	अंगवण (स्त्री. ना.) (प्र०) अंगबळ,
सावणें, किं० मागें सरणें.	सामर्थ्य.
अंगना (सं. स्त्री. ना.) स्त्री.	अंगवणियेचें (वि० प्र०) अलीकडचें.
अंगपिळा (अंग पिळणें) (पु. ना.)	अंगवणें (धा. ना. प्र०) मुकणें.
अंगमोडा.	अंगवला (अव्य० प्र०) जवळ.
अंगबळ (न. ना.) अंगघटाई.	अंगवसें (न. ना. प्र०) रूप.
अंगमेहेनत (स्त्री. ना.) शेतकी इ०	

अंगविणें (भा. ना. प्र०) अतरणे,
मुकणें.

अंगसानें (न. ना. प्र०) लेंकरू.

अगस्ती (पु. ना. प्र०) देहाचा अ-
भिमान.

अंगहीन (स्त्री. ना. प्र०) वेश्या, क-
व्दंतीण. २ (स. वि०) पगु.

अगा (म. अव्य०) पुरुषाच सवोधन.
(स्त्री. ना.) भोरण. ३ ध्य स.

अगाई (अव्य०) अगई. [अगादर.

अगाऊ (अव्य०) आर्त्ता, पहिल्याने,

अगातुकी (स. आगतुकु) (स्त्री. ना.)

लग्नादि समारंभांत अन्न कि० द-
क्षिणा याची जी याचना ती.

अगातुकु (स. अगतुकु) (पु. ना.)

अगातुकी करतो तो.

अगाध (स. वि.) खोल. २ दु.शक.

अगार (स. न. ना.) घर.

अंगारा (म. अगार) (पु. ना.) दे-

वाचा भूपारतातीळ राख प्रसाद
म्हणून कपाळ, अग इ० कांस ला-
वितात तो अ० मत्तल्ले भस्म
कि० राख तो. २ दाणा काळा
पडणे असा जोषळ्यावर पडतो
रोग तो. कोणकास अगारा ला-
वणें म्ह० त्यास आशा लावून मग
त्याची निराशा करणे.

अगारामेर (स्त्री. ना. प्र०) शेताची
कड ती.

अंगिक (न. प्र०) बळ.

अंगिकभाव (पु. ना. प्र०) शरीरा-
ची आकृति.

अंगियाळें (स. अभि, आलय) (न.
ना. प्र०) कुड.

अंगिसुती (वि० प्र०) निश्चळ.

अंगीकार (स. पु. ना.) स्वीकार.

अंगीपडणें (भा. ना. प्र०) साह्य
होण, करणे. २ कोणक गोष्टीची
सवय पडणे.

अंगुणीअष्टधाप्रकृति (स. स्त्री. ना.
प्र०) अष्टधा प्रकृतिं तिन गुण
कमी केल्याने शेष राहिले पांन
या अर्थावरून पच महाभूतें.

अंगुली (स. स्त्री. ना.) बोट.

अंगुस्तन (स. अमृत्तनाण) (न. ना.)
तीर मारतांना कि० शिवण्याचें
काम करितांना बोटस इजा न
व्हावी ह्मणून जें कातडे कि० पि-
तळ इ० धातु यांचे टोपण करि-
तात तें.

अंगूर (फा० पु. ना.) द्राक्ष.

अंगूळवेढें (न. ना.) हाताचे बोटस
काडरू ह्मणून दुःख होतें तें.

अगेमागे (अव्य०) पुढेमागे कि० मागें
पुढें. [साष्टांगमन.

अंगेष्टी (अग, अष्ट) (प्र० स्त्री. ना.)

अंगोठ (स्त्री. ना.) पर्जन्यकाळाच्या
आरंभीचा काळ कि० सव पर्जन्य-
काळ ती.

अंगौन (वि०) (प्र०) अगावरला.

अम (सं. पु. ना.) अभि.

अभि (स. पु. ना.) पच महाभूता-
तील तेजोरूप तिसरें भूत तो.

२ विस्त्रव, एकाद्यावर अग्नोचा पा-
उस पडणें झ० त्यावर अनेक अ-
नयं गुदरणें.

अभिकाष्ठ (सं. न. ना.) पेटलेलें ला-
कूड. २ कोणेकानें अभिकाष्ठे खाणें,
भक्षिण झ० मरणासाठीं अग्नीत
प्रवेश करणें.

अभिस्थान (सं. न. ना. प्र०) दोहो
भिंवयांमधील योगशास्त्रोक्तस्थान ते.

अभिहोत्र (सं. न. ना.) वेदाध्यय-
नाचे अविकारी ब्राह्मणादिक या-
नीं अग्नि वाळगून साज सकाळ
होम करावा अस जें कर्म तें.

अग्र (सं. न. ना.) पदार्थमात्राचा
शेवटला भाग तें. २ पुढचा जो
भाग तें.

अग्रगण्य (सं. वि०) श्रेष्ठ.

अग्रधान्य (सं. न. ना.) पावसाळ्यात
प्रथम पिकणारीं धान्ये तीं प्रत्येकीं.

अग्रसर (सं. वि०) अग्रगण्य.

अग्रहार, अग्राहार (सं. पु. ना.)
ब्राह्मणाचें कुटुंब पोषण व्हावें झ-
णून ईश्वरप्रीत्यर्थ जो गांव कि०
जमीन त्यास देतात तो.

अघ (सं. न. ना.) दाप.

अघटित (सं. वि०) घडण्यास कठीण तें.

अघवा (वि० प्र०) सर्व.

अघवाबाट (अघ वाट) (स्त्री. ना.)
(प्र०) पापाचा मार्ग. २ विषयाचें
सेवन तो.

अघळपघळ (अव्य०) शरीर, मन

इ० कांच्या मोकळेपणानें करणें
बोलणें इ० कांचें वि०.

अघाडी (स्त्री. ना.) पुढचा भाग ती.

२ घोड्यास बांधायाची पुढील
भागची दोरी ती.

अघाडीपिछाडी (स्त्री. ना.) पुढील
व मागील भाग ती. २ घोड्याची
पुढली व मागली दोरी ती.

अघोर (स. वि०) फार भयंकर.
२ विनघोर.

अंघ्री (स. पु. ना.) पाय.

अग्रो (स. अप. पु. ना.) आग्रह.

अचकटविचकट (वि०) शिब्या इ०
दुर्भाषण ते.

अचर्च (अ, चर्चा) (पु. ना.) (प्र०)
ब्याचें नांव रियांनी घेऊन चर्चा
करू नये असा जो त्याचा पति तो

अचपळ (वि०) उप्ताती, खोडकर.

अचंबा (पु. ना.) आश्चर्य, नवल.

अचल,ळ (स. पु. ना.) पर्वत.

२ (वि०) ब्यास चलन नाही तो.

अँचळ (स. अचल.) (पु. ना.)

वस्त्रादिकांचा पदर तो. २ गाय,
म्हैस इ० कांचा जो स्तन तो.

अचाट (वि०) अनिरिक्त, अतिशय.

२ विलक्षण.

अचानक (अव्य०) अकस्मात्.

२ अचकपणानें. ३ अलादी.

अचावाचा (वि०) यद्वा तद्वा, अद्वा
तद्वा. २ अमर्याद.

अचुंगळ, अचंगूळ (वि० प्र०) कृपण.

२ अष्ट, अनाचारी.

अचूक (वि०) बिनचूक. २ अलाद.
अज (सं. पु. ना.) ईश्वर. २ बोकड
अजगर (सं. पु. ना.) अर हणून जो
मोठा सर्प तो.

अंजन (सं. न. ना.) काजळ. २ ने-
त्रांनं स्पर्श दिसावें किं० मस्त-
कांतील शैव्य जावें, अ० भुर्यांत
पुरलेलें द्रव्यादिक दिसावें हणून
डोळ्यांन जें औषध घालिनात तें. ३
गुरुकृपा अ० ईश्वरप्रसाद ज्याच्या
योगानें यथार्थ ज्ञानदृष्टिप्राप्त होव्हेतें
अजपा (सं. स्त्री. ना.) जप करण्याचा
आयास नसतां जप होतो जोचा
असी जी श्वासोच्छ्वासामका हंस-
गायत्री ती.

अजम (प्रा० पु. ना.) जोर. २ (अर०
वि०) महाश्रेष्ठ, हा शब्द काग.
दो पत्रां कामगारास लिहितान.
अजमावणें (प्रा० धा. ना.) परिक्षून
पाहणें. २ अजमासून पाहणें.

अजमास (फा० पु. ना.) सुमार, अ-
टकळ, सरासरी. [तो.]

अजस्र (न. ना.) फार मोठा पदार्थ
अजा (सं. स्त्री. ना.) शेळी. २ माथा.
अजागळ (सं. अजागलस्सन) (पु.
ना.) निरूपयोगी जो मनुष्यादि-
क तो.

अजातशत्रु (सं. वि०) ब्यास कोणी
शत्रु नाही तो किं० दुसरा कोणी
शत्रुस कळ लागला तरी जो आ-
पण स्वतः तसें करीत नाही तो.
अजार (फा. पु. ना.) दुःख, दुखणें.

अजित (सं. पु. ना.) परमेश्वर.
अजिन (सं. न. ना.) मृगचर्म.
अजी, अजीवाद (अव्य०) अगदीं-
मुदलीं.

अंजीर (सं. किं० फा०) (पु. ना.) एक
फळ आहे त्याचें झाड तो.

अजीर्ण (सं. न. ना.) भक्षिलेले अन्न
न जिरल्यानें विकार होतो तें.

अजुर्दा (फा० वि०) उदासीन.

अजून (अव्य०) अद्यापि.

अजूरदार (फा. पु. ना.) जासूद.

अजूरा (अर. पु. ना.) जासुदाची
मजूरी तो.

अजेक (प्रा. स्त्री. ना.) (ग्रं०) ममना.

अट (स्त्री. ना.) अटक. २ विण्या-
चा सूर उंच होण्यास घोडी ला-
वितात ती. ३ दुराग्रह. ४ करार
चुकल्यास भूमर व्याज देईन अ-
शी रोखे इ० लेखांत कूळ इ०
कापासून नड लिहून घेतत ती.

अटक (स्त्री. ना.) प्रतिबंध. २ बंदी-
शाळा. ३ एक नदी आहे ती.

अटकळ (स्त्री. ना.) अजमास,
सुमार. [अनुमानधपका.

अटकळपंचविशी (प्रा० स्त्री० ना०)

अटकळणें (धा० ना.) अडखळणें,
अडणें. [बंध, अडकाठी.

अटकाव (प्रा० पु. ना.) प्रति-

अटकू (प्रा० वि०) (ग्रं०) बाधक.

अटके (प्रा० न० ना०) विद्याच्या
पानांचें अंखें.

अडसणें (धा. ना. प्र०) आडवसणें
अडसंवि (स्त्री. ना.) शरीरांतल
अडचणीची जागा ती.

अडसो (पु. मा. प्र०) खोळंबा.

अडळ, लू (पु. ना. प्र०) अटकाव.
२ स्पर्श. [२ स्पर्शणे.

अडळणें (धा. ना. प्र०) अडखळणें.

अडाखा (पु. ना.) मेळ, ताळा, कांटा

अडीमोडी (स्त्री. ना.) (प्र०) अंगगिळा

अडेल (वि०) अटखोर. २ दुराग्रही.

अडोशीपडोशी (अव्य०) भासपास,
आजूबाजूस.

अडोसा (पु. ना.) दृष्टीस प्रतिबध

करण्याकारिता जो मध्ये कांही

आड लावून प्रतिबध करितात तो.

अड्डा (पु. ना.) गाड्या, घोडी, मेणे

डोल्या, इ० भाड्याने ज्या स्थळी

मिळतात तें स्थळ तो.

अडळणें (धा. ना.) आपण केवळ

व्यासाठी पाहात नसतां सहजीं तो

विषय दृष्टीस पडणें.

अढा (पु. ना.) मोठ्या दोरीस जी

अढी पडत्ये तो.

अढावा (पु. ना.) खतावणीवरून

जें येणें देणें उतरून झाडा का-

ढितात तो.

अढी (स्त्री. ना.) आंबे इ० पिक-

ण्यास जें खालवर गवत इ० पा-

लून रचनाविशेष करितात ती.

२ दोरित दोरी अडकविण्यासाठीं

जी गांठ इ० आकृतिविशेष क-

रितात ती. ३ पाय लांब पसरून

एकावर एक धडविल्यानें होतो

जो आकार ती. ४ कोणिकाविषयी

आपले मनांत जो विरुद्ध भाव

असतो ती.

अढें (न. ना.) घराच्या दोहों पां-

ख्यामध्ये जे मधोमध लांब लांकड

घालितात ते. [पिळें.

अढेवेढे (पु. ना.) अडफाटे. २ अळे-

अणकुची (स्त्री. ना.) अणी. २ टोंक.

अणखी (अव्य०) अणीक. २ पुनः

३ आणि. [२ (न.) अग्र.

अणियाळें (वि० प्र०) अणीदार.

अणी (स्त्री. ना.) शस्त्रादिकांचे

शेवटाकडील बारीक टोक ती.

अणीक (अव्य०) अणखी २ पुनः

अणीसाणी (स्त्री. ना.) कोणिककार्य

सिद्ध होण्याची जवळ आलेली

स्थिति ती. २ क्रोधादिकांमुळें

भाषणाची मर्यादा सुटून शिबीगाळ,

अरे तुरे, इ० करून मारामारीवर

येण्याची अवस्था ती. [पणाने.

अणुआर (अव्य० प्र०) चाराचूर-

अणुमात्र (स. वि०) किचिन्मात्र.

अणुरेणु (स. पु. ना.) गगनाक्ष इ०

कातून पडलेल्या सूर्यकिरणांत दृष्टीस

पडतात असे जे फार सूक्ष्म पृथ्वीचे

अंश ते प्र०.

अंत (सं. पु. ना.) पदार्थमात्राची

समाप्ति जेथें होत्ये तो. २ नाश.

३ शेवट. ४ (अव्य०) पर्यंत, पावेतों.

अतएव (स. अव्य०) याचकारणास्तव

अंतक (सं. पु. ना.) यम. २ जोड्या-

चा संहार करणारा तो त्याचा.
अंतःकरण (सं. न. ना.) (ग्रं०)

निर्विकल्प जें स्फुरण तें. २ मन,
बुद्धि, चित्त, अहंकार अशा व्या
चार जीववृत्ति अहित त्या प्रत्येकीं.

अंतर्णे (धा. ना.) (ग्रं०) दडपणं.

अतत्यायी (वि.) साहसकर्म करणारा.

अतःपर (सं. अर्थ०) पुनः

अंतःपाती (सं. वि०) इच्छित समु-
दायांतला.

अंतपार (सं. पु. ना.) कोणेरूपदा-
र्याची इयत्ता समजण्यास कारण
जो त्याचा परम अवधि तो.

अंतःपुर (सं. न. ना.) राजादिकां-
चे स्त्रियांची जी राहण्याची
जागा तें.

अंतर (सं. न. ना.) दोन पदार्थां-
च्यामधील अवकाश तें. २ अधिक
उणेपणा. ३ चुकी. ४ बाकी.
५ अंतर्याम. ६ खंड. ७ इतर.
कोणीकोणास अंतर देणें. द्व०
सोडणें किं० भेद देणें.

अंतरंग (सं. वि०) जिवलग.
२ जवळचा.

अंतरणें (धा. ना.) कांहींएक कर्माचा
समय प्राप्त झाला असता तें न
करितां तो समय अतिक्रान्त करणें.
किं० तें कर्म त्या समयीं न करि-
तां तसेंच ठेवणें. २ मुकणें.

अंतरपाट (सं. अंतःपट) (पु. ना.)
लग्नसमयीं बध्नामध्यें किं० मुं-
जीचे समयीं बटु आणि आचार्य

यामध्ये जो वस्त्राचा पडदा धरि-
तात तो.

अंतरसाल (सं. स्त्री. ना.) वृक्षादि-
कांचे केवळ बाहेरील सालीचे
आतील जी साल ती.

अंतरसाक्ष, साक्षी (सं. पु. ना.) अं-
तर्यामाचा साक्षी जो ईश्वर, योगी,
किं० आपला आपण तो.

अंतरात्मा (सं. पु. ना.) जीवात्मा.
२ परमात्मा.

अंतराय (सं. पु. ना.) विघ्न.

अंतराल, ल (सं. न. ना.) पृथ्वी
आणि आकाश यामधील पोकळी
तें. २ आकाश तें.

अंतरिक्ष (सं. न. ना.) अंतराल.

अंतर्गत (सं. वि०) आतील.

अंतर्धान (सं. न. ना.) गुप्त होण्या-
ची अवस्था तें. [बाहेर.

अंतर्बाह्य (सं. अर्थ०) आंत आणि

अंतर्ग्राम (सं. न. ना.) अंतःकरण.

अंतर्ग्रामी (सं. पु. ना.) अंतरसाक्ष,
साक्षी.

अंतर्वेदी (सं. स्त्री. ना.) भागिरथी
व यमुना यामधील देश ती.

अतसबाजी (फा. स्त्री. ना.) नळे,
चंद्रजोती इ० दाखू जाळून जो
खेळ करितात तो

अंतस्थ (सं. न. ना.) सरकार इ०
कातून आपलें काम व्याचे हातून
होतें त्याचे आर्जवासाठीं जें गुप्त-
रूपेंकरून द्रव्य व्यास लांच झण-
तात तो देणें तें. २ (वि०) आतील.

- अतळस (पु. ना.) (प्र०) परिमळ. अतुवट (वि०) (प्र०) गुघ, गुप्त.
 अतिकाळ (सं. पु. ना.) उशीर, अतुबुरी (प्रा. न. ना.) (प्र०) टक्कल.
 अवैळ.
 अतिक्रम (सं. पु. ना.) गमनाने अतोनात (अव्य०) बहुप्रकारें.
 पूर्वस्थानाचा त्याग घडतो तो. २ गुघ, अत्तर (अर. न. ना.) चंदनादि
 शास्त्र इ० कांचा अनादर तो. द्रव्याचा अर्क ते.
 अंतिगिळ (अंती, गिळणें) (पु. ना.) अंत्यज (सं. पु. ना.) महार.
 (प्र०) सृष्टीचा संहार अ० प्रलय. अंत्यंत (सं. अव्य०) अतिशयैकरून
 अतिथि (सं. पु. ना.) भोजनसमयी अत्रप (वि०) कार्यास पुरून
 भोजनार्थ येतो पांथस्थ तो. अधिक तो.
 अतिरिक्त (सं. वि.) अनिशयित. अथणें (सं. आस्ति) (धा. ना.) असणें.
 अतिशय (सं. पु. ना.) अति- अथरणें (सं. आस्तरण) (धा. ना.)
 रिक्तापणा. २ (वि०) फार. वसणें कि० निजणें यासाठीं संव-
 अतिशयित (सं. वि०) फार. जी इ० पसरणें. २ त्या योगानें
 अतिशयोक्ति (सं. स्त्री. ना.) साभा- भूमे आच्छादित करणें.
 विक गुणादे जो ब्यांत आहे तो अंथरी (अंथरणें) (स्त्री. ना.) पात्या,
 त्याहून अधिक करून सांगणें ती. गवत इ० विणन अंथरायास जी
 अतिसार (सं. पु. ना.) मलविस- चटई इ० करितात ती.
 र्गाचा गतिशय असा एक रोग अथाक, थांग (वि०) थांग, ठिकाण,
 आहे तो. तळ यांचा अंत नसलेलें.
 अतिसो (पु. ना.) (प्र०) अतिशय, अथाव (वि०) (प्र०) खोल.
 अतीतअभ्यागत (सं. अप. पु. ना.) अथिल (सं. आस्तिक) (वि०)
 अतिथि अभ्यागत ह्या० अतिथि, (प्र०) योग्य.
 गोसावी, बैरागी इ० तो. अथिला (अथिल) (वि०) (प्र०) योग्य,
 अतींद्रिय (सं. वि०) इंद्रियांस अगोचर- थोर, समर्थ, भाग्याचा.
 अतुडणें (प्रा. धा. ना.) (प्र०) सापडणें. अथिलीथडी (अथिल) (स्त्री. ना.)
 अंतुरी (सं. अंतरंग.) (स्त्री. ना.) (प्र०) आस्तिव्यबुद्धि.
 (प्र०) भार्या. [क्तिमान्. अथी (सं. आस्ति) (क्रि०) (प्र०) आहे.
 अतुर्वळ, वळी (वि०) (प्र०) श- अदपशीर (अर० वि०) पडदा इ०
 अतुल (सं. वि०) व्यास तुळणा- कानें आच्छादित असलेला. २ सुर-
 नाही तो. क्षित कि० मयांदिनें राहिलेला.

अदमुरें (अर्धमुरणें) (न. ना.) अर्ध-
वट विरजलेलें दहीं तें.

अदलाबदल (प्रा. स्त्री. ना.) याचा
ध्याला, ध्याचा ध्याला इ० प्रकारें
पदार्थ बदलण्याचा प्रकार तो.

अदालत (अर० स्त्री. ना.) न्यायसभा.

अदावत (अर० स्त्री. ना०) कोणे-
कावर दोष नसून द्वेषामुळें कल्पून
दोषारोप करणें ती.

अंदुक (सं. पु. ना.) हत्तीची पाया-
तील सांक्र, बेडी तो.

अंदुज (प्रा. पु. ना.) (ग्रं०) हड्याव-
र्ण रोग तो.

अट्टट्ट (सं. न. ना.) प्रारब्धकर्म
तें. २ कथाव्यास ह्मणतात. ३ (वि०)
वाहिलेश नाही तो.

अंदेशा (फा. पु. ना.) संशय.

अद्दल (अर० स्त्री. ना.) काहीं के-
ल्याकर्मामध्ये तसे कर्म पुनः याव-
ज्जन्म करू नये असा संस्कार
राहायाजागें होतें काहीं शासन
ती. २ (वि०) किंचिन्मात्रही न्यून
नाहीं असें माप, वजन इ० त.
३ अद्दल.

अद्भुत (सं. वि०) अपूर्व, आश्चर्यकारक.
अद्याप, पी (सं. अव्य०) हावेळ
पावेंतों.

अद्रि (सं. पु. ना.) पर्वत.

अद्वातद्वा (सं. यद्वातद्वा) (अव्य०)
ताळतेंत सोडून मनस्वीपणानें.

अद्वितीय (सं. वि०) व्यापारखा

दुसरा कोणी नाही तो कि०
व्यास सोबती नाही तो.

अंध (सं. वि०) आंधळा. [जोगा तो.

अंधक (सं. वि०) मंद द्रिसण्या-

अंधकार (सं. पु. ना.) प्रकाशाचा

अभाव तो. २ काहीं एक व्यवहा-

राच्या उपयोगी जें शास्त्रादि ज्ञान

त्याचा अभाव तो. [पळणें.

अधपणें (प्रा. भा. ना.) (ग्रं०) होर-

अंधपरंपरा (सं. स्त्री. ना.) एकनिं

केलेलें पाहून दुसऱ्यानें करावें,

दुसऱ्याचे पाहून तिसऱ्यानें करावें,

परंतु हें मी करितों कशासाठी व

यात फल काय इ० विचार न करि-

तां कर्म करीत असावें असा चालतो

जोपरिपाठ तो.

अधम (सं. वि०) 'उत्तम, व मध्यम

यांहून खालचा तो. २ दीनजनाची

हिंसा, मानगितगीचा विरोध

इ० लोक, शास्त्रविरुद्ध कर्म ते.

कि० तें करणारा तो. [खालचा.

अधर (सं. पु. ना.) ओठ. २ (वि०)

अधलंडमधलंड (वि०) मखं, विद्वा-

न्, गृहस्थ, भिक्षुक, खरें, खोटें

इ० अनेक व्या देण दान कोट्या

त्यात एके कोटींतही धडपणें व्या-

ची गणना करण्याची योग्यता

नाहीं असा तो. [चीन नव्हे तो.

अधवा-व्याचा (वि०) अर्वाचीन, प्रा-

अधाडा (प्रा. पु. ना.) (ग्रं०) मध्य-

भाग.

अधाडा, अधाडें (प्रा. अव्य०) मध्यें.

- अधाधिणें (प्रा. भा. ना.) (ग्रं०) मे- अधिकार (सं. पु. ना.) पदवी.
उसावणें. २ योग्यता.
- अंधाधुंद (प्रा. वि०) अंधाधुंदी झांत अधिगत (सं. वि०) प्राप्त. २ ज्ञात.
आहे असें जें राज्य, कारभार अधिगम (सं. पु. ना.) प्राप्ति.
इ० तो.
- अंधाधुंदी, धी (प्रा. स्त्री. ना.) सेव- अधिप (सं. पु. ना.) राजा, धनी,
क, पुत्र इ० कानीं धनी, वडिल सामी.
यांचे भय वागवूं नये असा संसार, अधिपति (पु. ना.) अधिप.
राज्य, व्यवहार व त्याची काळजी अधिष्ठान (सं. न. ना.) प्रभुत्व इ०
म्हणजे अदा किती खर्च किती रूप स्वराज्ञीच्या योगानें कि० श-
इ०कांचा विचार न करितां झग- रीरानें ज्या स्थानास जो त्यापून
ला जसें पाहिजे तसें स्थानें वर्तवें, राहतां तें त्याचें. २ ज्या अधिक-
धनी इ०कांनींही त्याचें निवारण रणरूप दस्तूर जो काहीं पदा-
कि० त्याविषयीं विचार न करितां र्थाचा भ्रम होतो तें त्याचें.
आपले मनास घेईल तसें वर्तवें अधीन (सं. वि०) जो ज्याचे सत्ते-
अशा जो राज्यादि व्यवहारांत अ- खालीं वर्ततो तो त्याचे.
व्यवस्था चालव्ये ती.
- अंधार (पु. ना.) अंधकार. अधूरा (वि०) अपूर्ण.
- अंधारी (अंधार) (स्त्री. ना.) पावसा- अधू (वि०) जें कार्य करण्याविषयी
च्या दगानीं जो अंधार पडतो ती. ज्याचें सामर्थ्य उणें झालें आहे अ-
२ घोट्याचे डोळ्यास आच्छादन सा जो अवयव तो कि० तशा अ-
करण्याचें दस्त असतें ती. २ पिच्छ वयवाचा मनुष्य तो.
- अंधार्यामुळें डोळ्यापुढें कांही दि- अंधेर (पु. ना.) अंधार.
- मेनासे होऊन नेत्रांपुढें भासतो अधोमुख (सं. वि०) ज्याचें तोंड
अंधार ती. खालीं आहे तो कि० लज्जा इ.
कारणानें ज्याचें तोंड खालीं झालें
आहे तो.
- अधाशी, सी (प्रा. वि०) आपल्या अधोर्ध्व (सं. अध्य०) वर खाली.
शक्तीपेक्षा अधिक खाण्याचा ज्याचा २ (ग्रं०) (पु. ना.) श्रामोच्छ्वास
साभाव तो; कि० क्षुब्धपेक्षा पात्रावर म्हणतात. ३ स्थितिरूप अवस्था.
अधिक अन्न घेण्याचा ज्याला सोस ४ प्रकृति पुरुष.
- अधिक (सं. वि०) मोठा, फार, जास्त. अध्ययन (सं. न. ना.) वेदशास्त्रा-
अधिकभेट (अधिक, भेटणें) (स्त्री. दिकांचें पठन. २ पदलेलें जें शा-
ना.) (ग्रं०) सक्षात्कार. स्वादिक तें.

- अध्यक्ष (सं. वि०) ज्या व्यवहाराचा अनराहटी (स्त्री. ना.) (ग्र०) कुमार्ग.
 धनीपणा ज्याकडे आहे तो त्याचा. अनर्गल, ल (सं. वि०) ज्यास कोण-
 अध्यात्म (सं. न. ना.) ब्रह्मज्ञान. तेही कर्म करण्यास अडकाठी को-
 अध्याय (सं. पु. ना.) पुराणादि ग्रं- णतोच नाही असा जो मनस्थी तो.
 थातील अनेक खंड केले असतात अनर्थ (सं. पु. ना.) जेणेकरून सर्ग-
 ते प्रत्येकीं. [रिल पदादि घेण. स्व नाश होतो आणि मनुष्यादि-
 अध्याहार (सं. पु. ना.) वास्त्यात बाहे- क केवळ घाबरे होतात असें चो-
 अध्याहत (सं. वि०) तसा पदादि रभय, अतिवृष्टि इ० महासकटे तीं.
 घेतलेला तो. कि० त्या उपद्रवाचा अतिशय तो.
 अधर (सं. पु. ना.) यज्ञ. २ काहीएक क्रिया, गुग इ० का-
 अध्वर्यु (सं. पु. ना.) यज्ञामधील एक ची जी सामान्य मर्यादा तिच उ-
 कृत्विज आहे. २ राव्यादिकामध्ये ल्लघन होण्याजोगा जो त्या त्या क्रि-
 जो कोणक अधिकार्याचा मुख्य यांचा अतिशय तो. उ० त एका दिव-
 हसक असतो तो. [२ निरुपद्रव. सात पांचशे श्लोक लिहिलेस तस्मात्
 अनकळीत (वि०) (ग्र०) अक्लेश. अनर्थ केलास. ३ अर्थ नव्हे तो.
 अनंग (सं. पु. ना.) मदन. अनल (सं. पु. ना.) अभि. [नाहीं तो.
 अनघ (सं. वि०) निष्पाप. अनलस (सं. वि०) ज्यास आळस
 अनंत (सं. वि०) ज्यास अंत नाही अनवरत (प्रा. अव्य०) (ग्र०) निरंतर.
 तो. २ ईश्वर. ३ पुराणप्रसिद्ध एक अनवसर (पु. ना.) (ग्र०) असमय.
 नाग आहे तो. ४ चौदा गांठीचा २ दुष्काळ. ३ विस्मरण.
 रेशमाचा दोरा पजायास करिता- अनवस्था (सं. स्त्री. ना.) प्रक्षोत्त-
 त तो. ५ एक कर्णभक्षण आहे. रादिक जो क्रम त्याचे समाप्तीस
 अननस (न. ना.) एक फळ आहे. कोठेंच अवधि मिळू नये अशी जी
 अनन्वित (सं. वि०) ज्याचा अन्वय त्या त्या व्यवहारास अवस्था प्राप्त
 यथास्थित जुळत नाही असें भाषण होव्ये ती. उ० परमाणस निरवय-
 ग्रथ इत्यादि तो. २ शास्त्र आणि वत्त न मानित्यास त्यांचा अवयव,
 लोकव्यवहारास विरुद्ध जें कर्म तें. पुनः त्याचा अवयव, पुनः त्याचा
 अनमान (अ, मान) (पु. ना.) जें अवयव, अशी कल्पना ती. २ स्थि-
 काही कर्म करणें प्राप्त झालें आहे ति होण्याचीं जीं अनेक स्थलें
 त्याविषयीं अनादरबुद्धि तो. त्यांतून एकाही स्थळीं स्थिति न
 अनमानधपका (अनुमान, धपका) पावल्यामुळें निराश्रितरूप दशा प्रा-
 (पु. ना.) अटकळपंचविशीं. प्त होव्ये ती. उ० गुरतें वैराग्य न
 होतो हटानें विषयत्याग केला अस-

ता अंतःकरणाची अनवस्था मात्र होईल.

अनवाणी, वाहणी (अ, वाहणा)
(वि०) चालण्याचे प्रसंगी जोडा,
वाहण इ० पायांन नसल्यावाचून
जो मनुष्यादिक तो.

अनशेपोटी (सं. अनशन) (अव्य०)
जेवल्यावाचून अशा पोटांन.

अनसाईपण (प्रा. न. ना.) (प्र०)
असहनता.

अनसूट (सं. अनुच्छिष्ट) (वि०) को-
णेंक पदार्थांतल काहीं अंशाचाही
उपभोग, व्यय केल्यावाचून तशा-
चा तसाच ठेविलेला, आणिलेला,
पाणी, दुभतें, भान्य इ० तो.

अनागत (सं. वि०) पुढें होणारा.

अनाठायी (अ, ठाय) (अव्य०) द्र-
व्यादिकांचा विनियोग जेथें केला
असतां इहलोकीं किं० परलोकीं
काहीं फळ व्हावयाचें नाहीं असं
जें अपात्ररूप स्थान त्याच्याठायी.

अनाथ (सं. वि०) ज्याचा सांभाळ
करणारा माता पितर, धर्मा इ०
कोणी नाहीं असा तो.

अनादि (सं. वि०) हा अमुक का-
ळापासून प्रवृत्त झाला असा काल-
रूप अवधि व्यास नाहीं तो, ईश्वर,
माया इ०. २ ज्याच्या आरंभका-
ळाचा थाग नाहीं असा जो चि-
रंतन ग्रथ वेदादि तो.

अनादिठाव, ठावो (पु. ना.) (प्र०)
कर्मभूमीस संकेतांन म्हणतात, क-
र्मभूमि म्ह० मृग्यलोक. २ परब्रह्म.

अनादिसिद्ध (सं. वि०) कोणी मनु-
ष्यादिकांनी केलेला नव्हे असा ई-
श्वरनिर्मित किं० स्वतः सिद्ध तो.
अनान (अन्य, अन्य) (वि०) (प्र०)
निरनिराळा.

अनामत (अर० खी. ना.) आपलें
द्रव्यादिक दुसऱ्यापाशी ठेव म्हणून
ठेवतात तो. २ (अन्य०) वादी,
प्रतिवादी इ०क कोणेंक विषयावर
अनेक सत्ता करणारे त्या सर्वा-
च्या सत्तेबाहेर निव्हाइताकडे जो
विषय ठेवणें, असणें तो. ३ कोण-
क विषयाचे जे अनेक विभागी
त्यांनी आपआपला वाटून न घेतां
ठेवलेला जो पदार्थ मोघमात तो.
४ अचळ.

अनार (पु. ना.) दाळिव.

अनारिसें (अन्य) (वि०) (प्र०) भि-
न्न, निराळें.

अनार्य (सं. वि०) आर्य किं० श्रेष्ठ
नव्हे तो म्ह० नीच.

अनिर्वचनीय (सं. वि०) ज्याचें नि-
र्वचन करिता येत नाहीं असा जो
ईश्वरमाहिमा, पराकाष्ठेचे दुःख
इ० तो.

अनिर्वाच्य (सं. वि०) अनिर्वचनीय.

अनिल (सं. पु. ना.) वायु.

अनिवार (सं. वि०) अतिशयित.

अनिष्ट (सं. वि०) इष्ट नव्हे तो,
प्रतिकूल.

अनु (सं. अव्य०) हा संस्कृत उपसर्ग
आहे, याचा अर्थ मागून असा

आहे. २ (ग्र०) (वि०) अन्य.
अनुकंपा (सं. स्त्री. ना.) दया.

अनुकरण (सं. न. ना.) कोणिकाचे
कृतिसारखी कृति किं० शब्दासा-
रिखा शब्ददुसरा कोणी करतो ते.

अनुकार (सं. पु. ना.) अनुकरण.
२ (ग्र०) असष्ट आकार. ३ सपदाय.

अनुकूल (सं. वि०) कोणक का-
याचा ड्याच्या योगाने उत्कर्ष हो-
तो त्यास तो. २ (न.) कोणक
कार्य करण्याविषयी देश, काळ,
द्रव्य इ० संधिनावा अनुकूलपणा
तें. उ० यदा मुलांचे लग्न करण्या-
स आम्हास अनुकूल नाही.

अनुक्रम (सं. पु. ना.) यापुढे तो,
त्यापुढे तो असा जो एकापुढे एक
अभग्याचा पूर्वापर भासवत तो.

अनुक्रमणिका (सं. स्त्री. ना.) अमुक
पत्रांत अमुक प्रकरण आहे किं०
अमुक प्रकरणापुढे अमुक प्रकरण
आहे हे समजायकारिता त्या त्या
प्रकरणांची नावे अनुक्रमानें लिहि-
लीं असतात तीं.

अनुग्रह (सं. पु. ना.) देवता, गुरू,
राजा इ० कांचा भक्त, जिथ्, से-
वक इ० कांवर होतो जो प्रसाद
तो. २ गुरू शिष्यास जो मंत्र देतो
तो. ३ कोणक अर्थावर कोणका-
ची व्याप्ति तो.

अनुघडी (अव्य०) (ग्र०) निरंतर.

अनुजाइनी (वि०) (ग्र०) अनुकूल

अनुताप (सं. पु. ना.) काही एक
वाईट कर्म क्रीडादिकांच्या आवे-

शानें हातून घडून गेल्यानंतर अ-
रेरे हें वाईट कर्म माझे हातून घ-
डलें असा जो व्याविषयी खेद
होतो तो.

अनुदिन, दिनी (सं. अव्य०) प्रत्यहीं.

अनुनासिक (सं. वि०) मुख आणि
नासिका यांनी ड्याचा उच्चार हो-
तो तो अँ, ज, म, ङ, ण इ०
वर्ण तो.

अनुपकारी (सं. वि०) थोड्या श्रमा-
नी दुसऱ्यावर मजान् उपकार होत
असतां करून नये अशा सभावाचा
तो किं० दुसऱ्यांनं केलेल्या उप-
काराचा जो आभार मानीत ना-
ही तो.

अनुपान (सं. न. ना.) रसायनादिक
सिद्ध औषध ड्याच्यांत मिश्रित
करून पोटांत घेतात तो साकर
इ० पदार्थ तें.

अनुभव (सं. पु. ना.) प्रत्यक्ष, अनु-
मान, शब्द इ० कांच्या योगाने हा
पदार्थ मी जाणतो असा जो अतः-
करणावर ज्ञानाचा आकार होतो
तो. २ सत्यासत्यरूपाने जाणिला
जो शब्दादिक कांहीं एक अर्थ
त्याचा फलादिरूप प्रत्यक्षादिकाने
व्याविषयी सत्य किं० असत्य अस
ग्रह होतो तो. ३ वतन इ० भोग्य
वस्तूचा जो उपभोग तो.

अनुमत (सं. न. ना.) कोणक गोष्टी-
विषयी कोणकाचा अनुकूल भाव तें.

अनुमान (सं. न. ना.) कांही एक
हेतूच्या प्रत्यक्षानें अप्रत्यक्ष पदार्था-

चें ज्ञान होते तें. २ असें ज्ञान होण्याचा जो मनोव्यापार तें. ३ अटकळ. ४ (प्र०) सशय.

अनुमोदन (स. न. ना.) उन्साहपूर्वक कोणी काही कर्म केलें कि० करायास आरामिलें त्याविषयीं हें बरे केलें इ० त्याच्या स्तुतीनें जें कोणी करतो त्याचें प्रोत्साहन ते. २ अनुमत असेही कोणी बोलतात.

अनुयायी (स. वि०) सहवर्तमान कि० मागून चालणारा जो सेवकादिक तो.

अनुरक्त (स. वि०) अनुरागयुक्त तो.

अनुराग (स. पु. ना.) प्रीति.

अनुरूप (स. वि०) ज्यास ज्या गुणादिकानीं जो जसा असावा तसा. उ० ही स्त्री यापुरुषास सर्व गुणांनीं अनुरूप आहे.

अनुरोध (स. पु. ना.) कोणीएक भाषणादिकांचे प्रवृत्तीस इतर जो प्रभु, शास्त्र इ०कांचे प्रवृत्तिवेगाचे पारतन्त्र्य असते तो. उ० ज्याला शास्त्र ज्ञान आहे त्याला तदनुरोधाने बोलाय लागतें नावेंत बसले द्य० तिच्या अनुरोधाने जिंकडे जाणें घडेल तिकडे जाणे प्राप्त.

अनुलक्ष्य (स. न. ना.) कोणेक लक्ष्यास लक्षन कि० कोणिकाचे वर्तण्याचे जे लक्ष्य त्याशी अनुकूलपणानें कोणिकाने वर्तण्याविषयी धरिलें जें सधान ते.

अनुलोम (स. वि०) (प्र०) अन्वयरूप. २ सलटा.

अनुवाद (स. पु. ना.) एकवार बोललेल्या भाषणाचा सर्वास स्पष्ट बोध व्हावा या कारणास्तव दुसऱ्याच्या मुखाने कि० स्वमुखानें पुनः जे उच्चारण तो. २ दुसऱ्याच्या बुद्धकर्माचे उच्चारण तो.

अनुष्ठुप् (स. स्त्री. ना.) श्लोकादिकांत एक छंद आहे, ज्याचे चरणास आठ अक्षरे असतात ती. २ (वि०) त्या छंदाने बांधिलेले श्लोकादिक ते. ३ (न) कोणेक पदार्थ, गोष्ट इ०कांचा आहे आहे, नाही नाही असा भाव तें

अनुष्ठान (स. न. ना.) काही एक कर्म त्याला साधक जे व्यापार त्याच्या द्वारे संपादन करण्याचा व्यापार ते. २ होम, हवन, जप जाप्य इ० विनियुक्त जे कर्म ते

अनुसंग (स. पु. ना.) (प्र०) विश्वास **अनुसंधान** (स. न. ना.) अमुक केल्यानंतर अमुक करायाचे कि० अमुक बोलल्यानंतर अमुक बोलायाचे अशा प्रकारे अनक विषय अनुक्रमानें ओवल्यासारखे ज्यांत असतात असा अत करणवृत्तीचा आकार ते. २ अतःकरणवृत्ति, बाण इ०कांची ज्या ज्या विषयाकडे योजना तिकडे अभिमुखताते. ३ कवीनें बांधिलें जें राजादिकांचें चरित्र तें कि० आख्यान तें.

अनुसरणे (अनुसरण) (धा. ना.) अनुलक्ष्यून वागणें.

अनुसार (स. वि०) अनुरूप.

अनुसारी (सं. वि०) जो ब्यास अनु-
सरून वागतो तो, नदनुसारी.

अनुस्यूत (सं. वि०) मध्ये विच्छेद
न होता एकसारखा चाललेला जो
वृत्ति, उपभोग, कारभार इ० तो.

अनृत (सं. न. ना.) असत्य. २ (वि०)
तसे भाषणादिक ते.

अनेग (वि०) (प्रं) अनेक.

अनौतें (वि०) (प्र०) अन्य.

अन्नछत्र (न. ना.) अन्नसत्र.

अन्नशुद्धि (सं. स्त्री. ना.) देवास
नैवेद्य समर्पण करण्याकरितां अ-
न्नावर तृण घालून जो संस्कार क-
रितात तो. २ तें घालायाचें तृण.

अन्नसत्र (सं. न. ना.) जो कोणी
ब्राह्मणादिक क्षुधित येईल त्यास
अन्न घालावें असे धर्मकृत्य आप-
ल्या संसाराबाहेर कोणी पुरुषानें
चालावेलें असतें ते. २ त्याकरितां
बांधले असतें घर ते. [आणि वस्त्र.

अन्नाच्छादन (सं. न. ना.) अन्न
अन्नानगत (अन्न, अन्न, गति) (स्त्री.
ना.) कोणकास अन्नाविषयीं जें
दुर्भिक्ष प्राप्त होतें ती.

अन्य (सं. वि०) दुसरा. २ वस्तुतः
एक रूप नव्हेत असे जे ते परस्पर.

अन्येत्र (सं. अव्य०) अन्यस्थळीं.

अन्यथा (सं. अव्य०) अन्यप्रकारानें.

२ मिथ्या. ३ विपरीत.

अन्योन्य (सं. वि०) परस्पर.

अन्वय (सं. पु. ना.) स्वरूपनः किं०

श्वशक्यादि द्वारा कोणकास व्या

पून जें कोणकाचें आस्तिव्य तो.

२ अनेक वाक्यें, पदे, यांचा पर-

स्पर कर्त्ता, कर्म, क्रिया इ० संबंध

तो. ३ भाषणादिकांतील इंगित

अ० तात्पर्य तो. ४ वंश, कुळ.

अपकर्ष (सं. पु. ना.) मार्गे हटणें.
न्यूनता.

अपका (प्रा. पु. ना.) पाणी, दूध इ०
कांचा कोणक पदार्थावर हानानें
छिडकाव तो.

अपकार (सं. पु. ना.) अपथ्य, शत्रु.

इ० कांपासून रोग, धननाश इ०

रूप जी अहितफलाची प्राप्ति तो.

अपकीर्ति (सं. स्त्री. ना.) दुष्कर्मामुळे
कोणकाची वाईट ख्याति ती.

अपघात (सं. पु. ना.) अकस्मात्

मरण यावयास कारण जें उडकात

बुडणें, सर्पदंश होणें इ० तो.

अपजणें (भा. ना.) (प्रं०) उपजणें.

अपजय (सं. पु. ना.) पराजय.

अपटा (प्रा. पु. ना.) एक झाड आहे.

अपटी (अपटणें) (स्त्री. ना.) देणें,

घेणें इ० व्यवहारांत जो तोटा इ०

धक्का वसतो ती.

अपत्य (सं. न. ना.) ज्या आईबा-

पांच्या पोटीं जें जन्मलें मूल तें

त्याचें.

अपमान (सं. पु. ना.) मानखंडणा.

अपमृत्यु (सं. पु. ना.) अपघात.

अपर (सं. वि०) अन्य. २ पुढचा तो.

अपरंपार (सं. वि०) ज्याचा अंत-

पार लागत नाही तो.

- अपरात्र (सं. अपररात्र) (स्त्री. ना.) मध्यरात्रीचा पुढील भाग ती.
- अपराध (सं. पु. ना.) अन्यायकर्म केल्यामुळे कथांस जो दोषविशेष घडतो तो.
- अपरिमित (सं. वि०) ज्याची इयत्ता होत नाही ती. २ नेमस्तापेक्षा अधिक तो.
- अपरूप (सं. अपूर्व) (वि०) जो पूर्वी कधी ग्राहण्याने किं. ऐकण्याने अनुभवलेला नव्हे तो
- अपरोक्ष (सं. अव्य०) समक्ष. २ परोक्ष नव्हे जो ज्ञानादिक तो. ३ प्राकृत लोक असमक्ष अशा अर्थी याचा प्रयोग करितात.
- अपलाणी (सं. अवल्याण) (वि०) (ग्र०) खोशीर पाठावर नसलेला घोडा तो.
- अपवर्ग (सं. पु. ना.) मोक्ष.
- अपवर्त्तन (सं. न. ना.) संक्षेप.
- अपवाद (सं. पु. ना.) अंगी दुर्गुण, दुष्कर्म नसता यात अमुक दुष्कर्म आहे असा जो कोणकावर येतो आळ तो. २ कोणेरु विधीने कोणेरु विधीचा जो बाध तो.
- अपशब्द (सं. पु. ना.) व्याकरणाप्रमाणे साधला जात नाही जो शब्द तो. २ सभ्यमनुष्यांनी बोलायास योग्य नव्हे किं० जेणेकरून दुसऱ्याचा धिक्कार होतो किं० ज्याचा अर्थ घात, पात, मरण इ० रूप आहे असा शब्द तो.
- अपशाच (प्रा. अव्य०) आपाप.
- अपसांत (प्रा. अव्य०) तिन्हाईत, शत्रु इ० कांचे संबंधाचाचून आपल्या आपल्यामध्ये.
- अपरमार (सं. पु. ना.) तोंडातून फेंस यावा, वेडुद्ध पडावे अशी व्याप्ति तो.
- अपहार (सं. पु. ना.) कोणकापासून द्रव्यादि लुटून घेण्याचा व्यापार तो. २ व्यापासून द्रव्य घेतले त्यास त्याच्या वियोगापासून होतें दुःख तो.
- अपांग (सं. वि०) विकलांग. २ नेत्राबाहेरचा शेवटचा भाग.
- अपाड (प्रा. पु. ना.) (ग्र०) सारखेपणा नव्हे तो. [पणाने.
- अपाडे (प्रा. अव्य०) (ग्र०) विषम.
- अपादणै (प्रा. भाना.) (ग्र०) अपादणै.
- अपाय (सं. पु. ना.) अहिताचे फल होण्यास कारण जो उपाधि तो. २ विनाश.
- अपूट (वि०) अचूक.
- अपूर्व (सं. वि०) पूर्वी कधी न होता प्रथमच जें झाले केलें काहीं एक तो. २ आश्चर्यकारक. ३ (न.) सुख दुःख प्राप्त होण्यास कारण जो जीवाभ्याच्याठायी पुण्यपापांमक संस्कार ते.
- अपेष्टा (प्रा. स्त्री. ना.) केवळ जिक-रिस यावयाजोगी दुःखावस्था ती.
- अपेक्षा (सं. स्त्री. ना.) हा मला असावा असा जो कोणेरुपदार्थावर भावविशेष राहातो तो.
- अप्रतिम (सं. वि०) ज्यास उपमा द्यावयास त्यासारखा दुसरा पदार्थ नाही तो.

अप्रमाण (स. वि०) प्रामाणिक नव्हे
जें भाषण, शास्त्र इ० तें. २ व्याचें
प्रमाण होत नाहीं तो.

अप्रयोजक (स. वि०) निरूपयोगी तो.

अप्रा (अपुरा) (वि०) साधारण प्र-
माणपेक्षां अंखूड नाक इ० अव-
यव, पदार्थ तो किं० तसा तो.
२ अपुरता जो अंगरखा इ० तो.
अप्सरा (सं. स्त्री. ना.) देवलोकीं
उर्वशी, मेनका इ० वेश्या आहेत
त्या प्रत्येकीं.

अफरातफर (प्रा. स्त्री. ना.) दंगा इ०
कांचे गडबडीमुळे व्यवस्थेनें ठेव-
लेले पदार्थांचा किं० मनुष्यांचा
इकडचें निकडे, तिकडचा भलती-
कडे असा जो व्यस्नाव्यस्वपणा किं०
काहीं गेलें काहीं राहिलें असा
जो प्रकार होतो तो.

अफवा (अर० स्त्री. ना.) अवाई.

अफाट (प्रा० वि०) जितक्यास जि-
तकें जें कांहीं बेतावानां असो
त्यापेक्षां फारच अधिक जें स्थल,
ससार, खटलें इ० तें.

अफू (फा० स्त्री. ना.) खसखशीचे
वाडाचा चिक व्यांत कैफ अस-
तो तो.

अंबट (वि०) हिरवा आंबा, चिच,
लिंबू यांचे रसासारखा जो रस तो.

अंबटओला (वि०) पुरता वाळलेला
नव्हे, कांशिसा ओला तो.

अवद्ध (सं. वि०) लोक, शास्त्रप्रमा-
णास विरुद्ध जे भाषण इ० तें.

अंबर (सं. पु. ना.) एक सुगंधि प-

दार्थ आहे. २ खिळे उपटून का-
टण्याचे उपयोगी एक प्रकारचे आ-
काराचा चिमटा आहे तो. ३ (न.)
आकाश. ४ वस्त.

अंबराई (स्त्री. ना.) अनेक आंब्या-
च्या झाडांचा समुदाय तो.

अवलक (अर. वि०) एक पशु, पक्षी
इ० कांचे अंगावर रंग असतो
तो. २ तशा रंगाचा घोडा इ० तो.

अबला (सं. स्त्री. ना.) स्त्री.

अबळ (स्त्री. ना.) अबाळ.

अंबा (सं. आम्ह) (पु. ना.) एक वृक्ष
आहे. २ त्याचें फळ तो. ३ अंबा-
शिपणें झ० लग्न झाल्यावर दुसरे
दिवशीं वधूवरांचे स्नानसमयीं
एक समारंभ आहे तो करणें.
४ आई. ५ जगन्माता.

अंबाडा (सं. आम्हात) (पु. ना.) एक
वृक्ष आहे. २ त्याचें फळ तो. ३ वेणी
न घालता स्त्रिया जो केंसाचा
बुचडा बांधितात तो. ४ अंबाडी.

अंबाडी (प्रा. स्त्री. ना.) व्याचें तेल
निघतें असें एक बीज आहे ती.
२ त्याचें झाड ती. ३ व्या झाडाची
दोरी करण्याचे उपयोगी जो त्वचा
किं० साल निघत्ये ती. ४ केंसाची
अंबाडी होणें म्ह० केंस पिकल्या-
मुळे अंबाडीचे वाखासारखे दिसूं
लागेण.

अंबर (फा. न. ना.) भान्यादि ठेव-
ण्याकरिता भित्तींमध्ये जो पोक्रळ
अवकाश राखितात तें.

अंबारी (अर० स्त्री. ना.) हत्तीच्या

पाठीवर बसायाकरिता जो वस्त्रा-
दिकांनीं मढवून गृहाकार कटि-
तात ती.

अत्राळ (अ, वाळणें) (स्त्री. ना.)

निगेचा जो अभाव ती. २ निर्वा-
हाचे उपयोगीं जे अन्नवस्त्रादि प-
दार्थ त्यांची अभावमूलक विपत्ति ती.

अंशील (स्त्री. ना.) नाचण्याचें पीठ

अंभून किं० ताकांत घालून शि-
जवून प्यावयाजोगा पानळ पदार्थ
करितात ती. २ फार गढळ जें
नदीचें पाणी व्यास आरोपानें म्ह-
णतात.

अंबु (सं. न. ना.) उदक.

अंबुखा (अंबु) (स्त्री. ना.) (प्रं०)

वृष्टि. २ गवसणी.

अंबुखिंगे (आ. ना.) (प्रं०) शिपणें.

अंबुज (सं. न. ना.) कमळ.

अंबुयणें (आ. ना.) (प्रं०) पेटणें.

अंबुद (सं. पु. ना.) मेघ.

अंबुधि (सं. पु. ना.) समुद्र.

अंबूस (वि०) किंचित् अंबट.

अंबोला (सं. अभाषण) (पु. ना.)

रुसवा, द्वेष इ० कारणांमुळे कोणे-
कानें कोणिकाशीं किं० परस्परांनीं
एकमेकांशीं बोल नये असा काहीं
काल बरिला जो नियम तो.

अंबज (सं. न. ना.) कमळ. २ (वि०)

अर्धसंख्या.

अब्धि (सं. पु. ना.) समुद्र.

अभंग (सं. वि०) व्यास भंग नाहीं
तो. २ (पु. ना.) प्राकृत कवितेची

जानि आहे, जीमध्ये ईश्वरगुणाचें
प्राधान्य असतें.

अभंड (प्रा. न. ना.) तेल, तूप इ०

पदार्थ भांड्यांत घालूनच वजन
करायाचें असतां, भांड्याच्या भा-
रंभार जें दगड इ० वजन बांधून
वजनाचे पारड्यांत घालितात ते.

अभद्र (सं. वि०) मृत्यु, घात, बाधा

इ० अशुभार्थक किं० विचकट
अर्थाचा जो शब्द किं० तशा प्र-
कारचें भाषण अ० ते भाषण कर-
णारा पुरुष तो. २ (न.) अक-
ल्याण ते.

अभय (सं. न. ना.) कोणेंकास आ-

पल्यापासून किं० इतरापासून सं-
भवणारें भय त्याचा, मजगासून तु-
ला भय होणार नाहीं किं० इतरा-
पासून होऊं देणार नाहीं अशा प्र-
तिजेनें वचनादिद्वारा करितात भाव
तें. २ अभयमुद्रा. ३ (वि०) निर्भय.

अभर (भरणें) (स्त्री.) द्रव्यादिक जि-

तकें पाहिजे निवकें व्यवहारादि-
द्वारा मिळाल्यामुळे व्याविषयीं को-
णेंकाची होत्ये पूर्णता ती. २ (वि०)
तशा पूर्णतेनें युक्त तो.

अभरवैशीं (प्रा. अर्थ०) कोणेंकाचे

भरवशावर काहीं कामास प्रवृत्त
झाल्यावर तो भरवसा तुटल्यामुळे
जें संकट प्राप्त होतें तें तो.

अभाव (सं. पु. ना.) कोणेंक पदा-

र्थाचा नाहिणता तो.

अभाळ (न. ना.) आकाश. २ मेघ-

पटल. ३ अभाळ कोसळणें म्ह०

- कोणेकावर पराकाष्ठिचा एकादा अभ्यंग (सं. पु. ना.) न्हाणें इ० काच्या अनर्थ गुदरणें. उद्देशानें तेच इ० काचा मस्तकापासून सर्व शरीरास लेप करिताना तो.
- अभिजात, त्य (सं. वि०) कुलीन.
- अभिनय (सं. पु. ना.) काहीं गोष्ट बोलताना कि० गायनसमयी भूमंगादि चेष्टा होतात तो.
- अभिनव (सं. वि०) नूतन.
- अभिनिवेश (सं. पु. ना.) अहंकार.
- अभिप्राय (सं. पु. ना.) अर्थ. २ मनातील भाव.
- अभिमान (सं. पु. ना.) आत्म्याविषयी कि० आत्मसंबंधी जे देहादिक त्यांविषयी हा मा कि० हा माझा असा जो ग्रह असतो जेंगेकरून त्या त्या विषयाचें जें बरें वाईट ते तें आपलेंच असें वाटतें तो. २ अभिमानविषय जे पुत्रादिक कि० अंगीकारलेली काही एक गोष्ट तीविषयी जो पक्षपात तो. ३ ईश्या. ४ गर्व.
- अभिरुचि (सं. स्त्री. ना.) आस.
- अभिलाष (सं. पु. ना.) आपल्या हाती सांपडले जें दुसऱ्याचें द्रव्यादिक त्याचा त्यास प्रतारणा करून जो अपहार तो. २ दुसऱ्याचें द्रव्यादिक हरण करण्याची इच्छा तो. ३ (स्त्री.) इच्छा.
- अभिशाप (सं. पु. ना.) तळतळाट. २ एकाद्याचे अंगी दुष्कर्म नसता त्यावर आळ घालून निंदा करणें तो.
- अभिज्ञ (सं. वि.) विद्या, कला इ० कांस त्यांतल मर्मासुद्धा जो जाणतो तो.
- अभ्यस्त (सं. वि०) ज्या शास्त्रादिकांत ज्याचा अभ्यास झाला आहे तो कि० ज्याणें ज्या शास्त्रादिकांचा अभ्यास केला आहे तो त्याविषयी.
- अभ्यागत (सं. पु. ना.) अतिथि.
- अभ्यास (सं. पु. ना.) विद्या, कला इ० पूर्णपणें यात्री म्हणून एकवार म्हटलेलें तेंच अनेकवार म्हणावें इ० रूप जो व्यापार तो.
- अभ्युत्थान (सं. न. ना.) कोणी शिष्ट आपले जवळ आला असता त्याच्या सन्मानार्थ उठण्याचा जो व्यापार तें.
- अभ्र (सं. न. ना.) अमाळ, मेघपटल.
- अभ्रा (अभ्र) (पु. ना.) लोंड, तक्का, गादी इ० कांवर शुभ वस्त्याचें जें आच्छादन असते तो.
- अमदानी (फा० स्त्री. ना.) धान्य, फळें इ० कांचे पुष्कळपणें होण्याचे कि० मिळण्याचे दिवस तो. २ धान्य वस्त इ० कांची खरेदी, विक्री यांच्या उद्देशानें या देशाहून त्या देशीं आणणें, नेणें इ० जो वहिवाट ती अ० तो जिजम ती. ३ राजा इ० कांची कारकीर्द ती.
- अमर (सं. पु. ना.) देव, २ (वि०) ज्यास मरण नाही तो.
- अमराई (स्त्री०) अंबराई.
- अमर्याद (सं. वि०) लोक, शास्त्र मर्यादेस उल्लंघन वर्तणारा जो पु-

रुष, भाषण, कर्म, अनिशय पर्जन्य, थंडी नो. [भंग ती

अमर्यादा (सं. स्त्री. ना.) मर्यादेचा अंमल (अर० पु. ना.) सत्ताधारी

राजादिक त्यांची जी प्रजादिकांवर नियामक शक्तीची व्याप्ति जीणेकरून त्या प्रजादिकांस त्यांचे आज्ञानुरूप वृत्तीं लागतेतो. २ रोगादिकांनीं दवण्याजोगी जी औषधादिकांची वचंस्विता तो. ३ कैफ.

अमा (सं. स्त्री. ना.) अमावास्या.

२ (पु०) मुत्राच्या भाषेनें स्नास झणतान.

अमात्र (सं. वि०) (प्र०) निर्दिष्ट.

अमानत (स्त्री.) अनामत.

अमासे (वि०) (प्र०) अमळ.

अमित (सं. वि०) अस्तरिमित

अमीर (अर० पु. ना.) ज्यास सरकारांतून मोठेपणाचा मान असून काहीं सरंजाम आहे असा जो श्रीमंत तो.

अमुक (वि०) नांव न घेता सामान्यरूपाने सांगण्यास इष्ट तो.

अमूप (अ, माप.) (वि०) अमित.

अमृत (सं. न. ना.) स्वर्गी देवांचा एक मध्य पदार्थ आहे, ज्याच्या भक्षणानें अजरामरता येथे तें.

अमोघ (सं. वि०) कदापि व्यर्थ होत नाही असा पराक्रम, बाण, वीर्य, मंत्र इ० तो.

अय (न. ना.) (प्र०) लोखंड.

अयन (सं. न. ना.) मकरादिक

आणि कर्कादिक जी दोन राशिपट्टीं यांत सूर्यादि ग्रहांचा जो संचार तें ज्यास दक्षिणायन, उत्तरायण असें झणतात. २ अर्धवर्ष तें.

अयनक (फा० न. न.) (प्र०) उपनेत्र.

अयना (फा० पु. ना.) (प्र०) आरसा.

अयनी, णी (स्त्री. ना.) (प्र०) समुदाय. २ युक्ति.

अयत्र (अर० पु. ना.) हा वाईट असें लोकानीं झणायाजोगी जो पदार्थांचे अंगो खोड असले तो.

अयाचित (सं. वि०) याचना न करितां जें मिळेल निवृत्त्यानेच आग्या उदराचा कि० प्रपन्नाचा निवाह करावा असा निरम व्यापणें भरिला आहे तो. २ कोणेंक वस्तूचे लाभानियया आपण याचनादिरूप उगाय न करितां ती ती वस्तु मिळणें, येणें तें.

अयाल,ळ (फा० स्त्री. ना.) घोंडे, खंचर इ० कांचे मानेवर जे लांब केस असतात ती. २ कागदोरत्रां शूद्रादि विभवा स्त्रियांचे नावास भंगांचे नांमाचा सवन लावायाचा असतां मध्यें याचा प्रयोग होतो.

अयुत (सं. वि०) दाहा हजारा.

अरड (फा० स्त्री. ना.) अनेक मनुष्यांनीं एकदांच मोठ्यानी शब्द केले असतां जो गरजवा होतो ती. २ एरड्या इ० कांचे पाण्यांत न घालितां तेव्हा काढायाचे असतां जो भाजन शिजवून कुटा करितात ती. अरडा (फा० पु. ना.) अरड कि० गरजवा.

अरडा/ओरड, ओरडा (प्रा. स्त्री. पु. ना.) अतिशयित अनेक प्रकारचा अरडा.

अरण्य (स. न. ना.) जेथे आसपास मनुष्यांची वस्ती नाही ते स्थळ. २ झाडी.

अरता, अरुता (प्रा० अ०) (प्र०) इकडे, याठिकाणी [नृत्यलोक. अग्न (न. ना.) (प्र०) इहलोक, अरंवे (न. ना.) (प्र०) सततीच्या अभावाचे दुःख.

अरवटचरवट (प्रा० न. ना.) निगस, सात्विक नष्टे असे जे कदन्नरूप भव्य ते.

अरवस (प्रा० पु. ना.) (प्र०) अकुर अरवार, अरुवार (प्रा० वि०) (प्र०) इयाम ये वातडपणा, टणकपणा नाही असे केवळ हलके पक्वान्ने, अथरूण इ० ते

अरसा (स. आदेश) (पु. ना.) भिगास एके अगाने पारा लावून लाकड इ० काचे चौकरीत बसून प्रोतविब दिसण्याजोगे करितात तो २ पाहतांच बोन व्हावयाजोगा वा-जबोभ जो विशेष, जगाखचं इ० तो.

अरळ (प्रा० वि०) (प्र०) अरवार अराडणे (प्रा० वा. ना.) (प्र०) भ-पण करणे. २ अनुकूल होणे.

अराटी (स्त्री. ना.) (प्र०) काटी.

अराणूक (स्त्री. ना.) (प्र०) आ-राणूक.

अराण, अरास (फा० स्त्री. ना.)

घर, मांडव इ० कांस दिवे, अरसे, चित्रे, छते, पडदे इ० कांनी शो-भा करितात ती.

अरि (स. पु. ना.) शत्रु २ चक्र

अरिष्ट (स. न. ना.) चोर, शत्रु, सेन्य, सात इ० कांच्या सवनां जी सकटदशा प्राप्त होव्ये ते कि-त्यांपासून थांबतो जो उपद्रव त. २ अकटोत्रिकट, भयकर इ० वा-ट्याजोगे त्यास म्हणतात.

अरुणोदय (स. पु. ना.) सूर्योदयाचे पर्वी तीन घटिका अरुणाचा जा उदय होतो तो. २ तो जो काल तो अरेतुरे (अरे, त) (स्त्री. न. ना.) बहुवचनाने बोलण्याची जी मय-दा ती क्रोनादिकामुळे सृष्टीन एत वचनाने जे भाषण होते ती ते.

अरेरे (अ०) खेडाचा कि० अद्भुत रसाचा उद्गार. २ प्रसंगी करा याचे ते निरमुन्यादिकांमुळे राहिल कि० न करायाचे केले अ० घ डले असनी अन्नतर जो पक्षात्त र होतो त्याचा उद्गार.

अरोगणे (प्रा. भा. ना.) (प्र०) जेवण अर्क (स. पु. ना.) सूर्य. २ रुई म्द-णून झाड आहे तो. ३ औषधादि कांचा तत्वांश द्रवादिरूपेकरून यत्रादिकाने निराळा काढितात तो.

अर्कुले (प्रा. न. ना.) अक्षरादिना वर दीर्घांचे बोधक कि० रेफा-चे बोधक जो — असे चिन्ह नि-हितात ते. [२ अडमन

अर्गला, ला (स. स्त्री. ना.) गिह-

अर्चा (सं. स्त्री. ना.) देवताप्रतिमे-
स पृथ्वी याचें म्हणून प्रथमनः पू-
जाविशेषरूप जो संस्कार करितात
तां. २ देवतेची प्रतिमा.

अर्च (अर० पु. ना.) विनंति, प्रार्थना.
अर्चन (सं. न. ना.) सपादन.

अर्चा (अर० स्त्री. ना.) विनंतीपत्र.
अर्घव (सं. पु. ना.) समुद्र.

अर्ती (सं. आरति.) (ग्र०) आवड.
अर्थ (सं. पु. ना.) इया सज्ञारूप

शब्दाच्या उच्चारणानें वाच्यमर्था-
देकरून इयाचा बोध होतो तो
न्याचा. २ ईश्वर आणि ईश्वरापा-
सन जें यज्ञयावत् निमाणे झाले
आहे, जें जिवीस बोधविषय होतें
तां. ३ सोनें, रूपे, नाणें इ० जें
नन तो. ४ साक्षात् उद्देशिले-
जो काहीएक कार्यभाग तो.

५ धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष त प्र-
त्येकी. ६ तात्पर्य, अभिप्राय इ०
अनेक अर्थ आहेत.

अर्थवाद (सं. पु. ना.) कोणत्याही प-
दार्थांत गुण किं० द्रुगुण इंपन्मात्र
असतो जें त्याचे आंतर्भावित वर्णन
तो. २ कल्पनेनेंच काहीएक कार्या-
स कोणेंक मोष्टीचा सबब केला
असतो तो.

अर्थशास्त्र (सं. न. ना.) द्रव्यादि
अर्थसाधन कोणत्या कोणत्या प्र-
कारें करावें त्याच्या युक्ति इयाम-
यें साधितल्या आहेत असें जें रा-
जनीत्यादिक किं० इयामयें केवळ
वचनप्रमाण नव्हे, तर अनुमाना-

द्रियुक्त इयामयें पबळ असें जें न्या-
यमीमांसादिशास्त्र त्यास म्हणतात.

अर्थाअर्थी (अव्य०) किमपि.

अर्थात् (सं. अव्य०) सहजच.

अर्धबोबडा (प्रा. वि०) ठेचणें, चेंचणे
इ० कांहीं अर्धवट बारीक केलेला.

अर्धशिशी (स्त्री. ना.) अर्धे कपळ
दुखाचें असा एक रोग आहे तो.

अर्धांगवायु (सं. पु. ना.) एक वायु-
रोग आहे; जेणेकरून अर्धे अंग

अनेकन होतें. [अधिक उणा
अर्धमर्धा (वि०) अर्धा किं० काहीं
अर्धेल (स्त्री. ना.) अर्धे उत्पन्न घे
ण्याच्या न्यापार ती.

अर्पण (सं. न. ना.) आपल्या सत्ते
चा निवृत्ति करून परसत्ताविष
करण्याचा व्यापार ते. म्ह० दा.
इ० देणें तें.

अर्भक (सं. न. ना.) मुलगा. २ अ
समस्त जो मनुष्य त्यास म्हणतात.

अमरि (न. ना.) लटाउ गळवनाचें
जो समुद्राय ते. २ कदाचित् ए
गळवनासो म्हणतात.

अर्वाचीन (सं. वि०) प्राचीन न
तो म्ह० अलीकडचा.

अर्वान्य (वि०) इयाच्यामयें सभ्य
नाहीं व दुसऱ्याला मारावें, जि-
वाच्या आणही दुसऱ्यासून नि-
व्या मार घेत आपाचें अशा रव
वाचा मनुष्य त्यास म्हणतात.

अर्वाळी (प्रा. स्त्री. ना.) अर्वाच
णान जो चेष्टा ती.

अलक (सं. पु. ना.) कुरळ केंस.

अलंकार (सं. पु. ना.) मनुष्यादिक

आपल्या शरीरावर सोने, रुपें इ० कांचे पदार्थ शोभेसाठीं धारण करितात तो कि० तेणेकरून आलंकार शोभाविशेष तो. २ कवितेंत वाक्यांमस चमत्कार आणणारे जे उपमा, रूपकादि कि० वाक्यसंघास शोभाविणारे अनुप्रास, यमक इ० तो. ३ जेणेकरून व्यास शोभा येथे तो व्याचा.

अलखतपालखत, १ (स्त्री.) आसन-

अलखनपालखन १ माडा ती.

अलग (अ, लागणें) (अव्य०) राहा-

याम कारणभूत जें कांहींक, त्याच्या सन्नावाचून. २ इकडे निकडे न लागता. ३ अचळ. ४ कोणाशीं संबंध न होता पृथक्.

अलगरजी, गरजू (वि०) आपल्या

कामापुरतें दुसऱ्याचें वात्स्याकारा आजेंव करणारा त्यास म्हणतात.

अलगुजें (न. ना.) एक वेळचें केलेलें मुखवाद्य आहे तें. [त्यपूर्वक.

अलवत, वत्ता (फा० अव्य०) अग-

अलवला (वि०) दृढता आणि नीटनेटकेपणा, हे गुण व्यामध्ये तादृश नाहींत असा जो बांधणें इ० क्रियांनीं केलेला पदार्थ तो. २ होय कि० नाहीं याचा निश्चय न होई असं मूळमुळीत जें भाषण, लेख इ० तो. ३ आंत छानदारी असून बाहेर साधेपणा दिसावा असा वैष कि० तेणेकरून युक्त पुरुष इ० तो.

अलभ्य (स. वि०) मिळयायास अशक्य.

अलाद, दी (अर० अव्य०) अलम.

अलायत्रलाय (स्त्री. ना.) इडापिडा.

अलाहिदा (अर० वि०) पृथक्.

अलि (सं. पु. ना.) भ्रमर.

अलिक (स. न. ना.) कपाळ.

अलोढगें (भा. ना.) (ग्र०) भुडाळणें,

शोधणें. २ सर्व सदरं जमन येणं.

अलौलीक (वि०) (ग्र०) अलौकिक.

२ (स्त्री.) आवड.

अलौकिक (सं. वि०) लोकरीताहून

निराळें बुद्धि, शक्ति, कर्म इ० ने.

अल्प (सं. वि०) थोडें, लहान.

अल्पस्वल्प (सं. वि०) थोडें बहुत.

अलुड (वि०) त्या त्या व्यवहारांत

शिकवण प्राप्त होऊन ज्याचें अर्गा

पुरा प्रोढपणा आला नाहीं असा

जो मनुष्य, थोडा इ० तो.

अवई (स्त्री. ना.) अवार्ड.

अवकळा (सं. अवकला) (स्त्री. ना.)

उत्तरोत्तर तेजोहीन व्हावें अर्शा

मनुष्य, देश इ० कांस जो दशा

येथें ती.

अवकाश (सं. पु. ना.) उशीर. २ स-

मय, वेळ. ३ जागा, स्थल. ४ (ग्र०)

भेद, वेगळेपण, अंतर. ५ सामर्थ्य.

अवगणन, गणना (सं. न. स्त्री. ना.)

अनादर.

अवगत (सं. वि०) जाणलेला.

अवगम (सं. पु. ना.) ज्ञान.

अवगळ (वि०) (ग्र०) अमंगळ.

अवगाहन (सं. न. ना.) पाण्यांत बुडी मारण्याचें कर्म तें. २ कोणक विषयान बुद्धि इ० कांचा प्रवेश तें.

अवचट, टें (अव्य०) अकल्पित.

अवचित (अव्य०) अवचट.

अवच्छिन्न (सं. वि०) अवच्छेद कि० अंशरूपता पावलेला तो.

अवजड (वि०) आकारानें कि० व-जनानें फार मोठा तो.

अवजार (अर० न. ना.) गलबन इ० चालायाकारिता, वारा धरायासा-ठी जें वस्तू पसळून लावितात तें.

अवटळीं (धा. ना.) डोक्यावर मोठें ओझे घेतलें कि० निजनांना उ-शाचे खालीं डोकें पडलें इ० का-रणानें शिरा इकडे तिकडे चळ-त्यामुळें मान दुखू लागणें.

अवडळ (वि०) (प्र०) किंचित्.

अवढा (प्रा. पु. ना.) मुखातील द्रव जो क्षणोक्षणी गिळवा लागतो तो

अंवतणें (सं. अप. न. ना.) आमं-त्रण. २ (धा. ना.) आमंत्रण देणें.

अवतरण (सं. न. ना.) श्लोक, वाक्य इ० कांची पूर्वापरसंगति दाखविण्यासाठीं टीकाकारादिक जो काहीं मध्ये पदरचा ग्रंथ घालितात तें. २ अवतरण्याचा व्यापार तें. ३ खालीं उतरण्या-चा व्यापार तें.

अवतंस (मं. पु. ना.) पुष्पें, रत्नें इ० कां-

चें शिरोभूषण कि० कर्णभूषण तो.

अवतार (मं. पु. ना.) देव, सिद्ध

इ० कांनी धारण केलेलें मनुष्या-दिरूपें रूपांतर तो कि० त्या रू-पानें जो त्याचा प्रादुर्भाव तो. कोणक कर्माविषयीं कोणकानें अवतार घेणें म्ह० तें तें अनिशयित करूं लागणें. अवतार घेणें, होणें, सपणें इ० बहुत अर्थ आहेत.

अवदशा, दसा (सं. स्त्री. ना.) दारिद्र्यादि अनिष्टफल प्राप्त कर-णारी दुष्ट देवदशा ती.

अवदान (सं. न. ना.) एके भाहुनीस पुरायाजोगें घेतले जें होमद्रव्य तें. २ अवदान मारणें म्ह० लबा-डीनें पैसा खगें.

अवधणा (प्रा. पु. ना.) बाधणा.

अवधान (सं. न. ना.) जाणण्यास योग्य विषय जाणले जात असा अतःकरणाची जागरूक दशा तें. २ तशा दर्शनेन युक्त झालेल्या अतःकरणाचें कोणक विषयाकडे अनुसंधान तें.

अवधि (सं. पु. ना.) कोणक देश, काल, कर्म इ० रूप पदार्थ त्यांची मर्यादा, अस्तित्व संपून जेथें नाही-पणा लागतो असा जो त्या पदा-र्थाच्या आसमताद्वारांनींचा प्रदेश तो.

२ सीमा, हद्द. ३ अवकाश, वेळ.

अवधूत (सं. पु. ना.) एक देहावा-चून दुसरें वस्तू, पात्र इ० काहीं जवळ नाहीं असा जो योगी गो-सावी इ० तो.

अवानि (सं. स्त्री. ना.) पृथ्वी.

अवयव (सं. पु. ना.) हात, पाय,

परमाणु इ० अनेक पदार्थ, संयो-
गादि संबंधानें परस्पर संबद्ध
ज्ञाने असता विशिष्ट जो एक देह
पृथिव्यादि पदार्थ उत्पन्न होतो ते
प्रत्येकी.

अवरणें (धा. ना.) आवरणें.

अवरसचवरस (अव्य०) सर्वावर
चार बाजूंस किं० लांबीनें रुंदी
गणून किं० लांबीरुंदी सारखी
धरून चतुरस्र क्षेत्रादिकांचे प्र-
माणांत.

अवरोध (सं. पु. ना.) गतिमान
पदार्थांचे गतीचा कुठितपणा तो.
२ मृताशौचास म्हणतात.

अवर्षण (सं. न. ना.) वृष्टीचा अभाव.
अवल (अर० अव्य०) प्रथमतः
२ (वि०) पहिला. ३ उत्तम को-
टीनला. [श्रय.

अवलंब, लंबन (सं. पु. ना.) आ-
अवलक्षण (सं. न. ना.) ग्राईट लक्षण तें.

अवलाद (अर० स्त्री. ना.) संतति.

अवलिया (अर० पु. ना.) केवळ
ग्रहनिष्ठता पावून विदेही झाले-
ला तो.

अवलिळा, लीळा (सं. अवलीलया)

(अव्य०) (ग्रं०) सहजलीलेंकरून.
अवशिष्ट (सं. वि०) अवशेष राहि-
लेला तो. [रात्रीस.

अवशी, शीस (प्रा. अव्य०) पूर्वं

अवशेष (सं. पु. ना.) कोणक पदा-
र्थांचा काहीं अंशाचा विनियोग
होऊन बाकी राहिलेला जो अंश तो.

अवश्य (सं. अव्य०) अगत्यरूप.

२ कोणी काहीं सांगितली किं०
विचारिली जी गोष्ट तिच्या अंगी-
काराचें द्योतक.

अवश्यमेव (सं. अव्य०) अवश्यच.

अवैस (स्त्री. ना.) अमावास्या.

अवसर (सं. पु. ना.) काळ.

अवसात (अव्य०) (ग्रं०) अकस्मात्.

अवसान (सं. न. ना.) कोणक का-
याची समाप्तिदशा किं० मध्यें मध्यें
होतो विराम तें किं० ग्रंथांत मध्यें
मध्यें विराम घेण्याची नियमित
स्थळें ती प्रत्येकीं. २ काहीं एक
कार्य निवाहविषयीं शारीरादि
बळ तें किं० तें शेवटास नेण्यावि-
षयीं मनाची दृढता असत्ये तें.
३ कोणक कार्य अवसानांत येणें
म्ह० अटोव्यांत येणें.

अवसानघातकी (वि०) व्यासमयी
जें काम केलें पाहिजे त्यासमयी
तें न करितां घात करण्याचा डा-
चा स्वभाव तो.

अवस्था (सं. स्त्री. ना.) काल, दे-
शादिभेदेकरून पदार्थमात्राचे हो-
तात जे भिन्न भिन्न प्रकार ती.

अवळ (प्रा. वि.) अडस. २ पसरट
नव्हे तें.

अवळा (सं. आमलक) एक फळ
आहे तो. २ कोणक कर्माच्या
नावें अवज्यापेवढें पुढ्य म्ह० त्या-
चा केवळ अभाव. ३ अवळा दे-
ऊन वेल काढणें म्ह० स्वल्पपदार्थ

देण्यानें कोणेकास आर्जवून त्या-
पासून मोठें कार्य करून घेणें.

अवज्ञा (सं. स्त्री. ना.) आज्ञाभंग.

अवा (प्रा. पु. ना.) मातीची कच्चीं
मडकीं भाजायाकरितां एके जागां
रचिलीं असतात तो. २ भाजव्या-
वरही त्या तितक्या पात्रांच्या समु-
दायास म्हणतात. ३ (स्त्री.) शु-
द्रादि जातीतील प्रौढ स्त्रियांस म्ह-
णतात.

अवाई (प्रा. स्त्री. ना.) कोणेक झा-
नेली कि० होणार परोक्ष गोष्ट, ती
साक्षात् पाहिली नसना किंवा ले-
खादि प्रमाण नसना केवळ लोक-
परंपरेनें अमुक देशीं अमुक झाले
कि० होणार अशा प्रकारची बो-
लवा चालली असत्ये तो.

अवांका (प्रा. पु. ना.) शरीरादि
वलरूप अवसान तो.

अवांतर (सं. वि०) इतर.

अवार (सं. आवरण) (न. ना.) घर
इ०कांभोंवतें जें भित्त, कुपण इ०
घालितात तें.

अवाळूं (प्रा. न. ना.) चर्मवृद्धि हो-
ऊन शरीरावर फुगा उठतो तें.

अविच्छिन्न (सं. वि०) मध्ये विच्छे-
द न पडता कोणेक गोष्ट काहीं
काल चाललेली ती. २ आत यांकि-
चित् अंश न्यून न होतां जें आहे
तितक्या प्रमाणाचे मिळणें तें.

अविद्या (सं. स्त्री. ना.) अज्ञान.
२ व्या रूपानें जो पदार्थ असणा-
रा तो त्या रूपानें न दिसता अ-

न्यथा रूपानें जितक्या योगानें दि-
सतो अशी ईश्वरशक्ति ती.

अविसाळें (सं. आलय) (न. ना.)
(ग्र०) पक्ष्याचें घरटें, कोठा इ० तें.

अवीट (अ, विटणें) (वि०) विटत
नाहीं असा जो वस्त्रादिकांचा रंग
तो. २ व्याचें नित्य सेवन होत
असतांही कंटाळा येत नाहीं असा
अन्नादि पदार्थ तो. ३ सामान्य
आकारायेक्षा अनिमोठा असून सु-
दृढ जो पदार्थ तो. [मांस.

अवीस (सं. अभिप) (न. ना.) (ग्र०)

अव्यक्त (सं. वि०) स्पष्ट कि० प्रकट
नव्हे तो. २ केवळ ध्वनिरूप जो
शब्द तो.

अव्यंग (सं. वि०) व्यंग नव्हे तो.

अव्यय (सं. वि०) व्याचा व्यय होत
नाहीं असें ब्रह्मरूप तें. २ (न.)
व्यास विभक्ति, लिंग, वचन इ०
कार्य होत नाहीं असा व्याकरण-
रीतीचा शब्द तें.

अव्यवस्था (सं. स्त्री. ना.) व्यवस्थे-
चा अभाव तो. [तो.

अव्यवहित (सं. वि०) व्यवहित नव्हे
अव्हा (प्रा. वि०) (ग्र०) उजवा.

अव्हासव्हा (प्रा. अव्य०) (ग्र०)
इकडे तिकडे. [अनादर.

अव्हेर (सं. अवहेलन) (पु. ना.)

अंश (सं. पु. ना.) पदार्थाचे अनेक
खंड ते प्रत्येकीं. [हीन तो.

अशक्त (सं. वि०) शरीरशक्तीनें

अशक्य (सं. वि०) शक्य नव्हे जें
काहीं एक कर्म तें.

प्रशन (सं. न. ना.) भक्षण, २ भोजन.

प्रशरीरीवाणी (सं. स्त्री. ना.) भा-
काजवाणी.

प्रशलग (वि०) (प्र०) सुगम, सोपे.

प्रशेख (वि०) (प्र०) अशेष.

प्रशेष (सं. वि०) अवघा.

प्रश्रु (सं. पु. न.) रडताना नेत्रान
जें उदक घेतें तो तें. हर्षामुळे उ-
त्पन्न झाले ते हर्षाश्रु, प्रेमाश्रु,
आनंदाश्रु इ०.

प्रश्रुत (सं. वि०) श्रुत नव्हे तो.

प्रश्व (सं. पु. ना.) वर वसून जायाचे
उपयोगी एक ग्राम्य पशु आहे
ज्यास घोडा म्हणतात तो.

प्रश्वासन (न. ना.) आश्वासन.

प्रश्विनी (सं. स्त्री. ना.) अश्वजा-
तीय स्त्री. [जो समुदाय तें.

अष्टक (सं. न. ना.) आठ पदार्थांचा

अष्टगुण (वि०) (प्र०) आठपट.

अष्टपुत्री (स्त्री. ना.) लग्नसमयीं न-
वरोस जें वरल नेसवितान ती.

अष्टाधिकार (सं. पु. ना.) गावसंबंधी
ज्योतिष, धर्माधिकारण, उपाध्यपण,
पार्टलकी इ० जे आठ अधिकार
ते. २ निजणें, वसणें, उठणें, जे-
वणें इ० करायाचे कर्मास प्रसंग-
निशेषीं म्हणतात. ३ राज्यादि सं-
बंधी प्रधानकी, सेनापत्य इ० सर्व
अधिकार त्यासही प्रसंगानुरूप
म्हणतात.

अष्टौप्रहर (सं. अव्य०) रात्रंदिवस.

असंगत (सं. वि०) पूर्वापर संगति

ज्याची चांगली जुळत नाहीं असे
भाषणादि तें.

असट (प्रा. वि०) पातळसर झालेली
कणीक, पीठ इ० तें.

असडणें (भा. ना.) असडा देणें.

असडा (प्रा. पु. ना.) भाचका.

असत् (सं. वि०) ज्यास आस्तित्व
नाहीं तें. २ वाईट. ३ साधुजना-
चा प्रतिपक्षी जन तो.

असंबद्ध (सं. वि०) पूर्वापरसंबध
ज्याचा जुळत नाहीं तो.

असंभाव्य (सं. वि०) होईल, घडेल
इ० संभावना करण्यास अयोग्य
अर्थ तो.

असल (प्रा. वि०) (प्र०) सुगम, सो-
पे. २ (अर० वि०) मूळचा जो
पदार्थ तो. ३ जारापासून उ-
त्पन्न झालेला नव्हे तो. ४ खजा-
तीय पदार्थांत उत्तम कोटींतला.

असलग (प्रा. वि०) (प्र०) सोपें.

असलणें (प्रा. भा. ना.) (प्र०)
उसळणें.

असांगडें, सांगडें (प्रा. वि०) (प्र०)
निरूपम.

असि (सं. स्त्री. ना.) तरवार.

असिका (सं. अशेष) (वि०) (प्र०)
सर्व. [ऊत, स्वार.

असिवार (प्रा. पु. ना.) (प्र०) रा-

असुदा, दें (प्रा. वि०) कोणिक का-

मांत गुंनलेला नव्हे असा केवळ

मोकळा मनुष्य इ० तो. २ ज्यास

फेरफटका नाहीं असा घोडा तो

- किं० व्यासबहुतकाळ मैथुनप्रसंग अस्ताव्यस्त (वि०) अव्यवस्थित.
 नाहीं असा मनुष्य इ० तो. अस्तित्व (सं. न. ना.) आहे अशा
 असुर (सं. पु. ना.) दैत्य. प्रतीतीस कारणभूत पदार्थनिष्ठ जो
 असूँ (न. ना.) अश्रु. भ्रम तें.
 असूड (प्रा. पु. ना.) बैल इ० कांस अस्तु (सं. अव्य०) असो.
 हक्कावें किं० शेतावरील पांखरें अस्त्र (सं. न. ना.) व्या बाणादि
 उठवावीं म्हणून क्रमानें बारीक शस्त्रावर मंत्रेकरून देवतेवें भा-
 होत गेलेला दोर केला असतो तो. वाहन केले असतें तें शस्त्र किं०
 असूडगांठ (अंसडा, गांठ) (स्त्री. ना.) तो मंत्र.
 एक पदर धरून अंसडा दिला अस्थि (सं. स्त्री. ना.) शरीरांत व्या
 असतां सुटायोजोगीं जी गांठ ती. सात धातु आहेत त्यांमध्यें लोकाडा-
 अमृत, द (सं. उत्सिक्थ) (न. ना.) सारखी एक बळकट धातु जिला
 भाक्षिलेल्या पदार्थाचा अंश गिळ- हाड म्हणतात ती.
 तांना श्वास द्वारीं शिरल्यामुळें अस्पर्श (सं. वि०) अस्पृश्य म्ह० स-
 ठसका लागतो तें. शं करण्यास अयोग्य किं० अश-
 असृया (सं. स्त्री. ना.) मत्सरादिका- क्य तो. २ रजभ्रूलैविषयी प्रयोग
 मुळें दुसऱ्याच्या गुणावर दोष- अस्मादिक (अस्मत्, आदि) आपला
 बुद्धि ती. विशेषपणा वर्णन करायचा असतां
 असोशी (प्रा. स्त्री. ना.) कोणिक आम्ही या ठिकाणी याचा प्रयोग
 पदार्थाविषयीं अविशय सोस ती. करितात.
 असोळी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) पद्याचें अस्मान (फा. न. ना.) आकाश.
 घरटें. अस्मानी (फा० वि०) निरभ्र आका-
 अस्करा (प्रा. पु. ना.) आख्या. शासारिखा जो रंग तो. २ (स्त्री.)
 अस्का (वि०) असिका. गांव, शेत, इ० कांस बीज, सात,
 अस्खलित (सं. वि०) मध्यें स्खलन अतिवृष्टि, अनावृष्टि इ० दैवी उप-
 न पावतां एकसारखी चाललेली द्रव बाधतो ती.
 वाणी, गति इ० ती. अहंकार (सं. पु. ना.) मीपणा. २ गवं.
 अस्त (सं. न. ना.) अंतर्धान. २ अ- अहंकृति (सं. स्त्री. ना.) अहकार.
 दृश्यत्व. अहा, अहाहा (अव्य०) आनद,
 अस्तनी (फा. स्त्री. ना.) अंगरखा, खेद यांचा उद्गार आहे.
 चोळी इ० कांस हाताचा आच्छा- अहाच (प्रा. अव्य०) (ग्रं.) सरास-
 दक जो अवयव ती. रोपणानें, वर वर. २ सहज रीतीनें.

अहाटणें (धा. ना.) शिजलेली डाळ
इ० पळीने घाटणें.

अहाणा (आ, हनन) (वि०) (प्र.)
आत्मघातकी. २ आहणा.

अहाणे (धा. ना.) (प्र०) पोळणें,
भाजणे. [घळ पघळ,

अहाळबहाळ (प्रा. वि०) (प्र०) अ-
अहि (स. प. ना.) सर्प.

अहिरा (प्रा. पु. ना.) डोळ्यांत एक
रोग होत असतो तो, २ तो रोग
घालविणारा मणि तो.

अहिर्निशी (अव्य०) रात्रिदिवस.

अही (प्रा. स्त्री. ना.) अग्नीची सूक्ष्म
झाला.

ओहर (प्रा. पु. ना.) आपले सोयरे
नायरे इष्टमित्र यांचे घरी काही
मगळकार्य झाले असना त्यास दे-
तान जी शेला पागोटि इ० वस्त्रे
तो कि० त्याचे समर्पण तो.

ओहेव (स. अविधवा) (स्त्री. ना.)
ड्या स्त्रीचा नवरा जिवंत आहे ती.

ओहोरात्र (स. न. ना.) एका स्यो-
दयापासून दुसरा सूर्योदय होईप-
र्यन जो काळ ते. २ (अव्य०)
रात्रिदिवस.

ओळणी (स. अलवण) (वि०) ड्यांत
मीठ नाही असा पदार्थ तो. २ ड्या-
मध्ये रूच्यता तेजस्विता नाही असा
जो मनुष्य, भाषण इ० तो.

ओळमटळम (प्रा. स्त्री. न. ना.)
आळस, उपेक्षा इ० कारणानी कां-
हीएक काम मन लावून करा

याचे तें न करिता चुकवाचुकव
करणें ती ते.

ओळमळीत (प्रा. वि०) मळमळीत.
ओळा (प्रा. पु. ना.) काहीएक प-

दार्थाभोंवता बांधितात बांध तो.
२ कोणेंक व्यवहारास काही व्यव-
स्थानियमरूप बंध असतो तो.

ओळिउळ (पु. ना.) (प्र०) भ्रमर.

ओळुकी (प्रा. स्त्री. ना.) (प्र०) आ-
वड, प्रीति. २ भक्त.

ओळुमाळ, लू (प्रा. पु. ना.) (प्र०)
विस्तार. २ (वि०) किंचित्, अल्प.

ओळें (स. आळवाल) (न. ना.) वृ-
क्षादिकांचे बुडी कि० चिखल क-
रण्याचे मार्गान घातलेले पाणी रा-
हण्याकरिता खणून कि० बांध घा-
लून जें स्थळ करिनात ते.

ओळेंपिळे (प्रा. पु. ना.) अग अनेक
प्रकारें वाकडे तिकडे करून दे-
तात जे अगोपिळे ते.

ओळोच (प्रा. पु. ना.) (प्र०) ध्वनि.

ओळोचणें (धा. ना.) (प्र०) हळूच
यांगणे.

ओक्षत (स० वि०) क्षतरहित तो.

(स्त्री.) देवाची पूजा इ० करण्या-
साठी घेतात जे तांदूळ तो. ३ लग्न,
मुज इ० कांचें आमत्रण करिनात
त्यावेळेस हाती देतात कि० कपा-
ळी लावितात जे तांदूळ तो. ४ त्या
आमत्रण समारंभासहि म्हणतात.

५ प्रसंगी सामान्य तांदूळास झ-
णतात. ६ कपाळी लावलेल्या मनी-
त जी दुसऱ्या रंगाची टिकली

लावितात ती किं तीसाठीं केलेले
गंध ती.

अक्षर (सं. वि०) जें क्षरत नाही तें.

२ (न.) अ, आ इत्यादिक वर्ण तें.

३ वेदशास्त्रादिरूप जी विद्या तिला

प्रसंगविशेषीं म्हणतात. ४ ब्रह्म.

अक्षरशः (सं. अय०) कांशिएक अ-

क्षर न वगळता.

अक्षरशत्रु (सं. पु. ना.) निरक्षर जो

पुरुष त्यास म्हणतात. [आरती.

अक्षवाण (सं. आयुष्यवायन)(न. ना.)

अक्षौहिणि (सं. स्त्री. ना.) हत्ती

२१८७० रथ २१८७० घोडे

३५६१० पदाति, पायदळ १०९३५०

ही सर्व संख्या मिळून जें सैन्य ती.

२ एकावर एकवीस शन्ये दिली

असता जी संख्या होत्ये ती.

अज्ञ (सं. वि०) मूर्ख.

अज्ञातवास (सं. पु. ना.) आपलें

गणार्थें कोणास कळूनये असा जो

वास तो.

अज्ञान (सं. न. ना.) ज्ञानाचा जो

अभाव तें. २ अत्रमात्मक अयथार्थ

जें ज्ञान तें. ३ (वि०) अज्ञ. ४ व्या-

चा लेंकुरपणा जाऊन प्रौढ ज्ञाला

नाहीं तो.

—आ—

आ- हा वर्ण दुसरा स्वर आहे. आ-

कारादि अक्षर उच्चारये समयीं

किं० काहीं खानेसमयीं जो मु-

खाचा पसरट आकार होतो तो.

२ (अव्य०) हा संस्कृत उभयगं

आहे व हा त्या त्या पदामागें ला-

गला असता, तोपर्यंत, त्यापासून

समताद्वागी असा अर्थ दाखवितो.

३ आजन्मांत मी खोटे बोललों

नाहीं. याचें हे व्रत आमरण चा-

ललें. ३ खबुतरे, मोरें इ० कांस

बोलावण्याचा शब्द आहे.

आँ (अव्य०) अँ.

आइकर्णे (सं. आकर्षण) (धा. ना.)

श्रेत्रिद्वियानें म्ह० कानानी शब्दवि-

षय ग्रहण करणे. २ दुसऱ्यानें कांही

सांगितलेली गोष्ट मान्य करणे.

आइकींव (आइकर्ण) (वि०) लेख

इ० कांही साधन नसता केवळ

जनमुखापासून ऐकूनच समजलेले

कांही एक तें. २ ऐकण्यानेंच

प्राप्त होत्ये कांही गायन इ० वि-

द्या ती. [२ इच्छा.

आइणी (स्त्री. ना.) (ग्र०) सामर्थ्य.

आइता (सं. अयत्नतः) (अव्य०) आ-

पण यत्र न करिता सिद्धरूपानें

कांहीं पदार्थ असणें, मिळणें तो.

आइतें (न. ना.) स्वयंपाक इ० कां-

साठीं सिद्ध केलेलें जें साहित्य तें.

आइतो जी (आइता) (पु. ना.) पू-

र्वी खटपटीचे वेळेस न येता फला-

च्या उपभोगसमयीं मात्र येतो त्यास

म्हणतात.

आऊ (आई) (स्त्री. ना.) अवा.

आंकण (न. ना.) खडा, माती इ० तें.

आकर (सं. पु. ना.) व्या स्थळीं जो

रत्नादि पदार्थ पुष्कळपणानें उत्पन्न

होतो तें स्थळ व्यास खाण म्हण-
तात तो.

आकर्ण (स. अव्य०) कर्णापर्यंत.

आकर्णन (म. न. ना.) श्रोत्रेद्रियानें
शब्दाचे ग्रहण तें.

आकर्षण (स. न. ना.) काहीं वस्तु
असले या स्थळापासून वेगपरवश
करून आपलेकडे आणण्याचा व्या-
पार ते. २ पसरलेल्या पदार्थांची
आकुंचितपणे जी स्थिति ते.

आकलन (स. न. ना.) बुद्धि कि०
शरीर यांचे सामर्थ्याने त्याचे त्याचे
विषय स्वाधीनपणांत आणण्याचा
व्यापार तें. [वससमाप्तिपर्यंत.

आकल्प (स. अव्य०) ब्रह्मदेवाच्या दि-
आकळणें (स. आकलन) (धा. ना.)
दोर इ० कांहीं कांहीं पदार्थ इ-
कडे तिकडे न होई असा बाधून
नियमित करणें.

आक्रांत (पु. ना.) अक्रांत.

आकार (स. पु. ना.) वर्तुळ, दीर्घ,
चतुर्मुख, स्थूल, सूक्ष्म इ० प्रकार-
चा तो म्ह० अशा प्रकारची आ-
कृति तो २ कोणेक विषयाचे
अंत करणांत प्रतिविबत् रूप उ-
मटते तो. ३ भय, हर्ष इ० कांचे
ज्ञापक कि० बोधक जे शरीरावर
सकपता, हास्यवदन इ० भाव हो-
तात ते प्रत्येकी. ४ हिशेब. ५ आ-
करास घेणे म्ह० कांहीं कार्य हो-
ण्याच्या रगास घेणें इ०.

आकाश (स. न. ना.) पचभूतां
तील पहिलें भूत तें जें पृथिव्यादि

भूतांस सोडून अर्वाशिष्ट पोकळीच्या
रूपाने राहते.

आकाशवाणी (सं. स्त्री. ना.) को-
णेकास कांहीं अर्थाचा बोधक शब्द
ईश्वरेच्छेनें आकाशांत मनुष्य
बोलल्यासारखा होतो तो.

आकाक्षा (स. स्त्री. ना.) अपेक्षा.
२ काक्षा.

आकुंचन (स. न. ना.) प्रसृत अस-
लेला पदार्थ संकुचित होणें कि०
संकुचित करण्याचा व्यापार तें.

आकृति (स. स्त्री. ना.) आकार.

आक्रंदणें (स. आक्रंदन) (धा. ना.)
आक्रंदन करणे.

आक्रंदन (स. न. ना.) शोक, भय
इ० कारणानें रडारड आरडा-
ओरडा होतो ते.

आक्रमण (सं. न. ना.) स्वतःस्वरू-
पाने कि० स्वशक्तीनें कोणेक पदार्था
चे व्यापन ते. [आक्रांत करणे.

आक्रमणें (स. आक्रमण) (धा. ना.)
आक्रांत (स. वि०) क्षुधा इ० कांहीं
व्याचें आक्रमण झालें आहे तो.

आक्रोश (स. पु. ना.) आक्रंदन.
२ निंदा.

आँख (स. अक) अक. २ डोळ्या व
कान या दोहोंमध्ये ममस्थूल आहे
तो. ३ (स. अक्ष) रयाचे चाका-
तील कणा तो.

आँखडणें (आंखूड) (धा. ना.) लांब
पसरलेला जो दोर इ० तो आंख-
पून आंखूड करणे.

आखंडल (स. पु. ना.) इंद्र.

आँखणी (स्त्री. ना.) अकणी, रेखाटणी.

आखर (प्रा. पु. ना.) गुरांचे गोठण.

आखाडसासरा (पु. ना.) लहान मुलीस किं० बायकास कोणी पुरुष दबावणीची किं० उपदेशाची गोष्ट सांग लागला असता त्यास निदेने म्हणतात.

आखाडा (प्रा. पु. ना.) अड्डा. २ मळांचा तालीमखाना तो.

आँखी (प्रा. स्त्री. ना.) आवे उतरून काढायाचा झेला तो.

आँखूड, आखूड (स. आकुचन) (वि०) काहीएक लांबीचे प्रमाणा हून व्याची लांबी कमी ते.

आँखे (प्रा. न. ना.) गोणी, कंठाळ इ० ओड्यांचे जे दोन दोन भाग ते प्रत्येकी. २ तेल तूप इ० कांनी भरलेला जो कातव्याचा बुनला ते.

आख्या (सं. स्त्री. ना.) सद्गुण किं० दृग्गुण यांच्या योगाने झालेली कोणकाची प्रसिद्धि ती.

आख्यान (स. न. ना.) चरित्ररूप कथानक ते.

आग (स. अग्नि) विश्व. २ डार, क्रोध इ० कांनी होतो जो शरीराचा सताप तो. ३ आग लावणे म्ह० कोणाचा कोणाशी कड्या, युद्ध होई असें करणे.

आगतस्वागत (स. न. ना.) आपल्याकडे आलेल्या पाहुण्याचा उठून जागा देणे, कुशल प्रश्न करणे इ० सत्कार ते.

आगंतुक (स. पु. ना.) अगांतूक.

आगम (स. पु. ना.) धर्मशास्त्रादि-शास्त्र तो. २ वृत्ति इ० कांची जो प्राप्ति तो. ३ कौणिक व्यवहाराची आरंभदशा तो.

आगमन (स. न. ना.) दूर असणाऱ्या मनुष्यादिकानें जवळ येण्याचा किं० हाण्याचा व्यापार ते.

आगर (स. आकर) (पु. न. ना.) नारळ, सुपारी, केळ, इ० पदार्थ उत्पन्न होण्याचे किं० मोठे पिकवायाचें जें क्षेत्र ते. २ जो जो पदार्थ व्या व्या ठिकाणी पुष्कळपणे उत्पन्न होतो ते ते ठिकाण त्याचे

आगलाव्या (आग, लावणे) परस्परांमध्ये विरोध पाडून कड्या लावण्याचा स्वभाव व्याचा तो.

आगवळ (अग्र, वळण) (पु. ना.) वेणीच्या अग्र्याची गोठ घट्ट यास म्हणून गगामन इ० कांचा जो दोर तेथें लावितात तो

आगळ (स. अगळा) अडसर.

आगळा (वि०) अधिक.

आगळीक (आगळा) (स्त्री. ना.) अपराध व्हायाजोगे मयांदेच उद्घन करून जें वर्तन तो.

आगापिठ्ठा (पु. ना.) अगरखा इ० पदार्थाचा किं० बेशेक गोष्टीचा पुढला आणि मागला जो विभाग तो

आँगीठ (आग) (स्त्री. ना.) (प्र०) अगटी.

आगेमागे (प्रा. अव्य०) काहीएक

देशकालादि अवधीचे काहीं पुढें किं० काहीं मागें.

अग्या (आग) (पु. ना.) एक वन-
स्यान आहे जिचा अंगास सशं
झाला असता आग होत्ये तो
३ अनेक सर्प, रोग, माशी इ०
पदार्थ त्यामध्ये व्याच्या योगानें
अंगाचो आग होत्ये तो.

आग्यावेताळ (भाग, वेताळ) (पु.
ना.) एक पिशाच आहे, जो सा-
ध्य झाला असता पाहिजे त्या पदा-
र्थास पाहिजे त्या ठिकाणीं आग
लावता येते. २ तापट व साहसी
जो मनुष्य त्यास म्हणतात.

आग्येमोहोळ (भाग, मोहोळ) (न.
ना.) आग्या माशाचें मोहोळ ते.

आग्रह (स. पु. ना.) काहीं कार्यं
करावें किं० कोठे जावे इ० प्रका-
रची मनास आलेली गोष्ट तडीस
नेण्याविषयी अंतःकरणानें धरिला
जो भाव तो. २ दुस्वास कांही
कार्याविषयी प्रवृत्त किं० निवृत्त
करण्यास जी अनिशय प्रार्थना
करणें तो.

आघवा (वि०) अघवा.

आघाडी (स्त्री. ना.) कोणिक पदार्थां-
चा पुढील जो भाग किं० प्रदेश
ती. २ घोड्याचे पुढचे पायांस किं०
गळ्यास बांधायाची दोरी ती

आघात (सं. पु. ना.) धक्का. २ को-
णिक पदार्थांचा दुसऱ्याशीं वेगानें
शब्द होई असा संबंध तो.

आंच (प्रा. स्त्री. ना.) अही. २ पाक

इ० कांस जो अग्निसंस्कार करि-
तात ती.

आंचका (प्रा. पु. ना.) कोणिक पदा-
र्थांस ओढणें, लोटणें, हलविणें इ०
कांच्या योगानें जो व्यावर चलन-
रूप संस्कार उत्पन्न होतो तो.

आचरण (सं. न. ना.) कांहीएक
कर्म आचरण्याची व्यापार तें.
२ आचार.

आचरणें (आचरण) (धा. ना.) को-
णिक कर्म त्या त्या अनुकूल व्यापा-
रद्वारा संपादन.

आचवणें (आचमन) (धा. ना.)
भोजन झाल्यावर हस्त, मुख प्र-
क्षालन करणें. २ (आ, च्यवन)
(सं.) मुकणें.

आंचळ (सं. अचल) (पु. ना.) गाय,
म्हैस इ० पशु स्त्रियांचा स्नन तो.

आंचळी (सं. अंचल) (स्त्री. ना.)
वस्त्राचे शेवटास विणल्यावाचून
जो सुताची शेवटें राहिली अस-
तात ती.

आचांगळी (वि०) (ग्र०) निफळ.

आचार (सं. पु. ना.) शास्त्रांत सा-
ंगितलेले कर्मादिकांविषयीं जे वि-
बिनिषेध त्यांचें पालन करून जें
वर्तन तें किं० वर्तनप्रकार तो.
२ व्यावहारिक कर्मांत मनुष्यादिकां-
चें वर्तन तो.

आचारविचार (सं. पु. ना.) शा-
स्त्रोक्त ज्ञानसंध्यादिकां तो आचार
आणि कर्तव्याकसंबंध तो विचार.

आचारी (पु. ना.) स्वयंपाकी जो दु-

- सन्धाच्या घरीं स्वयंपाक करून उपजीवन करतो ब्राह्मण तो.
- आचार्य** (सं. पु. ना.) यजमानांनै आपल्या भंगत्वानें होमादि कर्मकरा-याकरितां वरिला असतो जो तो. २ वेदादि विद्या सांगणारां गुरु तो. ३ ज्या शास्त्राचा किं० ज्या भर्माचा जो प्रवर्तक तो त्याचा. ४ विद्वान् प्रणिहित जो पुरुष त्याच्या नावापुढें हें प्रतिष्ठानां व लांगतें. उ० रामाचार्य, व्यंकटाचार्य इ०. [२ अगणित.
- आचुंबित** (सं. वि.) (घं.) संपूर्ण.
- आच्छादन** (सं. न. ना.) काहीं-एक पदार्थावर वस्त्रादिक घालून बाहेरून न दिसे असें करण्याचा व्यापार ते. २ त्यास साधन जें वस्त्रादिक तें. [द्विसीं.
- आज** (स. अव्य०) (अव्य०) वर्तमान-
- आजकाल** (अव्य०) सांप्रतकाळीं.
- आजन्म** (सं. अव्य०) जन्मापासून, जन्मपर्यंत.
- आजला** (आज) (अव्य०) काहींएक अवधीपासून आजपर्यंत जो काळ नितक्या काळाला.
- आजानुबाहु** (सं. वि०) कोणी उभारालिला असतां सधज गुडव्यास पुराणाजोगे ज्याचे हात लांब असतात असा जो पुरुष तो.
- आजूबाजूस** (अव्य०) शेजारीं किं० आसपास.
- आज्य** (सं. न. ना.) शेळीचे दुधाचें तूप. २ साधारण तृपासही म्हणतात,
- आटपणें** (धा. ना.) पसरलेला सवेग गतिमान् जो पदार्थ किं० काहीं व्यवहार याचा उपसंहार करणें. २ काहींएक व्यवहाराचा निवाह करण्याविषयीं अंगीकार करणें. ३ काहींएक विषय आपल्या सत्तेत आणणें इ०.
- आटपता** (वि०) विशेष पसरलेला नव्हे असा जो जितक्यास तितका नेमस्त संसार, व्यवहार, शरीर इ० पदार्थ तो.
- आटपसार** (प्रा. वि०) आटपता.
- आटपाआटप** (आटपणें) (स्त्री. ना.) अनेक प्रकारचा पसारा आटपण्याचा व्यापार ती.
- आटा** (पु. ना.) इरलें, छत्रो यांचा सांगाडा तो. २ काहीं पदार्थाभोंवता बांधण्याकरितां दोरी इ० कांचा घालितात पेढा तो.
- आटाआट** (स्त्री. ना.) अटापिटा.
- आटाघाट** (स्त्री. ना.) आटाआट.
- आटापिटा** (पु. ना.) अटापिटा.
- आटी** (स्त्री. ना.) (घं०) यंत्र.
- आटीका** (पु. ना.) पदार्थांचो इयत्ता आकळण्यास साधन जी बुद्धि शक्ति तो.
- आटीकाट** (वि०) अट्टल.
- आटीप** (पु. ना.) उपसंहार. २ कोणेंक व्यवहारव्यवस्थेन आटपून धरण्याविषयीं अंगीं असतें सामर्थ्य तो
- आटीपणें** (धा. ना.) आटपणें.
- आटीळा** (पु. ना.) (घं०) ओटा.

- भाठव (भाठवणें) (पु. ना.) स्मरण. आडळ (पु. ना.) (ग्रं०) शशं.
- भाठवडा (भाठ) (पु. ना.) आठ आडाखा (प्रा. पु. ना.) अडाखा.
- किं० सान दिवसांचा समुदाय आढ्य (सं. वि०) धनिक. २ (वि०)
- ३३० महिन्यांचा चतुर्थांश काल तो. जें विद्यादि व्याजवळ आहे तेंणें-
- भाठवण (भाठवणें) (स्त्री. ना.) आठव. करून युक्त. उ० गुणाळ इ०.
- भाठवणूक (भाठवणें) (स्त्री. ना.) दूर आढ्यता (सं. स्त्री. ना.) तादृश
- असलेला किं० मेलेला जो आपला अंगी योग्यता नसती प्रतिष्ठितप-
- इष्ट त्याची आपणास भाठवण हो- णाचा जो कोणी घालितो भाव ती.
- ण्यास कारण जो त्याचा वस्त्रादि प- आण (प्रा. स्त्री. ना.) शपथ.
- दार्थ आपणापाशीं असतो ती. २ त्या आणखी (प्रा. अव्य०) अणखी.
- योगानें त्याचें हेंतें स्मरण तो. आणणें (सं. आनयन) (धा. ना.)
- आठुवें (न. ना.) (ग्रं०) हृदय. कोणेंक स्थळाहून कोणेंक पदार्थ
- आड (प्रा. पु. ना.) ब्याला खालीं आपल्याजवळ येई असा करणें.
- उतरायास पायऱ्या केल्या नाहींत आणने (स्त्री. ना.) आणण्या नेण्याचो
- असा जो खणून केलेला बांधोव जो खटपट ती.
- जलाशय तो. २ (अव्य०) काहीं- आणभाक (आण, भाष) (स्त्री. ना.)
- एक पदार्थ न दिसण्याजोगा होई शपथपूर्वक वचन देतात ती.
- अशाप्रकारें मध्ये कोणी असणें, आणबाण्ण (प्रा. स्त्री. ना.) अणो-
- हणें. ३ अडोशानें युक्त स्थळ बाणी. [छत्री इ०.
- त्याच्या ठायीं. ४ अट. आतपत्र (सं. न. ना.) अवदागिर,
- आडदिवस (आड, दिवस) (पु. ना.) आतळणें (धा. ना.) शशंणें.
- काहींएक कर्माभिप्रेयें वर्षं किं० आतांशीं, आतांसा (आता, असा)
- महिना यांतोळ संकेतित अ० निय- (अव्य०) सांप्रत्यकाळीं.
- मित असतात जे दिवस याहून आतिथ्य (सं. न. ना.) अतिथींचा
- इतर दिवस तो. सत्कार. [लागणें.
- आडपडदा (आड, पडदा) (पु. ना.) आतुडणें (धा. ना.) (ग्रं०) हातें
- काहींएक स्वळीं अडोसा व्हायास आतुर (सं. वि०) दुखणाइंत. २ अ-
- जो वस्त्र इ० कांचा पडदा बांधि- तिशय उत्सुक झालेला तो.
- तात तो. २ लब्जा, भय इ० का- आतुर्वळी (वि०) (ग्रं०) अतिबलाळ.
- रणांमुळें भाषणादिकांत राखितात आत्मज (सं. पु. ना.) मुलगा.
- जो मर्यादा तो. आत्मनिवेदन (सं. न. ना.) आत्मा
- गडवी, आडवें (सं. अटवी) (स्त्री. न.) (ग्रं०) अरण्य.

इंश्वरास अर्पण करावा असा एक भक्तीचा प्रकार आहे तें.

आत्मबुद्धि (सं. स्त्री. ना.) दुसऱ्या-
च्ये शिकवणीची नव्हे; केवळ आ-
पलीच बुद्धि ती. २ आत्मविषयक
बुद्धि ती.

आत्महत्या (सं. स्त्री. ना.) शास्त्र-
विधिविराहित बुद्धिपूर्वक करितात
जो आपल्या प्राणांचा नाश ती.
२ त्यापासून घडतें जें पातक ती.

आत्मा (सं. पु. ना.) देहमात्राच्या-
ठायीं भिन्नत्वेकरून त्याच्या देहाची
अभिमानी जी जाणवि ती. २ त्या
सर्व जाणिवेचें मुख्य विवभूत जे
परब्रह्मस्वरूप ब्याला परमात्मा
म्हणतात ती. ३ अंतःकरण.
४ देह. ५ मी असा जो शब्द
त्याचा अर्थ तो. ७० आपलें जें
गृह तें आत्मगृह इ०.

आत्मिय (सं. वि०) आपलेपणा ब्या-
वर आहे असा जो सोयरा धायरा
इ० तो.

आत्यंतिक (सं. वि०) अत्यंत.

आंतरणें (सं. आस्तरण) (भा. ना.)
अंतरणें.

आथि-थी (सं. अस्ति) (क्रि०) आहे.

आथिलेपण (न. ना.) भाग्य. २ थो-
रपण.

आंदण (प्रा. न. ना.) लग्नांत कन्ये-
ला किं० जावयाला अवश्य जें द्या-
वयाचें त्याहून इतर जी घोडा, रथ,
दास, दासी इ० देणगी देतात तें.

आदर (सं० पु. ना.) काहीएक प-

दार्थ किं० गोष्ट यातिपर्याहा चांग-
ला असा अंतःकरणान भाव अस-
तो तो. २ सन्मान.

आदरउपचार (सं. पु. ना.) कोणी
आपल्याकडे आला जो त्यास आ-
दरपूर्वक आसन, भोजन इ० जे
उपचार करितात तो. [उपचार.

आदरसत्कार (सं. पु. ना.) आदर
आदर्श (सं. पु. ना.) आरसा.

आदलेदिवशी (आदि, दिवस) (अ-
व्य०) इष्टदिवसाहून पूर्वदिवशीं.

आदळआपट (आदळणें, आपटणें)
(स्त्री.) क्रीडादिकांमुळे शरीर
किं० काही इतर पदार्थ इकडे
तिकडे अनेक वार आपटण्याचा
जो व्यापार ता.

आदळणें (सं० आदलन) (भा. ना.)
आपटणें. २ थडकणें. [थपण.

आदळपण (न. ना.) (प्रं.) असम-
आदा (प्रा. पु. ना.) अभिनय. २ का-
हीएक व्यापारापासून होतो जो
लाभ तो. ३ पदरीं द्रव्यादिकांचा
जो संग्रह तो. ४ कुळ्याकडून द्र-
व्यादि येऊन होत्ये जो जमा तो.

आदाय (पु. ना.) व्यापारापासून हो-
तो लाभ तो.

आदि (सं. पु. ना.) ब्यापासून को-
णेकाचा आरंभ होतो तो त्याचा.

२ समुदायांत जो प्रमुख तो. ३ इ-
ष्ट विषयाहून अगोदरचा तो.

४ (अव्य०) अगोदर.

आदिकारण (सं. न. ना.) मुख्यकारण.

आदित्य (सं. पु. ना.) सूर्य.

- आदिपश्चात् (सं. अव्य०) किंचित् आनखाशिख (सं. अव्य०) पाणचे
पुढें किं० मार्गे. नखापासून डोकीचे केंसापर्यंत.
- आदिपुरुष (सं. पु. ना.) परमेश्वर. आनंद (सं. पु. ना.) सुख.
- आदिमाया (सं. स्त्री. ना.) जिच्या आनंदवन (सं. न. ना.) काशिक्षेत्र.
योगानें सर्व प्रपंच होतो अशी ई- आनन (सं. न. ना.) मुख.
श्वराची शक्ति ती. २ पार्वती. आनान (अन्य, अन्य) (वि०) (ग्रं०)
आदिशक्ति (सं. स्त्री. ना.) आदिमाया. वेगवेगळा. [ति.
- आदिशून्य (सं. न. ना.) (ग्रं०) आनिकी (प्रा. स्त्री. ना.) (ग्रं०) आ-
आदिशक्ति, आनोज (पु. ना.) (ग्रं०) अंकुर.
- आदौ (सं. अव्य०) अगोदर. आप (सं. न. ना.) उदक. २ आपण.
- आद्य (सं. वि०) अगोदरील. आपंगणें (भा. ना.) (ग्रं०) पोर,
- आंधळा (सं. अध) (वि०) काहीं प- पशु इ० कांस जवळ बाळगून मम-
दार्थ पाहावयास सामर्थ्यहीन जे तापूर्वक रक्षण करणें.
- नेत्र किं० तसा मनुष्य तो. आपगा (सं. स्त्री. ना.) नदी.
- आधार (सं. पु. ना.) पदार्थ इकडे आपण (सं. आत्मा) मी या अर्थांचें
तिकडे न पडतां राहण्याविषयी वाचक हें सर्व नाम आहे. २ स-
कारण जो अन्य पदार्थ तो. २ इ- स्कारपूर्वक भाषणांत तूं याचे अ-
ष्ट व्यवहार खोटा न पडतां चाला- र्थांचें वाचक परंतु तेव्हा अनेक व-
यास कारण जें वचनादि प्रमाणा- चनांत. ३ बाजार. [आपलेद्वयीं.
- चें बळ असतें तो किं० तें वच- आपणपाच (आत्मा)(अव्य०) (ग्रं०)
- नादिरूप प्रमाण तो. ३ संसारा- आपत्ति (सं. स्त्री. ना.) संसार इ०
दिकाचा निर्वाह होण्याविषयी जें कांचे निर्वाहास जो पदार्थ आवश्यक
त्याला उपयोगी धन, विद्या इ० याहिजे त्याची दुर्लभता किं० रो-
कांचें बळ तो. गादि जन्य दुःख प्राप्त झाल्यामुळे
जो कष्टावस्था प्राप्त होव्ये ती. २ प्राप्त.
- आधि (सं. पु. स्त्री. ना.) केवळ अं- आपदा (सं. स्त्री. ना.) आपत्ति.
- तःकरणास जी व्यथा होव्ये तो. आपधाक (आपला, धाक) (पु. ना.)
२. काहींएक आपल्या मार्गे लागतें दुसऱ्यानें भय दाखविलें नसतांही
लचाड त्यास म्हणतात. ३ (पु.) आपणच आपल्या मनांत हा मला
गाहाण. मारील इ० कल्पना करून जो
- आधिक्य (सं. न. ना.) अधिकपणा. धाक बाळगितान तो.
- आधिपत्य (सं. न. ना.) धनीपणा. आपन्न (सं. वि०) आपत्ति दशेस जो
२ कोणकाची कोणकस्थळीं अस- पावला तो. २ प्राप्त.

आपपर (आपला, पर) (वि०) आपला व पराचा काहीं पदार्थदि तो.

आपलपोट्या, पोटेया (आपला, पोटा) (वि०) आपलें मात्र पोटा भरलें ह्य० झालें इतर जे आपले पोसण्यास योग्य त्यांची काळजी जो बाळगीत नाही अशा स्वभावाचा तो आपला (आपण) (वि०) आपण जो त्याचा

आपलातुपला (आपला, तुझा) (वि०) हा माझा भाण हा तुझा अशा भेदबुद्धीने मानिला जो पदार्थ मात्र तो. आपलेआपण (आपण) (अव्य०) दुसऱ्याने प्रेरणादि न करिता स्वयं आपण होऊन.

आपाड (प्रा. पु. ना.) (प्र०) मोठेपणा, आधिक्य. २ अंतर अ० मिजता.

आपादणें (धा. ना.) (प्र०) संपादणें.

आपान (सं. पु. ना.) (प्र०) मोक्ष.

आपाप (अव्य०) आपलेआपण.

आपुथिणें (धा. ना.) (प्र०) गाजणें.

आपैतें (वि०) (प्र०) ऐतें. [२ अव्यंत.

आपैसैं (प्रा. वि०) (प्र०) आपाप.

आप्त (सं. पु. ना.) साक्षत् किंवा परंपरेनें ब्याचा शरीरसंबंध परस्पर आहे ते परस्पर. २ आपला असा मानिला जो इष्ट मित्र इ० तो. ३ ब्याचें वचन ईश्वरासारिखें प्रमाण मानावें असा जो यथार्थ भाषणकर्ता तो. ४ (वि०) प्राप्त.

आफडणें (धा. ना.) (प्र०) स्वार्थ करणें. [आपटणें.

आफळणें (प्रा. धा. ना.) (प्र०)

आब (प्रा. पु. ना.) यापाशीं अमुक द्रव्य, विद्या इ० असावें असा दुसऱ्यास तकें व्हायाजोगा जो काही लक्षणावरून डोल दिसत असतो तो. २ भाषणाविषयवहार हा जसा असावा तसा यथायोग्य आहे असा जो काहीं सुशोभितपणा दिसत असतो तो.

आबळागोबळा (प्रा. वि०) (प्र०) व्यापून असलेला.

आबादानी (फा० स्त्री. ना.) स्वचक्र, परचक्र, दुर्भिक्ष इ० कावाचून जो गांव, देश इ० कांची नादती स्थिति तो.

आबादी (फा० स्त्री. ना.) आबादानी.

आबालवृद्ध (सं. पु. ना.) केवळ लेंकरापासून वृद्धपयंत जो मनुष्यसमुदाय तो.

आबोण (आंबणें) (न. ना.) धान्य, कोंडा इ० शिजवून किं० भिजवून गुरास खायास घालायासाठी करितात तें. २ लग्नात एके पाटीत शिध्याचें सर्व साहित्य, व कोंडा, पेडीचा खडा, भाजीच्या काढ्या इ० घालून वाजत गाजत विहिणीकडे पोहोचवितात तें.

आबू (फा० स्त्री. ना.) योग्यता, मानमान्यता. २ काही पराक्रमादिकामुळे जी राजादिकांपासून प्रतिष्ठा मिळते ती.

आभ (प्रा. न. स्त्री. ना.) आभाळ.

२ (प्रं०) प्रतिविंब.

आभंड (प्रा. न. ना.) अभंड.

आभरण (सं. न. ना.) अलंकार.

आभार' (सं. पु. ना.) दुसऱ्याने के-
ल्या उपकाराचें जें आपणावर ओ-
झें असतें तो.

आभास (सं. पु. ना.) कोणेंक आ-
श्रयावर दृष्टिदोषादि कारणांमुळे
काहीं असत्य पदार्थांचा भ्रम होतो
तो. २ भास.

आमंत्रण (सं. न. ना.) काहीं का-
यार्थ कोणेंकास बोलावणें तें. २ ल-
गादि समारंभांत आमंत्रण कर-
ण्यास जातो मनुष्यसमुदाय तें.
३ अंवतणें.

आमय (सं. पु. ना.) रोग.

आमांश (सं. पु. ना.) पोटान्त अपक्व
अन्नरसाचा जो अंश राहतो तो
किं० त्यापासून होत्ये विकृति तो.

आमिष (सं. न. ना.) खाण्याकरितां
मेंढा इ० कांचे अंगाचें काढिलें
जें अपक्व मांस तें.

आमैज (फा० पु. ना.) मिश्रितभाव.

आमोद (सं. पु. ना.) पुष्पादिकांचा
सुगंध तो.

आम्नाय (सं. पु. ना.) वेद.

आम्र (सं. पु. ना.) आंबा.

आय (सं. पु. ना.) मिळखत. २ (प्रं०)

लोखंड. ३ आई. ४ (प्रं०) आ-
कार. ५ प्रत्यय.

आयणी, यनी (प्रा. स्त्री. ना.) (प्रं०)

सामर्थ्य. २ मन. ३ मत. ४ इ.

च्छा. ५ आहणा किं० म्हण.

६ चांगली चाल.

आयतन (सं. न. ना.) घर, स्थान.

आयतें (न. ना.) आईतें.

आयाबाया (आई, बाई) (स्त्री. ना.)
पराक्रमहीन पुरुषादिक किं० गो-
रगरीव लोक त्यांस प्रसंगानुसार
म्हणतात.

आयास (सं. पु. ना.) परिश्रम.

आयुध (सं. न. ना.) शस्त्र, हत्यार.

आयुष्य (सं. न. ना.) उत्पन्न झाल्या-
पासून मरेपर्यंत जो काळ तें.

आर (प्रा. स्त्री. ना.) भोंवरा इ०
कांची आणी ती. २ अजगर.

आरक्त (सं. वि०) तांबडा.

आरज (आर्य) (वि०) (प्रं०) श्रेष्ठ.

आरती (सं. स्त्री. ना.) देवादिकांस
दीपानां ओवाळावें असा जो उप-
चार करितात ती. २ ओवाळण्या-
स सिद्ध केलेलें दीपपात्र ती.
३ ओवाळतेसमयीं म्हणतात गीत-
विशेष ती.

आरपार (सं. पार) (अव्य०) अली-
कडचे भागापासून पलीकडचे भा-
गापर्यंत. [स्थिति.

आरंभ (सं. पु. ना.) प्रारंभ. २ सून-
आरंभरंभेचागौरव (पु. ना.) (प्रं०)

केळीचा खांब.

आरंभणें (सं. आरंभ) (धा. ना.)
कोणेंक कायांस प्रारंभ करणें.

आरंभशूर (सं. वि०) उत्साहपूर्वक

- कोणिक कार्यास आरंभ मात्र क- आरौहण (सं. न. ना.) खालच्या
रावा मग तें आळसानें शेवटास प्रदेशाहून वरच्या प्रदेशां गमन तें.
न नेता तसेंच टाकावें असा स्व- आरौळी (प्रा. स्त्री. ना.) उंच स्व-
भाव झाला तो. रानें जी हाक तो.
- आरवणें (धा. ना.) कोंवडा इ० प- आर्जव (सं. न. ना.) कोणिकाचें अ-
क्ष्यानीं शब्द करणें. तःकरण प्रसन्न करून घेण्याक-
आरळ (प्रा. वि०) (ग्रं०) मऊ. रितां त्याची सेवा, स्तुति इ० रूप
आराइणें (प्रा. भा. ना.) (ग्रं०) आचरणाचा प्रकार तें.
- अनुकूल असणें. २ अर्पिकें जाणें. आर्त (सं. वि०) पीडित. २ आतुर.
आराणूक (प्रा. स्त्री. ना.) (ग्रं०) प- आर्ति (सं. स्त्री. ना.) पीडा.
दार्थाची प्रीति. २ भगवत्प्राप्तीस आर्द्र (सं. वि०) ओला.
विघ्न, प्रतिबंध ती. [इ० तें] आर्य (सं. वि०) श्रेष्ठ.
आराधन (सं. न. ना.) पूजन, स्तवन आर्या (सं. स्त्री. ना.) एक कवितेत
आराधणें (आराधन) (धा. ना.) आ- दंद आहे. २ त्या छंदावर केले
राधन करणें. ला धोक ती.
- आराध्य (सं. वि०) आराधन कर- आर्यावर्त (सं. स्त्री. ना.) विन्हाचल
ण्यास योग्य तो. आणि हिमालय घांमथील प्रदेश तो
- आराम (सं. पु. ना.) दुखणें इ० आलय (सं. न. ना.) घर.
कांचा उपशम झाल्यामुळे जी अं- आलस्य (सं. पु. ना.) आत्रस.
तःकरणास समाधानावस्था होत्ये आलांगला, आलेंगेलें (गेंणें, जाणे)
तो. २ दुखण्यास जो काहीं उप- (पु. न) पत्नीपाहुणा. [भाषण तो.
शम तो. ३ उपवन. ४ सुखरूपता.
- आरुष (आर्ष) (वि०) (ग्रं०) छदिष्ट. आलाप (सं. पु. ना.) परस्परांचें जें
आरूढ (सं. वि०) आरौहण केलें आलापाला (पु. ना.) वसा तरी
झ्याणें तो. देहनिर्वाह मात्र होतो असा जो
पाला, कंद इ० भक्ष्य तो.
- आरोग्य (सं. न. ना.) निरोगीपणा. आलिंगणें (सं. आलिंगन) (धा. ना.)
आरोगणें (धा. ना.) (ग्रं०) भक्षण आलिंगित करणें.
- करणें. आलिंगन (सं. न. ना.) प्रीतीनें पु-
आरोप (सं. पु. ना.) वास्तविक जो त्रादकास किं० येव्हाच काहीं
धर्म झालावर नाहीं त्यावर त्याचें पदार्थास कंटाळून धरणें तें.
- बळेंच स्थापन तो. २ शेत इ० कांति आली (सं. स्त्री. ना.) सखी. रंक्ति.
बीजाचा प्रक्षेप तो. ३ अपवाद. आलोचन (सं. न. ना.) नेत्रानी

कि० बुद्धीनें काहीएक पुनेंणी पाहण्याचा व्यापार ते.

अ.लोढणें (प्रा. धा. ना.) (प्र०) पारंगत होणे. २ काहीएक हाती येणें. ३ कमान सर्व काही प्राप्त होणे. आलोलीक (प्रा. स्त्री. ना.) (प्र०) आवड.

[२ अवसान. आव (प्रा. पु. ना.) आकार, डौल. आव (स. आम) (स्त्री. ना.) पोटांत अन्नाचा नीट परिपाक न झाल्यामुळे राहतो जो आमोश तो.

आवग (प्रा. पु. ना.) (प्र०) अहकार. आवगणें (प्रा. धा. ना.) पोर इ० काने कुलपरपरगत रतींची मर्यादा सोडून मनस्वीपणाने वतणें. २ (प्र०) आठोपणे.

आवटणें (धा. ना.) (प्र०) उरणें.

आवड (प्रा. स्त्री. ना.) प्रीति.

आवडनावड (आवडणें, न आवडणें) (स्त्री.) काही पदार्थाविषयी आवड काहीची नावड असा अतःकरणांतील विषम भाव ती.

आवडनिवड (स्त्री. ना.) आवडनावड.

आवडळ (पु. ना.) (प्र०) साकार, दृश्य.

आवरण (स. न. ना.) आवरण्याचा व्यापार ते. २ तेणेंकरून पदार्थास होतो आवृतपणा ते. ३ वेष्टन.

आवरणें (आवरण) (धा. ना.) आटपणें. २ आच्छादणें. ३ वेष्टणें.

आवर्जन (सं. आवर्जन) (अव्य०) अगम्यपूर्वक.

आवर्त (स. पु. ना.) नदी इ० कांचें पाणी कि० वायू यांचें वर्तुळ भ्रमण

हांड लागल्यामुळे जो मडलवत् आकारविशेष होतो तो. २ शरीरावरील केंसांचें वर्तुळाकार वळण ते.

आवर्तन (स. न. ना.) ईश्वरप्रीत्यर्थं स्तोत्रादिकांचा पाठ ते.

आवश्यक (स. वि०) निश्चयरूप, अगत्यरूप. [शब्द ते.

आवाज (फा० पु. ना.) ध्वनिरूप जो

आवार (स. पु. ना.) परस् इ० स्थळ आवृत करण्यासाठी भोवतालें जो कुपण, गडगा, सैन्य इ० कांचा समावेश करितात तो.

आवाहन (सं. न. ना.) मूर्ते, शस्त्र इ० कांत मन्त्रादिकेंकरून देवतादिकांचे सन्निहित करणें ते.

आविर्भाव (स. पु. ना.) स्पष्टता. २ आकार.

आविष्करण (सं. न. ना.) आविर्भाव.

आवृत (स. वि०) आवरण केलें आहे व्याचें ते.

आवृत्ति (स. स्त्री. ना.) काहीएक कर्मांचें त्या त्या क्रियेच्या योगानें मुळापासून शेवटपर्यंत जें अनुष्ठान ती. २ (प्र०) येणें व जाणे

आवेश (स. पु. ना.) काम, क्रोध इ० कांचा अतःकरणान होतो जो अतिशय आविर्भाव तो कि० त्यामुळे कर्तव्य कार्यावर वेगानें छटून पडण्याजोगें होतें अवस्थांतर तो आशंका (सं. स्त्री. ना.) कोणक

गोष्ट करण्यास अतःकरणाम वाटतो जो सकांच ती. २ येथें अमुक अर्थ असावा तो कां नाही कि०

- भमुक नसावा तो का आहे अशा प्रकारची कोणेत गोष्टीविषयी उठले कल्पना ती. ३ किंतू.
- आशय (सं. पु. ना.) अभिप्राय. २ व्या पदार्थाचे उत्पन्न होऊन राहावयाचे जे स्थान तो. ३ जलशय, गर्भाशय.
- आशा (सं. स्त्री. ना.) काहीं इष्ट-पदार्थाचे लाभविषयी किं० कार्य-सिद्धीविषयी जी संभावना तद्रूप अंतःकरणवृत्ति ती. २ केवळ आपलासा झालेला पदार्थ त्याचा आपला वियोग होऊन नये असा जो भाव ती. ३ इच्छा.
- आशाळभूत (वि०) काहींएक खाण्याच्या पदार्थाविषयी आशा धरून याचना करण्याचा व्याचा स्वभाव तो.
- आशीर्वादी (प्रा. अव्य०) आसपास.
- आशीर्वाद (सं. पु. ना.) कोणकाचे बरे असो इ० रूप वाक्य बोलणे तो किं० मनात कितन तो.
- आशौच (सं. न. ना.) स्नक.
- आश्चर्य (सं. न. ना.) विस्मय, नवल.
- आश्रम (सं. पु. ना.) ब्रह्मचर्यादि चार ते. २ ऋषि इ० कांचे राहावयाचे पणशालारूप किं० आसपासची जमीन सुद्धा जे स्थळ तो.
- आश्रय (सं. पु. ना.) आधार. २ कोणकाचे स्थितीस गुणावह किं० दोषावह जो कोणकाचा सामीप्य संबंध तो.
- आश्रा (पु. ना.) आश्रय.
- आश्रित (सं. वि०) व्याचा व्याला आश्रय आहे तो त्याचा. २ कोणकाचे जो कोणी आश्रयिला तो. ३ श्रीमंत लोकांचे पदरीं उपाध्या, कारकून इ० कांसारखा नसून बाळगलेला असतो जो भिक्षुक ब्राह्मण तो. [लिंगन.
- आश्लेष (सं. पु. ना.) (प्र०) आ-आश्वसन (सं. न. ना.) भय, शोक इ० कार्नी युक्त जो त्यास काही चिंता नाही भिऊं नको इ० वचनाने भय देतात ते. [चा कणा तो.
- आँस (सं. अक्ष) रथ, गाडी इ० कां.
- आस (सं. अप.) (स्त्री. ना.) आशा.
- आसक्त (सं. वि०) कोणेत विषयावर बसलेले अंतःकरण, इंद्रिय ते किं० तेणेरून युक्त पुरुष तो.
- आसक्ति (सं. स्त्री. ना.) आसक्तपणाची स्थिती ती.
- आसन (सं. न. ना.) बसण्याचा व्यापार ते. २ बसायाच्या उपयोगी जो पाट इ० तो. ३ मनुष्याचे बसण्याचे आसनमांडी इ० प्रकार ते प्रत्येकीं. ४ घोडा इ० जे वाहन ते. ५ जमाखर्चा लिहिण्यांत जी अनेक प्रकरणे तीं प्रत्येकीं.
- आसपास (सं. आसमंतात्) (अव्य०) काहींएक पदार्थाचे समोबता समीप प्रदेश जो त्याचेठार्थी.
- आसमंतात् (सं. अव्य०) आसपास.
- आसव (सं. पु. ना.) मद्य. २ दाह इ० कांचा अग्निसंयोगाने औषधासाठीं जो द्रव काढितात तो.

- आसामी (अर० स्त्री. ना.) फडन-
 विशी इ० सरकारी चाकरी ती.
 २ त्या त्या कामगारास नेमलें अस-
 तें जें वेतन ती. ३ मनुष्यजातीच्या
 अनेक व्याक्ती त्या प्रत्येकीं.
- आसिवार (पु. ना.) (ग्रं०) असिवार.
 आसुक (सं. अप.) (न. ना.) (ग्रं०)
 अंशुक, वस्त्र.
- आसुडणें (धा. ना.) सुपानें धान्या-
 दिक पाखडणें. २ (ग्रं०) ओढणें,
 झटका देणें.
- आस्तिक (सं. पु. ना.) ईश्वर-आहे अ-
 सें मानणारा तो. २ एक ऋषि होता.
 आस्तिक्य (सं. न. ना.) अस्तिकपणा.
- आस्था (सं. स्त्री. ना.) काहीं एक कायं
 साधवेंच साधवें असा जो भाव
 ती. २ आशा. ३ पोटाग.
- आस्थेवाईक (आस्था) (वि०) कोणिक
 गोष्टीची ब्यास पोटाग आहे तो.
- आस्पद (सं. न. ना.) स्थान.
- आस्त्रा (सं. अप.) (पु. ना.) आश्रय.
- आहणा (सं. आह) म्हण, उखाणा
 इ० तो.
- आहाच (पा. अव्य०) साधारणपणानें.
 हाणा (आ, इनन) (वि०) (ग्रं०)
 आत्मघातक.
- हार (सं. पु. ना.) अज्ञादिक भ-
 क्ष्य पदार्थ तो. २ तें भन्न खाण्या-
 चा व्यापार तो. ३ भजगर.
 ४ निखाण्यांच्च समुदाय तो.
 ५ आहारी असणें म्ह० झेपावा-
 जोगें असणें.
- आहाळणें (भा. ना.) (ग्रं०) पोळणें.
 आल्हाद (सं. पु. ना.) आनंद.
- आळ (प्रा. पु. स्त्री. ना.) अपवाद.
 २ वडाल इ० काजवळ लडिवाळ-
 पणें घेतात काहीं गोष्टीविषयीं हटती.
- आळवणें, ळविणें (प्रा. भा. ना.)
 ईश्वर, दाता इ० कापुडें वेडों वा-
 कडों तोंडें करून दिनपणानें बो-
 वळ्या शब्दांनीं त्यास प्रसन्न करणें.
- आळशी (आळस) (वि०) स्वभावानें
 जो आलस्ययुक्त तो. २ (स्त्री.)
 तैलधान्य आहे.
- आळस (स. आलस्य) (पु. ना.)
 उद्योग करण्याविषयीं जो अंगीं
 मंदपणा तो. २ हैगय.
- आळुमाळ (प्रा. वि०) (ग्रं०) अळुमाळ.
 आक्षेप (सं. पु. ना.) आशका.
 २ अडथळा.
- आज्ञा (सं. स्त्री. ना.) वरिष्ठ, धनी,
 वडाल इ० कांनीं आपले सेवक,
 पुत्रादिकांस तूं हें कर, हें करूं
 नको इ० वाक्यांनीं प्रवृत्ति निवृत्ती-
 विषयीं केला जो विधि तो. २ (ग्रं०)
 वेदशास्त्रासही म्हणतात. ३ वरि-
 ष्ठांनीं आज्ञा केली असतो सेवक-
 जन या शब्दानें उत्तर देतात.
- आज्ञाकित (सं. वि०) जो ब्याचे आ-
 ज्ञेत वर्तणारा तो त्याचा.
- आज्ञापत्र (सं. न. ना.) सरकारांतून
 प्रजा, सेवक इ० कांस हा शब्द
 पूर्वीं लिहून काहीं कर्माविषयींच्या
 आज्ञेचें पत्र लिहितात तें.

—इ—

- इ—हा वर्ण निसरा स्वर आहे.
 इंगळ (सं. अंगार) निखारा.
 इंगळी (इंगळ) विंचवात एक भेद आहे. २ (ग्रं०) ठिणगी.
 इंगा (प्रा. पु. ना.) चाभाराचें कात-
 डें घोटाय्याचें एक अऊत आहे.
 २ एकाद्यावर इंगा फिरणें म्ह०
 दपंपरिहार होण्या जोगें एकादे
 कचाट्येंत सापडणें. ३ नांगरलेल्या
 जमिनींतली मातीचीं ढेंकळें फो-
 डाय्याचें लाकूड तो.
 इंगित (सं. न. ना.) मनांत काहीं
 अभिप्राय आला असता त्यास
 जाणविणारा शरीरावर जो आ-
 कार उभय होतो तें किं० तसा
 अभिप्राय तें.
 इच्छा (सं. स्त्री. ना.) आशा.
 इच्छाभोजन (सं. न. ना.) इच्छि-
 लेला पदार्थ सिद्ध करून इच्छा
 तृप्त होई असें ब्राह्मणस भोजन
 घालितात तें
 इजत (अर० स्त्री. ना.) आवृ.
 इजा (अर० स्त्री. ना.) उपद्रव.
 इजारा (फा० पु. ना.) व्यवहाराचा
 धनी जो सरकार इ० त्यास उक्ते
 द्रव्य द्यावयास करून तोटा, नफा
 सर्व आपला भशा बोलिनें जो म-
 का करितात तो.
 इजीतजागें (विजित, जाणें) हारजाणें.
 इडपाड (प्रा. पु. ना.) (ग्रं०) नेट.
 इडा (सं. स्त्री. ना.) (ग्रं०) डावे नाकपु
 ढातील नाडी, स्वरशास्त्रांत प्रसिद्ध
 इडापिडा (पीडा) (स्त्री. ना.) सवें
 पीडा कि० दुःख. [वेताचा.
 इतपत (इयत्परिमित) (पि०) ह्या-
 इतःपर (सं. अव्य.) अनंतर.
 इतबार (अर० पु० ना.) विश्वास.
 इतमाम (अर० पु. ना.) आपल्या
 संपत्तीप्रमाणें जें दास, दासी पोडों
 इ० आपलें खटलें तो.
 इतरत्र (सं. अव्य.) अन्यत्र.
 इतराजी (अर. स्त्री. ना.) अवकृपा.
 इतल्ला (अर. पु. ना.) अनुमत.
 इतस्ततः (सं. अव्य०) इकडे निक-
 डे किं० इकडून निकडून.
 इतिकर्तव्यता (सं. स्त्री. ना.) कारी
 कर्माचें मुळापासून अवश्यत अ-
 नुष्ठान ती. [गृहणनात.
 इतिश्री (सं. स्त्री. ना.) समाप्ति
 इतिहास (सं. स्त्री. ना.) प्राचीन
 झालेल्या वृत्तांताचा कथा तो. २ का-
 ही एक गोष्टीचें इत्यंभूत वृत्त तो.
 इत्यंभूत (सं. पि०) कोणेंक गोष्ट ह्या
 प्रकारें जितकी झाली तीतली एक-
 ही अंश न गळती जसेचें तसे सवें
 जें काहीं वृत्त तो.
 इत्यर्थ (सं. पु. ना.) कोणेंक गोष्टी-
 चा सारांशरूप सिद्धांत तो.
 इंदिरा (सं. स्त्री. ना.) लक्ष्मी. विष्णुस्त्री
 इंदीवर (सं. न. ना.) कमळ.
 इंदु (सं. पु. ना.) चंद्र.
 इंद्र (सं. पु. ना.) सर्गीं देवांचा राजा

- अहे तो. २ ज्या समुद्रायांत जो श्रेष्ठ तो त्यामध्ये उ० विप्रेन्द्र, नरेन्द्र, मृगेन्द्र इ०
- द्रजाल (सं. न. ना.) नाही तें दि-
सावें अहे तें दिसूं नये इ० चम-
त्काररूप मंत्रविद्या आहे तें.
- इन्द्रधनुष्य (सं. न. ना.) सूर्याचे
किरग मेघावर पडून जो धनुष्या-
कार दिसतो तें.
- इन्द्रफणि (सं. पु. ना.) (प्र०) इन्द्र-
जालविद्येनें रब्जु इ० कांचा दिसतो
संपंता.
- इन्द्रिय (सं. न. ना.) श्रोत्र, चक्षु,
स्पर्श, जिह्वा, घ्राण हीं ज्ञानसाधनें
पांच व वाचा, हस्त, पाद, पायु,
उपस्थ हीं कामसाधनें पांच तीं प्र-
त्येकीं. २ मनासही कोणी म्हण-
तात. ३ पुरुषाचें लिंग तें.
- इंधन (सं. न. ना.) सर्पण.
- इनसाफ (अर० पु. ना.) न्याय.
- इनाम (अर० न. ना.) राजे इ० क
'सेवकांवर प्रसन्न झाले असता दे-
तात जे वस्त्र, भूषण, भूमि इ० तें.
२ देव, ब्राह्मण इ० कांस देतात जी
भूमि इ० तें.
- इभ (सं. पु. ना.) हत्ती.
- इभ्रत (अर० स्त्री. ना.) हा कोणेवे-
ळेस काय करील नकळे असें मा-
नून लोकांनीं वचकत असावें असा
पराक्रमादि गुणामुळे अंगी योग्यता-
विशेष आला असतो ती.
- इला (अर० पु. ना.) सिद्ध भूमांवर
मनुष्यकृतीनें केलेलें घर, विहीर,
- भित इ० बंदिस्तीचें काम तो.
- इमान (अर० न. ना.) सत्य.
- इमारत (अर० स्त्री. ना.) दगड,
चुना, विटा, माती, लांकूड इ०
कांनीं बांधून केलेलें घर, विहार
इ० स्थावर काम ती.
- इयत् (सं. वि०) इतका.
- इयत्ता (सं. स्त्री. ना.) इतकेपणा.
- इरसाल (अर० वि०) एकजातीय इ-
तर फळांपेक्षा गोडी इ० गुणांनी
जो उत्कृष्ट आवा इ० तो. किं०
त्याचें झाड तो. २ अटल. ३ (न.
ना.) सरकारांत जो तालुका इ०
कातून रोख पैसा पाठावतात तो,
रवाना करणें याच्या योगीं प्रयोग.
- इरादा (अर० पु. ना.) आपण अमुक
करावें असा अंतःकरणांत कांहीं
हेतु उठला असतो तो.
- इलम (अर० पु. ना.) उपाय. २ हुनर
३ गारुडी इ० आपल्या मंत्रविद्येने
काहीं करितो चमत्कार तो.
- इलाखा (अर० पु. ना.) कोणेकावर
कोणेकाचा असतो सत्तासंबंध तो.
२ पालखाचे दांडीस जे गोंडे लावि-
तात ते प्रत्येकीं. ३ प्रांत.
- इलाज (अर० पु. ना.) उपाय.
- इला (कानडीभाषेत) (पु. ना.) अन्न,
पदार्थ इ० कांचा सरलेपणा किं०
नकार अशा अर्थी याचा प्रयोग
करितात.
- इशारत (अर० स्त्री. ना.) कोणेक
गोष्टीविषयीं कोणेकास नेत्रसंकेतानें
सूचना ती.

पाण्यात घालून कढवून जें द्रव्य
सिद्ध करितात तो कि० त्या यो-
गानें अलंकारास होतो जो संस्का-
र तो. ३ गवळी इ० कापाशीं दूध
इ० काचा एकदांच दर खंडून
नित्यशः त्यानें तें एकसारखें देत
असतें असा बांधून ठेवितात जो
नियम तो कि० त्या नियमाप्रमाणें
प्रत्यहीं येतो जो पदार्थ तो.

उकिडवा (प्रा. वि०) टांचा टिरीशी
व गुडघे पोटाशी येत असें पावलें
ठेकून जो बसला तो.

उकिरडा (प्रा. पु. ना.) घर इ० का-
तील काहीं दिवस टाकलेल्या केर-
कचऱ्याचा जमलेला ढीग तो.

उकीर (उकरणे)(पु. ना.) उंदरि, घूस
इ० कांनी भूमि उकरून काढिलेले
मातीचा तेंथे होतो जो ढीग तो.

उक्ता (प्रा. वि०) खरेदी, विक्री इ०
व्यवहारांत एक ठोक जिनसाची
एक ठोक किंमत अशा प्रकारानें
क्रय, विक्रय, मोल, बोली इ० तो.

उक्ति (सं. स्त्री. ना.) भाषण.

उखर (सं. उषर) (वि०) माळवट,
डोंगरवट जमीन तो.

उखरवाखर (वि०) पाहिजे तशी
नितळ नव्हे अशी भूमि, भित,
फळी इ० ती.

उखळणें (सं. उत्किरण) नागर, कु-
दळ इ० कांनी भूमि इ० विशक-
लित अवयव करणें. २ कांही पदा-
थांशीं घट बसलेला कांहीं पदार्थ तो
न्यागसन दळणें.

उखा (सं. उषःकाल)(ग्रं०) प्रातःकाळ
उखारी (प्रा. स्त्री. ना.)(ग्रं०) दुकान.
उखाळ (प्रा. पु. ना.) (ग्रं०) उलटी
होण्यास देनात जें औषध तो.

उखाळी (उखळणें) (स्त्री. ना.) को-
णेकाचे अंगी दुष्कर्म, दुर्व्यसन इ०
असतें पैशून्य ती काढणें इ० धातू-
च्या योगीं. [ळी इ० ती

उखाळीपाखाळी (स्त्री. ना.) उखा-
उखित (पु. ना.) (ग्रं०) वाटसरू
२ (वि०) उदासीन.

उखितीक्रिया (स्त्री. ना.) (ग्रं०)
उदासीनपणानें केलेली क्रिया कि
ब्रह्मापणबुद्धीनें झालेली क्रिया त
उखितें (प्रा. वि०) (ग्रं०) उक्ते, उ-
धडे. २ अवघें, सर्व.

उखीरवाखीर (प्रा. वि०) उखरवाख

उगड, उगंड (प्रा. पु. ना.) (ग्रं०)
उद्धार.

उगडणें (धा. ना.) (ग्रं०) विसर

उगम (सं. उद्गम) (पु. ना.) =
इ० कांच्या उत्पत्तीचें स्थळ तो

उगवणी (उगवणें) (स्त्री. ना.)
सऱ्याकडे गुंतलेला पैका उक-
ण्याचा व्यापार तो.

उगवणें (सं. उद्गमन) सूर्यादिव
उदयाचलापासून; अंकुर, तृण
कांनी बीज, भूमि इ० कांय
प्रकट होणें. [ओ

उगळणें (सं. उत्गिरण) (धा.

उगा (प्रा० अव्य०) भाषण इ०
पार न करिता.

उगाणणें (प्रा. धा. ना.) (घं०)

लुटणें, नागवणें. २ आपण स्वतः
अपण करणें. [नागवण.

उगाणवा (प्रा. पु. ना.) (घं०) लूट,

उगाणा (पु. ना.) (घं०) उगाणवा.

२ चव, रुचि, अनुभव. ३ उप-
देशपर भाषण.

उगारणें (सं. उद्गृहण) (धा. ना.)

कोणिकास मारायाकरितां शस्त्र,
हात, काठी इ० उचलून व्यावर
रोखून धरणें. [विड्याचा रस.

उगाळ (प्रा. पु. ना.) चावलेल्या

उगाळणें (प्रा. धा. ना.) चंदन
इ० कांचा अंश निघे असें त्यास
साण इ० कांवर घासणें.

उग्र (सं. वि०) भयंकर. २ उग्रट.

उग्रट (सं. उग्र.) (वि०) कपाळ
दुखूं लागण्याजोगा जो वास तो
किं० त्या वासाचा पदार्थ तो.

उग्राणी (स्त्री. ना.) पैका वसूल कर-
ण्याचा व्यापार ती.

उघड (उघडणें) (वि०) स्पष्ट. २ (अ-
व्य०) प्रसिद्धपणानें. ३ (स्त्री.)
उघाड.

उघडणें (सं. उद्धाटन) (धा. ना.)

आच्छादनानें आच्छादिलेला पदार्थ
आच्छादन काढून मोकळा करणें.

२ मिटलेला पदार्थ विकसित कर-
णें. ३ पर्जन्यानें काहींकाळ मध्यें
थावणें. ४ देव इ० उघडणें म्ह०
ऊर्जितदशावह होणें.

डाडा (उघडणें) (वि०) झांकलेला

नव्हे तो. २ गूढ, गुप्त नव्हे तो.

३ व्यास कोणी साभाळ करणारें
नाहीं असें मूळ, राड्य इ० तो.

उघडीक (उघडी) (स्त्री. ना.) गुप्त-
णें असलेली काहींएक गोष्ट ति-
ची प्रसिद्धि ती. २ उघाड.

उघाड, उघाडी (उघडणें) (स्त्री.
ना.) पर्जन्यकाळांत पर्जन्य काहीं
काळ राहिलेली कालावस्था ती.

उच (सं. उच्च) (वि०) खालून वर-
पवितों जें अंगुलादिरूप पदार्थांचें
प्रमाण तेणेंकरून युक्त जो आ-
कार किं० न्या आकारानें युक्त
जो पदार्थ तो.

उचका (प्रा. पु. ना.) थापा देऊन
द्रव्यादिक उपटण्याचा व्यापार तो.
२ काहीं विषयाचा अंतःकरणास
अतिशयित ध्यास लागतो तो
किं० तशा ध्यासामुळे होतो जो
काहीं भास कि० पडतें जें स्वप्न तो.
उचकाउचक (प्रा. स्त्री. ना.) थापा
देऊन द्रव्यादिक उपटण्याचा व्या-
पार ती.

उचकी (प्रा. स्त्री. ना.) संशब्द कं-
ठांत गचका लागतो ती.

उंचनीच (वि०) उंचसखल. २ उच-
माधम.

उचंबळणें (प्रा. धा. ना.) पात्रांत
उदकादिक अतिशयित भरल्या-
मुळे वर सांडूं लागणें किं० तें
पात्र तसें भरलें जाणें.

उचंबळा (प्रा. पु. ना.) (घं०) आ-
नंद, हर्ष.

उचल (स्त्री. ना.) कोणेकास दुसरें काम न करूं देतां कोणेक कार्यांत खरेनें प्रवृत्त करण्याचा व्यापार ती. २ युद्ध इ० कांचें आपण होऊन केलें जें उत्थान ती किं० शांत झालेल्या स्वरादिकांचें पुनः केलें उत्थान ती. ३ उत्तेजन.

उचलणें (सं. उच्चलन) (धा. ना.) खालचे प्रदेशीं असलेला पदार्थ हस्तादिकांच्या योगानें भार संभाळून वरच्या प्रदेशाकडे होईं असा करणें. २ चालू नसलेला काहीं व्यवहार चालू होण्याविषयीं हातीं येणें. ३ दृष्टि चुकावून दुसऱ्याचा द्रव्यादि पदार्थ चोरणें. ४ पाणी इ० कांवर बुडवुडा इ० उठणें इ०.

उचलबांगडी (उचलणें) (स्त्री. ना.) कोणी हात, कोणी पाय, कोणी ओंकें असें भनेकांनीं बलात्कारानें धरून कोणेकास उचलण्याचा प्रकार ती. २ अधिकारादिकांवरून असें चौघांनीं चौहींकडून उ-पद्रव देऊन उत्थापन करणें ती.

उचलाउचल (उचलणें) (स्त्री. ना.) संसार इ० खटल्याची या स्थळीं-हून त्या स्थळीं तेंथून तिसरे स्थळीं अशी नेण्याची खटपट ती. २ हें उचल तें उचल, याणें उचलावें त्याणें उचलावें असा जो व्यापार ती.

उचल्या (उचलणें) (पु. ना.) दुसऱ्याची दृष्टि चुकावून पदार्थ चोरण्याचा व्याचा स्वभाव तो. २ व्या स्थळीं जो चार दिवस उपरी रा-वाण्यास झालेला तो.

उंचा (उंच) (वि०) एकजातीय पदा-थांत गुण, मोल इ० कानीं व्याची योग्यता मोठी ती.

उचापत (स्त्री. ना.) होईल पैका तो एकदाच पुढें देऊं अशा बोलीनें लागेल तो जिन्नस वाण्याकडून नि-व्यशः आणण्याचा प्रकार ती.

उचित (सं. वि०) योग्य.

उंची (उंच) (स्त्री. ना.) पदार्थाचे खालचे भागापासून वरच्या भा-गापर्यंत व्याप्तीचें प्रमाण ती. २ उचा

उच्चार (सं. पु. ना.) वाणीपासून व-र्णात्मक शब्दाची जी स्पष्टता ते किं० त्यास अनुकूल व्यापार तो

उच्छृंखल (सं. वि०) शास्त्रादिकांस न गणितां मनस्वीपणानें वर्तणार तो. [ध्वंस, नाश

उच्छेद (सं. पु. ना.) खंड. २ वि

उजरणें (सं. उज्ज्वलन) (धा. ना.) एकवेळ काढलेली रेषा, दिलेला बाग, केलेलें अध्ययन, सांगितलेला गोष्ट त्या त्या संस्कारानें स्पष्ट कि दृढ करणें.

उजरी (स्त्री. ना.) (सं०) सस्थता.

उजवण (उजवणें) (स्त्री. ना.) लमुंज इ० कार्य.

उजवणें (सं. उर्जन) (धा. नमुंज, लग्न, शास्त्राध्ययन इ० स्कार करणें. २ (सं. उद्याप केलेल्या व्रतादिकांचें उद्यापन क

उजळ (सं. उज्ज्वल) (वि०) निरचकचकीत जो पदार्थ तो. २ वळ काळा नव्हे असा जो :

गौरवणं असून तेजस्वी मनुष्य तो.
उजळणी (उजळणें) धुळाक्षराचें लि-

हिणें व पाठांतर याची आवृत्ति ती.

उजळणें (सं. उज्ज्वलन) (धा. ना.)

भाडें इ० घासण्यानें उजळ करणें.

२ दिवा, मशाल इ० पेटविणें.

३ दिशा इ० प्रकाशानें युक्त होणें.

४ लाल झालेला डोळा, अंधारी

रात्र निवळणें. ५ शिकलेलें आवृ-

त्तीनें पकें करणें.

उजळा (उजळणें) (पु. ना.) सोन्या

रूप्यास उजळ करण्याचा संस्कार

तो कि० तो संस्कार करण्याचें

द्रव्य तो.

उज्जागरी (सं. उत्, जागर) (स्त्री. ना.)

काहीएक व्यवहार करण्याविषयीं

भय, लज्जा असत्ये ती नाहींशी

होऊन तो प्रसिद्धपणानें करण्याची

होत्ये मौकळीक ती.

उज्जाड (प्रा. वि०) मनुष्यादि वस्ती-

रहित घर इ० प्रदेश तो.

उज्जाडणें (धा. ना.) उजेडणें.

उज्जाडी (उज्जाड) (स्त्री. ना.) ओसाडी.

उजू (सं. ऊजु) (वि०) नाट, दोरीसूद.

उजूर (अर० पु. ना.) आक्षेप.

उजैड (पु. ना.) प्रकाश.

उजेडणें (उजेड) (धा. ना.) सूर्योदय

होणें. २ कोणकास अनुकूल काळ

प्राप्त होणें.

उज्वलणें (उज्वलणें) (न. ना.) उंचवटा.

उज्वलणें (धा. ना.) घासणें. २ (न. ना.)

सुगंध पदार्थ अंगजा इ० अंगास

लावण्याचा तें कि० त्या पदार्थानें
शरीरास जें मर्दन तें.

उटी (प्रा. स्त्री. ना.) कपाळ, हात,

ऊर, पोटा इ० सर्वांगास चंदना-

दिकाचा लेप करितात ती.

उठणें (सं. उत्थान) (धा. ना.) अड-

व्या पडलेल्या कि० बसलेल्या स-

जीव पदार्थांनीं उठून उभें राहणें.

२ निजलेल्यानें जागें होणें कि०

सुखितानें सावध होणें इ०.

उठतांबसतां (उठणें, बसणें) (अव्य०)

प्रतिक्षणां, प्रतिव्यापारीं.

उठल्याबसल्या (अव्य०) उठतांबसतां.

उठवळ (उठवणें) (वि०) बसला अस-

तां दुसऱ्यानें उठवावें, असा आळ-

शी तो.

उठाउठी (अव्य०) (ग्रं०) विलंब न

करितां, सत्वरपणानें.

उठाठेव (उठणें, ठेवणें) (स्त्री. ना.)

आणणें, नेणें, देणें, घेणें, ठेवणें, वि-

चारणें इ० रूप अनेक प्रकारची

रिकामी खटपट ती.

उडणें (सं. उड्डान) (धा. ना.) पक्ष्यां-

नीं अंतरिक्षीं फिरणें. २ घोडा इ०

कांनीं सवेग चालणें. ३ उडीनें

मध्ये असलेला खेदक, चर इ० तो

उल्लंघन करणें. ४ आधारपासून

काहीं पदार्थांनीं आघातादिकांमुळे

तटकर अन्यत्र जाणें. ५ मैथुनाथं

पशु इ० कांनीं स्व स्व स्त्रीवर चढ-

णें. ६ भिंत इ० कावरील दिलेल्या

रंगानें नाहींसें होणें. ७ द्रव्यादि प-

दार्थ खचून नाहींसा होणें इ०.

- लें म्ह० त्याचें सूचक चिन्ह जें भर्कपादिक होते तो. २ लहान मुलाचे भगची नानाप्रकारच्या खोब्या करण्याची जी चेष्टा तो. इ०.
- उत्पाती (उत्पात) (वि०) उत्पात करण्याचा स्वभावाचा तो. २ उत्तीर्णालीं करण्याचा व्याचा स्वभाव तो.
- उत्प्रेक्षा (स. स्त्री. ना.) वास्तविकपणानें जो पदार्थ ज्या रूपाचा नव्हे त्याजवर त्या पदार्थनिष्ठ काहीं एक धर्माचे उपलब्धीमुळे हा तोच काय असें जे तद्रूपेचें सभावनाकाव्यादिकांत अलंकाररूप असते ती. उ० हा अधकार चक्रवाकाच्या विरहाग्नीचा धूमच काय ! २ कांही एक गोष्टीवर वक्तृत्वबलानें शकासमाधानादिरूप कल्पनांनी कोणी काढितो अनेक व्या कोटी त्या प्र०.
- उत्संग (स. स्त्री ना.) मांडी.
- उत्सव (स. पु. ना.) उत्साह.
- उत्साह (स. पु. ना.) कांही एक गोष्टीचा अतःकरणांत जो प्रीतिरूप भाव उठतो तो. २ हर्ष. ३ ईश्वरप्रीत्यर्थ रामनवमी, शिवरात्री इ० पुण्यदिवशी ब्राह्मणभोजन, कथाकीर्तनादिद्वारा जो त्या कालास सुशोभितपणा करितात तो कि० अन्यलगादि समारंभांत इष्टमित्रांसहित भोजनादि व्यापारानें आनंदानें काळ नेण्याचा प्रकार तो.
- उत्सुक (सं. वि०) उत्कृष्ट.
- उथळ (स. उत्, तल) (वि०) खोल नव्हे तें.
- उदक (स. न. ना.) पाणी. २ कांही- एक गोष्टीस उदक सोडणें म्ह० त्याचा त्याग करणें
- उदंड (स. उदंड) (वि०) गुष्कळ.
- उदधि (स. पु. ना.) समुद्र.
- उदमी (उदीम) (पु. ना.) उदीम करून निर्वाह करणारा तो.
- उदय (स. पु. ना.) अदृश्यपणानें असणारे सूर्यादिक ग्रह, नक्षत्रें त्याचे स्पष्टपणानें उर्वभागी बाहेर दिसणें तो. २ उद्भव.
- उदयीक (स. अव्य०) उद्या.
- उदर (स. न. ना.) पोटा. २ पोटीत होणारा एक रोग आहे तें.
- उदार (स. वि०) धर्मादाय करणें, आपण भोगणें इ० प्रकारें द्रव्याचा व्यय करण्यास भीति नाहीं, उत्साहानें करितो अशा स्वभावाचा मनुष्य तो.
- उदास (स. वि०) ओसाड. २ कांहीएक विषयावर बसलेली प्रीति निचा विषय झाल्यामुळे कांहीच सुच नये अशा दशेस पावलेलें चित्त ते कि० तेणेंकरून युक्त पुरुष तो.
- उदासीन (स. वि०) कोणेरु विषयावर व्याची प्रीति नाहीं व द्वेषही नाहीं असा व्याविषयी विधि व निषेध दोनीहि नाहीत असा मध्यवर्त्त जो पुरुषादि तो म्ह० विरक्त तो.
- उदीम (स. उद्यम) (पु. ना.) धान्यादिकांचा क्रयविक्रय व्यवहार तो.

उदेजणें (उदय) (धा. ना.) (प्र०)

उत्पन्न होणें. २ प्रकाश होणें.

उद्गम (सं. पु. ना.) उगम.

उद्गार (सं. पु. ना.) टेंकर. २ का-

हीएक मनांत धरून ठेवलेली गोष्ट

ती कोणीएक बोलत नसताही

काही प्रसंगानें सहज तोंडावाटे

तिचा जापक शब्द निघतो तो.

३ वाहवा, अहाहा इ० शब्द आ-

श्चर्य, खेद इ० रस अंतःकरणांत

झाले असता तोंडावाटे सहज नि-

घतात ते प्र०.

उद्धाटन (सं. न. ना.) कवाड इ०

उघडण्याचा व्यापार तें. २ कोणे-

काचा गुप्त दोष ममं इ० तें प्रसि-

द्ध करण्याचा व्यापार.

उद्दाम (सं. वि०) वारीकपणा, लवची-

कपणा इ० रहित चांगला टवटवि-

त, ठोंसर जो अंकुर, भूषण इ०

पदार्थ तो. २ दुसऱ्याच्या दानानें

दवून विनत व्हावयाजोगा नव्हे जो

मनुष्यादिक किं० त्याचा समाव

तो. ३ पुण्यादिकांचा उग्रत वास तो.

उद्देश (सं. पु. ना.) कोणिक कर्मावि-

षयी कोणिकानें धरिला असतो

अंतःकरणांत हेतु तो.

उद्धट (सं. अप. वि०) उद्धत.

उद्धत (सं. वि०) ज्याचे अंगी विनय-

संबंधी नम्रता नाही तो.

उद्धरण (सं. न. ना.) खालीं पडले-

ला काहींएक पदार्थ वर काढण्याचा

व्यापार तें.

उद्धरणें (सं. उद्धरण) (धा. ना.)

उद्धरणयुक्त करणें. २ विपरीत ल-

क्षणेन वडील इ० कावरून शिथ्या

देणें.

उद्धार (सं. पु. ना.) उद्धरणानें अशो-

देशादि त्यागपूर्वक उध्वदेश प्राप्ति-

रूप जें फळ तो.

उद्धोध (सं. पु. ना.) ज्ञान.

उद्धोधक (सं. वि०) ज्ञान होण्यास

कारणीभूत जें चिन्ह तें.

उद्धव (सं. पु. ना.) उत्पत्ति.

उद्यम (सं. पु. ना.) उद्योग.

उद्यान (सं. न. ना.) उपवन.

उद्यापन (सं. न. ना.) व्रताच्या स-

माप्तीसमयीं काहीं कर्मविशेष सां-

गितला आहे ते.

उद्युक्त (सं. वि०) कोणिक कर्म कर-

ण्याविषयीं जो सिद्ध झाला तो.

उद्योग (सं. पु. ना.) काही कार्य

करण्याविषयीं करावा लागतो काही

व्यापार तो.

उद्धवस (सं. अप. वि०) (प्र०) उद्धस्त.

उद्धस्त (सं. वि०) ओसाड, उजाड.

उद्धिम (सं. वि०) उद्धेगयुक्त.

उद्धेग (सं. पु. ना.) भय, शोकादि-

कांनीं काहींच सुचूं नये, कोठें चैन

पडूं नये अशी अंतःकरणास अव-

स्थता प्राप्त होव्ही तो.

उधड (प्रा. वि०) उक्ता.

उधडणें (प्रा. धा. ना.) उसवणें.

२ शिंग, हात इ० केंकरून वस्त्र

इ० फाटे असें करणें. ३ धुडका-

वणें.

उधळ (स्त्री. ना.) उधळपट्टी.

उधळणें (सं. उधूलन) (धा. ना.)

धळ, गुजाल इ० पदार्थ ऊर्ध्वप्रदेशीं उडत असें करणें. २ द्रव्यादिक मनस्वीपणानें खर्चणें. ३ घोडा, बैल इ० कार्त्तीं अनावरणें धांवत सुटणें किं० सैन्यादिकानें भयादि कारणांमुळें वेगानें फुटून चौहीकडे पळ लागणें.

उधळपट्टी (उधळणें, पट्टी) (स्त्री. ना.)

द्रव्यादिक मनस्वीपणें खर्च करण्याचा प्रकार ती.

उधळ्या (उधळणें) (वि०) उधळप-

ट्टी करण्याचा व्याचा स्वभाव तो.

उधाण, उधान (प्रा. न. ना.) अमा-

वास्या पौर्णिमा यांचे संधीस समुद्रास वेगानें अतिशयित येन्ये भरती तें. २ तारुण्यावस्थेचा जो भर तें.

उधार (स. उद्धार) (पु. ना.) उ-

दम्यास कालांतरीं पैका देण्याचा कबूल करून पत्तिवर पाहिजे तो जिन्नस आणावा असा घेण्यादिण्याचा प्रकार तो किं० तशा प्रकारचें उदम्याचें आपलिकडे तटन राहतें द्रव्य तो. २ (अव्य०) उधारपणानें.

उनाड (प्रा. वि०) पंनोजी, गुराखी

यांचे नियमनांत नाहीं असें मोकळें सुटलेलें पोर, गुरू तें.

उनाडकी (उनाड) (स्त्री. ना.) उ-

नाड जें पोर इ० त्याची जी मनस्वीपणें चेष्टा ती.

उन्मत्त (सं. वि०) स्वभावानें किं.

विद्या, धन इ० कांच्या मदान्याचे अंगीं विनय नाहीं तो. २ मद्यादिकानें किं० वायु, काम इ० कांच्या विकृतीनें बेशुद्ध झाला तो

उन्माद (सं. पु. ना.) विद्या, संपत्ति

इ० कांच्या योगानें किं० भांग भफू इ० कैफानें एक काय तो मवाकी सर्व तुच्छ असा अंतःकरणाभाव असतो तो.

उन्मुख (सं. वि०) व्याच्या प्रवृत्तीच

शोक जें कर्म करण्याकडे झाल तो त्याविषयीं.

उन्हातान्हाचा (उन्ह) (अव्य०)

उन्ह असता त्यापासून होणारी व्यथा इ० सोसन.

उन्हाळपावसाळ (उन्हाळा, पावसा

ळा) (अव्य०) उन्हाळ्यांत आणि पावसाळ्यांत म्ह० बारमाहा.

उन्हाळा (उन्ह, काळ) (पु. ना.)

पावसाळा व हिवाळा यांहून इतर चानुर्मासात्मक काळ तो किं० पावसाळ्याहून इतर जो अष्टमासात्मक काळ तो. २ ऊष्मा. ३ मूत्रद्वारां भाग होऊन वारंवार मुतापास होतें अशी एक उष्ण विकृति होत असत्ये तो.

उपकंठी (सं. अव्य०) (प्र०) जवळ.

उपकार (सं. पु. ना.) काहींएक कि-

येनें कोणकावर हितरूप फलाचा संबंध तो.

उपकारी (सं. वि०) दुसऱ्यावर उप-

कार करण्याचा व्याचा स्वभाव तो. २ आभारी.

उपक्रम (सं. पु. ना.) आरंभ.

उपखा (प्रा. पु. ना.) (ग्रं०) भ्रम. २ खर्च.

उपचार (सं. पु. ना.) व्या व्या रूपानें इष्ट कार्य सिद्ध करायचें त्यास साहित्यभूत इतर पदार्थांच्या संबंधानें जो संस्कार करिताव तो. २ साहित्यभूत पदार्थ, कृति इ० तोही. ३ (ग्रं०) गौरव.

उपचारहोडे (प्रा. वि०) (ग्रं०) क्षणिक.

उपज (उपजणें) (स्त्री. ना.) कृष्यादि व्यवहारातील उत्पन्न ती. [जन्मणें.

उपजणें (सं. उपजनन) (धा. ना.)

उपजत (उपजणें) (अव्य०) जन्मापासून, स्वभाविकरून. उ० उपजत-शाहाणा.

उपजीवन (सं. न. ना.) प्राण्यांची अन्नाच्या योगानें जी संप्राणपणें स्थिति तें कि० तशी स्थिति होण्यास कारण अन्नादिक तें. २ निर्जाव पदार्थांची कोणेंक आश्रय-लानें यथास्थितपणें स्थिति तें कि० ती आश्रयादि तें.

उपजीविका (सं. स्त्री. ना.) उपजीवन.

उपजीव्य (सं. न. ना.) व्या अर्थास आश्रयून जो उपजीवन पावतो तो अर्थ त्याचें.

उपटणें (सं. उप्पाटन) (धा. ना.) भ्राम इ० कात ठोकून बसविलेला कि० स्वाभाविक असलेला पदार्थ बनाने बाहेर काढणें. २ युक्तीने

कोणेंकापासून द्रव्यादि काढणे.

३ दबलेला शत्रु, रोग इ० कांहीं पुनः उपट खाणें. ४ दुसऱ्याची दृष्टि चुकावून काहीं पदार्थ चोरून नेणें. ५ एकाद्यावर क्रोधाच्या आवेशानें उठणें. -

उपटसूळ (उपटणें, सूळ) काहींक व्यवहार रंगानें चालला असता त्यास मध्येंच कोणी विघ्नरूप उपस्थित होतो मनुष्यादिक तो.

उपटाउपट (उपटणें) (स्त्री. ना.) अनेकापासून युक्तीने कि० दृष्टि चुकावून द्रव्यादि उपटण्याचा व्यापार तो.

उपट्या (उपटणें) (वि०) उपटाउपट करण्याचा व्याचा स्वभाव तो.

उपडणें (धा. ना.) उपटणें. [कडे तो.

उपडा (प्रा. वि०) व्याचें तोंड भुई-

उपंढर (प्रा. पु. ना.) (ग्रं०) एकादे कर्मांची उपडकी.

उपतिष्ठणें (सं. उपतिष्ठति) (धा. ना.) सांगितलेले अध्ययनादिक अंतः-करणांत राहणें.

उपदंश (सं. पु. ना.) एक रोग आहे.

उपदेश (सं. पु. ना.) गुरू जें कोणेंक मंत्राचें करितो शिष्यास दान तो. २ कोणी कोणास काहीं युक्ति इ०क सांगतो तो.

उपदेशक (सं. वि०) उपदेश करणारा.

उपदेशी (सं. वि०) व्यास व्यापासून मंत्रादि उपदेश झाला आहे तो त्याचा.

उपदेष्टा (सं. वि०) उपदेशक.

उपद्रव (सं. पु. ना.) पीडा. २ पि-
शाचबाधा.

उपद्रव्याप (सं. उप, उत्, व्याप) (पु.
न.) काहीं कार्य सिद्ध करण्यावि-
षयीं अत्यंत मोठा व्यापक उद्योग तो.
उपनर्णे (धा. ना.) (प्र०) उत्पन्न होणे.

उपनयन (सं. न. ना.) ब्राह्मणादि
तीन वर्णांचे पुत्रास वेदाधिकारार्थ
अष्टमादि वर्षीं करायाचा एक
संस्कार आहे तो.

उपनिषत् (सं. न. ना.) वेदामध्ये
ब्या शाखा आहेत त्या प्रत्येकीं-
तील सिद्धांतरूप ज्ञानकांडात्मक
अर्थ ब्यात लिहिला आहे तो ग्रंथ ते.

उपनेत्र (सं. न. ना.) दृष्टीनें बारीक-
ही पदार्थ दिसावा म्हणून जो दोन
बुलुंग भिंगे नेत्रांपुढें लावायास क-
रितात ते.

उपन्यास (सं. पु. ना.) स्थापन.

उपपत्ति (सं. स्त्री. ना.) कोणेंक
कार्य ब्या प्रकारें होतें, दिसतें
त्याचें त्या त्या प्रकारें होण्यास, दि-
सण्यास नियामक जें मूळभूत का-
रण असतें ती. २ कोणेंक अर्थाची
सप्रमाण सयुक्तिक जी सिद्धि ती.

उपपादन (सं. न. ना.) प्रतिपादन.

उपभोग (सं. पु. ना.) काहीएक
विषयजन्य सुखाचा किंवा दुःखा-
चा जो संस्कार आत्म्याच्या ठायीं
होतो त्याची जी आपणांस अनुभ-
वरूपानें धृति ती.

उपमर्द (सं. पु. ना.) अनेक अप-
कारांनीं काहीं पदार्थ, मनुष्य इ०

कांची करितात जी भग्नावस्था त
२ अपमान.

उपमा (सं. स्त्री. ना.) कोणेंक पद
थांस दुसऱ्या पदार्थाचें काहींए
धर्मसाम्यास्तव वर्णितात जें सा-
श्य ती.

उपमाता (सं. स्त्री. ना.) दाई.

उपयुक्त (सं. वि०) ब्याचा उपयोग
आहे तो.

उपयोग (सं. पु. ना.) कोणेंक क
यांस कोणेंक अर्थाचें जें साधनर-
करून असतें प्रयोजन किं० सा-
क्षता तो. [२ विरक्ति

उपरीत (सं. स्त्री. ना.) उपरम

उपरदवडा (प्रा. पु. ना.) आपण कें
णेकाचें बरें करूं गेलें असता य
याचें तें न येऊन यानें माझे वाई
केलें असें येते निमित्त तो.

उपराग (सं. पु. ना.) सूर्यग्रहण किं
चंद्रग्रहण.

उपराळा (सं. उपरि) (पु. ना.)
बेल इ० कावर लादलेले लांक
इ० काचें ओझें त्याच्या दोहों आ-
ख्याचा तेल सारखा व्हावा म्हण
कमी आख्याकडे जी मोकळी लां-
कडे इ० ठेवितात तो. २ गुळाच
द्वेष इ० पदार्थ तोलीत असता व
जनाचे धडपेक्षा त्या ओड्यात
अधिक वजन भरतें तो. ३ आप
बरे रीतीने वागत असता दुसर
शेजारी इ० तूं असें का केले म्ह
णून करितो जो निमित्तारी
तो इ०.

उपरी (सं. पु. ना.) जो ब्या स्थळीं-
चा वतनदार नव्हे तो तेथें राहि-
ला असतो त्यास म्हणतात.

२ (अव्य०) वर, वरती.

उपरोध (सं. पु. ना.) संकोच.

उपरोधी, धीक (सं. उपरोध) (वि०)

जेणेकरून दुसऱ्याने आपला अप-
राध, उपकार इ० स्मरून संकोच
पावार्हे, वमवार्हे असे त्याला लागा-
याजोगें भाषण, लेख इ० तो कि०
तसा काहीं व्यापार तो.

उपलब्ध (सं. वि०) ज्याची उपल-
ब्धि झाली तो.

उपलब्धि (सं. स्त्री. ना.) द्रव्यादि
विषयाची जी प्राप्ति ती. २ कोणेक
पदार्थाची इंद्रियांस प्रत्यक्षता ती.

उपलक्षण (सं. न. ना.) लक्ष्य जो
काहीएक अर्थ त्याशीं ज्याचा योग
नित्य नाही असा जो काहीएक पदार्थ
त्याचा लक्षणेंकरून सांगितला जो
काही अर्थ तो. उ० ज्यावर काव-
ळा बसला आहे ते रामाजीपंताचें
घर यांत कावळा हें उपलक्षण.
२ कोणेक विधीविषयी व्यापकरूपे-
करून जो सांगायचा अर्थ त्याचा
एक देशानें जो केला असतो विधि
तें. उ० सोंगच्या खेळूं नयेत. ह्या
एक देशानें सर्व प्रकारचे खेळ
खेळूं नयेत असा अर्थ. यांत सोंग-
च्या हें उपलक्षण.

उपलाण, लाणी (सं. उत्, पत्न्याण
(वि०) ज्याच्या पाठीवर खोगीर
जीन इ० नाही असा घोडा इ० तो.

उपवन (सं. न. ना.) फुलझाडे, केळी,
नारूळी इ० वृक्ष लावून जें रमणीय
स्थळ करितात तें.

उपवर (सं. वि०) मुलीस आठवें कि०
नववें व मुलास बारावें कि० तेरावें
वर्ष असा जो विवाहाचा सामान्य
काल तो अतिक्रमून विवाह न
होता काहीं काल राहिला जो
मुलगा कि० मुलगी तो ती.

उपवास (सं. पु. ना.) व्रतादिकांसा-
ठीं सारा दिवस भोजन न करितां
राहाण्याचा प्रकार तो.

उपशम (सं. पु. ना.) प्रवृत्त, वृद्धि-
गत जे रोग, क्रोध, अग्नि, चोर
इ० त्यांची कांहीं शांतता तो.

उपशमन (सं. न. ना.) उपशम हो-
ण्याचा व्यापार कि० साधन तें.

उपसर्गे (सं. उत्, संपण) (धा. ना)
विहिर, पेंव, कणिंग, हंडा इ० पा-
त्रांत भरलेले पाणी, धान्य इ० तें
घागर तांब्या, टोपले, हात इ०
कांनीं बाहेर काढणें कि० तें पात्र
त्या व्यापारानें तद्वियुक्त करणे.
२ तरवार इ० मेणांतून बाहेर काढणें

उपसर्ग (सं. पु. ना.) उपद्रव.

उपसंहार (सं. पु. ना.) पसरलेला,
जो वस्त्रादि पदार्थ त्याचा गुंडाळण,
घडी करणें इ० व्यापारांनीं करि-
तात संकोच तो. २ तस्मात्, एवंच
एकून इ० शब्दांनीं जो कोणेक
गोष्टींतिल सारांशाचा शेषटो स-
ग्रह करितात तो.

उपसा (उपसर्गे) (पु. ना.) पात्रां-

तन जलादिक उपसण्याचा व्यापार तो. २ उपसण्यामुळे त्या पात्रादि कातून होतो जो जलादिकांचा व्यय तो.

उपस्थित (सं. वि०) कोणक शब्दादि प्रमणापासून ज्ञान होतो कोणव अर्थ तो. २ कर्तव्यता, भोग्यत इ० रूपें करून अस्तित्व पावले काहीं एक अर्थ तो. ३ वागत असलेले शास्त्रादिक तो. [पण

उपस्थिति (सं. स्त्री. ना.) उपस्थित उपहास (सं. पु. ना.) कोणकार उद्देशून जनानांमध्ये छी छी थू इ० रूप त्याला लड्या वाटायाजे गा जो व्यापार प्रवृत्त होतो ते.

उपहित (सं. वि०) कोणक उपाधी संवद्ध झाला जो तां.

उपळ (उपळणें) (स्त्री. ना.) झर सुटावे अशी भर्मास अवस्था प्राप्त होत्ये ती. २ ते सुटलेले झरे ते प्र.

उपळणें (सं. उद्भवन) (धा. न भूमि आदिकरून उपळीनें युक्त हो

उपळी (स्त्री. ना.) उपळ.

उपाई (सं. उन् आगि पाय) (अव्य

घोडा इ० कार्नीं पुढील दोन पाय उभारून मागचे दोहों पायांवर उभें राहणें. २ मनुष्यानें क्रोध शांते कोणकाच्या अंगावर गे. ३.

उपाइलें (प्र. वि०) (घं०) उत्तं प्र.

२ भावडतें. ३ प्रशस्त, मोठे

उपाधि (सं. पु० ना.) शुद्ध स्वरूपां नें असणारा पदार्थ त्याच्या ठायीं अन्यरूपता भासायास कारणून

पदार्थांतराचा संबंध तो कि० ते पदार्थांतर. २ कोणकापासून विलक्षण कार्य उत्पन्न होण्यास प्रयोजक काहीं एक तो. ३ लचाड.

उपाध्या (सं. अप. पु. ना.) उपाध्याय. २ भामत्या.

उपाध्याय (सं. पु. ना.) जो व्याचे घरचें लग्न, मुंज इ० कर्म चालवितो तो व्याचा. २ वेदादि विद्या शिक्षणारा गुरु तो.

उपाय (सं. पु. ना.) काहीं एक अनिष्टाचा इष्टरूपाने परिणाम व्हावा म्हणून करणें जो तदुपयुक्त क्रिया तो. २ साम, दान, दंड आगि भेद हे प्रत्येकीं.

उपायन (सं. न. ना.) वापन. २ इष्ट मित्र राजा इ० कांस पाठविताना भेट तें.

उपार्जन (सं. न. ना.) अर्जन.

उपार्जना (सं. स्त्री. ना.) द्रव्यादि मिळविण्यासाठीं लोकांजवळ याचना, सेवा, आर्जव इ० जो निष्कृष्ट उपाय करावा लागतो तो.

उपाशी (सं. उपास) न जेवितो रिकामे पोटानें.

उपास (सं. अप. पु. ना.) उपास.

उपासतापास (पु. ना.) उपास, जागरण इ० तो.

उपाहार (सं. पु. ना.) अन्नादि-काहून इतर फळे, मिठा इ० जे पदार्थ त्यांचें भक्षण तो. [योग.

उपेग (सं. अप. पु. ना.) (घं०) उप-

उपेक्षा (सं. स्त्री. ना.) करण्यास

- प्राप्त झालें जें काहीं त्याविषयीं हें केले नाहीं म्हणून काय होई इ० रूप जो अंतःकरणवृत्ति तो, उपेक्षित (सं. वि.) उपेक्षा केली ज्याची तो.
- उपोद्धात (सं. पु. ना.) ग्रंथांत प्र-
तिपादनीय जो काहीं एक अर्थ त्याचें स्वरूप, प्रयोजन, हेतु इ० प्रति-
पादनरूप जो पूर्वी अवतरणासा-
रिखा ग्रंथांश असतो तो.
- उपोषण (सं. न. ना.) उपवास.
- उपोषित (सं. वि०) उपाशी. २ उ-
पोषणद्वारा पाळिला जो एकादश्या-
दि दिवस ज्याणें तो.
- उत्तमर्ग (धा. ना.) दाटी, भय इ०-
कारणामुळे इकडे तिकडे हलायस
अवकाश नाहींसा होऊन उबें न वास
पावणें. २ (ग्रं०) भय लड्जा इ०
कारणानें यथेच्छ वर्तयास न सा-
पडण्यामुळे त्या संकोचानें अंतः-
करणांत मोठावलें जाणें. ३ उ-
पेक्षणें.
- उत्पट (प्रा. वि०) किंचित् उष्णस्पर्श-
विशिष्ट.
- उत्तम (उं) (धा. ना.) वातसंचार
नाही अशा स्थळीं फल, पुण्यादि
अचेतन पदार्थ कि० सचेतन मनु-
ष्यादिक राहिल्यामुळे त्या उबें न
विकृत होणें कि० व्यथित होण.
- उंढरा (प्रा. पु. ना.) दाराचे चौ-
कटीचीं वरचें व खालचें अशीं
दोन भंडी लाकडे कि० चिरे
ते प्रयेकी. २ शहरादिकांतील
- घरांची संख्या सांगण असता
घरांसच म्हणतात.
- उंढार (प्रा. वि०) रोज खड्यावर
पूर्वदिवशीं निघलिली शिलक दुमरे
दिवशीं जमा धरितात तेथें सदरी
हा शब्द लिहितात.
- उभज (प्रा. पु. ना.) संतोष.
- उभड (प्रा. पु. ना.) क्षतदिकांतून
अकरमात आलेला रक्त, पूड० काचा
प्रवाह तो. २ रडण्याचा अनावर
गर्हिवर येतो तो.
- उभणें (धा. ना.) पडत असलेल्या
पजन्यानें विराम पावणें.
- उभय (सं. न. ना.) द्वय.
- उभयता (सं. उभय) (वि०) दोघेजण.
- उभल (प्रा. स्त्री. ना.) डोंग्या खा-
कला इ० खोकल्याचा पोटांतून
येतो मोठा वेग ती.
- उभा (सं. उत्तमन) (वि०) निजलेला
इ० नव्हे तो. २ पायांचे तळवे भ-
मि इ० कावर टेंकून आपले शरी-
राचे उत्ततीचा संकोच न करितां
स्थिर जो मनुष्यादि तो. ३ चालत
असतां चालण सोडून उसाच स्त-
ब्ध राहिला मनुष्यादि तो. इ०.
- उभाउभी (प्रा. अव्य०) कोठें कामा-
साठी गेलें असतां तेथें न बसतां
त्वरें. [उभा करणे.
- उभारणें (प्रा. धा. ना.) खाव इ०
- उभ्याउभ्यां (प्रा. अव्य०) उभाउभी.
- उमग (उमगणें) (पु. ना.) कोणक
गोष्ट कि० पदार्थ हा अमुक कि०

- अमुक ठिकाणी आहे असं होतं जें उमेदवार (फा. वि०) काहीं धंदा, त्याचं ज्ञान तो.
- उमगणें (सं. उन्मग्नन) (धा. ना.) रोजगार इ० काम आपण पत्क-
कोणिक पदार्थ अमुक स्थळीं आहे रून बहिवाटें अशी व्याणें उमेद
असं जाणणें. धरिली आहे तो.
- उमच (प्रा. पु. ना.) (धं०) कृतज्ञपणा. उरकणें (प्रा. धा. ना.) कोणिक का-
म करून तडीस नेणें.
- उमज (प्रा. पु. ना.) समज. उरग (सं. पु. ना.) सपं.
- उमटणें (प्रा. धा. ना.) गुप्त झालेला उरणें (सं. उर्वरित) (धा. ना.) अ-
काहीं पदार्थ त्याणें दृश्यता पावणें. वशिष्ट राहणें. [२ भंडि.
- २ छपवून ठेविलेलें दुष्कर्मादिक उरता, उर्ती (प्रा. स्त्री. ना.) आक्षेप.
- त्याणें प्रसिद्धतेस येणें. ३ वर्ण, श उरफाटा (प्रा. वि०) उलटा.
- ७ इ० किं० तंतुवाद्यानें स्वरादिक उरफोड (स्त्री. ना.) उरस्फोड.
- सष्ट समजायाजोगा उत्पन्न होणे. उरस्फोड (उर, फोडणें) (स्त्री. ना.)
- ४ लिपी, ठसा इ० कार्नीं स्वच्छ काहीं एक काम किं० विश्वादि-
अंकित होणें. यथास्थित समजून द्यावयाकरितां
- उमदा (अर० वि०) शौर्य, पराक्रम, उरति रक्त पडायाजोगा फारच
रूप इ० गुणांनीं जो अधिक तो. जो श्रम करावा लागतो ती.
- उमर (अर. स्त्री. ना.) वय. उराड (उर) (न. ना.) निंदादि प्र-
उमराव (अर. पु. ना.) अभीर. संगीं उरासष म्हणतात.
- उमलणें (सं. उन्मीलन) (धा. ना.) उरुबुरू (फा. अव्य०) समक्ष.
गुण्याची कळी विकसित होणें. २ (स्त्री.) समक्षता.
- २ सुकून घट झालेला मृत्तिका, धान्य, वस्त्र, पात्र इ० पदार्थ त्याणें उर्मट (सं. उन्मन) (वि०) स्वभावे-
भिजल्यामुळे मृदुत्व पावून विशक- करून व्याचे अंगीं विनय नाहीं तो.
- ल होणें. ३ धान्यादिकानें लाही उर्वरित (सं. वि०) अवशिष्ट.
- व्हायाजोगें फुटणें. उर्वी (सं. स्त्री. ना.) पृथ्वी.
- उमळणें (सं. उन्मीलन) (धा. ना.) उलगडणें (उ, लगडणें-सं. उद्घाटन)
भूमि इ० कार्नीं उपजीनें युक्त होणें. (धा. ना.) गुंडाळून घडी करून
२ पोटातील कोंदळा जो गर्भ त्या ठेविलेलें वस्त्रादिक किं० एकत्र गु-
णें उष्ण विकृतीमुळे बाहेर पडणें. तून राहिलेलें सूत, दोरी, केंस इ०
३ पिप्तादिकांमुळे पोटांत मळमळणें. तें मोकळें करणें. २ पंचाईत इ०
उमेद (फा. स्त्री. ना.) काहीं कार्य खटलें निर्वाहित करणें. ३ लग्न,
करण्याचें अवसान ती. मुंज इ० मोठें कार्य तें उरकणे.

उलगडा (उलगडणे) (पु. ना.) वाद,
पंचाईत, हिशेब, कट इ० कांचा
उलगडण्याने निर्वहें तो.

उलट (उलटणे) (स्त्री. ना.) शांत
झालेला रोगादिक त्याचें पुनः उ-
त्थान तो. २ (अव्य०) जें व्याप्र-
कारें व्हावे तें त्याप्रकारें न होना
विरुद्ध प्रकार.

उलटणे (भा. ना.) भूमि इ० कांशी
व्या अंगानें आश्रयून राहिला जो
पाषाणादि पदार्थ तो तें अंग आ-
भाराशीं विभुक्त करून दुसरें अं-
ग त्याशीं संयुक्त होई अशा प्रका-
रें चलित करणें. २ व्या स्थितीनें
कोणिक कार्यांत विनियुक्त झालेला
किं० रचनेत संबद्ध झालेला कांहीं
पदार्थ तो विपरीत स्थितीनें विशि-
ष्ट करणें. इ०.

उलटा (प्रा. वि०) असंकेत्या स्थि-
तीहून विपरीत स्थितीनें स्थित जो
काहीं पदार्थ तो.

उलटापालट (उलटणे, पालटणे) व्या
स्थितीनें रचून ठेविला जो पदार्थ
तो तद्विरुद्ध स्थितीनें किं० इक-
डचा निकडे निकडचा इकडे
करण्याचा व्यापार तो.

उलटापालटा (वि०) उलटासुलटा.

उलटासुलटा (वि०) इकडचा निकडे
निकडचा इकडे होई असा केलेला
पदार्थांचा विभाग तो.

उलटा (उलटणे) (स्त्री. ना.) वांती.

उलंडणे (प्रा. धा. ना.) कलंडणे.

उलणें (प्रा. धा. ना.) भूमि, फळ, उल्हास (सं. उल्हास) कांहीं मनसा-

शरीर इ० गर्भाशाच्या नेटामुळें
बाहेरील अंगी विदीर्ण होणें.

उलयणे (सं. उत्, तल) (धा. ना.)

भाकरी इ० तडा इ० कावर व्या
अंगारुडन आहे तें अंग तेथून
सोडवून विपरीत करणें. २ उलट-
णें. ३ कोणिकानें तटकर मरणें.
४ (न.) भाकर इ० तव्यावरून
उलटविण्याचें लोखंड इ० कांचें
साधन केलें असतें तें.

उलथा (प्रा. वि०) उपडा नव्हे तो.

उलथापालथ (प्रा. स्त्री. ना.) उल-
टापालट.

उलाढाल (प्रा. स्त्री. ना.) एकाचें
कर्ज काढून दुसऱ्यात द्यावें, को-
णास जामीन राहावें, इ० नावा-
प्रकारचीं खटलीं ती. [पक्षी आहे.

उलूक (सं. पु. ना.) घुबड झणून

उल्का (सं. स्त्री. ना.) आभाशातून
अग्निरूप जो तारा पडतो तो.

उल्लंघ (सं. पु. ना.) अनिक्रम.

उल्लंघन (सं. न. ना.) उल्लंघ.

उल्लास (सं. पु. ना.) (ग्रं०) हौस.

उल्लू (सं. उल्लूक) (वि०) मद्यादिकां-
चे मदान किं० कामक्रोधाच्या
क्षोभानें बेशुद्ध झाला तो. २ अ-
विचारांत भलत्याच भरीं भरावें
अशा स्वभावाचा तो.

उल्लेख (सं. पु. ना.) कोणिक गो-
ष्टीचा भाषणप्रसंगी अंशतः किं-
चित् उच्चार किं० लेखनप्रसंगी
तसा लेख तो

रिखें झाव्यामुळें अतःकरण प्र-
फुल्लित होऊन सुखोद्धारूप भाव
उठतो तो.

उवेढा (पु. ना.) (प्र०) परचक्र.
२ पराभव.

उषःकाल (स. पु. ना.) पाहीटचा
पांच घटका रात्रीसून तीन
घटका रात्रपर्यंत जो काल तो.

उष्ण (स. वि०) अग्नीचा कि० तशा
जातीचा जो स्पर्श तो, कि० तो
अग्नि इ० तो. २ (न. ना.) औष-
धाद भक्षण, उपवास इ० निमि-
त्तानें शैथिल्यरुद्ध जी विकृति श-
रीरांत उत्पन्न होय तो.

उष्णता (स. स्त्री ना.) उष्णरूप वि-
कृति. २ उष्णपणा.

उष्मा (स. पु. ना.) दाह.

उसण (प्रा. स्त्री. ना.) मोठें ओझे
उचलले इ० निमित्ताने मान, पाठ,
कवर यांचे शिरेस आचका वस
त्यामुळें इकडे तिकडे हल याने
कळ निघायाजोगी विकृति होय तो

उसणाघाई (प्रा. अर्थ०) (प्र०) स-
मोरासमोर.

उसत (स्त्री. ना.) एक कार्य करीत
असता त्यांतच दुसरे कार्य करा-
यास थोडासा सांगडता अवकाश
तो. २ विसावा.

उसनवार (उसना) (वि०) उसना
अशा प्रकारें दिला कि० घेतला तो.

उसनवारी (उसनवार) (स्त्री. ना.)
उसनवारपणानें द्रव्यादि व्याजें द्याजें
लागते अशी रीत ती.

उसना (प्रा. वि०) आपणास द्या
द्रव्यादि पदार्थाची गरज लाग-
त्या जातीचा पदार्थ कोणकास
यालातरी द्यावयास करून व्याज,
दाद इ० बोलीवाचून त्यासून
घेतात जो तो २ हरएक व्याज-
राचा पोट्यागोनें अभिमान न भ-
रिता उदारीनपणाने वागणारा
जो कोणीएक त्यास कि० त्याने
तदनुरूप जे भावण कर्म इ त्यास
भणताने.

उसपणें (वा. ना.) उपसणे

उसरी (प्रा. स्त्री. ना.) चिखून वा-
ळवून ठेविताने जी गाजरे, बांगी
इ० काची भाजी इ० ती.

उसवणें (भा. ना.) शिवलेल्या वस्त्रा
ची शिवण काढून टाकणे.

उससा (पु. ना.) (प्र०) सुख

उसळ (उसळणे) (स्त्री. ना.) डाळ
कि० सगळे दागे शिजवून खा-
ण्यास करिताने पदार्थ तो.

उसळणें (स. उच्छलन) (भा. ना.)

भूमि इ० आसारावर वेगानें आ-
घातपूर्वक पडला जो जलादि पदार्थ
तो भ्रमादिकाच्या प्रत्याघाताने
कि० इतर कांही आघातामुळे
कि० अग्नितापादेसयोगानें उ-
डणे अ० उडवणे २ उदकादिका-
त कि० समुद्रात गिरन जो म-
नुष्यादि पदार्थ त्याने उडी मार-
ल्यासिखें तटकर उदकादिकांतून
उडणे. ३ कोणकांनें भावणादि-
प्रसर्गा शाने सोडून क्रोधविशानें
अकस्मात् युक्त होणे.

उसळी (उसळणें) (स्त्री. ना.) कोणे-
काची जी तटकर उसळून वर
उत्थित ती.

उसासा (सं. उच्छ्वास) (पु. ना.)
खेदादिकानें जो मोठा सुसकारा
टाकितान तो.

उसीतजाणें (धा. ना.) खातांना ग-
व्यात घांस अडकून ठसका लागणें.
उस्तरणें (उ, अस्तिरण) (धा. ना.)

घरावर जें तृणादिक आच्छादन
असतें तें घरावरून काढणें.
२ उसवणें.

उस्तवारी (फा. स्त्री. ना.) घर, शो-
त, ग्रामपशु इ० कांस व्याख्यास-
मयी जो जो उपचार पाहिजे तो
तो त्या त्या समयीं करून बिघडूं
न देतां उत्तम प्रकारचे स्थितीत
राखण्याचा प्रकार ती.

उस्वास (सं. अप. पु. ना.) उच्छ्वास.
२ नळानें बांधून आणितात जे पा-
णि न्यात मध्ये मध्ये मोरुळें वाहा-
यासाठी ठेवितान जो अवकाश तो.
उँहूँ (अव्य०) कोणा काहीं विचारिलें
असतां नको अ० नव्हे अशा उ-
त्तराचें वाचक.

उहू (सं. ऊह) (पु. ना.) काहीं एक
कार्यार्थ रचितान जो विभू तो.

उळा (प्रा. पु. ना.) हवळा.

उळीग (प्रा. पु. ना.) न देतां उपाय
नाहीं म्हणून दिला पाहिजे असा
भाव असतो जो देतान अहोर तो
वारणें, फेडणें इ० कांच्या योगी
प्रयोग.

-ऊ-

ऊ-हा वर्ण साहावा स्वर आहे.

ऊँ: (प्रा. अव्य०) औँ: २ आपल्ये हा-
तून असावधपणानें. असमंजस
गोंष्ट होव्ये आणि पटकर ध्याना-
वर येतो तेव्हां हा उच्चार निघतो.

ऊठपाय (ऊठणें, पाय) (अव्य०) उ-
ठल्या बसल्या.

ऊत (उतणें) (पु. ना.) अग्नीवर ठे-
वलेले दुध, तूप, कढी इ० पदार्थ
कढें लागले म्हणजे वाक्रेच्या यो-
गानें जो वर उचलला जातो तो
किं० ती दशा तो. २ संपत्त्यादि-
कांची पराकाष्ठेची जी उत्कर्ष-
दशा तो. ३ रडण्याचा अतिशयि-
तपणें जो अनावर गह्वर तो.

ऊद (अर० पु. ना.) एक सुगंधि भी-
षधाचा चौर आहे; जो धूपार्थ
जाळितान तो. २ (सं. उद्र) (न.
ना.) एक जनावर आहे.

ऊन (सं. उष्ण.) (न. ना.) सूर्याचें
भूम्यादिकांवर पडतें तेज तें. २ (वि०)
कदत. ३ (सं. वि०) उणा.

ऊब (स्त्री. ना.) उष्णता. २ शिजन
ठेवलेल्या पदार्थापासून निघव्ये उ-
ष्ण वाफ ती. ३ पदरच्या द्रव्यसं-
ग्रहाचा जो असतो आपल्यास आ-
श्रय न्यास झणतात.

ऊर्जित (सं. न. ना.) दारिद्र्यादि वि-
पत्ति दृष्ट्य जाऊन उत्तरोत्तर वर्ध-
मान जी संपत्त्यादि सुदशा प्राप्त
होव्ये तें.

ऊर्णनाभी (सं. ऊर्णनाभ) (पु. ना.)

(घं०) कोशी झणून जो जंतु तो.

ऊर्णा (सं. स्त्री. ना.) शाल, घोंगडी

इ० वस्त्रे जींची होतात अर्शा मेंढा

इ० कांची लोंकर ती.

ऊर्ध्वरेतस्क, रेता (सं. वि०) व्याने

रेतास पतन नाही तो.

ऊर्फ (अर० वि०) प्रसिद्ध नामांतर

उ० माहे मोहोरम ऊर्फ चैत्रमास.

ऊह (सं. पु. ना.) तत्करूप जें ज्ञान तो.

ऊळ (प्रा. न. ना.) (घं०) फूल.

२ कादा.

-ऋ-

ऋ- हा वर्ण सानवा स्वर आहे.

ऋजू (सं. वि०) उजू.

ऋण (सं. न. ना.) व्याज इ० वाचा

नियम करून परत द्यावयाच्या

बोलीने साकारापासून घेताना

द्रव्यादिक ते. २ व्याज नियमावा-

चन उसनवार घेतलेल्या द्रव्यावर-

ही व्यवहार होतो; तसेच प्रत्युपका-

राने अवश्य फेडिले पाहिजे जें

उपकारादिक तेथेहि व्यवहार होतो.

- ३ कोणक अंकराशीन उणा क-

राणाचा जो अंकराशि तो इ०.

ऋणकरी (ऋण, करणे) (पु. ना.)

ऋण देणारा किं० घेणारा ते प्र०.

२ व्यापासन आपणास काही उप-

योग नाही आणि त्यास उर्गाच

पोंसाचे तर लागने त्यास निंदास-

मयी आणि आणपासून कांहींच

उपकार होत नसता जो आगले

निरंतर हित करितो त्यात स्तुति-

समयी म्हणतात. [ऋणकरी.

ऋणार्हत, ऋणार्हतस्वरूपि (पु. ना.)

ऋणानुबंध (सं. पु. ना.) मनुष्य, पशु,

स्थल इ० कांपासन आणपास का

ही इष्ट किं० अनिष्ट फल प्राप्त हो-

ण्यास प्रयोजक जो पूर्वं जन्माचा

त्याचा आपला कांही ऋणसंबंध

असतो तो. २ परसराचा जो मि-

त्रभाव तो.

ऋतु (सं. पु. ना.) दोन दोन महिने

मिळून एकेक जे वसतादिक वर्षा-

चे साहा विभाग ते प्र०. २ स्त्रि-

यांस तात्पर्यदशा प्राप्त झाली म्ह-

णजे प्रायः प्रतिमासी विकृतिविशेष

होतो तो. ३ पश्चादिकांनी फळांचे

वृक्षादिकांनी पुष्पिन, फलित, अ-

कुरित व्हावे असा जो त्यास का-

लानुपेक्षानें विकृतिविशेष होतो तो.

ऋतुमती (सं. स्त्री. ना.) जिला ऋतु

प्राप्त झाला आहे अशी जी स्त्री ती.

ऋतुशांति (सं. स्त्री. ना.) स्त्रियेस

प्रथमतः ऋतु प्राप्त होतो तेव्हा प-

तीने गर्भाशयन करण्याचे अधिका-

रायें करावयाचे कर्म आहे ती.

ऋतुस्नात (सं. वि०) ऋतु प्राप्त झा-

ल्यावर चवथे दिवशी स्नान करून

शुद्ध झालेली स्त्री ती.

ऋत्विज (सं. पु. ना.) यज्ञादिकान

ते ते हवनादि कर्म करण्यासाठी

यजमानानें बरिला असतो जो

ब्राह्मण तो.

ऋषि (सं. पु. ना.) तपश्चर्यादि पुण्य-

कमांवेढाचीं निरंतर व्याची निष्ठा एककालीन (सं. वि०) एक समया
व्याचीं वचनें ईश्वरवचनासारखी झालेले, आलेले ते परस्पर.
नोक्त प्रमाण मानून आहेत असे एकचएक (वि०) केवळ जो एक तो.
जे पुराणादिप्रसिद्ध वसिष्ठ, विश्व- एकछत्रीराज्य (एक, छत्र, राज्य)
मित्र, नारद इ० ते प्र०. २स्नान- (न. ना.) समुद्रवलयोक्त पृथ्वीचें
संध्याशील असून व्याचे अंगी राज्य एके राजाचे हाताखाली अ-
लवाडी लवाडी तिळप्राय नाहीं सनें तें. [अनेक ते परस्पर.
असा जो सात्त्विक ब्राह्मण त्यास एकजातीय (सं. वि०) एका जातीचे
म्हणतात. [नक्षत्र. एकटोक (अव्य०) एक थोक.

ऋक्ष (सं. पु. ना.) आखल. २(न.) एकतन्हेचा (एक, तन्हा) (वि०)

ऋ ल ल

हे तीन स्वर आरम्भी असलेले म-
राठी भाषेंत शब्द नाहीं.

—ए—

ए— हा वर्ण अकरावा स्वर आहे.
(म. अव्य०) एक वचनानें कोणे-
कास संबोधन करायाचें असतां
त्याचे नामापूर्वी कि० याचाच प्र-
योग करितात. उ० ए खंडू इकडे ये.
एककल्ली (एक, कल) (वि०) वाग-
ण्यास जो काहीएक संप्रदाय अ-
रित्या असतो तेणेंकरूनच वाग-
णारा म्ह० व्यास प्रसंग पाहून
वागण्याचें ज्ञान नाहीं तो. २ पाठ,
तर्क, हिशेब, कवन करणें इ० जे
अनेक बुद्धीचे विषय त्यांमध्ये एकाच
विषयावर चालणारी कोणकाची
स्वाभाविक बुद्धि तो.

एककार (सं. अप. न. ना.) एकाकार
एककालिक (सं. वि०) एककालीन.

एक प्रकारचा.

एकतान (सं. वि०) एकाप्र.

एकतुक्के (वि०)(प्र०) समान, सारखें.

एकथोक (वि०) थोडें थोडें अनेकवार
न देतां न घेतां एकदाच मोठी रकम
होई असें द्रव्यादि घेणें, देणें तें.

एकदम (एक, दम) (अव्य०) मध्ये
विसारा न घेता एके दमानें. २ को-
णेंक कमांचे अनेक पर्याय न क-
रितां एके पर्यायानें.

एकंदर (सं. एकत्र) (अव्य०) एके
अभिकरणी अनेक पदार्थांचे मि-
श्रण, संकलन इ० द्वारा मिळून
जेव्हां स्थिति आहे तेव्हा याचा
प्रयोग. २ पुनः पुनः अनेकवार
करायाची गरज न ठेवितां एक-
दांच ताकीद करणें, सांगणें.
३ (स्त्री.) अनेक अंकादिकांची
एकत्र मिळवणी ती इ०.

एकदांचा (एकदां) (अव्य०) कसें
तरी सांग्यासानें एकवार.

एकदेशी (सं. वि०) जो दृष्टनादिक
कोणेंक अर्थास सर्वांशी व्यापित

नाहीं तो. २ सर्वांचे समजुतीस मिळत नाहीं असें जें कोणेंकां भाषण त्यास किं० तसें भाषण करणारा त्यास म्हणतात.

एकनिष्ठ (सं. एक, निष्ठा) (वि०) भक्ति, तप इ० कांवर वृद्ध निष्ठ व्याची वसली आहे असा भक्त तापस इ० तो. [गमनी तो

एकनिष्ठकाशीकर (वि०) पुरा मात्रा-
एकपक्षी (सं. एक, पक्ष) (अ०) कोणीएक जो पक्ष त्यास अवलंबून २ एका प्रकारें.

एकपुत्री (एक, पुन) (स्त्री. ना.) जिला एक पुत्र आहे तो.

एकवळा (पु. ना.) (ग्रं०) एकोपा

एकवेळू (पु. ना.) (ग्रं०) मेरणास संज्ञा. [एकदम

एकसमयावच्छेदेकरून (सं. अव्य०)

एकसाहां (अव्य०) एकसारखा.

एकसारखा (वि०) सारख्या गुणांचे जे ते परस्पर. २ (अव्य०) वर्तनास भरिला जो कोणेंक प्रकार त्याच प्रकारानें. ३ प्रवृत्त झाल्यापासून मध्ये विराम न होतां.

एकाएकी (एक) (अव्य०) अकस्मात्.

एकाकी (एक) (वि०) एकटा.

एकाकार (एक, आकार) (न. ना.)

अनेक जात्यादिरूप पदार्थ त्यांचा भिन्नभिन्नपणानें बोध न व्हाया-
जोगा होगे संकर तें. २ (वि०) एकच आहे आकार आश्रय असं ज अंतःकरण, बुद्धि इ० तो.

एकाग्र (सं. वि०) चंचळता सोडून

एकाच विषयाकडे लागलेलें जें तःकरण इ० तें.

एकांत (सं. पु. ना.) आपणास कांही एक कार्य करण्यास अडचण करणारा जो परकीय मनुष्यादि तद्रहि स्थळ तो. २ कोणेंकासहवर्तना कांहीएक गोष्टीचा एकांनीं करिता विचार तो.

एकादा (एक, आदि) (वि०) एक-
आणि अनुकूल अशा प्रकारें वि वक्षित नव्हे तो. ३० तुज जवळ एकादा रूपया असत्या तर दे.

एकाक्ष (सं. वि०) एक अध अग्नि नेत्र व्याचा तो.

एकी (एक) (स्त्री. ना.) युद्ध, कल-
हाणि निमित्तरहित जो भाव तो. २ मैत्री.

एकीहेळा (अव्य०) (ग्रं०) अकस्मात्

एकूनएक (अव्य०) एकासागे दुसरा दुसऱ्यासागे निसरा, याप्रमाणे म-
यें संपत अशा प्रकारें.

एकुलता, एकुलताएक (वि०) एक नाहींसा झाल्या तर दुसरा आहे तो नाहीं तर निसरा आहे असें म्हणायास नाहीं, केवळ एकच एक असा जो पुत्र इ० तो.

एकोपा (पु. ना.) ऐकमत्य.

एखाद, दा (वि०) एकादा

एड (प्रा. स्त्री. ना.) घोडें इ० काम टाच द्यागे, मारविं इ० सर्व शक्ति खचून प्रयत्न तो.

एतदर्थ (सं. अव्य०) यासाठी.

एतावता (सं. अव्य०) इतक्यानें.

तुलें (प्रा. वि०) (प्र०) असें, इतकें,
येवहें.

एवां (प्रा० अर्थ०) परवांचे पलीक-
उले दिवशीं किं० त्याहून पलीक-
उले दिवशीं. [णपणानें.

एरवीं (प्रा. अव्य०) अन्यथा साधार-
एरु (एर) (वि०) (प्र०) परस्पर
संभाषण कर्ते जे उभय त्यांतून ए-
काचें वृत्त सांगून दुसऱ्याचें वृत्ता-
चें निवेदनार्थ याचा प्रयोग. उ०
सीता ह्याने लक्ष्मणा भाव, एरु म्हणे
राक्षसी माव.

एलगार (पु. ना.) कांहीएक मोठें
कार्य सिद्ध करण्याविषयीं नेटानें
सर्व शक्ति खर्चून जो प्रयत्न तो.
एवंच (सं. अर्थ०) एकून, सारांश,
मिळून.

एवी (प्रा. वि०) (प्र०) असें.

एवींतेवीं (प्रा. अव्य०) अर्धी प्रवृत्त
होऊं नये तें झालें, आतां जसें होईल
तसें होऊं अशा स्वभावानें.

—ऐ—

ऐ— हा वर्ण बारावा स्वर आहे.

ऐकणें (सं. आकर्णन.) (धा. ना.)
आइकणें.

ऐकींव (वि०) आइकींव.

ऐक्य (सं. न. ना.) एकपणा,

ऐणी (प्रा. स्त्री. ना.) (प्र०) आइणी.

ऐता (वि०) आइता.

ऐदी (प्रा. वि०) अजागलप्राय, अर्थ-

वस्थित, आर्ष असा जो मनुष्य त्यास
म्हणतात.

ऐंद्रजालिक (सं. पु. ना.) इंद्रजालाचा
खेळ करणारा मास्की तो.

ऐन (अर० वि०) उत्कर्ष होतां होतां
त्याची पराकाष्ठा झाली आणि अप-
कर्षाचा आरंभ झाला नाहीं अशा
मुख्य अवस्थेतील तो तो कालादि-
रूप जो पदार्थ तो. २ व्याज, तोंटा
इ० कांजें जो आधिक उणा झाला
नव्हे असा मूळभूतपदार्थ तो.

ऐरण (प्रा. स्त्री. ना.) व्यावर अलं-
कार, भांडीं इ० ठोकून घडितान
असे लोखंडाचें भौत ती.

ऐरावत, वती (सं. पु. ना.) स्वर्गी इ-
द्राचा हत्ती आहे तो.

ऐरिणी (प्रा. स्त्री. ना.) (प्र०) लग्नान
जित पिठाचे दिवे लावून ठेवितान
तो वेळूची केलेली झाल.

ऐवज (अर० पु. ना.) जेणेंकरून
पाहिजे तो जिन्नस घावा इ० काम
होवें असा जो पैसा, रुपया, होन
इ० तो कि० व्याचे विक्रयाने तो
पैसा उत्पन्न होतो म्हणून तद्रूपच
मानिला जो सोर्षे, रुपे, धान्य,
भांडें, पशु, क्षेत्र इ० पदार्थ तो.
२ वस्तुमात्रात तें तें कार्य साधण्या-
विषयी जो तत्वांश असतो तो.

ऐवजीं (अर० अव्य०) द्यायाच्याचा
जो कांहीएक पदार्थ त्याच्या ऐवज-
रूपेंकरून मानून त्याच्या योगाने
द्रव्यांतरादि देणे, घेणे इ० प्रकारें.

ऐशआराम (अर० फा० पु. ना.)

नाच, तमाशा, गाणें इ० भोग, उप-
वनांत गमन इ० द्वारा जो मनोरं-
जन व्यापार तो.
ऐश्वर्य (सं. न. ना.) प्रभुत्व. २ वैभव.
ऐश्वर्ययोग (सं. पु. ना.) (प्रं०)
मायायोग.
ऐसपैस (वि०) प्रशस्त.
ऐसेनी (अव्य०) (प्रं०) अशा प्रकारें.
ऐहिक (सं. वि०) इहलोकसंबंधी जें
सुखादिक तो.

-ओ-

ओ- हा वणं तेरावा स्वर आहे.
२ (अव्य०) कोणी हाक मारिली
असतां तिचें प्रतिवचन आहे.
ओऊळ (सं. वकुल) (स्त्री. ना.) व-
कुलवृक्ष. २ (न. ना.) निचें फूल तें.
ओका (प्रा. वि०) जेथें जो अलंका-
रादि पदार्थ होना किं० असावा
तो तेथें नाहींसा झाल्यामुल्लें विशो-
भित व कमाचिसा एक प्रकारचा
दिसतो जो घर, शरीर, शरीराव-
यव इ० तो.
ओकारी (भोकार) (स्त्री. ना.) उदर-
स्थित भज्जादिकांची ओकू असा
शब्द होऊन वर जो उत्थिति ती.
२ ओक.
ओखटा (प्रा. वि०) (प्रं०) न्याचे
दर्शनादिकानें कंटाळा येतो असें
जें मलीन, घागेरें, वस्त्रपात्र, म-
नुष्य इ० तो.
ओगण (प्रा. न. ना.) गाथा, राहाट

इ० कांस तेल, बेरी इ० लावितान
त्यास म्हणतात. [वाढणें.
ओगरणें (धा. ना.) (प्रं०) अज्जादिक
ओगळ (सं. अप. वि०) भमंगल.
ओघ (सं. पु. ना.) जलादिकांचा प्र-
वाह. २ समुदाय. ३ कोणेंक गोष्ट
ओघास घेणें म्ह० क्रमानें प्राप्त होणें.
ओघळ (ओघ) (पु. ना.) जलादिका-
चा भूमि इ० कांवरून नाच प्रदे-
शाकडे चालतो जो बारीक प्रवाह
तो. २ (स्त्री. ना.) दोहोंकडे उोंग-
री असून मध्ये केवळ सकुचित
जो निम्न प्रदेश असतो तो.
ओघळणें (ओघळ) (धा. ना.) ओं-
वलेलें मोर्ती, फूल इ० तें तंतून
बाहेर पडणें. २ नाक, कान, सुई
इ० कांस पाडिलेलें जें छिद्र तें त्या
अलंकारादिकाच्या घषणानें मोर्ते
सेल होऊन खाली उतरणें.
ओज (सं. उर्जा) (स्त्री. ना.) कोणेरु
पदार्थ न विघडतां विवक्षितगुणवि-
शिष्ट व्हावयास अपेक्षित जे उपचार
तेणें करून जो संस्कार ती. २ शि-
क्षा, अभ्यास इ० कानें कोणेंक
कर्माची लागत्ये बरी रीत ती.
३ सवय.
ओझरता (प्रा. अव्य०) काकरता.
ओझें (प्रा. न. ना.) पदार्थांचे अंगी-
चा जो भार तें. २ मनुष्य, पोंडें
इ० कोनीं बाहायाजोगा परिमित
जो काष्ठ, दगड इ० पदार्थ किं०
बांधून एकाच केलेला धान्य, तृण
इ० पदार्थसमुदाय तें. ३ अवश्य

निर्वाह करणें प्राप्त झ्याचा असें संसारादि खटलें किं० तत्संबंधी श्रमदायक निर्वाहता तें.

ओटेंगण (न. ना.) (ग्रं०) टेंकायाचे उपयोगी लोड, गिर्दा इ० तें.

ओटा (प्रा. गु. ना.) वर बसणें, चर घालणें किं० काहीं पदार्थ ठेवणें इ० कांसाठीं भूमि इ० कांवर विटा, मानी इ० कांनीं उचस्थळ करितात तो. २ जोण्याची कड इ० स्थळीं वर बसून टेंकावें म्हणून हात सवा हात उंचोवा भितोस-रिखा आकार करितात तो.

ओटी (प्रा. स्त्री. ना.) बरात माज-घराचे बाहेर बसायाउठायसाठीं जी जागा राखितात ती.

ओंटी (स्त्री. ना.) काहीं पदार्थ आत घ्यावयासाठीं नेसलेल्या किं० पांघ-रलेल्या वस्त्राचा पदर न बांधितां काहींसा पात्ररूप केला जो आकार तो. २ ओंटी भरण्याचें जें नांदळ, सुपारी, नारळ, हळकुंड इ० साहित्य ती. ३ गाय, म्हैस इ० पशुस्त्रियांची कास ती. ४ गुड आणि नाभि यांचा मध्यप्रदेश तो.

ओंठाळी (ओंठ, आळा) (स्त्री. ना.) घोड्याचे खालचे ओंठास लगाम नसतो जी दोरी बांधितात तो.

ओंड (प्रा. वि०) खोल. [जी विद्या.

ओडंबरी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) गारू-

ओडंबा (स्त्री. ना.) (ग्रं०) वाळवी.

ओंडा (प्रा. पु. ना.) शाखारहित के-लेला हात दोन हात लांब जो जा-

ळण्यासाठीं लांकडाचा तुकडा तो. ओढ (प्रा. स्त्री. ना.) पदार्थांची को-णिएकेंकडे गति होण्यास होत्ये कारणभूत जी वेगपरवशता ती. २ कोणेंकडे विषयाकडे अंतःकरणाचे गतीचा रोंख असण्यास कारणभूत जी आशा, ममता इ० वेगपरव-शता ती. ३ खर्चवेच करण्यास द्रव्यादिकांचे दुर्लभतेमुळे त्या त्या व्यवहारांत होत्ये अडचण ती. ४ शक्तीपेक्षा विशेष चालणें इ० ज्ञाव्यामुळे शरीरास बसतो ताण ती इ०.

ओढगस्त, वस्त (ओढ, वस्त) (वि०) खर्चाचे वाविषयीं झ्याजवळ द्रव्य ना-हीं म्हणून जो अडचणीत असतो तो.

ओढणें (प्रा. धा. ना.) आकर्षणें. २ दुसऱ्याची तोडजोड न ऐकतां दुराग्रहानें कोणेंकडे गोष्ट धरून बसणें. ३ गुरगुडी तंबाखू, भांग इ० ओढणें म्ह० त्याचा धूर मुख-वायूनें आन घेणें. ४ तपकीर इ० ओढणें म्ह० नाकानें आन घेणें. ५ रेघ इ० ओढणें म्ह० अंकनव्या-पारानें ती निर्मिणें इ०.

ओढवणें (प्रा. धा. ना.) दुःखप्रद प्रारब्ध किं० त्याचें दुःखरूप फल अवश्य भोगण्यास प्राप्त होणें. २ (ग्रं०) काहीं एक पदार्थादि घे-ण्यास हात पुढें करणें.

ओढा (प्रा. पु. ना.) ओढ. २ उग-मापासून दोन तीन कोसावर जा-उन नदीस मिळतो असा लहानशे नदीसारखा जलप्रवाहमार्ग तो.

ओडाळ (पा. वि०) घरीं तृणादि भक्ष्यास असती लोकांचे घरांत, शेतांत जाऊन खावें, नाश करावा अशा स्वभावाचें द्राव्य जें गुळू तें.

ओतणें (पा. धा. ना.) पात्रांतील जलादि पदार्थ पात्र वांकडें करून बाहेर पडे असा करणें. २ धातुवार सत्त्वांत ओतून प्रणिमादेक निर्माणें.

ओतारी (ओतणें) (पु. ना.) मूर्ति, भांडें इ० ओतण्याचें कसब करितो तो. [करितात जो भाव तो.

ओदन (सं. पु. ना.) तांदूळ शिजवून ओप (पा. स्त्री. ना.) अलंकार इ०

कास चकाकी येण्याकारता जो पोटणें इ० संस्कार करितात ती. २ तेणेंकरून येते चकाकी ती.

ओपणें (सं. अप०) आपण अंगीकारलेला अधिकार इ० कि० काहीं पदार्थ दुसऱ्या जो कोणी त्याचे स्वाधीन करणें. २ विकणें. ३ स्वतःने स्वच्छ पादरे टोप्याकरिता वारंवार भिजवि, उन्हात वाळवें अशा संस्कारानें संस्कृत होणें.

ओवण (पा. न. ना.) घराचे बाहेर तृण, कवले इ० राहाणांकरिता आडव्या कारव्या इ० वसवितात तें.

ओबी (पा. स्त्री. ना.) पन्हाचे छाडाचा धान्ययुक्त तुरा ती कि० तत्संबंधी ओला दणा ती.

ओमण (पा. न. ना.) ओवण.

ओयरणें (धा. ना.) वेरणें.

ओरखडणें (ओरखड) (धा. ना.)

शरीर इ० ओरखड्यानें युक्त करणें २ कोठे लेखणी लागली न लागणें नागर लागला न लागला अशा प्रकारें लिहिणें, नागरणें इ० तें प्रयोग.

ओरखडा (पा. पु. ना.) शरीराचे कावर नख, काटा इ० बळाने ओढिला असतां वरील लक्षा दुग्ध वन निघते रेषा तो.

ओरडेणें (धा. ना.) भरडणें.

ओरपणें (धा. ना.) अंगोल, कर्द इ० पदार्थ भुरकें मारीत भराभर खावें. २ वरील लक्षा काहीं निघे हसकें खाजविणें. ३ मोडशी इ० विकार दूर व्हावा म्हणून लोखंड तापवून तळव्यावरून ओढावें अशा संस्कारानें हात कि० पाय संस्कृत करणें.

ओरखडणें (धा. ना.) ओरखडणें २ वृक्षाची डाहाळी कि० त्यावरच पाला, पुष्प इ० ओरपणें.

ओरवडा, ओरवाडणें, ओरवाडा-हे शब्द ओरखडा, ओरखडणें याच अर्थाचे हांत.

ओरा (पा. पु. ना.) लाडवासारिखा साखरेचा गोळा बाभिला असतो तो.

ओरी (पा. स्त्री. ना.) ओवरी.

ओल (पा. स्त्री. न. ना.) भूमि, भित वृक्ष, शरीरावरच इ० कांचे अंगी पर्जन्यादि योगानें असलेली भाद्रता ती. २ योजिलेलें कार्य होण्याच्या संभावनेचें दिसतें लक्षण ती. ३ शत्रु इ० कामें आपणापाशीं का-

हा केला जो करार त्याप्रमाणें त्यांचे वर्तनाचा आपल्यास विश्वास येतो नाही म्हणून कि० आपलें काही काम त्याला भडवून करून द्यावे म्हणून तें काम इ० होईपर्यंत त्याचें मनुष्य इ० भडकवून ठेवावें आणि कार्य झालें म्हणजे माघरें द्यावें ती कि० नशा संकेतानें भडकावलेलें मनुष्यादि ती.

ओलसर (प्रा. वि०) किंचित् ओला.

ओला (प्रा. वि०) उदकाविकानें भिजलेला कि० व्याचे भंगचा जलाश सुखला नाही असा पदार्थ तो.

ओलाडणें (भा. ना.) उळंधून जाणें.

ओलावा (ओल) (पु. ना.) भूम्यादि पदार्थाच्याठावी किंचित् ओलेपणा असतो तो. २ प्रार्थनादि श्रवणानें कोणकाचे हृदयास यत्किंचित् होतो जो सद्रवपणा तो. ३ ओल. ४ प्रपंच, परमार्थ इ० व्यवहारी अपेक्षित जो द्रव्याश्च, भगवद्भक्ति इ० रूप तत्वाश्च तो.

ओंवणें (भा. ना.) पुष्प, मणि इ० कांचे छिद्रांत दोरा इ०भरणें कि० दोरा इ०कांत पुष्प, मणि इ०भरणे.

ओवरा (प्रा. पु. ना.) स्वयंपाकघर.

ओवरी (प्रा. स्त्री. ना.) दिवालय, तीर्थ इ०कांचे समीप यात्रेकरू इ० राहावयाकरितां दगड, विटा, चुर्मा इ० कार्नां बांधिली असलेली जी भूमंशाळा ती कि० तिचे जे अवतार विभाग ते प्रत्येकीं.

ओंवळा (प्रा. वि०) सोंवळा नव्हे व

केवळ विटाळाचा नव्हे तो.

ओंवाळणी (ओंवाळणें) (स्त्री. ना.) दिवाळी इ०कामार्थ आपणास कोणी ओंवाळिलें असता त्यास सन्मानार्थ जें द्रव्यादि देतात ती. २ कथा इ० कांचे समाप्तीस हरिदास इ० कांवरून पैसा इ० ओंवाळून टाकितात ती.

ओंवाळणें (सं. अवबलन) (भा. ना.) दीपादिक हातीं घेऊन मंगलार्थ देवता, नवरामूल इ० कांचे मुख्यासमोर प्रदक्षिण फिरविणें.

ओंवी (ओंवणें) (स्त्री. ना.) प्राकृत भाषेत कवितेचा एक छंद आहे. २ दळणें, झोंपाळ्यावर बसणें, मुलास हलविणें इ० समशी रित्या जें गीत म्हणतात ती.

ओशट (सं. अवशिष्ट) (न. ना.) तेल आणि तूप यांचे अंगीं सारांशानिष्ठ स्निग्धत्व म्हणून जो धर्मविशेष असतो व्याचे योगानें हात इ० कांस विलक्षण बुळबुळीतपणा येतो तें कि० तें स्निग्धत्व तें. २ (वि०) तेल, तूप यांचे संपर्कानें बुळबुळीत झालेला जो हस्त, वस्त्र, पात्र इ०तो.

ओशाळकी (प्रा. स्त्री. ना.) ओशाळगत.

ओशाळगत (प्रा. स्त्री. ना.) ओशाळेपणा.

ओशाळा (प्रा. वि०) आपलें काही दुष्कर्मादि दुस्त्यास समजून नये ते समजल्यामुळे मुखश्री वतरे असा लब्धित झाला तो. २ दुस्त्याचे उपकारादि भाषांनें केवळ दवेळ झाला जो तो उपकार कर्त्याचा.

ओस (प्रा. वि०) उजाड.

ओसंग (सं. उस्संग)(स्त्री. ना.) मांडी

ओसणणें (सं. उत्, स्म) (धा. ना.)

निजेंत किं० झोंतेंत बोलणें.

ओसरणें (सं. अपसरण) (धा. ना.)

उत्तरोत्तर वाढत होतें जें दुखणें,

सूज, पजन्य, दुःकाळ, नदीचा

पूर इ० व्याणें मागें व्हाणें.

ओसरी (प्रा. स्त्री. ना.) धोटी.

ओसाड (प्रा. वि०) उजाड.

ओःहो (प्रा. अव्य०) आश्चर्याचा उद्गार.

ओहोट (ओहोटणें) (पु. ना.) भरती

संपल्यानंतर उत्तरोत्तर पाणी न्यू-

न होणें अशी अवस्था समुद्राचे

पाण्यास होत्ये तो.

ओहोटणें (सं. अव, अटन)(धा. ना.)

समुद्राचें पाणी ओहोटानें युक्त होणें.

ओहोटी (स्त्री. ना.) ओहोट.

ओहोरणें (धा. ना.) होरणें.

ओहोळ (वाहणें) (पु. ना.) लहान-

सा जो ओढा तो. २ ओघळ.

ओळ (सं. आवलि) (स्त्री. ना.) कां-

हीं पदार्थ सममुत्रानें संनिविष्ट होत

गेलें असतां होतो जो रचनावि-

शेष ती. २ अक्षरें इ० व्याख्या-

साठीं काढितात रेषा ती. ३ वा-

गणुकेविषयीं सभ्यपणाची रीत ती.

४ काहीं गोष्ट ओळीस येणें म्ह०

ओघास येणें.

ओळकंबणें (धा. ना.) अधात्रीं लों-

बत राहायाजोगें वरील काहीं आ-

धाराशीं संबद्ध होणें.

ओळकंबा (प्रा. पु. ना.) ओळकव

राहायाजोगा वरील आधारचा

हस्तादिकानीं करितात संबंध तो

ओळख (ओळकणें) (स्त्री. ना.) ए

कवार प्रत्यक्ष झालेला जो कांहीं

अर्थ त्याचे ज्ञानाचा कालांतर

पुनः त्याचें प्रत्यक्ष झालें असतां ह

अमुक असं ज्ञान व्हावयाजोग

अंतःकरणांत राहिला असतो जें

संस्कार ती. २ मनुष्यादिकांच

परस्पर परिचय ती. ३ ओळख

पटायासाठीं साधनभूत जी खू

तो इ०.

ओळखण (स्त्री. ना.) आळख.

ओळखणें (सं. उपलक्षण) (धा. ना.)

पूर्वीं व्याचें प्रत्यक्ष झालें असतें त्या

चें पुनः प्रत्यक्ष झालें असतां ह

अमुक अशा प्रकारें जाणणें.

ओळखदेख (स्त्री. ना.) ओळख

पाळख.

ओळखपाळख (स्त्री. ना.) ओळख

परिचय, सखण्ड इ० तो.

ओळंबा (ओळंबणें, सं. अवलंबन

(पु.) भिन इ० कांचा उज्जपणा

वाकडपणा समजावा म्हणून उंच

धरून लोंबून पाहतात जो एवें

दोरास बांधिलेला शिसें, दगड

इ० कांचा गोळा तो.

ओळा (पु. ना.) ओज.

ओळीचा (ओळ) (वि०) विद्वत्ता

कुलीनता इ० गुणांनीं जो व्याश

समान योग्यतेचा तो त्याचे. २ स

भयरीतीचा जो कोणी मनुष्य तो

-औ-

औ-हा वर्ण चौदावा स्वर आहे.

औट (वि०) साडेतीन संख्या.

औत (न. ना.) शेतकी इ० कांचे नागर इ० सामान ते.

औदार्य (सं. न. ना.) उदारपणा.

औदासिन्य (सं. न. ना.) उदासीनपणा.

औद्धत्य (सं. न. ना.) उद्धतपणा.

औरस (सं. वि०) स्वस्तीचेथर्षी स्व वीर्यानें उत्पन्न झालेले अपत्य तो.

औरसचौरस (अ०) अवरसचवरस.

औषध (सं. न. ना.) व्याचे सेवनानें रोगनिवृत्ति होऊन पुष्ट्यादि गुण उत्पन्न होतात असा झाड, पाला, मुळी, काष्ठ, धातु, रस, रसायन, मात्रा इ० ते. २ व्याचे योगानें इच्छेनुरूप कार्य होतें असा जो द्रव्य, क्रियादिरूप काहीं अर्थ तो. काहीं पदार्थ औषधास नाहीत म्ह० किंचिन्मात्रही नाहीत असा अर्थ.

—अं—

अं-३१ वर्ण पंधरावा स्वर आहे. याचे शब्द अक्षरा वर्णांतच अंतर्भूत आहेत.

—अः—

अः-हा वर्ण सोळावा स्वर आहे, हा वर्ण भारंभी असलेले मराठींत शब्द नाहीत.

-क-

क-हा वर्ण पहिलें व्यंजन आहे. हा प्रत्यय संस्कृत, नाममात्रापुढे विकल्पेंकरून लागतो. उ० पुत्रक, नामक, तारक इ०

कंकण (सं. न. ना.) स्त्रियांचे हातांतील भूषण आहे. २ यज्ञादिकांत दोरा मंत्रून हातांत बांधितात ते.

कंकर (प्रा. पु. ना.) लहान लहान खडे ते प्र० २ मृदंग नगारा इ० कांस ओढीकरिता जो वादी लावितात तो.

कंगणी (स्त्री ना.) स्त्रियांचे हस्तभूषण आहे. २ पागोव्याचे निनीवर एकावर एकपक्षा चढवून जी उंच आकृति केली असते ती. ३ भिन, लाकूड इ० काम जो कंकणाचे आकाराचा उंचवठा राखितात ती.

कंगाल (वि०) दरिद्री.

कंगोरा (फा० पु. ना.) भित इ० कांस असले कंगणी तो. २ लाकूड इ० कांस चतुष्कोणाचाकार केला असता धारासारख्या शिरा पडतात तो.

कच (प्रा. स्त्री. ना.) चहूंकडून संकटें आल्यामुळें आन कोंडया जोगी जी भडचण प्राप्त होत्ये ती. २ कचेकच लागाया जोगा जो पीठ गूळ इ० कांत रेंती इ० अंश असतो ती. ३ भयादिकामुळें कांहीं एक कार्यासून मार्गे सरण्याचा जो प्रकार ती. ४ (सं. पु.) केस.

कचकर्णे (कच) (धा. ना.) युद्धा-

दिकांत भय पावणे किं० काष्ठ, हाड इ० भारादिकांमुळे केवळ द्विधा न होता किंचित् मोडलें जाणे.

कचकन, कर, दिशी (प्रा० भव्य०)

काच, मडके इ० फुटण्याचा किं० शरीरादिकांत शस्त्रादि टोंचण्याचा किं० दांताखालीं रेंती इ० सापडण्याचा जो शब्द त्याचें अनु०

कचकल (पु. ना.) अनेक पदार्थांचे तुकड्यांचा समुदाय तो.

कचका (प्रा. पु. ना.) बलादिकांने

काहींएकार शस्त्रादिकांचा प्रायः कच शब्द होई असा प्रहार तो. २ काहीं पदार्थांस आचका वसे असा ओढण्याचा जो व्यापार तो किं० कोणेंक मनुष्यादिकांचा काहींएक कार्यावर सवेग जो प्रवृत्तीचा प्रकार तो व्याचे संभारने त्या क्रियेसंबंधी पदार्थांस टिकाव काढायास कठीण पडतें.

कचकावणे (कचक) (धा. ना.)

ठोकणे. २ शिवीगाळ इ० कोर्ना कोणेकास दबिवण. ३ दुव्हें जें काम त्याची दुव्हेंहता न गणिता तें असाध्यनें करून टाकणे.

कचकावून (कचकावणे) (भव्य०)

आपली सर्व शक्ति खर्चून किं० ब्या गोष्टीवर जितकी शक्ति पाहिजे त्यापेक्षा अधिक लावून.

कचकून (भव्य०) कचकावून.

कचक्या (वि०) कोणेकाची खुमखुम

जिरवाया जोगा जो शक्तिमान तो.

कचर्णे (धा. ना.) कचरणें.

कंचनी (स्त्री. ना.) कळवंतीण.

कचर (प्रा. स्त्री. ना.) एक कंद आहे.

२ कचतनीयार्थी.

कचरणें (धा. ना.) युद्ध, वाद इ०

व्यापारीं जो प्रवृत्त झाला त्याने भयादिकांमुळे कच खाणें.

कचरा (प्रा. पु. ना.) केर, लकूड

इ० कांथे वारीक तुकडे इ० तो.

कचाट (न. ना.) अनेक प्रकारचे

प्रयत्नांनीं साध्य किं० निरंतर व्याची काळजी बाळगावी लागणे असा जो काहींएक व्यापार त्याम त्रासानें म्हणतात. २ दुःखाने व्याचा उपभोग केला पाहिजे असे जें कोणेकास उपस्थित झालें काहींएक व्यास म्हणतात.

कचाटी (स्त्री. ना.) चहकडून चार

संकटे आल्यामुळे अंतःकरणान कोडया जोगी जो अडचण प्राप्त होण्ये ती.

कचावणे (धा. ना.) कचणें.

कंचुक (सं. पु. ना.) भंगरत्ना, अगा

इ० तो. २ सपांची जो बौन तो.

कंचुकी (सं. स्त्री. ना.) चोळी किं०

काचोळी. २ (सं. पु. ना.) चोपदार

कचेरी (स्त्री. ना.) राजकीय कारभार

करण्याची जागा ती. २ तेथील

कारभार करणारे मनुष्यांचा स-

मुदाय तो. ३ त्या स्थळां तशा

कारभाराचा चालणारा ती.

कच्चा (वि०) पिकलेले नव्हे फळादि-

क तो. २ पुरतेपणीं किं० भगदी-

च शिजनेला नव्हे भात इ० तो.
३ पदार्थांत दृढता इ० येण्यास
धारणभन जे संस्कार असतात ते
पुरतेपणी किं० अगदींच व्यास
झाले नाहीत म्हणून दृढतादि गुण
व्यामध्ये नाहीत तो. ४ प्रौढता
पावले नव्हे असे जे ज्ञान, बुद्धि
इ० तो. इ०

कज्जल (सं. न. ना.) काजळ.

कज्जा, कज्या (अर. पु. ना.) कलह.

कज्याखोकरा, { लहानमोठा कज्जा
कज्जाभांडण, { इ० ता.
कज्जाकफावत }

कट (सं. पु. ना.) काहीएक काम
करण्याविषयी अनेकांनी केले एक
मत तो. २ बटुकीस दस्ता व नळी
मिळून बंद असतो तो. ३ अंग
इ० कावर मळाचालेप बसतो तो. इ०

कटक (सं. न. ना.) सेन्य. २ कडे.

कंटक (सं. पु. ना.) बाभळ, बोर इ०
कोचा शरीरादिकांत टोंचापाजो-
गा जो अवयवविशेष असतो तो.
२ ग्रामादिकांस उपद्रवकारी जो
लाहानसाहान शत्रु, चाहाड इ०
तो. ३ निर्दय जो तो.

कटकट (स्त्री. ना.) रुज्जा. २ किरकीर.

कटकटा (अव्य०) (प्र०) दुःखाचा
उद्गार आहे.

कटंजन (सं. न. ना.) कठडा.

कटणें (कट) (धा. ना.) शरीर वस्त्र
इ० मलादिकानें युक्त होणें. २ का-
हीएक कार्याविषयी जिवारती मे-
हनेन करणें. ३ तुटणें.

कटाई (स्त्री. ना.) (प्र०) कढई.

कटारा (पु. ना.) टेकून बसायासांडी
किं० स्थलमार्गार्थं लाकडाचे
गरादे मारून जो आकारविशेष
करितात तो.

कटाव (पु. ना.) आत एकाएकी इ-
तराचा प्रवेश न व्हावा व सुशो-
भित दिसावा असा जो सैनेचा
रचनाप्रकार तो. २ यमकें, प्रौ-
ढपदें इ० विशिष्ट किं० अर्थभरित
दोष देण्याविषयीं एकाएकी दुस-
ऱ्याची बुद्धि चालूनये असे जें
भाषण, काव्य इ० तो.

कंटाळा (कष्ट) (पु. ना.) कांहींएक
पदार्थाविषयी किं० गोष्टीविषयीं
वाइटपणा वाटल्यामुळें जो अरुचि
असते तो.

कटाक्ष (सं. पु. ना.) नेत्रकोणानें
कोणेंक पदार्थाकडे अवलोकन, जें
बहुधा साभिप्राय असतें तो. २ न-
शा अवलोकनाचा प्रकार तो.
३ सरळ अर्थावाचून इतर जो
गुप्तार्थं तिकडे जो भाषणाचा रोंख
असतो तो. ४ कोणेंकावर जो
क्रोधदृष्टि तो. ५ (वि०) निरंतर
श्रम करीत असतो दमूनये असा
जो कोणेंकाचे शरीरांत पराक्रम
असतो तो, तशा पराक्रमानें युक्त
शरीर किं० मनुष्यादि तो.

कटि (सं. स्त्री. ना.) देहाचा जो
मध्यप्रदेश ती.

कटिरव (सं. कंडीरव) (प्र०) सिह.

कटु (सं. वि०) कडू व तिखट रसानें
युक्त तो. २ अप्रियभाषणादि तो.

कट्टा (पु. ना.) युद्धादि प्रसंगी मनुष्ये कडक (वि०) ज्यातील भेलिपणा भ-

इ० जीव तोडण्याचा व्यापार तो.

२ (वि०) तरुण असून शरीराने दृढ जो मनुष्यादि तो.

कंठ (सं. पु. ना.) इनवटी खाली

आणि खाद्याच्या वर जो शरीरा-
वयव तो. २ त्यातील जो ध्वनि तो.

कठडा (सं. काष्ठ) (पु. ना.) कटारा.

कंठणें (कष्ट) (धा. ना.) काहीएक

दुःख भोगून सारणें. २ सुख दुः-
ख भोगीव भोगीत काहीं काल
काडणें. ३ गतीनें मार्ग अतिक्रान्त
करणें.

| नवें.

कंठसूत्र (सं. न. ना.) मंगलसूत्र. २ जा-

कंठस्नान (सं. न. ना.) कंठपर्यंत जे

स्नान तें. २ शिरच्छेदास म्हणतान

कठिन (सं. वि०) ज्याचा भेद किं०

छेद व्हायास बहुत प्रयत्न लागतो
किं० अल्प प्रयत्नाने चेंपत नाही
तो. २ समजायास किं० करायास
किं० व्हावयास अवघड जो ग्रंथ
व्यवहार इ० तो. ३ ज्या हृदयाचा
करुणादि रसानें द्रव होत नाही ते
हृदय किं० तेथे केरून युक्त पुरुष तो.

कठीण (वि०) कठिण.

कठोर (वि०) कठिन.

कड (स्त्री. ना.) कटि. २ वस्त्र, शेत

इ० काच्या सभोवताला जो भंती-

चा प्रदेश तो. ३ कोणेंक क्षेत्रा-

चा आसमंतात् बाहेर प्रदेश तो.

४ काहीएक भारंभिले कार्याचा
शेवट तो.

गदीं नाहींसा झाला तें धान्य, भा-

करी इ० तो. २ ज्यामध्ये विकृण-

पणा कमी तें काष्ठ इ० तो.

३ सहन होण्यास कठीण जें उष्ण,

तिखट, थंडी, भाषण इ० तो.

४ तापट जो स्वभाव किं० तसा

मनुष्यादि तो. ५ (अव्य०) तडक.

कडकडणें (धा. ना.) वृक्ष इ० मोड-

तेसमयीं किं० वाज पडतेसमयीं

कडकड असं वाजणें. २ तूप, तेल,

पाणी इ० अनिश्चयिन तापण्यामुळे

शब्दयुक्त होणें.

कडकडीत (वि०) ज्या पदार्थाच्या

भक्षणांत किं० हलवित्यानें कडकड

असा शब्द होतो तो व कडक

दाणा, कोरडे पोहे इ० पदार्थ तो.

२ अनि उष्ण उदकादिक तो.

३ चांगली वागने जी शास्त्रादि

विद्या किं० नद्विशिष्ट जो विद्वान् तो.

४ भीडभाड न भरिता स्पष्ट जो

भाषणादि व्यवहार तो व तशा

संभावाचा पुरुष तो. ५ केवळ

निराशन उपयोग किं० लोकांपेक्षा

अधिक आचार, सोंबळें, आंखळें

त्यास म्हणतान.

कडकडून (अव्य०) दृढपणें आलिंगणें,

भेटणें इ० कांचें वि०. २ पुरत्या

आवेशानें कोणेंकाच्या भंगावर

जाणें, चावणें इ० कांचें वि०.

कडका (पु. ना.) ऊन, थंडी यांचा

अतिशय तो. २ (अव्य०) तडक.

कडकावणें (धा. ना.) कोणेंकाच्या

- शरीरावर चाबूक इ० कड शब्द कंडी (प्रा. स्त्री. ना.) बाजारवातमी
होई असा बळकट मारणें २ भय, कि० निमूळ जें कोणेकानें वतं-
भीड, सकोच इ० न धरिता मो- मान कल्पन उठविलें ती.
व्यानें राष्ट बोलणें, म्हणणें, इ० करणें. कडू (सं. कटु) (वि०) निव, कुटकी
कडकी (कडक) (स्त्री. ना.) उपदं- यांचे रुचीसारिखी जी रुचि कि०
शादि रोगामुळें कि० सोमल इ० तद्विशिष्ट जो पदार्थ तो. २ जो
उग्र औषध सेवनानें शरीरातील सर्व धातु संतप्त व्हावयाजोगी जो शब्दादि विषय व्यास रुचत नाहीं
उष्णता होते ती. तो त्यास.
- कडवट (वि०) किंचित् कडू. कंडू (सं. पु. स्त्री. ना.) खरूज इ०
कडवसा (पु. ना.) (प्र०) आधारी कांनं अंग खाजवावें, घासावें असे
२ (स्त्री.) भिवई. वाटायाजोगी विकृति, तो ती. २ युद्ध
कडस, कडसणी (स्त्री. ना.) (प्र०) कलह इ० काविषयां उत्कट जी
परीक्षा, चौकशी. इच्छा ती. ३ त्यास कारण जी
कडा (कड) (पु. ना.) पर्वताच्या भारेच्या अंगांतील मस्ती तो.
- कडाका, खा (पु. ना.) वाद्य, पठन. कडेकपाट (कडा, कपाट) (न. ना.)
भजन इ० कांचा सतत चालला पर्वतादिकांचा कडा कि० तेथील
जो अतिशय तो. २ रोग कांही गुहा इ० दुर्गम दुर्ज्ञेयस्थान ते.
- कडाका, खा (पु. ना.) वाद्य, पठन. कडेलेट (कडा, लेटणें) (पु. ना.)
भजन इ० कांचा सतत चालला व्यास ठार मारायाचें त्यास पर्व-
जो अतिशय तो. २ रोग कांही ताच्या कड्यावरून लोटून देण्याचा
प्रवृत्तपणा तो. ३ उष्ण, थंडी यांचा व्यापार तो. २ भाणच कोणी
अतिशय तो. ४ चाबूक इ० कांचा कड्यावरून घालून घेतात तो.
फटकारा तो. ५ कचका. ३ केवळ निकृष्ट पक्षांतील मनुष्य,
कडाड (प्रा. वि०) (प्र०) जाणता. गोष्ट इ० तो. ४ एकादे गोष्टीची
२ ताप पावलेला. पराकाष्ठा तो. [राश ती.]
- कडाडगहीस (वि०) (प्र०) पदतमूळ. कणकणी (स्त्री. ना.) अव्य जो व-
कडाडणें (कडाड) (धा. ना.) कड- कणखर (प्रा. वि०) बहुन दिवस टि-
कडणें. कायाजोगा घट्ट, बळकट पदार्थ तो
- कडासन (सं. न. ना.) तपस्वी इ० कणणें (धा. ना.) उसणीनें युक्त होणें.
कांचें व्याघ्रचर्मरूप आसन तें. २ बराचि व्यथेनें कुंथणें. [दया.
- कडियाळी (प्रा. स्त्री. ना.) (प्र०) कणव (स्त्री. ना.) (प्र०) कृपा, कीव,
साखळी. २ काटिलगाम. ३ माळ कणवाळू (वि०) (प्र०) दयाळू.
कि० हार. कतवा (अर० पु. ना.) मी सांगि-

तली जी हकीमत ती खरी आहे, यांत काहीं खोटें पडल्यास भी अपराधी इ० प्रतिज्ञायुक्त पंचाईतदार इ० कांस वारी प्रतिवादी लेख देतात तो. २ कजंखनासही म्हणतात.
 कतवार (न. ना.) बाजारबुणगें.
 कत्तल (अर० स्त्री. ना.) युद्धादि प्रसंगी जी पराक्रष्टेची तोडातोडी होते ती. २ मोहोरमचे दाहवे तारवेस फकीरलोक मिळून जें काम करितात ती.
 कंथ (स. कात) (प्र०) (पु. ना.) नवरा. [पार तें.
 कथन (सं. न. ना.) कथ्यांचा व्या-
 कथा (सं. स्त्री. ना.) टाळ, विणा इ० घेऊन हरिदास जें कीर्तन करितो तो. २ काहीं एक वृत्ताची गोष्ट किं० पुराणाचा अंश नी.
 कथा (सं. स्त्री. ना.) अनेक वस्त्रांचे ताकडे तुकडे एकत्र शिवून जाडें वस्त्र करितात ती.
 कथानक (सं. न. ना.) काहीं वृत्ता-
 ताची गोष्ट तें.
 कद (पु. ना.) रेशमाचें वस्त्र आहे.
 कंद (सं. पु. ना.) सुरण, अळू, केळ इ० कांच्या मुळां पिंडाकार जो अवयव असतो तो.
 कदन (सं. न. ना.) सैन्यादिकांचा मारून तुडवून जो नाश तें. २ युद्ध.
 कदन्न (सं. न. ना.) हरीक, राळा, इ० निकृष्ट धान्याचें अन्न तें.
 कर्दब (सं. पु. ना.) एक वृक्ष आहे. २ समुदाय.

कदवा (पु. ना.) कतवा.
 कंदमूल, ल (सं. न. ना.) अन्न नसतो खाण्याच्या उपयोगी जे कंद, मुळ्या इ० तें.
 कदर (अर० स्त्री. ना.) चाकर इत्यादिकांचे अपराभादी दोष साहणें न साहणें एतद्विषयीं उपायुक्त भना इ० कांची जी प्रकृति नी.
 कंदरा (सं. स्त्री. ना.) गुदा.
 कंदर्प (सं. पु. ना.) कामदेव. २ कांदा.
 कदर्य (म. वि०) द्रव्य खरचगणसंख्यास मृग्यप्राय दुःख होतें तो.
 कदाचित् (सं० अव्य०) कौणिक गोष्टीचे होण्याविषयी कि० न होण्याविषयीं अनेक पक्ष निश्चिन आहेत त्या त्या विरुद्ध होण्यास जो एका-
 दा पक्ष त्या पक्षी.
 कदापि (सं. अव्य०) कोणत्याही समयी.
 कदीम (अर० वि०) चिरकाल चालन आलेजें चाकरी, वतन, भूमे इ० नी.
 कंदूक (सं. पु. ना.) चेंडू.
 कदू (वि०) कदये.
 कंधरा (सं. स्त्री. ना.) गळा.
 कधी (सं. कदा) (अव्य०) कोणत्या दिवशीं.
 कधीच (अव्य०) बऱ्या कार्यांच्या दि-
 वसास अनिकमून फार दिवस झाले त्या समयीं.
 कधींविधीं, मधीं (अव्य०) मभले-
 मभले काहीं दिवस बगळून काहीं-
 काहीं दिवशीं.
 कदीं (अव्य०) कदापी.

मिक (सं. न. ना.) सोनें. २ धोतरा.

नवळा-वाळा (पु. ना.) दया.

नात (अर० स्त्री. ना.) डेरें, राहु-
१ इ० का भोवताला जो पडदा
उभा करीत असतात ती.

निष्ठ (सं. वि०) जो व्यापेक्षा व-
यानें कमी तो. २ व्यापेक्षा जो
गुणादिकानें कमी तो. ३ उत्तम
मध्यम कोटींतला नव्हे तो.

कन्यका (सं. स्त्री. ना.) कन्या.

कन्या (सं. स्त्री. ना.) स्त्रीरूप जे
मूल तें.

कंप (सं. पु. ना.) तरवारीचें पान
एकवार हलविलें असतां जसें ह-
लत राहिलें तसें वायूची विकृति
भय इ० कानें शरीरास कि० वा-
यूनें वृक्षादिकास जें चलन होतें तो.

कप (पु. ना.) सुरमाडाचे अंगास
पांढरा कापसासारखा बुरा अस-
तो तो.

कपट (सं. न. ना.) पदार्थादिकांचे
वास्तविक स्वरूप मनांत न येतां
अन्यथा रूपानें तो पदार्थ भासा-
यास कारण जो लबाडी तें. २ त्या
कपटानें अन्यथारूपानें भासू
लागला जो पदार्थादि त्यास म्ह-
णतात. ३ कृत्रिम भाव जो कोणे-
काविषयी मनांत असतो तें.

कपटा (पु. ना.) कागद इ० कांचा
लहानसा तुकडा तो.

कपडा (पु. ना.) वस्त्र. [तो

कपडालत्ता (पु. ना.) वस्त्र, पात्र इ०

कपर्दिका, कपर्दीक (सं. कपर्दक)

(स्त्री. ना.) कवडीस म्हणतात.

कपा (पु. ना.) बटवा इ० कांस जें
पूड असतें तो. २ वस्त्राचा जो
तुकडा तो.

कपाट (सं. न. ना.) फळ्या इ० कांचें
द्वारास जें आच्छादन असतें तें.

कपार (स्त्री. ना.) खबडडी.

कपाल (सं. न. ना.) मस्तकाचें हा-
ड. २ मंडक्याचे जे अनेक तुकडे
ते प्र०.

कपाळ (सं. कपाल) (न. ना.) भि-
वर्णाच्या वरला मस्तकापर्यंतचा
जो भाग तें. २ चांगलें वाईट
फळ भोगण्यास कारणभूत जो पूर्व
कर्मांचा परिपाक तें. ३ त्याचा ले-
ख जो कपाळी ब्रम्हदेव लिहितो तें.

कपाळकरंटा (वि०) दैवहीन.

कपाळकूट (स्त्री. ना.) मंदबुद्धीच्या
मनुष्यास काहीं समजाविणें कि०
दुराग्रही जो मनुष्य त्यापासून
आग्रह सोडविण्याविषयी उपदेशा-
दिरूप परिश्रम करावे लागतात
तो. २ दुसऱ्यास त्रास यावयाजो-
गें जें बहुत भाषण तो.

कपाळमोक्ष (पु. ना.) प्रेत जळत
असतां त्याचा मस्तक फुटण्याचा
व्यापार तो. २ आघातादिकांमुळे
होतो त्यासही म्हणतात.

कपि (सं. पु. ना.) वानर. २ जो व-
यानें कि० काही कामकाज करू-
न निभावल्यामुळे प्रौढ मनुष्यादि-
क त्यास थेटें म्हणतात.

कपी (स्त्री. ना.) फुटलेल्या लाकडास

- जो दुसऱ्या लांकडाचा तुकडा व-
सवितात ती. २ गलबतावर मोठा-
लीं ओझीं ओढण्याचें मोटिच्या
चाकासारिखें यंत्र असतें ती.
- कंपेश (पु. ना.) (फा०) न्यूनाधिक
भाव तो. [२ पारवा.
- कपोत (सं. पु. ना.) एक पक्षी आहे.
- कफ (सं. पु. ना.) शरीरात वातादि
तोन दोष आहेत त्यातील एक
२ कंठापासून मुखनासिकाद्वारानें
जो मलविशेष बाहेर पडतो तो.
- कफणी (कफण) (स्त्री. ना.) कंठा-
पासून मस्तक, व कोंपरापासून खा-
ली हात भोकाळे राहून इतर सर्व
आच्छादित होईं असें वस्त्र शिवून
पैरागी इ० करितात ती.
- कबज (अर० न. ना.) आपणास प्र-
सर्गां प्राविष्यक होईं असें दुसऱ्या
पाशीं गुंतलें जें आपलें वचन, लेख
इ० तें. २ पावतीचा जो लेख तें.
३ सत्ता.
- कबज (सं. पु. न. ना.) मस्तक तुटून
गेलें असतांही कांहीं चलनवलन-
युक्त जें धड असतें तें.
- कबर (अर० स्त्री. ना.) मुसलमान
जेथें पुरला असतो त्या ठिकाणचें
धडगें ती.
- कंबर (स्त्री. ना.) कमर.
- कवाड (न. ना.) बेल इ० कांवर
आणिले पैरणाचें ओझें तें.
- कबुलात, लायत (अर० स्त्री. ना.)
हा गोष्ट मला मान्य आहे अशी
कोणेशाची वचनद्वारा किं० लेख-
- द्वारा करून घेतात जी मान्यता तो
कबूल (अर० वि०) ही गोष्ट मल
मान्य आहे इ० असा जो मान्य
झाला तो. २ व्याविषयीं मान्य
झाला तें कमांदिक तो.
- कम (फा. वि०) उणा.
- कमची (स्त्री. ना.) घोडे इ० कांस
मारण्याची बारीक छडी ती.
- कमजास्त, जास्ती (फा० स्त्री. ना.)
न्यूनाधिक भाव तें. २ (वि०
व्याणें युक्त तो. [भन तो, कमान
- कमठा (पु. ना.) तीर सोडण्याचें सा-
कमंडलु (सं. पु. ना.) मृत्तिका, काष्ठ,
धातु इ० कांविं केलेले पाणी पिण्याचें
पात्र जें ब्रह्मचारी इ० वाजगितात
तो. [कमापणा
- कमती (वि०) कमी. २ (स्त्री. ना.)
- कमनीय (सं. वि०) सुंदर.
- कमर (फा० स्त्री. ना.) कटि.
- कमल, ल (सं. न. ना.) जळीत
उत्पन्न होतें असें एक पुष्प आहे.
- कमला, ला (सं. स्त्री. ना.) लक्ष्मी.
- कमाई (स्त्री. ना.) कांहीं व्याप के-
ल्यानें जी मिळकत होत्ये ती.
- कमाण, न (फा० स्त्री. ना.) कमठा.
२ त्या आकाराचा भित्त, अंगर-
खा इ० कांस अवयव करिताना ती.
- कमाल (अर० न. ना.) गांव, देश
इ० कांची पाहाणी होऊन प्रनि-
वर्धी चालायोजोगी जी बेरोज
ठरली असत्ये तें.
- कमावणें (धा. ना.) कांहीं व्यवहारा-
नें द्रव्यादि मिळवणें. २ शेन इ०

कांत स्वत घालणें, मळणें इ०
व्यापारानें तें कोणक कायांस उप-
युक्त होई असें करणे.

कयाहीन (सं काय, हीन)(वि०)श-
रीरकानि ब्याची केवळ वाईट तो.
कर (सं. पु. ना.) हस्त. २ प्रजेपासून
संरक्षणनिमित्त राजा जें द्रव्य घेतो
तो. ३ नावेनें उतरणारे, देव दर्श-
नास जाणारे यावर जे काहीं निय-
मित द्रव्य घेण्याचें कांही राजांनीं
भारभाष्या राज्यांत बसविले अ-
सतें तो. ४ (सं.) सूर्यादिकांचे जे
किरण ते. ५ (स्त्री. ना.) ग्रहण,
संक्रान्ती होळी इ० दिवसाचा उत्तर
दिवस ती. इ०.

करक (स्त्री. ना.) उसण, लचक.

करकरीत (वि०) केवळ नवा जो जो-
डा, वस्त्र अलंकार इ० तो. २ मृ-
दुस नाही झणून खाल्ले असतां
ब्याचा करकर शब्द होतो असें
लेणचें काकडी इ० तो.

करकोचा (पु. ना) काहीं मृदुपदा-
थांवर दोरी इ० घट बांधली अस-
तां तिचा जो वण उमटतो तो.
२ लांकूड इ० कास दोरी बांधण्या-
स सांगिते पडावें झणून जो तदा-
कार पाडिला असतो तो. ३ एक
पक्षी आहे.

करंटा (वि०) देवहीन.

करंडणें (धा. ना.) उंदीर, घोडा इ०
कांती दातानों वस्त्र इ० तोडणें.

करडा (वि०) जमीन पांढरी असून वर
काले कि० तांबडे ठिकाे असतात

असा जो घोड्याचा रंग तो व तशा
रंगाचा घोडा तो. २ असडी तांडूळ
तो. ३ दुसऱ्यास शिक्षा करण्या-
विषयीं तीक्ष्ण स्वभावाचा तो.

करडू (न. ना.) शिंपें लहान पोरतें.
करढाक (पु. ना.) एक पक्षी आहे.

करणी (करणें) (स्त्री. ना.) नवऱ्या
मुखास लग्नार्थें जें नखें, भूषणें
इ० कांचें अर्पण ती. २ कोणकावर
जारण मारणादि प्रयोग ती. ३ का-
हीं कर्म करण्याचा व्यापार ती.

करतलामल (सं. करतलामलक)(पु.
ना.) करतळावर घेतलेला अंबळा
तो. २ ब्या विषयाचा यत्किंचित्
अंशीही आपणास अज्ञान नाही
असा जो मातंमंत डोळ्यापुढें स्फुर-
द्रूप विद्यादि विषय तो.

करदनकाळ (सं. कृतांतकाल) (पु.
ना.) सर्वांनीं भावे असा क्रूर जो
मनुष्य तो.

करनकर, करी (करणें, न करणें)
(वि०) करायास सांगितलेले न
करणें, न करण्यास सांगितलेले
करणें असा स्वभाव ब्याचा तो.

करपणें (धा. ना.) अन्नादिक बहुत
अग्नि लागल्यामुळे आंतिक तत्वांश
जळून दग्धप्राय होणें. २ थंडी, उ-
ष्ण यांच्या कडक्यानें कि० अग्निनें
वृक्षादिक दग्धप्राय होणें. ३ अ-
कस्मात भय शोकादिक प्राप्त झाल्यामुळे केवळ म्लानपणा, निःस्ते-
जपणा येई अशा दशेतें कोणी
पावणें.

करभार (पु. ना.) मांडलिक राजा-
पासून सावंभौम जो कर घेतो तो.
करमणूक (करमणें) (स्त्री. ना.)
क्रिडादि योगानें, सुखानें जो
उद्योग तेणेंकरून कालातिक्रम ती.
२ व्यास साधन जो उद्योगादि ती.
करमणें (सं. क्रम) (भा. ना.) मुखा-
नें काल अतिक्रान्त करणें.
करवत (सं. करपत्र) (पु. ना.) व्यास
दांत पाडिले असतान असें लाकडे
इ० कापायाचें शस्त्र आहे.
करवा (पु. ना.) सोललेल्या उंसाचे ल-
हान लहान खावयाजोगे तुकडे ते प्र०
कराकर (अर्थ०) दांतखणें, उंस चा-
वण इ० कांचें विशेषण.
करामत (अर० स्त्री. ना.) एकाएकां
लोकांचे मनान येऊं नये अशी
अद्भुत कार्यं करायाची किं० बहुत
प्रयत्नानें करावयाचें कर्म अल्प
प्रयत्नानें करायाची युक्ति ती.
करार (अर० पु. ना.) कोणिकांनं
कोणिकाशीं सकलंथ गोष्टीविषयीं
केला जो निश्चय तो.
करारनामा (फा० पु० ना.) करार-
संबंधी लेख तो.
करी (सं. पु. ना.) हत्ती.
करुणा (सं. स्त्री. ना.) दुसऱ्याचें
दुःख पाहून जो भंतःकरणास द्रव
येतो ती. [स्पर्श तो.
कर्कश (सं. वि०) कठोर जो शब्द,
कर्कशा (सं. स्त्री. ना.) कंज्या, भा-
उण इ० कांहीं संगतीच्या मनु-

ष्यास त्रास देण्याचा स्वभाव जी-
चा ती.
कर्ज (अर० न. ना.) कण.
कर्जबाजारी (कर्जं, बाजार) (वि०)
व्यास बहुतांचें देणें आहे तो.
कर्जाऊ (कर्ज) (वि०) व्याजाच्या बो-
लाने घेतलेले द्रव्य ते.
कर्ण (सं. पु. ना.) शब्द ऐकणारें
इंद्रिय तो किं० आकारविशेषरूप
व्याचें स्थान तो.
कर्णधार (सं. पु. ना.) गलबतावर
सुकाणुं भरणारा मुख्य नाविक तो.
कर्णमात्रा (पु. ना.) (प्र०) कर्णभूष-
ण जो कुडलें, चौकडा, बाळी,
इ० तो.
कर्णिका (सं. स्त्री. ना.) कमल इ०
पुष्पाचा केवळ मध्यभाग ती.
कर्णी (सं. स्त्री. ना.) गवंड्याचें एक
भौन आहे ती.
कर्णोपकर्णी (सं. कर्ण, उपकर्ण) (अ-
र्थ०) एकांनं दुसऱ्यापासून दुस-
ऱ्यानें तिसऱ्यापासून अशा परं-
परेंनं काहीं वतमानादि श्रवण क-
रणें व्याचें वि०.
कर्तव्य (न. ना.) गाण्यातील डावपेंच.
कर्त्तव्य (सं. वि०) करायास उद्दिष्ट
जो अर्थ तो.
कर्त्ता (सं. पु. ना.) काहीं उद्योग
किं० पदार्थ घातें करणारा तो.
२ क्रियासिद्धीविषयीं स्वतंत्रत्वेकरून
जें कारक तो वाक्यार्थाच्याठावीं
व्याकरणात. ३ द्रव्याजंनादिविशि-
ष्ट पराक्रम व्याचें अर्गीं आहे तो.

कर्दम (सं. पु. ना.) चिखल. [आहे.

कर्पूर (सं. पु. ना.) एक सुगंधि द्रव्य

कर्म (सं. न. ना.) कार्याच्या व्यापारा-

च्या फलाचें आश्रयभूत जें कारक

तें वाक्यार्थाचें ठायीं व्याकरणांत.

२ काहीं करण्याचा जो व्यापार तें.

३ स्नान, संध्या इ० व्या शास्त्र-

विहित क्रियातें. ४ शुभाशुभ भोग-

प्राप्तिविषयीं कारणभूत जें आपलें

पूर्वकृत सदसत् आचरण तें.

कर्मधर्मसंयोगानें (अव्य०) प्रारब्ध

योगानें.

कर्मनिष्ठ (सं. वि०) स्नानसंध्यादि

कर्माविषयीं ज्याची निष्ठा असा

जो कर्मठ तो.

कऱ्हे (न. ना.) (प्र०) उंट.

कल (सं. पु. ना.) कोणेक पदार्थाचा

कोणेका पदार्थाकडे कलण्याचा जो

झोंक असतो तो. २ चित्तवृत्तीचा

रोख तो.

कलंक (सं. पु. ना.) ताम्रादि धातू-

च्या अंगां मळ असतो, जो पोटांत

गेला असता वमन होतें तो.

२ काहीं दुष्कर्मसंबंधानें अपकी-

तिरूप जो दोष प्राप्त होतो तो.

कलकल (सं. पु. स्त्री. ना.) अनेक

मनुष्ये, पक्षी यांचा अनेक शब्दा-

चा अतिशय तो ती.

कलकलणें (कलकल) (धा. ना.)

पितृक्षोभ झाल्यामुळें कि० कलक-

लाटाचें श्रवण झाल्यामुळें मस्तक

दुखू लागणें.

कलकलाट (कलकल) (पु. ना.) क-

लकलाचा अतिशय तो.

कलंगी (स्त्री. ना.) पागोव्यावर बां-

धायाचें रत्नखचित भूषण आहे

ती. २ पिच्छादिकांचा तुरा घो-

व्याचे मस्तकावर बांधितात ती.

३ लावण्या गाणारांत जे दोन सं-

प्रदाय आहेत त्यांतील एक तो कि०

तिचें दर्शक चिन्ह उफावर ला-

वितान ती.

कलणें (कल) (धा. ना.) मध्यरात्र

मध्यान्हदि जे काल ते कांहींसे

अतिक्रांत होणें. २ मर्जी इ० कां-

नें कोणेक विषयाकडे कल पावणें.

३ कलंडणें.

कलत्र (सं. न. ना.) विवाहाची स्त्री.

कलथणें (कल) एक्या अंगावरून

दुसऱ्या अंगावर होई असा कोणे-

क पदार्थ उलटविणें.

कलभंट (पु. ना.) (प्र०) कलहावि-

षयीं शूर तो. [झगडा.

कलभा (पु. ना.) (प्र०) भांडण,

कलम (सं. अ० अर०) (न. ना.)

राजकीयादि व्यवहार संबंधी ले-

खादि विषयाचीं जीं अनेक प्रक-

रणें असतात तीं प्रत्येकीं. २ वृ-

क्षांतर होण्यास भूमीत कि० दुस-

ऱ्या वृक्षावर लावितात वृक्षाची

खादी तें. ३ चित्रे इ० लिहिण्यास

जी केशयुक्त काडी करितात तें.

४ लेखणी. ५ हात, पाय इ० कलम

करणें म्ह० छेदणें.

कलमी (फा० वि०) कलम लावून

केलेला जो आवा इ० वृक्ष तो.

- २ लेखादिकानें सप्रमाण जी वा- कलेवर (सं. न. ना.) मनुष्यादिका-
तमी ती. चें शरीर तें. [तो.]
- कलवड (प्रा. पु. ना.) शेण, माती कल्प (सं. पु. ना.) ब्रह्मदेवाचा दिवस
इ० कांच्या लेपानें आच्छादित जो कल्पक (सं. वि०) नव्या चमत्कारिक
गोंव्यांचा ढीग तो. कल्पना व्यास सुचतात तो.
- कलश (सं. पु. ना.) पूजा इ० कां- कल्पतरु (सं. पु. ना.) जो इच्छा
साठीं पाणी ध्यावयाचें ताम्रादि केली तो पुरविण्याचें सामर्थ्य व्यास
पात्र तो. आदि भसे स्वर्गादि लोकां जे पा-
रिजातादि वृक्ष भाहित ते प्रत्येकीं.
- कलह (सं. पु. ना.) भरेतुरे शिरी- कल्पना (सं. स्त्री. ना.) काहीएक
गाळ इ० करण्याचा प्रकार तो. गोष्ट करावी की न करावी अशा
कला (सं. स्त्री. ना.) युक्ति. २ गाणे, प्रकारचा जो अंतःकरणे वृत्ति-
लिहिणें इ० कमें तीं प्रत्येकीं. विशेष उठतो ती, २ तर्क. ३ काहीं
३ यंत्रादि रचनेंत जो कोणेक व्या- इष्ट कार्य सिद्ध होण्याविषयी बुद्धी-
पार व्हावा अशी कर्मांची इच्छा नें योजिला जो उपाय तो. ४ कां-
असत्ये म्हणून तो त्यांत काहीं प्रकार हींएक गोष्टीची अंतःकरणानें के-
विशेष ठेविला असतो ती. ४ त्या ली रचना, योजना इ० ती.
- यंत्रादिकांसून इच्छित फळ उ- कल्पवृक्ष (सं. पु. ना.) कल्पतरु.
त्पन्न होवें ती. ५ चंद्राचा सोळावा कलशत (सं. पु. ना.) ब्रह्मदेवाच्या
भाग ती. ६ मनुष्यादिकांवर का- दिवसाचा अंतःसमय तो. २ भाकित.
तिरून शोभा दिसत्ये ती. कल्पिणें (भा. ना.) काहीएक गोष्ट
कलागत (कलह) (स्त्री. ना.) भाडण. कल्पनाविषय करणें.
- कलावतू (पु. ना.) चांदी इ० कांचा कल्पित (सं. वि०) कल्पिलेला.
- ततु करून रेशमाचे तंतूस गुंडा- कल्पितकादंबरी (सं. स्त्री. ना.) के-
ळून जी तार करितात ती. वळ निर्मूक गोष्ट जी मनानें र-
चिली ती.
- कलाल (अर० पु. ना.) मद्य विकणारा. कल्मष (सं. न. ना.) पाप. २ अंतः-
कलि (सं. पु. ना.) चार युगांतील करणाने जो कुडाभाव तें.
- चालतें जें युग तो. कल्याण (सं. न. ना.) सुखरूपता.
- कलियुग (सं. न. ना.) कलि. कल्ला (पु. ना.) गालावर मिशाच्या
कलुली (सं. कळोल) मस्तीनें घोडा संभ्राचा केंसांचा शुष्का राखि-
व्या अनेक प्रकारच्या उब्या मा- तात ती. २ गलबला.
- रणें इ० चेष्टा करितो ती.
- कलूष (सं. न. ना.) पातक.

कलोल, ल (सं. पु. ना.) उदकाची मोठी लहरी तो. २ अग्नीचा सवेग जो झोत तो.

कल्होळ (सं. कल्लोल) (पु. ना.)

रडें, हाका मारणें इ० आक्रांत तो.

कव (मा. स्त्री. ना.) हस्ताप्राशीं हस्ताग्र मिळवून मध्ये काहीं पदार्थ धरायाकरिता जो पोकळ अवकाश राहातो तो.

कवच (सं. न. ना.) चिलखत, अंगरखा इ० शरीरास जें आच्छादन करितात तें. २ कांहीं पदार्थांचे अंगास लागून स्वतःसिद्ध आवरण असतें तें.

कंवटाल (न. ना.) जारण, मारण इ० जो प्रयोग कोणेकावर करितात तें. २ कोणिकास बुडविण्यास अनेक लबाड्यां रचून सजलें जे लचाड, तुफान इ० तें.

कंवटाळणें (कव) (धा. ना.) कवेंत धरणें. २ वळो इ० कांनीं वृक्षादिकाम वेष्टणें.

कवडसा (पु. ना.) दीप, पात्रादिकांची छाया जी त्याच्या मार्गे पडते तो. २ गवाक्षादिकांतून सूर्यादिकांचे किरण आंत पडतात तो.

कवडी (स्त्री. ना.) समुद्रातील एक जलजंतूच्या शरीरावरिल हाड आहे, क्वचित् देशीं पैशाच्या चौसष्ट, ऐंशीं अशा व्यवहारीं नाण्याप्रमाणें चालतात. २ थेंब दोन थेंब जमलेले जें दहीं त्यास म्हणतात.

कवडीचामाल (वि०) किंमत पडा-

याजोगा व्यामध्ये ऐवज नाही भसा जो तुच्छ मनुष्यादि पदार्थास म्हणतात.

कवडीचुंबक (वि०) अतिलोभी तो.

कवन (सं. न. ना.) कवण्याचा व्यापार तें. २ तेंकळून झाला जो ग्रंथ तें.

कवळणें (कव) (धा. ना.) कौटाळणें.

कवळी (स्त्री. ना.) वेंगेंत मावायाजोगा जो पदार्थसमुदाय तो. २ दांतांची पंक्ति ती. ३ पांचशें किं० साडेपांचशें विद्याच्या पानांचा समुदाय ती.

कवईत (अर० स्त्री. ना.) युद्धसमर्थी शिपायी इ० कांनीं इच्छित संकेतानुरूप वतांवे झणून अभ्यासासाठीं जी पूर्वी शिक्षा शिकवितात ती. २ कांते काम करण्याची युक्ति ती.

कनाड (न.) कणाट.

कवि (सं. पु. ना.) रसालंकारयुक्त शब्दरचना करणारा तो. २ शुकाचार्य. ३ ज्ञानी.

कवित्व (सं. न. ना.) कविता.

कविता (सं. स्त्री. ना.) कवन.

कविलास (पु. ना.) (ग्रं०) कैलास.

कव्हाळ (वि०) (ग्रं०) मोठा.

कशिदा (फा० पु. ना.) वस्त्रावर रे-शीम इ० कांच्या तंतूनें जे बेलवूट काढितात तो.

कषाय (सं. पु. ना.) औषधें कुटून त्यांत पाणी घालून अग्नीवर उबवून

जें भटमांशादिरूप पाणी राखि कसर (अर० स्त्री. ना.) काहीएक तात तों.

कष्ट (स. पु. ना.) शेत इ० व्यवहारान जो शरीर उद्योग तो. २ त्यापासून होतें शरीरास दुःख तो. ३ आधि, व्याधिरूप जो दुःसह भोग तो.

कस (सं. कर्षण) (पु. ना.) अन्न इ० कात जो तत्वांश असतो तो. २ सुवर्णादि धातुच्याठायी रंगरूप जो गुण कसोटीनें कळतो तो.

कसणी (स्त्री. ना.) कठाळ, दिड इ० कसायाची दोरी ती.

कसणें (कस) (धा. ना.) कठाळ इ० दोरीनें दृढ आवळणें २ सोनें इ० कसोटीवर घांसणे. ३ कोणिकाचा चोरपणा, लबाडपणा इ० गुणांची परीक्षा व्हावी छानून त्यास अनेक प्रकारच्या युक्तीनें छळून लोभवून पाहणें. [लहान तुकडा त.

कसपट (न. ना.) नृणादिकांचा केवळ

कसब (अर० न. ना.) गाणें, जिव्हणें इ० कला कि० त्याविषयी अभ्यास करून अर्गी येते सामर्थ्य तें २ उपजीविकेसाठी अनेक पुरुष सभोगरूप कर्म, जे कोणी स्त्री करित्ये तें. ३ आपण दुसऱ्यास काही गोष्टींत भरावें कि० आपण दुसऱ्यास न सांगडविं छानून जी लबाडीची युक्ति तें.

कसबीण (कसब) (स्त्री. ना.) व्यभिचार करून उदरनिर्वाह करणारी स्त्री ती.

इष्टपदार्थांशीं बरोबर न होण्यास कारणभूत न्यूनाधिकभावरूप अंतर असतें ती. २ न्यूनाधिक अंश तीही. ३ काहीएक अंश निःशेष न होतो त्याचा राहिला जो शेष अंश ती. ४ कणकणी. ५ ऊर्णास्त्र, पोथी इ० कास जी कांड लागत्ये ती.

कसरत (अर० स्त्री. ना.) जोर काढणें, मुद्राल पेलणे इ० व्यापार व्याच्या व्यापाराने शरीर स्थायानि असतें ती.

कसरता (कसरणें) (अव्य०) इष्टदिशेर्शा किंचित् वाकडा होई अशा प्रकारें.

कस (पु. ना.) अंगरखा इ० काचा बंद तो. २ रूपगे ठेवापाकरिता हात दीड हात लांब आणि केवळ अरुंद जी पिगवी केली असत्ये तो. ३ (वि०) कोणत्या प्रकारचा.

कसाई (पु. ना.) पशु मारून त्याचे मांस विकून उपजीविका करणारा तो.

कसाब (अर० पु. ना.) कसाई.

कसोटी (स्त्री. ना.) सोनें इ० घांसून पाहण्याचा दगड ती. २ हरएक गोष्टीची परीक्षा.

कस्तूरी (स. स्त्री. ना.) कोणक मृगाचे नाभीपासून सुगंधि द्रव्य उत्पन्न होतें ती.

कस्तूरीमृग (स. पु. ना.) व्याच्या नाभीत कस्तूरी उत्पन्न होत्ये तो मृग.

कहर (अर० पु. ना.) काहीएक पदार्थाचा किं० गोष्टीचा पराकाष्ठेचा अतिशय तो.

कही (स्त्री. ना.) लष्करास गवत, काष्ठें इ० लुटून आणायकरिता जो जातो आसमेताद्वारांनी लष्करांतिल मनुष्य समुदाय ती. २ त्या समुदायाचें तस कर्म ती.

कळ (सं. कला) (स्त्री. ना.) यंत्र इ० कांतील त्याचा कांशि व्यापार होण्याचा जो अवयव ती. २ तिडीक.

३ कलहासमूळ काहीं कारण ती-कळंक (पु. ना.) बांबू, वेळू. [तो. कळकट (वि०) किंचित् कळकलेला कळकटणें (भा. ना.) भाडें इ० कलकादि मलानें मळीन होणें.

कळकणें (भा. ना.) आवट पदार्थ ताबें इ०काच्या कळंकानें युक्त होणें. २ ताम्रादिपात्र कळंकानें विटणें.

कळकळ (स्त्री. ना.) काहीएक पदार्थ चांगला राहण्यासाठी त्यास जपण्याविषयीचा अंतःकरणास वेध ती. २ दुसऱ्याचें दुःख पाहून अंतःकरणास जो द्रव येतो ती.

कळप (सं. कलाप) (पु. ना.) एक जातीय पशु, पक्षी इ०काचा समुदाय तो.

कळवंतीण, वांतीण (सं. कलावती) (स्त्री०) गीत, नृत्यकलांनीं उपजीविका करणारी स्त्री ती.

कळवळा (पु. ना.) दुसऱ्याचें दुःख पाहून दयेनें किं० प्रेमानें अंतःकरणास द्रव येतो तो.

कळवा (पु. ना.) घाडें इ० मोकळें सोडले असतां पळू नये झणून त्याच्या पुढल्या व मागच्या पायांस मिळून जीं दोरी बांधितात ती.

कळस (सं. कलश) (पु. ना.) देवालय, अंबारी, देव्हारा इ० यांचे शिखरावर शोभेसाठीं जो आकार कलशासारखा करून लावितात तो. २ उत्तरोत्तर वृद्धि पावणारी जी काही गोष्ट तिच्या वृद्धीचा परमावधि तो.

कळा (सं. अप. स्त्री. ना.) कला. २ मोठी कळी ती.

कळाशी (स्त्री. ना.) काष्ठादि दोन-पथांचा समजुर्नात न येण्याजोगा परस्पर संयोग ती.

कळासणें (भा. ना.) कळाशीनें युक्त करणें.

कळासू, सू (पु. ना.) (घं०) चानुयं.

कळासूत्र, कळसूत्र (न. ना.) बाहुन्यानें अंगांत त्याचे अवयव पाहिजेत तसे फिरावे झणून अनेक युक्तींनीं सूत्रें बांधिल्लीं असतात तें.

कळिकटा (वि०) (घं०) निमित्तभूत. २ भांडखोर.

कळी (स्त्री. ना.) कलिका. २ बुंदी म्हणून पक्कान्न आहे त्याच्या जो एकेक दाणा ती. ३ चुन्याचे उपयोगी बारीक जे खडे असतात ते प्रत्येकीं. ४ अंगरण्याच्या घेरास त्रिकोणाकार जे तुकडे असतात ते प्रत्येकीं. ५ (घं०) कलियुग.

कक्षा (सं. स्त्री. ना.) चंद्र, सूर्य,

- नक्षत्रे ६० काकीं एकावर एक जी संचारस्थाने आहेत ती प्रत्येकीं. २ वादी प्रतिवादी यांच्या एकमेकावर होतात ज्या पूर्वापक्षादि कोटि त्या. [अथवा. का (अव्य०) काण. २ (प्र०) किवा, काँ (अव्य०) कशाकरिता. २ (प्र०) किवा. काई (अव्य०) काय. काईम (अर. वि०) ठोकलेला, पुरलेला असा न हलण्या जोगा पदार्थ तो. काईल (अर० वि०) वादादिकान उत्तराविषयी कुठित झाला तो. २ (स्त्री. ना.) उसाचा रस कडवून गूळ करण्याची कढई ती. काउटी (स्त्री. ना.) (प्र०) महत्त्व. काउरें (न. ना.) (प्र०) वेड. काक (सं. पु. ना.) कावळा. [डा कांकड-काकर (पु. ना.) (प्र०) ख-कांकडगे (धा. ना.) हान, पाय इ० अवयव थंडीने सकुचित होणे. काकपद (स. न. ना.) ओत्रोस चुकलेले अक्षरादिक बाहेर लिहून जेथे चुकले तेथे कावळ्याच्या पायांसारखी खूण करितात ते. काकवी (स्त्री. ना.) उसाचा रस कडवून गूळ न होऊ देता मनाग्रमार्गे जा पातळ राभा राखितात ती. काकळूत (स्त्री. ना.) करुणा भाकण्याचा व्यापार. २ कोणाचे दैन्यादि पाहून मनाने येथे करुणा ती. काकीं (अव्य०) कशास्तव म्हणाल तर. कांकुं (न. ना.) नाही कि० होय याचा निश्चय न होता भ्रमःकरणाव उभयान्तर व्यापार होतो तें. उ० मी बोललों त्याविषया शष्ट काय तें सांगा कांकू करू नका. [आहे. काकोळ (न. ना.) (प्र०) एक विष काकर्य (सं. काकु, अर्थ) (पु. ना.) स्वरभेदेकरून विरुद्धार्थ कल्पनाबोधक जो वाक्याचा अर्थ तो. काग (पु. ना.) काक. कागडा (पं. काक) (वि०) कावळ्याच्या दृष्टीसारखी चचळ दृष्टि व्याची असा जो मनुष्य तो. कागद (का० पु ना) वेळू, नाग इ० कुटून निर्मिण्याच्या उपयोगी करितात पत्र तो. कांगावें (न. ना.) कापावें. कागाळी (स्त्री. ना.) गाढाणें. कांघावें (न. ना) थोडे दुःख असतारहून ओरहून अधिक शस्त्राभ्यासाचा प्रकार तें. [जाच. काच (सं. पु ना.) काच. २ (पा) कांच (म. काच) (स्त्री.) गाराचा राभा ज्याचे भारसे इ० करितात तें. काचकुयरी (स्त्री. ना.) एक औषधी आहे. [पुष्पवृक्ष आहे कांचन (सं. न. ना.) सोने. २ एक काचय (वि०) (प्र०) मित्रा, अधीर. काचरी (स्त्री. ना.) ससरी. काचोळी (सं. कंचुकी) (स्त्री. ना.) जिचे बंद मागे असतात अशी चोळी ती.

काज (सं. अण. न ना.) (प्र०) कायं. काजवा (पु. ना.) एक क्षुत्रजंतु आहे जो रात्रीं नक्षत्रासारिखा चकाकतो.

काजळ (सं. कञ्जल) (न. ना.) दिवा इ० कांवर जो मस जमये तें.

काजी (सं. स्त्री. ना.) भाताची अंबविलेली पेज ती.

काट (पु. ना.) चानुपं. २ वस्त्र इ० कांवर जमरेला मट्याचा लेप तो. ३ कृपणपणा.

काटक (पु. ना.) रामोशासारिखा एक जाती आहे. २ केवळ जो निदंय मनुष्य त्यास म्हणतात.

काटकसर (स्त्री. ना.) व्यापारादिकांत निघेल नितकी युक्तीनें दुव्यादिकांची कसर काढण्याचा व्यापार तो.

कांटा (स. कटक) बाभळ इ० कांवा दाभणासारिखा अवयव तो. २ अंगावर रोमांच येतो तो. ३ तजवा इ० कांचे दांडीचे मध्यभागी अवयव असतो तो. ४ किंचित् हाव येते तो. ५ कुलपात निघण्या लागण्या जोगा अवयव असतो तो. ६ दृष्ट जो मनुष्य तो. ७ कंवर, मान इ० कांवा काही अवयव असतो तो इ०.

काटाकाट (स्त्री. ना.) कांहीं व्यवहार इ० थोडक्यांत व्हाय म्हणून मरुप खचाहून अवांर खर्च थोडथोडे कमी करण्याचा व्यापार तो.

कांटाळा (पु. ना.) (प्र०) तजवा. २ बरोबरी, उपमा.

काठी (सं. काष्ठ) वळ इ० कांचा चार, पांच हात लांबीचा तुकडा ती. २ पांच हात व पांच मुठी लांब भूमि मोजण्याचें प्रमाण तो. ३ शरीरास आभारभूत जो आतील अस्थिपंजर त्यास म्हणतात. काडी (स्त्री. ना.) गवत इ० कांचा जो लहान तुकडा तो. २ काडी मोडून देणें म्ह० झूडादिकांत नवरा व बायको अशा प्रकारें झलिला संबंध तो काडी मोडून देऊन नाहीसा करणें.

काडीमात्र (वि०) किंचित्मात्र.

कांडुळणें (धा. ना.) खाजविणें.

कांडें (सं. कांड) (न. ना.) वस्तू, उस इ० कांचें पेर तें. २ (प्र०) बाण, तीर.

काढणी (स्त्री. ना.) सून, रेडीम इ० वांची अनेक पदरी दोरी ती. २ हरभरा, गहू इ० कांस शेतांतून उचटून काढण्याचा व्यापार ती. काढणें (धा. ना.) बाहेर एक पदार्थ आभारापासून वियुक्त करणें. २ लेखनाद्वारा चित्र, अक्षर इ० भित, कागद इ० कांवर निर्मिणें. ३ वस्त्र इ० विणून उत्पन्न करणें. इ० अनेक अर्थे आहेत.

काढा (सं. अण. पु. ना.) कपाय. २ व्याजाचे जागो जें धान्य कबूल करितान तो. ३ माळवें विकत घेतलें असतों बोलीस्था बाहेर जें वांवी वर मागून घेतात तो.

काढाऊ (वि०) काडीव.

काढीव (काढणे) (वि०) आपणास पाहिजे तसा बेत सांगून विणविले जें वस्त्रादि ते.

काढू (काढणे) (वि०) दसव्यासून आजवादि अनेक युक्तीनीं द्रव्यादि काढण्याचा व्याचा स्वभाव तो.

काणी (स्त्री. ना.) (प्र०) केश.

काणोसें (वि०) (प्र०) वाकडे.

कांत (स्त्री. ना.) सपांदिकाचे अंगावरील लवा निघये ती. [सुंदर.

कांत (स. पु. ना.) नवरा. २ (वि०)

कातणे (धा. ना.) (प्र०) रथ इ०

कांस घोडे इ० जुपणे.

कांतणे (स. कर्त्तन) (धा. ना.) काप्र इ० चरकास लावून शस्त्रानें पाहिजे तसें करणे. २ चाती. राहाट इ० कांच्या योगानें सूत निर्माण करणे. ३ (न. ना.) करजीचे पक्कज करण्याचे एक औत आहे.

कातळ (पु. न. ना.) रत. सिद्ध जी दगडाची भूमि तो ते.

कानळा (पु. ना.) केळे इ० कांचा वर्तुळ, पातळ तुकडा तो.

कांता (स. स्त्री. ना.) सुंदर स्त्री २ व्यावरोबर जिचा विवाह झाला आहे ती त्याची.

कातार (स. न. ना.) अरण्य.

काति (स. स्त्री. ना.) पदार्थमात्राच्या अंगचें तेज ती.

कांतिया (पु. ना.) (प्र०) कोयता.

काथा, काथ्या (पु. ना.) नारळाचे सालपटांतु जे ततु असतात त्यांचा

समुदाय कि० त्याची दोरी तो.

काथाकूट (काथा, कुटणे) अप्रयोजक वागव्यापार करीत बसण्याचा व्यापार तो.

कादंबरी (स. स्त्री. ना.) कल्पित कथा रचून केलेलें काव्य ती.

कान (स. अप. पु. ना.) कर्ण. २ कान किटणे म्ह० काहीएक गोष्ट अनेक वेळ ऐकिल्यामुळे कटाळा येणें. ३ काहीएक गोष्ट कानावर घालणे म्ह० श्रुत करणें. ४ कान देणे म्ह० काहीं गोष्ट ऐकण्याविषयी अवधान देणे इ० अनेक अर्थ आहेत.

कानकळाशी (स्त्री. ना.) पशूचे कान इ० अवयवाची ठेवण ती. [वाणा.

कानकोंडा (वि०) सकुचित, लाजिर-

कानकोडे (कान, कोंडणें) (वि०) दुसऱ्यास नकळे असे गुप्त कि० चोरीचे कर्म तें.

कानटळी (कान, टाळें) (स्त्री. ना.) शैत्यादि विकृतीनें कि० मोठा नाद श्रवण झाल्यामुळे कर्णेंद्रिय बहिरप्राय होणें कि० बहिरता जाणे याचा प्रयोग बसणे, उघडणे याच्या योगी.

कानडे (वि०) (प्र०) दुर्बोध

कानन (स. न. ना.) अरण्य.

कानवडा (वि०) कुशीवर निजलेला अ० पडलेला तो.

कानवसा (पु. ना.) दूरचा शब्द एका-प्रेतें कान देऊन ऐकण्याचा व्यापार तो. [गालावरील प्रदेश ते.

कानशील (न. ना.) कानाचे पुढचा

कानस (स्त्री. पु. ना.) लोहादिक दा-
सून साफ करण्याचें निख्याचें एक
औत आहे.

कानाडी (स्त्री. ना.) बाण सोडायाचे
वेळेंस कर्णापर्यंत मनस्वी ताणून
ओढिली जी धनुष्याची दोरी ती.

कानाडोळा (पु. ना.) प्रयत्न करण्या-
चे प्रसंगी जो उदासीनपणा तो.
२ काही गोष्टीविषयी ऐकलेन ऐक-
लें करण्याचा प्रकार तो.

कानी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) काहाडणी.
कानीन (सं. पु. स्त्री. ना.) विवाहापूर्वी
कन्यकापणांत झालेलें मूल तो ती.

कानू (अर० स्त्री. ना.) राजा, वतन-
दार इ० कांहीं प्रजादिकानीं अ-
सा कर द्यावा, या या प्रकारें व-
तांवे असा जो वर्तणुकेचा नियम
ठरला असतो ती.

कांप (सं. अप. पु. ना.) कप.

कापट्य (सं. न. ना.) क्लृपटीपणा.

कापड (सं. कर्पट) (न. ना.) वस्त्र.

कापडी (कापड) (वि०) कापडाचा
केलेला पदार्थ तो. २ (पु. ना.)
खांद्यावर कापड घेऊन तीर्थयात्रा
करीत फिरतो तो.

काफर (अर० वि०) हरामी.

काफरी (अर० पु. ना.) शिद्दी लो-
कांस म्हणतात.

काफला (अर० पु. ना.) दूर देशीं-
च्या यात्रेस निघतो जो हजारां
लोकांचा समुदाय तो.

काफी (पु. ना.) बुंद म्हणून दाणा

आहे तो; ज्याचें पाणी चाहासारखें
पितात.

कांव (स्त्री. ना.) वेळू इ० कांचा उभा
चिरलेला तुकडा ती. २ कोंपरापा-
सून मणगटापर्यंत जें हाड ती.
३ धातूचा तुकडा ती.

कांवळा (सं. कबल) (पु. ना.) दोन
घोंगऱ्या एकत्र शिवून जें विशेष
वरत्र करितात तो.

कावाडी (वि०) कबाड वाहणारा तो.
२ ज्याला कुशळतेचें नाजूक काम
करितां येत नाहीं तो. [बंड ती.
कांबी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) धनुष्याचा
कांबीज (अर० वि०) पराक्रमाने स्व-
सत्तेत आणिलेला देश इ० तो.

कांबील (अर० वि०) प्रवीण. २ का-
बीज.

कावू (अर० वि०) अनेक युक्तीनीं
कांहीं काम करून घेण्याविषयीं जो
कुशल तो.

काम (सं. पु. ना.) मदन देव. २ मैथु-
नेच्छा. ३ साधारण पदार्थमात्रां-
ची इच्छा तो. ४ प्रयोजन अ०
कारण. ५ केंद्र इ०. [काम तें.

कामकाज (न. ना.) लहान मोठे
कामगार (पु. ना.) कांहींकारखान्या-
वर खपापास ठेविलेला मनुष्य तो.

कामठ, ठा (स्त्री. ना.) (ग्रं०) दुकान.
२ टांकसाळ. [कुली

कामथाडोळ (पु. ना.) (ग्रं०) अड-
कामधेनु (सं. स्त्री. ना.) इच्छला

पदार्थ देणारी अशी पुराणप्रसिद्ध
गाय आहे ती. २ साधारण गा-

यास प्रशंसासमयीं ह्यणतात. कारण (सं. न. ना.) निमित्त, हेतु
 ३ भिक्षा मागण्याचे झोळीस सं प्रयोजन,
 केतानें म्हणतात. कारणदेह (सं. पु. ना.) (प्र०) अवि-
 कामना (सं. स्त्री. ना.) इच्छा. द्या, अज्ञांम.
 कामातुर (सं. स्त्री.) मैथुनेच्छेनें वि- कारभार (सं. कार्य, भार) (पु. ना.)
 व्हळ घाला तो. काहीं एक कार्याचा अंगावर भार
 कामारे (न. ना.) (प्र०) चा. म्हेऊन त्याची खटपट करणे तो.
 कामिना (कामिनी) (स्त्री. ना.) (प्र०) कारस्थान (सं. कार्य, स्थान) (न.
 कामिनी (सं. स्त्री. ना.) स्त्री. ना.) काहीं मोठें कार्य-सिद्ध कर-
 कामुक (सं. वि०) व्यास मैथुनेच्छा प्याविषयी गुप्त युक्तीनें बांधिलें जें
 किं० साधारण काहीं विषयाची संधान तें.
 इच्छा आहे तो. [सर्वनाम आहे. कारा (सं. स्त्री. ना.) कारागृह.
 काय (सं. पु. ना.) देह. २ प्रभार्थक कारागीर (फा० पु. ना.) कारीगर.
 कायटी (स्त्री. ना.) (प्र०) घालमेल. कारागृह (सं. न. ना.) बंदीशाळा.
 कायदा (अर० पु. ना.) असें असें कारीगर (फा० पु. ना.) शिल्प काम-
 वागावें; अन्यथा वागू नये असा जो करणारा तो.
 काहीं नियम बांधिला असतो तो. कारु (सं. पु. ना.) शिल्पविशेषवर नि-
 कायम (वि०) काईम. र्वाह करणारे सुतार, सोनार, लो-
 काया (सं. स्त्री. ना.) शरीर. हार इ० तो. २ बळुनेदार जे
 कारकीर्द (फा० स्त्री. ना.) राड्य इ० साधार, चभार इ० ते प्र०.
 व्यवहारावर कोणिक कार्याचें जें कारुण्य (सं. न. ना.) करुणा.
 चालन असतें कांहींकाल कर्तव्य ती. कार्मुक (सं. न. ना.) धनुष्य.
 कारकून (फा० पु. ना.) राड्य, साव- कार्ये (सं. न. ना.) काहीं काम तें.
 कारी इ० वाचे लेखान कुशल तो. २ करावयाचा पदार्थादि तो.
 कारखाना (फा० पु. ना.) व्याचे पो- कार्यप्रयोजन (सं. न. ना.) विवाह
 टी अगभून कामें अनेक असताना इ० कार्यें तें.
 असा जो शेतकी इ० व्यापार तो. कार्यवादी, वादू (वि०) कोणाकडून
 २ त्यास साधनभून पदार्थाचा स- आपलें कार्य साबाधाराडीं आर्जव
 मुदाय तो. करणें गोड बोलणें इ० प्रसंगानु-
 कारजें (न. ना.) शोभेसाठीं पाणी उं- रूप वर्तते तो.
 च उडविण्याचें यंत्र करीत अस- कार्यसाधक (सं. वि०) इष्टकार्यांविष-
 तान तें. यीं जो साधक तो. २ कार्यवादू.

- कार्याकारण (वि०) आवश्यक कार्या-
चे निर्वोदगुरता तो.
- काल (सं. पु. ना.) भूत, अवस्थ, व-
र्तमान समय तो. ३ व्याचें भात
पळ, घटिका इ० केंद्रून होवें
तो. ३ मृत्यु किं० व्यापासून होवो
प्राग व शरीर यांचा विधीग ता.
४ समय. ५ मरणाद सभावना
व्यापासून आहे असा सर्वांक तो.
६ (वि०) काळा.
- कालक्रमण (सं. न. ना.) काल या-
लगाण्याचा व्यापार तें. [मण
- कालक्रमणा (सं. स्त्री. ना.) कालक-
- कालगुजारा (सं. काल, गुजारा) (पु.
ना.) विषमकाळी कसातरी निर्वो-
ह तो.
- कालवर्ण (धा. ना.) काहीं पदार्था-
मध्ये दुसरा पदार्थ घालून सारखा
करणे. २ पोटांत कालवर्ण छ०
पित्ताशिकांमुळे दबळल्यासारखा
विकृति होवो इ०.
- कालवा (सं. कुल्या) (पु. ना.) नदी
इ० काचें पाणी अन्यत्र नेण्याकरि-
ता खणून जो मार्ग वरितान तो
- कालक्षेप (सं. पु. ना.) कालाचा अ-
तिक्रम.
- काला (कालवर्ण) (पु. ना.) भाकरी
इ० कुसकरून भात तारु इत्या
दि घालून कालवून जो गोळा
करितात. तो २ दहीकाल.
- कालिमा (सं. स्त्री. ना.) कळिपणा
२ काहीं दोषांमुळे कुलास कलंक
लागवो तो.
- कालाबूल, भूल (स्त्री. ना.) (प्र०)
बासाविडा.
- काल्पनिक (सं. वि०) कल्पनेनें च र-
चलेली कांहीं एक गोष्ट ती.
- काव (स्त्री. ना.) तांबडे मार्गान एक
भेद आहे. २ (पु.) (प्र०) त्रान,
कंटाळा.
- कावकाव (स्त्री. ना.) कावळ्याच्या क-
लकलाटाचें अनुकरण. २ कजंदा-
र, याचक इ० कांचा त्रान याव-
याजोगा द्याशा इ० रूप अनेकांचा
एकवार जो शब्द तो.
- कावणें (धा. ना.) काव्हणें.
- कावर (स्त्री. न.) पाचर. २ (प्र०)
गुदस्थानी टांच देतान द्या कर्मा-
स योगमार्गांत छ०.
- कावराबावरा (वि०) अकस्मात् को-
धाचे किं० भयाने आवेशानें मु-
द्रा फिरून कर्तव्याकर्तव्य विचा-
र व्याचा नाहींसा झाला तो.
- कावरे (न. ना.) काविरें.
- कावल (न. ना.) फार जुनें झालेले
किं० नवें असून फार पातळ अ-
सें जे धातूचे भांडें तें.
- कावा (पु. ना.) कारस्थान. [वेडगळ.
- काविरें (न. ना.) (प्र०) वेड. २ (वि०)
काव्य (सं. न. ना.) गद्यरूप किं०
पद्यरूप ग्रंथ तें. २ (पु०) शुक्रा-
चार्य.
- काव्हणें (धा. ना.) कावरणें, कासणें.
- काशी (सं. स्त्री. ना.) एक मोठें पुण्य
क्षेत्र आहे.

- काशीकर (पु. ना.) काशीची यात्रा
 ब्यानें केली तो. २ काशीतील रा-
 हणारा तो. ३ पक्षा जो भुत्तं त्या
 स म्हणतात. [चपळता.
 काश्मिरी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) वाणीची
 काष्ठ (सं. न. ना.) लांकूड.
 कास (स्त्री. ना.) (ग्रं०) कासोट.
 २ कटिप्रदेश. ३ गाय, म्हैस इ०
 काची ओटी. ४ कुरण. ५ (सं
 पु.) खोकला. [जुगण्याची दोरी.
 कासरा (पु. ना.) असूड. २ बैल
 कासावीस (वि०) व्याकूळ.
 कांसाळ (स्त्री. ना.) नौबत इ० काब-
 रीबर वाजविण्याची मोठी झांज ती.
 काहणी (स्त्री. ना.) कथा, गोष्ट.
 २ (ग्रं०) फोल.
 काहली, काहिली (स्त्री. ना.) डव-
 रानें कि० कांहीं उष्ण औषध से-
 विल्यामुळें जी अंगाची आग होय
 ती.
 कांहींबाहीं (वि०) थोडें बहुत.
 कांहींचेबाहीं (अव्य०) मनांत आणि-
 लेला जो कांहींएक अर्थाचा परि-
 णामादिक त्याशीं केवळ विपरीत
 होई अशा प्रकारें.
 काहूर (न. ना.) निविड जो अंधार
 तें. २ मेघ वारा यांची गर्दी तें.
 काळ (सं. अप. पु. ना.) काल.
 काळजी (काळीज) (स्त्री. ना.) को-
 णेक गोष्ट कशी होईल, काय हो-
 ईल कि० कशी झाली असेल इ०
 रूप जी अंतःकरणास व्यथा ती.
 काळनिद्रा (स्त्री. ना.) संकेतानें मृ-
 त्यूस म्हणतात.
 काळमांजर (न. ना.) उद म्हणून
 जनावर आहे तें.
 काळवखें (न. ना.) (ग्रं०) आधारें.
 काळवीट (पु. ना.) काळे पाठीचा
 हरिण तो.
 काळसर (वि०) किंचित् काळा.
 काळसांवळा (काळा, सांवळा) (वि०)
 केवळ काळा नव्हे व केवळ गोरा
 नव्हे असा जो मनुष्य तो.
 काळा (वि०) काजळाचे रंगासारखा
 जो रंग तो. २ तशा रंगानें युक्त
 तो. ३ विव्यास संकेतानें द्वाण्मात.
 काळाकिट्ट, कूट (वि०) अतिशयित
 काळा तो.
 काळाकुळकुळीत (वि०) काळाकिट्ट.
 काळीज (न. ना.) पोटांत उराकडी-
 ल प्रदेशीं एक अवयव आहे तें.
 काळें (न. ना.) कांहीं दोषामुळें कु-
 लास कलंक लागतो तें.
 काळोख (पु. ना.) अंधकार.
 काळोखी (स्त्री. ना.) अंधारी. २ पि-
 तादिकामुळें डोळ्यापुढें अंधारी
 येत्ये ती. ३ कांहीं दोषामुळें कु-
 लास कलंक लागतो ती.
 काळ्याडोईचेंमनुष्य (न. ना.) म-
 नुष्य, परंतु इतर जीवापेक्षा अ-
 द्रुत शक्ति वर्णायाची असतो प्रयोग.
 काक्षा (सं. स्त्री. ना.) कांहींएक अर्थ
 कि० गोष्ट साधारण रीतीनें ब्या
 प्रकारची दिसते तिशीं विरुद्ध

जीं संभावना ती. २ इच्छा.
 किंक (स्त्री. ना.) भय इ० कामुळे
 वारीक उंच गळ्यानें आरोळी ती
 किंकर (सं. पु. ना.) सेवक.
 किंकळी, काळी (स्त्री. ना.) किंक-
 ळ्याचा शब्द ती.
 किंकिणी (सं. स्त्री. ना.) क्षुद्र घंटिका.
 किचकिचणें (भा. ना.) वानरानें दा-
 त चावून किं० पिंगळ्यानें शब्द
 करणें.
 किचबिडीत, जबिडीत (वि०) वा-
 चायास अवघड पडायजोगें. वाकडें
 तिकडें एकांत एक लिहिलेलें अक्ष-
 रादिक तें. [आहे ती.]
 किंचिज्ञ (सं. वि०) अल्प ज्ञान व्यास
 किजबीड (वि०) किजबिडीन.
 किटण (सं. किट) (न. ना.) गुरगु-
 डीची नळी, शरीर, वस्त्र इ० कां-
 वर जो चिकटला असतो मळ ती.
 किटणें (किटण) (भा. ना.) शरीर
 इ० मळानें लिप्त होणें. २ इंद्रियांस
 काहीं विषयाचा अतिशय संस्कार
 झाल्यामुळे त्यानीं कंटाळणें.
 किडाळ (वि०) (अं०) डाकलग,
 २ खोटें.
 किडूकमिडूके (न. ना.) खिडूकमिडूक.
 किण (सं. पु. ना.) शरीर इ० कां-
 वर दोरी इ० चिरकाळ पसवट-
 ल्यामुळे जें चिन्ह पडतें ती.
 कित० (सं. क्रियपरिमित) (वि०)
 कोणत्या प्रमाणानें परिमित.
 किंतान (अर० न. ना.) तागाचें व-
 स्त्र आहे.

किताब (अर० पु. ना.) कोणी का-
 हीं लोकोत्तर कर्म केलें असता
 त्यास राजे इ० संतुष्ट होऊन प्र-
 शंसाथें जें नाम देतात ती. २ पुस्तक.
 किंतु (सं. पु. ना.) संशय. २ कोक्षा.
 किता (पु. ना.) अक्षराचें वळण
 लागण्याकरिता वळविण्यासाठी व-
 ळणशुद्ध अक्षराचा कागद घेतात
 तो. २ व्या संप्रदायादिकांची आ-
 पणास शिक्षा घेण्याची विवक्षा आहे
 तो संप्रदायादिक. [बुटीचें वस्तू ती.
 किनखाप (फा० पु. ना.) जरीच्या
 किनरी (सं. किन्नर) (स्त्री. ना.) वा-
 रीक उंच जो कंठातून ध्वनि का-
 ढितात ती. २ एक तंतुवाद्य आहे ती.
 किंनिमित्त (सं. अव्य०) किमर्थ.
 किफायत (फा० स्त्री. ना.) लाभ.
 किमपी (सं. अव्य०) ईषन्मात्रही.
 किमया (फा० पु. स्त्री. ना.) तबें
 इ० धातुंचें औषधी इ० कानि
 सोनें इ० व्हावयाची विद्या ती ती.
 २ व्या पदार्थांमसून किं० व्यापा-
 रापासून निरंतर लाभ होतो त्या-
 स म्हणतात.
 किमयागर, गार (वि०) किमयेची
 विद्या जाणतो ती.
 किमर्थ (सं० अव्य०) कशासाठी.
 किमानपक्ष (सं. अव्य०) केवळ शे-
 वटील जो पक्ष त्यास आश्रयून.
 किमत (अर० स्त्री. ना.) काहीं प-
 दार्थें विकत घेतला असता त्यास जें
 द्रव्य द्यावे लागतें ती. २ योग्यता-
 विशेष.

किरकणें (धा. ना.) हत्ती इ० कांनै

किंकळणें. २ पोर, याचक इ०

कांनीं त्रास यावयाजोगें आरडणें.

किरकिर (स्त्री. ना.) कटकट.

किरकोळ (वि०) कृश. २ एक ठोक

नव्हे जो धान्य, द्रव्य इ० पदार्थ तो.

किरटा (वि०) विशोभित दिसाया-

जोगें बारीक रेषांचें अक्षर इ० तो.

२ कृपण.

किरण (सं. पु. ना.) सूर्य, चंद्र इ०

तेजस्वी पदार्थापासून पसरले-

ला जो प्रकाश दिसतो तो.

किरमीज (सं. कृमिज) (न. ना.)

कृमिपासून होणारा रंग तें.

किराग (न. ना.) (ग्रं०) उड्डान.

किराणा (पु. ना.) लवंग, जायफळ,

पत्री इ० पदार्थ तो.

किरीट (सं. पु. ना.) राजे इ० का-

चा मुकुट तो.

किर्र (वि०) व्यामध्ये बांबू इ० वृक्षा-

चे अनेक प्रकारचे शब्द होतात

व अत्यंत निविड वृक्ष ज्यांत आहे-

त असें अरण्य तें.

किलकिलाट (पु. ना.) चिमण्या, मैना

इ० कांचे शब्दांचा अतिशय तो.

किलाण (न. ना.) उड्डान.

किल्हा (अर० पु. ना.) भोंवताला

चर, तट, बुरूज इ० करून श-

त्रु इ० कांस दुर्गम असें राहावया-

साठीं स्थळ करितात तो.

किल्ही (सं. कील) (स्त्री. ना.) कुलूप

लावायाचें कि० काढायाचें यंत्र

आहे ती. २ हिशेब, श्लोकाचा

अर्थ इ० कांचें तत्व जाणण्याची यु-

क्ति ती.

किशोर (सं. पु. ना.) बालक.

किळस (स्त्री. ना.) अमंगल पदार्थ

पाहिल्यामुळे कि० कांहीं पदार्थ

अतिशयित सेविल्यामुळे अंतःकर-

णास कंटाळा येतो तो.

की (अव्य०) (ग्रं०) किंवा.

कीट (पु. ना.) किडा. २ किंठण.

३ मळ. ४ हिणकट सोनें.

कीर (सं. पु. ना.) राघू. २ (अव्य०)

(ग्रं०) निश्चयेंकरून.

कीर्त्तन (सं. न. ना.) भगवत्कथा ह-

रिदास उभा राहून वर्णितो तें.

कीर्ति (सं. स्त्री. ना.) कोणिकाची

उत्तमत्वेकरून प्रसिद्धि ती.

कीर्दे (फा० स्त्री. ना.) प्रतिदिवशीं-

चा जमाखर्च ज्या वहीवर लिहि-

तात ती.

कीव (स्त्री. ना.) करुणा.

कीळ (सं. कीला) (स्त्री. ना.) रत्ना-

दिकाची प्रभा अंतेज ती. [पृथ्वी.

कु (सं. अव्य०) वाईट. २ (स्त्री.)

कुइरी (स्त्री. ना.) एक वेल आहे.

२ (न.) तिचें फळ ती. ३ फार

कौवळा जो आंवा, फणस ती.

कुई (स्त्री. ना.) कोट्याची आरोळी

ती. २ अनेक मनुष्यांची एकदम

आरोळी ती.

कुईट (वि०) खयट झालेजें खोबरें,

धान्य इ० तें. २ कोणिकाचें दोष-

रूप मर्म अंतःकरणान धरून प्र-

- संगीं काढविं असा कुत्सित स्वभाव
ब्याचा तो. किं० तस त्याचें भा-
षण तें.
- कुकरणें (धा. ना.) (ग्रं०) निंदाकरणें.
- कुका (पु. ना.) जो थोर झाला असून
पोरासारिखे चळि करितो त्यास
म्हणतात.
- कुच (सं. पु. ना.) स्त्रियेचा स्तन तो.
२ (न. ना.) सैन्यादिकांचा स्थ-
लानरीं जाण्याकरितां पूर्वस्थळ
सोंडण्याचा व्यापार तें.
- कुचका (वि०) कुजका.
- कुचकूच (स्त्री. ना.) इतरास ऐकूं न
जाईं असा कोणकाजवळ हळूहळू
बोलण्याचा व्यापार ती.
- कुचंबणें (धा. ना.) काहीएक गो-
ष्टाच्या अडवणींत सांगडून सुटका
न होतो किंकराल दुःख पावे अ-
से कोणी कोणास करणें.
- कुचर (सं. कुचर) (वि०) अंतःकर-
णाचा जो कपटी तो. २ द्विदल
धान्यांत जो दागा भिजत शिजत
नाहीं तो. ३ कामचोर, कसब
चोर तो.
- कुचराई (स्त्री. ना.) कुचरपणा.
- कुचाळ (वि०) कुचाळी करणारा तो
- कुचाळी (स्त्री. ना.) दुसऱ्यास चि-
डविण्याचा व्यापार ती.
- कुचेष्टा (स्त्री. ना.) कुचाळी.
- कुंज (सं. पु. ना.) अरण्यांत लतांनीं
आच्छादित क्रीडादि करण्यास यो-
ग्य प्रदेश असताना तो.
- कुजका (वि०) कुजलेला. २ कपटी.
- कुंजर (सं. पु. ना.) हत्ती.
- कुंजरी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) सेना.
- कुटका (पु. ना.) फळ, कांगड इ०
कांचा लाहान तुकडा तो.
- कुंठण (स्त्री. ना.) जार आणि जारि-
णी यांची घटना करून देणारी
स्त्री ती.
- कुटाकुटी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) मृत्यूचें
भय.
- कुटाळ (वि०) कुचाळ.
- कुटाळकी (स्त्री. ना.) कुटाळी.
- कुटाळी (स्त्री. ना.) कुचाळी.
- कुटिल (सं. वि०) उजू नव्हे तो.
- कुटी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) आळ, आ-
रोप. २ निंदा.
- कुटुंब (सं. स्त्री. ना.) स्त्री, पुत्र इ०
मनुष्यें तें. २ केवळ स्त्रीसही म्ह०
- कुटुंबवत्सल (सं. वि०) ब्याचे पदरीं
मुलें, बाळें इ० कुटुंब आहे तो.
- कुटें (वि०) (ग्रं०) लंगडें.
- कुंठित (सं. वि०) गमन करणें, भा-
षण करणें इ० व्यवहारीं प्रवृत्त अ-
सतां काही अडचण आल्यामुळें
तो व्यवहार चालविण्याविषयी ब्या-
ची शक्ति थकली तो. २ त्याची
गति, भागण इ० तो.
- कुडकुडणें (धा. ना.) पापड इ० चु-
रतेसमयीं कुडकुड शब्दानें युक्त
होणें. २ त्रासानें मनांतले मनांत
हाका मारीत राहाणें.
- कुडमुळी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) कमळ.
- कुंडल (सं. न. ना.) कर्णभूषण आहे.

कुडावा (पु. न. ना.) (ग्रं०) रक्षण. कुडी (स्त्री. ना.) मनुष्यादिकांचें कलेवर तो.

कुडें (न. ना.) सुंठ इ० कांचा तुकडा तें. २ दुष्ट कल्पना.

कुणगा (पु. ना.) गिराचे द्रव्याचे जे अनेक विभागी बंधु त्यांतिल एकानें इतरांस न कळतां चोरून ठेविलें जें द्रव्य तो.

कुणबीण (स्त्री. ना.) दासी.

कुतरओढ (स्त्री. ना.) अनेक कायें करण्यास प्राप्त ज्ञान्यामुळें किं० अनेकांचें देणें ज्ञान्यामुळें जी तारंबळ होत्ये ती.

कुतरा (पु. ना.) एक पशु आहे.

कुत्रें (न. ना.) दार उघडावें म्हणून त्यास भडकवण करितात तें. २ गवताचा तुरा किं० एक वनस्पतीचें सकंठकफल आहे; जें वस्त्रादिकांस लागलें असतां चिकटून राहवें.

कुत्र्याचेंमूत (पु. ना.) छत्राक. २ फटकन शिवी घावी, दुसऱ्याच्या अंगावर यावें अशा स्वभावाचा जो द्वाड मनुष्य त्यास ह्मणतात.

कुत्र्याचेंशेंपूट (न. ना.) अनेक उपदेशादि केले असनाही ज्याचा दुष्ट स्वभाव जात नाही अशा मनुष्यास ह्मणतात.

कुत्सित (सं. वि०) वाईट. २ दुर्गमियुक्त अशंगल असा जो कुजलेला पदार्थ तो. ३ कृत्रिमयुक्त जो मनुष्यादि तो.

कुंयणें (धा. ना.) कन्हणें. २ मल-विसर्ग होण्याकरितां वरानें अपान-वायु रेंडून कंठानें शब्द करणें. ३ काहीं कार्यसिद्धीसाठीं सर्व शक्ति खर्चून प्रयत्न करीत असणें किं० आरंभित्या कार्याचा विरुद्ध परिणाम ज्ञान्यामुळें खेद करीत वसणें.

कुंद (सं. पु. ना.) एक पुष्पाचा वेल आहे. २ (वि०) चांगला साफ नव्हे असा जो कंठधनि तो.

कुदलणें (धा. ना.) पदार्थाचा भुसडा पडे असा उपभोगणें.

कुंदी (स्त्री. ना.) पांघुरणाच्या घड्या घट बसायासाठीं परीट जो चापून ठोकण्याचा व्यापार करितो तो. २ कोणकाची मारून कुटून जी दुर्दशा करणें ती.

कुंप (न. ना.) कुपण.

कुंपण, कुपण (न. ना.) कारव्या, कांढ्या इ० कांतीं कोणक स्थळा-भांवतें केलें जें भित्तिसारखें आवरण तें.

कुपिस्थ (सं. कुपित्) (न. ना.) पोटांत जो अर्जाणांश होतो किं० स्वच्छ मलशुद्धि होत नाही तें. २ कपट.

कुफराण (अर० न. ना.) कोणी कांहीं दोष केला नसतां त्यावर जो रचला दोष तें.

कुवड (सं. कुञ्ज) (न. ना.) वातादि विकृतीमुळें पाठांस येतो जो वक्रपणा तें.

कुबेर (सं. पु. ना.) देवांचा बनावधक्ष आहे. २ मोठा जो द्रव्यवान् त्यास द्यनतात.

कुंभ (सं. पु. ना.) घागर, कलश. २ हत्तीचें गंडस्थळ. [फराण

कुभांड (सं. कु, भांड) (न. ना.) कु. कुंभिनी (सं. स्त्री. ना.) पृथिवी.

कुमक (फा० स्त्री. ना.) साहाय्य.

कुमर (सं. पु. ना.) मुलगा.

कुमलणें (धा. ना.) कुंदी काढणें.

कुमाईत (अर० वि०) दाडी, अयाळ, गुडघे, पाय, कान हे काळे असून जो शरीरानें रक्तवर्ण किं० यत्किंचित् रक्तामिश्र असा घोंडा तो.

कुमार (सं. पु. ना.) प्रौढ दशेस आला नव्हे असा जो पुत्र तो.

कुमारिका (सं. स्त्री. ना.) जिचा विवाह झालानाहीं अशी मुलगी ती.

कुमारी (सं. स्त्री. ना.) कुमारिका.

कुमुद (सं. न. ना.) चंद्रविकासी कमळ तें.

कुरकुरणें (कुरकूर) (धा० ना.) कोणी काहीं केलेले मनास आले नसतां संकोचादि कारणामुळे अस्पष्ट भाषण करणें.

कुरकुरीत (वि०) कुडकुडीत. [ती.

कुरकूर (स्त्री. ना.) कुरकुण्याचें कमंड कुरंग (सं. पु. ना.) हरिण.

कुरठा (वि०) मनाचा कपटी. २ (पु. ना.) (प्रं०) स्थळ, जागा.

कुरमुरणें (धा. ना.) चुरमुरणें.

कुरवंडी (स्त्री. ना.) (प्रं०) वधूवरें

इ० कावरून दृष्टिकाराचे शांतीसाठीं निंबलेण, अन्न इ० ओंबाळून टाकण्याचा व्यापार ती किं० दीपे ओंबाळण्याचा प्रकार ती.

कुरवाळणें (धा. ना.) ममतेनें बालक इ० काचे अंगावरून हात फिरविणें.

कुरळ (सं. कुरुल) (वि०) जो नाट केला असतां ज्याचें वेंटाळें होतें असा सुशोभित केंस तो.

कुरापत (अर० स्त्री. ना.) कडजा होण्यास बळेंच काढिलें जें निमित्त ती.

कुरा (पु. ना.) विद्या, शौर्य इ० काच्या अभिमानाचा दर्शक वस्त्र, अलंकार, मिशा इ० काचें धारण व पाहणें, बोलणें इ० क्रिया येणें-करून जो कोणी डौल दृष्टीस पाडतो तो.

कुऱ्हा (वि०) (प्रं०) कुबडा.

कुल (सं. न. ना.) एकापासून पुत्रपौत्रादिरूपेंकरून झाले जे अनेक त्यांची त्या मूळ पुरुषापासून वंशपरंपरा चालते तें. २ एकजातीय जीवांचा समुदाय तें. ३ (प्रं०) अथंज्ञान.

कुलटा (सं. स्त्री. ना.) व्यभिचारिणी.

कुलदीपक (सं, वि०) सर्व कुलास उद्धरणारा किं० नांवा लौकिकास आणणारा असा कुलामध्ये उत्पन्न झाला जो पुण्यपराक्रमादि गुणयुक्त पुरुष तो.

कुलपोगोळा (पु. ना.) गरनाळ इ० कांत घालावयाचा फोटी जकेरा भरलेला असा गोळा तो.

कुलवधु (सं. स्त्री. ना.) उत्तम कु-
लांत उत्पन्न होऊन तदनुरूप स-
दाचारादि गुणसंपन्न जी स्त्री ती.
कुलीन, लीण (सं. वि०) उत्तम कु-
लांत उत्पन्न होऊन तदनुरूप स-
भ्यत्वादि गुणांनी युक्त तो. [मध्यं.
कुवत (अर० स्त्री. ना.) शक्ति, सा-
कुवसा (पु. ना.) (प्र०) आश्रय.
कुवाडें (न. ना.) (प्र०) कोडें.
कुशल (सं. न.) रोग, दारिद्र्य इ०
रहित जी सुखावस्था तें. २ (वि०)
शिल्पादिकलांत जो प्रवीण तो.
कुशाग्रबुद्धि (सं. स्त्री. ना.) फार
तीक्ष्ण बुद्धि ती. २ (वि०) तशा
बुद्धीचा तो.
कुश्वळ (वि०) मळीण. २ दुर्गंधि.
कुष्ठ (सं. न. ना.) एक रोग आहे.
ब्याच्या योगानें भंगावरील त्वचा
पांढरी होत्ये किं० कुजून गळत्ये तें.
कुसकरणें (धा. ना.) चुटणें.
कुसमुसणें (धा. ना.) कुबुटणें.
कसरी (स्त्री. ना.) (प्र०) कौशल्य.
कुसळ (न. ना.) तृणादिकांवर फार
नारिक अग्राचा अवयव असतो तें.
कुसुम (सं. न. ना.) पुष्प, फूल.
कुस्ती (फा० स्त्री. ना.) मल्लादिका-
चें बाहुयुद्ध. [दरी.
कुहर, री (स्त्री. ना.) (प्र०) गुहा,
कुहा (पु. ना.) (प्र०) क्रूर.
कुडार (न. ना.) (प्र०) कोडा.
कूळक (स्त्री. ना.) मोडशी अतिरि-

क्त झाल्यामुळे हाग ओरु व्हावया-
जोगी तिकोन होने ती.
कुळकणी (स्त्री. ना.) (प्र०) चानुर्य.
कुळवाड (स्त्री. ना.) (प्र०) उर्दाम.
कुळीक (स्त्री. ना.) (प्र०) कुळक.
कुर्शी (सं. स्त्री. ना.) काखेचा खा-
लचा आणि कटीचा वरचा, अति-
ला किं० बाहेरला प्रदेश ती.
कूट (कुटणें) (न. ना.) लोणचें इ०
कात घालायासाठीं मोहोण्या, मेथ्या
इ० कुटून चूर्ण करितात तें. २ स-
रळपणानें लागूं नये असा शोक,
हिशेव इ० तें. ३ एकविचारानें
चालणाऱ्यांचा जो एकठाण तें.
४ (प्र०) शरीर. [जलाशय तें.
कूप (सं. पु. ना.) भांड म्हणून जो
कूपमांड (सं. पु. ना.) कोवळ.
कूस (सं. अप. स्त्री. ना.) कुक्षी,
२ मेजून मापून काहीं पदार्थांची
इयत्ता केली असता त्यान जी क-
सर राहाते ती.
कूळ (सं. अप. न. ना.) कुल, २ ब्या-
णें ब्याचें द्रव्यादि देणें आहे तो
त्याचें.
कृत (सं. न. ना.) चार युगांतील
पहिलें युग तें. २ (वि०) केला
जो तो.
कृतकृत्य (सं. वि०) जें पुण्यकमांदि
करायाचें तें केल्यामुळे ब्याचें ज-
न्मसार्थक झालें तो.
कृतज्ञ (सं. वि०) दुसऱ्यानें आपणावर
केलेला उपकार मनांत न वागवि-

- तां जो त्याचे अनिष्टविषयी प्र- केणी—केणें.
वतंते तो. केणें (न. ना.) (प्र०) विकला अस-
कृतज्ञ (सं. वि०) दुसऱ्यानें केला जो , तां पैसा व्हावयाजोगा जो जिन्नस नें.
आपणावर उपकार तो विसरत केतकी (सं. स्त्री. ना.) किंव्हाचें झाड.
नाहीं तो. [३ करदनकाळ. केतुलें (वि०) (प्र०) केवढें. २ कसें.
कृतांत (सं. पु. ना.) यम. २ मृत्यु. केधवी (अव्य०) (प्र०) केव्हा.
कृतार्थ (सं. वि०) कृतकृत्य. केरणें (धा. ना.) (प्र०) खाणें.
कृति (सं. स्त्री. ना.) काहीएक कार्य केली (सं. स्त्री. ना.) क्रीडा.
करण्याचा जो व्यापार तो. २ को- केवल, ल (सं. वि०) व्यामध्यें य-
णेकानें काहीं व्यापारानें जें काहीं किंचित् इतर अंशाचा संबंध ना-
सिद्ध केलें तो. हीं असा किं० व्यामध्यें अन्यथा;
कृत्य (सं. न. ना.) कृति. पणाची किंचिन्मात्र संभावना ना-
कृत्या (सं. स्त्री. ना.) उग्रदेवता. हीं असा एकरूप जो तो.
२ भांडखोर जो स्त्री तिला म्हणतात. केवा (पु. ना.) (प्र०) पाड किं० ग-
कृत्रिम (सं. न. ना.) कपट. २ (वि०) णना. २ डबलें.
कृतानें केलेला तो. केवैलवाणा (वि०) दीनवाणा.
कृपण (सं. वि०) कदयं. केवी (अव्य०) (प्र०) कोणत्या प्रकारें.
कृपा (सं. स्त्री. ना.) करुणा. केव्हा (अव्य०) कोणत्या समयाच्या
कृमि (सं. पु. ना.) किडा. ठायीं. [जान.
कृश (सं. वि०) किरकोळ, रोड. केव्हांच (अव्य०) केवळ थोडक्या वे-
कृषि (सं. न. ना.) शेत करण्याचा केसरी (सं. पु. ना.) सिंह.
व्यापार तो. केळवण (न. ना.) विवाह, मुंजयाचे
कृष्ण (सं. पु. ना.) विष्णूचा भाठवा आरंभी एक भोजनाचा समारंभ
अवतार. २ (वि०) काळा. करितात तें. [जाणारी स्त्री.
कृष्णा (सं. स्त्री. ना.) एक महानदी केळवली (स्त्री. ना.) (प्र०) सर्वा
आहे. २ द्रौपदीस म्हणतात. केळी (स्त्री. ना.) कळशी.
कृप्ति (सं. स्त्री. ना.) काहीं कमांवि- कै (अव्य०) (प्र०) कोडें. २ केव्हा.
षयी कोणकानें काढिलो युक्ति ती. कैक (वि०) कितीएक, कित्येक.
२ काहीं कार्यांत युक्तिवानां ठे- कैचा (वि०) (प्र०) कोणता. २ कोठला.
विली युक्ति ती. कैची (स्त्री. ना.) कामद कातरण्याची
१ (अव्य०) (प्र०) कोडें. [ती. कानर.
का (सं. स्त्री. ना.) मोराचा शब्द

कैद (अर० स्त्री. ना.) राजा, शास्त्र-
कर्ते इ० कार्नीं प्रजादिकार्नीं या
या प्रकारें चालावें अन्यथा चालूं
नये असा जो नियम चालविला
असतो तो. २ चोर इ० कांस जो
प्रतिबंध तो. ३ (वि०) प्रतिबंधात
ठेविला तो. ४ कदर. [क्षपान.

कैपक्ष (पु. ना.) (प्र०) कैवार, प-
कैफ (अर० पु. ना.) भाग इ० कांत
उन्माद यावयाजोगा जो गुण अ-
सतो तो किं० तें भाग इ० द्रव्य तो.

कैरा (वि०) ज्या घोंडा इ० पशूचा
एकच डोऱ्या घारा असतो किं०
तशा डोऱ्यानिं युक्त पशु तो.
२ तिरळा मनुष्य तो किं० त्याचा
डोऱ्या तो.

कैवल्य (सं. न. ना.) जीवात्मा आ-
णि परमात्मा यांचें अभेदरूप ज्ञान
ज्ञान्यामुळें जी मुक्ति तें.

कैवार, कैवार (पु. ना.) पक्षपात.
२ वर्तुळकाढायाचें यंत्र तो.

कोकरूं (न. ना.) मेंढीचें पोर तें.

कोकलणें (धा. ना.) आयलें कांहीं
इच्छित कार्यं न ज्ञान्यामुळें हाका
मागेन वसणें.

कोकिला (सं. व्रीकिल) (स्त्री. ना.)
वसंतकाळीं मंजुल शब्द करणारा
एक पक्षी आहे.

कोंग (न. ना.) मीस. २ कुवड.

कोंच (स्त्री. ना.) शस्त्रादिकांचें टोंक
लागल्यामुळें शरीरास पडत्ये ख-
ळी ती.

कोट (सं. कोट) (पु. ना.) भोंवता-

ली तटबंदी करून जो किल्ला बा-
ंधितात तो. २ कोटि शब्दाचा अ-
पभ्रंश.

कोटकल्याण (कोट, कल्याण) (न.
ना.) कांहीं अपरिमित लाभानें प-
राकाडेची तृप्तता तें.

कोटि (सं. स्त्री. ना.) शंभर लक्ष सं-
ख्या तो. २ वादी प्रनिवादी इ०
आवआवला पक्ष तिद्ध करण्यास-
ठी शंका समाधानादिरूप ज्या
अनेक युक्तीच्या रचना करितात
त्या प्र०.

कोठवळा (कोठी, वाला) (पु. ना.)
कोठीसरील अधिकारी तो.

कोठी (सं. कोष्ट) (स्त्री. ना.) तांदूळ,
डाळ इ० नित्य खर्चाचे उपयोगी
पदार्थ ठेवायाकरितां जें गृह केलें
असतें तो. [२ कौतुक.

कोड (सं. अप. न. ना.) कुष्ट.

कोडगा (वि०) निलाजरा. २ (पु.
ना.) लाता, बुक्या इ० काचा जो
मार तो.

कोंडणें (धा. ना.) कोणकाच्या मा-
गांचा निरोब करून त्यास अड-
कवून धरणें. २ वादादिकांत चां-
होंकडून दोर देऊन कोणकास
बोलण्याविषयी निरुपाय करणें.

कोंडी (स्त्री. ना.) वायड, बागड्या
इ० पदार्थांची जी वीस अशा रू-
पाची संख्या ती.

कोंडी (कोंडणें) (स्त्री. ना.) मनुष्या-
दिकांस कोंडून धरायासाठीं भित
इ० कार्नीं आवृत्त झळ करिताना ती.

कोडे (न. ना.) कूट. २ संकटास्था.
कोतवाल (फा० पु. ना.) शहरांत
चोरी, गिदळकी इ० न हावे
म्हणून संरक्षणार्थ जो अधिकारी
ठेविला असतो तो.

कोता (फा० वि०) अपरना.

कोथळा (पु. ना.) पोटाचे कोठ्या
भोताले जें मासादिकांचें आवरण
असते तो. २ धान्य ठेवण्याचे बळद
कि० मोठी पिशवी तो.

कोदंड (सं. न. ना.) धनुष्य.

कोदण (कोदणें) (न. ना.) भूषणादि-
कावर हिरा इ० रत्न बसवणाचे
उपयोगी जो उच्च सोन्याचा पत्रा
असतो तें.

कोदणें (धा. ना.) पात्र, छिद्र इ०
कात काहीं पदार्थ आत जाईल
नितका खचून खचून भरणें.
२ आत काहीं पदार्थ घट्ट बसल्या-
मुळे छिद्र इ० निरुद्ध होणें.

कोदटणें (धा. ना.) कोदणें.

कोप (सं. पु. ना.) क्रोध.

कोपट (न. ना.) खोंपटी.

कोव (पु. ना.) अकुर.

कोम (पु. ना.) कागदोपवीं विधवा
स्त्रीचें नांव लिहिलें असता तिच्या
भर्त्याच्या संबंधासाठी त्याच्या ना-
मापूर्वी हा शब्द लिहिलात. उ०
लक्ष्मीबाई कोम माधवराव.

कोमट (वि०) किंचित् उष्ण.

कोमणें (धा. ना.) श्शान हाणें.

कोर (स्त्री. ना.) पदार्थाच्या कडेची
धार ती.

कोरड (स्त्री. न.) स्वर इ० कामुळे
पश स जो कोरडेपणा येतो ती.

कोरडा (वि०) बाच्यामध्ये कोणिक
गोतीना ओरसरपणा नाहीं तो.
२ (पु.) चोर इ० कास मार दे-
णारा असुडासारखा वातव्याचा
वरि त तो.

कोरा (वि०) धुनल्याचाचून नवें वस्त्र
इ० तो. २ लिहिल्या चून जो का-
गद तो. ३ व्या व्यवहारांत जो के-
वळ नवा तो.

कोराकरकरीत (वि०) केवळ कोरा.

कोरान्न (कोरा, अन्न) (न. ना.) शि-
जल्याचाचून जें धान्य त्याची भि-
क्षा तें.

कोलणें (धा. ना.) गळेंतील विटो
दाडून उडविणें. २ कोणी काहीं
विचारिलें असता आपल्या अगावर
न घेता तें दुसऱ्यावर लोटणें.

कोलती (स्त्री. ना.) पेटलेलें लहान
लांकूड ती.

कोलदांडा (पु. ना.) हातांत पाय सा-
पडवून हात बांधणे व गुडघ्यांत
लाव लांकूड अडकवणें असा बांध-
णाचा प्रकार तो.

कोलाकोल (स्त्री. ना.) यानें त्यावर
व्यानें द्यावर अशी काहीं गोष्ट
बोलण्याचा व्यापार ती.

कोलाहल (सं. पु. ना.) मोठा गलबा

कोलीत (न. ना.) कोलती.

कोलीतकाकण (न. ना.) (घ०) पेट-
लेलें लांकूड गरगरी वाटोळें फिर-
विलें असता जो कंकणासारखा

आकार दिसतो; व्यास अलात-
चक्र म्हणतात ते. [र्ता.
कोलिता (पु. ना.) (प्रं.) रक्षण क
कोल्हा (पु. ना.) एक वन्य पशु आ-
हे. २ संकेताने धूर्त मनुष्यास म्ह-
णतात. [गलबा.
कोल्हाळ (सं. कोलाइल) (पु. ना.)
कोल्हेर, री (वि०) (प्रं०) लाकूड
इ० काचे केलेले बाहुळे इ० ते.
कोवसा (पु. ना.) (प्रं०) आश्रय.
कोवळा (सं. कोमल) (वि०) ज्यात
सत्वाश कि० बळकटी कमी असा
पदार्थदि तो.
कोष्टी (पु. ना.) सुताची वस्त्रे विणून
निवाह करणारी एक जाति आहे
तो. २ एक किडा आहे, ज्याचे ना-
भोपासून तंतु निघतो.
कोस (सं. कोश) (पु. ना.) भाठ
हजार हात लांबीचे मान तो.
२ आपणास पाहिजेतसा चतुष्को-
णादि आकार सारखा असावा
त्यात वाकडेपणा आल्यामुळे जो
न्यूनधिक भाव होतो तो.
कोसला (पु. ना.) एक किडा आहे.
कोसळणे (धा. ना.) रचलेला भिंत
इ० पदार्थ तो त्या रचनेचा भंग
होऊन विशकलित होणे. २ काही
योजलेली मसलत विस्कळित होणे.
कोळ (कोळणे) (पु. ना.) चिच,
आंबा, भात इ० कांय पाणी, ताक
इ० घालून त्याचा अंश भात ये-
ई असे कुसकरले असतो जे दाट
पाणी निघते तो.

कोळसा (पु. ना.) विझलेला निखा-
रा. २ एक पक्षी आहे. ३ एक
वन्य पशु आहे.
कोळिष्टक (न. ना.) बोळी म्हणून
किडा आहे त्याच्या नाभीतून नि-
घून जमला असतो जो सूत्रस-
मुदाय त.
कोळी (पु. ना.) मत्स्य मारून कि०
नौका व्यवहार करून उपजाविका
करितो तो कि० वन्य पशु मारून
निवाह करितो तो. २ कोष्टी म्हणून
जो किडा तो.
कौतुक (सं. न. ना.) आश्चर्य. २ पुत्र,
देह इ० पदार्थावर माझे सर्वस्व
काय ते हे व यासारखा दुसरा
पदार्थ त्रैलोक्यात नाही असा जो
भाव असतो ते कि० त्या भावामु-
ळे जे त्याचे लालन इ० उपचार
करण्याचा प्रकार ते.
कौपीन (सं. न. ना.) लंगोटी.
कौल (अर० पु. ना.) कृषि इ० व्य-
वहार करणारास या या प्रकारे
तुम्ही नांदावे, तुम्हास अमुक सूर्य
दिली कि० माफी केली आहे इ०
रूप अभयपत्र सरकार देते तो.
२ (न.) घरावर आच्छादनार्थ
मातीचे पन्हेळ करून घालितात ते.
कौलिक (सं. वि०) मांत्रिक.
कौस्तुभ (सं. पु. ना.) चवदा रत्नांपैकी
विष्णूच्या गळ्यात जो मणि आहे तो.
क्रतु (सं. पु. ना.) यज्ञ.
क्रम (सं. पु. ना.) क्रमण. [पार ते
क्रमण (सं. न. ना.) क्रमण्याचा व्या-

क्रय (सं. पु. ना.) काहीं द्रव्य देऊन
काहीं पदार्थ घेणाना व्यापार तो.
क्रयविक्रय (सं. पु. ना.) पदार्थ वि-
कत घेणें व विकणें इ० उगम तो.
क्रव्याद (सं. वि०) हिरवें मांस खाणा-
रे व्याघ्रादिक तो.

क्रिया (सं. स्त्री. ना.) काशिएक व्या-
पाराची कर्तव्यता ती. २ मेलेत्या-
चें उत्तरकर्म ती. ३ शपथ, दि-
व्य इ० ती.

क्रियानष्ट (सं. वि०) कृनष्ट.

क्रीडा (सं. स्त्री. ना.) ब्यामध्ये पुण्य-
पुरुषार्थरूप फळ नाही, केवळ त-
त्कालीं मात्र चित्त रमावें असा जो
सौक्या, गंजिफा, नृत्य, गायन
इ० खेळ खेळण्याचा व्यापार तो.
२ परमार्थदृष्टीनें सर्व व्यवहारमा-
त्रास क्रीडा म्हणतात.

क्रुद्ध (सं. वि०) क्रोध पावला तो.

क्रूर (सं. वि०) उग्र.

क्रोध (सं. पु. ना.) कोणकाच्या हा-
तून अपराधादि झाले ते न सोस-
ल्यामुळे त्याचें शासन करावें असा
जो वृत्तिविशेष उग्न होतो जे-
णें करून सर्वांगावा मताप होते तो.

क्लिष्ट (सं. वि०) सरळमार्गांनें ब्याचा
निर्वाह होत नाही, ब्याच्या मध्ये
वाकडेतिकडेपणा इ० बहून अडच-
णी असताना असा जो व्यवहार तो.

क्लिष्टकल्पना (सं. स्त्री. ना.) सर-
ळ नव्हे अशी कल्पना ती.

क्रीब (सं. पु. न. ना.) नपुंसक.
२ (वि०) अपराक्रमी मनुष्य तो.

क्लेश (सं. पु. ना.) दारेद्य, रोग,
इष्ट पदार्थांचा वियोग इ० कापा-
सून झालेले दुःख तो. कि० काहीं
आपास केल्यामुळे शरीरास कि०
अनःकरणास जी व्यथा उत्पन्न
होव्हे तो.

क्वचित् (सं. अव्य०) काशिएक गो-
ष्टीच्या संभावनेचीं जी देश, काला-
दिरूप अनेक स्थळ त्यामध्ये बहुत
स्थळ वगळून काशिएक स्थळीं. उ०
हजारांवर एकटा धावून जाणारा
क्वचित्.

कार (सं. अप. स्त्री. ना.) कुमारी.

—ख—

ख—हा वर्ण दुसरें व्यंजन आहे. (सं.
न. ना.) शब्द. २ आकाश.

खंक (वि०) द्रव्यहीन. २ कुरता गु-
णाने द्वाड तो.

खग (सं. पु. ना.) आकाशांत गमन
करणारे पक्षी, ग्रह इ० तो.

खंग (वि०) रोगादिकांमुळे अशक्त
झालेला कि० कुश झालेला तो.

खंगर (पु. ना.) पक्षी भाजलेली दीट तो.

खगा (पु. ना.) (ग्रं०) पक्षी. २ पाऊस.

खगोल (सं. पु. ना.) ब्यामध्ये ग्रह,
नक्षत्रे इ० आहेत असें जें आकाश
तो.

खग्रास (सं. पु. ना.) ग्रहणामध्ये
सूर्यमंडल, चंद्रमंडल घासून जो
आकाशावा घ्रास होतो तो. २ व्य-
यादिकांमूळ जी काशिएक पदार्थां-
ची निःशेषता ती.

खच (सं. ना.) अडचणीच्या जा-
ग्यात झाली जी मनुष्यादिकांनी
दाटी ती.

खचणें (धा. ना.) पात्र इ० कां
धान्य इ० पदार्थ चिणत पोकळी
न राहो असा वसतिगें. २ मि०,
खाब इ० कांतीं मूळ उंची कमी
दिसायानेगं खालीं जाऊन घट
वसणें. ३ उमेद, मसलत खचणें
म्ह० यांनीं नाहीं असे होण.
४ (प्र०) कोरपण केल्याप्रमाणें होणें.

खचरट (वि०) खडतर.

खचित (सं. वि०) रत्नादिकांनीं नि-
चिडपणें मुक्त जो पदार्थ तो. २ नि-
श्चित. [क्षितपणानें.

खचीत (वि० अव्य०) निश्चित, नि-
खंजन (सं. पु. ना.) एक पक्षी आहे.
खजाळ (खाज) (वि०) व्यास कल-
हाविषयीं कडू फार तो.

खजिल (वि०) पराजयादि दुःखांमुळे
खेदयुक्त तो.

खजीना (फा० पु. ना.) द्रव्य, माल
इ० भरावयाचं ठिकाण तो. २ बं-
दूक इ० कांचि कान्याजवळचा प्र-
देश ज्यान बाराचीं दारू राहिल्ये
तो. ३ कारंज्याचे पाणी उडायाने
साडीं त्याचे समीप पाणी सोडवा-
याची उंच जागा वसितान तो इ०.

खजीर (फा० पु. ना.) एक शस्त्र
आहे.

खट (सि०) दुर्जन.

खठनट (वि०) वाईटसईट.

खटपट (सं. ना.) मेहेनत. २ कब्जा.

खटला (पु. ना.) कब्जा. २ शेन,
वाडी, गुरें, मुजें, माणसें इ० रूप
तो कि० उनीम इ० नानातन्हेचे
पोट भरण्याचे व्यापार ते प्र०.
३ देण्याचे वि० मार्गिल राहिली
जो लडथड तो.

खटलेवाईक (वि०) व्यावे पदरीं शे-
त, वाड्या इ० खटला आहे तो.

खटाटोप (पु. ना.) दंभ दिसायजो-
गें कि० अत्यकार्याविषयीं जें मोठें
सामर्थ्याजाल तो.

खट्टा (पु. ना.) भ्रामांमुळे कंवरमोड
झाले असतां कंवरच्या हाडास
म्हणतात. २ (वि०) आवट. ३ ग-
तोःसाह तो.

खटयाळ (वि०) खट.

खड (सं. पु. ना.) अपराध्यांसून
द्रव्यादिरूप दंड राजें घेतात तो.
२ अमुक कार्यास अमुक द्रव्यादिक
असा ठराव तो. ३ चाललेल्या
कार्याची जो मध्ये मध्ये न चालता
स्थिति तो. ४ तुकडा. ५ जंकुद्धी-
पाचे जे विभाग आहेत ते प्र०.

खडक (पु. ना.) मनुष्यानें केलिला
नव्हे अशा दगडाची भूय तो.
२ (वि०) वाळलेला जो काष्टादि
पदार्थ तो. [तो.

खडकळ (वि०) पाषाणमय भूमि इ०

खडकुती (स्त्री. ना.) (प्र०) स्यां-
च्या खडतर उष्णानें पदार्थ करपू-
न जाणें ती.

खडखडाट (पु. ना.) धान्य, उदक
इ० कांचा केवळ जो अभाव तो.

खडखडीत (वि०) व्याचा ओलेपणा
गेजा तो. २ रोग इ० कांनीं जो
अशक्त झाला नाही तो व त्याचें
स्पष्ट भाषणादि तें.

खंडणी (सं. खंडन) (स्त्री. ना.) इतर
राजा इ० कांनं आपणास उपद्रव
करूं नये एतदर्थं जो राजा किं०
प्रजा मोठ्या बलाच्या राजास द्र-
व्यादि देतात ती.

खंडणें (सं. खंडन) (धा. ना.) ग्रंथ,
काष्ठ इ० कांचें खंडन करणें.
२ घेण्यासाठीं कोणेंक पदार्थाची
किंमत ठराविणें.

खडतर (वि०) त्रासदायक काठि-
न्यादि गुण आहेत ज्यामध्ये असा
देश, मार्ग, ग्रंथ इ० तो.

खडतरणें (धा. ना.) (प्र०) शस्त्र
इ० अंगांत खोंचणें.

खंडन (सं. न. ना.) वाद्याचें मत
किं० ग्रंथ इ० कांचा युक्त्यादिका-
च्या योगानें मोडण्याचा व्यापार
तें. २ काष्ठ इ० कांचा तुकडे क-
रण्याचा व्यापार तें.

खडबड (स्त्री. ना.) राब्यादिकांत
मोठें होणारें युद्ध इ० तत्सूचक
जो परसरांचा कड्डा इ० तो.

खडबडीत (वि०) उखीरवाखीर.

खडवा (पु. ना.) (प्र०) डोंगर.

खडसणें (धा. ना.) वृक्षाच्या डाहा-
च्या तोडणें.

खंडज्ञान (सं. न. ना.) (प्र०) जी-
वात्मा व परमात्मा यांचें अभेद
ज्ञान नव्हे तें.

खडा (पु. ना.) बारीक दगड. २ रथा-
सारखाच जो हिरा, माणीक इ०
तो. ३ (वि०) उभा. ४ खडा टा-
कून ठाव पाहाणें म्ह० कार्य झालें
तर झालें न झालें तर न झालें
अशा समजुतीनें एकाद्यावर शब्द
टाकणें. ५ यांतील खडान खडा
त्यास माहीत आहे म्ह० बारीक
मोठे सर्व अंश त्यास ठाऊक आ-
हेत इ०.

खडाण (स्त्री. ना.) (प्र०) दूध थोडें
देत असून लाता फार मारिले
अशी गाय ती.

खडी (स्त्री. ना.) बारीक खड्यांचा
समुदाय ती. २ मुंगसासारखा
क्षुद्र जंतु आहे. ३ पांढरी माती.
४ वस्त्रावर वेलवूट काढायाचे उ-
पयोगी चकचकीत रंग आहे.

खडीताजीम (फा० स्त्री. ना.) थोर
मनुष्याच्या संस्कारार्थं उभें राहून
जो ताजीम घेतात ती.

खडूळ (वि०) खडूळ्यानें मलीन
झालें उदक इ० तें. २ विकृतीनें
आरक्त झाला जो डोळा तो.

खडू (सं. पु. ना.) तरवार.

खण (पु. ना.) स्त्रियांचे चोळीपुर-
तें कापड तो. २ वाडा इ० इमा-
रतीचे दोन खांबांमधली जागा तें.
३ संक्रांतीचे विश्वी वांटायाक-
रिता पांच सुगडांचा समुदाय तो.
४ इमारतीच्या मजल्यासही म्हाणतात

खणकावणें (धा. ना.) कोणी दबाविं
असें उग्रभाषण करणें.

खगखर्णति (वि०) खडखडीन.

खणुवाळ (वि०) (ग्रं०) खरबुडीत.

खंत (स्त्री. ना.) वाईट पदार्थ पाहिल्यामुळे मनास जी विकृति होत्ये ती. २ प्रिय पदार्थाच्या वियोगाने भंतःकरणास विकार होतो ती.

खत (भर० न. ना.) कर्जखत, गहाणखत इ० तें. २ झोत, मळा इ० कांस पुष्टीसाठीं जो कुटा, केरकरा इ० घालितात तें.

खतावणी (स्त्री. ना.) रोजखर्च्यावरील पक्क्या रकमा खात्यांत लिहिण्याचा व्यापार ती व तो कागद किं० वही ती.

खंती (स्त्री. ना.) खंत.

खंदक (फा० पु. ना.) किळा इ०कांभोंवता खणतात चर तो.

खंदा (फा. वि०) बळकट असून क्रूर, चंचळ असा घोंडा तो. २ तसा मनुष्य तो.

खद्योत (सं. पु. ना.) काजवा.

खनाळ (न. ना.) (ग्रं०) एकांतस्थळ.

खप (पु. ना.) विक्रयादिकाने पदार्थांचा व्यय तो.

खपड, खप्पड (वि०) ज्याचें तारूप्य गेलें त्यास निंदा कर्तव्य असतां म्हणतात.

खपणें (धा. ना.) मेहेनत करणें. २ जिन्नस इ०कांचा खप होणें ३ मरण्यास म्हणतात.

खपरेल (न. ना.) घरावर घाजवयाच्या कौलांत एक भेद अहि तें.

२ (वि०) त्यानें भाच्छादित वाडा, घर इ० तें.

खबर (भर० स्त्री. ना.) स्थलांतरीं झालेली किं० चाललेली जी काही गोष्ट तिच्या जाणावयाच्या किं० सांगावयाच्या समयी म्हणतात.

खबरदार (फा० वि०) ज्ञानशक्ति, शरीरशक्ति, द्रव्यशक्ति इ० साधनें ज्या ज्या व्यापारास जीं जीं उपयोगीं तीं तीं ज्याच्यामध्ये आहेत तो त्या त्या विषयीं.

खबाड (न. ना.) (ग्रं०) पाण्याचें डबकें. [दोबस्त.

खंबिरी (स्त्री. ना.) खंबीरपणा. २ खंबीर (वि०) दमणें, मोडणें, पडणें,

दासळणें इ० विकार ज्यास एका-एकीं होत नाहींत असा पदार्थ तो.

खमंग (वि०) मोठ, मिरची, हिंग इ०कांच्या योगानें जो पदार्थ रुचिकर झाला तो किं० त्याचा वास तो.

खर (सं. पु. ना.) गाढव. २ रेंव. ३ धात.

खरखरीत (वि०) गुळगुळीतपणा किं० मृदुपणा, साफी इ० ज्यास नाहीं असा काष्ठ, वस्त इ० पदार्थ तो.

खरड (स्त्री ना.) शिब्या इ० भाषणाने कोणेकाचा पाणउतारा ती.

खरडघांशा (खरडणें, घांसणें) (वि०) समासरी लेखनविद्या जाणतो परंतु त्यांतिल ममं ज्यास समजत नाहीं असा जो कारकून त्यास

- निंदेने म्हणताना. २ नाकसवी न्हा-
वी, सुनार इ० कासही म्ह०.
खरडपट्टी (स्त्री. ना.) खरड.
खरडा (पु. ना.) बारंवार लिहिल्या-
मुळे चिताड झाला जो कागद तों.
२ पक्का लेख दुसऱ्या कागदावर
लिहण्याचा अशा संकेताने पूर्वी
लिहिला जो कागद तों.
खरपूस (वि०) विशेष भाजणे, तळ-
णे इ० कामुळे जो पदार्थ रुचि-
युक्त झाला तो. २ लाभ, लोभ
इ० न धरिता प्रसंगोपात्त उत्तर
करण्यास जो भीन नाही अशा
समभावाचा तो किं० त्याचें भाषण,
कारभार इ० तों. ३ निवृत्त.
खरवड (खरवडणे) (स्त्री. ना.) दूध
इ० पदार्थास अटविणे इ० संस्कार
केला असता खरवडापाजोगा जो
अंश बुडास उकला असतो तो.
२ संपत्ति जाऊन जो अल्पस्वल्प
अंश राहातो तो.
खरवस (पु. ना.) गाव, म्हैस यांचें
कोंवळें दूध तागविलें असता जो
पदार्थविशेष होतो तो.
खरा (वि०) जो जो पदार्थ ब्या ब्या
रूपानें भासला तो वस्तुनः तसाच
तो. २ (पु.) उगतेमुळे सुखात
फोड घेतात ते प्र०. ३ गंधाचा
जो रवा तो. [टा नव्हे तो.
खराखुरा (वि०) निश्चयेकरून खो-
खराटें (न. ना.) (प्र०) गुराच्या
योगानें झाला जो चिखल तें.
खराब (अर० वि०) वाईट. २ ओ-
- स जो शीत, वाडी इ० पदार्थ तो.
खरीद (फा० वि०) पैका देऊन वि-
कत घेतला तो.
खरीप, फ (अर० पु. ना.) मूग,
मटकी, बाजरी इ० पूर्वाधान्ये ती
प्र०. २ (प्र०) (स्त्री. ना.) पडीत
भूमीची लागवड.
खर्च (फा० पु. ना.) द्रव्य इ० कां-
चा त्या त्या प्रसंगां थय झाल्यामुळे
नाहींपणा तो.
खर्चवेच (पु. ना.) खर्च इ० तो.
खर्ची (स्त्री. ना.) खर्चाचा उद्दे-
शानें संकेतनिघत जें प्रायः द्रव्य
तो. २ (वि०) खासा किं० उत्तम
प्रतीचा नव्हे तो.
खर्चीक (वि०) उदारपणें खर्च कर-
ण्याचा ब्याचा इभात तो.
खल (खलण) (पु. ना.) औषधादि-
काचे चूर्ण करावयाचें धानुमय
किं० पाषाणाचें पात्र अहि तो.
२ औषधे बारीक करण्याचा व्या-
पार तो. ३ (सं. वि०) दुर्जन.
खलक (पु. ना.) सर्व लोक अ०
मनुष्ये.
खलणें (धा. ना.) खलात घालून
औषधादि घोटणे. २ (प्र०) वि-
चागाचा विषय मनात घालून घो-
लून दृढ करणे.
खलवत (फा० न. ना.) काहींएक
गोष्टीविषयी दुसऱ्याबरोबर एकांता
विचार तें. [वि०.
खलबत्ता (पु. ना.) खलासहित बत्ता
खलाशी (पु. ना.) गलबताबरील

- ताडेल इ० मुख्य अधिकारी सो-
डून जे इतर कामगार ते प्र०.
२ लश्करांत तोफा इ० ओढायार्चे
काम करण्यास लोक ठेविले अस-
तात ते प्र०.
- खलास (अर० वि०) खचल्यानें ना-
हीसा झाला जो द्रव्यादि पदार्थ तो
खवण (पु. न. ना.) (प्र०) पडशब्द.
२ आकाश.
- खवणी (स. क्षणक) (पु. ना.)
(प्र०) बौद्धमतानुसारी नम्र दी-
क्षेचा मनुष्य तो. २ माकड.
- खवळणें (स. क्षोभ) (धा. ना.) स-
मुद्र, वारा, मनुष्य इ० कानी क्षु-
भित होणे. [हानाचा सधि तो.
- खवाट, टा (पु. ना.) खांद्याचा व
खवीस (अर० पु. ना.) मुसलमान
मरून पिशाच होतो त्यास म्हण-
तात. २ द्वाड जो मनुष्य त्यासही
म्हणतात.
- खष्ट (स. शठ) (वि०) खडतर.
- खसखशीत (वि०) भीड इ० न ध-
रितां जें भाषण, देणें घेणे इ०
व्यापार तो.
- खसखस (फा० स्त्री. ना.) भफूचें
बीं ती २ (अव्य०) कापणे इ०
कांचे शब्दाचें अनुकरण.
- खस्ता (सं कष्ट) (स्त्री. ना.) दुख
णेकरिता इ० कांची जी चिरकाळ
खटपट तीस त्रासानें म्हणतात.
- खळ (स्त्री. ना.) गहूं, उडोद इ०
कांचे पिठाची कागद इ० उकवा-
यासाठी जी पेज करितात ती.
- २ काहीएक गोष्ट करीनच करीन
किं० करणार नाही इ० रूप ध-
रिला जो दृष्ट ती. ३ (वि०) खल.
- खळखळ (अव्य०) वांगड्या इ०
कांचें वारवार वाजणें त्याचें अ-
नुकरण २ (स्त्री. ना.) देणें, घेणे
इ० व्यवहारी सुरळीनपणा सोडून
वांकड्या वाटेचा अंगीकार ती.
- खळगट (न. ना.) भांबडी, सांभारें
यास निंदेनें म्हणतात.
- खळगें (वि०) (प्र०) लहान.
- खळणें (धा. ना.) चाललेल्या काहीं-
एक गोष्टीनें काहीं काळ न चाल
नां स्थिर राहणें. २ कागद इ०
खळीनें युक्त करणें.
- खळा (स्त्री. ना.) (प्र०) झोंबी
- खळी (स्त्री. ना.) खळगी. २ (प्र०)
तुरटी.
- खळें (न. ना.) भान्याची मळणी क-
रायासाठी शेत इ० वीन झाडून,
सारवून जागा करितात तें २ चंद्र,
सूर्याच्या मर्भोवार अभ्रांचा प-
रिघ पडतो तें. ३ (प्र०) झोबी.
- खाई (स्त्री. ना.) सर्नाला उडी घा-
लण्यासाठी अभ्रांच्या निखान्यानीं
युक्त भजी खळी करितान ती.
- खाऊ (खाणें) (पु. ना.) साकर इ०
मधुर जे पदार्थ त्यास मुळांच्या
भाषेनें म्हणतात. [जो तो.
- खाक (वि०) राख होई तो जत्राला
- खाकर (वि०) (प्र०) पानें झडलेला
वृक्ष तो.
- खाकरणें (धा. ना.) गळ्यांजल कफ

- सुटावा म्हणून केठान खा असो शब्द करणें.
- खाकरा (खाकरणे) (पु. ना.) खाकरण्यानें सुट्या जो कफ तो २ (प्र०) घाड्यास चाळ शिकवितांना जो खुसखुळा बाजविताना तो
- खाकावणें (धा. ना.) (प्र०) गर्जना करणें.
- खाखा (खाणें) (स्त्री. ना.) उपोषणादि कारणांमुळे अनेकवार भक्षिलें असतांही क्षुधा शान होऊं नये अशी जी अवस्था ती किं० अतिशय क्षुधा लागल्यामुळे केव्हा एकदां खाईन अशी अवस्था होय ती.
- खाखातें (वि०) (प्र०) फकंश.
- खाग (पु. ना.) (प्र०) मोक्ष.
- खागें (न. ना.) (प्र०) सूर्यचंद्राभोंवतें पडतें खळें तें.
- खांच (स्त्री. ना.) खळगा. २ व्यापारादिकांत येतो तोटा ती.
- खाचखोच (स्त्री. ना.) गायनादिकांनील डाव पेंच इ० ती. २लेखादिकांनील न्यूनाधिक भाव ती.
- खाज (खळ्ज) (स्त्री. ना.) कंडू.
- खाजवाखाजव (स्त्री. ना.) दुसऱ्यानें चिडून कलडास प्रवृत्त व्हावें म्हणून केली जी चेष्टा ती.
- खाजविणें (धा. ना.) कंड जावयाजोगा नखादिकांचा व्यापार करणें.
- खाजुगें (न. ना.) (प्र०) खाजें.
- खाजें (न. ना.) खारीक, खोबरे इ० मधुर पदार्थ तें. [२ (वि०) खष्ट.
- खाट (सं. खट्टा) (स्त्री. ना.) बाज.
- खाटलें (न. ना.) खाट.
- खाटीक (सं. खटिक) (पु. ना.) पशु इ० काचा वध करणारी व त्याचें मांस विकणारी एक निर्दय जाति आहे तो. २ (वि०) निर्दय.
- खाडा (पु. ना.) खळगा. २ (सं. खंड) सनत चाललेल्या कामास मध्ये विराम तो. ३ तो विराम ब्यावेळेस होतो तो काळ.
- खाडाग (वि०) समोपायानें दूध देत नाहीं अशी गाय इ० ती.
- खाडी (स्त्री. ना.) ब्या नदींत समुद्राचे भरतीचें पाणी जेथवर येतें तेथवर त्या नदीसच म्हणण्याचा व्यवहार आहे. [त्याचें क्षत तें.
- खाडूक (न. ना.) गळू इ० तें कि०
- खाण (सं. खनि) (स्त्री. ना.) ब्या ब्या स्थळीं जो जो पदार्थ उन्नज होतो तें तें स्पष्ट त्याची त्याची.
- खाणावळ (स्त्री. ना.) जेथ पैसा देऊन जेवायास मिळतें ती जागा. २ खाण्याबद्दल द्यावें लागते मोल ती.
- खाणें (धा. ना.) भज इ० पदार्थ तोंडांत घालून गळ्याखालीं उतरे भसा करणें. [२ काळीजखाऊ.
- खाणोरी (वि०) (प्र०). खादाड.
- खातर (अ० स्त्री. ना.) हा भारी, हा मान्य, हा पूज्य अशी बुद्धि ती. २ हा खरा किं० लबाड असा मनाचा निःसंशयपणा ती.
- खातरजमा (फा० स्त्री. ना.) खातर.
- खातरी (स्त्री. ना.) खातरजमा.
- खाताजेवता (खाणें, जेवणें) (वि०)

ब्यास खाण्याजेवण्याचे पदार्थांची उणीव नाही तो.

खातापिता (वि०) खाना जेवता.

खातें (न. ना.) रोजखरब्यावर एकाचे नावें अनेक रकमा अनेक पांनावर असतात त्याचें नांव दुसऱ्या कागदावर लिहून त्या खाली त्या देण्यायेण्याच्या सर्व रकमा लिहितात तो जो कागद तें. २ ब्याब्या नांवाखाली ब्या ब्या समुदायाची किं० व्यवहाराची घडामोड होत्ये तज्ज्ञामयुक्त जो तो समुदाय किं० व्यवहार तें.

खादणें (धा. ना.) (प्र०) खाणें.

खादाड (वि०) सर्वदा खाण्यावर ब्याचें चित्त तो.

खांदी (स्त्री. ना.) वृक्षाचे मुख्य शरीरास जो अवयव फुटतो ती.

खादी (स्त्री. ना.) हलके किमतीचें एक पोडें वस्त्र आहे. [पदार्थ तो.

खाद्य (सं. न. ना.) चावून खाण्याचा

खानेसुमारी (फा० स्त्री. ना.) शहर, गांव इ० कांतीर घरे इ० कांचे गणनेचा सरकारातून कागद कारितात तो.

खापर (सं. खपर) (न. ना.) धान्य इ० भाजायासाठी किं० खापरपोळी करण्यासाठी जें मातीचें पात्र करितात तें. २ कधी कधी सर्व मातीचे पात्रास किंवा धातूचा भाव्यासही म्हणतात जोडवर खापर फुटणें म्ह० कोणकान दुर्निमित्ताचे अधिकारी होणें.

खापरखुंटी (स्त्री. ना.) खापराचा तुरुडा ती.

खापरसून (न. ना.) एक धातु आहे.

खांबा (पु. ना.) (प्र०) धंकर.

खानू (वि०) खाणारी.

खाभाखाय (अव्य०) निश्चयपूर्वक.

खार (सं. क्षार) (पु. ना.) मीठ, तुरडी इ० पदार्थ ते प्र०. २ लोणच्यातील रस तो. ३ (स्त्री.) खडी नांवाचा क्षुद्र प्राणी ती. पदरास खार न लागूं देणें म्ह० आपला तोटा न होई असें करणें.

खारा (वि०) अंगी खारेपणा ब्याच्या असा पाणी इ० पदार्थ तो.

खाराखीर (स्त्री. ना.) थोड्या विषयासाठी जी कोणकावरोंवर ओढाताण ती.

खाल (स्त्री. ना.) अंगावरील कातडें.

खालसा (अर० पु. ना.) ब्याकडे जो गांव इ० इनाम, जहागिर होता तो त्याजकडून सरकारांत घेण्याचा व्यापार तो.

खाला (स्त्री. ना.) (प्र०) बाहुली.

खालावणें (खाली) (धा. ना.) धन, संपत्ति, ऊन इ० कमी होणें. २ संपत्ति इ० कमी झाल्यामुळे कोणकाचें खगानीस येणे. ३ (प्र०) उंचस्थळीचा पदार्थ अधोभागी करणें. खाली (अव्य०) अधोभागी. २ गुण इ० कांती न्यूनदर्शन. ३ (वि०) रिक्त जें स्थळ इ० तें.

खावंद (फा० पु. ना.) धनी, मालक.

खास (अर० अव्य०) खचितपणानें.

- खासगत (अ० वि०) स्वतःचा जो खिदाळणें (धा. ना.) भमयांदपणें हा-
पदार्थादि तो. २ (अव्य०) स्वतः स्व, चेष्टा इ० करणें.
त्यास. खिन्न (सं. वि०) खेदयुक्त.
- खासदार (पु. ना.) घोड्याचे चाक- खिरा (पु. ना.) काकडीत एक जाति
रीकरिता ठेविला जो मनुष्य तो. आहे.
- खासा (अ० वि०) मोठा जो मनु- खिरापत (फा० स्त्री. ना.) कथा इ०
ष्य त्यास सेवक इ० म्हणतात. समारंभांमध्ये नारळ, साकर, ह-
२ उत्तम गुणादिकेंकरून युक्त तो. रभण्यांची भिजलेली डाळ इ० वा-
खिचट (पु. ना.) (प्र०) मिसळ. टितात तो.
- खिचडी (स्त्री. ना.) तांदूळ, डाळ खिलात (अ० स्त्री. ना.) राजा
इ०कांचा मिश्रित समुदाय ती. स्वहर्षे कोणेकास प्रतिष्ठार्थें जें व-
२ दाटीस म्हणतात. स्तादि देतात ती.
- खिचा (पु. ना.) (प्र०) पयकाळ. खिलार, ह्लार (न. ना.) गापी इ०
खिजणें (धा. ना.) दुसऱ्यानें वस कांचा जो समुदाय तें.
- कादल्यामुळें कोधानें युक्त होणें. खिसगती (स्त्री. ना.) खातर.
- खिंड (स्त्री. ना.) दोन बाजूंस डोंगर खिसमीस (फा० स्त्री. ना.) व्यात
इ० उंचवटे असून मध्ये अडचणी- बीज नाहीं अशी द्राक्षाची एक
चा मार्ग असतो तो. जाति आहे.
- खिडकी (स्त्री. ना.) उजेड पडावा, खिसा (फा० पु. ना.) काहीं पदार्थ
वारा यावा इ० कासाठीं चौकटीस ठेवण्याकरितां पिशवीचे आकारा-
गरादे बसवून किं० दरवाजासार- चा अंगरख्यास लावितात अवयव
खी लावितात ती. तो.
- खिडकामिडूक (न. ना.) सोडकातो- खिस्त (अ० स्त्री. ना.) कोणेकास
डका जो प्रायः दागिन्यांचा समु- प्रातःकाळीं रुपये द्यावे व सायंका-
दाय तें. ळीं न्याचें व्याज व ते रुपये त्या-
खितपणें (धा. ना.) क्षीण व्हावया- पासून द्यावे अशा रीतीचा व्यवहा-
जोगें बहुत दिवस दुखण्यांत पडणें. र ती. आठचार दिवसांचेही बो-
खिजमत, दमत (फा० स्त्री. ना.) लीचा असा व्यवहार असतो.
सेवा, आज्ञा इ० तें. २ काहीं कार्यांतील व्या अनेक
खिजमतगार (फा० पु. ना.) जोश कडाकुटी त्यास त्रासानें म्हणतात.
- संभाळणें, पाय रगडणें इ० कामें खिळखिळा (वि०) ओढाताण इ०
करायासाठीं ठेवितात जो शूद्रादि कारणांमुळे व्याचे साधे शिथिल
तो. झाले तो.

खिळखिळीत (वि०) खिळखिळा.

खीच (स्त्री. ना.) (प्र०) खिचडी, एकत्रपणा.

खीर (सं. क्षिप्रा) (स्त्री. ना.) दुधामध्ये गव्हाले, नांदळ इ० घालून भक्ष्याच्या संगोगाने आटवून पकाज करितात ती.

खीळ (सं. कील) (स्त्री. ना.) दरवाजा इ० काचे प्रतिबंधार्थ जें अडकण करितात ती.

खुजट (वि०) स्वभावतः किं० रोगाने जो ठेंगणा मनुष्यादि तो.

खुजा (वि०) ठेंगणा.

खुंट (पु. न. ना.) ब्यास पाने इ० काही नाहींत केवळ सोट असा वृक्ष तो. २ हजामत केल्यावर हातास लागणाऱ्या गो केशांज तो. ३ पुश्चि जे चार कोरते ते प्र०. ४ जेथे न्हाती इ० बिन्हाइकाची बटि पाडात जमून बसतात तो. ५ दूरदेशीं जण्यस जितक्यानीं मिळून भाव्यानें जी गाडी केली त्यातील प्रत्येक मनुष्य तो. ६ खुंटावरचा कावळा म्ह० ब्या स्थळी ब्या मनुष्यास परदार, वतनवाडी, वायकोमुळे इ० नाहींत त्यास त्या स्थळीं म्हणतात.

खुंटणे (धा. ना.) प्रतिबंधादि कारणांमुळे कोणेकाने कुठित गाते होणे. २ पारिभित पदायांचा अंश कमी होणे.

खुटुटू (अभ्य०) हळूहळूपणाने.

खुडकरी (धा. ना.) उपाय चालेनासा

झाल्यामुळे हाकामा नीत बसणे.

खुडणे (धा. ना.) झाडाचीं पाने इ० नखांनीं तोडणे, कुरतुडणे.

खुडा (वि०) फार काम इ० कामुळे किं० तो तो अवयव बहुत वेळ एकसारखा धरल्यामुळे त्यास जो जडपणा येतो तो.

खुगगांठ (स्त्री. ना.) काहीं एक गोष्टीचें कोणेकास स्मरण राहावें म्हणून जी त्याचे पदरास गांठ देतात ती.

खुतखावीज (स्त्री. ना.) (प्र०) मालकीण, धनीण.

खुंतणे (धा. ना.) (प्र०) ध्यान करणे.

खुद (फा० वि०) खासगत.

खुनशी (स्त्री. ना.) खुनस करण्याचा स्वभाव ब्याचा तो

खुनस (पु. स्त्री. ना.) आपला अपराध कोणी केला असता त्याचें त्याकाळीं शासन न होई म्हणून स्मरण धरून कालीतरानें सूड उगविण्याचा मनांत धरिला भाव तो.

खुनी (फा० वि०) ब्याणें खून केला आहे तो.

खुपणे (धा. ना.) डोळा, शरीर इ० कांत केर, कांटा इ० शिरत्यामुळे त्यांनीं सतत वेदना उत्पन्न करणे. २ नेत्रादिकांनीं त्या वेदनेनें युक्त होणे. ३ कोणेकानें डोळा, मन इ० कांत खुपणे म्ह० असहनता उत्पन्न करणे.

खुपसणे (धा. ना.) काहीं एक पदाचींन जोरानें हस्तादि शिरविणे.

खुबसुरत (फा० वि०) सुंदर.

- खा (पु. ना.) गुडपा इ० शरीरा-
वयवांचे सांध्यांचे हाडांचा वतुल
उंचवटा तो.
- खी (फा० स्त्री. ना.) कोणिक पदार्थ
सर्व प्रकारें ज्ञानत्यावर त्यांत मना-
स आनंद होण्याजोगा जो धर्मवि-
शेष असतो ती. २ कोणिक पदार्थांत
असतें गुप्त मर्म तो.
- खुमखूम (स्त्री. ना.) कोणिकांत असु-
न्ये जी बल इ० कांची अहंता ती.
- खुमारी (भर० स्त्री. ना.) खुबी.
- खुरखूर (स्त्री. ना.) खुमखूम. २ काहीं
गोष्टीविषयी अंतःकरणास लागत्ये
चटपट ती. [इ० खरडून काढणे.
- खुरपणे (भा. ना.) खुरपाने गवत
खुरपे (न. ना.) गवत इ० काढाया-
चे एक लोखंडी औत आहे तें.
- खुरशी (भर० स्त्री. ना.) उंच वसा-
यचे उपायोगी व्यास चार पाय व
टेकायाचें साधन असतें असें ला-
कड इ० काचें केलेलें एक आसन
आहे ती.
- खुराक (फा. पु. ना.) शरीरास कुष्ट
याची म्हणून तूर, साखर इ० प-
दार्थ नित्यशः खानान तो.
- खुर्दा (फा० पु. ना.) रुपया इ० मो-
ठें नाणें देऊन जें ताबें इ० काचें
पैसे इ० नाणें घेतात तो.
- खुलणे (भा० ना.) स्तुति इ० कानें
कोणिकाचें अंतःकरण प्रसन्न होणें.
२ रंगादिकांच्या योगानें घर इ०
काहीं सुशोभित दिसावाजोग्या
अवस्थेस पावणे.
- खुला (वि०) उघडा. २ रिक्त जो तो.
- खुलासा (भर० पु. ना.) अंतःकरण,
भाषण इ० कांतील गुप्त भाषण तो.
२ घर, बाग इ० कांध्यावासी जी
रमणीयता असत्ये तो.
- खुश (फा. वि०) आनंदयुक्त.
- खुशकी (फा० स्त्री. ना.) पाण्यानीं जाव-
याजोगा जो मार्ग ती. याचा प्र-
योग जलमार्गांचे संभालानें घेतो.
- खुशबोई (फा० स्त्री. ना.) मुवास.
- खुशामत (फा० स्त्री. ना.) आनंद.
- खुशाल (फा० सं. कुशल) (वि०)
संपत्ति इ० कारणांमुळे आनंदयुक्त
तो. २ (अव्य०) काळजी न वाळ-
गितां जाणें, घेणें इ० काचें वि०.
- खुशाली (स्त्री. ना.) संतोष.
- खुशी (फा० स्त्री. ना.) संतोष.
२ (वि०) संतुष्ट.
- खुसपट (न. ना.) चीड पावयाजोगें
किं० अप्रतिश्रद्धावाजाजोगें जें
कोणिकाचें मर्म तें, किं० मूळ नस-
तो कलहास कारण तें.
- खुळगा (पु. ना.) रेडा.
- खुळपट (खुळा) (वि०) वांकडा झा-
ला जो हात, पाय इ० अवयव तो
व तसा मनुष्य तो.
- खुळा (वि०) रेडा. २ खुळपट.
- खूण (स्त्री. ना.) पदार्थावर करितात
किं० स्वनःसिद्ध असतें जें निःश-
र्त. २ गुप्तत्वानें आपला अभिप्राय
दुसऱ्यास कळता म्हणून करितात
जो नेत्र, वस्त्र इ० कांनीं संकेत तो.

खून (फा० पु. ना.) मनुष्यवध. खून खेडकुली (स्त्री. ना.) (ग्रं०) उपर चढणें म्ह० खून केला त्या वेळस खेडें (सं. खेटक) (न. ना.) लहानुनाचा उन्माद चढणें. गांव तें.

खूब (फा० वि०) पुष्कळ. २ खांगला खूळ (न. ना.) वेड. २ लोकांस उप-द्रवकारक जें बंड तें. ३ मुरळीत-पणानें होणारे कार्यास मध्ये जें विघ्न तें.

खेकाळणें (धा. ना.) घोड्यानें हिसणें.

२ मनुष्याने मोठ्यानें हंसणें त्यास निंदेनें म्हणतात. [२ आंठळणें.

खेंचणें (धा. ना.) ओढणें, तागणें.

खेंचर (फा० न. ना.) घोड्यापासून गाढवीचेठायीं किं० गाढवापासून घोडीचेठायीं उत्पन्न होत्ये अशी एक पशुजाति आहे.

खेंचर (सं. वि०) आकाशमार्गानें जाणारे पक्षी, नक्षत्रादि ते प्र०.

खेंचाखेंच (स्त्री. ना.) ओढाताण.

खेट (स्त्री. ना.) दाटी.

खेटणें (धा. ना.) चालण्यानें कोणक मार्गाचा भवधि हस्तगत होई असें करणें. २ कोणी कोणाशीं अंतर न राहावयाजोगें समीप होणें.

खेंटर (न. ना.) जोडा, वहाण यांस निंदेनें म्हणतात.

खेंटरखाऊ (वि०) काहीं कर्माविष-यां दुसऱ्यानें शिव्या दिव्या, खेंटरें मारलीं तथापि व्यास लाज ना-ही; पुनः खेंटरें खावी अशा स्वभा-वाचा तो.

खेटा (पु. ना.) बेरझार, येरझार.

खेद (सं. पु. ना.) इष्टपदार्थाचा योग किं० अनिष्ट पदार्थाची मि झाल्यामुळे अंतःकरणास व्यथा उत्पन्न होत्ये ती.

खेप (स्त्री. ना.) कोणें एक स्थळीं .

०णें, येणें मिळून जो एक व्या-ती. २ देशांत राहून देशांतरी-ला, गेला, जो बैल, गलबतें कांवर जिन्नस त्याचा भरणा तें

खेरीज (भर० वि०) शिवाय. २ मि

खेंव (सं. क्षेम.) (स्त्री. ना.) आलिः

खेव (अव्य०) (ग्रं०) तत्क्षणी.

खेवण (न. ना.) (ग्रं०) कोंडण.

खेवणें (न. ना.) (ग्रं०) गोभा.

खेव्मी (सं. क्षोणी) (स्त्री. ना.) (१) पृथ्वी.

खेळ (सं. खेलन) (पु. ना.) नि-विनोदार्थं व्या अनेक प्रकार क्रीडा त्या प्र०. २ त्यास सा सोंकझा इ० ते प्र०.

खेळणी (खेळ) (स्त्री. ना.) व व्यापार न करिता खेळण्याचा पार तो. २ खेळण्याविषयां सं-नियत जो काळ तो.

खेळीमेळी (स्त्री. ना.) परस्पर थडा, मस्कारी करावयाजोग परस्परांचा मित्रभाव तो. २ क्रमणेंसाठीं व्या थडा, विनोद नानाप्रकारच्या चेष्टा ती.

- खैरात (फा० स्त्री. ना.) पवन लोक खोचार (स्त्री. ना.) (प्र०) बंदूक.
 फकीर इ० कास धर्मार्थ जे द्रव्य खोजा (फा० पु. ना.) नपुंसक.
 वाटितात ती.
 खैवंग (वि०) (प्र०) बळकट.
 खैस (पु. ना.) खवीस.
 खो (सं. क्षय) (पु. ना.) (प्र०) नाश.
 २ विपत्तिकार. ३ कोणेकाचें को-
 नेक स्थळापासून उच्चाटन तो.
 खोंक (स्त्री. ना.) दगड इ० लाग-
 ल्यामुळें मस्तकादिकांस जें धत
 पडतें ती.
 खोंकड (वि०) म्हातारपणामुळें जो
 जर्जर झाला तो. २ (स्त्री. ना.)
 कोल्हासारखें रानातील एक ज-
 नावर आहे.
 खोंकर (वि०) (प्र०) फुटकें.
 खोंकला (पु. ना.) कास म्हणून एक
 रोग आहे; ब्याच्या योगानें कंठा-
 तून खोखो असा शब्द होतो.
 खोंगीर (फा० न. ना.) घोड्याच्या
 पाठीवर घालायासाठीं जें बुरणूस,
 वस्त्र इ० काचें करितात तें.
 खोंगीरभरती (स्त्री. ना.) काहींएक
 कायाविषयीं गणनीय जे त्याहून
 इतरांस निदनें झ०.
 खोंच (स्त्री. ना.) खोंक. २ गायन,
 भाषण, लेख इ० कानील खुबी ती.
 ३ व्यापारांत जो तोटा ती.
 खोंचणें (धा. ना.) पदार्थांचे छिद्रांत
 किं० छिद्र होई असा काहींएक पदार्थ
 बळानें शिरकविणें. २ कोणी को-
 णाचें मयें काढिल्यामुळें त्याणें त-
 काळ भग्नोत्साह होणें.
 खोटा, खोंट (स्त्री. ना.) पावलाचा
 मागचा भाग ती. २ सोनें, रूपें
 इ० कांची जो लगड ती. ३ खोटे-
 पणा. ४ व्यापारांत येतो जो तोटा
 ती. [लगड.
 खोटी (स्त्री. ना.) खोळंबा. २ (प्र०)
 खोटू (पु. ना.) (प्र०) लगड.
 खोड (स्त्री. ना.) मनुष्यादि सर्व प-
 दार्थमात्रांत किं० त्यांचे कृत्यांत
 ब्या गोष्टींचा अंश असावा तो न.
 सणें; किं० नसावा तो असणें ती.
 २ दुसऱ्यास क्रोध पावयाजोगी जो
 चेष्टा ती. ३ हें आवडतें, हें नको
 असा स्वभाव ती. ४ (न.) मृदंगा-
 चें लाकूड तें. ५ गंध उगाळण्या-
 चा चंदनादिकांचा तुकडा तें.
 खोडा (पु. ना.) मनुष्य इ० कांस
 भडकावायासाठीं लांकडाचें यंत्र
 करितात तो. २ गुंतून पडायजोगा
 काहींएक व्यापार ती.
 खोडी (स्त्री. ना.) खोड.
 खोत (पु. ना.) सरकारचे तर्फेनें
 गांव इ० कांचा वसूल जमा कर-
 प्यास योजिला असतो किं० वत-
 नदार असतो असा अधिकारी
 तो. २ जकात इ० कामाचा मत्ते-
 दार त्यासही म्हणतात.
 खोदणें (धा. ना.) खणणें. २ उकरणें.
 खोप (न. ना.) (प्र०) पोट.
 खोपट, खोपटी (न. स्त्री. ना.) फार
 लहान घर.

खोपा (पु. ना.) बायकाचे वेणीचा गगनोळ (न. ना.) (प्र०) आकाशा-
बुचडा. चें पृष्.

खोल (वि०) उथळ नव्हे तो, ओढ. गंगाजमनी (वि०) ड्या वस्त्राचे दो-
२ ड्याचा अर्थ उघड नव्हे असें जें होंबाजूंचे काठ दोहीं रंगांचे अस-
भाषणादि तें. ३ ड्याच्या अंतःकर- तात ते वरत, [पुच्छाचे काळे केंस.
णातील कि० भाषणातील अभिप्राय गंगावन (सं. न. ना.) वनगाईच्या
एक एकी समजत नाही असा जो गचकळणें (भा. ना.) नदी इ० कांत
मनुष्य कि० त्याचें अंतःकरण, मनुष्यादिकानें नाकातोंडात पाणी
भाषणादि तें इ०. जाऊन घाबरें होऊन खालीं जा,
वर ये अशा अवस्थेनें युक्त होणें.

खोलणें (भा. ना.) (प्र०) उघडणें.
खोलता (पु. ना.) (प्र०) मशालची.
खोली (स्त्री. ना.) खोलपणा. २ घरा-
मध्ये निजणें इ० कांकरितां जी
निवात जागा करितात ती.

खोळंबा (पु. ना.) कोणेंक कार्यास
जें साधन पाहिजे तें मिळेपर्यंत त्या
कार्याची स्वध्वता तो.

ख्यात (सं. वि०) लोकप्रसिद्ध.
ख्याति (सं. स्त्री. ना.) शौर्यादि गु-
णेंकरून जी लोकांत प्रसिद्धि ती.
ख्यालीखुशाली (स्त्री. ना.) चित्त
रमविण्यासाठीं जे गाणें, बजावणें
इ० व्यापार ती.

—ग—

ग-हा वर्ण तिसरें व्यंजन आहे. (पु.
ना.) संकेतानें गर्वास द्यणतात.
उ० त्या गृहस्थास अलीकडे गची
फार पीडा झाली आहे.

गई (स्त्री. ना.) शासन करण्यास
योग्य त्याची जी उपेक्षा ती.
गगन (सं. न. ना.) आकाश.

गचकळी (स्त्री. ना.) गचकळण्याच्या
व्यापारानें खालीं वर जाणें येणें
अशी घडली जी आवृत्ति ती.
२ काहींएक आरंभिलेल्या कार्यात
भय इ० कारणांमुळे कुठित गति
होण्याचा जो व्यापार ती.

गचका (पु. ना.) काहींएक स्थळीं
अटकल्यामुळे कि० चालताना उच
सखल जमीन लागल्यामुळे अक-
स्मात् जो आचका बसतो ना.
२ तसा गचका बसण्याजोगें जे ख-
ळगा इ० स्थळ ती. ३ काहींएक व्या-
पारामध्ये तोटा इ० धक्का बसतो तो.

गचांडी (स्त्री. ना.) मानेस अंगठा व
तर्जनी या दोन बोटांच्या मधील
भागानें जो धक्का देतात ती.
२ त्याच वेळीं मानेसही झ०.

गचावणें (भा. ना.) गचकळणें.
गञ्ज (अव्य०) आन पोकळी न राही
अशा प्रकारें.

गच्ची (स्त्री. ना.) घर, वाडा इ०
काचे ठायीं चुन्याने पिठून काढ-
लेली भूमि ती. [व्यापार ती.

गच्छंती (स्त्री. ना.) पळून जाण्याचा

गज (फा० पु. ना.) चौवीस तसू प्र-

माणाचें वस्त्रादि मोजण्याचें मान

आहे तो. २ बंदुकींत धार ठास-

ण्याचे उपयोगी लोखंडी छडी आहे

ती. ३ खिडकी इ० कांस दोन

चार बोटांचे अंतरानें प्रायः उभे

तिधारी कि० काठीचे आकाराचे

मारितात ते प्रत्येकीं. [रास.

गंज (स्त्री. पु. ना.) धान्यादिकांची

गज (सं. पु. ना.) हत्ती.

गजगजीत (वि०) मुलें, माणसें इ०

कांची गलबल ब्यात असत्ये तें

गृहादिक. [समुदाय.

गजघंटे (पु. ना.) (घं०) हत्तीचा

गजनी (स्त्री. ना.) गर्भसुती एका

बाजूनें रंगीत असें एक उंची

वस्त्र आहे.

गजव (अर० पु. ना.) अवसान ख-

चायाजोगें मोठें संकट गुजरतें तो.

२ दुसऱ्यानें दबलें जावयाजोगा जो

शिव्या देणें, मारणें इ० घेगा तो.

गजबज (स्त्री. ना.) अनेक मनुष्ये

एकत्र असल्यामुळें त्यांचे शब्दा-

चा गलबा असतो ती.

गजबजणें (धा. ना.) कोणक स्थळ

गजबजीनें युक्त असणें. २ दरवडा

इ० कारणांमुळें धैर्य सुटून घाबरें

होणें.

गजर (सं. पु. ना.) कीर्तनादिकांत

ईश्वर नामोच्चारादि सर्व मिळून

मोठा शब्द करितात तो, कि०

अनेक वाद्यांचा मोठा शब्द तो.

२ प्रहर भरला म्ह० तासावर स-

गळ्या प्रहराचे ठोके मारितात तो.

गजरा (पु. ना.) अनेक पुष्पें एकत्र

गुंफून हातांत घालायासाठीं करि-

तात तो. २ रित्यांचे एक करभू-

षण आहे.

गजांतलक्ष्मी (सं. स्त्री. ना.) जीमध्ये

हत्ती आहेत अशी संपत्ति ती. २ पं-

चा मात्र केवळ नेसापास मिळ-

याजोगी जी संपत्ति तीसही द्वाणनात

गट, गट्ट (पु. ना.) एकचित्त मनु-

ष्यांचा काहीएक कार्यार्थ जमलेला

समुदाय तो. २ (अव्य०) काहीं.

एक पदार्थ त्वरेनें गिळतेंसमयीचे

शब्दाचें अनुकरण. गटकरणे हा

दुसऱ्याचें द्रव्य खाणें.

गटकळी (स्त्री. ना.) गटंगळी.

गटंगळी (स्त्री. ना.) गचकळी.

गट्टी (स्त्री. ना.) अव्यंत मित्रपणा ती.

गठडी (स्त्री. ना.) वस्त्रांत द्रव्यादि

घालून जी पुरेचुंडी बांधितात ती.

२ गम द्रव्य. ३ पिशाचादि उपद्रवा-

मुळें निश्चेष्ट होऊन पडलेलें शरीर.

गंठीसोड (पु. ना.) (घं०) भामत्या.

२ कृपण.

गट्टा (पु. ना.) कापूस, कापड इ०

काचें बैल इ० कावर वाहून न्याव-

याजोगें घट बांधिलें ओझें तो.

गड (पु. ना.) पाहाडी किळा.

गंडकी (सं. स्त्री. ना.) एक महान-

दी आहे. २ (ग्रं०) सोनें कसून गडा (पु. ना.) चार पेसे किं० कव-
पाहाण्याची कसोटी.

गडगंज (वि०) धनधान्यादिकेंकरून
न समृद्धिमान जें गृह किं० त्याचा
धनी तो. २ (अव्य०) इष्ट कार्यास
पुरे होई अशा प्रकारें.

गडगड (अव्य०) मेघ, रथ, गाव्या
इ० कांचे गतिसमर्थांचे शब्दा
अनुकरण. [चा समुदाय तो.

गडगडाट (पु. ना.) गडगड शब्दा-
गडगनेर (पु. ना.) केळवण.

गडगा,घा (पु. ना.) एकावर एक
रचलेल्या अनेक दगडांचा ढीग तो.

गडत (अव्य०) अत्यंत अदृश्य होई
अशा प्रकारें. उ० द्या झाडीति
सगळी फौज गडत झाली. २ (स्त्री.
ना.) काळोख.

गडद,डत (न. ना.) अनिश्चय अंध-
कार तें. २(वि०)गद. [खळ्या तें

गडदर (न. ना.) (ग्रं०) खोल जे

गडप (अव्य०) ठाव ठिकाण न लागे
अशा प्रकारें.

गडबड (स्त्री. ना.) भाषण, वाद्ये इ०
कांचा घोळ ती. २ त्यानें झालेली
अंतःकरणाची व्यग्रता ती. ३ त्या
व्यग्रतेनें काहीं कामाची झाली बि
घडाविघड ती. ४ इतर कार्य न
सुचायाजोगा व्यापार ती इ०.

गडबडणें (धा. ना.) पात्रादि अनेक
श्रद्धानीं आभारापासून सुटून ग-
डबड असा शब्द करीत जाण
२ व्यग्र चिंत हाणें. ३ काहीं प-
दार्थ गैर विल्हेस लागणें इ०.

व्या यांचा समुदाय तो. २ मनु-
ष्याचे हातांत व घोड्याचे गळ्यांत
काव्या सुताचा दृष्ट इ० न व्हावी
म्हणून बांधितात तो. एकाद्यास गं-
डा घालणें म्ह० त्याचें भूलथापीनें
द्रव्य हरण करणें. [जुडी. ४ चाकर.

गडी (पु. ना.) गधी. २ मंत्र. ३ (स्त्री.)

गडा (स्त्री. ना.) लहान भुईकोट किं-
ला. २ दाहा दस्ते कागदाचा समु-
दाय ती.

गटूळ (वि०) खडूळ.

गण (सं. पु. ना.) समुदाय. २ देव,
मनुष्य, राक्षस असे तीन ते प्रत्ये-
की. ३ कविनेत लघु, गुरु इ० कां-
वरून बांधिले आहेत जे आठ प्र-
कार ते प्र०. ४ सेवक इ०.

गणगोत (न. ना.) भाऊवंद; सोयरे
भायरे इ० तें.

गणणें (सं. गणन) (धा. ना.) एक,
दोन इ० मोजणें. २ हें भारी, हें
पूढ्य असें मानणें. [अशी बुद्धि.

गणती (स्त्री. ना.) संख्या. २ हें पूढ्य

गणना (सं. स्त्री. ना.) गणती.

गणिका (सं. स्त्री. ना.) कळवंतीण.

गणित (सं. न. ना.) अंकांची घडा-
मोड तें व त्यापासून सिद्ध झालें
फल तें.

गणीम (पु. ना.) (ग्रं०) गलीम.

गत (सं. गति) (स्त्री. ना.) अवस्था-
तर. २ मृदंगादि वाद्य वाजविण्या-
च्या किं० नृत्याच्या अनेक रीति
त्या प्रत्येकीं. ३ सादृश्य या अर्थी

प्रयोग. उ० वेव्याचगेत काय क-
रवोस. ४ (वि०) गेलिला. उ०
गतवर्ष, गतगोष्ट इ०. ५ नाहीं
सा झालेला, गावास गेलिला, किं०
मरण पावलेला. उ० गतवस्तु, ग्रा-
मांतरगत, गतभर्तृका.

गताळका (सं. गतलका) (स्त्री. ना.
(प्र०) अकेशा विधवा जी स्त्री ती.
गति (सं. स्त्री. ना.) कोणिक देशाव-
धीपर्यंत पाद इ० रूप टाकण्या-
चा व स्वस्थव्यापारानें पोचण्याचा
व्यापार ती. २ काहींएक कार्या-
चा जो निवाह ती.

गयंतर (सं. न. ना.) उपायांतर.
गथागोवी (स्त्री. ना.) (प्र०) गुंता,
गुताडा. [ते. २ (वि०) मळकट.
गदळ (न. ना.) केर, कचरा इ० मळ
गदारोळ (पु. ना.) (प्र०) पांडित्य,
व्याख्यान. २ गलबा. ३ (अव्य०)
गदगद हंसणें.

गय (सं. न. ना.) जातिं अक्षरें, मा-
त्रा अमुक असाव्या असा नियम
नाही ती कविता तें.

गंध (सं. पु. ना.) पुष्पादिकांतलि सु-
वास. २ (न.) चंदनादिकांचे का-
ष्ठ उगाळून देवादिकांस लावायास
करितात तें. [आहे.

गंधर्व (सं. पु. ना.) देवांत एक जाति
गंधर्वनगर (सं. पु. ना.) आकाशांत
नगरासारिखें दिसतें तें.

गप, गप्प (स्त्री. ना.) मिथ्या गोष्ट ती.
गपकन, गपकर, गपदिशी (अव्य०)
अकस्मात्.

गपचप (अव्य०) न बोलता.

गप्प (स्त्री. ना.) गप. २ (अव्य०)
ठावठिकाण न लागायाजोंगें होई
अशा प्रकारें. [पणा.

गफलत (अर० स्त्री. ना.) असावध-
गवर (वि०) द्रव्यसंपन्न.

गवरू (वि०) शरीर, धन इ० कार्त्तीं
सुदृढ संपन्न तो.

गवेल (न. ना.) चिखल, चुना इ०
वाहून नेण्याचें पात्र तें.

गभस्ति (सं. पु. ना.) सूर्य.

गंभीर (सं. वि०) व्याचा आशय ए-
काएकीं ध्यानांत येत नाहीं; किं०
मोठ्या संकटांत जो घाबरत नाहीं;
अ० जो उतावीळ होत नाहीं असा
मनुष्यादि तो. २ अतिशयित खोल
डोह इ० तो. ३ स्थिर चाललेलें
नदी इ० कांचें पाणी, मेघ, समुद्र
यांचा शब्द तो.

गमजा (फा० पु. ना.) गैररीत. २ शं-
गारसंबंधी चेष्टा.

गमणें (सं. गमन) (धा. ना.) सुखानें
काळ जाणें. २ (प्र०) भासणें.
३ व्यर्थ काळ घालविणें.

गमत, गंमत (स्त्री. ना.) सुखानें
काळाचा भतिक्रम तो. २ तो काळ
जाण्यास जें साधन ती.

गमन (सं. न-ना.) जाण्याचा व्यापार.

गमावणें (धा. ना.) काहींएक पदार्थ
साडणें इ० कांच्या योगें नाहींसा
करणें. २ मरणें. ३ अन्न इ० पा-
लविणें.

गय (स्त्री. ना.) गई.

- मयाळ, ळी (वि०) ब्यास स्वतः गुरुवती (स्त्री. ना.) (घं०) गुरुत, ज्ञान नाही आणि सांगितलें सम- श्रेष्ठपणा.
जत नाही असा मनुष्य तो. २ प- गुरुवा (वि०) (घं०) द्यातारा.
रागंदा झालेले कुळ.
गुर (पु. ना.) फलादिकांतील मगळ गर्जना (सं. स्त्री. ना.) मेघादिकांचा
तो. २ (सं. न.) विष. गर्जना (सं. स्त्री. ना.) खट्टी.
गुरक (अर० वि०) जल ६० कांचे गर्द (वि०) गडद.
ठायीं निमग्न झालेला. २ काहींएक गर्दभ (सं. पु. ना.) गाढव.
विषयांत जो निमग्न तो. गर्दी (फा० स्त्री. ना.) अतिशय दाटी.
गुरका (पु. ना.) नाचणें ६० कांचे २ युद्ध, दंगा, पर्जन्य, शिब्या इ०
वेळेस वाटोळें फिरण्याचा व्यागार कांच्या अतिशयाम् झणतात.
तो. २ काहीं पदार्थांभोंवता मनु- गर्भ (सं. पु. ना.) मातेच्या उदरातील
ष्यादिकांनीं घातला वेढा तो. रक्तेनागासन झालेला जीव तो.
गुरज (अर० स्त्री. ना.) ब्या पदार्था- २ पदार्थांचे आतील भाग तो.
दिकांचाचून कोणेंक कार्य अडलें ३ श्लोकादिकांतील जें तात्पर्य तो.
जातें त्याची त्याविषयी जी सापेक्ष- गर्भगळित (गर्भ, गळणें) (वि०) कां-
ता ती. २ चालढकल. हींएक कारणानें अतिशयिन भ्या-
लेला तो.
गरत (सं. गृह, रत) (स्त्री. ना.) गर्भश्रीमंत (सं. वि०) गर्भसुखी.
विवाह होऊन व्यभिचार दोषामुळे गर्भसुखी (सं. वि०) जो आपल्या उ-
जो जातिभ्रष्ट झाली नाही ती स्त्री. त्पत्तिकार्यां बहून संपत्तिमान् तो.
गरल (सं. न. ना.) विष. गर्भिणी (सं. वि०) गर्भवती.
गरळ (सं. गरल) (स्त्री. ना.) विष- गर्व (सं. पु. ना.) अहंकार.
युक्त सर्पादिकांची जी लाळ ती. गर्विष्ठ (वि०) ब्यास गर्व आहे तो.
गरळा (पु. ना.) लहान मुलांचे औ- गलतान (अर० वि०) मयाळ.
षध. गलथा (पु. ना.) चौरंग, पाट, चि-
गराडा (पु. ना.) वेढा. रा ६० कांचे बाजस क्रमानें उत-
गराद (स्त्री. ना.) गजतृतीयार्थी. रता जो काहींसा आकार करि-
गरादा (पु. ना.) गराद. तात तो.
गरीब (अर० वि०) उदाम नव्हे तो गलफटणें (गफलत) (धा. ना.) काहीं
व जो द्रव्यहीन तो. पदार्थांनीं थोड न लाभायान्नांगें चु-
गरीबगुरीब (वि०) गरीब ६० तो. कणें किं० सांडणें.
गरीबी (स्त्री. ना.) गरीबपणा.

गलबत (न. ना.) नौका.

गलबल (स्त्री. ना.) गरुका. २ कां-

हीं एक व्यवहाराची किं० त्याच्या
रचनेची घातमेल ती. ३ पावरेंणा.

गलीम (अर० पु. ना.) शत्रु.

गलेलट्ट (वि०) अक्षरशत्रु असून
शरीरानें धष्ट पुष्ट तो.

गळा (फा० पु. ना.) कित्येक मण,
खंडी इ० रूप जो धान्याचा स-
मुदाय तो.

गळी (स्त्री. ना.) लहान रस्ता.

गळीकुची (स्त्री. ना.) भाडगळी.

गवगवा (पु. ना.) गलबल. २ कां-
हीं एक गोष्टीची प्रतिद्रि.

गवसणी (स्त्री. ना.) वीणा इ० कांस
आच्छादनासाठीं जी तडाकार पि-
शनी करितात ती. [सापडणें

गवसणें (सं. गवेषण) (धा. ना.)

गवांती (स्त्री. ना.) (घं०) अन्नसत्र.

गवाक्ष (सं. न. ना.) लहान खिडकी.

गव्हर (स्त्री. ना.) गुहा.

गव्हरणें (धा. ना.) (घं०) सांगणें.

गव्हार (वि०) अप्रयोजक मनुष्यास
क्षणतात.

गस्त (फा० स्त्री. ना.) किल्ला, शहर

इ० कांचे संरक्षणार्थ रात्रीं फिर-
ण्यास ठेविला जो मनुष्यसमुदाय
तो व त्या समुदायाचा जो फिर-
ण्याचा व्यापार ती. २ (न.) मंड-
पादिकांचा जो खण तें.

गहन (सं. वि०) दुर्गम, दुर्ज्ञेय जो प-
दार्थ तो.

गहिरा (वि०) चांगला खललेला जो
रंग तो.

गहिवर (सं. गहवर) (पु. ना.) शोका-
दि कारणांमुळे रडें येण्यापूर्वी जो
कंठ दाटून येण्याची अवस्था तो.

गहीस (वि०) (घं०) मूर्ख किं० अ-
विचारी. २ वाईट.

गळ (पु. ना.) लहान लहान मासे
धरण्यास लोखंडी कांढ्यांचें यंत्र
करीत असतात तो. २ विहीर इ०
कांतील पडलेलें पात्र इ० तें काढा-
यास लोहादिकांचे अनेक अंकडे
एकत्र करून करितात यंत्र तो.
३ मनुष्यास फार्शी देण्याचें यंत्र
तो. ४ गळ घालणें झ० एकाद्यास
आपलें कार्य करण्याविषयीं अग्रंत
आग्रह करणें इ०.

गळंगा (पु. ना.) (घं०) खरें खोटें.
सोंवळे ओंवळे यांचा जेथें भेक्ष
नाहीं असा एकंकार तो.

गळणें (सं. गलन) (धा. ना.) आ-
भारबंध शिथिल झाल्यामुळे खालीं
पावयाजोगें ध्यापासून वियुक्त होणें.
२ छिद्रादिकारणांमुळे पात्रांतून प-
दार्थ खालीं पडे असा होणें. ३ आ-
रंभिलेला व्यापार तडीस न नेत
यकणें इ० कारणांमुळे आरंभणा-
रांतून कित्येकांनीं मागे राहणें.

गळती (गळणें) (स्त्री. ना.) गळ.

गळसोटी (स्त्री. ना.) गळ्यापाशीं
होणारा एक रोग आहे.

गळा (सं. गल) कंठ.

गळहाटणें (धा. ना.) गळफटणें.

गळहांटा (पु. ना.) काहीं एक कार्या-
ची अव्यवस्थेमुळे झालेली दुर्दशा
तो. २ कडवा पेढा इ० काचा पें-
व्याशिवाय जो पाचोळ्यांचा पस-
रलेला समुद्राय तो.

गळाळा (पु. ना.) (घं०) मधुर जो
रस त्याची धारा तो.

गा (अव्य०) संबंधन भगा या अर्थाचे.

गाडली (स्त्री. ना.) (घं०) गाय.

गागणें (धा. ना.) ओरडणें.

गांगरजें (धा. ना.) भय इ० कारणा-
मुळे काहीं सुचेना भशा अवस्थेस
पावणें.

गांजणूक (स्त्री. ना.) गांजण्याचा व्या-
पार तो व त्यापासून झालेले को-
णास दुःख ती.

गांजणें (धा. ना.) कोणेकास चैन न
पडे असें वारंवार दुःख देणें.

गांजणें (सं. गर्जन) (धा. ना.) मेघा-
दिकांनीं गर्जना करणें. २ काहीं
एक गोष्ट प्रसिद्ध होणें.

गाजतीराणीव (स्त्री. ना.) (घं०) श्रु-
तीची गर्जना.

गाजी (अर० पु. ना.) कीर्ति वाखा-
णायजोगा प्रतापी तो.

गांठ (सं. ग्रंथि) (स्त्री. ना.) दोरी
आदिकरून पदार्थाचे पदर परस्पर
गुंतवून त्याची शेवटे ओढिलीं अ-
सतां जो कांहीं मध्ये टेंगळामारिखा
विशेष होतो तो. २ परस्परांची दृ-
ष्टादृष्ट, उत्तर प्रत्युत्तर इ. वाक्या
जोगा जो त्यांचा समीप संबंध तो.
जबाबारी, प्राणार्थी गांठ म्ह०

त्याचा जाण्याचा प्रसंग असा
अर्थ इ०.

गांठणें (गांठ) (धा. ना.) दोरी इ०

गांठ देऊन साधणें. २ ज्याच्याशी
आपले कार्य आहे त्यास स्वगतीनें
समीप करणे इ०.

गांठा (पु. ना.) (घं०) पिंजरा.

२ एक कंठभूषण पुरुषाचें आहे.

गांठोडी (स्त्री. ना.) गळडी.

गांठोडें (न. ना.) वस्त्र, धान्य इ०

अनेक पदार्थ वस्त्रांत घालून गुं-
डाळून गांठ करितात ते. २ नाग-
पंचमीचे दिवशीं एक पक्वान्न क-
रीत असतात ते कि० गुप्त जें
द्रव्य तें. [कपटी.

गांठघाळ (वि०) गांठळ. २ (घं०)

गांठणें (धा. ना.) जमीन इ० कांठ
पूरणें. [झणतान.

गांठभस्मे (वि०) द्रव्यवानास निदेनें

गाडा (पु. ना.) ज्यास दोन चाकें
लावून ओझें इ० वाहण्यास जें वा-
हन करितात तो. २ डक इ० कांस
वर्तुळाकार काष्ठ असतें तो.

गाडी (स्त्री. ना.) लाहान गाडा.

गाडीवान (पु. ना.) गाडी हकण्याचें
कसब करितो तो. [समर्थ तो.

गाडू (वि०) कांहीं एक कार्याविषयी अ-

गाडोरा (पु. ना.) (घं०) घर इ०
काचा पाया.

गाढ (सं. वि०) निविड.

गाढमूढ (वि०) अतिशयित गाढ.

गाढा (वि०) ज्या कसबांत जो पुरा
तो. २ (घं०) बलाढ्य.

- गाणें (सं. गान) (न. ना.) ध्रुव इ० तें. २ (धा. ना.) ध्रुव इ० झणणें. ३ (न.) लावचलाव कंटाळा येण्या-जोगी जी गोष्ट तें.
- गात्र (सं. न. ना.) अंग. [भिमान.
- गाथा (पु. ना.) (प्रं०) व्याख्या. २ अ-गादी (स्त्री. ना.) निजणें किं० व-सणें याकरितां वस्त्राचें पोटीं कापूस इ० घालून शिवून करितात ती. २ राजे इ० जे अधिकारी त्यांचे बसायाचें आसन ती.
- गांध (स्त्री. ना.) पित्त इ० विकृतीनें किं० मुंगी इ० उसल्यामुळें शरी-राची त्वचा जाड होऊन गांठी-सारखी वर उठत्ये ती.
- गांधील (स्त्री. ना.) गांधीलमाशी.
- गांधीलमाशी (स्त्री. ना.) माशांत एक भेद आहे. [भाषण.
- गानवी (सं. गान) (प्रं०) बोलणें,
- गाफल, फील (अर० वि०) असावध.
- गाबाळ (पु. ना.) पानें, कागद इ० कित्येक पदार्थ समुदायांतून चांग-ला चांगला अंश निवडून घेऊन राहिला जो अंश तो तें. [गर्भ तो.
- गाभ (सं. अप०) (पु. ना.) उदरातील
- गाभा (सं. गर्भ) (पु. ना.) केळीचे झाडाच्या आतील अंश तो. २ माड इ० वृक्षाचे शेळ्याचा भाग तो. ३ वृक्षादिकांचे पोटीं जो कठिणांश असतो तो.
- गाभारा (गर्भ) (पु. ना.) देवालय-तील मुख्य जें देव राहाण्याचें स्थ-ळ तो.
- गोभवन (न. ना.) (प्रं०) सुस्माकुर.
- गाय (सं. गौ) (स्त्री. ना.) शिंगें अ-सून जिचे गळ्या खालची कातडी लांबत असत्ये अशी एक पशुजा-ति आहे त्यातील स्त्री ती. २ (वि०) स्वभावानें जो गरीब तो.
- गायक (वि०) गवई. [पार तें.
- गायन (सं. न. ना.) गाण्याचा व्या-
- गार (स्त्री. ना.) एक पांढरा भोंडा आ-हे. २ पर्जन्याचें उदक पडत जमून खडीसक्रेच्या खड्यासारख्या व्या पडतान ती. ३ (वि०) अति-शय थंड पाणी इ० तें. ४ हिरवेपणा-चा अतिशय वर्णायाचा असतो या-चा प्रयोग होतो. उ० हें झाड हिरवें गार दिसतें. गार होणें म्ह० तूप होणें. [भोंडा नी.
- गारगोटी (स्त्री. ना.) पांढरा वाटोळा
- गारठा (गार) (पु. ना.) पाणी इ० पदार्थांत जो थंडपणाचा अतिशय असतो तो.
- गारवा (पु. ना.) गारठा.
- गारुडी (सं. गारुड) (पु. ना.) सपो-दि वाळगून त्यावर पोट भरतो तो.
- गारुड (सं. गारुड) (न. ना.) इंद्रजाल. २ दुसऱ्यास फसवायाजोग्या अनेक प्रकारच्या युक्तींचा समुदाय तें.
- गारोडी (पु. ना.) गारुडी.
- गारोळा (वि०) घाण्या डोळ्यांचा.
- गान्हाणें (न. ना.) ज्यानें अपराध के-ला त्याचें जें दुसऱ्या कोणाजवळ कथन तें. २ देवाजवळ जो आपला अभिप्राय सांगणें तें.

गाल (सं. गळ) (पु. ना.) मुखाचे बाजूंचे दोहीकडील जे भाग ते प्रत्येकीं.

गालगुच्चा (गाल) (पु. ना.) गालास बोटानीं जो चिमटा घेतात तो.

गालफट-ड (न. ना.) गालाचे आंतील किं० बाहेरील प्रदेश ते.

गालफुगी (स्त्री. ना.) जेणेकरून गाल फुगतात असा एक रोग आहे; ब्यास गालगुंड म्हणतात तो.

गालीचा (फा० पु. ना.) प्रातिष्ठित लोकांचे बसायाचे उपयोगी एक चित्रवर्ण ऊर्णावस्त आहे तो.

गालेरा (गाल) (पु. ना.) गालगुच्चा.

गाव (पु. ना.) (प्र०) आश्रय.

गांव (स. ग्राम) (पु. ना.) व्याथळीं घरें बांधून मनुष्यांची चिरकाळ वस्ती असते तो, किं० तिचा सीमाबधि प्रदेश तो. २ त्या स्थळीं राहणारा मनुष्यादि समुदाय तो ३ चार कोस किं० एक योजन तो. ४ कांहीं एक गोष्ट गांवीं असणें, नसणें म्ह० लक्षांत असणें, नसणें इ०. [जो भित्त असत्ये ते.

गांवकुसूं (न. ना.) सर्व गांवाभोंवतीं गांवखुरी (अव्य०) गांवाचे आसपास.

गांवगन्ना (अव्य०) तालुका, मंडल इ० कांचे पांढचे जे अनेक गांव त्या सर्वांस प्रत्येकीं धरून.

गांवगुंड (गांव, गुंडा) (वि०) गारु-ब्यास जिंकायासाठीं त्याची विद्या शिकतो तो. २ अंगीं तादृश विद्या नसतं जो दुसऱ्यास जिंकण्या-

विषयीं प्रवीण तो, किं० नानाप्रकारच्या लबाब्या करून गांवांत खेळ करितो तो.

गांवढळ (वि०) मोठ्या मनुष्यांची रीत भात ब्यास करत नाही आणि प्रायः जो गांवदे गांवांत राहतो असा मनुष्य तो व त्याचा भाषणादि व्यवहार तो.

गांवढें (न. ना.) लहान गांव.

गांवढेगा (वि०) (प्र०) गांवढळ.

गावाई (स्त्री. ना.) (प्र०) गळबला.

गावारें (न. ना.) (प्र०) गव्हांरण.

गाशा, गांशा (अर० पु. ना.) वरले अंगास सकलादीचे तुकडे व आंतले अंगास खारवा असं शिवून बसायाचे उपयोगी दुहेरी वस्त्र करितात तो. गांशा गुंडांरणे, आटोपणें म्ह० विव्हाड आटवून पळून जाणें, अ० व्यापार इ० आटोपणें किं० मरणें.

गाहाण (न. ना.) सावकार इ० करू इ० कांस पैका देविसमयी तो उगवेल न उगवेल द्वाणून विश्वासार्थ जो माल ऐवज घेतो तो.

गाहाणवट (वि०) सावकाराकडे गाहाण ठेवलेलें वस्तु.

गाहाळ (वि०) व्यामर्षे अव्यवस्थितपणा बहुत आहे असा जो मनुष्य व त्याचा कारभार इ० तो. २ गैरविद्देश लागल्यामुळें सापडेनासा झाला जो कागद पत्र इ० तो.

गाही (स्त्री. ना.) ग्राही.

गाळ (पु. ना.) पाणी इ० कांचे तळीं

- जमलेला मळ असतो तो. २ काहीं एक पदार्थातील चांगला चांगला अंश निवडून घेऊन वगळ सगळ अंश राहिला तो. ३ (स्त्री०) शिवी.
- गाळण (स्त्री. नां.) गळून किं० थ-
कून गेल्याप्रमाणे जी अवस्था हो-
त्ये ती.
- गाळणें (धा. नां.) जल इ० पातळ प-
दार्थ किं० कुटलेला बारीक पदार्थ
त्यातील शुद्धभाग काढण्यासाठीं व-
स्त्रादिकावर घालून चांगला अंश
पात्रात पडे असें करणें. २ तीळ
इ० पदार्थ घाणा इ० कात घालून
त्याचा द्रव काढणें. ३ क्रमास आले-
ला पदार्थ गोष्ट इ० वगळणें इ०.
- गाळीं व (गाळणें) (वि०) गाळलेला
पाणो, चूर्ण इ० पदार्थ तो. २ अत्यं-
त या अर्थाचें द्योतक सोदा, लुच्चा,
लबाड यांचें विशेषण.
- गितू (न. नां.) (प्र०) गीन.
- गिरगिरी (स्त्री. नां.) भोंवड.
- गिरा (पु. नां.) राहु. २ (स्त्री. सं.) वाचा
- गिरि (सं. पु. नां.) पर्वत.
- गिर्काडा, डी (स्त्री. नां.) चक्रासारखें
भोंवतें फिरण्याचा व्यापार. २ स-
रळ मार्ग सुटल्यामुळें जो फेरा तो.
- गिर्की (स्त्री. नां.) मंडलाकार फिर-
ण्याचा प्रकार तो. २ रितादि वि-
कृतीमुळें जी घेरी घेते ती.
- गिऱ्हाईक (सं. ग्राहक) (वि०) दुस-
ऱ्यापासून जिन्नस विकत घेणारा
तो त्या प्रसंगी. २ गुणादिकांचा
ग्राहक तो.
- गिलावा (फा० पु. नां.) भित्त इ०
साक व्हावी झणून चुना किं०
माती यांचा लेप देतात तो.
- गिला (फा० पु. नां.) प्रपंचादि संबंधी
रडगाणें तो. २ नालिश.
- गिळंकृत (व. नां.) दुसऱ्याची ठेव इ०
गिळण्याचा व्यापार तें.
- गिळणें (सं. गिलन) (धा. नां.) का-
हीं एक पदार्थ तोंडात घेऊन गळ्या-
चे भात उतरेसा करणें. २ ठेव
इ० गिळंकृत करणें. ३ दुसऱ्यानें
केलेला अपराध किं० शिबीगाळ
इ० त्याचा प्रतीकार न करितां
उगें राहणें. ४ क्रोध, रडें इ० बा-
हेर दिसून न देतां आतले भात आ-
टोपणें.
- गी (स्त्री. नां.) (प्र०) वाचा.
- गीत (सं. न. नां.) गायन.
- गीति (सं. स्त्री. नां.) आर्याछंदांत
एक भेद आहे.
- गीता (सं. स्त्री. नां.) ईश्वरावतारांनी
बोलिलेले भगवद्गुणादि वर्णन ज्यांत
आहे असे जे पुराणाचे लहान ल-
हान अंश ते प्रत्येकीं ती.
- गीर (पु. नां.) गर. [संस्कृत भाषा.
- गीर्वाण (सं. पु. नां.) देव. २ (वि०)
- गुंग (वि०) डारादिकामुळें किं० कैफ
खाल्यामुळें मोहयुक्त तो किं० शास्त्र
इ० कांतील कठीण अंश पुरतेपर्णी
मनांत न आल्यामुळें मोह पावून प-
रावृत्त झाला तो किं० गायन इ०
विषयांत एकतानता झाल्यामुळें इतर
व्यापारी अनासक्त तो.

गुंगणें (धा. ना.) गुंग होऊन तुलू लागणें. २ मुखानें वर्ण न उच्चारितो नाकातील स्वरानें हुं हुं हुं हुं असें गायन करणें. ३ भोंवरा इ० कानें फिरतोना शब्द करणें.

गुंगारा (पु. ना.) कोणकास फसवून पळण्याचा व्यापार तो.

गुंगी (स्त्री. ना.) गुंगपणा.

गुच्छ (सं. पु. ना.) झुबका.

गुजरणें (धा. ना.) गुदरणें.

गुजराण (फा. स्त्री. ना.) अल्प द्रव्य इ० सामग्रिनें संसारादिकांचा कसा तरी सरासरी निवाह तो.

गुजरी (स्त्री. ना.) सायंकालचे समयी ऐनभरानें भरतो जो बाजार तो. २ लुगड्यांत एक भेद आहे.

गुजारत (स्त्री. ना.) देणें, घेणें इ० - व्यवहारी, प्रसंगी साक्षी इ० कर्माविषयी उपयोगी पडण्याकरितां कोणकाचे समक्षनेचा संबंध करून ठेविताना तो इ०.

गुंजारव (सं. पु. ना.) भ्रमराचा शब्द.

गुजारा (पु. ना.) गुजराण.

गुटमळणें (धा. ना.) काहीं एक गोष्ट करावी कीं न करावी अशा विचारानें पडणें. २ गुपटणें.

गुडगुडी (स्त्री. ना.) तंबाखू इ० किंत्वेक पदार्थाचा धूर पिण्याचें पत्र आहे ती.

गुडघा (पु. ना.) पायांचे मध्यभागाचे सांध्याचा जो प्रायः वरील भाग तो.

गुडघी (स्त्री. ना.) गुडघ्यास एक रोग होत असतो ती.

गुडदी (स्त्री. ना.) शिसा इ० बारीक तोंडाचे पात्रास तोंडीं बसविताना जो काष्ठ इ० कांचा तुकडा तो.

गुंडा (पु. ना.) वाटोळा धोंडा. २ आटोकाट शाहाणा तो.

गुडाखू (स्त्री. ना.) तंबाखूंत गूळ घालून एकत्र कुटून गोळा करितात ती. २ दुर्दशा.

गुंडाळणें (धा. ना.) वेष्टणें. २ पसरलेला पदार्थ भाकुंचित होई असा करणें. ३ वादादिकांत एकाद्यास पराजित करणें. [अतिशय तें.

गुडुप, पप (न. ना.) अंधकाराचा

गुढार (न. ना.) दंग्यामुळें पळून आ-

लेला मनुष्यसमुदाय तें. २ (ग्र०) (पु.) हत्तीच्या पाडीवरील होंडा.

गुण (सं. न. ना.) सत्व, रज, तम हे तीन. २ विद्या, कला, सत्य शौर्यादि जे धर्म ते. ३ (पु.) दुखणें इ० कांची उत्तार दशा तो.

गुणगूण (स्त्री. ना.) दुसऱ्यास स्वष्ट ऐकायास न जाई असें भाषण, अध्ययनादि ती.

गुणज्ञ (सं. वि०) गुणाचा जाणता.

गुणाचा (वि०) भलेपणा इ० त्यागले गुण इयामध्ये आहेत तो.

गुणावह (सं. वि०) जें औषधादि गुण देऊं लागवें तें.

गुणिजन (सं. वि०) मायनादि गुण इयामध्ये आहेत तो. [२ पंचाक्षरी.

गुणिया (पु. ना.) (ग्र०) गारोडी.

गुंतणें (धा. ना.) मोठ्ठें न व्हाया-

- जोगें एकादे पदार्थांत किं० व्यव-
हारांत सांपडलें जाणें.
- गुतणें (धा. ना.) गुंतणें.
- गुतवळ (पु. ना.) विंचरणें इ० व्या-
पारानें डोकीचे केंसांतून तुटून
गळालेला केश तो.
- गुंता (पु. ना.) चाललेला किं० चा-
लावयाचा काहींएक व्यापार त्यास
काहीं काळ न चालायाजोगा जो
प्रतिबंध प्राप्त होतो तो.
- गुत्ता (पु. ना.) मक्ता.
- गुथणें (धा. ना.) (प्रं०) गुंकणें.
- गुदगुद (स्त्री. ना.) कंड.
- गुदगुली (स्त्री. ना.) शरीरास ह-
स्नादि स्पर्श झाला असता हंसं या-
वयाजोगा जो विकार होतो ती.
२ काहीं इष्ट गोष्टीच्या श्रवणानें
आनंदासारखा अंतःकरणास जो
विकार उत्पन्न होतो ती.
- गुदमरणें, मुरणें (धा. ना.) नाका-
तोंडांतिल श्वास बंद झाल्यामुळें
घावरणें.
- गुदरणें (धा. ना.) आपण मोकळें
व्हावें झणून कोणेंक व्यवहारादि-
कांत पदार्थ किं० मनुष्य यास सं-
बद्ध करणें. २ अपरिहार्य संकट
प्राप्त होणें. ३ व्या व्या काळीं जें
जें कार्य करावयाचें किं० घडा-
याचें तें तें त्या काळीं न होतो
किं० न घडता तो तो काळ अ-
तिक्रान्त होणें. ४ मरणें.
- गुदराण (स्त्री. ना.) गुजराण.
- गुन्हा (फा० पु. ना.) अपराध.
- गुन्हेगारी (फा० स्त्री. ना.) गुन्हा.
२ त्या संबंधें गुन्हेगारापासून घे-
तात द्रव्य ती.
- गुप्त (सं. वि०) नाष्टचक्षु इ० इति-
यास गोचर नव्हे ती.
- गुप्ती (गुप्त) (स्त्री. ना.) एक शस्त्र
आहे; जें प्रायः शस्त्र असें ओळख-
लें जात नाहीं.
- गुंफणें (धा. ना.) शोभेसाठीं किं०
काहीं पदार्थ सिद्ध करायासाठीं तंतु
इ० कांन पुष्पें इ० ओंवणें किं०
संबद्ध करणें.
- गुंफा (सं. गुंफ) (स्त्री. ना.) आत
राहावयाजोगें पर्वतादिकांस बाळ
असतें ती. २ त्यासारखेंच जें
स्थळ बांधून करितान ती.
- गुंफिरा (पु. ना.) (प्रं०) गुंताडा.
- गुमान (फा० पु. ना.) खातर.
- गुमास्ता (फा० पु. ना.) धन्यानें अं-
गें करावयाचें जें काम त्यावर जो
त्यानें आपला मुखत्यार ठेविला
असतो तो.
- गुरकणी (स्त्री. ना.) व्याघ्र इ० कांनीं
क्रोधाच्या आवेशानें केलेला शब्द
ती. २ मनुष्यानें तसा केला जो
शब्द ती.
- गुरकावणी (स्त्री. ना.) दुसऱ्यानें द-
बलें जावें झणून दाखविली जी
गुरकणी ती.
- गुरंगुटणें (धा. ना.) सर्व अवयव ज्ञा-
कत असें वस्त्र पांघरून घेणें.
- गुरळी (स्त्री. ना.) (प्रं०) चूळ.

गुराब (अर० स्त्री. ना.) मोठें लढाऊ गलबत.

गुरु (सं. पु. ना.) विद्या सांगणारा ते किंवाप इ० जो आपणास पूज्य तो. २ बृहस्पति म्हणून जो देवांचा उपाध्याय तो. ३ दोन मात्रात्मक वर्ण तो. ४ वजनानें जड तो.

गुरुगम्य (सं. वि०) गुरूनें सांगितल्याचाचून समजायाचा नव्हे विषय तो.

गुरुपुत्र (सं. पु. ना.) गुरूचा मुलगा. २ जो सत्पुरुषाचा उपदेशी तो.

गुरुमंत्र (सं. पु. ना.) गुरूनें उपदेशिला मंत्र तो. २ कोणेंकांनं कोणेंकास उपदेशिली बरी, वाईट गोष्ट तो.

गुर्मी (स्त्री. ना.) तारुण्य, विद्या इ० संबंधीं जो शरीराचेठायीं मद असतो तो.

गुर्विणी (सं. स्त्री. ना.) गर्भिणी.

गुहाळ (न. ना.) उंसाचा रस काढण्याचा व गूळ करण्याचा कारखाना तें.

गुलकंद (फा० पु. ना.) गुलाबाच्या फुलांत खडीसाखर घालून खाण्यास उपयोगी पदार्थ करितात तो.

गुलगुलीत (वि०) फार मऊ.

गुलछबु, शबु (फा० पु. ना.) एक फुलझाड आहे.

गुलजार (फा० वि०) सुंदर.

गुलत्रय (न. ना.) (घं०) गूळ, राव, काकवी या तिहींचा समुदाय तें.

गुलबास (फा० स्त्री. ना.) एक फुलझाड आहे.

गुलदौशी (फा० वि०) द्रव्य व्ययादिकांचें भय न बाळगता नानाप्रकारचे विषय भोगण्याचा व्याचा स्वभाव तो.

गुलाब (फा० पु. ना.) एक फुलझाड आहे. २ त्याचें फूल तो. ३ त्या पुष्पांनीं सुवासित केलें पाणी तो.

गुलाबदाणी (फा० स्त्री. ना.) गुलाबपाणी ठेवण्याचें पात्र ती.

गुलाम (अर० पु. ना.) बटकीचा लेंक तो. २ महाहरामी तो.

गुलामगिरी (स्त्री. ना.) हरामीणा. २ गुलामासारिखें भार्जवपूर्वक सेवादिक कर्म ती.

गुलडाग (पु. ना.) तापविलेल्या खिळ्यानें दिलेला डाग तो.

गुल्ली (स्त्री. ना.) (घं०) गलबला.

गुहा (सं. स्त्री. ना.) पर्वत इ० कांच ठायीं व्याघ्रादिकानीं आन राहावयाजोगें जें बीळ असतें ती.

गुहिरा (पु. ना.) (घं०) इच्छेस येईल नसा शरीराचा रंग धरणा. रा एक सरख्यासारिखा प्राणी आहे.

गुह्य (सं. न. ना.) उपस्थ. २ गुप्त वर्तमान इ० तें.

गुळणी (स्त्री. ना.) टाकायाच्या उद्देशानें तोंडात घेतलें जें पाणी ती. २ काहीं विकृतीनें तोंडातून पडतो रक्ताचा चूळ ती.

गुळपापडी (स्त्री. ना.) एक पक्वान्न आहे. २ परोक्ष किं० पाठीमागे

अपराध करून समक्ष गांठ पडली
असता प्रसन्न करण्याविषयीं जें
गोंडगोंड कपटाचीं भाषणें ती.

गुळवणी (न. ना.) गूळ मिसळले
पाणो. २ (प्रं०) भाषाची पेज मात्र
प्यावयास द्यावीं असा हाल कर-
ण्याचा प्रकार तें.

गुळाचागणपति (पु. ना.) स्वतः हा-
तानें काहीं काम करावयाचें नार्ह.
आणि दुसऱ्यास मात्र तूं आळशी
आहेस तुला काहीं काम होत नाहे
असें म्हणणारा तो. २ थोडा बहुत
अर्गी धनीपणा असून एकाद्या
कारभाराविषयीं हें बरें कीं वाईट
इ० काहींच न बोलणारा तो.

गुळाळा (पु. ना.) (प्रं०) गुळणी.

गुळुंब, भ (सं. गुल्म) (न. ना.) र.
कन्निकारानें शरीरावर गांठ उ.
ठये तें.

गुळहार (न. ना.) गुहाळ.

गूज (सं. गुह्य) (न. ना.) (प्रं०) को-
णास न कळूं देण्याचें काहीं वर्त-
मानादि तें.

गूढ (सं. वि०) गुप्त. २ व्याचा बोध
व्याख्यास कठीण असा श्लोकादि
किं० त्याचा अर्थ तो.

गूत (स्त्री. ना.) सूत्रादिकांस जो मध्ये
निडा पडतो तो.

गूल (फा० पु. ना.) बंदूक इ० कांच्या
तोड्यास अग्नि लाविला असतां शे-
वटीं कळोसारखा आकार होतो
तो. २ खिळी इ० तापवून वर्तुळ
डाग देतात तो. ३ (स्त्री. ना.) अ-

कस्मात् काहीं मारामार किं० चो-
र इ० कांची आवाह आल्यावरून
लोकांनीं आरडूं लागावें, घाबरावें,
पळूं लागावें अशी जी अवस्था ती.
किं० तिणें झालेला गलवा तो.

गृह (सं. न. ना.) घर.

गृहस्थ (सं. पु. ना.) व्यास वायको
आहे तो. २ जो भिक्षुकीनें पोट भ-
रीत नाहीं तो. ३ भला मनुष्य.

गृहिणी (स्त्री. ना.) व्याणें जिशी
लग्न केलें ती त्याची.

गोंगाणा (वि०) व्याचें सर्व भाषण ना-
कांतून स्वरीत होतें तो.

गोंडा (पु. ना.) एक अरण्यपशु आ-
हे; व्याचे नाकावर शिंग असतें.

गोंद (पु. ना.) मखमाल इ० कांचे
फुलांचा मुच्छ तो. २ रत्नयांचे
पायातील बोटातलें एक भूषण आहे.

गेरू (सं. गैरिका) (स्त्री. ना.) काव.

गेळ (स्त्री. ना.) एक झाड आहे.

२ (न.) तिचें फळ तें. ३ पशूचा
चिरलेला खुर तो प्रत्येकीं.

गेळा (पु. ना.) तूप, तेज इ० ठेवाया-
चें लहान तोडाचें एक पात्र आहे
तो. २ गेळीचें फळ.

गैर (अर० अव्य०) कितीएक श-
ब्दांमार्गे याचा योग होतो तेथें
कचित् त्याचाचून असा त्याचा
अर्थ जाणावा. उ० गैर अन्याय.
गैर समजूत इ० २ (वि०) वास्त-
विक नव्हे तो असाही अर्थ होतो.
उ० गैरमार्ग इ०.

गैरसाळ (वि०) खोष्टाळ जें रूप

- इ० नाणें तो. २ ब्याब्या व्यवहारा-
ची रीत शुद्ध नाही अस्य जो म-
नुष्य तो व त्याचा भावणादि व्यव-
हार तो.
- गोखातू (अभ्य०) (प्र०) मध्यंतरींच.
गोगेलगाय (स्त्री. ना.) एक क्षुद्र जं-
तु आहे. २ (वि०) प्रकृतीनें अत्यं-
त गरीब तो.
- गोगाट (पु. ना.) माशा इ०कांचा
गोगों शब्दाचा अतिशय तो.
२ गलबा. ३ काहीएक गुप्त गो-
ष्टीची प्रसिद्धि.
- गोचर (सं. पु. ना.) ब्या पदार्थाचें
प्रत्यक्ष ब्या इंद्रियास होतें तो त्यास.
गोचीड (पु. ना.) एक क्षुद्र जंतु आ-
हे जो प्रायः गाय, बैस इ० पशू-
ंचे अंगावर पडतो.
- गोटा (पु. ना.) आतील पाणी आट-
लेला मुखा नारळ. २ वाटोळा
दगड.
- गोठण (स्त्री. ना.) पाण्याच्याजवळ
दाने प्रहरचे वेळेस गुरांस बसाया-
चो जी झाडाखालची जागा अ-
सथे ती.
- गोठणें (धा. ना.) द्रवयुक्त पातळ प-
दार्थानें घट्ट होणें. २ खणून केले-
ले भूमीनें चोप इ०कांनीं घट्ट होणें.
- गोठा (सं. गोष्ठ) (पु. ना.) घरांत गु-
रें बांधण्यास जी जागा केली अ-
सते ती.
- गोडे (वि०) मधुर. २ हृदयास आनंद
करणारा जो विषय तो. शेवट गोड
होणें म्ह० परिणाम चांगला होणें.
- गोडंबी (स्त्री. ना.) विव्याचे पोटाती-
ल बी तो. [अवयव ते.
गोंडस (वि०) मांसल जे हस्तपादादि
गोंडा (पु. ना.) मखमाल इ०कांच
जें गुच्छसदृश पुष्प असतें तो.
तसाच रेश्मीम इ०कांचा पालखी
इ०कांस शोभिसाठीं बांधितात तो
किं० गाय इ०कांचे गुच्छास अ-
सतो तो.
- गोंडाळ (वि०) गोंडस. २ (न. ना.)
तडागादि संबंधी जलावर लहान
लहान झाडे रुझतात तीं प्रत्येकीं.
गोडी (स्त्री. ना.) गोडपणा. २ अ-
भिरुचि. ३ परस्सरांचा सख्यभाव
ती. [सख्य भाव ती.
गोडीगुलाबी (स्त्री. ना.) परस्सरांचा
गोणताट (न. ना.) गोणपाट.
गोणपाट (न. ना.) तागाच्या सालीं-
चे तंतूनीं विणलेलें जाडें वस्त्र; ब्या-
च्या गोण्या व पोतीं शिवतात तें.
- गोणी (स्त्री. ना.) बैल इ०कांवर धा-
न्यादि वाहन नेण्याचे उपयोगी जें
कंठाळीसारखें करितात ती.
२ काहीएक व्यवहाराचें ओझे
किं० संकट ती.
- गोत (सं. गोत्र) (न. ना.) गोत्रजा-
चा समुदाय तें.
- गोता (अर० पु. ना.) वाकडी, पतंग
इ०कांस खालीं आणण्याकरितां
जी भुचुंका देतात ती. २ काहीं
व्यवहारांत जी येतो तोटा तो.
३ व्यर्थ फुडली जी येरझार तो.
- गोतांबोल (स्त्री. ना.) (प्र०) अनेक

- जातीचा जेवणें, शरीरसंबंध इ०
सकर तो.
- गोत्र (सं. न. ना.) वंशाचा मूळ पु-
रुष जो ऋषि तें. आणि त्याचा
वंश तें.
- गोत्रज (सं. वि०) जो व्याचे गोत्रांत
उत्पन्न झाला तो त्याचा.
- गोंद (पु. ना.) झाडाचा चीक आहे.
- गोंदळा (पु. ना.) (प्र०) समुदाय.
- गोदी (स्त्री. ना.) खाडीचें पाणी आंव
येई अशा वेतानें जी गलबनें बांधा-
याकरितां जागा करितात ती.
- गोधळ (पु. ना. (प्र०) पिशाच.
- गोधळ (पु. ना.) देवीप्रीत्यर्थ गाणें,
नाचणें इ० समारंभ तो. २ अ-
नेकानीं रडणें, ओरडणें, हंसणें
इ०कृत कोलाहल तो. ३ व्यवस्थित
पदार्थादिकांची अव्यवस्था तो.
- गोधळणें (धा. ना.) व्यवस्था नाहीं-
शी होणें. २ वायु इ०कानीं समोर
न जातां वाटोळें फिरू लागणें.
३ कोणेंक कार्यानें कि० त्याच्या
कर्त्यानें एक सोय न सायड्यामुळे
घोंटाळ्यांत पडणें.
- गोधळीक (वि०) गोभूलिक.
- गोधांगुळी (स्त्री. ना.) धनुर्भराचें
अंगुस्तन.
- गोधूम (सं. पु. ना.) गहू.
- गोभूलिक (सं. वि०) सूर्यास्ताचें पूर्वा-
पर घटिकार्ध मिळून जो एक घ-
टिकात्मक काल तें.
- गोप (पु. ना.) सुवर्णाचा अलंकार
आहे. २ एक तऱ्हेच्या विणकरीनें
- रेशीम इ० कांचा विणतान दोंरा
तो. ३ (सं.) गवळी झणून जाति
आहे तो.
- गोपुर (सं. न. ना.) देवालयादिकां-
च्या परिघद्वारावर दुमजला तिमज-
ला अशी बंदिल बांधून जें करि-
तात तें.
- गोफ (पु. ना.) गोप्.
- गोफण (स्त्री. ना.) दगड माराया-
करितां सुंभ इ० कांची वळून क-
रितात ती.
- गोंब (स्त्री. ना.) (प्र०) गोम.
- गोम (स्त्री. ना.) व्यास बहुत पाय
असताना असा एक क्षुद्र जंतु आहे
ती. २ घोड्याचे अंगावर एक दु-
र्लक्षण असतें ती. ३ कांबळा, घो-
गडी इ० कांचे शेवटास रेशीम
इ० कांचे दोरे भरून करितात
ती. ४ अनेक गुणांनीं युक्त जो
मनुष्यादि त्याचे अंगीं एकादा दु-
र्गुण असतो ती.
- गोमटा (वि०) (प्र०) सुरूप. २ (पु.
ना.) सुरेखपणा.
- गोमय (सं. न. ना.) गार्डचें शेंण.
- गोमा (पु. ना.) इष्ट गोष्टीविषयीं दु-
सरा आग्रह करित असतां लटका
उदासीनपणा दाखविण्याचा प्रका-
र तो. [तो.
- गोरगरीब (वि०) गरीब, अनाथ इ०
- गोरज (सं. वि०) गोभूलिक.
- गोरटी (स्त्री. ना.) (प्र०) गोरे रं-
गाची स्त्री ती. [इ० तो.
- गोरस (सं. पु. ना.) गायीचें दूध

गोराजन (न. ना.) (प्रं०) स्त्रिया
किं० पुरुष जें आपणास ईश्वरप्री-
त्यर्थ अर्पित जाळून घेतात तें.

गोरामोरा (वि०) आपणास कोणी
रागें भरलें असता ज्याची विल-
क्षण मुखचर्चा झाली तो व त्याचें
मुख.

गोरी (पु. ना.) (प्रं०) फासेपारधी.

गोरोचन (सं. न. ना.) एक गाईचे
मस्तकांत उत्पन्न होणारा सुगंधि
पदार्थ आहे.

गोल (सं. पु. ना.) वर्तुळ किं० दीर्घवर्तुळ
जो आकार तो. २ (वि०) ताटोळा.
३ (पु.) पागोटें इ० वस्तूनि जो
जरीचा पदर करितात तो.

गोलंदाज (फा० पु. ना.) तोफ मा-
रण्याविषयी ठेविला जो मनुष्य तो.

गोलांगुल (सं. पु. ना.) माकड.

गोव (स्त्री. ना.) (प्रं०) गुंता.

गोंवणें (धा. ना.) गुंफणें. २ कोणी-
एक मनुष्यादिक कोणेंक स्थळीं
अ० व्यापारांत गुंतला जाई असें
करणें.

गोंवर (सं. गोवर्ण) (पु. ना.) देवी-
सारखा एक रोग आहे तो. २ वा-
ईट साईट केर कचरा तो. ३ गों-
वऱ्याचा चूर तो.

गोवसा (पु. ना.) (प्रं०) नवस.

गोवा (पु. ना.) (प्रं०) गुंता.

गोंवारी (पु. ना.) गुराखी. २ (स्त्री.
ना.) एक झाड आहे व त्याची
शेंग ती.

गोशेरा, गोश्वारा (फा० पु. ना.)

काहींएक गोष्ट, किं० प्रकरण यांती-
ल तात्पर्यार्थ.

गोष्ट (सं. स्त्री. ना.) अर्थाचें अनुसं-
धान धरून जें वाक्य किं० वाक्य-
समुदाय तो. २ सामान्य जो काहीं-
एक व्यापार त्यास झणतात. ३ को-
णेंक स्थळीं किं० प्रकरणां कोणेंक
गोष्टीचा किं० मनुष्याचा निघाला
जो उल्लेख ती इ०.

गोसावी (सं. गोस्वामी) (पु. ना.)
जो शूद्रादि शेंडी टाकून भगवीं
वस्त्रें धारण करितो तो. २ कथा
करणारा हरिदास तो. ३ परदार,
बायकापोरें इ० ज्यास नाहीत त्यास
झणतात.

गोहाडी (स्त्री. ना.) (प्रं०) गुळाडी.

गोहो (पु. ना.) नवरा.

गोळा (सं. गोल) (पु. ना.) चूर्ण
इ० काचा किं० लोहादि धातूचा
किं० काष्ठ इ० काचा जमणें,
जमविणें इ० कारणांनीं झाला किं०
केला जो वर्तुलादि आकाररूप
पदार्थ तो. २ (अव्य०) पसरलेला
पदार्थ एकत्र होई अशा प्रकारें
करणें इ० काचें वि०.

गोळगोळी (स्त्री. ना.) बंदुकाच्या
गोळ्या, तोफाचे गोळे इहींकरून
जो परस्पर प्रहाराचा व्यापार ती.

गोळाबेरीज (स्त्री. ना.) सर्व बेरजा
एकत्र मिळवून जी बेरीज ती.
२ काहींएक मौठी गोष्ट किं० विषय
यांतील वेंचें घेऊन काढिलें जें ता-
त्पर्य ती.

गोळी (स्त्री. ना.) बंदुकांत घालण्यास

- शिसें इ० कांची करितात ती. एकत्र जुळणें. २ पुण्यादिक गुंफणें. २तशीच चूर्णादिकांची करितात ती. ग्रंथी (सं. स्त्री. ना.) गांठ.
- गौ (सं. स्त्री. ना.) गाय. ग्रस्त (सं. वि०) व्याणें जो मिळिला तो व्याणें, २ ऋण, रोग इ० कांनीं व्याप्त तो.
- गौडबंगाल (न. ना.) गारुडी इ० मंत्रसामर्थ्यकरून कित्येक पदार्थ उत्पन्न करून नाहींसे करितात अशा प्रकारचा खेळ तें. २ कार्य दिसावें आणि कारण दिसण्यांत येऊं नये असा जो कोणेतक स्थळीं व्यापार घडतो तें.
- गौडी (पु. ना.) घर इ० कांच्या भिंती बांधीत असतो अशी एक जाति आहे ती.
- गौण (सं. वि०) मुख्य नव्हे तो.
- गौर (सं. वि०) गौरा. २ (स्त्री.) एक देवी आहे ती.
- गौरव (सं. पु. ना.) पदार्थसंबंधी जडपणा तें. २ अल्प प्रयत्नां होणारे कार्यास बहुत प्रयत्न लाविला असता जो दोष येतो तें. ३ (पु. न.) सन्मान.
- गौन्यता (स्त्री. ना.) श्रवण करणाराचे चित्तास आनंद व्हावयाजोगा जो भाषणांत मधुरपणा तो.
- ग्रंथ (सं. पु. ना.) परस्पर संगतवार अर्थाचे वाक्यांचा जो रचनाविशिष्ट समुदाय तो. २ वचीस अक्षरांचा जिल्हिला जो समुदाय तो. ३ काहींएक व्यवहारसंबंधी जी गांठ ती.
- ग्रंथकार (सं. वि०) ग्रंथकर्ता
- ग्रथणें (सं. ग्रथन) (धा. ना.) (प्र०) अर्थानुसंधानपूर्वक अनेक वाक्यें
- ग्रह (सं. पु. ना.) सूर्य, चंद्र इ० नऊ ते प्रत्येकीं. २ ब्रह्मराक्षसादि पिशाच तो. ३ पिशाचासारखा उपद्रव करणारा जो मनुष्य त्यास म्हणतात. ४ सुसर इ० जलचर तो. ५ कोणेतक पदार्थाचें भ्रमरूपें करून बुद्धीच्याठायीं भान तो.
- ग्रहण (सं. न. ना.) अमावास्यास किं० पौर्णिमेस सूर्य व चंद्र यांचे आड दुसरे ग्रह आल्यामुळें जें त्याच्या विंबाचें आच्छादन होतें तें. २ कोणेतक विषयाचें बुद्धीनें किं० काहीं पदार्थाचें हस्तानें जें स्वीकरण तें.
- ग्राम (सं. पु. ना.) गांव. २ गाण्यास सागरातील जे मुख्य तीन अवधि ते प्रत्येकीं.
- ग्रामकूळ (पु. ना.) (प्र०) कुत्रा.
- ग्रामज्य (न. ना.) (प्र०) मैथुनेच्छा.
- ग्रामण्य (सं. न. ना.) ज्ञातींत कोणी विरुद्ध धर्माचरण केल्यामुळें त्यास जातीबाहेर टाकणें किं० कोणा दुष्टास पावन करून ज्ञातींत घेणें. इ० विषयक जो खटला तें.
- ग्रामस्थ (सं. वि०) गांवकरी.
- ग्रामांतर (सं. न. ना.) अन्य जो ग्राम तें. २ आपल्या गांवाहून दुसऱ्या गांवां जाण्याचा व्यापार तें.

ग्राम्य (सं. वि०) ग्रामाचे भाश्याने उत्पन्न होतात व त्याचेच भाश्याने राहातात असे जे पशु, पक्षी, वृक्ष इ० ते प्रत्येकीं. २ विषयभोगाचे ठायीं निरंतर आसक्त तो.

ग्रास (सं. पु. ना.) एकवार उचलून तोंडात घातले असता मिळले जावयाजोगें जे अन्नादि तो. २ ग्रास-प्याचा जो व्याघार तो.

ग्रासणें (सं. घसन) (धा. ना.) मनुष्यादि पदार्थ शत्रु इ० कार्त्तीं प्रस्व करणें.

ग्राह (सं. पु. ना.) मगर.

ग्राहक (सं. वि०) शास्त्रादि विषय ग्रहणाविषयीं बुद्धिकौशलरूप सामर्थ्य व्याचें आहे तो. २ कोणिकाचे विद्यादिगुण ग्रहण करून त्याचा सन्मान करणारा जो मनुष्य तो.

ग्रीवा (सं. स्त्री. ना.) मान ह्याणून जो शरीरावयव तो.

ग्रीष्म (सं. पु. ना.) खेळ व आषाढ असा द्विमासात्मक कोळ तो.

ग्लह (सं. पु. ना.) डाव किं० पण.

ग्लाती (स्त्री. ना.) ग्ल. नि.

ग्लान (सं. वि०) ग्लानीने युक्त.

ग्लानि (सं. स्त्री. ना.) दुखणें, श्रम, शोक इ० कारणांनीं शरीरावरील टवटवी जावयाजोगीं जीं अशक्तारूप अवस्था प्राप्त होत्ये ती. २ (घं०) काकलून.

गवाही (फा० पु. ना.) देणें, घेणें इ० व्यवहारीं किं० मारामारी इ० प्रसंगीं निव्हाहितपणें तो तो विषय

प्रत्यक्ष पाहणारा जो तो. २ (स्त्री.) त्या त्या विषयाच्या निर्णयप्रसंगीं जें त्याविषयींचें त्याचें भाषण ती व त्या व्यवहारसंबंधी जो त्याचें हातचा खत इ० लेख असतो ती.

—घ—

घ— हा वणें चौथें व्यंजन आहे.

घट (सं. पु. ना.) जल इ० ठेवायाचे उपयोगी मृत्तिका, धातु इ० काचें पात्र आहे तो. २ ईश्वरानें केलिली यच्चयावत् शरीरें तीं प्रत्येकीं. ३ (स्त्री.) धान्य इ० कात मोजणें इ० कारणानें येथे तूट ती.

घंट (पु. ना.) (घं०) समुदाय.

घटणें (धा. ना.) कमी होणें. २ कोणकांनीं काहीं विद्यादिकाचे अभ्यासामुळे प्रवीण होणें.

घटना (स्त्री. ना.) काहीं एक कार्य साधवयाविषयीं घटकाचें कर्म ती.

घटमूट (वि०) नाजूकपणा व सुरेखपणा असो किं० नसो परंतु बळकटपणा व्यति आहे असें जें वस्त, गृह इ० तें.

घटस्फोट (सं. पु. ना.) जो पतित प्रायश्चित्त इच्छित नाही त्याच्या त्यागासाठीं जीं क्रिया करिताना तो.

घटा (पु. ना.) घसवटणें इ० कारणांमुळे भंगावरील व्या जागचें रक्त मळून घट होतें तो.

घटाई (स्त्री. ना.) घटमूटपणा. २ तूट.

घंटापारधी (पु. ना.) (घं०) गाय-

नादिकें करून मृगांस भुलवून पा-
शांत घालतो तो.

घटाव (पु. ना.) डौल चांगला दि-
सायाजोगा जो सैन्यादिकांचा र-
चनाप्रकार तो किं० त्याणें आले-
ला डौल तो. २ घटना.

घटे (अव्य०) (प्र०) निश्चयें करून.

घट्ट (वि०) व्यामध्यें जलांश किं०
पोकरूपणा फारच कमी तो.

घट्टा (पु. ना.) घटा.

घट्टाई (स्त्री. ना.) घट्टपणा.

घड (पु. ना.) ब्या देंटास अनेक
फळें संलग्न असतात तो. २ चार
पांच वाऱ्या एकत्र जडलेले कोशि-
बोर इ० वाढण्याचें एक पात्रवि-
शेष करितात तो.

घडघड, घडघडा (अव्य०) रथादि-
कांच्या चालतेसमयांच्या शब्दाचें
अनुकरण. २ अस्वलितपणें मो-
ठ्यानें वाचण्याचें वि०.

घडघडणें (धा. ना.) रथादिकांनी
चालतेसमयां घडघड शब्द होई
असें वाजणें. २ काहीं कामकार-
भार इ० नष्ट होणें. ३ योजलेली
मसलन कोसळली जाणें. ४ संके-
तानें मरणास म्हणतान. ५ काहीं
पदार्थानें घडघडत पडणें.

घडघडाट (पु. ना.) घडघड शब्दा-
चा अतिशय.

घडण (सं. घटना) (स्त्री. ना.) घडून
आला जो पात्र, भलंकार इ० कांस
डौल तो. २ घडण्याचा व्यापार तो.
३ घडणावळ.

घडणावळ (स्त्री. ना.) पात्रादि घड-
ल्याची मजुरी ती. २ भलंकारादि-
कांचा डौल तो.

घडणें (धा. ना.) ठोकणें, तासणें इ०
व्यापारानें कांहीं एक पदार्थ सिद्ध
करणें. २ कांहीं एक गोष्ट ईश्वरेच्छे-
नें होणें. ३ कांहीं एक गोष्ट कोणे-
काचे हातानें झाली जाणें.

घडमोड (घडणें, मोडणें) (स्त्री. ना.)
कांहीं एक भाडें, दागिना इ० कांचे
घडण्यामोडण्याचा व्यापार तो. २ वा-
णिब्यादि व्यापार किं० राजकीय
अधिकारी इ० कांचें नवें जुनें करणें.

घडा (सं. घट) घागर.

घडामोड (स्त्री. ना.) घडमोड.

घडिघडी (अव्य०) वारंवार.

घडीबंद (वि०) ब्याची घडी मोडली
नाहीं असें वस्त तें.

घडी (स्त्री. ना.) घटिका. २ एकेरी
वस्त दुहेरी, तिहेरी इ० केलें असता
होत्ये ती. [कार्याचें साधन तें.

घडीतें (न. ना.) (प्र०) कांहीं एक
घड्याळ (न. ना.) कालमान समज-
ण्याचें यंत्र आहे.

घण (सं. घन) (पु. ना.) लोखंड,
तांबें इ० कांवर उचलून मारायाचें
एक लोखंडी औत आहे.

घणघणघंटा (स्त्री. ना.) कांहीं एक
पदार्थाचा केवळ अभाव तो. [दाटी.

घणदाट (वि०) सघन, दाट. २ (स्त्री.)

घन (पु. ना.) घण. २ (सं.) मेघ.

घनवटा (स्त्री. ना.) (प्र०) निजणें
इ० कांची गादी.

घण्याघोळ (पु. ना.) अनेक वाद्यांचा अव्यवस्थित मोठा शब्द. २ अनेक पदार्थ, अनेक कार्ये एकत्र मिळाल्यामुळे अव्यवस्थितपणा होऊन जो होतो गोंधळ तो.

घबाड (सं. न. ना.) एक मुहुर्त आहे. २ अन्य प्रयत्नांने मोठा लाभ होतो त्यास द्वाणतात. [सुटण्याचें विशेषण. घमघम (अव्य०) अतिशयित सुवास घमघमाट (पु. ना.) सुवासाचा अतिशय.

घमंड (स्त्री. ना.) कार्यास पुरून उरायाजोगी जी पदार्थांची समृद्धि ती. २ कृपणपणावाचून पदार्थांचा उपभोग ती. ३ अहंता.

घमंडानंद (वि०) शरीरानें सुदृढ असून जेवायास मात्र यथास्थित मिळालें ह्या मग इतर कोणतीही काळजी करीत नाही त्यास निंदेनें द्वाणतात.

घमंडी (स्त्री. ना.) घमंड.

घमशान, **स्यान** (न. ना.) लयलूट. २ (वि०) घमंडानंद.

घर (सं. गृह) (न. ना.) पर्जन्यादि निवारक, छायाकारक, संसारकृत्याचे उपयोगी जें काष्ठ इ० कांचें निर्मितस्थळ करितान तें. २ पशु, पक्षी इ० आपल्यास राहण्यास तृणादिकांचें कोठें, बीळ इ० करितात तें. ३ कितीएक वस्तूचें उत्पत्तिस्थान तें कि० स्थितिस्थान तें. उ० पापाचें घर लोभ; पर्जन्याचें घर माषळ इ०. ४ घरांत राहणारी कुटुंबाचीं मनुष्ये तें इ०.

घरगुती (घर) (वि०) भाव्याचा, उ. सना, बाजारी इ० काहून भिन्न म्ह० केवळ घरचा. पदार्थादि तो.

घरघर (स्त्री. ना.) कंठांत कफ दाटल्यामुळे जो श्वासानें शब्द होतो ती. २ जातें फिरतेसमयीं जो शब्द होतो ती.

घरघेऊ (घर, घेणें) (वि०) दुसऱ्यास मोह घालून फसवून त्याचें घर घेण्याचा स्वभाव ब्याचा तो.

घरघेणा (वि०) (घं०) घरघेऊ.

घरट (स्त्री. ना.) भात इ० दळ्याचें मोठें जाणें तो. २ (घं०) (न.) तरन.

घरटी (स्त्री. ना.) घर. २ (घं०) गस्त.

घरटीकार (पु. ना.) (घं०) गस्तकरी.

घरडुळणें (घर) (धा. ना.) (घं०) घराचा झाडा घेणें.

घरंदाज (वि०) ससत्तेच्या घरांत अवळून राहणारा तो.

घरदार (न. ना.) घर इ० सर्व प्रपंचाचें खटलें तें.

घरबारी (वि०) बायका, पोरें इ० खटलें ब्याचे मार्गे आहे तो.

घरबूड (घर, बुडणें) (स्त्री. ना.) कांहींएक कारणानें सर्वस्व नाश ती.

घरभेद्या (वि०) घरांतिल पक्का माहीतगार तो.

घरवरीत (स्त्री. ना.) (घं०) घरवात.

घरवात (स्त्री. ना.) (घं०) घरसंसारसंबंधी कथा.

घराऊ (वि०) घरगुती.

घराणें (न. ना.) परंपरेनें चालन आ-

- ला जो वंश किं० त्यातील मनुष्य-
समुदाय ते.
घरोबा (पु. ना.) वस्तुतः एका घरचे
नसता मित्रपणामुळे घराच्या सा-
रखा झाला जो ऐक्यभाव तो.
घर्मे (सं. पु. ना.) घाम. [घार ते.
घर्षण (सं. पु. ना.) घांसण्याचा व्या-
घवघवीत (वि०) पाहताच नेत्रांस स-
माधान वाटायजोगा जो ठळक
दागिना, मनुष्य इ० तो.
घष्टनी (स्त्री. ना.) (घं०) घांसाघांशी.
घस (घांसणे) (स्त्री. ना.) काहीएक
व्यवहारित मूळचे भांडवलास आ-
लेली तूट ती.
घसघशीत (वि०) घवघवित.
घसघस (स्त्री. ना.) थोड्या विषया-
साठीं एकाद्याबरोबर जो घांसाघास
किं० भेदाताण ती.
घसमरपण (न. ना.) (घं०) खाकिलून
खाकिलून घसा खाण्याचा व्यापार ते.
घसरणे (भा. ना.) निसरडे जाग्या-
वरून खरकन पाय इ० सरणे.
२ अधिकारवरून च्युन होणे.
३ शरीर क्षीण होणे.
घसरा (पु. ना.) पदार्थ घांसला जाई
असा त्याजवर हस्तादिकांचा व्या-
पार तो. २ घस.
घसवटणे (भा. ना.) घांसणे इ० का-
च्या योगें पदार्थाचा अंश निघे
असें करणे. २ मनुष्यादिकानें त्या
त्या कार्याविषयीं अभ्यस्त होणे.
घसा (पु. ना.) गळ्याचे अंतील प्र-
देश तो. २ कंठध्वनि.
- घसाघस (अव्य०) घसघस किं० ख-
साखस शब्द होई अशा प्रकारें.
घळघळ (अव्य०) नेत्रांतून पाणी
वाही अशा प्रकारें रडण्याचें वि०.
घळघळां (अव्य०) घळघळ.
घळणें (भा. ना.) पाण्याच्या नेटानें
नदी इ० कांची माती धुपून धुपून
जाणें. २ मोठीं, नाक इ० कांची
छिद्रे मोठीं होणें.
घाई (स्त्री. ना.) उतावळी. २ चर्मवा-
द्य इ० कांचा गजर किं० त्याचे
वाजविण्याची गति ती. [२ मांस.
घाऊस (न. ना.) (घं०) गोमांस.
घांघोसणें (भा. ना.) (घं०) शोधणें.
घाट (पु. ना.) गांवाहून गांवास जा-
ण्यास मध्ये वाटेंत जो पर्वत असतो
तो किं० त्यावरील चढ उताराचा
रस्ता असतो तो. २ नदी इ० कां-
चे कांठीं स्नान इ० कारणानिमित्त
जो पायऱ्यांची बंदिस्त करितात तो.
३ घाटमाथा. ४ डौल.
घाटा (पु. ना.) फोलासुद्धा हरभ-
न्याचा दाणा तो.
घाटाघाट (स्त्री. मा.) काहीएक का-
र्याचा अनेक प्रकारें फार दिवस
चाललेला विचार ती.
घाण (स्त्री. ना.) दुर्गंधि. २ केरकच-
रा इ० वाईट पदार्थ तो. ३ दुर्दशा.
घाणवटा (पु. ना.) (घं०) तेली इ०
कांचा तेल इ० गाळण्याचा घाणा.
घाणा (पु. ना.) तेल्याचें तेल काढ-
ण्याचें यंत्र तो. २ उंसाचा रस
काढायचा चरक. ३ खापर, उ-

खळ इ० कात भाजणें, काडणें
 इ० कासाठीं जो प्रत्येक वेळेस प-
 दार्थ घालितात तो. ४ घाणा भरणें
 ह्य० लग्न, मुंज इ० कात जो का-
 डण्याचा भारभीं समारंभ करि-
 तात तो. [न मोठा जो नाश तो.
 घात (सं. पु. ना.) जीववध. २ लहा-
 घातघेणा (वि०) घातक.
 घातपात (पु. ना.) कोणिकाचा वध
 कि० नाश तो.
 घापणें (धा. ना.) (घं०) घालणें.
 २ सांपडणें. ३ सोडणें.
 घाबरणें (धा. ना.) भयादिकांमुळे सु-
 चेना अशा अवस्थेन युक्त होण.
 घाम (सं. घर्म) (पु. ना.) उष्णता
 इ० कांच्या योगानें अंगास सुटतें
 जें पाणी तो. २ दया.
 घामट (घाम) (वि०) मळीण.
 घामाघूम (वि०) श्रम इ० कारणा-
 मुळे ज्याचे अंगास घाम सुटला तो.
 घामोळें (घाम) (न. ना.) घामाच्या
 विकारानें अंगावर पुरूळ उठतो
 तें. २ जोडा, खोगार इ० कांस
 घामाचा मळ न लागोवा झणून जें
 कातडें, वस्त्र इ० भस्ते तें.
 घायाळ (वि०) शस्त्रादिकांचे वार
 ज्याच्या अंगावर आहेत तो. २ प-
 राजयादि कारणांमुळे ज्याची मा-
 नखंडना झाली आहे तो.
 वार (स्त्री. ना.) एक पक्षी आहे.
 वारणें (धा. ना.) (घं०) माजणें.
 २ कैफ इ० कांच्या योगानें उन्मा-
 दयुक्त होणें.

घालणें (धा. ना.) पात्रादिकांच्या आत
 कि० वर जसा पाहिजे तसा पदार्थ
 टाकणें. २ छिद्रामध्ये काठी इ० प-
 दार्थ शिरविणें. ३ समाराधना,
 गोंधळ इ० घालणें ह्य० करणें.
 ४ भित इ० घालणें ह्य० सिद्ध
 करणें इ० अनेक अर्थ आहेत.
 घालमेल (स्त्री. ना.) इकडचें तिकडे,
 तिकडचें इकडे करण्याचा व्यापार
 तो. २ काहीं गोष्टी सिद्ध करण्या-
 विषयीं अनेक प्रकारची खटपट
 ती. ३ सोईनें चाललेल्या व्यापारा-
 त अंतर ती.
 घालवणें (धा. ना.) स्थळ, अधिकार
 इ० कांवर संवद्ध जो मनुष्यादि प-
 दार्थ तो त्या त्यापासून जाई असा
 करणें. २ काल इ० अनिर्वात क-
 रणें इ०.
 घाला (घालणें) (पु. ना.) सर्वस्व नाश
 होण्याजोगा जो संकटाचा अनिवा-
 रपणें पात तो.
 घाव (पु. ना.) वस्त्र, शस्त्र इ०
 कांचा खपरविषयीं जो प्रहार तो.
 २ शस्त्रादि प्रहारानें पडलेलें क्षत तो.
 घास (पु. ना.) गवत.
 घांस (सं. घास) (पु. ना.) अज्ञादि-
 कांचा वर्तुळसा लहान तोंडात घा-
 लावयाचा गोळा तो. २ जात्यांत घा-
 लित्यात वैरण तो. ३ मोती इ० र-
 त्नास छेद पाडतोना जो अंश कमी
 होतो तो.
 घिरटी (स्त्री. ना.) पेरझार.
 घिसघीस (स्त्री. ना.) घांताघांस.

घीस (स्त्री. ना.) झिज.

घुंघातणें (धा. ना.) घुबड इ० कर्नां
शब्द करणें.

घुटका (पु. ना.) पाणी इ० कांचा

घुटमळणें, मुळणें (धा. ना.) घोंटा-
ळ्यांत पडणें. २ काहीं कार्य करावें

न करावें अशा विचाराने अडच-
णलें जाणें.

घुबड (न. ना.) व्यास रात्रीं मात्र
दिसतें असा एक पक्षी आहे.

घुमट (पु. ना.) देवालयानिकांस कळ-
साचे खालीं डेव्याचे आकाराची
जी बंदिस्त करितात ती.

घुमणें (धा. ना.) कोणत्याही शब्दानें
प्रतिध्वनियुक्त होणें. २ नाद इ०
कांस बाहेर जाण्यास अवकाश ना-
हींसा झाल्यामुळें आंतलेआत परि-
पुष्टता पावणें. ३ पारव्यानें स्वजा-
तीय शब्द करणें. ४ काहीएक
कार्य होणार होणार असें सर्वत्र
बोलत अशा अवस्थेस त्या कार्यानें
पावणें इ०.

घुमरी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) सामर्थ्य.

घुरा (पु. ना.) (ग्रं०) एक दुर्गंध
वृक्ष आहे.

घुसडणें (धा. ना.) वस्त्र, पुस्तक इ०
कांची दुर्दशा व्हावयाजोगें अव्य-
वस्थितपणें उपभोगणें.

घुसडा (पु. ना.) दुर्दशा व्हावयाजोगा
वस्त्रादि पदार्थांचा उपभोग.

घुसणें (धा. ना.) शिरणें.

घुसळणें (धा. ना.) दर्हीं इ० रवीनें

मंथन करणें. २ एकाद्यास एकादे

कामांत थके असें करणें.

घुसा (पु. ना.) ठोंसरा. २ राग.

घुळणें (धा. ना.) पदार्थानें लोटत
किं० गडबडत जाणें.

घूक (पु. ना.) (ग्रं०) घुबड.

घूड (पु. ना.) घड.

घूस (स्त्री. ना.) उंदरासारखा मो-
ठा एक प्राणी आहे ती.

घृत (सं. न. ना.) लोणी कढविल्या-
नंतर जें होतें तें.

घृतकुल्यामधुकुल्या (सं. स्त्री. ना.)
तूप व गोड पदार्थ यांची समृद्धि ती.

घेवे (स्त्री. ना.) युद्धसमयीं वीर आ-
वेशानें असा शब्द उच्चारितात.

घेणें (सं. ग्रहण) (धा. ना.) अगदीं
किं० काहीवेळ पर्यंत काहीएक प-

दार्थांवरील दुसऱ्याचा संबंध दूर
करून आपल्या सत्तेत आणणें.

२ काहीं एक पदार्थ हस्तादिकानें
स्वसंनिकृष्ट करणें. ३ शोध इ०

घेणें म्ह० करणें. ४ रान घेणें म्ह०
सरळ मार्ग सोडून अडवें तिडवें

जाणें अ० रीत सोडून भाषण इ०
करणें इ०. [लणें.

घेपणें (धा. ना.) (ग्रं०) घेणें. २ घा-

घेर (पु. ना.) परिधि.

घेरा (पु. ना.) घेर. २ काहीं पदार्था-
भोंवता मनुष्यादिकांचा वेढा.

घेरी (स्त्री. ना.) पिन्नादिकांमुळें जीं
मंडलाकार फिरल्याप्रमाणें अवस्था

होत्ये ती.

घेवारी (पु. ना.) ठोकमाल खरेदी

करून मग थोडथोडा फुटकळ विकणारा तो.

घोकणी (स्त्री. ना.) अध्ययनादिकर्तोल शब्दांची किं० वाक्यांची वारं-वार आवृत्ति अ० उच्चार ती. २ काहीएक विषयाचा निदिध्यास ती. [कणी करणे.

घोकणे (सं. घोषण) (धा. ना.) घो-घोकरा (अव्य०) (प्र०) लवकर.

घोख (सं. घोष) (पु. ना.) गर्जना.

घोंगडे (न. ना.) कावळ्याचे एक पट्टे ते. कधी कधी कावळ्यासही म्हणतात. २ झट अ० लचाड.

घोगरा (वि०) फुटक्या मडक्याच्या किं० म्हशीच्या शब्दाप्रमाणे जो कंठध्वनि झाला तो.

घोगाण (न. ना.) (प्र०) काहीएक पदार्थावर घोषी शब्द करणाऱ्या माशाचा समुदाय ते.

घोगी (स्त्री. ना.) सखलाशीची अंगावर घेण्यास करितात टोमी ती.

घोघो (अव्य०) समुद्रादिकांच्या शब्दांचे अनुकरण.

घोट (पु. ना.) एकावर गिळ्याजागे तोंडांत किं० पात्रांत घेतलेले पाणी इ० तो.

घोटणे (धा. ना.) पातळ पदार्थ गिळणे. २ कागद इ० गुळगुळीत होण्याजोगा कवडा इ० कांती पासणे. ३ काही पदार्थ बारीक व्हावा म्हणून खलणे. लाळ घोटणे म्ह० प्रिय पदार्थाविषयी पराकाष्ठेचे आसक्त होणे.

घोटभरणे (धा. ना.) (प्र०) जीव घेणे.

घोटाळणे (धा. ना.) किट्याचे भक्ष-रातून हात बळविणे. २ वारा इ० कांती एक मार्ग न धरिता चालणे. ३ काहीएक कार्य करावे की न करावे याविषयी अंतःकरणाने अनेक प्रकारच्या कल्पनांनी युक्त होऊन गोंधळात पडणे.

घोटाळा (पु. ना.) सोईने असलेल्या वस्तूची अस्ताव्यस्त दशा ती. २ वा-यु इ० कांचे वाकडे निकडे चालणे ती. ३ काहीएक गोष्टीविषयी बुद्धीची अनेकविधता ती. ४ एकंकार. ५ (प्र०) कागद घोटायाचा कवडा तो.

घोडा (पु. ना.) अश्व. २ पाळणा टांगायसाठी पाय वसवून अडवे लाकूड करितात तो. ३ चालण्याचे प्रसंगां प्रत्येक पायास संकेताने म्हणतात. इ०

घोडी (स्त्री. ना.) अश्वजातीची स्त्री ती. २ मुजस टांगायसाठी पंती-जी उंच दोरी बांधून ठेवितो ती. ३ पखवाज उंच ठेवण्यासाठी पडवेची करितात ती इ०.

घोण (स्त्री. ना.) गोमनाचा प्राणी.

घोर (सं. पु. ना.) घोणा इ० कांस ख-रजस्वराची तार लावितात तो. २ काळजी. ३ भयंकर जो राक्षसादि तो. ४ गाढ मूढ निद्रेचे वि०.

घोरणे (धा. ना.) निजेंत घवेर शब्द होई असा श्वासोच्छ्वास टाकणे.

घोरपड (सं. गोवि) (स्त्री. ना.) सर-व्याचे आकाराचा एक मोठा प्रा-

णी आहे. २ निर्वाह करण्यास अ-
शक्य असे एकादें सकट प्राप्त हो-
तें ती [युद्ध इ० तें.

घोरांदर (वि०) (प्र०) भयकर सेना,
घोष (स. पु. ना) समुद्र, अध्ययन

इ० कांचा मोठा धुनि तो. २ घोक-
णी ३ गौळवाडा.

घोषयात्रा (स. स्त्री. ना.) (प्र०)
गार्ड इ० पत्रूचें चरणें इ० पाह-
ण्याची क्रीडा ती.

घोषी (न. ना.) (प्र०) मिश्रितपणा.
२ (प्र०) भांडवल.

घोंस (पु. ना.) मोर्चे, फुले इ० कां-
चा झुका तो. [२ सोडणें

घोसेणें (धा. ना.) (प्र०) शोधणें.
घोंसा (पु. ना) फुलांचा गजरा.

घोळ (पु. ना.) आरड्या ओरड्याचा
गोंधळ. २ घोटाळा.

घोळका (पु. ना) ब्यामर्चे आरडा-
ओरडा असा मनुष्याचा उभा
कि० चाललेला समुदाय तो.

घोळणें (धा. ना.) एकाद्यास मार
इ० कार्नी थके असें करणें. २ ए-
कादा विषय मनांत आणून अने-
क वार उलटून पालटून पाहणें. इ०.

घोळणा (पु. ना.) गुणगुणा.

घ्राण (स. न. ना) नाक द्वारून जें
गंध ग्रहण करणारें इंद्रिय ते.

वर्ण कोणेंक शब्दाच्या आरम्भी असे
शब्द मराठी भाषेत नाहीत.

-च-

च- हा वर्ण साहाय्यें व्यंजन आहे.
(अव्य०) काही एक अर्थाचें निक्षय-
द्योतक आहे. उ० तुझीच या
मी गेलोच होतों इ०.

चक (पु. ना.) एकमत कि० एकम-
तानें केलेला नियम. २ राजादि-
कांनी केलेल्या नियमांची प्रजेवर
न मोडण्याविषयी जी तेजोरूप स-
त्ता ती.

चकचकणें (धा. ना.) वीज, हिरा
इ० कार्नी चकचकीतपणाने नेत्रां-
पुढें स्फुरतूप होणें.

चकचकाट (पु. ना.) डोळे दिपाया-
जोगा दीपादिकांचा तेजःप्रसर तो
चकचकी (स्त्री ना) चकचकीतपणा.
चकचकीत (वि०) चकचकण्याने युक्त
तो. २ निर्मळ.

चकणें (धा. ना.) काही कारणांमुळे
कि० वास्तविक अश मनोत न
आल्यामुळे फसलें जाण्याजोग्या मो-
हास पावणें.

चकती (स्त्री. ना.) तांब्याचा पत्रा,
केळें, कागद इ० कांचा लहान
पातळ जो प्रायः वर्तुळ त्रुळडा ती.
२ सनद, चिठी इ० ती.

चकनाचूर, चकणाचूर (पु. ना)

काही एक पदार्थ फुटल्यामुळे त्याचा
लहान लहान खडरूप समुदाय तो.

-ऊ-

ऊ- हा वर्ण पांचवें व्यंजन आहे. हा

- २ बहुत श्रम झाल्यामुळे शरीरां जो थकलेपणा होतो तो.
- चक्रपक्क (स्त्री. ना.) काहीं कार्य करण्याविषयीं अंगीं चपलत्वारूप गुण असतो ती. २ (वि०) नीटनेटका व स्वच्छ जो वस्त्रादि पदार्थ तो.
- चक्रभूल (स्त्री. ना.) काहीं अद्भुत इ० काच्या दर्शनानें बुद्धि चकायाजोगा जो मोह प्राप्त होतो तो. २ (वि०) तशा मोहानें युक्त तो.
- चक्रमक (स्त्री. ना.) गारेपासून अग्नि पडावा झणून तिजवर आघान करायसाठी पोळादि पदार्थ, पट्टी इ० करित असतान ती. २ युद्ध कि० कलह झडणें, उडणें इ० कांचे योगीं प्रयोग.
- चक्राकणें (भा. ना.) चकचकणें.
- चकारशब्द (पु. ना.) भाषणाचा किं-चित् अंश तो.
- चकित (सं. वि०) भय, अद्भुतदर्शन इ० कारणांमुळे चकल्या तो.
- चकोर (सं. पु. ना.) एक चंद्रामृत पिणारा पक्षी आहे.
- चक्क (वि०) लकलकीत, स्वच्छ.
- २ (न.) डोळे दिपयाजोगें आकस्मिक जें तेजस्फुरण तें. ३ (वि०) चकित.
- चक्र (सं. न. ना.) रथादिकांचें चाक.
- २ एक शस्त्र आहे. ३ एक खेळायकरितां लाकडाचें करितात तें.
- चक्रवर्ती (सं. पु. ना.) सर्व पृथ्वीचा राजा तो.
- चक्रवाक (सं. पु. ना.) एक पक्षी आहे.
- चक्रव्यूह, विभू (पु. ना.) परसैन्याचा आपल्या सेनेत प्रवेश न व्हायाजोगा स्वसेनेचा रचनाप्रकार तो.
- चक्री (स्त्री. ना.) अनेक समानशील मनुष्ये एकत्र मिळून जो गाणें इ० समारंभ करितात ती. २ पागो-व्याच्या बिनविर पट्ट्या वसवून करितात ती. [पादिकांनी युक्त तो.
- चखोट (वि०) सांगायाजोगे गुणरू-चग (फा० पु. ना.) मुखात धरून बोटानें वाजवायाचें एक पोळादि तय्य आहे. [दिकांची समृद्धि ती.
- चंगळ (स्त्री. ना.) काहीं एक पदार्था-चंगा (सं. वि०) चखोट.
- चघळ (न. ना.) पशूनी तोंडांत घेऊन चघळून टाकिला जो चारा तें.
- २ (वि०) ड्यान ताळतत नाहीं असें कंटाळायावयाजोगें भाषण इ० तें. कि० तें करणारा मनुष्य तो.
- चघळणें (भा. ना.) खावयाचा पदार्थ तोंडांत घालून बहुत वेळ आनले आन फिरविणें.
- चंची (स्त्री. ना.) पान, सुपारी इ० ठेवण्याची अनेक पुडांची विशवी.
- चट (स्त्री. ना.) कांि एक पदार्थांची कि० व्यापाराची गोडी लागल्यामु-ळे त्यााचून चैन पडूं नये अशी जो अवस्था ती. २ (अव्य०) निः-शेष होई अशा प्रकारें जाणें, खा-णें इ० कांचें वि०.
- चटई (स्त्री. ना.) अंधरी.
- चटक (स्त्री. ना.) चट. २ लागलेली कांहीं एक खोड ती.

चटका (पु. ना.) अग्नि, तिखट इ०
कांच्या संयोगानें जिव्हा इ० कांस
जी दुःसह व्यथा होत्ये तो. २ कांशि-
एक व्यापार पुनः करण्याविषयी
भय वाटावें किं० त्याचें स्मरण झाले
असतां खेद वाटावा असें जें
व्यापासून अनुभवलेलें दुःख तो.

चटपट (स्त्री. ना.) अंतःकरणास दुः-
खाची टोंचणी लागत्ये ती.

चटोर (वि०) अंगी मोडेपणा नसून
अचावचा भाषण करण्याचा स्व-
भाव ज्याचा व्यास निंदेनें झणतात.

चट्टा (पु. ना.) फोड इ० कांचें क्षत.
२ क्षत वरें होऊन त्या ठिकाणीं
जें चिन्ह राहेंतें तो. ३ सावकारी
इ० व्यवहारांत घस वसते तो.

चट्टामट्टा (पु. ना.) सर्वे खाण्याचे
पदार्थांची खाऊन जीनि. शेषना तो.

चट्टीपट्टी (स्त्री. ना.) शरीरावरील
भूषणादिकांचा छानछोक दिसावा-
जोगा जो रचनाप्रकार ती.

चंडकीर्ण (सं. पु. ना.) सूर्य.

चडचड (स्त्री. ना.) धान्य, द्रव्य इ०
पदार्थांची दुर्लभता व्हावयाजोगी
अलगता ती. [व्यापार.

चडफड (स्त्री. ना.) चडफडण्याचा

चडफडणें (भा. ना.) क्रोधाच्या आ-
वेशानें दात ओंठ चावणें, हातपाय
आपटणें इ० व्यापार करणें.

चंडाळ (सं. अप० पु. ना.) महार,
मांग, चांभार इ० तो. २ (वि०)
अत्यंत निर्दय, अनिपापी व्यास
निंदेनें झणतात.

चंडोल (पु. ना.) एक पक्षी आहे.

२ कैफ करण्याचा एक प्रकार
आहे. ३ चांगला हुशार व बोल-
का, गुणी मनुष्य व्यास म्हणतात.

चढ (पु. ना.) पर्वतादिकांचा क्रमानें
जो उन्नत भाग तो. २ संपत्ति,
दुखणें इ० कांची उत्तरोत्तर वृद्धि
तो इ०.

चढण (स्त्री. ना.) चढ.

चढणें (भा. ना.) आरोहण करणें
किं० कांहीं पदार्थानें आरोहित होणें.
२ पूर्व रीतिपेक्षां कांहीं पदार्थानें अ-
धिक होणें. ३ मी वरिष्ठ असें अ-
भिमानानें मानणें.

चढता (वि०) उत्तरोत्तर क्रमानें
व्यास चढ आहे तो.

चढतीवेळ (स्त्री. ना.) सूर्योदयापासून
मध्यान्हपर्यंत जो काळ तो.

चढाई (स्त्री. ना.) शत्रूस दबावा-
साठीं तयारी करून त्याचे अंगा-
वर जाण्याचा व्यापार ती.

चढाव (पु. ना.) चढ. २ चढाई.

चणचण (स्त्री. ना.) चडचड.

चणचणणें (भा. ना.) खारट पदा-
र्थादिकानें क्षतादिकांवर लागण्या-
मुळे व्यथा करणें. २ भुकेनें अति-
शयित प्रदीप्त होणें. ३ धान्याच्या
धारणीनें चढणें इ०.

चणचणीत (वि०) ज्या पदार्थास ति-
खट, मोठ, फोडणी इ० यथायुक्त
आहे तो. २ कदत.

चतुर (सं. वि०) कुशल.

चतुरंग (सं. वि०) हत्ती, घोडे, रथ,

पायदळ हीं चार अंगें व्यास आ-
हेत अशा सेनेचें कि० सेनापर्या-
याचें वि०.

चतुर्भुज (सं. वि०) व्यास चार भुज
आहेत तो. २ व्याच्या मुस्त्या वा-
धिल्या त्यास संकेतानें झणतात.
३ व्याचें लग्न झालें त्यास संके-
तानें म्हणतात.

चतुरस्र (सं. वि०) व्यास चार कोण
आहेत तो. २ अनेक विद्या, कला
व्याच्यामध्ये आहेत तो.

चतुष्पद (सं. वि०) व्यास चार पांय
आहेत तो पशु इ०.

चतुःसीमा (सं. स्त्री. ना.) क्षेत्रादि-
कांचे चौहीबाजूंची मर्यादा.

चंदन (सं. पु. ना.) एक सुगंधि वृक्ष
आहे. २ (न.) त्याचें गंध उगाळ-
ण्यास खोड करितात तें. ३ कांहीं
पदार्थाचा खाणें, लुटणें इ० कांहीं
सत्यानास तें.

चंदी (स्त्री. ना.) घोडा इ० कांस
नित्यशः जो दाणा देतात ती
२ संसारस्वर्चाकडे जें नित्यशः वा-
न्यादि लागतें ती.

चंद्र (सं. पु. ना.) रात्री प्रकाश दे-
णारा आकाशांत एक तेजस्वी प-
दार्थ आहे.

चंद्रकांत (सं. पु. ना.) व्यावर चंद्रकि-
रण पडलें असतां द्रव सुटतो असा
पाषाण तो.

चंद्रबोत (स्त्री. ना.) गंधकप्रधान
दारू पणतीत घालून वर काग-
चिकटवून करितात; जिचा अग्नि

स्पर्श झाला असतां चंद्रासारखा
प्रकाश पडतो तो.

चंद्रबलळ (सं. न. ना.) कोणकाचे
राशीस चंद्राचें आनुकूल्य तें.
ओढून चंद्रबळ आणणे. म्ह० ता-
दृश अंगी प्राप्तिचा नसता तो ओ-
ढून ताणून आणणें. एकाद्यास
चंद्रबळ देणें म्ह० त्यास काहीं
कार्याविषयीं उत्तेजन देणें. [दिणें.

चंद्रिका (सं. स्त्री. ना.) चंद्राचे चा-
चंद्री (सं. चंद्र) (स्त्री. ना.) मद्यादि-

कांचे मदनें कि० त्रिदोष वायु
इ० झाल्यामुळें जोळें ताडकळून
जी ऊर्ध्वदृष्टि होण्याची दशा ती.
२ बाहेरून येणारास बहुत वेळ
लागला असतां जी कोणकास अ-
तिशयित उत्कंठा लागये ती.

चंद्रूस, द्रोस (पु. ना.) एक उपधातु
आहे.

चप (अव्य०) कांहीं एक भाषणादि क्रि-
या न करितां स्वस्थपणानें.

चपटा (वि०) व्यामध्ये उभारपणा क-
मी दिसतो असा पदार्थादि तो.

चपडाक (स्त्री. ना.) शरीरावर के-
लेला तळहताचा प्रहार तो.

चपराक (स्त्री. ना.) चपडाक.

चपराशी, सी (पु. ना.) चपरास
धारण करणारा शिपाई तो.

चपरास (स्त्री. ना.) शिपाई इ० कां-
चे गळ्यातील पट्ट्यावर अक्षरादि
खोदलेले पितळ इ० कांचें तक्त
असतें ती.

चपल, ळ (सं. वि०) कांहीं उद्योगा-

विषयीं ब्याचे भंगीं त्वरा आहे तो. २ (स्त्री.) पायांतील वाहाण ती.

चपला (सं. स्त्री. ना.) बीज.

चपापणें (धा. ना.) अकरमात भय किं० लब्जा यांचें कारण दिसल्यामुळे अंतःकरणवृत्तींत फेर होणें.

चंपू (सं. पु. ना.) भयान्ममककविता.

चपेट (स्त्री. ना.) कोणिकाची दुर्दशा करायाजोगें जें कोणिकास देश कालादि आनुकूल्य प्राप्त होतें ती.

२ काहींएक व्यवहारांत झाला जो काहीं द्रव्यादि नाश ती.

चप्पू (वि०) अवयव असून बोलणें इ० कांत कुशल तो.

चबिना (सं. चर्वन) (पु. ना.) पोहे, फुटाणे इ० चावून खायाचे जे पदार्थ तो. [चकाकी

चमक (स्त्री. ना.) रत्नादिकांतील

चमकणें (धा. ना.) चकाकणें.

चमकावणें (धा. ना.) छडी, चाबूक इ० कार्नी कोणिकास मारणें. २ एकाद्यास रागें भरणें. ३ शृंगारचे एा दाखविण्यासाठीं नेत्र इ० कांची चमक बाहेर पडे असें करणें.

चमचमाट (पु. ना.) उत्तम भक्ष्य भोक्ष्य इ० पदार्थांची समृद्धि तो. २ चकचकाट.

चमचमति (वि०) चणचणीत.

चमत्कार (सं. पु. ना.) आश्चर्य किं०

आश्चर्यकारक पदार्थ, व्यापार इ० तो. २ देव, औषध इ० पदार्थांचा आश्चर्य वाटायजोगा अनुभव

चमत्कारिक (सं. वि०) चमत्कार वा-

टायजोगा पदार्थ, व्यापार, भाषण इ० तो.

चमू (सं. स्त्री. ना.) सेना.

चमेल, चमेली (स्त्री. ना.) एक पुष्प-वल्ली आहे. २ (न.) स्तिचें फूल तें.

चर (पु. ना.) खंदक.

चरक (फा. पु. ना.) उंसाचा रस काढायाचें यंत्र आहे तो. २ धातुमय पात्रादिकांस साफ करणें इ० कामाचें यंत्र तो.

चरकट (न. ना.) कंटाळा यावयाजोगी लावचलाव गोष्ट तें.

चरका (पु. ना.) चटका.

चरचरीत (वि०) मऊ नव्हे असें खरखरीत वस्तू इ० तें. २ (अव्य०) यत्किंचित् न्यूनतारहित पूर्णपणानें.

चरण (सं. पु. ना.) चालण्यास उपयोगी जो शरीराचा अवयव तो. २ श्लोक इ० कांचा चतुर्थीश तो.

३ (स्त्री.) गुरें चारणीबद्दल सरकार देणें द्यावें लागतें ती.

चरणी (सं. चरण) (स्त्री. ना.) (ग्रं०) पादसेवा.

चरणें (धा. ना.) गुरें इ० कार्नी ब्या ठिकाणीं तृणादि रुजलें आहे तेथें जाऊन तें खाणें. २ सारा दिवस मनुष्यानें काहीं तरी खान असणें.

३ विवा, दुःख इ० कार्नी चिडणें.

चरफड (स्त्री. ना.) चटफड.

चरब (अर० फा०) (अव्य०) इच्छित प्रमाणांत यत्किंचित् न्यूनता नसती पूर्णपणें.

चरबी (फा० स्त्री. ना.) बकरा, में-

- दा इ०काचे मांसाचें तेल काढीत चऱ्हाट (स्त्री. ना.) मोठी वळलेली
 असतात ती. दोरी तें. २ कंटाळा यावयाजोगी
 चरम (सं. वि०) शेवटला. गोष्ट इ० तें.
- चरमस्थिति (सं. स्त्री. ना.) ज्ञानी चर्लचित्तपानतुंदिल (सं. वि०) (प्र०)
 पुरुषाची समाधिरूप सहज स्थि- चंचल चित्ताचें प्राशन करून
 ति ती. दोंदील झालेला.
- चरस (पु. ना.) भांगेचे झाडावरील चलती (स्त्री. ना.) जी झटली ती
 बोंडाचा चीक काढीत असतात तो. गोष्ट त्याचे हातून पार पडावी अ-
 चरा (पु. ना.) साफ जें भाडें, शस्त्र शी जी काहीएक काल कोणकास
 इ० व्याजवर रेंव इ०काच्या यो- देश, कालादि भानुकूल्यरूप दशा
 गानें ब्या रेषा पडतात तो. प्राप्त होत्ये ती.
- चराई (स्त्री. ना.) गुरांची राखीळ. चलन (सं. न. ना.) काहीएक पदार्थ
 चराचर (सं. न. ना.) स्थावरजंग- हलण्याचा कि० स्वस्थानापासून
 मात्मक सर्व जग तें. पलीकडे सरण्याचा व्यापार तें.
 चरित (सं. न. ना.) आचरण. २ (स्त्री.) ब्या देशादिकांत ब्या
 चरितार्थ (सं. पु. ना.) संसारादि रूपया इ० नाण्याची मुख्यत्वेक-
 व्यवहाराचा जसातसा स्वल्प साम- रून वहिवाट ती.
- चरित्र (सं. न. ना.) चरित. चलबिचल (स्त्री. ना.) काहीएक जी
 चर्चा (सं. स्त्री. ना.) प्रसंगानुरूप स्थिरपणें चालू झाली गोष्ट तिलाच
 कोणकाची कोणिक स्थळी गोष्ट काही काल स्थिरता, काही काल
 निघत्ये ती. २ देवादिफांचें चरित्र चंचलता अशी उभयार्थक अवस्था
 कथन करण्याचा व्यापार ती. ३ को- प्राप्त होत्ये ती.
- चर्म (सं. न. ना.) कानडें, चामडें. चलाख (फा० वि०) चपळ.
- चर्मचक्षु (सं. न. ना.) (प्र०) व्य- चव (स्त्री. ना.) ब्या ब्या इंद्रियानें जो
 वहारिक पदार्थांचे मात्र दर्शनाचे जो विषय घेतला त्याची जी गोडी
 उपयोगी नेत्र तें. ती. २ (पु.) नारळाचा खरडून
 चर्या (सं. स्त्री. ना.) कोणकाची का- कादिला जो कीस तो. ३ मोत्याचें
 हीएक एक बरें वाईट कर्म करणा- वजन या शब्दानें बोलण्याची रू-
 विषयीं सतत जी रीत चालत आ- ढी आहे ती.
- ली असत्ये ती. २ शरीरावरील चवई (स्त्री. ना.) (प्र०) चौरंग.
 काहीएक गुणाचें बोधक तेज ती. चवक (न. ना.) (प्र०) आश्चर्य.
 १ अधीरपण.
- चवचकी (स्त्री. ना.) (प्र०) कवाड.

चवड (स्त्री. ना.) भाकरी, पोळी इ०

कांचा रचलेला दींग ती.

चवडा (पु. ना.) तळपायांच्या बो-

टाजवळचा प्रदेश तो. २ (ग्रं०)

पंजा. ३ (वि०) रुंद.

चवथी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) सायुज्यमु-

क्तीस संकेतानें झणतात.

चंवरडोल (पु. ना.) हत्तीवरील अं-

वारी ती.

चंवरी (सं. चामर) (स्त्री. ना.) वन-

गाईचे सकेशपुच्छास सोनें, रुपें

इ० कांची दांडी किं० मूठ बसवून

राजादिकांवर वारायास करीत अ-

सतात ती. [स्तक.

चवरे (न. ना.) (ग्रं०) शेवट. २ म-

चवाठा (पु. ना.) चार वाटा जेथें

एकत्र मिळतान असें स्थळ तो.

चवाळें (न. ना.) लहान उणाख घों-

गडी तें.

चश्मा (पु. ना.) उपनेत्र.

चहाड (वि०) दुसऱ्याची गुप्त गोष्ट

दुसऱ्याजवळ सांगण्याचा ब्याचा

स्वभाव तो. [कर्म ती.

चहाडी (स्त्री. ना.) चहाडपणाचें

चळ (सं. चलन) (पु. ना.) म्हाता-

रण, वायु, पिशाच इ० कामुळें

झाला जो बुद्धीस भ्रंश तो.

चळकांप (पु. ना.) वाय, चोर इ०

कांच्या भयानें चळचळीं मुतणें,

कांपणें अशी जी कोणकास अवस्था

प्राप्त होत्ये ती.

चळचळीत (वि०) उत्तम भक्ष, भो-

व्य पदार्थाची समृद्धि ती. २ कां-

हीं कार्यास पुर्तेपणें व्हावयाजोगा
भक्ष्य भोव्यादि पदार्थ तो.

चळथ (स्त्री. ना.) चवड.

चळवळ (स्त्री. ना.) काहींएक का-

र्यासाठीं हातपाय इ० हलविण्याचा

व्यापार तो.

चळवळ (स्त्री. ना.) चळवळ.

चक्षु (सं. न. ना.) नेत्र.

चक्षुश्रवा (सं. पु. ना.) सर्प.

चाई (स्त्री. ना.) शरीरावरील केंस

झडतात असा एक रोग आहे ती.

चाकर (पु. ना.) नित्यशः काम क-

रावयाचें पक्कखून जो कोणी को-

णापासून त्याबद्दल मोल घेतो तो.

चाकरमान्या (पु. ना.) प्रतिष्ठेनें चा-

करासच झणतात.

चाकरी (स्त्री. ना.) चाकराचें कर्म तो.

चाकळा (पु. ना.) (ग्रं०) मळद्वारा-

चे मांसाचा गोळा तो.

चाकाटणें (धा. ना.) (ग्रं०) चकित

होणें.

चाकी (स्त्री. ना.) चाकासारखा वा-

टोळा तांबें इ० धातूचा किं० काठ

इ० कांचा तुकडा तो.

चाखणें (धा. ना.) पदार्थाची गोडी

कळायसाठीं त्यातील काहीं अंश

खाऊन पाहणें.

चांग (वि०) (ग्रं०) चांगला.

चांगावे (न. ना.) (ग्रं०) चांगुलपण.

चांचड (पु. ना.) तांबड्या मुंगळ्यासा-

रिखा प्राणी तो. २ (न.) एक धु-

द्र जंतु आहे.

- चांचण (पु. ना.) (ग्रं०) चांचड. चातक (सं. पु. ना.) पर्जन्याचे उदका-
चांचणी (स्त्री. ना.) काहीएक प- वाचून दुसरें जल न पिणारा अ-
दार्थाचे परीक्षेकरितां त्याच्या एका- सा एक पक्षी आहे. [उबड.
दे अंशाचा अनुभव ती. २ साक- चाथ, चाथी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) व-
र इ० कांचा जो पाक करितात ती. चांदई (स्त्री. ना.) दुगाखी घराची
चांचपडणें (धा. ना.) डोळ्यांनीं दि- आख्यापर्यंत उंच भित ती.
सत नसता किं० अंधार असता ह- चांदणी (स्त्री. ना.) आकाशातील ता-
स्तादिकींनीं वस्तु शोधण्याचा किं० रा ती. २ टापेकरितां मंडाकाकार
चालण्याचा व्यापार करणें ती. २ भ- वस्त बाधितात ती.
य इ० कामुळें लागत लागत बां- चादर (स्त्री. ना.) रुजामा, गादी
लणें. इ० कांवर शुभ्र वस्त्र घालितात ती.
चांचपणें (धा. ना.) चांचपडणें. चांदी (स्त्री. ना.) निमळ रूपें ती.
चांचरणें (धा. ना.) (ग्रं०) भुलणें. २ फजीती.
चांचरी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) बोनडी. चाप (सं. न. ना.) धनुष्य. २ (प्रा. पु.)
चांचा (पु. ना.) एक लुगारू जात आहे मळसूत्र इ० कांच्या जोरानें काही
चांचुवडे (न. ना.) (ग्रं०) चोंच. पदार्थ दावण्याचें यंत्र आहे ती.
चांचूं (न. ना.) किंचित् भाषणोच्चार चापट (वि०) चपटा. २ (स्त्री) चप-
तें. २ चोंच. [णारा. राक.
चाट (वि०) (ग्रं०) चवळण्या कर- चांपसणें (धा. ना.) चांचपणें.
चाटण (न. ना.) चाटून खाण्याचें चापेखण (पु. ना.) प्रायः चौसोपे
औषध तें. घरास दोन सोप्याचें संधोस जो
चाटणें (धा. ना.) औषधादि पदार्थ मोठा खण येत असतो ती.
जिव्हेनें ग्रहण करणें किं० काहीं चाबुकस्वार (पु. ना.) घोड्यास चाल
पदार्थावरून जिव्हा फिरविणें. २ तो- शिकवितो ती.
फेचा गोळा कि० बटुकीची गोळी चामर (सं. स्त्री. ना.) चवरो.
इ० कांनीं वेगाबरोबर शरीराची चामवा (चामऊ) (स्त्री. ना.) लवचेंत
काहीं लचा नेणें. पुसत राहणारी अशी एक उवांची
चाटी, चाट्या (पु. ना.) कापडाचें जाति आहे.
दुकान घालून उदोम करितो तो चामीकर (सं. न. ना.) सोनें.
चाड (स्त्री. ना.) (ग्रं०) आवड. चार (स्त्री. ना.) हिरवें लहान गवन
२ गरज. [जनाची जूट ती. ती. २ (पु. ना.) एक झाड आहे.
चांडाळचौकडी (स्त्री. ना.) दुष्ट ३ (अव्य०) हिरव्या रंगाचें आन-

- शय्योत्तक. ४ (पु. ना.) भंड, चावटी (स्त्री. ना.) चघळपणा. २ वा-
मर्यादा सोडून ब्या नानाप्रकार-
च्या चेष्टा तें. [अहे. चावडी (स्त्री. ना.) शहर इ० कां-
चारण (स. पु. ना.) एक देवजाति तील चवाव्यावर कोतवाल इ० व-
चारा (पु. ना.) डोंगर इ० कांचे-
ठायी चरायाजोगा जो तृणसमुदाय
रुजला असतो तो. २ पशु, पक्षी
इ० कांचें भक्ष्य जें तृणादिक तो.
चाराचुरा (पु. ना.) कांहीं एक पदा-
थांच्या बारीक बारीक तुकड्यांचा
समुदाय तो. [पीं ती.
चारोळी (स्त्री. ना.) चार वृक्षाची
चारवीक (पु. ना.) नास्तिकांत एक
भेद आहे.
चाल (स्त्री. ना.) गमनास अनुकूल
जो व्यापार ती. २ घोडा इ० कां-
चा तुरकी इ० गतिविशेष ती.
३ देश, जाति इ० कांची रीत
ती इ०.
चालचर्या (स्त्री. ना.) रीतभात.
चालढकल (स्त्री. ना.) आळस, द्र-
व्याभाव इ० कारणामुळे जां कांशि
कार्याचा जसा तसा निर्वाह ती.
चालणें (स. चलन) (धा. ना.) ग-
मनास अनुकूल पावले टाकण्याचा
व्यापार करणें. २ कालाने क्षणा-
क्षणानें अतिक्रांत होत असणे
इश्टादि संप्रदायाप्रमाणे वर्तणे इ०.
चालू (वि०) चालता झाला तो.
चावट (वि०) ब्याचे बोलण्यास ताळ-
तन नाही कि० एरुच बोलणे वा-
रवार निरर्थक बोलण्याचा स्वभाव
तो.
चावटी (स्त्री. ना.) शहर इ० कां-
तील चवाव्यावर कोतवाल इ० व-
सून कारभार करायसाठीं जी
जागा केली असत्ये ती. २ चोहों-
कडील चार लोक येऊन ब्या घर
इ० स्थळी गप्पा मारीत बसतात तें
घर कि० ब्या घरांत गुप्त गोष्ट
प्रकट न होतां राहत नाही असें
घर ती.
चावदशी (स्त्री. ना.) (प्र०) जागेपणा.
चावळणें (धा. ना.) डवर, भय, नि-
द्रा इ० कारणांमुळे कोणिकांन व-
रळू लागणें.
चावा (पु. ना.) मनुष्यादिकांस चा-
वण्याचा व्यापार कि० त्याणे झालें
जें चिन्ह तो.
चावी (स्त्री. ना.) किळी.
चाहणें (धा. ना.) प्रिय असें मानणे.
चाहा (पु. स्त्री. ना.) औषधी झाड
आहे. २ कोणेंकाचा कोणेंक स्थळी
प्रियपणा ती.
चाहूल (स्त्री. ना.) आभार इ० कांत
मनुष्यादिकांचा भास व्हायाजोगे
जें चिन्ह आढळतें ती.
चाळ (पु. ना.) घुगरांचा समुदाय
पायांत नाचणारे बंभितात तो
२ रुंदी थोडी व लांबी फार असे
जें घर असतें ती.
चाळणें (धा. ना.) धान्य, मारि,
कौलें, पाने, पुस्तके इ० निरनि-
राळें कि० उरुटापाळट करणें

चाळवणें (धा. ना.) कोणी कोणास कांशि कार्यविषयीं आज उद्यां ३.से करणें. २ वांहीएक पदार्थ चळे किं० चाळी असें करणें.

चाळवाचाळव (स्त्री. ना.) अनेक तऱ्हांनीं चाळविण्याचा व्यापार ती.

चाळा (पु. ना.) वांहीएक व्यापार करण्याविषयीं कोणेकास निरंतर लागला जो छंद तो. प्रायः दुर्व्यसनाविषयीं.

चाळिशी (स्त्री. ना.) मनुष्यास चाळीस वर्षे झालीं असतां जी वयोवस्था प्राप्त होत्ये ती. [चे प्रकारानें.]
चाळूनपाळून (अव्य०) अदलाबदली-चिकचीक (स्त्री. ना.) पाऊस इ० पडल्यामुळे जमिनीवर झाला जो सडवपणा ती.

चिकट (वि०) चिकसागिखा डकाया जोगा जो पदार्थ तो. २. कटू, लोचट मनुष्य तो.

चिकटी (स्त्री. ना.) डोकीचे केंसांत जो चिकट मलांश होतो ती.

चिकण (वि०) छेदायास किं० भेदा-यास जो कठीण पदार्थ तो. २. व्या-चे अंगा चिकटपणा बहून असा उडोद इ० पदार्थ तो. ३. जिला लोणी फार अशी गाण, म्हैस इ० ती.

चिकित्सक (स. पु. ना.) वैद्य. २. (वि०) रत्नादिकांचे परीक्षेविषयीं कुशल तो. ३. कांहीएक गोष्टीविषयीं बहून चैत्कर्शा करण्याचा स्वभाव व्याचा तो.

चिकित्सा (स. स्त्री. ना.) औषधा-

दिकेंकरून रोगनिरसनाचा उ-पाय तो. २. रोगाची जी परीक्षा ती.

चिकोटी (स्त्री. ना.) बळाची परी-क्षा पाहावयाकरितां बळानें मण-गट धरण्या सोडण्याचा व्यापार ती.

चिक्क (वि०) कटू.

चिखेल (सं. चिकिल) (पु. स्त्री. ना.) जमिनीवर पाणी साडल्यामुळे त-त्काल जी फार भार्द्रता येत्ये ती. २. मातीत पाणी पडल्यानें जो उम-लून गारा होतो तो.

चिघळ (पु. ना.) गूळ, साकर इ० पदार्थास जो द्रव सुटतो तो. [होणें.]

चिघळणें (धा. ना.) चिघळणें युक्त

चिंचावणें (धा. ना.) (ग्रं०) उदीर इ० कार्नीं चिंचिच करणें.

चिंचोळा (वि०) क्रमानें निमोळता.

चिटपाखरूं (न. ना.) पाखरू इ० तें

चिटी, चिष्टी (स्त्री. ना.) त्रिहिलेला किं० त्रिहातयाचे प्रसंगां कोरा जो कागदाचा तुकडा ती. २. (वि०) चिटाचा जो अंगरखा इ० पदार्थ तो.

चिडचीड (स्त्री. ना.) दाढी.

चिडणें (धा. ना.) खिजणें. २. बिबा इ० कार्नीं उतणें.

चिडाणी (पु. ना.) (ग्रं०) कुपात्र.

चिडी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) चिमणी पक्षी.

चिगचीग (स्त्री. ना.) कुरकुर.

२ (अव्य०) रात्री राळ इ० जो शब्द करितो त्याचें अनुकरण.

चिणणें (धा. ना.) बाळ, गिडकी

- इ० विटा, दगड, माती इ० का-
नी खचखचून पक्रेणी बुजविणे.
चितणें (स. चितन) (धा. ना.) का-
ही एक अत करणात आलेल्या वि-
षयाचा बरा कि० वाईट, कसें
करावें काय करावे इ० रूप वि-
चार करणें तो. २ काही एक क-
ल्पना कि० योजना करणें इ०
चितन (स. न. ना.) चिन्ण्याचा
व्यापार. [शु आहे.
चितळ (पु. ना.) एक रानातील प-
चिता (स. स्त्री. ना.) प्रेत जाण्या-
करितां काष्ठदिकांची रचून क-
रितात ती. [चारणा.
चिता (स. स्त्री. ना.) काळजी. २ वि-
चिताक्रांत (स. वि०) चितेने व्याकृ.
चिताड (वि०) गिचमोड.
चितामणि (स. पु. ना.) चितिले
देणार असा एक पाषाण आहे.
२ एक रत्न आहे ३ गणपति.
चित् (स. स्त्री. ना.) ज्ञान.
चित्त (स. न. ना.) १ तःकरण.
चित्तज (स. पु. ना.) मदन.
चित्र (स. न. ना.) रेफा कि० माती
इ० रंगीनी केला जो मनुष्यादिकांचा
आकार ते २ आश्चर्य [ड्याचा तो.
चित्रकाई (वि०) (प्र.) अर्पण देह
चित्रगुप्त (स. पु. ना.) प्राणमात्रांचे
पाप पुण्य लिहिणारा यमाचा लेखक
आहे. २ (वि०) उग्रपृष्ठ शिडिणा-
रा जो कारकून त्यास स्तुतीन म्ह०.
चित्रलेप (न. ना.) (प्र०) गोपीचदन
किं० गन्धगोळ्या यांची मूर्ति ते.
चित्रविचित्र (स. वि.) अनेक प्र-
कारच्या रंगांनी युक्त तो. २ आ-
श्चर्यकारक व्या अनेक प्रकारच्या
कथा त्या प्र०.
चिथावणें (धा. ना.) एकाद्यास चा-
ड येई असा व्यापार करणें [क ते.
चिंव (वि०) अति भिजलेले वस्त्रादि-
चिभूड (स्त्री. ना.) एक पेल आहे
२ (न.) तिचे फळ ते. [णासा.
चिमकुला (वि०) लहानसा, चिम-
चिमकुरा (पु. ना.) चिमटीनें भगा-
ची कातडी ओढण्याचा प्रकार तो.
चिमखडा (पु. ना.) कावीने कि०
बोटाचे जोरान मारितात खडा तो.
२ (वि०) चणचणीत हुशार मुठगा तो.
चिमट (स्त्री. ना.) अगुश व तर्जनी
यांच्या सयोगाने जी आकृति होव्हे ती.
२ तिचे प्रमाणाचा पदार्थ ती.
चिमटा (पु. ना.) पदार्थ घट्ट धरणे,
उपटणे इ० कांसाठी लोखंडाचा क-
रितात तो. २ चिमकुरा. ३ दो-
न नद्या एकत्र मिजाल्या असतां
जो आकार होतो तो
चिमणा (पु. ना.) एक लहान पक्षी
आहे. २ (वि०) चिमकुला.
चिमोरा (पु. ना.) (प्र०) चिमटा.
चिरकणे (धा. ना.) हत्तीनें भाल्या-
मुळे चिरिं असा शब्द करणें २ र-
डकुडीस येणे. ३ मुलाने थोडथोड
हगणें.
चिरकांडी (स्त्री. ना.) फळ, शरी-

रावयव इ० कातून दावणें इ० कारणा-
मुळें जोरानें जो रस, रक्त इ० कां-
ची धार उडयें ती.

चिरंजीव (पु. ना.) पुत्र व पुत्रासारि-
खा जो कोणी व्यास कागदोपत्री हें
विशेषण देतात. २ ब्रह्मकल्पपर्यंत
वाचणारे जे ते प्रत्येक.

चिरड (स्त्री. ना.) उणें उत्तर, मर्म-
श्रवण, इ० कारणांमुळें अंतःकर-
णास क्षोभरूप धर्म उत्पन्न होतो ती.

चिरडणें (धा. ना.) काहीएक पदार्थ
दोन पदार्थांचे कच्चीत सापडवून चुर-
ला जाई असें करणें, कि० तसा हेंणें.

चिरडी (स्त्री. ना.) लहान मुलीचें
नेसायाचें लुगड्यासारिखें एक वस्त्र
आहे ती.

चिराग (फा० पु. ना.) दिवा.

चिरोटा (पु. ना.) एक पक्वान्न आहे.

चिलखत (न. ना.) शरीरावर गो-
ळी, बार इ० न लागावा ह्याणून लो-
खंडाच्या बारीक बारीक कड्या एक-
मेकांत गुंफून जो अंगरख्यासारि-
खा प्रकार करितात तें.

चिलम, चिलीम (स्त्री. ना.) तंबा-
खू इ० पदार्थ भात घालून वर अ-
ग्नि ठेवून गुरगुडीचे मेळवर ठेवि-
तात ती.

चिलमी (वि०) भंगड लोकादिकांनीं
उठाविलेली बातमी, वर्तमान इ० तें.

चिलीपिली (न. ना.) मुल्लेंकरें.

चिवट (वि०) चिकण जो काष्ठादि
पदार्थ तो.

चिवडणें (धा. ना.) भात, पोळी, फ-

ळ इ० पदार्थांची दुर्दशा होई असें
विदारण करणें.

चिवडा (पु. ना.) काहीएक पदार्थ
अनेकवार चिवडल्यामुळें झाली जी
व्याची दुर्दशा तो. २ काहीएक गो-
ष्टीचा विचका तो. ३ पोहे, चुरमुटे,
डोळे इ० पदार्थ मिसळून तळून क-
रितात तो.

चिवळ (वि०) (ग्रं०) रोड.

चिवा (पु. ना.) वेळूंत एक भेद आहे.

चिन्ह (सं. न. ना.) काहीएक गो-
ष्टीचें कि० गुणाचें जें कोणक वस्तूंत
काहीएक ज्ञापक असतें तें. २ काही-
एक पदार्थ ओळखला जावा ह्याणून
व्यावर जें अंकनादि करितात तें.
३ विलक्षण जो मनुष्यादि तें, कि०
व्याच्या विलक्षण चेष्टा तें.

चिळस (स्त्री. ना.) वाट, कंटाळा.

चीची (स्त्री. ना.) (ग्रं०) दुर्दशा.
२ फजीती.

चीक (स. चिकण) (पु. ना.) रुई
इ० पदार्थाचा चिकट दुभासारिखा
अंश तो.

चीज (फा० स्त्री. ना.) वस्तु. २ च-
मत्कारिक गायनादि विद्या ती.
३ धूपदादि कथीत.

चीजवस्त (चचि) (स्त्री. ना.) वस्त्र-
पात्रादि सर्व वस्तुमात्र ती.

चीड (स्त्री. ना.) चिरड.

चीण (पु. ना.) घर इ० कांतील
भूमीस भोल न पावी म्हणून तिचे
पाटीं वट चिणून दगडाचा थर
बसवितात तो. २ परकर इ० कांस

कंबरेजवळच्या भागास ब्या चु-
ण्या शिवणीसाठी घालितात तो.
चीत (वि०) कुस्तीत पराभूत होऊन
उताणा पडला तो. २ चिताड.
चीप (स्त्री. ना.) पातळ दगड तो.
चीर (स्त्री. ना.) तडा गेल्यामुळे किं०
सांधा न बसल्यामुळे बारीक रेघे-
सारखी फट राहिले ती. २ (सं.न.)
(ग्र०) वस्त्र.
चुकणें (धा. ना.) जी गोष्ट ब्या प्र-
कारानें ब्या काळीं ब्या देशीं अ-
शी व्हावी असा जो अजमास त्यांत
अंतर पडणें. २ काहींएक प्राप्त
झालिलें खटलें, कलह इ० त्याची
निवृत्ति होणें इ०.
चुकतमाकत, वाकत (अव्य०) चुक-
त चुकत अशा प्रकारानें.
चुकविणें (धा. ना.) चुके असें कर-
णें. २ चुकवाचुकव करणें. ३ देणें,
घेणें इ० कांची वारावार करणें.
चुकामूक (स्त्री. ना.) काहींएक गोष्ट
पदार्थ इ० कांची ब्या काळीं ब्या
ठिकाणी गांठ पडावी असा अजमास
त्याचा अभाव ती.
चुकारतट्टू (वि०) चुकवाचुकव कर-
णारास निंदेनें म्हणतात.
चुकावणें (धा. ना.) चुकविणें.
चुकी (स्त्री. ना.) काहींएक व्यापार
ब्या प्रकारानें घडावा, करावा त्यास
काहीं कारणामुळे अंतर पडतें ती.
चुकूर (वि०) अपरिचित मनुष्यावि-
समुदाय किं० स्थळ यांत जी कोणे-
कास चकिततावस्था प्राप्त होत्ये तशा

अवस्थेनें युक्त झाला तो.
चुगलखोर (वि०) चहाडखोर.
चुगली (स्त्री. ना.) चहाडी.
चुचकारणें (धा. ना.) कुछ होऊन
अनावर झाला जो अर्थादि पशु त्यास
स्थिर करायाकरितां तोंडानें एक
तऱ्हेचा विलक्षण शब्द करणें किं०
तशा व्यापारानें त्यास युक्तीनें जवळ
बोलावून गोंजारणें.
चुटका (पु. ना.) कवितादिकांतील
किं० भाषणादिकांतील चमत्कारिक
जो अल्पांश तो. २ चटपट.
चुटकी (स्त्री. ना.) अंगुष्ठ व मध्यमा
यांच्या संयोगातून जो शब्द होतो ती.
चुट्टा (पु. ना.) तंबाखू ओढायाची
पानाची विडी तो.
चुडा (स. चूडा) (पु. ना.) स्त्रियांचे
हस्तभूषण आहे. स्त्रियांचें सोभाग्य.
चुणूक (स्त्री. ना.) काहींएक पदार्थ
किं० गोष्ट याचे ब्या अवयवावरून
मुख्य अवयवाचें सर्व स्वरूप ध्यानांत
येतें असा जो त्या अवयवाचा प्रकट-
भाव ती.
चुनडी (स्त्री. ना.) स्त्रियांचे उपयोगी
बारीक ठिपक्यांनीं युक्त असें एक
वस्त्र आहे ती. २ (वि०) कट्टू.
चुंबक (सं. पु. ना.) लोहचुंबक.
चुंबन (सं. न. ना.) प्रीतीनें मुखादि
चुंफण्याचा व्यापार तें.
चुरचुरणें (धा. ना.) काहींएक गो-
ष्टीविषयीं लागली जी चटपट तिनें
युक्त होणें. २ भाजल्यामुळे किं० क्ष-
तादिकास निखट, खारट पदार्थाचा

सयोग झाल्यामुळे स्थानी व्यथा विशेष उत्पन्न करणें.

चुरचुर (स्त्री. ना.) चटपट.

चुरचुरीत (वि०) (ग्र०) तीक्ष्ण.

चुरस (स्त्री. ना.) वैमनस्य.

चुरा (स. चूर्ण) (पु. ना.) ठेचणें, मेटणें, फुटणे इ० कारणांमुळे पदार्थांचे झाले जे खडशः तुकडे तो, २ श्रमादि कारणांमुळे शरीराचे अवयवांचा झाला जो शिथिलपणा तो.

चुराडा (पु. ना.) चुरा.

चुळका (स. चुलुक) (पु. ना.) जलादि पदार्थ हातात राहावा म्हणून द्रोणाकार हाताचा आकार करितात तो. २ घात मावलेला जलादि पदार्थ तो.

चुळबुळणें (धा. ना.) चळवळ करणें.

चुळुके (वि०) (ग्र०) सुंदर. [खिळा.

चूक (स्त्री. ना.) चुर्का. २ बारीक

चूड (स्त्री. ना.) सण इ० वाने काव्यांची इ० जी जुडी मशालीसारखी पेटवून उजेडासाठी करितात ती. २ (स. पु. ना.) मुगुट.

चूर (पु. ना.) चुरा. २ (वि०) निमग्न.

चूर्ण (स. न. ना.) भौषधादिकांचा बारीक चुरा तें. २ चुना.

चूर्णिका (स. स्त्री. ना.) शब्द, अर्थादि अलंकार जीत आहेत अशी काव्यादिकांतील गद्यपद्यात्मक कविता ती.

चेइरें (वि०) (ग्र०) जागृत.

चेंगट (वि०) कांहीं कार्य करण्याविषयी मद तो.

चेंगरणें (धा. ना.) चुरलें जाणें.

चेंचणें (धा. ना.) आघात इ० केंक-रून छिन्नभिन्न अवयव किं० शिथिल अवयव करणें.

चेटक, चेटूक (न. ना.) कोणाचा घात कि० कोणास ठकविणें याचे उपयोगी एक मंत्रविद्या आहे २ का रस्थान. [आहे. २ चेटूक.

चेडा (पु. ना.) (ग्र०) एक पिशाच

चेडें (न. ना.) (ग्र०) पिशाचबावा.

चेणें (धा. ना.) (ग्र०) जागें होणें

चेतणें (स. चेतन) (धा. ना.) अग्नि, काम, क्रोध इ० कर्मा प्रदीप्त होणें

चेंदा (पु. ना.) चुराडा. [दाटी तो.

चेप (चेरणें) (पु. ना.) अतिशय

चेपणें (धा. ना.) कापूस इ० पदार्थे अवळला जावा म्हणून दावणें.

चेला (पु. ना.) शिष्य.

चेव (पु. ना.) कांहीं कार्याविषयी कांहीं कारणानें मनांत उत्पन्न झाली जी उत्कठा तो.

चेवणें (धा. ना.) मभ्यरीत सोडल्यामुळे कि० वेड लागल्यामुळे लोकांत अप्रतिष्ठा पावणें.

चेवा (पु. ना.) (ग्र०) जागेपणा.

चेष्टा (स. स्त्री. ना.) चलन चलन-रूप व्यापार तो. २ दुसऱ्यास चीड येण्याजोगा व्यापार तो.

चेहरा, चेहेरा (फा० पु. ना.) मुखशी कि० त्याचा आकार तो.

चैतन्य (स. न. ना.) चेतनपणा.

चैन (न. ना.) मनाची स्वस्थता-रू-

प अवस्था तें. [(प्र०) विचार
चोख (वि०) चांगलें. २ (पु. ना.)
चोखट (वि०) चांगलें, शुद्ध, निर्मळ.
चोखडें (वि०) चोख.

चोंखणें (धा. ना.) फलादिकांतील
रस मुखानें आकर्षून घेणें.

चोखाळ (वि०) (प्र०) चोख.

चोखाळी (स्त्री. ना.) (प्र०) फूल.

चोत्र (न. ना.) (प्र०) कौतुक, नवल,
२ प्रीति.

चोजणें (धा. ना.) (प्र०) जाणणें.

चोढें (वि०) (प्र०) खोल. २ (न.) खळी.

चोंथा (पु. ना.) नारळ इ० कांचार-
सांश घेतल्यावर जो अवशेष भा-
ग राहतो तो.

चोपडणें (धा. ना.) तूर, तेल इ०
पदार्थांचें अवयवांस चोळणें.

चोपडो (स्त्री. ना.) काही कागद एकत्र
बांधून सारखे कापून जो वही करि-
तात तो.

चोपणें (धा. ना.) ठोकून ठाकून ज-
मीन इ० घट्ट व साफकरणें. २ रो-
ड होणें. ३ एकाद्यास काठी इ० कां-
नी ठोकणें. ४ (न.) जमीन चोपा-
ण्याचे उपयोगी लाकूड तें.

चोंबडा, चोमडा (वि०) इकडली गोष्ट
तिकडे तिरुडली गोष्ट इकडे सांगायी
असा स्वभाव व्याचा तो. २ कोडगा.

चोर (स. चोर) (पु. ना.) दुसऱ्याची
वस्तु त्याची दृष्टि चुकवून किं० व-
लात्कारानें घेऊन जातो तो.

चोरखिडकी (स्त्री. ना.) काहीं प्रस-

गी पळून जाणें इ० कार्यासाठी, कि-
न्ना इ० कांति गुप्त खिडकी असत्ये ती.

चोरगस्त (स्त्री. ना.) लोकांस न सम-
जण्याजोगी शहर इ० कांति रात्री
सरकारची मुकी गस्त फिरते ती.

चोरघडी (स्त्री. ना.) कोरे वस्त्राचे
पोटांत समजुतीस न येण्याजोगी घ-
डी असते ती.

चोरचिरटा (पु. ना.) चोर इ० तो.

चोरणें (धा. ना.) दुसऱ्याचे वस्तूचा
अपहार करणें. २ काहीएक गोष्ट
कोणास न कळू देतां गुप्त राखणें.

चोरवातमी (स्त्री. ना.) गुप्त रीतीनें
समजुतींत आणिलेले वर्तमान ती.

चोरापोंरी (अव्य०) चोर, पोर इ०
कांती नेल्यामुळें काहीएक वस्तु ना-
होशी होई अशा प्रकारें.

चोरी (स्त्री. ना.) चोराचें जें कर्म
ती. २ काहीएक कर्म करण्याविषयी
शका ती.

चोला (पु. ना.) घेरावाचून अग-
रच्याच वरील भाग तो.

चोहटा (पु. ना.) (प्र०) चवाठा.

चोळखा (पु. ना.) (प्र०) सुरकुती.

चोळामोळा (पु. ना.) वस्त्र इ० प-
दार्थांची चोळून मळून दुर्दशा तो.

चौक (पु. ना.) चौसोपी बाज्याचें म-
धलें चतुरस्र भगण तो. २ लावणी
इ० कांचे कडवें तो. ३ घोडा इ०
कांचा बराबर चार पाय उचलून
सरेनें चालण्याचा प्रकार तो. इ०.

चौकडा (पु. ना.) समान चार मो-

- त्यांचा समुदाय तो. २ चार कुड-
क्यांचा जो समुदाय तो.
- चौकडी (स्त्री. ना.) चतुःसंख्यारूप
पदार्थांचा समुदाय तो. २ एका जुट्टी-
चे चार मनुष्यांचा समुदाय तो.
- ३ चौकडी गुग होणें झ० अकल गु-
ग होणें.
- चौकशी (स्त्री. ना.) खरें खोटें, चा-
गले वाईट, सस्तें माहाग इ० कांच्या
निर्णयाविषयीं जो पुरतेपणो विचा-
र तो. [प्री कुशल तो.
- चौकस (वि०) चौकशी करण्याविष-
- चौकळ, चौकाळ (वि०) काहीएक
कार्यास पुरून उरायाजोगा झाला
जो विपुल पदार्थ तो.
- चौका (पु. ना.) पुरभई लोक सय-
पाकासाठी प्रायः झाडून सारवून
चतुरस्र जागा करितात तो.
- चौकी (स्त्री. ना.) शहर, मार्ग इ०
कांचे नाक्यावर आल्या गेल्याची चौ-
कशी, झाडाझडती इ० कांचे उप-
योगी शिपाई लोक राहण्यासाठी
जी जागा घरासारखी बांधितात तो
२ त्या स्थळी ठेविलेला शिपाई लोकां-
चा समुदाय तो. ३ देव इ० ठेवा-
यासाठी लाहान चौरग करितात तो
- चौखरणें, खुरणें (बा. ना.) चौहीक-
डे ताणून बांधणें.
- चौगर्द, गदी (अव्य०) चारी बाजूस.
- चौगा (पु. ना.) चार भगुळें प्रमाणा-
चे मान तो.
- चौघडा (पु. ना.) देव, राजा इ०
कांचे द्वारी नित्यशः वाजवायासाठी
- कालू, नगारे, वाजत्रें, कर्णा इ० स-
मुदाय ठेविला असतो तो.
- चौघडी (स्त्री. ना.) चारपदरी वस्त्रा-
ची घडी ती.
- चौघुला (पु. ना.) ग्रामसबधी वत-
नदार एक अधिकारी आहे.
- चौचक्र (न. ना.) (प्र०) कवाड, दार.
- चौढाळ (वि०) चौहीकडून काहीए-
क कार्याची दबळादबळ करितो अ-
सा पचक्रळ मनुष्य तो
- चौतर्फ, तर्फा (वि०) चौही स्वामीच्या
सबधानें युक्त जो देश, ग्राम इ० तो.
२ (अव्य०) चौगर्दा.
- चौथ (स्त्री. ना.) काहीएक उन्ना-
ची चौथाई ती. २ चौथी तिथि
- चौथरा (पु. ना.) वर घर इ० बा-
धायासाठी भगोदर खाली चौकोनी
बदिस्त करितात तो.
- चौथाई (स्त्री. ना.) चतुर्थांश
- चौपार्श्यां (अव्य०) (प्र०) चौहीकडे.
- चौफळा (पु. ना.) (प्र०) झांपळा.
- चौफाळणें (भा. ना.) (प्र०) घालवून
देणें.
- चौफुला (पु. ना.) लग्न, जायफळ
इ० पदार्थ निरनिराळे ठेवायाच्या
सोडेंचें धतुमय पात्र करितात तो.
- चौफेर (अव्य०) चौगर्दा
- चौबार (पु. ना.) (प्र०) चवठा.
- चौरस (पु. ना.) लांबी, रुंदी, उंची
हे धर्म असून ज्याची चार भगें ता-
सन साफ केली आहेत असा स्तभादि
पदार्थ तो. २ चतुरस्र जें क्षेत्रादि तो.

चौसोपी (वि०) चार आहेत सोपे
ब्यास असं घर इ० तें.

च्युत (सं. वि०) गलित. उ० पदच्युत
इ०.

—छ—

छ- हा वर्ण सातवें व्यंजन आहे.

छः (अव्य०) दुसऱ्याच्या भाषणादिका-
चा तिरस्कार कर्तव्य असतो याचा
प्रयोग. उ० छः तो काय सांगतो
आपलें कपारळ.

छकडा (सं. शकट) (पु. ना.) ल-
ष्करातील सामान वाहण्याचा लहान
गाडा.

छकडी (सं. षट्क) (स्त्री. ना.) साहा
सख्या पदार्थाचा समुदाय ती.

छकणें (भा. ना.) ठकणें. २ लिहिलेले
नाव इ० खोडून टाकणें.

छक्क (सं. चकित) (वि०) आश्चर्ययुक्त.

छक्कड (स्त्री. ना.) चपराक. २ देणें
घेणे इ० व्यवहारांत जो चट्टा ती.
३ काहीं व्यवहारांत कोणकास फस-
विण्याचा व्यागर ती.

छकापंजा (पु. ना.) डावपेंच.

छचोर (वि०) हलकट मनुष्य तो.

छट (सं. शठ) (वि०) ब्याचें भाष-
णादि व्यवहारांत छकेपंजे आहेत तीं.
२ कृपणासही झणतात.

छटा (स्त्री. ना.) छाया. २ किरण.

छडी (स्त्री. ना.) वेत इ० कांची बा-
रीक काठी. २ राजकीय चिन्हांत

सोनें किं० रुपें यांनीं मदवून किं०
अग्रास लावून काठी करितात ती.

छत (सं. छत्र) (न. ना.) मंडप इ०
कांचा आंतल्या अंगचे वरील प्रदेशीं
पसरट वस्त्र लावितात तें. २ (अव्य०)
छः. ३ गायन इ० कांत छन भरणें
इ० पराकाष्ठेचा रंग करणें.

छत्र (सं. न. ना.) पर्जन्य किं० उष्ण
यांचे निवारणार्थ वस्त्रादिकांच हातीं
दांडा धरून डोकेंवर धरायाजोगें
करितात तें. प्रायः देव, राजा यांजवर
वारितात. २ ढगांच्या सत्तेखालीं आ-
पणास निःकाळजीं वागायास सां-
पडतें असे जे पुत्रास मानापिनर,
प्रजेस राजा इ० तें.

छत्रपति (सं. पु. ना.) राजा. २ दु-
दांडी पैशास झणतात.

छत्री (सं. छत्र) (स्त्री. ना.) सामान्य
लोक पर्जन्य, उष्ण निवारणार्थ काग-
दादिकांची छत्रासारखी करितात ती.

छंद (सं. पु. ना.) श्लोकादिकांचे गु-
ह, लघु वर्णांविशिष्ट जे भेद सांगि-
तले आहेत तो. २ काहींएक गोष्ट
केल्यावाचून चैन पडूं नये असा जो
अंतःकरणास अभिलाष तो. ३ कां-
हींएक वस्तूची उत्कंठा.

छदाम (पु. ना.) पूर्वी काहींएक फार
हलकें नाणें चालत होतें. सध्या चप-
लब्ध नाही. २ मला छदाम मिळत
नाहीं, मी तुझा छदाम लागत नाहीं
असे प्रयोग मात्र होतात; तेथें काहीं-
एक मिळत नाहीं, लागत नाहीं अ-
सा अर्थ जाणावा.

छद्म (स. न. ना.) कपट. २ भाषणादिकांत गुप्त जो दश किं० मर्म ते छद्मी (छद्म) (वि०) कपटी. २ मर्म बाहेर काढण्याचा व्याचा स्वभाव तो.

छपणें (धा. ना.) न समज देतां गुप्त राहणें [घर करितात ते.

छपर, छप्पर (न. ना.) तृणादिकांचे छपरपलग (पु. ना.) तृणादिकांचे छपरानें युक्त पलग तो.

छपरी (स्त्री. ना.) खोपटी.

छपवणी, छपावणी (स्त्री. ना.) काहीएक गोष्ट छपविण्याचा व्यापार ती.

छब (स. छवि) (स्त्री. ना.) पदार्थावर चांगुलपणा दिसण्यास कारणभूत जो खुबी ती किं० त्या त्या पदार्थासंबंधी इतर भेदक जो प्रकार ती.

छबिना (फा० पु. ना.) सैन्य, ग्राम, दुर्ग इ० कांच्या रक्षणार्थ जो घोंडेराऊन यांचा समुदाय किं० गुरुबतांचा समुदाय निरंतर सिद्ध ठेविला असतो तो. २ उत्साहादि प्रसंगी देवाची खोरी मिरवणे तो.

छर्चा (पु. ना.) बद्दक इ० कांत घालण्यास उडदाएवढ्या बारीक गोळ्या असताना तो. [व्यापार

छल, छळ (स. पु. ना.) छळण्याचा

छलना, ढना (स. स्त्री. ना.) गांजण्याचा व्यापार ती.

छळणूक (स्त्री. ना.) गांजणूक.

छळवाद (पु. ना.) छळणा [गळेल.

छाकटा (वि०) मद्यमागन करून शि-

छाछूं (न. ना.) अल्प स्वल्प मात्राद्यादिकांचा टाणाटोणा ते.

छाट (पु. ना.) कागद, वस्त्र इ० वेताप्रमाणे ठेवून कापून काढायाचा किं० काढिला जो भश तो.

छाटणें (धा. ना.) काहीएक पदार्थाचा वेतापेक्षा अधिक राहिला जो किंचित् भश तो कातर इ० कांनें कापून काढणे. २ वस्त्र इ० मळका दून टाकून स्वच्छ करणे. दम छाटणे म्ह० श्रासोच्छ्वास कोंडून धरणें. पणीं इ० छाटणें म्ह० हातानें तोडीत जाणें इ०.

छाटी (स. शाटी) (स्त्री. ना.) सन्याशाचें नेसावयाचे किं० पांशरायाचें भगवें वस्त्र ती. २ तोंड पुसायाकरितां धुवट वस्त्राची पडो नाळगितात ती.

छाती (स्त्री. ना.) ऊर. २ काहीएक गोष्टीविषयी धैर्य न सुटे भशी मनाची दृढता ती.

छादिष्ट (वि०) लोकांचें न ऐकतां स्वमतानें लोकविरुद्ध वागण्याचा व्याचा स्वभाव तो.

छान, छाण (स्त्री. ना.) चौकशी. २ सुशोभित दिसायाजोगा वस्त्र भवणादिकें करून किं० स्वतःसिद्ध फेला जो डोर ती.

छानछुकी, छोक (स्त्री. ना.) छान दिसायाजोगा वस्त्र, पात्र इ० कांचा यथायोग्य रचनेचा व्यापार ती. किं० तेणें करून आली शरीरादिकांस शोभा ती.

छानणें (धा. ना.) उदकादि पदार्थ गाळणें. २ काहीएक पदार्थ किं०

व्यापार यांतलि तत्व समजायासाठी त्या पदार्थाची किं० व्यापाराची चौकशी करणें.

छाप (पु. ना.) रुपया, कागद इ० कावर अक्षरादि चिन्हें उमटायार्हे एक यत्र आहे. २ त्या यत्रांनं उमटलेलें अक्षरादि चिन्ह तो. ३ कोणेकाचें काहीं गुणामुळें इतरांवर वर्चस्व होऊन तेज पडते ती.

छापखाना (पु. ना.) रुपये, अक्षरें इ० छापण्याचा कारखाना तो.

छापा (पु. ना.) शत्रु असावध पाहून त्यावर अकस्मात् घाला घालिनात तो २ छार.

छाया (स. स्त्री. ना.) व्यक्तीनाने प्रकाशाचा प्रतिबिम्ब झाला असतां व्यवधानासम आकाराचा जो तेजाचा अभाव ती. २ जेणेकरून छाया होय असें तृणादिकांचे आच्छादन तो. ३ सुखानें राहाण्यास कारण जो मातापितर, यजमन इ० कांचा आश्रय तो इ०.

छायामडप (स. पु. ना.) (प्र.) वारीक शुभ्र वस्त्राचा पडदा सोडून आत दिवा ठेवून त्यामधून मनुष्यादिकांची कागदाची कातरलेली चित्रे फिरविल्यानें जी पडद्यावर त्याची छाया भारी मोठी दिसते त्या पडद्यास म्हणतात.

छावणी (स्त्री. ना.) काहीं दिवस राहावयाकरितां लश्करी लोक छपरे इ० बांधून त्यांत वस्ती करितात ती.

छावा (पु. ना.) हत्तीचें पिलू.

छिः (अव्य०) छः.

छिडकाव (पु. ना.) वस्त्रादिकांवर रंगादिकांचा किं० जलाचा विदुशः सेक तो.

छिथू (स्त्री. ना.) सभादिकांत अप्रतिष्ठा व्हायाजोगा धिक्कार तो.

छिद्र (स. न. ना.) प्रवेशयोग्य जें द्वार ते, बोल, भोक. २ काहीएक व्यापारास सावन जी अनेक भंग त्यांतून एकाद्याची न्यूनता झाल्यामुळें जी विकलांगता तें. ३ छद्म.

छिनाल (वि०) पाते सोडून जाराजवळ जाते ती, तसा आपली विवाहित स्त्री सोडून दुसऱ्या स्त्रीशीं जाणारा तो.

छिनावणे (धा. ना.) हिरून घेणें.

छिन्नभिन्न (स. वि०) तुटून फुटून तुकडे झालेला.

छिल्लणें (धा. ना.) लेखणी इ० पदार्थाचा चाकू इ० बारीक शस्त्रांनीं कोस काढणें.

छोछो (अव्य०) छः. २ (स्त्री) चौचौ.

छेकणें (ना. ना.) एकाद्याचे नांव लिहिलेलीं रकम इ० ती खोडन टाकणें. [खुण तो.

छेका (पु. ना.) रकम खोडल्याची

छेद (स. पु. ना.) वृक्षादिक तोडण्याचा व्यापार तो. २ तुकडा. ३ छिद्र.

छेदणें (स. छेदन) (धा. ना.) वृक्षादिक शस्त्रानें तोडणे. २ मोत्य इ० कांस छिद्र पाडणे.

छोटा (वि०) लहान.

छोटखानी (वि०) मोठ्या योग्यतेचा नव्हे जो मनुष्यादि तो.

—ज—

कि० काही नाश, व्यय, अपहारा-
दि न होता राहणें.

- ज— हा वर्ण आठवें व्यजन आहे. स- जगत्त्रय (न. ना.) स्वर्ग, मनु, पा-
स्कृत शब्दापुढें याचा योग झाला ताळया तिहीचा समुदाय ते. [उ तो.
असता त्यासून उत्पन्न झालेला अ- जगभांड (वि०) सर्वांशीं भांडणारा द्वा-
सा अर्थ दाखवितो. उ० परज, अ- जंगम (स. वि०) स्वतः चलनवर्तनास
उज इ०. जो समर्थ मनुष्य, पशु इ० तो.
जडित (पु. ना.) (प्र०) जय. २ (पु.) एक जाति अति व मन आहे.
जई (अव्य०) (प्र०) जेव्हां. २ जेथें. जंगल (स. न. ना.) अरण्य.
जकात (अर० स्त्री. ना.) कोणक २ (फा० पु.) एक रांता आहे. ब्याचा
स्थळापासून स्थळीनरी अवहाराकार- हिरवा रंग होतो. [प्रसिद्धि ते
नां आणितान कि० नेतान जो जिन्नस जघन्य (न. ना.) गुप्त गोष्टीची अति
त्या सबधी त्या त्या स्थळी कि० मा- जंजाळ (स. जजाल) (जगब्जाल)
र्गातील नाक्यावर जो राजकर दा- (न. ना.) अतःकरणास त्रास देणा-
वा लागतो तो. रा जो ससारादिसवयी मुन्बळी
जखडणें (भा. ना.) आवळून बांधणें. इ० खटला तो, कि० त्याचे त्याचे
जखम (फा० स्त्री. ना.) शस्त्रादिका- निर्वाहाविषयी अनेक प्रकारची खट
नां पडणें जे क्षत ती. २ काही एक पट तो. [मिळा.
ध्यापारांत येतो जो चट्टा ती. जंजिरा (फा० पु. ना.) पाण्यानेल
जखख, जखखड (वि०) द्वातारप- जंजीर (फा० स्त्री. ना.) साखळी
णामुळे अशक्त झाला तो. [सृष्टि ते. जटा (स. स्त्री. ना.) शेडी इ० कोने
जग (स. न. ना.) स्थावरजगमरूप लांबलाच केस परस्पर चिकटून जो
जग (फा० पु. ना.) लोखंड कि० त्या- आकार होतो ती.
चें शस्त्रादि बहुत दिवस वहिवाटीत जठर (स. न. ना.) उदर, पोटा
नसत्यामुळे त्याजवर जो मळ चट- जठरामि (म. पु. ना.) खाल्लेले अ-
तो तो २ अनभ्यासामुळे विद्यादि- ज्ञाना परिपाक करणारा पोटांतल
कावर जी मलिनता येते तो. [आहे. अग्नि तो.
जंगट (न. ना.) काशाचें एक वाद्य जड (स. वि०) भरानें युक्त तो.
जगडंवर (पु. न. ना.) जगरूप पसर. २ बुद्धि इ० ब्याचा मद आहे तो.
जगड्वाळ (वि०) अवाढव्य. २ मोठें. ३ ब्याचे वचनादि मन्य करावें ला-
३ भयंकर. गणें असा जो मनुष्य तो त्या समु-
जगणें (भा. ना.) न मरता राहणें दायात ४ दुर्निर्वह काही एक सवट
ते. ५ अचेतन जो पदार्थ तो इ०.

जडकावणें (भा. ना.) रोग, पर्जन्य

इ० कानी पूर्वविशेषी अधिक होणें.

जडजोखीव (न. ना.) व्याचा संभव आहे असा अनर्थापात तें.

जडण (स्त्री. ना.) कोणीएक पदार्थ सिद्ध हेई असे अनेक पदार्थ यथायोग्य एकत्र संयुक्त करण्याचा प्रकार ती.

जडणी (स्त्री. ना.) जडण.

जडणें (भा. ना.) जडण करणें. २ हिं-
रा इ० कोंडणांत वसविणें. ३ शरी-
रास रोगादिक कि० समावासा व्य-
सन इ० पूर्वीची नसती दुनिवारपण प्राप्त होणे इ०.

जडभारी (पु. ना.) (घं०) सरुट.

जडाव (पु. ना.) जडेणी.

जडी (स्त्री. ना.) वृक्षादिकांची मुळी.

जडीबुटी (स्त्री. ना.) औषधोपयोगी मुळ्या, पन्हा, भस्म इ० ती. २ गुप्त ठेविले जे नग, नगोटी, रुखे इ० ती.

जणुं (अव्य०) जसा काय. प्रायः उत्प्रे-
क्षेचें द्योतक.

जंत (स. जनु) (पु. ना.) पोटांत का-
डुमारिखे कृमि उत्पन्न होत असनात तें प्र०.

जतन (स. यत्न) (स्त्री. ना.) पालन-
पोषणदिकें करून आस्थापूर्वक उत्तम रीतीने रक्षण ती.

जती (स. यती) (पु. ना.) संन्यासी परंतु बौद्धवर्मा पाषंडी त्यास म्हणतात.

जंत्रा (पु. ना.) (घं०) घोडा.

जत्रा (स. यात्रा) (स्त्री. ना.) व्या व्या

देवतेचा जो जो काहीं नियमित दि-
वस असतो त्या त्या दिवशीं तेथें
त्याच्या भक्त जनानीं दर्शनास यावें,
कथा, गोंधळ इ० करावें असा जो
समारंभ ती, कि० त्या समारंभास
मिळालेला मनुष्यसमुदाय ती.

जर्धी (अव्य०) (घं०) व्या दिवशीं.
जन (सं. पु. ना.) जगांतील जीवस-
मुदाय.

जनक (सं. पु. ना.) बाप. २ व्या व-
स्तूची जी उत्पत्तिकारणें त्यांत जो
मुख्य तो.

जनन (सं. न. ना.) उत्पत्ति.

जननी (स. स्त्री. ना.) आई.

जनपद (सं. पु. ना.) देश.

जनानखाना (फा० पु. ना.) राजा-
दि समर्थ लोकांचें अन्नपुर तो.

जनानी (फा० वि०) केवळ स्त्रियां-
संधी वस्तुदिक ती.

जनावर (फा० न. ना.) हत्ती इ०
पशु तें व सर्पदिक तें.

जन्म (सं. न. ना.) जनन.

जन्मप्रभृति (सं. अव्य०) जन्मापासून.

जन्मसवाशीण (स्त्री. ना.) जोस वै-
धव्य प्राप्त होत नाही अशी जी वैश्या,
बटीक इ० ती.

जन्मसावित्री (स्त्री. ना.) जन्मपर्यंत
जी सौभाग्यवती स्त्री ती, कि० सुवा-
सिनी स्त्रियांस आशीर्वादार्थ प्रायः
वृद्ध स्त्रिया म्हणतात.

जन्माचेकमी (अव्य०) कधीं काळीं.

जन्मांतर (सं. न. ना.) अन्य जें जन्म
तें. २ दैव.

जन्मादारभ्य (सं. अव्य०) जन्मापा-
सून. [धळा तो.

जन्मांध (सं. वि०) उपजत जो भां-

जप (सं. पु. ना.) ईश्वरनाम, मंत्र
इ० कांचा मनामध्ये अनेकवार उ-

च्चारण्याचा व्यापार तो. [पुण्यकर्म ते.
जपजाप्य (सं. न. ना.) जपादिक
जपणी (जपणें) (स्त्री. ना.) चाकर
इ० गमेल किं० चोर इ० डोळा
चुकवून कांहीं नेईल यासाठीं त्यावर
लक्ष्य ठेवण्याचा व्यापार तो.

जपणें (सं. जग) (धा. ना.) कांहींएक
गोष्टीत अंतर न पडवें म्हणून नि-
रंतर तिकडे लक्ष्य ठेवणें. २ जप
करणें.

जपमाळ (सं. भप० स्त्री. ना.) ज-
पाची संख्या धरावयाची माळ ती.
२ कांहीएक कार्याची घोकणी ती.
जपणणें (धा. ना.) (ग्रं०) आच्छादि-
त करणें. २ अपूढ्य करून अपमान
करणें.

जप्त (अर० वि०) सरकारानें भट-
काव्यात ठेविलें जें वतन इ० तें.

जप्ती (जप्त) (स्त्री. ना.) जप्त करण्या-
चा व्यापार तो.

जबडा (पु. ना.) दंतपंक्तीपासून मु-
खाचा अर्धभाग तो.

जबर (अर० वि०) विद्या, द्रव्य, बळ,
इ० कांहीं अधिक तो. [निग्रह.

जबरदस्ती (फा० स्त्री. ना.) बलात्कार,

जबरा (अर० वि०) जबर.

जबरी (अर० स्त्री. ना.) जबरदस्ती.

जबानी (स्त्री. ना.) वादी, प्रतिवादी,

साक्षीदार इ० कापासून वादनिर्णय
करणारानीं लिहून घेतला त्याचा
त्याचा मजकूर तो.

जबाब (फा० पु. ना.) प्रभावरलें उत्त-
र तो.

जबाबी (फा० वि०) जबाब करण्यावि-
षयी कुशल तो. २ तास भरला अस-
तां व्यापासून आपाप ठोके वाजतात
असें पड्याळ तें.

जंबूक (सं. पु. ना.) कोल्हा.

जम (जमणें) (पु. ना.) अनेक साध-
नांनीं साध्य जी कांहीएक गोष्ट त्या
साधनांचे अनुकूलतेमुळे त्या गो-
ष्टीचा सोयीनें जी चालूपणा तो.

जमवाजमव (स्त्री. ना.) कांहीं कार्या-
च्या उपयोगी अनेक पदार्थ अनेक
प्रकारांनीं जमविण्याचा व्यापार तो.
जमणें (धा. ना.) एकत्र होऊन राहा-
णें. २ पातळपदार्थांनं घट्ट होणें. ३ कां-
हीएक कार्याचीं साधनें अनुकूल झा-
ल्यामुळे तें कार्य सोईस लागणें इ०.

जमा (अर० स्त्री. ना.) खरेदी, विक्री
इ० व्यवहारीं आदायरूप जें द्रव्य ती.

जमात (अर० स्त्री. ना.) समुदाय.

जमाबंदी (स्त्री. ना.) गांव, देश इ०
संबंधी उत्पन्नाची पाहणी करून जें
त्याचें सरकार देणें निश्चित केलें अ-
सतें ती. २ फौज, द्रव्य इ० कांची
जमवाजमव ती.

जमाव (पु. ना.) जमात.

जमीदार (जमीनदार) (पु. ना.)
देशमुख, देशपांड्या इ० वतनदार तो.

जमीन (फा० स्त्री. ना.) नद्या, समु-

द्र इ० पाण्याचा भाग वर्ज करून अवशिष्ट जो पृथ्वीचा अंश ती. २ वस्त्राचे कांठ, व पदर वर्जून अवशिष्ट जो मधला अंश ती. ३ वस्त्र, पशु इ० कांचें मूळभूत अंग ती.

अमीनदोस्त (फा० वि०) मल्लयुद्धांत पराजित होऊन ब्याची पाठ भूमीस लागली तो. २ केवळ जमिनीस मिळाला तो.

जय (सं. पु. ना.) युद्धादिकांत दुसऱ्यास जिंकल्यामुळे जो उत्कर्ष प्राप्त होतो तो. २ ईश्वरास संबोधन द्यावयाचें असता त्याचे नामांशी याचा योग होतो. उ० जयशंकर. जयरघुरांर इ०.

जयजयकार (सं. पु. ना.) ईश्वर, राजा इ० कांची वाखाणणी तो.

जर्यती (सं. स्त्री. ना.) ईश्वराचे जे रामकृष्णादि अवतार त्याच्या जन्मदिवसाचा जो समारंभ ती. २ (वि०) जिकणारी.

जर (सं. वर) (पु. ना.) ताप.

२ (प्रा. स्त्री.) कलाबतूच्या तारांनीं केला जो विणून वस्त्रांश तो.

३ (अव्य.) संकेतार्थी.

जरंगा (पु. ना.) (प्र०) जाळें.

जरठ (सं. वि०) वयानें छातारा. २ निबर.

जरंडी (स्त्री. ना.) पोटांत उजव्ये बाजूस एक रोग होत असतो ती.

जरतार (पु. स्त्री. ना.) कलाबतू.

जरब (अर० स्त्री. ना.) दुसऱ्यास भय उगज व्हावें असें क्रूरत्वरूप

कोणकाचे अंगीं तेज असतें ती. २ त्या संबंधानें इतरांस प्राप्त होतें जें भय ती. ३ (वि०) प्रमाणाहून जो भारी तो. उ० त्या मायापेक्षां हें माप जरब. ह्या धोवजोड्याची किंमत जरब.

जरा (सं. स्त्री. ना.) ह्यातारपण.

२ (प्रा० अव्य०) कंचित्. २ अमळसा.

जरूर (अर० अव्य०) अगत्यरूप.

२ (स्त्री. ना.) गरज.

जर्दा (फा० वि०) घोड्याचा एकरंग आहे तेव्हेकरून युक्त जो घोडा तो.

२ (पु. ना.) बारीक कातरून केलेला तंबाखू तो.

जल (सं. न. ना.) पाणी.

जलचर (सं. वि.) जलांत उत्पन्न होऊन राहाणारे मत्स्यादिक ते.

जलतरंग (सं. पु. ना.) जलसंबंधी तरंग तो. २ क्रमानें सप्त स्वर उमटवें असें कविच्या पात्रांतून पाणी घालून एक वाद्य बाजवीत असतात तो.

जलद (फा० वि०) चपळ. २ (अव्य०) तरेनें. ३ (सं. पु. ना.) मेघ.

जलधि (सं. पु. ना.) समुद्र.

जलनिधि (सं. पु. ना.) जलधि.

जलाभास (सं. पु. ना.) (प्र०) मृगजळ.

जलाल (अर० वि०) व्याचें सहन होणें दुसऱ्यास दुःसह तो. [इ० तो.

जलोशय (सं. पु. ना.) वापी, कूप

जल्प (सं. पु. ना.) मी असें करीत तसें करीत इ० भाषण तो.

जंव (अव्य०) (प्र०) जेव्हा. २ जों-कालपर्यंत.

जवनीक (सं.जवनिका) (पु. ना.) प-
उदा, कनात इ० तो.

जंववर, वरी (अव्य०) (प्र०) जंव.

जवस (पु. ना.) एक धान्य आहे.

जवळ (पु. ना.) एक ब्राह्मणांत जात
आहे. २ (अव्य०) कालदेशादिकृत
व्यास अंतर थोडे असा तो. ३ जो
कोणी कोणाचे सत्तासंबंधाखाली तो.
उ० त्या राजाजवळ लाख फौज
आहे इ०.

जवादीमांजर (पु. ना.) व्याचे अं-
डास सुवास येतो असा एक वन्यमां-
जर आहे.

जवान (फा० वि०) तरुण. २ (पु. ना.)

पुरुषव्यक्तिमात्र सर्वव्यासही क्षणतात.

जवारी (स्त्री. ना.) जोंभळ्या नांवाचे
धान्य.

जवाहीर (अर० न. ना.) हिरा, मा-
णिक, मोती इ० रत्ने तें; कि० तस्-
बद्ध सुवर्णादिकांचे दागिने तें.

जसन (न. ना.) (प्र०) अडकथा.

जहर (फा० न. ना.) विष.

जळजळ (स्त्री. ना.) पित्तविकारानें
कि० तिखट पदार्थ खाण्यानें घशात
कि० दुसऱ्या काहीं शरीरावयवांस
जी आग सुटते ती.

जळजळणें (धा. ना.) जळजळीनें
युक्त होणें. २ क्रोध, ब्रर यांनीं सं-
तप्त होणें.

जळजळाट (पु. ना.) अनिश्चय जळ-
जळ. २ क्रूर जे राजादिक त्यांचा
प्रजेस अनिश्चय उपद्रव तो. [सर्पण.

जळण (न. ना.) लाकूड, गोंवरी इ०.

जळणें (स. व्जलन) (धा. ना.) अ-
ग्नीच्या योगानें पदार्थ दग्ध होणें.
२ अग्नीच्या योगानें दिवा इ० कांनें
प्रज्वलित असणें इ०.

जळमट (न. ना.) कोळिष्टकाचे सु-
तेरे तें; कि० बहुत दिवसाचे पिठांत
कृमिजन्य दोरे होतात तें; कि०
नाक, तोंड इ० कातून जे कफस-
बंधी तसेच दोर निघतात तें.

जळू (सं. जल्यूका) (स्त्री. ना.)
एक पाण्यातीर जंतु आहे. [अर्थी.

जळो (अव्य०) त्रासाचा उद्गार या
जाइऊळ (न. ना.) (प्र०) जाईचे फुल.

जाइजणें (वि०) जाणारें, अशाश्वत.

जाउपें (न. ना.) (प्र०) जुळें मल
कि० मूत्र तें.

जाकळणें (धा. ना.) (प्र०) कळव
ळणें. २ मोह पावणें. [क्षुद्र देवता आहे.

जाखनाता (स्त्री. ना.) (प्र०) एक

जाखाईजुखाई (स्त्री. ना.) जाखमाता

जांगड (स्त्री. ना.) खपेल तें खपवें न

खपेल तें परत करू अशा बोलीनें

वस्तादिक विकत घेण्याचा प्रकार ती.

२ अशा प्रकारचें वस्तादिक लिहून

ठेवण्याची वही ती.

जागणें (स. जागृ) (धा. ना.) निद्रा-

काली निद्रा न येता राहणें. २ आप-

आपल्या व्यवहारांत सावध असणें.

जागर (सं. पु. ना.) जागण्याचा व्या-

पार तो. २ देवाच्या उद्देशानें जाग-

ण्याचा समारंभ करितत तो.

जागरण (सं. न. ना.) जागर.

जागरूक (वि०) जागरणशील. २ ज-

गती जी विद्या, मंत्र इ० तो.

जागल्या (पु. ना.) चोर इ० कांचा
उपद्रव न व्हावा म्हणून पाहिरा क-
रायासाठीं गावचा माहार इ० जाग-
त ठेवितात तो.

जागा (वि०) झोंप नसलेला किं० व्य-
वहारादिविषयीं सावध तो. २ (स्त्री.)
काहीएक पदार्थ राहावयास किं०
मावायास आधारभूत स्थळ ती.
३ काहीएक अधिकारादिक ठिकाण
ती इ०.

जागृत (सं. वि०) जागा, सावध.

जांघ (स्त्री. ना.) गुडघ्याचे वरले वा-
जूचा भातला प्रदेश ती.

जाच (पु. ना.) गांजणूक.

जाचणी (स्त्री. ना.) जाच.

जाचणें (भा. ना.) गांजणें.

जाजम (न. ना.) छोट किं० खारवा
यास अस्तर लावून बसायाचे उप-
योगी वस्त्र करितात तें.

जाजावणें (धा. ना.) क्रोधाच्या भा-
वेशानें एकाद्याच्या अंगावर जाणें.

जाजू (स्त्री. ना.) (घं०) वितंडवाद.
२ आळ.

जाज्वल्य (सं. वि०) प्रखर तेज किं०
सामर्थ्य आहे ह्याचें तो. २ रागित.

जाड (वि०) स्थूळ किं० लह. २ घट्ट.
३ (घं०) प्रौढ. ४ (न.) बळ.

जाडय (सं. न. ना.) जडस्त. २ अजी-
र्ण. ३ अज्ञानदशा.

जाण (वि०) काहीएक विशेषविषयीं पूर्ण
ज्ञाता तो. २ दुसऱ्याचें संकटादि जा-
णून यथाशक्ति दूर करण्याच्या स्व-

भावाचा तो. ३ दुसऱ्याचे उपकार
जाणून प्रत्युपकार करणारा तो.

जाणणें (धा. ना.) पदार्थत्वेकळून
किं० त्याच्या गुणविशेषेकळून पदा-
र्थास बुद्धिविषय करणें.

जाणीव (स्त्री. ना.) जाणण्याची शक्ति.
जाणूनबुजून, सवरून (अव्य०) जा-
णत असतां.

जाणें (सं. यान) (धा. ना.) कोणे-
कानें पूर्वस्थळ सोडणें. २ पूर्वस्थळ
सोडून दुसऱ्या स्थळाचा संयोग क-
रणें. ३ कालादिकानें अतिक्रांत होणें
इ०.

जातवेद (सं. पु. ना.) अग्नि.

जातिनशी, निशी (अव्य०) स्वतः.

जातीचा (वि०) जातीवंत. २ स्वताचा

जातीनें (अव्य०) जातिनशी.

जात्यंध (सं. वि०) जन्मांध.

जात्या (अव्य०) मूळप्रकृतीनें किं०
स्वभावानें. २ स्वतः.

जादा (वि०) अधिक.

जादू (फा० स्त्री. ना.) सावरी मं-
त्रादि जारणमारणाची विद्या. २ त
विद्येचा प्रयोग तो.

जानवसा (पु. ना.) वधू किं० व-
यास त्याचे पक्षाचे लोकांची विवा-
हानिमित्त ग्रामांतरीं कोणकाचे प-
स्थिति तो.

जापाणणें (धा. ना.) जपाणणें.

जाब (फा० पु. ना.) जबाब.

जाबसाल (फा० पु. ना.) प्रधा-
वत्तराचा शब्द किं० वाक्य तो.

जांभई (स्त्री. ना.) निद्रा, भाळस इ०
विकृतीमुळे तोंड पसरलें जाऊन दी-
र्घ श्वास जातो ती.

जांभळी (स्त्री. ना.) जांभई.

जामदार (पु. ना.) जामदारखान्या-
वरील अभिक्करा.

जामदारखाना (पु. ना.) जवाहीर
इ० ठेवायाचें स्थळ तो.

जामा (फा० पु. ना.) भंगरख्याचा
एक भेद आहे.

जामात (सं. पु. ना.) जावई.

जामीन (अर० पु. ना.) सावकारास
कुळाचा विश्वास नसतो झणून मध्ये
विश्वासार्थ जो मनुष्य राहातो तो.
२ घर, वाडा इ०कांतील खाव अ-
शक्त झाला असता बळकटीसाठीं
दुसरा धिरा देतात तो.

जामून (वि०) (प्र०) फार ठेंगणें बे-
दव मनुष्य तें.

जायजणा (वि०) काहीं पदार्थ चार
दिवस दुसऱ्याचा मागून आणिला तो.
जायबंदी (वि०) मोडणें, फुटणें इ०-
कांमुळे निरूपयोगी होण्याचे अव-
स्थेस आला जो पदार्थ तो.

जाया (सं. स्त्री. ना.) भार्या.

जायां (वि०) जायबंदी.

जायाचा (वि०) जायजणा. [रणारा.

जार (सं. पु. ना.) परस्त्रीशीं संग क-

जारणमारण (सं. न. ना.) शत्रु इ०
कांस वेड लागोवें किं० मरण यावें
यास्तव जो मंत्रप्रयोग तें. [णी स्त्री ती.

जारिणी (सं. स्त्री. ना.) व्यभिचारि-

जाल (सं. न. ना.) मासे इ० भर-
ण्याकरितां जें जाळें करितात तें.

जालीम (अर० वि०) प्रखर, उग्र जो
तो. [न्येचा पति.

जावई (सं. जामात) (पु. ना.) क-

जावळ (न. ना.) लहान मुलाचे डो-
ईवरील मुळचे जे केंस असतात तें.

जावळा (सं. यंमल) (वि०) एकका-
लीं एका गर्भापासून उग्न झाली
जीं दोन मुलें तीं प्रत्येकीं.

जावळिया (पु. ना.) शेजारी.

जावानिगे (वि०) (प्र०) नामांकित.

जासूद (अर० पु. ना.) मोल घेऊन
त्वरेनें पत्र, निरोप इ० नेऊन जाव
भाणण्याचें कर्म करितो तो.

जास्त, जास्ती (वि०) अधिक.

जाहांबाज (फा० पु. ना.) विश्वा, क-
ला इ०कांत निपुण तो.

जाहागीरदार (फा० पु. ना.) ज्यास
जाहागीर आहे तो.

जाहागीर (फा० स्त्री. ना.) सरदा-
र इ०कांस फौज ठेवणें इ० खर्चा-
बद्दल जो मुलूख देतात ती. २ दे-
वादिकांच्या इतमामाबद्दल गांव इ०
देतात ती. [गलबत.

जाहाज (फा० न. ना.) प्रायः मोठें

जाहिरात (अर० स्त्री. ना.) जाही-
रनामा.

जाहीर (अर० वि०) विदित, ठाऊक.

जाळ (सं. ब्वाला) भग्नीची ब्वाळा
तो. २ स्वर किं० ताप. [२ गांजणें.

जाळणें (धा. ना.) जळें असा करणे.

जाळितें (न. ना.) (प्रं०) ज्ञान.

जाळी (सं. जाल) (स्त्री. ना.) मासे

धरण्याच्या जाळ्यासारखी पुष्प, का-
ष्ठ, कागद इ०कांची मखर इ०कां-
स लावायासाठीं करितात ती. २ ए-
कांत एक वेल गुंडाळून होतें घर ती.

जाळें (न. ना.) मासे धरण्यासाठीं
किं० गोंवऱ्या इ० बांधायासाठीं जें
दोरीं इ०कांचें विरळ विरळ घराचें
गुंफून करितात तें.

जिऊ (पु. ना.) (प्रं०) जीव.

जिऊनवय (न. ना.) (प्रं०) बाल्य,
तारुण्य सखून वृद्धाप्य अलिलें वय.

जिकडणें (अव्य०) ज्या प्रदेशाकडून.

जिकडूनातेकडून (अव्य०) चोहीकडून.

जिकडेतिकडे (अव्य०) चोहीकडे.

जिकणें (सं. जय) (धा. ना.) परा-

जित करणें. २ विवाद, पण इ०कांसं-
बंधी पदार्थ न्यायानें आपलासा करणें.

जिकीर (अर० स्त्री. ना.) हें कार्य
माझ्यानें होत नाहीं असें सांगितलें
असतांही पुनः पुनः कसेंही असो
हें कार्य करा करा अशी ग्लानि दा-
खवून बोलण्याचा प्रकार ती. २ को-
णेंक कायांसाठीं अनेक उपाय केले ते
निष्फळ झाले असतां जी निरुपाय
दशा होऊन खेद होतो ती.

जिणें (धा. ना.) (प्रं०) जिकणें.

जिणें (न. ना.) प्राणधारण. २ (धा.
ना.) प्राण धारण करणें.

जितणें (धा. ना.) (प्रं०) जिकणें.

जितवणी (स्त्री. ना.) (प्रं०) जिव-
नाचा उपाय.

जिता (वि०) जिवंत.

जिताणें (न. ना.) (प्रं०) कुरवंडी.

जेती (स्त्री. ना.) (प्रं०) वाढती दशा.

जित्रव (न. ना.) पेरिलेलें जें धान्य

किं० लाविलेलें जें वाग्या, मिर्चा इ०
तें. २ गाय, म्हैस इ० पशु तें.

जिनगाणी, गानी (स्त्री. ना.) प्राण-
धारणरूप स्थिति ती.

जिनगी (फा० स्त्री. ना.) प्राणधारण
होण्यास साधनभूत जें द्रव्यादिक ती.

जिन्नस (अर० पु. ना.) खरीदी क-
रणें, विकणें याच्या संबंधानें वस्तु-
मात्रास झणतात.

जिन्नसपान्नस (पु. ना.) अनेक प्र-
कारचा जो जिन्नस तो.

जिन्नसवार (फा० वि०) चमत्कारिक
तऱ्हेचा जो वस्त्रादि पदार्थ तो.

जिम्मा (अर० पु. ना.) पत्कार.

जिरणें (सं. जीर्ण) (धा. ना.) भक्षि-
लेंलें अन्न औषध इ० पचणें. २ ते-
ल इ० पातळ पदार्थ भूमि इ० कांत
मिलून नाहींसा होणें. ३ पोटातील
गर्भ आतलेआत नाहींसा होणें इ०.

जिराईत (अर० न. ना.) पर्जन्यानें
विकतें जें धान्यादिक तें.

जिलबी (ली. ना.) एक पक्काज आहे.

जिलीव (अर० स्त्री. ना.) राजादिक
चालत असतां पुढें जी अनेक शि-
पाई, सार इ०कांचा समुदाय चाल-
तो ती.

जिल्हई (स्त्री. ना.) अलंकार, पात्र
इ०कांवर ओष दित्यामुळें किं० घास-
ल्यामुळें जी तेजगी येत्ये ती.

जल्हा (भर० पु. ना.) राजकीय व्यवहाराचे व्यवस्थेसाठीं काहींएक मर्यादा कल्पून जो देशविभाग करितात तो.

जिवट (वि०) बळकट.

जिवलग (वि०) जिवास आश्रयभूत असा जो प्रिय, पति, ईश्वर तो.

जिवाणू (न. ना.) किरडू.

जिवापरता (वि०) शरीरशक्तीने निवड करण्यास कठीण जें कार्य, दुखणें इ० तो. [पासून प्रीतीने.

जिवाभावानें (अव्य०) अंतःकरणा-

जिवाळें (वि०) (ग्रं०) सजीव.

जिव्हा (सं. स्त्री. ना.) रस ग्रहण करणारें इंद्रिय ती. [२ काळीज.

जिव्हार (न. ना.) (ग्रं०) अंतःकरण.

जिव्हाळा (पु. ना.) काहींएक पदार्थ कि० गोष्ट बऱ्याचे आश्रयवानें उभयज्ञ होत्ये, वर्तत्ये असं जें काहीं त्याचे जीवस्थानापन्न तत्त्व धरतें तो. २ अंतःकरण ओढण्याजोगी ममता तो.

जिव्हाळी (स्त्री. ना.) गखाचे खालचा जो सचेतन भाग तो. २ सूर, सनई इ० कांस तोंडात धरून वाजवायासाठीं जें ताडपातीचे पोंपेरे करून लावितात ती. ३ बंदातील पळदा.

जिज्ञास, ज्ञासु (वि०) (ग्रं०) जाणायस इच्छितो तो. [इच्छा.

जिज्ञासा (सं. स्त्री. ना.) जाणायची

जी (अव्य०) विनयपूर्वक हाक देणें कि० होयद्वगणें भक्षा अर्थी. उ० अरे खंडू, जी आलों.

जीत (वि०) जिता. २ (स्त्री.) जय.

जीन (फ्रा० पु. न. ना.) खोगरात एक भेद आहे.

जीनाजित्रव (न. ना.) शेत, भात इ० तें.

जीमूत (सं. पु. ना.) मेघ.

जीर्ण (सं. वि०) बहुतकाळ गेल्यामुळें कि० दुखणें इ० कारणांमुळें जो जर्जर झाला तो. २ जिरलें गेलें जें भक्षित अन्नादि तो.

जीर्णोद्धार (सं. पु. ना.) जीर्ण झालेला जो देव, देवालय इ० पदार्थ तो काढून नवा करण्याचा व्यापार तो.

जीव (सं. पु. ना.) अंतःकरणविशिष्ट जें चैतन्य तो. २ प्राण. ३ सर्व प्राणीमात्र तो इ०.

जीवकण (पु. ना.) (ग्रं०) जीवदशा.

जीवजंतु (सं. पु. ना.) किडा, मुंगी इ० जे भुज्य प्राणी तो.

जीवदशा (सं. स्त्री. ना.) (ग्रं०) जन्ममरणाच्या फेऱ्यात असार्वे अशी जी अवस्था ती.

जीवन (सं. न. ना.) उदक. २ बऱ्यावाचून जो वाचन नाही तें अन्नादिक त्याचें. ३ प्राणधारण. ४ बऱ्यावाचून जो राहात नाही नाश पावतो ते त्याचें.

जीवमुक्त (सं. वि०) अज्ञानामुळें जीवन् उत्पन्न होऊन नंतर जो जीव असतोच देहादि अभिमान सुटून ज्ञानेंकरून मुक्त झाला तो.

जीवन्मृत (सं. वि०) बऱ्याची कीर्ति बुडाली कि० दुष्कर्मांमुळें जो निश्च झाला असा जिवंत असून मेल्यासारखा तो.

- जीवात्मा (सं. पु. ना.) जीवरूप जो आत्मा तो.
- जीविका (सं. स्त्री. ना.) उपजीविका.
- जुकड (न. ना.) जोखड. [जुगार.
- जुखेळ (सं. स्त्री. ना.) (पु. ना.) (प्रं०)
- जुगणें (सं. योग.) (धा. ना.) काहीं-
एक कार्यसिद्धीसाठीं परस्पर एकत्र
होणें. २ काहींएक कार्य घटनेत येणें.
- जुगार (पु. ना.) द्रव्यादिक माडून
अमुक फांसा पडला असतां तें द्रव्य
ध्यावें, किं० विपरीत पडला असतां
द्यावें अशा तऱ्हेच्या संकेताचा खे-
ळ तो.
- जुजवी (फा० वि०) सरासरी नि-
र्वाहापुरतें जें घर इ० बांधितान तें.
- जुंझ (न. ना.) (प्रं०) युद्ध.
- जुट्टा (पु. ना.) एकावर एक रचले-
ला दाहा कौलाचा समुदाय तो.
- जुडगा (पु. ना.) चोया, ताटें, शेंगा
इ० पदार्थ एकत्र जुळून बांधून के-
ला तो.
- जुडा (पु. ना.) जुडगा.
- जुडी (स्त्री. ना.) लाहान जुडगा.
- जुत्पति (पु. ना.) (प्रं०) जेठो अ०
मल्ल. [सांचा
- जुना (सं. जीर्ण) (वि०) बहुतादिक.
- जुनाट (वि०) आतिशय जुना.
- जुनापाना (वि०) फार किं० मध्यम
जुना तो.
- जुंबाड (न. ना.) मोठी जाळी किं०
झुडपी तें. २ मोठ्या वृक्षाचे बुडाचा
जो मोठा विस्तार तें.
- जुमानणें (जुमान) (धा. ना.) हें
दुर्निर्वह, हें अनुबंधनीय इ० मानणें.
- जुरत (अर० स्त्री. ना.) दुसऱ्यास मा-
रणें, शिष्यादेणें इ० विषयीं जी को-
णेकाची शक्ति तो.
- जुलमाचारामराम (पु. ना.) आप-
त्यामनातून होस नसून जें काहीं
करावें लागतें त्यास झगतात.
- जुलाब (फा० पु. ना.) दाळ होऊ-
न कोठा स्वच्छ व्हावा झणून औषध
घेतात तो व तें औषध घेतल्यामुळे
होतो जो दाळ तो.
- जुलूम (अर० पु. ना.) जबरि,
बलात्कार. २ काहींएक गोष्टीचा अ-
निशय तो.
- जुवा (पु. ना.) जुगार.
- जुळणें (धा. ना.) अनेक पदार्थ किं०
काहीं व्यवहार यथायुक्त संबद्ध क-
रणें.
- जुं (न. ना.) नांगर इ० कांस बैल
इ० जुंघण्यासाठीं त्याच्या मानेवर ठेवा-
याचे उपयोगी जें काष्ठ करितात तें.
- जुट (सं. यूथ) (स्त्री. ना.) अने-
क मनुष्यादिकांचें एकमत तो. २ एक
मताचे अनेक मनुष्यांचा समुदाय तो.
- जे (अव्य०) कीं. उ० अर्ज करितों ऐ-
साजे. [तकें. ३ जसें.
- जेउतें (वि०) (प्रं०) जेवढें. २ जि-
जैगट (न. ना.) जंगट.
- जेजाणें (न. ना.) (प्रं०) युद्ध.
- जेजाल (स्त्री. ना.) मोठे बंदुकीसार-
खी असत्ये ती.
- जेठा (पु. ना.) बरल रंगनायासाठी

कुसुम्याचा रंग करितात तो. २ व-
सून गुडघे उभे केले व ते गुडघे आणि
कंठर या भोंवतें वरत गुंडाळून क-
रितात जो बंधनप्रकार तो.

जेठी (पु. ना.) कुस्ती, कसरत इ०
करणारा तो.

जेणें (न. ना.) (प्र०) जिणें. [नकें.

जेतुलें (वि०) (प्र०) जेवढें. २ जि-

जेधवा (अव्य०) (प्र०) जेव्हा.

जेमतेम (अव्य०) कशाही पराकाष्ठेने.

जेर (फा० वि०) हिनिसामर्थ.

जेरबंद (फा० पु. ना.) पोढ्याचे स-
रोसरत ओवून पुढल्या दोहों पा-
यांच्या मधून तंगास जो बंध बांधि-
तात तो. जो प्रायः चर्मो असतो.

जेवण (न. ना.) देशादि भेदेंकरून
मुख्यत्वे भक्षणीय भक्ष तें व तें भक्षा-
व्याचा व्यापार तें. [व्यापार तें.

जेवणखाण (न. ना.) खाणें पिणें इ०

जेवणावळ (स्त्री. ना.) काहीं एक
नैमित्तिका मुळें स्वजनादि लोकसमु-
दाय मिळवून जो भोजनसमारंभ
करितात तो.

जेवी (वि०) (प्र०) जसें, जेवढें.

२ (अव्य०) व्याप्रकारें.

जेव्हातेव्हा (अव्य०) वारंवार.

जैत (पु. ना.) (प्र०) जय.

जस (वि०) (प्र०) जसें.

जों (अव्य०) (प्र०) जंव. [णित.

जोईस (न. ना.) (प्र०) ब्यांतिष्ठ. ग-

जोकड, खड (न. ना.) जूं.

जोखणें (धा. न.) वजन करणें.

जोखम, जोखीम (न. ना.) काहीं-
एक स्वीकृत द्रव्याच्याठायीं किं०
काहीं करायाचा जो व्यापार त्यात
भयप्रद जो धर्म असतो तें. २ तशा-
प्रकारचें द्रव्यादिक तें.

जोगवा (पु. ना.) देवीच्या संबंधाची
भिक्षा तो. २ त्या भिक्षेसमयीं हा
उच्चारण्याचा शब्द.

जोगावणें (धा. ना.) जतन करणें.

२ उदरपूर्ति पावणें. [वी, बैरागी.

जोगी (सं. योगी) (पु. ना.) गोसा-

जोगेश्वरा (पु. ना.) (प्र०) बैलास

गृहणतात. [ठा संसारखटला तो.

जोजार (पु. ना.) कुटुंबादिरूप मो-

जोड (पु. ना.) एका अलंकाराची

दोन अवयवरूपानें असते जोडी तो.

उ० पाटल्याचा जोड. २ (स्त्री. ना.)

संपादन केलें जें द्रव्यादिक तो.

३ (पु०) नफा, फळ. [ळविता तो.

जोडता (वि०) कुटुंबातील मुख्य मि-

जोडपी (पु. ना.) सोबती.

जोडपें (न. ना.) नवरा आणि नवरी
उभयतां मिळून तें.

जोडा (पु. ना.) कातव्याचा पायांन

घालायास करितात तो. २ सारख्या

पांच ज्ञानव्याचा समुदाय तो.

३ एका ताण्याचीं दोन धोतरें तो.

४ जोडपें. ५ (प्र०) उपमा.

जोडी (स्त्री. ना.) एका कार्याचे उ-
पयोगी सारखे जे दोन पदार्थ ती.

२ (प्र०) लाभ, नफा, फळ.

जोत (स्त्री. ना.) दोषाची व्हाळा.

२ रत्नाचें तेज तो.

जोते (न. ना.) घर इ०काचा चौ-
थरा.

जोबाळणें (धा. ना.) उत्तम प्रकारें
रक्षण करणें. [रामधोल बळ तो.
जोम (सं. यौवन) (पु. ना.) शरी-
जोर (फा० पु. ना.) जोम. २ पदा-
र्थमात्रांत काहींएक कार्य करण्या-
ची शक्ति तो. ३ पहिलवान इ०
शरीर बळकट राहाण्यास साष्टांग
नमस्काराप्रमाणें जो एक प्रकार क-
रितात तो इ०.

जोरावर, वार (वि०) जवरदस्त.
जोहर (पु. ना.) (प्र०) अग्नि. २ अ-
ग्निप्रदेश तो.

जोहरी (पु. ना.) मोल्यें, हिरे इ०कां-
चा व्यापार करणारा.

ज्या (सं. स्त्री. ना.) धनुष्याची दो-
री. २ पृथ्वी. [श्रेष्ठ.

ज्येष्ठ (सं. वि०) वडील. २ (वि०)

ज्योति (सं. स्त्री. ना.) जोत.

ज्योतिर्लिंग (सं. न. ना.) काशीविश्वे-
श्वर, रामेश्वर इ० शिवाचीं वारा लिंगें
प्रसिद्ध आहेत तीं प्रत्येकीं.

ज्योतिःशास्त्र (सं. न. ना.) भा-
काशांतील तेजस्वी पदार्थ जाणायाचें
शास्त्र तें.

ज्योतिष (सं. न. ना.) सूर्यादि ग्रहां-
ची गति इ० जाणायाची विद्या तें.

ज्योतिषी (सं. वि०) ज्योतिष जा-
णणारा जोशी तो.

ज्वर (सं. पु. ना.) ताप भावाचा रोग.

ज्वरसृष्टि (सं. स्त्री. ना.) (प्र०) ता-

पाच्या भावीत जें चित्रविचित्र पदा-
र्थांचें दर्शन होतें ती.

ज्वलन (सं. पु. ना.) अग्नि. [ळ ती.

ज्वाला (सं. स्त्री. ना.) अग्नीचा जा-

ज्वालामाली (सं. पु. ना.) अग्नि.

ज्वालामुखी (सं. स्त्री. ना.) तोंडातून

ज्वाला निघतात अशी एक देवी आ-

हे. २ (वि०) ज्वाला निघतात व्या-

पासून असा पर्वत इ० तो.

—झ—

झ— हा वर्ण नववें व्यंजन आहे.

झकणें (धा. ना.) कोणक गोष्टेंत बु-
द्धि चकणें. २ फसणें.

झकमारणें (धा. ना.) लोकाचारवि-
रुद्ध निंदा कर्माचरण करणें. [वणें.

झकवणें (धा. ना.) चकवणें. २ फस-

झगझगणें (धा. ना.) चकचकणें.

झगटणें (धा. ना.) एके पदार्थांतें दु-

सऱ्या पदार्थाशीं घसवटव्याप्रमाणें ला-
गून जाणें.

झगडा (पु. ना.) कलह, भाडण.

झगमगीत (वि०) झगझगीत.

झगरे (न. ना.) भाकर इ० पदार्थ

भाजून सिद्ध करायासाठीं किं० शै-

कण्यासाठीं. अनेक गोंयच्या इ० रचू-

न जो अग्नि करितात तें.

झगा (पु. ना.) पायांपर्यंत लांब असा

जो अंगरख्यासारखा करितात तो.

झंझावात (सं. पु. ना.) पर्जन्यासहित

मोठा वारा तो.

झट (न. ना.) उपाधि, लचाड.

झटकर्णे (धा. ना.) झडणें. २ झट-
कन निपून जाणें.

झटका (पु. ना.) क्रोधदिकाचा वेग
तो. २ वेगवान् पदार्थाचे वायूचा किं०
साक्षात् त्याचा काहीएक पदार्थावर
संबंध तो.

झटकारा (पु. ना.) झटका.

झटणें (धा. ना.) अंतःकरणपूर्वक का-
हीएक कार्याचा यत्न करणे. २ को-
णी कोणाचे अंगार्शी येऊन भिडणें.

झटपट (स्त्री. ना.) कलह. २ त्वरा.
३ (अव्य०) चपकर.

झटापट, पटी (स्त्री. ना.) झटपट.

झड (स्त्री. ना.) अहोरात्र सतत दाट
पर्जन्याची वृष्टि ती. २ एका वस्तवर
एककाळीच जी अनेकांची उडी ती
किं० प्रवृत्ति ती.

झडकरणें (धा. ना.) (प्र०) विचार
करणे.

झडणें (धा. ना.) शरीराचे अवयव
किं० वृक्षादिकांचीं पानें गळून पडणें.
२ चौघडा, नौबत इ० कानीं वाजणें.
३ कलह इ० होणें. ४ बंदूक इ० का-
चा अवाज होणें. ५ चाकर इ० का-
चा मुशारा बळच्यावेळेस पोहोचणें.

झडती (स्त्री. ना.) काहीएक पदार्थ
शोभण्याचा व्यापार ती. २ पदार्था-
ची इयत्ता कळण्याकारिता जें त्याचें
मेज, माप ती.

झडप (स्त्री. ना.) पदार्थादिकावर प-
क्ष्याची किं० प्रिय पदार्थावर मुला-
ची उडी ती. २ खिडकी, दर्वाजा
इ० कांची फळी ती.

झडपण, पणी (स्त्री. ना.) भूनवाधा,
बाहेरवसा इ० ती.

झगझणणें (धा. ना.) झणझण शब्द
होई असें टाळ इ० कानीं वाजणें.
२ त्या नादानें कानीनी युक्त होणें.
३ आपटल्यामुळे किं० तिखट इ०
कांचा जिऱ्हा इ० कांस स्पर्श झाल्या-
मुळे त्यानीं वेदनायुक्त होणें.

झणी (अव्य०) (प्र०) झणें.

झणें (अव्य०) (प्र०) कदाचित्.

झपाटणें (धा. ना.) काहीएक कार्य
त्वरें संपादनं. २ काही पदार्थ त्व-
रें खाऊन न हासा करणे.

झपाटा (पु. ना.) एकाएकी कोणेकाम
होव्हे पिशाचवाधा तो. २ एकादे का-
याविषयी कोणेकाची होव्हे जी आ-
वेशानें प्रवृत्ति ती.

झबलें (न. ना.) लहान मुलाचे अ-
मान घालापास अंगड्यामारिखें क-
गितान ते.

झमकणें (धा. ना.) (प्र०) झमकणे.

झरझरी (स्त्री. ना.) एक गुडगुडीत
भेद आहे; जिची नदी लाव असून
बलवायान् गुडाजली असत्य ती.

झरझरीत (वि०) तिरळ तन्चें विण
लेंलें वस्त्र तें.

झरणें (धा. ना.) पझरणें

झरा (सं. झर) (पु. ना.) भूमंतून जो
पाण्याचा उगम तो. २ सतत द्रव्यप्र-
संस म्हणतान.

झरोका (पु. ना.) वायु यावा, प्रकाश
पडावा इ० वासावीं घर इ० वांमथें
जो लहान खिडकी ठेवितान तो.

- झळ (सं. झळा) (स्त्री. ना.) उन्हाळे दिवसांत शरीरास अपकारक जीवाभ्यासोवर उष्णता येत्ये ती. २ अग्नीची अर्ही ती.
- झळई (स्त्री. ना.) झळ.
- झळकणें (धा. ना.) चमकणें.
- झळझळ (स्त्री. ना.) (घं०) कवड-सा. २ तेज, चकचकी.
- झळंबणें (धा. ना.) (घं०) बुडून नि-मग्न होणें. २ विरपळणें. ३ पोळणें. ४ ममता इ० कांनीं गुंडाळलें जाणें.
- झळाळ (स्त्री. ना.) तेज, चकचकी.
- झां (अव्य०) कर, म्हण या धातूच्या योगीं. उ० झां करणें म्ह० पळून जाणें.
- झांक (स्त्री. ना.) (घं०) वायु इ० कांची झुळूक.
- झांकरण (न. ना.) काहींएक पदार्थावर आच्छादक जो पदार्थ घालितान तें.
- झांकणें (धा. ना.) काहीं पदार्थ झांकणानें आच्छादित करणें. २ काहीं गोष्ट गुप्त ठेवणें.
- झांकलेंमाणिक (न. ना.) बहिर ता-दृश जैल इ० दिसण्यांत येत नसून व्याचे अंगां चांगले गुण असतात तें.
- झांके (वि०) (घं०) व्यर्थ.
- झांकोळणें (धा. ना.) आच्छादित होणें. २ व्यापणें.
- झांगड (स्त्री. ना.) एक वाद्य आहे. २ नानाप्रकारचे वाद्यांचा सतत वाजण्याचा शब्द ती.
- झांजडझांजड (न. ना.) अंगावरील लंघ दिसण्याजोगी जी पांदाट तें.
- झांझां (अव्य०) घोडा इ० कांस हा-कित्येसमयीं उच्चारितात.
- झाड (न. ना.) शाखा, पल्लव इ० अवयव युक्त असून स्वतंत्रपणानें वाढणा-रा जीव तें. २ ज्या मनुष्याचे अंगांत पिशाच खेळतें तें शरीर त्या पिशा-चाचें. ३ गंधक, सोरा, दारू इ० कांचें करितात तें किं० बिलोरी का-चेचें मंडपादिकांत असतें तें अ० उदकाच्या लावण्यास धातुमय करि-तात तें. [सर्व झाडें तीं.
- झाडझाडोरा (पु. ना.) लहान, मोठीं झाडझूड (न. ना.) झाड इ० तें.
- झाडणी (स्त्री. ना.) केरसुणी. २ ख-रडपट्टी. ३ पिशाच विषबाधा इ० कांचा जो मात्रिक इ० निरास क-रितो ती.
- झाडणें (धा. ना.) केरसुणी इ० कांनं केर कचरा इ० काढून टाकणें. २ शेंडी, वस्त्र इ० वार्नाल जलाश, सुरकुत्या इ० नाहींशा होण्यास त्या-स झटझट शब्द होई असें हलविणें. ३ एकाद्याची खरडपट्टी काढणें किं निषेध करणें इ०.
- झाडपाला (पु. ना.) औषधाचे उप-योगी जो झाडाचा पाला, मूळ इ० ती.
- झाडा (पु. ना.) झडती. २ मळशुद्धी-सही झणतान.
- झाडी (स्त्री. ना.) लहान मोठ्या झाडां-चा निषिड समुदाय ती.
- झाडून (अव्य०) यच्चयावत्, सर्व.
- झाप, झांप (स्त्री. ना.) पोहनेवेळेस म-नुष्य किं० चालतांना सर्व जो पुढील

देश आक्रमण करण्यासाठी पुढले
 अंग उंच उचलण्याचा व्यापार क-
 रितात ती. २ झडप.
 झापड (स्त्री. ना.) काहीं विकारानें डोळे
 मिटून पडण्याची अवस्था प्राप्त होत्ये ती.
 झारिया (पु. ना.) (ग्रं०) झारेकरी.
 झारी (स्त्री. ना.) तेढी लाविलेलें पाणी
 पिण्याचे उपयोगी एक पात्र आहे ती.
 झारेकरी (पु. ना.) रस्ता इ० कातील
 पडलेल्या मार्तूतून कि० उकरडा इ०
 कातून सोनें, रूपें इ० धातु निवडून
 काढणारी व व्यावर निव्वह कर-
 णारी एक जाति आहे.
 झालर (स्त्री. ना.) मंडप, छत इ० का-
 स शोभार्थ लोंबायाजोगें जें त्याचे
 वाजूस वस्त्रादि लावितात ती.
 झावळें (वि०)(ग्रं०) अंधक अंधक तें.
 झाळणें (धा. ना.) पात्रादिकांस डाक
 लावून अभिसंयोगानें घट वसविणें.
 झिंगणें (धा. ना.) मद्यप्राशनानें शु-
 ङ्खिबुद्धिरहित होणें.
 झिजणें (धा. ना.) घासणें इ० कार-
 णामुळे काहीं पदार्थानें कमी होणें.
 २ शरीर इ० कार्नी रोड होणें.
 झिजाडणें (धा. ना.)(ग्रं०) किंस धरू-
 न एकाद्यास भुईवर पाडणें. २ झु-
 गारणें.
 झिडकारणें (धा. ना.) एकाद्याचा क-
 ठोर भाषणानें निरस्कार करणें.
 झिपरा (वि०) व्याचे उईचे केंस
 पसरले आहेत तो.
 झिपरी (स्त्री. ना.) तोंड इ० कावर
 केंसांच्या बटा लोंबतान ती प्रत्येक.

झिमझिम (अव्य०) स्थिरपणानें काहीं
 काळपर्यंत पडतो जो एकसारखा पा-
 कस त्याचे शब्दाचें अनुकरण.
 झिरूमिरू (वि०) कसा तरी जीव ध-
 रून राहिला असा जो केवळ निर्बळ तो.
 झीज (स्त्री. ना.) अलंकार इ० काचा
 झिजल्यामुळे जो अंश जातो ती. २ आ-
 पल्या शरीरास जे कष्ट सोसणें ती.
 झील (स्त्री. ना.) रत्न इ० कावरील ते-
 ज ती. २ (अव्य०) (ग्रं०) हळू.
 झुकणें (धा. ना.) दृष्टि चुकावून पळू-
 न जाणें. २ इमारत इ० कार्नी क-
 लणें. ३ शरीर इ० कार्नी कुशहोणें.
 ४ न सांपडायजोगें मनमानेल निकडे
 जाणें. [केखात.
 झुकतझुकत (अव्य०) डुलत कि० झों-
 झुकाटी, झुकांडी (स्त्री. ना.) दृष्टि चु-
 कावून पळून जाण्याचा व्यापार ती.
 झुगारणें (धा. ना.) झुगटणें.
 झुंज (न. ना.) युद्ध.
 झुंजार (वि०) युद्धानिपुण. [मुद्दाग.
 झुंड (स्त्री. ना.) मनुष्यादिकांचा स-
 झुडतर, तार (वि०) केवळ वृद्धत्वा-
 मुळे जर्जर झालेला.
 झुडूप (न. ना.) प्रसंगां मनुष्यादिकां-
 स लपून राहावयाजोगें अनेक शा-
 खादिकांनीं गच्च भरलेले लाहान झा-
 ड तें.
 झुणूक (स्त्री. ना.) पदार्थादिकांचा
 कि० काहीं झोष्टीचा किंचित् भास
 तो, चुणूक.
 झुपका, वका (पु. ना.) फुलें, मोठें इ०
 काचा गुच्छ तो, कि० गाय इ० कांचे

झेंपटीच्या केंसांचा तसा आकार तो.
झुंबर (पु. ना.) अनेक दिवे लावण्या-
च्या सोप्याचें बिजेरी झाड तो.

झुरका (पु. ना.) तपकीर, तंबाखू इ०
एकवेळ ओढण्याचा व्यापार तो.

झुरणी (स्त्री. ना.) प्रियवस्तूच्या वियो-
गानें जी शरीर, मन इ० कांस क्षी-
णतारूप अवस्था प्राप्त होत्ये ती.

झुरळ (न. ना.) एक क्षुद्र जंतु आहे.

झुलणें (धा. ना.) डुलणें.

झुलवणें (धा. ना.) कोणकास काहीं
कार्याविषयीं नाहीं असें न द्यणतां आज
उद्यां भश्या रीतीनें बहुत दिवस नाहीं
लावणें. २ तशा नादागवालीं काहीं
काल अतिक्रमणें. [व्यापार ती.

झुलवाझुलव (स्त्री. ना.) झुलवण्याचा

झुला (पु. ना.) झोंपाळा. २ पाळणा.

झुलूप (फा० न. ना.) लहान मुलाचे
किं० झूद्रादिकांचे कानाजवळ शो-
भेसाठीं जे केंस राखितात तें.

झुळझुळ (अव्य०) थोड्या पाण्याचे
किं० वायूचे वाहण्याचे शब्दाचें
अनुकरण.

झुळूक (स्त्री. ना.) मंदमंद जी वायू-
ची गति ती. २ पदार्थ पुरता दृष्टीस
न पडतां जो त्याचे आकारादिकां-
चा किंचित् भास ती.

झूल (स्त्री. ना.) घोडा इ० कांचे पा-
ठीवर भंग झाले असें वस्तू घालि-
तात ती.

झोंगट (न. ना.) जंगट. २ कचाट.

झोंडा (पु. ना.) देवद्वार, राजद्वार,

दुर्ग इ० कांवर किं० राजादिकांचे

स्वारींत जो मोठा ध्वज उभारला
असतो तो. झेंडा लावणें म्ह० कीर्ति
संपादन करणें.

झेंडू (पु. ना.) एक फुलझाड आहे
व त्याचें फूल तो. २ सर्पदंश झा-
ल्यानें रक्ताच्या गुळण्या तोंडावाटे
येऊं लागतात तो.

झेंपणें (धा. ना.) आपल्या शक्तीनें
काहीं कार्याचा परिणाम करणें.

झेलणें (धा. ना.) वरून पडलेला
पदार्थ भुईवर पडूं न देतां अलादी
वरचेवर हातांत घेणें. २ वचन इ०
झेलणें म्ह० कोणकाची आज्ञा पालन
करणें.

झेला (पु. ना.) फुलें गुंफून जो गुच्छ
करितान तो. २ आंबे इ० फळें उ-
तरण्याची मोठी अंखी ती.

झोंक (पु. ना.) कल. २ गायन, वस्त्र-
परिधान, चालणें इ० संबंधी डौल
तो. ३ वायु इ० कांचा झटका तो.

झोंकणें (धा. ना.) मद्य, दूध, भांग
इ० पदार्थ मिणें. २ झुगारणें. ३ गप्प
इ० झोंकणें म्ह० उठविणें किं० सांगणें.

झोंका (पु. ना.) वाणीलोक जिन्नस
तोलतांना कमी देण्यासाठीं तागडी-
स देतात अंचका तो. २ व्यापारांत
आज्जा जो तोटा तो. ३ व्यर्थ जो हे-
लपटा तो. ४ पाळणा इ० कांस ह-
लविण्यासाठीं मागें पुढें ओढण्याचा
व्यापार तो.

झोंटधरणी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) रणा-
दिकांत एकमेकांचे भंगास झोंवून
परस्परांची केंसधराधरी होत्ये ती.

झोंटिंग (पु. ना.) एक पिशाच आहे.

झोंटिंगपाच्छाई (स्त्री. ना.) जेथें एक नियंता नाहीं, असल्यास मूर्ख असतो अशा ठिकाणीं बहुनायकी होऊन जी कामकारभारांत अव्यवस्था होत्ये तसें राज्य, अंमल इ० ती.

झोड (स्त्री. ना.) मोठ्या पर्जन्याचा जो कांहींकाल सततपणा ती. २ भात इ० धान्य तृणापासून मोकळें करण्याचा व्यापार ती. ३ काठी इ० कांणीं जो मारण्याचा व्यापार ती. ४ कांहींएक व्यवहाराचा अतिशयित चालूपणा ती.

झोंड (वि०) न्यायानें घेणें, देणें इ० व्यवहार न करितां त्यांत लबाडी किं० खळखळ करणारा तो.

झोडणें (धा. ना.) झोडणी करणें. २ भक्ष्य, भोज्यादि पदार्थ त्या त्या व्यापारानें अतिशय उपभोगणें.

झोडपणें (धा. ना.) झोडणें.

झोत (पु. ना.) भग्राची मोठी ब्वाला. २ प्रायः वरून पडणारा जो पाण्याचा लोट तो.

झोतावा (पु. ना.) झोत.

झोंपा (पु. ना.) झोका अ० हलण्यामुळे वसतो धक्का तो. २ कुंपणाच्या दाराची झडप.

झोंपाळा (पु. ना.) ज्यावर वसून झोंके घेतात तो. [तीं.

झोंपाळू (वि०) व्यास झोंप बहुत आहे

झोंबणें (धा. ना.) क्षार इ० पदार्थांनें क्षत इ० कास लागून वेदना करणें. २ सर्पादिकांनीं उसणें. ३ बलात्कारानें स्त्रियादिकांस धरणें. ४ को-

णेंकाचे भाषणादिकानें सलापाजोगें अंतःकरणास लागणें. [लढाई ती.

झोंबी (स्त्री. ना.) मळ इ० कांची झोल (पु. ना.) वस्त्र इ० ताणलेल्या पदार्थास खालीं लोंबापाजोगा सैलपणा येतो तो; किं० अंगरखा इ० कांचा घेर तो.

झोला (पु. ना.) देणें, घेणें इ० व्यवहारां भाज उद्यां करण्याचा प्रकार तो.

झोळणा (पु. ना.) सुपारी इ० पदार्थ ठेवण्यासाठी प्रायः चतुष्कोण वस्त्र घेऊन त्याचे कोंपरे पोटीं मोडून मधलीं अंतरे शिवून शेवटील टोकास दाल लाविली असतां होतो जो आकारविशेष तो.

झोळू (पु. ना.) (धं०) वस्त्राचा पदर. २ सुरकुती. ३ (वि०) मिथ्या.

—ज—

ज—हा वर्ण दाहावें व्यंजन आहे. हा आरंभीं असलेले शब्द मराठी भाषेत नाहींत.

—ट—

ट— हा वर्ण अक्रावें व्यंजन आहे.

टक (स्त्री. ना.) सतत एकाग्र दृष्टीनें जें पाहणें ती. २ टकळी. ३ (धं०) संकट.

टकटक (अव्य०) एकसारखें लक्ष्य लावून पाहण्याचें विशेषण. २ (स्त्री. ना.) कटाळा यावयाजोगी भाषणादिकांची गडबड.

टकमक (अव्य०) टकटक.

टकमकां (अव्य०) टकटक.

टकळा (पु. ना.) प्रिय वस्तूच्या वि-
रहानें तिची घोळणी किं० वेध तो.

टकळी (स्त्री. ना.) टक.

टंकोटक (अव्य०) पूर्वीं मोजलेल्याच्या
बरोबरीनें.

टकर, टकर (स्त्री. ना.) एडके इ०
कांच्या लढाईत परस्परें मस्तकावर
मस्तक आदळण्याचा व्यापार ती.
२ युद्धादि प्रसंगां दुसऱ्याचा पराजय
अ० बरोबरी होईपर्यंत जी स्थिति ती.

टकल (न. ना.) छातारपण, रोग
इ० कारणांमुळे केशरहित झाला जो
मस्तकावरील प्रदेश तें.

टंगळमंगळ (स्त्री. ना.) काहींएक
कार्य करण्याविषयीं अनास्थेनें जी चु-
कवाचुकव ती.

टणक (वि०) छेदण्यास व भेदण्यास
कठीण तें. २ निरोगी तो.

टणका (वि०) शरीरानें सुदृढ.

टणत्कार (सं. टंकार) (पु. ना.)
धनुष्याचे दोरीचा शब्द.

टपकणें (धा. ना.) पावसाच्या योगानें
घर इ० कांनीं टपटप शब्द होई
अशाप्रकारें गळणें.

टपका (पु. ना.) टपकण्याच्या यो-
गानें पडणारा पाण्याचा थेंब तो. २ ठ-
पका. ३ नागवेलीचें पिकलें पान तो.

टपटप, टपटपां (अव्य०) नित्रादिका-
तून उदकाचे बिंदु पडण्याच्या शब्दा-
चें अनुकरण.

टपणें (धा. ना.) काहींएक कार्याकडे

लक्ष्य देऊन जपत राहाणें.

टपोर, टपोरा (वि०) साधारण प्र-
माणाहून मोठा तो.

टप्पा (पु. ना.) गायनांत एक चीज
आहे. २ तार, गोळी इ० कांचे ग-
तीची समाप्ति जेथें होत्ये तेथपर्यंत जो
प्रदेश तो. ३ घाट इ० कांतील जीं
विराम स्थानें तीं प्रत्येकीं.

टमटमीत (वि०) पुष्ट व शक्तिमान
तो. २ (अव्य०) आत अवकाश न
राही अशा प्रकारें.

टर (स्त्री. ना.) उपहास. २ आग्रह.
टरकणें (धा. ना.) वस्त्रादिकानें टर
शब्द होई असें फाटणें.

टरफल (न. ना.) बीज, धान्य इ०
कावरील त्वचा.

टंवका (पु. ना.) शस्त्र इ० कांच्या
योगानें निघालेला शरीरादिकाचा
तुकडा तो.

टंवकारणें (धा. ना.) काम, क्रोध इ०
कांच्या आवेशानें कोणकाकडे पाहा-
यासाठीं मनुष्यानें डोळे व पशूनें कान
ताडून धरणें.

टवंच (न. ना.) (घं०) दुःख.

टवटवी (स्त्री. ना.) शरीर, मुख इ०
कांचा प्रफुल्लितपणा ती.

टवळें (न. ना.) समई, पळी इ० कां-
चा दाढ्यावाचून अवयव तें; ज्यात
तेल इ० राहतें.

टवाळ (वि०) लिहिणें, वाचणें सोडून
वनाडक्या करितो तो. २ खटोर.
३ (घं०) लटकें. ४ निरूपयोगी.

टळटळीत (वि०) भर दोन प्रहरच्या

- तेजानें युक्त. २ स्वच्छ दिसण्याजोगा मोठा.
- टळणें (धा. ना.) उपद्रवकारक प्रसंग दूर होणें किं० चुकणें. २ कालानें अतिक्रान्त होणें. ३ केलेल्या प्रतिज्ञेत अंतर पाडणें.
- टांक (पु. ना.) ठसा उमटवून केलेली देवाची प्रतिमा, ठसा इ० तो. २ लेखणीचा अग्रभाग तो.
- टाकणें (धा. ना.) त्याग करणें. २ कारभारादिक दुसऱ्यावर सोपणें. ३ अंगीकारलेला पदार्थ, गोष्ट इ० ती वर्ज करणें इ०.
- टाकभाडें (न. ना.) मनुष्यादिकांस अमुक ठिकाणीं पोचवों मात्र, परत आणू नये अशा बोलीचें भाडें तें.
- टांकसाळ (स्त्री. ना.) रूपये इ० पाडण्याचें ठिकाण. २ (ग्रं०) ठसा.
- टांका (पु. ना.) दोन वस्तू व पांनें इ० एकास एक जडावी झणून दोरा इ० कांचा जो बंध देतात तो.
- टाकिणें, टाकिजणें (धा. ना.) (ग्रं०) पावणें.
- टाकी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) कृति. २ आवड.
- टांकी (स्त्री. ना.) पाणी इ० भरण्यासाठीं दगडाची करितात ती. २ दगड फोडण्याचें एक औत आहे. ३ त्या औतानें जातें इ० कांस टोंचे पाडतात ती.
- टाकें (न. ना.) माण्याच्या पुरवठ्यासाठी मोठें टांकीसारखें बांधून करितात तें.
- टांग (स्त्री. ना.) टिरीपासून पावलापर्यंत जो पाय ती. टांगेखालून जाणें कोणिकाच्या, झ० भाषण बोलल्याप्रमाणें कांहीं एक गोष्ट घडून न आल्यास हार गेल्याप्रमाणें त्याशीं नम्र होणें.
- टांगणें (धा. मा.) खालीं लोंबायाजोगा कांहीं पदार्थ वर बांधणें.
- टांगें (न. ना.) टकलें.
- टांच (स्त्री. ना.) पायांची खोंट. २ घेणेकऱ्यानें किं० सरकारानें घर इ० कांवर आणिली जी जप्ती ती.
- टांचण (न. ना.) स्मरणासाठीं केलेले जमाखर्चाचें टिपण तें.
- टांचणी (स्त्री. ना.) सुईसारखी परंतु जिला नेढें नसतें ती. २ (ग्रं०) त्रेधा किं० दुर्दशा. [२ ठेंगणें.
- टांचें (वि०) (ग्रं०) उणें, आखूड.
- टाणाटोणा (पु. ना.) अल्प स्वल्प मंत्र तंत्रादि विद्या तो.
- टापटीप (स्त्री. ना.) व्यवस्था, रेतवात.
- टापरण (न. ना.) उपकाराचें भोळें.
- टापशी (स्त्री. ना.) डोकेंसि रुमाल, धोतर, पागोटें इ० कांवरून बांधण्याचा एक प्रकार आहे.
- टापू (पु. ना.) बेट.
- टाफरें (वि०) घोडा टाप टाकतो त्याप्रमाणें चालणारें जें मनुष्यादि तें.
- टामटूम (स्त्री. ना.) थोडक्यांत पदार्थ डोलदार दिसावा असें करण्याचा प्रकार ती. २ तेशा करण्यानें पदार्थास आलेला डोल ती. ३ टाणाटोणा.
- टारगा (वि०) चटोर. २ खुजट.
- टाहो (पु. ना.) सतत सारखें राडण्याचा किं० एक शब्द वारंवार उच्चार-

- प्याचा प्रकार तो. २ (ग्रं०) लाभ. टिकाऊ (वि०) बहुत दिवस टिकाया-
 टाळ (सं. ताल) (पु. ना.) एक का- जोगा तो.
 शाचें वाद्य आहे तो. टिकाव (पु. ना.) काहीएक कार्यांत का.
 टाळणें (धा. ना.) टळे भसें करणें. हीं कालपर्यंत टिकण्याचा जो व्यापार तो.
 २ काहीएक पदार्थ विकून टाकणें. टिकेलें (वि०) (ग्रं०) स्थिर.
 टाळा (पु. ना.) अवश्य केलें पाहिजे टिकोजी (वि०) मानपानाचे टिक्याचा
 भशा कार्याचा किं० मोठें कठीण जें जो अधिकारी त्यास निंदा कर्तव्य
 संकट त्याचा आपल्यास संबंध न हो- असतां झणतात.
 उं देण्याचा व्यापार तो. २ मुखाम- टिकोरें (न. ना.) सुमारे दोन तीन
 धील वरचा भाग. हात लाव मनगटाइतका जाडा जो
 टाळाटाळ (स्त्री. ना.) हें टाळ, तें टाळ लाकडाचा तुकडा तें.
 भसा व्यापार तो. २ चुकवाचुकव. टिंच (स्त्री. ना.) हाताचा अंगठा व
 टाळी (सं. ताल) (स्त्री. ना.) दोन्ही तर्जनी हों पसरल्यानें जें मान होतें
 तळहान परस्परवर आदळण्यानें जो ती. २ बोटाचे पेरानां मडकें इ० का-
 शब्द होतो ती. २ (ग्रं०) समाधि. वर जो प्रहार करितात ती.
 टाळु (सं. तालु) (स्त्री. ना.) मसका- टिपण (न. ना.) टांचण. २ काहीं का-
 वरिल जो मर्मभाग ती. र्यासाठीं केलेला जो काल, देश इ०
 टाळें (न. ना.) मुखांतील वरचा भाग कांचा संकेत तें. ३ जन्मपत्रिका.
 तें. २ कुलूप. ३ जमीनींतील मोरी- टिपणें (धा. ना.) टांचणें. २ भूमीवर
 चा मळ काढण्यास जें मध्यें मध्यें दार पडलेल्या धान्यादिकांचा एकेक दा-
 ठेवितात तें. णा वेंचणें. ३ भूय इ० कावर पडले-
 टिकणें (धा. ना.) काहींएक कालम- ला पातळ पदार्थ वस्त्रादिकांनं पुसून
 र्यादेपर्यंत किं० देशमर्यादेपर्यंत ना- घेणें. ४ भितीस चुना सारवणें.
 शादि न पावता राहणें. टिपूर (अव्य०) सच्छ चादिणें पड-
 टिकरणें (न. ना.) (ग्रं०) ठिकाण. ण्याचें विशेषण.
 टिकलग (वि०) (ग्रं०) शोभिवंत. टिपूस (पु. ना.) उदकादिकांचा के-
 टिकला (पु. ना.) कपाळ इ० कावर वळ सल्याश तो.
 गंध, कुंक इ० कांचा तिलक लावि- टिरटीर (स्त्री. ना.) थोडेंसें द्रव्य मि-
 तात तो. ळाल्यामुळें दरिद्री याणें जो चार दि-
 टिकली (स्त्री. ना.) लहान जो टिक- वस श्रीमंतीचा डोल करणें ती.
 ला ती. २ स्त्रिया आपल्या कपाळावर टिछू (वि०) खुजा मनुष्य जो त्यास
 शृंगारशोभेसाठीं कांच किं० का- विनोदांनं झणतात.
 हीं रंग इ० कांची वतुळ लावितात ती. टिवल्यावाव्हल्या (स्त्री. ना.) उना-

- उपणानें किं० भंगीं मोडेपणा नसतां
जो सोदेगिरीचा डोल ती.
- टीक (स्त्री. ना.) स्त्रियांचें गळ्यातील
एक भूषण आहे त्यामधील जो एकेक
भवयव ती. २ नथ इ० कावर शो-
भेसाठीं जो हिरा, मोत्यांची चौकडी
इ० लावितात ती.
- टीका (सं. स्त्री. ना.) ज्या स्थळां ग्रंथ
कठीण असतो त्या स्थळां जी त्याची
व्याख्या ती. २ दुसऱ्याची त्याचे
असमक्ष जी निदा ती.
- टीप (स्त्री. ना.) ग्रंथातील कठिन श-
ब्दाचा अर्थ जो बाजूस खुणांनीं लि-
हितात ती. २ गांव, शहर इ० का-
तील घरांची जी मोजदाद करितात
ती. ३ वस्तास एक प्रकारचा दोरा
घालितात ती. ४ (न.) नेत्रांतील
अश्रु तें.
- टीर (स्त्री. ना.) कुला.
- टुकटुक (अव्य०) अशक्ततेमुळे किं०
दुर्मित्र पदार्थाच्या लोभामुळे तिकडे
एकाग्र दृष्टीनें पाहण्याचें किं० मंद-
ज्यानें जो दिवा त्याचे जळण्याचें
विशेषण.
- टुमणी (स्त्री. ना.) कांहीं एक कार्य
करून घेण्याविषयीं दुसऱ्यास वारं-
वार कंटाळा येण्याजोगें स्मरण कर-
ण्याचें कृत्य ती. [किर.
- टुरटुर (स्त्री. ना.) टिरटोर. २ किर-
- टूम (स्त्री. ना.) कांहीं पदार्थास का-
हीं उपचारानें येते जी शोभा ती.
२ पदार्थामधील खुबी ती.
- टेक (पु. ना.) (घं०) डोंगर. २ इच्छा.
- टेंकडी (स्त्री. ना.) लहान डोंगरी.
- टेंकण (न. ना.) कांहीं पदार्थ टेंकून
राहण्याविषयीं त्यास जो आधार ला-
वितात तें.
- टेंकणें (धा. ना.) टेंकणाराचा भा-
धाराशीं संबंध होई असें करणें.
२ आपलें कार्य दुसरा कोणी करील
अशा भरंवशानें आपण उगीच राहणें.
- टेंगूळ (न. ना.) लागल्यामुळे कपाळ
इत्यादिकांवर गांठ येत्ये ती.
- टेणा, टेण्या (पु. ना.) पुष्ट झाला जो
टेंकण, ऊ इ० तो. २ दिव्यांतील
मोठी वात तो.
- टेपर (न. ना.) ही गोष्ट तुम्हापासून
गेली, घसरली इ० जें कोणेकावर
ठेविलें निमित्त तें.
- टेंभा (पु. ना.) उजेडासाठीं काठी
इ० कांस वस्तु गुंडाळून जो काक-
डा करितात तो. २ डौल.
- टेहेळणें (धा. ना.) चोरी इ० कर-
ण्यासाठीं कांहीं एक पदार्थ गुप्तरूपानें
न्याहाळून ठेवणें.
- टोंक (न. ना.) लांकूड इ० कांचा
अग्रभाग तें. २ गांव इ० कांचा शे-
वटचा प्रदेश तें.
- टोंकर, टोंकर (पु. ना.) पांटीसारखें
एक कातव्याचें पात्र आहे तो.
- टोंकावणें (धा. ना.) तोंड पुढें करून
कांहीं एक वस्तु पाहणें.
- टोंचणी (स्त्री. ना.) जाचणी. २ टु-
मणी. ३ आंबे इ० कांस भोंक पाड-
ण्याचें शरत्त ती.
- टोंचणें (धा. ना.) सूप, शस्त्र इ०

कानें काहींएक पदार्थ सच्छिद्र कर-
णें. २ गांजणें. [मूर्ख.

टोणपा (पु. ना.) सोटगा. २(वि०)

टोप (पु. ना.) एक धातुमय पात्र
आहे तो. २ कैसांचा गुंफलेला बाय-
कांच्या वेणीचे आकाराप्रमाणें मस्त-
कावर घालण्यास करितात तो.

टोपण (न. ना.) करंड्याचें झांकण.
२ नगारा, नौबत इ० कांचे उपयो-
गी जें पात्र करितात तें.

टोपला, ली, लें (पु. स्त्री. न. ना.)
धान्य इ० ठेवण्यास जें पात्र करि-
तात तो.

टोपी (स्त्री. ना.) मस्तक झांकायास
वस्त्राची शिबून करितात ती. २ थं-
डी, पाऊस, ऊन न लागण्यासाठीं
सखलादीची करितात ती.

टोलर, ल्हर (वि०) (घं०) पोकळ.

टोला (पु. ना.) काठी, दांडू इ०
कांनीं केलेला प्रहार तो. २ मर्मभे-
दक जें भाषण तो. ३ विटकुरीचा
तुकडा तो. [पदार्थावि तो.

टोल्लेजंग (वि०) फार मोठा व खंबीर

टोळ (पु. ना.) पंखाचा एक क्षुद्र
जंतु आहे.

टोळधाड (स्त्री. ना.) शेवट इ० कांचे
नाशस कारण जो टोळाचा समु-
दाय तो.

टोळी (स्त्री. ना.) एकाच कार्यास प्र-
वृत्त झालेला जो जीवसमुदाय तो.

-ठ-

ठ-हा वर्ण बारावें व्यंजन आहे.

ठक (वि०) दुसऱ्यास ठकवितो तो.

ठकडा (वि०) (घं०) मोठा ठक तो.

ठकणें (धा. ना.) दुसऱ्याच्या कपटानें
फसलें जाणें किं० आपणच भ्रमानें
आपल्या शाहाणपणास दोष लागे
अशी अवस्था पावणें.

ठकवाजी (स्त्री. ना.) ठकण्याचा किं०
ठकविण्याचा व्यापार ती. [२ ठक.

ठकार, रू (वि०) (घं०) मोहक.

ठणकणें (धा. ना.) दुखावलेला शरी-
राचा अवयव किं० क्षत इ० कानें
झालेलें दुःख यानें भाषात झाल्याप्र-
माणें वारंवार व्यथा पावणें. [तो.

ठणका (पु. ना.) ठणकण्याचा प्रकार

ठणठणाट (पु. ना.) ठणठण असा
जो बोंबलणें इ० कांचा शब्द त्याचा
अतिशय तो. २ पाणी भादिकरून
पदार्थाची अत्यंत अल्पता तो.

ठणठणीत (वि०) जलाशय इ० भाट-
ल्यामुळें जो पदार्थ अगदीं कोरडा
झाला तो.

ठपका (पु. ना.) टपका. २ काहींएक
व्यापारांत चूक झाल्यामुळें जो त्या
कर्त्यावर दुसऱ्याचा दोष येतो तो.

ठरणें (धा. ना.) वादग्रस्त गोष्ट सि-
द्धतात येणें, २ टिकणें.

ठराव (पु. ना.) विवादातील गोष्टीचा
सिद्धांत तो. २ टिकाव. [करणें.

ठरावणें (धा. ना.) ठरण्यांत येई असें

ठसका (पु. ना.) मोहरी, मिरची
इ० कांचा भंश टाळस लागून बरी-
ल छिद्रांत गेल्यामुळें जो शब्द होतो

- तो. २ कपाळ इ० कावर ठस शब्द होई असा आघात होतो तो.
- ठसठसीत (वि०) ठळक जो दागिना इ० पदार्थ तो. [निलाजरा तो.
- ठसठोंबस (वि०) (ग्रं०) मूर्ख व ठसणें (धा. ना.) सांगितलेली, पाहिलेली किं० ऐकिलेली गोष्ट मनांत दृढ राहणें.
- ठसा (पु. ना.) वारंवार अक्षरें इ० लिहिण्याचे श्रम पडून येत झणून धातु, काष्ठ इ० कावर अक्षरें लिहून जी मुद्रा करितात तो. २ सद्गुण भ० दुर्गुण इ० काचा कोणकाचे अंतःकरणवर प्रतिबिंबितपणा तो किं० स्थाविर्ष्यां आख्या तो.
- ठसेठोंबसे (वि०) (ग्रं०) तारीक मोठे.
- ठळक (वि०) धातुमय दृढ जो दागिना तो. २ टळटळीत. ३ द्रव्य, विद्या इ० कार्नी संयज्ञ तो.
- ठाउकतें (वि०) (ग्रं०) कळलेलें. २ साध्य झालेलें.
- ठाकठिकी (स्त्री. ना.) काहींएक पदार्थ किं० व्यापार यास शोभा यावयाजोगें जेथलें तेथें जसें असावें तसें करण्याचा प्रकार.
- ठाकठीक (वि०) चांगली ठाकठिकी झालेला भ० केलेला तो.
- ठाकर्णें (धा. ना.) (ग्रं०) राहणें. कचित् उभें राहणें असाही अर्थ होतो.
- ठाकत (पु. ना.) (ग्रं०) ध्यास.
- ठाकुरकी (स्त्री. ना.) भव्य साधनांनीं संसार इ० क्षटल्याचा निर्वाह करण्याच्या प्रकारांनीं राखिली जी म-
- हत्वादिरूप पूर्वस्थिति ती.
- ठाण (सं. स्थान) (न. ना.) घोडा इ० काचें बंधनस्थान. २ तीर मारत्येस-मयीं बसण्याचा एक प्रकार आहे.
- ठाणबंद, बंदी (वि०) ठाण्यावरच सर्वदा बांधून ठेविला असतो जो घोडा इ० पशु तो. [चा बाधा.
- ठाणमाण (न. ना.) (ग्रं०) शरीरा-ठाणवई, ठाणवी (स्त्री. ना.) लोक-डाचीं समई परंतु जिला लोखंडाचें दिवेलावणें बसविलें असतें तो.
- ठाणें (न. ना.) ठाण. २ किळा, गदी आदिकरून जें सरकारचें स्थान तें. ३ त्या स्थानाच्या रक्षणार्थ अधिकार्यासह जो मनुष्यादि समुदाय असतो तें. ४ पाहुणे इ० कांची जी कोणकाचे घरां काहींकाळ स्थाने तें. ५ (धा. ना.) (ग्रं०) राहणें.
- ठाम (वि०) स्थिर, कायम. २ टंकीटंक.
- ठाय (पु. ना.) ठाण. २ (ग्रं०) निधाय ३ आश्रय. ४ पत्रावळ इ० तो.
- ठायींपडणें (धा. ना.) (ग्रं०) सांपडणें.
- ठायींपाडणें (धा. ना.) (ग्रं०) शोध लावणें.
- ठायेंठावो (पु. ना.) (ग्रं०) स्वस्थानीं वास. २ (वि०) स्वस्थानवासी.
- ठार (अव्य०) मनुष्यादिकांचा जीव जाई असें मार, कर, हो इ० काचें वि०. २ त्वाणें, पिणें, बुडणें इ० कार्नी निःशेष होई अशा प्रकारें. इ०.
- ठाव (पु. ना.) केळ इ० काचें पान किं० पत्रावळ इ० तो. २ जल किं० जलाशय याचा तेंळ तो.

- ठावेठिकाण (पु. न. ना.) कोणिक प-
दार्थांची सांपडण्याची किं० राहाण्या-
ची जागा तो तें.
- ठावणें (भा. ना.) (प्र०) राहणें.
- ठावोवरी (अव्य०) (प्र०) पर्यंत, पा-
वेतो. [विण्याचा व्यागर ती.
- ठासणी (स्त्री. ना.) ठासून घट बस-
- ठासणें (भा. ना.) मोकळ्या पदार्थास
ठासठासून घट बसविणें.
- ठिकरी (स्त्री. ना.) दगडाची चीप
किं० खापरी जी तापवून तीवर लो-
णी, जिरें इ० घालून कढी इ० कात
बुडवितात किं० तीवर कढी भोनि-
तात ती. २ निच्छा योगानें कढी
इ० कास लागतो जो वास ती. ३ (वि०)
(प्र०) मित्र.
- ठिकाण (न. ना.) स्थळ, स्थान.
२ आश्रय. ३ याग. ४ अंतपार.
- ठिकाणा (पु. ना.) ठिकाण.
- ठिकी (स्त्री. ना.) धान्यादि ठेवण्या-
साठीं कणगीचे आकाराचें गोणपा-
टाचें शिवून जें करितात ती.
- ठिकें (न. ना.) शेताचें लहान क्षेत्र तें.
- ठिकाळें, गोळें (न. ना.) लहान प-
त्रावळ तें.
- ठिगळ (न. ना.) वरत इ० कास जो
चिंधी इ० काचा कपा अ० जोड
देतात तें. [चें.
- ठिगुळवाणें (वि०) (प्र०) अनोळखी-
- ठिणगी (स्त्री. ना.) भग्नीचा कण.
- ठिपका (पु. ना.) पातळ गंध इ० का-
चा टिकला तो. २ शार्द, पाणी इ०-
- काचा कागद इ० कावर पडलेला बिं-
दु तो.
- ठी (पु. न. ना.) (प्र०) ठिकाण.
- ठीक (वि०) यथायुक्त, जसा असता
तसा.
- ठुंठण (न. ना.) अग्रभाग तुटून रा-
हिला जो हात, पाय, वृक्ष इ० काचा
अवयव तें.
- ठुणका (पु. ना.) (प्र०) बुकादा.
- ठुसठुशीत (वि०) चांगला पुष्ट.
- ठुसठूस (स्त्री. ना.) ठणका.
- ठेक (पु. ना.) (प्र०) अंकुश.
- ठेका (पु. ना.) पखवाज इ० कात वा-
जविण्याची एक गन आहे तो.
- ठेंगणा (वि०) उण्या उंचीचा.
२ (प्र०) नीच, हलका, उणा.
- ठेंगमत, ठेंगैमत (न. ना.) व्यास शा-
स्त्राधार नाहीं असें मत तें.
- ठेंच (स्त्री. ना.) पायांचे बोट्यास चा-
लताना दगड इ० कापासून भाषात
होतो ती. २ एकादे व्यवहारांत आ-
ली जी फसगत ती.
- ठेचणें (भा. ना.) चेंचणें.
- ठेणें (भा. ना.) (प्र०) राहाणें.
- ठेप (स्त्री. ना.) कोणिक कार्याविषयीं
केलेला कालाचा किं० स्थळाचा नि-
यम ती. २ अपराधी मनुष्यास कां-
हीं नियमित काळपर्यंत सरकारानून
तुरुंगीत जी करितात प्रतिबंध ती.
- ठेपणें (भा. ना.) एकास एकानें ला-
गावें असें दोघांनीं परस्पर भिडणें.
२ काहीं कार्य अवश्य केलें पाहिजे
अशा दशेस येणें.

ठेव (स्त्री. ना.) पुरून ठेवल्लें द्रव्य ती. २ विमव्याजी किं० थोव्या व्या-
जानें कोणी कोणाशीं ठेवतो द्रव्य ती. ३ शरीराची ठेवण ती.

ठेवण (स्त्री. ना.) शरीराचा बांधा ती.

ठेवणें (सं. स्थापन) (धा. ना.) को
णेंक पदार्थावर कोणेंक पदार्थ राहा-
विणें. २ योजिल्लें किं० चालल्लें
काहीं कार्य काहीं कारूपर्यंत न करि-
तां तसेंच राखणें. ३ ठेव.

ठेवा (पु. ना.) द्रव्यादिकाची ठेव.

२ (घं०) पुण्य पापाचा संचय तो.

ठोक (पु. ना.) मनुष्य इ० कांस ला-
कूड इ० कार्नी केलला प्रहार तो.

२ (वि०) ठळक. ३ फुटकळ नव्हे
जो पदार्थादि तो.

ठोकणें (धा. ना.) लाकूड इ० कार्नी
काहीं पदार्थावर आघात करणें.
२ मनुष्यादि कांस काठी इ० कार्नी मा-
रणें.

ठोकताळा (पु. ना.) पदार्थाच्या कांहीं
अवयवांचा अनुभव घेउन त्याचे किंमत
इ० कांचा बाबला जो अजमास तो.

ठोकर (स्त्री. ना.) चालणारानें दुस-
ऱ्या पदार्थास जो पायानें प्रहार कर-
णें ती किं० चालणारास दुसऱ्या प-
दार्थापासून बोशब्द होई असा आघा-
त होणें ती. २ ठेंक.

ठोकळा (पु. ना.) मोठ्या जाड ला-
कडाचा जो हात दोन हात लांब तु-
कडा तो. २ झाईची दौत इ० ठेवण्या.
साठीं जें लाकडाचें पात्र करितात तो.

ठोका (पु. ना.) हातवडा, काठी इ०-

कांचा ठो शब्द होण्याजोगा जो आ-
घात तो. २ त्याच्या योगानें उमटलें
जें चिन्ह तो. ३ शास्त्रादिकांतील
भविष्यगोष्टी इ० कांचा प्रत्यय तो.

ठोंसर (वि०) जाड जें वस्त्र, काष्ठ
इ० तें.

ठोंसरा (पु. ना.) मूठ वळून जो प्रहा-
र करणें तो. २ दुसऱ्याचें मर्म का-
ढून त्यास लाजविण्याचा व्यापार तो.

-ड-

ड- हा वर्ण तेरावें व्यंजन आहे.

डकणें (धा. ना.) चिकटणें. २ डगणें.

डंका (सं. दंका) (पु. ना.) एक च-
मबाद्य आहे. २ चौघडा वाजाविणें
झाल्यावर शेवटी जी थोरली नोंद
वाजावितान ती.

डंख (सं. दंश) (पु. ना.) कोणी आ-
पलें वाईट केलें असतां जो त्याचें
वाइटाविषयीं मनान भार धरिला अ-
सतो तो. २ सर्प इ० कांचा डंश
तो. ३ जुना, पोहे इ० कुठ्याची
लाट तो. [ण्य ती.

डंग (न. ना.) झाडीनें दाट जे भर-

डगणें (धा. ना.) आधार दिला झा-
ल्यामुळें कोणेंक पदार्थ मुटून पडाय-
जोगा होणें. २ भयानें युक्त होणें.

डगमगणें (धा. ना.) डगडगणें २ धे-
र्य मुटून भयानें घाबरें होणें.

डगर (स्त्री. ना.) टेंकडी. २ पर्वताचा
लहान कडा ती. [खणानि.

डगरू (पु. ना.) (घं०) प्रसिद्धि,

डंगरू (पु. ना.) (प्रं०) प्रतिबंध.

डंगारणें (न. ना.) टिकोरें.

डचका (पु. ना.) अंतःकरणास होते जी एकाएकीं भीति तो.

डचमळणें (धा. ना.) पात्रातील पाणी इ० पदार्थ हलल्यामुळें बाहेर येणें किं० बाणणें.

डंडळणें (धा. ना.) (प्रं०) चळणें.

डपकें, बकें (न. ना.) पर्जन्य इ० कांचें पाणी सांचलेली खळी तें. २ लहान बुभला.

डफ (पु. ना.) एक चर्मवाद्य आहे.

डफघाईस, डबघाईस (अव्य०) नाश होण्याजोग्या अवस्थेस.

डंब (स. दभ) (न. ना.) दोंग. २ रिकामा खटाटोप.

डबडबणें (धा. ना.) उदकादिकानीं पात्र इ० पूर्ण भरलें जाणें. २ पडसें इ० कानें मनुष्यादिकानें व्यापलें जाणें.

डबा (पु. ना.) करंज्यासारिखें धातु, काष्ठ इ० कांचें पात्र करितात तो. २ लहान मुलाच्या पोटांत एक रोग होत असता तो.

डबी (स्त्री. ना.) तपकीर इ० ठेवण्याचे उपयोगी पात्र असतें तो. २ देवाचा जो जामदारखाना, पेटो इ० तो.

डबोलें (न. ना.) संचय करून ठेवलेलें द्रव्य तें.

डंभ (न. ना.) डंब.

डरकण (स्त्री. ना.) वाघ, बैल इ० कांचा आवेशपूर्वक शब्द तो.

डरकी (स्त्री. ना.) डरकणी.

डरांवडराव (अव्य०) वेडकाच्या शब्दाचें अनुकरण.

डला (पु. ना.) डबोलें.

डंवचणी (स्त्री. ना.) टोंचणी.

डवडव (स्त्री. ना.) श्रम. २ (अव्य०) सर्व शरीर भिजे असा घाम येणें त्याचें वि०.

डवरणें (धा. ना.) पर्जन्यानें वाट भरून येणें. २ वृक्षादिकानीं फळें, फुलें इ० कानीं भरणें. ३ (प्रं०) शृंगारणें.

डसणें (धा. ना.) चावणें.

डहुरा (पु. ना.) बहुधा उन्हाळे दिवसांत नदी इ० कामधेयें पाण्याकरितां खळी खणतात तो. [ळणें.

डहुळणें (धा. ना.) दवळणें. २ घुस-

डळमळणें (धा. ना.) काहींक पदार्थाचा आधारबंध ढिला झाल्यामुळें त्याणें हलणें. २ सिद्ध दशेस आलेली किं० येणारी काहीं गोष्ट ती तशी न होणें. ३ पाणी इ० कानीं हलणें.

डळमळीत (वि०) हलापाजोगा किं० हलूं लागला जो काहीं पदार्थ तो. २ निश्चयात्मक नव्हे जो व्यवहारादि तो. ३ तोंडोतोंड भरलेला पात्रादि तो. [रणारा तो.

डाईक (वि०) (प्रं०) पोटांत दंश ध-

डांक (पु. ना.) भाव्याचा सांधा, छिद्र इ० बंद करण्याकरितां जो पितळ, कथील इ० कांचे रसाचा राधा करून लावितात तो. २ तरेनें कागदपत्र इ० पोंहोंचण्यासाठीं जो

जागोजाग सरकार इ०कातून मनु-
ष्यादि समुदाय ठेविला असतो तो.

डांकलग (वि०) व्यास डांक लागला
आहे तो. २ दोषयुक्त झालेला तो.

३ रोगयुक्त शरीराचा तो.

डांकुली (स्त्री. ना.) (प्र०) चेष्टा.

डांग (स्त्री. ना.) केळ, चव्हेण इ०-

काचे मुळ्यापासून सबंध पान तो.

२ बुऱ्याकडे पाकण असलेली हातो
भरावयाची काठी ती.

डांगरटी (स्त्री. ना.) (प्र०) डांगोरा.

डांग (पु. ना.) खिळा इ० तापवून

कारागार चटका देतात तो. २ शु-

भन वस्त्रादिकावर जाई इ० पदार्था-

ना विट्ट पडून मळकट दिसावाजो-

गे जे चिन्ह उमटते तो. ३ दुष्कर्म

केल्यामुळे कुलादिकांस कलक लाग-

ना तो. ४ अलंकार.

डांगडुडी (स्त्री. ना.) इमारत इ०-

काची मोड तोड झालेली नोंद कर-

ण्याचा व्यापार ती.

डांगणे (धा. ना.) तापलेला खिळा

इ०काने भाजणे. २ मर्मास शोबाया-

जोग्या भाषणाने कोणकास दुखविणे.

३ तोफ इ०काचे कान्यावरील दा-

ग्स आग देणे.

डांगर (न. ना.) उडशेचे पिठात मी-

ठ, तिखट इ० घालून भिजवून क-

रितात ते.

डांगा (पु. ना.) काठी.

डांगिना, णा (पु. ना.) सोने इ०-

काचा अलंकार तो.

डांगुरटी (स्त्री. ना.) (प्र०) डांगोरा.

डांगोरा (पु. ना.) दोंडी झणून जे

चर्मवाद्यभाहे ते रस्तोरस्ती वाजवून को-

णेक गोष्टीची जी प्रसिद्धि तो. २ की-

र्ति. ३ दोंडी. ४ (प्र०) मायाशक्ति.

डाफरणे (धा. ना.) रागाने दात,

ओठ चावून कोणकावर संतापणे

किं० भगावर ओरडणे.

डांबर, मर (न. ना.) एक प्रकारचे

रोगण आहे.

डांबरणे (वा. ना.) वायूच्या विका-

राने पोट इ० फुगणे किं० जड होणे.

डाभणे (धा. ना.) गाय इ० पशूस

खुटा इ०काशी घट बांधणे. २ गाय

इ० पशू बांधायासाठी खुटा पुरणे.

डामडील (पु. ना.) कोणकावरचेर

साज, सरंजाम, घोडी, माणसे

इ० जे खटले असते तो २ वस्त्राल

कार भगावर घालण्याचा व्यापार ने.

डाली (स्त्री. ना.) भावे इ० फळांची

कावड किं० एकीकडले ओझे ती.

२ कोणकाचा कोणासा पराकाष्ठेचा

प्रेरभाव ती.

डाव (पु. ना.) सोंक्या इ०काचा

आरभापासून शेवटपर्यंत जो खेळ

तो. २ क्रमाने आलेली खेळाची पा-

ळी तो. ३ डख. ४ दुसऱ्याचा परा-

जय इ० करण्याची युक्ति तो. (स्त्री०)

लांकडाची पळी.

डावपेंच (पु. ना.) एकाद्यास वश

इ० करण्याची युक्ति तो. २ मज इ०-

काची दुसऱ्यास पाडाव करण्याची

युक्ति तो.

डावलणे (धा. ना.) (प्र०) फेंकून

देणं. २ अनादराने सोडून देणें, टा-
कण.

डांस (स. दश) (पु. ना.) ब्याच्या
चावण्यानें अगास तऱ्हाळ गांध येथे
अशी एक माशति जाति आहे.
२ चावा. [करणे.]

डाहारणें (ना. ना.) (प्र०) प्रसिद्ध
डाळें (न. ना.) हरभरा इ० भाजून
त्याचा कोंडा काढून जें करिवात तें
डिक (पु. ना.) गोंद.

डिकवडा (पु. ना.) डिकात खारीक,
गोबरे इ० पदार्थ घालून बाळतीण
इ० कांसाठी जे भाषधी लाडू करि-
तात तो [२ पानांचा अग्रभाग.]

डिकशी (स्त्री. ना.) वृक्षाचा अग्रभाग.

डिखळ (न. ना.) शिजलेला भात
इ० कांवी पुकळ शिजें एकत्र हो-
ऊन जो गोळा होतो तें. २ मातीचें
पुकळ तें.

डिंगरी (स्त्री. ना.) मुळ्याची शेंग तो

डिंगरू, डिंगर (पु. ना.) (प्र०) मू-
ल, लेकूरू. २ (वि०) प्रिय, आवडतें.

डिंब (न. ना.) (प्र०) आभास.

२ उग्रद्व. [लेकूरू इ० उपाधि.]

डिंबोपाधि (स्त्री. ना.) (प्र०) मूत्र

डिंभ (स. न. ना.) लेकूरू. २ (वि०)

मुखे

डिंरू (पु. ना.) (प्र०) शेंग.

डीक (पु. ना.) डिक.

डुकली (स्त्री. ना.) किंचित् लागले.

ली झोंप ती. २ बसल्याबसल्या किं-
चित् निद्रा लागून मनुष्य डोलण्या-
चा प्रकार ती.

डुडळ (न. ना.) (प्र०) पुवड.

डुवक (स्त्री. ना.) गाव इ० पश्चि-
न पळावें म्हणून पुढील दोन पायांस
जी दोरी बांधितात ती. [बुडी ती.]

डुवकी (स्त्री. ना.) पाण्यात मारितान

डुंवणें, भणें (धा. ना.) पाण्यात उज्या

इ० मारून पोहण्याचा खेळ खेळणें.

२ प्रपचादिकांत निमग्न होऊन राहणें

डुलणें (ना. ना.) हत्ती इ० कार्यां एका

अगावरून दुसऱ्या अगावर वारवार

हलणें किं० त्यावर बसलेल्या मनुष्या-

नें जागचेजागीं हलत राहणें. २ आ-

नद इ० झाल्यामुळेही तसेच हलण-
नें युक्त होणें. ३ गाहाण डेवलेला प-

दार्थ सोडविण्यास पैसा च मित्र-

त्यामुळे आपल्या सत्तेतून सावकार

इ० काच्या सत्तेत जाणें. ४ कत

दिलेला पैसा किं० कोणाकडे टाकल्या

डेव बुडणें.

डूब (पु. ना.) रगाचें वस्त्र फिकट

झालें असतां पुनः रगांत बुडविण्या-

चा व्यापार तो. किं० त्या व्यापाराने

व्यावर बसला रग तो.

डेंख (न. ना.) फळ, पान, फूल इ०-

कांचा झाडाशीं संयुक्त असलेला अ

वयव तें.

डेरा (पु. ना.) एक मांके केलेलें

पात्र आहे. २ राजे इ० लोक प्र-

सास जातात त्यासमयीं त्यांस राह-

ण्याच्या उपयोगी घरासारखें प्रजाच

शिवून जें करितात तो. ३ भेटे पोद

तो. ४ देवळाचा पुढट तो.

डेविरा (वि०) (प्र०) मारका.

डोई, डोय (स्त्री. ना.) मनुष्यादिकांचें शिर ती. २ पिढी.

डोईजड (वि०) अंगीं धनीपणा नस-
ता ज्याचें म्हटलेंलें काहीं करावें ला-
गतें अशा वजनदारीचा मनुष्य तो.
२ कठीण किं० भारी.

डोईफोड (स्त्री. ना.) कपाळकूट. [वर्णें.]

डोकावणें, डोंकावणें (धा. ना.) टोंका-

डोंगर (पु. ना.) पर्वत. २ दुःखाचा
डोंगर म्ह० दुःखाचा अनिशय.

डोंगरवट (वि०) फार डोंगरांच्या सं-
वधाचा प्रदेश तो.

डोंगराळ (वि०) डोंगरवट.

डोंगरी (स्त्री. ना.) लहान डोंगर.

२ (वि०) डोंगराळ. ३ डोंगरसंबंधी.

डोंगळा (पु. ना.) मोठी मुंगी तिला
म्हणतात. २ तिजसारखा एक काळा
किडा आहे.

डोंगा (वि०) (प्र०) वांकडा.

डोडी (स्त्री. ना.) (प्र०) पीक.

डोंब, डोम (पु. ना.) अतिशूद्रांत एक
जाति आहे. २ अग्नीचा मोठा जाळ तो.

डोंबकावळा (पु. ना.) कावळ्यांत एक
जाति आहे.

डोंबल (न. ना.) डोचकें, शिब्या ह०
देण्याचे प्रसंगी, [जाति.]

डोंवारी (पु. ना.) कोल्हाटी नांवाची

डोरली (स्त्री. ना.) वागीसारखें एक
झाड आहे ती. [२ (वि०) सुंदर.

डोरी (स्त्री. ना.) (प्र०) सुंदर मुख.

डोल (पु. ना.) विस्मय. २ झोंक.

३ एक कातड्याचें पोहोऱ्यासारखें

पाणी काढण्याचें पात्र आहे तो.

डोलकर (पु. ना.) डोली वाहण्याचें
कसब करितो तो.

डोलकाठी (स्त्री. ना.) गलवतावरिल
शिडाची जी काठी ती.

डोलणें (धा. ना.) डुलणें.

डोली (स्त्री. ना.) मनुष्यास भान वस-
वून नेण्याभाणण्याकरितां गाळण्याच्या
आकासाचें एक वाहन करितात ती.

डोल्हारा (पु. ना.) लहान झोंपा-
व्याचे डौलाचा करित असताना तो.

डोह, डोहो (पु. ना.) व्यामधील
पाणी कधीही क्षीण होत नहिं अशी
जी नदीतील फार खोल जागा ती.

डोहळा, होळा (सं. दोहद) (पु. ना.)
गरोदर खीस व्या नानाप्रकारच्या
इच्छा होतात तो. २ अयोग्य पदार्था-
ची किं० साधारण बरे वाईट पदा-
रथांची जी इच्छा तो.

डोळ (पु. ना.) डाळ करण्यासाठीं
जो द्विदल धान्याचा भरडा करि-
तात तो. २ चोख डाळींत व्या क-
चित् क्वचित् सालीसकट डाळिव्या
सांपडतात तो. ३ किंतू.

डोळस (वि०) व्याचे डोळे खबर-
दार तो. २ (प्र०) व्याचे डोळे सुं-
दर आहेत तो.

डोळा (पु. ना.) रूपविषय पाहण्यास
साधन जे इंद्रिय तो; किं० त्या इंद्रि-
याचें तें स्थान तो. २ काहीएक व्य-
वहाराचो माहितगारी समजण्यास
कारण जें शास्त्र, कागदपत्र, दून
ह० तो. ३ मोराचे पिसावर जीं

नेवासारखी चिन्हें असतात तो.

४ नारळाचे शेडीखाली ब्या खळ्या

असतात तो. ५ डोळे येणें म्ह० डो-

ळ्यास काहीं रोग होणें. ६ डोळे

झाकणें म्ह० काहीं गोष्टीची उपेक्षा

करणें किं० असावध असणें अ०

मरण पावणें ह०.

डोळेझाक (स्त्री. ना.) रोग, शत्रु

ह० कांची उपेक्षा ती.

डोळेफोड (वि०) दुसऱ्याच्या नजरेंत

ळवकर भरणारा सुंदर ह० जो प-

दार्थ तो. २ (स्त्री. ना.) डोळ्यास

बास होण्याजोगी जी मेहेनत ती.

डोरवाय (पु. ना.) (प्र०) उपहास,

यष्टा.

डौल (पु. ना.) सर्व पदार्थ मात्राचे

रचनेत जो काहींएक आकारविशे-

ष असतो तो. २ वस्तु, अलंकार ह०.

३ मानमान्यता. उ० त्या दर्बारांत

त्याचा डौल बरा आहे.

-ढ-

ढ-हा वर्ष चौदावें व्यंजन आहे. (वि०)

ब्यास व्यवहारचातुर्य नाहीं तो किं०

अक्षरशत्रु तो.

ढकलणें (धा. ना.) कोणिक पदार्थ प-

लीकडे सरके असा करणें. २ कशा

तरी प्रकारानें कालक्रमणा करणें.

ढकलपट्टी (स्त्री. ना.) चालढकल

ढकलाढकल (स्त्री. ना.) ढकलपट्टी

२ लोटाणेष्ट.

ढग (पु. ना.) अभ्र.

ग (पु. ना.) व्यास जो व्यापार

अयोग्य त्यांत तो आसक्त झाला अ-

सतो त्या व्यापारास निंदेनें द्वाणतात.

ढणढणीत (वि०) मोठ्या प्रकाशानें

युक्त जो दिवा ह० तो.

ढब (स्त्री. ना.) बाहेरून चांगला दि-

सण्याजोगा जो पदार्थाचा डौल ती.

२ तऱ्हा.

ढबू (पु. ना.) दोन शिवराई वजना-

चा पैसा तो. २ (वि०) पुष्ट शरीर

व्याचें तो.

ढवढव (स्त्री. ना.) अव्यवस्थेमुळें को-

णिक कार्याची लोकांनीं हंसायाजोगी

जी दुर्दशा तो. २ सभा ह० कान

कोणिकाची झाली जी अप्रतिष्ठा ती.

ढवळणें (धा. ना.) घाटणें. २ पाणी

आदिकरून पदार्थांत हात ह० घा-

लून खालचा अंश वर, वरचा खाला

होई असें करणें. ३ प्रोटीत समदळणें.

ढवळा (सं. धवल.) (वि०) पांढऱ्या

रंगाचा बैल ह० पशु तो. २ पांढरा

रंग तो.

ढवळाढवळ (स्त्री. ना.) हें ढवळ तें

ढवळ असा जो व्यापार ती. २ ए-

कादि कार्याची दुर्दशा ती.

ढवाळकी (स्त्री. ना.) चीड यावया.

जोगी कोणिकाची यष्टा मस्करी ती.

ढवाळी (स्त्री. ना.) (प्र०) ढवाळकी.

ढसळ, साळ (वि०) उदार. २ (प्र०)

मोठा.

ढसाळणें (धा. ना.) (प्र०) दिसरणें.

ढस्मा (पु. ना.) (प्र०) दिमा. [जोगा.

ढळढळीत (वि०) स्वच्छ दिसण्या-

- ढळणें (भा. ना.) चलन पावणें. २ के- उते तो. ४ हाच मळ बाहेर पड-
 न्या नियमांत अंतर पडणें. ३ देव प्यास औषध घेतात तो.
 इ० कांवर चवरी, मोरचेल इ० उडणें. ढाळक (न. ना.) ढाळ होण्यास पो-
 ढांगळ (वि०) अतिशय उंच जो म- टांत घेतात औषध तें.
 नुष्यादि तो. [शोधणें. ढाळेंढाळें (अव्य०) (प्र०) हळूहळू.
 ढाडुळणें (भा. ना.) काहीएक वस्तु दिगार, गारा (पु. ना.) धान्यादिका-
 ढांपा (पु. ना.) जिना इ० बंद क- चा गज.
 गयाचे उपयोगी वर पाडायास क- ढिमा (पु. ना.) (प्र०) मुलामा.
 जो करितात तो. ढिला (वि०) भंवळ नव्हे तो. २ धान
 ढाल (स्त्री. ना.) भायल्या अंगावर चौकशी इ० नाहीं असा मनुष्य कि०
 दुसऱ्याने मारलेलें शस्त्र लागू न व्हावें कारभार तो. [नो.
 झणून कानडें इ० कांची वर्तुळ क- ढींग (पु. ना.) धान्यादिकांचा गज
 रून बाळगतात ती. २ किळा इ० ढील (पु. ना.) उशीर.
 कांत सरकारचें मोठें निशाण अस- ढुंकून (अव्य०) उँकावून.
 तें ती. ३ (प्र०) (न. ना.) केवळ ढुंग (न. ना.) दुगण.
 जें मारणादिकाविषयीचें क्षुद्र साध- ढुंगण (न. ना.) कबर व माळ्या पांचे
 न तें. ४ स्त्रियांचें साहस कर्म तें. मयला मागल्या बाजूचा प्रवेश तें.
 ढालंगज (वि०) साहस कर्म करणारी दुसणी (स्त्री. ना.) शिंग इ० कानें
 स्त्री ती. भोंक पडावयाजोगा प्रहार ती
 ढालाईत (वि०) राजादिकांचे खा- ढेंकर (पु. स्त्री. ना.) पोटा भरल्यामु-
 रीपुढें जे सोटेवरदार शिपाई चा- ळें कि० फुगल्यामुळें वायूची ऊर्धा
 लतात ते. २ स्वारीतील निशाण वा गति होऊन कंठांतून ध्वनि निघतो
 जमणारा तो. [खोकला लागतो ती. तो ती. २ ढेंकर दैऊन बसणें इ०
 ढास (स्त्री. ना.) कोरडा जो सतत दुसऱ्याचें द्रव्यादि खाऊन जिरविणें.
 ढासळणें (भा. ना.) रचलेल्या पदा- ढेंकूळ (न. ना.) नागर, कुदळ इ०
 यांची रचना कोसळयाजोगी दि- कानिं जमीन उखळली असतां जें
 ली होई असें करणें. २ रचलेल्या उखळ निघतें तें.
 पदार्थानें कोसळणें. ढेंढळ (स्त्री. ना.) पातळ हगण्याजो-
 ढाळ (पु. ना.) मेती इ० कावरील गा विकार ती. [साळा सरणें.
 नेज. २ घराचे पाख्यास पाणी निघू- ढेंढेंफिटणें (भा. ना.) (प्र०) पाप-
 न जाण्याजोगा उतरतेण्णा ता. ढेंप (स्त्री. ना.) उंसांचा रस कढवून
 ३ पेटातील विष्टा पातळ होऊन प- खळींत ओतल्यानें जी जमत्ये ती.

२ एकत्र असलेलें गारत, कागद
इ० भिजून खाप होत्ये ती.
टोपसा (पु. ना.) गोंवरीच्या राखेचा
तुकडा तो.
ठेर (स्त्री. ना.) मोठें पोट ती
ढोंग (न. ना.) उभ, किं० पोकळ
खटाटोप. २ दुगण.
ढोडी (पु. ना.) (प्र०) आकार.
ढोंपर (पु. ना.) गुडघा. [च्या दशेस.
ढोंपरखुंटीस (अव्य०) ढोंपर टेंकण्या-
ढोवळ, वळा (वि०) ओवडओवड
जो मोठा पदार्थ तो.
ढोर (न. ना.) गाय, झेंस इ० पशु
तें. २ (पु.) कातडें रंगविणारी एक
जात आहे ती.
ढोल (स्त्री. ना.) वृक्ष, पर्वत इ० कां-
मध्ये पशु पक्षी इ० राहण्याजोगें जें
भोंक असतें ती. २ (पु. ना.) एक
मोठें चर्मवाद्य आहे ती. ३ मोठें पोट
तो.

—ण—

ण— हा वर्ण पधरावें व्यजन आहे. हे
अक्षर भारभों असलेले शब्द नाहींत.

—त—

त— हा वर्ण सोळावें व्यजन आहे.
तई (अव्य०) (प्र०) तेव्हा. २ तेथें,
तिकडे.
तकट (न. ना.) अलकारादि करा-
यासाठीं सुवर्णादि धातूचा ठोकून
केला जो पातळ पत्रा तो.

तकटून (अव्य०) भात किंचित् अ-
वकाश किं० पोकळी न राहो अशा
प्रकारें.

तकतकणें (धा. ना.) रंग इ० कां-
च्या योगानें चकचकीत दिसणें.
२ मनुष्यादिकांचें शरीर इ० काति-
युक्त दिसणें.

तकरार (अर० स्त्री. ना.) विपरीत
भाषण. २ दोष नसून व्यर्थ जो दो-
पारोप ती.

तकलादी (अर० वि०) तकलुबी.
तकलुबी (अर० वि०) दिसण्यांत बा-
हेरून जोमिवंत परतु भात जें नि-
र्बळ तें.

तकवा (अर० पु. ना.) (प्र०) धळ,
सामर्थ्य. २ धैर्य. [अपराध.

तकशिर, सीर (अर० स्त्री. ना.)

तकूब (अर० अव्य०) चालत्या का-
यास मध्ये काही काल विराम होई
अशा प्रकारें. २ (न.) तगादा न
करण्याविषयांचें मनाईपत्र तें. [सन.

तक्त (फा० न. ना.) राजाचें सिंहा-

तक्तपोशी (फा० स्त्री. ना.) तक्त्यांनी
केलेली पटून माडी ती. (वि०) त-
क्त्यानें युक्त.

तक्ता (फा० पु. ना.) लाकूड करव-
तानें चिरून जी लांब फळी करितात
तो. २ गुळाव इ० झाडांची सारखी
लाविलेली पक्ति ती.

तक्या (फा० पु. ना.) एक प्रकार-
च्या आकाराचें टेंकून बसायास सा-
धन करितात तो. २ फकीर लोरी-
ची राहण्याची जागा तो.

तक्षीम, सीम (भर० स्त्री. ना.)

वतन इ० काचे अनेक विभाग ती.

तंग (फा० पु. ना.) घोडा इ० काव-

रील खोगोर इ० भाविलण्याचा का-

तव्याचा पडा तो. २ (वि०) अंजळ

किं० यच्च.

तंगडी (स्त्री. ना.) मांडीपासून पाव-

लापर्यंत जो पाय त्यास निवेनें म्हणतात.

तण्णे (धा. ना.) टिकणें.

तगवय (स्त्री. ना.) तगमग.

तगमग (स्त्री. ना.) (घं०) काहली

इ० कांनीं व्याकुळपणा ती.

तगाई (भर० स्त्री. ना.) मुलखाचे

रावणुकीसाठीं सरकारातून कुळास

पैसा देतात ती.

तगादा (भर० पु. ना.) कूळ इ०

कास पैसा लवकर टाका इ० उप-

द्रवाचा व्यापार तो.

तजवीज (भर० स्त्री. ना.) काहीं कार्यं

उत्पन्न होण्यापूर्वी जी त्यास उपयोगी

सामग्रीची सिद्धता ती. २ काहीं कार्यं

अमुक रीतिनें करावें झणून केली

जी अंतःकरणात पोडना ती. ३ पु-

कि.

तजेला (भर० पु. ना.) तेज.

तट (सं. पु. ना.) नदी इ० काचें ती-

र. २ गांव, किळा इ० की भोंवतालची

भित तो. ३ जातिप्रकरणात जे दोन

पक्ष होतात तो कि० तशा प्रकारचा

विरुद्धपणा तो. [मुरवत इ० तो.

तटका (पु. ना.) (घं०) संबंध. २ भवि,

तटणें (धा. ना.) यात्रणें, खोळवणें.

२ अडून बसणें.

तटबंदी (तट, बंदी) (स्त्री. ना.) गांव,

किळा इ० काचे भोंवतालचें भाव-

रण ती.

तटस्थ (सं. वि०) किनाऱ्यावर रा-

हिलेला तो. २ चाललेल्या काहीं का-

र्याचा रोध करून थांबला तो.

तंटा (पु. ना.) कच्चा. [तीर. २ तळें.

तटाक (सं. न. ना.) नदी इ० काचें

तटाणी (स्त्री. ना.) लहान घोडी.

तंटाबखेडा (पु. ना.) कच्चा, भांडण.

तटिनी (सं. स्त्री. ना.) (घं०) नदी.

तट्ट (अव्य०) अवकाश किं० पोळ-

पणा न राही अशा प्रकारें.

तट्टू (पु. ना.) लहान भाकाराचा

घोडा. २ पांढऱ्या कापडात एक जा-

त आहे.

तटथा (पु. ना.) वेळूची अंथरी.

तड (स्त्री. ना.) समाप्तीचा अवधि.

२ यड. [तिबंध न होत इ०.

तडक (अव्य०) कोणक गोष्टीस प्र-

तडकुणें (धा. ना.) घंटी, उष्ण या-

च्या अतिशयाने काष्ठ, भूमे इ० का-

स चार पडणें, २ एकाएकी काहीं भ-

य इ० प्राप्त झाल्यामुळे अंतःकरणास

व्यथा होणें.

तडकफडक (वि०) सष्ट असा जो भा-

षणादि व्यवहार तो कि० तसे भाषण

करण्याचा प्रकार तो.

तडकाफडकी (अव्य०) बहुन दिवस

विपत्तिन भोगितां मरणें इ० काचें वि०.

तंडणें (धा. ना.) (घं०) वाद करणें.

तडतड, डी (अव्य०) फोडणी इ०-

काच्या शब्दाचें अनुकरण. २ अधिक उणें बोलण्याचें वि०. ३ तडतडा तोंडणें म्ह० लहान लहान मुलें माशा ह० कीर्ती आई ह० कास भारी त्रास देणें.

तडफड (स्त्री. ना.) चडफड.

तडवा (पु. ना.) (घं०) छतासारिखा जो चांदवा तो.

तडस (पु. ना.) पोट फुगल्यामुळें त्यास लागत्ये तिडीक तो.

तडा (पु. ना.) लाकूड, मडकें ह० कास पडते चोर तो. २ मडकें ह० तापल्यामुळें न्याची खपली निघत्ये तो.

तडाका (पु. ना.) कडाका. २ तडातड शब्द होई असा चावूक ह० कांचा प्रहार तो. ३ छपाटा किं० वेग.

तडाग (सं. तटाक) (न. ना.) तळें.

तडातोड (स्त्री. ना.) ताडातोड.

तडामोडा (पु. ना.) ताडामोडा.

तडित् (सं. स्त्री. ना.) धाज.

तडीतापडी (पु. ना.) गोसावी, बैरागी ह० तपस्वी तो.

तंडुल (सं. पु. ना.) तांदूळ.

तण (न. ना.) (घं०) तृण. [उणें.

तणतणणें (भा. ना.) रागानें चरफ-

तणार (न. ना.) (घं०) तृणालय, छपर.

तणाव, तणावा (भर० पु. ना.) जिरा,

राहुटी ह० कांचा ताण घोर तो.

२ दोरी ह० ताणव्यामुळें पेतो जो

ताठपणा तो व तो ताणण्याचा व्या-

पार तो. ३ प्रपंचादिनिर्वाहास उप-

योगी जो आश्रयभूत असतो तो. [तो.

तंत (वि०) संख्याधिकानें परस्पर तुल्य

तंतरणें (सं. तंतु) (भा. ना.) कोणेंकानें कोणेंकापासून ठकवून द्वय काढणें किं० काहीं लोभ ह० दाखवून फसविणें. २ पुरुषानें स्त्री उपभोगणें.

तंतु (सं. पु. ना.) कापूस, रेशीम ह० कास पीळ घातला असतां जें सूत्र निघतें तो. [ताराचें वाद्य त.

तंतुवाद्य (सं. न. ना.) धाणा ह० तंतोतंत (वि०) संख्या, गुण ह० कांती तुल्य. [रिता, लागलीच.

तत्काल, ठ (अव्य०) विलंब न क-

तत्पद (सं. न. ना.) (घं०) ईश्वर.

तत्पर (सं. वि०) ज्या व्यवहारादिका-

कडे ज्याचें पूर्ण लक्ष्य तो त्याविषयी.

तंत्र (सं. न. ना.) अनेक व्यापार

एकामोच करण्याचा प्रकार तें. उ०

मुलाची मुंज व मुलीचें लग्न एकाच

तंत्रानें भटपून घेतलें. २ अनुलक्ष्य.

उ० राजाच्या तंत्रानें प्रधानानें चा-

लावें. ३ काहीं अनुष्ठानांत मंत्रावा-

चून इस्तकिया तें. ४ मंत्रशास्त्रातील

एक प्रकरण आहे.

तत्राप, तत्रापी (सं. अव्य०) तसें

असतांही. [तार घी.

तंत्री (स्त्री. ना.) लोखंड ह० कांची

तत्व (सं. न. ना.) कांहीं एक पदार्थ,

भाषण ह० कांतील जो साररूप भं-

ष्ट तें. २ वास्तविक स्वरूप तें. ३ पृ-

थिव्यादि भूतें, पंचविषय ह० तीं प्र०.

तत्त्वतः, तत्त्वता (सं. अव्य०) वस्तुतः

तत्त्वज्ञान (सं. न. ना.) वस्तुतः ज्या

रूपानें असणारा जो पदार्थ त्याचें

त्या रूपेकंरून जें ज्ञान तें. २आत्म-
स्वरूपाचें जें ज्ञान तें.

तथा (स्त्री. ना.) संशय. २ (सं. अव्य०)
तथाप्रकारें.

तथापी (सं. अव्य०) तत्रापी.

तथास्तु (सं. अव्य०) तसें असो.

तथ्य (सं. वि०) वास्तविक.

तदाकार (सं. पु. ना.) केवळ तोच
आकार.

तद्देशी (सं. वि०) त्या देशात उत्पन्न
झाला तो. २ परदेशी, हिंदुस्थानी
इ० मनुष्य तो. [संबंधी भाळस तो.

तद्वा (सं. स्त्री. ना.) (प्र०) निद्रे-

तद्वत् (सं. अव्य०) त्यासारखा.

तर्ही (अव्य०) (प्र०) त्यादिवशीं, त्या
कार्ळां.

तन (सं. वृत्) (नं. ना.) शरीर,

तनखा (फा० पु. ना.) कांहीं पदा-
थीवर कोणकाचा सामान्यरूप संबंध
तो. उ० त्या गृहस्थानें आपल्या बाय-

काचा तनखा तोडून टाकिला. २प-

गार इ० कांची वरात तो. उ० रि-

सालदार नवखेसाठीं अटून बसला
आहे.

तनय (मं. पु. ना.) मुलगा.

तनया (सं. स्त्री. ना.) मुलगी.

तनाखोरी (फा० स्त्री. ना.) विश्वास-
घात.

तनु (सं. स्त्री. ना.) शरीर. २ (वि०)

तन्मय (सं. वि०) तद्रूप, केवळ तोच.

तन्मात्रा (सं. स्त्री. ना.) (प्र०) ज्ञा-
न्यादिक विषय.

तन्मात्रार्धवेही (वि०) (प्र०) प्रण-
वाहून विलक्षण.

तन्हार (नं. ना.) (प्र०) तणार.

तप (सं. नं. ना.) शरीरशुद्धीसाठीं

किं० देवताप्रसाद होण्यासाठीं उपो-
षणादि जें आचरण तें. २ वारा व-
र्षाचें जें कालप्रमाण तें.

तपणें (भा. ना.) सूर्यानें सर्वांस प्र-
काश व्हावयाजोगें तेजस्वीरूपें वर्णणें.
२ (प्र०) तप करणें.

तपन (सं. पु. ना.) सूर्य.

तपशील, सील (अर० पु. ना.) समु-
दायरूप जी कांहीं वस्तु इ० तिचे
पोटभेद दाखविण्यानें जो लेख कर-
ण्याचा कि० संगण्याचा प्रकार तो.
२ बयाद. [चरण ती.

तपश्चर्या (सं. स्त्री. ना.) तपाचें आ-

तपास, तपासणी (अर० पु. स्त्री. ना.)
कांही एक गोष्ट खरी, खोटी इ० दु-
सऱ्या प्रमाणानें ताडून पाहणें तो ती.
२ शोध.

तपीळ (सं. तप्त) (वि०) (प्र०) जागृत.

तप्त (सं. वि०) तापलेला.

तफावत (अर० स्त्री. ना.) कोणका
चें कोणकाच्या गुणादिकाशीं अधिक
सुणेपणामुळें वैषम्य ती, अंतर.

तबक (अर० नं. ना.) रूपे इ० आ-
तूचें ताट.

तबला (अर० पु. ना.) दोन पडगीं नि-
रनिराळीं भसें एक चर्मवाद्य आहे तो.

तंबाकू, खू (पु. स्त्री.) गुरगुडीन घा-
लून भोदण्याच्या कि० खाण्याच्या
उपयोगी एक झाडाचा पाला आहे.

तवियत (अर० स्त्री. ना.) मनुष्या-
दिकाची प्रकृति.

तंवू (पु. ना.) एका खांब्याचें जे व-
खांबे घर करितात तो.

तबेला (अर० पु. ना.) घोडा, रथ
इ० ठेवायाचें घर तो.

तम (सं. पु. ना.) अंधकार. २ तमो-
गुण. ३ क्रोधदिकांच्या आवेशानें
कर्तव्याकर्तव्य विचार न राहण्याची
अवस्था तो.

तमचा (पु. ना.) पिस्तूल.

तमणें (धा. ना.) गर्वानें वल्गना करणें.

तमा (अर० स्त्री. ना.) हा मोठा, हा
पुढ्य इ० जी गणना ती.

तमाम (अर० वि०) सर्व.

तमाशा (फा० पु. ना.) नानाप्रकार-
चीं सोंगें आणार्थी, बाहुली नाचवार्थी
इ० अनेक प्रकारचे खेळ दाखविणें
तो. २ लाज सोडून मनस्वीपणानें चे-
ष्टा करणें तो.

तयार (फा० वि०) ब्याचा कांहींएक
अंश करणें राहिला नाहीं असा
तो इ०.

तर (सं. तरि) (स्त्री. ना.) होडी,
मचंग इ० ती. २ उतरून जाण्या-
जोगी लहान खाडी ती. ३ (अव्य०)
त्याअर्थी.

तरकट (न. ना.) दुसऱ्यावर कांहीं
होषाचा आरोप करावा किं० भिव-
पावें, पावरें करावें इ० कांसांथी जी
कोणेकानें कल्पिली खोटी गोष्ट तें.

तरंग (सं. पु. ना.) समुद्र, नदी इ०

कात वायूच्या योगानें जे पाण्याचे

फुगे होतात ते. २ बुद्ध्याच्या ठायी
ब्या ब्या नव्या नव्या कल्पना उठतात
त्या प्रत्येकीं.

तरंगणें (धा. ना.) तरंगाप्रमाणें ला-

कूड इ० कानें पाण्यावर राहणें. २ ब्या
आभारावर ब्यानें जें कांहीं कार्य भार-
भिलें तो आधार सुटल्यामुळें त्यानें
मध्ये गच्चके खाऊं लागणें इ०. [तर.

तरजमा, जुमा (अर० पु. ना.) भाषा-

तरट (न. ना.) गोंगपाट. २ (घं०)

(पु.) घोड्याचा अंसूड.

तरणा (सं. तरुण) (वि०) वाळ नव्हे
व म्हत्तारा नव्हे तो. [ळकट.

तरणाताठा (वि०) तरणा असून व-

तरणि (सं. पु. ना.) सूर्य.

तरणी (सं. स्त्री. ना.) नौका.

तरणें (धा. ना.) काष्ठानें इ० पा-
ण्यावर तरंगणें. २ प्रपंचादि संकटा-
पासून पार पडणें.

तरतरणें (धा. ना.) कांहीं कार्य कर-
ण्याविषयीं अतिशय उत्कंठित होणें.
२ वडा, फोड इ० कानें फुगून टव-
टवीत होणें.

तरफ (अर० स्त्री. ना.) लाकूड,
दगड इ० जड पदार्थ पुढें लोटण्या-
करितां खालीं लाकूड, पाहार इ०
घालितात ती. २ पक्षपात किं० पक्ष.

तरफड (स्त्री. ना.) चरफड.

तरबेज (अर० वि०) निपुण.

तरमुंड, डी (स्त्री. ना.) कोणेंक व्य-

वहार, स्थान इ० कांत सर्व शरीरा-

साहित मस्तकाचा प्रवेश ती.

तरवार (सं. तरवारी) (स्त्री. ना.)

युद्धाचे उपयोगी एक शस्त्र आहे ती.
२ तरवार मारणें, करणें, गाजविणें
म्ह० प्रशंसा होण्याजोगा युद्धादिकांत
पराक्रम करणें.

तरवारबहादर, दूर (वि०) रणांत त-
रवार केलेला असा शूर तो.

तरळ (स्त्री. ना.) भर्त्सनेविकारानें
अतिशयित हाग, ओकें खागे भर्त्सा
विकृति ती.

तरळणें (सं. तरल) (धा. ना.) दृष्टि
चलित होणें किं० भाषावणें.

तराजू (फा० स्त्री. ना.) तागडी.

तराडें (न. ना.) गळवत. २ (पं०)
ताफा, पेठा तें.

तराळ (पु. ना.) विगार नेणार म-
हार, कोळी इ० गावचा बलुतेदार तो.

तरु (सं. पु. ना.) वृक्ष.

तरुण (सं. वि०) तरणा.

तरुणी (सं. स्त्री. ना.) सुमारे सोळा
वर्षांचे वयाची अशी स्त्री ती.

तर्क (सं. पु. ना.) लक्षणदर्शनावरून
काहीं काहींएक अर्थाचें ज्ञान होतें तो.
२ तें ज्ञान होण्यास बुद्धीचा चांगले-
पणा तो. ३ व्याति निश्चयरूपता ना-
हीं असे अंतःकरणाचे अनेक आकार
तो प्र०. ४ प्रत्यक्ष, अनुमान इ० दि-
कावरून पदार्थाचा निर्णय समज-
ण्याची विद्या तो.

तर्तद (अर० स्त्री. ना.) काहींएक का

यांचे सामग्रीची सिद्धता करण्याचा
व्यापार ती. [पेट भरणें त्याचें वि०.]

तर् (अव्य०) अवकाश न राहायाजोगें

तन्हा (अर० स्त्री. ना.) कोणिक पदार्थ

कि० व्यापार यामध्ये भेद होण्याजो-
गा जो प्रकार असतो ती. कोणिकाने
तन्हा तन्हा करणें झ० मनस्वीपणा-
च्या चेष्टा करणें. तन्हीभरणें झ० ए-
कादे गोष्टीचे किं० पदार्थाचें नाहीं
लागणें.

तन्ही (अव्य०) (पं०) तरीही.

तन्हेचा (तन्हा) (वि०) लोकांतीलक्ष-
ण रीतीचा किं० अपूर्व रीतीचा.

तल, तळ (सं. पु. न. ना.) पात्रादि-
काचा आतील जो अभोभाग तो तें.

तलख (फा० वि०) ह्याचे अंगी का-
हीं काम करण्याविषयी आवेश, वरा
इ० आहे अशा स्वभावाचा तो. २ अ-
तिशय तक्षिण पदार्थ तो.

तलखी (तलख) (स्त्री. ना.) बर्रा-
दिकांनीं घाबरें होण्याजोगी अंगाची
भाग होय ती. २ तलखपणा.

तलग (पु. ना.) (पं०) प्रेम. २ (वि०)
प्रेमळ.

तलफ (अर० स्त्री. ना.) तलब.

तलब (अर० स्त्री. ना.) तक्कीर,
तंबाकू इ० पदार्थांची अतिशय इच्छा
ती. २ त्याचें व्यसन ती. ३ शिपाया-
चा तुंबलेला रोजमरा.

तलम (वि०) बारीक, मृदु असें जे
सूत्र किं० यत्न तें.

तलवार (स्त्री. ना.) तरवार.

तलाव (पु. ना.) तळें.

तलाश, स (फा० पु. ना.) पदार्थ
मिळविण्याचा किं० शोधण्याचा प्रय-

त्न तो. २ शोध, [निमग्न तो.

तल्लीन (सं. वि०) काहींएक विषयांत

तव (स्त्री. ना.) पितादिकामुळें येते घेरी ती. [अतिशय तो.

तवक (पु. ना.) (प्र०) क्रोधाचा

तवका (पु. ना.) (प्र०) क्रोध. २ धैर्य.

तवंग (पु. ना.) तेलाच्या योगानें पा-
ण्यावर येतो तरंग तो.

तवा (पु. ना.) भाकरी, पोळी इ० भा-
जायाचें एक लोखंडी पात्र आहे तो.

२ शेला, शालजोडी इ० कांचा का-
ठ व पदर सोडून मधला भाग तो.

तसदी, तस्दी (भर० स्त्री. ना.) त-
गादा. २ शरीरास होतो जो परि-
श्रम ती.

तसनस (भर० पु. स्त्री. ना.) काहीं पदा-
र्थाचा हरवणें, मोडणें इ० नाश तो ती.

तसवी- तस्वी (फा० स्त्री. ना.) ए-
का दोन्यात अनेक मोग्यें ओवून जो
सर करितात तो.

तसवीर-तस्वीर (भर० स्त्री. ना.)
कोणिकाचे स्वरूपाप्रमाणें काढिलें जें
चित्र ती त्याची. [त.

तसलमात (भर० स्त्री. ना.) दिम्म-
तस्कर (सं. पु. ना.) चोर.

तस्त (फा० न. ना.) पाय, तोंड इ०
भुण्याचें पाणी सांडायाचें पात्र तें.

तस्मात् (सं. अव्य०) न्यास्तव.

तह (फा० पु. ना.) उभय शत्रूंचा प-
रस्पर विरोध मिटून तुझी भसें व आ-
झी भसें वर्तविं असा होतो जो निय-
म तो.

तहकूप, व (अव्य०) तकूब.

तहशील, सील (भर० स्त्री. न. ना.)

प्रजाकडे यावयाचें सरकारचें द्रव्य न्या-
चा वसूल करण्याचा व्यापार ती इ०.
तहान (स्त्री. ना.) तृषा.

तहांहयात (फा० अव्य०) कोणिक जि-
वंत आहेभयंत.

तळ (सं. तेल) (पु. ना.) सैन्यादिक
उतरलेलें स्थळ तो. २ सैन्यादिका-
ची कोणिक स्थळावर काहींकाळ
स्थिति तो. ३ व्यापारी लोकांच्या मा-
लाच्या गाळ्या उतरण्याची जागा तो.

तळघर (न. ना.) खालच्या मजल्या-
चे खालीं भूमींत मनुष्यादि राहाव-
याजोगें जें स्थळ करितात तें.

तळणें (धा. ना.) तेल, तूप इ० कांत
अग्नीच्या संयोगानें पदार्थ पक्व करणें.
२ ऊन्ह इ० कांनं संतप्त होणें.

तळतळ (स्त्री. ना.) क्रोधादिकानें
अंतःकरणास संताप होतो ती.

तळतळणें (धा. ना.) कोणिकापासून
आपला अपकार झाला असता संत-
पून हातपाय आपटणें, त्यास शाप देणें
इ० करणें. २ बालक इ० कांनं अ-
कस्मात् दुःख झाल्यामुळें मोठ्यानें
ओरडणें.

तळतळाट (पु. ना.) शाप. २ संताप.

तळपट (न. ना.) कुलक्षय.

तळपणें (धा. ना.) (प्र०) भूषणादि-
कांनं झळकणें. [कांचें मूळ.

तळबूड (स्त्री. ना.) (प्र०) वृक्षादि-

तळमळ (स्त्री. ना.) ज्वर, उष्णता
इ० कांच्या संतापानें चैन न पडण्या-

जोगी अवस्था ती. २ तडफड.

तळवट (पु. ना.) कोणेंक पदार्था-
चा अखोभाग तो. [दावणें.

तळवटणें (धा. ना.) (ग्रं०) दडपणें,

तळवेमार (पु. ना.) (ग्रं०) तापले-
ल्या तव्यावर उभें करून मारण्याचा
व्यापार तो. २ तेल इ० कात तळून
मारण्याचा व्यापार तो. ३ पर्वतादि
कांचे तळीं लोटून मारण्याचा व्या-
पार तो.

तळाठी (पु. ना.) गांवचा वसूल जमा
करणारा कारकून तो. २ (स्त्री. ना.)
कितीएक गांवचे वसूलवाकीचा उज्ज
करण्याचा अधिकार ती.

तळोवण (न. ना.) (ग्रं०) नम्रना.

ताईत (अर० पु. ना.) सोनें, रूपें
इ० धातूंचें अर्धचंद्रादि आकाराचें
मुलाचे गळ्यांत घाल्यावाचें एक भूष-
ण आहे. तो त्याचे गळ्यानील ता-
ईत आहे म्ह० त्यास अनिशयित प्रिय
आहे. [सामर्थ्य.

ताकत, द (अर० स्त्री. ना.) शक्ति,

ताकपिरें (वि०) (ग्रं०) ताकपिणारें.

ताका, तागा (पु० ना.) संबंध जें
वस्तू, बनान इ० तो.

ताकीत, द (फा० स्त्री. ना.) असें
केलें पाहिजे न केल्यास दड इ० हो
ईल या प्रकारचें प्रजादिकास राजा-
दिकाचें सांगणें ती.

तांग (पु. ना.) अंबाडीसारखें एक
झाड आहे. २ त्याचा वाख तो.

तांगडणें (धा. ना.) पशु इ० कांस
घट बांधून टाकणें. २ कोणेंकास
काहीं कामावर गुंतवून परतंत्र करणें

तागडी (स्त्री. ना.) एका दांडीस दोन
परडों बांधून वजन करण्यास जें
साधन करितात ती. [रा. ३ ठिकाण.

तागा (पु. ना.) ताका. २ (ग्रं०) दो-

तागाईत (फा० अव्य०) इष्टकालप-

र्यंत. २ (वि०) (ग्रं०) तगण्याजोगा.

ताजवा (पु. ना.) सोनें, रूपें इ० तो-
लण्याचा काटा तो. [डोला.

ताजा (फा० वि०) नवा. २ (अर० पु.)

ताजाकलम (फा० न. ना.) रोखा

इ० कि० पत्र पुरें झाल्यावर विस्मर-
णार्थें राहिलेला मजकूर मागून लि-
हितान तें.

ताजीम (अर० स्त्री. ना.) अभ्युत्थान.

ताजेघोड्याचीगोमाशी (स्त्री. ना.)

जोंपर्यंत कोणेंकाजवळ संपत्ति इ०
आहे तोंपर्यंत त्याचें आजव करणा-
रा मनुष्य त्यास म्हणतान.

ताट (न. ना.) भोजन करणें इ० उ-

पयोगी जें रूपें इ० धातूंचें उथळ
पात्र करितात तें. २ फाशावाचून
जो पुतळी तीस म्हणतान.

तांठ (न. ना.) बटू, जोंबळा इ०

कांचें कांड तें. [इ० नाठले जाणें.

ताटकळणें (धा. ना.) शरीर, डोळे

ताटी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) सूक्ष्म कि०

समाधि. २ अनेक कांबटी एकत्र
बांधून करितात भित, दार इ० कां-
सारिखें आवरण ती.

तांटूक (न. ना.) लहान ताट.

ताठ (वि०) व्यास लघुचीकपणा नाहीं

तो. २ शरीरानें बळकट तो. [पणा.

ताठा (पु० ना.) ताठपणा. २ उद्धट-

- ताडणें (भा. ना.) काठी, चाबूक इ० कांनीं कोणेकावर प्रहार करणें. मुळें कि० बहुतां देणें इ० झाल्या-
 २ काहीं परिमाण, हिशेब, भाषण मुळें जी कोणेकाची ओढाओढ ती.
 इ० खरें खोटें कळण्यासाठीं दुसऱ्या तात (सं. पु. ना.) बाय.
 प्रमाणाशीं लावून पाहणें. ३ काहीं तांतड, डी (स्त्री. ना.) कांशिएक
 एक गोष्ट अनुमानानें जाणणें. कार्याचा नेट लागल्यामुळें तें लव-
 कर लवकर करावें असें वाटायजो-
 गी अवस्था ती. कि० तीमुळें अंगा
 येतो सत्वरपणा ती.
 तांडव (सं. न. ना.) अभिनयपूर्वक तांतडीतांतडी (अव्य०) (प्र०) लव-
 जें नृत्य तें. २ बीजरूप जी कोणिक कर लवकर.
 गोष्ट तिचा जो विस्तार तें. तातपुरचा (अव्य०) त्याच हेतूनें.
 तांडा (पु. ना.) एका पाठीमागें एक तातवेळां (अव्य०) (प्र०) त्या उद्दे-
 स्थित असलेले कि० चाललेले एका शानें.
 जातीचे बेल इ० त्याचा समुदाय तो. तात्पर्य (सं. न. ना.) अभिप्राय.
 ताडातोड, तोडी (स्त्री. ना.) आई २ भाषण, लेख इ० कांतील सारांशतें.
 लेंकळू, नवरा बायको, मित्र मित्र तांत्रिक (सं. वि०) उपासनामार्ग-
 इ०कांचा परस्पर वियोग तो. प्रतीपादक तंत्र जाणणारा कि० त्या
 ताडातोडा (पु. ना.) टाणाटोणा. मार्गानें वर्तणारा तो. २ संक्षेपस्वरूपानें
 ताडामोडा (पु. ना.) काहीं वस्तवा- करिनात जें कांशिएक कर्म तें.
 नी इ० पदार्थ मोडणें, विकणें इ० तात्त्विक (सं. वि०) प्रामाणिक. २ (न०)
 व्यापार ती. तत्वज्ञ, सार. [दोरा.
 ताडी (स्त्री. ना.) ताडाचे पोईपासून ताथू (सं. अप. पु. ना.) (प्र०) तनु,
 निघतो जो मद्योपयोगी द्रव तो. तादात्म्य (सं. न. ना.) उभय पद-
 तांडी (स्त्री. ना.) (प्र०) ताडा. र्थांची जी परस्पर एकरूपना ते.
 तांडेल (पु. ना.) गलबतावरील कि० तांदूळ (सं. तेडुल) (पु. ना.) साळी,
 लष्करातील खलाशांतील जो मुख्य राळा इ०कांचे दाण्याचे आत जो
 तो. २ बिलावर माल नेत असतात अंश असतो तो. २ तदाकार सोन्या-
 त्या बिलाचे तांड्याचा लमाण इ० चा मणि तो.
 धनी तो. तादृश (सं. वि०) त्याप्रकारचा. २ वि-
 ताण (पु. ना.) दोर, वस्त्र इ०कांस शेषेंकरून गणायाजोगा न-हे तो.
 चहूंकडून ओढ वसल्यामुळें त्याच्या- तान (स्त्री. ना.) गायनांतील रागाचा
 ठायीं जो ताठपणा येतो तो. २ श्रमा- अलाफ ती. २ तृषा.
 दि कारणांमुळें शरीरादिकांस ब-
 सली जी ओढ ती.
 ताणाताण (स्त्री. ना.) अनेक कार्या-

- ताव्हा (सं. स्तनंधय) (वि०) स्तनपान करणारे असें लहान मूल तो. २ अंकितपणा.
- ताप (सं. पु. ना.) ब्वर. २ सूर्य, अ- तांबूल (सं. न. ना.) विडा. [तांबडा. भ्रि इ० काचेठायीं जी तप्तता अ- ताम्र (सं. न. ना.) तावें. २ (वि०) सस्ये तो. ताम्रपट (सं. पु. ना.) राजादिकांनीं ब्राह्मणादिकांस जें भूमि इ० दान केलें असतें त्याचा जो लेख तांब्या- चा पत्र्यावर करून देतात तो.
- तापट, ड (वि०) व्यास लेकर राग येतो अशा सभावाचा तो. २ जो घो- डा, बैल इ० पशु मंद नव्हे तो.
- तापणें (धा. ना.) अग्नि, सूर्य, ब्वर, क्रोध इ० कांच्या योगानें शरीर इ० तापयुक्त होणें. २ मनुष्य, पित्त, क्षुधा इ०कांनीं मंदता सोडून प्रखर होणें.
- तापता, फता (फा० पु. ना.) एक रे- शमी वस्त्र आहे.
- तापत्रय (सं. न. ना.) (ग्रं०) आध्या- मिक, आधिभौतिक, आणि आधि- दैविक या तिहींचा समुदाय तें. २ द- रिद्रदशेस विशेषकरून झणतात.
- तापपोळी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) शब्दादि विण्यास झणतात.
- तापस, सी (पु. ना.) तपस्वी.
- ताफा (अर० पु. ना.) कळवंतीण, ति- चे साजिंदेव बायें यांचा समुदाय तो. २ सूर, सनई इ० कांसहित वाजं- व्याचा समुदाय तो. ३ बाजेंस भों- पळे, घागरी इ० बांधून नशी इ० कातून पलीकडे जाण्यास किं० को- णास नेण्यास साधन करितात तो.
- तांब (स्त्री. ना.) लोखंडाच्या अंगीं जो मळ उसन्न होतो तो. २ कणकें- त मव्हाच्या सालाचा अंश तो.
- ताबडतोप, ब (अव्य०) काहीं अवका- श नकरिता.
- ताबा (पु. ना.) (ग्रं०) समुदाय. २ अंकितपणा.
- तांबूल (सं. न. ना.) विडा. [तांबडा. ताम्र (सं. न. ना.) तावें. २ (वि०) ताम्रपट (सं. पु. ना.) राजादिकांनीं ब्राह्मणादिकांस जें भूमि इ० दान केलें असतें त्याचा जो लेख तांब्या- च्या पत्र्यावर करून देतात तो.
- तार (फा० स्त्री. ना.) धातु, रेशीम इ० कांचा तंतु तो. २ भांग, मद्य, संपत्ति इ० कांचा जो उन्माद ती. ३ (सं. ना.) हलक्या सुरांत खरज अलाफून पुनः उंच जो अलाफितात तो किं० तसा नाद तो. ४ तारायं- त्रांनील वातमी ती. [एक दैत्य होता.
- तारक (सं. वि०) तारणारा. २ (पु. ना.) तारकशी, सी (वि०) धातूच्या ता- रानीं विणून केलेला तो.
- तारण (सं. न. ना.) तारण्याचा व्या- पार तें किं० साधन तें. २ उदिमा- साठीं कोणासून काहीं द्रव्य व्याव- याचें असता विश्वासार्थ जो त्याजवळ काहीं माल ठेवितात तें.
- तारतम्य (सं. न. ना.) क्रिया, जाति इ० कांच्या संबंधानें जें पदार्थाचे- ठायीं परस्पर एक जातिंत असतें त्यांत जो गुणादिकृत भेद तें. २ प- दार्थांतील गुणादिक जाणून तदनुरूप उपचारादि करण्याविषयीं जें बुद्धी- च्याठायीं कौशल असतें तें.
- तारंबळ (स्त्री. ना.) अनेक कायें ए- कसमयीं प्राप्त झाल्यामुळें किं० आप- णास न झेपे असें देणें, पेंणें, ओझें

इ० वाहेणें प्राप्त झाल्यामुळे कसेक-
रुं काय करूं झणून अंतःकरणास
होत्ये जी व्यग्रता ती. २ खाण्या पि-
ण्याविषयींची आवाळ ती.

तारवठणें (धा. ना.) भांग, भफू इ०
कांच्या तारेनें कि० झोंप इ० कांच्या
योगानें गुंगलें जाणें.

तारवटी (वि०) लावचे बंदरापासून
तारवावर आलेला माल तो.

तारसें (वि०) तारवठलेल्या डोळ्यांचें
मनुष्य तें कि० ड्याच्या डोळ्यांपुढें
मारा तारा येतात तें.

तारा (सं. स्त्री. ना.) चांदणी. २ वृ-
हस्पति, वाळी, हरिश्चंद्र राजा यांच्या
ब्या स्त्रिया त्या प्रत्येकीचें नांव. २ न-
दी, खाडी, यांतील उघडी जागा.

तारांगण (सं. न. ना.) आकाश.

तारांबळ (स्त्री. ना.) तारंबळ.

तारीख (अर० स्त्री. ना.) यवनी, इं-
घेजी इ० महिन्यांचा एकेक दिवस ती.

तारीफ (अर० स्त्री. ना.) काहीएका
पदार्थ इ० काचें उत्कृष्टपणाचें वर्ण-
न ती.

तारुण्य (सं. न. ना.) तरुणपणा.

तारुं (न. ना.) गलबत.

तार्किक्य (सं. न. ना.) तर्क.

ताल (सं. पु. ना.) टाळ. २ ताडाचा
वृक्ष. ३ घराचा मजला.

तालीम (अर० स्त्री. ना.) गीत, नृ-
त्य, मल्लयुद्ध इ० कांची शिक्षा, गुरू-
पासून घेतात ती. २ तालीमखाना.

तालीमखाना (फा० पु. ना.) मल्लयु-
द्ध, दांडपट्टा इ० शिकण्याकरितां जी

शाला कि० घर बांधितात तो. २ एक
औषधि आहे.

तालु (सं. न. ना.) मुखामध्ये वर-
च्या भागां एक अवयव आहे तें.
२ (स्त्री.) टाळू.

तालुका (अर० पु. ना.) किल्ला कि०
एकादा मोठा गांव मुख्यत्वेकरून
मानून त्याखालीं आसपासचे गांव
धरून राज्यकारभारासाठीं जी दे-
शविभाग कल्पिला असतो तो.

तालेवार (फा० वि०) दैववान्, संप-
त्तिवान्.

ताव (सं. ताप) (पु. ना.) सुवर्णादि
धातूंस अग्नींत तापविण्याचा व्यापार
तो. २ तापविण्यानंतर जो वर्ण त्या-
वर दिसतो तो. ३ कागदाचें सगळें
पान तो. ४ सगळें भिंग तो. ताव
देणें म्ह० कोणकास दपटशा देणें
कि० कोणकाचें द्रव्य भंगच्या क-
सवानें हरण करणें इ०.

तावडींतून (अव्य०) ताव्यांतून कि०
कोणकाच्या हातांतून.

तावणें (धा. ना.) तापवणें.

तावदान (फा० न. ना.) दार, खि-
डकी इ० कास वायु इ० कांचा
प्रतिबंध होऊन प्रकाश पडावा म्ह-
णून जें भिंग लावितात तें.

ताशा (अर० पु. ना.) एक चर्मवाद्य
आहे. २ (वि०) खरडघांशा.

तास (अर० पु. ना.) भडीच घटकांचें
कालमान तो. २ ब्याचे घटकेनें कि०
भडीच घटकांनीं ठोकें वाजवितात
असें जें काशाचें वाद्य तो. ३ (सं. पु.)

- चाष नावाचा पक्षी तो. ४ (न.) नागराने जमिनीत जी रेषा पडते ते. ५ नदीचे पात्र.
- ताळ (सं. ताल) (पु. ना.) ध्रुवदं.
- ताळतंत (सं. ताल; तंतु) (पु. ना.) ताळ.
- ताळा (सं. ताल) (पु. ना.) कोणक गोष्टीचा खरेपण. इ० दुसऱ्या प्रमाणाने ताडून पाहण्याचा व्यापार तो.
- ताळी (स्त्री. ना.) टाळी. २ (प्र०) देहाची सत्यवृद्धि ती.
- ताळू (स्त्री. ना.) टाळू.
- ताळेबंद (पु. ना.) खतावणी, रोज-खरडा इ० कावळून महिन्याचा कि० वर्षाचा झाडा व्हडून ताळा पडण्या-जोगा बंद तयार करितात तो.
- ति (वि०) तीन. उ० निमजला.
- तिख (वि०) (प्र०) तीव्र.
- तिखट (न. ना.) मिरचीचे सादा-सारखा स्वाद ते. २ मिरच्या वाटून कि० कुटून जो पदार्थ करितात ते. ३ (वि०) तिखटस्वादाने युक्त तो. ४ दाहक, कि० छेदक शक्तीने तीव्र तो इ०.
- तिघई (स्त्री. ना.) तीन गस्ते ब्यास आहेत असं घर इ० ती.
- तिघावणी, ती (स्त्री. ना.) (प्र०) काम, क्रोध, लोभ या तिहींचा समुदाय ती.
- तिजा (वि०) (प्र०) तिसरा.
- तिजाई (स्त्री. ना.) तिसरा अंश ती.
- तिटकारा (पु. ना.) निरस्कार, बीट.
- तिडकी (स्त्री. ना.) ठिणगी.
- तिडतीड (स्त्री. ना.) क्रोधाच्या आवेशाने अंतःकरणाची व्यग्रता रूप दशा ती. [पडते जी अढी तो.
- तिडा (पु. ना.) दोरी इ० कांस
- तिडीक (स्त्री. ना.) पोटसूळ, कपाळ-दुखी इ० कांच्या योगाने उदर, म-स्तक इ० कोन जी दुखण्याची व्यथा उत्पन्न होते ती. २ काहीएका कार्याची जी कळकळ ती.
- तितिक्षा (सं. स्त्री. ना.) (प्र०) शांत, उष्ण इ० कांचे सहन ती.
- तितुणे (धा. ना.) (प्र०) मागे जाणे.
- तिथि (सं. स्त्री. ना.) महिन्याचा तिसरा भाग ती.
- तिनसांज (स्त्री. ना.) प्रातःकाल, मध्यान्हकाल व सायंकाल यांनील तिसरा संधि ती.
- तिंवणे (धा. ना.) कणीक भिजवून विशेष चिकट व मऊ होई अशी मळणे.
- तिमिर (सं. न. ना.) अंधकार. २ नेत्रांस अंधत्वासारखा रोग होतो ते.
- तिरकती, टी (वि०) तीन डोलकाच्या ब्यास असताना असें गलबन ते.
- तिरगीमिरगीवर (अव्य०) सधे भाषण इ० करीत असता अरे तुरे कि० मारामारीवर येणे त्याचे वि०.
- तिरंदाज (फा० वि०) तीर मारण्यांत कुशल तो.
- तिरमिरी (स्त्री. ना.) मर्मस्थानां काहीं आघात होऊन कि० अभि, तिखट यांचा संयोग अ० पित्त इ०

- कांची उचल झाल्यामुळे जी मूर्च्छा येथे ती. २ मस्तक झणझणत्याजोगी जी वेदना ती.
- तिरवा (वि०) ब्यास समोरचा पदार्थ दिसत नाही असा डोळा किं० तशा डोळ्यांचा मनुष्य किं० त्याचें तसे पाहणें तो.
- तिरशिंगराव (पु. ना.) दुसऱ्याशीं मिळून राहूं नये आणि थोड्या कारणानें चिरडीस पावें असा मनुष्य तो, तिरसट.
- तिरसट (वि०) तिरशिंगराव.
- तिरस्कार (सं. पु. ना.) त्रास. २ कोणेकाचा तुच्छ बुद्धीनें अनादर तो.
- तिरळा (वि०) तिरवा.
- तिव्हाईत (पु. ना.) परसरें दोघांनीं करायचें जें काहीं कार्य त्याचा संबंध ब्यास नाही असा जो तिसरा मनुष्य तो.
- तिलक (सं. पु. ना.) ठिका. २ ब्याजातीत किं० वंशांत जो श्रेष्ठ त्यास त्या त्या ठिकाणीं द्वाणतात. उ० रघुकुलतिलक.
- तिवई (सं. त्रिपदी) (स्त्री. ना.) तीन पायांची घडवंची ती.
- तिष्ठणें (धा. ना.) कोणेकानें कोणेकाची प्रतीक्षा करीत बसणें किं० स्वस्थ राहणें.
- तिसमारखां (पु. ना.) या नांवाचा पूर्वी कोणी शूर मनुष्य होता, परंतु आतां भंगी शूरत्व नसतों जो कोणी त्याचा आव घालितो त्यास द्वाणतात.
- तिहींउणें, तिहींतिहींउणें (वि०)
- (प्र०) (त्रिगुग) त्रिविध. २ तिहींनीं युक्त. ३ तिहींनीं उणें तेंही.
- तिहींचीखूण (स्त्री. ना.) (प्र०) गुरु, शास्त्र, आत्मप्रतेति यांची खूण ती.
- तिळतीळ (वि०) थोडथोडा.
- तिळप्राय (वि०) केवळ जें अल्पप्रमाण त्याणें परिमित तो.
- तिळवण (स्त्री. ना.) नव्ये नवरीस नवऱ्याकडून पाहिल्या मकरसंक्रांतीचीं वाणें वांटण्यास जो साडी, चोळी, तीळ इ० वाजत गाजत पाठविण्याचा समारंभ होतो ती.
- तिळांजळी, जुळी (स्त्री. ना.) कोणेकाच्या मरणानंतर पाण्याबरोबर तीळ देण्याचें एक कर्म आहे ती.
- तीज (स्त्री. ना.) तृतीया.
- तीनवार (पु. ना.) तीन आठवडे.
- तीर (फा० पु. ना.) धनुष्यानें मारायाचा वाण तो. २ (न०) समुद्र, नदी इ०कांचा काठ किं० त्या काठाकडील आसपासचा प्रदेश तें.
- ३ (पु) खांब इ० कांस जो निरकस धिरा देतात तो.
- तीर्थ (सं. न. ना.) ब्यांच्या उदकानें स्नानादि केलें असतो पुण्य लागतें अशीं जीं भागीरथी इ० कांचीं जलें तीं प्र०. २ शालग्रामादि पाषाण देव, गुरु, ब्राह्मण इ० कांचें पादोदक तें.
- तीर्थराज (सं. पु. ना.) सहुरु. २ समुद्र. ३ प्रयाग.
- तीर्थरूप (सं. पु. ना.) पिता. २ पत्र त्रिहिनांना मातापितरांस द्वाणतात.
- तीर्थस्वरूप (वि०) नात्यानें जें आप-

- णास चुलता, चुलती आदिकरून वडील त्यास कागदोपत्री लिहितात. तीर्थाटन (सं. न. ना.) अनेक तीर्थ-यात्रा करित फिरण्याचा व्यापार तें. तीव्र (सं. वि०) प्रखर. तीळ (सं. तिल) (पु. ना.) तेक नि-घणारें एक धान्य आहे तो. २ त-दाकार मनुष्याचे अंगावर काळा ठिपका असतो तो. तीक्ष्ण (सं. वि०) तिखट स्वादानें युक्त तो. २ व्याची धार प्रखर असें श-स्त्र तें. ३ व्याची बुद्धि तीव्र असा मनुष्य तो. तुई (स्त्री. ना.) दालीसारखा ज-रीचा एक अरुंद पदार्थ आहे. तुक (न. ना.) (प्र०) मनुष्यादिकांचे अंगचें महत्त्व तें. २ तेलवजन. तुकडमोड्या (वि०) जो केवळ भो-जनाचे मात्र उपयोगी असा आळशी मनुष्य तो. तुकडा (पु. ना.) पदार्थमात्राचें श-कल तो. २ पोळी, भाकरी इ० प-दार्थ तो. कोणेकास कोणेक गोष्टी-विषयीं तुकडा मोडून देणें इ० भीड न धरिता शष्ट उत्तर करणें. तुकडी (स्त्री. ना.) सैन्य इ० कांची टोळी. २ राज्यकारभाराचे व्यवस्ते-साठीं जो लहान जिल्ह्याप्रमाणें देश-विभाग कल्पिला असतो तो. तुकावणें (धा. ना.) मान उंच करून मागे पुढें होई अशी मनुष्य, सरडा, कोंबडा इ० कांनीं हलविणें. तुकी (अव्य०) (प्र०) तुळणेंत. तुकें (अव्य०) (प्र०) सारखें. तुंगें (तुंग) (प्र०) (वि०) उंच. तुच्छ (सं. वि०) व्याच्यात मान्यता येण्याजोगा तत्वांश नाही तो. तुटक (वि०) व्याचा संबंध बरोबर जुळत नाही असा जो ग्रंथ, भाषण इ० तो. २ मध्ये मध्ये खंडित झाला असा जो मार्ग, रेषा इ० तो. ३ दु-सऱ्याचें मन जेणेंकरून तुटतें असें भाषण तें किं० तसें भाषण करण्या-चा स्वभाव तो किं० तशा स्वभावाचा मनुष्य तो इ०. [तो. २ तुटक. तुटका (वि०) तुटून छिन्न झालेला तुटणें (धा. ना.) शस्त्रादिकांच्या त-डाक्याने किं० तणण्यानें पदार्थ छि-न्न होणें. २ व्या प्रमाणानें युक्त जो पदार्थ त्याणें अल्प परिमाण होण्याजो-गी न्यूनता पावणें इ०. तुडवणें, तुडविणें, तुडविणें (धा. ना.) काहींक पदार्थ पायाच्या आघातानें चुरे, मळे किं० त्याचा अंश पायास चिकटे असा वर पाय देऊन करणें. कोणेकास लाता, बुक्या इ० कांनीं तुडविणें इ० मारणें. तुडुब, तुडुम (न. ना.) धोव्यावरील नगारा तें. २ (अव्य०) परिपूर्ण हो-ई असें भरणें, फुगणें इ० कांचिं वि०. तुणणें (धा. ना.) फाटलेलें वस्त आत मुंत भरून पहिल्यासारखें धड करणें. तुती (अर० स्त्री. ना.) एक फलवृ-क्ष आहे. तुतें (तुती) (न. ना.) तुतीचें फळ. तुंद (वि०) (प्र०) जेवायास मिळालें

झ० पुनः भूक लागेपर्यंत व्यास क-
शाचीही अपेक्षा राहिली नाही असा
जो पशूसारखा मनुष्य तो. २ भांग,
अफु इ० भमलांत गुंग तो. ३ द्र-
व्यादि मदानें जो गर्विष्ठ तो.

तुंदिल (सं. वि०) दोंदोल.

तुफान (अ० न. ना.) समुद्र परा-
काष्ठेचा खळबळ्यावा, झाडें मोडावीं
अशा प्रकारचा वायुचा क्षोभ होतो
तें. २ कोणकावर घेतलें जें कुभाड तें.
३ (वि०) क्षोभ पावलेला किं० अना-
वर तो इ०.

तुंबडी (स्त्री. ना.) शरीरातील रक्त
किं० वायु काढायाचें नळीसारखें एक
पंत्र आहे ती. २ गोसावी, नैरागी इ०
कांचें एक भोपळ्याचें किं० लांकडाचें
पात्र आहे ती इ०.

तुंबणें (धा. ना.) सतत चाललेला जो
उदक, वायु इ० पदार्थ किं० निरंतर
होणारें काहीं एक काम त्याच्या पुढील
गतीचा रोध झाल्यामुळें त्यानीं निरु-
द्ध होऊन जमून राहाणें.

तुंबळ (सं. तुमुळ) फार मोठा क-
ब्जा, युद्ध इ० तें.

तुंबा (सं. पु. ना.) कडू पांढरा भोंप-
ळा किं० काष्ठ याचें जें मोडें पात्र
करितात तो.

तुंबारा (पु. ना.) पाणी इ० तुंबून रा-
हवें झणून मोरी इ० कांचे छिद्रांत
जो बोट्या इ० घालितात तो. २ बो-
ट्या इ० कांच्या योगानें पाणी इ० कां-
स तुंबून राहावयाजोगी अवस्था प्रा-
प्त होवें तो. [घोडा.

तुरग, तुरंग, तुरंगम (सं. पु. ना.)

तुरट (सं. तुवर) (वि०) तुरटी, सुग-
री इ० कांचे रसासारखा रस तो.
२ (वि०) तशा रसानें युक्त तो.

तुस्तूर (अव्य०) लवकर लवकर चा-
लण्याचें वि०.

तुरपणें (धा. ना.) वस्त्राचा काठ इ०
दुमडून घेऊन शिवणें.

तुरंबणें (धा. ना.) व्यास व्या वस्तूची
गरज लागली आहे ती त्यास न देतां
खोळवून धरणें. २ (प्र०) अंगावर
काहीं वस्तु धारण करणें.

तुरबंबाळ (पु. ना.) (प्र०) अनेक
वाद्यादि ध्वनींचा मोठा शब्द तो.

तुरळक (अव्य०) काहीं येथें व काहीं
तेथें अशाप्रकारें पाऊस पडणें, धान्य
उगवणें इ० कांचें वि०.

तुरा (अ० पु. ना.) पागोटें इ० कां-
स लावायाकरितां मोल्यें, फुलें इ०
कांचें भूषण करितात तो. २ ऊंस,
राजगिरा इ० कांस शेंझ्यावर जो
गुच्छ घेतो तो. इ०.

तुरीय (सं. वि०) चौथा.

तुरीयावस्था (सं. स्त्री. ना.) जागृति,
स्वप्न, सुषुप्ति या तिहीं अवस्थाहून वि-
लक्षण चौथी अवस्था ती.

तुरुक, तुरूक (सं. तुरुक्क) (पु. ना.)
घोडेसार. २ (प्र०) यवनास झण-
तात.

तुरुंग (पु. ना.) बंदीशाळा.

तुरुतुरू (अव्य०) पाऊल विशेष लांब
पडूनये परंतु तरेनें उचलति असवें
अशा प्रकारें चालण्याचें वि०. २ मो-
ठ्यानें नसून फार लवकर बोलणें त्या-

चें वि०, परंतु निंदाकरणे असता प्र०.
तुरूत (अव्य०) एव्हा. २ तत्क्षणींच.
तुरें (न. ना.) (प्र०) एकप्रकारचें च-
र्मवाद्य आहे.

तुर्तातूर्त (अव्य०) तुरूत.

तुलगा (पु. ना.) (प्र०) वाद्याचा ध-
नि. २ प्रतिधनि तो.

तुलना, ठणा (सं. स्त्री. ना.) काहीं
पदार्थ तौलण्याचा व्यापार ती. २ को-
णी दोन पदार्थांची गुणादिकें करून
समता ती.

तुला (सं. स्त्री. ना.) तागडी. २ आ-
पल्या भारभार सोनें इ० ब्राह्मणास दे-
ण्याचें कर्म आहे ती. ३ (प्र०) उमा.

तुलीप (पु. ना.) (प्र०) पलंग.

तुल्य (सं. वि०) समान.

तुषात (पु. ना.) (प्र०) कोंडा.

तुषार (सं. पु. ना.) वायूच्या योगानें
उडनात जे केवळ बारीक उदकाचे
कण ते प्र०. २ दक्षिण.

तुसडा (वि०) तुटक स्वभावाचा तो.

तुळणें (धा. ना.) तौलणें, वजन कर
णें. २ कोणिक दोषांची समता करणें.

तुक (न. ना.) वजन. २ महत्त्व. ३ क-
वितेचा वाक्यरूप तुकडा.

तूट (स्त्री. ना.) इच्छित प्रमाणाशीं
व्याची न्यूनता येत्ये ती. २ संतत चा-
ललेल्या व्यापारांत खंड पडतो ती.
३ परस्पर स्नेही, मायलेंकरें, स्त्री-
पुरुष यांत जो वियोग ती इ०.

तूण, तूणार (सं. पु. ना.) तीर ठेव-
ण्याचा भाता तो.

तूर (सं. तुवरी) (स्त्री. ना.) एक
धान्य आहे व तिचें झाड ती. २ दो-
न दोंडाचा खिळ ती.

तूर्त (सं. स्वरित) (अव्य०) तुरूत.

तूण (सं. न. ना.) गवन. २ केवळ
तुच्छ जो मनुष्यादि त्यास म्हणतात.
दांती तूण धरणें म्ह० शूरमादिका-
चा अभिमान सोडून दैन्य धारण
करणें.

तूप्ति (सं. स्त्री. ना.) कोणिकाविषयीं
पुरे पुरे अशी भावना ती.

तूषा (सं. स्त्री. ना.) पाणी पिण्याची
इच्छा ती. २ काहीं प्रिय वस्तूची
उत्कंठा ती. [प्राप्तीची इच्छा ती.

तूष्णा (सं. स्त्री. ना.) कोणिक विषयाचे
तडतें (वि०) (प्र०) तसें, तेवढें, तितकें.

तेगा (अर० पु. ना.) तरवारींत एक
भेद आहे. २ अभिमान, देशांत
प्रसिद्ध.

तेज (सं. न. ना.) अंधकाराचा व
शैत्याचा निरास जेणें करून होतो अ-
सा जो सूर्य, अग्नि इ० कानिद्यां
द्रव्यविशेष असतो तें. २ सर्व पदा-
र्थ मात्रांत त्याच्याचे कार्यनिर्वाहाचा
शक्तिविशेष तत्तांशरूपेकरून अस-
तो तें. ३ त्रिधादि गुण अंगीं अस-
ल्यामुळें जो अंगीं उत्कर्षविशेष राहतो
तें इ०. [तेज आहे तो.

तेजःपुंज (सं. वि०) व्याचे अंगीं बहुत

तेजस्वी (सं. वि०) ज्यांत बहुत तेज
आहे असा पदार्थ तो.

तेधवां (अव्य०) (प्र०) ते हा.

तेरवां (अव्य०) परवाचे पुढील दिवशीं.

तेरीज (स्त्री. ना.) अनेक बेरजांची

विशिष्ट एक बेरीज करण्याकरितां
क्रमानें मांडल्या ब्या बेरजाच्या प्र०.

२ (न. ना.) त्या बेरजांचें पत्रक तें.

तेरीमेरी (स्त्री. ना.) अरे तुरेचें भा-
षण ती. [नि आहे.

तेलमुंगी (स्त्री. ना.) मुंगीन एक जा-
तेवीं (अव्य०) (प्र०) त्याप्रकार.

तेसणें (वि०) (प्र०) तेवढे, नितकें.

तें (अव्य०) तई.

तेजस (सं. वि०) तेजचि संबंधाचा
तो. २ (प्र०) जीव परंतु स्वभाव-
स्थेचा अभिमानी तो.

तेनात (अर० स्त्री. ना.) सैन्यादि-
काचा रोजमुरा ती.

तेल (सं. न. ना.) तेल.

तेलबुद्धि (सं. स्त्री. ना.) काहीएक
विषयाचा यत्किचित् अंश समजला
असतो लागलीच त्या सर्व विषयास
व्यापणारी जी बुद्धि ती. २ (वि०)
तशा बुद्धीचा जो पुरुषादिक तो.

तेष (सं. पु. ना.) क्रीडाचा आवेश
तो.

तैसा (वि०) (प्र०) तसा.

तों (अव्य०) तंव.

तोक (सं. न. ना.) अपत्य.

तोकडा (वि०) (प्र०) अंखूड.

तोख (अर० पु. ना.) कुत्रा इ०कां-
चे गळ्यांत जी लोखंड इ०कांची
पट्टी बांधितात तो. २ (प्र०) तोष,
संतोष.

तोटका, गा (पु. ना.) तोडगा.

तोटा (पु. ना.) काहीएक व्यवहा-

रांत मूळ द्रव्याची होय्ये जी हानि तो-
किं० त्या व्यवहारांत जितका लाभ
व्हावा असा संभव असतो त्यापेक्षा
उणा होणें तो. २ इष्टप्रमाण पुरें न-
व्हावाजोगी जी त्या त्या पदार्थाची
न्यूनता तो. ३ कागदाची वळी क-
रून तींत दाखू खचून बंदुकेनें किं०
येन्हवींच उडवायाकरितां जो पदार्थ
करितात तो.

तोटी (स्त्री. ना.) कारंजें, झारी इ०-
कांस उदक इ०कांची बारीक धार
पडावी झणून बारीक छिद्राची नळी
लाविली असते ती.

तोड (स्त्री. ना.) लाकूड इ० दुभंग
करण्याकरितां त्यांत कुऱ्हाड इ०-
कानें जो छेद करितात ती. २ ब्या-
चें एक अंग चौरस केलें आहे अ-
सा जो पाषाण ती. ३ काहीं न हो-
ण्याजोगे कार्यास होण्याजोगी का-
ढिली जी युक्ति ती. ४ देणें, घेणें
इ० व्यवहाराचा उभयतांतून कोणा-
वरही विशेष भार न पडतो जो उ-
लगडा ती. ५ कोणेंक पदार्थाशीं
सारखेपणानें मानिला जो दुसरा प-
दार्थ तो त्याची.

तोंड (न. ना.) (सं. तुंड) जेणेंक-
रून खातो येतें व बोलतो येतें असा
जो शरीराचा अवयव तें. २ हनुव-
टीपासून ललाटापर्यंत जो भाग तें.

तोंडओळख (स्त्री. ना.) परस्पर वि-
शेष परिचय नसतो तोंड पाहतांच
हा अमूक इतकें समजायाजोगी जी
ओळख असते ती.

तोंडगा (पु. ना.) पिशाच, रोग यांचें निरसन व्हावें म्हणून जें कुवेडें करितात तो. २ देवी याव्या म्हणून हात इ० कांस जो व्रण करितात तो.

तोंडघशीं (अव्य०) पडणें, देणें इ० कांच्या योगीं प्रयोग. जिना इ० कांपासून तोंड घांसे, फुटे असें पडणें. २ व्या आश्रयाच्या बळानें काहीएक व्यवहारी कोणी प्रवृत्त झाला तो आश्रय नाहींसा झाल्यामुळे न्याणें फशीं पडणें.

तोंडचा, तोंडाचा (वि०) तोंडासमोरच्या गतीचा वारा इ० तो. २ लेखनविद्या इ० गुण अंगीं नसता ते गुण असल्यासारखे शब्द मात्र व्यास बोलता येतात असा जो कारकून, शिपाई इ० तो. ३ व्याच्यामध्ये लेखरूप साधन नाहीं असा जो कारभार इ० तो.

तोंडचा, तोंडाचा फटकाळ (वि०) अंतःकरणांत क्रोधादि नसता सहज व्याच्या तोंडातून शिबी इ० दुर्भाषण निघत असतें अशा स्वभावाचा तो.

तोंडचा घांस (पु. ना.) व्यापासून आपणास लाभ होत आहे असें वृत्ति, वतन इ० कि० पदरीं पडाय़ास आलेला जो लाभ व्यास म्हणतात.

तोंडजोड (स्त्री. ना.) काहीएक व्यवहार इच्छित्याप्रमाणें चालावयाजोग्या व्या बारीक मोठ्या युक्ति ती.

तोंडदेखणा, देखला (वि०) आपल्या अंतःकरणांत तसा भाव नसतां दुसऱ्याचें मन राखावें म्हणून त्याचें म-

नासारखें करितात जें भाषण, न्याय इ० तो.

तोंडपाठ (वि०) पुस्तकाचे आश्रयाचा चून केवळ तोंडानें म्हणाय़ाजोगा पाठ जो ग्रंथ इ० तो.

तोंडपिटी (स्त्री. ना.) (घं०) आपला मोठेपणा प्रगट व्हावा झणून जें गुरू इ० थोर जनांशीं व्यास अडविण्यालें व्या प्रशानी भाषण ती.

तोंडर (पु. ना.) एक पादभूषण आहे.

तोंडा (पु. ना.) हातातील कि० पायांतील मुवर्णाचें कि० रुप्याचें एक भूषण आहे तो. २ प्रायः सहस्रपरिमित रुपये, मोहरा इ० नाणें आत घालून बांधलेली पिशवी तो. ३ जामगी. ४ सुतळी इ० कांचा हात दोनहात जो तुकडा तो.

तोंडाळ (वि०) दुसऱ्यावर तोंड टाकण्याचा स्वभाव व्याचा तो मनुष्य.

तोंडी लावणें (न. ना.) तोंडी लावाय़ाकरितां केलें जें भाजी, चटणी इ० तें.

तोतया (पु. ना.) तो पदार्थ कोणी एक जण नसता तदाकार जो त्याची न्याणें केली रचना तो.

तोतरा (वि०) बोलताना अडखळून एकेक अक्षर दोन दोन तीन तीन वेळ व्याचे भाषणांत येतें तो.

तोफ (स्त्री. ना.) आत दाखू भरून बार काढाय़ाचें एक यंत्र आहे ती.

तोबत (स्त्री. ना.) तोहमत.

तोबरा (पु. ना.) घोव्यास दाणा चाराय़ाकरितां कातडें, पडम इ० कांची जो पिशवी शिंवतात तो. २ अति-

रिक्त काहीं आत भरल्यामुळें किं०
क्रोधादिकानें फुगविलें जें तोंड त्यास
म्हणतात.
तोबा (पु. ना.) वस्त्रास पीळ घालून
दोरीसारखा कोणकास मारायाक-
रितां केला जो पदार्थ तो. [तुई.
तोय (सं. न. ना.) उदक. २ (स्त्री.)
तोरण (सं. न. ना.) द्वार. २ उस्ता-
हदिवशीं घर, मांडव इ० कांत द्वार
इ० प्रदेशी आम्हणतव, पुणें इ० ए-
का दोरींत गुंफून शोभेसाठीं बांधि-
तात तें. ३ नारळ, खोबऱ्याच्या वा-
च्या इ० कांची माळ देवादिकांवर
बांधितात तें. ४ एक फळ आहे तें.
५ (स्त्री. ना.) त्याचें झाड ती.
तोरमल्ली (स्त्री. ना.) पक्का झालेला
नव्हे असा कोंवळा हिरा ती.
तोरा (पु. ना.) संपाचे, सौंदर्य इ०
कांचे अभिमानाचा जो अंगी आवि-
र्भाव दिसतो तो.
तोल (सं. तुल) (पु. न. ना.) ताग-
जी इ० कानें तोल्याचा व्यापार
तो. २ त्या व्यापारानें समजतें जें प-
दार्थाचें मान तो. ३ कल इ०.
तोशीस (अर० स्त्री. ना.) राजा,
चोर इ० कांवा जो उपद्रव ती.
तोहमत (अर० स्त्री. ना.) कोणी
अपराध केला नसता अपराध के-
ल्याचा आरोप पेतो ती.
तोळंबा (पु. ना.) (ग्रं०) खाव झ्याति
बसवितान तें उथळें तो.
त्याग (सं. पु. ना.) स्वीकारलेल्या
पदार्थाचें जें विसर्जन तो किं० स्वी-

कार करण्याच्या प्रसंगीं जो अस्वी-
कार तो.
त्रहाटणें (धा. ना.) (ग्रं०) नौबत
इ० मोठ्यानें वाजविणें. २ सेन्य इ०
सिद्ध करणें.
त्रागा (पु. ना.) कोणकाचे दारीं ओकें
फोडून घेणें, उपास करीत बसणें अ-
सा व्यापार तो.
त्राण (सं. न. ना.) रक्षण. २ काहीं-
एक कार्याचा निर्वाह व्हायजोगें शा-
रीरादि शक्तीचें अवसान तें.
त्राता (सं. वि०) भय, संकट इ०-
कापासून राक्षिता.
त्राय (न. ना.) (ग्रं०) रक्षण. २ सत्ता.
त्रास (सं. पु. ना.) कंटाळा. २ सूर्य,
अग्नि, दुर्जन इ० कांच्या संबधानें जो
होतो संताप तो किं० त्याचेठायीं संता-
पकारक शक्तिविशेष असतो तो.
३ भय.
त्राहटणें (धा. ना.) (ग्रं०) त्राहटणें.
त्रिकांडवेद (सं. पु. ना.) (ग्रं०) कर्म,
उपासना, ज्ञान, असे तीन भाग व्या-
त, असा वेद तो.
त्रिकाल, त्रिकाळ (सं. अव्य०) प्रातः-
काल, मध्यान्हकाल आणि सायंकाळ
यांचेठायीं किं० भूत, भविष्य, वर्त-
मान या तिहीं कालांचे ठायीं.
त्रिकुटी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) चोरी,
चहाडी, शिंदळकी या तिहींचा स-
मुदाय ती.
त्रिकूट (सं. न. ना.) तीन शृंगांचा जो
पर्वत तें. २ एक कार्य करणारे
किं० एकमताचे तीन मनुष्यादिक तें.

- ३ (प्र०) इडा, पिंगला, व सुषुम्ना या तिहींचा जो समुदाय ते.
- त्रिदांष (सं. त्रि, दांष) (पु. ना.) (प्र०) त्रिविध ताप.
- त्रिदोष (सं. पु. ना.) कफ, वात, पित्त, या तिहींचा क्षोभ तो.
- त्रिधातुक (सं. न. ना.) (प्र०) शरीर.
- त्रिपदशोधन (सं. न. ना.) (प्र०) तत्पद, त्वंपद, असिपद या तिहीं पदांचें शोधन ते.
- त्रिपाद (सं. पु. ना.) अग्नि.
- त्रिपुटी (सं. स्त्री. ना.) ज्ञेय, ज्ञाता, ज्ञान हीं तीन किं० कर्त्ता, कर्म, क्रिया हीं तीन ती.
- त्रिभाग (सं. पु. ना.) (प्र०) चुना, वाळू, ताम्र हीं तीन मिळून तो.
- त्रिभुवन (सं. न. ना.) स्वर्ग, मृत्यु, आणि पाताळ हे तीन लोक मिळून ते.
- त्रिमात्रा (सं. स्त्री. ना.) (प्र०) अकार, उकार, मकार ह्या तीन.
- त्रिवर्ग (सं. पु. ना.) तिद्येज्जन ते. २ स्वर्ग, अर्थ, आणि काम हे तीन मिळून तो.
- त्रिवाचा (अव्य०) (प्र०) कोहीएक गोष्टीचे सत्यत्वाचा किं० मिथ्यात्वाचा निश्चय सांगणें असता तो तीन वेळा उच्चारून, सांगणें या धातूचे योगीं प्रयोग.
- त्रिविधताप (सं. पु. ना.) अध्यात्म, अधिभूत, अधिदैव असा तीन प्रकारचा ताप तो.
- त्रिशंकु (पु. ना.) (प्र०) काम, क्रोध आणि लोभ हे तीन मिळून तो.
- त्रिशुद्धि (सं. अव्य०) (प्र०) त्रिपद-शोधनेकरून किं० तीनही प्रतीतीच्या प्रत्ययेकरून. २ निश्चयेकरून.
- त्रैधा (सं. स्त्री. ना.) भयामुळे जो वास होतो तो किं० शक्तीपेक्षा मोठें काम पडल्यामुळे किं० एकदाच अनेक कार्ये करण्याचा प्रसंग पडल्यामुळे जो अपेष्ट होत्ये तो.
- त्रैधर्म (सं. न. ना.) (प्र०) त्रिवर्ग.
- त्रिलोक्य (सं. न. ना.) त्रिभुवन.
- त्वचा (सं. स्त्री. ना.) शरीरावरील चर्म तो. २ वृक्षादिकांची साल.
- त्वंपद (सं. न. ना.) (प्र०) त्वंपदार्थ.
- त्वंपदार्थ (सं. पु. ना.) (प्र०) जीव.
- त्वरा (सं. स्त्री. ना.) जलदी.
- त्वरित (सं. अव्य०) तरेनें.
- त्वरेंकरीं (अव्य०) (प्र०) त्वरित.
- त्वष्टा (सं. पु. ना.) विश्वकर्मा.

—थ—

थ— हें सत्रावें व्यंजन आहे.

थक्कणें (भा. ना.) कुंडित शक्ति होणें.

थक्कणें (भा. ना.) कुंडित शक्ति होणें. व्यवहार, सावकारी इ० थक्कणें ह्या पुढें चलनाशी होणें. पैका, बाकी इ० थक्कणें ह्या उगवेनाशी होणें इ०.

थक्क (वि०) आश्चर्यानें युक्त.

थट्टा (स्त्री. ना.) विनोदार्थ जो कोणकाची चेष्टा ती. २ मानापात्रें जें वचनादिक ते गणनेत न आणिता त्याची उडवणी ती.

थड (सं. तट) (स्त्री. ना.) नदी इ० कांचें तार ती. कांहींयाम थडीस लागणें ह्या उडवणास लागणें.

थंड (वि०) उष्ण विकृतीने विकारलें नव्हे जें उदक त्याचा जो स्पर्श किं० तज्जातीय इतरांचाही जो स्पर्श तो किं० तशा स्पर्शानें युक्त जें उदक इ० तें. २ काम, क्रोध, शोक इ० कृत जो आवेश किं० व्यास तरा नाहीं असा मनुष्यादिक तो.

थडक (स्त्री. ना.) ठोकर.

थडकणें (धा. ना.) सवेग पदथांनें मध्ये प्रतिबंध आल्यामुळें वेग कुंडित होऊन पडणें.

थंडगार (वि०) अतिशयिन थंड.

थडगें (न. ना.) मेलेंलें मनुष्य व्यास्थळीं जाळलें किं० पुरलें असते तेथें जें चौथऱ्यासारखें बाधिलें असतें तें.

थंडा (वि०) व्याचे प्रकृतिस तरा नाहीं किं० एकाएकां काम क्रोधादिकांचा आवेश येत नाहीं असा स्वभाव व्याचा तो. २ मैथुनशक्तीस कामी पुरुष तो.

थंडी (स्त्री. ना.) जल, वायु इ०कांचे अंगा दुःसह जो शीतस्पर्श असतो ; व्याचा हेमतादि ऋतुमाहात्म्यानें अनिश्चय होत असतो ती. २ थंड औषधादिकांच्या योगानें शरीरांत जो उष्णतेचा प्रतिपक्षी गुणविशेष उत्पन्न होतो ती व औषधाच्या ठायीं तद्गुणादिक गुणविशेष असतो ती.

थडें (न. ना.) थडगें.

थवकणें (धा. ना.) काहींएक कार्य करित असतां मध्ये अकस्मात् भय इ० वाटल्यामुळें चकित होऊन किंचित् स्वभाव पावणें.

थवथवणें (धा. ना.) थवथव आतून उदकादि बिंदु गळत असें वस्त्र, शरीर इ० हाणें किं० वस्त्रादिकांतून उदकादि थवथव गळणें.

थर (पु. ना.) भित, बांध, जोंत इ० कर्चव्य असतां पर्यायापर्यायानीं दगड, विटा इ०कांचे केले जे सज्जिवेश ते प्रत्येकीं किं० लिपायाचें असतां पर्यायापर्यायानीं केले जे लेप ते प्र०. थरकणें (धा. ना.) अकस्मात् भय झाल्यामुळें कंप, रोमांच होत अशा दशेंत पावणें.

थरकांप (पु. ना.) भयानें रोमांचसहित जो कंपातिशय तो.

थरत (अव्य०) कंप व्हावयाजोगें कांप, भी यांचें वि०.

थरथर (अव्य०) वारंवार शरीरीं कंप किं० रोमांच येत असें कांपणें, भिणें यांचें वि०.

थरथरां (अव्य०) थरथर.

थरारां (अव्य०) थरथरां.

थवणें (धा. ना.) (प्र०) निरोगी होणें. २ बळावणें.

थवा (पु. ना.) एकत्र असलेला एकजातीय जीवांचा समुदाय तो.

थळ (सं. स्थल) (न. ना.) व्या जागेंत उंस लावितान तें जागा तें, शेत.

थळभरीत (न. ना.) कोणेंक स्थळीं माल भरण्याचा व्यापार तें.

थळमोड (स्त्री. ना.) कोणेंक स्थळीं भरून भाणलेला माल विकण्याचा व्यापार ती. [पात्र.

थळीव (सं. स्थाली) (न. ना.) (प्र०)

थाऊ (वि०) (प्र०) राष्ट, प्राज्ञळ.

थाक (पु. ना.) (प्र०) थांग.

थांग (पु. ना.) ठाव.

थाट (पु. ना.) भांत छणेपणा किं०

अव्यवस्थितपणा न दिसायाजोगा
सैन्यादिकांचा यथायोग्य रचनेचा
जो प्रकार तो.

थाटणें (धा. ना.) थाट दिसायाजो-
ग्या प्रकारानें संसार, कारभार इ०
व्यवहार चालविणें, किं० सैन्यादिक
थाट दिसायाजोग्या रचनेनें विक्षिप्त
करणें.

थाटमाट (पु. ना.) थाट दिसायाजो-
गी वस्त्र, भूषण किं० सैन्य, सभा
इ०कांची मोडणी तो.

थाटी (स्त्री. ना.) (प्र०) फांत.

थातंबणें (धा. ना.) (प्र०) निसरणें.

थान (सं. अप. न. ना.) स्तन.

थाप (स्त्री. ना.) मृदंग इ०कांवर श-
ब्द होण्यासाठीं सर्व तळहाताचा प्र-
हार ती. २ समुद्रादिकांचे लाटांचा
नौकादिकांवर जो प्रहार ती. ३ दु-
सऱ्यानें आपणास मानावें वरचढ हो-
ऊं नये असा जो आपला त्याजवर व-
रिष्ठताविशेष असतो ती. ४ भूलथाप.

थापट (स्त्री. ना.) तळहाताचा जो
प्रहार ती. [जी गोंवरी ती.

थापटी (स्त्री. ना.) थापट. २ लहान

थापडवाईक (वि०) बसलून गोष्ट

सांगायजोगें ब्यामध्नें पाणीं नाहीं
असा जो साधारण मनुष्यावि तो.

थावणें (धा. ना.) मनांत आणलें

किं० आरंभिलें काहीं कार्य व्यापा-

सून काहीं काल विरत होणें किं०
त्या कार्यानें काहीं काल विरत होणें.

थाय (पु. ना.) (प्र०) अहंकार.

थाया (पु. ना.) (प्र०) छंद.

थार (सं. स्थान) (पु. ना.) कोणे-
कास स्थिर होऊन राहाण्यास आ-
श्रय तो. २ काहीं व्यवहार कराव-
यास सोयीचा जो आधार तो.
३ ताळतंत.

थारणें (धा. ना.) (प्र०) स्थिरावणें.

थारळें (न. ना.) भात भग्नि घालून
दूध इ० तापवावें झणून जी खळी
केली असते तें. [भार.

थारा (थारा) (पु. ना.) आश्रय, आ-

थारपोलट (पु. ना.) दुखणाईतास
गुण पडावा म्हणून जें स्थळांतर क-
रितात तो.

थारोळें (न. ना.) थारळें.

थालणें (धा. ना.) (प्र०) प्रकाशणें.

थाली (सं. स्थाली) (स्त्री. ना.) स्व-
यंपाकाचें पितळी इ० पात्र ती.

थाव (पु. ना.) (प्र०) थांग. २ बळ.

थावणें (धा. ना.) (प्र०) स्थिरावणें.
२ बळावणें.

थावरणें (धा. ना.) (प्र०) स्थिराव-
णें. २ संभाळणें. [भिक्षव.

थावा (पु. ना.) (प्र०) बळ. २ आ-

थावें (न. ना.) (प्र०) रंग.

थाळ (स्त्री. ना.) स्वयंपाकादि कराया-
करितां चुलीचे भभावीं गोंवऱ्या र-
चून भग्नि करितात ती.

थाळा (सं. स्थाली) (पु. ना.) पीठ

- मळायाचे उपयोगी धातुमय पात्र असतें तो. शुद्धभाषित.
- थाळी (स्त्री. ना.) लहान थाळा ती.
- थिंकणें (धा. ना.) (प्र०) चरफडणें.
- थिकुलें (वि०) (प्र०) थोडें. २ लाहान.
- थिजणें (धा. ना.) तूप इ० पातळ पदार्थ थंडीच्या योगानें घट्ट होणें. २ नेत्रांनीं मरणसमय जवळ आल्यामुळें भचेतन होऊन स्तब्धता पावणें. ३ काहींएक रसाच्याठापीं मनुष्यादिकानें तळीन होऊन स्तब्धता पावणें.
- थिजें (अव्य०) (प्र०) साप्रत.
- थिटा (वि०) (प्र०) अंखूड. २ अखूड.
- थिता (वि०) (प्र०) वाया. २ असणारें.
- थिल्लर (सं. न. ना.) (प्र०) सामान्य उदकाचें उबकें तें.
- थुंकणें, थुकणें (धा. ना.) मुखातील द्रव बाहेर टाकणें. [नुकरण.
- थू (अव्य०) थुंकण्याच्या शब्दाचें अथूथू (स्त्री. ना.) छीथू.
- थूळ (सं. स्थूल) (वि०) सूक्ष्म नव्हे तें.
- थेकुटें (वि०) (प्र०) लाहान. २ अंखूड. ३ नचि.
- थेकुलें (वि०) (प्र०) थेकुटें.
- थेट (वि०) दुसऱ्या देशादिकांचा संबंध न्यास नाही असा तो. उ० चांगली खडीसाखर थेट कालपास मिळते.
- थेंब (पु. ना.) जलादिकांचा बिंदु तो. २ (प्र०) प्रळयकाळचा मेघ त्यास म्हणतात. [रडो.
- थेरडा (सं. स्थविर) (वि०) म्हाता-
- थैथय्या, थैथयाट (पु. ना.) वेड्यादिकांची नृत्यरूप जी क्रीडा तो. २ काहीं वेधना सोसवेनाशी झाल्यामुळें गडबडी लोळणें, भोरडणें इ० जो व्यापार त्यास म्हणतात. [शवी.
- थैला (पु. ना.) पेंतें किं० मोठी पिथैली (स्त्री. ना.) लहान पेंतें कि० पिशवी.
- थोक (वि०) ठोक.
- थोकडें (वि०) (प्र०) लाहान. २ अंखूड.
- थोकणें (धा. ना.) (प्र०) थावणें.
- थोकलें (वि०) (प्र०) थोकडें.
- थोट, थोंट (वि०) खोटे बोलणें व कुभाड रचणें इ० गुणयुक्त तो.
- थोंटण (न. ना.) हात, पाय यांचे पंजे किं० वृक्षादिकांच्या फाद्या यांचे शेडे झडल्यानें किं० कापल्यानें जो मार्गें बोटका अवयव राहातो तें.
- थोटा, थोंटा (वि०) न्याचे हात, पाय इ० कांची थोंटणें झालीं आहेत असा जो मनुष्य, वृक्ष इ० तो किं० तो हात, पाय तो.
- थोटावणें (धा. ना.) (प्र०) स्तब्ध होणें. २ निर्बळ होणें.
- थोडाबहुत (वि०) अल्पस्वल्प.
- थोतांड (न. ना.) काहीं मूळ प्रमाण नसता लबाडीचे कल्पनेनें मूळ आहे-शीं दिसण्याजोगी रचली जी गोष्ट तें.
- थोबाड (न. ना.) गालफड.
- थोर (सं. स्थविर) (वि०) भाकार, वय किं० विद्या, मूल्य, अधिकार इ० संमाननीय जो गुण तेणेंकरून जो

अधिक किं० व्याचे भंगीं हलकेपणा नाहीं भसा जो प्रौढ, दिलदार तो.

—द—

द—हा वर्ण अठरावें व्यंजन आहे.

(सं. वि०) संस्कृत शब्दमात्रापुरे याचा योग होतो आणि तसा योग झाला भसता त्या त्या अर्थाने देणारा भसा अर्थ होतो. ३० सुखातें देणारा तो सुखद, दुःखानें देणारा तो दुःखद इ०.

दंग (वि०) इष्ट विषयलाभ झाल्यापासून जो संतोष किं० काहीं चमत्कार पाहिल्यापासून जो विस्मय त्यांत व्याची भंतःकरणवृत्ति निमग्न झाली आहे तो.

दगड (पु. ना.) शस्त्रावाचून सामान्य उपायानें जो फुटत नाहीं, जलानें विघटत नाहीं अशी पृथ्वीचे शरीरांत अवयवभूत पदार्थजाति आहे तो. २ मूर्ख किं० कर्णनादिरसानें व्याचें चित्त द्रवत नाहीं त्यास म्हणतात.

दगदग (स्त्री. ना.) अनेक कापें एक समयी करण्याचा प्रसंग किं० अनेकांचें देणें इ० कारणांमुळे कंटाळा यावयाजोगा जो परिश्रम होतो तो.

दंगल (पु. ना.) अनेक गवई व पखवाजी एकत्र मिळवून जो गायनाचा समारंभ करितात तो. २ धांग-उबिंगा.

दगा (फा० पु. ना.) व्याविषयीं आपण व्या भरंवशानें राहतों त्या भरंवशाचा घात होऊन आपली फसगत

व्हायाजोगें जें कोणकाचें प्रतिकूल वर्तन किं० तेणेंकरून होय्मे जी हा-नि तो.

दंगा (पु. ना.) देशादिकांतील सर्व मनुष्यादिकांची धावावी, पळापळ व्हावयाजोगा जो गलीम, पेंदारी इ० कृत उपद्रव तो.

दंगाधोपा (पु. ना.) दंगा इ०.

दगाफटका (पु. ना.) दगा इ०.

दग्ध (सं. वि०) जळाला तो.

दग्धहस्ती (सं. वि०) व्याच्या हाताखालीं राहिलेल्या चाकर, शिष्य इ० कांचें कल्याण होऊनये अशा दैवयोगाचा जो मनुष्य तो. २ व्याचे हातून अन्न, द्रव्य इ० कांस पुरवठा येत नाहीं भसा जो मनुष्य तो.

दचक (स्त्री. ना.) भयानें शरीरादिकांस जो आचका वसतो तो.

दचका (पु. ना.) दचक.

दटावणें (भा. ना.) मारण्यावाचून दुसरा दबे भसा शब्दव्यापार करणें.

दट्टा (पु. ना.) दौत इ० कांतील शाई इ० पदार्थ बाहेर न पडावा द्वाणून जो त्याचे छिद्रांत बूच मारितात तो. २ दुसऱ्याचा पाणउतारा व्हावयाजोगा शिष्या इ० उद्यभाषणाचा मार तो.

दंड (सं. पु. ना.) गमन इ० समयीं हतीं धरायाजोगा वेळू इ० कांचे काठीचा तुकडा तो. २ कोपरापासून हाताचा वरचा भाग तो. ३ शासन. ४ अपराध्यापासून शासनार्थ द्रव्य घेतात तो. ५ धोतर, लुगटे इ० ज्ञान्या वस्त्राचे दोन तुकडे एकत्र कराया-

- साठीं एकप्रकारची शिवण घालितात तो. ६ दांडगा जो मनुष्य तो. ७ जोर इ०.
- दंडक (सं. पु. ना.) संप्रदाय. [ब्राह्म.]
- दंडगी (स्त्री. ना.) (घं०) अग्नीची
- दंडणें (धा. ना.) कोणेकाचे दृष्टीस न पडवें झणून अंतर्धानादिकानें गुप्त-रूपें राहाणें.
- दंडणें (धा. ना.) अपराधी इ० कांस ताडून, द्रव्यापहार इ० द्वारा शिक्षा करणें. २ प्रायश्चित्त, तीर्थयात्रा इ० कार्नी शरीर, अंतःकरण इ० दमनाविशिष्ट करणें.
- दंडन (सं. न. ना.) दंडण्याचा जो व्यापार तें व व्यापासून झालेला देहा-विकास संस्कारविशेष तें.
- दंडपण (न. ना.) चेपण. २ दुर्निर्वह कार्याचें ओझें तें.
- दंडपणें (धा. ना.) काहीएक पदार्थाचे भाराखालीं दुसरा पदार्थ चेपून बसें असें करणें. २ आपल्या वर्चसा-नें वादादिकांच्या योगें कोणी कोणास निकृष्टता पावविणें.
- दंडवत (सं. दंड) (न. ना.) दंडासारिखें साष्टांग नमन तें.
- दंडस (वि०) जाड व घट्ट वस्त्र इ० तें.
- दंडळणें (धा. ना.) (घं०) डळमळणें. २ भयानें कापणें व घाबरे होणें.
- दंडा (पु. ना.) नाक, कान, इ० काचे छिद्रांत प्रतिबंधक वस्तु जो मळ इ० तो.
- दडी (स्त्री. ना.) कोणेकाचे दृष्टीस न पडवें झणून गुप्तरूपानें स्थिति ती.
- दंडेल (वि०) न्यायानें घाबें, धाबें असें जें प्राप्त झालें तें न करितां मुरळीतपणा सोडून कड्या सांगावा इ०-रूप स्वभाव बघावा तो.
- दणका (पु. ना.) दणशब्द व्हावयाजोगा मुष्टि, मुसळ इ० काचा प्रहार तो. २ अनेक वाद्यादि ध्वनींचा कडाका तो. ३ अधिक द्रव्यादि लावून सर्वत्र प्रसिद्धि व्हावयाजोगा जो विवाहादि प्रयोजनाचा समारंभ करितान तो.
- दणगट, कट (वि०) रथूळ असून वळकट किं० ब्यामध्ये नाजूकपणा नाही असा वस्त्र, शरीर इ० पदार्थ तो.
- दणदणणें (धा. ना.) तोक, नगरा इ० कार्नी मोठ्यानें वाजणें किं० त्याचे प्रतिध्वनीनें ग्राम, गुहा इ० कार्नी युक्त होणें. २ झपाट्यानें चालल्यामुळें माडी इ० कार्नी इदरणें इ०.
- दंत (सं. पु. ना.) चावायास साधनभूत जीं प्राणिमात्राचे मुखांत दृश्य हाडें असतात तो.
- दंतकथा (सं. स्त्री. ना.) ब्या वृत्तीताविषयीं शास्त्र, पुराणादिरूप प्रमाण नाही अशा ब्या कथा त्या प्र०.
- दंती (सं. पु. ना.) हत्ती.
- दत्त (सं. वि०) दिलेला. २ दत्तक. ३ (पु. ना.) एक ईश्वराचा अवतार आहे तो.
- दत्तक (सं. वि०) निपुत्रिकानें विधेपूर्वक पुत्रवैकरून घेतला जो दुसऱ्याचा पुत्र तो. [तभाव.]
- दंद (सं. इंद्र) (न. ना.) (घं०) दै-

- दंदशूक (सं. पु. ना.) (ग्रं०) सर्प. दबावणें (धा. ना.) क्रोधादि आकार-
 ददात, धात (स्त्री. ना.) भज्जवस्त्रादि- प्रदर्शनपूर्वक भाषणव्यापारानें दुस-
 क जे जितके पदार्थ उपयोगार्थ पाहि- न्यास दबविणें.
 जेत ते तितके न मिळत अशी जी भा- दबेल (वि०) जो ज्याचे दबावल्यानें
 पत्ति ती. दबला जातो तो न्याचा.
 दंदिया (पु. ना.) (ग्रं०) घोडा. दंभ (सं. पु. ना.) उंभ, दोंग.
 दपटणें (धा. ना.) छिद्रांत काहीं पदा- दम (फा० पु. ना.) श्वासोच्छ्वासरू-
 र्थ बळानें भरणें. २ बलात्कारानें म- पानें संचार करणारा जो प्राणवायु
 नुष्य, पशु इ० कांस काहीं कामास तो. २ कफादिकांमुळें गतीविषयी
 लावणें. ३ पदार्थाचे धन्यास न गणि- प्रमाणाहून होतो जो अधिक श्वास
 ती पदार्थ बलात्कारानें उपभोगणें इ०. तो. ३ काही पदार्थाचे तत्वांशास
 दपटशा (पु. ना.) पाणउतारा होण्या- धरून अवष्टब्धरूपानें असतो जो
 जोगा निर्भिडपणानें दुसऱ्यास बोल- वायु तो. ४ बाहेर टाकलेला वायु
 ण्याचा प्रकार तो. आत न घेता कि० आत घेतलेला बा-
 दपटून (अव्य०) रगडून. हेर न टाकित काहीकाल राहाण्या-
 दंपत्य (सं. न. ना.) स्त्री आणि ति- ची शक्ति तो. ५ अवसान. ६ (स.)
 चा पति तें. इंद्रियनिग्रह तो.
 दप्तर (न. ना.) दफ्तर. दमट (वि०) किंचित् भोलिपणा ज्यात
 दफ्तर (अर० न. ना.) लिहिण्याच्या आहे असें जें वस्त्र, काष्ठ इ० तें.
 साहित्यासुद्धी जो लिहिलेल्या काग- दमणें (धा. ना.) धकणें.
 दांचा समुदाय तें. २ राजकीय का- दमदमीत (वि०) घमघमीत. २ लव-
 गदपत्र लिहिण्याचें व ठेवण्याचें कर भूक न लागायाजोगें भरलेलें
 स्थळ तें. पांठ तें.
 दबकणें (धा. ना.) भय कि० लज्जा दमदार (वि०) ज्या भूय इ० पदार्थात
 यामुळें काहीं आरंभिलेल्या व्यापारात ओलसरपणा टिकण्यास कारणभूत
 स्तब्ध होणें. २ वर भार पडल्यामुळें जो दम असतो तो. २ एकाएकी अ-
 काष्ठादिक काहीं नम्र होणें. ३ मनु- वसान सोडीत नाही कि० उतावळा
 ष्यादिक काहीं शिक्षा पावल्यामुळें होत नाही असा तो.
 काहीं नम्र होणें. दमन (सं. न. ना.) हिंयें, शत्रु इ०
 दबणें (धा. ना.) दबकणें. दमण्यास साधनभूत जो व्यापार तें.
 दबदबा (अर० पु. ना.) कोणेंकास २ त्याचा जो दमलेपणा तें.
 हा कोणेंकडेस काय करील इ० को- दमा (फा० पु. ना.) श्वासरोग वो.
 णेकाचें भय असतें तो. दमामा (फा० पु. ना.) भोठा नगरा.

दया (सं. स्त्री. ना.) कृपा.

दयालु, लु (सं. वि०) कृपाळु.

दयिर (सं. वि०) (प्र०) प्रिय.

दर (पु. ना.) भाव किं० निरख.

२ (सं. न.) भय. ३ (अव्य०) प्रत्ये-
की. उ० दरगाईस, दर मनुष्यास इ०.

दरड (स्त्री. ना.) नदीतीर, पर्वत इ०
स्थळीं तुटलेली जी भूमि असत्ये ती.

दरद (पु. स्त्री. ना.) दर्द.

दरदाम (पु. ना.) विकृत ध्यावयाचे
पदार्थाचे दराप्रमाणें मोलाची इयत्ता
तो.

दरमाहां (फा० अव्य०) प्रतिमासीं.

२ (पु. ना.) कारकून, शिपाई इ०
कास प्रतिमासीं द्यावयाचें वेतन तो.

दरवडा (पु. ना.) चोरांनीं घरात
शिरून घरधन्यास न गणिता बला-
त्कारानें घर लुटण्याचा जो प्रकार
तो. २ त्या चोराचा जो समुदाय तो.

दरवाजा (पु. ना.) दर्वाजा.

दरा (सं. पु. ना.) पर्वतादिकांच्या म-
धला खोलगट प्रदेश तो.

दरारा (पु. ना.) कोणिकास कोणिका-
चें असते भय तो.

दरिद्र (सं. न. ना.) भज वस्त इ०
आवश्यक पदार्थाची दुर्लभता तें.

२ तन्मूलक जी आपत्ति

३ (सं. वि०) दरिद्री.

दरिद्री (सं. वि०) ब्यास दरिद्र आहे
तो. २ जो उदार नव्हे व ब्याला
नीच पदार्थ आवडवे अशा कृण-
स्वभावाचा जो मनुष्यादिक त्यास
क्षणतात.

री (सं. स्त्री. ना.) दरा.

दरेमार (पु. ना.) (प्र०) पर्वतादि-
कांच्या दरींत लोटून मारण्याचा प्र-
कार तो.

दरोगा (फा० पु. ना.) राजादिकानीं
काशिएक कामावर नेमलेले मनुष्या-
ची देखरेख करण्यासाठीं ठेविला अ-
सतो जो मनुष्य तो.

दरोडा (पु. ना.) दरवडा.

दरोबस्त (फा० वि०) झाडून सर्व.

दर्कार (फा० पु. स्त्री. ना.) सपेक्ष-
ता, गरज. [लेखी अर्ज ती.

दर्खास्त (फा० स्त्री. ना.) सरकारास

दर्द (फा० पु. स्त्री. ना.) शरीराती-
ल रोगाची कसर ती तो. २ कोणेंक
विषयांतल गुत जें मर्म ती. ३ का-
ळजी.

दर्दी (फा० वि०) ब्या कामाची जो
काळजी बाळगितो तो त्याविषयीं,
२ ब्या विषयांत जो मर्मज्ञ तो त्या-
विषयीं.

दर्प (सं. पु. ना.) गर्व. २ उप्र असून
अतिशयित जो गंध तो. ३ तेजादि
वर्चस्वामुळें लोकानीं भयें असा जो
कोणिकाचा कोणिकावर दाब असतो तो.

दर्पण (सं. न. ना.) भारसा.

दबारि (फा० पु. ना.) राजकीय का-
रभार करण्याची जागा. २ राजकीय
कारभारी मंडळी.

दर्मदिवी (स्त्री. ना.) (प्र०) चंद्रजेत.

दर्या (फा० स्त्री. पु. ना.) समुद्र.

दर्याफत, फती (फा० स्त्री. ना.) का-

होएक विवादाचा सिद्धांत करण्या-
चा राजसभा इ० स्थळीं जो वि-
चार ती. [वरील खलाशी.

दर्यावर्दी (दर्या) (पु. ना.) तारवा-
दर्वाजा (फा० पु. ना.) घर इ० कांत

मनुष्यादिकांस शिरण्यास भित्त इ०
कामः ये जो अवच्छेद ठेविला असतो
तो. २ तो बंद करायलाठी त्या बे-
ताच्या फळ्या इ० तेथें असत तो.

दरवेशी (फा० पु. ना.) व्याघ्रादिक
भारण्यपशु धरून त्यांस लोकांचे
दारोदार फिरवून उपजीविका क-
रितो तो.

दर्शन (सं. न. ना.) अवलोकन.

दर्शनी (वि०) भानगुण नसून पाहा-
ण्यांत मात्र चांगला दिसतो तो. २ घ-
र इ० कांचें लोकांचे दिसण्यांत याव-
याजोगें बाहेरचें अंग तो.

दर्शनीहुंडी (स्त्री. ना.) हुंडीपत्र पाह-
ताच धन्याचे पदरीं द्रव्य पालवें अशा
संकेताची हुंडी ती.

दल, दळ (सं. न. ना.) पान. २ द्वि-
तीयांश. ३ (प्र०) सैन्य.

दलणें (धा. ना.) (प्र०) द्वेषकरणें.

दलदल (स्त्री. ना.) भात गेलें असतां
रूपून जावें असा जलसंयोगामुळें भू-
मीस जो शिथिलपणा येऊन चिखल
झाला असतो ती.

दलभार (पु. ना.) सैन्याचा समुदाय.

दलामालकी (स्त्री. ना.) आपलें का-
हीं भात हित नसतां उगाच आपलें
काम सोडून लोकांचे कारभाराची द-
बळाढवळ ती. २ अनेकप्रकारची कं-

टाळा यावयाजोगी खटपट ती.

दलाल (भर० पु. ना.) जिन्नस घेणा-
रा व देणारा या उभयतांचा व्यवहार
मध्यस्थपणें बोलीचालीनें साधून दे-
तो तो.

दलाली (दलाल) (स्त्री. ना.) दलाला-
चें कर्म ती व दलाली केल्यामुळें त्या-
स ग्राहिकादिक द्रव्य देतात ती.

दंड (न. ना.) उदकरूप जो हिमाचा
तुषार तें.

दवडणें (धा. ना.) घोडा इ० तरेनें
चालविणें. २ सेवकादिक आपले-
पासून स्थळांतरीं जाई असा करणें.
३ गमावणें. ४ निरास करणें.

दंवडी (स्त्री. ना.) डांगोरा.

दवा (भर० स्त्री. ना.) औषध.

दवासन (न. ना.) घोड्याचे गळ्याती-
ल दोहोकडे बांधायाचें चन्हाट ते.

दंश (सं. पु. ना.) डंख. २ डांस.
३ ग्रंथीतील कडण अंश तो. ४ ग-
द अभिप्राय.

दशदिशा (अव्य०) दहाही दिशांकडे.

दशन (सं. पु. ना.) दांत.

दशमी (स्त्री. ना.) दाहावी तिथि.

२ दुधांत किं० फलादिकांच्या रसांत
पीठ भिजवून भाकरी करितात ती.

दशशत (सं. न. ना.) (प्र०) हजार
संख्या तें. [दृशी.

दशा (सं. स्त्री. ना.) अवस्था. २ (सं.)

दसरा (सं. दशाहारा) (पु. ना.) आ-
श्विन शुद्ध दशमी. [जो राजकर नो.

दस्त (फा० पु. ना.) शेतकीसंबंधी

दस्तऐवज (फा० पु. ना.) वादप्रसंगीं उपयोगी पडावाजोगा साक्षीसहित कोणेकाचा हातचा लेख तो.

दस्ता (फा० पु. ना.) बंदुकीची नळी ब्या लांकडात बसविली असत्ये तो.
२ कागदाचे चौविस पानांचा समुदाय तो.

दस्तुरी (स्त्री. ना.) दलाली.

दस्तूर (भर० पु. ना.) दंडक. २(न.) लिहिलेल्या पत्रावर हस्ताक्षराचे खुणेसाठी जें लेखकाचें नांव तें. ३ कोणेकाचा हातचा जो लेख तें.

दहन (सं. न. ना.) जळण्याचा व्यापार तें. २ (पु.) अग्नि.

दहशत (फा० स्त्री. ना.) धाक.
दळ (न. ना.) दल. २ भारसा, कागद इ०कांची जाडी तें. ३ फळतील अंठळी इ० टाकून घेण्याजोगा अंश तें.

दळण (न. ना.) दळ्याकरिता घेतलें जें धान्यादिक तें. २ दळण्याचा व्यापार तें. ३ (घं०) परिचय. ४ समागम. [चय इ० तें.

दळणवळण (न. ना.) ओळख, परि-

दळवट (वि०) (घं०) समुदाययुक्त.

दळवाड (पु. ना.) (घं०) समुदाय.

२ (वि०) संपूर्ण. [२ प्रभा. ३ स्वरूप.

दळवाडें (न. ना.) (घं०) दळवाड.

दळवेपण (न. ना.) (घं०) सेनापतिक.

दळ्या (वि०) पंढ. २ एक पक्षाज आहे.

दक्ष (सं. वि०) ब्याची बुद्धि निरंतर सर्वत्र सावध असत्ये असा जो चतुर

तो. २ ब्या व्यापारात जो पुरा कुशल तो.

दक्षिणा (सं. स्त्री. ना.) काहीं व्रतदि केलें असता त्याची सांगता होण्यासाठी किं० केवळ परमेश्वरप्रीत्यर्थ दानास द्रव्यादिक देतात ती.

दक्षिणायन (सं. न. ना.) कर्क संक्रांतीपासून धन संक्रांतीपावेतो साहाराशीत सूर्यादिकांची स्थिति तें. २ ज्योतिषापर्यंत सूर्य दक्षिणायनात आहे तोपर्यंत जो काळ तें.

दक्षिणावर्त (सं. वि०) ब्याचें वळण प्रदक्षिणाकार असतें असा जो शंख इ० तो.

दाई (फा० स्त्री. ना.) उपमात. २ प्रसूतसमयी जो कुशल स्त्री बाळंतिणीची सुटका करीत असत्ये ती.

दाईज (सं. दायाद) एक कुलांत उत्पन्न झाल्यामुळे जे वडिलांच्या धनादिकांचे विभागी ते परस्परें. २ एक गोत्रज असून जे भाऊचसंबंधी ते परस्परें. ३ निरंतर जो आपणास दुःख देणारा त्यास आरोग्यानें झगतात.

दाखल (भर० वि०) गमनव्यापारा-नें जो कोणी कोणिक प्रदेशाशी संबंध पावला तो. २ (अव्य०) सदृश-त्वेकरून.

दाखला (पु. ना.) कोणिक सांगाव्याचा जो अर्थ त्याचे बळकटीसाठी किं० शोभेसाठी उपमादिकेंकरून जो अर्थातिराचा उपन्यास तो. २ निर्णययोग्य गोष्टीचा निश्चय करण्याविषयी प्रमाणभूत जें साधन तो.

३ शब्दादिद्वारा समजल्या गोष्टीचा प्रत्यक्ष जो अनुभव तो.

दाखलेवाईक (वि०) व्याच्या खरेपणाविषयी दाखला आला आहे तो.

दाखवणें, दाखविणें, दाखिवणें (भा. ना.) काहीएक अर्थ कोणेकास दिसे असा करणें.

दांग, दाणें (न. ना.) (घं०) धरण्य.

दाघ, दांघ (पु. ना.) (घं०) दहन.

दाट (वि०) जाड जो पातळ पदार्थ तो कि० वस्तू इ० तो. २ अडच.

३ संप्रदायपेक्षा व्यात अवकाश थोडा असा अंगरखा, चोळी इ० पदार्थ तो. ४ दाट परिचय, ओळख इ० म्ह० अतिशयित असा अर्थ इ०.

दाटण (स्त्री. ना.) दाटीमुळें झाली अडचण ती.

दाटणी (स्त्री. ना.) दाटण. २ कापडाचें दिंड आवळण्याची दोरी ती.

दाटणें (भा. ना.) थोडे अवकाशात पदार्थ अधिक झाल्यामुळें अडचणला जाणें. २ अंगरखा इ० अंगात पट होणें.

दाटी (स्त्री. ना.) अल्प स्थलामध्ये अधिक पदार्थाचा सन्निवेश झाल्यामुळें झाली जी अडचण ती.

दाटुणें (वि०) (घं०) दाडणें. २ मोठें.

दाटून (भव्य०) वास्तविक निमित्त नसतां आपले बुद्धीचे बळानेंच निमित्त कल्पून कि० उपस्थित झालेल्या निमित्ताचा त्याच बळानें अनादर करून काहीएक गोष्ट करणें इ० कांचें वि०.

दांड (सं. दंड) (पु. ना.) वेळूची लांब काठी. २ पट्टा खेळायस यावा म्हणून अभ्यासासाठीं खेळायकरितां घेतात जी काठी ती. ३ (वि०) दांडगा.

दांडकें (न. ना.) हात दोन हात वेळू इ० काठीचा तुकडा तें.

दांडगा (वि०) शरीरानें बळकट आणि व्याचे अंगी नम्रता नाहीं असा जो मनुष्यशिक तो. २ तलम नव्हे जें सूत्र, वस्त्र इ० तो.

दांडगाई (स्त्री. ना.) दांडगेपणाच्या व्या चेष्टा ती.

दांडा (सं. दड) (पु. ना.) तीन साडे-तीन हातप्रमाण बांबू इ० लांकडाचा तुकडा तो. २ कुन्हाड इ० कांचे नेल्यात घालितात जें गोलकाटादिक तो. ३ पाट इ० कांचें पाणी भूमीत न जिरतां वाहावें झणून भूमीपासून उंच बांदून करितात तो. ४ पाटाचा कणा.

दांडी (दाडा) (स्त्री. ना.) वस्त्रें इ० बाळविण्यासाठीं जी उंच अडवी काठा बांधितात ती. २ घोव्याची शेंपटी. ३ पालखीस वाकडा वेळू असतो ती. ४ (घं०) कान.

दाट (सं. दादा) (स्त्री. ना.) दंतशक्तीचे शेवटीं जे मोठे दात असतात ते प्र०. २ भाताचें रोप करायसाठीं जी जमीन भाजितात ती व ती जमीन भाजण्याचा गवत इ० सरजाम ती. ३ त्या दाटीत होतें जें भाताचें रोप ती.

दाटी (सं. दादिका) (स्त्री. ना.) ह-नवट्टीवरचे केंस ती.

दाणा (सं. धान्य) (पु. ना.) धान्य किं० धान्यसमुदायातील एकेक व्यक्ति तो. २ मोत्याची एकेक व्यक्ति तो. ३ उत्तमगुणविशिष्ट जो मनुष्य, पोडा इ०क त्यास म्हणतात ४ साकरेंत एक भेद आहे.

दाणादाण (स्त्री. ना.) समुदायरूपानें एकत्र स्थित जें सैन्यादिक त्याचा भक्त्वात् भयादि कारणांमुळे तो समुदाय अस्ताव्यस्तपणें चौकीकडे फुटून प्रसर होतो तो.

दांत (सं. अप. पु. ना.) दंत. २ त्याचा त्याजवर दांत आहे किं० त्याणें त्याजवर दांत राखिला आहे म्ह० द्वेष असा अर्थ. ३ दांत पडणें म्ह० पराजय किं० अप्रतिष्ठा होणें. ४ दांती तृण धरणें झ० अभिमान सोडून शत्रूस शरण येणे इ०.

दांतकिसाळी (दांत) (स्त्री. ना.) सारावेळ शिवा, शाप इ० दुर्भाषण ती.

दांतखिळी, खीळ (स्त्री. ना.) सज्जिपातादि दोषांमुळे वरील आणि खालील दांत जे परस्पर घट्ट मिळतात ती.

दाता (सं. वि०) दान करण्याचा व्याचा स्वभाव तो.

दांताळी (स्त्री. ना.) दांताड.

दातिरें (वि०) (प्र०) दांताळ.

दाथर (पु. ना.) मोदक इ०क वाफेनें शिजवायाकरिता पात्रांत पाणी घालून त्यांत जें काहीं तृण, पानें इ० घालितात तो.

दाद (फा० स्त्री. ना.) दुर्बलानें राजा-

दि प्रभूपात्रीं निवेदन करण्याजोगें लें संकटादिक त्याचा त्या प्रभूची हें मनास आणवें अशी प्रवृत्ति ब्हावया-जोगा त्यापात्रीं जो प्रवेश तो. २ कोणेकास दाद देणें झ० त्यास गणनीय बुद्धीनें गणणें. ३ पितादि विकृतीनें वंचेवर क्वचित् क्वचित् जाडपणा येतो असा रोग तो.

दादर (पु. ना.) लाकडी जिना तो. २ जिन्याचे वर जिना बंद करण्याचें अडवें पाडायचें कवाड तो.

दादरा (पु. ना.) पात्रातील पदार्थ झकला राहावा झणून पात्राचे तोंडास पान, वस्त इ० आच्छादन बांधितात तो.

दादुला, दादव्या (पु. ना.) व्या खिलेचा जो पति तो तिचा.

दादुला (पु. ना) (प्र०) स्वामी, पति. २ (वि०) श्रेष्ठ, समर्थ.

दान (सं. न. ना.) आपला जो पदार्थ त्यावरील आपलेपणा नार्हीसा करून क्रयादिद्वारा इतरास देण्याचा व्यापार तें. २ ईश्वरप्रार्थ्यर्थ ब्राह्मणादिकास सुवर्णादि देतात तें. ३ हत्तीचें मदोदक तें.

दाव (पु. ना.) दबकावणी. २ अडवृद्धि इ० कांस आवळायाकरितां रूपे इ० काचें बंधन करून ठेविलें असतें तो.

दावणें (धा. ना.) काहीं पदार्थ हात इ० कार्नी दडपणें. २ कोणेकास भय इ० दाखवून दवे असा करणे. ३ काहीएक गोष्ट गुप्त राही असें करणें.

दाबटूब, दूबी (स्त्री. ना.) वसूल देई-
नासे झालेलें कूळ, चोर इ० कांस
भय होण्याजोगें कठोर भाषण, किं०
आतां जसा मारील असें दिसायाजो-
गा व्यापार ती.

दाभिक (सं. वि०) लोकांनीं धार्मिक
म्हणावें झणून दभानें जो कर्म क-
रितो तो. २ तें त्याचें कर्म तें.

दाम (पु. ना.) कवडी, पैसा इ० धन
तो. २ (स. न.) दावें. ३ पुष्पमाला.

दामटणें (धा. ना.) घोडा इ० काम
करें चालविणें. २ बलात्कारानें म-
नुष्य, पशु इ० कांस कामास लावणें.
३ दुसऱ्याचा पदार्थ आपण बळें उ-
पभोगणें.

दामटी (स्त्री. ना.) लहान भाकर
दायाद (स. पु. ना.) दायाचा विभा-
गो जो तो. २ दाइज.

दार (स. द्वार) (न. ना.) लहान द-
रवाजा. २ उदकादिक बाहेर जा-
ण्याचा मार्ग ते. ३ दारीं झ० दा-
राच्या बाहेःप्रदेशीं ओटी, अगण
इ० कांचे ठायी. ४ (प्र०) स्त्री
५ (फा०) व्याजवळ पैसा आहे तो.

दारा (सं. स्त्री. ना.) लग्नाची बायको.

दारिद्र्य (सं. न. ना.) दरिद्रीपणा.

दारु (स. न. ना.) काष्ठ.

दारुकायंत्र (न. ना.) (प्र०) लांक-
डाची बाहुली.

दारुण (सं. वि०) व्याचे दर्शन स्म-
रणादि संबंधानें भय वाटावें, व्याचा
निर्वाह करायस परम कठीण अस

घोर जो अरण्य, अग्नि, तप, दुष्का-
ळ इ० तो.

दारू (फा० स्त्री. ना.) मद्य. २ गं-
धक इ० द्रव्यें एकत्र करून कांहीं
सुर्ण करितात; व्याला अभिसयोग हो-
तो होतां जळून जाय.

दाल (स्त्री. पु. ना.) सुमारे अंगुळ-
भर रुद असें जें रगित रेशमी कि०
सुती वस्त्र करितात तो ती.

दालन (फा. न. ना.) घर, वाडा
इ० कातील एकसारखा लांब जो कि-
ती एक खणाचा प्रदेश तें.

दाली (स्त्री. ना.) कबरेस तरवार
अडकविण्यासाठीं शिपाई गम्यत
जो कातव्याचा पट्टा घालितो ती.

दाव (स. पु. ना.) अरण्य. २ अरण्या-
स लागतो अग्नि तो.

दावण (सं. दामनी) (स्त्री. ना.) अ-
नेक दावीं व्यास जागोजाग बांधलीं
आहेत असा दोर असतो ती.

दावा (अर० पु. ना.) द्वेष. २ पदा-
र्थावर जो आपला हक्क तो.

दावें (सं. दामन) गाई, म्हशी इ०
बांधायाकरितां विरव्यानें युक्त जी
दोरी करितात तें.

दाष्ट (वि०) दुसऱ्यास कठोर भाषण
इ० केंकरून जाचण्याचा व्याचा
स्वभाव तो.

दास (स. पु. ना.) जो व्याची केवळ
हलकीही सेवा करितो असा जो तो
त्याचा.

दासट (वि०) (प्र०) दाहक.

दासटपण (न. ना.) (प्र०) दाहक-
पण. २ उद्धटपण. ३ सेवा.

दासी (सं. स्त्री. ना.) हलकी चाक-
री करणारी स्त्री.

दाक्षिण्य (सं. न. ना.) दक्षपणा.

दिक् (सं. स्त्री. ना.) दिशा.

दिक्क (अर० वि०) चकित. २ बेजार.

दिक्कत (अर० स्त्री. ना.) संशय.

दिक्प्रदर्शन (सं. न. ना.) काईएक
गोष्टीचा सामान्याकार ध्यानांत या-
वयाजोगी चुणूक ते.

दिगंबर (सं. वि०) नम्र.

दिग्भ्रम (सं. पु. ना.) दिशाभूल.

दिग्वल्कली (सं. वि०)(प्र०) दिगंबर.

दिग्विजय (सं. पु. ना.) राजानें सै-
न्यादि बलेंकरून किं० पंडितादिकां-
नीं स्वस्वविद्येंकरून अनेक दिशा-
चे राजे किं० त्या त्या विद्येचे अभि-
मानी पंडित यास जिंकण्याचा जो
व्यापार तो. [कृपादृष्टितुषार.

दिठिवा (सं. दृष्टि)(स्त्री. ना.)(प्र०)

दिठी (सं. दृष्टि)(स्त्री. ना.)(प्र०)

अवलोकन. २ दृष्टि.

दिंड (न. ना.) कीरे कापडाचें लांबट
बांधिलेंलें ओझें तें. २ नागपंचमीचे
दिवशीं भात पुरण घालून पक्वान्न
करितात तें.

दिडका (वि०) दीड पदरी असा.

दिडकी (स्त्री. ना.) दीड दुगाणीचें
नाणें आहे ती.

दिडदुमता (वि०)(प्र०) दिडका.

दिंडी (स्त्री. ना.) दरवाब्यास किं०

मितीस बांकून जाण्याजोगें लहान

दार राखिलें असतें ती. २ देवाच्या

उत्साहादिकांत छविना निघतो ती.

३ कवितेंत एक प्रकार आहे ती.

दिधणें (सं. दान)(धा. ना.)(प्र०)
देंणें.

दिन (सं. पु. ना.) दिवस.

दिनकर (सं. पु. ना.) सूर्य.

दिनचर्या (सं. स्त्री. ना.) भोजनादि-
संबंधी नित्याचा जो खर्च ती.

दिनमान (सं. न. ना.) सूर्योदयापा-
सून अस्तमानपर्यंत जें कालमान तें.

दिपणें (सं. दीपन)(धा. ना.) पदा-

र्याचें तेज असद्य आत्म्यामुळें त्यावर

दृष्टि न ठरे असें व्याकूल होणें.

२ ज्या तेजाच्या योगानें दिसत अ-

सतें तें तेज अकस्मात् नाहींसें आ-

त्म्यामुळें क्षणमात्र दृष्टीनें अंधता पा-

वणें. ३ अपरिचिनानें काहीं अपूर्व

अद्भुतप्राय पाहिल्यामुळें चकित होणें.

दिपमाळ (सं. दीप, माला)(स्त्री. ना.)

देवालयपुढें दिवे लावायकरितां पाषा-

णादिकांचा स्तंभ केला असतो ती.

दिपवाळी (सं. दीपावली)(स्त्री. ना.)

नरकचतुर्दशीपासून चार दिवस;

व्यामध्ये हिंदु दीपोत्साहपूर्वक सण

करितात ती.

दिमाख (अर० पु. ना.) तोरा.

दिम्मत (अर० स्त्री. ना.) वस्तुतः

दुसऱ्याचा जो पदार्थ त्याला स्वकीय

संबंधानें वर्तवायाजोगा स्वाभ्याज्ञादि-

द्वारा जो अधिकार ती.

दिय (पु. ना.)(प्र०) दिवस.

- दिरंग, दिरिंग (फा० पु. ना.) उशीर. दिवाण (फा० पु. ना.) राजा इ०-
दिल (फा० पु. न. ना.) अंतःकरण. कांचा मुख्य कारभारी तो.
दिलगीर (फा० वि०) खेदयुक्त. दिवाणखाना (फा० पु. ना.) मोठ्या
दिवटा (सं. दीप) (पु. ना.) काठूक वाड्यांत माडीवर इतर जाग्यापेक्षा
इ०कांस चिंधी गुडाळून प्रकाशा- जी चांगली जागा केली असते तो.
साठी जो काकडां करितात तो. दिवाभीत (सं. पु. ना.) घुबड.
२ कुलादिकांस बद्द लावण्याजोगा दिवाळखोर (वि०) आपलें उज्ज्वल
अयोग्य जो मनुष्य त्यास निंदासम- काय व खर्च काय याचा विचार न
यी झणतात. ३ (प्रं०) भविष्य सा- पाहतां मनस्वी उधळपट्टी करण्याचा
गणारा जोशी तो. स्वभाव न्याचा तो.
दिवटी (स्त्री. ना.) लहान दिवटा. दिवाळी (स्त्री. ना.) दिपवाळी. २ भ-
२ देवास भोंवाळ्याची धातुमय ध्यभोव्यादे यथेष्ट भोगपूर्वक काल
करितात ती. नेण्याचा प्रकार ती.
दिवस (सं. पु. ना.) सूर्योदयापासून दिवाळें (न. ना.) सावकाराचा व्य-
सूर्यास्तपर्यंत कि० दुसऱ्या सूर्योद- वहार बुडाल्यामुळे त्याचे घेणेकऱ्यानीं
यापर्यंत जो काळ तो. २ मृताची मिळून यथाभिभाग जें द्रव्य असेल
उत्तरक्रिया तो. तें घ्यावें अशा जी त्या सावकाराची
दिवसगत (स्त्री. ना.) कर्हिणक कार्य फर्जाती तें. २ जेवणाराची तृप्ति न
होण्याविषयी कितीएक दिवसरूप जो होती अन्न संपत्ते इ० रूप जी फ-
जिलब ती. [प्यापूर्वी. जाती तें.
दिवसाउजेडी (अव्य०) सूर्यास हो- दिव्य (सं. न. ना.) साक्षी इ० प्रमा-
दिवसाढवळ्या (अव्य०) ढळढळीत णांनीं वादाचा निर्णय न झाला अ-
दिवस असता. सनां जर माझा वाद खोटा असेल
दिवसानदिवस (अव्य०) आजचे तर ईश्वर माझा नाश करील इ०
पेक्षां उद्या उद्यापेक्षा परवां अशा प्रतिज्ञापूर्वक शपथ कि० तप्त लो-
क्रमानें आधिक्य कि० न्यूनता हे हादिक वादी कि० प्रतिवादी घेतात तें.
विषय असतां प्रयोग. २ (वि०) स्वर्गसंबंधी जो पदार्था-
दिवसासकट (अव्य०) दिवसाउजेडी. दिक तो. ३ लोकोत्तर उत्कृष्ट जो
पदार्थादिक तो. [प्रकाश.
दिवसेदिवस (अव्य०) दिवसानदिवस. दिव्यअलंकार (सं. पु. ना.) (प्रं०)
दिवा (सं. दीप) (पु. ना.) पणती दिव्यरस (सं. पु. ना.) (प्रं०) अमृत.
इ०कां तेलानें कि० तुपानें भिजले- दिशा (सं. स्त्री. ना.) गोल, वृत्त
ली जी प्रबलित वात तो. २ दिवटा. इ०काचे मध्यापासून परिधीकडे जे

अनेक सरळ मागे ब्याचा अंत को-
ठें होत नाही ते प्र० त्यांत पूर्व भा-
दिकरून दाहा अति प्रसिद्ध आहेत.
२ काहींएक कार्याची ईषत् भू०
किंचित् जी रीत; जिणेकरून बुद्धि-
मानाचे मनांत सर्व रीत येथे ती.

दिशाभूल (स्त्री. ना.) अपरिचित
स्थळीं गेलें असतां पूर्व कोणती, प-
श्चिम कोणती हें समजत नाहीं असा
जो मोह ती.

दिसणें (सं. दर्शन) (भा. ना.) का-
हींएक विषय दृष्टिगोचर होणें.
२ अनुमानादिकानें बुद्धिविषय होणें.
दिह (पु. ना.) (प्र०) दिवस.

दी (पु. ना.) (प्र०) दिवस.

दीठ (स्त्री. ना.) (प्र०) दिठी.

दीन (सं. वि०) दरिद्रादिकांमुळें
दुःस्थानें आपणावर कृपा करावी
असें इच्छायाजोग्या अवस्थेस पाव-
ला तो. २ प्रकृतीनें गरीब, नम्र तो.
३ (अर० पु. ना.) यवनांत महंम-
दानें स्थापिलेला धर्म तो.

दीप (सं. पु. ना.) दिवा.

दीपदर्शनी (अव्य०) सायंकाली.

दीपी (सं. नदीप) (पु. ना.) (प्र०) समुद्र.

दीप्ति (सं. स्त्री. ना.) सूर्य, अग्नि,
रत्न इ० कांची कांति ती.

दीर्घ (सं. वि०) क्षण, पळ, घटका
इ०; कि० यव, अंगुल, हस्तादिक
कि० लघु मात्रादिक हीं प्रमाणें अ-
सार्वी व्यापेक्षा व्यास अधिक लागता
असा जो कालरूप कि० देशरूप
कि० शब्दरूप पदार्थ तो.

दीर्घदर्शी (सं. वि०) दीर्घदृष्टि.

दीर्घदृष्टि (सं. स्त्री. ना.) कार्याचे
सर्व परिणाम ध्यानांत आणून तदनु-
सार वागण्याचा ब्याचा स्वभाव तो.
दीर्घद्वेष (सं. पु. ना.) चिरकाल रा-
हणारा कोणेकाशीं कोणेकाचा जो
द्वेष तो.

दीर्घप्रयत्न (सं. पु. ना.) मोठा प्रयत्न.

दीर्घसूत्री (सं. वि०) काहीं कार्यास उ-
शीर लावण्याचा स्वभाव ब्याचा तो.
३ (पु. ना.) (प्र०) दिवस.

दीक्षा (सं. स्त्री. ना.) काहींएक आ-
रंभिलेले जें व्रतादिक त्याचे समाप्ती-
पर्यंत जे त्याविषयीं नियम सांगितले
असतात त्याचा जो स्वीकार ती.
२ काहींएक आचरणाची जी री-
त ती.

दीक्षित (सं. पु. ना.) यज्ञ ब्याणें के-
ला आहे तो. २ त्याचे संततिपुरु-
षासही क्षणतात.

दुआळी (स्त्री. ना.) (प्र०) केशबुद्धि.
ई (स्त्री. ना.) विरोध.

दुकळ (सं. दुष्काल) (पु. ना.) धा-
न्य न पिकल्यामुळें अतिशयित मह-
गता होथे अशी जी क्वचित् देशीं
कालदशा येथे तो. २ त्या त्या पदा-
र्थाची अतिशयित दुर्लभता ब्हावया-
जोगें जें स्वल्प तो.

दुकान (फा० न. ना.) पदार्थाचा
विक्रा करण्याकरिता ते ते पदार्थमा-
डून बसायासाठीं केलें असतें जें घ-
र कि० लोहार, कासार, सोनार,
इ० काचें ते ते पदार्थ घडण्यासाठीं

जे घर केलें असंत तें. २ विकण्या-
साठी मांडिला जो त्या त्या पदार्थाचा
समुदाय तें. ३ काहीएक व्यवहारार्थ
पडलेला जो अनेक पदार्थाचा समु-
दाय तें. इ०.

दुकामी (वि०) दोहों कामावर पडाया-
जोगा जो मनुष्य, पदार्थ इ० तो.

दुकाळ (पु. ना.) दुकळ.

दुकूल (स. न. ना.) रेशमी वस्त्र कि०
मुनाचें उच्च वस्त्र तें.

दुःख (स. न. ना.) जीवमात्रास कां-
हीएक निमित्तामुळे दुःसह रूप अ-
नुभव येतो तें. २ दुःसह रूप अनुभ-
व घ्याचा असें जे रोगादिक तें. ३ उ-
पशब्द इ०.

दुःखणे (दु. ख) (न. ना.) मनुष्यास
जो क्षरादिक व्यथा तें. २ (धा. ना.)
शरीर कि० शरीराचा अवयव रों-
गादिकांपासून उत्पन्न झालेल्या व्य-
थेने युक्त होणें.

दुःखवटा (पु. ना.) कोणकास त्या-
चा स्वकीय मेल्यामुळे जे दुःख होतें
तो. २ मृतमनुष्याचे पुत्रादिकांस त्या-
चे आप्त सुतक फिटल्यावर जो व-
स्त्रें देतात तो.

दुःखवणें (धा. ना.) आघात झाल्यामु-
ळे शरीराचा अवयव दुःखयुक्त होणें
कि० आघातानें दुःखयुक्त करणें
२ दुर्भाषण इ० कानीं कोणकाचे म-
नास व्यथा होई असें करणें. ३ फ-
ळ इ० कांचे वचेंस नख, शस्त्र इ०
कांच्या योगानें छिन्नभिन्न करणें.

दुगाणी (स्त्री. ना.) एक तांब्याचें ना-
णें आहे ती. २ घोडा इ० पशूचे

मागील दोन पाय. लाता मारणे त्या-
समयीच प्र०. [उ. ३ ठेगणें,

दुगुलें, ळें (वि०) (प्र०) दुर्बळ. २ रों-
दुग्ध (स. न. ना.) मनुष्य, पशु यां-

च्या स्त्रियांच्या स्तनामध्ये जो श्वेत
द्रव उत्पन्न होत असतो तें. २ रुई,
वड इ० कांचा श्वेतवर्ण चीक ते.

दुग्धा (सं. द्विधा) (पु. ना.) काही-
एक कर्तव्य गोष्टीच्या एक प्रकार-
त्वाचा निश्चय न झाल्यामुळे जी द्वि-
धा प्रकारता तो.

दुर्घई (वि०) दोन गस्ते ब्यास आहेत
असें घर, वाडा इ० तें.

दुजा (वि०) (प्र०) दुसरा. २ अन्य.

दुडदुड, दुडदुडा (अव्य०) जवळ ज-
वळ आणि अतिस्वरेनें पाऊल पडे
असें चालण्याचें वि०.

दुंडा (पु. ना.) मध्यें दुणून न कापि-
तां सलग्न जी पुस्तकाचीं दोन पत्रें
राखिलीं असतात तो.

दुट्टाचार्य (पु. ना.) लोक विशेषक-
रून मानीत नसता कि० मानाया
जोगा भर्गा विद्यादि गुण नसतां जो
विद्वत्तेचा डोल घालितो त्यास निंदा-
प्रसगी झणतात. [री करणें.

दुणणें (धा. ना.) दुपडी कि० दुपद-

दुणावणें (धा. ना.) दुष्ट होणें.

दुतर्फी (दु, तरफ) (अव्य०) दोनबा-
जूंस व्यापून. २ दोन राजे इ० अभि-
कारी यांजकडे देश, भंमल इ० वि-
षयीं प्रयोग.

दुतर्फी (वि०) उभयसत्ताक जो दे-
श, भंमल इ० तो. २ दोहों पक्षांस

अनुसरून केलेले भाषण इ० तें.
दुथडी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) नदी.

२ (अव्य०) दोहों तिरास व्यापून.
दुंदुभि (सं. पु. ना.) एक मोठे चर्म-
वाद्य आहे. [पात्र.

दुधाणी (स्त्री. ना.) दूध तापविण्याचें
दुधाणें (न. ना.) दुधाणी.

दुनया, दुनिया (फा० स्त्री. ना.) जग.
दुपतें (न. ना.) घरचें गाय, झेंस इ०-
कापासून निघ उरून होतें जें दूध,
दही इ० तें.

दुपार (दु, प्रहर) (स्त्री. ना.) दिव-
साचा मध्यभागरूप काळ ती.

दुपेटा (दु, पट) (पु. ना.) दर्बार, स-
भा इ० स्थळीं जावयाचें असतां अं-
गावर ध्यावयाचें वस्त्र आहे तो.

दुफळी (स्त्री. ना.) खेळणें, मारामार
करणें इ० कारणासाठीं समुदाय
फुटून ब्या दोन फळ्या होतात ती.

दुबंदी (स्त्री. ना) दोन बंद पडाया-
जोगा जो कागद ती. २ घोड्याचे
पुढले दोहों पायांस जी नालबंदी क-
रितात ती.

दुबळा (सं. दुर्बल) (वि०) विद्या, सं-
पत्ति इ० काचें बळ ब्यास नाही तो.

दुवार (सं. द्विवार) (अव्य०) दोनदां.

दुभणें (सं. दोहन) (धा. ना.) (ग्रं०)
झेंस, गाय इ० काहीं दोहिलें अस-
तां दुग्धस्त्राव करणें.

दुभतें (न. ना.) दुपतें.

दुभाषी, प्या (पु. ना.) उभयतां
व्यवहार करणाऱ्यास एकमेकांची

भाषा न समजत असतां त्यांची म-
ध्यस्थी करणारा दोन भाषा जाणणारा
तो.

दुमची (फा० स्त्री. ना.) घोड्याचे
मागले दोन पाय त्यास लत्ताप्रहर-
प्रसंगीं झणतात.

दुमजला (वि०) दोन मजले ब्यास
आहेत असें घर, वस्त्र इ० तें.

दुमाला (फा० पु. ना.) पृष्ठभाग.
२ पाठबळानें जें संरक्षण तो. ३ उ-
भयसत्ताक गांव इ० तो.

दुरडी (स्त्री. ना.) तांदूळ धुणें इ०
उपयोगी एक वेळूचें पात्र आहे ती.

दुरत्यय (सं. वि०) ब्याचा नाश क-
रून पार पडणें परम कठीण तो.

दुरवबोध (सं. वि०) दुर्बोध.

दुरस्ता (अव्य०) मार्गाचे दोहोंकडास
व्यापून पंक्तीन.

दुराग्रह (सं. पु. ना.) काहीं एक गो-
ष्टीविषयीं लोकविरोध किं० शास्त्र-
विरोध इ० संकटें आलीं असतांही
ती गोष्ट सोडायची नाहीं असा दृढ
धरलेला जो आग्रह तो.

दुरात्मा (सं. वि०) दुष्ट आहे अंतःक-
रण ब्याचें तो.

दुरापस्त, पास्त (सं. दूरापास्त) (वि०)
होईल अशी संभावना ब्याची शंभ-
र वाढ्यांनीं नाहीं असें दुर्घट कर्म तें.

दुरावणें (धा. ना.) जवळ असलेल्या
मित्रादिकांनीं एकमेकाशीं दूर पडणें.

दुराशा (सं. स्त्री. ना.) ब्या आशेचीं
सिद्धि होणें दुरापस्त ती.

दुरित (सं. न. ना.) पाप.

- दुःशक्ति (स. स्त्री. ना.) दुःसायास वा-
ईट वाढायाजोगे शिबीगाळ इ० भा-
षण ती.
- दुःस्तर (स. न. ना.) दुःशक्ति.
- दुःस्त (फा० वि०) यथायुक्त.
- दुर्ग (स. पु. ना.) किल्ला.
- दुर्गति (स. स्त्री. ना.) नरकादिक
दुष्ट फलाची प्राप्ति ती
- दुर्गम (स. वि०) जावयास कठीण जो
देशादिक तो.
- दुर्घट (स. वि०) घडायास कठीण जो
गोष्ट इ० तो. [दि. तो.]
- दुर्जन (स. पु. ना.) दुष्ट जो मनुष्या-
- दुर्देशा (स. स्त्री. ना.) वाईट अवस्था ती.
- दुर्दैव (स. न. ना.) दुष्ट फल देणार,
इष्टफलास प्रतिवध करणार असें देव
ते. २ (वि०) तशा देवाचा तो.
- दुर्धर (स. वि०) धरायास कठीण स-
पादिक तो. २ सोसावयास कठीण तो.
- दुर्निवार (स. वि०) निवारायास क-
ठीण मृत्यु इ० तो.
- दुर्बल, ळ (स. वि०) दुबळा.
- दुर्बीण, न (फा० स्त्री. ना.) नळीत
भिगे बसवून यत्र केलें असते व्याणे
दूरचा पदार्थ इष्ट दिसते ती.
- दुर्बोध (स. वि०) समजायास कठीण
जो प्रथादिक तो.
- दुर्भर (स. वि०) भरून पूर्ण करा-
यास कठीण तो. २ (न. ना.) (प्र०)
पोट.
- दुर्भिक्ष (स. न. ना.) दुकळ.
- दुर्मिल, ळ (स. वि०) दुर्लभ.
- दुर्लभ (स. वि०) व्याचा लाभ होणें
परम कठीण तो.
- दुर्लक्ष्य (स. न. ना.) (वि०) दुःस-
न्या विषयाकडे चित्तवृत्ति लागल्यामु-
ळें जवळच्या विषयाकडे व्याचें चि-
त्तानुसवान राहिलें नाहीं तें कि०
तसा स्वभाव व्याचा तो.
- दुर्लौकिक (स. पु. ना.) अपकीर्ति.
- दुर्वासना (स. स्त्री. ना.) दुष्टवासना
२ दुर्बद्धि.
- दुर्वृत्त (स. वि०) चोरी, मद्यपान इ०
दुष्ट आहे आचार व्याचा तो.
- दुर्व्यसन (स. न. ना.) मद्यपान इ०
दुष्ट व्यसन ते.
- दुर्लई (स्त्री. ना.) आत थोडा काण्स
पालून सजाव इ० लावून गोभिवत अ-
सें रजईसारखे पांपरायास वस्त्र क-
रितान ती. [३ द्वैतरूप
- दुवाड (वि०) (प्र०) द्वाड. २ कठीण.
- दुःशक्र (स. वि०) शक्य होण्यास प-
रम कठीण तें
- दुश्मन (फा० पु. ना.) शत्रु
- दुशाला (स्त्री. ना.) शालजोडी.
- दुश्चित (स. वि०) खिन्न झाले आहे
व्याचें मन तो.
- दुश्चिन्ह (स. न. ना.) अशुभ फला-
चें सूचक जें चिन्ह तें.
- दुष्कर्म (स. न. ना.) पाप लागाया-
जोगें जें कर्म ते.
- दुष्ट (स. वि०) दुःसत्याचा घातपात
करावा तें न होईल तर मत्सर तरी
करावा असा स्वभाव व्याचा तो.

दुस (पु. ना.) (प्र०) प्रमेय. [तो.
दुःसंग (सं. पु. ना.) दुष्टाचा जो संग
दुसमान - दुश्मन. [ठीण तो.
दुःसह (सं. वि०) सोसायास जो क-
दुस्तर (सं. वि०) ब्यागसून पार हो-
णें अवघड तो.

दुहिता (सं. स्त्री. ना.) कन्या.

दूत (सं. पु. ना.) कोणकास जाऊन
निरोप सांगणें, बोलावून आणणें,
कि० पत्र पोचविणें इ० कामांसाठीं
जो चाकर ठेविला असतो तो.

दूध (न. ना.) दुग्ध. २ नारळ इ०
काचा दुधासारखा जो रस दिसतो तें.

दूरदृष्टि (सं. वि०) दीर्घदृष्टी.

दूषण (सं. न. ना.) दोष.

दूस (न. ना.) (प्र०) वस्त्र.

दृढ (सं. वि०) ब्याचें छेदन, भेदन,
चलन इ० करण्याविषयीं बहून प्रयत्न
लागतो असा पदार्थादिक तो.

दृती (स्त्री. ना.) (प्र०) सुगंध.

दृश्य (सं. वि०) दिसण्याजोगें तें. [दृष्टि.

दृष्ट (सं. वि०) पाहिलेला तो. २ (स्त्री.)

दृष्टांत (सं. पु. ना.) वाक्यार्थरूप

कि० कथारूप सांगितलेला जो का-
ही अर्थ त्यास साम्यरूप प्रमाण यावें
झणून तत्सदृशरूप वाक्यांतराचा
कि० कथानराचा उपन्यास तो. २ भू-
त, भविष्यादि गोष्टींचा सूचक जो
कोणकास स्वप्न पडतो तो.

दृष्टादृष्ट (सं. स्त्री. ना.) परस्परांचे
नेत्रांचें जें परस्परास दर्शन ती.

दृष्टि (सं. स्त्री. ना.) नेत्रगोलकांत

राहाणारें पाहाण्यास साधन जें इंद्रिय
आणि त्याची वृत्ति ती. २ कोणक
पदार्थाकडे जें लक्ष्यानुसंधान ती.

दृष्टिदेखत, देखतां (अव्य०) समक्ष.

दृष्टिबंधन (सं. न. ना.) मंत्रसामर्थ्या-
नें अन्यथारूपानें पदार्थ दिसवि असा
जो दृष्टीस मोह करितात तें.

दृष्टिभेट (स्त्री. ना.) मरणोन्मुख म-
नुष्याचे जवळ नसणारे जे पुत्रादिक
ते येऊन शेवटील जी त्यांची परस्पर
भेट होत्ये ती. २ कुशलप्रक्षसंभाष-
णादिरहित कोणकाशीं कोणकाचें
केवल दर्शन मात्र ती.

दृष्टोत्पत्तीस (अव्य०) अनुभवदर्शेस.

दऊळ (सं. देवालय) (न. ना.) दे-
वाचें स्वतंत्र घर तें.

देकार (पु. ना.) लग्न इ० उत्साहांत
अनेक ब्राह्मणांस जी दक्षिणा वाटि-
तात ती. [जो मनुष्य इ० तो.

देखणा (वि०) नाका डोळ्यानें सुरेख

देखत (अव्य०) डोळ्यांनीं प्रत्यक्ष पा-

हत असतां. २ जिवंत असतां.

देखता (अव्य०) देखत.

देखरेख (स्त्री. ना.) कोणक व्यवहारा-

वर निरंतर चौकशी राखण्याचा

व्यापार ती.

देखाऊ (वि०) देखणा. २ आंत बळ-

कटी इ० तादृश गुण नसतो पाह-

ण्यान मात्र जो सुरेख तो.

देखीत, देखील (अव्य०) ब्याचें हो-

णें चरमावधिस्थ आहे त्यापुढें हें

अवयव लागतें. उ० राजा देखील

त्याच्या पाया पडतो; अर्थात् प्रधाना-

दिक पड़तात हैं सिद्धय आहि.
देखोदेखी, वेखी (अव्य०) कोणिक
कर्म केलें असता होतें काय व करावें
कोणी इ० विचार न करिता दुस-
र्यानें केलें झणून आपणही करावें
अशा समजुताने कर इ० धा० वि०.
देष्ट (पु. ना.) पानें, फुलें, फळें इ०
कांस आभारभूत जो अवयव तो
२ राजगिरा, माठ, अळें इ० कांचें
काडें तो.

देणगी (स्त्री. ना.) कोणिकाचा गुण
पाहून संतोष झाल्यामुळें जें त्यास
द्रव्यादिक देतात ती.

देणें (सं. दा) (धा. ना.) आपल्या
सत्तेत किं० आपल्याजवळ असले-
ला पदार्थ दुसऱ्याच्या सत्तेखालीं क-
रणें, पात कवित् स्वसत्तेचा निरास
असतो, कवित् नसतो. २(न.) ऋण.
देय (सं. वि०) द्यावयास जें योग्य
किं० दिलेंच पाहिजे तो.

देव (सं. पु. ना.) ईश्वर २ स्वर्गा रा-
हणारे जे इंद्रादिक ते प्रत्येकीं.
३ व्याचें पूजन, वंदन केलें असता
ईश्वरप्रसाद होतो असे जे पाषाणमू-
र्ति इ० तें.

देवडी (सं. देहली) (स्त्री. ना.) मो-
ठ्या वाळ्याचे पुढचे द्वारात जो दो-
होंकडे दोन जंज जोतीं करून शि-
पाई इ० बसापाजोगी जागा केली
असत्ये ती.

देवढें (वि०) (प्र०) अधिक.

देवता (सं. स्त्री. ना.) देव. २ इंद्रिया-
दि सर्व पदार्थमात्राचें अभिमानी ई-
श्वरांश आहेत ते प्रत्येकीं.

देवदेव (पु. ना.) देवाचें पूजन, ना-
मस्मरण, प्रदक्षिणा इ० जें अनुष्ठान तो.
देवधर्म (सं. पु. ना.) देवदेव. २ दे-
वास नवस इ० करणें तो. [इ० तें.
देवधान्य (सं. न. ना.) यव, साळो
देवब्राह्मण (सं. पु. ना.) तीर्थादिका-
च्याठायीं गेजें असतां देवास नैवेद्य,
ब्राह्मणास भोजन अशा प्रकारचा
समारंभ तो.

देवभोळा (पु. ना.) निरंतर देवाची
नामस्मरणादि सेवा करावी असें
लक्ष्य व्याचें आणि देव, साधु यांचें
असंभावित चरित जरी कोणी सांगि-
तलें तथापि कुनकारिणें त्यावर बणाचा
अविश्वास होत नाही असा जो सात्वि-
क मनुष्य तो. [धुपारा इ० करितो तो.
देवरुशी, रुषी (पु. ना.) भंगारा
देवलंड (पु. ना.) देवांप्रियार्थ करा-
याचें कर्म तें करीत नाही तो.

देवलोक (सं. पु. ना.) स्वर्ग.

देवस्त्री (स्त्री. ना.) पिशाचादिउप-
द्रवनिवारणार्थ भंगारा लावणें, भा-
पले भगीत पिशाचसंचार करून
घेणें. इ० कर्म तो. [२ शपथ.

देवांगण (न. ना.) (प्र०) गधर्वनगर.

देवांगना (सं. स्त्री. ना.) अप्सरा.

देवालय (सं. न. ना.) देऊळ.

देवाज्ञा (सं. स्त्री. ना.) देवाची आज्ञा.

२ संकेतानें मृग्यूस म्हणनात.

देविका (स्त्री. ना.) (प्र०) देवी जी
शमदमादि संपत्ति ती.

देवी (सं. स्त्री. ना.) जगदंबा. २ ज-

- न्मांत सर्व मनुष्यांस एकवार हेतो देशावर (पु. ना.) ब्राह्मण देशांतरास जो विस्फोटक रोग तो प्रत्येकीं. किं० ग्रामांतरास जाऊन प्रतिगृहीं एक एकवार जी भिक्षा मागतो तो किं० ती भिक्षा मागण्याचा व्यापार तो.
- देव्हडा (वि०) (प्र०) देहुडा. देशिक (सं. पु. ना.) गुरु.
- देव्हारा (देव, गृह) (पु. ना.) नित्य देशोधडीस (अव्य०) देशांतरास.
- पुजायाचे देव ठेवायाकरिता काष्ठा- देसाई (पु. ना.) देशमुख.
- दिकाचा अंवारो इ० आकाराचा देह (सं. पु. ना.) काया. देहावर भ- केला असतो तो. सणें, येणें ह्म० शुद्धीवर असणें, येणें.
- देश (सं. पु. ना.) काहीं पदार्थ रा- देहुडा (वि०) (प्र०) एक्या पायावर भार घेऊन उभें राहून दुसऱ्या पा- हणें, उत्पन्न होणें इ० विषयीं अभि- याचें पाऊल उचलून त्या पायावर
- करणरूपानें अभिमत जें भूतलादि टांकिलें असतां बळ होतो जो पाय तो.
- तो. २ भाषासंप्रदाय इ० कांचे भे- दानें भिन्न भिन्न मानिलेले जे भूतल- दैत्य (सं. पु. ना.) देवांची प्रतिपक्षी
- विभाग ते प्रत्येकीं. ३ व्योतिषमता- पुराणप्रसिद्ध एक जाति आहे तो.
- प्रमाणें शंभर योजनें औरसचौरस दैनोदिनप्रलय (सं. पु. ना.) ब्रह्मदेवाचे
- जो भूभाग तो. प्रतिदिवशीं या सृष्टीचा जो प्रलय होतो तो.
- देशपांडया (पु. ना.) पाटलाच्या हा- दैना (सं. दैन्य) (स्त्री. ना.) दुर्दशा.
- ताखालीं गांवचा हिशेब राखणारा दैन्य (सं. न. ना.) दरिद्रादिकांमुळें
- जसा कुळकरणी, तसा देशमुखाचे जें दीनत्व तें.
- हाताखालीं देशाचा हिशेब राखणारा दैव (सं. न. ना.) प्राण्यास सुख दुः-
- जो अधिकारी असतो तो. खादि होण्याविषयीं नियामक जो प्रा-
- देशभाषा (सं. स्त्री. ना.) ब्या ब्या चीनकर्मानुसार ईश्वरसंकल्प तें.
- देशांत ब्या ब्या भाषेनें व्यवहार २ स्वजातीय मनुष्यांचा समुदाय तें.
- होतो ती ती त्या त्याची. दैव उपडणें, उपटणें ह्म० त्यानें सु-
- दशमुख (पु. ना.) गांवांत जसा पा- खप्रद होणे. दैवफिरणें ह्म० अनुकू-
- टल तसा देशादिकांत जो अधिका- लाचें प्रतिकूल किं० प्रतिकूलाचें
- री असतो तो. अनुकूल होणें इ०.
- देशाटन (सं. न. ना.) अनेक देशा- दैवत (सं. न. ना.) देवता.
- च्याठायीं जो संचार तें. दैवयोग (सं. पु. ना.) देवाचा अनु-
- देशांतर (सं. न. ना.) लंकेपासून कूल किं० प्रतिकूलपणा तो.
- मेरूपर्यंत जी दक्षिणोत्तर रेषा मा- निली आहे तीपासून पूर्वेस किंवा पश्चिमेस इष्टदेशास जें अंतर तें
- २ इष्टदेशाहून जो अन्यदेश तें.

दैवज्ञ (सं. पु. ना.) जोशी.
 दोषुलेपण (न. ना.) (प्र०) दोनीपण.
 दोकडा (पु. ना.) दुगाणी. २. मोण्याचे
 वजनात चवाचा शतांश तो.
 दोणी (स्त्री. ना.) (प्र०) होडी.
 दोंद (न. ना.) व्यायाम नसल्यामुळे
 मोठे वाढलेले जे पोट ते.
 दोर (सं. दोरक) (पु. ना.) पापाचे
 अंगव्यापेवढी जाड केली जी दोरी तो.
 दोरखंड (न. ना.) दोर इ० ते.
 दोरवा (पु. ना.) वस्त्रांत एक भेद आहे.
 दोरा (दोर) (पु. ना.) अनेक सुते
 एकत्र वळून शिवणे इ० कासठीं मो-
 ठें सूत्र करितात तो. २ तोदूळ,
 दगड, मोती इ० कास जें सूत्राकार
 फुटायचे चिन्ह असतें तो. ३ पर-
 सरांचा काहींएक परंपरेनें योनि-
 मबंधादिक संबंध असतो तो इ०.
 दोरी (स्त्री. ना.) बारीक जो दोर ती.
 दोष (सं. पु. ना.) हा पदार्थ वाईट
 अशा व्यवहारास प्रयोजक, न्यूनता
 आधिक्य, अपराध इ० रूप धर्म-
 विशेष तो.
 दोस्त (फा० पु. ना.) मित्र.
 दोहडा (पु. ना.) (प्र०) दोहरा.
 दोहद (सं. पु. ना.) डोहळा.
 दोहरा, दोहोरा (पु. ना.) हिंदुस्थान
 भाषेत छंदोविशेषबद्ध कविताजाति
 आहे तो.
 दौत (भर० स्त्री. ना.) लिहावयासाठीं
 झाई घेण्याचें पात्र असतें तो.
 दौलत (भर० स्त्री. ना.) संपत्ति

द्यूत (सं. पु. ना.) जुगार.
 द्रव (सं. पु. ना.) पदार्थमात्राच्या ठा-
 यी स्थित जो जलांश तो कि० सुव-
 र्णादि षष्ट पदार्थांचा अभिसंयोगादि
 उपाधीनें जलसदृश होतो परिणाम
 तो. २ दया इ० कामुळे अंतःकरणास
 शैथिल्यरूप विकृति होते तो.
 द्रवणें (धा. ना.) घृतादि षष्ट पदार्थांनें
 द्रवरूप होणें. २ अंतःकरणानें दया-
 दिकांमुळे मृदुत्व पावणें.
 द्रव्य (सं. न. ना.) पृथ्वी, जल इ०
 तीं प्रत्येकीं. २ पैका. [जाणणारा.
 द्रष्टा (सं. पु. ना.) पाहणारा कि०
 द्राविडीप्राणायाम (पु. ना.) काहीं
 भाषण, कार्य इ० सरळपणानें होण्या-
 नोगें असतो उगीच राबणीच्या प्र-
 कारानें करण्याचा जो व्यापार त्या-
 स झणतात. [ळ आहे
 द्राक्ष (सं. द्राक्षा) (न. ना.) एक फ
 द्राक्षासव (सं. पु. ना.) द्राक्षाचें मद्य तो
 द्रु (सं. पु. ना.) द्रुम.
 द्रुम (सं. पु. ना.) झाड.
 द्रुहिण (सं. पु. ना.) ब्रह्मदेव.
 द्रोह (सं. पु. ना.) वैर कि० वैरपूर्व
 क जो अपकार तो. २ कोणकाचें
 वाईट केल्यामुळे त्याचा लागतो जें
 शाप तो.
 द्रुह (सं. न. ना.) युग्म. २ परस्परां
 ची लागली जी सर्धां तें. ३ व्याक-
 रणांत एक समास आहे.
 द्राड (वि०) शिव्यादेणें, चावणें, मा-
 रणें इ० दुर्गुण स्वामध्ये आहेत अ-
 सा मनुष्यादि तो.

द्वार (सं. न. ना.) द्वार. २ कोणिक
व्यवहार, स्थान इ० कांत प्रवेशादि
सिद्धीस साधनभूत जें काहीं उपका-
रक, घटक, मध्यस्थ इ० तें.

द्वारपाल, ल (सं. पु. ना.) राजादि-
काचिद्वारांत रक्षक ठेविला असतो तो.
दाही (स्त्री. ना.) राजाची शपथ ती.
द्विज (सं. पु. ना.) ब्राह्मण, क्षत्रिय,
वैश्य. २ अंडज जे पक्षी, सर्पादिक
तो. ३ दांत.

द्विजराज (सं. पु. ना.) (ग्रं०) चंद्र.
द्विजिन्ह (सं. पु. ना.) (ग्रं०) सर्प.
दिदल (सं. न. ना.) ज्यामध्ये दोन
डाळींच्या आहेत असे जें हरभरा,
तूर इ० धान्य तें.

दिमुख (सं. पु. ना.) (ग्रं०) अग्नि.
द्विरद (सं. पु. ना.) (ग्रं०) हत्ती.
दिरेफ, रेफकू (सं. पु. ना.) (ग्रं०
भ्रमर.

द्वीप (सं. न. ना.) पाण्याच्या मध्यभा-
गी देशादि वसण्याजोगा स्वतंत्र व
पृष्कळ भूभाग तें.

द्वेष (सं. पु. ना.) परसरे एकमेका-
च्या कि० एकाच्या नसून एकाच्या
मनांत जो अपकार करण्याचा भाव
असतो तो.

द्वैत (सं. न. ना.) भेदबुद्धि.

—ध—

ध- हा वर्ण एकोणिसावें व्यंजन आहे.

धका, धका (पु. ना.) ढका. २ को-
हीं एक पदार्थाचा काहीं पदार्थावर

बळकट जो आघात तो. ३ पाणी,
वायु इ० कांचा नेट संभाळण्यासाठीं
पाषाणादिकांनीं भितीसारखा बांधला
असतो तो. ४ काहीं एक व्यवहारान
जो अनिष्टापात तो. [काबुकी.

धकाधकी, धकाधकी (स्त्री. ना.) ध-
धकाबुकी (स्त्री. ना.) कोणकास ध-
के आण बुक्या यांचा मार ती.

धक (न. ना.) भयामुळें हृदयांत जो
आंचका वसतो तें.

धग (स्त्री. ना.) आसमंतात अग्नीची
जो उष्णता पसरली असते ती. २ थं-
डी जाण्यासाठीं पेटविला जो अग्नि ती.

धगड (पु. ना.) कोणक स्त्रीस पतीहू-
न जो अन्य दुसरा पति असतो तो.
२ प्रसंगीं नवऱ्यास निंदेनें क्षणतात.
३ जो ज्याचें निर्दलन पराजयादिका-
विषयीं समर्थ तो त्याचा.

धगधगीत (वि०) ज्वरादिकामुळें अ-
त्यंत तापलें जें शरीर तें. २ (ग्रं०)
पुण्यवृत्तानें जें शरीर तेजःपुंज तें.
धजणें (धा. ना.) काहीं काम करण्या-
विषयीं पुढें होणें.

धजावणें (धा. ना.) धजणें.

धट (पु. ना.) खजुराचीं कपातें इ०
वजन करण्यासाठीं जीं दांडी टां-
गिली असते तीं. २ (ग्रं०) निक्षेप.
३ (वि०) धट्ट.

धटिंगण (वि०) शरीरानें बळकट,
मोठा असून ज्यास दुसऱ्याची भोड
मर्यादा नाही ती. २ (पु०) (ग्रं०)
प्रसंगीं पुरुषमात्रास म्हणतात.

धट्ट (वि०) ज्याचे अंगीं भय व नम्र-
ता नाही ती.

धट्टाकट्टा, खट्टा (वि०) ब्याचें शरीर निरोगी असून वळकट तो.

धड (न. ना.) मान तुटून अवाशिष्ट राहिलें जें शरीर तें. २ (वि०) फुटकें, फाटकें नव्हे जें पात्र, वस्त्र इ० तें. ३ (अव्य०) पुरतेपणी यथास्थित जसें असावें तसें.

धडक (स्त्री. ना.) धडक किं० ठोकर. २ (अव्य०) भय, शंका इ०-कांनीं मध्ये संकोच किं० विराम न पावतां.

धडकणें (धा. ना.) अग्नि, काम इ० प्रवृत्तिलित होऊन वृद्धिंगत होणें.

धडका (अव्य०) धडक.

धडकी (स्त्री. ना.) भयादिकानें हृदयांत धक्का बसल्यासारखी विकृति होत्ये ती.

धडगत (स्त्री. ना.) चांगला परिणाम होईल असें दिसायाजोगी जी दशा ती.

धडधडीत (वि०) अन्यथारूपता किं० गौणता यांची संभावनाही न भासे असें तें.

धडधाकड (वि०) फाटकें, तुटकें नव्हे जें वस्त्रादि किं० धट्टाकट्टा जो मनुष्यादि तो.

धडपड, फड (स्त्री. ना.) काहीं उद्योग करतेवेळेस कौशाम्ये किं० अडाणीपणामुळे इकडचें तिकडे, तिकडचें इकडे असा जो आदळ, आपट इ० रूप व्यापार होतो ती.

धडफुडें (वि०) (प्र०) खरें. २ (अव्य०) खराखरी. ३ हातोपाती. [भ्रंय.

धडवता (वि०) (प्र०) निघडा. २ नि-

धडवती (स्त्री. ना.) नित्य नैसर्ग

इ० उद्देशानें घेतलेलीं जी धोत्रें लुगडीं इ० वस्त्रें ती किं० इष्टकाल मर्यादित नित्योपभोग्य वस्त्रांची पर्वाप्ति ती.

धडा (पु. ना.) एक दिवसांत पाठ होत इतकीं अक्षरें किं० अंक पंतो जी मुलास लिहून देत असतो तो.

२ कोणेंक व्यवहाराविषयीं आपण करून दाखविल्यामुळे किं० या या प्रकारें करावें असें सांगितल्यामुळे दुसऱ्यास लागते जी रीत तो. ३ दाहा शेर जें वजन तो. ४ मनाचा निश्चय. ५ पोटांत एक रोग असतो तो.

धडाका (पु. ना.) कडाका. २ झपाटा.

धडाखडा (वि०) धट्टाकट्टा.

धडीपगडी (स्त्री. ना.) सभादिकांत जावयाचें असतां पुरुषास शेला, पागोटें इ० वस्त्रें लागतात ती.

धडोती (स्त्री. ना.) धडवती.

धडोतें, डौतें (वि०) (प्र०) सुशोभित.

धण (स्त्री. ना.) एकाचा तोंडा, नाश किं० प्रयत्न विफल होऊन दुसऱ्यास अनायासें यथेष्ट धनादिकांचा लाभ होऊन होते जी त्याची भरती ती.

२ (प्र०) समृद्धि.

धणी (पु. ना.) धनी. २ (प्र०) इच्छा

धणीवरी (अव्य०) (प्र०) यथेच्छ तृप्ति होईपर्यंत.

धतुरा, धत्तुरा (पु. ना.) दाखविणें याच्या योगीं प्र०. दुसऱ्याचें द्रव्यादि घेऊन दिवाळें काढणें किं० पळून जाणें अशा प्रकारें ठकविणें.

धंदा (पु. ना.) उद्योग.

धन (सं. न. ना.) रूपया, होन, सो-

नै, रूपे इ० जो अर्थ तो. २ विद्या-
दिकास आरोपाने म्हणतात.

धनको, धनकोनाम (पु. ना.) साव-

कार जो कर्जाऊ रूपये इ० देतो तो.

धनत्तर (वि०) प्रशस्तपणे मोठा जो
वाडा, पर्वत, वृक्ष इ० तो.

धनाढ्य (सं. वि०) धनवान्.

धनिक (सं. वि०) धनाढ्य.

धनी (सं. पु. ना.) जो पदार्थ व्या-
च्या सत्तेत असतो त्या पदार्थाचा तो
किं० जो मनुष्य व्याचा चाकर
त्याचा तो. [आहे व्याणें तो.

धनुर्धर (सं. वि०) धनुष्य धारण केलें

धनुष्य (सं. न. ना.) तोंड मारण्यास
साधन जें कमान इ० करितात तें.

धन्य (सं. वि०) पुण्यवान्. २ कृतकृत्यता
पावला जो तो.

धन्वंतरी (सं. पु. ना.) चवदा रत्नांत
निघालेला एक वैद्य आहे. २ पद्मह-
स्ती जो यशस्वी तो. ३ वैद्यास स्तुती-
ने म्हणतात.

धन्वयी (वि०) (प्र०) धनुष्य धरणाऱा.

धवधवा (पु. ना.) खाली पडणारा
पाण्याचा मोठा झोत तो.

धवावा (पु. ना.) (प्र०) धवधवा.

धमक (स्त्री. ना.) भुमुक काम मी
कराव असो जो स्वसामर्थ्याचा म
नांत निश्चय असतो तो. २ उत्सव.

धमकणें (धा. ना.) वायुवेकृतीने श-
रीरातील शीर, व्यथा होई अशी
उडणें.

धमकावणी (स्त्री. ना.) धमकी.

धमकी (स्त्री. ना.) दडकावणी.

धमनी (सं. स्त्री. ना.) फुंकणी. २ श-
रीरातील शीर, रक्तवाहिनी.

धर (पु. ना.) भाषण किं० मलमूत्र-

विसर्ग यांचा काहीएक काल भटपून

धरण्याविषयी त्या त्या इंद्रियाचेठायीं

जो शक्तिविशेष असतो तो. २ भाष-

णादि व्यवहारीं एकवार केलेला नि-

यम इ० त्यास अन्यथा न होऊं दे-

ण्याविषयी जो स्थिरता तो इ०.

३ (सं.) पर्वत.

धरण (सं. न. ना.) पाणी फुगून पाट

इ० कांत चढायाकरिता नदी इ०

कांस जो बांध घालितात तें.

धरणी (सं. स्त्री. ना.) पृथ्वी.

धरणीकंप (सं. पु. ना.) भूकंप.

धरणें (सं. धृ०) (धा. ना.) मुष्टि इ०

कांनै काहीएक पदार्थ गवसून राही

असा करणें. २ काहीएक पदार्थ

किं० गोष्ट लक्षांत ठेवणें. ३ (पु.)

(प्र०) तगादा.

धरणेंपारणें (न. ना.) एक दिवस जे-

वावें; एक दिवस उपवास करावा अ-

सें एक व्रत आहे तें.

धरबंद, बंध (पु. ना.) भुमुक शी-

तीनें भुमुक गोष्ट व्हावी अन्यथा

होऊं नये असा प्रमाणपूर्वक जो एक

नियम असतो तो. २ धर.

धरसोड (स्त्री. ना.) कोणेंक पदार्थ,

गोष्ट इ० कांतील काहीं अंश धरणें

व काहीं सोडणें असा व्यापार तो.

धरा (सं. स्त्री. ना.) पृथ्वी.

- धर्म (सं. पु. ना.) व्याणें व्याणें जें धश्चोट (वि०) मान अपमान न पाहतों जें कर्म करावें म्हणून शास्त्रानें सांगितलें आहे त्या त्या मनुष्याचा तें तें कर्म तो किं० त्याच्या अनुष्ठानानें जें पुण्य उत्पन्न होतें तो. २ प्राणिमात्रापासून प्रतिदान किं० प्रत्युपकारादि न इच्छितां अन्न, उदक, द्रव्य इ० कांचें यथायोग्य दान तो. ३ पदार्थमात्रावर विशेषणलें करून भासमान जो गुण, जाति इ० तो. [तृण. धर्मधेनु (स्त्री. ना.) (प्र०) हरलीनामक धर्मपोई (स्त्री. ना.) दुष्काळांत किं० मार्गादिकांचे ठायीं अन्न, उदक घेऊन वसून आल्यागेल्या भुकेल्या तान्हेल्यास धर्मार्थ अन्नउदकाचें दान करितात ती.
- धर्मशाला, शाळा (सं. स्त्री. ना.) मार्गादिकांचे ठायीं पांथस्थास उतरायासाठीं धर्मार्थ जें घर बांधून ठेविलें असतें ती.
- धर्मशास्त्र (सं. न. ना.) वर्णाश्रमधर्माचें प्रतिपादक जें मन्वादिप्रणीत शास्त्र तें.
- धर्मात्मा (सं. वि०) निरंतर दान धर्म करीत असले अशा व्याची अतःकरणवृत्ति तो. [दान तो.
- धर्मादाय (सं. पु. ना.) धर्मार्थ जें धर्माध्यक्ष (सं. पु. ना.) धर्मसंबंधी जो अधिकारी तो.
- धव (सं. पु. ना.) नवरा.
- धवल (सं. वि०) पांढरा.
- धवळार (सं. धवल, आलय) (न. ना.) गच्ची इ० कांनें सुशोभित मंदिर तें.
- धश्चोट (वि०) मान अपमान न पाहतों मिळेल तेथें खावें, मनस्वी नाचून उडत असले अशा स्वभावाचा जो त्यास म्हणतात.
- धष्टपुष्ट (वि०) धडाकडा.
- धसकट (न. ना.) तूर इ० लहान लहान झाडे किं० खाद्यांचीं अथे तोडिलीं असतां शरीर, वस्त्र इ० कांस लागाया जोगें खुट किं० त्याच आकाराचें खिळ्याचें अग्र इ० तें.
- धसका (पु. ना.) भयानें हृदयांत धक्का बसतो तो.
- धसकावणें (धा. ना.) वांकडांतिकडा पदार्थ चिरल्यानें इ० नामेल हें भय मनांत न धरितां तोडणें, फाडणें, ओढणें इ० करणें.
- धसफस (स्त्री. ना.) कलहापूर्वीं परस्परानें यत्किंचित् तुष्टकें भाषण ती.
- धस्स (न. ना.) धक्का.
- धसाळ, साळू (वि०) (प्र०) विमराळू. २ वेडा. ३ मोठें.
- धाक (पु. ना.) भय.
- धाकटा (वि०) लाहान.
- धाकला (वि०) धाकटा.
- धाकुटा (वि०) (प्र०) नाकटा.
- धांगडधिगा (पु. ना.) व्यास ताळनत नाहीं अशा नाचण्याचा गोंधळ तो.
- धाटी (स्त्री. ना.) धाटणी, रीत, मार्ग.
- धाड, धाडी (स्त्री. ना.) सर्वस्वनाशकारक जे अग्नि, चोर इ० न्याचा अकस्मात् जो कोणेकावर त्या त्या प्रकारें करून पान ती. २ पाचक,

पाहुणे इ० कांचेही पतनास झणतात.
धाडणें (धा. ना.) मनुष्य, कागद,
निरोप इ० कोणकस्थळीं कोणक म-
नुष्यापार्शीं आज्ञादिद्वारा जाई असा
प्रवृत्त करणें.

धाडस (न. ना.) धारिष्ट.

धाडोळा (पु. ना.) (प्र०) शोध.

धाणें (धा. ना.) तृप्त होणें.

धात (सं. धातु) (स्त्री. ना.) रेत.

२ (प्र०) कथा इ० कांत जी कल्पित
गोष्ट सांगतात ती.

धातु (सं. स्त्री. ना.) धात. २ रक्त,
मळजा इ० सात प्रकारची ती.

३ सोनें, रुपें इ० ती प्रत्येक.

धातुराशी (पु. ना.) (प्र०) देह.

धातुर्वाद (पु. ना.) (प्र०) सुवर्ण
इ० करण्याची विद्या.

धात्री (सं. स्त्री. ना.) आवळी. २ आ-
वळकटी. ३ दाई. ४ पृथ्वी.

धादल (स्त्री. ना.) चित्त स्थस्थ नस-
ल्यामुळे काहीएक कार्याची जी
अव्यवस्था होत्ये ती. २ चित्ताची
व्यग्रता ती. [खंडत्व.

धांदा (पु. ना.) (प्र०) दोरा. २ अ-

धादांत (पु. ना.) शास्त्रमतास अनुकू-
ल असो कीं नसो असो आपले अ-
नुभवावरूनच जो कोणक गोष्टीविष-
यीं सिद्धांत वाटत असतो तो. २ (वि०)
धडधडेत.

धादावणें (धा. ना.) काहीएक प-
दार्थाचे प्राप्तीविषयीं अतिशयित उ-
त्कंठित होणें. [तें.

धान्य (सं. न. ना.) गहू, हरभरा इ०

धान्यवणवी (धान्य, वणवा) (प्र०)
(स्त्री. ना.) भकस्मात् धान्य जळ-
ण्याचा व्यापार ती.

धाप (स्त्री. ना.) दमा. २ धावणें इ०
कांमुळे जी श्वासाची अधिक गति
होत्ये ती.

धाबळ,ळी (स्त्री. ना.) ऊर्णा वस्त्र आहे.

धावें (न. ना.) घरावर मातीचा पेंडा
घालून आच्छादन करितात तें. २ को-
णेकास धाव्यावर बसविणें इ० त्या-
पासून द्रव्यादि घेऊन त्यास हिंगो
दाखविणें किं० सर्वस हरण करून
भिकेस लावणें.

धाम (सं. न. ना.) (प्र०) तेज. २ रा-
हाण्याचें घर तें. ३ (प्रा. स्त्री. ना.)
एकसमयावच्छेदेंकरून मनुष्य, पशु
इ० कांस डबरादि उपद्रवाची व्याप्ति
होते ती.

धामधूम (स्त्री. ना.) लोकांस उपद्रव
व्हावयाजोगी परचक्रादिकृत गडब-
ड ती.

धाय (स्त्री. ना.) (प्र०) रडण्याची
मोठी आरोळी ती मोकल, फोड
इ० योगीं प्र०. २ समाधान.

धायकंप (पु. ना.) (प्र०) संकल्पविकल्प.

धायपण (न. ना.) (प्र०) पालन,
संरक्षण. २ समाधान.

धाया (स्त्री. ना.) (प्र०) दाई.

धार (सं. धारा) (स्त्री. ना.) जला-
दि पातळ पदार्थ वरून पडत असतां
त्याचा जो दोरीसारखा आकार
दिसतो तो. २ व्यास वेग बहुत अ-
सा जो नद्यादिकांचा प्रवाह ती. ३ दश-

स्त्रानें जिकडून कापायाचें विकडील जो शस्त्राचा भाग तो. ४ पर्वताची मस्तकप्रदेशाची कड ती. धार काढणें म्ह० दूध काढणें इ०.

धारक (सं. वि०) धारण करणारा जें तो. २(प्रं०)(न.) युद्ध. ३(पु.) धाक.

धारजिणा (वि०) जो मनुष्य, पशु, व्यवहार, देव इ० ज्या मनुष्यादिकानें सेविला असता फलद्रूप होतो तो त्यास. धारजिणें (न. ना.) मनुष्यादिक सेविलें असता आपल्यास त्यानें फलद्रूप व्हावें असा जो काहीं दैवयोग असतो तें.

धारण (सं. न. ना.) धरण्याचा व्यापार तें. २ (स्त्री. ना.) धान्यादिक्रयी अमुक प्रमाण धान्यादिकांस अमुक द्रव्य पडतें असा जो नियम चालला असतो ती. पांचावर धारण वसणें झ० भयानें विव्हाळ होणें. ३ (पु.) घराचा आधारसंभ.

धारणा (सं. स्त्री. ना.) बुद्धि.

धारणू (पु. ना.)(प्रं०)वाळलेलें काष्ठ.

धारणेंपारणें (न. ना.) धरणें पारणें.

धारसा (पु. ना.)(प्रं०) लोकरूढी.

२ जलाचा प्रवाह.

धारसें (न. ना.)(प्रं०) धरण.

धारा (सं. पु. ना.) शेत इ० कांस जें रानकीय देय तो. २ अमुकानें अमुक करावें, अमुकास अमुक द्यावें असा जो भाडें, विक्रय, चाकरी इ० व्यवहाराविषयीं संप्रदाय पडला असतो.

धाराधरकाळ (पु. ना.)(प्रं०) पर्जन्यकाळ.

धारिष्ट (सं. न. ना.) कोणिक कार्यापासून भय इ० कानें पराङ्मुख न होण्याविषयीं अंतःकरणाचा दृढतारूप गुण तें.

धारुण (न. ना.) धातुपुष्टी इ० कांसाठीं कासेतून काढिताच तें उन उन पितात दूध तें.

धारें (न. ना.) गवाक्ष.

धार्मिक (सं. वि०) धर्मात्मा.

धालेपण, पणा (पु. न. ना.)(प्रं०) तृप्ति.

धांव (धावणें) (स्त्री. ना.) तरेनें चालण्याचा जो व्यापार तो. २ गाडीचे चाकाभोंवती जी लोखंडाची पट्टी मारिली असत्ये ती. ३ मोटोचे बैलास मोट वाहताना जो प्रदेश चालवा लागतो तो. ४ काहीं खर्चवेच इ० करण्याविषयीं आपले शक्तीची किं० संकल्पाची कोणिक अवधीपर्यंत गति ती.

धांवकारू (पु. ना.)(प्रं०) पाठराख करण्याविषयीं धावणारा तो.

धांवणें (धा. ना.)(सं. धावन) अतिशयित वेगानें चालणें. २(न. ना.) चोरधरणें, आगविश्राविणें इ० कांसाठीं राजसेवकाचें जें धांवत आगमन तें. ३ धांवत येणारे जे राजसेवकादिक तें. ४ (प्रं०) जाळणें.

धांवा (धावणें) (पु. ना.) स्वसंकटनिवृत्त्यर्थ ईश्वरादिकांस धांवत यावें अशी जी प्रार्थना तो. २ त्याच अर्थाचीं जीं गाणीं असतात तो.

धांवाधांव (स्त्री. ना.) काहीं संकटादि

निवारणार्थं अनेक उपाय करेनं के-
ले पाहिजेत झणून इकडे धांव तिकडे
धांव इ० रूप जो खटपट ती.

धाविन्नणें (धा. ना.) (ग्र०) धावणें.

धास्त (भर० स्त्री. ना.) एकवार घे-
तलेल्या भयाचा कि० शोकाचा वारं-
वार धस्त धस्त व्हावयाजोगा अं-
तःकरणांत जो संस्कार राहातो ती.
२ दहशत.

धास्ती (स्त्री. ना.) धास्त.

धिकू (अभ्य०) व्यर्थतादिमूलक तिर-
स्कार विधानाचें द्योतक.

धिकार (सं. पु. ना.) कोणेंक गो-
ष्टीची किं० पदार्थाची धिकू, वाईट,
छिः इ० शब्दांनी निंदा तो.

धिग (पु. ना.) (ग्र०) कीर्तन इत्या-
दिकांचा गजर तो.

धिगाणा (पु. ना.) इकडून तिकडे
उज्या मारणें, नाचणें इ० उनाडव्या
करण्याचा व्यापार तो.

धिगामस्ती (स्त्री. ना.) दांडगेपणानें
मारामार करणें, उज्यामारणें इ०
व्यापार तो.

धिटीव (स्त्री. ना.) (ग्र०) धीटपणा.

धिंड (स्त्री. ना.) चोरादिकांस अप्र-
तिष्ठा होण्यासाठीं गाढवावर वसवून
पांच पाट काढणें इ० कानें विशोभि-
त करून प्रामादिकांत वाद्यादिपूर्वक
फिरवितात ती इ०.

धिंडवडा (पु. ना.) शिष्यागाळी दे-
ऊन जी अप्रतिष्ठा कि० कोणेंकाचे
कुकर्माचा बोभाटा तो.

धिपाड, प्याड (वि०) फार उंच तो.

धिमा, धिम्मा (वि०) क्रोधादिकानें
उतावळा होत नाही असा स्वभाव ज्या-
चा तो.

धिरा (धीर०) (पु. ना.) तुळई इ०-
कांस खावासारखा जो टेंका देतात तो.

धिरेधिरे (अभ्य०) अतित्वरा नकरिता.

धिवसा (पु. ना.) (ग्र०) धैर्य.

धी (सं. स्त्री. ना.) बुद्धि.

धीट (वि०) धट्ट.

धीर (सं. पु. ना.) धारिष्ट. २ कर्त-
व्यकार्य, प्राप्तव्यलाभ इ० कांसाठीं
उतावळेपणा न होण्याविषयीं कारण
जो अतःकरणनिष्ठ धर्मविशेष तो.

३ (वि०) गंभीर. [जाति आहे तो.

धीवर (सं. पु. ना.) कोळी झणून एक
धुई (स्त्री. ना.) थंडीचे दिवसांत कि०
पर्जन्यकाळी आकाशांत धुरासारखें
जे येतें ती.

धुकुट (न. ना.) धुई.

धुकें (न. ना.) धुई.

धुगधुगी (स्त्री. ना.) वाक्रीचे अवयव
सर्वे निक्षेपित पडून केवळ कंठप्रदे-
शीं मात्र अवशिष्ट जो प्राणांश ती.
२ गळ्यावरचो खळी.

धुगधूग (स्त्री. ना.) धुगधुगी.

धुडका (पु. ना.) वस्त्रादिक फाटून
झाल्या ज्या अनेक चिंध्या तो. २ वा-
दी, प्रतिवादी इ० कांची जी दुईशा ती.
धुडकावणें (धा. ना.) वादी इ० कां-
स पराभूत करून टाकणें.

धुडगूस (पु. ना.) वस्त्रादिक चुलून
मळून दुईशा पावे असा त्याजवर

नाचणें लोळणें इ० व्यापार तो.
धुंडणें (धा. ना.) काहीं पदार्थ सां-
पडायसाठीं तें तें त्याचें स्थळ अवय-
वशः पाहाणें.

धुंडाळणें (धा. ना.) धुंडणें.

धुणी (स्त्री. ना.) शरीर इ० कातील
मल रोगांश इ० कांच्या निःशेष जा-
ण्याचा प्रकार ती. २ गोसावी, बै-
रागी इ० क कचित् स्थलीं नेहेमी
अग्नि बाळगित असतात ती.

धुणें (सं. धावन) (धा. ना.) जला-
दिकानें वस्त्रादिक निर्मळ करणें.
२ (न.) धुवायाचें जें वस्त्र तें.

धुतारा (सं. धूर्त) (वि०) लोकांस
भोंदून ठकवितो तो.

धुंद (वि०) मद्यादि मदानें ब्याची शु-
द्धि गेली आहे तो कि० न्याचे ढोळे.
२ दूरवर स्वच्छ न दिसायाजोगें
धूळ, धूर इ० कांमुळें झालें जें आ-
काश, दिशा इ० तो.

धुंदाई (स्त्री. ना.) राजादि धन्याचें
भय न बाळगिता ब्यास वळ होईल
त्यानें मारावें, लुटावें इ० जो राज्या-
दिकांचेठायीं वतनप्रकार तो.

धुंदी (स्त्री. ना.) मद्यादिकांचा जो
उन्माद ती. [२ दिवटीचा पोत तो.

धुंधुरू (पु. ना.) (प्र०) काजवा.

धुपणें (धा. ना.) धुतलें जाणें. २ अ-
ग्निसंयुक्त काषादिक न पेटता धूमयु-
क्त होणें. [उगाई.

धुमश्चक्री (स्त्री. ना.) झिबड. २ दां-

धुमाडू (पु. ना.) (प्र०) अधिकपणा

धुमाळी (स्त्री. ना.) धुंदाई. २ झिबड

धुरंधर (वि०) राजकार्यादि व्यवहारा-
चा भार मुख्यनेकरून ब्याजवर
असतो तो. २ ज्या कार्यात जो पुरा
प्रवीण तो त्याविषयी.

धुरधूर (अव्य०) (प्र०) पुढें पुढें.

धुरळा (पु. ना.) मार्गादिकांवर के-
वळ बारीक झालेली जी मृत्तिका अ-
सते ती.

धुरसा (पु. ना.) (प्र०) अग्रभाग.

धुराडी (स्त्री. ना.) अतिशयित धूर ती.

धुराडें (न. ना.) चूल इ० कांचे व-
रील प्रदेशीं धूर बाहेर जावा झणून
गवाक्ष राखितात तें.

धुरी (स्त्री. ना.) काहीं कारणासव
काहीं औषधादिक अग्नींत घालून धू-
र करितात ती. २ (प्र०) पुढीलप-
णा अशा अर्थावरून विषयसन्मुख-
ता ती.

धुरे (अव्य०) (प्र०) पुढें.

धुरोळा (पु. ना.) धुरळा.

धुलाई (स्त्री. ना.) वस्त्रें धुतल्याचीं
परगस मजूरी देतात ती.

धुवट (वि०) धुतल्यामुळें कोरेपणा
जाऊन स्वच्छ झालेलें वस्त्र तें.

धुसमुसणें (धा. ना.) आतचे आत
फुंदून फुंदून रडणें.

धुसर (पु. ना.) (प्र०) गुलाल, बुका
इ० उधळायीचें द्रव्य तो.

धूड (न. ना.) मोठ्या शरीराचा जो
मनुष्यादि त्यास झणतात.

धूप (सं. पु. ना.) झाडाचा चोक आ-
हे. २ सुगंधी धूर यावा झणून जा-
ळितात जें उद इ० तो.

धूम (सं. पु. ना.) अग्निसि ओल्या
ळांकडाचा संयोग झाला असतो त्या
ओळिपणाचा परिणाम होऊन जो ऊ-
र्ध्वगति पावत असतो तो. २ (स्त्री.)
धावप्रथमार्थी. ३ सैन्यादिकून दंग्यास
म्हणतात इ०.

धूमकेतु (सं. पु. ना.) शेंडेनक्षत्र.

धूम्र (सं. पु. ना.) भूर.

धूम्रपान (सं. न. ना.) गोस्तावी इ०
तपश्चर्येसाठी अग्नीवर उलटें टागून
ठेवून भूर भक्षण करितात ते. २ गु-
डगुडी ओढण्यास संकेतानें झणतात.

धूर (पु. ना.) धूम्र. २ गाडा गाडी इ०
काचा अग्नभाग. ३ पायांचे अंग-
द्याचे पाठीमागे उंच जो पावलाचा
पृष्ठभाग ती.

धूर्त (सं. वि०) न बोलतां आकारा-
दिकावरून दुसऱ्याचें इंगितादि जा-
णणारा चतुर तो. २ दुसऱ्यास फस-
विण्याविषयी अनेक कपटयुक्ति जाण-
णारा लबाड तो.

धूळ (स्त्री. ना.) वारीक झालेली मृ-
त्तिका ती. २ कोणक मनुष्यादि प-
दार्थ किं० व्यवहार यांची झाली
जो दुर्दशा तिला झणतात.

धूळधाणी (स्त्री. ना.) दुर्दशा.

धृति (सं. न. ना.) धैर्य.

धेंड (न. ना.) विद्या, पराक्रम इ०
गुणानें, मान्यतेनें जो जड ते.

धेडगुजरी (वि०) अनेक भाषांचे श-
ब्दांचा संकर व्यामध्यें आहे असें
भाषण ते.

धेनु (सं. स्त्री. ना.) गाय.

धैर्य (सं. न. ना.) धीर.

धैर्यवान् (सं. वि०) धैर्याचा.

धोकटी (स्त्री. ना.) (प्र०) शरीर.

धोकड (वि०) (प्र०) बळवान्.

धोका, धोका (पु. ना.) काहींएक

अनिष्ट प्राप्त होईल अशी जी भया-
ची संभावना असत्ये तो. २ व्यवहा-
रादिकांत वसत्ये चपेट तो.

धोंगटी (स्त्री. ना.) वस्त्रा इ० जोकी
करण्याचें साहित्य न्हावी ब्यांत बाळ-
गीत असतो असें चर्मपात्र आहे ती.
२ पडशी.

धोंड (स्त्री. ना.) मोठा जो धोंडा ती.

धोंडी (स्त्री. ना.) (प्र०) धोंड.
२ आकार.

धोंडभट्टी (स्त्री. ना.) जलच्छान न
करितां स्नान केल्यासारिखें दिसवें
म्हणून भस्म, गंध इ० कांचें धारण
करितात ती.

धोंडा (पु. ना.) दगड. २ अधिक
मास. ३ अधिक मासांत भात पुरण
घालून कणकीचें पकान्न करितात तो.

धोत (पु. ना.) पाण्याचा किं० अ-
ग्नीचा लोट तो.

धोतरा (सं. धतूर) (पु. ना.) एक
फुलझाड आहे. २ त्याचें बीं तो.

धोधा (पु. ना.) उंच प्रदेशावरून
मोठी जी पाण्याची धार पडत अ-
सत्ये तो.

धोपट (वि०) लहान मोठे सर्व जावात
येतात असा जो सरळ मोठा मार्ग तो.

धोपटणें (धा. ना.) काठी इ० कानें

काहीएक पदार्थ किं० मनुष्यादिक यास पुष्कळ वडविणें.

धोपाटी (स्त्री. ना.) दोहों हातांनीं काठी उचलून बळानें जो गुरूं इ० कांवर तडाखा देतात तो.

धोवी (पु. ना.) परीट.

धोरण (न. ना.) कोणेंक कार्यादिक या या प्रकारें होईल, असेल इ०रूप अनुमानादिकांवरून जो तर्क मनांत येतो तें किं० तो तर्क करण्याविषयीं उपयुक्त जें बुद्धिपाटव तें. २ (प्र०) सुषुम्नानाडीचा मार्ग.

धोशा (पु. ना.) काहीं कार्यावर झटून प्रवृत्त होण्याचा प्रकार तो.

ध्यान (सं. न. ना.) ईश्वराचें स्वरूप मनांत आणून काहीएक वेळ पाहाण्याचा व्यापार तें. २ अंतःकरण, मन. ३ आकृति. ४ चिन्ह.

ध्यानीमनी (अव्य०) अंतःकरणाच्या अवस्थादिभेदेकरून होणाऱ्या ब्या अ-संख्यात वृत्ति त्यांतील एकाही वृत्तींत, नसणें याच्या योगीं प्रयोग.

ध्यास (सं. पु. ना.) काहीएक गोष्टीचा किं० पदार्थाचा क्षणमात्रही विसर पडत नाही असा जो अंतःकरणास भाव होतो तो.

ध्रुपद (सं. न. ना.) गाण्यांत एक चीज आहे. २ पालोपद.

ध्रुव (सं. पु. ना.) पृथ्वीचे उत्तरेस एक तारा आहे. २ (वि०) निश्चळ.

ध्वज (सं. पु. ना.) देवालय किं० राजद्वार इ० कापुडें उंच स्तंभ पुरून चिन्हविशेषाकित त्याजवर वस्त्र ला-

वितात तो. राजादिकांच्या स्वारीपुढें त्या स्तंभासुद्धी यशाचें चिन्ह झणून चालत असतो तो.

ध्वजा (स्त्री. ना.) ध्वज.

ध्वनि (सं. स्त्री. पु. ना.) श्रोत्रेंद्रियास ग्रहणयोग्य जें शब्दसामान्य तो. २ (प्र०) भावार्थ, अभिप्राय. ३ संशय.

ध्वनित (सं. वि०) ध्वनीनें ज्ञापित जो अर्थ तो. २ (प्र०) अस्पष्ट, गुप्त.

—न—

न—हा वर्ण विसावें व्यंजन आहे. (अव्य०) निषेधार्थक.

नई (स्त्री. ना.) (प्र०) नदी.

नकटा (वि०) ब्याचें नाक कापळें आहे किं० अंखूड आहे किं० बसकें आहे तो.

नकल, नकल (अर० स्त्री. ना.) द-सऐवजीं कागद, ग्रंथ इ० कांची जी लिहून केली प्रत ती. २ चमत्कारजनक किं० हास्यजनक जो भाषणादि व्यापार ती. ३ काहीएकासारखा दिसे असा केला दुसरा पदार्थ किं० भाषणादिक ती. ४ निर्वेश.

नकशा (अर० पु. ना.) गृहादिकांचा आकार कागद इ० कांवर काढिताना तो. २ सर्वांनीं चांगलें म्हणाय-जोगें जें काहीएक कर्म तो. ३ दुसऱ्याचे इर्ष्येनें केलें जें अधिक कर्म तो.

नकशी (अर० स्त्री. ना.) काष्ठ, वस्त्र इ० कांवर वेलवूट, जाळी इ० जें बारीक काम करितात ती.

- नकार (पु. ना.) नाही म्हणणें असा जो व्यापार तो. [मार्थी. जो मनुष्य तो. २ निर्द्वय जो मनुष्य नकाशा (अर० पु. ना.) नकशा प्रथ- त्यास ह्मणतात. [चर्मवाद्य आहे. नकी, नकी (अर० वि०) अंतर न नगारा (अर० पु. ना.) एक थोर ठेविता निखालस सांगाणाची जी नम (सं. वि०) नंगा. किंमत इ० ती. नजर (अर० स्त्री. ना.) दृष्टि. २ रा- जादिकांची जी कृपा ती किं० ती नकुल (सं. पु. ना.) मुंगूस. संपादण्यासाठीं त्यास जो पदार्थ ने- नक्त (अर. वि०) रोकडे नाणें तें. ऊन देतात ती. [द्वितीयार्थक. २ (सं. न.) रात्र. ३ दिवसभर उ- नजरनजराणा (अर० पु. ना.) नजर- पोषण करून रात्रीस जेवणें असें ए- नजराणा (फा० पु. ना.) नजरद्वि- क प्रत आहे तें. तीयाथी. [प्रदेशी. नक्र (सं. पु. ना.) घोरपड. २ सुसर. नर्जाकि, ख (फा० अर्थ०) जवळच्या नखरा (फा० पु. ना.) शृंगारचेष्टा- नट (सं. पु. ना.) स्त्रिया इ० कांचा प्रदर्शक जो नेत्र इ० शरीराचे अ- वेष धारण करून नाचतो किं० अ- वषयांचा हावभाव तो किं० शरीरा- नेक प्रकारचे खेळ करून उपजी- वरील वस्त्र भूषणादिकांचा रचना- वन करितो तो. २ नटण्याचा स्वभाव विशेष तो. ब्याचा त्यास ह्मणतात. ३ मनुष्यात एक जाति आहे. नखी (स्त्री. ना.) सतार, सारमंडळ नटणें (धा. ना.) अलंकार, वस्त्र इ०- इ० वाजवितेवेळेस जें तारेचें वलय कांहीं, हावभावांनीं सुशोभित वनणें. करून बोटाल अडकवितान ती. २ कोणेंकाचा वेष धारण करणें. २ (ग्रं०) निक्षय. नटी (सं. स्त्री. ना.) सूत्रधाराची जी नखुरडें (न. ना.) नखात एक रोग स्त्री ती. होत असतो तें. नग (सं. पु. ना.) सुवर्णादिकांचीं नठयाळ (वि०) (ग्रं०) नष्ट, ह्वाड. स्त्रियांचीं छोकींत घालाणाचीं भूषणें नड (स्त्री. ना.) काहीं कार्याविषयीं आहेत तो. २ अलंकारमात्रासही जें प्रतिबंधक ती. ह्मणतात. ३ पर्वत. नडनाच, नाचू (पु. ना.) (ग्रं०) मि- नगद (अर० न. ना.) नक्त. [ग तें. ष. २ आधिभ्य, उत्कर्ष. नगनगोटें (न. ना.) लाहान मोठे न- नत (सं. वि०) नम्र. नगर (सं. न. ना.) मोठी वस्ती असून नतद्रक्ष (वि०) अतिकूपण. प्रसंगीं प्रायशः सर्व पदार्थ ह्या स्थळीं नथणी (स्त्री. ना.) नथ. २ बैल इ०- मिळतात तें.

- कांचें नाक टोंचून जी दोरी घालि-
वात ती. ३ दरवाजास कुलपाचें अ-
भावीं कोंयळ्यांत कडी अडकवून
यांत खिळ्या इ० कांची वाळी करून
घालितात ती.
- नद (सं. पु. ना.) शोणभद्रादि तीन
आहेत ते प्र०. यांचा आकार नदी-
सारखाच असतो.
- नंदक (सं. पु. ना.) विष्णूचा खड्डा.
- नंदन (सं. पु. ना.) पुत्र. २ स्वर्गा
देवांचा बाग आहे तो.
- नंदादीप (सं. पु. ना.) जो दिवा रा-
त्रंदिवस देवाजवळ जळत ठेवितात तो.
- नदी (सं. स्त्री. ना.) भागीरथी, य-
मुना इ० त्या प्रत्येकी.
- नंदी (सं. पु. ना.) महादेवाचें वाहन
जो बैल तो. २ मूर्ख.
- नंदीबैल (पु. ना.) ब्या बैलास मान
हलविणें इ० संकेत शिकवून त्याज-
वर वस्त्र, अलंकार इ० घालून घरो-
घर फिरवून उपजीविका करीत
असतात तो जो बैल तो.
- नंदीमातृक (सं. वि०) ब्या देशादि-
कांच्याठायीं नदींचेच उदकानें धा-
न्यादि पिकनें तो देशादिक तो.
- नपुंसक (सं. वि०) जो स्त्री नव्हे आ-
णि जो पुरुष नव्हे तो प्राणी. २ व्या-
करणांत शब्दाचीं तीन लिंगें आहेत
त्यांनील एक. ३ पराक्रमहीन पुरुषा-
स झणतात.
- नफा (अर० पु. ना.) दुकान इ० व्य-
वहारांत खर्च वेच फिटून व व्याज-
मुद्दल सद्दा ऐवज उगवून वर जो
- पैका मिळतो तो. २ लाभमात्रास
झणतात.
- नभ (सं. न. ना.) आकाश.
- नमन (सं. न. ना.) हात जोडणें, न-
म्रहोणें इ० व्यापार तें. २ पुराणादि-
कांचे आरंभी ईश्वराच्या स्तुतीचे धो-
कादि झणतात ते.
- नमस्कार (सं. पु. ना.) नमनप्रथ-
मार्थी. २ परस्पर संस्कारार्थ ब्राह्मण
हात जोडणें इ० व्यापार कारितात
तो. कोणकास नमस्कार असो ह्या
त्याचें नांवही घेऊं नये असा अर्थ.
- नमुना, नमोना (फा० पु. ना.) न-
काशाप्रथमार्थी. २ कहींएक वस्तूचें
परिज्ञान होण्यासाठीं जो केवळ त्या
सारखाच पदार्थ पाहतात तो कि०
'समुद्रित पदार्थाचें स्वरूप समजाया-
साठीं त्याचा एक देश पाहतात तो
- नम्र (सं. वि०) भारादिकानें जो न-
मला तो. २ उद्धत नव्हे तो.
- नयन (सं. न. ना.) डोळा.
- नयोका (स्त्री. ना.) (ग्र०) नदी.
- नर (सं. पु. ना.) मनुष्य. २ सवें जा-
तीय पुरुषव्यक्तिमात्र. ३ घोडा. ४ म-
ळसूत्री खिळ्या व विजाग्र अडकावा
याचा खिळ्या तो. ५ (ग्र०) अजुन.
- नरक (सं. पु. ना.) यमाचें नगरांत
पूय, विष्टा, रक्त इ० कांचा समुद्राय
आहे तो; ब्यामर्थ पातकी जनांस यम
टाकितो. २ विष्टा.
- नरडी (स्त्री. ना.) दादीच्या खालचा
जो गळ्याचा मध्यप्रदेश तो.
- नरडें (न. ना.) नरडी.

नरम (फा० वि०) कठोर, कडक नव्हे
भसा जो मनुष्य, काष्ठ, वस्त्र इ०
पदार्थ तो. २ ब्या ब्या पदार्थांमध्ये
जें जें तेज भसावें तें ब्यात न्यून
आहे त्यास म्हणतात.

नरयान (सं. स्त्री. ना.) (ग्रं०) पा-
लखी, मेणा इ० तें. [गंधि पदार्थ.
नलद (सं. पु. ना.) वाळा नामक सुं-
नलिन (सं. न. ना.) कमल.

नव (वि०) नऊ. २ नूतन.
नवचणें (धा. ना. (ग्रं०) नजाणें.
नवजणें (धा. ना.) (ग्रं०) नवचणें.
नवज्वर (सं. पु. ना.) जो ज्वर सा-
रखा नऊ दिवस भसतो तो.
नवट (वि०) ब्याचे नवेपणाचें चिन्ह
व गुण गेला नाही तो.

नवती ((स्त्री. ना.) तारुण्य दशा ती.
२ वसंतऋतूमध्ये नागवेलीस नवी पा-
नें फुटण्याची अवस्था ती.
नवनवती (स्त्री. ना.) तारुण्याची जी
आरंभदशा ती.

नवनिशित (वि०) नवी धार लावले-
ला, पाजविलेला जो वाण इ० तो.
नवनीत (सं. न. ना.) लोणी. २ सार.

नवरस, रसू (पु. ना.) शृंगार, वीर,
करुणा इ० नऊ रस ते प्र०.
२ (ग्रं०) भसार बोलणें तो.

नवरा (पु. ना.) विवाहयोग्यता आ-
ल्यापासून विवाह होईपर्यंत तो. २ ब्या
स्त्रीचा जो पाति तो तिचा.

नवरात्र (सं. न. ना.) नऊ अहो-
रात्राचा जो चैत्रशुद्ध किं० आश्वि-

नशुद्ध प्रतिपदेपासून नवमीपर्यंत
समुदाय तें. २ त्या दिवसांत जो दे-
वाचा उत्साह तें.

नवरी (स्त्री. ना.) विवाहयोग्यता आ-
ल्यापासून विवाह होईपर्यंत जी स्त्री
ती. २ ब्या नवऱ्याची जी बायको ती
त्याची परंतु प्रायः ऋतु प्राप्त होईपर्यंत
व्यवहार.

नवल (न. ना.) आश्चर्य. २ सांगाया-
जोगी किं० ऐकायाजोगी. जी काहीं
नवी गोष्ट तें.

नवलपण (न. ना.) (ग्रं०) नवेपण.
२ अनोळख. [त्या अर्थी.

नवलविशेष (न. ना.) नवलदुस-
नवली (स्त्री. ना.) उत्तम भक्षणादि-
क मिळाल्यामुळे किं० विशेष सुख
झाल्यामुळे जी शरीरावर तेजगी येत्ये
ती.

नववधू (सं. स्त्री. ना.) नवी नवरी.
नवस (पु. ना.) काहीएक कार्यसिद्ध
व्हावें झणून देवादिकांची प्रार्थना
करून त्यास काहीं पदार्थांच्या अर्प-
णाविषयी किं० सेवेविषयी प्रतिज्ञा
करितात तो किं० अर्पणाविषयत्वे-
करून उद्दिष्ट जो पदार्थ तो.

नवससायास (पु. ना.) काहीएक
कार्यासाठीं जो नवसादिक प्रयत्न तो.

नवा (वि०) ब्याचे उत्पत्तीस बहून दि-
वस झाले नाहीत तो. २ ब्या कार्य-
विषयी जो योग्य तो त्या कार्यांत नि-
पुण झाला नाही तोपर्यंत तद्विषयी तो
आणि त्यास तें कार्यही. ३ जो पदार्थ
उपभोगादिकेंकरून जर्जर झाला

नव्हे तो इ०.४ अपरिचित. [पूर्वता. नवाई (स्त्री. ना.) (प्र०) नवल. २अ-नवांजणे (धा. ना.) (प्र०) स्तुतिकरणे. नवानवशांचा (वि०) ब्या पौराकारितां बहुत नवस केले तो. २ बहुत प्रयत्नानें मिळाला जो पदार्थ व्यास ह्याणतात.

नवार (स्त्री. ना.) तीन, चार वोटें रुंदीचें आणि लांब पुष्कळ असें पलंग विणायाचे उपयोगी वस्तू आहे ती.

नवाळ, नवाळी (स्त्री. ना.) (प्र०) टवटवीतपणा. २ प्राप्ति.

नवीनवती (स्त्री. ना.) नवनवती.

नवीन (सं. वि०) नवा.

नवैजुनें (न. ना.) राब्यादिकामध्ये कारभारी इ० कांच्या बदलावदलीचा प्रकार तें. २ नवै जुनें परस्पर बदलण्याचा प्रकार तें.

नवोढा (सं. स्त्री.) नवबधू.

नव्हाळी (स्त्री. ना.) (प्र०) प्राप्ति. २नवेपणा, टवटवीतपणा. [व्हावयाचा तो.

नश्वर (सं. वि०) ब्याचा अवश्य नाश

नष्ट (सं. वि०) दुसऱ्याचा नाश किं०

वाहट करण्याचा ब्याचा स्वभाव तो.

२ जो नाश पावला किं० हरवला इ० कारणांनीं नाहीसा झाला तो.

नष्टचर्य (सं. न. ना.) दुर्दैव.

नसरतें (वि०) (प्र०) होन. २ निंद्य.

नसीब, शीब (अर० न. ना.) दैव.

नस्त (न. ना.) समुद्रात गलबत चालण्यास अवघड जागा तें.

नस्य (स. न. ना.) नाकांत औषध घालितात किं० ओढितात तें.

नहर (अर० पु. ना.) शहर इ० कांत बाहेरचें पाणी आत आणायासाठी किं० आतलें बाहेर न्यावयासाठी भूमितीन दांडा बांधून काढितात तो.

नळ (सं. नल) (पु. ना.) नहर.

२ पोटांत एक अवयव आहे, जो वायूच्या योगानें फुगतो तो. ३ जमिनींतून पाणी बांधून आणायासाठी किं० मारीचें पाणी जावयासाठी माती, नावें इ० कांचा फुंकणीचे आकारासारिखा करितात तो.

नळा (नळ) (पु. ना.) गृहादिकावर

आच्छादनार्थ जीं कवले करितात त्यांत आकारविशेषाची जाणि आहे.

२ दाखूची फुलें उंच उडावी. झणून मृत्तिका इ० कांचें पात्र दाखू भरून करितात तो. ३ तेल इ० ठेवण्यासाठीं वेळूनें पात्र करितात तो.

नळी (स्त्री. ना.) दोन तोंडें मोकळीं

असून मध्ये पोकळ असता जो वेळू-धातु इ० कांचा तुकडा तो. २ बंदुक.

नक्षत्र (सं. न. ना.) निरभ्र आका-

शात चंद्रावांचून ब्या तारका तें. २ भचक्राचा २७ वा अंश.

नक्षत्रनाथ (सं. पु. ना.) चंद्र.

नक्षत्रमाळ, माळा (स्त्री. ना.) वि-

वाहीन समारंभासाठी वधुवरें मिरवत असता कागद इ० कांचीं फुलें करून त्याच्या माळा करून काठीस बांधून पुढे चालवितात ती. २ देवाच्यापुढें शोभेसाठी जीं पात्रें मांडून ठेवितात ती. [२ नाही.

ना (अव्य०) (प्र०) किंवा, अथवा.

नाइक (सं. नायक) (वि०) ब्याचे हा-

ताखाली दाहा पांच मनुष्ये असा सरकार इ० कांचें कामकरणाऱा तो. २ भाड्याच्या डोल्या, घोडी इ० कांचे अड्याचा धनी तो. ३ जातीचा ब्राह्मण असून सराफीचें काम करितो त्यास मोठेपणाचा द्योतक त्याच्या नांवापुढें हा शब्द लागतो, कोठे नामावाचूनही प्रयोग होतो.

नाक (सं. नासिका) (न. ना.) मुखवावरील एक अवयव आहे व त्यांत असणारें गंधग्रहण करणारें इंद्रिय तें. नाकावर माशी न वसू देणें झ० दुसऱ्याचें उणें उत्तर किं० दुसऱ्याने लाविलेला दोष त्याचें सहन न करणें. नाकी नवयेणें झ० काहीं कार्य सिद्धीस नेता थकणें किं० क्लेश पावणें. नाक धरून वसणें झ० सर्वदा स्नानसंध्यादिकांत निमग्न असणें. इ० (सं. पु.) स्वर्ग.

नाका (पु. ना.) जाण्यायेण्याचे रहदारीचे अनेक मार्ग एकत्र मिळाले असतात अशी जी जागा तो.

नाकाड (न. ना.) मोठें नाक तें. २ नाकास निदनें झणतात.

नाकारणें (धा. ना.) कोणेंक पदार्थास किं० व्यापारास खोड ठेवणें. २ काहीं व्यापार निषेधणें.

नाकारा (वि०) निकृष्ट.

नाकें (न. ना.) व्याडिकाणीं जकात घेतल तें. २ नाका.

नाकेबंदी (स्त्री. ना.) प्रतिनाकावर विवक्षित मनुष्यादिकांहून इतर मनुष्यास जाण्या येण्याविषयीं जो प्रतिबंध ती.

नाखवा (फा० पु. ना.) कोळ्यामध्ये जो श्रेष्ठ महागरीचा ताडेलपणा करितो तो किं० व्याच्या घरचीं खुद्द एक दोन गलबतें आहेत तो.

नाग (सं. पु. ना.) सर्पविशेष तो. २ वचनाग. ३ हत्ती. ४ शिसें.

नागर (वि०) (प्रं०) चांगला. २ नगरवासी. [क लोक.

नागरलोक (पु. ना.) (प्रं०) नागरि-

नांगर (सं. लागल) (पु. ना.) भूमि उकरायाचें काष्ठाचे फाळानें युक्त एक भौत आहे. २ गलबत इ० पाण्यावर स्थिर राहावें झणून लोखंड इ० कांचा करून गलबताखालीं टाकायासाठीं लांब दोरी बांधून गलबतावर ठेवतात तो. [लोक ते.

नागरिक (सं. वि०) नगरसंबंधी नागवण (स्त्री. ना.) चोराचा उपद्रव, सरकारसंबंधी खंड, दंड किं० व्यापारांत तोटा इ० कांनीं जी द्रव्याची हानि ती.

नागवणें (धा. ना.) चोर, राजा इ० कांच्या लुटणें इ० उपद्रवांमुळे त्यांनीं कोणेंकास द्रव्यादिहीन करणें. २ (प्रं०) न सांपडणें. ३ लिप्त न होणें.

नागवा (वि०) नम्र.

नागवी (स्त्री. ना.) (प्रं०) सर्प.

नागवेल (सं. नागवल्ली) (स्त्री. ना.) जिचीं पानें विव्याच्या उपयोगी पडतात अशी एक वेल आहे ती.

नागा (पु. ना.) खाडा.

नांगा, नांगाडा (पु. ना.) विंचवाच्या मागे ऊर्ध्व कंठकासारिखा अव-

- यव भसतो तो. २ खेकड्याचा अं- लागत नाही तो. ३ (ग्रं०) बहुरूपी.
कड्यासारखा अवयव तो. नाटय (सं. न. ना.) नृत्य.
- नांगी (स्त्री. ना.) नांगाडा. २ शेर नाड (सं. नाडी) (स्त्री. ना.) शरी-
नामक वृक्षाची जी डिरी ती. रातील रक्त ब्या शिरांनी वाहानें
नागोवा (पु. ना.) (ग्रं०) नागवण. त्या प्रत्येकीं ती. २ (ग्रं०) (पु.) प्र-
नाच (सं. नाच्य) (पु. ना.) वेड्या- तिबंध. [नडणें. ३ भडकणें.
दिकांचा हावभावगानासहित तालावर नाडणें (धा. ना.) नागवणें. २ (ग्रं०)
जो पादविक्षेपरूप व्यापार तो. नाडबंद (वि०) स्त्रीचा उपभोग करा-
नाच्या (पु. ना.) स्त्रीचा वेष घेऊन वयाजोगें वय असून स्त्रीचा संग
नाचतो तो. ब्यास घडला नाही तो.
- नाजूक (फा० वि०) ब्यास उष्ण, नाडर (पु. ना.) (ग्रं०) थिळर.
शीत, धकाधकी इ० सोसत नाही नाडळणें (धा. ना.) (ग्रं०) न भड-
किं० तीं झालीं भसता लवकर वि- खळणें.
कार पावतो भसा जो मनुष्य, पुष्पा- नाडा (पु. ना.) तमाशा करावया-
दि पदार्थ व मऊ असून पातळ जो करिता बहुरूपी दोर लावून उंच
पोळी इ० पदार्थ तो. खाव रोवितात तो. २ फार जी
नाट (न. ना.) पांचा कवड्यांचा स- जाडी दोरी तो. ३ ताबुताचे दि-
मुदाय तें. २ कवड्या खेळायसाठीं वसांत फकीर मळ्यांत घालायसाठीं
रंग इ० कांच्या रेषांनीं कोष्टकाकित सूत रंगवून करितात तो. ४ चो-
काढितात तें. ३ खट कूळ तें. ळणा इ०कांस अरुंद नवारेसारि-
४ काहीं दोषारोपानें कुळास लागला खे वस्त लावितात तो. [चतुर्थार्थी.
बट्टा तें. ५ कोणक कार्यास प्रतिबं- नाडी (सं. स्त्री. ना.) नाड. २ नाडा-
धक जे अपशकुनादिक तें. ६ (ग्रं०) नाणवठा (पु. ना.) (ग्रं०) नाणेंवि-
भाकार. ७ ठिकाण, ठाव. क्रीची जागा.
- नाटक (सं. न. ना.) काव्यातील एक नाणें (न. ना.) नाणक.
जाति आहे. २ भवतारादिकांचीं नाणेंवठी (वि०) नाण्याचा व्यापार
सोंगें घेऊन खेळ करितात तें. करणारा सराफ.
३ (वि०) (ग्रं०) सुंदर.
- नाटकशाळा (स्त्री. ना.) पोरीस वि- नातक (पु. ना.) (ग्रं०) नाडीमार्ग.
कत घेऊन नाचणें, गाणें शिकवून नातरी (अव्य०) (ग्रं०) किंवा, अथवा.
उपभोगार्थ ठेवितात ती. २ नृत्यशाळा. नातलग (वि०) ब्याचा परस्पर वि-
नाटकी (वि०) नाटकाचा तमाशा वाहादिकेंकरून शरीरसंबंध झा-
करितो तो. २ ब्याचे कृतीचा धांग ला आहे ते परस्पर.

नाते (अव्य०) (प्र०) नातरती.
 नातें (न. ना.) योनिसंबंधादि संबंध तें.
 नाथ (सं. पु. ना.) स्वामी.
 नाथणें (धा. ना.) (प्र०) नसणें.
 नाथिणें (वि०) (प्र०) नसलेलें, मिथ्या.
 नांद (स्त्री. ना.) मोठा राजण ती.
 २ शेगड्यांचे आकाराची स्नानादि-
 कासाठीं मातीची करून ठेवितात ती.
 नाद (सं. पु. ना.) ध्वनिविशेष तो.
 २ काहींएक गोष्टीविषयी किं० व्य-
 सनाविषयी जो छंद तो. ३ (प्र०)
 मध्यमा नावाची वाचा. ४ श्रवणसुख.
 नांदणूक (स्त्री. ना.) कोणक स्थळीं
 घर, दार, कुटुंबसुद्धां जी बहुत वर्षे
 स्थिति ती. २ कोणकाच्या राब्यांत
 किं० हाताखालीं काहीं कालपर्यंत
 ठिकाव ती.
 नांदणें (धा. ना.) एकादे गांव इ०
 कामध्वे संसार करून बहुत दिवस
 राहाणें. [क्षणतात.
 नादब्रह्म (सं. न. ना.) गायनास
 नादान (फा० वि०) निर्बळ. २ नाकारा.
 नादार (फा० वि०) ब्याजवळ द्रव्य
 नाही तो. [आदिवाचा.
 नादासळू (पु. ना. (प्र०) वैखरी-
 नादिष्ट (वि०) ब्यास काहीं नाद
 आहे तो. [व्यापार.
 नादी (वि०) नादिष्ट. २ (प्र०) श्रवण-
 नांदी (सं. स्त्री. ना.) नाटकाच्या आ-
 रंभो मंगलाचरण ओक असतात ती.
 नाना (सं. वि०) अनेक. २ (प्र०)
 (अव्य०) नातरती.

नानू (स्त्री. न. ना.) काहींएक कां-
 र्याविषयीं नाही, नव्हे इ० संदेहरूप
 भाषण करण्याचा जा प्रकार ती तें.
 नापत (स्त्री. ना.) देण्याघेण्याचे व्यव-
 हारांत मुदतीस पैसा देण्यास न मि-
 ळ्याल्यामुळे त्याजबरोबर व्यवहार क-
 रण्याविषयीं अयोग्यता येते ती. २ (वि०)
 तसा पुरुष तो.
 नापित (सं. पु. ना.) वस्त्यानें, कात्रिनें
 जो डोई इ० कांचे केंस काढितो
 अशी एक जपति आहे ती.
 नाबर (फा० वि०) अशक्त.
 नाभि (सं. पु. स्त्री. ना.) जीव मात्राचें
 नाळ ज्या ठिकाणीं असतें असा जो
 पोटावरील छिद्राकार तो ती.
 नाभिकार (पु. ना.) (प्र०) भिडं
 नको असा अभय हस्तेकरून खूण
 करण्याचा व्यापार तो.
 नाभी (पु. ना.) (प्र०) नाभिकार.
 नाम (सं. न. ना.) त्या त्या व्यक्तीचा
 वाचक जो शब्द तें. २ (पु. ना.)
 गंध इ० कांचा उभा ठिळा लावितात
 तो. ३ तो लावण्यास तदाकार भा-
 तूचा केला असता तो. •
 नामांकित (सं. वि०) ब्याचे चांगले-
 पणाची ख्याति लोकांत आहे तो.
 नामी (वि०) उत्कृष्ट.
 नामोश (फा० पु. ना.) कीर्ति.
 नायक (सं. वि०) ब्या ब्या समुदायांत
 जो जो श्रेष्ठ किं० मुख्य तो. २ स्वा-
 मी. ३ नाटकामध्ये ब्याचें मुख्यत्वें-
 करून वर्णन केलें असतें तो. इ०
 नायकीण (स्त्री. ना.) कळवंतणि.

नार (स्त्री. ना.) (ग्रं०) स्त्री.

नारकी (सं. वि०) (ग्रं०) नरकवासी
किं० नरकवासास योग्य तो.

नारळ (सं. नारिकेल) (पु. ना.) माड.
२ नारळीचें फळ तो.

नारळीपदर (पु. ना.) वस्त्राचे पद-
रास जर घालण्याचा प्रकार आहे;
ब्यावर नारळीचा आकार दिसतो तो.

नाराच (सं. पु. ना.) (ग्रं०) बाण, तीर.

नाराज (ग्रं०) नाराच. [ति.

नारानोक (पु. ना०) (ग्रं०) अविश्वा-

नारी (सं. स्त्री ना.) स्त्री.

नारू (पु. ना.) सुताचे दोऱ्यासारखा
एक रोग आहे तो; जो व्हेखाली
होतो.

नाल (अर० पु. ना.) घोब्याचे पायास
अर्द्धचंद्राकार लोखंडाचा बसवितात
तो. २ (सं. न. ना.) कमलाचा देंट.
३ मनुष्यादि जेंव्हा युज प्राणी जन्मला
असता त्याचे नाभीत जो तंतु असतो
ते. [वाहन आहे.

नालकी (स्त्री. ना.) पालखीसारखें

नालस्ती (फा० स्त्री. ना.) फिर्याद.

नाला (पु. ना.) शहर इ० कातील
वाईट पाणी बाहेर काढायासाठी जो
नळ बांधितात तो. २ भोळ्यासही
झणतात.

नाव (सं. नौका) (स्त्री. ना.) नदी
इ० उतरून पार होण्यासाठी जी तर
ठेवतात ती. २ नाम. नाव मिळविणें
झ० कीर्तें मिळविणें. नाव ठेवणें झ०
खोड ठेवणें. इ० (ग्रं०) (न.) देह.
नावड (स्त्री. ना.) अप्रीति.

नावडता (व०) ब्यावर अप्रीति भ-
सा पदार्थ तो.

नावनिशी (फा० स्त्री. ना.) अनेक
नावें ब्या कागदावर लिहिलीं आहेत
तो कागद किं० तीं नावें ती.

नावभर (अव्य०) (ग्रं०) क्षणभर.

नावरूप (न. ना.) कीर्ति, लौकिक.

नावलौकिक (पु. ना.) गुणादिकेंकरून
जी नांवाची प्रसिद्धि ती.

नावाचा (वि०) पांडित्यादि तादृश गुण
नसता नाम मात्र पाडत इ० असतें
ब्याचें तो.

नावांजणी (स्त्री. ना.) प्रशंसा.

नावाडी (वि०) नौका तारून नेतो तो.

नावाणिगें (वि०) (ग्रं०) नामांकित.

नावानावा (अव्य०) (ग्रं०) वारंवार.

नावानिगें (वि०) (ग्रं०) नावाणिगें.

नाविक (सं. वि०) नावाडी.

नावेक (निमिष, एक) (अव्य०) (ग्रं०)
क्षणभर. २ अंमळ. ३ (वि०) थोडेंसें.

नाश (सं. पु. ना.) काहीं एक विकृती-
मुळें कोणेंक पदार्थ किं० व्यापार इ०-
काचें मूळस्वरूप बिघडायोजोगी के-
ली किं० झाली जी दुर्दशातो. २ काहीं-
एक व्यवहारामध्ये जी द्रव्यादिकांची
हानि किं० द्रव्यादिहानिमूलक जी त-
त्त्वामीची हानि तो. ३ ध्वंस. ४ (ग्रं०)
यम.

नाशा (वि०) नाश करण्याचा स्वभाव
ब्याचा त्यास निंदेनं झणतात.

नासाडी (स्त्री. ना.) अनेक प्रकारा-
नें जी नाश ती.

नासिक (सं. न. ना.) नाक. २ (ग्रं) नाश.

नास्तिक (सं. वि०) ईश्वर, परलोक आहे असें मानीत नाही तो. २ सत्य वस्तु एक ब्रह्म आहे असें जो मानीत नाही तो. ३ (ग्रं०) (न. ना.) कर्मास झणतात.

नाहक, नाहाक (फा० अव्य०) विचार न करिता कि० प्रयोजनावाचून.

नाहातीधुती (वि०) जिला नाहाण येऊन प्रौढ दशा पावली ती.

नाहावी (स्त्री. ना.) नुकसान.

नाहो (पु. ना.) (ग्रं०) पति, नवरा.

नाळ (न. ना.) नालदुसऱ्या तिसऱ्या अर्थी. २ (स्त्री. ना.) गलबताचा अग्रभाग ती. ३ तोफ. ४ घोडे इ० कांच्या पाठीस क्षत पडतें ती.

निअती (स्त्री. ना.) (ग्रं०) उत्पत्ति.

निकट (सं. अव्य०) जवळ.

निकड (स्त्री. ना.) कोणिक कार्य खरेनें करण्याची जी अडचण प्राप्त होत्ये ती.

निकर (पु. ना.) काहींएक कार्य करण्याविषयीं सोईचा मार्ग सोडून क्रोधादि आवेशपूर्वक जी प्रवृत्ति तो. २ (सं. पु.) समूह.

निकरा (वि०) (ग्रं०) निरर्थक.

निकवडा (वि०) (ग्रं०) निष्काचन.

निकषपाषाण (पु. ना.) (ग्रं०) कसवटीचा दगड.

निका (अर० वि०) (ग्रं०) चांगला.

२ खरा. ३ स्वच्छ. ४ (पु. ना.) मुसलमान लोकांत जो गांधर्वविवाह करितात तो.

निकामी (वि०) इष्टकार्याच्या उपयोगी नव्हे तो.

निकाल (पु. ना.) उलगडा. २ मोरी इ० कांचें पाणी बाहेर जावयाची जी उतरती जागां तो.

निकुर (पु. ना.) (ग्रं०) निश्चय. २ (अव्य०) निश्चयेंकरून.

निकृष्टा (सं. वि०) असावे त्या गुणादि केंकरून व्याचें परिगणन उत्तमांत कि० मध्यमांत होत नाही तो.

निकृष्टपक्ष (सं. पु. ना.) कनिष्ठपक्ष.

निकें (वि०) (ग्रं०) नेटकें, चांगलें.

निकोष (वि०) स्त्रीलिंगार्थक जी कोप ती व्यास नाहीं असा काष्ठादिपदार्थ तो. २ रोगादि दोषरहित जो मनुष्यादि कि० व्याधिरहित त्याचें शरीर, गळा इ०. तो.

निखंदणें (धा. ना.) (ग्रं०) निषेधणें.

निखळ (वि०) व्या पदार्थांत दुसऱ्या पदार्थाची भेळ नाही तो पदार्थ. २ केवळ.

निखळणें (धा. ना.) घट जडून राहिलेला पदार्थ हालविणें इ० कारणांनीं मोकळा करणें, किंवा होणें.

निखारां (पु. ना.) जिवंत कोळसा. २ क्षुबेस न गणून न खातां राहण्याचा व्यापार तो.

निखालस (वि०) कोणिक संबंधरहित.

२ निश्चित. ३ निखळ. ४ पृथक्.

५ भीडभाड न धरितां कि० लाभ लोभ न धरितां खरें बोलणें इ० वागण्याचा व्याचा स्वभाव तो. व त्याचें भाषणादिक तो.

निखिल (सं. वि०) सर्व.

निगदणें (धा. ना.) (ग्रं०) बोलणें.

निगम (सं. पु. ना.) वेद.

निगा (फा० स्त्री. ना.) पदार्थ सुर-
क्षित राहावा किं० वृद्धिंगत व्हावा
म्हणून त्या त्या कालीं लक्ष्यपूर्वक त्यास
जो जो पदार्थ पाहिजे तो तो द्यावा
इ० रीतीनें जपण्याचा जो प्रकार तो.

निगुता (वि०) (ग्रं०) नुक्ता. २ नि-
भ्रांत, खरा, यथार्थ. [युक्ति.

निगुती (वि०) (ग्रं०) खरा. २ (स्त्री.)

निगूढ (सं. वि०) गुप्त.

निग्रह (सं. पु. ना.) लौकशास्त्र.
सिद्ध जी मर्यादा तद्रहित जे मनुष्या-
दिक त्यास त्या मर्यादेत आणण्यासा-
ठीं जो दंडादि शिक्षाप्रकार तो.
२ त्या त्या विषयापासून इंद्रियादिकाचें
जें आकर्षण तो. ३ काहीएक कार्य
केल्यावाचून राहावयाचें नाहीं असा
जो आग्रह तो.

निघणें (धा. ना.) जो पदार्थ ज्या
संबंधानें व्याशीं संबंध पावला त्याणें
तो संबंध सुटायोजोगें त्यापासून वि-
युक्त होणें.

निषा (स्त्री. ना.) निगा, देखरेख.

निघोट (वि०) (ग्रं०) सघन, घनदाट,

निचरणें (धा. ना.) गळूं इ० कांतील
किं० पोटांतील मलांश किं० पदार्थां-
तील जलांश पातळ होऊन झरून
बाहेर पडणें. [व्यापार तो.

निचरा (पु. ना.) निचरण्याचा जो

निचाड (वि०) काहीएक गुण किं०

गुणविशिष्ट पदार्थ इ० कांची व्यास
चाड नाहीं तो.

निचाडा (वि०) निर्लब्ध.

निचेष्ट, निचेष्टित (वि०) निद्रा,
मूर्च्छा इ० केंकरून व्याचें देहभान
गेलें आहे तो.

निज (सं. वि०) स्वकीय. २ (न. ना.)
(ग्रं०) आत्मस्वरूप. ३ मनास द्या०.

निजगुज (न. ना.) आपला जो परम
इष्ट त्यापाशींच सांगावयाजोगा जो
अंतःकरणातील भाव तें.

निजणें (सं. निद्रा) (धा. ना.) निद्रे-
नें युक्त होणें. २ आधरून इ० कांवर
आडवें पडणें. ३ स्त्रीपुरुषांनीं पर-
स्परांचा संग करणें. ४ आघातादि-
कांमुळे कोणेकानें अकस्मात् मरणें.
५ ऋण, सावकारी इ० कांनीं बुडणें.

निजध्यास (पु. ना.) (ग्रं०) निदि-
ध्यास. [स्वरूपभाव.

निजनिवाड (पु. ना.) (ग्रं०) निज
निजसुरा (वि०) व्याचे डोळ्यांतील
झोंप पुरती गेली नाहीं तो.

निजांगे (अव्य०) स्वतः

निटस (वि०) जसा असावा तसा नीट
नेटका जो पदार्थ तो.

निटावणें (धा. ना.) पूर्वी काहींसा
सिद्ध जो पदार्थ तो जसा पाहिजे
तसा नीट करणें. २ अक्षर, मनुष्य
इ० अति अभ्यासामुळे इच्छितानुरूप
चांगलें होणें. ३ काहीएक कार्यावि-
षयीं दुसऱ्याची अपेक्षा न धरितां पुढें
सरणें.

निटिल (सं. न. ना.) कपाळ.

निडळ (न. ना.) निटिल.

निडार (वि०) (प्र०) निवडक. २

(न.) निटिल.

निडारणें (धा. ना.) (प्र०) सर्व विषयमात्रांत निवडक जें भगवत्स्वरूप त्याच्या साक्षात्कारानें परिपक्वदशपन्न होणें. २ (न. ना.) परिपक्व दशा.

निडळ (न. ना.) निडळ.

निडाळें (अव्य०) (प्र०) केवळपणानें

नितंबिनी (सं. स्त्री. ना.) (प्र०) स्त्री.

नितळ (वि०) घोंटून घासून साफ केला जो पदार्थ तो. २ व्यामध्ये मलाश नाहीं असें जें तेल, जल इ० तें.

नित्य (सं. वि०) अविनाशी, शाश्वत.

२ (अव्य०) प्रतिदिवशीं. ३ सर्वदा.

नित्यशः (अव्य०) नित्य.

नित्यावळ (स्त्री. ना.) एकाद्यास धर्मार्थ भोजनास नित्य येतजा असें एकदाच आमंत्रण देऊन भोजन देण्याचा प्रकार ती.

निथळणें (धा. ना.) जलादिकानें मिजलेला जो पदार्थ त्याचा तो जलादि अंश एकत्र होऊन थेंब थेंब गळून निःशेष होईं असें करणें.

निथळा (पु. ना.) पात्रादिकांत निथळून जमला जो जलादि अंश तो.

निद (स्त्री. ना.) (प्र०) निद्रा.

निंदक (सं. वि०) निंदा करण्याचा स्वभाव व्याचा तो.

निदण, निंदण (न. ना.) पेरलेल्या शेतांत उनाड उगवेलें जें तृणादिक तें.

निदणें, निंदणें (धा. ना.) शेतातील

निदण काढणें.

निदणें (धा. ना.) (प्र०) निजणें.

निदर्शनास (अव्य०) अनुभवास.

निदर्शनीं (अव्य०) परिणामीं.

निदसुरा (वि०) (प्र०) निजसुरा.

निंदा (सं. स्त्री. ना.) कोणेंकाचें दोषयुक्तत्वेकरून वर्णम ती.

निंदाघ (वि०) (प्र०) निरर्थक. २ निस्तेज. ३ (पु. ना.) चिंता, काळजी.

निदान (सं. न. ना.) रोगादिकांचें

बीजभूत कारण तें. २ निरुपायरूप

प अवस्था तें. ३ काहीएक संख्या,

परिमाण इ० कांच्या उत्कृष्ट निकृ-

ष्टतेचा परमावधि तें. ४ (अव्य०)

निकृष्ट पक्ष अवलंबून. [ध्यास तो.

निदिध्यास (सं. पु. ना.) अतिशयित

निदेश (सं. पु. ना.) आज्ञा.

निंघ (सं. वि०) निंदा करायलास योग्य तो. [सरणें ती.

निद्रा (सं. स्त्री. ना.) झोंप, जागेपणा

निद्रिताचाघोरू (पु. ना.) (प्र०)

अज्ञानाची मूढ दशा तो.

निधड, निधडा (वि०) कोणिक का-

र्याविषयीं मार्गेन सरता निःशंकपणें

प्रवृत्त व्हायाजोगें व्यामध्ये सामर्थ्य

आहे तो. २ (प्र०) पराक्रमी.

निधन (सं. न. ना.) मरण.

निधान (सं. न. ना.) व्या ठेवीचा

सामी प्रासद्ध नाहीं अशी जी जमी-

न इ०कांत ठेव सांपडये तें. २ र-

त्नादि ठेवा.

- निधि (सं. पु. ना.) निधान [भ्रमण. निभणें (धा. ना.) कोणेंक पदार्थाची ब्या व्यापारापासून किं० संकटापासून नाश होण्याची संभावना आहे व्यापासून त्यानें पार पडणें. २ काहीं एक व्यापाराचा अभ्यास झाल्यामुळें तो सिद्धीस नेण्याविषयी योग्य होणें. ३ काहींएक भारभिलेला व्यापार यथास्थितोणें सिद्धीस जाणें किं० तत्कर्त्ता पुरुष त्या त्या व्यापारापासून पारपडणें. [भलेपणा.
- निधी, निधीय (पु. ना.) (प्रं०) परि-
निनाद (सं. पु. ना.) (प्रं०) मोठा नाद. २ पडशब्द.
- निपजणें (धा. ना.) उपजणें. २ त-
त्तुपेकरून दृष्टोत्पत्तिसि येणें.
- निपट (वि०) केवळ.
- निपटणें (धा. ना.) मध्यम, सद्रव, पा-
तळ, पदार्थ जमीन इ० कावरून निः-
शेष होई असा हस्तादिकानें काढणें.
२ (प्रं०) नाहीसा करणें.
- निपटारा (वि०) कोणत्याही कार्यावि-
षयी जो अप्रयोजक तो. २ निर्लब्ध.
- निःपात (सं. पु. ना.) मारणें, खाणें
इ० कार्त्ता निःशेष व्हावयाजोगा जो
पदार्थाचा नाश तो. [तो.
- निपुण (सं. वि०) जो ब्या कामांत पूर्ण
- निबंध (सं. पु. ना.) काहींएक गोष्टी-
वर बांधल्याप्रमाणें लिहिलें जें व्या-
ख्यान तो. [२ (प्रं०) वृद्ध.
- निबर (वि०) जून जो पदार्थ तो.
- निबलोण (न. ना.) कोणास दृष्ट झालेली निघावी झणून कडुनिंबाचीं पानें, लवण इ० पदार्थ मुखावरून टाकण्याचा प्रकार तें व ते सर्व पदार्थ मिळून तें.
- निबळ (वि०) बलहीन जो पदार्थ तो.
२ (प्रं०) मऊ. [घनदाट.
- निबिड (सं. वि०) गर्द. २ (प्रं०)
- निंबूर (पु. ना.) वाजरीचीं कणसें
एक द्रव्यसि जीं आलीं तो. [ति.
- निंबोळी (स्त्री. ना.) कडुनिंबाचें फळ
- निभाव (सं. निर्वाह) (पु. ना.) नि-
निभावणी (स्त्री. ना.) निभाव.
- निभावणें (धा. ना.) निभे असा कर-
णें, होणें.
- निभ्रांत (वि०) ब्या विषयांत ब्यास
भ्राति नाही तो त्या विषयांत.
२ (अव्य०) संशय किं० भ्राति न
धरितां.
- निमक (फा० पु. ना.) मोठ.
- निमकहराम (फा० वि०) कतघ्न.
- निमकहलाल (फा० वि०) कृतज्ञ.
- निमम (सं. वि०) जलादिकांत बुड-
ला तो व व्यवहारांतर सुचेना असा
काहींएक व्यवहारांत पडला तो.
- निमचा (फा० पु. ना.) लहान तर-
वार तो.
- निमटणें (धा. ना.) (प्रं०) निवटणें.
- निमणें (धा. ना.) (प्रं०) शांत होणें.
संकेतानें मरणास झणतात.
- निमताना (पु. ना.) शेत इ० कांची
पाहाणी करतेंवेळेस यांत अमुक उ-
त्पन्न होईल असा अजमास कळावा
झणून त्यातील काहीं अंशाचा अ-

नुभव पाहून उत्पन्नाचा भजमास
पाहण्याचा प्रकार तो.

निमंत्रण (सं. न. ना.) आमंत्रण.

निमथा (पु. ना.) (प्र०) मस्तक,
माथा.

निमासुर (वि०) (प्र०) सुरेख.

निमित्त (सं. न. ना.) काहींएक
व्यापार करण्याविषयीं जें उद्देश्य तें.
२ काहींएक व्यापाराचें जें कारण
तें. ३ न करितां काहींएक गोष्टीचा
आळ तें. ४ काहींएक व्यापाराचें
वास्तविक कारण नसतां कल्पित
कारण तें.

निमिष (सं. पु. ना.) नेत्राचे पाप-
ण्याचा जो सभावसिद्ध उघडणे,
मिटणें असा व्यापार त्यातील मिट-
ण्याचा व्यापार तो. २ तदुपलक्षित
जो काळ तोही.

निमुठणें (धा. ना.) (प्र०) निमणें.

निमे (वि०) अर्धा.

निमोळता (वि०) क्रमानें उतरता.

नियत (सं. वि०) व्याची संख्या किं०
व्यापार इ० विषयक नियमाचा क-
धीही भंग होत नाहीं असा जो तो.
२ (अव्य०) (प्र०) निरंतर.

नियंता (सं. वि०) मनुष्यादि पदार्थ
अमुक नियमानें राही असैं करणा-
रा तो.

नियम (सं. पु. ना.) कोणेंक गोष्टी-
विषयी काल, देश, ईश्वर इ०कांनीं
बाधला जो बंद तो.

नियमित (सं. वि०) व्या पदार्थाचा
काहींएक नियम करून ठेविला तो.

२नियमानें संबंध पावला तो. ३ नियत.
नियामक (सं. वि०) नियम करणारा
जो तो. २ नियमप्रदर्शक तो.

नियुक्त (सं. वि०) काहींएक कार्या-
विषयीं योजिला तो.

नियोग (सं. पु. ना.) नियुक्त कर-
ण्याचा व्यापार तो. २ काहीं कर्म
करण्याविषयीं श्रेष्ठाची आज्ञा तो.

निरंकुश (सं. वि०) लोकशास्त्रसि-
द्ध मर्यादा न गणितां केवल स्वच्छंदानें
वागण्याचा स्वभाव व्याचा तो.

निरख (फा० पु. ना.) बाजारसंबंधी
जिनसाचा भाव तो.

निरखणें (सं. निरीक्षण) (धा. ना.)
एकाग्र दृष्टीनें चित्रादिक पाहणें.

निरज (सं. वि०) (प्र०) निर्मळ.

निरजन (सं. पु. ना.) जन्ममरणा-
दिकांस कारण जें प्रारब्ध तें व्यास
नाहीं असा ईश्वरादि तो. २ (वि०)
अस्पृष्ट, गुप्त. ३ (न.) देवापुढें दीप
लावण्यास धातुमय पात्र करितात तें.

निरण (न. ना.) नाभीच्या खालचा
आणि गुह्यावरचा जो भाग तें.

२ गाय, म्हैस इ०कांची जी योनि तें.

निरत (सं. वि०) (प्र०) अव्यंतरत.

निरंतर (सं. वि०) अंतरराहित तें.

२ (अव्य०) सर्वदा.

निरतावणें (धा. ना.) (प्र०) गोडी
घेणें. [नंद.

निरतिशयानंद (सं. पु. ना.) ब्रम्हा-

निरपणें (धा. ना.) निपटणें. २ केलेलें

कर्म निस्तरणें.

निरय (सं. पु. ना.) नरक.

निरर्थक (सं. वि०) ब्यास अर्थ नाही
असा जो शब्द, प्रयोग आदिकरून
तो. २ ब्याचा उपयोग नाही तो.
३ (अव्य०) उपयोगावाचून. [करणे]
निरवकिणें (धा. ना.) (प्र०) निश्चय
निरवडी (स्त्री. ना.) (प्र०) कौशल्य
२ बळ. ३ मोठेपणा.

निरवणें (धा. ना.) ग्रामानरास जा-
णारा, संन्यास घेणारा, इ०क जे
त्यांनीं मागे राहणार जे पुत्रादिक
त्यास अमुक रीतीनें अमुक करा
कि० देणें, घेणें इ० व्यवस्था सांगणें.
२ आपणास करावाचें जें कार्य तें
आपले स्थानीं दुसरा कल्पून न्याज-
वर तें कार्य सोपणें.

निरंवाधि सं. वि०) अत्यंत, बहून.

निरवानिरव (स्त्री. ना.) अनेक पदा-
र्थ अनेकाजवळ निरवण्याचा व्यापा-
र ती.

निरशन (न. ना.) उपवासमुख्यार्थी.

निरस (सं. निरस) (वि०) सजातीय
जे अनेक पदार्थ त्यांत ब्याची योग्य-
ता कमी तो. २ रसरहित.

निरसणें (सं. निरसन) (धा. ना.)
प्राप्त झालें जें विघ्नादिक कि० दोषा-
दिक तें दूर होई असें करणें.

निरसन (सं. न. ना.) निरसण्याचा
व्यापार तें.

निरसें (वि०) ब्यात पाणी घातलें
नाहीं व तागविलें नाहीं असें दूध तें.

निरहर (न. ना.) (प्र०) बुदबळ इ०
मोहरे.

निराकरण (सं. न. ना.) निरसन.

२ जी गोष्ट आपल्याकडे आली तिचा
जो परिहार तें.

निराकार (सं. वि०) ब्यास आकार
नाहीं असा जो ईश्वरादि पदार्थ तो.

निराश (सं. वि०) ब्या पदार्थावि-
षयीं आशा असते तो पदार्थ मिळत
नाहीं असा निश्चय झाल्यामुळे ब्या-
चा आशाभंग झाला तो. २ आतां
हा पदार्थ नको अशी बुद्धि ब्यास
झाली तो. [ती.]

निराशा (सं. स्त्री. ना.) आशाभंग

निरास (सं. पु. ना.) निरसण्याचा
व्यापार.

निराळ (न. ना.) (प्र०) आकाश.

निराळा (वि०) कोणिकाहून भिन्न तो.

निरुज (सं. वि०) (प्र०) निरोगी.

निरुती (स्त्री. ना.) (प्र०) प्राप्ति.
२ विचारणा.

निरुतीहान (अव्य०) (प्र०) खरोखरी.

निरुतें (वि०) (प्र०) खरें. २ शुद्ध.

३ (ना०) खरेपण. ४ निश्चय.

५ (अव्य०) निश्चयेंकरून.

निरुपाय (सं. पु. ना.) कोणिककार्या-
विषयीं कोणिकाचा उपाय चालेनासा
झाला अशी जी दशा तो. २ काहीं
कार्याविषयीं ब्याचा उपाय चालेनासा
झाला तो.

निरूपण (सं. न. ना.) काहींएक
गोष्टीचें लक्षण, स्वरूप, प्रामाण्यादि-
कांनीं जें कथन तें.

निरें (वि०) (प्र०) शुद्ध.

निरोध (सं. पु. ना.) काहींएक का-
र्याविषयीं प्रतिबंध तो.

निरोप (सं. निरूपण) (पु. ना.) अ-
मुकास अमुक जाऊन सांग अशी
जी गोष्ट सांगितली तो. २ कोणेकास
गमनाविषयी जी आज्ञा तो.

निर्गुण (सं. वि०) सत्व, रज, तमा-
दिगुणरहित तो.

निर्जन (सं. वि०) जेथे लोक नाहीत
असा देश किं० काल तो.

निर्जल (सं. वि०) जल व्या देशात
फारच कमी तो देशादिक. २ पाणी-
ही प्यावयाचे नाही असें उपोषणा-
दिक तो.

निर्जीव (सं. वि०) व्यामर्थ्ये जीव ना-
हीं असा पाषाणादिक तो. २ अशक्त.

निर्झर (सं. पु. ना.) झरा.

निर्णय (सं. पु. ना.) संदिग्धस्थल
किं० भ्रमस्थल यांचा विचार करून
जो ठराव तो.

निर्दय (सं. वि०) दयारहित.

निर्दलन, लण (सं. न. ना.) कोणिके
पदार्थाचा निःशेष जो नास ते.

निर्देश (सं. पु. ना.) अमुक ह्मणून
दाखविण्याचा व्यापार तो.

निर्धार (सं. पु. ना.) ही गोष्ट अशीच
असें जे निःसंशयपणाचे ज्ञान तो.

निर्वध (सं. पु. ना.) कोणत्याही गो-
ष्टीविषयी आग्रहपूरःसर निश्चय तो.
२ काहीएक गोष्ट अमुक रीतीने
राहावी अशी केली जी मर्यादा तो.

निर्वाणी (सं. निर्वाण) (वि०) काही-
एक कार्याविषयी कोणाची अपेक्षा
न धरिता स्वतंत्रपणाने ते कार्य कर-
ण्याविषयी समर्थ तो.

निर्बुजणे (धा. ना.) (ग्रं०) अडखळणे.

२ घाबरणे. ३ दीपणे.

निर्भय (सं. वि०) भयरहित.

निर्भर्त्सना (सं. स्त्री. ना.) कोणेका-
चा पाणउतारा व्हावा ह्मणून केला
जो प्रायः त्याचे मुखावर किं० मागे
गालिप्रदानाचा किं० निंदावाक्य इ०
बोलण्याचा व्यापार तो.

निर्मात्य (सं. पु. न. ना.) देवादि-
कावर वाहिला जो पुण्यादि पदार्थ तो.
२ तोच पदार्थ पादस्पर्शादि अनेक
कारणामुळे देवास वाहण्याच्या उ-
पयोगी पडत नाही तो. ३ व्या मनु-
ष्यादि पदार्थात तेज राहिले नाही
किं० मुळचेच नाही तो.

निर्मूल (सं. वि०) मुळासहवर्तमान
नाश पावला जो वृक्षादिक तो. २ स-
मूळ नाश पावल्यामुळे जो वृक्षादि-
काचा अभाव ते. ३ व्या वचनादि-
कास मूळ आधार नाही असें वचन
वर्तमानादि ते.

निर्याण (सं. न. ना.) स्थळ सोडून
निघण्याचा व्यापार ते. [नाही तो.

निर्लज्ज (सं. वि०) व्यास लाज

निर्लेप (सं. वि०) जो पदार्थ शिज-

विल्याने भाजल्याने खरकटा होत
नाही तो, किं० व्याला खरकट्याचा
स्पर्श नाही तो. २ (ग्रं०) अलिप्त.

३ शुद्ध.

निर्वचणे (धा. ना.) (ग्रं०) बोलणे.

निर्वेश (सं. पु. ना.) वंशक्षय, कुल-
क्षय.

निर्वाण (सं. न. ना.) निदानद्विती-
यार्थी. २ मोक्ष. ३ (वि०) कूटिण.

निर्वाह (सं. पु. ना.) कोणतेही का-
मामध्ये अटकून देता तें काम चा-
लविण्याचा किं० तडीस नेण्याचा
जो प्रकार तो. २ काहीं भाषण किं०
लेख प्रमाणादिकेकरून खरा करून
देण्याचा प्रकार तो. ३ भुषा, थंडी
इ०कांचा निर्वाह म्ह० आपणास
त्याचा उपद्रव न होई असा व्यापार.

निर्वाळणें (भा. ना.) (प्र०) निर्मळ
करणें.

निर्वाळा (पु. ना.) (प्र०) निवाडा.

निलय (सं. न. ना.) स्थान.

निलाजरा (वि०) निर्लज्ज.

निवटणें (भा. ना.) (प्र०) निर्मूळ
करणें. २ वध करणें. ३ छेदणें.
४ मरणें.

निवड (स्त्री. ना.) कोणक समुदाया-
तून इष्टपदार्थास निराळें करण्याचा
व्यापार तो.

निवडक (वि०) सजानेच समुदाया-
तून निवडून काढिला किं० निवडून
काढायाजोगा जो पदार्थ तो.

निवडणें (भा. ना.) समुदायातून इ-
च्छितांश पृथक् करणें.

निवणें (भा. ना.) तापलेल्या पदार्थांनें
थड होणें. २ क्रोधादिक जात्रम को-
णेंकोनं शांत होणें. ३ समाधान
होणें. ४ (न. ना.) मडकें इ०कां-
च्या खालीं गवत इ०कांचें बलया-
कार करून घाजितात तें.

निवर्तन (सं. न. ना.) मार्गे फिर-
ण्याचा व्यापार तें.

निवळ (वि०) गढूळ नव्हे जें उद-
कादिक तें. २ (स्त्री. ना.) ताक
इ० कानील जडांश तळीं बसून वर
निर्मळ उदक राहतें ती. ३ (अव्य०)
निःसंशयपणें.

निवळणें (भा. ना.) (प्र०) उदका-
दिकांनीं निवळ होणें. २ त्या त्या प-
दार्थातील इष्ट जो गुणविशेष त्यास
प्रतिबधक जो त्या त्यातीलच दोष-
विशेष तो जाऊन तो तो गुण प्रगट
होई असें होणें.

निवळी (स्त्री. ना.) निवळ. २ एक
झाड आहे. ३ त्या झाडाची बी; जि-
च्या योगानें गढूळ पाणी स्वच्छ होतें.
४ एक बेल आहे.

निवाडा (पु. ना.) निर्णय.

निवात (सं. निर्वीत) (वि०) कांहीं-
एक उपद्रवरोहित जें स्थळादिक तें.
२ (अव्य०) चलन, बलन, भाषणा-
दि न करितां.

निवारण (सं. न. ना.) कोणेकास
कांहींएक व्यापारापासून मार्गे फि-
रण्याचा जो व्यापार तो.

निवृत्त (सं. वि०) माघारा परतला तो.

निवृत्ति (सं. स्त्री. ना.) कांहींएक
व्यापारापासून माघारें घेण्याचा जो
व्यापार तो. २ दोषादिकांचा जो
निरास तो. ३ (प्र०) मोक्ष.

निवेदन (सं. न. ना.) कथन. २ दे-
वादिकांस पुष्पादि अर्पण्याचा व्या-
पार तो.

निःशक्र (सं. वि०) ब्यास शंका ना-
हीं तो.

निशा (सं. स्त्री. ना.) रात्र.
२ (फा० स्त्री. ना.) खात्री. ३ कैफ.

निशाकर (सं. पु. ना.) चंद्र.

निशाचर (सं. पु. ना.) राक्षस, पि-
शाच, चोर इ० तो.

निशाण (फा० न. ना.) झंडा. २ बा-
णादिकानें वेधायस योग्य जें लक्ष्य
तें. ३ (ग्रं०) रणभेरी.

निशाणी (फा० स्त्री. ना.) एकाद्या
पदार्थावर खुणेंसाठीं जें चिन्ह क-
रितान ती. २ कांहींएक कर्माच्या
अर्थां दुष्ट फळभोगण्याचा प्रसंग ती.

निःशेष (सं. वि०) समूळ.

निश्चक्र (सं. वि०) निरशन. २ पर-
चक्ररहित.

निश्चय (सं. पु. ना.) कांहींएक गो-
ष्टीविषयीं जो ठराव तो. २ अयुक्त
असेंच असा जो एकरूप बुद्धीचा
आकार तो. ३ विश्वास.

निश्चल, ल (सं. वि०) चलनरहित.

निश्वास (पु. ना.) (ग्रं०) वेद.

निषिद्ध (सं. वि०) शास्त्र आणि लोक
यांनीं ब्या ब्या कर्माविषयीं जो जो
वज्रिला तो तो पदार्थ व तसें कर्मही.

निषेध (सं. पु. ना.) जें कर्म करूं
नये किं० पदार्थ घेऊं नये इ०रूप
शास्त्र इ० कांहीं केलें जें वर्जन तो.

निष्कंटक (सं. वि०), ब्या मार्गादि-
कामध्ये कांटा नाही तो मार्ग, राख्य
इ० तो. २ (न०) कंटकरहित.

निष्कर्ष (सं. पु. ना.) सिद्धांत.

निष्काम (सं. वि०) फलेच्छारहित जें
अनुष्ठानादिक तें.

निष्ठंक (पु. ना.) (ग्रं०) निश्चय.

निष्ठा (सं. स्त्री. ना.) कांहींएक का-
र्याच्याठायीं किं० पदार्थाच्याठायीं जो
अतिशयित प्रेमा ती. २ शास्त्रादिका-
च्याठायीं हें सत्य अशी जी बुद्धि ती.
निष्ठुर (सं. वि०) कठोर जें मन, ह-
दय, भाषण इ० तें.

निष्ठात (सं. वि०) निपुण.

निष्पन्न (सं. वि०) उत्पन्न. [हित.

निष्फल, ल (सं. वि०) फलोत्पात्तिर-

निःसंग (सं. वि०) सर्व संग ब्याणें
अंतःकरणापासून त्याग केला तो.
२ ब्याणें लौकरीति सोडली तो.

निसंगळ (वि०) (ग्रं०) निलंबज.

निसटणें (धा. ना.) अडचणींत साप-
डलेला जो पदार्थ त्याणें जिकडे
अडचण कमी तिकडे मार्ग करून
सवेग बाहेर पडणें. २ कांहींएका
स्थळापासून डोळा चुकवून किं०
बलात्कार इ० उपायांनीं पळणें इ०.

निसर्णें (धा. ना.) पदार्थावरची लक्षा
काढून तो लक्षादिरहित करणें.
२ तांदूळ, भाजी इ० पदार्थ निवडणें.

निसंतान (सं. न. ना.) कुलक्षय.

निःसंदेह (सं. वि०) संदेहरहित.

निसंबत (भर० स्त्री. ना.) दिमत.

निसरडा (वि०) शेवाळ इ०कांनी
ब्यावर बुळबुळीतपणा झाला आहे
असा दगड, वृक्ष इ० पदार्थ तो.

निसरणें (धा. ना.) बुळबुळीत किं०

सुळसुळीत असा जो जमीन इ०-
काचा प्रदेश थावर पाय न ठरता
पलीकडे सरणें.

निसरसांड (स्त्री. ना.) अवश्य जें
कत्तेव्यादिक न्यावर अप्रीति, गर्व
इ० कारणांमुळे उपेक्षारूप बुद्धि ठे-
वण्याचा प्रकार ती.

निसवणें (धा. ना.) धान्यादिकांनीं
आपलें कर्णोस बाहेर टाकणें. १ चो-
री, छिनाली इ० दुष्कर्माविषयीं नि-
लंबज होणें. [स्त्र इ० तें.

निसळें (वि०) (ग्रं०) पाजविलेंलें श-
निःसीम (सं. वि०) सीमेच्या पलीकडे
पोहोंचला असा जो विद्यानिपुण तो,
२ त्या त्या गुणानें विशिष्ट तो.

निसुगाई (स्त्री. ना.) (ग्रं०) निरुद्यो-
गीपणा, आळस.

निसूग (वि०) ज्या प्रेरणेंने गोळी
इ० प्रवृत्त झाली त्या प्रेरणेच्या व-
लाचा काहीएक व्याघात झ० खंडन
न होतो लाग, मार इ० धातूचें वि०.

निसूर (वि०) (ग्रं०) निश्चित, निः-
काळजी. २ लोकशास्त्राची मर्यादा
सोडून निर्लंबज झाला तो.

निस्तरणें (धा. ना.) काहीएक आरं-
भिलेंलें कार्य वाईट होऊं लागलें अस-
तां श्रम करून तें तडीस नेणें कि०
चांगलें होई असें करणें. २ काही-
एक केले जें दुष्कर्म त्याच्या योगानें
होणार जें वाईट फल तें भोगून त्याची
निष्कृति करणें झ० परिहार करणें.

निस्तुक (वि०) केवळ. २ (अव्य०)
अगदीं.

निस्तेज (सं. वि०) तेजोहीन.

निस्तोष (अव्य०) निःशेष होई असें.

निस्पृह (सं. वि०) निरिच्छ. २ इतर
संबंध ज्यात नाही असा.

निक्षूण (अव्य०) खरपूसपणानें सा-
गणें बोलणें इ० धातूचें वि०.

नीच (सं. वि०) आकार, गुण, जो-
ति इ० कार्त्ती जो कोणिकापेक्षा क-
मी तो. २ अधम. ३ (अव्य०) (ग्रं०)
नित्य. [२ यथायोग्य.

नीट (वि०) बांकड्याचा प्रतियोगी.

नीटनेटका (वि०) जितक्यास तितका
यथायोग्य सुशोभित दिसायाजोगा.

नीड (न. ना.) (ग्रं०) पश्याचें घरटें,
कोठा तें.

नीति (सं. स्त्री. ना.) अमुकानें अ-
मुक तऱ्हेनें चालावें अशी शास्त्रांत
लिहिली आहे कि० लोकसिद्ध जी
रित ती.

नीद (स्त्री. ना.) (ग्रं०) निद्रा.

नीर (सं. न. ना.) उदक.

नील (सं. वि०) एक रंग आहे तेंपेक-
रून युक्त तो. २ (पु. ना.) एक रंग.
३ माणिकांत एक भेद आहे.

नीळ (वि०) नील. २ (स्त्री. ना.)
निळा रंग व्यापासून उत्पन्न होतो
असें एक झाड आहे. ३ (पु. ना.)
वानरांत एक जाती आहे.

नुकता (अव्य०) अलीकडेस, आतांसा.

नुकसाम (अर० न. स्त्री. ना.) तोटा
कि० काहीं जिनसाचा नाश तें.

नुक्ता (अव्य०) नुकता कि० अलीक-

- डेस. २ (पु. ना.) चांगव्या भाषणा-
चा किं० गायनाचा अंश तो.
- नुपकर (वि०) (प्र०) असमर्थ.
- नुपरतें (वि०) (प्र०) विषयासक्त.
- नूतन (सं. वि०) नवीन.
- नूर (अर० पु. ना.) शरीरावरील जो
तेजोविशेष तो. [पार.
- नृत्य (सं. न. ना.) नाचण्याचा व्या-
- नृप (सं. पु. ना.) राजा.
- नृपति (सं. पु. ना.) नृप.
- नृपाल, ल (सं. पु. ना.) राजा.
- नेक (फा० स्त्री. ना.) ब्या ब्या व्य-
वहारांत किं० ब्याशीं ब्याशीं ब्या
ब्या संप्रदायानें चालणाचें त्यांत छ-
का पंजा न करिता त्या त्या संप्रदाया-
नें चालण्याचा जो प्रकार तो.
- नेचा (फा० पु. ना.) गुरगुडसि बेंटा-
व्याची लांब नळी असते तो.
- नेट (पु. न. ना.) लोटणें, ओझें उ-
चलणें, इ० कांसाठीं सर्व शरीरांतीं-
ल जें एकत्र झालें बळ तो. २ कां-
हींएक वस्तूचा काहींएक पदार्थावर
भार तो. ३ काहींएक कार्य करण्या-
विषयीं कोणकास तगादा तो. इ०.
- नेटका (वि०) नीटनेटका.
- नेटणें (धा. ना.) नेटानें काहींएक प-
दार्थ पलीकडे ढकलणें. २ काहींएक
कार्य किं० मनुष्यादिसमुदाय अव-
धीजवळ येऊन ठेवणें.
- नेटपाटें (अव्य०) (प्र०) नेटबोटें.
- नेटबोटें (अव्य०) (प्र०) निश्चयेंकरू-
न. २ हातोपातीं.
- नेडें, नेढें (न. ना.) सुई, दाभण, कु-
दळी इ० कांत दोरा, दांडा इ० अ-
डकावायासाठीं छिद्र करितात तें.
- नेण (वि०) अज्ञानी असें तें. २ (प्र०)
(न. ना.) नेणीव.
- नेणणें (धा. ना.) (प्र०) नजाणणें.
२ (न. ना.) नेणीव.
- नेणता (वि०) अज्ञानी, लहान तो.
- नेणीव (स्त्री. ना.) (प्र०) अज्ञान.
- नेत्र (सं. पु. ना.) डोळा.
- नेपथ्य (सं. न. ना.) भूषण. २ ना-
टकांचेदरम्यान जो पडदा धरितात त्या-
चे आतील प्रदेश तें.
- नेपाळा (पु. ना.) (प्र०) चळ.
- नेपुर (सं. नूपुर) (न. ना.) (प्र०) तोरडी.
- नेफा (फा० पु. ना.) चोळणा इ० कां-
चा नाडी चालवयाचा प्रदेश तो.
- नेबळा (वि०) ब्याचें शरीर पुष्ट अ-
सून फोंपसा तो व त्याचें शरीर व
त्याणें धरिलें अस्ताव्यस्तपणें वक्षभूष-
णादिक किं० त्याचा तसा कारभार
इ० तो.
- नेभळा (वि०) नेबळा.
- नेम (पु. ना.) नियम. २ (न. ना.)
बाणादिक मारण्याचें लक्ष्य तें. ३ स्तं-
भादिक पुरण्याकरिता जो खळगा
करितात तें. [चुकायाजोगा सरळपणें.
- नेमका (अव्य०) लक्ष्यानुसंधान न
- नेमणूक (स्त्री. ना.) सरकार इ०
चाकिर इ० कांस वेतनाचा नियम क-
रून देनात ती. २ कोणकाची को-
णकाकडे नियमानें जी योजना ती.

नेमणें (धा. ना.) नेमणूक करणें. २ बा-
णादिकें करून लक्ष्य वेधणें.

नेमस्त (वि०) न्यूनाधिकभावराहित.

नेवाणें (न. ना.) (प्र०) तिरस्कार.

नेसणें (धा. ना.) गुह्यावयव झांका-
यासाठी वस्तू कटिंसंबद्ध करणें.

२ (न०) नेसावयाचें वस्तू तें.

३ (प्र०) ठेवणें.

नेहटणें (धा. ना.) (प्र०) निरखणें.

नेहेमी (भव्य०) नित्यशः, निरंतर.

नैय्यायिक (सं. वि०) न्यायशास्त्र प-
ढला तो.

नैवेद्य (सं. पु. ना.) देवासं भक्षणार्थ
अर्पितात जो भय्य पदार्थ तो.

नैश्वर (वि०) (प्र०) नाशिवंत.

नैष्ठिक (सं. वि०) नियमनिष्ठा व्यास
आहे तो.

नैष्ठिकब्रह्मचर्य (सं. न. ना.) मुंज
सुठल्यानंतर ब्रह्मचारीधर्मानें राह-
ण्याचा जो प्रकार तें.

नैसर्गिक (सं. वि०) स्वाभाविक.

नोक (फा० स्त्री. ना.) खुबी. २ चु-

णूक. ३ भाला इ० कांची जी अणी ती.

नोकल (स्त्री. ना.) (प्र०) चुकवाचुकव.

नोकिणें (धा. ना.) (प्र०) पराभविणें.

नोकुणें (धा. ना.) (प्र०) चुकविणें.

नौदणें (धा. ना.) हुंडी इ० कांची न-
क्कल करून ठेवणें.

नोर (पु. ना.) गलबतास जें भाडें
पडतें तो.

नौका (सं. स्त्री. ना.) जलयान.

न्यसणें (धा. ना.) (प्र०) ठेवणें.

न्याय (सं. पु. ना.) इनसाफ. २ नी-
ति. ३ एक शस्त्र आहे. ४ युक्ति.

न्यायनिष्ठूर (सं. वि०) न्याययोग्य
निष्ठूर भाषण तें.

न्याहार (वि०) गुच्छगुच्छीत, साफ, च-
मत्कारिक पदार्थ तो. २ (पु. ना.)
(प्र०) दृष्टि, अवलोकन.

न्याहारी (फा० स्त्री. ना.) प्रातःका-
ळी खव्य भोजन, करण्याचा जो प्र-
कार ती. २ खव्य भोजनासही द्या०.

न्याहाल (फा० वि०) संपत्ति इ०-
कांनीं जो वृद्धिगत तो.

न्याहाळणें (धा. ना.) (प्र०) निरखणें.

न्यून (सं. वि०) कमी.

न्यूनाधिक (सं. वि०) उणेंअधिक.

न्हातीधुती (स्त्री. ना.) नाहातीधुती.

न्हावी (पु. ना.) नाहावी. २ एक
किडा आहे; जो बाभळ इ० कांचे
काठ्यांचें घर करीत असतो.

—प—

प— हा वर्ण एकविसावें व्यंजन आहे.
संस्कृत शब्दमात्रावरून समासों या-
चा प्रयोग होतो, याचा अर्थ रक्षित
किं० प्राशिता, उ० भूमिप म्ह०
राजा, धनप म्ह० कुबेर, रक्तप म्ह०
राक्षस, दैकूण इ०.

पंक (सं. पु. ना.) कंदम.

पंकज (सं. न. ना.) कमळ.

पकड (स्त्री. ना.) मळयुद्धामध्ये दु-
सऱ्यास धरण्याचे किं० पाडण्याचे

डावंपंच ते प्रत्येकीं. २ प्रसंगानुसार पाहिजे तसा अर्थ व्हावयाजोगें भाषणामध्ये मर्म ठेविलें असतें किं० दुसऱ्याचा दसक आपणावर न चढता आपला त्यावर चढावा अशी भाषणात युक्ति असत्ये ती. ३ भाषणामध्ये दुसऱ्याने आपणास मर्मी धरतें असा जो पूर्वापर विरोधादि भाषणदोष पडतो ती. ४ खिळा इ० उपटण्याचें हत्यार आहे.

पकडणें (धा. ना.) कोणकास हस्तदिकानें धरणें. २ भाषणादिक मर्मी धरणें.

पक्का (सं. पक्क) (वि०) कच्चा नव्हे तो.

पंक्ति (सं. स्त्री. ना.) ओळ. २ अनेकांनीं मिळून भोजनकरण्याचे जे पर्याय तो प्रत्येक. ३ शोकात एक छंद आहे. ४ (ग्रं०) दाहा संख्या.

पंक्तिपावन (सं. वि०) निर्दोषतेमुळे पंक्तीस भोजन करण्यास योग्य तो.

पंक्तिप्रपंच (सं. पु. ना.) पंक्तिभेद,

पंक्तिभेद (सं. पु. ना.) एका पंक्तीस भोजन करायस बसलेले जे अनेक त्यामध्ये कोणकास काहीं पदार्थ वाढून कोणकास वगळ्यावें असा वाढण्याचा जो प्रकार तो. २ भोजनादिसमयी व्यवधान, अवकाश, दिशाभेद इ० कृत जो परस्पर पंक्तीचा भेद तो.

पक्क (सं. वि०) कालानें किं० अभि-योगानें शेवटील जो योग्य परिणाम त्याने पावले जें फलादिक किं० अज्ञादिक तो. २ शास्त्र, व्यवहार इ० कार्नी प्रौढ झाली जी बुद्धि तो.

पक्कान्न (सं. न. ना.) लाडू, घिबर इ० जीं उंचीं अजें तें.

पंख (सं. पक्ष) (पु. ना.) पक्ष्याचा जो पक्ष किं० त्यातील पीस तो.

पखरणें (सं. प्रसर) (धा. ना.) भूमि इ० कावर पखरडा होई असें पुष्पें, धान्यें इ० प्रसृतपणें पडणें.

पखवाज (पु. ना.) मृदंग.

पंखा (सं. पक्ष) (पु. ना.) वारा घ्यावयाकरितां वस्त्र, वाज्या, वेळू, ताडपत्र, कागद इ० कांचा पक्ष्याचे पक्षासारखा करित असतात तो.

पखाल (सं. पयस, खळ) (स्त्री. ना.) बैल इ० कावर घालून पाणी भाषायाकरितां गोणीसारखें जें चर्मपात्र करित असतात ती.

पगडी (स्त्री. ना.) बांधलेल्या पागोट्याचे आकाराची शिबलेली जी टोपी असत्ये ती. २ पागोट्यासही डोलाचे भाषणात झणतात.

पंगत (स्त्री. ना.) पंक्ति.

पगार (पु. ना.) होडोमध्ये एक भेद आहे. २ मुशारा.

पंगिस्त (वि०) (ग्रं०) पराधीन.

पंगु, पंगू (सं. वि०) चालायाचे उपयोगी व्याचे पाय नाहीत तो. २ व्या व्यापाराविषयीं जीं इंद्रियें किं० काहीं पदार्थ उपयोगी त्या त्या इंद्रियादिकेंकरून जो विकल तो.

पघळ (वि०) विस्तृत.

पघळणें (धा. ना.) पसरणें. २ घट जो घृतादि पदार्थ तो अघ्यादिसंयोगानें पातळ होणें.

पधा (पु. ना.) लगड होण्याकरिता सुवर्णादिकांचा रस ब्या पात्रांत ओ तितात ते पात्र तो.

पंच (सं. वि०) पांच. २ (पु. ना.) वादी प्रतिवादी यांणीं आपल्या खटल्याचा निर्णय करून आपणास सांगण्याविषयीं मान्य केले जे लोक ते प्रत्येकीं. ते प्रायः पांच असतात. ३ काही एक कार्यावर तिन्हाइतपणें नेमलेले अधिकारी ते प्र०.

पंचकडी (स्त्री. ना.) कागदाचे पांच ताव किं० पांच रूपये इ० कांचा जो समुदाय तो.

पचकळ (वि०) ब्याचे भाषणामध्ये अभद्र, हलके शब्द बहुत येतात, व्यामध्ये साळतंत किं० सभ्यतेची रीत किंमति नाही असा जो मनुष्य किं० त्याचें भाषण तो.

पंचक्रोशी (सं. स्त्री. ना.) चार पांच क्रोशांचे आत जे चार, पांच गांव परस्पर जवळ असतात त्यांचा समुदाय तो.

पंचगव्य (सं. न. ना.) गायीचें दूध, दही, तूप, शेंण, आणि मूत्र हीं पांच मिळोन तें.

पचणी, पचणीस (अव्य०) जिरणीस.

पचणें (सं. पचन) (धा. ना.) भक्षित्या पदार्थानें जठराग्नीच्या योगानें यथास्थित परिणामातें पावणें. २ घेतलेलें द्रव्यादिक किं० केलेला अपराधादिक निस्तरायास न पडे असा होणें. २ भाकर इ० तव्यावर परिपक्व होणें. ३ दुखणें इ० कात चिरकाळ इश पावणें.

पंचत्व (सं. न. ना.) मरण.

पचन (सं. न. ना.) पचण्याचा व्यापार किं० फल तें.

पचपचीत (वि०) आत जलांश बहुत झाल्यामुळें किं० भूमि इ० कांचे दोषामुळें किं० स्वभावामुळें चांगली रुचि ब्यास नाही असा भाजी, ऊंस इ० पदार्थ तो. २ केवळ निरस जें गायन, भाषण इ० तें.

पंचपदी (सं. स्त्री. ना.) कोणी साधु, संत इ० देवापुढें निव्व निपमानें काही पदे किं० अभंग इ० झणतात ती.

पंचप्राण (सं. पु. ना.) प्राणवायूचे मानिले जे पांच भेद ते.

पंचबा (पु. ना.) शाहीर लोक श्रावणाचे सर्व सोमवारी देवप्रीत्यर्थ लावण्या गाणें इ० समारंभ करितात तो.

पंचबाण (सं. पु. ना.) (ग्रं०) मदन.

पंचमहापातकें (सं. न. ना.) ब्रह्महत्या, सुरापान, स्पर्शस्तेय, मातृगमन, तत्संसर्ग अशीं पांच जीं पातकें ती.

पंचवेउळी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) पांच नांग्यांची इंगळी.

पंचशर (सं. पु. ना.) (ग्रं०) मदन.

पंचाईत (स्त्री. ना.) पंचांनीं वादी प्रतिवादी यांचा पक्ष समजून घेऊन करायाचा निर्णय ती. २ पंचांनीं मनास आणायोजोगा जो खटला ती. ३ कोणिक गोष्टीच्या दुर्निवहतेमुळें जी संकटरूपता वाटते ती इ०.

पंचानन (सं. पु. ना.) सिंह किं० व्याघ्र तो. २ महादेव.

पंचामृत (सं. न. ना.) दूध, दही,

तूर, मध, साखर हीं पांच तें. २ मि-
रच्या, चिंच, गूळ इ० पदार्थ एकत्र
करून तोंडीं लावणें करीत असतात
तें. ३ पक्वान्नादियुक्त जें मिष्टान्न
त्यास म्हणतात.

पंचायतन (सं. न. ना.) शिव, विष्णु,
सूर्य, गणपति, देवी या पांचांचा स-
मुदाय तें. २ कोणेंक कार्यांत पडलेले
समान योग्यतेचे एकचित्त जे पांच
पुरुष त्यास म्हणतात.

पंचारती (स्त्री. ना.) तबक इ० पा-
त्रांत पांच दिवे ठेवून देवादिकांस
ओंवाळण्याचा जो व्यापार ती.
२ त्यासाठीं पात्रांत लावून ठेविले
जे पांच दिवे ती. ३ पांच दिवे ला-
वायाचे सोयीचें एक पात्र असते,
ब्यास मूठ असते ती.

पंचाक्षरी (सं. पु. ना.) पिशाच अं-
गांतून काढण्याचे मंत्र ब्यास येतात
तो.

पंचीकरण (सं. न. ना.) एकमेकां-
च्या गुणाचा एकमेकांस संबंध नाही
अशा रूपानें असलेलीं जीं आका-
शादि भूतें त्यांचें देहादिकांच्या उल-
त्तीसाठीं ईश्वरशक्तीनें झालें जें पर-
स्पर संमिश्रण तें.

पंचू (पु. ना.) (ग्रं०) पक्षी.

पच्ची (स्त्री. ना.) पाणउतारा. २ फजीती.

पंजर (सं. पु. ना.) पिंजरा.

पंजाबी (फा० वि०) पंजाब झणून
देश आहे तसंबंधीं जीं मनुष्यादि तो.
२ भाषण इ० व्यवहारांत पुरा शा-
हाणा जीं मनुष्य त्यास म्हणतात.

पट (सं. पु. ना.) वस्त्र. १ सोंकटीं,
बुदबुदें इ० खेळापाकरितां वस्त्रादि-
कावर पाडितात जीं घरे तीं सर्व
मिळून तो. ३ अमुकास अमुक बावें
इ० पुढें मार्गे समजापाकरितां जो
कागदावर लेख लिहिला असतो तो.
४ अनेक चित्रांचा जो मोठा कागद
तो. ५ (ग्रं०) पाट.

पटकन, पटकर (अव्य०) त्वरेनें.

पटका (सं. पट) (पु. ना.) वीत, दी-
डवीत खुंद पांच चार हात लांब असें
एक कंबर इ०कांस बांधायाचे उप-
योगी वस्तू आहे.

पटकावणें (धा. ना.) कोणेंकास प-
टकन जाऊन धरणें किं० भाषणा-
दिकांत दुसऱ्यास युक्तीनें धरणें किं०
दुर्मेल पदार्थादिक पटकन आपलासा
होई असें करणें.

पटणें (धा. ना.) दुसऱ्याकडून आ-
लेला जो पैसा इ० किं० हुंडी इ० लेख-
पत्र तें परिगृहीत होणें. २ दुसऱ्यानें
सांगितलेली गोष्ट, प्रश्न इ० तें अनु-
भवास येणें इ०.

पटपट (अव्य०) पटकन पण बहुतवार.

पटल (सं. न. ना.) नेत्रावर रोगानें
जे दृष्टिविभक्त पडदे येतात तें. २ धूर,
धूळ इ० काचा जो समूह तें.
३, आत्मस्वरूपदर्शनास प्रतिबंधक
जे माया इ० तें. ४ आच्छादन.

पटवणें (धा. ना.) पुतळ्या, रुद्राक्ष
इ० सुवर्ण, रेशीम इ० कांच्या तंतू-
नीं इकडचें तिकडे न होई असें गां-
ठी इ० देऊन घट्ट ओंवणें.

पट्टईत (पु. ना.) पट्टा खेळण्यामध्ये जो कुशल तो. २ जो जो ब्या ब्या विद्यादि व्यक्तींकरांत निपुण तो. ३ ब्याचे अंगावर कटारीचे आकाराचे काळे विवळे पट्टे असतात असा जो वाप तो.

पट्ट (सं. वि०) काहीएक कर्म करण्याविषयी जो समर्थ किं० कुशल तो.

पट्टराणी (स्त्री. ना.) राजासहवर्तमान जीस राज्याभिषेक झाला अशी जी राजाची स्त्री ती.

पट्टा (पु. ना.) खेळण्याची मूठ ब्या तरवारीस असते अशी जी तरवार तो. २ कंवरपट्टा. ३ शिपाई इ०कांचे गळ्यांत किं० कंवरेस बांधलेली कंवरपट्टासारखी चर्माची वादी असत्ये किं० तडाकार सखलादीचा असतो तो. ४ शरीर, वस्त्र इ० कांवर काहीएक रंगाचे इ० चिन्ह असते तो.

पट्टाभिषेक (सं. पु. ना.) राजास सिंहासनावर बसवून जो राज्याभिषेक करितात तो.

पट्टी (सं. स्त्री. ना.) वस्त्र, कागद, फळी इ०कांचा दोन तीन अंगुळें रुंद लांबट जो तुकडा, क्षत इ०कांवर बांधणें किं० अन्य वस्त्र इ०कांस लावणें इ० उपयोगी पडतो ती. २ कोणेंक कार्यावर किं० कोणेंकास द्रव्यादि देणें अ० घेणें याचा जो अनेकांवर विभाग ती. ३ त्या विभागाप्रमाणें नावनिश्चितीवर याद करितात ती. ४ पागोड्याचे पदर सारखे बसवे म्हणून दुमड घालून करितात ती किं०

नेसल्या वस्त्राची साफ जी चुगी बसवितात ती. ५ विद्याचे पानांत सुपारी, कात इ० घालून जो लांबट विडा करितात ती. [आहे.

पट्टू (सं. पट्ट) (पु. ना.) उर्णावस्त्र पठण (स. न. ना.) श्रौकादि ग्रंथें झगण्याचा जो व्यापार तें.

पठाड (स्त्री. ना.) बैलाची मूठ आंब्याचे सुपळी इ० कचें नबारेसारखें केलें असतें जें साधन ती.

पठार (स्त्री. ना.) पठाड. २ (न. मा.) पर्वताचे मस्तकावरील जी सपाट भूमि तें.

पठिगा, पठिवा (पु. ना.) कोणेंकास कोणेंका व्यापारी जो कोणी पाठवळ असतो तो.

पट्टा, पट्टया (वि०) तरुण असून शरीरातें पुष्ट व वळकट तो.

पड (पडणें) (स्त्री. ना.) वाद, युद्ध इ० प्रसंगी अंगां वळ असून काहीं कारणांमुळें तो तो आवेश सोडून राहाण्याचा जो प्रकार तो. २ झाडावरून भूमीवर पडलेले जे आवें ती. ३ लागवड झाल्याचाचून राहिलें जें शेत ती.

पडकणें (धा. ना.) (ग्रं०) संवकणें.

पडखळणें (धा. ना.) (ग्रं०) उठावणें.

पडगादी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) गालीचा इ०.

पडछाया (सं. प्रतिच्छाया) (स्त्री. ना.) दीपामुळें मनुष्य इ० कांची जी छाया पडते ती. २ प्रतिविब.

पडजीभ (प्रति, जिह्वा) (स्त्री. ना.)

जिव्हामूलावर एक मांसगोलरूप अवयव लोबत असतो ती.

पडझड (स्त्री. ना.) तळावरून पदार्थ काढिला असता कि० सैन्यादि निघाले असता तळावर जे काहीं पडलेले झडलेले राहाते ती. २ इमारत इ० कांची झालेली मोड तोड ती.

पडणें (सं. पतन) (धा. ना.) काहीं-एक पदार्थ वरून अधोभागस्थ आधारावर येणें. २ उभेपणीं असलेला पदार्थ त्याणें अधोपणीं आधाराशी संवद्ध होणें. ३ किल्ला, वाडा इ० कोसळणें. ४ कोणेंक सतत चाललेला व्यवहार थांबून राहाणें.

पडतपोशी (स्त्री. ना.) पडदा, भित इ० कांच्या आश्रयामुळे कोणकस्थळावर जो आवृत्तपणा येतो ती.

पडतळणें, ताळणें (धा. ना.) काहीं-एक सदिग्ध गोष्ट पडताळ्यानें ताडून पाहणें. २ ढाल, तरवार इ० निघनेसमयी ज्या अवयवाचेठायी ज्या प्रकारें धारण करायाची व्यापकारि धारण करणे.

पडताळा (पु. ना.) कोणेंक गोष्टीविषयी प्रामाण्यसंदेह आला असता त्याच्या निरासासाठीं प्रमाणांतर, प्रकारान्तर इ० कांन तडून पाहण्याचा जो प्रकार तो.

पडदळ (न. ना.) ग्रामांतरास जावयाचे प्रसर्गा बरोबर न्यावयाचें जें ओझ त्यास म्हणतात. २ पडदळें.

पडदळें (न. ना.) शिपाई लोक तऱवार इ० अडकवायाकरितां चर्म,

बनात इ० कांचा पट्टा गळ्यांत अडकवीत असतात त.

पडदा (फा० पु. ना.) दृष्टि, वारा इ० कांचे निरोधार्थ वस्त्र किं० वाळा, तृण इ० कांचे वस्त्रासारखें करून जें मध्ये अंतर्धान लावितात तो. २ नेत्रावर जें पटल येत असतें तो. ३ शरीर, कांदा, लांकूड, दगड, पडीची पोळी इ० कांचेठायी एकाखाली एक एकाखाली एक असे जे स्वच्छरूप अंश असतात ते प्रत्येकीं. ४ उरावरील जो अंगरुखाचा अंश तो. ५ परस्परांनी भाषणादि व्यवहारी केवळ माफ न वागायाजोगें जें परस्परांचे अंतःकरण मिळण्यांत कोही अंतर असतें तो इ०. [भित ती.

पडदी (स्त्री. ना.) एकेरी विटेची पातळ

पडप (न. ना.) कोणेंकाची प्रतिष्ठा वर्णन करण्याविषयी जो सर्वदा कोणेंकास पक्षपात किंवा पक्षपातानें वर्णनीय जो प्रतिष्ठा ते. २ ओढून ताणन आणिली जी कोणेंकानें प्रतिष्ठा ते. ३ (ग्रं०) (स्त्री. ना.) बरोबरी. ४ शोभा. ५ शृंगार. ६ आवरण.

पडम (न. ना.) पडशी इ० करण्याच्या उपयोगी दुहेरी तिहेरी सुतानें विणलेलें अरुंद वस्त्र असतें तें.

पडवी (स्त्री. ना.) घराचे बांसे संपून जेथें पाषोळ्या आल्या तेथें दुसरें बांसे जोडून जो घराचा प्रदेश वाढवितात ती. २ एकापेखी इमारत ती.

पडशाळा (स्त्री. ना.) उतारकरून कोस उतरावासाठीं जी देवालयालगत धर्मशाळा बांधितात ती.

- पडशी (स्त्री. ना.) दुमोट करपाच्या पडोसा (पु. ना.) पडताळा. २ शेजार. सोयीचें मध्ये तोंड ठेवून; जें पडम पडणें (सं. पठन) (धा. ना.) शास्त्रा-इ० कांजें पोतें करितात तीं. दि विद्यापठन करणें.
- पडसाई (स्त्री. ना.) (प्र०) अंधक पढतमुखें (पढणें, मुखें) शास्त्र जा-अंधकपणा. णता असून कार्याकार्य विचार न
- पडसाद (सं. प्रतिशब्द) (पु. ना.) करिता वतें ती त्यास म्हणतात.
- (प्र०) प्रतिध्वनि. [जो साक्षी तो पढियंता (वि०) (प्र०) आवडता.
- पडसाक्षी (पु. ना.) साक्षीशराचा पढियाव (पु. ना.) (प्र०) आवड,
- पडसें (न. ना.) शैत्य इ० मस्तकांत प्रेम.
- झाल्यामुळें नाकातून पाणी, शेंबूड पढियासणें (धा. ना.) (प्र०) भासणें.
- इ० गळतो असा रोग वें. पढियें (वि०) (प्र०) पळियंता.
- पडळ (न. ना.) पटल. पढीक (वि०) पढलेला.
- पडौव, पडाव (पु. ना.) गळवतात पण (सं. पु. ना.) काहीं कार्याविषयीं
- एक भेद आहे. केला जो प्रतिज्ञापूर्वक नियम तो.
- पंडित (सं. पु. ना.) शास्त्रवेत्ता तो. २ शूनास जें द्रव्य जिकण्याविषयीं
- २ पुरा जे चतुर त्यास कि० व्या मांडिताव तो. ३ (अव्य) परंतु.
- कामांत जो पुरा त्यास त्या कामांत पणती (स्त्री. ना.) दीप लावण्याचे
- म्हणतात. ३ लेखपत्रादि व्यवहारीं उपयोगी मृत्तिकेचें पात्र आहे.
- राजपुरुषादि थोर लोकांचे नावापु- पणयांगना (सं. स्त्री. ना.) (प्र०) वे-
- ढें याचा प्रयोग असतो. र्या, कळवेंतीण.
- पडिपाड, पाडू (पु. ना.) (प्र०) सा- पत (स्त्री. ना.) देणें, घेणें इ० व्यव-
- म्यता. २ थोरी. ३ व्याप्ति. हारीं प्रमाणिकपणानें चालल्यामुळें
- पडिपाडें (अव्य०) (प्र०) सारखेपणें. लोकांनीं गाहाण, जांभान इ० कांची
- पडिभर (पु. ना.) (प्र०) अधिकता. अपेक्षा न भरितां त्याशीं केवळ वि-
- पडिभरू (वि०) (प्र०) श्रेष्ठ. २ (पु.) श्वासावर व्यवहार करावा अशी जी
- अधिपति. ३ अधिकपणा. कोणिकास योग्यता भाली असते ती.
- पडिसा (पु. ना.) (प्र०) पडशब्द. पंत (सं. पंडित) (पु. ना.) राजाचे
- पडीत (वि०) शेत व्हावयाजोगीं असून अष्टप्रधान ते प्रत्येकीं. २ ब्राम्हण
- शेत न होतों उगींच पडलेली जागा असून प्राधान्येकरून कारकुनीचीं
- ती. २ व्याख्या कार्यास लागवयाचा विद्या जो जाणतो त्याच्या नावापुढें
- त्या त्यास लागला नसतो उगींच रि- हें नांव लागतें.
- कामां पडला जो प्रदार्थ तो. पतक (न. ना.) एकेक सरदाराचे

दिमतीस लावलेला जो राबताचा समुदाय तें.

पतकर (पु. ना.) या कार्याचा निर्वाह माझेकडे लागला भशा प्रकारानें कोणक कार्याविषयी केला जो अंगीकार तो.

पतकरणे (भा. ना.) कोणक कार्याचा निर्वाह करण्याविषयी अंगीकारणे.

पतंग (सं. पु. ना.) दिव्यावर जो भुद्रजंतु मोहने पडत असतो तो. २ यावडीत एक भेद आहे. ३ एक तांबड्या रंगाचे उपयोगी लांकूड आहे. ४ पक्षी. ५ सूर्य. [पार तें.

पतन (सं. न. ना.) पडण्याचा व्या-

पतळी (स्त्री. ना.) लेखंड, सोनें इ० तोडायार्चे एक पोलादी शस्त्र आहे.

पताक (स्त्री. ना.) पताका.

पताका (सं. स्त्री. ना.) लाहान जो धज तें. [जो नवरा तो.

पति (सं. पु. ना.) धनी. २ स्त्रियांचा

पतिकार (सं. अप. पु. ना.) (प्रं०)

प्रतिकार. २ अपायउपाय. ३ अंगीकार.

पतिकरू (पु. ना.) (प्रं०) पतकर.

२ अनुभव.

पतित (सं. वि०) काहीं पातक के-

ल्यामुळे जातिभ्रष्ट झाला तो. २ ऊर्ध्व गतीस कारण जें पुण्य त्याचा लेशही ज्याचे पदरीं नाही तो. ३ पडलेला.

पतिव्रता (सं. स्त्री. ना.) पतीचे आज्ञेचें कदापि उल्लंघन करूं नये भशा

रीतीनें चालते जी स्त्री ती. २ जिनें कधीं व्यभिचार केला नाही तीस

झणतात.

पंतोजी (पु. ना.) वेतन घेऊन मुलांस व्यावहारिक लिखितें शिकवितो तो.

२ मनःशी वस्तूक केनी असतो व्यापासून शिक्षा होईल अशी संभावना असते असा जो धनी इ० व्यास झणतात.

पत्ता (पु. ना.) कोणक पदार्थाचें राहावयाचें जें ठिकाण, ज्याचे ज्ञानानें

तो तें भाहे अशा प्रकारें त्या पदार्थाचें ज्ञान होतें तो. २ तंवाखूचें चुर-

त्यावाचून सगळें पान तो. [स्त्री ती.

पत्नी (सं. स्त्री. ना.) विवाहाचा जी

पत्र (सं. पु. ना.) पर्ण. २ कोणकास

काहीं लिहून पाठविला जो कागद तें.

३ पोथीचें एक सांच्याचें जे अनेक

कागद असतात ते प्रत्येकीं.

पत्रक (सं. न. ना.) व्यवहारसंबंधी

जमाखर्च इ० कांचे शाब्दाचें टांचण

व्यावर लिहितात तो कागद तें.

पत्रदर्शनी (सं. अव्य०) पत्र पाहताच.

पत्रा (सं. पत्र) (पु. ना.) सोनें, रूपें,

तोंबें इ० कांचा फळीसारखा पातळ

जो आकार केला असतो तो.

पत्राज (स्त्री. ना.) मीथोर, मी शा-

हाणा इ० रूप जो प्रतिष्ठितपणाचा

डोल मिरवितात ती.

पंथ (सं. पु. ना.) मार्ग. २ व्या व्या

साधूनें जो जो ईश्वरप्राप्तीचा मार्ग

स्थापिला आहे तो तो. उ० नाथपंथ.

पथ (सं. पु. ना.) पंथ.

पथिक (सं. पु. ना.) वाटसरू.

पथें (वि०) (प्रं०) वरें. २ मार्गाचें.

पथ्य (सं. न. ना.) झालेला रोग शा-

तः हाहा किं० जडू नये इ० कासाठी
अमुकच पदार्थ खावे, अमुक सर्ग्या
वर्जिते इ० रूप जो नियम तें. २ दु-
खणेकरी, बाळतीण इ० काचे भोज-
नास झणतात. ३ ब्या ब्या व्यापा-
राविषयी जो जो पदार्थ किं० क्रिया
हितकारक आहे तो त्या त्या विषयी.
पद (स. न. ना.) पाडल. २ राब्या-
विकाररूप जें स्थान तें. ३ गाण्यांत
कवितेचा भेद आहे.

पदक (न. ना.) कठी इ० काचे मध्य-
भागी सुमर्णाचे किं० जडापाचें अ-
श्वत्थवाकार घालीत असतात तें
पदच्युत (स. वि०) राब्यादिअधि-
कारपदापासून जो भ्रष्ट झाला तो.
पदपिंड (पु. ना.) (ग्र०) जीव आणि
परमात्मा यांचें ऐक्य तो.

पदर (स. पद्म) (पु. ना.) वस्त्राचे
दोही शेंगटांचे दोन अशा ते प्रत्येकीं
२ कोणिकाचा कोणिकाशीं साक्षात्
किं० परपरेनें झालेला जो योनिस-
ंबव तो ३ पडदा. पदरचा द्य० भा-
षण, लेखन इ० प्रसर्गा मूल क्रम
नसता आपले कल्पनेनें च कल्पिलेला
जो अर्थ तो. पदर पसरणें द्य० का-
ही गोष्टीविषयी फार काकळून कर-
णे इ०.

पदरमोड (स्त्री. ना.) ससारकृपास
गार्धिकादि काही चालला लाभ नस-
ल्यामुळे कि० काही व्यग्रहारी खर्च
भगायाजोगना लाभ नसल्यामुळे
बदरचे द्रव्याचा व्यय करावा लाग-
तो ती.

पदवी (स. स्त्री. ना.) राजा, प्रधान

इ० अधिकाररूप जें स्थान ती.

पदार्थ (स. पु. ना.) आहे किं० ना-
ही असें झणावास यात्राजोगा जो
अर्थ तो. २ पदाचा जो अर्थ तो.
३ भोवप, पकाजें इ० जी भयें के-
लीं असतात तीं प्रत्येकीं. केवळ प्रा-
कृत व्यवहारांत वृक्ष, पाषाण इ० अ-
र्चतन जे अमूर्त पदार्थ त्यांचेठायी
प्रसिद्धि. तू काय पदार्थ आहेस इ०
स्थळी गण्यकोटीत गणायाची योग्य-
ता तुला नाही असा अर्थ.

पदोपदी (अव्य०) प्रतिपदाच्या ठा-
यी. २ कार्यमात्राचे प्रति असरा-
चे ठायी.

पद्धत, पद्धति (स. स्त्री. ना.) काही-
एक कार्य करण्याचा या या प्रकारें
असें असें करावें असा जो एक मा-
ग असतो ती.

पद्म (स. न. ना.) कमळ. २ ज्ञानको-
टिरूप सख्या तें. ३ सर्गाचे फणी-
वर जें दशाक चिन्ह असतें तें.

पद्महस्ती (स. वि०) व्याणें कोणिका-
स आरोग्य करण्याविषयी किं० वि-
द्या सांगण्याविषयी इ० कासाठी हा-
तांत धरले असता आरोग्यादि द्वा-
रा त्याचे बरें होतें अशा देवाचा पु-
रुष असतो तो. [विता तें.

पद्य (स. न. ना.) श्लोकादिरूप क-
पत्तासणें (धा. ना.) (ग्र०) रत्न भू-
षणादिकानीं सुशोभित करणें, शृ-
ंगारणें

पन्हळ (स. प्रणालिका) (पु. ना.)
कोणक स्थळीचें पाणी जावें झणून

लांकड, दगड इ० पोखरून मार्ग
करितात तो. [सुंदी तो.

पन्हा (फा० पु. ना.) वस्त्राची जी
पन्हे (सं. पानक) (न. ना.) आबा,
चिंच इ० कांचि आवट पाणी करून
त्यामध्ये गूळ, साकर घालून जे प्या-
वयास करितात ते.

पन्हेरी (स्त्री. ना.) उष्णकाळी आल्या
गेल्याने पाणी प्यावे यासाठी मार्गादि-
कावर जे जलस्थान करितात तो.

२ आडाच्या कलमाचा समुदाय.

पय (सं. न. ना.) दूध. २ बदक.

पयोधर (सं. पु. ना.) स्नन. २ मेघ.

पयोधि (सं. पु. ना.) (ग्र०) समुद्र.

पर (सं. वि०) इतर. २ आत्मरूप
किं० आत्मीय नव्हे तो. ३ परम.
४ शत्रु. ५ (पु. ना.) पीस.
६ (स्त्री.) प्रकार. ७ (अव्य०) प-
लीकडे. ८ परंतु.

परखणे (धा. ना.) (ग्र०) बाहेर जाणे.

परगणा (फा० पु. ना.) किल्ला किं०
मोठे शहर याचे नांवाखाली चाल-
नात जे देश ते प्र०. २ काश्मिरेक का-
माचे फारच मोठे खटले पडले अ-
से त्यास म्हणतात.

परगा (पु. ना.) (ग्र०) भ्रमर.

परचक्र (सं. न. ना.) एक राजाचे
राज्यात इतर राजकृत जो उपद्रव ते.

परज (पु. ना.) तरवारीची मूठ तो.
२ तुळंग.

परजणे (धा. ना.) तरवार इ० मुठी-

धरून कंगित होई अशी हाल-
विणे किं० सभोवती फिरविणे.

परडे (न. ना.) तागडीच्या दोहों शे-

वयस जी दोन वजन करण्याकरिता
पात्रे बांधिली असतात ती प्रदेकी.

२ घराचे जवळ कुंपणाचे आत जाक
भाजी किं० फुलझाडे करायाकरिता
जी जागा राखिली असते ते.

परतणे (धा. ना.) परत करणे, हो-
णे, देणे, घेणे, जाणे इ०. २ भूमि
इ० कांवर एके अंगाकडे स्थित जो
पदार्थ तो दुसरे अंगाकडे करणे
किं० इकडचा तिकडे, तिकडचा इक-
डे असा करणे. [धीन तो.

परतंत्र (सं. वि०) दुसऱ्याचे जो स्वा-

परतत्त्व (सं. न. ना.) (ग्र०) ब्रम्ह.

परतभाडे (न. ना.) भाडेकरा भाडे
पोंचवून मागे स्वस्थानी जाण्याचे प्रसं-
गा जे तिकडेच भाडे पतकरितो ते.

परती (स्त्री. ना.) (ग्र०) विरक्ति.

परंतु (सं. अव्य०) पूर्ववाक्यार्थ अंगि-
काळून त्यास दोष प्रतिपादनादिरूप
विरुद्ध वाक्याचा उपन्यास कर्तव्य
असता मध्ये याचा प्रयोग होतो.

परतून (अव्य०) पुनरपि, पुनः, कि-
रून.

परतवे (अव्य०) अनुगोधे.

परदेश (सं. पु. ना.) स्वदेशाहून
भिन्न जो काही दूर देश तो. २ प्रवास.

परदेशी (सं. वि०) स्वदेश सोडून

परदेशात आला जो मनुष्यादि त्यास
तेथे म्हणतात. २ दक्षिणी लोक रज-

पूत इ० कास म्हणतात. ३ आईबाप
इ० जे रक्षणकर्ते ते व्यास नाहीत

असे जे लाहान मूल वे.

परद्वार (सं. न. ना.) परस्त्रीशी सं-
ग ते.

परंपरा (सं. स्त्री. ना.) एकापुढें एक
किं० एकामागें एक अशा क्रमानें
अनेक संबद्ध पदार्थांची जी माला ती.

परंपरागत (सं. वि०) वंशादिपरंपरे-
नें चालत आलेली जी वृत्ति, आचा-
र इ० तो.

परभारी, रें (अव्य०) गमनावसरीं
ब्या मध्यवर्ती स्थळावरून जाण्याची
संभावना असत्ये त्या स्थळास चुक-
वून जाणें, येणें या क्रियाचें वि०.
२ कोणिक व्यवहार ब्या ब्या स्थळां
संबंध पावून होत असावा अशी
योग्यता असती त्या त्या स्थळां संबद्ध
न होता. ३ आपले परीक्ष.

परम (सं. वि०) उत्कृष्ट.

परमहंस (सं. पु. ना.) संन्यायांत
एक भेद आहे. [भ्रातुरोग आहे

परमा (सं. प्रमेह) (पु. ना.) एक

परमाणु (सं. पु. ना.) पृथ्वी, जल,
वायु यांचा केवळ जो सूक्ष्म अंश तो.

परमात्मा (सं. पु. ना.) सर्वव्यापी,
सर्वसाक्षी समष्टिस्वरूप एक जो आ-
त्मा तो.

परमार (पु. ना.) (प्रं०) कर्म.

परमार्थ (सं. पु. ना.) ईश्वरसाधनरूप
जो पुरुषार्थ तो. २ काहीएक गोष्टी-
तील केवळ खरा जो अंश असतो
तद्रूप जो अर्थ तो.

परमावधि (सं. स्त्री. ना.) काहीएक
व्यवहार, शक्ति इ० कांची केवळ
शेवटची मर्यादा ती.

परमेश्वर (सं. पु. ना.) जगदीश्वर.

परलोक (सं. पु. ना.) पुण्य, पाप
तारतम्यानें मेल्यानंतर प्राप्त होणारा
स्वर्ग, नरक इ० लोक तो.

परवड (स्त्री. ना.) भोजन गोड व्हा-
वें म्हणून जे शाकभाजी इ० अनेक
प्रकार करावे लागतात ती. २ दु-
र्दशा. ३ (प्रं०) उपचार. ४ प्रीति.
५ चातुर्य. [२ (अव्य०) पुनः.

परवडी (स्त्री. ना.) (प्रं०) परवड.

परवश (सं० अव्य०) परतंत्र.

परवा (फा० स्त्री. ना.) कोणिक प-
दार्थादिकांच्याठायीं यास जपलें
पाहिजे या अनुरोधानें वर्तलें पाहि-
जे इ० रूप जो उत्कृष्टताग्रह अस-
तो ती. २ कोणिक गोष्टीविषयीं ही
कशी निभावेल इ० रूप जो चिंता
वाटते ती.

परवां (अव्य०) वर्तमान दिवसाहून
एक दिवस आड जाऊन पूर्व दिवशीं
किं० उत्तर दिवशीं. २ (स्त्री. ना.)
तो दिवस.

परवाणगी, नगी (फा० स्त्री. ना.)
राजादिकांपासून कोणिक कार्य कर-
ण्याविषयीं मागून घेतली जी आज्ञा ती.

परसा (पु. ना.) शीतनिवारण इ०-
कासारिं जो चुलीवाचून इतरत्र भू-
मीवर अग्नि पेटवितात तो.

परस्पर (सं. वि०) याणें त्याजवर उ-
पकारादि करावे त्याणें याजवर करावे
अशाप्रकारें उपकारकरण, कलह,
युद्ध इ० क्रियांच्याठायीं प्रवृत्त जे
भयता ते. २ (अव्य०) परभारें.

परस्वाधीन (सं. वि०) परतंत्र.

पराई (स्त्री. ना.) तारुण्य आणि वा-
र्धक्य अशा दोन बऱ्या वयोवस्था त्या
प्रत्येकी.

पराकाष्ठा (सं. स्त्री. ना.) काहीएक
गोष्टीचे अतिशयितपणाची शेवटची
दशा जिचे पुढे अतिशय होण्याची म-
र्यादा राहिली नाही ती.

पराक्रम (सं. पु. ना.) लोकांनी वा-
ह्या क्षणायाजोगे जें प्रबल शत्रूचा
पराजय, बहुत धनसंपादन इ० असा-
धारण कर्म त्याचा निर्वाह व्हावया-
जोगा पुरुषादि चेतन अचेतन सर्व
पदार्थांचे अंगां जो सामर्थ्यविशेष
असतो तो.

पराग (सं. पु. ना.) पुष्पांत जे बारी-
क रजःकण असताना तो.

परागंदा (फा० वि०) आपले जें गौर,
घर, वतन, शेत इ० तें काहीं का-
रणामुळे सोडून तेथील वस्ती सोडून
ग्रामानिरास किं० देशानिरास गेला तो.

पराङ्मुख (सं. वि०) तोंड मागे फि-
रविलें आहे बऱ्याने तो. २ कोणिक
विषयाची कि० कार्याची वाट सो-
डिली तो त्यापासून.

परांची (स्त्री. ना.) चार लोकांउ पु-
रून वर आडवीं लोकांउ घालून ग-
वंडी सुतार इ० कांस इमारतीचे काम
करण्यासाठी उभे रहाण्यास जी र-
चना करितात ती.

पराजय (सं. पु. ना.) वाद, युद्ध इ०
कामांमध्ये दुसऱ्याचा उत्कर्ष होऊन
आपणाकडे अपकर्ष येतो तो.

पराजित (सं. वि०) बऱ्याचा पराजय
झाला तो.

परान्न (सं. न. ना.) अन्यस्वामिक जें
अन्न तें, २ त्या अन्नाचें भोजन तें.

पराभव (सं. पु. ना.) पराजय.

परामर्श (सं. पु. ना.) आपले स्वकीय
जन किं० गोरगराई इ० कांस को-
णास काय पाहिजे, कोणास काय वि-
पत्ति आहे तें जाणून घेऊन स्वसाम-
र्थ्यानुसार पाहिजे तें देणें किं० विप-
त्ति दूर करणें इ० आचरणाचा जो
प्रकार तो इ०.

परायण (सं. वि०) बऱ्या अर्थाकडे बऱ्या
मनुष्यादिकांचे कि० भाषणादिकांचे
मुख्यत्वेकरून लक्ष्य असतें तो मनुष्य
भाषण इ० त्या त्या अर्थाविषयीं.

परावा (वि०) परका.

परिखा (सं. स्त्री. ना.) चर, खंदक.

परिगुण (पु. ना.) (ग्रं०) सण.
२ पाहुणचार.

परिघ (सं. पु. ना.) काहीएक स्थलान
मनुष्यादिकांचे प्रतिबंधासाठी भोंवता-
लें भित किं० कुंपण इ० करितात तो.
२ एक आयुध आहे. ३ घेर.

परिचय (सं. पु. ना.) मनुष्यादिका-
ची परस्पर सहासादिकांमुळे पुरने-
पणी जी भोळख तो किं० कोणिक
विषयाचे अ० गोष्टीचे सेवनादि अ-
भ्यासामुळे यामध्ये या या प्रकारचे
गुण आहेत किं० हे या या प्रकारें
करावें लागतें इ० रूप ज्ञानसंस्कार
होतो तो. २ प्रत्यय.

परिचर्या (सं. स्त्री. ना.) सेवा.

परिचित (सं. वि०) ज्याचा परिचय परिपाटी, पाठी (सं. स्त्री. ना.) प-
ज्यास झाला आहे तो त्याचा. रिनाळिका.

परिच्छिन्न (सं. वि०) कोणेतक परिमा- परिपाठ (सं. पु. ना.) कोणेतक गोष्ट
णानें किं० संख्येनें परिच्छेद झाला आहे करण्याची चाल चालत असये तो.
ज्याचा तो. २ (अन्य०) आत अ- परिभाषा (सं. स्त्री. ना.) लौकिक
न्यथा भावाचा यत्किंचित्ही प्रवेश किं० शास्त्रीय जे भिन्न भिन्न व्यव-
न ठेवितो सांगणें इ० क्रियांचे वि- हार त्यांचेठायीं विधिव्यवस्थेसाठी
शेषण.

परिच्छेद (सं. पु. ना.) कोणेतक परि-
माणादिकें करून काहीं पदार्थाचें इ-
यत्ताकरण तो. २ ग्रंथादिकांचे प्रक-
रणादि संगतीनें भिन्न भिन्न केलेले
जे विभाग ते प्रत्येकीं.

परिजन (सं. पु. ना.) सेवक.

परिणय (सं. पु. ना.) विवाह.

परिणाम (सं. पु. ना.) कोणेतक पदा- परिमाण (सं. न. ना.) हें एवढें, इत-
र्थाचें किं० गोष्टीचें पूर्वरूप जाऊन कें अशा व्यवहारास कारणीभूत जो
रूपान्तररूप अवस्था होये तो. पदार्थनिष्ठ संख्यागुणविशेष तें. २ व्या-
णें युक्त पदार्थांची परिच्छेदक तोळा,

परित्याग (सं. पु. ना.) कोणेतक मनु- पायली, गज, घटिका इ० साधनें तें.

परिधान (सं. न. ना.) नेसणें किं० परिमार्जन (सं. न. ना.) मळ आदि-
पांघरणें एतद्रूपें करून जें वस्त्राचें धा-
रण तें. करून दूर होण्यास जें प्रक्षालन तें.
२ क्रोध इ० कांचें काहीं उपायानीं

परिधि (सं. पु. ना.) घेर. २ वैदा. निरसन तें. [२ शोभा.

परिनाळिका (सं. प्रणालिका) (स्त्री. ना.) परिमान (पु. ना.) (प्रं०) शुरुपक्ष.

कोणेतक कर्मांमध्ये यापुढें हें करावें, परिमित (सं. वि०) काहीं एक परि-
त्यापुढें अमुक करावें इ० रूप जो माणानें जो मापलेला पदार्थ तो.
क्रम तो. २ कंटाळा यावयाजोगी २ जितक्यास तितकें भाषणादि तें.

लांबच लांब गोष्ट तो. परियाळें (न. ना.) (प्रं०) फलाहा-

परिपक्व (सं. वि०) पुरता जो पक्व तो. राचे पदार्थ तें.

परिपाक (सं. पु. ना.) पुष्पपापरूप परियें (न. ना.) (प्रं०) झोंका.

कर्माचा किं० अन्न, धान्य, फल इ० परियेसणें (धा. ना.) (प्रं०) ऐकणें.

कांचा पुरतेपणीं जो पाक तो. परिरंभ (सं. पु. ना.) आलिंगन.

परिवर्जन (सं. न. ना.) काही पदार्था-
चें सर्वथा वर्जन तें.

परिवर (पु. ना.) (प्र०) घर.

परिवसणें (धा. ना.) (प्र०) सजणें.

परिवार (सं. पु. ना.) आपले पदरचें
दास, दासी, कारकून इ० खटलें तो

२ (प्र०) आवार. अविस्तार. [रणें.

परिवारणें (धा. ना.) (प्र०) विस्ता-

परिवेष (सं. पु. ना.) परिधि. २ चं-
द्रसूर्याभोंवतें खळें पडतें तो.

परिश्रम (सं. पु. ना.) काहींएक का-
मान शरीरास कष्ट होत असें खप-
ण्याचा व्यापार तो. २ तेंणेंकरून
होतान जे कष्ट तो.

परिसणें (धा. ना.) (प्र०) ऐकणें.

परिसर (सं. पु. ना.) स्थान. २ ज-
वळचा प्रदेश.

परिहार (सं. पु. ना.) दौष, संकट
इ० कांचें दूरीकरण तो.

परिहास (सं. पु. ना.) थट्टा मस्करी
इ० निनोद तो.

परिज्ञान (सं. न. ना.) काहीं गोष्टी-
चें किं० पदार्थाचें पुरतेपणीं जें ज्ञान
किं० ओळख तें.

परी (अव्य०) आपआपले बुद्धीप्र-
माणें किं० योग्यतेप्रमाणें. २ (प्र०)
परंतु या अर्थी. ३ परस्पर अर्था-
चें सादृश्य अशा अर्थी. ४ (स्त्री. ना.)
प्रकार. ५ (फा० स्त्री. ना.) मनु-
ष्यासारखें तोंड, पशूसारखें शरीर,
व मोराचे पुच्छाप्रमाणें पुच्छ असें
समक्ष ताबुतान चित्र करितात ती.

परिस (सं. स्वशं) (पु. ना.) एक

पाषाण आहे; व्याचे स्पर्शानें लोहादि-
कांचें सुवर्ण होतें. २ (अव्य०) अधि-
क, उणा, चांगला, वाईट, जवळ,
दूर इ० कांचें अवधिसहितेंकरून
सांगणें असली अवधिभूतापुढें या-
चा प्रयोग होतो. उ० त्यापरीस हें
चांगलें इ०.

परीक्षा (सं. स्त्री. ना.) कोणेंक प-
दार्थ भुक्क किं० यामध्यें भुक्क
गुण किं० दोष इ० आहे असें जा-
णण्याचा व्यापार तो.

परुता (अव्य०) (प्र०) पलीकडे.

परूस (न. ना.) परसू, परम.

परोपकार (सं. पु. ना.) दुसऱ्यावर
जो उपकार तो.

परोपरी (अव्य०) नानाप्रकारें.

परोक्ष (सं. अव्य०) असमक्ष.

पर्जन्य (सं. पु. ना.) मेघापासून पडतें
जें उदक तो.

पर्ण (सं. न. ना.) वृक्षाचें पान तें.

पर्णकुटी (सं. स्त्री. ना.) वर पर्णांचेंच
आच्छादन करून केलेलें लाहान
घर तो. २ लाहान जें तुणादिकांचें
घर त्यासही म्हणतात.

पर्यंक (सं. पु. ना.) पलंग.

पर्यटन (सं. न. ना.) कोणेंक देशीं
इकडून तिकडे तिकडून इकडे किं०
सभोवार इ० अनेक गतीनीं फि-
रण्याचा जो व्यापार तें.

पर्यवसान (सं. न. ना.) कोणेंक गो-
ष्टीचा शेवट तें.

पर्या (पु. ना.) ओढा.

पर्याप्त (सं. वि०) आणखी काहीं

पाहिजे अशी आकांक्षा न करे इतका झाला जो पदार्थ तो. २ भाणखी पाहिजे अशी आकांक्षा ब्यास राहिली नाही तो.

पर्याय (सं. पु. ना.) एका अर्थाचे जे दोन शब्द ते परस्पर. २ काहीं एक कार्यास साधक जे प्रकार परस्पर निरपेक्ष ते प्रत्येकीं. ३ कोणेक कार्याचा पूर्ण ओष फिरण्यास कादिला जो युक्तीचा मार्ग तो. ४ बयाद. पर्युषित (सं. वि०) शिळें जें अन्न इ० तें

पर्व (सं. न. ना.) अमावास्या, पूर्णिमा इ० स्नानदानादि पुण्य कर्माविषयी जे काल सांगितले आहेत ते प्रत्येकी. २ वरू इ० काचें जें पेर तें.

पर्वत (सं. पु. ना.) हिमालयादि पृथ्वीवरचे मोठमोठे उंचवटे आहेत ते प्रत्येकीं. २ निर्वाहास जडभारी जें दुःख, काम इ० त्यास त्याचा त्याचा पर्वत असें म्हणतात.

पन्हा (अव्य०) (घं०) पलीकडे.

पल (सं. न. ना.) घटकेचा साठावा भाग. २ मांस.

पलख (पु. न. ना.) पल.

पलंग (पु. ना.) (सं. पर्यंक) वर निजायाजोगा लकडाचा करितात जो आकारविशेष तो.

पलटण, पलटन (न. ना.) बंदूकवाले पायदळाचा सुमारे अकराशांचा समुदाय तें.

पलाटण, टन (न. ना.) पर्यटन.

पलाडु (सं. पु. ना.) कांदा झणून कंदविशेष आहे तो.

पलायन (सं. न. ना.) भयादिकांमुळे

दुसऱ्यास आपण न सापडावें झणून शीघ्रगतीनें किं० न्याचा डोळा चुकवून इ० युक्तीनें गमन करितात तें.

पलिकडे (अव्य०) आपल्या समोवतालचा देशांश कि० भूतभविष्यरूप कालांश त्याचे बाहेर.

पलिता (फा० पु. ना.) हिलालात घालायासाठीं चिरगुटाची वाटोळी गुळाळी करितात तो.

पलिस्त (फा० न. ना.) अतिशयित पीडा देणारा जो वारा, पर्जन्य, ह्याउपोर इ० त्यास झणतात.

पल्याण (सं. न. ना.) खोगीर, जीन इ० तें.

पलव (सं. पु. ना.) पणसमुदाययुक्त जें शाखाग्र तो. २ वस्त्राचा पदर तो.

पल्ला (पु. ना.) तीस पायलीरूप जें माप तो. २ पळेकऱ्याचें दाणे इ० वाहायाचें पोतें तो. ३ एकशेंवीस शेंराचें पळे वजन तो. ४ (फा० पु. ना.) चालणाराचे गतीनें प्राप्त होण्यास योग्य जो देश, काल, व्यवहार इ० रूप अवधि तो.

पवन (सं. पु. ना.) ब्यास रूप नाही असें असून ब्याचा स्पर्श होतो असें पंचमहाभूतांतील भूत आहे तो; ब्यास वारा झणतात.

पवनचक्की (स्त्री. ना.) कोगी हातानें न फिरवितां वाऱ्यानेच फिरत असतें असें जातें केलें असतें ती.

पवमान (स. पु. ना.) पवन.

पवळ (पु. ना.) (प्र०) होडगें.

पवाड (पु. ना.) (प्र०) मोडेवणा.

२ कीर्ति. ३ विस्तार. ४ अयकाश.

५ महत्त्व, थोरो.

पवाढणें (भा. ना.) (प्र०) ओत शि
रणे, घुसणें.

पंवोडा (पु. ना.) कोणेंक पराक्रमी
पुरुषाचें ब्यात वर्णन केलें असतें अ-
सह्य प्राकृत कविताविशेष आहे तो.
२ कीर्ति.

पवित्र (स. वि०) ब्याचें भक्षण, स-
र्शन इ० झाल्यानें प्रत्यवाय लागत
नाहीं कि० पापक्षय इ० चांगले फळ
होतें तो अन्न, उदक, स्थळ इ० प-
दार्थ, २ प्रत्यवाय उत्पन्न न करणारें
कि० पापक्षयकारक जें कर्म तें.
३ निश्चाय जो मनुष्यादि सो.

पव्हणी (स्त्री ना.) (प्र०) नौका.

पव्हे (स्त्री ना.) (प्र०) धर्मार्थ पा-
णी पिण्यास घालितात ती.

पशु (स. पु. ना.) हत्ती आदिकरून
मुगूसपर्यंत चतुष्पाद जीव तो. २ के-
वळ जो सूर्व मनुष्य त्यास झणतात.

पश्चात् (स. अव्य०) अनंतर. २ पा-
ठीमार्गे.

पश्चात्ताप (स. पु. ना.) कोहीं वाईट
कर्म हातून झाल्यानंतर छी छी हें
कर्म मी वाईट केलें असा मनास जो
भाव उत्पन्न होतो तो.

पसंत, द (फा० वि०) चार लोकांनीं
खोड न ठेवितां मान्य करायाजो-
गा जो पदार्थ, भाषणादि व्यवहार,

पुरुष इ० तो. २ जो पदार्थ ब्यास
मान्य झाला तो त्यास.

पसर (पु. ना.) (प्र०) इच्छा.

पसरणें (धा. ना.) सकुचितपणें स्व-
ल्प देश व्यापून स्थित जो पदार्थ तो
अधिक देश व्यापी असा करणें कि०
होणें.

पसवणें (धा. ना.) घोडीनें प्रसून हो-
णें. २ केळीनें केळफुल, भात, नाच-
णी इ० कानी कणसें बाहेर टाकणें.

पसाय (पु. ना.) (प्र०) प्रसाद.

पसारा (पु. ना.) काहीएक पदार्थ
कि० व्यवहार याची चहूकडे पसळून
जो स्थिति तो.

पसारी (पु. ना.) दिंग, जिरें, मि-
रें, कादा, लसूण इ० किरकोळ जि-
न्नस विकणारा जो दुकानदार तो.

पसाव (पु. ना.) पसाय.

पस्तावा (पु. ना.) पश्चात्ताप. २ खेद.

पहाट (स्त्री ना.) उषःकालासमून
सूर्योदयपर्यंत जो काळ तो २ उत्त-
र रात्रीसही झणतात.

पहाड (पु. ना.) डोंगर. २ फार उच
मोठा जो कठध्वनि त्यास म्हणतात.

पहार (स्त्री. ना.) दगड फोडणें इ०
उपयोगी एक लेखडी औत आहे तो.
२ प्रहर.

पहारा (पु. ना.) मार्गादिकांच्याठा-
यीं भलत्याच मनुष्यादिकानें येऊं नये
कि० ठेवलेला जिन्नसपानस कोणी
नेऊ नये कि० बंदवान इ० कानीं
कोणीकडे येथेच्छ जाऊं नये झणून
त्या त्या विषयीं जपत बसण्याचा व्या-

पार तो. २ त्या कामावर ठेवला जो शिमाई इ० तो. [सरती.
 पहाळी (स्त्री. ना.) पावसाची मोठा
 पहिलवान (पु. ना.) जेठी.
 पहिलार (वि०) बहिल्यानंच झालेली
 जी गर्भिणी कि० प्रसूत ती.
 पहीपाहुणा (पु. ना.) पाहुणा इ० तो.
 पहुडगे (धा. ना.) (घं०) निजणे.
 २ आरोहण करणे.
 पहरुणी (स्त्री. ना.) (घं०) विई प-
 र्यंत दूध देणारी गाय कि० म्हेस ती.
 पळ (न. ना.) पळ. २ दंगा इ० का-
 मुळें गावांतील कि० देशातील सर्व
 मनुष्यादिकांनीं पळत सुटविं अशी
 जी अवस्था येथे तो. ३ तसा पळत
 चाललेला मनुष्यादिसमुदाय तो.
 पळण (स्त्री. ना.) पळ. [२ जळणे.
 पळपणे (धा. ना.) (घं०) पेटणे.
 पळपळीत (वि०) व्यात खंभीरपणा
 नाहीं असें जें भाषण, व्यवहार इ० तो.
 पळहें (न. ना.) कापसाचें झाड.
 पक्ष (सं. पु. ना.) पंथवडा. २ म-
 हालय श्रद्ध. ३ आकाश मार्गानें
 जाणारे जे पक्षी त्यांचे उड्डानास सा-
 धनभूत जे दोन अवयव असतात
 ते प्र०. ४ वाद, युद्ध इ० परस्पर
 विरुद्ध जे दोन कि० बहुत मतभेद
 असतात ते कि० तीं प्रकरणें प्रत्ये-
 कीं. ५ एकाच कार्याचे साधनावि-
 षयीं परस्पर निरपेक्ष जे अनेक कू-
 त्तिप्रकार असतात ते प्र०.
 पक्षपात (सं. पु. ना.) वाद, युद्ध इ०
 संबंधी जे दोन पक्ष त्यांमध्ये एके

पक्षाकडे कोणिकाचे अंतःकरणाचा
 त्याचे व्यापिषयीं जो ओढा अस-
 तो तो.

पक्षवायु (सं. पु. ना.) अर्धांग वायु.
 पक्षी (सं. पु. ना.) पक्षांनीं आकाश
 मार्गे चालणारे जे प्राणी तो.

पक्षीं (सं. अव्य०) पिकवेंकरून.

पा, पां (अव्य०) (घं०) वाक्यालंका-
 रार्थक. २ संवाचनार्थक.

पाइकपण (न. ना.) दाख. २ सेवन.

पाईक (पु. ना.) (घं०) चाकर.

पाईघालणे (धा. ना.) (घं०) ऐकणे.

पाउटी (स्त्री. ना.) (घं०) सकाम

पाऊल, सकाम पुण्य. [क्षय होणे.

पाउटीसरणे (धा. ना.) (घं०) पुण्य-

पाउडें (वि०) (घं०) माघारलेले.

पाउली (स्त्री. ना.) (घं०) कृपा.

पाऊड (पु. न. ना.) पांगूळ इ० या
 शब्दाने पैसा मागतात तो. २ पैसा-
 सुभारी.

पाऊल (न. ना.) पायांचे पोंच्याखा-
 लचा जो भाग तें. २ चालताना सह-
 जरीतीनें जितकें लाव पाऊल पडेंतें
 तत्परिमित जें मार्गादि प्रमाण तें.
 पाऊल जपून टाकणे, ठेवणे म्ह०
 कोणक गोष्ट विचारपूर्वक करणे इ०.

पाऊलवाट (स्त्री. ना.) गाडे, घोडां
 इ० ज्या वाटेनें जात नाहीत अशी
 जी लहानशी वाट ती.

पाऊस (सं. प्रावृष) (पु. ना.) पजन्य-

पाऊसपाणी (न. पु. ना.) पाऊस इ०.

पाक (सं. पु. ना.) तांदुळ इ० पदा-
 र्थीचेठायीं अप्रिसंयोगानें, आवे इ०

फळांच्याठायीं कालयोगानें पक्कता उ-
त्पन्न होण्याचा व्यापार होत असतो
तो. २ स्वयंपाक. ३ काहीं औषधें
एकत्र करून त्यांचा राधा करितात
तो. ४ (फा० वि०) निर्मळ, पवित्र.
पांक (पु. ना.) लाडू इ० करायाकरि-
ता साखर इ० काचा जो राधा क-
रितात तो.

पाकनिष्पत्ति (सं. स्त्री. ना.) शिज-
णें, भाजणें इ० क्रियाद्वारा जो
स्वयंपाकाची सिद्धता ती. [यंपाकघर,
पाकशाला, ळा (सं. स्त्री. ना.) स्व-
पाकशासन (सं. पु. ना.) (ग्रं०) इंद्र.
पांकळी, पाकळी (स्त्री. ना.) पत्रा-
प्रमाणें गुण्याचे जे अनेक अवयव
ते प्र०.

पाक, पाख (पु. ना.) पक्ष,

पाखंड, पाखांड (सं. न. ना.) एक
देवतेस पूज्यत्व मानून इतर देवांची
निंदा करावी अशी जीं कलियुगांत
अनेक मते झाली आहेत तीं प्रत्येकीं.
२ वेदशास्त्राचा आधार नसून बु-
द्धिबळांनंच एकादी गोष्ट रचली ते.

पाखर (सं. प्रखर) (स्त्री. ना.) घो-
व्यास गोळी, भाला इ० न लागावा
झणून धातूचे तारादिकांचें निणून
काहीं आच्छादन त्याचे अंगावर घा-
लितात ती. २ पक्षी आपले पिलांवर
जें पक्षरूप आच्छादन घालितात ती.

३ (ग्रं०) कृपा. ४ (वि०) कृपाळू.
पाखरणें (धा. ना.) (ग्रं०) उभारणें.

पाखरूं, पाखरूं (न. ना.) पक्षी.

पाखाडी (स्त्री. ना.) चिरेबंदी अरूं-

द वाट ती. २ गांवांत ब्या घरांच्या
आज्या असतात त्या प्रत्येकीं. ३ घ-
राची जी पडवी ती. ४ पाख्यांचें
आडवें लाकूड.

पाखाळणी (सं. प्रक्षालन) (स्त्री. ना.)
यात्रादिप्रसंगीं अनेक समर्शमुळें
देवापाशीं जमतो जो खड्गमळ तो
भुण्याचा व्यापार तो.

पाखाळणें (धा. ना.) (ग्रं०) प्रक्षाल-
न करणें झ० भुणें. [निर्मलत्व.

पाखाळी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) शुद्धत्व,
पाखें (न. ना.) घरावरच्या आदद्या-
पासून पावसाचें पाणी उतरायाकरि-
ता जे दोहांकिडे दोन भाग किं० च-
हूंकडे चार भाग. पक्षाकार करि-
तात ते प्र०.

पांग (पु. ना.) अन्न आच्छादनादिनि-
पयक चिंता ती. २ नावेदारी. ३ ओ-
शाळगत. ४ (ग्रं०) पराधीनपणा.
५ दुर्लभत्व.

पांगडा (पु. ना.) (ग्रं०) पराधीनत्व.

पांगणें (धा. ना.) समुदायरूप जे
मनुष्यादि जीव त्यांनीं समुदाय फुटे
असें चहूंकडे जाणें. २ (ग्रं०) पसरणें.
पांगळणें (धा. ना.) पाघळणें.

पांगळा (सं. पंगु) (वि०) जन्मापासून
किं० काहीं विकृतीनें मध्यंतरीं चाल-
ण्याचे उपयोगी नाहींत असे जे दो-
न पाय ते किं० तसा मनुष्य तो.

पागा (स्त्री. ना.) घोडशाळा. २ एक
स्वामिसत्ताक जो अश्वसमुदाय ती.

पांगित्व (न. ना.) (ग्रं०) पसर.

पांगूळ (वि०) पांगळा. २ नदीवेल

वाळगून भोक मागतो तो किं० पहा-
टेस भोक मागायस फिरत असतो
असा भिकारी आहे तो.

पांगूळणें (धा. ना.) (प्रं०) गतीस
कुठितावस्था प्राप्त होणें. २ कुठित-
गतिविशिष्ट होणें.

पांगोटें (न. ना.) डोक्यास बांधायाचें
सुमारें हातभर रुंद व पन्नासपासून
सवशाें हात लांब असें एक वस्त्र आहे.
पांगोरा, पांगोरा (पु. ना.) वृक्ष, व-
ल्ली इ०कांचे मूलप्रदेशी फूटून चो-
होंकडे पसरतात ज्या तत्पुरुष मु-
ळ्या त्या प्र०.

पांगोळी (स्त्री. ना.) पर्जन्याचे उद-
काची धारा ज्या प्रदेशापासून पड-
ते ती. घराचा प्रदेश ती. २ तेथून
गळतात ज्या उदकधारा ती. ३ त-
दाकार कोहीएकापासून गळत्ये जी
उदकधारा ती.

पांघरणें (धा. ना.) पाठ, पोटा इ०
अवयव झांकत असें वस्त्र अंगावर
घेणें. २ (प्रं०) पाडाणें.

पांघरूण (सं. प्रावरण) (न. ना.)
पांघरलें जाई अशा प्रकारें अंगावर
घेतलें वस्त्र तें. २ अंगरखा, पांगो-
टें, शेला इ० शरीरावर धारण
करायाचीं वस्त्रें तें. ३ आपले निर्वा-
हाचा भार व्याजवर असतो; ज्याचे
योगानें आपणास तादृश चिंता क-
रावी लागत नाही असे जे मात
पितरें, पजमान त्यास म्हणतात.
पांघरूण घालणें म्ह० कोणकाचें
तुष्कर्म आपणास समजलें असता-
ही बभ्ना न होई असें करणें.

पाघळ (पु. ना.) गूळ, साखर इ०
पदार्थास द्रव सुटतो तो.

पाघळणें (धा. ना.) जलादि द्रवयुक्त
आर्द्रवस्त्रादिक जो पदार्थ त्यापासून
जलादिक गळणें. २ गूळ, साखर
इ० द्रवरूप होणें. [भूतात्मक देह.

पांचइखवले (न. ना.) (प्रं०) पंच-
पाचक (सं. पु. ना.) आचारी.
२ (वि०) जेणेकरून अन्नाचें पचन
होतें असें औषधादिक तें.

पांचजन्य (सं. न. ना.) विष्णूचा शंख.
२ संकेतानें बोबेस म्हणतात.

पाचन (सं. न. ना.) भक्षिलेल्या अ-
न्नाचें पचन तें. २ (वि०) पाचक.

पांचपाट (पु. ना.) चोरादिकांची
बहुत अप्रतिष्ठा कर्तव्य असतो वस्त्र-
न्यानें डोक्याचे पांच पटे काढितात तो.

पांचपिसें (न. ना. (प्रं०) भ्राति.
२ वर्णन.

पांचपेंच (पु. ना.) मल्लयुद्धामध्ये ज
डावपेंच करितात ते. २ वाद, युद्ध
इ० व्यवहारांत दुसऱ्यास पाडाव कर-
ण्याची अनेक प्रकारची युक्ति तो.

पाचर (स्त्री. ना.) खुंटा इ० घट व-
सायाकरिता किं० छिद्र बुजवायाकरिता
लाहानशी धलपी वसवितात ती,
कोणक कार्यांत पाचर मारणें म्ह०
कोहीं विघ्न सर्वथा न होई असें करणें.

पांचवनी (पु. ना.) (प्रं०) प्रलयानल,
विशुद्धानल, वडवानल, शिवनेत्रानल,
आदित्यानल असे पंचवन्हि म्ह०
पांच अग्नि ते. [व्यापार तें.

पाचारण (सं. न. ना.) बोलावण्याचा

पाचिक (वि०) (प्र०) हीनकस.

पार्चुदा. (पु. ना.) एक वृक्ष आहे; ज्याचे लोकांढाचे मणि दुखणेकन्याच्या हातास बंधितात. २ गवत, कडवा इ०कांचे पेंढ्यांचे पचक तो. ३ भक्षणाच्या अनिश्चय वर्णनप्रसंगी लाडू, पोळी इ०कांचे पचकास म्हणतात. पाचपालव (स. पचपल्लव) (पु. ना.)

(प्र०) अतःकरणपचकाची सज्ञा. पांजरणे (धा. ना.) (प्र०) पिंजरणे. २ पसरणे.

पांजरा (सं. पजर) (पु. ना.) वर आणि खाली दोन फळ्या कि० पत्रे घेऊन त्यास सभोवार गज मारून रागू इ० राहाण्यास घर करितात तो. २ मनुष्यादिकांचे हाडांचा सांपळा.

पाजवणे (धा. ना.) शस्त्रास धार पावयासाठी ते साहाण इ०कांवर घासणे. पाजळणे (धा. ना.) दिवटी, दिया इ० उजळणे. २ कोणकाचा टेंभा पाजळणे म्ह० राजदरबारादिकांच्याठायी ग्यास मोठी प्रतिष्ठा मिळणे.

पाजी (वि०) वीर, सभ्यपुरुष. यास उचित नव्हे असे जे युद्धांत पळणे इ० हलकें, अधोप कर्म करायास लाजत नाही तो.

पांजी (पु. स्त्री. ना.) (प्र०) अन्नभाग.

पाझर (पु. ना.) गूळ, मीठ इ०कांस द्रव सुटतो तो. २ उदक, घृत इ०-कार्ने भरलेल्या मडक्यापासून कि० खडक इ० कापासून थोडथोडा द्रवाचा स्तव होतो तो.

पाट (सं. पीठ) (पु. ना.) वसावया-

साठी लोकांढांचे आसन करितात तो. २ (प्र०) पद्मभिषेक पदवी तो. ३ नदी, तळे इ०कांपासून खणून पाहिजे तेथे पाणी नेले असते तो कि० ते पाणी जावयाचा मार्ग तो. ४ झुद्रादिकांच्या स्त्रिया पुनर्विवाह करितात तो. ५ डोकीचे केसांचा वस्त्याने काढिला जो पंदा तो इ०.

पाटण (स. पत्तन) (न. ना.) (प्र०) नगर.

पाटणी (स्त्री. ना.) पाटण्याचा व्यापार कि० तेणेकरून झाले जे आच्छादन ती.

पाटणे (धा. ना.) तत्कपोशीने घराचा प्रदेश आच्छादित करणे.

पाटव (स. न. ना.) पटुपणा.

पाटस्थळ (न. ना.) पाटाचे पाण्याने शेत, आगर इ० हिते ते स्थळ.

पाटाचे (वि०) (प्र०) सर्वोत्कृष्ट. २ ऐक्याचे. [रेशमी वस्त्र आहे.

पाटांव (न. ना.) चित्रविचित्रांकित

पाटी (सं. पट्ट) (स्त्री. ना.) भुज्याक्षरादि लिहिण्याची जी फळी असत्ये ती. २ मोठी टोपली.

पाटीर (सं. पु. ना.) चंदनाचा वृक्ष.

पाटील (पु. ना.) गावचा कारभार करणारा वतनदार अधिकारी आहे तो. [कुळकरणी इ० तो.

पाटीलपटवारी (पु. ना.) पाटिल

पाटू (वि०) (प्र०) श्रेष्ठ.

पाटूबांध (पु. ना.) (प्र०) पद्मभिषेक.

पाटोळा (पु. ना.) (प्र०) पाटांव.

पाठ (सं. पु. ना.) विद्यार्थी गुरुपासून प्रतिदिवशी जें शास्त्रादिकांचें व्याख्यान घेतो तो. २ परिपाठ. ३ स्तोत्रादिकांची आवृत्ति तो. ४ (वि०) तोंडपाठ. ५ (स्त्री. ना.) कंबरेपासून मानेपर्यंत जो शरीराचा मागला भाग तो. ६ पाठ रिघणें, निघणें म्ह० भयादिकांमुळें कोणेक समर्थाचा आश्रय करणें इ०.

पाठकोरा (वि०) एका अंगानें लिहिल्यामुळें दुसरें अंग व्याचें कोरें आहे तो कागद.

पाठपोट (अव्य०) दोहीं पृष्ठाकडून लिहिण्याचें कि० वाचण्याचें वि०.

पाठवळ (न. ना.) कोणेक कार्याविषयी प्रवृत्त झालेल्यास मागून अनेक प्रकारें साहित्य होण्याविषयी वंभु इ०कांचा कि० कोणेक समर्थाचा आश्रय असतो तें.

पाठमोरा (अव्य०) व्याची पाठ व्यासमोर आहे तो व्यास. २ चालताना जिकडे तोंड असतें तिकडे पाठ करून राहिला तो.

पाठराखणा (वि०) नव्यानेंच मुलगी सामन्यास जातेवेळेस जो मोहरचा कोणी बरोबर जाऊन राहतो तो, पाठराखा.

पाठलाग (पु. ना.) चोरादिक कोणी पन्नाला असतें त्यास कोणी पाठवून भरण्याविषयी जो उद्योग तो. २ विद्यादि साधनार्थ गुरु इ० कांचे संवर्धात सर्वदा राहण्याचा प्रकार तो.

पाठशाला, शाळा (सं. स्त्री. ना.)

शास्त्रादिकांचे पाठ सांगण्यासाठीं जी शाळा केली असत्ये ती.

पाठांतर (सं. न. ना.) कोणेक ग्रंथांमध्ये श्लोक, वाक्य, पद इ० विषयी जो पाठ चालत असतो त्याहून विलक्षण इनर पाठ तें. २ तोंडपाठ जो श्लोकादि ग्रंथ त्याचा कोणकापाशीं असतो जो भरणा तें कि० त्या भरण्यानें त्या गुरुपास असतें जें विशिष्ट तें. ३ तोंडपाठ.

पाठार (न. ना.) (ग्रं०) पाठीसच झणतात. २ पर्वतादिकांचें पठार तें.

पाठाळ (न. ना.) पाठीवरून ओझें कि० सारी वाहण्याचे उपयोगी जें घोंडें, बैल, उंट, इ० तें.

पाठिंगा, ठिंबा (पु. ना.) व्याचें व्यास पाठवळ आहे तो त्याचा.

पाठोपाठ (अव्य०) एकांनं आरंभिली जी काहीं क्रिया त्याच्या मागून तत्तच क्रिया आरंभ होई असें.

पाठोवाठो (अव्य०) (ग्रं०) पाठोपाठ.

पाड (पु. ना.) निरख. २ आवा इ० फळें वृक्षावर काहीं पिकूं लागण्याची दशा तो. ३ वृक्षावर किंचित् पिकला जो आवा इ० तो. ४ (ग्रं०) थोरी, आधिक्य. ५ मोल. ६ बरोबरी.

पाडवा (पु. ना.) प्रतिपदा. २ वर्षप्रतिपदा.

पाडस (न. ना.) हरिणीचा वस्त्र तें. २ (ग्रं०) मनुष्यादिकांचे वस्त्रास झणतात. [पराजित.

पाडाव (पु. ना.) पराजय. २ (वि०) पाडित्य (सं. न. ना.) शास्त्रार्थक-

- धन, तत्त्वविवेचन इ० रूप जें पंडितकर्म तें. २ भाषणचातुर्य.
- पांडूधरणें (धा. ना.) (ग्रं०) मानणें.
- पांडु, पांडुर (सं. वि०) पांढरा.
- पांडे (अव्य०) (ग्रं०) सारखें.
- पांडेजणें (धा. ना.) (ग्रं०) विस्तारणें.
- पांढर (स्त्री. ना.) देवतारूपेंकरून मानिली जी ग्रामाचे चतुःसीमेच्या भातली भूमि ती. २ गावांत राहणारे वतनदारांचा किं० यच्चावत् सर्व मनुष्यांचा समुदाय ती.
- पांढरेपेशा (पु. ना.) ब्राह्मण, परभू, सोनार, कासार इ० व्याजाति मुख्यतेंकरून कृषिकर्म करीत नसत तो.
- पांढरा (सं. पांडुर) (वि०) दुधाचे वर्णासारखा जो वर्ण तो.
- पांढरापरिस (पु. ना.) पांढरे पायांचा जो मनुष्यादि व्यास म्हणतात.
- पांढराफटफटीत (वि०) केवळ पांढरा तो.
- पांढरासफेत (वि०) स्वच्छ पांढरा.
- पांढरी (स्त्री. ना.) पांढर.
- पांढरेपायांचा (वि०) जेथे जाईल तेथे वाटोळें होतें असा अयश्याचा जो मनुष्यादि व्यास म्हणतात.
- पाणउतारा (पु. ना.) कठोरभाषण, शिर्षगाळ, पराजय इ० केंकरून होतो जो तेजोभंग तो.
- पाणचट (वि०) व्यास गोडी काढीं कमी असा जो सद्रव पदार्थ तो. २ व्यात रस नाहीं किं० ताळतंत नाहीं असें जें भाषण, गाणें इ० किं०
- तसें भाषणादि करणारा मनुष्य तो.
- पाणथरी (स्त्री. ना.) पोटांत एक रोग होत असतो ती.
- पाणथळ (पाणी, स्थळ) (न. ना.) प-जंन्य गेला असनाही जेथील ओल एकाएकीं उडत नाहीं व उष्णकाळीं खाणिलें असनां जवळच उदक लागतें अशी जी भूमि तें. २ व्या स्थळां पाटाचें पाणी इ० सोप असती अशी जी जमीन तें.
- पाणधी (पु. ना.) (ग्रं०) मार्ग.
- पाणपिसें (न. ना.) (ग्रं०) वेड. २ (वि०) वेडगळ.
- पाणपोई (स्त्री. ना.) पन्हेरी.
- पाणबुडा, बुडया (पु. ना.) नदी समुद्र इ० कांत मोतीं इ० तळचा पदार्थ काढायासाठीं फारवेळ बुडण्याचा व्याणें अभ्यास केला असतो तो. २ (ग्रं०) मासे धरणारा कोडी तो.
- पाणवठा (पु. ना.) गांवचे लोकांचें पाणी भरून आणण्याचें, वस्त्रे धुण्याचें इ० कर्माचें नदी इ० कावर जें स्थळ असतें तो.
- पाणवडा (पु. ना.) (ग्रं०) पाणवठा.
- पाणि (सं. पु. ना.) हात.
- पाणिग्रहण (सं. न. ना.) विवाहभरमानें जो स्त्रीचा स्वीकार तें.
- पाणी (सं. पानीय) (न. ना.) उदक. २ लोहमय शस्त्रादि पदार्थांस नापवून पाण्यांत बुडविलें असतां त्या म-स्काराने जो गुगविशेष उत्पन्न होतो तें. ३ तेजलाक्षणीकार्थी. ४ (ग्रं०) निश्चय.

पाणीटाळ, ळू (पु. ना. (प्रं०) ओ-
होटी.

पाणीदार (वि०) ज्याचे अंगी चांग-
लें पाणी आहे तो रत्नादि पदार्थ
किं० मनुष्यादि तो.

पाणीयाडे, ढें (न. ना.) (प्रं०) नदी
तळें इ० तें किं० त्याचा पाणवठा तें.

पाणीवणें (धा. ना.) (प्रं०) पळणें.

पात (सं. पु. ना.) पतम. २ (स्त्री.)
कादा, लसूण इ० कांचें जें पान ती.

पातक (सं. न. ना.) अधर्म, २ त्याणें
लागतो जो दोष तें.

पातणें (धा. ना.) (प्रं०) येणें. २ प्राप्त
होणें. ३ कळणें.

पातळ (वि०) व्यामध्ये द्वांश अधि-
क असा ताक इ० सद्रव पदार्थ तो.

२ जडपणास कमी असा फळी इ०
पदार्थ तो. ३ विरल. ४ दाट नव्हे
असें जें स्नेह, ममता इ० तो.

५ (न. ना.) स्त्रियांचें नेसायाचें
वस्त्र आहे.

पातळाई (स्त्री. ना.) दाटी नव्हे ती.

पाताळ, ळ (सं. न. ना.) पृथ्वीचे
खाली सात लोक आहेत ते प्रत्येकीं.

२ अतिशयैकरून खोलपणा वर्णया-
चा असतो अतिशयोक्तीने त्या त्या
प्रदेशास झणतात.

पाताळयंत्री (वि०) ज्याची मसलत
भारी सोल असत्ये तो. [गोदार.

पातिकर, करू (वि०) (प्रं०) भा-

पातिव्रत्य (सं. न. ना.) पतिव्रतापणा.

पाती (स्त्री. ना.) अनेककृतव्यवहा-

रात अनेकांचे जे अंश असतात ते

प्रत्येकीं. २ सोने, रुपें इ० साध काम
करण्याचे उपयोगी जो डाकाचा पत्रा
असतो ती. ३ पात. ४ माड, मुपा-
री इ० कांचें पान ती. ५ (प्रं०) व-
रोवरी.

पातें (न. ना.) डोळ्याची पापणी.

२ तरवार, सुरी इ० कांचें पान तें.

पातेजणें (धा. ना.) (प्रं०) विश्वासणें.

पातेरा (पु. ना.) वाळलेल्या पानांचा
जो उपयोगी नव्हे असा समुदाय तो.

पात्र (सं. न. ना.) काहीएक पदार्थ
ठेवापास आधारभूत जें भाडें, पान

इ० तें. २ नदीचें पाणी जितकी रुं-
दी व्यापून चालतें तो तितका प्रदेश

तें. ३ दान, शाप इ० देण्यास उ-
चित जो ब्राह्मण, अपराधी इ० तें.

४ नाटकामध्ये जों सोंगें येतात तीं
प्रत्येकीं. ५ वेश्या, रक्षा इ० कांस
झणतात.

पात्रा (स्त्री. ना.) वेश्या.

पाथर (पु. स्त्री. ना.) वस्त्रें धुणें इ०
उपयोगी जो सपाट दगड तो ती.

पांथस्थ (सं. पंथस्थ) (पु. ना.) वा-
टसरू.

पाद (सं. पु. ना.) चरण.

पादप (सं. पु. ना.) वृक्ष.

पादशाह (फा० पु. ना.) यथनजा-
तीय राजा तो.

पादाक्रांत (सं. वि०) पराक्रमानें प-

राजित करून आपले आज्ञाकित
केले जे देश, शत्रु इ० ते.

पादुका (सं. स्त्री. ना.) देव, गुरु इ०

काच्या ब्या खडावा असतात त्या प्रत्येकी.

पान (सं. ना.) प्राशन. २ पर्ण.

३ शस्त्राचा मुठीशिवाय जो भाग ते.

४ कागदाचा ताव कि० पोथीचें पत्र

ते. ५ धोतरजोड्याचीं दोन धोतरें

तीं प्रत्येकीं. ६, केवड्याच्या फुलाची

पाकळी ते. ७ गजिफाच्या ब्या च-

कत्या असतात त्या प्र०. ८ मद्यपाना-

सही झणतात. ९ पान लागणें म्ह०

सर्प झोंबणें. १० पान खाणें म्ह०

विडा खाणें.

पानगा (पु. ना.) तवा नसतो पाना-

सच पीठ लावून जी भाकरी करि-

तात तो.

पानगी (स्त्री. ना.) लाहान पानगाती.

पानचट (वि०) पाणचट.

पानपणें (भा. ना.) (प्र०) घाबरें क-

रणे, होणें.

पानवठा, वडा (पु. ना.) पाणवठा.

पानसळ (स्त्री. ना.) भूमि इ०काचें

समस्त पाहण्याचें एक औत आहे ती.

पानशिसें (न. ना.) (प्र०) शिस्पाची

लेखणी ते.

पानसुपारी (स्त्री. ना.) विडा. २ आ-

पलें काम दुसऱ्यापासून करून घ्या-

वयाचें असतां अल्प खल्प जें त्यास

द्रव्यादे देतात त्यास झणतात.

पान्हा (सं. प्रस्त्रव) (पु. ना.) पुत्र

प्रेमादिकारणानें शरीरावयवबंध शि-

ने कि० प्रसन्नतेनें जो अंतःकरणास

कळवळा घेतो तो.

पाप (सं. न. ना.) पातक. २ मित्रा-

दिकाविषयीं कुडाभाव ते.

पापणी, पापणी (स्त्री. ना.) (सं. प्र०)

डोळ्यास खालीं आणि वर जीं स-

केश आच्छादक चमैं आहेत ती प्र-

त्येकीं.

पापदरा (पु. ना.) शरीर, फळ,

कंद इ०कावरील केवळ पातळ जो

त्वंगश तो. २ पापोडा. [लात.

पापर, पापरा (स्त्री. ना.) (प्र०)

पाभर (स्त्री. ना.) शेतात बीं पेराय-

चें एक औत आहे.

पामर (सं. वि०) ज्यामध्ये कोणेंतही

तेज नाहीं असा केवळ तुच्छ जो

मनुष्यादि तो.

पामरी, पांवरी (स्त्री. ना.) रेशमा-

चें एक पापरायाचें वस्त्र आहे.

पाय (सं. पाद.) (पु. ना.) चालण्या-

स साधनभूत शरीराचे अवयव अ-

सतात ते. २ पलंग, माचा इ०का.

चा खूर तो. ईश्वर, गुरू इ०कास

उद्देशून नम्रतेनें भाषणादि प्रसंग

असतां पाय या अवयवानें लक्ष्यून तो

तो व्यवहार होतो. उ० आपले पायां-

ची कृपा असल्यास मी तरेन. को-

णेकाचे पाय धरणें म्ह० आपला

सामाळ होण्याविषयीं कोणेकाचा

आश्रय धरणें, कोणेक व्यवहारादि-

कांत पाय घालणें कि० शिराविणें म्ह०

त्या त्या व्यवहारां आपण शिरणें. पाय

काढणें म्ह० त्या त्या व्यवहारापासून

बाहिर निघणें. कोणेकाच्या पोटावर

पाय देणें. म्ह० त्याचें पोटिस्थ बुड-
विणें. कोणेकाचे नाक इ० कावर पाय
देणें म्ह० न्यापेक्षा आपण वरचढ
होणें इ०.

पायउतार (पु. ना.) नदी इ० कासि
होडी इ० साधनावाचून पायांनीं
उतरून जावयाजोगा उतार असतो
वा.

पायगुण (पु. ना.) कोणी आपले घ-
री उत्पन्न झाला कि० आला जो म-
नुष्य पशु इ० पदार्थ त्याचे संबंधा-
नंतर आपणास बरें कि० वाईट फळ
होतें त्यास कारण जें त्या मनुष्या-
दिकांनील सुलक्षण कि० दुलक्षण तो.

पांयतण, तन (सं. पादत्राण) (न. ना.)
वाहाण कि० कुणव्याच्या उपयोगीं
जो दांडगा जोडा तें.

पायथा (पु. ना.) भूमि, डोंगर इ०
कांचे निम्नतेकडील शेवटचा जो
प्रदेश तो. [णारी फौज तें.

पायदळ (न. ना.) पायांनीं चाल-

पायपोश, पोस (फा० पु. ना.) चर्मी
जोड्याचे जे दोन अवयव ते प्रत्येकीं.
कोणेकास पायपोस मारणें म्ह० दुर्भा-
षादिकें करून निर्भर्त्सना करणें.
पायपोसासारिखें तोंड करणें म्ह०
फजीती झाल्यामुळें तोंड वाईट करणें
इ०.

पायमली, हली (स्त्री. ना.) सैन्य,
गुरें इ० कार्नी देश, शेन इ० कांची
केली जी तुडवातुडव ती. २ शेन इ०
काचे निगेचा अभाव तो.

पायमांडा (पु. ना.) (प्रं०) पायघडी.
२ पाउलउंडा.

पायरव (पु. ना.) चाहूल. २ रसायन,
दूध इ० नासायास कि० दुखणें अ-
धिक व्हावयास कारणीभूत येणाऱ्या
जाणाऱ्याच्या रहदारीनें जो विकार
उत्पन्न होतो तो. ३ कोणेकाचें को-
णेकाचे घरीं कि० कोणेक देशीं जाणें
येणें इ० रूप जी वहिवाट असते ती.

पायरी (स्त्री. ना.) उच्चस्थलावर च-
दायाचा जो मार्ग त्याच्याठायीं ए-
कापेक्षा एक उंच अशा क्रमानें पाय
ठेवायास काष्ठपाषाणादिकांचे जे आ-
धार केले असतात ते प्र०. २ एका-
पेक्षा एकानें उच्चपणानें वागावें एकानें
नीचपणानें वागावें असे लोकांशास्त्र व्य-
वहारसिद्ध जे अनेक आधिकार ते प्र०.

पायवणी (न. ना.) (प्रं०) चरणतीर्थ.

पायवाट (स्त्री. ना.) भूमीवरील जो
पायांनीं जाण्याचा मार्ग तो.

पायस (सं. न. ना.) खोर.

पाया (पु. ना.) भित, जोतें इ० क-
रायाचें असतां पूर्वी भूमि खणून त्या-
मध्ये दगड, चुना इ० घालून जी
बंदीस करितात तो. २ काहीं एक
कर्तव्य गोष्टीचा जो प्रारंभांश तो.

पायांतर (न. ना.) (प्रं०) पायरी.

पायाशुद्ध (वि०) कोणेक कार्यास जीं
जीं साहित्यें असावीं कि० जी रीति
असावी त्यामध्ये किंचित् उणेपणा
नाहीं असें जें कार्य तें.

पायाळ, लू (वि०) पायांकडून उत्प-
न्न होतो जो मनुष्य तो.

पायीं (अव्य०) मुळें. उ० शेताचे
पायीं तो बुडाला.

पार (सं. पु. ना.) अंत. २ पिपळ, वड इ० कांचे मुळीं सभोंवार जो ओटा बांधितात तो. ३ नद्यांस जो पायउतार असतो तो. पार पडणें म्ह० संकटादिकांतून मुक्त होणें किं० कांही कार्य शिवटास जाणें किं० काल, मार्ग इ० अतिक्रांत होणें इ०. पारकेया (स्त्री. ना.) (ग्रं०) निवळी. पारख (स्त्री. ना.) परीक्षा.

पारखी (वि०) पूर्वी ब्यास पाहिलें नाहीं कि० पाहून बहुत दिवस झाले झणून ब्याची ओढख पटत नाही असा मनुष्यादि तो. २ पूर्वी आपला असून कांहीं कारणामुळे ब्याजवर पूर्वी प्रमाणें हा आपला असें मानायामा शका वाट लागली अशा अवस्थेस पावला जो मनुष्यादि तो.

पारखी (वि०) परीक्षक. [न्मुख.

पारखें (वि०) (ग्रं०) परीक्ष. २ वि-

पारंगत (सं. वि०) आंभिलेल्या व्यापाराचा ब्यास पार लागला गेला तो.

पारडें (न. ना.) परडें.

पारड्यांत घालणें (धा. ना.) (ग्रं०) प्रतिदिवशीं पारड्यांत घालून अपराधास वजन करून कालचे पक्षा आज कमी भरल्यास उत्तम न भरल्यास कमी भरायाजोगी त्याचे हाल करणें. इ०.

पारणें (सं. पारणा) (न. ना.) कांहीं एक निमित्तानें उपोषण केलें असता त्या नियमाची समाप्ति करून भोजन करितात तें. पारणें फिटणें झ० ब्या ब्या इंद्रियास ब्या ब्याविषयीं

अतिशयित प्रीति आहे त्याचे लाभानें त्या इंद्रियास समाधान होणें.

पारध (स्त्री. ना.) भरण्यातील पशु किं० पक्षी मारण्याचा किं० भरण्याचा व्यापार ती किं० ते पशु, पक्षी ती. पारधी (वि०) पारध करणारा.

पारपत्य (सं. न. ना.) अपराधास शिक्षा लागवी झणून जें दंडन तें. २ (ग्रं०) धनीपण. ३ रक्षण.

पारंबी (पार. लोंवणें) (स्त्री. ना.) वड, पिपरी इ० कांचे खाद्यास ब्या मुळ्या फुटून खाली लोंवतात ती.

पारलौकिक (सं. वि०) परलोकसंबंधी जो भोगादि तो.

पारवा (पु. ना.) एक पक्षी आहे. २ त्याचे अंगवर्णासारखा रंग तो. ३ (वि०) त्या रंगानें युक्त तो.

पारायण (सं. न. ना.) पुराणादि ग्रंथांचें साधन पठन तें.

पारावार (सं. पु. ना.) समुद्र. २ अतपार निषेधविषयीं प्रयोग. [धानु.

पारिजें (न. ना.) (ग्रं०) पारानामक

पारितोषिक (सं. न. ना.) वस्त्र, द्रव्य इ० देणगी तें.

पारिपत्य (न. ना.) पारपत्य.

पारियणें (धा. ना.) (ग्रं०) ऐकणें.

पारिसें (वि०) (ग्रं०) पारोसें.

पारुखणें (धा. ना.) (ग्रं०) स्पर्श करणें. २ मौनाद्वया पावणें.

पारुष (न. ना.) पारुष्य.

पारुषणें (धा. ना.) (ग्रं०) शब्द खुंटणें. २ तुच्छकरणें. ३ राहणें.

पारुष्य (सं. न. ना.) कठोरपणा.

२ दुस्स्तर इ० कठिण भाषण.

पारोसा (सं. पर्युषित) (वि०) रात्रि
अतिक्रमण्यामुळें धुडन शुद्ध करण्या-
चे योग्यतेचा जो मनुष्य, वस्त्र इ०
पदार्थ तो.

पार्थिव (सं. न. ना.) पूजा कराय़ाक-
रितां जें मूर्तिकेचें लिंग करितात तें.
(वि०) पृथ्वीसंबंधी जो पदार्थ तो.
३ (पु. ना.) राजा.

पार्श्वभाग (सं. पु. ना.) मनुष्यादि
प्राणी किं० गृह इ० पदार्थ यांचा मा-
गला पुढला भाग वर्जून अवशिष्ट जे
दोन भाग ते प्रत्येकीं.

पाल (स्त्री. ना.) एक छुद्र जंतु आहे.

२ (न. ना.) दाहा पांच सुताडें एक-
त्र जोडून बैठक घालणें किं० छाया
करणें इ० कांसाठीं जें वस्त्र करून
ठेविलें असतें तें. ३ उडपाल. ४ मो-
ठे लढाऊ गलवनांत एक भेद आहे.

५ (सं.) पालक. उ० भूपाल, मही-
पाल इ०. पाल घालणें, मांडणें झ०
स्त्रीने प्रसिद्धपणें व्यभिचारावर पै-
का मिळवूं लागणें.

पालक (सं. वि०) पालन कर्त्ता. (पु. ना.)
(ग्रं०) पाळणा.

पालख (पु. ना.) (ग्रं०) पाळणा.

पालखी (स्त्री. ना.) राजादिकांनीं व-
सून जावयाचें मनुष्यानीं वाहण्याचें
लोकडी यान आहे जोस धनुष्याकार
दांडी असत्ये ती.

पालट (पु. ना.) अदलाबदल.

पालटणें (धा. ना.) बुद्धि इ० कांनीं
पूर्व अवस्थेहून भिन्नता पावणें. २ कां-

हीं एक पदार्थ इकडचा निकडे तिक-
डचा इकडे होई असें करणें.

पालती (पु. ना.) (ग्रं०) भाव.

पालन (सं. न. ना.) रक्षण.

पालव (सं. पल्लव) (पु. ना.) पदर.

२ (ग्रं०) इंद्रियवृत्ति.

पालवणें (धा. ना.) वृक्षानें पल्लवयुक्त
होणें. २ कोणकास जवळ येण्याक-
रितां वस्त्रानें खुणावणें. ३ पदराच्या
वाग्यानें किं० गुष्पादिकानें दिवा
मालविणें. [२ अंकुर.

पालवियें (न. ना.) (ग्रं०) पालवी.

पालवी (स्त्री. ना.) वृक्षास नूतन फु-
टला जो पल्लवसमुदाय तो. २ (ग्रं०)
(अव्य०) खालीं. [समुदाय तो.

पाला (सं. पल्लव) (पु. ना.) पानांचा

पालाणणें (धा. ना.) (ग्रं०) आच्छाद-
णें. २ घोड्यावर खोगरि, जनि घा-
लणें.

पालुपद (न. ना.) कवितादिकामध्ये
वारंवार झणायाचें ध्रुपद तें. [होणें.
पालेजणें (धा. ना.) वृक्षानें पल्लवयुक्त

पालोपद (न. ना.) पालुपद. २ भा-
षणांत वारंवार उगचि शब्द जो ये-
तो तें.

पाल्हविणें (धा. ना.) (ग्रं०) पेरणें.

पाल्हाळ (पु. ना.) विस्तार.

पावक (सं. पु. ना.) अग्नि.

पावका (पु. ना.) शिडीस जीं लांक-
डें पाय ठेवण्यास बसविलीं असतात
तीं प्रत्येकीं. २ घडोंची, मेज इ०-
काचा पाय तो. ३ ताड माड इ० कां-

- वर चढायस किं० विहिरीनि उतरायस ब्या खाची पाडितात तो.
- पावडें (न. ना.) खोरे म्हणून माती ओढायचें भौत आहे. २ (वि०) (ग्रं०) पांगळें.
- पावणें (भा. ना.) मनुष्यादि पदार्था-नें गतिद्वारा मध्य प्रदेश आक्रमून इष्टदेशी संबद्ध होणें. २ कोणिक मनुष्यादि पदार्थ किं० निरोप इ० ने-ऊन इच्छित स्थळीं संबद्ध करणें. ३ कोणिकापासून कोणिकास काहीं विषय मिळणें. ४ आराध्यादि देवतेनें इष्टकामनापूरक होणें.
- पावती (स्त्री. ना.) कोणिकापासून को-णेकास रुपये इ० द्रव्याचा जो पाव-लेपणा ती. २ ह्यावदलचा जो लेख ती.
- पावन (सं. वि०) पवित्र. २ पाप किं० अस्पृश्यत्व आदिकरून ब्याचा दोष गेला तो. ३ ब्याचे संबंधानें पापादि दोष जातो तो.
- पावलोपावली (अव्य०) पदोपदी.
- पावशा (पु. ना.) चानक पक्षी.
- पांवा (पु. ना.) वेळूचे नळीस अने-क छिद्रे पाडून समसूर साधून वा-द्य करितात तो.
- पावो (पु. ना.) (ग्रं०) पाय.
- पावोन (अव्य०) (ग्रं०) पासून.
- पावोसरणें (भा. ना.) (ग्रं०) कळणें.
- पाव्हणा (पु. ना.) पाडुणा.
- पाश (सं. पु. ना.) दोरी इ० कांस गांठ मारून काहीं पदार्थ बांधार्याकरितां जो बलयाकार करितात तो. २ जेणे-करून आपण गुनला जातो असा जो संसार, स्नेह, चाकरी इ० त्यास क्षणतात. ३ सांगटीं खेड्याचा फांसा तो.
- पाशी (सं. पु. ना.) (ग्रं०) वरून द्या-णून पश्चिम दिशेचा स्वामी तो.
- पाशुचीटेंपुळी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) पृथ्वी.
- पाशुता (स्त्री. ना.) (ग्रं०) माती.
- पाषाण (सं. पु. ना.) दगड.
- पास (स्त्री. ना.) जमीन साफ कर-ण्याचे उपयोगी एक विखंड आहे ती.
- पासंग (फा० न. ना.) तराजू, कांठा इ० कांस जो विषमपणा ते. २ तो विषमपणा जाऊन समता व्हावी द्या-णून हलक्या पारख्यांत जे दगडादिक घालितात ते.
- पासल (स्त्री. ना.) भूमीवर शरीर अडवें टाकून जी स्थिति ती.
- पासला (वि०) भूमीवर अडवा पडला जो मनुष्य, वृक्ष इ० पदार्थ तो. को-णेकास पासले पाडणें द्या० वाद, युद्ध इ० कांच्या ठायीं पराजित करणें.
- पासवण (स्त्री. ना.) (ग्रं०) पाश.
- पासवणें (भा. ना.) (ग्रं०) मागे पाहणें.
- पासाय (पु. ना.) (ग्रं०) पसाय.
- पासाव (अव्य०) (ग्रं०) पासून.
- पासिक (पु. ना.) (ग्रं०) पाश.
- पासिरा (पु. ना.) (ग्रं०) पाश.
- पाहणी (स्त्री. ना.) शेत, आगर इ० कांत अमुक उत्पन्न होईल असा स-रकारातून अदमास करण्याचा व्या-पार तो.
- पाहणें (भा. ना.) अवलोकणें. २ जि-

व्हादि इंद्रियद्वारा- तो तो विषय अ-
नुभवणें. ३ संसार इ० कांचें खटलें
अंगावर भार घेउन करणें.

पाहाणें (धा. ना.) (प्र०) प्रकाशणें.
२ उजेडणें.

पाहाल (पु. ना.) (प्र०) प्रातःकाळ.

पाहालणें (धा. ना.) (प्र०) उजेडणें.

पाहे (पु. ना.) (प्र०) पहाट.

२ (अव्य.) उद्या. [२ प्रवेशणें.

पाहेणें (धा. ना.) (प्र०) उजेडणें.

पाहुणचार (पु. ना.) कोणी पाहुणा
आला असता त्याचा यथायोग्य सत्का-
र तो.

पाहुणा (पु. ना.) (सं. प्रापूर्ण) (वि०)

नातलग, ओळखी देखीचा कोणी
गांवाहून आपले घरास आला तो.

२ अतिथि, अग्यागत जो कोणी आ-
पले घरीं भोजनादिकांसाठीं येतो तो.

पाळ (सं. पालि) (स्त्री. ना.) तळें,

विहीर यांच्या कांठचा जो प्रदेश तो.

२ आत पाणी इ० राहावयासाठीं

भोंवनाला माती इ० कांचा परिधि

करितात ती. ३ कानाच्या सभोंवता-

लची जी कड; जी किंचित दुणलेली

असते ती. ४ जांघ्याचे वरले तळीचें

जें तोंड त्याचे सभोंवती जी उंच कड

राखिली असते; जीत वैरण घालितात

ती. ५ वृक्षाचे मूळ प्रदेशापासून जे

अवयव भूमीत प्रसृत झाले असतात

ते प्रत्येकीं. ६ (प्र०) (पु.) समूह.

पाळणा (पु. ना.) आत लाहानमूल

निजबून त्यास झोंके बाबे झणून जो

काष्ठाचा पदार्थ टांगापाजोगा करित

असतात तो. २ गाणें मुलास हलवि-
तांना स्त्रिया म्हणतात तो कि० देवा-
चे जन्मदिवशीं उत्साहांत हरिदास
म्हणतात तो.

पाळणें (धा. ना.) व्याचे व्याचे जी-

वनास जो जो अज्ञादि पदार्थ हित-

कारक तो तो त्यास देउन जगवि-

णें, २ धर्ममर्यादा, व्रतादि नियम,

शपथ इ० साचरणानें राखणें.

पाळत, थ (स्त्री. ना.) कोणिकाच्या

कृत्याचें कि० त्यापाशीं काय आहे

काय नाही इ० वर्त्तमानाचें गुप्तरूपे-

कळून जें कोणी परिज्ञान घेतो ती.

पाळा (पु. ना.) (प्र०) वेढा, गरका.

२ समुदाय. [२ विषयास म्हणतात.

पाळिगण (पु. ना.) (प्र०) सांठवण.

पाळिगा (पु. ना.) (प्रं) थवा.

पाळिजणें (धा. ना.) (प्र०) फांकणें.

पाळेगार (पु. ना.) राजास न गणि-

तां रामोशी, भिळ, इ० लोक ज-

मवून देशापासून खंड दंड घेणारा

जो तो.

पिक (सं. पु. ना.) कोकिलपक्षी.

पिक (स्त्री. न०) तांबूलादि भक्षण क-

रून जो थुंका टाकितान तो.

पिकणें (पाक, कि० पच) (धा. ना.)

पर्ण, फल, धान्य इ० पक्व होणें.

२ धान्य इ० त्या त्या देशांत उत्पन्न

होणें. कोणिकाचें पिकणें झ० अनुकूल

कालदशा प्राप्त होणें.

पिकलेंपान (न. ना.) केवळ वृद्ध मनु-

ष्यास झणतात.

पिकाऊ (वि०) पिकायाचे योग्यतेस

भाला जो आबा इ० पदार्थ तो.

पिंगळा (सं. पिंगलिका)(पु.ना.) एक

पक्षी आहे. २ मेढेजोशस ह्मणतात.

३ (वि०) पिंगटवर्णविशिष्ट जो ने-
त्र इ० पदार्थ तो.

पिंगा (पु. ना.) मुलींच्या खेळांत एक

प्रकार आहे. २ (वि०) पिंगटवर्ण
जो नेत्रादि तो.

पिंगूळ (पु. ना.) एक किडा आहे.

पिचका (वि०) ब्या डोळ्यास सतत

पाणी येतें अशा विकाराचा डोळा तो.

२ ब्याला चौर पडली आहे असा जो

चुडा वांगडी इ० पदार्थ तो. ३ इष्ट

कामापुरतें ब्याचे अंगी सामर्थ्य नाहीं

असा काष्ठ, वस्त इ० तो.

पिचकारी (स्त्री. ना.) रंग उडविण्या-

ची नळी. २ रक्त, उदक इ०कांची

चिरकाडी ती.

पिचणें (धा. ना.) वांगडी, काच,

भिग, वस्तू इ० फुटणें.

पिचुंड्या, चौंड्या (स्त्री. ना.) पाठी-

मागें हान वळवून बांधिले जे दंड त्या.

पिच्छ (सं. न. ना.) पक्षाचें जें पामतें.

पिच्छा (पु. ना.) काहीं पदार्थाच्या

पाठीकडील जो प्रदेश तो परंतु लाक्ष-

णिक अर्थी प्रयोग होतात. कोणक

मनुष्यादिकाचे कि० व्यवहाराचे

पिच्छास वसणें कि० लागणें, पिच्छा

पुरविणें, घेणें, धरणें म्ह० पाठ पुर-

विणें इ० अर्थ होतात.

पिछाडी (स्त्री. ना.) घोड्याचे मागील

जे पाय ती. २ पायबंद. ३ चालले-

ल्या सैन्यादि समुदायाचा मागील

विभाग ती.

पिछोंडा, छोंडे (पु. ना.) पिचुंड्या.

पिंजणें (धा. ना.) वस्तू, चिवा इ०

उभा फोडणें. २ कापूस, लेंहकर

विशकलावण होत अशीं करणें.

पिंजरा (सं. पंजर)(पु. ना.) पांजरा.

पिंजरी (स्त्री. ना.) पिंजरा. २ पाल-

खीर छापेसाठीं जें सुशोभित वस्त्र

केलें असतें ती. ३ गाडीस छापेक-

रितां पुमटाकार आच्छादन करितात

ती.

पिंजारणें (धा. ना.) पिंजणें. २ डो-

सकांचे केंस, पिसें पिंजरत असं क-

रणें. ३ डोळे कि० नाक, पिसें इ०

क्रोधादिकानें प्रफुल्लित करणें.

पिटणें (सं. पीडन)(धा. ना.) शत्रु

इ०कांस पराभूत करून पळे असा

करणें कि० जासद इ० इच्छित दे-

शीं मरनें जाई असा करणें. २ घो-

डा, गाय इ० धावविणें. ३ सुवर्ण,

धान्य इ० हानेडा, मुमळ इ०कां-

च्या आघातानें वळकट चेंचणें. दौंडी,

धाडोरा इ० पिटणें म्ह० तें तें वाज-

यंत गावभर फिरणें. टाळी पिटणें

म्ह० वाजविणें.

पिटाळणें (धा. ना.) पिटणें.

पिठा (वि०) केवळ भुसभुशीत जो

दगड तो. २ मद्याचें दुकान तो.

पिठावें (न. ना.) (पं०) निंदा.

पिंड (सं. पु. ना.) भात, मृत्तिका,

धातु यांचा जो गोळा तो. २ देह.

३ देहानच दोन भाग कळवून मस्त-

कांतिल पोकळीशिवाय जो देहभाग तो. ४ क्षेत्रव्यवहारी पदार्थाचे जाडीस म्हणतात.

पिडा (स्त्री. ना.) पीडा. २ व्यापासून आपणास पीडा होत्ये किं० व्याचा आपणास कंटाळा आला त्यास म्हणतात.

पिढी (सं. पीठिका) (स्त्री. ना.) पुत्र, नातू, पणतू, बाप, आज्ञा, पणजा इ० जे वंशपरंपरेतील पुरुष ते प्रत्येकी.

पिढीजाद (पिढी, जाद) (वि०) कुलीन. २ अनेक पिढ्यांपासून जो गुणादिक सतत चालन आला तेणेंकरून विशिष्ट जो त्या वंशाचा कोणी एक तो.

पिणें (सं. पान) (भा. ना.) जल, पायु इ० पातळ पदार्थ गळ्याखाली मुखद्वारानें उतरणें. २ गुरगुडी, विडी यांचा धूर मुखांत प्राणपायने आकर्षून घेणें. ३ क्रोध, दुःख, अपराध इ० साहून जिरविणें.

पितर (सं. पु. ना.) अग्निश्वात्तादिक शास्त्रप्रसिद्ध देवताविशेष आहेत ते. २ (पु. ना.) आईबाप. ३ महालयश्राद्ध. ४ त्यांत व्याचा उच्चार ते. पितरलंड, पितृलंड (वि०) पितरांचे श्राद्ध करायस चुकवितो त्यास म्हणतात.

पिता (सं. पु. ना.) बाप.

पितांबर (सं. पीतांबर) (पु. ना.) एक रेशमाचें नेसायाचें वस्त्र आहे.

पितामह (सं. पु. ना.) बापाचा जो बाप तो. २ ब्रह्मदेव.

पितृपक्ष (सं. पु. ना.) भाद्रपदाचा कृष्णपक्ष. २ पितरसमूह.

पितृव्य (सं. पु. ना.) चुलता.

पित्त (सं. न. ना.) शरीरनिर्वाहक प्राणिमात्राचे शरीरांत एक पातळ पदार्थविशेष आहे. पित्त स्ववळण, चढणें झ० काहीं कारणांमुळे भक्त्वात् क्रोध येणें. [वमन.

पित्तकुरुपण (न. ना.) (प्र०) बाला-

पित्तवायु (सं. पु. ना.) पित्ताचा अतिशय होऊन जी वातविकृति होत्ये तो.

पित्तक्षोभ (सं. पु. ना.) पित्ताचा अतिशय तो.

पिनाक (सं. न. ना.) महादेवाचें धनुष्य. क्वचित् त्रिशूळासही म्हणतात.

पिंपळपान (न. ना.) मुलाचे कपाळावर बांधायाचें एक भूषण आहे.

पिंपळवण, वन (न. ना.) पिंपळपान.

पिपीलिका (सं. स्त्री. ना.) मुंगी.

पिरगळणें, गाळणें (भा. ना.) शरीरावयव, वृक्ष इ० धरून वळानें पीळ पडे असा फिरविणें.

पिरपिर (स्त्री. ना.) त्रास यावयाजोगा मला हें दे, तें दे; हें नको, तें नको इ० लांबच लांब बालक, याचक इ० कांचा भाषणादि व्यापार तो. २ केवळ मोठ्यानें पडूं नये व केवळ उघडूं नये असें चिरकाल जें पर्जन्याचें पतन ती.

पिलखाणा (फा० पु. ना.) हत्ती बांधायाची शाला तो. - [धावणें.

पिलंगणें (भा. ना.) (प्र०) पुढें पुढें

पिलूं (न. ना.) पशु, पक्षी इ० कांचें बालक तें.

पिशवी (स्त्री. ना.) वस्त्र, चर्म इ० कांचें आत काही पदार्थ ठेवायाकरितां शिवून जें पात्र करितात ती.

पिशाच (सं. पु. ना.) देवयोनीमधील जातिविशेष आहे. २ मरणसमयी काही हेतु गुंतल्यामुळे मेल्यानंतर वायुरूपी होऊन मनुष्यादिकांस पीडा करितो तो. ३ ब्याचे कृतीचा धांग कोणास लवकर लागत नाही असा मनस्वी वर्णनारा अपोरी, साहसी मनुष्य दि तो.

पिशित (सं. न. ना.) मांस.

पिशी (स्त्री. ना.) जोडळें, सजगुरे यांचें धान्यरीहत कणोस ती.

पिशुन (सं. वि०) चहाडखोर.

पिसा (वि०) पिशाचामारिख्या चेष्टा करण्याचा सभाव ब्याचा तो २ (पु. ना.) (ग्रं०) कापूस.

पिसाट (वि०) पिसा. २ (न. ना.) पिशाचजनित कोणकास बुद्धिभ्रंश व्हाण्याजोगा उपद्रव होतो तो

पिसारा (पु. ना.) पिसाचा जो समुद्राय तो. २ तीराचे मूळप्रदेशी पिसाचे तुकडे बांधिले असतात तो.

पिसाळणें (धा. ना.) कुत्रा, कोन्हा इ० कांस एक रोग होत असतो जेणें कळून ते वेडाळतात आणि त्यांस काहीएक त्रास प्राप्त होतो अशा रोगानें त्याणीं युक्त होणें. २ तो कुत्रा इ० डसल्यामुळें मनुष्यादिकांन त्या रोगानें युक्त होणें. ३ पिशाचा-

च्या उपद्रवामुळें कि० क्रीडादि आवेशामुळें कर्तव्याकर्तव्यविचार सुट्टे अशे दशेंतें पावणें.

पिसुण (वि०) (ग्रं०) पिशुन.

पिस (स्त्री.) पंखाची ऊ.

पिसें (न. ना.) वेड.

पिसोळा (पु. ना.) एक धुद्रजंतु आहे.

पेस्वाद (फा० पु. ना.) वेद्या नृत्य करितेसमयी अंगात जो झगा घालतात तो.

पिळणें (ना. ना.) आंतील द्रवांश वा हेर निघे असा कोणिक पदार्थ दावणें कि० पिळवटणें. गाय, हेंस इ० कांस पिळगे झ० त्यांचें दूध काढणें.

पिळवटणें (ना. ना.) हस्तादि शरीरासयव, ऊंस इ० पदार्थ वळानें जितका पीळ पडेल तितक्या पिळानें युक्त करणें.

पीक (न. ना.) शेत, आगर इ० कांसासून उगम होतें जें धान्यादिक नें. २ (स्त्री. ना.) पिक.

पीठ (सं. पिष्ट) धान्यादिक दळून कुटून त्यांचें करितात जें चूर्ण तें. खाऊन पीठ करणें झ० नाहीसें करणें.

पीडा (सं. स्त्री. ना.) दुःख.

पीत (सं. वि०) पिच्छा. २ प्राशिला जो तो. ३ (ग्रं०) विक्षेपरूप भास.

पीन (सं. वि०) पुष्ट.

पीनस (सं. विनाम) (पु. ना.) नाकांमध्ये एक रोग होत असतो तो.

पीयूष (सं. न. ना.) अमृत.

पीस (न. ना.) पश्याचे पक्षांस कि०

पुच्छास जे अनेक अवयव असतात ते प्रत्येकीं.

पीळ (पु. ना.) सूत्र, लता, तार इ० कांचें एक शेवट धरून दुसरें शेवट वर्तुळाकार फिरविलें असता त्याचे अर्गी जो संस्कारविशेष उत्पन्न होतो तो. २ कोणिकाच्या अर्गी जो अभिमानाचा ताठा असतो तो. ३ कोणिकाविषयीं कोणिकाच्या अनंकरणात जो बाँक असतो तो.

पुकार (स्त्री. ना.) हाकाटा.

पुकारा (पु. ना.) पुकार.

पुख (न. ना.) (प्र०) पुच्छ. २ विमारा.

पुंगळ (पु. ना.) विगूळ.

पुंगी (स्त्री. ना.) मुखाने वाजवायाचे गासडी इ० कांचे एक वाद्य आहे कोणिकांनी पुंगी रद करणे झ० त्यांगे कांही कार्याविषयी आरभिलेला प्रयत्न चाळेनासा करणे इ०.

पुच्छ (स. न. ना.) पशू, पक्षी इ० प्राण्यांचे मुदाचे उत्तरिभागीं लांब अवयवविशेष असतो ते.

पुंज (स. पु. ना.) भान्यादिकांचा दोंग तां. २ (प्र०) मेळा. ३ समूह ४ तेज.

पुंजाळणें (धा. ना.) (प्र०) नेत्र तेजस्वी होऊन गभीर दिसू लागणें.

पुजारि (पु. ना.) देवालयांतले देवाची पूजा करणाऱ्यांना जो ब्राह्मण इ० येतून देऊन ठेविला असतो तो.

पुंजी (स. पुज) (स्त्री. ना.) दाणे, रुपये इ० पदार्थांचा लाहान जो दोंग ती. २ संप्रदाय असलेला जो द्रव्य, विद्या इ० कांचा भरणा ती.

पुठपुठणें (धा. ना.) दुसऱ्यास स्पष्ट एकापास न येईं असें कांहीं एक हळू हळू बोलणें कि० पढणें.

पुठपूठ (स्त्री. ना.) लांबट, असष्ट जें हळू हळू भाषण ती. २ (अ०) वेडकी, पोर इ० कांचें पटपट उड्या मारण्याचें विशेषण.

पुठा, पुठ्ठा (पु. ना.) घोडा इ० कांचे पुच्छाजवळचा भाग तो. २ वही चोपडी इ० कांचे खाली वर लाविताना जी कानडीं ती प्रत्येकीं.

पुंड (वि०) राजा, मातापितरें, भनी इ० कांची आज्ञा न मानितां स्वेच्छेनें अनेक प्रकारची कचाट करण्याचा व्याचा स्वभाव तो.

पुडका, पुडकें (पु. न. ना.) कागद, पत्रावळी इ० अनेक पदार्थ एकत्र जुळून सूत्रादिकानें बांधिला असतां जो आकारविशेष होतो ते.

पुंडरीक (स. न. ना.) कमळ.

पुडा (पु. ना.) पुडका. २ साखर इ० पदार्थ कागद, पान इ० कानें गुडा लून बांधिला असतां जो आकारविशेष होतो तो.

पुडाई, पुडायकी (स्त्री. ना.) देशादिकांस उपद्रव करणें इ० रूप जें पुडाचें कर्म ती. २ पुडाचा जो देशादिकांस उपद्रव ती.

पुंडावकें, पुंडावें (न. ना.) पुंडाई.

पुडी (स्त्री. ना.) लाहान जो पुडा ती. २ सन्वाशास देतात जी भोजन-भिक्षा ती.

पुढा (अ०) (प्र०) पुढें. २ पुनः

- पुढाईत (पु. ना.) पुढाकार.
- पुढाकार (पु. ना.) पुढारी. [खोलणें.
- पुढारणें (भा. ना.) (घं०) पुढें होणें.
- पुढारां (अव्य०) (घं०) पुढें.
- पुढारी (पु. ना.) काहीएक कार्याचा ब्याकडे मुख्यत्वेकरून अधिकार दिला असतो. तो. २ अनेकांनीं साध्याजोगे कार्याविषयी अनेकांस हाताखात्री घेऊन नें करावयाविषयीं एकांनें पुढें सरण्याचा जो प्रकार तो ब्याणें घेतला आहे तो.
- पुढासणें (भा. ना.) (घं०) पुढें घालणें.
- पुढील (वि०) पुढचा. २ (घं०) अन्य, दुसरा.
- पुढीलपाय (पु. ना.) (घं०) प्रवृत्ति कि० प्रपचाकडील वृत्ति तो. [होगें.
- पुढीवळणें (भा. ना.) (घं०) वाकडें
- पुण्य (स. न० ना.) उत्तमाचरण केव्यानें ईश्वरप्राप्तिद्वारा सुख प्राप्त करून देणारा आत्म्याचेठायी जो धर्मविशेष होतो तें.
- पुण्यातिथि (स. स्त्री. ना.) संन्यासी मन झाला असता वाराव्या दिवशी कि० प्रतिवार्षिक मन निर्यास त्याचे पुत्र, शिष्यादि श्राद्धस्थानीं जे कर्म करितात तो.
- पुण्यलोक (सं. पु. ना.) स्वर्गलोक, ब्रह्मलोकदिक जे पुण्यानें प्राप्त होणार ते प्रत्येकीं.
- पुण्यश्लोक (सं. वि०) ब्याचे नाम-स्मरणानें पुण्य लागतें असा ईश्वर, धर्मराज, नल इ० तो.
- पुण्याई (स्त्री. ना.) इष्टकायं करण्या.
- पुण्यी साधनत्वेकरून जें पुण्य नी. पुत (पु. ना.) (घं०) पुत्र.
- पुतळा (पु. ना.) भानु, काष्ठ, मृत्तिका यांचे पुरुषाकार बाहुलें करितात तो.
- पुतळी (स्त्री. ना.) स्त्रीच्या आकाराचें बाहुलें काष्ठादिकांचें करितात ती. २ एक मुणांचें नाणें आहे.
- पुत्र (सं. पु. ना.) ब्या आईवारापासून उत्पन्न झाला जें पुरुष तो त्याचा. २ दुसऱ्या पासून दत्तक घेतला कि० अन्नदानादिकेंकरून पोषित्यामुळे पुत्रत्वेकरून मानिला इ० तो.
- पुत्रेघणा (सं. स्त्री. ना.) पुत्राविषया लोभ तो.
- पुनः (अव्य०) अणखी.
- पुनः पुनः (सं. अव्य०) वारंवार.
- पुनरपि (सं. अव्य०) पुनःही.
- पुनरावृत्ति (सं. स्त्री. ना.) काहीं ग्रंथादिकांचो दुसरो आवृत्ति ती.
- पुनर्जन्म (सं. न. पु. ना.) मृत्यु यावयाजोग्या रोगादि संकटापासून निभावून जां जिवंतपणें स्थिति नें तो. २ म्हा जन्माहून होणारा जो अन्य जन्म तो.
- पुनश्च (अव्य०) पुनः.
- पुनीत (सं. वि०) प्रायश्चित्तादिकेंकरून शुद्ध झाला तो.
- पुर (सं. न. ना.) नगर.
- पुरचंडी (स्त्री. ना.) पराकाष्ठा नारळ्यावेढी मोठी मोटली ती. [पटा तो.
- पुरजा (फा० पु. ना.) कागदाचा क-

पुरण (सं. पूरण) (न. ना.) पोळ्या, मोदक इ०कांत घालापाकरितां शिजविलेली डाळ, नारळाचा कीस इ०कांत गूळ, साखर घालून जो पदार्थ करितात ते. २ सोन्याची पाटली इ०काचे पोटीं जें ताम्रादि घालितात ते.

पुरणें (भा. ना.) काहीएक पदार्थ भूमि इ०काचे खळीमध्ये घालून आच्छादित करणें किं० मेढ, खान इ०काचा मूलादि अवयव भूम्यादीकांत घटवसवून तो पदार्थ स्थिर राही असा करणें. २ काहीएक पदार्थ काहीं कार्यास किं० इष्टप्रमाणाशीं तुल्य व्हावयास जितका पाहिजे त्यापेक्षा न्यून न होणें. ३ इच्छा, हौस इ० पूर्ण होणें.

पुरता (वि०) व्यापामध्ये अवयव, अवस्था इ० संवर्षा न्यूनतः कमी तो. २ काहीएक कार्यास किं० काहीएक प्रमाणाशीं तुल्य होण्यास पुरायाजोगा तो.

पुरंदर (सं. पु. ना.) सांप्रत स्वर्गांत जो इंद्र आहे तो.

पुरंदरी (सं. पुरंधरी) (स्त्री. ना.) विलासी स्त्री ती.

पुरपुराट (पु. ना.) काहीएक पदार्थाची कोणेएक कार्यास पुरून उरायाजोगी जी विपुलता तो.

पुरवटा, पुरवठा (पु. ना.) काहीं कार्याविषयीं योजिलेला जो अन्न, द्रव्य इ० पदार्थ त्याचा त्या कार्याविषयीं नेटा न येतां पुरण्याचा किं० पुरून उरण्याचा जो प्रकार तो.

पुरवणी (स्त्री. ना.) कागदामध्ये लिहिल्या मजकुराचें शेष तो कागद संपल्यामुळें दुसरे कागदावर लिहितात तो. २ तो जो दुसरा कागद तो. ३ काहीएक बोललेल्या गोष्टीचा साक्षी लेख इ० प्रमाणांनीं खरें करून देण्याचा व्यापार तो इ०.

पुरवणें (भा. ना.) काहीएक गोष्ट किं० पदार्थ हें मला घेईल कामास अशा बुद्धीनें मान्य होणें. २ काहीएक पदार्थानें काहीएक विषयास व्यापून राहाणें. ३ काहीएक कार्याविषयी साधनभूत काहीएक पदार्थ जितका पाहिजे तितका देणें किं० युक्तीयुक्तीनें खर्चून इष्टकार्याचे समाप्तीपर्यंत पुरायाजोगा करणें.

पुरशीस, सीस (फा० स्त्री. ना.) प्रथ, सवाल. २ तो ज्यावर लिहिला तो कागद.

पुरश्चरण (सं. न. ना.) आपणास मंत्र सिद्ध व्हावा झणून त्या मंत्राचा अमुक संख्याक जप करावा इ० मंत्रशास्त्रामध्ये अनुष्ठान सांगितलें आहे तें.

पुरस्कर (अव्य०) पुरस्सर.

पुरस्करणें (भा. ना.) (प्र०) सावध करणें. २ सहाय करणें.

पुरस्कर्ता (सं. पु. ना.) राजकीय व्यवहारादिकांत आपलें काहीं काम असतां तेथें आपला प्रवेश करून अनेक प्रकारें आपलें साहित्य करणारा जो आत्ता पक्षपाती असतो तो.

पुरळ (पु. ना.) पित्तादि विकृतीमळ भंगार जो पुळ्याचा समुदाय येतो तो,

पुरा (वि०) पुरता. २ ब्या कर्माभ्यं
जो निपुण तो त्याविषयी. ३(पु. ना.)
एक जागेचे किं० कसबाचे लोक
जेथे राहानान असा नगराचा भाग
असतो तो.

पुराण (सं. न. ना.) सृष्टीची उत्पत्ति,
स्थिति, प्रलय इ० ईश्वरचरित्र ब्या-
मर्थे सांगितले असले ते ग्रंथ ते.
२ (सं. वि०) पुरातन. ३ ससारा-
दिसवधी भारी लोखंड जो गोष्ट नि-
ला कणतात.

पुराणीक (सं. पौराणिक) (पु. ना.) पु-
राण वाचून त्याचा अर्थ सांगणारा
जो तो. २ देशालयातिकाच्याठायी
पुराण सांगण्याची वृत्ति ब्यास आहे
ते तेथील.

पुरातन (सं. वि०) जुना.

पुरावा (पु. ना.) बहिर् कार्याविषयी
सहिते तो यदायं पुरविण्याचा व्या-
पार तो. २ पुराणीवृत्तीयायी.

पुरी (सं. स्त्री. ना.) नगरी. २ एक
रक्तज्ञ आहे.

पुरीपि (सं. न. ना.) पिष्टा.

पुरुष (सं. पु. ना.) ब्याचे अंगी प्र-
जापदक बीज आहे असा जो मनु-
ष्यादि प्राणी तो. २ बाप्या. ३ पुंल-
ग नामाने वाच्य जो अर्थ तो. ४ सा-
डेतीन हात उंचीचे जे प्रमाण तो.

पुरुषार्थ (सं. पु. ना.) मनुष्यादि जन्म-
त्या प्राण्याने साधायास योग्य जे ध-
र्म, अर्थ, काम, मोक्ष हे चार ते प्रत्येकीं.
२ लोकांनी वाहवा म्हणायजेगा केला
जो शत्रुराज्यादि पराक्रम तो.

पुरोहित (सं. पु. ना.) उपाध्याय.

पुरोहितगुण (पु. ना.) (प्र०) गरा-
धीनता.

पुलिका (स्त्री. ना.) (प्र०) ब्याचा
जो भर्म तो त्याचा तो. २ बोद्धव्य.
पुलेशोभणे (भा. ना.) (प्र०) प्रका-
शणें. [णि स्त्री.

पुंश्चली (सं. स्त्री. ना.) व्यभिचारि-

पुष्कर (सं. न. ना.) हत्तीच्या सोडे-
चा अग्रभाग ते. २ कमळ.

पुष्करिणी (सं. स्त्री. ना.) लाहलत जें
सररोर ती.

पुष्ट (सं. वि०) लट्.

पुष्टि (सं. स्त्री. ना.) पुष्टता. २ भा-
षणादि व्यवहाराचे व्यगतेचें प्रण
ती.

पुष्टिपत्र (सं. न. ना.) पुस्तक न म-
ळां न चुरावे झणून त्याचे भोताले
जाडा कागद इ० लावितान ते.
२ लिहिलेसमयी त्या कागदाचे खाली
आभारानाठी दुसरा कागद भरितान
ते.

पुष्टीकरण (न. ना.) भाषणादि व्यव-
हाराची पुष्टि करण्याचा व्यापार ते.

पुष्प (सं. न. ना.) फूल.

पुष्पवटिका, वाटिका (सं. स्त्री. ना.)
अनेक प्रकारची पुष्पांची झाडे ला-
वून जें सुशोभित स्थळ करितान ती.

पुसणे (भा. ना.) कागद, शरीर, व-
स्त इ० कांस लागलेला मलादिक किं०
अक्षर, रेषा इ० चिन्ह फडकें इ०-
कांने चोळून नाहीं असे करणें.

२ विचारणे. ३ (न.) पुसायाचें सा-
धन जें फडकें इ० तें.

पुसणारा, पुसता (पु. ना.) कोणी
अपराध इ० केला असतो तूं हें कां
केलेंस अमें पुसण्याविषयीं जो धनी
इ० अधिकारी तो.

पुस्तक (सं. न. ना.) वेद, शास्त्र,
पुराण इ० ग्रंथ ज्या कागदावर लि-
हिले आहेत असा जो त्या कागदाचा
समुदाय तें.

पुस्तापास्त (स्त्री. ना.) तू कोण कोठें
जातोस इ० वाटसरू इ०कांस जो
प्रश्न करितात ती.

पुस्ती (फा० स्त्री. ना.) अक्षर कोठ-
पर्यंत वळलें याची परीक्षा पाहण्या-
साठीं मुळापासून कागद लिहून घे-
तान ती. २ जोडा इ०कांस कात-
ल्याचें ठिगळ देतात ती. ३ पाठवळ
इ०.

पुळिका (स्त्री. ना.) (प्र०) काजळी.

पुळी (स्त्री. ना.) फुटकळी.

पूगीफल (सं. न. ना.) पोफळीचें
फळ तें.

पूजन (सं. न. ना.) अर्चन.

पूजा (सं. स्त्री. ना.) पूजन. २ देवा-
दिकांचे पूजनासाठीं आणिली जी
पुण्यादि सामग्री ती.

पूज्य (सं. वि०) पूजा करण्यास योग्य
जो देव, गुरू इ० तो. २ ब्याची
आज्ञा अवश्य पाळिली पाहिजे असे
जे माता, पिता, गुरू, शास्त्र इ० तो.

पूट (न. ना.) काहीएक पदार्थात वि-
शेष गुण उत्पन्न व्हावा म्हणून कां-

हीएक रसादिकाचा त्या पदार्थास लेव
देउन सुकवून त्याच्या अंगी तो र-
स मिने असा जो संस्कार करितात
तें. २ तें रसादि द्रव्य तें.

पूड (स्त्री. ना.) काहीएक पदार्थांचें
केलें जें चूर्ण ती. २ (न.) नगारा,
नौबत इ० कांचें जें पात्र तें. ३ चौ-
फुला, पानपूड, बटवा इ० कांच्या
पोटी जीं घरे असतात तीं प्रत्येकीं.
४ चुनाळाची दोन टोपणें तीं कि०
मृदगास दोहोंकडे दोन जीं चमैं
लाविलीं असतात ती प्रत्येकीं.

पूत (पु. ना.) पुत्र. २ (सं. वि०) पुनीत.

पूर (पु. ना.) नदी, ओढा यास पर्ज-
न्येदिक आत भिळाल्यामुळे जी त्या
उदकाची आतिशयित वृद्धि होत्ये तो.
पूर्ण (सं. वि०) पुरता. २ जलादिकानें
भरण्याविषयी ब्यामध्ये यत्किचित्
रिकामेपणा राहिला नाही तो.

पूर्णिमा (सं. स्त्री. ना.) ब्या तिथीस
सर्व चंद्रविषतेजानें पूर्ण होतें ती तिथि.

पूर्ते (सं. न. ना.) विहीर, तळें, दे-
वालय इ० बांधण्याचें जें धर्मकृत्य तें.

२ (वि०) पूर्ण.

पूर्वज (सं. वि०) आपला बाप, आज्ञा,
पणजा, ज्येष्ठभु इ० जे वडील ते.

पूर्वपक्ष (सं. पु. ना.) दुसऱ्यानें वर
उत्तर करावें अशा बुद्धीनें पंडितापुंडें
काहीं एक मताचा केला जो उप-
न्यास तो. २ उपन्यास करायजोगा
दोषाभासविशिष्ट जो ग्रंथप्रतिपादिन
विषय तो.

पूर्वपीठिका (सं. स्त्री. ना.) कोणेक

पुरुषादिकांचें काही एक समयापासून
पूर्वीचें इत्यभूत जें वृत्त ती. २ काहीं-
एक गोष्टीचा इष्ट अशापासून पूर्वीचा
जो अंश ती.

पूर्वरात्र (सं. स्त्री. ना.) मध्यरात्रीच्या
पूर्वीचा जो रात्रविभाग ती.

पूर्ववत् (सं. अव्य०) पूर्वीच्याप्रमाणें.

पूर्वापर (अव्य०) विवक्षितकाल, देश,
ग्रथ इ० कांचा पूर्वीचा आणि अन-
तरचा असे जे दोन विभाग त्यानें
अनुवृत्त.

पूल (फा० पु. ना.) नदी इ० उद्वहून
जावयाकरिता पाण्याण, लकडे इ०-
कांनी खालून पाणी जावयास मार्ग
ठेवून जो मार्ग वंभिनात तो [पुरुष
पूस (न. ना.) (प्र०) पुच्छ २ (पु.)
पृच्छा (स. स्त्री. ना.) हे कसे काय
इ० दुसऱ्यास विचारण्याचा व्यापार
ती

पुतना (स. स्त्री. ना.) सेना.

पृथक् (स. नि०) निराळा

पृथक्करण (स. न. ना.) मिश्रितपणें
एकत्रस्थित पदार्थ निरानिराळे कर-
ण्याचा व्यापार तें

पृथिवी, पृथ्वी (स. स्त्री. ना.) जेथें
गवळूप गुग राहतो असें जें पत्तम-
हाभूतातील भूत व्यावर नद्या, स-
रोवरे, समुद्र, पर्वत, वनें, नगरे,
मनुष्य, पशु इ० राहतात असा जो
ईश्वरनिर्मित पदार्थ ती. २ निजवर
राहणारे जे मनुष्य, पशु, वृक्ष इ०
सर्व ती.

पृथुक (सं. पु. ना.) पोहा. २ बालक.

पृष्ठ (सं. न. ना.) मनुष्यादि पदार्था
ची जो पाठ तें. २ कागदाची दोन
जो अंगें तीं प्रत्येकी.

पृष्ठफल (सं. न. ना.) भरीव पदार्था-
चे वरील जें क्षेत्रफल तें.

पेकट, पेंकट (न. ना.) कबरेचा जो
साधा तें.

पेखण (न. ना.) (प्र०) कल्पित क-
था, वार्ता तें. २ काथाकूट. ३ लट.

पेंगों (भा. ना.) वसून उक या पेड
लागणें. २ लगडणे. ३ रोगादिकानें
अशक्त होणें.

पेगम (फा० पु. ना.) पराभूत दुष्ट
कार्याचे सिद्धाविषयी अनेक युक्तिनी
बिनिलें जे सधान ती.

पेंच, पेच (फा० पु. ना.) मळयुद्धांत
दुसऱ्यास गाडावयाच्या बऱ्या अनेक
युक्ति त्या प्रत्येकी. २ अनेक प्रकार-
ची सकटे प्राप्त झाल्यामुळे जी अड-
चण प्राप्त होत्ये ती कि० ती सकटे
तो. ३ डावपेंच. ४ पांगोऱ्याचे जे पेडे
कि० जे सांगखे पीळ पडतात ते प्र०.

पेंचणे (भा. ना.) हात, पाय इ० अ-
वयव कि० वृक्ष, शाखा इ० पिळगट-
णें, दुमडणें इ० कारणाने आत मुर-
गळले जाणें. २ कोणकास भाषणानें
कांडणें. ३ काष्ठशिक पिजले जाणें इ०.

पेजे (सं. पेया) (स्त्री. ना.) तांदूळ
शिजल्यानंतर जें पाणी वेळून काढि-
तात ती. २ पुष्कळ पाण्यांत थोडे तां-
दूळ शिजवून प्यावयाजोगा जो पदा-
र्थ करितात ती.

पेटणें (भा. ना.) अग्नानें प्रदीप्त होणें

कि० काष्ठादिकांनी पेट घेणे. २ क-
लह, क्रोध इ०कांनी अतिशयपूर्वक
प्रवृत्त होणे. ३ भूमि चोपणे. ४ बैल,
टोणगा इ० नांगर, गाडा इ०कांस
जुपायाजोगा शिक्षित होणे.

पेटारा (पु. ना.) बैल, वेत इ० कां-
चा पेटीसारखा जो मोठा करंड
करितात तो.

पेटी (स्त्री. ना.) रूपये, दागिने इ०
ठेवायाचें लाकूड इ० काचें आच्छा-
दनसहित एक पात्र आहे ती.
२ स्त्रियाचें गर्भातील एक भूषणावयव
आहे; ज्या अनेक और्वने गर्भात
घालितात ती. ३ डडादिकांत बांधाया-
चें चतुर्कोण भूषण आहे ती. ४ फ-
टाकड्याच्या माळा एका कागदात
गुंडाळून जो पेटीसारखा आकार
करितात ती. ५ (घं०) पेटें.

पेटें (न. ना.) अनेक भोंळे एकत्र
बांधून नदी इ० कांत तरायाचे साधन
करितात तें.

पेंठ (न.स्त्री.ना.) देशोदेशाहून अनेक
जिन्नस येऊन जेथें त्यांची घडामोड
होत्ये कि० अनेक प्रकारचीं जेथें
वस्ते निर्माण होऊन देशोदेशी जा-
तात असें जें अनेक उदमी लोकांनी
वसलेलें स्थल ती. २ शहराचे जे
अनेक विभाग ते प्रत्येकीं, जेथें प्रायः
थोडावहुत बाजार असतो. ३ साव-
कार लोक पेंठोपेंठच्या जिनसांचा
भाव इ० बातमी देशांतरींच्या साव-
कारांस लिहून पाठवितात ती. ४ गु-
प्त बातमी.

पेंड (स्त्री. ना.) (सं. पिण्याक) ताळ,

खोवें इ० कांतील तेल काढून घेऊन
जो चोंथा राहतो तो. २ नारळाचा
चव इ० जो दुखवलेल्या हात इ०कां-
वर बांधितात तो. ३ हजीरबेगारानें
चालत आले जें अनुक्रमानें ओझें तो.
४ घराचे पाटणीवर कि० ओमणावर
जो दाट चिखलाचा लेप दिला अस-
तो तो. ५ भिजलेले चिकट मातीतून
चालले असता पायांस कि० जोड्यास
जो लेप वसतो तो.

पेड (पु. ना.) दोरी, वेणी, पांचे पोटाचे
जे अनेक पदर ते प्र०.

पेंडकें (न. ना.) गवत, कडवा इ०कांचें
जे लहान ओझें तें.

पेंडवळें (न. ना.) (घं०) मर्यादा.

पेंडळी (स्त्री. ना.) (घं०) पुष्टता.

पेंडें (न. ना.) मोत्यांचे अनेक सर
एकत्र करून चे कठभूषण करितात
तें. २ दावें, दावण यांस पश्चा गळा
बांधायाजोगा विरड्यानें युक्त जो अव-
यव असतो तें.

पेढा, पेडा (पु. ना.) दुधाचा खवा
करून आन साखर इ० घालून ज्या
गोळ्या करितात त्याप्र०.

पेंढा (पु. ना.) भाताचें तृण तो.

पेंढार (न. ना.) पेंढारी लोकांचा
समुदाय तें.

पेंढारी (पु. ना.) हार असून जे
अनेक मिळून गांव कि० देश
लुटितात ते प्र०.

पेंढी (स्त्री. ना.) तृण, कडवा इ०
कांच्या अनेक व्यक्ति एकत्र बांधून
जो आकारविशेष होतो ती.

पेढी (स. पीठ) (स्त्री. ना.) सराफ,
हुडीवाला यांचें जें दुकान ती.

पेणा, पेणें (पु. न. ना.) मुक्कामाची
जागा किं० निजवर जी मार्गस्याची
स्थिति तो तें.

पेंधा (वि०) (प्र०) पांगळा.

पेर (सं. पर्व.) (न. ना.) बोट, ऊंस,
बेळू इ० कांचें जें काडें तें.

पेरणी (स्त्री. ना.) भूमीत दागा इ०
या पेरण्याचा व्यापार ती.

पेरणें (भा. ना.) भूमीवर उगावासाठी
ची टाकणें. २ आपणाने असलेला वि-
द्यादि गुण प्रसून व्यावसायां शिष्या-
दिकामे शिकविणें. ३ व्याजाच्या
बोलीनें धनादिक अनेकांस देऊन
देवणें.

पेरा (पु. ना.) पेरणी.

पेलणें (ना. ना.) मुद्रल, लेजीम इ०
शरीर दुद व्यावसायां हातीं धरून
फिरविणें. २ ओझें इ० इकडे निकडे
न होऊ देतां किं० न पडू देतां संभा-
लून भरणें. ३ (प्र०) पाहणें. ४ लो-
टणें. ५ भरणें.

पेलिणें (भा. ना.) (प्र०) गेसणें.

पेलोवेली (स्त्री. ना.) (प्र०) वृद्धि.

पेंत्र (न. ना.) जमिनींत धान्यादि

ठेवायाकरितां जी जागा करितात तें

पेशजी (फा० अव्य०) वर्तमानका-
ळाचे पूर्वी.

पेशा (फा० पु. ना.) कारकूनपणा,
शागिदपणा इ० रूप जें नातें ती.

पेषकबज, बाज (फा० न. ना.) एक
कटारीसारखें शस्त्र आहे.

पेषकळी (स्त्री. ना.) भंगरख्यास
व्या लहान लहान कळ्या असणा-
र्या प्रत्येकीं.

पेस्तर (फा० वि०) पुढील काळचें.

पेह (पु. ना.) (प्र०) पोटफुगीचा रो-
ग तो.

पेहराव, वा (पु. ना.) जाति, देश
इ० भेदेंकरून मनुष्याचा पगला-
कार धारण करण्याचा भिन्नभिन्न
जो प्रकार तो. २ कनिष्ठ गेषाकास-
ही म्हणतात. ३ भांगरखा.

पेळू (स्त्री. ना.) सुव वजायाकरितां
काढ्यास पीळ घालून जो वानेसा-
रिखा आकारविशेष होतो ती.

पै, पै (अव्य०) (प्र०) वास्त्यालकारा-
र्थक. २ निश्चयार्थक.

पैक (स्त्री. ना.) (प्र०) समुदाय.

पैका (पु. ना.) रुखे, मोहगा इ०
व्यावहारिक नाण्याचा समुदाय तो.
२ रुखाचा चतुर्धाश तो.

पैज (स्त्री. ना.) कोणकाशी काही-
एक कार्याविषयीं हें या या प्रकारें
निश्चय होईल, किं० मी करीन अन्य-
था झाल्यास मी अमुक द्रव्यादि
देईन इ० जी कोणीएक प्रतिज्ञा
करितो ती.

पैठणें (भा. ना.) (प्र०) बसणें.

पैल (वि०) (प्र०) पलीकडचा.
२ (अव्य०) पलीकडे.

पैलपार (अव्य०) (प्र०) पैलाड.

पैलाड (अव्य०) (प्र०) पलीकडे.

पैलू (फा० पु. ना.) हिरा, मार्णीक
इ० कांस कोन पाडिले असनां दोहीं

कोनाच्या मध्ये सगळ्या प्रदेश पडतात ते प्रत्येकीं.

पैवस्ती (फा० स्त्री. ना.) कोणेक स्थ-

लापासून कागद आला असता का-
लांतरा हा अमुक दिवशीं आला
हे समजावें झणून तो समय त्या
कागदावर मांडून ठेवितात तो.
२ काहीएक दिवस कोणेक मनुष्या-
ची कोणेक गावीत जी वसति ती इ०.

पैशुन्य (सं. न. ना.) अप्रतिष्ठा व्हाव-
याजोगा कोणेकाचा दुराचरणादि-
रूप दोंप असतो तो प्रसिद्ध कर-
ण्याचा व्यापार तें.

पैस (वि०) प्रशस्त. २ (अव्य०) दा-
टां, अडचण न होई असें दूर होणें,
करणें, वसणें, अक्षगदि लिहिणें
इ० कांय वि० ३ (प्र०) विस्तार.
४ विचार.

पैसणें (भा. ना.) (प्र०) नासणें.

पैसा (पु. ना.) एक तांब्याचें नाणें
आहे. २ पैकाप्रथमार्थी.

पैसार, सारू (पु. ना.) (प्र०) अ-
वकाश. २ विस्तार.

पैसावणें (भा. ना.) दाटानें स्थित
जे मनुष्यादिक त्यास पैस होत असें
करणें. २ (प्र०) विस्तारणें.

पाई (स्त्री. ना.) मोठ्या नदीस जे
लहान लहान ओहळ मिळाले अस-
तात त्यांचीं नदीचें पाणी वाटलें
असता जेथरथून तुंबून जातें तित-
का त्या ओहळाचा प्रदेश तो. २ ध-
मोई. ३ नारळाची पोगी.

पोंक (न. ना.) पोंग.

पोकळ (वि०) भरिव नव्हे तो. २ स-

ईल. ३ व्यामध्ये असावा तो अर्था-
श, तेजोश कि० लभ्योश नाहीं
असा जो उद्योग, भाषण इ० तो.

पोक्त, पोक्ता (फा० वि०) प्रौढ.

पोखर, पोखर (वि०) आतिल अंश
पोखरून काढिल्यामुळे पोकरळ झाला
जो काठ, धान्य इ० पदार्थ तो.
२ (पु.) पोखरून काढिलेला जो
काठादिकांनील चूर्णप्राय अंश तो.

पोखरण, पोखरणी (स्त्री. ना.) पु-
करणे. २ (प्र०) विहीर, तळे इ० ती.
पोखरणें (भा. ना.) काठ, धान्य इ०
पदार्थ आतिल अंश कोरून काढून
पोकरळ करणें.

पोंग (न. ना.) मनुष्याची पाठ, भित,
भांडें इ० कांय वांकून येथे वक्रता तें.
पोगी (स्त्री. ना.) नारळ, मुरमाड
इ० कांय कणोस बाहेर पडणें तो.

पोंच (स्त्री. ना.) पावती. २ (पु.) अ-
मुक केलें असता अमुक होईल इ०
दूरचा नर्क करण्याविषयीं जें बुद्धीचें
सामर्थ्य तो.

पोचट, पोंचट (वि०) आत पोकरळ
असल्यामुळे व्याचे अंगां ताडपणा
नाहीं; हात इ० कांय आंखळा अस-
ता चिंबतो असा जो धान्य, तृण इ०
पदार्थ तो. २ पोच्यानें युक्त जें पा-
त्रादिक तो.

पोंचा, पोचा (पु. ना.) धातुमय पा-
त्रास, अलकारास काहीं आघाता-
दि झाल्यामुळे पडते जी खळी तो.

पोट (न. ना.) व्यामध्ये अन्नोदक इ०
कि० गर्भ राहानो असा जो शरी-

राचा भाग तें. २ पदार्थमात्राच्या आतील गर्भाश कि० पोकळी तें.

३ क्षुभाशोऽर्थ जें खर्चाचें प्रकरण त्यास ह्मणतात पोट जाऱणें म्ह० दुसऱ्याचें द्रव्यादि हरण करून आणत्या स्वार्थ करून घेणें कि० करून घेणें तें करून पोट भरणें कि० निर्दने जेवणासच म्हणत १. पोट्यात शिरणें म्ह० कोणिकाचा चित्ताभिप्राय ओठाखास इ० कांसाठी केवळ आणव्यास त्याचा विश्वास होत असें आज्ञादिद्वारा करणें पोट्याशी भरणें म्ह० कोणकास समवेत आणव्यास मानणें अंतरावादि पोट्यात घेणें म्ह० क्षमा करणें. इ० अनेक अर्थे आहेत.

पोट्या (स्त्री. ना.) पोट्याचा माठी घेतलेलें द्रव्यादिक १. २ पोटभरायाचें साधन जें वान, पुंसि इ० काही पोट्याचें असेन त्यास म्हणतात

पोटफोड (स्त्री. ना.) पोटावरून वहाणारा पोटातील गदाशो तो पोटाप्रसिद्धि १. २ मनोःला पोटाशी गुण पोटा आणव्यास मंडल जेवळ समीपाना १. २ सार ती.

पोटवावु (पु. ना.) पोटभर मिष्टान्न मिष्टान्न ह्मणजे कृतार्थता मानन काही उद्योगांचा पाट्या वाळवून ना १. २ असा जो मनुष्य तो.

पोटभरू (पु. ना.) पोटभरू २ पोटभराच्या उद्देगाने जो प्रवासास गेला तो. ३ व्यामर्श रुच्यादिगुण असो नसो पस्तु आन भव्याश बहून अनेक व्याच्या भक्षणा पोटभरून असा जो फलादि पदार्थ तो.

पोटमारा (पु. ना.) पोट्याची जी आवाळ तो.

पोठरी, पोठरी (स्त्री. ना.) पोठाचे नडगोचे मागला जो प्रदेश ती. २ भान्य, तृण पोचे बाहेर पडाव्याच्या शिस आलेलें कणास, कणशी, तुरा इ० ती.

पोटा (पु. ना.) गळ्यात एक जाति आहे. २ (स्त्री. ना.) व्या स्त्रीस दाढी, मिथी इ० पुरुषाचें चिन्ह आहे ती.

पोटाग (स्त्री. ना.) काहीएक कार्य करण्याविषयी कोणकास मनापासून जो अग्रगत्यात ती.

पोटाळणें (भा. ना.) गोमहिर्वादि लोने आतील गर्भ राहू लागल्यामुळे पोटाचे वृद्धीनें मिश्रित होणें. २ मनुष्य, वृक्ष इ० कांस पोट्याशी कवळून भरणें

पोटस्थ (न. ना.) निर्वाहाम साधन जें वृत्त्यादिक तें. २ गुप्त लाभ.

पोत (पु. ना.) एकावर एक निरगुट गुडाळून जो मजालीसारखा पदार्थ भुषा हाती घेतो तो. २ पिंडोत्पन्न जो मजाल तो. ३ (स्त्री. पु.) कांचेचे कि० सुवर्णाचे आते सर्गिक मण्यांचा समुदाय तो ती. ४ पोंत. ५ (स. पु. ना.) नीका. ६ (ग्र०) पुत्र.

पोंत (न. ना.) काहीएक जरीराल रोग निघून जावा ह्मणून हात, पाय इ० कांस भाजून कि० बिवा इ० लावून जो व्रण करून घेतात तें.

पोतडी (स्त्री. ना.) मोती, हिरा यांची जी पुरचुंडी किं० पिश्या ती.

२ सोनार, सराफ इ०कांचा जो त्या त्या व्यवहाराच्या उपयोगी सामग्री ठेवायाचा बटवा असतो ती. [पोतडी.

पोतडे (न. ना.) सोनार इ०कांची

पोतदार (फा० पु. ना.) सरकारात आलेले रुपये इ० नाणें पारखून घ्यावयाचा अधिकारी तो.

पोतास, सू (पु. ना.)(प्र०) कापूर.

पोतें (फा० न. ना.) थैला. २ सरकारी पैका ठेवण्याचे जें स्थान तें.

पोतेरें (न. ना.) गृहादिकांतील भूमि, भित इ० शेणमातीनें सारवायाकरितां जो वस्त्रादिकांचा बोळा घेतात तें. २ तेणेंकरून जें सारवण तें.

पोथी (स्त्री. ना.) पुस्तक.

पोपट (पु. ना.) कीर.

पोपडा (पु. ना.) सारवलेली जमीन भाकरी शरीर इ०कांवरील लवचेंसारखा किं० लवचारूप अंश निघतो तो.

पोपणें (भा. ना.) (प्र०) विकणें.

पोफळ (सं. पूगफल) (न. ना.) सुपारीचें झाड ती. २ तिचें जें फळ तें. ३ (प्र०) प्रतिज्ञा, पैज.

पोय (स्त्री. ना.) पोगी. २ पोई.

पोर (न. ना.) मुलगें. २ तारुण्यावस्थेत आलेला नाहीं असा अल्पवयस्क जो मनुष्य, पशु इ० प्राणी तें.

पोरका (वि०) भव्य, गंभीर, प्रौढ इ० दिसायजोगा नव्हे असें भाषण, वस्त्र, अलंकार इ० तो. २ ज्यास कोणी आईबाप इ० नाहीत त्यास

म्हणतात. ३ केवळ मातृहीनासही म्हणतात.

पोरगा (पु. ना.) पोर. २ खिजमतगारीवर जो पोरगा ठेवितात त्यास म्हणतात. ३ ज्या पुरुषास नाचायाकरितां स्त्रिया वेष देतात त्यास म्हणतात.

पोरटा (वि०) पोरका.

पोरवडा (पु. ना.) गृह, ग्राम इ० कामधें किं० राड्यादि कारभारांमध्ये कोणी प्रौढ मनुष्य नाहींसा झाल्यामुळे होतें जें पोर्याचें प्राधान्य तो. २ अनेक पोस्पोरी यांचा आई, बाप यांच्या मागे खटला तो.

पोऱ्या, पोऱ्या (पु. ना.) पोरगाद्वितीयनृतीयायां. २ पोरकिडा.

पोंवळ, पोंवळी (स्त्री. ना.) देवाल्यादिकांच्या भोवताली जी भित असते ती.

पोंवाडा (पु. ना.) पंवाडा.

पोशाक, ख, ग (फा० पु. ना.) शोभायें जीं अंगावर घ्यावयाचीं शेला पागोटें इ० वस्त्रें तो.

पोशाकी, खी, गी (वि०) पोशाकाचें मात्र उपयोगी तादृश टिकाऊ नव्हे असें जें पागोटें इ० तो. २ पाहण्यामध्ये सुरेख, डोलदार दिसून व्यामध्ये तादृश सामर्थ्यादि नाहीं असें मनुष्य, भाई, वस्त्र इ० तो.

पोशिदा (सं. पोषण) (पु. ना.) जो गुणी लोक, शिपाई, घाडे इ०कांचें प्रातिपूर्वक इतमामाप्रमाणें पालन करणारा तो.

पोषण (स. न. ना.) भक्षणादि पदार्थे व्याप्ते जीवनास जितका पाहिजे

जितका देऊन कोणिकाचे जें रक्षण तें.

पोषाक (पु. ना.) पोशाक.

पोष्या (वि०) दत्तक. २ आपल्यास पोसायाचे सामर्थ्य नाही झणून पोसायाकरिता दुसऱ्याचे स्वाधीन केलें जें गुरू इ० तो.

पोष्य (स. वि०) व्याप्ते व्याप्ते आपल्या पोषण केलें पाहिजे तो पुत्र, स्त्री इ० व्याप्ता. २ आपले यजमान इ० कांस पत्र लिहायाचे असता आपले नांव वा विजेष्णानें युक्त लिहितात.

पोष्यवर्ग (म. पु. ना.) पोष्य जे पुत्रादि व्याप्ता जो समुदाय तो.

पोसणें (भा. ना.) पोषण करणें. २ पुत्र होणें. ३ (प्र०) दत्तक, पोसवेलें.

पोशन (न. ना.) शिमेयातील सणनि येळे, लोकोपासून द्रव्य मिळवून जो भोजनसमारंभ करितात तें. २ व्यासांठी लोकोपासन द्रव्य घेतात तें. ३ कामकरी इ० कांस कामादल द्रव्य दावयाचें तें देऊन श्रमसंहारार्थे मद्यादि प्राशनार्थे अभिक द्रव्य देतात तें इ०.

पोहणें (भा. ना.) (स. प्रवन) हानि पोहोर्ना पाणी नोडून नदी इ० कांच्या टायावरणें कि० वरून गमन करणें.

पोहोच, हच (पु. ना.) कुळापासून मावकार इ० कांस पावलेजें जें द्रव्यादिक तो. २ पंचद्वितीयायां.

पोहोरा, पोहरा (पु. ना.) विहीर

इ० कांतून पाणी काढायाचे एक पात्र आहे.

पोळ (पु. ना.) पितरादिनांच्या उद्देशानें त्रिशूळदि भाकाराचे चिन्हांने युक्त करून जो बेल मोडिला असतो तो. २ वृथा पुष्ट मनुष्यास झणतात.

पोळणें (भा. ना.) अभि, सूर्य, निखट इ० कांनि शरीर, जिवा वेदनायुक्त होणें. २ कांही एक व्यवहारापासून कांहींकाल सत्कार राहावयाजोग्या दुःखास अनुभविणें. ३ कांही एक शाकानें व्याधित होणें.

पोळी (स. पोलिका) (स्त्री. ना.) भाकराचे भाकाराची कर्णाक, उकड इ० कांची लाटून, भातून करितात ती. २ अळियांनें कापूस भिजवून जो भाकराचें भाकाराची करितात ती. ३ मोहोजान भाकराच्या भाकाराचे जें मधमाशाचें परती.

पोंगड, पोंगड (स. न. ना.) मनुष्याची पांच वर्षांपासून सातवर्षांपर्यंत जी वयोवस्था त.

पौरज (वि०) (प्र०) पीर.

पौराणिक (म. पु. ना.) पुराणिक.

पौरुष (सं. न. ना.) पराक्रम. २ पुरुषसवर्षा जें कर्म इ० तो.

पौष्टिक (सं. वि०) भानु पुष्टकरणां जें रसायन इ० तो. २ संयत्ति, आयुष्य इ० कांची वृद्धि व्हावी झणून जें होमादि कर्म करितात तें.

पौळी (स्त्री. ना.) (प्र०) मूददशा ती. २ पोई. ३ अवार.

प्यादा (फा० पु. ना.) पापानें चाल-
णारा जो शिपाई तो. २ मोहोर्यावा-
चून बुदबळातील बुदबळ तो.

प्यादेमात (फा० स्त्री. ना.) बुदबळां-
तील प्याद्यानें केली जी मात ती.

प्यार (स्त्री. ना.) प्रीति.

प्रकट (सं. वि०) गुप्तदशा सोडून स-
र्वान विदित व्हावयाजोगा झाला तो.

प्रकंपन (सं. पु. ना.) वायु.

प्रकर (सं. पु. ना.) समुदाय.

प्रकरण (सं. न. ना.) कोहीएक साध्य
विषयाने किं० प्रकाराचे भेदानें भिन्न
भिन्न व्यवहार ते प्रत्येकी ब्याचे पोटी
एक विषयरूपानें परस्पर सगत भसे
व्यापार अनेक असतात ते. २ सांगा-
याजोग्या विषयांच्या भेदानां भिन्न
भिन्न जे ग्रंथविभाग केले असतात
ते प्र० ते. ३ ज्या व्यवहारास कर्त्ता
करण इ० अनेक साहित्यें लागतात
या साहित्यांसहित जो व्यवहार ते.
४ विद्या, कुल, जाति, गुण, मत इ०
केकरून एकरूपत्वानें विवक्षित जे
मनुष्यादि त्यांचा जो समुदाय ते.

प्रकर्ष (सं. पु. ना.) उत्कर्ष.

प्रकार (सं. पु. ना.) सर्व पदार्थांचें
भिन्न भिन्न रूपानें ज्ञान होण्यास त्या
ना पदार्थांत भेदक जो धर्मविशेष
असतो तो. २ प्रकारभेदानें भिन्न
भिन्न जे पदार्थ ते प्रत्येकी. [ज्ञान.

प्रकाश (सं. पु. ना.) उज्ज्वल. २ (प्र०)
प्रकाशणें (भा. ना.) सूर्यादिकांनीं प्र-

काशद्वारा कोहीं पदार्थ दिसे असा
करणें किं० सूर्यादितेजोरूप पदा-

थानीं स्फुरद्वय होणें. २ गुप्त जो वि-
षय तो प्रसिद्धीस आणणें.

प्रकाशित (सं. वि०) प्रकाशला किं०
प्रकाशिला तो.

प्रकृत (सं. वि०) प्रस्तुतकालीं वक्ता,
कर्ता इ० कांस इष्ट जो विषय तो,
२ (स्त्री. ना.) प्रकृति.

प्रकृति (सं. स्त्री. ना.) आदिमाया.
२ ज्या कारणापासून जें कार्य उत्प-
न्न होतें त्या कार्याची ती.

प्रकोप (सं. पु. ना.) वात, पित्त इ०-
कांचा जो क्षोभ तो.

प्रक्रिया (सं. स्त्री. ना.) कोहीएक
कार्याची या या प्रकारें करावें अशी
जी कृति असते ती. [अग्नि इ० तो.

प्रखर (सं. वि०) अति तीव्र जो शस्त्र,

प्रख्यात (सं. वि०) प्रसिद्ध.

प्रगट (वि०) प्रकट.

प्रगल्भ (सं. वि०) प्रौढ जो मनुष्य
किं० भाषण इ० तो.

प्रघात (सं. पु. ना.) परिघाट.

प्रचंड (सं. वि०) क्रोध, पराक्रम,

विद्या, बल इ० गुणांनीं भारी तो.

प्रचार (सं. पु. ना.) प्रघात.

प्रचीत (स्त्री. ना.) प्रतीति.

प्रचुर (सं. वि०) पुष्कळ.

प्रजा (सं. स्त्री. ना.) राजास कर-
भार देऊन त्याचे राब्यात ब्या रा-
हतात ती त्याची. २ संतति.

प्रजापति (सं. पु. ना.) ब्रह्मदेव.
२ दश कर्दमादि ऋषि ते प्रत्येकी.
३ शिशु.

- प्रणत (सं. वि०) नम्र. २ कोणेकानें आपणावर कृपा करावी झणून नमस्कार इ०केंकरून गष्ट दिसेसा निनय धरिला आहे व्याणें तो.
- प्रणति (सं. स्त्री. ना.) नमून जो नमस्कार तो.
- प्रणय (सं. पु. ना.) प्रीति.
- प्रणव (सं. पु. ना.) अकार, उकार, मकार, ह्या तीन मात्रांनीं युक्त जो अक्षरगोश तो; व्यास ओंकार झणतान.
- प्रणाम (सं. पु. ना.) नमस्कार.
- प्रणिपात (सं. पु. ना.) नमस्कार.
- प्रणीत (सं. वि०) व्याणें रचिला जो शास्त्रादि ग्रंथ तो तद्वर्णीत.
- प्रन (स्त्री. ना.) काहींएक ग्रंथाचें पुस्तकरूप जें स्वरूप तो. २ व्या लेखावरून लेखावर करितान कि० गावून काहीं कर्मादि करितान तो पुस्तकादि लेख कि० व्यावरून लिहिलेजें पुस्तकादि तो. ३ चित्रादि पाहून त्यामाखें दुसरें चित्रादि करितान व्यास झणतान. ४ मासला. ५ उत्तम, मध्यम, कनिष्ठ इ० पक्षांचा आश्रयकरून काहीं पदार्थांचे केले जे अनेक विभाग ते प्रत्येकी.
- प्रनवार (अव्य०) समुदायाचे गोटचे अनेक प्रतींचे जे अवयव ते लक्षून.
- प्रनाप (सं. पु. ना.) पराक्रम. २ शत्रु, रोग इ०कांचे निर्दलनाविषयीं जो मनुष्य, औषध इ०कांच्याठायीं सामर्थ्यविशेष असतो तो.
- प्रतारणा (सं. स्त्री. ना.) वास्तवि-
- कांश कपटानें आच्छादून कोणेकाम ठकविण्याचा जो व्यापार तो.
- प्रति (सं. स्त्री. ना.) प्रत. २ (अव्य०) दूरएकास. [नुभय.
- प्रतिकर, करू (पु. ना.) (प्र०) अप्रतिकार (सं. पु. ना.) अपकार. २ कोणी काहीं केलेले विघ्नादिकांचे दूरिकरण तो.
- प्रतिकुचक (वि०) (प्र०) प्रतिकूल.
- प्रतिकूल, कूल (सं. वि०) अनुकूलचा विपरीत तो. २ (नं. ना.) विवाहादि मंगलकार्याचा निधय झाल्यार कोणी सगड मरण पावला असतो जो त्या कार्यास अशुभमान.
- प्रतिग्रह (सं. पु. ना.) दुसऱ्यानें दिलेल्या दानाचा जो अर्गाकार तो.
- प्रतिछाया (सं. स्त्री. ना.) पडसातली. २ प्रतिबिंब.
- प्रतिती (स्त्री. ना.) (प्र०) प्रतीति.
- प्रतिध्वनि (सं. पु. ना.) भेगी इ०कांच्या ध्वनीपासून गुहा इ०कांच्याठायीं जो दुसरो ध्वनि उठतो तो.
- प्रतिपत्ति (सं. स्त्री. ना.) (प्र०) प्रथमजन्म. २ वेदाचें जें विधान तो.
- प्रतिपक्षि (सं. पु. ना.) विरुद्ध उभय पक्षांश्रित जे ते परस्पर.
- प्रतिपादणें (सं. प्रतिपादन) (भा. ना.) काहींएक अर्थसाक्षी, लेखादि प्रमाणानें खरा करून देणें. २ (प्र०) सांगणें, बोलणें.
- प्रतिपादन (सं. नं. ना.) कोणेक पक्षाचे दोष निरास करून जें स्थापन तें. २ दान करण्याचा व्यापार तो.

प्रतिपाल, पाळ (सं. पु. ना.) अ-
ज्ञवस्त्रादिद्वारा जें संरक्षण तो.
प्रतिपालन (सं. न. ना.) प्रतिपाल.
प्रतिबंध (सं. पु. ना.) काहीएक का-
र्य होण्याविषयी किं० कोणिकास ग्रम-
नादि व्यापारी स्वच्छंदें वागण्याविषयी
शास्त्र, राजा इ० कृत आनिनें अंश-
तो जो अवरोध तो.
प्रतिबंधक (सं. वि०) प्रतिबंध कर-
णारा तो. २ (न. ना.) प्रतिबंध जे-
णेकरून होतो तें. [आहे ब्यास तो.
प्रतिबद्ध (सं. वि०) प्रतिबंध झाला
प्रतिबिंब (सं. न. ना.) जलादिकां-
च्याठायी काहीएक पदार्थाचें जें
स्वरूपांतर दिसतें तें. [प्रतिबिंब.
प्रतिभा-भास (स्त्री. पु. ना.) (ग्रं०)
प्रतिभा (सं. स्त्री. ना.) धातु, पाषा-
ण इ०कांची केरी जी देवादिकांची
मांत ती.
प्रतिवचन (सं. न. ना.) कोणी प्रश्ना-
दिरूप केलेल्या भाषणावर उत्तरादि-
रूप जें भाषण तें.
प्रतिवादी (सं. पु. ना.) एका वा-
दानें समत सांगितल्यानंतर त्यावर
उत्तरादि भाषण करितो जो वादी तो.
प्रतिशब्द (सं. पु. ना.) प्रतिध्वनि.
प्रतिष्ठा (सं. स्त्री. ना.) लोकांनीं श्रे-
ष्ठत्वंकरून मानायास कारणाभूत जें
विद्यादि सद्गुणामुळें कोणिकाच्याठा-
यी महत्त्व असतें तो. २ को-
णेक अधिकारावर मनुष्याचें किं०
देवालयादिकांत नवीन देवमूर्तीचें जें
स्थापन ती. ३ कोणकस्थळीं कोणे-

काची जी स्थिति ती. [नीयार्थी.
प्रतिष्ठापन (सं. न. ना.) प्रतिष्ठाद्वि-
प्रतिष्ठिणें (धा. ना.) (ग्रं०) स्थापन
करणे २ सांगणें. ३ प्रवेश करून
स्थित होणें.
प्रतिष्ठित (सं. वि०) प्रथमार्थक जी
प्रतिष्ठा तिणेंकरून युक्त तो. २ अ-
धिकार, देवालय इ०कांच्याठायी
स्थापित झाला जो मनुष्य, देव इ०तो.
प्रतिस्पर्धा (सं. स्त्री. ना.) कोणिका-
बरोबर जी स्पर्धा ती.
प्रतिज्ञा (सं. स्त्री. ना.) अमुक गो-
ष्ट अमुक रीतिनेंच घडेल किं० सी
अमुकच करीन इ० रूप कोणकानें
केला निश्चय तो.
प्रतीक (सं. पु. ना.) व्याख्या करा-
याकरितां मूळ ग्रंथाचें जें पदार्थिक
तें. २ वाद्याचे भाषणातील खरा क-
रून घ्यावा किं० खंडन करून घ्या-
वा इ०कांसाठीं घेतला जो दुसऱ्या
वाद्यानें काहीं अंश तें इ०.
प्रतीकार (सं. पु. ना.) आपणास उ-
द्देशून कोणकानें बरी किं० वाईट
क्रिया केली ह्मणून आपण त्यास उ-
द्देशून तशीच क्रिया करितो किं०
बऱ्या क्रियेपासून जें फळ झालें त्याच्या
निरासासाठीं जें क्रियांतर तो, निरास.
प्रतीचा (वि०) जो ब्याशीं गुणादि-
केंकरून तुल्य तो त्याच्या.
प्रतीति (स्त्री. ना.) प्रतीति.
प्रतीति (सं. स्त्री. ना.) शब्दादिद्वारा
विदित जे गुणादिक त्याच्या सेवना-
दिकेंकरून तदनु रूप आला जो अ-

नुभव तो. २ शब्दादिक जें ज्ञापक
व्यापासून अंतःकरणाच्याठायीं काहीं-
एक आकारात्मक होवें जें ज्ञान तो.
प्रतीहार (सं. पु. ना.) राजादिकांचे
द्वारांत जो द्वारावाळ असतो तो.
प्रतोद (सं. पु. ना.) अश्वदिकांस
मारायाचा जो चाबूक तो.
प्रत्यग्बोध (सं. पु. ना.) (प्र०) प्र-
त्यगात्मा ब्रह्मच असा जो बोध तो.
प्रत्यगात्मा (सं. पु. ना.) (प्र.) दे-
हान जें व्यापून आहे ब्रह्म तो. २ म-
गदाचें लक्ष्य तो. [२ अनुभव.
प्रत्यंतर (सं. न. ना.) अन्यप्रमाण.
प्रत्यय (सं. पु. ना.) अनुभव.
प्रत्यवाय (सं. पु. ना.) जें अवश्य
करावें तें न केल्यामुळे कि० न क-
रावें तें केल्यामुळे जो दोष लागतो
तो. २ पदाचे कि० क्रिया यांच्या से-
वनानें कि० करण्यानें पाप लागया-
जोगा जो दोष असतो तो.
प्रत्यवायजाणें (भा. ना.) (प्र०) भा-
लेला वायू दूरहाण. २ निश्चयासयण.
प्रत्यही (अव्य०) प्रतिदिवशी.
प्रत्यक्ष (सं. अव्य०) परोक्षाचा प्रति-
क्षी. २ साक्षात. ३ (न. ना.) च-
क्षुरादि इंद्रियांनीं स्वरूपादि विषयांची
जी गोचरता तें.
प्रत्यारंभ (पु. ना.) (प्र०) नित्यनेम.
प्रत्याहार (सं. पु. ना.) योगादिवर्ते-
करून सर्व इंद्रियांचें विषयापासून जें
परावर्तन तो. २ (प्र०) नियमन.
प्रत्युत्तर (सं. न. ना.) प्रतिवचन.
प्रत्युपकार (सं. पु. ना.) दुसऱ्यानें

आपणार केलेला उपकार फिटारा
झणून त्याजवर आपण करिताना जो
उपकार तो.

प्रत्यूष (सं. न. ना.) प्रातःकाल.

प्रत्यूह (सं. पु. ना.) (प्र०) विप्र.

प्रत्येक (सं. अव्य०) समुदायानुगत

ह्या व्यक्ति यावर पृथक् पृथक् अ-
नाय होई असें. २ (वि०) पृथक्
पृथक् समुदायानुगत व्यक्ति ते.

प्रथम (सं. वि०) पहिला. २ (अव्य०)
पहिल्यानें.

प्रथमतः (सं. अव्य०) पहिल्यानें.

प्रथमदर्शनी (अव्य०) कांही कार्या-
च्या आरंभसमर्था. [सिद्धि.

प्रथा (सं. स्त्री. ना.) प्रघात. २ प्र-

प्रथुत (अव्य०) (प्र०) मत्वर.

प्रदर्शन (सं. न. ना.) कांही एक प-
दार्थादिकांचा दाखविण्याचा व्यापार तें.

प्रदक्षिणा (सं. स्त्री. ना.) देव, ब्रा-
ह्मण इ० कांस उजव्या हाताकडे क-
रून त्याचे भोंवतालें एकवेळ फिर-
ण्याचा जो व्यापार तो.

प्रदीप्त (सं. वि०) प्रज्वलित.

प्रदेश (सं. पु. ना.) कांहीं पदार्थाच्या
कि० दिशेच्या सवधानें परिच्छिन्न
जो देश तो.

प्रधान (सं. पु. ना.) राज्यकारभार
करणारे जे अमात्य, सचिव, मंत्री,
इ० राजाचे हस्तक ते प्र०. (न.)
प्रपंच उत्पन्न होण्यास मुख्यत्वेकरून
कारणभूत जें मायास्वरूप तें. ३ (वि०)
मुख्य.

प्रपंच (सं. पु. ना.) ईश्वरमायेपासून

जीवांनी मरावें, उत्पन्न व्हावें, अनेक सुखदुःखादि भोगावी इ० रूप जो व्यवहार उत्पन्न झाला तो. २ मनुष्यादिकांचा बायका, मुलें, घर, शेत इ० जो खटला तो. ३ काहीं देणे, वाटणे, सांगणे इ० क्रियांच्याठावी एकास एक, एकास एक द्यावें इ० भेद करण्याचा प्रकार तो. ४ प्रतारणा. ५ प्रथ, पुरुष इ० कांचा व्याख्या, सतति इ० रूपेकरून झाला जो विस्तार तो.

प्रफुलित (स. वि०) चांगलें विकसित झाले जें पुष्प, सुख इ० तें. २ तद्विशिष्ट वृक्षादि तो.

प्रबंध (स. पु. ना.) गाण्यांतील एक चीज आहे. २ श्लोकादिकांची जी रचना तां. ३ (प्र०) भाषण.

प्रबंधं होड, होडा (स्त्री. पु. ना.) (प्र०) कवित्व करण्याची पैज

प्रबल, ल (स. वि०) अतिशयित बलवान्.

प्रबुद्ध (स. वि०) प्रौढ. २ निद्रा जाऊन जागृति दशा किं० प्रपञ्चोदिरूप अज्ञान जाऊन आत्मज्ञान पावला तो. ३ अतिशयित जो बुद्धिमान् तो

प्रबोध (स. पु. ना.) निद्रा, माया इ० सर्वाची मोठाचें पटल अतःकरणावर पडल्यामुळें प्राक्विक कि० पारमार्थिक विषय यथार्थपणें न समजायाजोगा आला असतो जो नेणतेपणा तो जाऊन जागृतादिरूप येतो जो अग्नी जाणतेपणा तो. [वायु. प्रभञ्जन (स. पु. ना.) मोठा वेगवान्

प्रभव (स. पु. ना.) उत्पत्ति. २ (प्र०) सुख दुःख.

प्रभवी (स्त्री. ना.) (प्र०) प्रभव.

प्रभा (सं. स्त्री. ना.) कांति. २ सूर्यादि तेजाच्या उपाध्यामुळें जी पदार्थांची छाया पडते ती.

प्रभात (स. न. ना.) सूर्योदयाच्या पूर्वीचा काही प्रकाश झालेला जो समय तें.

प्रभाव (स. पु. ना.) प्रताप. २ (प्र०) सामर्थ्य ३ तेज ४ प्रवेश.

प्रभु (स. पु. ना.) ईश्वर, राजा इ० जो धर्मी तो. २ जो गोष्ट करण्याविषयी जो समर्थ तो तीविषयी.

प्रभूति (स्त्री. ना.) (प्र०) गहन्य, पुष्कळपणा. २ आकार

प्रभृति (स. अ. य०) काहीएक काल, देश इ० कांचा अवयव आद्यरूप धरून. २ काहीएक समुदायामध्यें कोणेंक व्यक्तिस आद्यरूपाने गणून.

प्रमत्त (सं. वि०) अतिशयित जो मत्त तो.

प्रमदा (स. स्त्री. ना.) स्त्री

प्रमा (स. स्त्री. ना.) यथार्थ ज्ञान तो. २ (प्र०) प्रमाण.

प्रमाण (स. न. ना.) प्रमा उत्पन्न होण्यास कारणीभूत जे आप्तवाक्य, अनुमान इ० ती प्रत्येकी. २ विवादविषयाची निर्णय करणारी जी लेख, भोग, साक्ष इ० ती प्रत्येकी. ३ तपलोहादि धारणरूप जे दिव्य तें. ४ काहीएक गोष्ट होईलच किं० नाहीच होणार इ० रूप जो नि-

क्षय तें ५ कोहीएक गोष्टीची जी इयत्ता तें. ६ परिमाण. ७ (वि०) खोटिपणा जीत नाही अशी जी गोष्ट ती. ८ (प्र०) प्रत्यंतर. ९ अन-रुग्गवृत्ति.

प्रमाणीक (स. वि०) सप्रमाण जो भाषणादि व्यवहार कि० तसा व्यवहार करणारा गुरुप तो. २ ग्रथा-गिवाय आपल्या पदरचे भाषण करणारा न हे तो.

प्रमाद (स. पु. ना.) अनवधानता कि० वेणकळून जो घडतो दोषादि तो प्रमिति (स. स्त्री ना.) प्रमा.

प्रमुख (स. वि०) ज्या समुदायामध्ये जो मुख्य तो.

प्रमृदित (स. वि०) हर्षित.

प्रमेय (स. न. ना.) प्रमाणाने ज्याची प्रमिति करण्यास योग्य आहे तो अर्थ कि० प्रमाणाने साध्य जो अर्थ तें. २ भाषणादि व्यवहाराचा ज्या साध्य अर्थावर अभिप्राय असतो तो अर्थ तें. ३ (प्र०) त्रिपर. ४ सारांज ५ ज्ञान.

प्रमोद (स. पु. ना.) आनंद.

प्रयत्न (स. पु. ना.) कोही एका फलावर लक्ष ठेवून त्याचे सिद्धीसाठी जसा साधेल तसा अनेक प्रकारचा अनेकवार जो उद्योग तो.

प्रयाग (स. पु. ना.) भागीरथी आणि यमुना यांचा संगम जेथे झाला आहे तें क्षेत्र तो. २ (प्र०) ऐक्यता.

प्रयाण (स. न. ना.) देशांतरादिकांकडे जें गमन तें.

प्रयास (स. पु. ना.) भाषास.

प्रयोग (स. पु. ना.) वाक्यामध्ये कि० धोकादिकामधें पदाची कि० वाक्याची अर्थानुसंधानपूर्वक योजना तो. २ व्याकरणांत कर्ता, कर्म इ० भेदानें वाक्यरचनेचे प्रकार होतात ते प्र०. ३ मंत्र इ०कांची जी त्याचे त्याचे निर्वाह कार्यावर योजना तो. ४ शास्त्रोक्त कर्मातील अनुष्ठानां तो. ५ शास्त्रादि ग्रंथांत सांगितल्या क्रियेचा त्या त्या प्रमाणें जो व्यापार तो. ६ जागण मारणादि मंत्रांचा जो प्रयोग यास सकेतें म्हणतात. ७ (प्र०) पत्न.

प्रयोजन (स. न. ना.) कोहीएक क्रिया होण्यास जें निमित्त तें २ कोही कर्तव्य जें कार्य त्याचे सिद्धीसाठी त्यास साधनभूत पदार्थांची कि० कोही क्रियेची असणे जी आवश्यकता तें ३ लग्न, मृत, व्राम्हणभोजन इ०ला जें कर्म तें.

प्ररोह (स. पु. ना.) राजापासन उत्पन्न होतो जो अकुर तो. २ (प्र०) उदय.

प्रलय, प्रलय (सं. पु. ना.) कल्पांतादिसमर्था जा सृष्टीचा उपसंहार तो. २ महामारी, दुष्काल इ०कारणांमुळे देश उन्नाड पडवे असा जो संहार होतो त्यास म्हणतात ३ कोणेक कर्त्याने स्वनिष्ठ व्यापाराची दुसऱ्यास त्रास, दुःख व्यापारजोगी केली जी पराकाष्ठा तिला म्हण०

प्रलाप (स. पु. ना.) शोक, मद, निद्रा इ०कांनी जो निव्वळ त्याचें जें

तसें भाषण तो. २ असंगत, असमंजस, अतिरिक्त अशा भाषणास झणतात. प्रवर्तणे (धा. ना.) कर्त्यानें करायाच्या उद्देशानें काहींएक व्यापारीं लागणें किं० काहींएक व्यापार चालू होणें.

प्रवर्तन (सं. न. ना.) कोणिक व्यापारीं कोणिकास किं० कोणिक व्यापार प्रवृत्त करण्याचा जो व्यापार तें.

प्रवसर (पु. ना.) (ग्रं०) मोह.

प्रवाद (सं. पु. ना.) काहींएक गोष्टीचे मूळाची उपलब्धि किं० फलादिकांचा अनुभव नसून केवळ लोकांमध्ये भाषण मात्र चाललें असतें तो. २ (ग्रं०) भाषण.

प्रवास (सं. पु. ना.) स्वदेश सोडून परदेशां जी द्रव्यादि संगदनार्थ स्थिति तो. २ (ग्रं०) परदेश.

प्रवाह (सं. पु. ना.) सतत चाललेले जे वायु, जल, अग्नि इ०क त्यांची कोणी एकीकडे जी गति तो. २ तद्विशिष्ट जें जलादि तो. ३ चिरकाळ चाललेले जे संसारादि व्यवहार, काळ इ० त्यांची जी गति तो. ४ बुद्धि, ममता इ० कांचा जो त्या त्या विषयाकडे सतत ओघ तो इ०.

प्रविष्ट (सं. वि०) व्यामध्ये व्याचा प्रवेश झाला तो त्यामध्ये.

प्रवीण (सं. वि०) निपुण.

प्रवृत्त (सं. वि०) लोकव्यवहारविषयेस आलें जें शास्त्र, धर्म, व्यवहार इ० तो. २ आरंभ होऊन चालू झालें जें कर्मादि तें. ३ काही-एक कार्याच्याठावीं करावें, जाणावें

इ० उद्देशानें त्या त्या व्यापारीं लागला जो कोणीएक तो.

प्रवृत्ति (सं. स्त्री. ना.) आत्मस्वरूपाचा विसर पडून प्रापंचिक व्यवहारोन्मुखत्वरूप जो जीवाचा वृत्तिविशेष ती. २ कोणिकाचा कार्यादिकांच्या ठायीं किं० शास्त्रादिकांचा लोकव्यवहारचिठावीं जो प्रवृत्तना ती. ३ प्रघात. ४ (ग्रं०) प्रपंच. ५ कर्म.

प्रवृद्ध (सं. वि०) अतिशय वाढून मोठेपणा पावला जो अग्नि, ज्ञान, वीर इ० तो.

प्रवेश (सं. पु. ना.) मध्यवर्ति व्यवधानाचें वेगादिकांनें उल्लंघन करून गतिद्वारा इष्ट स्थलाचे जें आक्रमण तो. २ बुद्धीचा शास्त्रादि विषयाच्या ठायीं किं० कोणिक पुरुषादिकांचा राजकीय व्यवहारादिकांच्याठावीं जो गतीनें संबंध तो.

प्रशंसा (सं. स्त्री. ना.) कोणिकाचें उत्तमत्वेकरून जें वर्णन तो.

प्रशस्त (सं. वि०) निर्दोष. २ अघळ पघळ जें भाषण, स्थळ, वस्त इ० तो. ३ व्याच्या संबंधानें अंतःकरणास कंटाळा, त्रास, भय इ० मूलक संकोच होत नाही तें कर्म किं० पदार्थ तो.

प्रश्न (सं. पु. ना.) पृच्छा. २ गांवास जाण्याकरितां घरांतून जो निघाला त्यास पुढें होणारें शुभाशुभाचें सूचक जें चिन्ह होतें तो इ०.

प्रसंग (सं. पु. ना.) काहीं दुर्निर्वह संकटाचा जो समय तो. २ परग्यरांचा बोलणें, चालणें इ० व्यवहार-

निमित्त जो संबंध तो. ३ काही कि-
येच्या अनुरोधामुळे कोणकास काही
पदार्थाशी गाठ पडणे, जेथे भोगादि-
कांनीं अवश्य निर्वाह करायलागतो तो.

प्रसंगोपात्त (सं. अव्य०) प्रसंगाच्या
अनुरोधानें काही गोष्ट निघणें, सु-
चणें इ०कांचें वि०.

प्रसन्न (सं. वि०) समाधानयुक्त किं०
कोणकावर अनुग्रहोन्मुख जे अंतः-
करण किं० तद्विशिष्ट मनुष्यादि तो.
२ त्या प्रसन्नतेच्या चिन्हांनं युक्त जे
मुख, नेत्र इ० तो. ३ व्यामध्यं चा-
चव्य, पोषो असा शब्द इ० नाहीं
असें जें नरी इ०कांचें निर्मल उदक
किं० भूळ, मेघाउदरें इ० रहित व्या-
दिशा किं० आकाश; व्याच्या दर्श-
नानें अंतःकरणाम बरें वाटतें तो.

प्रसर (सं. पु. ना.) विद्या, धर्म, रो-
ग, शत्रु इ०कांचा विवक्षित देश,
कालव्याप्त वावयाजोगा जो विस्तार
तो. २ (प्र०) प्राप्ति.

प्रसरण (सं. न. ना.) प्रसरणाचा
व्यापार तें.

प्रसव (सं. पु. ना.) मातेच्या उदरा-
पासून गर्भस्थ प्राण्याचें जें बाहेर
निघणें तें.

प्रसवणें (धा. ना.) गरोदर स्त्रीनें
गर्भस्थ अग्न्यातें बाहेर घेई असें क-
रणें. २ स्त्री अपत्यानें गर्भापासून
बाहेर निघणें. ३ काहीएक कारण-
रूप पदार्थापासून काही कार्यरूप प-
दार्थ उत्पन्न होणें किं० त्या कार्यानें
कार्यास उत्पन्न करणें. ४ (प्र०) का-
ही एकापासून काहीएक अभिव्यक्त

होणें किं० त्यानें त्यास अभिव्यक्त
करण.

प्रसाद (सं. पु. ना.) प्रसन्नता. २ भ-
नी, देव, गुरू इ०कांनी प्रसन्न हो-
ऊन दिला जो फल, पुत्र, राज्य इ०
पदार्थ तो. ३ देव, गुरू इ०कांकडून
भक्तीनें सेवन करायला जें अन्न त्यास
क्षणतान. ४ पुराण, कर्तव्य इ०-
कांच्या समाप्तीस सर्व श्रोग्यास जें
फल, मिठाई वाटितान त्यास क्षणतान.
५ देवास शुभाशुभ विचारायाकारिता
त्याचे भंगस जो कौल लावितान तो.
६ (प्र०) प्रसाद.

प्रसारण (सं. न. ना.) प्रसून कर-
ण्याचा व्यापार तें.

प्रसिद्ध (सं. वि०) अनेकाम जो वि-
दित तो. २ व्या पदार्थास अभिमत
आहे तो. ३ (अव्य०) उपडाणें.

प्रसिद्धि (सं. स्त्री. ना.) प्रसिद्धपणा.
२ काहीएक गोष्टीचा उपडाणें तो.

प्रसूत (सं. वि०) वाटून.

प्रसृत (सं. वि०) प्रसर पावला तो.

प्रस्तावना (सं. स्त्री. ना.) नाटका-
च्या प्रारंभी सूत्रधार इ० सांगि ये-
ऊन कथेच्या संदर्भासाठी जो प्रथ-
म बोलनास तो. २ ग्रंथाच्या आरंभी
ग्रंथाचें कारण, नायक, इ० मूलक
भाग लिहितान तो.

प्रस्तावणें (धा. ना.) (प्र०) सांगणें.
२ पक्षात्ताप पावणें.

प्रस्तावा (पु. ना.) (प्र०) पक्षात्ताप.

प्रस्तुत (सं. अव्य०) विद्यमानकाऱ्या.

- २ (वि०) व्याचा प्रस्ताव निघाला जो आयात तो. २ कठोर भाषणादिकांचा जो कोणिकावर प्रक्षेप तो.
- प्रस्थ (सं. न. ना.) विद्या, द्रव्य इ०-कांच्या विशेषामुळे सामान्य कोटीत परिगणनीय नव्हे पृथक्त्वें करून गणाया असा जो मनुष्यादि व्यास म्हणतात. २ कोणी थोर मनुष्य प्रवासास जाणार किं० लग्नादिक होणार इ० काहीं मोठें कार्य उपस्थित झालें असता तन्निमित्तक जें खटलें पडतें तें. ३ प्रस्थ माजविणें, वाढविणें म्ह० दोंग असा अर्थ.
- प्रस्थान (सं. न. ना.) राहिलेल्या स्थळापासून ग्रामांरादि स्थळां जाण्याकरितां निघण्याचा जो व्यापार तें. २ मुहूर्तावर प्रस्थान करून लागलीच गांव सोडून दूर जावयास अनुकूल नसनां जो शेजारीं पाजारी स्थिति करितात तें. ३ निघायाचा जो मुहूर्त त्याजवर निघायास अनुकूल नसनां सुवर्ण, हळकुंड, तांदूळ इ० दुसऱ्याचे घरीं नेऊन ठेवितात तें; जें जाताना घेऊन इष्टस्थळां जातात. ४ प्रस्थान करणें इ० म्ह० मरणें. ५ ईश्वरप्राप्तीचे जें योग, सांख्य, वेदांत इ० अनेक मार्ग आहेत ते प्रत्येकीं.
- प्रस्फुट (सं. वि०) बहुत जनांस समजली अशी जी गोष्ट इ० ती २ चांगलें विकसित जें पुण्यादिक तें
- प्रहर (सं. पु. ना.) दिवसाचा किं० रात्रीचा जो चतुर्थांश तो.
- प्रहार (सं. पु. ना.) शस्त्र, कण्टक इ० कांणें मनुष्य, वृक्ष इ० कांवर
- जो आयात तो. २ कठोर भाषणादिकांचा जो कोणिकावर प्रक्षेप तो.
- प्रक्षिप्त (सं. वि०) व्याचा प्रक्षेप केला तो.
- प्रक्षेप (सं. पु. ना.) काहीं एक अधिकरणावर काहीं पदार्थ टाकण्याचा किं० काहीं एक अधिकरणांत काहीं पदार्थ घालण्याचा व्यापार तो.
- प्रज्ञा (सं. स्त्री. ना.) ज्ञास्वादि विषयांचें आकलन करण्याविषयी जो अंतःकरणाच्याठावीं सामर्थ्यविशेष असतो तो. २ बुद्धि. ३ (प्र०) ज्ञान.
- प्रज्ञाचक्षु (सं. वि०) जन्माभिः [शेकडे.
- प्राक् (सं. अव्य०) पूर्वी. २ पूर्वदि-
- प्राकार (सं. पु. ना.) किला, गांव इ० कांभोंवतला तट, कुंपण इ० कांचा जो परिधि असतो तो.
- प्राकृत (सं. वि०) संस्कृत नव्हे जो शब्द, भाषा इ० तो. २ व्यास शास्त्रामध्ये ज्ञान नाही असा जो अज्ञ मनुष्य तो. ३ (प्र०) प्रकृतिसंबंधी जो पदार्थादि तो. ४ प्रकट.
- प्राक्तन (सं. न. ना.) देव. २ (वि०) पूर्वाकाळाचा तो. [पूर्व कर्म.
- प्राचीन (सं. वि०) पुरातन. २ (प्र०) प्राजळ (सं. वि०) व्यामध्ये कपट, संकोच, मालिन्य इ० नाही असें जें भाषण, अंतःकरण, स्थळ इ० तें.
- प्राण (सं. पु. ना.) शरीराच्या निवाहास कारणीभूत जो आत वायु आहे तो त्याचे स्थानभेदेकरून पांच भेद मानिले आहेत त्यांमध्ये हृदयदेशीं जो स्थित त्यास विशेषेंकरून संज्ञा.

- जीव शब्दावलीसर्व बोलण्याचे स-
प्रदाय येथेही जाणवते.
- प्राणतिया (स्त्री. ना.) (प्र०) परळ
प्राणधारण (स. न. ना.) शरीराच्या-
ठायी प्राण सभाळून धरण्याचा जो
यापर ते २ जीवन
- प्राणसंकट (स. न. ना.) प्राण जा-
याचे सभावनेचे जे मोठे संकट ते.
- प्राणी (स. पु. ना.) सर्वांचे जो पदा-
र्थ तो. २ क्षनादिकामध्ये जे शरी-
र शरीर जीव उत्पन्न होतात ते
प्रत्येकी.
- प्राणोत्क्रमण (स. न. ना.) प्राणाने
सरणकाळी शरीरातून गमन ते.
- प्रात (स. पु. ना.) कौणिक मोठा गा-
व मुख्यनेरूनून धरून त्याचे आ-
सासचे गावाचा समुदाय व्याखाली
मानून जे देशाभिभाग कल्पिले आ-
हेत ते प्रयेका. २ भाषादिभेदाने
जे भिन्न भिन्न देश ते प्रयेका ३ का-
ही एक पदार्थाचा जो श्रेष्ठ तो.
४ प्रदेश.
- प्रातः (स. अ. य०) प्रातः काळी
- प्रातःकाल, काळ (स. पु. ना.) या
हाच्या दोन घटिकांपासून चार
साहा घटिका दिवसपर्यंत जो काल
तो.
- प्रादुर्भाव (स. पु. ना.) काही अभि-
करणाच्याआधी काही पदार्थाची
समजून न यायाजोगी उत्पत्ति तो.
- प्रादेशमात्र (स. वि०) रीचभर.
- प्राधान्य (स. न. ना.) प्रधानपणा,
मुख्यता.
- प्रापंचिक (स. वि०) प्रपंचसवर्धी
जो व्यवहार, ज्ञान इ० तो.
- प्राप्त (स. वि०) समजूनने कि० पर-
गतीने कि० कालादि गतीने सबद्ध
व्हाण्या जोगा जो उपस्थित झाला ते
उभयतां परस्परें: २ जे शरीरा ग-
त्यनर नाही अशा प्रकारे उपस्थित
झाले काहीएक कर्म या अर्थी.
- प्राप्ति (स. स्त्री. ना.) शेत, सायका-
री इ० कांतासून मिळते जेद्र यादिक
कि० त्याचा लाभ ती २ सुख दु-
खादिकांची जी लाभ ती उपशान
- प्राप्त्य (स. न. ना.) प्रपलपणा.
- प्राभाणिक (स. वि०) सप्रमाण जो
भाषणादि व्यवहार कि० तसा व्या-
हार करणाया पुरुष तो
- प्रामाण्य (स. न. ना.) सप्रमाणा
- प्रायः (स. अ. य०) इतककून.
- प्रायश्चित्त (स. न. ना.) केल्या पा-
याचा एक कर्मामध्ये पैगुण्या झाले
असता तज्जनिन प्रयायाचा परिहा-
र क्ताया ह्याणून जाणवत उपासा-
दि कर्म सांगितली आहेत ते. २ का-
ही लाहान मोठी चूक झाली असता
तदनुसार राजा, ईश्वर, भर्ता यांपासू-
न दंड होतो त्यास ह्याणता.
- प्रारब्ध (स. न. ना.) सांपत प्राप्त
झाल्या देहाचे आरभक कर्म जे या दे-
हाने भोगिल्यावाचून चुकत नाही ते.
२ (वि०) आरभिले जे कर्मादिक ते.
- प्रारंभ (स. पु. ना.) आरभ.
- प्रार्थना (स. स्त्री. ना.) ईश्वर, राज
इ० कांती आपल्या इष्ट कार्यास अ-

नुकूल व्हावें झणून किं० आपणास
काहीं व्हावें झणून जी विनयपूर्वक
याचना करितात ती.

प्रावरण (सं. न. ना.) शरीरावर जें
वस्त्रादि पावळण असतें तें. [पान तें.

प्राशन (सं. न. ना.) जलादिकांचें जें

प्राप्त (सं. पु. ना.) कथितें एका मागें
एक, दोन, तीन, चार अक्षरांचे श-
ब्द आले ते पुनः पुनः अर्थ भेद
असून यावे असा जो शब्दालंकार
असतो तो. २ भाला. [प्राप्त तो.

प्रासंगिक (सं. वि०) प्रसंगानें जो
प्रासाद (सं. पु. ना.) देव, राजा इ०
कांचें जें मंदिर तें.

प्रासादिक (सं. वि०) देव, गुरू इ०
कापासून प्रसादलेंकरून मिळाला जो
पदार्थ तो. २ ईश्वरकृपाविशिष्ट स-
नुष्यानें केला जो ग्रंथादिक तो व्या-
वर सर्वांची भक्ति असणें, भक्तीनें
श्रवण केलें असता तदनुसृत ज्ञाना-
दि होतें तो.

प्राज्ञ (सं. वि०) बुद्धिमान असून शा-
स्त्रादि विषय जो जाणतो तो.

प्रिय (सं. वि०) जो ह्यास आवडता
मनुष्य, पदार्थ, गोष्ट इ० तो. २ ना-
यिकस जो नायक तो. ३ (प्र०)
(पु.) आनंद.

प्रियकर (सं. वि०) प्रिय.

प्रियू (पु. ना.) (प्र०) पति.

प्रीति (स्त्री. ना.) प्रीति. २ (वि०)
प्रीति पावला जो तो.

प्रीति (सं. स्त्री. ना.) आवड. २ को-
णेकाचें परस्पर जें सौख्य ती.

प्रीतिपात्र (सं. न. ना.) कोणेकाचें
अत्यंत प्रीतीचें जें स्त्रिया इ० मनुष्य
त्यास झणतात.

प्रीतिविवाह (सं. पु. ना.) वधूवरांचें
परस्पर घटित नवाहतां जो विवाह
करितात तो. [शानें.

प्रीत्यर्थ (सं. अ०) कोणेकाचें उद्दे-
शित (सं. न. ना.) जीव गेल्यानंतर
जो देह अवशेष असतो तें.

प्रेम (सं. न. ना.) परस्परचें अत्यंत
जें सौख्य तें. २ प्रिय पदार्थांचा सं-
बंध झाला अमना त्याच्या प्रीतिनें अ-
तःकरण केवळ तदेकाग्र होतें असा
जो अवस्थाविशेष होतो तें. ३ को-
णेक विषयाच्या ठायीं किं० पुत्रादि
पदार्थाच्या ठायीं जो अनिर्वाचित प्री-
ति असते तें.

प्रेमल,ळ (सं. वि०) ईश्वरभक्ति,
कथा इ०कांच्या ठायीं अनिर्वाचित
व्यास प्रेम असतें तो.

प्रेमा (सं. पु. ना.) प्रेम.

प्रेरण (सं. न. ना.) कोणेकास गम-
नादि कार्याच्या ठायीं प्रवृत्त करण्या-
चा व्याहार तें.

प्रेरणा (सं. स्त्री. ना.) प्रेरण.

प्रेरित (सं. वि०) प्रेरणा केली आहे
व्यास तो. [व्याहार तें.

प्रेषण (सं. न. ना.) पाठविण्याचा
प्रेक्षण (सं. न. ना.) अवलोकन.

प्रोत्सहन (सं. न. ना.) युद्धादिका-
च्या ठायीं कोणेकास स्तुति इ० द्वारा
उत्साह आणण्याचा व्याहार तें.

प्रोत्साह (सं. पु. ना.) युद्ध, दान

इ०काच्या ठायी कोणेकास उंकृष्ट झाला जो जसाह तो.

प्रोक्षण (स. न. ना.) पदार्थाचा अपवित्रपणा जाऊन शुद्ध व्हावा म्हणून जल, गोमूत्र इ०कांनं सेवन तें.

प्रौढ (स. वि०) वयानें कि० बुद्धीनें जो प्रगल्भ तो. २ कोंवळेपणा व्या- मध्ये नाही सभ्यते मान्य असा शब्द, भाषण, व्यवहार इ० तो.

प्रौढी (स. स्त्री. ना.) प्रौढपणा ती.

प्रवंग (सं. पु. ना.) वानर.

प्रवग (स. पु. ना.) वानर.

प्रवगम (पु. ना.) प्रवग.

प्रून (स. पु. ना.) तीन मात्रा लावून चार व्याचा असा जो आकारादि स्वर तो.

—फ—

फ— हा गण नाविमात्रें व्यंजन आहे.

फकडी (वि०) व्यास पाकळ्या एकेरी असताना असें जें जासन, तगर इ० पुत्र तो आणि तर्जो पुष्पे व्या- वर येताना असें जें जाखन इ० फु- लझाड तें.

फकिका (स्त्री. ना.) काहीएक अर्थाचे प्रतिपादनार्थ छंद, अलंकारादिरहित प्रथकारानें रचिलेला जो वाक्य तो प्र०.

फकीर (अर० पु. ना.) जातीचा य- मन असून प्रसन्न सोडून विरक्त हो- स्ताना ईश्वरभजनीं लागलेला जो तो. २ उल्ल्याचे दिवसांत त्या देवते- च्या प्रतिर्थ भगावर नाडे घालवि, उपास करिता, भिक्षा मागता इ०

रूप वन व्याणें घेतलें आहे तो त्या दिवसांत. ३ व्यास मार्गे पुढें कोणी नाहीं असा जो ससारांत एकाकी व्यास म्हणतात.

फकीरफुकरा (अर० पु. ना.) फकीर, गोसावी इ० जो कोणी तो.

फकड (स. फक्क) (वि०) लोकांस न गणिता, कोणाची अपेक्षा न ध- रितां आपल्या उस्तादानें स्वतंत्रपणें वर्तणारा असा जो तो.

फक्का (पु. ना.) पोहे, लाहीपीठ, औषधादि चूर्ण इ० कोरव्या पदा- र्थाचा डानानें तोंडांत टाकिताना जो घास तो. [हान जो फक्का ती.

फकी (स्त्री. ना.) पूर्णादिकांचा ला- क्त (अर० अव्य०) कोणेक अर्था- शा सहवर्तणारे जे इतर कोणी अर्थे ल्ल्या निरामद्वारा त्या इष्ट अर्थाचें वर्णितव्य जें केवळ त्याचें वाचक हें अव्यय.

फजिता (पु. ना.) फजिती. २ व्या- मध्ये पाणी, पीठ इ० अधिक झा- ल्यामुळें कि० खादिष्टपणास कारण जें मसाला, फोडणी इ० तें नसल्या- मुळें वाईट लागायासारखा झालेला जो वरण, साबार, आवरस इ० प- दार्थे व्यास म्हणतात.

फजिती (अर० स्त्री. ना.) लोकांत उपहास व्हावयाजोगी जी कोणेकास अप्रतिष्ठा प्राप्त होत्ये ती. २ आ- पले शक्तीपेक्षा अधिक जड कांही संकटादि प्राप्त झाल्यामुळें कसें करू काय करूं असें वाटायाजोगी होत्ये जी अवस्था ती.

फजीती (स्त्री. ना.) फजिती.

फट (स्त्री. ना.) दोन पदार्थ परस्पर केवळ मिळून घट्ट संयोग न पावल्यामुळे मध्ये राहिला असतो जो यत्किचित् अवकाश ती. २ कोणिकास फट झगणें म्ह० धिक्कारार्थ यत्किचित् दुःशब्द बोलणें. ३ राड, लंडी, फजीती इ० शब्दांचे मागे याचा योग झाला असता अतिशयत्व दाखवितो. उ० हें काम जो न करील तो फटलंडी. त्याची फटफजीती उडाली इ०.

फटकणें (धा. ना.) फटफट शब्द होई असें सूप इ०कानें धान्यादि जपाव्यानें पाखडणें. २ कोणिकानें अधिष्ठिल्लें स्थळ, समुदाय, अनेकीनी आगभिलेला व्यवहार इ० झटकन सोडून एककिडे होणें. ४ (न.) अधि इ० पेटवावयास साधनभूत जो विजुग्यासारखा पदार्थ केला असतो ते.

फटकळ (वि०) मागें पुढें न पाहतां फटकन एकाद्यास शिवी द्यावी कि० वेभन्स भाषण करावें अशा स्वभावाचा जो तो आणि त्याचें तें भाषण व तोंड तो. २ व्यामध्यें अनेक संकटें असा विषमकाळ तो.

फटका (पु. ना.) काठी, चावूक, शस्त्र, हात, तोबा इ०कांनी फट शब्द होई असा ताडनादिकांसाठीं करितात जो प्रहार तो. २ रस्ता बंद करण्याची लहान वेस.

फटकाळ (पु. ना.) वैषमकाळ २ (वि०) (प्र०) वाईट, नाकारा. ३ दुर्भाषण करणारा. ४ चोरटा.

फटकून (अध्य०) कोणिकापासून एकीकडे होऊन वेगळेपणें राहाणें, असणें इ० कांचें वि०.

फटफट (अध्य०) अनेकवार एकामागून एक, एकामागून एक अशा प्रकारें सारखे कोणिकाम अपशब्द बोलणें, काठी इ० कानें मारणें इ० कांचें वि०.

फटफटीत (वि०) रक्तरहित जें शरीर त्याचा अवयव, वस्त्र, रौप्य, चांदणें, प्रातःकाळचा उजेड इ०कांचें त्याच्या पांढरेपणाचा अतिशय द्योत्य असता विशेषण होतें.

फटवण (स्त्री. ना.) कोणिकास ठकविण्याकरितां लवाडाची करितात रचना ती. २ मुन्नास फटवायाकरिता त्यांचे हातावर जें काहीं खाऊ इ० देतात ती.

फटाका (पु. ना.) पोथी दाख घालून कागदाची घडी कि० गुडाळी असत्ये; जिला आग लाविली असता आवाज होतो.

फटिंग (पु. ना.) राड, पोर इ० खटलें ज्याच्या पाठीशी नाहीं असा जो प्रपंचात एकाकी तो.

फड (पु. ना.) लिहिणें, नाचणें, पाचाहेत करणें इ० व्यवहारांची आपआपल्या मांडणानें सहित अशी प्रवृत्तपणें जी स्थिति तो. २ फडमारणें, संभाळणें इ० स्थळी प्रसंगीं जें उचित त्याच्या योगानें तो प्रसंग सुशोभितपणें पार पाडणें.

फडकणें (धा. ना.) धनादिकांस सक्त होऊन लोंबत राहिलें जें वस्त्रा-

दिक त्याणें फड फड शब्द करीत
हालणें.

फडनवीस (पु. ना.) सरकारी कार-
भाराचें जें लिहिणें त्यावर जो मु-
ख्य अधिकारी असतो तो.

फडफडणें (धा. ना.) वस्त्र, कागद
इ० कर्ना फड फड वाजणें.

फडशा (पु. ना.) देणें, घेणें इ०
व्यापाराची देणें, घेणें इ० केंकरून
किं० कोणेंक पदार्थाची खरचणें भ-
गणें इ० केंकरून जी निःशेषता तो.

फडा (पु. ना.) दशाक्षिन्हावि-
शिष्ट जो सर्प त्याचा विस्मोर्ण झाले-
ला कठापासून वरचा विभाग तो.
२ (पु. स्त्री. ना.) निवडुंगास सर्पा-
च्या फडसारखे जे अवयव असतात
ते प्र०. ३ आलें वेखंड इ० काचा
अनेक अवयव फुटलेला असा कंद
तो ती. ४ शिडी इ० काचे झावळी-
चा केरसुणी इ० करापाचे उपयो-
गी अनेक पाण्याना युक्त जो तुकडा
तो.

फडी (स्त्री. ना.) फडाप्रथमार्थी.

फणका (पु. ना.) मोहरी, मिरची
इ० पदार्थ शरीरास लागल्यामुळें
अनिशयित होवें जी भाग किं० न्व-
रादियोगानें त्यासारखा होतो सं-
ताप तो. २ कोणी आपलें मर्म काढ-
ल्यामुळें अकस्मात् येतो क्रोधाचा वे-
ग तो. ३ विंचू आपल्या नागानें क-
रितो जो कोणेंकावर प्रहार तो.

फणकावणें (धा. ना.) विंचवानें को-
णेकास फणक्यानें युक्त करणें.

फणफणणें (धा. ना.) बर, क्रोध इ०

काच्या योगानें शरीर अति संतप्त
होणें. २ ताक, दहा इ० अनिशयित
आवट झाल्यामुळें कि० मोहरी अनि-
शयित चढल्यामुळें बर फेंस यावा,
काहीं शब्द व्हावा अशा देशानें रावणें.

फणा (स. फण) (स्त्री. ना.) फडाप्र-
थमार्थी. २ (पु.) फडातृतीयार्थी.
३ केळवंडीचे दाव्यास जे अनेक प-
ड असतात ते प्र० तो.

फणी (सं. पु. ना.) सर्प.

फणी (प्रा. स्त्री. ना.) केंस इ० विच-
रायास साधनभूत जो हस्तिदंत, का-
ष्ठ, धातु इ० काचा अनेक दायाचा
पदार्थ तो. २ वस्त्र विणण्यासमयां ननु
ठासून वसापाचे उपयोगी एक औन
असतें ती. ३ फडी. ४ सर्प.

फताडा (वि०) विशेषित दिमायाजा-
गा चापट असून पसरट जो पदार्थ
तो. २ आडवा बाहेर राहत गेलला
जो शिंगें किं० त्यानीं युक्त दोम,
टोणगा इ० पशु तो.

फते (भर० स्त्री. ना.) उत्कर्ष, जय.

फतेमारी (स्त्री. ना.) गलबान एक
भेद आहे.

फत्तर (पु. ना.) दगड.

फत्ते (स्त्री. ना.) फते.

फंद (पु. ना.) बंड उठवावें, लोकांस
लुटावें, दुसऱ्यावर नाहीं नाहीं तीं कु-
भाडें घालावीं, फितूर करावा इ०
रूप जे खेळ ते प्र०. २ अवधार
सभ्य जे लोक त्याचि रीतीस विरुद्ध
जे राडवाजी, लावण्या गाणें व ऐक-
णें, तमाशा करणें इ० मनस्वी खेळ

- ते प्रत्येकीं. ३ अयोग्यत्वेकरून विव-
क्षित जो कोणिक व्यापार त्यास झ-
णतात. [द. तो. फरसबंदी (फा० स्त्री. ना.) फरस-
रूप जी वंदित ती.
फंदफितूर (पु. ना.) फितूर इ० फं-
फंदी (पु. ना.) नाच, तमाशा, दाखू, रूप जी वंदित ती.
भाग इ० व्यसनें प्रसिद्धपणें बाळगू-
न लोकमर्यादा न गणितां स्वच्छंदपणें फरसाळ (पु. ना.) (प्रं०) भिन्नवाद.
वतणारा जो तो. २ (वि०) फंद फि- फरा (पु. ना.) पायांचे मूळ प्रदेशा-
तूर करण्याचा स्वभाव व्याचा तो. चे संघीस रुंदट झालेले जें पायांचें
फना, फना (भर० पु. ना.) कोणिक हाड असतें तो. २ मनुष्ये, घोडे इ०
वस्तूचा खाणें, खरचणें, लुटणें, क्रमानें उभी राहिलीं असतां होत्ये
जाळण इ० काच्य योगें निःशेषणें जी पंक्ति तो. ३ धान्यादि मोजायांचें
जो नाश तो. एक माप आहे. ४ कपाळावर सरा-
फना, फना (भर० पु. ना.) कोणिक सररी कुंकवाचा ओढला जो मोठा
वस्तूचा खाणें, खरचणें, लुटणें, जा- पटा तो. ५ (प्रं०) पिंपळवणास झं-
ळण इ० काच्य योगें निःशेषणें णतात.
जो नाश तो. फरारी (स्त्री. ना.) (प्रं०) अंतःकर-
फरक (भर० पु. ना.) परस्पर अ- णादिकांची ओढ. २ अधिकपण,
र्थीचें परसराशीं देशरूप, कालरू- थोरपण. ३ (वि०) परागंदा.
प किं० न्यूनाधिकभावरूप जें अं- फरासखाना (फा० पु. ना.) राहु-
तर तो. व्या, डेरे, बैठका इ० ठेवण्याचें जें
फरडा (पु. ना.) आपआपल्या कस- स्थळ तो.
नांत पुरा पटार्हत जो वक्ता, लिहि- फराळ (सं. फलाहार) (पु. ना.) उ-
णार, गाणार, मसलती इ० त्यास पाहार. २ पोहे, पीठ, फळ, मूळ इ०
झणतात. जें उपहाराचें साहित्य तो. ३ लि-
फरपटणें (धा. ना.) भूमीशीं कुले, दिणें, म्हणणें इ० कांत जो काहीं अ-
माख्या इ० घसवटलें जाई असें अधि- क्षरें गाळण्याचा व्यापार तो.
ष्ठित स्थलापासून एकीकडे सरकणें. फरोक्त (फा० वि०) विक्रीत.
फरफर (अव्य०) मनुष्यादिकास भू- फर्दे (भर० पु. ना.) वस्तू, भलंकार
मीवरून ओढीत नेंणें, वस्त्रादि फा- इ० कार्तील एक अवयव तो. २ लफ्फा.
डणें, किं० त्यानें फाटवेसमयीं वा- फर्मा (पु. ना.) कोणिक अर्थांचे स्व-
जणें इ० कांचें वि०. रूपाची बोधक जी त्याची प्रत तो.
फरफरां (अव्य०) फरफर. फर्मान, फर्माना (फा० पु. ना.) ठि-
फरदां (स्त्री. ना.) दगडाची जी ची- काण, वतन इ० संबंधी जी पाद-
प ती. २ त्या चिपानीं करितात जी शाही सनद तो.
फरसबंदी ती. ३ परशु. फर्मावणें (धा. ना.) काहीं एक गोष्ट
फरस (भर० पु. ना.) चिरेबंदी भूमि. राजादिकानीं सेवकास आज्ञापणें.

फर्मास (फा० स्त्री. ना.) भमुक काम कर कि० भमुक. पदार्थ तू पाठवून दे इ० रूप राजादिक सेवकादिकास करितात जी आज्ञा ती. २ राजादि जे आज्ञाकर्ते याज्ञक-डे आज्ञा झालेले सेवकादिकांनीं पाठविलेला जी कोणेक पदार्थ त्यास म्हणतात.

फल, फळ (सं. न. ना.) कितीएक ओषधी वनस्पति यांस प्रायः पुण्यानंतर जो अवयवविशेष उत्पन्न होतो; व्यामध्यं प्रायः बीज असते तें. २ पदार्थ व्यापारमात्रापासून निष्पन्न होतें जें पुण्य, पाप, सुख, दुःख, द्रव्य, गुण इ० कांहींएक अपूर्व तें. ३ लाभ.

फलद्रूप (सं. वि०) इच्छित फळ व्यापासून उत्पन्न झालें असा जी कोणेक अर्थ तो.

फलश्रुति (सं. स्त्री. ना.) व्रत, स्तोत्र, यज्ञादि कर्म इ० विषयक जो ग्रंथ त्यामध्ये त्याचें त्याचें फळ सांगितलें असतें असा जो त्याचा विभाग तो. २ फलद्वितीयाथी.

फलाणाबिस्तान (फा० न. ना.) सटरफटर. [तृतीयार्थावाचून]

फलाहार (सं. पु. ना.) फराळतृफवारा (भर० पु. ना.) हजारो कारंजें इ०कांचें छिद्रयुक्त बोट तो. २ त्यातून उडतें पाणी तो.

फर्शी (अभ्य०) फसून संकटावर्यें पडणें, देणें इ० प्र०. [पडपडणें फसकटणें (धा. ना.) मसलत इ०

फसकणें (धा. ना.) फसकटणें.

फसकी (स्त्री. ना.) सरकारचा फड पेंठ इ०कांच्याठावीं धान्यादिकांचें माग घेणारा जो शेथ्या इ० अधिकाारी तो मणस पसा इ० रूप जें हक्काचें धान्य इ० घेतो तो. २ शाळेंनील पोरें उजळणवि दिवशीं पंतोर्जास ओजळ ओजळ पसा पसा धान्य देतात तो इ०.

फसगत (स्त्री. ना.) फर्शीपडलेपणा.

फसणें (धा. ना.) चिखल, रेतो इ०-युक्त स्थलांत मनुष्यादिकांनीं फसकून आत जाणें. २ कोणकार्ने कोणेक व्यवहाराचा परिणाम प्रतिकूल झाल्यामुळे अनिष्टावर्येंत पडणें. ३ कोणेक व्यवहारानें कर्त्याच्या अनवधानेतेमुळे प्रतिकूलपरिणामयुक्त होणें. ४ कोणेंकाजवळ ठेविलेलें कि० कर्जा दिलेलें द्रव्यादि तें आपले हातास न येई अशा अवस्थेंत पडणें.

फस्त (फा० वि०) लुटणें, जाळणें, खाणें इ० द्वारा निःशेष नाशका करून टाकिला जी गांव, देश, अन्नाविपदार्थ तो.

फळ (न. ना.) फल. २ पिठाचा एक भक्ष्यपदार्थ करीत असतात तें. ३ भाला, बरची इ०कांस जें पातें बसवीत असतात तें.

फळणें (धा. ना.) कोणेंकार्ने कोणेंकास फलद्रूप होणें. २ गोमहिष्यादि पशु कि० पक्षी इ०कांचे स्निग्धार्नी गर्भधारणार्थ मैथुनसंस्कारविशिष्ट होणें.

फळफळणें (धा. ना.) देव इ०कानें उड्यास येणें, उघडणें. २ म्हैस इ० कार्नी मुनणें. [चा अतिशय तो फळफळाट (पु. ना.) फळफळण्या-फळफळावळ (स्त्री. ना.) अनेक जातीचीं वरीं, वारंट, मोठीं, लहान जीं फळें ती.

फळी (स्त्री. ना.) लहान मोठा जा नस्याचा तुकडा ती. २ आत दुसऱ्याचा प्रवेश न व्हावयाजोगी कऱ्यानें अवस्थित मनुष्य, पशु, मेघ इ०कांची जीं पीक ती. ३ परस्पर स्पर्धेनें होतात जे अनेक पक्ष त्या त्या पक्षास अग्रलून होतात जे पृथक् पृथक् समुदाय ते प्रत्येकीं. ४ (ग्र०) वेळ. ५ कलह किं० युद्ध. फांक (स्त्री. ना.) आवा, खरवूज इ० फळांचा किं० सूरणादि कंदांचा पुऱ्याचे पाकळीसारखा लांकूट जो तुकडा तो. २ शिमण्याचे महिन्यातील बांब मारण्याचे पूर्वी जीं बांभस्त वचनें म्हणतात तीं प्र०.

फांकटणें (धा. ना.) मनुष्यादिकांचे पाय किं० त्यासारखें जें दुबळेकें इ० संबंधीं दोन अवयव ते मध्यं ताण वसे असे दोहोंकडे दोन पसरणें.

फांकंड (न. ना.) न्यायरीत सोडून वितंडवादाचें जें फरडूक तें.

फांकडा (वि०) अफडवाज जो शिपाई, नायका, कारकून इ० तो.

फांकणें (धा. ना.) फांकटणें. २ एकत्र जमून राहिला जो मनुष्यादि समुदाय, प्रभा, रक्त इ० त्याणें चहूंकडे पसरणें. दिशा फांकणें म्ह०

दिशांच्याठायीं प्रकाश फांकणें. बुद्धि, दृष्टि इ०कांनीं फांकणें म्ह० एकावर सभ्रमरूपेंकरून न राहाता चहूंकडे पसरणें. ३ पीहे इ०पदार्थ फक्या मारमारून खणें. ४ फांकी पडत असें फलादि कापणें.

फांका (पु. ना.) फका. कोणकानें फांके मारीत फिरणें म्ह० काहीं लाभ इ० नसून व्यर्थ भटकत फिरणें. २ अज्ञाचे प्रतिकूलतेमुळें भोजन न घडता दिवस जावा असा जो खाडा तो. ३ (वि०) नियमानें लाभादि व्हावयाचा तो न होता गेला जो दिवस, मास इ० काल तो.

फांजील (अर० वि०) सरकार, सावकार इ० कांस द्यावयाचें जें द्रव्यादि त्याहून अधिक पावलें तें.

फाट (पु. ना.) परस्पर एक मतानें वर्तणारे जे त्यांचें परस्पर जमेनासें झाल्यामुळें व्यवहारीं होतो जो भिन्नपणा तो.

फांट (पु. ना.) फाट. २ जुळत आलेला पंचाईत इ० व्यवहार त्याविषयी प्रतिकूल जो कोणी घेतो आडफांटा तो. ३ भाषण, लेख इ०कांत पूर्वोत्तर विरोध दिसायाजोगे पडते अंतर तो.

फाटक (न. ना.) जुनेर. २ आचार इ०कांचे द्वारास फळ्याचे अभावीं अडगिं उभीं लांकूडें लावून जो कवाडी करिताव तें.

फाटणें (धा. ना.) वस्त्र, कागद, चर्म इ० पदार्थांनीं ताण वसणें इ० कारणानें भेदविशिष्ट होणें. २ एक

तंत्रानें चालणारे जे कोणी त्यांचा फाडोवाड (पु. ना.) (प्रं०) मोठेप-
परस्परें भिन्नभाव होणें. णा. २ पुष्कळपणा. ३ (वि०) पुष्कळ.

फांटा (पु. ना.) एकेरी भंगानें चाल-

४ स्पष्ट.

लें जें वृक्षाचें कांड, नदी, मार्ग इ०

फांदी (स्त्री. ना.) खांदी. २ मेणवती

त्यास अडवतिडवा त्यासारखाच

उदवती इ० लावायाकरितां भित,

फुटला असतो जो अवयव तो. २ लि-

खाव इ० कांस जो अंकडा वसविना

हिलेलें अभरादि खोडायाचें असतां

तां.

कि० काही अन्य संकेत असतां तेथें

फानस (फा० पु. ना.) कंशा.

जें रेशारूप चिन्ह करितात तो. भा-

फांपावणें (धा. ना.) (प्रं०) बेल इ०-

पण इ० व्यवहारान फांटा फोडणें

कानें विस्मरणें.

म्ह० आडफांटा घेणें. नांव, रकम

फाफूं (न. ना.) टाणाटोणा.

इ० काम फांटा देणें म्ह० दूर करणें.

फाम (अर० स्त्री. ना.) कोणिक गो-

कोणिकास फांटा फुटणें म्ह० मंत्र-

टीविषयीचें अवधान तो.

चळ, पिशाच इ० कांतीं वेड लागणें.

फायदा (अर० पु. ना.) लाभ.

३ (प्र०) वडवड.

फारकत, कती (स्त्री. ना.) फारखत.

फाटाफाट (स्त्री. ना.) मिळून व्यव-

फारखत (अर० स्त्री. न. ना.) उभ-

हार करणारे जे कोणी त्यांची काहीं

यतीचा देणें, घेणें इ० व्यवहारसंबंध

कारणानें एकमेकांशीं होत्ये तुटातूट

तुटला असतां त्याविषयींचा जो एक-

तो. फाटाफूट (स्त्री. ना.) समुदायरूपानें

मेकापासून लेख करून घेतानां तीं तें.

एकत्र जमून स्थित जे मनुष्यादि

फारफेर (पु. ना.) परस्परार्थां न्यू-

कोणिक अर्थ त्यांतून एक एकीकडे

नाधिकभावकृत जें थोडेंबहुन अंतर तो.

गेली, एक एकीकडे गेली असें शा-

फाव (स्त्री. ना.) (प्रं०) अवकाश.

त्यामुळे होतो जो परस्परार्थां वियोग

फावणें (धा. ना.) काहीं कार्य कर-

तो. २ फाटाफाट.

प्याविषयीं कोणिकास सगळीं सापडणें.

फाड (पु. ना.) गळू इ० कांय आतील

२ (प्रं०) प्राप्त होणें. ३ समजणें.

अंश बाहेर निघायाजोगा पडतो जो

फावल (पु. ना.) (प्रं०) सुखाद.

छेद तो आणि छेद करण्याचा व्या-

फांशी (स्त्री. ना.) गाय, झेस इ०-

पार तो. २ आतील सर्व दर्द स्पष्ट

कांस वेळेस पाणी प्यावयास न मि-

व्हावयाजोगा कोणिक विषयाचा प-

ळ्यामुळे एक रोग होत असतो तो.

रिस्फोट तो. फाडणें (धा. ना.) वस्त्र, कागद इ०

फांस (सं. पाश) (पु. ना.) गांठ

फाटे असें करणें. डोळे फाडणें म्ह०

मागें पुढें होऊन जो बलयाकार ला-

वटारणें.

हान मोंठा होतो त्याविषयीं प्रयोग.

२ बाभूळ इ० कांचे कांयांचा भारा

नो. कोणकास फाशी देणें म्ह० ग-
ळी देणें.

फासणी (स्त्री. ना.) शरीरातील रक्त
निघावे झणून वस्त्रा इ० शस्त्रानें जे
बारीक बारीक छेद करितात ते प्र०.
दुःखावर फासण्या ठाकणें म्ह० दुः-
खावर भाणखी दु.ख देणे.

फासणें (धा. ना.) भस्म, चिखल,
रग इ० पदार्थ हस्तादिकेंकरून घे-
ऊन तो हस्तादिक झरकून शरीरा-
वरून ओढून तें भस्मादि शरीरास
लावणें.

फांसाटी (स्त्री. ना.) (प्र०) फांस.

फांसेपारधी (पु. ना.) दोऱ्यांचे फांस
करून पशु कि० पक्षी यांस धरितो तो
२ दुसऱ्यास एकदि पेंचाटीत घालण्या-
चा स्वभावाच्या त्यास झणतात.

फांसेळी (स्त्री. ना.) पाठीचे कण्या-
पासून उरापर्यंत आडवीं लागून आ-
लेली जी हाडे ती प्रत्येकी.

फाळ (पु. ना.) नागराचे भग्रास प-
णांकार जो लोखंडाचा अवयव ला-
वितान तो.

फाळका (पु. ना.) केळ, चवण इ०
काचे डांगेचे एकीकडल्या भागाचा
तुकडा तो.

फिका (वि०) काळपणा, पिवळपणा,
तांबडेपणा इ० जो गुण तो व्याम-
ध्ये कमी असा जो काळा, पिवळा,
तांबडा इ० रंग तो आणि तद्विशिष्ट
जो पदार्थ तो. २ असावी तितकी
रुचि व्यास कमी तो मधुरादि रस
आणि तद्विशिष्ट जो मध्य भोव्यादि
पदार्थ तो. ३ व्यास व्याचे योगानें

योग्यता येथे, शोभा येथे असें जें तेज
तेणेंकरून हनि जो अधिकारच्युत
मनुष्य, नीरस भाषण इ० अर्थ तो.
फिकीर, फिकर (अर० स्त्री ना.)
चिन्ता.

फिटणें (धा. ना.) आपणावर चढलेलें
दुसऱ्याचें ऋण, शपथ, शका, स-
शय, उपकार, सूनक इ० जें काही
एक अवश्य निरसनीय त्याणें द्रव्य-
दान, प्रत्युपकार इ० के करून नि-
रत होणे. २ नेसलेलें जें लुगडें, धो-
तर इ० वस्त्र कि० त्याच्या चुण्या,
कासोटा इ० त्याणे सुटणें. ३ (प्र०)
उघडणें. ४ क्षीण कि० नाहींतें होणें.

फिटंफाट (वि०) फिटून नि.शेष झालें
जें ऋण, डाग, उपकार इ० तो.

फिटाफीट (स्त्री. ना.) परंपर ऋ-
णादिकांचा जो नि.शेष फिटलेपणा तो.

फितणे (धा. ना.) एका पक्षावर आ-
नुकूल्य आणि दुसऱ्या पक्षावर प्राति-
कूल्य अशा भागानें असतो जो को-
णी त्याणें तद्विरुद्ध भावविशिष्ट होणें.
२ मूळ इ० काने कोणी खाऊ इ०-
काचा लोभ दाखवित्यामुळें ठकणें.

फितुरी (वि०) व्या पक्षास जो आश्र-
यून राहतो तद्विरुद्ध पक्षास मिळून
स्वपक्षांत फितूर करण्याचा स्वभाव
व्याचा तो. २ बाह्यान्कारी व्या पक्षा-
चा झणवितो तद्विरुद्ध पक्षाचा भा-
तून व्यास पक्षपात तो

फितूर (पु. ना.) स्वपक्षाशीं विरुद्ध
हाऊन परपक्षास अनुकूल व्हावें अ-
सा जो राजकीय लोकादिकांचे अ-
तःकरणाचा धन लोभादिकांमुळें होतो

भेद तो. २ (वि०) नाट्य भेद वि-
शिष्ट झाला जो तो.

फिदा (अर० वि०) व्याविषयी भा-
पल्या प्राणपेक्षाही हा मला प्रिय भ-
शा भावनेनें विशिष्ट तो व्याविषयावर.

फिदारणें (भा. ना.) क्रोधवेशानें ना-
क, डोळे इ० शरीरावयव पिंजारणें.

फिरक (स्त्री. ना.) गान्धेसमयीं घेतात
जो कंप तो. २ फिरण्याचा व्यापार.

फिरकणें (भा. ना.) अधिष्ठित स्थळ
सोडून आसपासचे प्रदेशीं यत्किंचित्
संचारविशिष्ट होणें.

फिरकी (स्त्री. ना.) फिरक. २ वेड्या-
दिक नृत्त्यादिसमयीं मागितान जो
गरका ती. ३ मळसत्वाचा नर म्हणून
जो अवयव असतो तो. ४ कठडा,
गळणा इ० कांस शोभेसाठीं इ० ब्या
कांतिव अनेक खुंव्या ओळीनें ला-
वितान त्या प्रत्येकीं. ५ कातणें इ०-
कांस गरगर फिरायाजोगा चक्रा-
कार अवयव असतो तो. ६ सोनें
इ० वजन करायाचा लाहान ताळ-
वा आहे.

फिरंग (स्त्री. ना.) (पं०) तरवार.

फिरणें (भा. ना.) चक्र इ० कांती मं-
डलाकार गतिविशिष्ट होणें. २ व्या-
दिशेस लक्ष्यून चाललेला जो मनु-
ष्यादि जीव, मार्ग, नदी इ० त्याणें तो
दिशा सोडून इतर दिशेकडे हांणें.
३ पुढें पावें, मार्गें जावें, निरस चा-
लावें इ० रूप अनेक प्रकारच्या ग-
तींनीं जो कोणेंक स्थळीं संचार त-
द्विशिष्ट कोणेंकां होणें. ४ कोणेंक
अर्थानें पालटलें जाणें. कोणेंकां

कोणेंकांवर फिरणें म्ह० विरुद्धभाव-
युक्त होणें.

फिरवाफिरव (स्त्री. ना.) एकडलें
निकडे ने, निकडचें एकडे आण इ०
जो व्यापार तो.

फिरस्त, फिरस्ता (पु. ना.) जो जे-
थला स्थायी नव्हे; देशांत राहून
फिरत फिरत आलेला तो तेंपें. २ ऐ-
का स्थळीं दुकान न पावितो गांवांत
घरोघर हिंडून जिन्नस विकणारा तो.

फिर्याद (फा० स्त्री. ना.) आपला
कोणी अपराध केला असता त्या
अपराधाचा शासनकर्ता जो कोणी
व्यापारी किं० अन्य काहीं कारणानें
होतो जो तोटा त्याचा निरास कर-
णारा जो राजा इ० कोणी व्यापारी
करितात जें निवेदन ती.

फिसकटणें (भा. ना.) फसकटणें.
२ कोणेंक कार्याविषयीं अनुकूल भा-
वानें वागत असतो जो कोणी त्याणें
रुसवा, निरुत्कार इ० कारणानें वि-
थरणें. [फिटलेण्या तो.

फीट (स्त्री. ना.) ऋणादिकाचा जो
फीत (स्त्री. ना.) स्फात. २ रेडीम,
सत इ० विणून दालीसारखा पदा-
र्थ करितात तो. [षार, शिंतोडा.

फुई (स्त्री. ना.) भात. २ (पं०) नु-
फुकट (अव्य०) कोणेंकापासून काहीं-
एक पदार्थ घेतला असता त्याचें भो-
ल जें यावें लागतें त्यावाचून कोणेंक
अर्थ देणें, घेणें, मिळणें इ० कांचें
वि० २ वृथा.

फुकटचा (वि०) फुकट दिलेला, मे-

ळविलेला जो कोणक अर्थ तो. हे काम फुकटचें नव्हे ह्य० अनायासें महजान घडायसारखें नव्हे असा अर्थ.

फुकटचोंट (पु. ना.) कोणक कार्यांत कराया लागतो जो खर्च वेच कि० अंगमेहेनत ते न करिता त्याविषयींच्या फुकट गोष्टी मात्र सांगाव्या आणि लाभसमर्थी मात्र पुढें व्हावें अशा सभावाचा जो त्यास ह्मणतान.

फुकटावारी (अव्य०) फुकट अशे प्रकारें मिळणें, खरचणें इ० कांचेवि०.

फुकटया (वि०) फुकटचोंट.

फुंकणें, फुकणें (धा. ना.) मुखवायूनें कि० भाल्याच्या वायूनें अग्नि इ० संबद्ध करणें. २ सनई, करणा इ० मुखवाय वाजवायासाठीं मुखवायूनें संबद्ध करणें. ३ आतून वायु निघायाजोगा भाता हालविणें. ४ सर्प इ० कायर सावरी मंत्र प्रयुक्त करणें. कोणकाचे कान फुंकणें ह्य० त्यास मंत्रोपदेश करणें, कि० अंतःकरणवृत्ति वळवायासाठीं काहीं कानमंत्र सांगणें. इ०. [भिमान.

फुंग (पु. ना.) (घं०) फुगारा, अफुगट (वि०) फुगीर.

फुगडी (स्त्री. ना.) एकमेकाचे हात कि० दंड धरून मंडलाकार फिरावें कि० एकमेकासमोर बसून उब्या मारित पुढें जावें इ० रूप फुगडीफू असा शब्द करीत व्या करायाच्या अनेक क्रीडा आहेत त्या प्र०.

फुगणें (धा. ना.) वायु आन भरल्यामुळें कोणक पदार्थानें थूळ होणें.

२ आन काहीं एक द्रव्यादि भरल्यामुळें पोट, पिशवी, गांठोडें इ० कांनें वरील आवरण ताठलें जाई असें थूळ होणें. ३ वायूनें कि० जलानें गतिनिरोध झाल्यामुळें तुंबणें. ४ रुसणें. ५ फुशारणें.

फुगवटी (स्त्री. ना.) पोट इ० शरीरावयवांस वातविकृतीनें कि० वायु, जल यांचा गतिनिरोध झाल्यामुळ त्यास येतो जो फुगलेपणा ती.

फुगवशी (स्त्री. ना.) फुगवटी.

फुगा (पु. ना.) कागद इ० कांचा पिशवीसारखा आकार करून आन वायु कि० उदक इ० कोंडिलें असतां फुगून तटतटीत जो आकार होतो तो. २ जलदिकाचा बुडबुडा तो. ३ (घं०) अभिमान.

फुगारा (पु. ना.) अग्निसंयोगादि कारणानें शरीरादिकांवर जो उंचवटा उठतो तो. २ हजारि कारंजें इ० कांचा फुगीर जो मुखावयव असतो तो. ३ जल, वायु, पोट इ० कांची फुगलेपणानें विशिष्ट जो स्थिति तो.

फुगीर (वि०) काहींसा फुगलेल्यासारखा दिसतो जो आकार आणि तद्विशिष्ट मुखादि शरीरावयव, अलंकार, भाडें इ० पदार्थ तो.

फुंज (पु. ना.) (घं०) अभिमान.

फुटकळ (वि०) विवक्षित जो विशिष्ट समुदाय तरूप नव्हे असा जो विभागरूपान्न पावलेला कोणक अर्थ तो. २ व्याचे मथले मथले अंश गेल आहेत अतएव अखंड नव्हे असा जो ग्रंथ, शेताचा बांध, तट इ० तो.

- फुटणें (सं. रफुटन) (धा. ना.) दगड, खरें. ३ वरें. ४ (अव्य०) निश्चयें.
 काष्ठ, पात्र, फोड इ० मूर्त पदार्थ फुणगा (पु. ना.) (प्र०) फुणगी.
 त्याणें कि० संसार, व्यापार, मसल-
 त इ० अमूर्त पदार्थ त्याणें भांतील
 अंश उघड व्हावयाजोगें भेदविशि-
 ष्ट होणें कि० भेद गावून अनेक खं-
 डरूप होणें कि० विशिष्ट जो कोणी
 एक अवयवी व्यापासून कोणक वि-
 भागांनं खंडरूपेंकरून भिन्न होणें.
 २ अनेक व्यक्ति एकत्र जमून झाले-
 ला जो सेना इ० समुदाय त्याणें
 विसकळीत होणें कि० त्याचे अवांन-
 र अवयवांनीं व्यापासून निराळें होणें.
 ३ एक मनष्यानें कोणकाशीं कोणे-
 क जो पावला एकरूपता त्याणें नें
 मत सोडून भिन्न होणें. ४ कोणक
 अधिकरणांत अत्यक्त रूपानें असले-
 ला काहीं अवयवादि त्याणें व्यक्त हो-
 णें कागद, शई, डोळे, कान, देव
 इ० फुटणें इ० कांचे अर्थ राष्ट्रच
 आहेत. ५. (प्र०) उजडणें.
 फुटाणा (पु. ना.) भिजवून, भाजून,
 भक्षाय्यासाठीं खुसखुशीत केलेला
 जो हलभयाचा दाणा तो. फुटाणें फु-
 टणें कि० उडणें इ० सवंची कि०
 खरेचें भाषण एतत्संबंधी शब्द होणें.
 फुटाफूट (स्त्री. ना.) समुदायांतून
 कि० एकमन्यांतून याणें फुटावें, त्या-
 णें फुटावें असा जो व्यापार तो, कि०
 त्यामुळें झालेला समुदायाचा कि०
 एकमन्याचा फुटलेपणा तो.
 फुटी (स्त्री. ना.) (प्र०) दोषि, तेज.
 २ भेद.
 फुडें (अव्य०) पुढें. २ (प्र०) (वि०)
- फुणगी (पु. ना.) (प्र०) फुणगी.
 फुणगी (सं. रफुलिंग) (स्त्री. ना.)
 डिणगी. फुणगी लावणें, टाकणें इ०
 कड्या इ० पेटविणें.
 फुणफुणें (धा. ना.) कोभावेशानें
 संतापलें असता डोळे लाल व्हावे,
 नाक विजारावें, वारंवार सुसकारे
 टाकावे अशी जी अवस्था होत अस-
 ते तीणेंकरून युक्त कोणकानें होणें.
 २ हात इ० कानें फुणफुणीनें युक्त
 होणें.
 फुणफूण (स्त्री. ना.) अग्नीनें भाजलें
 असता कि० वृक्षिकादिकांचा दंश
 झाला असता पहिला जो दुःसह वेग
 तो गेल्यानंतर काहीकाल राहावे जी
 यत्किंचित् व्यथा ती.
 फुंदणें (धा. ना.) रफुंदणें.
 फुनगा (पु. ना.) (प्र०) फुणगा.
 फुंपाटा, फुपाटा (पु. ना.) चूळ, भा-
 गटी इ० काचेठायीं पेटलेला जो
 अग्नि तो विशाल्यावर अभिकृणांनीं
 विशिष्ट जो भगभगीत राख असत्ये
 तो. २ सूर्यकिरणांनीं फार तापलेली
 जी भूळ, वाळू इ० त्यास झणतात.
 फुफ्फुस (सं. पु. ना.) हृदयकमलानें
 भिवरासारखा अनेक छिद्रांनीं यु-
 क्त एक पदार्थ आहे तो.
 फुरण (सं. रफुरण) (न. ना.) युद्धा-
 दि कोणक कर्माविषयांचा जो उत्साह
 त्याचा आवेश शरीरांत होऊं लाग-
 ला झणजे जो काय सुटल्यासारखा
 शरीरांत विकार उत्पन्न होतो नें.

फुरफुरणें (भा. ना.) घोडा, गाढव फुलिंग (स्त्री. ना.) (धं०) ठिणगी.
याच्या नाकानें जो फुर फुर शब्द फुली (स्त्री. ना.) ढेंठाशिवाय जें
होतो तद्विशिष्ट त्याणीं होणें. २ कर- पुष्प त्याचा जो कागद इ० कांवर
वटी इ० कानीं जळत्ये समयीं फुर रेषांनीं आकार काढितात ती.
फुर वाजणें. ३ लाहान बालकानें २ त्यासारखा जो कागद, भातूचा
भांठांनीं जो फुर असा शब्द होतो पत्रा इ० कांचा आकार करितात ती.
तद्विशिष्ट होणें. ४ नेत्र इ० शरीरा- ३ कागदाची पंचकडी ती. ४ (धं०)
चे अवयवानें स्फुरणविशिष्ट होणें इ०. फुलण्याचा भर ती. ५ बाळपणा.

फुरसत, द, फुरसूत (भर० स्त्री. ना.) फुलल (न. ना.) मोगरा, चमेली
एका कार्याकडेस गुंतलेला जो कोणी इ० पुष्पाचे सुगंधानें सुगंधित के-
त्यास कार्यातराकडेस लागण्याविषयीं लेले जे तोंड त्याचें तेल तें.
मध्ये मिळतो जो कांहीं अवकाश फुशारकी (स्त्री. ना.) भंगीं तादृश
ती. २ पुढें होणार जें कोणेंक कार्य योग्यता नसतां लोकांत अतिरिक्त दि-
त्याला कांहीं एक अवधीपासून मध्ये सायाजोगी कोणी बाळगितो जी को-
असतो जो कालरूप अवकाश ती. रडी प्रतिष्ठा ती. २ बडिवार.

फुरसें (न. ना.) एक विषारी जि- फुसकट (वि०) फुसक्या पदार्थाच्या
वाण आहे. कोटींत गणयाजोगी जो पदार्थ तो.

फुलणें (सं. फुल्ल) (धा. ना.) पुष्प- फुसका (वि०) जी बळकटी ब्यात
कलिकेनें पुष्परूपता येई असें वि- असावी त्या बळकटीनें राहते जो काष्ठ,
कसित होणें. २ तांदूळ, जोंधळा पाषाण, कागद, मनुष्य इ० पदार्थ तो.
इ० कानीं लाही इ० परिणाम व्हाया- फुसकारणें (धा. ना.) सर्प इ० कानें
जोगें उमळणें. ३ छिद्रादिकांत बस- फुसकान्यानें युक्त होणें.
विलेला खिळा इ० कानें ठोकल्यामुळें
अग्रभागीं रुंदावन फुलासारखा
आकारानें युक्त होणें. ४ वृक्ष, ल-
ता इ० कानीं पुष्पविशिष्ट होणें.

फुलवरा (पु. ना.) बाजरीचे कणसा- फुसकारा (पु. ना.) कोषावेशानें सप,
भोंवता असतो जो पुष्प समुदाय तो. मार्जार, गुरूं, मनुष्य इ० कांचा जो
२ अनेक पुष्पें एकत्र गुफून चंद्र, फुं असा शब्द तो.
पिंपळाचें पान इ० आकाराची क- फुसकुली (स्त्री. ना.) मोठ्यानें शब्द
रितात रचना ती. ३ देवावर पुष्पें, न होतां हळूच येतो जो अपान-
फळें लोंबत बांधून जो रचनाविशेष बायु ती. २ दुसऱ्याचे मर्मास लागा-
करितात ती. [क्लितपणा. वें इ० रूप कोणी समोर न येतां अ-
फुलावणी (स्त्री. ना.) (धं०) प्रकु- डून हळूच बोलतो जें कांहीं एक
ठिणपणा नाही झणून फोडायस भे-

दायास विशेष बळ लागत नाही असा जो कुजकें काष्ठ, वाळवंट जमीन इ० पदार्थ तो.

फुसफुसणें (धा. ना.) सर्पादिकांनीं फुसफुस असा शब्द करणें. २ मनुष्याने फुसफुस असा शब्द मात्र ऐकायास जावयाजोगीं दूर हळू हळू बोलणें.

फुसलावणें (धा. ना.) कोणेंक कार्य साधून घेण्याविषयीं खोटी स्तुति करावी, काहीं आशा दाखवावी अशा अनेक कष्ट युक्तींनीं कोणेंकास स्वप्न कळून घेणें.

फुं (अव्य०) सर्पादिकांचे फुल्काराचें अनुकरण. कोणेंकांनें फु होणें म्ह० पराकाष्ठेचा रोष चढल्यामुळे सर्व क्रिया सोडून नाकपुड्या कुगवून सुसकारे टाकीत राहाणें.

फूट (स्त्री. ना.) दगड इ० कोणेंक पदार्थास फुटल्यामुळे जी चौर पडत असत्ये ती. २ संघरूप जे अनेक अर्थ किं० एकोप्यानें स्थित जे अनेक मनुष्यादि त्यांचा तो संघ किं० एकोपा विघडायजोगा होतो जो भेद ती. ३ गुप्तमसलत इ०कांची जी परिस्फुटता ती. ४ वायु इ०कांचे विकृतीनें तो तो शरीरावयव फुटतो आहे असें वाटायजोगी जी अवस्था अनुभवास येत्ये ती. ५ (न. ना.) झाडावरून पडून फुटलेलें जें फळ तें.

फुल्कार (पु. ना.) ओठ संकुचित करून बळानें वायु बाहेर किं० आत घेतला असतां जो शब्द होतो तो. २ सर्प, गाय, ह्येस इ० पशु इ०-

कांनीं क्रोधावेशादि कारणानें मोठ्यानें वायु बाहेर टाकिला असतां जो शब्द होतो तो.

फूल (सं. फुल) (न. ना.) वृक्ष, वल्ली इ०कांस तारुण्यावस्था प्राप्त झाली असतां जो अवयवविशेष येत असतो ते; जें प्रायः फलोत्पत्तीस कारण असतें. २ कोणेंक वृक्षाचे फुलासारखा सोनें इ० धातु, कागद, हस्तिदंत इ०कांचा भूषणार्थ पदार्थ करितात तें. ३ दाखू इ० संवंधी जो अग्नि त्यापासून जे फुलासारखे अग्नीचे आकार निघतात ते प्र०. ४ गालीचा, सखलाद इ० कांवर जो केसरासारखा अवयव दिसतो तें. ५ डोळ्यांचे बुगळावर जो पांढरा ठिपका उत्पन्न होतो तें इ०.

फूस (स्त्री. ना.) काहीं वाईट गोष्ट केली असतां नज्मिस्त शासन करणारा जो राजा, पति, मातापितरें इ० कोणी अधिकारी त्यांचें जें त्या वाईट गोष्टीविषयीं गुप्तरूपें अनुमत तद्रूप जें त्या अवराध करणारास बळ असतें ती.

फेकणें, फेंकणें (धा. ना.) पाषाणादि पदार्थ दूर जाई असा झुगारणें. पगडी, पागाटे इ० फेकणें हा० अक्कड दिसायजोगीं डौलानें घालणें. जासूद, शिपाई, घोडा इ० फेंकणें हा० इच्छित स्थळीं वेगानें जाई असा करणें.

फेंगडा (वि०) मधल्या सांध्याजवळ धनुष्याकार झालेला पाय तो आणि तद्विशिष्ट मनुष्यादि तो व त्याचें चालणें तो.

फेटा, फेंटा (पु. ना.) लाहान जे पागोटें तो.

फेड (स्त्री. ना.) आपणावर चढलेंलें जे कण, उपकार इ० त्याचा प्रतिदाना-दिद्वारा फेडण्यानें जो निरास तो.

फेडणें (धा. ना.) फिटे असें करणें.

२ (ग्रं०) दूर करणें. ३ उघड करणें. फेण (पु. ना.) (ग्रं०) फेंस.

फेंफरें (न. ना.) अपस्मार वायूचे योगानें शरीरास कंप सुटून मुखास फेंस यारा आणि मूर्च्छा येऊन पडावे असा जो विकार होतो ते. २ त्यासारखा पिशाच वाधनें जो विकार होतो त्यासही क्षणत्नत.

फेफळ (स्त्री. ना.) (ग्रं०) प्रतिज्ञा.

फेंफें (न. ना.) वेंवें.

फेर (पु. ना.) घेर. २ कोणेंक पदार्थाभावता जो दोरी इ० वांचा फेरा तो. ३ अंतर. ४ मार्गादिकांस जो यकना असत्ये तो. ५ फेरफटका.

फेरघांडी (स्त्री. ना.) ब्याचे आज्ञेत वागणारा जो कोणी तो त्यालाच उलटून गोष्ट सांगार्वा, त्याणें एक झटलें असता आपण बेक झणवें असा अपलवृत्तीचा करितो उलट ती. २ एकदां पराजयादि होऊन परावृत्त झाल्या जो कोणी तो पुनः खातो जो उलट ती.

फेरणी (स्त्री. ना.) क्रमानें कोणेंक अर्थावर जो उलटापालट इ० द्वारा चालनसंस्कार होत जातो तो मूळ-च्या व्यक्तीपासून शेवटचे यत्तीपर्यंत

झाला झणजे होतो जो त्या क्रियेचा पर्याय तो.

फेरणें (धा. ना.) घोड्यास अनेक प्रकारच्या गतीनीं व्यायामासाठीं कि० शिकवण्यासाठीं आसमंनाद्वागीं चालविणें. २ या अंगचा त्या अंगावर, इकडचा तिकडे, तिकडचा इकडे इ० प्रकारें कोणेंक अर्थ चालित करणें.

फेरपगडी (स्त्री. ना.) फेरघांडी.

फेरफटका (पु. ना.) घोड्यास जो फेरण्याचा संस्कार तो. २ एका ठिकाणीं स्थित जो मनुष्यादि तो इकडे तिकडे फिरल्यामुळें जो त्यास चालनसंस्कार होतो तो. ३ शास्त्रादिकांस आवृत्ति, अध्यापन इ० द्वारा जो चालनसंस्कार तो.

फेरा (पु. ना.) कोणेंक पदार्थास मध्यें घेऊन त्याचे भोंवतें सूत्र इ० फिरून पूर्वार्थीं आलें असता त्या सूत्रादिकांची त्या पदार्थाभोंवती होत्ये जी व्याप्ति तो. २ कोणेंक पदार्थाची मंडलाकार फिरण्यानें जेथून फिरापास आरंभ झाला तेथपर्यंत पुनः यावें इतकी जी गति तो. ३ फेरच-तुथार्थी. ४ फेरी. ५ फिरकाडा.

फेरिस्त (फा० न. ना.) व्यावहारिक लिहिण्याचे कागदाचा जो समुदाय त्यामध्ये कोणकोणत्या प्रकाराचे किती किती कागद आहेत हें समजावें म्हणून त्यांचें टांचण करून ठेविलें असतें तें.

फेरी (स्त्री. ना.) कोणेंकाची कोणेंकांचे भोंवतली जेथून निघावें तेथें

फिरून यावे इतकी जी गति ती.
किं० कोणक स्थळीं जाऊन पुनः
माघीर पूर्वस्थळीं यावे इतकी जी
गति ती. २ मंडलाकार किं० इक-
डे निकडे फिरत फिरत चालणारा
जो कोणी त्याची तीं तीं स्थळे भा-
कांत करीत होय जी गति ती. '
फैस (पु. ना.) दूध, तेल, पाणी, म-
द्य इ० सद्रव पदार्थांचे काहीं अं-
शाचा काहीं कारणाने होतो जो
हलका परिणाम तो.

फैल (पु. ना.) नंदा बखेडा इ० दंगा.

फैलाव (पु. ना.) मनुष्ये, वृक्ष, श्लोक
इ० कोणक अर्थाचा पुत्रपौत्र, शा-
खा पल्लव, विवरण टीका इ० स्वस्व-
विस्तारद्वारा पसरून जी स्थिति
तो. सावकारी इ० व्यवहार तोही
त्या त्या पुरुषाचा विस्तार असे मानून
या सावकाराचा फैलाव या देशांत
पुष्कळ आहे इ० प्रयोग होतात.

फैसल, फैसला (अर० पु. ना.)
विवादरूप अर्थाचा जो एकरूप
निर्णय, जेणेकरून त्या वादाची समा-
प्ति होणे तो. २ ऋग किं० कोणक
पदार्थ इ०काचा फिटणे, खरचणे
इ०केकरून फडशा तो.

फोक (पु. ना.) मध्ये वांकडे तिकडे
न होती, शाखा न फुटतां नीट स-
रळ गेले असते जे वृक्षादिकांचे भो-
ले शाखाकांड तो. २ सवेग रेंव.

फोकरणे (धा. ना.) (प्र०) प्रका-
करणे. २ वर्णन करणे. ३ बोलणे.
फोड (पु. ना.) शरीरावर भाजल्या-

मुळे किं० खरूज इ० रोगामुळे
जो बुडबुड्यासारखा आकार उठ-
तो तो. २ भाजलेला पायड, उंबर
इ०कांचे पान इ०कार जे तसे आ-
कार असतात त्यास म्हणतात.
३ (स्त्री. न. ना.) आवा इ० फळ
किं० सुरण इ० कंद यांचे भाजी
इ० करायासाठीं केलेले जे लाहान
लाहान तुकडे ते प्रत्येकीं. ४ मुग्ध-
पणेकरून स्थित जी कोणक गोष्ट
निचा जो परिस्फोट ती. ५ एकम-
त्याने किं० समुद्रितपणाने राहिले-
ले जे कोणक अर्थ त्याची परस्पर
एकमेकांशीं भिन्नता ती.

फोडणी (स्त्री. ना.) तेल किं० तूप
तापवून त्यांत मोहण्या, हिंग इ० घा-
लून भाजी इ०कांस मिष्ट वास लागा-
वा म्हणून जे तशा संस्कारांचे द्रव्य
सिद्ध करितात ती. [२ रगट करणे.
फोडणे (धा. ना.) फुटे असा करणे.
फोपशा, फोपसा (वि०) केवळ घट-
मूट नव्हे असे भेदाच्या वृद्धीने रथू-
ळ झालेले शिथिल शरीर तो, आणि
तद्विशिष्ट मनुष्यादि तो.

फोल (न. ना.) व्याचे पोंटी कणाश
नाही असा जो भात इ० धान्याचा
पोकळ दाणा तें. २ अतिल कणाश
वेगळा निघाला असता जे धान्याचे
नुस्ते टरफल राहाते तें. ३ असावा
तो तर्वांश ज्यांत नाही असे जे भा-
षण, व्यवहार इ० त्यास म्हणतात.

फोस, फोसे (वि०) (प्र०) व्यर्थ, तुच्छ.
फौकारणे (धा. ना.) (प्र०) कीर्ति
सांगणे.

फौज (अ० स्त्री. ना.) सैन्य.

फौजदार (फा० पु. ना.) चोरी, मारामारी इ० कांचे चौकशी इ० कामावर जो सरकारातून अधिकारी ठेविला असतो तो. २ महात.

फौजदारी (फा० स्त्री. ना.) फौजदाराचा जो अधिकार ती. २ खोटा कागद करणे इ० कावहल जो कोणेकावर सरकार इ० कातून चालतो खटला ती.

फौजफाटा (पु. ना.) फौज, तोफखाना इ० जो खटला तो.

—ब—

ब— हा वर्ण तेविसावें व्यंजन आहे.

(स्त्री. ना.) मुलें आपल्या आईस झणतात.

बक (सं. पु. ना.) एक पक्षी आहे.

२ केवळ अल्पवयस्क जें पिल्लें तो.

३ (स्त्री.) ब्याला लेखपत्रादि प्रमाण नाही अतएव सत्य मानिता येत नाही असें जें प्रतिज्ञादिविषयक तोंडचें भाषण ती.

बंक (स्त्री. ना.) (प्रं०) चौकी.

बकई (स्त्री. ना.) चाकूत एक भेद आहे; ब्याचा आकार वस्त्यासारखा असतो तो.

बकणें (धा. ना.) अहंकारादिकानें आत काहीं अतिशय दिसायाजेंगें मनस्वी बोलणें.

बकतणें (धा. ना.) (प्रं०) राहणें.

बकध्यान (सं. न. ना.) बकाची म-

त्य धरण्याविषयी जी ध्यानस्थ वसल्यासारखी स्थिति तें. २ काहीएक कार्यसिद्धीसाठीं लोभादि पोटांत ठेवून बाह्यात्कारी शक्तिपणें जी स्थिति कोणी धरितो तें.

बकबक (स्त्री. ना.) मनस्वी बकण्याचा जो व्यापार ती.

बकवा (पु. ना.) बकवक.

बकाबक (अव्य०) कोणेंकास बुक्यानी मारणें, पोहे इ० मुर्तीनी घेऊन मारभर खणें, मारभर सशब्द ओकणें इ० कांचें वि०.

बकाल (अ० पु. ना.) धान्य, कापड, किराणा इ० कांचा व्यापार करणारा उदमी तो. २ (न.) बकाललोकांचा समुदाय तें.

बखर (स्त्री. ना.) प्राकृत भाषेनें राजादिकांचें चरित्र लिहिलें असतें ती.

बखळ (स्त्री. ना.) गावांतली गृहादिरूप जी बंदिस्त तिनें रुंधलेली नव्हे अशी रिकामी जी जागा ती. २ मनुष्यादि वसतीनें रहित गृहादिसंबंधी जें विस्तीर्ण स्थळ त्यास आरोपानें झणतात.

बखा (अ० स्त्री. ना.) केवा.

बखेडा (पु. ना.) स्वस्थ वृत्तीनें चालणाऱ्या व्यवहारास अडचण करणारे जें काहीएक खटलें तो आणि तेणें करून त्या व्यवहारांत होतो जो विक्षेप तो, किं० त्या व्यवहाराची होत्ये दुर्दशा तो.

बखशीस (फा० न. ना.) कोण एकाचे झौर्यादि गुण पाहून राजा इ०

संतोषयुक्त होऊन त्यास जें द्रव्यादि देतात तें. २ (वि०) माफ.

बंगला (पु. ना.) क्रीडा, बैठक इ०-
कांसाठीं भूमीवर किं० दरवाजा इ०
कांवर मजला देऊन तेथें गृहासार-
खी बंदिस्त करून करितात जें रम्य
स्थळ तो. [पावि.

बगा (पु. ना.)(ग्रं०) आकार. २ उ-
बगाड (न. ना.) देवापुढें मनुष्यास
नवसाचे गरज टोंचायासाठीं एक यंत्र
करून ठेवितान तें.

बंगी (स्त्री. ना.) फळें, फुलें इ० जि-
न्नस वाहावयासाठीं दोहोंकडे शिक्कीं
लावून जी कावड करितात ती.

बगीचा (फा० पु. ना.) लाहान जो
वाग तो.

बगें (अव्य०) (ग्रं०) योगें.

बगोटी, बगोटें (स्त्री. न. ना.) नरडें.
बघणें (धा. ना.) पाहणें.

बचक (स्त्री. ना.) पिठ इ० पदार्थ,
राशीनून काढून ध्यावयासाठीं केला
जो कमलाकार हस्त तो.

बचकणी (वि०) बचकणा. २ (स्त्री.)
मुख्य संप्रदायापेक्षा लांबीरुंदीस क-
मी जो धोत्रजोडा, प्रायः लहान मुलां-
स नेसायाच्या उपयोगी ती. ३ म-
द्यानें भरलेला जो शिसा ती.

बचनाग (पु. ना.) एक विषयुक्त कंद
आहे. २ त्याचें जें झाड तो.

बचबच (स्त्री. ना.) कोणेंक कार्याची
व त्या कार्यकर्त्याची दडवती.

बचाव (पु. ना.) उपद्रवकारक जें
काहींएक त्यापासून तो उपद्रव न

बाधता कोणेंकाचे योगानें सुरक्षित-
पणें होणें जी स्थिति तो.

बचावणें (धा. ना.) कोणेंकास बचा-
वानें विशिष्ट करणें.

बचेरी (स्त्री. ना.) उपहास्यता.

(फा. पु. ना.) मनुष्य, पशु

इ० कांचें लाहान जें अपत्य तों.

बच्छान (फा० स्त्री. ना.) छानेचा
विषडलेपण तो.

बछडा, बछडी, बछडें (पु. स्त्री.
न. ना.) लहान जें मनुष्य, पशु
इ० कांचें पुरुष स्त्रीरूपादि अपत्य
तो ती तें. [२ त्याची बी तो.

बजरबटू (पु. ना.) एक वृक्ष आहे.

बजाज (अर० पु. ना.) कापडाचा
क्रयविक्रय व्यापार करणारा तो.

२ (वि०) भांडखोर.

बजावणें (धा. ना.) कांहींक गोष्टी-
विषयीं सभाळ विसरून नको इ०
प्रकारें पुनः पुनः सांगणें. २ काहीं
एक दुर्घट काम अंगावर घेऊन सि-
द्धीस नेणें.

बजिन्नस (अव्य०) प्रत्यक्ष या अर्थीं
सांगणें, बोलणें, पाहणें, जाणें इ०-
कांचें वि०.

बट (पु. ना.) खभावानें ठेंगणा, पुष्ट,
आणि चालीस चांगला जो घोडा तो.

२ (न. ना.) लोखंडांत एक जाति
आहे. ३ (स्त्री. ना.) अंबाडी, ताग

इ० कांचे दाहावास इ० तंतु एकत्र
संबद्ध होऊन झाला असतो जो समु-
दाय तो. ४ कैसाची जी जटा तीस
म्हणतात.

बटकूर (न. ना.) निंदेने बटकीस म्हणतात.

बटछपाई (स्त्री. ना.) सरकारातून न्यूनाधिक मापाची चौकशी होऊन खरे मापावर छाप मारण्याचा व्यापार करिताना ती. २ व्याचे मापावर छाप मारिला त्याबद्दल व्यापासून द्रव्य घेतात ती.

बटणावळ (स्त्री. ना.) चालीचे नाण्यापेक्षा कमी जे नाणें तें बटाविलें असतां वर जो बट्टा द्यावा लागतो ती.

बटवडा (पु. ना.) पगार इ० वाटण्याचा व्यापार तो.

बटवा (पु. ना.) व्यास पांच चार पुढें असतात आणि डाकदोरा, उघड दोरा लाविला असतो अशी एक पिशवी आहे.

बटवाळ (वि०) (ग्रं०) भट. २ अनाचारी. ३ दोषी.

बटवी (स्त्री. ना.) लहान जो बटवा ती. [नजिनशी सारा तो.

बटाई (स्त्री. ना.) बटणावळ. २ ऐ.

बटिकार (पु. ना.) (ग्रं०) बाह्याकार.

बटीक (स्त्री. ना.) कुणवीण. २ मूळची गरत असून व्यभिचारांत प्रवृत्त होऊन त्याजवरच उपजीविका करत्ये अशी जी ती व त्याच मार्गे वरून लागली तिची कन्या नाही.

बट्टु (सं. पु. ना.) मुलाची मुंज झाल्यापासून सोडमुंज होईपर्यंत किं० तारुण्य प्राप्त होईपर्यंत तो.

बट्टा (पु. ना.) आपले जबळचे नाण्यास त्याच जातीचे नाण्यापेक्षा मो-

लानें जी हीनता असत्ये तो किं० तें नाणें देऊन त्याच जातीचें दुसरे नाणें घ्यावयाचें असतां समसंख्याक देऊन मूल्यकृत समता व्हावयास वर जो द्रव्यांश द्यावा लागतो तो. २ त्या सजातीय नाण्यास मूल्यकृत जें आधिक्य त्यास आणि तें विकलें असतां येतो जो वरताळा त्यासही म्हणतात. ३ लोकांनीं नांव ठेवण्यास कारणीभूत जो दोष तो.

बंड (फा० न. ना.) राजाज्ञा नसतां सैन्यादि जमवून एकांनं धनो व्हावें, एकांनं कारभारी इ० व्हावें आणि प्रजापासून खंडणी घ्यावी, मुळूख मारावा असें कांहीं उद्यत्न होते जें प्रकरण तें. २ तीतया. ३ साभुता इ० गुण अंगीं नसतां लोकांस वंचायाकरितां त्यांचे कोणी धरितो जें सोंग तें. ४ (ग्रं०) भाषात. ५ (वि०) बखेडखोर.

बडगा (पु. ना.) टोणपा.

बडबड (स्त्री. ना.) प्रयोजनशून्य जें बहुत भाषण ती. २ असंगत, निर्मूल, अशुद्ध इ० दोषयुक्त जें भाषण, ग्रंथ इ० ती.

बडवणें (धा. ना.) काठी, सोटा, घण इ० कांहीं कांहीं एक पदार्थ ठोकणें किं० वस्तू इ० पाषाणादिकावर उचलून आपटणें. २ बैल, टोणगा इ० कांचे आड ठेंवणें किं० त्यास त्या संस्कारानें विशिष्ट करणें. ३ (न. ना.) बडवण्याचें साधन टोणगा इ० तें.

बडा (वि०) मोठा.

बडाळी (स्त्री. ना.) एकमतपणा, द्रव्य

इ० कांचे अभावादे निमित्तानें जी अव्यवस्था ती.

बडिवार, वारू (पु. ना.) अतिशयोक्ति इ० रतिनें वर्णनविषये जो कोणेकाचा मोठेपणा तो.

बडेजाव (स्त्री. ना.) कोणेकाचा संपत्तिमूलक जो उत्कर्ष त्यास द्वाणतात. २ राजादिकापुढें चोपदारांनीं म्हणायाचा शब्द आहे.

बढई (पु. ना.) सुनारकाम करणारी एक जाति आहे.

बढती (स्त्री. ना.) संपत्ति, प्रतिष्ठा यांची जी चढती कळा ती.

बढाई (स्त्री. ना.) फुशारकी.

बणवी (स्त्री. ना.) (प्र०) वणवा.

बताडा (वि०) सामान्य रीतिपेक्षा आकारपरिमाण ब्याचें मोठें असा पदार्थ तो.

बताना, णा (पु. ना.) पागोड्याचे आन दुसरें लाहान सहान पागोटें घालतात तो.

बतावणी (स्त्री. ना.) ब्याचें सोंग आणिलें त्याच्या वर्तनाचें अनुकरणद्वारा जें प्रदर्शन सोंगाडी करितो ती. २ अल्प कि० नीरस जी काहीं गोष्ट ती श्रोत्यांस नीट दिसे अशी वनावून सांगण्याचा प्रकार ती.

वत्ती (स्त्री. ना.) दारवेचे बाण, फटाके इ० कांस पेटवायाकरितां दाखून घेऊलेंलें सूत इ० त्यास संबद्ध करितात ती. २ दिवा इ० कांचे वातिसही कदाचित् द्वाणतात. वत्ती लावणें म्ह० घर इ० कांस आग लावणें कि०

कड्या लावणें. ३ एक पागोटें उभें चिखून जीं अरुंद दोन पागोटीं कैरितात तीं प्रत्येकीं कि० तितक्या रुंदीचेंच विणलें असतें जें पागोटें ती.

वत्तीसलक्षणी (वि०) शास्त्रामध्यें स्त्रिया, पुरुष यांची उत्तम लक्षणे वत्तीस लिहिलीं आहेत तींहीकरून युक्त तो.

बद (पु. ना.) आडसंधीस गर्मीमुळें एक निमुख गळवासारिखें उठाण्ण होतें तो.

बंद (फा० पु. ना.) काहींएक पदार्थ बांधायासाठीं साधनभूत जो दोरी इ० कांचा तुकडा तो. २ तेंणेंकरून बांधिलें असतां पदार्थाभोंवता होतो जो रचनाविशेष तो. ३ अंगरखा, पालखीचा पडदा इ० कांस लाविला असतो जो कसा तो. ४ कोणेंक गोष्टीविषयीं अमुकानें, अमुक काळीं, अमुक रीतीनें, अमुक कारावें या बाहेर वत्तून नये असा शास्त्र, राजा, लोक इ० कांनीं केला असतो जो नियम तो. ५ कारागृहादिकांच्याठायीं जी प्रतिबद्धता तो. ६ दोन वर्षांचा जो कागदाचा तुकडा तो. ७ (वि०) गाति कुठित होऊन प्रतिबद्ध झाला जो मार्ग, व्यवहार, उदक, भाषण इ० तो. [कर्म तें.

बदकर्म (न. ना.) व्याभिचार इ० दु-

बदका (पु. ना.) शरीरादिकावर बुकीनें जो प्रहार तो. २ भित इ० कांवर टाकणें, मारणें इ० कांसाठीं घेतला कि० घेण्यास उद्देशिला जो वचक-

भर चिखल, शेण, लोणी इ० कांचि गोळा तो.

बदनकशा (फा० पु. ना.) कोणेकानें कीर्तीसाठी आरंभिला जो व्यापार ते इच्छित्याप्रमाणें सिद्धीस न गेल्यामुळें होय जी पचेरी तो.

बदनामी (फा० स्त्री. ना.) युद्धाच्या ठायी पलायन किं० आरंभिलेलें कार्य तडीस न गेलें इ० कारणांमुळें आजून होतो जो दुर्लौकिक ती.

बदफैल (फा० पि०) नीतिविरुद्ध आचार करितो तो. [नमत्त

बदमस्त (फा० पि०) पराकाष्ठेचा उबंदर (फा० न. ना.) ग्रामादिकांच्या आश्रयानें समुद्राचे किं० खाडीचे काठी जी गरबतें लागायाची जागा असते तें किं० तडिशिष्ट गांवीही ते २ समुद्राचा जो काठ तो.

बंदरसई, सही (वि०) जन्मार्गानें किं० खुशकीनें बंदरांत दाखल झाला जो पदार्थ तो.

बदल (अर० अव्य०) काहीं आपल्या जवळील वस्तु दुसऱ्यास देऊन त्यापासून विक्रय व्यवहारवाचून तय्यरिनिमित्तेंकर । काहीं दुसरें ध्यावें अशा संकेतानें देणें, करणें इ० कांचि पि०. २ अवश्य द्यावयाचें, द्यावयाचें, करावयाचें जे काही तदभावी त्या स्थानी त्याच्या प्रतिनिधित्वेंकरून देणें, घेणें, करणें इ० कांचि वि०. ३ काहींएक निमित्तांमुळें.

बदलणें (धा. ना.) मूळचा जो पदार्थ तो अन्यत्र नेऊन त्या ठिकाणी दुस-

रा त्याच जातीचा आणणें. २ फिरणें-तुर्तीयाथी.

बदला (अर० अव्य०) बदलप्रथम-द्वितीयाथी. २ (पु. ना.) कोणकासरूपये इ० नाणे द्यावयाचें असतां पारखून देतेसमयीं त्यांत जो वाईट ऐवज निघतो, जो पुनः बदलून द्यावा लागतो तो.

बदलामी (फा० स्त्री. ना.) आपण अपराध इ० मुद्दीचें केला नसतां किं० बुद्ध्या केला नसतां जें एकादें दुर्निमित्त प्राप्त होतें ती.

बदली (स्त्री. ना.) अधिकारादिक जीं अनेक स्थानें आणि अधिकारी इ० जे अनेक स्थानीं त्यांचा या स्थानींचा त्या स्थानीं त्या स्थानींचा निसऱ्या स्थानी इ० रूप जो स्थानभेद ती.

बदलौकीक (फा० सं.) (पु. ना.) दुष्कर्मादि आचरणमूळक जी अपकीर्ति तो.

बदसुरत (फा० वि०) कुरुर.

दसूर (फा० सं.) (पु. ना.) अपसूर.

बंदा (फा० पु. ना.) आपले दासत्वा जो पुत्र तो. २ ओशाळगतीमुळें दुसऱ्याचे आज्ञेत वागणे तो त्याचा. ३ (वि०) खुर्दा, पैसे, कवड्या इ० रूपेंकरून खंडरूप झालेला नव्हे असा अखंड जो रूपया, पैसा इ० तो.

बदाबद (अव्य०) वृक्षादिकांवरून आवे, फणसू इ० पडणें किं० निसरव्या भुयावर पाय निसरून माणसें इ० पडणें किं० शरीरावर बुक्या मारणें इ० कांचि वि०.

बंदिखाना (फा० पु. ना.) कारागृह.

बंदिवान (पु. ना.) राजादि प्रभूनी

स्वतंत्रपणे वागण्याविषयी प्रतिबंध क-

रून कारागृहादिकांच्याठायी ठेविला

असतो जो चोर इ० अपराधी तो.

बंदिशाळा (स्त्री. ना.) बंदिखाना.

बंदिस्त (फा० स्त्री. ना.) क्रिळा, वा-

डा, चौथरा, देऊळ, जेताचा बांध

इ० कांची विटा, दगड, चुना इ०-

कांनी जी रचना ती. २ क्रिळा, वा-

डा इ० इमारत ती.

बंदी (फा० स्त्री. ना.) काहीएक का-

रणाने काहीएक कार्यास जो प्रतिबंध

तो. २ चालता जो व्यवहार इ०

ग्याची गति कुठित होऊन जी अव-

स्थिति ती. ३ (सं. पु. ना.) राजा-

दिकापाशीं जो स्तुतिपाठक असतो तो.

बंदीजन (पु. ना.) स्तुतिपाठक.

बंदूक (तुर्कीभाषेत) (स्त्री. ना.) दारू-

च्या योगाने गोळी मारायाचे लोखं-

डाची नळी, दस्ता एतद्विशिष्ट यंत्र

आहे ती.

बंदोबस्त (फा० पु. ना.) चेतनाचे-

तन पदार्थ किं० कोणक व्यवहार

अव्यवस्थित होऊं नये म्हणून त्याचे

काहीएक नियामक साधनाने इष्ट

व्यवस्थेत जें स्थापन तो कि० तेंणक-

रून त्याची होत्ये जी तशा व्यवस्थे-

त स्थिति तो किं० अव्यवस्थित नहो-

तां राहावे असा जो त्या व्यवहारा-

दिकाचा स्थितिप्रकार तो.

बद्ध (अव्य०) काहीएक संख्यापरिमा-

णात किंचिन्मात्र न्यूनता किं० आ-

धिक्य यांचा जो अभाव त्याचें द्योत-

क त्या संख्यापरिमाणाचें वि०. उ०

तो गांव येथून बद्ध चार कोस आहे.

बद्धू (वि०) देवपशात् व्यभिचारादि दु-

ष्कर्म झाल्यामुळे लोकांनीं हा वाईट

आहे असें मानायाजोग्या योग्यतेस

पावला जो तो.

बद्ध (सं. वि०) बधन पावला तो.

बद्धक (सं. न. ना.) पोटामध्ये अजी-

र्णादि विकृतीमुळे जी स्वभावता तें

२ आपणास जाचायाजोग्या रूपांने

परिणाम पावले जें स्वकर्मादि तें.

बद्धकटाक्ष (सं. न. ना.) परस्परांचें

जें परम वैर तें.

बंध (सं. पु. ना.) बंद निसर्ग, साहा-

य्या, सातव्या अर्थाचाचून.

२ जेणेंकरून गुंतला जातो असा

स्नेह, माया, प्रबंध इ० तो.

बंधक (वि०) (ग्रं०) लोभी. २ (पु.)

विषयादिके. [भिचारिणी.

बंधकी (सं. स्त्री. ना.) दासी. २ व्य-

बध्णें (धा. ना.) कोणक गोष्टीवि-

षयीं वशकर्ता जो कोणक त्यास

कोणकानें तद्विषयीं वश होणें. २ उ-

भयसाध्य जो सवदा, विवाह इ०

तो उभयतांस वश करून निसर्ग्या-

नें बनविला जाणें.

बंधन (सं. न. ना.) बांधण्याचा जो

व्यापार तें. किं० तेंणकरून होतो

जो बांधलेपणा तें किं० त्याचें साधन

जें दोरी इ० तें. २ संसारादिकांत

गुतायास कारण जें मोहादिक तें.

बंधाटी (स्त्री. ना.) बंदप्रथमायी.

बंधारण (न. ना.) बंदचतुर्थी.

बंधिर (स. वि०) बहिरा.

बंधु (सं. पु. ना.) ब्याचे आईवापाचा जो पुत्र तो त्याचा. २ चुस्ता, मा-मा, भात, मावशी, गुरू इ० जे माता पितृ सस्थानिक त्यांचे जे पुत्र ते प्रयेकी. ३ धनी, गुरू, वन, व्यवहार इ० एक आहे ब्याचा भसे जे ते परस्पर म्हणतात. ४ आपण उपकारकर्ता, कैवारी जो कोणक ईश्वरादिक त्यास म्हणतात ५ बांधव

बंधुत्व (स. न ना) पराकाष्ठेचे जे सख्य त्यास म्हणतात.

बंधुवर्ग (स. पु. ना.) भाऊ इ० जो बंधूचा समुदाय तो.

बन (स. वन) (न. ना.) (प्र०) वृक्ष-समुदायानें विशिष्ट जो भूखण्डास तें. बनणे (धा. ना.) कोणिकास कोणिक कार्य करण्याविषयी कालावकाश, भतःकरणवृत्ति, द्रव्य इ० अवेक्षित असत्ये जी सामग्री त्यांचे आनुकूल्याने अनुकूल पडणें. २ अनेकांचे अनुमतेन व्हानयाचा देव, घेव, विवाह इ० व्यवहार तो सर्व अनुमते परस्पर अनुकूल होऊन घटनेस येणें. ३ कोणिकानें सुशोभित दिसायजोगे वत्तालकाराद रचनेनें विशिष्ट होणें इ०. [गी एक ऊर्णावस्त्र आहे.

बनात (स्त्री. ना.) प्रारण्याचे उपयोग-बनाव (पु. ना.) कार्य यथास्थित होण्यास जी अनेक साहित्ये पाहिजेत त्यांचे आनुकूल्याने तें कार्य सिद्ध झालें असता त्याजवर येतो जो सुष-

टितवणा तो. २ परस्पराने सयामाने काहीं विशिष्ट गुणादे उत्पन्न व्हांव असो काही पदार्थाचा असतो जो अनुकूल भाव तो. ३ सख्य.

बनावणे (वा. ना.) काही कार्य, गोष्ट इ० त्याच्या अनुकूल व्यापाराने बनावानें विशिष्ट दिसे असें सिद्ध करणें. बंध (पु. ना.) जलादिक उच उडविण्याचे यंत्र आहे. २ पदार्थाचें स्थूल व वर्णायाचें असतो हे विशेषण करितात

बेबाळ (वि०) भवाळ. २ (पु. ना.) (प्र०) समुदाय. ३ मोठा नाद.

बंद्या (पु. ना) विद्यादि गुणांनी र-हित असून शरीराने जो धष्टपुष्ट आणि दांडगा त्यास म्हणतात.

बभ्रा (पु. ना.) गुप्तरूपाने राखून ठेवायाची काही गोष्ट निची जी जनांत प्रसिद्धि तो. २ कोणिकाचे दुष्कर्मादि बाहेर पडल्यामुळे जी लोकामये त्याची हेत्ये उपहास्यता तो.

बयाद (अर० पु. ना.) तपशील.

बरकत (अर० स्त्री. न. ना.) द्रव्यादि लाभासाठीं आरंभिला जो काही-एक व्यापार त्याची जी सभावि-लेल्या फलानुरूप फलदूरता ती. किं० त्या व्यवहारापासून त्या कर्त्यास होत्ये जी लब्धता ती. २ काही-एक पदार्थ या या प्रकारें इतका व्यय झाला असतो सयामा अशी सभावना असत्ये तो तितका व्यय झाला तरी काहीं अवशेष राहातोच असें जें त्या पदार्थास आधिक्य येतें ती.

वरकंदाज (फा० वि०) बंदूकवाला शि-
पाई तो. [स्पर्धा.]

वरकशी, वरकस (फा० स्त्री. ना.)

बरखास (फा० वि०) विसर्जित क-
चेरी इ०कांचे वि०. [शरत्त आहे.]

बरची (स्त्री. ना.) भाव्यासारिखे एक

बरट (पु. ना.) (प्र०) चिखल.

बरटवोबळणें (धा. ना.) (प्र०) सा-
रवणें.

वरड (पु. ना.) एक क्षुद्र जंतु आहे;
जो हरभरे, तुरी इ०कांत उत्पन्न
होऊन तेंच धान्य पोखरून खातो
तो. २ (स्त्री.) माळजमीन.

वरतरफ (फा० वि०) अपराधादि
झाल्यामुळे धन्यानें मामलत इ० अ-
धिकारावरून केला जो च्युत तो.

वरदास्त (फा० स्त्री. ना.) पहीपाहु-
णा, शिष्ट, संभावित इ० जो कोणी
त्याला पाहिजे काय, नको काय इ
विचारून न्यूनता असेल तिचें पूरण
करविं इ० रूप त्याचा समाचार
घेव्याचा प्रकार ती. २ पशु, मूले,
वर इ० पदार्थांची निगा ती.

वरबटणें (धा. ना.) चिखल, इ०-
कानें हात इ० पदार्थ लिप्त होणें.

वरवंटा (वि०) (प्र०) वरवा.

वरव (स्त्री. ना.) (प्र०) बरेपणा
शोभा.

बरवा (वि०) (प्र०) चांगला, सुंदर
बरसात, साती (स्त्री. ना.) पावसा-
चा. २ पोव्यास एक शैत्यापासून
रोग हो. असतो ती.

बरहुकूम (फा० अर्थ०) व्याप्रमाणें.

रळणें (धा. ना.) निद्रा, मूर्छा इ०
कांत कोणेंकानें असंगत बडबडणें.

रा (वि०) उत्कृष्ट चांगला असो
को नसो परंतु हा वाईट असे नांव
झाला ठेवता येत नाही म्ह० कोणेंक
कार्याचा निर्वाह सरासरी जेणेंकरून
होईल अशा योग्यतेचा जो मनुष्य
गोष्ट, पदार्थ इ० तो. २ दुखण्यापा-
सून नुक झाला जो दुखणार्हत तो.

वराडी (वि०) खाण्या पिण्याचे पदा-
र्थांची चवन पाहतां अरव चरव पुष्क-
ळ खाण्याचा स्वभाव झाल्याचा त्यास
निदनें झणतात. २ खाण्या पिण्याचा
पदार्थ पाहिला असतो भीड न धरि-
ता मागावा, दुसऱ्यानें किती दिलें
तरी तप्त होऊं नये असा स्वभाव व्या-
चा ती.

वरावर (फा० वि०) तुल्य, समान.
२ अधिक उणा नव्हे ती. ३ सहव-
र्तमान इ०.

वरावरी (फा० स्त्री. ना.) समता.

२ अधिक द्रव्यादि लाभासाठीं आरं-
भिला जो साहुकारी इ० व्यापार त्यांत
तोटा किं० नफा न होतो जे मूळचें
द्रव्य त्याची मूळ परिमाणरूपानें जी
स्थिति ती. ३ धनी आणि चाकर
इ० जे उत्कृष्ट निकृष्ट त्यांचा परस्पर
स्पर्धादि संबंध झाला असतां ह्यांचे
जो समान योग्यता ती.

वरीक (अर्थ०) वाक्यालंकार आहे.

वरीगत (स्त्री. ना.) धडगत.

वरू (पु. ना.) व्याची प्रायः लेखणी
करितात असा एक तृणवृक्ष आहे.

बरें (वि०) हितरूपेंकरून विरक्षित बलाढ्य (सं. वि०) विशेष बल आहे जें लाभ, आरोग्य इ० तें. २ (अव्य०) व्यास तो.

काहींएक गोष्ट मनांत घेऊन अंगी- बलात्कार (सं. पु. ना.) तें तें कर्मादि कारली अशा अर्थाचें द्योतक उद्गारा- होण्यास कर्त्याची प्रीति, नीति, का- लमाहात्म्य इ० जी प्रसिद्ध अनेक लकारांतेंकरूनही प्रयोग होतो.

बरेंवाईट (नं. ना.) आरोग्यादिरूप बरे आणि रोगादिरूप वाईट तें.

बर्फ (फा० न. ना.) आकाशातून द- हिवर पडून थंडीच्या योगानें थिजते तें बल, ल (सं. न. ना.) अर्थमात्राचे अंगी शरीरदृढता, विद्वत्ता, धनि- कता इ० जो धर्मविशेष असतो तें. २ सैन्य.

बलक (पु. ना.) कोरफड इ०कान जो बुरुबुळीत केवळ पातळ नव्हे, केवळ दाट नव्हे असा द्रव्यांश वि- शेष असतो तो आणि तत्सजातीय कृतीएक पुष्पें, फळें, पत्रें इ०का- यासून निघतो जो द्रव्यांश तो.

बलकुबल (स्त्री. ना.) काहीएक सं- भाव्यमान जो संकटप्रसंग ती.

बलंगो (स्त्री. ना.) (प्र०) बाजरीच्या निबुराचें कसपट किं० नें दातान अ- डकल्यानें होतें दुःख ती. [लाळ्य तो.

बलवत्तर (वि०) अतिशयित जो व- बलहा (सं. पु. ना.) इंद्र.

बलाई (स्त्री. ना.) बलाय.

बलागत (स्त्री. ना.) आपण उद्योग न करिता बळेंच प्राप्त होतें जें क- ङ्गा इ० लचाड ती.

बलांडा (वि०) (प्र०) विद्या, बुद्धि, पराक्रम इ०कानें मोठा तो.

बलात्कार (सं. पु. ना.) तें तें कर्मादि होण्यास कर्त्याची प्रीति, नीति, का- लमाहात्म्य इ० जी प्रसिद्ध अनेक निमित्तें आहेत त्यांचा अभाव अस- ताही तें तें कर्मादि प्रवृत्त व्हांवें म्हणून त्यावर केवळ बलाचा प्रयोग करि- तात तो.

बलाबल (स. न. ना.) वाद प्रतिवा- दादि दोन पक्ष त्यांतून एकास सवलत आणि दुसऱ्यास दुर्बलत्व असतें तें.

बलामत (फा० स्त्री. ना.) बलागत. बलाय (स्त्री. ना.) इडापिडा.

बलावणें (धा. ना.) पाचारणें. २ (न.) आमंत्रण.

बलाहक (सं. पु. ना.) (प्र०) मेष.

बालि, ली (सं. पु. ना.) देवता, पि- शाच इ०कांचे प्रतिवर्त्य अज्ञाचा गो- ळा इ० किं० मांस, पशुपक्षी मारू- न किं० जिताच अर्पितात तो.

बलिष्ठ बळिष्ठ (सं. वि०) अति- बलाढ्य तो.

बली, ली (सं. वि०) बलाढ्य. २ बाली.

बलुतें (न. ना.) गावचे वतनदार जे उगाध्या, जोशी न्हावी, परीट, इ० त्यांस चाकरी बहल द्यावें लाग- ते शेतावर धान्यादि तें. २ तीं जी बारा वतनें त्यांस प्रसंगविशेषां म्हणतात.

बलुम (पु. ना.) भाल्यासारखा एक शस्त्रविशेष आहे.

बशर्त (फा० स्त्री. ना.) काहीं का- बसवण्णा (पु. ना.) जंगमाचे देव-
याविषयीं यत्नाची पराकाष्ठा ती. ज्यांत देवतारूप नंदी भसतो तो.

२ (भव्य०) यत्नाची पराकाष्ठा बसवा (सं. वसु) (पु. ना.) महदे-
वरूढ.

बस (फा० भव्य०) पुरे. २ (स्त्री.) बसवी (स्त्री. ना.) कसवीण इ० कांस
यापुढे उत्कर्ष व्हावयाचा राहिला निंदेनें झणतात आणि तिच्या आ-
नाही भजी कोणेक व्यवहाराची प- रोपानें निर्लज्जतादिगुणविशिष्ट जी
राकाष्ठेची पूर्तता ती. गत तिलाही झणतात. २ ज-

बसक (स्त्री. ना.) भनेकांनीं बसावें गममताची कसवीण ती.

झणून सभामंडप इ० कांत आस्तरले- वस्त (सं. पु. ना.) (घं०) बौकड.

ले रुजामा, सत्रजी इ० ती. २ प- वस्ता (फा० पु. ना.) वस्ताचें लाहान
दार्थमात्राचा आभाराशीं संबंध हो- दिंडासारखें बंधितात गांठें तो.

ऊन राहायाचा जो अधोभाग ती इ०. २ (वि०) राजादिकांचा बसायाचा
बसकर (स्त्री. पु. न. ना.) सभा इ० नेहमीचा खासा घोडा तो.

काच्या ठायीं बसायास घालायाच्या वस्तान (न. ना.) काहीं एक कार्य, गो-
उपयोगी रुजामा, सत्रजी इ० तो ण इ० कांचा बेतवात तें.

ती तें. बहकणें (भा. ना.) कोणेकानें उद्दे-

बसणें (भा. ना.) केवळ आडवें न शिल्ले स्थळीं जावयाचा जो मार्ग त्या-
पडती पायांचे संबंधानें जी शरीरास पासून भ्रष्ट होऊन केवळ भलत्याच
उच्चता येथे तिनकी मात्र नाहींशि मार्गास लागणें. २ गृहस्थपणा, स-
व्हायाजोगें पायांचे आकुंचनानें कि० भयपणा इ० कांचा उचित जो व्यव-
इनर अंगठे टंकल्यानें जी स्थितिविशेष हारमार्ग, रीति त्यास सोडून दु-
होती तेणेंकरून राहाणें. २ पक्ष्यांनीं व्यसनार्थ छंद लागल्यामुळे केवळ
वृक्षादि आभारावर पक्ष संकुचित भलत्याच रीतींत शिरणें. ३ कोणेक-
करून काहीं एक काळ स्थितिविशि- विषयीं कल्पना चालायाचें जें संभान
ष्ट होणें. ३ चाबूक, छडी इ० श- तें सुटून अंतःकरणवृत्ति भलत्याच
रीरादिकांवर प्रहार होई असा ला संधानाकडे लागणें कि० कोणतेंच
गू होणें कि० तो प्रहार, सपाटा इ० संधान न लागती भ्रमांत पडणें.
लागू होणें. ४ सावकारी इ० व्यव- ४ त्या मनुष्यानें तशा प्रकारानें युक्त
हार, संपत्ति इ० कांनीं बसणें झ० होणें. ५ मालाची किंमत इ० मन-
अपकर्षदशेतें पावणें. ५ काहीं एक स्त्री हाकणें.

व्यापाराचेठायीं प्रवृत्त जो कोणाएक बहर (फा० पु. स्त्री. ना.) कोणेक
याणें तो व्यापार सोडून उगीच रा- पदार्थाची अपकर्षाचे पूर्वीची बऱ्क-
हणें. ६ जेजं लागणें इ०. र्वाच्या पूर्णतेनें विशिष्ट जी दशा ती.

- २ नृत्य, गायन इ०कांचा पराक्षि-
चा जो रंग ती. [तो.]
- बहळ (सं. बहल) (वि०) उपयोग-
पेक्षा मोठे जें स्थळ तो. २ (प्र०)
बहुन.
- बहाणा (का० पु. ना.) वास्तविक
अंश आच्छादित करून दुसऱ्यास
वंचिते झणून करितात जें मिथ तो.
- बहादर, दूर (का० वि०) वाद,
युद्ध इ०कांत जो शूर तो. २ अ-
सावी तो विद्या, कला इ०कांत पु-
रा जो प्रवीण तो.
- बहार (पु. स्त्री. ना.) बहर.
- बहाळी (स्त्री. ना.) (प्र०) साजुकपणा.
२ बहुवपणा. [बहिरा तो.]
- बहिरट (वि०) बहिरा. २ किंचित्
- बहिरा (सं. बहिर) (वि०) ब्याला
काही ऐकूं येत नाही असा जो
कान तो. आणि तशा कानाचा म-
नुष्य तो. २ वायु इ० विकृतीमुळे
ब्याची शुद्धि गेली असा जो हात,
पाय इ० अवयव तो. [साकडेस जाणें.]
- बहिर्दिशेस जाणें (धा. ना.) पर-
बहिर्मुख (वि०) आत्ममुखाची गोडी
ब्यासलागली नाही अतएव संसारिक
विषयाकडे ब्याचे चित्ताचा ओष तो
आणि तें त्याचें अंतःकरण तो.
- बहिलपिका (स्त्री. ना.) ब्याचे अ-
र्थ पूरणास बाहेरचें पंदादि व्याचें
लागते असा कूटरूप कवितेचा एक
प्रकार आहे.
- बाहिष्कार (सं. पु. ना.) कोणेकापा-
सून अगम्यागमनादि दुष्ट कर्म घड-
- ल्यामुळें ज्ञातीच्या बाहेर जी त्याची
स्थिति करितात तो. [तो.]
- बहुचक्र (वि०) चावट जो मनुष्यादि
बहुड (पु. ना.) (प्र०) कृपावृष्टीचा
वर्षाव. [२ फिरणें. ३ उडणें.]
- बहुडणें (धा. ना.) (प्र०) मार्गे सरणें.
- बहुडा (पु. ना.) (प्र०) वर्षाव.
- बहुतकरून (अव्य०) प्रायशः.
- बहुतेक (वि०) यत्किंचित् अंश सोडू-
न सर्व.
- बहुधा (सं. अव्य०) बहुनकरून.
- बहुनायकी (स्त्री. ना.) राब्यादि व्य-
वहारावरून अनेक मतांचे जे अनेक
मनुष्य त्यांचें जे सत्ताक्रांत्य ती.
- बहुभाष, भाषी (वि०) निष्कारण
बहुन बोलतो तो.
- बहुमत (सं. न. ना.) कोणेक गोष्टी-
विषयी असतें जें बहुतांचें संमत तें.
२ (वि०) बहुतांचें संमत आहे ब्या-
विषयी असा जो शास्त्रार्थ इ० तो.
- बहुमान (सं. पु. ना.) शिष्टादिकांचा
आदरपूर्वक सन्मान तो.
- बहुरणी (वि०) (प्र०) गाभणी जो
गाय म्हैस इ० तो.
- बहुरूपी (पु. ना.) नटांमध्ये एक
जाति आहे; जो नानाप्रकारचीं सोगे
अणून उपजाविका करितो तो.
- बहुल (सं. पु. ना.) कृष्णपक्ष.
२ (वि०) वद्य.
- बहुवस (वि०) (प्र०) बहुन. २. सर्वज्ञ.
- बहुवसपण (न. ना.) (प्र०) सर्वज्ञत्व.
२ पुष्कळपण.

बहुशः, बहुशा (सं. अव्य०) बहुधा.
बहुश्रुत (पु. ना.) थोडथोड्या सर्व
विद्या व्यापणे पाहिल्या आहेत असा
तो.

बहुसाल, साळ (वि०) (प्र०) बहुत.
बहुळ (वि०) (प्र०) भरित. २ वद्य.
बहुळणें (धा. ना.) (प्र०) व्याकुळ
होणें.

बळकावणें (धा. ना.) दुसऱ्याचा प-
दार्थ हाताखाली आला तो परत द्या-
वा असें न्यायतः असताही न देतां
बळानें आपणागशीं राखणें.

बळजोरी (स्त्री. ना.) बलात्कार.

बळद (न. ना.) दाणे इ० सोडवाया-
करितां भिंतीमध्ये पोकळी राखून
जें स्थळ करितात ते. २ सोवळ्याचे
पदार्थ, लोणचे इ० ठेवायसाठीं भो-
वनाळी विटा, माती इ० कांचा परि-
घ करून जें आवृत स्थळ करितात ते.

बळबंड (वि०) (प्र०) दांडगा.

बळस, बळसें (पु. न. ना.) मुखांतून
जो द्रवरूप बुळबुळीत मलाश
निघतो ते.

बळावणें (धा. ना.) उत्तरोत्तर उल्क-
र्षदशा पावायास कारणभूत जें बळ
तद्विशिष्ट रोग, शत्रु, पाऊस इ०
कांती होणें.

बळिभद्र, भद्रा (वि०) कपाळकरंटा
जो शास म्हणतान.

बळीकरण (न. ना.) (प्र०) निरोगी
करण. २ उतार.

बळें (अव्य०) दाटून.

बक्षी (पु. ना.) बक्षी.

बक्षीस (न. ना.) बक्षीस.

बा (पु. ना.) बाप. २ प्रायः मनुष्य,
देव यांच्या नामापुढें बहुमानार्थ हा
शब्द लागतो. ३ मोरोबा, विठो-
बा इ० प्रेमानें पुत्रादिकांसही या श-
ब्दाने व्यवहार करितात. ३ संवोध-
नार्थक अव्यय. [वागतो तो.

बाइलबुद्धया (वि०) बाइलेचे बुद्धीनें

बाई (स्त्री. ना.) मानोश्रीस किं० ति-
चेसारखी कोणी वडील प्रतिनि-
जी स्त्री तीस या नांवानें व्यवहारि-
तात. २ त्रियाचे व्यावहारिक ना-
वापुढें आदरार्थ याचा प्रयोग होतो.
३ वडील जावेस किं० कोणी प्रति-
ष्ठित श्रीमंत स्त्री तीस म्हणतान.

बाईल (स्त्री. ना.) व्यावहारिक जिवें
लग्न किं० पाट झाला ती त्याची.

बाउला (पु. ना.) (प्र०) बाहुला,
पुतळा.

बाऊ (पु. ना.) मुलांस भय दाखवि-
तेसमयीं भयंकर जे सर्व व्याघ्रासून
किडा, मुंगी इ० सर्व पदार्थ त्यास
झणतात, किं० तसेंच शरीरावरून
फोड, क्षत इ० त्यास झणतान.

बांक (पु. ना.) वसावयाकरितां घडों-
चासारखा काष्ठाचा पदार्थ करितात
तो. २ काष्ठादिकांचे भंगी असत्ये
जी वक्रता तो. ३ परस्परांच्या भंतः-
करणाचा जो विरुद्धभाव तो.

बाकस (वि०) असावा त्या सत्वांशेंक-
रून जो रहित तो. २ (पु. ना.)
(प्र०) रस काढून घेतल्यावर अवशिष्ट
जी जंसाची चोपटी इ० राहते ती.

बाँका (वि०) दुसऱ्याने जिंकून हस्त-
गत करायस अशक्य असा जो कि-
त्ता, शिपाई इ० तो. २ (पु. ना.)
मुखानें बाजवायाचें एक वाद्य आहे
तो.

बाकी (भर० स्त्री. ना.) काहींएक प-
दार्थ, गोष्ट इ० कांचा देणें, घेणें, बो-
लणें इ० क्रियांनीं निःशेष न होतां
जो राहिला उर्वरित अंश तो.

बाकीसाकी (स्त्री. ना.) बाकी इ० तो.

बाग (फा० पु. स्त्री. ना.) उपवन.

बागडणें (भर. ना.) कुत्रां, मांजरे
इ० कांतीं आनंदांत उज्या मारणें,
खेळणें.

बागडी (स्त्री. ना.) (प्रं०) चेष्टा.
२ बहुरूप खेळ. [इ० तो.

बागवगीचा (फा० पु. ना.) बाग
बागशाई (स्त्री. ना.) गृहादिकापुढें
न्यळास रम्यता यावी झणून फुलझाडें
केळी इ० वृक्ष लावितात ती.

बागा (पु. ना.) (प्रं०) आकार.
२ मार्ग.

बागाईत (फा० न. ना.) पाटाच्या
किं० विहिरीच्या पाण्यानें करितात जें
नारळी, पोफळी, केळी इ० जिव्रव
तें किं० तें जिव्रव करायोजोगें सो-
यीचें स्थळ तें.

बागीबळ (न. ना.) (प्रं०) कंठ.

बागु (पु. ना.) (प्रं०) मार्ग. २ बाग.

बागूल (पु. ना.) मुलास भय दाख-
विण्यासाठीं एक भयंकर प्राणी क-
ल्पून त्यास हें नाम ठेविलें आहे.
२ मुझांनीं भयान झणून भयंकर जें

सोंग भाणितात त्यास झणतात.

बागेसरी (स्त्री. ना.) कानठ्या रागांत
एक भेद आहे. २ सोनाराची जो
शेगडे ती.

बाचकणें (भा. ना.) काहींएक गो-
ष्टीविषयीं अंतःकरणानें धरिलें असतें
जें संधान त्यापासून काहीं कारणानें
भ्रष्ट होऊन चकितप्राय होणें.

बाचणें (भा. ना.) तंडणें.

बाज (स्त्री. ना.) खाटलें. २ वचक.

बाजत (फा० अव्य०) शिवाय.

बाजा (पु. ना.) (प्रं०) पलंग.

बाजा (पु. ना.) अनेक वाद्यांचा गज-
र तो.

बाजार (फा० पु. ना.) दुकानें मांडून
क्रयविक्रयादि व्यवहार जेथें होत अ-
सतो ती जागा तो. २ तीं दुकानें व
उदमीलोक यांचा जमलेला जो समु-
दाय तो. ३ गुप्त गोष्टींची सर्वत्र प्र-
सिद्धि तो. ४ अव्यवस्थेनें कोणिकाचे
घरीं चालला असतो जो संसारादि
व्यवहार त्यास आणि त्या घरासही
झणतात.

बाजारअफवा, आफवा (स्त्री. ना.)
कोणक वर्तमानाविषयीं लेखपत्रादि
प्रमाणाचें प्रत्यक्ष नसतो त्याविषयीं
जनमुखानें श्रवण होत असत्ये जी
अफवा ती.

बाजारकरी (पु. ना.) बाजारांतलें जें
दुकानदार किं० बाजारांत जिनस-
पांस घ्यावयास गेले जें मनुष्य ते
प्रत्येकीं. [अफवा.

बाजारबातमी (स्त्री. ना.) बाजार

बाजारबुगों (फा० न. ना.) लडाऊ फौज सोडून दुकानदार, बायका पोरें इ० जें लष्करांत खटलें असतें तें.
२ काहींएक कार्याविषयीं उपयोगी मनुष्याशिवाय जो मनुष्यसमुदाय जमला असतो त्यास झणतात.

बाजारभाव (पु. ना.) बाजारांत चालला असतो जो जिनसापानसाचा दर तो. [मर्थविद्या ती.

बाजीगरी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) मंत्रसा-
बाजू (फा० स्त्री. ना.) पदार्थमात्राचे वाम दक्षिण जे पार्श्वभाग ते प्र० कि० तदुपलक्षित जे दिग्बिभाग ते प्रत्येकीं. २ पदार्थमात्राचे सभोवने जे विभाग ते प्रत्येकीं कि० तदुपलक्षित जे दिग्बिभाग ते प्र०. ३ फार मोठी जी सत्रंजी ती. ४ परस्पर पर्धेनें प्रवृत्त जे वाद, युद्ध इ० त्यांचे जे दोन पक्ष ते प्र०. ५ अत्रू जांवी, सर्वसें नाश व्हावा असा जो कोणकावर येतो संकटसमय ती. ६ बाजी.
बाट (पु. ना.) वाटलेपणारूप जो दोष तो. २ (वि०) बाडगा.

बाटगा (वि०) अष्ट जो मनुष्य तो.
बाटणें (धा. ना.) नीच जातीशीं यो-
निसंबंधादि संबंध कि० अभक्ष्यभ-
क्षणादि दुष्कर्म केल्यामुळे स्वजाती-
यांशीं अव्यवहार्यताप्रयोजक दोष ते-
णेंकरून युक्त होणें.

बाटूक (न. ना.) जोधळ्याचीं ओलीं लाहान जीं ताटें तीं प्रत्येकीं.

बाट्या (वि०) वाटलेला जो मनुष्य तो.
बाँठ (स्त्री. ना.) भावा जून झाला

झणजे त्याचे बविर कठिण होतें जें कवच ती.

बाड (न. ना.) वैद्यक, द्योतिष इ० ग्रंथांचे वेंचे वेंचे लिहून जी वही के-
ली असत्ये तें. २ कोणिक स्थळ आ-
वृत्त व्हावें झणून कनथाचें कि० शेर, निवडुंग इ० काचें करितात आ-
वरण तें.

बांड (पु. ना.) बणाख लुगव्यांत एक भेद आहे. तो तरणा बांड आहे झणजे तरुण असून निरोगी आहे. २ कणसावाचून जोधळ्याचें ताट तो.
बाडगा (वि०) मोठा हरामी जो मनुष्यादि तो.

बांडा (वि०) ब्याचे अंगाची मुई एका रंगाची असत्ये आणि पट्टे इतर रं-
गाचे असतात असा जो बैल, कुत्रा इ० पशु तो. २ कदाचित तशा रं-
गाचे वस्त्रासही झणतात.

बाण (सं. पु. ना.) धनुष्यानें माराया-
चा जो तीर तो. २ लोखंडाचे नळींत दाखू खचून त्यास काठी बांधून के-
ला असतो जो आयुधाविशेष तो. ३ तसाच कागदाचे तोव्यांत कि० कळकाचे नळकळ्यांत दाखू भरून करितात जो पदार्थ तो. हातचा बाण गमावणें म्ह० वादादि व्यवहारीं आपले इच्छितानुरूप सिद्धि होण्यास आपल्या-
पाशीं असतें जें काहीं साधन तें दव-
डणें. ४ मनुष्यनिमित्त नव्हे जें शि-
बलिंग तो.

बाणणें (धा. ना.) काहींएक गोष्ट म-
नांत पुरतेपणीं ठसणें. २ (ग्रं०) अ-
नुभवास येणें. ३ प्रवेशणें, प्रवेश होणें.

बाणा (पु. ना.) विद्वत्ता, धनिकता, शूरत्व इ० गुणसमुदाय जो त्यांतील ज्या गुणास पुढे करून वागतो तो त्याचा.

बाणी (स्त्री. ना.) ध्रुपद, ख्याल, श्लोक इ० एकच असता झणायाच्या ज्या अनेक चाली त्या प्रत्येकीं. कणीवर येणें म्ह० निकरावर येणें. २ जेथें जो उद्योगादि करायाचा त्यांत किंचित् अंतर पडल्यास जें प्राप्त होतें मोठें संकट असा जो त्या त्या व्यवहाराचा जपून संभाळयाचा समय तो. ३ बाणा.

बाणीदार (वि०) चांगली आहे बाणी ज्याचा असें जें गाणें, झणणें इ० तो. २ ज्या ज्या विद्याकलादिकांचा जो बाणा बाळगतो तो त्या त्या विषयीं.

बात (स्त्री. ना.) गप.

बातमी (स्त्री. ना.) दूर देशादिपरोक्ष स्थळींचें जें काहीं वर्तमान तो.

बातल (भर० वि०) खोटें जें वर्तमान, भाषण, लेख इ० तो. २ तें बोलण्याचा स्वभाव ज्याचा असा मनुष्य तो.

बात्या (वि०) निर्मूल खोटेंच काहीं वर्तमान कल्पून सांगण्याचा स्वभाव ज्याचा हो.

बाद (वि०) वजा केला तो.

बादशाह (फा० पु. ना.) पातशाह.

बांदवडी (स्त्री. ना.) (घं०) अर्धनत्ता.

बांध (पु. ना.) उदकादिकांच्या प्रतिबंधार्थ दगड, चुना, किं० माती इ०-कांचा जो रचनाविशेष करितात तो. २ बंदप्रथमद्वितीयाधीं. ३ शेतज-

मानीत पेरव्यावांचून राखिली जी पक्षी तो.

बाध (सं. पु. ना.) शब्दादि प्रमाणानें कोणिक कर्मादिकास येत्ये जी प्रतिषिद्धता तो किं० कोणिक कर्मादिकास असत्ये जी प्रतिषेधकता तो. २ प्रत्य-वाय.

बाधक (सं. वि०) ज्या वचनादिकांचे स्वविषयीं बाध करणारे जें विशेषविधि आदिरूप प्रमाण तो त्याचा. २ कोणिक व्यवहारास प्रातिकूल जें लेख, पत्र, कर्म इ० तो. ३ प्रत्ययाप-कारक.

बांधणी (स्त्री. ना.) गृह इ० बांधण्याचा प्रकार तो. २ घर इ० बांधण्याचा जो व्यापार तो.

बाधणें (धा. ना.) केलेलें कर्म, सेविलेला पदार्थ किं० झालेली काहीं गोष्ट इ० तो उपद्रवरूपानें परिणत होणें. २ पिशाचानें कोणिकास उपद्रवदायक होणें. ३ काहींएक वचनादिकानें कोणिक वचनादिक बाधयुक्त होणें.

बांधणें (सं. बंधन) (धा. ना.) वस्तुतः निराळे निराळे जे पदार्थ ते एकत्र संयुक्त करून त्याणीं वियुक्त न होता तसेंच संयुक्तपणें राहावे झणून सूत्र, वारं इ० कांचे वेष्टनानें इ० विशिष्ट करणें. २ घर, फूल, नौका इ० दगड, चुना, माती, लाकूड इ० पदार्थांनीं तत्तदाकारविशिष्ट रचनेनें निर्मिणें. याचे अर्थ अनेक आहेत ते विस्तारभयात्तव घेतले नाहींत.

बांधव (सं. पु. ना.) भाऊ, चुलता इ० जे स्वगोत्रांचे किं० मामा, श्व-

शुर इ० जे सोयरे धायरे इ० स्व-
संबंधी ते प्र०.

बाधा (सं. स्त्री. ना.) पिशाचादि-
कृत जी पोडा ती. २ (ग्रं०) निरास.
बाधा (पु. ना.) शरीराचे हस्तपादा-
दि अवयवांच्या सज्जिवेशाचा जो प्र-
कार तो.

बांधाटी (स्त्री. ना.) ओवण इ० कांस
बळकटी यात्री द्वाणून व्या त्यास म-
ध्ये मध्ये उभ्या काव्या बांधितात त्या-
प्र०.

बांधाबांध (स्त्री. ना.) अनेक ओझीं-
वाझीं इ० बांधण्याचा जो व्यापार तो.
बाप (पु. ना.) व्याचे वीर्यापासून जो
उत्पन्न झाला त्याचा तो. २ दत्तक-
त्यादिरूप जें गौण पुत्रत्व किं०
कन्यात्व व्यास आहे त्याचा तो. ३ ग्रं-
थादिकांत संकारानें या शब्दानें
संकोभन करितात. तो बापास बाप
म्हणायाचा नाही म्ह० हिशेबाचे वा-
जवी गोष्टीस कोणाची मुरवत धरा-
याचा नाही असा खडखडीत स-
भावाचा.

बापजन्मांत, बापजन्मीं (अव्य०) ज-
न्मल्यापासून हाकाळपर्यंत.

बापजादे (पु. ना.) वाडवडील.

बापडा (पु. ना.) प्रकृतीचा गरीब
निरपराध असून काहीं संकटांत
सांपडलेला जो मनुष्यादि त्यास क-
रुणच्या कळवळ्याने व्यासमयीं म्हण-
तात. २ उदासनिपणा असतां त्याचे
द्योतनार्थ याचा प्रयोग होतो. उ०
करा बापडे माझे काय गेलें.

बापया (पु. ना.) बाप्या. २ (ग्रं०)
चातक पक्षी.

बापिक (पु. ना.) (ग्रं०) कुत्रपरंप-
रागत धर्म, कुलधर्म. [नाथ, दान.
बापुडा (वि०) (ग्रं०) बापडा, अ-
बापेया (पु. ना.) (ग्रं०) चातक पक्षी.
बाप्या (पु. ना.) बाल्य जाऊन प्रौढ
दशा प्राप्त झाली व्यास तो.

बाब (अर० स्त्री. ना.) कानू.

बाबडे (वि०) (ग्रं०) भाजलेले.

बाबत, द (फा० अव्य०) काहीं-
कानिमित्तें. २ (स्त्री. ना.) काहीं
निमित्त. [तो व्या जमिनींत तें.
बांबर (न. ना.) सर्वदा चिखल अस-
बाबरझोटी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) खा-
लीं लोवायाजोगे मस्तकावर पादले-
ले केंस ती. २ भयंकर जे सुटलेले
मोकळे केंस ती.

बाबळपडणें (धा. ना.) (ग्रं०) ब-
हुन होणें. २ वृक्ष इ० कार्त्तानें वि तारणें.
बाबळैजणें (धा. ना.) (ग्रं०) बाबळ
पडणें.

बाबुळी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) शेकाळ.

बायको (स्त्री. ना.) मनुष्यादि जीव-
जातीमध्ये अवांतर दोन दोन भेद
आहेत त्यामध्ये व्याच्या पोटी गर्भ
राहून प्रसव होतो तो जीव तो.

बायणी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) बायदा.

बार (फा० पु. ना.) तोफ, बंदूक इ०
कांत आवाज काढायासाठीं भरली अ-
सत्ये जीं दाखू तो किं० तेंगेकरून
होतो जो अवाज तो. २ फटाफा इ०-

काचा तसा जो अवाज त्यास प्रसंगा-
नुरूप झणतात. बार भरणें म्ह० को-
णकास काहीं व्यवहारीं आपल्या इ-
च्छेनुरूप वर्मण्याविषयीं एकांतीं शि-
कवून ठेवणें. बार उडविणें म्ह० का-
हीं एक कामास साधक जी सामग्री
निची सिद्धता गुरुरूपें यथास्थित क-
रून ठेवून तें इच्छित काम अक-
रमान आरभून एकाएकीं संपवून टाक-
णें. अवृक्ष लनादिकांस त्याच्या काला-
च्या अनुरोधानें फळें, पुष्पें, किं०
पानें यांचा उद्गम होऊन तींहीं तींहीं-
करून समृद्ध असावें अशा व्या-
वारांवर अवस्था प्राप्त होतात त्या
प्रत्येकीं. बार करणें म्ह० हुंडी, रो-
खा, चिटी इ० वही इ० कांवर लि-
हून ठेवणें.

बारगळ (वि०) सच्छंदी.

बारगीर (फा० पु. ना.) सरकारचे पा-
गेचे घोड्यावर स्वार होऊन लश्कर
इ० दिकांत चाकरी करितो तो.

बारदान (फा० न. ना.) तेल, तूप,
धान्य इ० जिन्नस साठवून ठेवायाचे
उपयोगी जें बुधला, कणिंग,
पोतें इ० तें. २ जहाज इ० कांवर
माल, मनुष्य इ० रूप येते ओक्षें तें.

बारनिशी (स्त्री. ना.) कागदपत्र, हुं-
डी, इ० बार करण्याचा जो व्यापार
तो.

बारभाई (स्त्री. ना.) कोणक व्यवहा-
रीं अन्यवस्थाप्रयोजक अनेक मतांचे
जे अनेक त्यांचें सत्ताक्रांतत्व जें येतें ती.

बारमहां (अव्य०) बारा महिने.

बारमास (अव्य०) बारमहां.

बारंव (स्त्री. ना.) थोर जी विहीर ती.

बारी (स्त्री. ना.) डोंगर, झाडी यांच्या
आश्रयामुळें जेथें चोर, व्याघ्र इ०-
कांची संभावना असत्ये अतएव मा-
गस्थीस भयंकर असें जें स्थळ ती.

२ पालटप्रथमाथीं. ३ वारा किं०
प्रकाश यावा म्हणून गृहादिकांस जी
खिडकीं राखिली असत्ये ती.

४ (घं०) (पु. ना.) छत्र धरणारा तो.

बाल (सं. न. पु. ना.) अर्भक. २ पु-
रुषरूप जें अर्भक तो. ३ अज्ञान जो
त्यास म्हणतात. ४ केश. बाल-
बालखुष होणे म्ह० पराकाष्ठेचें खुष
होणे.

बालक (सं. पु. ना.) बाल.

बालत्व (सं. न. ना.) बालपणा.

बालबोध (सं. वि०) अज्ञान जनांसही
समजायाजोगा म्ह० अनिसुगम.

बालब्रह्मचारी (पु. ना.) लहान-
पणापासून ब्याला स्त्रीसंग घडला
नाहीं आणि लग्नही ब्याचें झालें ना-
ही तो.

बालभाषा (सं. स्त्री. ना.) नाटकादि-
कांत शूद्र, स्त्रिया इ० हलक्या पात्रां-
नीं बोल्याची संस्कृताची अपभ्रंश-
रूप एक भाषा आहे ती. २ गाईस
हम्मा, भाकरीस पापा इ० संकेता-
ची अर्भकांची भाषा ती.

बालमित्र (सं. पु. ना.) उभयतां वा-
ळपणति असतां ब्या परस्परचें मि-
त्रत्व झालें आहे ते परस्पर.

बालविधवा (सं. स्त्री. ना.) नहाण
आल्याच्या पूर्वी जिचा नवरा मेला ती.

बाला (सं. स्त्री.) जिला पुरती ता-
रुण्यदशा प्राप्त झाली नाही अशी
जी स्त्री ती. २ (पु. ना.) नाण्याव-
र ठोक्याचा शिक्का तो. २ कोणी
कोणास बाला देणें म्ह० आपण पळून
जाऊन दगा देणें.

बालांट (न. ना.) ब्याचे हातून जें
दुष्कर्मदि घडलें नाहीं त्यावर त्या
दुष्कर्माचा आरोप करावा झणून
लबाडीच्या कपनेनें रचिली जी त-
द्विषयींची गोष्ट तें. [ब्यादि नो.

बालिश (सं. वि०) अज्ञान जो मनु-
बालेकिला (फा० पु. ना.) पहाडी
किल्लाच्या इतर भागांपेक्षा अति-
उंच जो भाग असतो तो.

बाल्य (सं. न. ना.) बालत्व. [विहीर.

बाव (स्त्री. ना.) मोठ्या तोंडाची

बावटा (पु. ना.) ध्वज. २ बाहुटा.

बावडी (स्त्री. ना.) बारव.

बावणें (धा. ना.) कोमेजणें. [सिनें.

बावनकशी (वि०) पराकाष्ठेचें उत्तम

बावनया, बावना (पु. ना.) (प्र०)

मैलागरु चंदन तो. २ सार्थक.

बावरणें (धा. ना.) अद्भुतदर्शन,

भय, हर्ष, पिशाचोद्भव इ० कार-

णामुळे सन्तानवित्त होणें.

बावरा (वि०) बायरला तो.

बावळा (वि०) वेडसर मुद्रा ब्याची

दिसत्ये तो किं० न्याची ती मुद्रा तो.

बावा (पु. ना.) तपस्वी, गीसावी,

साधु, विद्वान् इ० जे थोर त्यास

हें प्रतिष्ठानाव आहे. याचा प्रयोग

नामपूर्वक किं० केवळाचा होतो.

बाव्हळ (पु. ना.) हत्ताचा जो मूळ
भाग तो.

बांशिग (न. ना.) विवाहांत नवरा
आणि नवरी यांचें कपळीं बांधाया-
चें कागदाचें भूषण आहे.

बांशिगवळ (न. ना.) कोणेकाचा
विवाह होण्यास प्रयोजक जें दैवव-
ळ तें.

बाष्कळ (वि०) ब्याचे आचरणान्,
बोलण्यांत तालमंत नाहीं अशा सभा-
याचा जो मनुष्य तो किं० त्याचें तें
तदनुरूप भाषणादि तो.

बाष्प (सं. पु. ना.) अश्रु. २ वाफ.

बाष्ट (न. ना.) (प्र०) वासट.

बाँस (पु. ना.) कळक.

बासट (न. ना.) ब्या पदार्थावर जो

पदार्थ भक्षित्वा अमर्ता विकार होतो

असे जे परस्पर विरुद्ध पदार्थ ते

एकमेकांचे. २ (प्र०)(वि०) ओशट.

बासन (न. ना.) आत वरें बांधून

ठेवायासाठीं खारवा, छोट इ०काचा

आंतरण लाविलेला जो चतुष्कोण

तुकडा केला असतो तें. २ त्यांत व-

स्ते बांधून जें गांठें होतें तें. ३ धा-

तुमय किं० मृन्मय पात्र तें.

बाहणें, होणें (धा. ना.)(प्र०) कोणे-

कास शब्दानें हाकमारणें.

बाहाळी (स्त्री. ना.)(प्र०) बहाळी.

बाहिळी (स्त्री. ना.)(प्र०) महत्त्व.

२ साजुकपणा. ३ अतिशयता.

बाही (सं. बाहु) (स्त्री. ना.) बाहु-

मूळाचे संधीपासून मणगटपर्यंत जो-

हात ती. २ अस्तनी. ३ दार इ०

काचे चौकटीचे दोहाबाजूंचे. उभे दोन अवयव ते प्रत्येकीं.

बाहु (सं. पु. ना.) भुज.

बाहुटा (पु. ना.) बाहुमूलापासून कोरतापर्यंत जो हाताचा अवयव तो.

२ स्तिपाचें बाहुभरण आहे.

बाहुनेह (पु. ना.) (घं०) पाहुणचार.

बाहे (पु. ना.) (घं०) बाहु.

बाहेर (अव्य०) कांहीं एक देश, काल, पदार्थ, गोष्ट इ० कांचा अंतःप्रदेश त्याहून इतर प्रदेशीं. बाहेर जाणें म्ह० परसाकडे, लघुशंकेस जाणें.

बाहेरसवाडियाभंगी (अव्य०) (घं०) अडाच, वरूनवरून.

बाह्य (वि०) बाहेरोल. २ (पु. ना.) (घं०) विषयांत म्हणतात. ३ इंद्रियें.

बाह्यात्कारी (अव्य०) अंतःकरणांत कांहीं निराळा भाव राखून दुसऱ्या भावानें. २ बाहेरचा जो आकार त्याच्याठायीं.

बाळ (न. ना.) बाल. [निर्विव.

बाळकें (न. ना.) (घं०) छाया. २ प्र-

बाळगण (स्त्री. ना.) लाहान मुलाचे संरक्षणाचा व्यापार तो.

बाळगणें (धा. ना.) गोर, पशु इ० कांति-स पालन, पोषण इ० योग्य उपचारांनीं संभाळणें. २ कांहीं मूर्खानें पदार्थ स्वसत्ताविषयांत ठेवणें; जेणें करून आपण तद्वाच होतो.

बाळगोपाळ (पु. ना.) ग्रामादिकांतील

सर्व लाहानथोर जे मनुष्य त्यास म्हणतात. [लिलो जीं ग्नी ती.

बाळंत (न. ना.) नूनन प्रसूत झाले-

बाळंतीण (स्त्री. ना.) बाळंत.

बाळंतें (न. ना.) बाळंतिणीचे मुलाचीं अंधरायाचीं इ० जीं मलीन वरलें तीं प्रत्येकीं. २ त्या संबंधानें मलीन झालें जें बाळंतिणीच्या अंगावरचें वरलें त्यासही म्हणतात.

बाळपरवेशी (स्त्री. ना.) स्वामिकार्यावर मेला जो कोणी शिपाई इ० त्याचे पोराबाळांस उपजीविकेसाठीं निरंतर चालायजोगें देतात जें भूमि, द्रव्य इ० ती. २ (वि०) बाळपणापासून जोडलेला जो चाकरी, मित्रत्व इ० कोणकाचा संबंध तो कि० ते चाकर, मित्र इ० संबंधी तो.

बाळबद (न. ना.) महाराष्ट्र लोकांची एक लिपि आहे तें. २ (वि०) कपटकूरतादिरहित जो मनुष्याकित ते. कि० त्याचा जो सर्वास समजायजोगा सरळ भाषणादि व्यवहार तो.

बाळबोध (वि०) बालबोध. २ बाळबद.

बाळवाटी (स्त्री. ना.) भोजनास उशीर होईल म्हणून सकाळचे प्रहरीं जो काहीं अल्प उपहार करितात ती.

बाळसंतोष (पु. ना.) भिक्षात्याग एक जाति आहे; जे प्रायः वरलें मागतात.

बाळसें (न. ना.) वर्ष साडा महिन्यांचे आत मुलाचे अंगावर जी पुष्टता येथे तें.

बाळस्वार (वि०) व्यागोष्टीविषयी व्याचा जन्माभास तो त्या गोष्टीविषयीं.

बिकट (सं. विकट) (वि०) अवघड.

बिकलम (न. ना.) खत, पत्र इ० का-
वर हे भक्तीचे हातचें अक्षर असें
समजायाकरितां एतच्छब्दपूर्वक किं०
हस्ताक्षरशब्दपूर्वक आपल्या नांवा-
चा लेखकाने जो शेवटी लेख केला
असतो ते.

बिगार (स्त्री. ना.) मोल नघेता सर-
कार इ० काचें काम करावें लागतें
ती किं० तसें काम करण्याचा जो प्र-
कार ती. २ तशा प्रकारानें ग्रामांत-
रादिकांस पोहोचवयाचें जे ओझें इ०
त्यास म्हणतात. ३ अनास्थेनें जें स-
रासरी काम करितात त्यास म्हणतात.

बिगें (सं. व्यंग) (न. ना.) अपेक्षित
जो साहित्यसमुदाय त्यामध्ये एकादे
पदार्थाचे अभावामुळे कार्य यथास्थित
शोभिणेंत दिसून नये असें जें त्या का-
र्यांत काहीं उणें पडतें तें.

बिघडणें (भा. ना.) कोणक पदार्थ,
गोष्ट, इ० काचे अंगीं काहीं एक
कर्मास उपयोगीं असतो जो गुण तो
नसल्यामुळे किं० काहीं विरुद्ध गुण
असल्यामुळे तो पदार्थ, गोष्ट इ०
त्या कर्माविषयीं निरूपयोग्युक्त
करणे. कोणकाचें कोणकाशीं वि-
घडणें म्ह० परस्परांचीं अंतःकरणे
विरुद्धभावविशिष्ट होणें.

बिघडाबिघड (स्त्री. ना.) कोणक
कार्यसाधकभूत जें अनेक पदार्थ
त्याचा जो विघडलेपणा किं० त्या-
च्या मूळभूतकार्याचा विघडलेपणा तो.

बिघाड (पु. ना.) परस्परांचे अंतः-
करणाचा किं० घडायास आलीं जीं
गोष्टींचा विघडलेपणा तो.

विचकणें (धा. ना.) अकस्मात् अ-
द्भुत किं० भयानक काहीं पाहिल्या-
मुळे साधारण जो अंतःकरणवृत्ती-
चा ओघ चालला असतो तो परा-
वृत्त होऊन क्षणमात्र सभ्रांतप्राय
होणें. [करणे.

विचकावणें (धा. ना.) विचके असा
विचलणें (धा. ना.) पोर, गुल्ह,
घोडे इ० कानें पुर्वोचा योग्य रीतीचा
स्वभाव सोडून कोणकाचें ऐकूं नये,
कोणाला मारावें, शिव्या धाव्या,
पळावें इ० अयोग्य स्वभावविशिष्ट
पोर इ० कांस कोणकानें करणें.

विचवा (फा० पु. ना.) व्यास मध्ये
खाव नाहीं असा लाहान डेरा,
तणू तो. २ एकप्रकारचें शस्त्र
आहे.

विचारा (फा० वि०) वापडा.

विछाडती (पु. ना.) पेंढ, बाजार
यांत बाहेरून काहीं माल घेऊन
विकायकरितां आलेला उदमी
तो. २ बोंदस्तीचें दुकान नसतां
रस्यांत किं० कोणाचे ओठ्यावर
काहीं किरकोळ माल घेऊन विका-
यास वसलेला जो उदमी तो.
३ (वि०) त्याजवळचा तसा जो
माल तो.

विछाडित (अर० स्त्री. ना.) अने-
कांनीं वसावें इ० कारणासाठीं भूमि
इ० कावर सत्रंजी, रुजामा, इ०
काचें जें आंतरण करितात ती.
२ बाहेरून माल घेऊन आलेला
उदमी. [रुढणें.

विजणें (भा. ना.) (घं०) बीज वि-

बिजवर (पु. ना.) दुसरें लग्न करा-
यास जो नवरा झाजा तो.

बिजागरे (न. ना.) पेटी, फडताळ
इ० काचें झाकण उघडावें, पुनः
मिटावें झणून त्या उभयतांच्या सं-
र्धास सांधीची पट्टी मारितात तें.

बिजावळी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) भेद,
भिजता.

बिडती (स्त्री. ना०) दोहोंकडून जो
संकटप्रसंग प्राप्त होतो ती. २ दु-
र्निबंद जें संकट तेथेही प्रयोग करि-
तात.

बिंदा (पु. ना.) सूत, दोरी इ० काचें
गुंडाळून केलें जें भेंडोजें तो. २ पर्वा-
ताचे मस्तकावर किं० भूमीवर ठेव-
ल्यासारखा जो गोलाकार अवयव
वाढला असतो तो. ३ काष्ठ, गवत
इ० काचा जो लहान भारा तो.

बिडाल, ळ, लक, ळक (सं. पु. ना.)
मांजर.

बिडी (स्त्री. ना.) अपराध्याचे पायांत
प्रतिबंधार्थ शृंखला घालितात ती.
२ शूद्रादिक रूप्याचें बलय करून
शोभेसाठी पायांत घालितात ती.
३ स्त्री पुत्र ममता स्नेह इ० व्याचे
योगानें ऽङ्कला जातो त्यास म्हण-
तात.

बिडीस (न. ना.) (ग्रं०) आमिष.

बिडौज (सं. पु. ना.) इंद्र.

बिटार (न. ना.) बिड्याड.

बितणें (धा. ना.) काहींएक गोष्ट
मध्यें कालावकाश नाही अशी समीप
येऊन ठेवणें. २ भाररूप किं०

संकटरूप कर्मादिक जें तें कोणे-
कावर येऊन पडणें. ३ कब्जा, लढा-
ई इ० प्रवृत्त होणें. [लवार.

बितपशील (फा० अव्य०) तपशी-
बिस्तीम (अर० वि०) वास्तविक, खरें,
निश्चयात्मक वर्तमान इ० तें.

बिथरणें (धा. ना.) कोणेंक कर्माविष-
यीं कोणकाशी अनुकूल भावानें वाग-
णारा जो कोणीएक त्यास प्रतिकूल
भावानें विशिष्ट करणें किंवा त्याने
तसें होणें. २ घटनेस आलिलें जें
काहीं काम तें बिघडणें. ३ सोयीनें
वागत असतो जो कोणी त्याणें काहीं
कारणामुळें क्षोभणें.

बिंदडी (स्त्री. ना.) बस्ताप्रथमार्थी.

बिदा, बिदाई, बिदागी (अर० स्त्री.
ना.) पाठवणी.

बिंदु (सं. पु. ना.) ठिपका २ अनु-
स्वारबोधक किं० विसर्गबोधक जें
चिन्ह तो.

बिंदुलें (न. ना.) (ग्रं०) बिंदुशून्य.

बिन (सं. विना.) (अव्य०) रहितत्वे-
करून, वाचून, शिवाय. २ (अर०)
(पु. ना.) पुत्र. उ० रमभट्ट बिन
कृष्णभट्ट. [बिघडणें.

बिनसणें (सं. विनाश) (धा. ना.)

बिनास्त्री (स्त्री. ना.) काहींएक गो-
ष्टीचा संदेह न राहण्याजोगा चौ-
कशी इ० कांणें फाड ती.

बिनी (फा. स्त्री. ना.) सैन्यादिकांचा
अग्रभाग ती. २ कपाळावर
यावयाचा जो पागोटें, पगडी इ०-

काचा अग्रभाग ती. ३ दाराचें चौकटीचा जो वरचा भाग ती.

बिंब (सं. न. ना.) सूर्य, चंद्र यांचीं जीं मंडले तीं प्रत्येकीं. २ आरसा, जल इ० कांन व्या रूपाचें प्रतिबिंब दिसतें असें जें मुख्य रूप तें. ३ तोंडलें. ४ दृष्टांत इ० अलंकार-विशिष्ट भाषणामर्थें बाधितिकादिरूप जो प्रतिपाद्य अर्थ तें. [ओलो भूमि. बिंबडु (पु. ना.) (ग्रं०) नीट केल्लेली बिंबणें (भा. ना.) कांहींएक गोष्ट इ०

अर्थ, आरसा इ० कांन जसें पदार्थाचें प्रतिबिंब पडतें तसें अंतःकरणांत प्रतिबिंब पडे असा जाणला जाणें.

बिंबूड (न. स्त्री. ना.) पजन्य नस-त्या कारणामुळें शेत इ० कांन विष-पुरतेंही धान्य उत्पन्न होऊं नये असा जो अभाव होतो तें ती. २ मनुष्यादि जाति किं० कांहीं इतर पदार्थ यांचा रोगादि कारणामुळें बीजभूत ईषन्मात्रही अंश राहूं नये असा जो अभाव होतो ती.

बियाणें (न. ना.) भूमीत घालून त्या त्या वृक्ष, धान्य इ० कांची उत्पत्ति करावी म्हणून उद्दिष्ट जें धान्य इ० कांचें बीज तें.

बियांवळ (स्त्री. ना.) भेंड्या, काक-ड्या इ० कांचें बीं दुसरे सालीं पैरा-वयासाठीं ठेवितान ती.

बिराणा (पु. ना.) (ग्रं०) वीरपुरुष किं० वीरभद्र. २ बाराच्या दाख-चा दाणा.

बिरार (पु. ना.) (ग्रं०) विकार.

बिरीद (सं. विरुद) (न. ना.) जो

कोणी व्या विद्या, कलादि गुणावि-पर्यां वाणा वाळगतो त्याचें ज्ञापक-चिन्ह हस्तादिकांच्या ठायीं जें वाळ-गितो तें. २ वाणा.

विरुद (सं. न. ना.) विरीद.

विन्हाड (न. ना.) परसत्ताक असून कांहीं दिवस राहाण्याकरितां आपल्या-कडे घेतत जें घर किं० घराचा कांहीं भाग इ० स्थळ ते. २ त्या स्थळा राहाणाराचें असतें जें हाडें भाडें, वस्त पात्र इ० खटलें तें. इ०.

विलगणें (भा. ना.) कोणेकापासून कांहीं काढून घ्यावें किं० कोणेकास पराजित करावें, लुटावें इ० कार-णासाठीं त्या त्याशीं तिकडचा वेग अंगी धरून भिडणें.

विलंद (फा० वि०) अट्टल.

विलवर (न. ना.) विलोर. [कांच तें.

विलोर (फा० न. ना.) उंची जी

विशाद, शात (स्त्री. ना.) पैका

किं० व्यापासून विक्रीसाठीं द्वारा पैका उत्पन्न होतो असा जो वस्त, पात्र, भूषण इ० पदार्थ ती. २ विशेष तत्वांशामुळें पदार्थाचे अंगीं असत्ये जी गणनीयरूपता ती किं० तीस का-रणभूत जो पदार्थनिष्ठ तत्वांश ती.

बिसाट (वि०)(ग्रं०)सामान्य. २ भलता.

बिसाटणें (भा. ना.) (ग्रं०) पसरणें.

बिहणें (भा. ना.) (ग्रं०) भिणें.

बिहिती (स्त्री. ना.) (ग्रं०) भीति.

बिहीक (स्त्री. ना.) (ग्रं०) भय.

बी (सं. बीज) (स्त्री. ना.) फलाचे आतील जी बीजांशरूप व्यक्ति ती.

बीं (बी) (न. ना.) राजगिरा, माठ
इ० कावर येतो जो बीजसमुदाय तें
२ वियाणें.

बीक (स्त्री. ना.) (प्र०) आवड
२ सौंदर्य, शोभा, तेज. ३ सामर्थ्य.
बीज (सं. न. ना.) मनुष्य, पशु,
पक्षी, वृक्ष, लता इ० पदार्थांचें मूल
भूत मुख्य जें उत्पत्तिकारण रत
इ० जे त्या त्या पदार्थांचें सूक्ष्मरूप
होय तें. २ काहीं व्यवहार, कलह
इ०कांचें मूलकारण तें.

बीजावळी (स्त्री. ना.) (प्र०) भिन्नता.

बीद (स्त्री. ना.) गांवांनिष्ठ लाहान
मोठा मार्ग तो.

बीभत्स (सं. पु. ना.) नवरसांतील
एक रस आहे. २ (वि०) रक्त, कु-
जलेलें मांस, पू, विषा, शिथ, योनि
इ० आंगळ पदार्थ कि० तद्विशिष्ट
स्थळ कि० तद्वाचक शब्द इ० तो.
३ बीभत्स शब्द बोलण्याचा स्वभाव
व्याचा तो.

बीर (सं. बीर) (पु. ना.) मंत्रसाध्य
देवता आहे. कोणकास बीर भरणे,
देणें म्ह० कलहादिकाविषयी तैषानें प्र-
वृत्त होई असा उत्तेजनव्यापार करणें.

बीरभाटीव (पु. ना.) (प्र०) बीररस.

बीळ (न. ना.) उंदीर इ० कांचे रा-
हण्याचें जमीन इ० कांतील भोंक.

बुकटी (स्त्री. ना.) औषधादिकांचें
चूर्ण तो.

बुकणी (स्त्री. ना.) बुकटी.

बुकलणें (भा. ना.) मनुष्यादिकांस
बुक्त्यानीं मारणें.

बुकी (स्त्री. ना.) मारण्यासाठीं केली
जो हाताची मूठ ती. २ बुकणी.

बुचकळणें (भा. ना.) काहीएक प-
दार्थ जलादिद्रवरूप पदार्थांन बुड-
वून बाहेर काढणें. २ काहीएक
व्यवहारांत कर्तव्याचा निश्चय हो-
ईनासा झाल्यामुळे असें करावें कीं
तसें करावें इ० अनेकवार बुद्धि
होई अशा दशेनें पावणें कि० बुद्धि-
नें कुठित होऊन जडप्रापता पावणें.
३ (प्र०) निमग्न होणें.

बुचकळी (स्त्री. ना.) मनुष्यादिकांन
उदकादिकांत पटकन बुडून वर यावें
इतका जो व्यापार तो.

बुचकुली (स्त्री. ना.) पीठ इ० पदार्थ
घेण्याकरितां पालथा कमलाकार के-
ला जो हस्त तो.

बुचडा (पु. ना.) डोकीचे केंसांची
अग्रे एकत्र करून गांठ द्यावी आणि
ते केंस गुंडाळून आतले आत गुंताविले
असतां कि० वेणी करून गुंडाळून
तें गुंडाळें केंसांत गुंताविलें असतां जो
रचनाविशेष होतो तो.

बुचबुचणें (भा. ना.) कृमि, उवा इ०-
कांचा क्षत, केश इ०कांच्याठावी बु-
चबुचाट झाल्यामुळे कृमि इ०कांनीं
चलनचलनविशिष्ट होणें.

बुच (वि०) व्या शरीरावयवाच्या-
ठावीं जें भूषण असावें तद्वहित जो
अवयव तो.

बुचाटणें, बुचाडणें (भा. ना.) अं-
गावरचे अलंकार, वस्त्रादिक पदार्थ,
तो पदार्थ मोडेल, तुटेल, फाटेल हे
न पाहतां त्वरेनें ओरवडून घेणें.

२ कोणेकापासून चोर इ० 'कानें' काहींएक विषय लुवाडून घेणें.

बुजगवणें, गावणें (न. ना.) पशु, पक्षी इ० कानीं भयवि म्हणून शेत इ० काच्याठायां केलें असतें जें तृणादिकांचें मनुष्य, सिंह इ० कांचें वाहुलें इ० तें. २ प्रसङ्ग पडला असता चोर इ० कांचा पराभव करण्याचें सामर्थ्य नसताही ब्याला वाघ्यास्कारावरूनच ते चोर इ० क भीत असवि असें जें काहीं वस्तु, क्रिया इ० तें.

बुजट (वि०) बुजण्याचा स्वभाव ब्याचा तो.

बुजणें (भा. ना.) भयचकित होणें.

२ कोणेक छिद्र भरलें जाणें किं० भरे असें करणें.

बुजरा (वि०) बुजट.

बुजावणें (न. ना.) बुजगावणें.

बुजीर (वि०) बुजट.

बुझणें (भा. ना.) बुजणें. २ (प्र०) समजणें. ३ जाणणें.

बुटका (वि०) आखड.

बुटबुट (स्त्री. ना.) पुटपूट.

बुटी (स्त्री. ना.) वस्त्रादिकांवर रंगादिकानें जीं पुष्प, पर्ण, फल इ० कांचीं चिन्हें केलीं असतान ती. २ विलक्षण गुणकारक कोणेकापाशीं असतें गुप्त औषध ती.

बुडकी (स्त्री. ना.) उन्हाळ्यांत नदी, ओढा इ० कांचे काठीं मोट इ० लावायाकरिता नदी इ० कांचें पाणी येऊन सांचे अशा जी खळी खणितान ती. २ बुडी.

बुडखा (पु. ना.) वृक्ष, काष्ठ, पान, गोष्ट इ० पदार्थांचें मूळ आणि अग्र असे जे दोन प्रांत असतात त्यांमध्यें मूळरूप विभाग किं० मूळाकडील विभाग तो.

बुडणें (भा. ना.) कोणेकानें जलादिकान अंतर्हित होणें. २ विद्या, व्यापार, देणें, घेणें, दुःख, सुख इ० केंकरून कोणेकानें केवळ व्यापलें जाणें. ३ द्रव्य इ० कानीं हानीं पावणें किं० त्यास मूळकारण जो अपकर्षदशा तिणेंकरून युक्त मनुष्य, देश इ० कानें होणें इ०.

बुडताकाळ (पु. ना.) संपत्त्यादिकांचा उत्तरोत्तर अपकर्ष होण्यास कारण जो काळ तो.

बुडतापाया (पु. ना.) बुडत्या काळाची आरंभअवस्था तो.

बुडबुडा (पु. ना.) उदक, दूध इ० सद्रव पदार्थांचा मौक्तिकाकार जो क्षणिक विकारविशेष उत्पन्न होतो तो.

बुडसळ (पु. ना.) (प्र०) पानें झडून बाळलेला जो वृक्ष तो.

बुडी (स्त्री. ना.) उदकादिकांच्याठायां प्रायः बुद्धिपूर्वक बुडण्याचा व्यापार ती. २ देशांतरान्याठायां काहीं काळ जाऊन राहाण्याचा व्यापार तीसही म्हणतात.

बुडीं (अव्य०) तळीं.

बुडीत (न. ना.) कोणेक व्यवहारी फलादिकांवर दृष्टि न ठेवता केवळ हें बुडालें अशा बुद्धिने कोणेकास देणें इ० द्वारा खर्चावें लागतें जें द्रव्यादिक तें.

बुडूख (न. ना.) बुडखा.

बुणगें (फा० न. ना.) बाजार बुणगें.

बुंथी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) धुंगट.

बुंद (पु. ना.) एक ओषधि फळ आहे. २ बिंदुप्रथमार्थी. ३ (वि०) लालपणाचा अतिशय वर्णनीय असतो हे वि०.

बुद्ध (सं. पु. ना.) नास्तिकमतप्रवर्तक देव आहे. २ (वि०) जाणलागेली जी काहीं अर्थ तो. ३ बोध झाला आहे व्यास तो.

बुद्धि (सं. स्त्री. ना.) निश्चयात्मक जी अंतःकरणवृत्ति ती. २ विद्या, कला, लोकव्यवहार, दुसऱ्याचें इंगित इ० जाणणें, पाठकरणें, न विसरतां धरणें इ० विषयीं साधनभूत जी अंतःकरणशक्ति ती.

बुद्धिपुरःसर (सं. अव्य०) सहजगतीनें नव्हे असें अंतःकरणानें तोच उद्देश धरून उठली जी वृत्ति ती-णेंकरून.

बुद्धिपूर्वक (अव्य०) बुद्धिपुरःसर.

बुद्धिवाद (सं. पु. ना.) कोणी कोणेकास तूं यायाप्रकारें असें असें कर त्यांत तुजें वरें होईल इ० रूप कथितो जें बुद्धीविषयीं उपदेशात्मक वाक्य तो.

बुद्ध्या (सं. अव्य०) बुद्धिपूर्वक.

बुडुद (सं. पु. ना.) बुडबुडा.

बुडूख (फा० वि०) कोणेक सजार्जिय मंडळीत वपानें थोर, बुद्धीनें प्रौढ भसा जो मनुष्यादिक तो. २ एक प्रात, परगणा इ०कांत एका नावाचे

दोन गांव, दोन पुरुष इ० असतां र्थांत जो भगोदरचा किं० मोठा किं० प्रतिष्ठित त्याचें हें वि०.

बुंध (न. ना.) वृक्ष, तृण, केरसुणी इ०कांचा मूलरूप विभाग तें. २ पर्वादिकांचा तळ म्हणून जो विभाग तें.

बुधनालदाडा (पु. ना.) (ग्रं०) झाडाचे बुंधाशीं नालापमाणें वाकवून बांधून दाड्यानें मारण्याचा व्यापार तो.

बुधलेमार (पु. ना.) (ग्रं०) आन दादू भरलेल्या बुधल्याशीं बांधून दादूस भाग लावून कोणेकास मारण्याचा व्यापार तो.

बुंधा (पु. ना.) वृक्षादिकांचा बुड-ख्याकडील प्रदेश तो.

बुबूळ (न. पु. ना.) नेत्रातील जो मांसगोलक तें तो किं० त्यातील काळा व पांढरा अस जे दोन विभाग ते प्र०.

बुभुक्षा (सं. स्त्री. ना.) क्षुधा.

बुरखा (अर० पु. ना.) मराठे यवन इ०कांच्या स्त्रिया कोठें बाहेर जाताना मुखादि अवयव झाकले जात असें डाईवरून घेतात जें वस्त्राचें प्रावरण तो. २ पालखी इ०कांवरचें आच्छादन वस्त्र तो.

बुरैगट (न. ना.) केवळ बारीक असून दाट जो पर्जन्य तें.

बुरट (वि०) जीस दूध थोडें अशी जी गाय किं० बैस इ० पशु तो. २ बुरंट.

बुरैट (न. ना.) तृणें, लाहान लाहान

झाडे यांचे दाटनिं गच्च झालेलें जे स्थळ तें.

बुरटाचोर (ग ना.) केवळ दरोडे-खोर नव्हे, मनुष्याची दृष्टि चुकवून निजलेलें पाहून हळूच चोरी करून जाणारा जो चोर तो.

बुरु (वि०) (ग्रं०) वाईट.

बुरूज (फा० पु. ना.) तोफ इ० ठे-वायासाठी किळा इ० कांची तटबंदी इ० स्थळीं वर्तुळाकार बंदस्त करितात तो. २ त्या आकाराची सेनेची रचना तो. [हाल.

बुरेहाल (अर० पु. ना.) पराकोष्ठेचे बुळकी (स्त्री. ना.) अतिसारादि विकृतीमुळे गुदद्वाराचा आधारबंध शिथिल होऊन पातळ विष्टेची धारा लागत्ये ती.

बुळबुळीत (वि०) व्याचा लेप भूमि इ०कांवर झाला असता तेथून हात पाय इ० अवयव निसरतात असा जो तेल, तूप, शेवळ, कोरफड, भोंकर इ० पदार्थ तो. २ तेंपेकरून लिप्त जो पदार्थ, अवयव तो. ३ व्या भाषण, कारभार इ०कांत तेज नाही तो भाषणादि व्यापारही. ४ (न.) बुळबुळीतपणा.

बुळा (वि०) नपुंसक.

बूच (पु. ना.) गुडदी.

बूज (स्त्री. ना.) विद्वान् इ० जो गुणी कि० शूर इ०त्यांची कि० त्यांचे गुणाची राजा, धनी इ० काजवळ त्याणीं तें गुणादिक जाणून यथायोग्य प्रशंसा पूजादि करावें अशी असत्ये जी मान्यता ती. कि० तसा

प्रशंसादिरूप होतो जो सन्मान नी. २ गंजिफाचे खेळात लागतात जीं पांने नी.

बूट (पु. ना.) भांगेचा जो पुष्पगुच्छ तो. २ वस्त्रादिकांवर पुष्प, पर्ण इ०-कांचीं रंगादिनिर्मित अनेक चिन्हे असतात तीं प्रत्येकीं. २ अपूर्व चमत्कारिक मोष्ट, श्लोक, वाक्य, कल्पना इ० कांस म्हणतात,

बूड (न. ना.) वृक्ष, पात्र, इ०कांचा तळ तें. २ (स्त्री. ना.) सावकारी, शेतकी इ० व्यवहारांत येतो जो तोंटा ती.

बेअदबी (फा० स्त्री. ना.) धनी इ० कांशीं मर्यादा सोडून अमर्याद-पर्णे जें वर्तन ती.

बेइमान, इमानी (फा० वि.) आप-ले इमान व्याणें सोडलें तो.

बेकार (फा० वि०) धंदा, रोजगार नाही म्हणून घरीं रिकामा बसलेला जो कारकून, शिपाई इ० तो.

बेकूब (फा० वि०) वेडझंवा, मूर्ख.

बेगड (स्त्री. ना.) पिंजळा, तांबडा इ० रंगाचा धूर देऊन करितात जो कथलाचा वर्ख तो.

बेगम (तुर्की भाषेत) (स्त्री. ना.) उ-पवर होऊन जिचा विवाह झाला नाही अशी जी स्त्री ती. २ मुसल-मान लोकांतील मोठा प्रतिष्ठित जो मनुष्य त्याची स्त्री ती.

बेगमी (स्त्री. ना.) कोणेंक कार्याचे निर्विहास अपेक्षित जी सामग्री तिच्या संपन्नतेनें होत्ये जी कार्यास प-

रिपूतारूप दशा ती. २ संसारादि-
काचे निर्वाहाविषयी संपादित जो
धान्यादिसामग्रीसमुदाय ती. ३ नि-
श्चिती. [वाक्ष.

बेगे (न. ना.) (ग्रं०) खिडकी. २ ग-

वेच (न. ना.) (ग्रं०) पानीत पान तें.

बेचक (न. स्त्री. ना.) हात, पाय,

वृक्ष इ० कांस जेथे बेटें, शाखा इ०

दीन अवयव फुटतात त्यांचा जो ते-

थील मधला संधिप्रदेश तें ती.

बेचळ (न. ना.) (ग्रं०) जुंवाड.

बेचाड (न. ना.) (ग्रं०) बेचळ.

बेचाळीस (वि०) एक संख्या आहे.

२ मातृवंशाकडील एकवीस आणि
पितृवंशाकडील एकवीस असे बेचा-
ळीस जे पितर त्यांस लहून शपथ
गालिप्रदानादि प्रसंगी विशेष जे पि-
तर त्यांचूनही प्रयोग करतात.

बेजार (फा० वि०) काही दुखणें कि०
व्यापार, व्यवहार इ० संबंधी परि-
श्रम भोगता भोगता पुढें कंठायाविषया
असमर्थ झाला तो.

बेजें (न. ना.) (ग्रं०) युक्ति.

बेट (न. ना.) ब्याचे, सभोंवता नदी,

समुद्र, तळें इ० कांचे पाण्याचा प-

रिधि असतो असा जो स्थलविभाग

तें. २ ब्या वृक्षादिकांच्या मुळ्यांस

अंकुर फुटून अनेक वृक्षादिक हो-

तात असे जे केळ, वेळू, दर्भ इ०

त्यांचा एकापासून अनेक व्यक्ति हो-

ऊन झालेला समुदाय तें.

बेटा (हिदु०) (पु. ना.) पुत्र.

२ (अव्य०) वाक्यालंकारार्थ याचा

प्रयोग करितात. उ० काय बेटा बोल-
तो इ०.

बेड (न. ना.) गळें इ० जें उठाणू तें.

२ बेडी उंच वाढलेली असते तें.

बेडी (स्त्री. ना.) बिडी.

बेडौल (वि०) ब्या पदार्थाचा डौल

चांगला नाही तो. [वाईट चेष्टा तो.

बेढंग (पु. ना.) सेदेगिरी इ० ब्या

बेढब (वि०) बेडौल.

बेणणें (धा. ना.) शेत इ० स्थलातील

अनिष्ट जें तृणादिक तें काढून खच्छ

करणें.

बेत (पु. ना.) कर्त्तव्य कार्याचा असें

या या प्रकारें करावें इ० रूप योज-

तात. आकार तो. २ कोणिक

कार्याविषयी अंतःकरणाने झाला भ-

सतो जो संकल्प तो. ३ कोणिक व्य-

वहाराविषयी केला असतो जो व्यव-

स्थारूप नियम तो. ४ कर्त्तव्य का-

र्याचें काडी, आंकणी इ० द्वारा जे

आकारपरिमाण करितात तो.

बेतणें (धा. ना.) अंगरखा, चोळी,

जोडा इ० जितके असावे तितक्या

आकाराने अंतर न पडावें झणून त्या

त्या बेतणें अंकरादिद्वारा अन्वित

करणें. २ बिनणें.

बेतवात (पु. ना.) काही एक कार्या-

चा बेत, व्यवस्था इ० तो.

बेताल (वि०) तालप्रमाणाची व्यवस्था

ब्यात नाही असें जें गाणें तो. २ त-

सें गाणारा जो तो. ३ क्षोभादि का-

रणानें पूर्व प्रकृतीची मर्यादा सुटून

मनस्वी झाला जो मनुष्य, त्याची प्र-

कृति, घोडा, रोग इ० तो.
 बेथु, थू (वि०) (ग्रं०) दाडगा.
 बेददी (वि०) भय न बाळगतां स्वच्छ-
 दरणें वागण्याचा स्वभाव ब्याचा तो.
 बेदावा (फा० पु. ना.) कोणेंक वि-
 षयावर वादी कि० प्रतिवारी यांचे
 शब्दाचा होतो जो रहितपणा तो.
 बेपरवा (फा० वि०) जो कशाची कि०
 कोणाची पर्वा बाळगीत नाही तो.
 बेफाम (फा० वि०) असावध.
 बेफिकीर (फा० वि०) ब्यास काळजी
 नाही तो.
 बेबंद (फा० वि०) ब्यात बंधोवस्त नाही
 असें जें राज्य, कारभार इ० तो.
 बेवळ (वि०) (ग्रं०) दिलें.
 बेमालूम (वि०) कोणेंक स्थळीं संवळ
 झाल्लें जें चौर, रेषा इ० काहीं एक
 तें नीट करणें, पुसून टाकणें, साधणें
 इ० संस्कारांनीं त्याची खूणही राहू-
 नये असें दूर शलें जें तें रेषादिक
 तो कि० ते स्थळ तो.
 बेमुरवत (फा० अव्य०) मुरवत न
 भरितां मारणें, जाणें इ० कांचें वि०.
 बेरकटणें (भा. ना.) समई, तेलचें
 भांडें इ० बेरीचें कटानें लिप्त होणें.
 बेरंग (फा० पु. ना.) कथा, पुराण,
 गोष्ट इ० कांत चालला असतो जो
 रंग त्याचा काहीं कारणामुळें होतो
 जो भंग तो. २ (वि०) ब्याचा रंग
 बिघडला तो.
 बेरी (स्त्री. ना.) तेल, तूप यांचे पो-
 ट्या जो मळ ती. २ गुळाची जो
 मळी ती.

बेलगाम, मी (वि०) आडवळणी.
 बेलदार (फा० पु. ना.) खाण इ०-
 कांतून दगड काढून आणून विकून
 उपजीविका करणारी अशी एक म-
 नुष्यात जाति आहे.
 बेलभंडार (पु. ना.) दिव्य, शपथ
 इ० करण्याविषयीं उचलिततात जो
 देवावरिल बेल, भंडार इ० तो.
 २ तत्पूर्वक जो आणभाक तो.
 बेलग (फा० वि०) ब्यावर कोणीक-
 डून लाग चालत नाही असा जो
 दुर्गम किल्ला, दुःसाध्य गोष्ट, दुखणें
 इ० तो.
 बेलाशक (अर० वि०) बेभडक.
 बेलिया (पु. ना.) एक मोगरींत भेद
 आहे. २ निचां जीं फुलें तो. ३ व्या-
 णें सुगंधित केलेल्या तिळाचें काढि-
 तात जें तेल तो. ४ त्या फुलाचें अ-
 चर तो.
 बेवकूक (फा० वि०) बेकूब.
 बेवारसा (फा० पु. ना.) कोणेंक वि-
 षयावर कोणेंकाचे वारशाचा होतो
 जो अभाव तो. [चा उलगाडा तो.
 बेवारा (पु. ना.) देणें, घेणें इ० कां-
 बेश (फा० वि०) चांगला. [बेश.
 बेशखासा (फा० वि०) अतिशयित
 बेशमी (फा० अव्य०) कोणेंकाचे
 नांवामार्फे सरकारी इ० लिहिण्यांत
 याचा प्रयोग होतो. उ० दस्तक बे-
 शमी नारायण चौगुले.
 बेशरम (फा० वि०) निर्लब्ध.
 बेशिस्त (फा० वि०) गैरशिस्त.

बैशुद्ध (वि०) मूर्च्छा इ० कार्त्तिकी ज्या-
ची शुद्धि गेली तो.

बेष (वि०) वेश.

बेसुमार (फा० वि०) करावें किती
न करावें किती इ० रूप सुमार तो
न राखितो अनिरक्त जें भाषणे,
भोजन, इ० क्रिया किं० काहीं गुण
इ० तो.

बेहतनमाल (अर० पु. ना.) व्यास
वारस नाहीं असा माल तो.

बेहद, हद्द (फा० स्त्री. ना.) काहीं-
एक व्यापार, गुण इ० कांची हद्द
सुटून जी पराकाष्ठा ती. २ (अव्य०)
पराकाष्ठेचा.

बेहडा (सं. विभितक) (पु. ना.) एक
वृक्षाचें औषधि फळ आहे तो व त्याचें
झाड. २ किड्या, मुलूख, परगणा,
गांव, इ० कांची वहिवाट करणारे जे
मामलेदार, सुभेदार इ० त्यांनीं भ-
लतशी वहिवाट करूं नये झणून स-
रकारातून अमुक रीतीनें वहिवाट
करावी, अमुक शिवंदी राखावी, अ-
मुक इनाम धर्मादाय चालवावे, अमुक
रीतीनें वसूल घ्यावा इ० लेखपूर्वक
बधून देतात जो नियम तो किं०
तशा नियमाचा करितात लेख तो.
बेहडापारकरणें, होणें म्ह० पतकर-
लें किं० आरंभिलें कार्य कसेंही
करून एकवेळ शेवटास नेणें.

बेहोश (फा० वि०) वेशुद्ध.

बैठक (स्त्री. ना.) वसक. २ मनुष्यांचे
भूम्यादिकांवर वसण्याचे जे अनेक
प्रकार ते प्रत्येकीं. ३ गमनादि उद्दे-
शानें प्रवृत्त जो कोणी त्याची काहीं-

एक निमित्तानें तो व्यापार राहून
कोणकस्थलीं काहींकाल होत्ये जो
स्थिति ती. ४ कोणक स्थळीं कोणे-
काची कोणक उद्देशानें वसलेपणानें
जो स्थिति ती. ५ गवई, वेश्या इ०-
कार्त्तिकी वसून गावें असा जो गायन-
समारंभ करितात ती.

बैत (अर० स्त्री. ना.) फारशी भावे-
ची शोकासारखी छंदोवद्ध कविता
असत्ये ती.

बैदा (पु. ना.) सैन्यादिकृत जो दंगा
तो. २ फंद, फितूर, चाहाडी इ०-
रूप कोणी करितो जे लबाडीचे खेळ
तो.

बैरागी (पु. ना.) प्रवंचापासून वि-
रक्त होऊन विष्णुसेवा करण्याचा एक
संप्रदाय आहे त्याप्रमाणें चालणारा
जो तो.

बैल (सं. बलद) (पु. ना.) गायीच्या
जातीतील नारुण्यात आल्यावरची
पुरुषव्यक्ति तो. २ निरक्षर, निबुद्ध,
मुख जो पुरुष त्यास आरोपाने
झणतात.

बैला (पु. ना.) एक आणीदार ला-
कूड घेऊन त्यास मध्ये ओझें सावरा-
याजोंगे काहीं अडकवण संवद्ध क-
रून काढ्या इ० कांचें ओझें वाहाव-
यास साधन करितात तो.

बैसणें (भा. ना.) (ग्रं०) वसणें.

बोकलणें, लणें (भा. ना.) गुरें, वा-
सरें इ० कार्त्तिकी आनंदात येऊन पुच्छें
वर करून आरडत ओरडत अनेक
प्रकारच्या उड्या माराव्या, धावावें
अशा प्रकारें क्रीडा करणें. २ पोर-

नीही आनंदांत येऊन तसें करणें.

बोकांडी (स्त्री. ना.) मान झणून जो शरीरावयव तो, परंतु व्याघ्र, शत्रु, पिशाच इ०कृत उपद्रवसंबंधी वर्णन करणें असतां प्रयोग.

बोकाणा (पु. ना.) पोहे इ० शुष्क पदार्थाचा तोंड भरायाजोगा मोठा जो घास तो.

बोकाळणें (धा. ना.) (ग्रं०) माजणें.

बोंगा (पु. ना.) नेसलेल्या वस्त्राच्या निःश्या खोंवायाचे ठिकाणीं वस्त्र मोठें असल्यामुळे किं० निःश्या चोपून न वसल्यामुळे विशोभित दिसायाजोगा त्याचाच येतो जो उंचवटा तो.

बोचकें (न. ना.) चापचोप घड्या न करितां सरासरी वस्त्रें बांधून केलें जें गांठोडें ते.

बोचणें (धा. ना.) कांटा, सुई इ० पदार्थ तो शरीर इ०कांचेठायीं आपल्या अग्रानेंच छिद्र करून आत शिरें असा करणें. २ कांटा, चोंच इ०कांचे अग्रप्रहारानें कोणेकास क्षतयुक्त करणें. ३ चाकर इ०कास शब्द प्रहारानीं टोचणें.

बोचरा (वि०) बांयरा.

बोज (पु. ना.) विद्यादिकृत कोणेकाचे अर्गां असतें जें महत्त्व तो.

बोजड (वि०) आटोपसार, बेतावाताचें, जितक्यास तितकें असें नव्हे जें शरीर, शरीरावयव, पागोटें इ० वस्तू तें.

बोजवार (पु. ना.) भाजी, पाला, लोणचें इ०कांत घालायाचा हिंग, जिरे, मिरें इ० मसाला तो. २ कांहीएक कार्याची दुर्दशा तीस झणतान.

बोजा, झा (पु. ना.) ओझें.

बोट (न. ना.) अंगुलि. २ अंगुल. बोट

दाखविणें म्ह० कांहीं वस्तूकडे अंगुली दाखविणें. वाक्य, ग्रंथ इ०कास बोट लावणें म्ह० त्यांची अमर्यादा करणें. बोट शिरकणें म्ह० राजदरबार, व्यवहार इ०कांत किंचित् प्रवेश होणें. तोंडांत बोट घालणें म्ह० आश्चर्यानें थक झालेपणाचा अभिनय करणें इ०

बोटूक (न. ना.) ओखूड जें चिंचेचें फळ तें. २ एक चिंचोका आहे व्यामध्यें इतका जो चिंचेचा तुकडा ते.

बोंड (न. ना.) कापूस, तोंळ, अरू इ०कास फलभूत जो अवयव येतो तें. २ विंबा, काजू यांचे फळामागें जो अवयव असतो तें. ३ तदाकार हरभरा इ०काचे पिठाचें तळन तोंडां लावणें करितात तें. ४ तदाकारच संध्येचीं पळी, समई इ०कांचा अवयव असतो तें. ५ केळफूल. ६ मक्याचें कणीस.

बोडका (वि०) पागोटें, टोपी इ० जें शिरोवेष्टन त्यावाचून जें डोकें किं० मनुष्य तो. २ व्याचे योगानें त्या पदार्थाचे शिरोभागीं शोभा येत्ये असे जे शृंगें, कळस, टिकशा इ० पदार्थ तद्रहित अतएव कांही विशोभित जो पशु, देवालय, वृक्ष इ० तो.

बोडणी (स्त्री. ना.) खरडपट्टी.

बोडणें (धा. ना.) कोणेकाचें वपन करणें. २ द्रव्यादि घेऊन कोणेकास मुंडणें.

बोडंती (स्त्री. ना.) बोडणी.

बोडी (स्त्री. ना.) नाक, स्तन इ० कांचा जो अग्रभाग ती. २ त्या सारखा मोदक इ० कांचा जो अग्रभाग ती.

बोडूक (न. ना.) नाक इ० कांचा लहान बोडी किं० तीळ, कापूस इ० कांचे लहान जे बोड ते.

बोडेफकीर (पु. ना.) निर्धन किं० ज्याचे मार्गे कुटुंबादे काहींएक नाही तो.

बोणें (न. ना.) (ग्रं०) नैवेद्य. २ बलि.

बोथट (वि०) तरवार इ० कांची बसली जी धार ती. २ ज्याची धार किं० अणी बसली ते शस्त्रादिक.

बोथटणें (भा. ना.) शस्त्रादिकांची धार, अणी बोथट होणें.

बोथराखंड (स्त्री. ना.) मधले मधले दांत पडल्यामुळें जी खंड पडत्ये ती.

बोथरा (वि०) ज्याचे मधले मधले किं० अवघे दांत पडले आहेत तो.

बोथाटी (स्त्री. ना.) सारीपुढें चालायसाठी किं० खेळायसाठी अग्रासचेंडूसारखा वस्त्रादिकांचा गोळा बांधून करितात जी काठी ती.

बोध (सं. पु. ना.) कोणिक विषयाचें हा असा आहे इ० रूप शब्दादि प्रमाणानें होतें जें ज्ञान तो. २ कोणिक गोष्टीविषयीं अन्वयाग्रह झाला असतो तो जाऊन जसे समजायाचें तसेच समजावें असा जो बुद्धीचा परिणाम तो. ३ (ग्रं०) चिंत्स्वरूप ब्रम्ह तो. ४ मार्ग. ५ उपदेश.

बोधक (सं. वि०) कोणिक अर्थाचा बोध करणारा शब्द, चिन्ह इ० तो किं० उपदेशादिद्वारा बोध करणारा गुरु इ० तो. [चा व्यापार ते.

बोधन (सं. न. ना.) बोध करण्याबोधविणें (भा. ना.) कोणिकास कोणें कोणिक अर्थ, अनुमान इ० द्वारा जाणविणें. [२ मार्ग.

बोधा (पु. ना.) (ग्रं०) उपदेश.

बोब (स्त्री. ना.) मुखविकास करून कंठानें धानि होत असून मुखार हस्तप्रहार केला असतो जो विलक्षण शब्द होतो तो शब्द शिमग्याचे दिवसांत किं० मोठें संकट प्राप्त झालें असतां करितात तो मारणें, ठोकणें, इ० धातूचे योगीं प्रयोग. धान्य, पर्जन्य इ० कांची बोब होणें, पडणें, वाजणें म्ह० त्या त्या पदार्थाच्या दुर्मालेतमुळें त्याची हाकाटी पडणें इ०.

बोबडा (वि०) सर्व वर्ण ज्याच्यानें राष्ट उच्चारले जात नाहींत असें जें वागिंद्रिय किं० तद्विशिष्ट पुरुष इ० किं० तत्कृत भाषण इ० तो.

बोबडी (स्त्री. ना.) भयादिकानें घाबरून जिह्वा आखडून राष्ट शब्दोच्चार न होई अशी होते जी कोणकाची अवस्था ती वळणें धातूचे योगीं प्रयोग.

बोबणें (भा. ना.) (ग्रं०) बुजवून टाकणें. २ रोध करणें.

बोबलणें (भा. ना.) बोब मारणें. २ काहींएक कार्य इच्छितानुरूप

कडेस न लगतां मध्येच फसणें.
 बौबलभिक्या (वि०) कणळकरंटा.
 बौबाणें (भा. ना.) (ग्रं०) बोभाटणें,
 हाक मारणें.
 बौबाबौबा (स्त्री. ना.) अनर्थप्रयुक्त
 जो ओरडा आरडा तो.
 बोभाडणें (भा. ना.) (ग्रं०) दीर्घस्व-
 रानें कोणो धावे अशा हाका मारणें.
 बोभाट (पु. ना.) गुप्तगोष्टीची लो-
 कांत प्रसिद्धि तो. २ कागाळी.
 बोभाटा (पु. ना.) बोभाट.
 बोरबार (स्त्री. ना.) (ग्रं०) खटपट.
 २ शीण. ३ सुखदुःख.
 बोरांटी (स्त्री. ना.) बोरीची कांठी ती.
 बोऱ्या (वि०) दरिद्री. २ (पु. ना.)
 शिंदी, ताड इ० कांचे पाऱ्यांची अं-
 थरी ती. कोणकाचा बोऱ्या उडणें,
 राजणें इ० स्थळीं फटफटती होणें.
 बोल (पु. ना.) भाषणाचे अवयवभूत
 शब्द कि० वाक्यें ते प्रत्येकीं. २ वा-
 क्य कि० शब्द.
 बोलका (वि०) चांगलें आणि बहुत
 बोलतो तो.
 बोलघेवडा (वि०) बोलायाचें कारण
 असो कीं नस्ये परंतु पुष्कळ बोल-
 ण्याचा स्वभाव व्याचा तो.
 बोलणें (भा. ना.) वाणीच्या व्यापारानें
 शब्दप्रयोग करणें. २ धनी इ० कां-
 नां चाकर इ० कांस बोल लावणें.
 बोलधलणें (भा. ना.) (ग्रं०) वरपडें
 होणें.
 बोलबाला (पु. ना.) चढती कमान.
 बोलवा (स्त्री. पु. ना.) लेखपत्रादि

प्रमाण उपलभ्यमान नाहीं असें अ-
 सतांही अमुक गोष्ट अमुक स्थळीं
 झाली कि० अमुक दिवसीं अमुक
 होणार असा जो जनांत विरल विरल
 भाषणप्रचार चालला असतो ती.
 बोलाचाली (स्त्री. ना.) हर्षामर्ष होई
 असा परसरांचा वाग्व्यापार ती.
 बोलावणें (भा. ना.) बलावणें. २ (ग्रं०)
 भोगणें. ३ (न.) बलावण्याचा व्या-
 पार तें.
 बेली (स्त्री. ना.) देश, जाति, शब्द
 इ० भेदेंकरून भिन्नभिन्न जे बोल-
 ण्याचे प्रकार अनेक आहेत ते प्रत्ये-
 कीं. २ दुसऱ्याशीं काहीं करायाचा
 जो व्यवहार त्याचे वर्तनाविषयी तूं
 असें कर, मी असें करीन इ० रूप
 केला असतो जो नियम ती.
 बोलीगड (वि०) (ग्रं०) बोलका.
 बोलीचाली (स्त्री. ना.) कोणक
 व्यवहारसंघर्षां वर्तनाचे जे अर्थांतर
 भेद ते सर्व उजळून जी बोली ती.
 बोलू (पु. ना.) (ग्रं०) बोल.
 बोलूनचालून (अव्य०) आन काहीं
 गुप्तांश न ठेवित शब्दादि व्यापारानें
 उपडणें गुणाचें कि० क्रियेचें वि०.
 २ बोलणें आणि चालणें या व्यापारांनें
 चांगला, भला इ० गुणाचें वि०.
 बोहणी (स्त्री. ना.) उजाडल्यावर दु-
 कानदाराचे दुकानांतून प्रथमतः हो-
 त्ये जी विक्री ती; जिला दिवसभर
 होणारा जो उदीम त्याचे आशीचें
 मंगल असें मानितात. २ (ग्रं०) आरंभ.
 बोहरी (पु. ना.) छिटें, सखलाद इ०
 विलायती कापड, चाकू, काव्या

विकणारी मुसलमानांत एक जाति आहे. २ (ग्रं०) राखराखुंडी, रांगोळी, माती, भग्म इ० अर्थ होतात.

बोहिणें (धा. ना.) (ग्रं०) बाहणें.

बोहे (वि०) (ग्रं०) बहुत.

बोळ (पु. ना.) केवळ अरुंद जी गळी तो. २ झाडाचे औषधोपयोगी चीक आहेत ते प्रत्येकी.

बोळकें (न. ना.) माती, तावें इ० धातु यांचें मुलीचें खेळण्याचें लहान एक पात्र तें. २ दंतहनि जें मुख त्यास क्षणतात.

बोळवण (स्त्री. ना.) लग्न झाल्यावर नव्या नवरीचा भर्त्यासह वर्तमान भर्त्याचे घरीं सुमुहूर्तानें प्रवेश करण्याकरितां जो गमनसमारंभ करितात तो. २ लग्न झाल्यावर वरपक्षीय व-हाड्यांची जी सत्कारपूर्वक पाठवणी करितात ती.

बोळवणें, बोळविणें (धा. ना.) आपल्या जवळून स्थलांतरि जाणारा जो कोणी आप्तादिक त्यास सत्कारार्थ कितीएक मार्गप्रदेशपर्यंत आपण समागमें जाऊन पोहोचविणें. २ भूषणादिकांचा फांसा इ० कांचीं तोडे न निघत, हातास, वस्त्रास न लागत अशीं साफ, घट्ट बसविणें. ३ (ग्रं०) घालविणें, दबडणें. ४ बुजविणें, बंद-करणें.

बोळा (पु. ना.) शाई घोंठणें किं० छिद्र बुजविणें किं० भित्त इ० कांस रंगादिक सारविणें इ० कांसाठीं गुं-डाळी करून घेतात जे चिरगूट इ० तो. २ कागद इ० कावर शाई

इ० कांचा पडतो जो ठिपका तो.

३ वस्त्राचें अस्ताव्यस्त झालें जें गुं-डाळें त्यास म्हणतात. [जाणें.

बौढणें (धा. ना.) (ग्रं०) लयास

बौद्ध (सं. पु. ना.) विष्णूचा नववा

अवतार तो. २ एक नास्तिकांत भेद

आहे. ३ (वि०) बुद्धीनें कल्पिलेला

किं० धरलेला जो पदार्थ तो.

बौहे (वि०) (ग्रं०) बहुत.

ब्र (पु. ना.) चकार शब्द.

ब्रम्ह (सं. न. ना.) जेथें सत्व, रज,

तम हे गुण नाहीत, जेथें माया,

अविद्या हे उपाधि नाहीत, ज्याचा

उत्पत्ति विनाश इ० विकार नाहीत,

जेथें सजातीय, विजातीय, स्वगन

हे तीन भेद नाहीत व देश, काल,

धनु हे तीन परिच्छेदक नाहीत अ-

तएव वाणी, मनास जें विषय होत

नाहीं, परंतु सच्चिदानंद असें जें

आहे खरें अशा प्रकारचें काही प-

दार्थमात्राच्या निषेधास अवधिभूत

करत आहे तें. २ वेद. ३ ब्राह्मण.

४ हें काहीं अद्भुत आहे असें कधीं

झालें नाहीं आणि होणार नाही असा

जो कोणक पदार्थ, गोष्ट इ० कांत म-

हत्वांश वाटतो ते. ५. सोवळें ओवळें

इ० विषयांचा झाला असतो जो घो-

ळंकार तें.

ब्रह्मकटाह (सं. पु. ना.) ब्रह्मांड.

ब्रह्मकर्म (सं. न. ना.) ब्राह्मणाचें

ज्ञानसंध्यादि कर्म तें. [राक्षस.

ब्रह्मग्रह, ग्रहो (सं. पु. ना.) ब्रह्म-

ब्रह्मगोळ (पु. ना.) (ग्रं०) ब्रह्मांड.

ब्रह्मचर्य (सं. न. ना.) व्यामर्धे मै-
थुन न करणें हा नियम मुख्य असें
एक व्रत आहे; हें व्रत कोणी मुख्यत्वे-
करून, कोणी व्रतगर्वेंकरून आच-
रितात. २ मुंज झाल्यापासून मुंज
सुटेपर्यंत जो आश्रम तें.

ब्रह्मचारी (सं. पु. 'ना.) ब्रह्मचर्य
व्यास आहे तो. २ (प्र०) परब्रह्मां
व्याची गति चालली तो.

ब्रह्मदंड (सं. पु. ना.) प्रायश्चित्त,
श्राद्ध, तीर्थविधि इ०कांचे अधि-
कारार्थं सभ्य ब्राह्मणांस द्रव्यात्मक
जो दंड द्यावा लागतो तो.

ब्रह्मनिष्ठ (सं. वि०) निर्गुण ब्रह्मस्व-
रूपी व्याची निष्ठा तो.

ब्रह्मप्रलय (सं. पु. ना.) ब्रह्मदेवाचीं
शत वर्षे झालीं म्हणजे ब्रह्मदेवासुद्धां
सर्व विश्व नाहीसें होतें असा प्रलय तो.

ब्रह्मप्राप्ति (सं. स्त्री. ना.) ज्ञानानें
अविद्योपाधीचा निरास झाल्यामुळे
जीवास होतो जो स्वस्वरूपसाक्षात्का-
ररूप लाभ तो.

ब्रह्मरंध्र (सं. न. ना.) मस्तकावरचें
जें तालुथानाचें छिद्र तें.

ब्रह्मराक्षस (सं. पु. ना.) विद्वान्
असून अभिमानी अतएव मेल्यावर
कूर पिशाच झाला तो. २ क्वचित्
साधारण ब्राह्मण मरून पिशाच
झाला जो तो.

ब्रह्मरेषा (सं. स्त्री. ना.) उग्रज
होत्येसमयीं प्राण्याचे कपाळीं भोक्त-
व्य सुखदुःखाचा लेख केला असतो;
जो कदापि खोटा होत नाही तो.

२ कदापि खोटें व्हायाचें नाही असें
जें भाषणादिक त्यास म्हणतात.

ब्रह्मलिखित (न. ना.) ब्रह्मरेषा.

ब्रह्मलोक (सं. पु. ना.) सत्यलोक.

ब्रह्मविद (सं. वि०) ब्रह्मवेत्ता.

ब्रह्मवृत्ति (सं. स्त्री. ना.) ब्रह्माकार
वृत्ति. २ ब्राह्मणाची उपजीवनवृत्ति.

ब्रह्मवेत्ता (सं. वि०) ब्रह्मज्ञानी.

ब्रह्मसंविती (सं. स्त्री. ना.) ब्रह्म-
ज्ञान. [प्राप्ति.

ब्रह्मसाक्षात्कार (सं. पु. ना.) ब्रह्म-

ब्रह्मसूत्र (सं. न. ना.) ईश्वरसूत्र.
२ यज्ञोपवीत.

ब्रह्मस्व (सं. न. ना.) कर्ज. २ ब्रा-
ह्मणस्वव्य व्यावर आहे असा द्रव्यादि
पदार्थ तें. ३ कर्जकन्यावर भाररूप
झालेले जें ब्राह्मणाचें ऋण त्यास
म्हणतात.

ब्रह्मज्ञान (सं. न. ना.) ब्रह्मविषयक
जें ज्ञान तें. २ ईश्वरसत्ता, देव यास
पुढें करून प्रपन्न, लोकव्यवहार
याची निंदा करावी अशा तात्पर्या-
च्या व्या कोणी गोष्टी सांगतो त्यास
म्हणतात.

ब्रह्मा (सं. पु. ना.) ब्रह्मदेव. २ सु-
ताराचा सामता. ३ होमादिकांमध्ये
एक ऋत्विज वरिला असतो तो.

ब्रह्मांड (सं. न. ना.) चतुर्दश भुव-
नात्मक अंडाकार जे ईश्वरानें रच-
नाविशेष केले आहेत ते प्रत्येकीं
२ मुखापासून मस्तकाचे कंठचीनें
आवृत जो देहाचा भाग तें.

ब्रह्मानंद (सं. पु. ना.) ब्रह्मप्राप्तीनें

हेतो जो आनंद तो. २ अतिशयित जो मित्रसमागमादिजन्य आनंद त्यास झणतात. [जाति आहे. ब्राह्मण (सं. पु. ना.) हिंदूमध्ये श्रेष्ठ ब्राह्मणजन (पु. ना.) दुसऱ्याचे घरी पाणी भरावे, वस्त्र धुवावे इ० कामावर उपजीविका करणारा जो ब्राह्मण तो. ब्राह्मणजाई (वि०) ब्राह्मणपासून शूद्रांच्याठायी झाला तो. ब्राह्मण्य (सं. न. ना.) ब्राह्मणपणा ब्राह्ममुहूर्त (सं. पु. ना.) पहाटेचे चार घटका रात्रिपासून दोन घटका रात्रपर्यंत जो काळ तो. ब्रीद (न. ना.) विरुद्ध.

—भ—

भ— हा वर्ण चौविसावे व्यंजन आहे. (सं. न. ना.) नक्षत्र. २ मेषादिक जे राशि ते प्र०. भक्कणे (धा. ना.) बहकणे. भक्काटी (स्त्री. ना.) पोटात काहीच भन्न नाहीसे झाल्यामुळे जी पोटास खळी पडत्ये ती. भक्काद (स्त्री. ना.) (प्र०) बहकावण. भक्काध (स्त्री. ना.) भक्काद. भक्कम (वि०) सामान्य रीतिपिंडी दिदी दुपटीने मोठा, आणि बळकट, बृद्ध असा जो पदार्थ तो. २ रंगड होई असा पुष्कळ. भक्त (सं. वि०) जो ज्या देवाची प्रतिपूर्वक सेवा करितो तो त्याचा. २ (पु.) भात.

भक्तवत्सल (सं. वि०) आपल्या भक्तांवर दया करावी असा स्वभाव ज्याचा असतो असा जो ईश्वर इ० तो. भक्ति (सं. स्त्री. ना.) भाव. २. भावनेने ईश्वर, गुरू इ० कांस भजण्याचा जो प्रकार ती. ३ ईश्वरप्राप्तीचे जे धर्म सांगितले आहेत त्यांच्याठायी जी अंतःकरणाची निष्ठा ती.

भंग (सं. न. ना.) उपदेशादि कारणांने शरीरास पडते जे छिद्र ते. २ ऐश्वर्य. ३ स्त्रीचे उत्पत्य ते.

भंग (सं. पु. ना.) काहीएक पदार्थ, गोष्ट इ० काचा ध्वंस तो. २ भृकुटी, अंगुली, का० इ० काचा जो मोडलेपणा तो. ३ (प्र०) भंग. ४ तरंग.

भंगण (सं. पु. ना.) मेषादि बारा राशींचा जो समुदाय तो. २ नक्षत्रसमुदाय.

भंगदड, दाड (न. ना.) भगाड.

भंगंदर (सं. पु. ना.) जेणेकरून गुद आणि वृषण यांचे मध्ये शिरेवर भोक पडते असा एक रोग आहे तो.

भंगभग (स्त्री. ना.) मिरची इ० तिखट पदार्थांचा संयोग इ० कारणांमुळे हंस्तादि अवयवास सुटत्ये भाग ती.

भंगरा (पु. ना.) अतः स्निग्धांश नाहीसा झाल्यामुळे पिंड करून लागले असता होऊं नये इ० प्रकारचा लाडू, चुरमा, भाकरी इ० कांचा कोरडा होतो जो चूर तो.

भंगलभावार्थी (वि०) पोटात लवाळी

भसून बाहेर भावार्थ दाखवितो तो.
भगली, भगल्या (वि०) दोंगी. २ ल-
बाड.

भगवत (सं. पु. ना.) ईश्वर. २ ईश्व-
रप्रसादाने अलौकिक सामर्थ्य व्हास
असते असे जे साधु, ऋषि इ० त्यास
म्हणतात.

भगवती (सं. स्त्री. ना.) देवी. २ आ-
त मीठ इ० पदार्थ न घालिता व,
दुसरा काही उपचार न करिता के-
वळ वाळलेल्या तांबड्या मिरचाची
पूड करितात ती.

भगवा (वि०) कावेचे रंगासारखा
जो रंग तो. २ तेणेकरून रंगविलेले
वस्त्र इ० तो.

भगवान् (सं. पु. ना.) ईश्वर.

भगाड (न. ना.) भिंत, कुण, शेत
इ०कांचा बांध इ०कांस आरपार दि-
सायाजोगे पडते जे मोठे भोंक किं०
खिंडार ते. २ गोळी गोळा लागल्या-
मुळे किं० रोगादिकाने शरीरास
मोठे पडते जे भोंक ते.

भगास (न. ना.) तफि 'इ०कांच्या
गोळ्याने पडले जे मोठे भोंक ते.
२ (वि०) उद्धस जे गृह इ० ते.

भगीरथप्रयत्न (सं. पु. ना.) भगी-
रथ नावाचा जो राजा त्याचा भा-
गीरथी भाणायचा जो प्रयत्न तो.
२ पराक्रानेचा प्रयत्न तो.

भगेंद्र (सं. भगंदर) (न. ना.) भगंदर
रोगामुळे शरीरास पडते जे मोठे
भोंक ते.

भम (स. वि०) ब्याचा भंग झाला तो.

२ युद्धादिकाने पराजय पावला तो.

भजणे (धा. ना.) ईश्वर, गुरु इ०-
कांस प्रतिपूर्वक श्रद्धेने नामघडण,
स्वन, सेवा इ० द्वारा सेवणे.

भजतिणे (धा. ना.) (प्र०) मागे
फिरणे.

भजन (सं. न. ना.) भजण्याचा व्या-
पार ते. २ कोणेक इष्ट देवतेच्या ना-
माचा घोष ते. ३ ईश्वराचे नावाने
घटित जी वामें कोणी साधूनीं र-
चिलीं असताना तीं प्र० त्याचा वारं-
वार उच्चार ते.

भंजन (सं. न. ना.) भग्न करण्याचा
व्यापार ते. २ ब्या पदार्थाचे संयोगाने
ब्या पदार्थातील दुर्गुण जाऊन विशेष
गुण प्राप्त होतो तो त्याचे.

भट (पु. ना.) ब्राह्मण परंतु प्रायः भि-
क्षुकी करून उदरनिर्वाह करितो तो.
२ भिक्षुक ब्राह्मणाचे नावापुढे हा
प्रतिष्ठाशब्द लागतो. उ० रामभट
इ०. ३ (सं. पु. ना.) घोडा.

भटकणे (धा. ना.) काहीएक कारणा-
मुळे स्वग्राम इ० स्थलापासून भ्रष्ट
होऊन कोणतेच एकेस्थळी स्थिरता
न होई अशा दशेने पावणे, जेणेकरून
गाथोगांव देशोदेश फिरतो.

भटजी (पु. ना.) भटास गोरवाने
झणतात.

भट्ट (सं. पु. ना.) विद्वान् भिक्षुक
याचे नावापुढे प्रतिष्ठाशब्द लागतो.
क्वचित केवळ याचाच प्रयोग होतो.

भट्टी (स्त्री. ना.) त्या त्या पदार्थास
अग्निसंस्कार होऊन रसायनादि

सिद्ध व्हावें झणून त्या त्या पदार्थाचा काष्ठादिकांसहित करितात जो रचनाविशेष ती. २ विख्याचीं पानें, केळीं इ० पिकावीं झणून जो त्याचा तृणादि वेष्टनानें रचनाविशेष करितात ती. ३ भडभुंजा, लोहार, कासार इ० कांचे ते ते पदार्थ भस्मिस्का-रानें सिद्ध करण्यासाठीं भस्मास केलें भसतें जें स्थान ती.

भंड (न. ना.) काहीं दुष्टकर्म बाहेर पडणें इ० कारणांमुळे लोकांत होतें जें हंसें तें. २ फजीती.

भंडउभंड (न. ना.) (प्र०) निरर्थक वाचाळपण तें.

भंडकणें (धा. ना.) भस्मीनें किं० भस्मिविशिष्ट काष्ठादिकानें मोठ्यानें सवेग पेटणें. २ भटकणें. ३ घोडा, फौज इ० कार्नां उधळणें.

भंडका (पु. ना.) गृहादिकांस भस्मि लागला असता मोठी होथे जी आंग ती. २ तिखट, खाजरी, कुयली इ० भंगास लागल्यामुळे किं० पित्त, क्रोध इ० कांचे अतिशयांमुळे भंगाची होथे जी अतिशयित भाग ती.

भंडकावणें (धा. ना.) तोंडांत मारणें.

भंडंगभिकार, भोकारी (न. पु. ना.) फकीर, गोसावी इ० जे भिकारी तें तो.

भंडभड्या (वि०) भडभड बोलण्याचा स्वभाव ब्याचा असून अंतःकरणाचा निष्कपट तो.

भडभुंजा (पु. ना.) फुटाणे, पोहे, लाद्या इ० करून विकण्या हा उद्दीम करून उपजीविन करितो तो.

भडमार (पु. ना.) कोणिकावर परा-

भवार्थ तोफा, भोंडे इ० कांचा किं० शब्दाचा अतिशयित जो मार तो.

भडवा (पु. ना.) वेड्या, कसबीण यांच्या साजिंदेपणावर उपजीविका करितो जो पुरुष तो.

भडस (स्त्री. ना.) भडभुंजा पोहे इ० करायाचेसमयीं चुलाण्याखालीं घालितो जे जळण ती. २ शेताची जमीन भाजायासाठीं वर पसरितात जें काढक्या, पानें, तृण इ० जळण ती. ३ (प्र०) (पु. ना.) पुर, लोट इ० तो.

भडसैं (न. ना.) (प्र०) आधिक्य. २ थोरपण, महत्त्व.

भंडार (सं. भांडागार) (न. ना.) जामदारखाना. २ (पु. ना.) हळदीची पुड.

भंडारा (पु. ना.) गोसावी किं० बैरागी आसपासचे सर्व सजातीय मिळवून करितात जो भोजनसमारंभ तो. २ भंडारखाना.

भंडारी (पु. ना.) ताडमाड इ० कांचें मद्य काढून उपजीविका करणारी एक जाति आहे. २ (स्त्री.) लाहान फडताळ. ३ वाध्याची भंडार ठेवण्याची कातव्याची पिशवी आहे.

भंडावणें (धा. ना.) एकाद्यास अनेक उपद्रव देऊन त्रासवणें.

भंडिमा (स्त्री. ना.) (प्र०) दंभ.

भंडीमार (पु. ना.) भडमार.

भंडेराक्षस (पु. ना.) कोणिकाचें राक्षसांपेक्षाही उग्रत्व वर्णन करायाचें असता त्यास म्हणतात.

भडोड, भडोडू (पु. ना.) (प्र०) भज. भणंग (पु. ना.) भिकारी.

भणभण (स्त्री. ना.) भणभणटप्र-
थमार्थी. २ (अव्य०) स्थलाचे अना-
वृत्तणामुळे रूक्षपणे मोठ्याने शब्द
होई अस वाऱ्याचे वाहण्याचे वि०
भणभण करणे म्ह० घर इ० कानें
भणभणीत दिसणे, माशा इ० कानीं
घोंघों करणे. ३ (ग्रं०) ओसाडी.
४ (वि०) ओसाड.

भणभणणे (धा. ना.) मक्षिकासमु-
दायानें भणभण अशा शब्दानें युक्त
होणें. २ तिखट खाणे, तोंडात मार-
णे इ० कारणानें कानशिलीनीं भण-
भण शब्द होतो असें वाटायजो-
ग्या व्यथेनें युक्त होणें. ३ सूर्योदया-
मुळे दिशास प्रकाशविशिष्टता येणे.
भणभणीत (वि०) शोभेस कारण
जी मनुष्यादिकांची वसती तिचें अ-
त्यंत किं० केवळ अभाव झाल्यामुळे
ओकें दिसनें जें गृह, बंगला इ
स्थळ तो. २ भणभणल्या ज्या दिशा
त्याचे किं० स्वच्छ उजेडण्याचें वि०.
३ (न.) दिशास येते जी भणभणी-
तणारूप अवस्था तें.

भट्टे (न. ना.) गोंधळी इ० आत
अग्नि पेटवून तळहातावर किं० डो-
क्यावर घेतात जें खापर तें. २ झि-
जल्यामुळे, आपटल्यामुळे ज्याचे
काठ मोडले, पांचे पडले असें जें
मडकें, तांब्या इ० भाजें, चूळ इ०
तें. ३ फुटणें, शिथिल होणें इ०
कारणामुळे स्वर विचित्र येऊं ला-
गावा अशा दशेनें विशिष्ट झालें जें
कंठ, मृदंग इ० कांचें स्वरूप तें.
४ कोणेंक मनुष्यादिकांची उत्कर्ष-

दशा जाऊन केवळ दुर्दशेनें विशि-
ष्ट झालें जें त्याचें स्वरूप तें.

भट्टेवी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) कृपा.

भट्ट (सं. न. ना.) शुभ.

भट्टजाति (पु. ना.) (ग्रं०) हत्ती.

भट्टासन (सं. न. ना.) सिंहसन.

भट्ट्या (वि०) कपाळकरंटा.

भुवका (पु. ना.) अकस्मात् अग्नि
मोठ्यानें पेटल्यामुळे किं० तत्तत्पदार्था-
वर उदकादि पडणें इ० कारणामुळे
अग्नीच्या ब्वालाचा किं० वाफाचा
एकदाच वेगानें उठतो पुंज तो. २ को-
रच्या मिरच्या इ० कांचें कोरडे चू-
र्णावर आघातादि झाल्यामुळे तसाच
ग्याचे सक्षमांशाचा वेगानें उडतो जो
पुंज तो. ३ अग्निसंयोगानें गुलाब-
पाणी इ० काढायाचे घंत्रास नळींतून
आत वाफ उतरायाचें संबद्ध असतें
जें पात्र तो.

भुवकार, कारा (पु. ना.) भुवका-
प्रथमद्वितीयार्थी.

भुवकी (स्त्री. ना.) भुवकार. २ था-
पवाजीचें बोलणें ती.

भंबेरी (स्त्री. ना.) बचेरी.

भय (सं. न. ना.) कोणेंकापासून
आपणास कांहीं मरणादि अनिष्ट प्रा-
प्त होईल अशी संभावना झाल्यानें
अंतःकरणांत दुःस्वरूप भाव उत्पन्न
होतो तें. २ ज्यापासून अनिष्ट होई-
ल अशी संभावना असत्ये त्याचें
अस्तित्वरूप जें भयावयास निमित्त
तें इ० भय दाखविणें. म्ह० भयनि-
मित्ताचे प्रदर्शनानें तो भिई असें करणें.

भयंकर (सं. वि०) व्याचे दर्शनादि-
केंकरून भय उत्पन्न होतें असा जो
उग्ररूपी ध्यात्र, राक्षस, क्रूरशत्रू,
रूप, श्मशान इ० घोर स्थळ तो.

भयप्रदर्शन (सं. न. ना.) भिडून
प्रवृत्त किं० निवृत्त व्हावें इतक्याच
उद्देशानें भय दाखविण्याचा व्यापार
तें. २ कोणकानें भ्यावें म्हणून करून
ठेविताना बुजगावणें तें.

भयभीत (सं. वि०) भय निमित्तानें
जो भाला तो.

भयभीर (वि०) (प्र०) भ्यालेला.

भयान (न. ना.) उजाडीमुळें भय वा-
टायजोगा गृहादि स्थलावर जो विशो-
भितपणा उत्पन्न होतो तें. २ (वि०)
तद्विशिष्ट जे उजाड गृह इ० स्थल तें.

भयानक (सं. वि०) भयकर. २ (पु. ना.)
नवरसांतिल एक रस आहे.

भयांभयां (अव्य०) करणें, करीत
जाणें, फिरणें इ० यांच्या योगी प्र-
योग, अज्ञाची, जाग्याची इ० सो-
ई नाहीं म्हणून दैन्य पावून दिन
शब्द करीत दशदिशा फिरणें.

भर (सं. पु. ना.) बहरप्रथमार्थी.
२ सर्व विषयापेक्षा हेंच गोड अतएव
सर्वदा हेंच करावें, हेंच भागावें इ०-
रूप कोणक विषयाविषयी अंतःकरणा-
त भाव असतो तो. कोणकानें कोणे-
काचे भरीं भरणें म्ह० मी कोण,
करतो काय इ० विचार न ठेवतां
व्याचे छंरीं लागणें. कोणकानें को-
णक गोष्टीचे किं० मनुष्याचे भरीं
पडणें म्ह० दुसऱ्याची सांगी किं०
दैवयोग इ० कारणानें विचार सुटून

त्या त्या विषयी प्रवृत्त होणें. भरीं
घालणें, देणें म्ह० भरीं पडे असा
करणें. ३ फल, पुष्प इ० कांचा वा-
र तो ४ गाव, म्हैस इ० पशूस प्रा-
प्त होत्ये जी कामावस्था तो.
५ (स्त्री. ना.) न्यूनताशाची पूरणानें
पूर्णता ती. ६ त्या न्यूनतेच्या पूरणार्थ
आत घालितात द्रव्यांश ती इ०.

भरकचेरी (स्त्री. ना.) मनुष्यांनीं भ-
रलेली कचेरी ती.

भरकटणें, कडणें (धा. ना.) धरेंनें
सरासरी लिहिणें, नागरणें, रेखाटणें
इ० क्रिया करणें.

भरगच्ची (वि०) अर्धा कलाबतू आणि
अर्धे इतर सूत मिळून केलिला जो
किनखार, शिला, पागोटें इ० वस्तू तो.
भरचक्का (वि०) पक्कान्युक्त जें भोजन
तो.

भरजरी (वि०) भरगच्ची. २ केवळ
जरीनेंच काढिलेला जो कशिदा, बेल,
बूट इ० तो किं० तसें वस्त्रादि तो.
भरजवानां, जानी, ज्वानी (फा०)
(स्त्री. ना.) नारण्याचा जो भर ती.

भरण (सं. ना.) भरवण २ (सं. न.)
अज्ञादि तेंकरून पोषण तें. ३ (प्र०)
भराभग किं० भरती. ४ आयुष्य.

भरणा (पु. ना.) कोणक संख्येचें
किं० परिमाणाचें रूपये इ० द्रव्यान
पूरण तां. २ कोणक सजातीय अनेक
पदार्थांचा जो समुदाय तो. ३ को-
णकाजवळ एकजातीय पदार्थांचा
असतो जो संग्रह तो.

भरणें (धा. ना.) पात्रभूत जो काहीं

पदार्थ त्यांत काहीएक पदार्थ समाविष्ट करणें. २ पदार्थाचा समावेश होण्यास जें पात्रादि स्थळ तें त्या त्या पदार्थाच्या समावेशानें निरवकाश करणें.

३ चित्र, कोष्टक इ० कांत कलम इ० कानें रंग संबद्ध करणें इ०.

भरताड (स्त्री. ना.) माल भरून आली जी वेल, गलबेंत इ० काची खेप ती.

भरती (स्त्री. ना.) चंद्राचे उदयास्त-समयी समुद्राचे उदकास जी वृद्धि-गतता होत्ये ती. २ दौलत इ० काची उत्तरोत्तर वृद्धि होत असावी अशी जी दशा ती. ३ भरगतप्रथमद्वितीयाथी.

भरतें (न. ना.) चिरकाल थोडें बहुत अपथ्य सेवन, पापाचरण, इ० होत गेलें असतो रोग, भय, इ० उत्पन्न होण्यास कारणीभूत होत्ये पूर्णता तें. २ समुद्राची भरती.

भरधांव, धूम (अव्य०) पराकाष्ठा त्वरेचे वेगानें धावणें, पळणें इ० धातूचें वि०.

भरपाई (स्त्री. ना.) हुंडी इ० काचा पैसा पदरांत घेऊन त्याच हुंडी इ० कावर भरून पावलों इ० रूप जो लेख लिहून देतात ती. २ कोणेंक गोष्टीविषयीं तो लाभही नको आणि ती कटकट नको असा त्रास आला असता, आता याची भरपाई झाली भरपाई लिहून देतो इ० प्रयोग करितात.

भरपूर (वि०) जितका पाहिजे तितका व्यावयाजोगा पुष्कळ जो पदार्थ तो.

२ आत काहीं हलकेपणा, पोकेपणा आहे असें न दिसतां भरलेला, पूर्ण, पुष्ट, असा दिसायाजोगा जो सेना, सभा, ध्वनि इ० पदार्थ तो.

भरभर (स्त्री. ना.) संपत्तीचा व्यवहार मोठे भरणें चालत असावा असा जो कोणेंकाचे अर्जित दशेचा काहीं काल भर असतो तो. २ (अव्य०) झरझर. भरभराट (पु. ना.) अतिशयित जी भरभर तो.

भरभरीत (वि०) भरड जें वस्त्र पीठ इ० तो. २ व्यात चिकणाई नाहीं असें रुख जें पीठ इ० चूर्ण तो कि० व्यात स्निग्धता नाहीं असा पदार्थ तो.

भरमजल (स्त्री. ना.) चालणारानें दिवसास दाहा, बारा कोसांची मजल करावी इ० रूप संप्रदाय त्याप्रमाणें पूर्ण जी मजल ती. [भरकचेरी.

भरमजलस, मजालस (स्त्री. ना.) भरवण (न. ना.) एकवार जळ्यासाठीं कि० तळ्यासाठीं घानलें जें दिवा, कढई इ० कांत तेऊ इ० तें.

भरवणें (धा. ना.) मूल, दुखणेकरी इ० काचे मुखांत अन्नादिकांचे घास घालून त्यास जेवणें कि० खावणें.

भरवसा, भरवसा (पु. ना.) कोणेंकापासून आपलें काहीं कार्य खा-माखाय होईल असा जो त्याविषयीं अंतःकरणांत दृढभाव धरिला असतो तो. २ आपलें अंतःकरणांत वाटतें तसेंच यापासून होईल, तसेंच गुण यामध्ये असतील असा जो कोणेंका-विषयीं अंतःकरणानें निश्चय धरिला असतो तो इ०.

भराडा (पु. ना.) (प्र०) कीर्तन कर-
णारा गोसावी. २ पुजारी.

भराभर (अव्यय) झरझर. २ (स्त्री.)
अनेक पदार्थ अनेक पात्रांत भरण्या-
चा व्यापार ती. ३ गृहांत नित्याचे
खर्चाचे पाणी भरून ठेवण्याचा जो
व्यापार ती.

भरारी (स्त्री. ना.) भर शब्द होई अ-
सा पक्ष्यांचे उडण्याचा व्यापार ती.

भरीवा (वि०) कोणक परिमाण, पात्र
इ० भरले जाई इतका. २ निमेशि-
मे भरलेले जे पात्रादिक ते पूर्ण व्हाव-
यासाठी अपेक्षित जो अन्याश तो.

भरति (न. ना.) भरगतप्रथमार्थी.
२ वांगे, घोसाळे इ० भाजून किं०
शिजवून आत तिखट, मोठ, दही
इ० घालून तोंडी लावायास पदार्थ
करितात ते

भरीव (वि०) व्याचे पोटी पोकळी नाही
असा जो काष्ठ, अलंकार इ० तो.

भरै (न. ना.) (प्र०) माप.

भरोवरी (स्त्री. ना.) (प्र०) सामर्थी
अ० साधन. २ श्रम.

भर्ता (सं. पु. ना.) पति.

भर्तार (पु. ना.) दादला.

भर्त्सन, भर्त्सना (स्त्री. न. सं. ना.)
तूं झणजे पदार्थ काय, तुझ्याने काय
होणार, हो एकीकडे, तोंड दाखवूं
नको इ० हलक्या वाक्यांनी कोणक
मनुष्य इ० कांचा करितात जो तिर-
स्कार ती. ते.

भलतसा (वि०) भलते प्रकारचा.
२ (अव्य०) भलत्या प्रकारे.

भलता (वि०) अमुक अशा रूपक-
रून विवक्षित नव्हे तो अर्थ. २ व्या
गोष्टीचा प्रसंग चालला असतो ति-
शीं काहीं संबंध नाही असा निरा-
ळाच जो कांहीं अर्थ तो किं० व्या अ-
र्थास उचितपण असते त्याहून केवळ
विलक्षण जो अर्थ तो.

भलभलता (वि०) अनेक प्रकारक-
रून जो भलताच तो.

भला (सं. भद्र) (वि०) व्याचे अं-
गीं लवाडी नाही आणि आपणा-
पासून एकाएकी दुसऱ्यास अपकार
होऊ देऊ नये अतएव दुसऱ्याने आपले
वाईट केले तरी सोसून राहावे अशा
स्वभावाचा तो. २ जसा असावा तसा
जेवढा असावा तेवढा अतएव वाढवा
व्हावयाजोगा जो कांहीं अर्थ तो.
प्रायः अभिनंदन कर्तव्य असता प्र-
योग. उ० तुला न्यावेळेस भले उत्तर
सुचले. ३ (प्र०) बरा.

भलावण (स्त्री. ना.) कोणी कांही का-
र्याथ देशातरी किं० ग्रामातरी जाऊं
लागला असता त्यास कोणी तें
व्याजवळ आपली पत्त असत्ये त्या-
जवर त्यास गरज लागली असता अ-
मुकपर्यंत किं० मागेल तितका ऐव-
ज देऊन आमचे नावे ल्याहावा असे
जे पत्र लिहून देतात ती इ०.

भले (अव्य०) कोणकाचे गाणे इ०
कर्म पाहून चित्तास आनंद वाटला
असता त्याचे प्रशंसेसाठी हा उद्गार
निघतो.

भव (सं. पु. ना.) जन्ममरणरूप
जो संसार तो. २ उत्पत्ति. ३ महादेव.

भंवई (सं. भू) (स्त्री. ना.) म-
नुष्याचे डोळ्याचे ऊर्ध्वभागी धनुष्या-
कार भसत्ये जी केशशक्ति ती.

भवणें (धा. ना.) (ग्रं०) उभवणें.

भंवणें (धा. ना.) भोंवणें.

भवतिनभवति (सं. स्त्री. ना.) को-
णक शास्त्रार्थादिकांचा निर्णय कर-
ण्याविषयीं जो परस्पर वाद प्रतिवाद
होतो ती.

भवन (सं. न. ना.) गृह. २ होण्या-
चा किं० असण्याचा जो व्यापार तें.

भवरा (पु. ना.) (ग्रं०) भ्रमर.

भंवरी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) भ्रमण.

भवानी (सं. स्त्री. ना.) पार्वती म्ह-
णून जी देवी ती. २ बोहणी.

भवितव्य (सं. न. ना.) होणार जें
काहीं एक तें.

भविष्य (सं. न. ना.) वर्तमानका-
लाहून उत्तर कालीं होणार जें का-
हीं एक तें. २ त्याविषयीं आपले बु-
द्धीनें किं० ज्योतिःशास्त्रादि प्रमाणानें
असें असें होईल असा करतो जो
कोणी सिद्धांत तें. ३ भावी.

भव्य (सं. वि०) पोरकेपणा, हलके-
पणा, किरकोळपणा न दिसतां सुशो-
भितपणा दिसायाजोगें मोठे आकार-
परिमाण ब्याचें असा पदार्थादि तो.
२ (ग्रं०) ठळक.

भसकापुरी (स्त्री. ना.) वाईट भस-
भसीत तपकीर ती. २ भगवती-
द्वितीयार्थी.

भसभशीत (वि०) ब्याचे अंगां द-
मदारपणा नाही अतएव भसभस उ-

डायजोगा तपकीर इ० पदार्थ तो.

भसाडा (वि०) भारी मोठें वस्त्र,
सूत, अक्षर इ० पदार्थ तो.

भस्म (सं. न. ना.) गोमय, काष्ठ
इ० पदार्थ अग्निनें सर्व निःशेष ज-
ळाला असतां जो परिणाम तें.

भस्मसात (अव्य०) करणें, होणें
याच्या योगीं प्रयोग, जळून भस्मरू-
प करणें किं० जळून भस्मरूप होणें.

भस्मी (वि०) सेनेरी रंगाचे बूट
ब्यावर असतात असें वस्तू तो. २ एक
भस्मासारखा रंग आहे. ३ त्या रं-
गाचें वस्त्रादि तो.

भळू (वि०) साधारण युक्तीनें ठकला
जावयाजोगा भोळसर तो.

भक्ष (पु. ना.) जो पदार्थ ब्यास खा-
वयास योग्य तो त्याचा.

भक्षण (सं. न. ना.) भक्षण्याचा जो
व्यापार तें. २ भक्षितात जें अन्नादि-
क तें.

भक्षणें (धा. ना.) खाणें.

भक्ष्य (सं. वि०) भक्षयास योग्य
जो पदार्थ तो. २ (न. ना.) भक्ष.

भाईचारा (पु. ना.) एकमेकांनीं
एकमेकांचें हित करीत असावें इ०रूप
परस्परांचा सख्यभाव चालतो तो.

भाईबंदकी, बंदी (स्त्री. ना.) भा-
ऊबंदकी.

भाऊपणा (पु. ना.) बंधुत्व.

भाऊबंद (पु. ना.) बंधु आदिक-
रून दायद तो.

भाऊबंदकी (स्त्री. ना.) भाऊबंदपणा.

भाक (सं. भाषा) (स्त्री. ना.) का-
हीएक कार्याविषयी कोणिकास हें
कार्य मी खचीत करीन ह० रूप
हेतात जें वचन तो.

भाकड (वि०) विऊन बहुत दिवस
झाल्यामुळे दुध देईनाशी झालेली
गाय, किं० म्हेस ह० ती. २ वृद्ध
झाली किं० तुटार झाली अशी जी
गाय, म्हेस ह० ती. ३ (घं०)
निरर्थक.

भाकडकथा (स्त्री. ना.) अडकथा.

भाखा (स्त्री. ना.) (घं०) भाषण,
भाषा.

भाग (सं. पु. ना.) एका अर्थाचे
अनेक जे अंश ते प्रत्येकीं. २ भागा-
कारानें येतें जें फळ तो. ३ भागणा-
चा जो संस्कार तो. कोणिक गोष्ट
भागास येणें झ० करण्याविषयी
भोळीस येणें. ही गोष्ट करणें भाग
आहे म्ह० उचित आहे. ४ वाटा.

भाग (सं. भंग) (पु. ना.) स्त्रिया
ह० काचे मस्तकावरचे केश दोहोकडे
सारखे करून मध्ये जी मारखी रेषा
करितात तो. २ गांव्याचा घाटा ती.

भागणें (धा. ना.) कोणिक संख्याकानें
काहीएक संख्या स्वपरिमित भाग
पडत अशी विभक्त करणें. २ काहीं-
एक श्रम केल्यामुळे दमणें. ३ कांहीं
नियमित द्रव्यानें नियमित खर्च नि-
र्वहित होणें.

भागफिटणें (धा. ना.) (घं०) द्वैतभाव
नाहींसा होणें किं० ऐक्य होणें.

भागभुरका (पु. ना.) भाग, तंबाखू,

मेवा, मिठाई ह० संबंधें अव्यवस्थित
खर्च तो.

भागवटा (पु. ना.) फार श्रम केल्या-
मुळे शरीरास फारच पेतो जो भा-
गलेपणा तो.

भागार, भागारें (न. ना.) (घं०)
सोनें. २ द्रव्य, पैका.

भागी (स्त्री. ना.) अनेकांनीं मिलून
काहीएक केला जो व्यापार, त्यामध्ये
अनेकांचा अंशतः अंशतः असतो
जो संबंध तो. २ (पु. ना.) भागी-
दार.

भागी (अव्य०) (घं०) भंगें, खतः.

भागीदार (पु. ना.) ज्या व्यवहारांत
ज्याची भागी आहे तो त्या व्यवहारा-
चा किं० ते अनेक व्यवहारकर्ते ए-
कमेकाचे.

भागीन (पु. ना.) (घं०) वाटेकरी.

भागूबाई (स्त्री. ना.) केवळ अपरा-
कमी जो पुरुष त्यास झणतात.

भाग्य (सं. न. ना) दैव. २ ऐश्वर्य.

भाग्यपुरुष (सं. पु. ना.) घरचा
खुशाल, कठोर भाषणादिकानें को-
णास दुखवायाचा नाहीं, पद्महस्ता,
लाहान मोठीं भर्मकृत्यें ज्याचे हातू-
न बहुत घडतात असा जो पुण्यात्मा
पुरुष त्यास झणतात. [स तो.

भाग्यवत (सं. वि०) भाग्य आहे ज्या-

भाज, भाजा (स्त्री. ना.) भायां.

भांजणी (स्त्री. ना.) कोणिक अंकरा-
शीतून कोणिक अंकराशि जेथच्या
तेथेच उणा करण्याचा व्यापार तो.
२ समुदायरूपानें स्थित जें कार्य,

द्रव्य इ० त्याचे व्यक्तीची अनेक
स्थिती विल्हेवाट ती.

भाजणें (भा. ना.) (प्र०) विषारादि
उतरणें, शमणें.

भाजणें (भा. ना.) अग्नीत घालून

कि० भग्नावर तवा, खापर इ० पा-
त्र ठेवून त्यात घालून भाकूर, दाणा,
फळ इ० पदार्थ पक्व करणें. २ पो-
ळणें. ३ जाळणें. ४ कोणिकास अ-
नेक प्रकारें भाजणें. ५ (न. ना.)
धान्य इ० भाजायाचें खापर त्यास
म्हणतात.

भाजन (सं. न. ना.) पात्र.

भाजा (स्त्री. ना.) (प्र०) भार्या.

भाजी (सं. स्त्री. ना.) भात, भाकरी
इ० जें मुख्य अन्न त्याबरोबर रुची-
करितां भक्षयासाठीं फळ, मूळ इ०
शिजवून त्यात तिखट, मीठ घालून
तोडो लावणे करितात ती. २ तदुप-
योगी फळ, मूळ, पत्र, कंद इ० ती.

भाजीपाला (पु. ना.) फळभाजी,
पालेभाजी इ० क. २ त्याचें बोलणें
इ० भाजीपाला म्ह० त्यात काहीं
ऐवज नाही.

भाट (पु. ना.) राजादिकांची स्तुति
करून उदरनिर्वाह करणारी एक
जाति आहे. २ (प्र०) उखर भूमि
ती. ३ मद, मत्सर इ०कास म्ह०.

भाटीय, व (न. ना.) (प्र०) ऐक्य.

भाड (स्त्री. ना.) कोणी आपली व-
हीण, बायको इ० कि० विकत घेत-
लेली, वाळगलेली जी स्त्री ती दुस

ऱ्यास मधुनार्थ देऊन व्यापासून
घेतात जें द्रव्य ती.

भाडमा (वि०) भाडखोर.

भाडण (न. ना.) कलह.

भाडभीड (स्त्री. ना.) भीडभाड.

भाडवल (न. ना.) सावकारी इ०

व्यवहारास साधनत्वेकरून त्या त्या
व्यवहारकर्त्यानें योजिलें असतें जें
द्रव्यादिक तें. २ वाढ युद्धादि प्रसंगीं
त्या त्या व्यवहाराचे निर्वाहास साधन-
भूत आपले संग्रहास असतें जें लेख-
पत्र, श्लोकवाक्य, बुद्धीची कल्पना,
दाखुगोळा इ० तें

भाडार (सं. भाडगार) (न. ना.)

श्रमिन लोकांचें द्रव्यादि संग्रहाचें
गृह तें.

भाडारगृह (सं. न. ना.) भाडार.

भाडें (न. ना.) धातु, मृत्तिका, काष्ठ,
पाषाण इ०कांचें जें पंचपात्र, मडकें,
पडगा, द्रोण इ० पात्र तें. २ तोफ.

भाडें (सं. भाटक) (न. ना.) दुस-

ऱ्याचे घर, भूमि इ०कांचा उपभोग
करित असता त्या निमित्ते जें त्या
धन्यास द्रव्य द्यावे लागतें तें २ का-
हीं माल मनुष्य इ० घाडें, मनुष्य,
बैल इ०कांनीं वाहून घासांतरादि
स्थळीं पोहोचवून जें द्रव्य घेतात
तें. ३ तसें भाडें कबल करून माल,
मनुष्य इ० स्थलांतरीं पोहोचविण्याचे
पतकरून घेतात काम तें.

भागवसा (पु. स्त्री. ना.) (प्र०)

मडकें, भाडें इ०कांनीं उतरंड लाव-
ण्याचें स्थळ. २ भानवसा.

भाणा, भाण (स्त्री. ना.) (प्र०) व-
हीण.

भाणें (न. ना.) (प्र०) तट इ० पात्रतें.

भातकुली (स्त्री. ना.) लाहान मुली
खेळांत खंयपाकाचा खेळ खेळतात ती

भातडी (स्त्री. ना.) (प्र०) भाता.

भाता (पु. ना.) तीवट, लोहार इ०-
काचें भग्नोस वारा घालायाचें एक
कातव्याचें यंत्र आहे. २ तीर बाळ-
गायाचें शिपाई लोकांचें चर्मपात्र
आहे तो. ३ शिपाई लोक इ० भाडें
कुडें बाळगायाकरिता जी कातव्याची
पिशवी बाळगितात तो. [भर्ता]

भातार, भातारू (पु. ना.) (प्र०)

भातुक (न. ना.) (प्र०) खाजें, भक्ष्य.

२ भातकूल.

भातुकें (न. ना.) (प्र०) भोजनाहून
इतर पीठ, पोहे, लाडू, मेवा, मिठा
ई इ० भक्ष्य मुळें भक्षितात तें.

भातें (न. ना.) दरमाहा करून ठे-

विलेला जो चाकर इ० त्यास दूरदे-
शी जाणें इ० काहीं जड काम क-
रायाचें असता पोटासाठी रोजमु-
न्याहून अधिक जें द्रव्य देतात तें.
२ सावकार, सरकार इ० संबंधी
मनुष्य आपणाकडे काहीं कामाकरि-
ता आला असता त्याचा आपल्याकडू-
न खोळंबा झाला इ० कारणामुळें
जें त्यास पोटास देतात तें. ३ उरी
फुटलेल्या माणसास किं० गुरास पा-
जायासाठी एक औषध करितात तें.

४ (प्र०) समुद्रादिकांस येते भरते
तें. ५ मजुरी.

भादरणें (सं. भद्राकरण) (धा. ना.)

चर्मावरील किं० म्हैस इ० कांचे
भंगारवरील केश वस्त्रा इ० कानें भं-
गावरोबर कापणें. २ इजामत करणें.

भान (सं. न. ना.) अंतःकरणाची
जागृतपणें जी स्थिति; जेणेंकरून दे-
हास विषय संबंधादि झालेलें समजतें
तें. २ जिच्या योगानें त्या त्या समर्थी
जें जें करावयाचें, जें जें न करावयाचें
तें त्या त्या रूपेंकरून स्फुरतें अशी
जी ज्ञानवृत्ति ते. ३ कोणेंक विषयाकडे
चित्ताचें जें अनुसंधान असतें तें.
४ शब्द, अनुमानादि साधनानें वि-
षयाचें तत्त्वाकार विशेषणेंकरून
होतें जें ज्ञान तें. ५ (प्र०) (पु.) सूर्य.

भानगड (स्त्री. ना.) कोणेंक अर्थ
च्या थळींचा त्या थळीं असला म्ह-
णजे सोईनें उमज पडत असतो ती
सोय न लागायाजोगा इकडचें तिक-
डे, तिकडचें इकडे झाल्यामुळें कोणेंक
व्यवहारादिकांत होतो जो गोंधळ ती.

भानु (सं. पु. ना.) सूर्य.

भांव (स्त्री. ना.) (प्र०) शोभा,
सौंदर्य. २ आभास.

भांबवणें, भांबावणें (धा. ना.) भय,
हर्ष इ० कारणामुळें घाबरून करावें
कोणतें, न करावें कोणतें हा विचार
सुटें असें अमविशिष्ट होणें.

भांबा (स्त्री. ना.) (प्र०) भांब.

२ विकार.

भाम (सं. पु. ना.) (प्र०) मेव्हणा.

भामटया (पु. ना.) दृष्टि चुकावून
दुसऱ्याची वस्तु खोरणारा तो.

भार (सं. पु. ना.) पदार्थाचेडावीं जडतारूप असतो जो धर्मविशेष तो, व्याचे योगानें तो पदार्थ निराधार झाला असतां अधोदेशाकडे येतो. २ तो भार व्याचे अंगीं आहे असा जो पाषाणादि पदार्थ त्यास म्हणतात. ३ आपणावर निर्वाहार्थेकरून स्थित जो राह्य, संसार इ० व्यवहार किं० प्रतीकार न होतां राहिलेला जो उपकार इ० काहीं त्यास भारविशिष्ट पाषाणादि पदार्थासारिखें मानून तत्संस्थो भार असें म्हणतात आणि त्या व्यवहारादिकांसाठीं भारत्वेकरून व्यवहार करितात. ४ स्त्रयाचे वजनाइतकें जें वजन तो. ५ आठ हजार तोळे वजन तो. इ०.

भारकस (पु. ना.) इत्ती, उंट इ० कांवर ओझें कसणें एवढें केला असतो जो मोठा सोळा तो.

भारजा (स्त्री. ना.) भार्या.

भारणी (स्त्री. ना.) भारग्याचा जो व्यापार ती. २ (प्र०) अधिकपण. ३ नेत्रांनीं काहीं पदार्थ पाहून सुखावण्याचा व्यापार ती.

भारणें (धा. ना.) शाबरादि मंत्रांनं अभ्रता, राणी, शरत् इ० काहीं एक अभिमंत्रित करणें. २ मंत्राचें फळ जो मोह इ० तेणेंकरून कोणेंकास मोहिन इ० करणें. ३ आपल्या तंत्रावाहेर न वर्ते असें कोणेंकास गुप्त-रूपें भयलाभादिविषयक काहीं कानमंत्र करून स्वयं करून ठेवणें.

भारती (सं. स्त्री. ना.) वाणी.

२ वाणीची अभिमानिनी देवता जी सरस्वती ती.

भारदस्त (वि०) वजनदार जो मनुष्य तो किं० त्याचें भाषण इ० तो.

भारदोरी (स्त्री. ना.) (प्र०) भारलेली दोरी स्त्रियांचे गळ्यांत प्रायः असत्ये ती. [तुल्य तो.

भारंभार (वि०) विवक्षित वजनाशी

भारवाहक (सं. पु. ना.) ओझें वाहणारा जो गडी, घोडें, उंट इ० तो. २ व्या विद्यादि व्यवहाराचें विनय, धनलाभ इ० रूप जें फळ त्याचा लाभ नसतां उगीच भारप्राय; ती विद्या किं० व्यवहार वाळगणारा जो त्यास म्हणतात.

भारा (पु. ना.) डोकीवर वाहून न्यावयाजोगीं जें तृण, काष्ठ, पानें इ० कांचें रचून बांधून केलेलें ओझें तो. २ ओलें तृण इ० कांची बाबलेली जो पेंढी ती.

भारावणें (धा. ना.) शरीर किं० शरीरावयव, शैल्यादि आंत शिरल्यामुळें आपले आपणासच जड वाटण्याजोगे भाराणें विशिष्ट होणें. २ कंठाळ इ० जें ओझें तें भिजणें, आंत काहीं ओझें अधिक पडणें इ० कारणांमुळें पूर्वापेक्षा अधिक जड होणें.

भारी (स्त्री. ना.) लाकडांची जी मोळी ती. २ विद्या, शौर्य, बळ, भार, किंमत इ० गुणांनीं विवक्षितापेक्षा अधिक तो. ३ व्याला व्याची गांठ पडली असतां निर्वाह करणें जड पडतें तो त्यास. ४ (वि०) फार.

भारूड (न. ना.) सागूं लागलें अ-

सती एकाएकीं संपायाचें नाहीं आ-
णि समजून घेणारासही एकाएकीं पू-
र्वापर सवान जुळून आकलन होऊ
नये असें जें लावचलाव सांपृत झाले-
लें वर्तमान कि० पुरातन कवींनीं
बांधलेली कथा, शास्त्र, गोष्ट इ० तें.
भारैणें (धा. ना.) (ग्रं०) जडत्वास
येणें.

[कुमार.

भार्गव (पु. ना.) परशुराम. २ (ग्रं०)

भार्गवी (पु. स्त्री. ना.) शुक्राचार्य.

२ सरस्वती.

भार्या (स. स्त्री. ना.) बाईल.

भाल (स्त्री. ना.) भाला, बरची, सां-
ग इ० कांचे अग्रभागीं जें लोखंडा-
चें फळ लावितात ती. २ (स. न.)
भाळ.

भालदार (पु. ना.) राजादिक जे
मुद्राधारी त्यापार्शीं एक सेवक अ-
सतो, ज्याणें हातां छडी धारण करू-
न सरदार, प्रधान इ० कांस बलाव-
णें, ताकीद इ० काम करतो तो.

भाला (सं. भल्ल) (पु. ना.) चिवा
इ० कांच्या लांब कांठीस अग्रभागीं
लोखंडाचें फळ लावन जें शस्त्र
करितात तो. २ गाईचें दूध काढते-
वेळेस तिचे मागले पाय बांधायास
जीं बारी घेतात तो.

भालू (स्त्री. ना.) वन्यपशुविशेष आहे.

भालेराइ (स्त्री. ना.) भालेराव म्ह-
णून पदों कोणा पुढ होता त्याणें के-
ला होता जी पुंडाई ती. २ काही
कारणानें व्यास जसें मनास वाटेल
तसें वर्तविं अशी होते जी पुंडाई ती.

भाव (सं. पु. ना.) अंतःकरणाचे जे
अनेक वृत्तिभेद तीर्हीकरून होतात
जे अंतःकरणाचे अनेक स्थितिभेद
ते प्रत्येकीं. २ देव, गुरु, औषध,
मंत्र इ० कांच्या ठायी हा ईश्वरच,
यापासून माझें बरें होईलच अतएव
संबंधां यालाच सेवाविं इ० रूप किं०
यात काय आहे, याचे सेवनानें कां-
ही व्हावयाचें नाहींच नाहीं किं०
वाईटच होईल इ० रूप कोणकाच्या
अंतःकरणाचा होतो जो निश्चय तो.

३ ग्रथ, भाषण इ० वाक्ताक आश्रय
तो. ४ श्लोक, वाक्य इ० कांचा
सारांशभूत जो अर्थ तो किं० सा-
मान्यतः जो अर्थ तो. ५ स्वेद, रो-
सांचादि शृंगारादि रसांची लक्षणे
तीं प्रत्येकीं. ६ वेश्यादिक जो त्या
त्या रसाचा अभिनय करितात तो.
७ कोणक अर्थाचें जें अस्तित्व तो.
८ जिनसंगानसाचा जो दर तो. इ०.

भावगर्भ (सं. पु. ना.) (ग्रं०) ग्रं-
थादिकांतील सारांश.

भावणें (धा. ना.) हा बरा, हा वा-
ईट इ० कोणक अर्थ मानणें.
२ कोणक पदार्थ किं० कांहीं गोष्ट
शरीरास किं० अंतःकरणास मानणें.
३ (ग्रं०) कल्पना करणें, कल्पणें.

भावना (सं. स्त्री. ना.) कोणक प-
दार्थास अस्तित्वेंकरून किं० कांहीं
गुणविशेषत्वेकरून मातण्याचा अतः-
करणाचा व्यापार ती. २ वातपित्ता-
दि न्यूनाधिक्यामुळें शरीरप्रकृतीचे
जे अवस्थाभेद होतात ते प्रत्येकीं.
३ भावद्वितीयाथी.

भावसदा (पु. ना.) (प्र०) भाष्य.

भावसा (पु. ना.) (प्र०) वडोल दीर.

भावार्थ (सं. पु. ना.) धोकादिको-
तील सारांशभूत अर्थ तो. २ भाव-
द्वितीयार्थ. ३ अंतःकरणाचा नि-
ष्कपट भाव तो. अ० खरेंच सांगणें,
बोलणें इ० कांचें वि०.

भावीक (वि०) देव, गुरू, औषध
इ० कांगसून बरें होतें इ० जें त्या-
चें माहात्म्य, जें लोक शास्त्रांत सांगतात
त्याजवर ज्याचा मनःपूर्वक विश्वास
असतो तो.

भावीण (स्त्री. ना.) आपला दादला
सोडून कोठें देवस्थानी जाऊन देवा-
चे नदादीपातील तेल आपले डोईवर
घेऊन देवाची दासी म्हणून राहात्ये
जी स्त्री ती.

भावुक (सं. वि०) भावीक. [भाषण.

भाष (स्त्री. ना.) भाक. २ (प्र०)

भाषण (सं. न. ना.) बोलण्याचा
व्यापार तें. २ तेणेंकरून वाणीपासू-
न निघतो जो शब्दसंमुदाय तें.

भाषा (सं. स्त्री. ना.) बोलि प्रथमार्थी.

भाषांतर (सं. न. ना.) एका भा-
षेनें लिहिलेला जो ग्रंथ इ० त्याचा
दुसऱ्या भाषेत जो अर्थ करितात तें.

भाष्य (सं. न. ना.) कोणिक मूल
ग्रंथ धरून त्याची व्याख्या करित
असता व्याख्येत जें शब्दवाक्यादि
कठीण पडतें त्याची तेथें तेथें आपण-
च व्याख्या करावी अशा प्रकारचा
जो व्याख्याग्रंथ तें.

भाष्यकार (सं. पु. ना.) कोणिक

ग्रंथाचें भाष्य करणारा तो. २ (प्र०)
शंकराचार्याविषयीं मुख्यतें करून
प्रसिद्धि.

भास (सं. पु. ना.) कोणिक अधि-
ष्ठानीं हा अमुकच अशी निश्चयात्म-
कता पावलेलें नव्हे, मात्र हा अमुक
असेल काय ? इतकें काही एक अर्था-
विषयीं होतें जें ज्ञान तो.

भास्कर (सं. पु. ना.) सूर्य.

भास्वत (सं. पु. ना.) सूर्य. २ अभि.

भास्वर (वि०) ज्याचा प्रकाश पडतें
असें जें रूप किं० तद्विशिष्ट अभि,
सूर्य हिरा इ० तो.

भाळ (सं. भाल) कपाळप्रथमार्थी.

भाळणें (धा. ना.) कोणिकानें कोण-
क विषयाच्या मोहानें किं० दुसऱ्या-
नें केलेला जो प्रार्थनादि उपाय तेणें-
करून तें बरेंसें वाटून अंतःकरण-
वृत्तीनें तिकडे वळणें.

भेकणी (स्त्री. ना.) अंधरुणावर
आलेले देकून दुसरे दिवशीं बाहेर
टाकावास सापडावे म्हणून भोत
देकून राहाण्याजोगा छिद्रे पाडलेला
जो लांकडाचा तुकडा अंधरुणाजव-
ळ बाळगितात तो.

भिकार (न. ना.) भिकाऱ्याचा जो
समुदाय तें. २ (वि०) संगतिमान्
लोक जेथें नाहींत किं० पाहिजे तो
वस्तु पाहिजे तेन्ही मिळत नाहीं किं०
उद्यत्त होत नाहीं असा जो देश,
गांव इ० त्यास म्हणतात.

भिकारचौट (पु. ना.) दरिद्री किं०
कृपण यास निंदेनें म्हणतात. २ किं-

मत, बळकटी, पुष्टता इ० गुणानी
हीन जो पदार्थ त्यास किं० पाहिजे
त्या कार्यास पुरापाजोगा नव्हे अ-
सा जो उणा पदार्थ त्यास निंदेने
म्हणतात.

भिकारी (पु. ना.) भीक मागून पो-
ट भरतो तो. २ भिकारचोंट
३ दुसऱ्याने हिताची गोष्ट सांगित-
ली असता ऐकू नये, लाभाविषयी
पराङ्मुख असवे, ब्या कामात
तोटा, नाश त्याविषयी सादर असवे
अशा स्वभावाचा जो मनुष्यादि त्या-
स म्हणतात.

भिकूण (पु. ना.) ढेंकूण.

भिंग (न. ना.) भारसा, उपनैत्र
इ० करायाचे उपयोगी पत्रासारि-
खा सपाट जो काचिचा पदार्थ करि-
तात ते. २ (ग्रं०) भन्त्रक. २ भों-
वरी झणून वेल आहे ती. ३ तिचें
फळ ती.

भिंगुरटी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) भ्रमरी

भिंगुळवाणें (वि०) (ग्रं०) भयानक.

भिंगोरी (स्त्री. ना.) भिंगरी. २ (ग्रं०)
भ्रमरी.

भिजणें (धा. ना.) शुष्क जो काष्ठ,
भूमि इ० पदार्थ तो उदक, दूध
इ० सद्रव पदार्थाने ओला होणें.

भिडणें (धा. ना.) कालरूप किं०
देशरूप अंतर मध्ये अगदीं न राही
असें कोणकानें कोणकाचे जवळ
येऊन संबद्ध होणें.

भिडसरू, सारू (वि०) भिडस.

भिडस्त (वि०) काहीएक कर्म कर-

ण्यास किं० बोलण्यास ब्याला दुस-
ऱ्याची भारी भांड वाटत्ये तो किं० दु-
सऱ्याचा ब्याला मुखसंकोच भारी तो.
भिणें (धा. ना.) भीतीनें युक्त होणें.

भित (सं. भित्ति) (स्त्री. ना.) घर
इ० स्थळास आवरण व्हावें इ० दि-
कांसाठीं दगड, विटा, चुना, माती
इ० काचा जो रचनाविशेष करितात
ती. २ भेत्रास काहीं कारणांमुळे जें
अंधत्र येतें त्यास म्हणतात.

भितरसवाई (स्त्री. ना.) कोणेंक ध्य-
वहाराच्या ठायीं नफा होण्याचा जो
संभव असतो तो न होता उलटी
जी नुकसानी होत्ये ती.

भितरा (वि०) भयाचें निमित्त थोडें
असताही ब्याणें फार भयवें अशा
स्वभावाचा जो तो.

भिता (पु. ना.) (ग्रं०) लाकूड.

भिताड (न. ना.) जीवर आच्छादन
नाहीं अशी भित तें.

भित्रा (वि०) भितरा.

भिनणें (धा. ना.) शरीर, वस्त्र इ०
काचे ठायीं तेल, दूध इ० पदार्थांनीं
स्वरूपतः किं० विष, औषध इ० का-
नीं स्वशक्तिद्वारा सकल अवयवा-
वच्छेदेकरून व्याप्त होणें. २ दुसऱ्या-
नें सांगितलेलें जें बरें किं० वाईट तें
पुरतेपणीं मनांत ठसणें.

भिन्न (सं. वि०) भेदाच्या प्रथमार्थानें
विशिष्ट तो. २ निराळा. ३ फुटका
जो पात्रादि पदार्थ तो.

भेरकांडी (स्त्री. ना.) झुकांडी. २ ला-
भावाचून निरर्थक पारस्त्रिमण ती.

भिरकावणें (धा. ना.) झुगारण.

भिरभिरणें (धा. ना.) झणझणणें.

२ शैत्यादि विकारामुळे शरीर किं० शरीरावयव मुग्या आल्या असें वाढा-याजोग्या विकृतीनें मिशिष्ट होणें.

भिरभिरी (स्त्री. ना.) भंगास मुग्या आल्या असें वाढायाजोगी होत्ये विकृति ती.

भिळूड (स्त्री. ना.) (घं०) झाड इ० कांस लाग ये कीड ती.

भिसळ (स्त्री. ना.) कोणेक पदार्थात कोणेक पदार्थाचा मिश्रभाव तो.

भिस्त (स्त्री. ना.) भरवंसा प्रथमार्थी.
२ काहीएक जीवितनिर्वाहादि कार्याविषयीं काय एक आश्रय तो हाच पाहून इतर कोणी नाहीं असा जो भाव धरिला असतो ती.

भिस्ती (फा० पु. ना.) पखाल किं० मसक याणें पाणी वाहून उपजीविका करितो तो.

भिक्षा (सं. स्त्री. ना.) कोणेकाचें देणें आपण लागत नसतां त्याणें मागितल्यामुळे धर्मार्थ जें त्यास धान्य, द्रव्य इ० देतात ती. २ धर्मार्थ संन्यासी, योगी इ० कांस देतात जें भोजन ती. ३ अपराधाची क्षमा, दुर्व्यसनापासून परावृत्ति, काहीएक कार्याचे ठायीं प्रवृत्ति इ० रूप काहीएक दुसऱ्यापाशीं विनयपूर्वक करुणाशब्दानें मागतात त्यास झणतात.

भिक्षुक (सं. पु. ना.) याजन, प्रतिग्रह, किं० अध्यापन या वृत्तीनीं संसार-

निर्वाह करीत असतो जो ब्राह्मण तो.

भी (सं. स्त्री. ना.) भय.

भीक (स्त्री. ना.) भिक्षा, परंतु हा शब्द हलका झणून निंदादि भवसरीं याचा प्रयोग. कोणेकास भीक लागणें झ० दरिद्र प्राप्त होणें. कोणेकास कोणेकानें भीक न पालणें झ० त्या त्या व्यवहारीं त्यास काहीं न गणणें इ०.

भीड (स्त्री. ना.) कोणेक कर्म करण्याविषयीं दुन्याचे मनात जसे आहे त्याहून अन्यथा वर्तलें असतां दुसऱ्याचा मनोभंग होईल असा जो भयासारखा मनात भाव वागतो ती. २ दुन्याचे देखत बोलणें, खेळणें इ० विषयीं हा मला उद्धत, अमर्याद इ० आहे असें मानील झणून अंतःकरणसवाटत्ये जी शंका ती. ३ दाटी.

भीडसारू (वि०) भिडस्त.

भीतर, भीतरी (अभ्य०) (घं०) भीत.

भीति (सं. स्त्री. ना.) भय.

भीम (सं. वि०) भयंकर.

भुइकोट, भुईकोट (पु. ना.) पर्वताचा आश्रय नसतो भुईवरच तट बांधून करितात जो किड्या तो.

भुकार (न. ना.) कुंभाराचें फिरते चाक ते.

भुकाळू (वि०) ब्याला क्षुधा वरचेव. र लागत्ये आणि लागली असतो कं ठवत नाहीं असे स्वभावाचा तो.

भुकिस्त (वि०) भुकेबंगाल.

भुकेबंगाल (वि०) ब्यास खावयास

ही मिळणें कठीण असा जो पराका-
ष्ठेचा दरिद्री तो.

भुकेला (वि०) क्षुधित. २ ब्या
विषयावर ब्याची सर्व भावें प्रीति तो
व्याविषयी.

भुगा (पु. ना.) बुरुणी.

भुंगा (पु. ना.) भ्रमर.

भुज (सं. पु. ना.) बाव्हळयापासून
अंगुळीचे अग्रापर्यंत जो हात तो.

भुजग (सं. पु. ना.) भुजंग.

भुजंग (सं. पु. ना.) ब्याचे शिरीं
दशाक्ष चिन्ह असतें असा जो सर्प
तो. प्रायः मोठा असतो म्हणतात.

भुजणें (धा. ना.) भाजणें.

भुंजणें (धा. ना.) (प्र०) भोगणें.
२ भाजणें.

भुंजाड (वि०) (प्र०) भाजलेला तो.

भुंजिजणें (धा. ना.) (प्र०) भो-
गणें. २ उत्पन्न करणें.

भुटाटकी (स्त्री. ना.) (प्र०) भूल.

भुटेचोर, भुट्टेचोर (पु. ना.) जो
प्रसिद्धपणें दरवडा घालित नाही. घर-
च्या मनुष्याची असावधता पाहून ह-
लूच युक्तीनें लाहानसान वस्तु चोरून
नवो असा जो चोर तो. २ यजमाना-
चे संसाराची पोटाग ब्यास नाही,
तोडावर गोड बोलून आपलें कार्य
साधवें असे मिळाले असतात जे
भोजनभाऊ त्यास म्हणतात.

भुडकी (स्त्री. ना.) बुडकी प्रथमार्थी.

भुता (पु. ना.) भुत्या.

भुताटकी (स्त्री. ना.) कोणाचें वा-
ईट किं० बरें करण्याविषयी भुतास

काहीं देऊं करून त्याजवर उठववें
किं० वसवावें इ० रूप जो भूतसं-
बंधी व्यवहार नी.

भुताटणें (धा. ना.) मनुष्यादिकानें
क्रोधादिकांमुळे भूत अंगीं आल्याप्र-
माणे अनावरणें चाळे करूं लागणें.

भुतावळ (स्त्री. ना.) पिशाचाचा जो
समुदाय तो. दितात जो बलि तो.

भुतोडी (स्त्री. ना.) (प्र०) भुतास

भुत्या (पु. ना.) अंगावर कवढ्या-
चीं भूषणें, तेलकट वस्त्रें, हातांत पोंत
धारण करून भीक मागणारा भवा-
नीचा भक्त तो. [स येणें.

भुभुसणें (धा. ना.) (प्र०) उदया-

भुमका (स्त्री. ना.) ग्रामाभिरुचिनी
भुरूप देवता ती. २ अवाई.

भुयार (न. ना.) पर्वतादिकांत भुयी-
चे पोटीं असत्ये जीं गुहेसारखीं
पोकळ जागा तें किं० गृहादिकांत
भूमीचे पोटी काहीं वस्तु ठेवायाकरितां
हैदासारखी बांधून जी जागा केली
असत्ये तें.

भुयाळ (पु. ना.) (प्र०) वाटाळ्या.

भुरका (पु. ना.) कडी, खीर इ०
पातळ पदार्थाचें हस्त, चमचा इ०
कापासून शब्द होई असें मुखानें
आकर्षण तो. २ भगवतीद्वितीयाथी.
३ संकेतानें एका रूपास झणतात.
४ (वि०) एक वर्ण आहे. ५ तशा
वर्णाचा जल, केश इ० पदार्थ तो.

भुरकी (स्त्री. ना.) घोड्याचें नेत्रा-
दि सर्वांग झाकायाजोगें जें शिवून
आच्छादन वस्त्र केलें असतें ती.

भुरदंड (पु. ना.) दुसऱ्याचा काहीं जिनस आपणापासून हरवला किं० जामिनगत इ० व्यवहार अंगास आला इ० कारणामुळे नाहक जें द्रव्य भरावें लागतें तो.

भुरभूर (अव्य०) अनुकरण. हलका तत्वांशरहित जो तृण, काष्ठ इ० पदार्थ त्याचें जें शराशर जळणें त्याचें वि०. २ एकत्र जमलेल्या मनुष्यांनीं अकस्मात् तळ मोकळा पडायजोगें एकाचे मागून दुसरा निघाला, दुसऱ्याचे मागून तिसरा निघाला, अशा प्रकारचें अन्यत्र जाण्याचें वि०. किं० कोणक तळ भरायजोगें तशा प्रकारें येण्याचे वि०.

भुररें (न. ना.) (ग्रं०) कंवटाल, चेटूक, चेडें. २ भुरळ.

भुरळ, भुरळें (न. ना.) कोणी आपणावर मंत्रप्रयोग किं० गोडगोड भाषण, आर्जव इ० केल्यामुळे केवळ त्यास वश व्हावें असा पडतो जो मोह तें.

भुरी (गी. ना.) लंकूड, गोंवरी इ० कांची सफेत राख ती. २ (ग्रं०) अंगास चंदनादिकांची लावितात उटी ती.

भुलणें (धा. ना.) कैफ, संपत्ति इ० कांच्या योगानें वेशुद्ध होणें. २ काहीं पदार्थ चांगला असा वाटल्यामुळे कर्त्तव्याकर्त्तव्यादि विचार सुटून त्याजवर केवळ लुब्ध होणें.

भुलताप, थाप (स्त्री. ना.) दुसऱ्यास आपलें कार्य निश्चय होईल इ० रूप भरंवसा यादयाजोगा कोणी

करतो जो खोटें भाषण, खोटा लेख इ० कपट ती.

भुलावणें (धा. ना.) (ग्रं०) दूर करणें. भुवन (सं. न. ना.) भूलोकादि चौदा किं० वैकुंठ, कैलास इ० जे देवतांचे पृथक् पृथक् अनेक लोक आहेत ते प्रत्येकीं.

भुसकट, भुँसकट (न. ना.) धान्यराशांत त्याचे स्वगंशाचें असतें जें वारकि चूर्ण तें तेथून पृथक् केलें असतां प्र०. २ तत्सदृश काष्ठ, तृण इ० कांवि परस्पर घर्षण, किडा, भुंगा इ० कांनीं कोरणें, इ० कारणांमुळे पडतें जें चूर्ण तें.

भुसडा (पु. ना.) बहुत घुसडल्यामुळे किं० बहुत श्रम घडल्यामुळे शरीर, वस्त्र इ० कांचा घुरा झालासा वाढायजोगा होतो जो जर्जरपणा तो.

भुसभुशीत (वि०) व्यामध्ये चिकणपणा, कठिणपणा नाहीं असा जो जमीन, माती, दगड, इ० पदार्थ तो.

भुसार, भुँसार (न. ना.) क्रयविक्रय व्यवहारीं धान्य भाणि तृण एतद्रूप जो माल तें. २ भुसारी लोकांचा जो समुदाय तें.

भुसारी (पु. ना.) धान्याचें दुकान घालून किरकोळ धान्य विकणारा जो उदमी तें. २ भोंवरगांवि धान्य खरेदी करून पेंठेंत नेऊन विकितो तो किं० भात, तुरी इ० धान्य घेऊन त्याचे तांदूळ, डाळ इ० करून विकित असतो असा जो उदमी तो इ०.

भू (सं. स्त्री. ना.) पृथ्वी, २ व्यापासून जो उत्पन्न झाला तो तडू. उ०

अग्निभू म्ह० सुवर्ण. पद्मभू म्ह० ब्रम्हा इ०.

भूक (स्त्री. ना.) जठराग्निसि भात पचन करायस काहीं भज्जादि नाही- सें झाल्यामुळे भज्जादि भक्षार्थें वा- टायजोगा जो दुःखरूप कलनावि- शेष उत्पन्न होतो ती. २ कोणिक प- दार्थ घेणें, मिळवणें इ० विषयीं इत- का किं० येवदा मला मिळाला म्ह- णजे पुरे अशी कोणिक अवधीपर्यंत असण्ये जी इच्छेची धात ती.

भूगर्भावास (सं. पु. ना.) (ग्रं०) गु- हा इ०कांत जो निवास तो.

भूगोल, भूगोल (सं. पु. ना.) पृथ्वी- रूप जो हा गोळा तो.

भूज (स्त्री. ना.) भुजा.

भूत (सं. पु. ना.) देवयोगीमध्ये एक जातिविशेष आहे. २ (न.) पिशाचद्वितीयतृतीयाथी. ३ पृथ्वी, उदक, तेज, वायु, आकाश हीं प्रत्ये- कीं. ४ विश्वातील सर्व चेतनाचेतन पदार्थ ते प्रत्यकीं. ५ (पु.) पूर्वी होऊन गेलेला काळ तो किं० त्या काळचा व्यवहार, गोष्ट इ० तो.

भूतचेष्टा (सं. स्त्री. ना.) मनुष्यादि- कांस शारीरवाधा व्हावी, अंतःकर- णास भ्रम व्हावा, ठेवण्या जाग्याव- रून पदार्थ अकस्मात् नाहीसा व्हावा, नासावा इ० होण्याविषयीं कारणीभूत जी त्या त्या कार्यावरून अनुमेय पि- शाचाची कृति ती.

भूतणें (धा. ना.) (ग्रं०) भुलणें.

भूतदया (सं. स्त्री. ना.) प्राणिमा- त्रावर जी दया ती.

भूतवाधा (सं. स्त्री. ना.) मनुष्यादि-

कांस भूतकृत जी वाधा ती.

भूतल, ल (न. ना.) पृथ्वीची पाठ.

भूतलें (वि०) (ग्रं०) मागील, मागलें.

भूतसृष्टि (सं. स्त्री. ना.) वस्तुतः ते ते

पदार्थ नसता कोणिक पिशाच आ-

पले सामर्थ्यानें ग्राम, हत्ती, घोडे,

बाजार इ० कितीएक पदार्थ जे

क्षणमात्र दाखवितो तो. २ या सृष्टी-

तील पिशाचें झणून प्रकरण ती.

३ पंचमहाभूतांची किं० त्यांसून

मनुष्यादि देहाची जी ईश्वराने केली

उत्पत्ति ती.

भूताहिती (पु. ना.) (ग्रं०) देव,

पितर, आत्मकरण न देणारा तो.

भूदेव (सं. पु. ना.) ब्राह्मण.

भूधर (सं. पु. ना.) पर्वत. २ शेष

म्हणून जो सर्प तो.

भूप (सं. पु. ना.) राजा.

भूपाल, ल (सं. पु. ना.) राजा.

भूमंडल, ल (सं. न. ना.) पृथ्वीचे

हें शरीर तें.

भूमि (सं. स्त्री. ना.) पृथ्वी. २ भुई.

भूरुह (सं. पु. ना.) वृक्ष.

भूल (स्त्री. ना.) मादक पदार्थांचा

मद चढल्यामुळे अंतःकरणास येतो

जो वेशुद्धपणा ती. २ कोणिक प्रस-

गीं बर कोणतें, वाईट कोणतें, क-

रावें कोणतें, न करावें कोणतें इ०

विचार न स्फुरतां अन्यथा प्रवृत्ति

निवृत्ति व्हावयाजोगें बुद्धीवर पडतें

जें अज्ञानाचे आच्छादन ती.

भूलोक (सं. पु. ना.) भूमिरूप जो हा लोक तो.

भूषण (सं. न. ना.) शोभार्थ शरीरादिकांच्या ठायी धारण करितात जो सुवर्णरत्नादिनिर्मित अलंकार ते. २ जे लोकांमध्ये स्वतः शोभते, आणि स्वसंबंधी जो त्यासही शोभविते, प्रतिप्रेस चढविते, अतएव भूषण-सदृश मानले जे विद्या, कला, विनय, पराक्रम इ० गुण त्यास झणतात. ३ त्या विद्यादिकांच्या योगाने येते जे भूषितत्व ते.

भूषावे (न. ना.) (प्र०) भूषण.

भूस, भूस (न. ना.) भुसकट.

२ भुसडा. ३ भुसारप्रथमार्थी.

भूसुर (सं. पु. ना.) भूदेव.

भूकुटी (स्त्री. ना.) भूमिधातू क्रोधादि कारणाने पडले जी आदी ती.

२ भिवईस कोणी म्हणतात.

भृंग (सं. पु. ना.) भ्रमर.

भृगु (सं. पु. ना.) शुक्रप्रथमार्थी.

भृति (सं. स्त्री. ना.) वेतन.

भृत्य (सं. पु. ना.) चाकर.

भै (न. ना.) (प्र०) भय.

भैर (न. ना.) (प्र०) भय.

भैक (सं. पु. ना.) बेडूक.

भैकड (वि०) भितरा.

भेग (स्त्री. ना.) भूमि, काष्ठ, पाषाण,

हान, पाय इ० कांस पडले जी चरि ती.

भेट (स्त्री. ना.) गमनाने कोणकाचा कोणकाशी परस्पर बोलणे, चालणे इ० व्हावयाजोगा होतो जो सामीप्य

संबंध ती. २ मित्रमित्रादिकांची चिरकालेकरून गांठ पडली असता परस्पर देतात जे आलिंगन ती. ३ प्रभु इ० कांस भेटायास गेले असता भेटले समर्थी जे फळ, द्रव्य, वस्त्र, यान इ० काहीं अर्पितात ती किं० स्नेह-वृद्धीसाठी फलादि काहीं अपूर्वाईचा पदार्थ पाठवितात ती.

भेटणे (धा. ना.) कोणकाने कोणकाशी भेट द्याणून जो संबंध तद्विशिष्ट होणे. २ एकमेकाचे आलिंगनाने परस्पर विशिष्ट होणे. इ०.

भेटाभेट (स्त्री. ना.) अनेकांचा परस्पर भेटण्याचा जो व्यापार ती किं० एकाचाच कोणकाशी आलिंगन, कुशलप्रश्न इतका जो व्यापार ती.

भेडसावणे (धा. ना.) भिवविणे.

भेडा (पु. ना.) भित इ० कांचे उपयोगी चिखलाचा वरचा रचून त्याचे जे अनेक तुफडे पाडितात ते प्रत्येकीं.

भेडावणे (धा. ना.) भेडसावणे.

भेडुका (वि०) (प्र०) भेकड. २ भयभित.

भेडोळे (न. ना.) सूत, दोरी, कागद इ० गुंडाळून केले जे मोठे गुंडाळे ते.

भेण (न. ना.) (प्र०) भय.

भेद (सं. पु. ना.) परमाणु इ० रूप जे अनेक अवयव ते परस्पर संबद्ध होऊन झालेला जो अवयवांच्या आणि शस्त्रादिकांचे शिरणे

इ० कारणानें होतो जो त्या अवयवा-
च्याठावीं परस्परें वियोग तो. २ अ-
र्थमात्रावर परस्परें भिन्नभिन्नत्वे-
करून भान होण्यास कारणीभूत जें
विधर्मत्व तो. ३ निराळेपणा. ४ कोणे-
क कार्याकडे प्रवृत्त असत्ये जी अंतः-
करणवृत्ति तिचा भयलोभादिप्रद-
र्शनानें होतो जो अन्यथा भाव तो.
५ कोणिक व्यवहारातील गुप्त बारीक
जें वर्तमान तो.

भेदक (सं. वि०) भेद करणारें जें श.
त्र इ० तो कि० अंतःकरणाचा भे-
द करणारा मनुष्य इ० तो.

भेदणें (धा. ना.) काष्ठ, पाषाण इ०
पदार्थ शस्त्रादिकानें भेदविशिष्ट
करणें. २ मनुष्य इ० कांस बुद्धिभे-
दविशिष्ट करणें. ३ औषधादिक
शरीरांत भिनणें.

भेदरणें (धा. ना.) चिरकाल अंतः-
करणांत संस्कार राहायाजोगें भयानें
विशिष्ट होणें.

भेदाभेद (पु. ना.) अनेक पदार्थ
भिन्न भिन्न रूपानें मानण्याविषयीं
प्रयोजक जी जाति इ० धर्माची वि-
द्यमानता तो.

भेदी (पु. ना.) काहीं एकव्यवहारा-
तील मुख्य मर्मादिभेद व्याला ठाऊ-
क आहे तो त्या व्यवहारातील.

भेद्या (पु. ना.) भेदी.

भेरी (सं. स्त्री. ना.) मोठा नगरा.

भेल, भेळ (स्त्री. ना.) भिसळ.

भेलगा (पु. ना.) वानादि विकृतीनें
वृषण मोठा होऊन खालीं लोंबू ला-

गे असा वृषणाचा आधारबंध
शिथिल होणें तो.

भेला (पु. ना.) मोठी भेली तो.

भेली (स्त्री. ना.) गुळाची देंप.

भेष्ट (पु. ना.) वेष.

भेषज (सं. न. ना.) औषध.

भेसूर (वि०) भयंकर.

भोई (पु. ना.) डोळी, पालखी इ०

यान वाहून उपजीविका करणारा
जो पुरुष तो. २ एक हेंच कर्म व
मासे मारणें इ० धंदा करणारी जाति
आहे तो. ३ घोंडिपाळणा टांगाव-
याकरितां उर्भी करितात जीं चार
काष्ठें तीं प्रत्येकीं.

भोंक (न. ना.) छिद्रप्रथमार्थी.

२ सावकारी इ० व्यवहारांत लोकां-
चे लक्ष्यांत न यावयाजोगी असत्ये
जी उणीवतें. ३ राब्यादि व्यवहा-
रांत प्रवेशास केले जें द्वार तें. इ०.

भोंकसा (पु. ना.) भित, वस्त,
शरीर इ० कांस पडतें जें मोठें
भोंक तो.

भोंकाड (न. ना.) रडणें इ० प्रसं-
गीं तोंडाचा मोठा पसरतो जो आ-
त्यास निंदेनें म्हणतात.

भोक्ता (वि०) कोणिक विषयाचा
भोग घेणारा जो तो. २ भक्ष्य
भोक्ष्य पदार्थ व्याला आवडतात आ-
णि भक्षावयाविषयीं व्याला शरीर
शक्ति अनुकूल असत्ये असा जो
पुरुषादिक तो. ३ विशा, कला,
इ० कांचा जो घाहक तो.

भोक्तृत्व (सं. न. ना.) प्रारब्धयो-

गानें सुख कि० दुःख अवश्य भोग-
लेंच पाहिजे असा जो भोगणारावर
योग्यताविशेष असतो तें.

भोग (सं. पु. ना.) सुखविषयक
कि० दुःखविषयक आत्म्याच्याठा-
यां जो अनुभव तो. २ खाणें, पिणें,
नेसणें इ० जो यथायोग्य व्यापार
तो कि० त्यापासून उत्पन्न झालेलें
आत्म्याच्याठायां अनुभूयमान होणारें
सुखात्मक कि० दुःखात्मक फळ तो.
३ प्रारब्धकर्माचें अवश्य भोग य-
त्नेकरून प्राप्त फळ तो. भोग देणें
म्ह० पुरुषांनै स्त्रीस कि० स्त्रीनै पु-
रुषास मिथुनसुख देणें. [कीट आहे.
भोग (पु. ना.) (प्र०) एक क्षुद्र
भोगणें (भा. ना.) कोणेंक अर्थ
भोगविषय करणें.

भोगवटा (पु. ना.) क्षेत्र, ग्राम इ०
कोणेंक विषयाचे भोगाची काहीं
काळ कोणाकडे चालली असत्ये जो
वहिवाट तो.

भोगळ (वि०) ब्यामध्ये असावा त-
सा घट्टपणा नाही असें जें नेसणें इ०
तो कि० नेसणें इ० सर्ईल ब्याचें
असा जो मनुष्य तो कि० तसा त्या-
चा सर्ईल जो कारभार तो.
२ (न. ना.) (प्र०) एक क-
र्ण्यासारखें मुखवाद्य आहे तें.

भोगा (पु. ना.) (प्र०) नाक.

भोगी (वि०) निरंतर पुण्य, चंदन,
स्त्रिया इ० विषयांचा उपभोग करित
असावा असा जो पुरुषादिक तो.
२ (पु. ना.) सर्प. ३ मकरसंक्रांत

आणि कर्कसंक्रांत यांचे बदले दि-
वस ते प्रत्येकीं.

भोज (स्त्री. ना.) (प्र०) भावड,
इच्छा. २ संतोष. ३ राह्य. ४ मो-
डेपण. ५ योग्यता.

भोजन (सं. न. ना.) जेवण.

भोजनभाऊ (पु. ना.) संसारसंबं-
धी कामकाज न करिता, काळजी
न वाहतो केवळ भोजनार्थच जो
मिळाला असतो त्यास म्हणतात.

भोत (पु. ना.) धान्यादिक आत
भरून उवायाकरिता गोणपाट इ०-
काचा जो मोठा थैला करितात तो.
२ भाजल्या पोळल्यामुळे शरीराव-
रील त्वचा जाऊन कि० शसनादि-
कार्थ शरीरावरील त्वचा शस्त्रादि-
कांनै काढून करितात जो केवळ
उघडा मांसगोल तो.

भोंदणें (भा. ना.) कपटानें आर्जवू-
न कि० लोभवून कि० आपणति
मंत्रविद्या, किमया इ० अद्भुत सा-
मर्थ्य आहे असें दाखवून कोणेंकास
आपण म्हटल्याप्रमाणें वर्तायाजोगा
स्ववश करणें. [चा स्वभाव ब्याचा तो.

भोंदू (पु. ना.) दुसऱ्यास भोंदण्या-
भोपळसुती (वि०) ब्यात बंदोबस्त
तद्दृश नाही आणि बारकावा नाही
असा जो कोणेंकाचा राह्य, साव-
कारी, व्यवहार, कारभार इ० तो.

भोरपी (पु. ना.) कोल्होटी. २ क-
ळासूत्री, खोवसूत्री, दशावतार इ०
भोरपी करून उपजीविका करणारा
तो.

भोरा (वि०) गौर आणि रक्त हे

वर्ण एकत्र झाले असता जो एक निराळाच वर्ण होतो तो किं० तद्विशिष्ट जे केंस, गदूळपाणी, हैस इ० पशु तो.

भोरीप (सं. बहुरूप) (न. ना.) कळासूत्र, खांबसूत्र, दशावतार इ० कांचा जो खेळ तें.

भोंवड (स्त्री. ना.) भोंवळ.

भोंवडणे (धा. ना.) काहीएक पदार्थ मंडलाकार फिरविणे. २ कोणेक मनुष्यास अनेक मार्गांनीं इकडून तिकडे तिकडून इकडे अशा प्रकारें हिंडायस लावणे.

भोंवणे (धा. ना.) कोणक पदार्थांन मंडलाकार फिरणे. २ पितादिकामुळे डोळे, कपाळ इ० भोंवतें असं वाटायजोगी विकृतीनं विशिष्ट होणे. इ०.

भोंवता (अव्य०) आसमंतात.

भोंवर (पु. ना.) (प्र०) भुंगा.

भोंवरगांव (पु. ना.) इष्ट जो ग्राम, पत्तन याचे भोंवतालचे जे गांव ते प्रत्येकीं.

भोंवरा (पु. ना.) काष्ठादिकांचा वर्तुल फिरविला असतां भोंवत राहायाजोगा एक खेळण्यासाठीं पदार्थ केला असतो तो. २ नदी इ० कांच्याठायीं उदकाचें जेथें मंडलाकार भ्रमण होतें तेथें जो आकारविशेष होतो तो. ३ शरीरावरील केंसांचा जो मंडलाकार तो. ४ भुज्जित वाटोळी खळी करून त्यांत राहतो असा एक क्षुद्र प्राणी आहे तो. ५ शें-

डीभोंवता राखतात जो केंसांचा घेरा तो. ६ (प्र०) भ्रमरास म्हणतात. ७ गाय, हैस इ० कांचे तबचेस तृणादिस्पर्श झाला असता त्या स्थळीं होतें जें स्फुरण तो.

भोंवळ (स्त्री. ना.) पित्त इ० वि-कृतीनं येथे जो घेरी ती. कोणकाची भोंवळ जिरणें म्ह० काहीं शिक्षा इ० प्राप्त झाल्यामुळे बल इ० कृतदर्पाचा परिहार होणे.

भोंवार (स्त्री. ना.) तेल्याचा घाणा, बैलराहाट इ० कांस जुंपलेला टोणगा इ० कांची किरायाची जी मंडलाकार वाट पडली असत्ये ती.

भोंसकणे (धा. ना.) तरवार, भाला इ० काहीं एक पदार्थांत खुमसणे.

भोंसडपट्टी (स्त्री. ना.) खरडपट्टी.

भोळा (वि०) ब्याचे मनांत कपट नाही आणि कोणेक गोष्ट, पदार्थ बाह्यात्कारें ब्यारूपेकरून दिसतो तेंच त्याचें खरें रूप; आत काहीं अन्यथाभाव असता असं वाटत नाही अशा अंतःकरणाचा जो मनुष्यादिक तो.

भोळाभाव (पु. ना.) सर्वोवर विश्वास ठेवून निष्कपटपणें वर्तण्याचा जो कोणकाचा स्वभाव तो.

भोळे (न. ना.) क्रय विक्रीदि व्यव-हारीं गणती, हिशेब इ० कांत दृष्टि चुकल्यामुळे एकमेकाचें एकमेकांकडे अन्याय्य अधिक घेतें जें द्रव्यादिक तें. २ भुरळें.

भौतिक (सं. वि०) भूतसंबंधी श-

रीर विषयादिक पदार्थ तो. २ पि-
शाचसंबंधी तो.

भ्याड (वि०) भित्रा.

भ्यासूर (वि०) भयंकर.

भ्रतार (सं. पु. ना.) दादला.

भ्रम (सं० पु. ना.) पदार्थांचें वास्त-

विक जें स्वरूप असतें तें न स्फुरता
त्या पदार्थांचें अन्य पदार्थस्वानें जें

ज्ञान होतें तो. २ असावें एक आ-
णि भासावें एक कि० काहींच स्फु-

ल्लं नये अशा जी पित्त, कैफ इ०
कारणामुळे अंतःकरणाची होत्ये

अवस्था तो. ३ कोणिकाच्याठायां
विद्या, कला इ० जो गुण कि० को-

णिकापासून झालेले कि० होणारे
जें दान, पराक्रम, चोरी इ० वर

वाईट कर्म इ० रूप अप्रत्यक्ष जो अर्थ
त्याविषयी काहीं लक्षणादिदर्शनामु-

ळे केवळ निश्चयात्मक नव्हे असें जें
ज्ञान तो. ४ संशय. ५ मंडलाकार

गतिनें फेरा कि० तसा फेरा होण्यास
कारणभूत मंडलाकार किरावण्याचा

संस्कार तो. [चलन. २ परिभ्रमण.

भ्रमण (सं. न. ना.) मंडलाकार
भ्रमणें (धा. ना.) मंडलाकार फिरणें.

२ परिभ्रमण करीत असणें. ३ एक
असतां भलतेंच वाटावें अशा दशेतें

अंतःकरणें पावणें.

भ्रमर (सं. पु. ना.) पुण्यादिकांचे
सुवासस अतिलंबट असा एक सपक्ष

साहा पायांचा क्षुद्रजंतु आहे.

भ्रमाचाभोपळा (पु. ना.) आत कां-
हीं ऐवजप्राप्ति इ० नसून बाहेर

लोकांस उगीच आवमात्र दिसावा

असा जो कोणी पुरुष कि० व्यवहा-
र, काहीं गोष्ट इ० तो.

भ्रमिष्ट (सं. वि०) कैप, शोक, ज्वर,
पित्तक्षोभ इ० कारणानें कि० स्व-

भावतः ब्याचे अंतःकरणास भ्रम
पडला आहे असा पुरुष इ० तो.

भ्रंश (सं. पु. ना.) अधिकारादिका-
पासून जो कोणिकाचा वियोग तो.

२ शोकादिकारणानें बुद्धीस होतो
चळ तो.

भ्रष्ट (सं. वि०) राव्यपदापासून भ्रंश
पावला तो. २ आचारविचारहीन

अतएव अपावित्र जो मनुष्य कि०
स्थळ इ० तो.

भ्रष्टाकार (सं. पु. ना.) सोंबळे, ओं-

पळे, व्यभिचारादि दोष यांची व्यव-

स्था नाहीशी झाल्यामुळे सर्व एकवट
झाल्यानें गृह, ग्राम इ० कांचेठायां

होत्ये जो भ्रष्टता तो.

भ्राता (सं. पु. ना.) भाऊ.

भ्रांति (सं. स्त्री. ना.) भ्रम.

भ्रांतिष्ट (सं. वि०) आपणच काहीं
केले तें न केलेसें वाटावें, न केले तें

केलेसें वाटावें, पूर्वापर अनुसंधान

राहूं नये इ० वारंवार भ्रांति ब्याला
होत असावी अशा स्वभावाचा जो

मनुष्य तो.

भ्रामक (सं. वि०) स्वविषयी हें अ-

मुक्त असेंच असा एकरूप निश्चयन
हांकं देतो अंतःकरणास अनेक प्र-

कारें भ्रम उत्पन्न करणारे जें संधि-

ग्ध भाषण, अक्षर, वाक्य, इ० तो.

२ (पु. ना.) (धं०) लोहचुंबकास

म्हणतात.

भू (सं. स्त्री. ना.) भिवई.
भूणहत्या (सं. स्त्री. ना.) गर्भस्थ
प्राण्याची जी हिंसा ती.

-म-

म— हा वर्ण पंचावसावें व्यंजन आहे
मऊ (सं. मूढ) (वि०) शिथिलवयव
जो पदार्थ तो. २ खरखरित न-
व्हे तो. ३ व्याचें भाषणादि क-
ठोर नव्हे तो व त्याचें भाषणादि तो.
मकरंद (सं. पु. ना.) पुष्पात जो र-
स असतो तो.

[मदेव.
मकरध्वज (सं. पु. ना.) (प्र०) का-
मकार (सं. पु. ना.) (प्र०) प्रणवा-
ची तिसरी मात्रा. [तुषाविस्था.

मकारांत (पु. ना.) (प्र०) समाधिरूप
मक्ता (अर० पु. ना.) काहीएक
कार्याची केली जी उत्ती बोली तो.
मख (सं. पु. ना.) (प्र०) यज्ञ.

मखमल, माल (अर० स्त्री. ना.)
एक फुलझाड आहे. २ (न. ना.)
तिचें फूल तें. ३ अतिमृदु एक
वस्त्र आहे.

मखर (न. ना.) देवादिकांच्या समा-
रंभार्थ जाळ्या, वस्त्रे इ० व्याच्या
सर्भोवतें लावून जें सुशोभित स्थळ
करितात तें. २ जाळ्यासहित जी
ताठी तें.

मखलाशी, सी (फा० स्त्री. ना.)
सरकारी काही एक गोष्टीचे ठरा-
वाचा जो कौल इ० कागद त्याजव-
र जें त्या ठरावातें जाणविणारे

चिन्ह असतें ती. २ विषादविषय
गोष्टीचा सिद्धांत होऊन जी समाप्ति
दशा ती. ३ बहुत देणें, घेणें अ-
सतां सरकार इ० कापासून थोड्या
द्रव्यानें करून घेतली जी तोड ती.

मखी (सं. मक्षिका) (स्त्री. ना.) श्लो-
क, भाषण, पदार्थ इ० कामधें जें
गुप्त मर्म असतें तो. २ काहीएक
पदार्थ सिद्ध करण्याविषयी जी युक्ति
किं० पद्धति ती. ३ निशाण लक्ष-
ण्याचें बंदुकीवरील दृष्टी ठेवण्याचें
स्थळ ती.

मगज (फा० पु. ना.) फलादिकाती-
ल जो गौर तो. २ अस्थीतील मृ-
दु अंश तो. ३ बोज.

मगजी (फा० स्त्री. ना.) भंगरखा
इ० कास शोभेसाठीं कडेस किं०
इच्छित प्रदेशीं तापता इ० काची
पट्टी लावितात ती. [शक्ति.

मगदूर (अर० पु. ना.) साभर्थ,

मगर (पु. ना.) एक जलजंतु आहे.

मगरूर (अर० वि०) गर्विष्ठ.

मंगल (सं. न. ना.) कल्याण. २ शु-
भकार्य, ग्रंथारंभ इ० स्थळीं जो ई-
श्वरादिकांचे स्तुतीचा धोकादिक अ-
सतो तें. ३ काहीएक कार्याचे
आरंभी जें ईश्वराचें भजन स्मरणा-
दि करितात तें. ४ (पु. ना.) एक
ग्रह आहे. [इ० कार्य तें.

मंगलकार्य (सं. न. ना.) लग्न, मंज

मंगलवाद्य (सं. न. ना.) मृदंग इ०
वाद्य तें.

मंगलाचरण (सं. न. ना.) मंगल.

द्वितीयार्थी. २ पुराण, कथा इ० कथनाचे आरंभी जे देवस्तुतिचे श्लोकादिक म्हणतात ते. ३ काहीं-एक गोष्टीचा जो आरंभ ते.

मंगलाष्टक (सं. न. ना.) लग्न, मुंज इ० लावत्येसमयीं अंतःपट धरून आशीर्वादार्थ अ० मंगलार्थ जे श्लोकादिक म्हणतात ते. [खप्रकाश.

मंगळउखा (स्त्री. ना.) (प्र०) सु-मंगळकूळ (पु. ना.) (प्र०) कल्याण करणारा. [णाचा ठेवा.

मंगळनिधि (पु. ना.) (प्र०) कल्या-मंगळसूत्र (न. ना.) विवाहामध्ये न-वरीच्या गळ्यात सौभाग्यचिन्हार्थ जें सूत्र बांधितात ते.

मग्न (सं. वि०) पाणी इ० कांत बुडाला तो. २ व्यसन, ईश्वरभजन, गाणे इ० व्यापारामध्ये जो चूर तो.

मघमघीत (वि०) (प्र०) खमग.

मघवा (सं. पु. ना.) इंद्र.

मघां (अव्य०) वर्तमान दिवसात कां हीएक विद्यमान कालाच्या पूर्वकाळीं.

मघाशी, सी (अव्य०) मघा.

मंच (सं. पु. ना.) पलंग.

मंचक (सं. पु. ना.) मंच.

मचवा (पु. ना.) लहान गलबतात एक भेद आहे.

मचूळ (वि०) खारें नव्हे, गोडें नव्हे असें जें पाणी तें.

मच्छ (पु. ना.) मत्स्य, मासा.

मच्छर (सं. मशक) (पु. ना.) एक क्षुद्र प्राणी आहे.

मच्छरदानी (स्त्री. ना.) मच्छरानें उपद्रव न करावा ह्मणून छपरपलंगास भोवतें जें बारीक वस्त्र लावितात तां.

जकूर (अर० पु. ना.) काहींएक प्रकरणाचे कागदात लिहिलें किं० ज्ञात जें वर्तमान तो. २ व्याचें विशेष रूपेंकरून वर नांव लिहिलें असतें असे जे किल्ला, मनुष्य, मौजे इ० पदार्थ त्याचाच पुनः उल्लेख करायाचा असता सामान्य नांवापुढें याचा प्रयोग होतो. उ० किळे मजकुरीं मौजेमजकूरचा पाटील गेला. साल मजकूर ह्म० विद्यमान वर्ष.

मजबूत, बूद (अर० वि०) खंबीर प्रथमार्थी. २ (अव्य०) दृढ होई असें बांध इ० कांचें वि०. ३ (वि०) न-हालायाजोगें जें भाषण इ० तो.

मंजरी (सं. स्त्री. ना.) तुळस इ०-कांचें जें केसर ती. २ बाजवाखाचा लहान टाळ ती.

मजल (अर० स्त्री. ना.) चालण्यानें आक्रमिली जो मार्गावधि ती. २ एक दिवसात साधारण रीतीनें चाललें असता आक्रमित होतो जो मार्ग ती. ३ काहींएक कार्याची जी केवळ परिणामावस्था ती. किं० विवक्षित दशा ती. [भा ती.

मजलस (अर० स्त्री. ना.) राजस-

मजला (पु. ना.) भुईपरावर फळीं सारखीं घालून वर मातीची जमीन करून राहाणाजोगी खालच्या घरा-सारखी जागा करितात तो. २ वखास काहीं मध्ये मध्ये रेशमाच्या

खुणा करून बाकी सारें जरीचें का-
म करितात ते प्रत्येकीं.

मजा (फा० स्त्री. ना.) मौज.

मजाल (भर० स्त्री. ना.) सामर्थ्य, बळ.

मजालस (भर० स्त्री. ना.) मजलस.

मज्जीत (वि०) ज्या रंगास चांगली
तकाकी नाही असारंग किं० तडिदि-
ष्ट वस्तादि तो. २ मळल्यामुळे, चो-
ळवटल्यामुळे ज्याची नवेवणाची टव-
टवी गेली असा जो वस्तू, कागद
इ० तो. ३ चांगली उपस्थिति ना-
हींथी झालेली जी विद्या, कला ती.

मजूर (फा० वि०) एक दिवसास भ-
मुक देईन, तें भमुक काम कर
अशा रीतीची कोली करून ठेविला
जो मनुष्य इ० तो.

मंजूर (भर० वि०) कबूल.

मंजूरी (भर० अव्य०) देण्याघेण्याच्या
व्यवहारांत दिलेले द्रव्यादिक मुख्य
रकमेत वजा होई असें दे, पड इ०
काचें वि०.

मंजूरी (फा० स्त्री. ना.) मजूर म-
नुष्यास देण्याचें जें द्रव्य तो. २ म-
जुराचें कर्म ती.

मंजूळ (सं० मंजुल) (वि०) कानास
गोड वाटे असा जो ध्वनि तो.

मज्जन (सं० न. ना.) पाणी इ० का-
त बुडण्याचा व्यापार ते.

मटका (पु. ना.) कंबर, बस, जीर
इ० धातूच्या योगी प्रयोग. उ० त्या
कामांत त्याचा मटकाच बसला,
मटका जिरला.

मट्ट (अव्य०) काहीं न बोलता राहा,
हो, बस इ० काचें वि०.

मट्ट्यासयेणें (भा. ना.) बहून चा-
लण्यानें कि० काहीं श्रम केल्यामुळे
थकणें.

मठ (पु. ना.) एक धान्य भाहे.
२ (सं०) गोसावी पैरागी, संन्यासी
इ० काचें राहाण्याचें स्थान तो.

मठारणें (भा. ना.) जखम इ० भर-
त भरत येणें. २ नव्या भाव्याचे ठो-
के हत्यारानें ठोकून साफ होत भ-
सें करणें. ३ काहीं कार्यास जो प्रवृत्त
नाहीं त्यास त्या कार्यविषयीं अनेक
युक्तींनीं अनुकूल होई असें करणें.

मठिका (स्त्री. ना.) (घं०) लाहान
मठ ती.

मठी (स्त्री. ना.) घरास लाहानपणानें
नांव घ्यावयाचें असता म्हणतात.
२ लाहान जो मठ ती.

मट्ट (वि०) मंद जो टोणगा, बैल इ०
तो. २ बुद्धिमंद.

मट्टा (पु. ना.) पाणी न घालता दहीं
घुसळून लोणीन काढता जें घट्ट का-
लवण इ० कांसाठीं करितात तो.

मंडई (स्त्री. ना.) शहर इ० कांचेठा-
यीं समुद्राकडून भाजी, मेवा इ०
विकला जातो ती जागा.

मंडन (सं० न. ना.) भूषण. २ खंडित
पूर्व पक्षादिकाचें स्थापन.

मंडप (सं० पु. ना.) लग्नादि उत्साह
करावाचे असता द्वारादिकापुढें छा-
यार्थ स्तंभादिक पुरून सावल्या इ०
कांनीं आच्छादित कि० पडवळी,

द्राक्ष इ० कांचे वेल चढायकरितां कि० देवालयपुढें सभामंडपादिक करितात तो. २ सूर्यादिक नादिसायाजोगी जी मैषाची निविड छाया तो.

मंडल, ल (सं. न. ना.) वृत्ताकार जो घेरा तें. २ मनुष्यादिकांचा समुदाय तें. ३ राजसत्ताक्रांत भूमंडल तें. घोडा मंडळावर धरणे म्ह० मंडळाकार धरविणें.

मंडली, ली (सं. स्त्री. ना.) मंडलद्वितीयांशीं.

मंडूक (सं. पु. ना.) वेडूक.

मडें (न. ना.) प्रेत.

मड (प्र०) कळी. २ अंकुर.

मडगा (पु. ना.) (प्र०) मडका, घर.

मडणें (धा. ना.) कातडें, वख इ०-कानें काहीं पदार्थ संबद्ध होई असा चिकटविणें.

मडें (न. ना.) मडें.

मणका (पु. ना.) ब्यांन मणभर भा-ग्यादि राहति तें माप, कि० मण वजनाचा दगड असतो तो. २ मोठा जो मणि तो. ३ पाठीच्या कण्याच्या हाडांच्या ब्या गांठी त्या प्र०.

मणि (सं. पु. ना.) हिरा इ० क रत्नें तो. २ त्यासारखे पाषाणादिकांचे करितात तो. ३ रुद्राक्षादिक ब्याच्या माला करितात तो.

मत (सं. न. ना.) मनातील जो कांही गोष्टीचा निश्चय तें. २ वादादिकांतील अनेक पक्ष ते प्रत्येकीं. ३ अनुमत.

मंतरणें (धा. ना.) भक्षता इ० मंत्रा-नें युक्त करणें. २ कोणकास काहीं कानांत सांगून अनुकूल बुद्धिविशिष्ट करणें.

मतलब (अर० पु. ना.) काहीं गोष्टी सिद्ध करण्याविषयीं मनातील भाश-य तो. २ त्यासाठीं कपटीनें वाधिली जो मसलत तो.

मंति (सं. स्त्री. ना.) बुद्धि.

मत्त (सं. वि०) उन्मत्त.

मत्ता (अर० स्त्री.) आपली जो द्रव्यादि संपत्ति तो.

मंत्र (सं. पु. ना.) ब्याची काहीं वि-लक्षण शक्ति असत्ये भसें जे ऋषि इ० कृत वाक्य तो. २ विचार, खलवत. ३ (प्र०) कर्मकांडास म्ह०.

मंत्री (सं. पु. ना.) प्रधान. २ सर्पादिकांचें विष उतरायचे मंत्र जाण-तो तो. ३ अष्टप्रधानांतील एक प्र-धान आहे. ४ कोणी कोणास जो बुद्धिवाद सांगतो ते त्याचा.

मत्सर (सं. पु. ना.) कोणकाचें बरें झाल असतां देखूं शकूं नये असा जो अंतःकरणांत धर्म उत्पन्न होतो तो. २ (न. ना.) मच्छर.

मत्स्य (सं. पु. ना.) मासा झणून जलचर जो तो.

मथणें (धा. ना.) काहीं कार्य कर-ण्याविषयीं कोणकांनं बोध केला अ-सतां अनुकूल होणें. २ इहीं इ० पु-सळणें. ३ (प्र०) एकाबास ठार मारणें. ४ ग्रंथादिकांतील भाशाय मनांत आणायकरितां त्यांचें विवेचन करणें.

मंथन (न. ना.) दहीं इ०क पुसळ-
णाचा अपार तें.

मथन (सं. न. ना.) मंथन.

मथितार्थ (सं. पु. ना.) विचारानें
सिद्ध झाला जो अर्थ तो.

मंद (सं. वि०) जडबुद्धि तो, २ ब्या-
चे अंगीं चंचलता नाही असा मनु-
ष्य, पोडा, बैल इ० तो. ३ किंचित्
अंध जो दृष्टि, बघोति इ० तो.

मद (सं. पु. ना.) उन्मत्तता. २ हत्ती-
च्या गंडस्थळांतून उन्मत्तता दश-
त जो द्रव निघतो तो. ३ पुष्प, फल
इ०कांत जो उदकासारखा पदार्थ
असतो तो.

मदगज (पु. ना.)(प्र०) उन्मत्त हत्ती.

मदत (अर० स्त्री.) सहायता. २ (वि०)
सहाय.

मदत्रय (सं. पु. ना.) विद्या, धन,
कुल या तिहीचा जो मद तो.

मदन (सं. पु. ना.) कामदेव. २ श-
रीरांत स्त्रीसंभोगाचा जो विकार
उत्पन्न होतो तो.

मदनाचापुतळा (पु. ना.) अत्यंत
सुंदर जो त्यास ह्मणतात.

मंदरूप (वि०) (प्र०) सूक्ष्मरूप.

मदविह्वल, ल (सं. वि०) कामाच्या

मदाने जो परवश झाला तो. [पार्थी.

मंदसत्त्व (न. ना.) (प्र०) मंदवृत्ती-

मदांध (सं. वि०) द्रव्यादि मदानें

ब्याचा विचार नष्ट झाला तो.

मदार (अर० स्त्री. ना.) भिस्त.

२ उंटाचे पाठीवर जो उंच अवयव
असतो तो.

मंदिर (सं. न. ना.) गृह.

मंदिरा (सं. स्त्री. ना.) मद्य.

मंदील (न. ना.) जरचे काडेचें जें
लाहान पागोटें असतें तें. [तो.

मदोन्मत्त (सं. वि०) मदानें उन्मत्त

मद्य (सं. न. ना.) प्यावयाची दारू तें.

मंद्र (सं. पु. ना.) (प्र०) नाभिस्थान-
चा गंभीर नाद तो.

मध (सं. मधु) (पु. स्त्री. ना.) मध-

माशा आपले पोळ्यांत पुष्परसाचा

संग्रह करितात तो ती. २ कितीएक

पुष्पांत मधुर द्रव असतो तो तो इ०.

मधु (सं. न. ना.) मद्य. २ मध.

मधुकर (सं. पु. ना.) अमर.

मधुकरी (सं. स्त्री. ना.) शिजलेल्या

अन्नाची ब्राह्मण मागतो भिक्षा ती.

२ (वि०) ती मागणार तो.

मधुर (सं. वि०) गोड मिष्ट जो पदार्थ,

भाषण इ० तो. २ साहा रसातील

एक रस आहे.

मधुरा (पु. ना.) बवर येऊन पुढें एक

वायुप्रधान रोग होत असतो तो.

मध्य (सं. पु. ना.) ब्या भागापामून

पदार्थाचे इतर भाग सारखे राहतात

असा जो त्या पदार्थाचा विभाग तो.

२ कटिप्रदेश.

मध्यम (सं. वि०) काहीएक गुणानें

उत्कृष्ट नव्हे निकृष्ट नव्हे असा पदा-

र्थादि तो.

मध्यवर्ती (सं. वि०) दोघांचा जो

काहीएक व्यपार त्याचें ठरावादिक

काहीं कर्म ब्याचे विद्यमानें होते तो.

२ मध्यभागीं राहतो तो.

मध्यव्रती, { (स्त्री. ना.) परस्पराने
मध्याव्रती, { कार्याचा मध्यवर्तीपणा
मध्यावर्ती, { करण्याचा जो व्यापार तो
२ मध्यवर्तीप्रथमार्थी.

मध्यस्थ (सं. वि०) मध्यवर्ती. २ उ-
भयपक्षसाधारण जो मनुष्य तो.

मध्यान्ह (सं. पु. ना.) दिवसाचा
मध्य तो. मध्यान्हकालाचें कठीण म्ह०
पोटास मिळायानें कठीण.

मन (सं. न. ना.) सुख दुःख सम-
जतें जेणें करून असें जें अकरावें
इंद्रिय तें. २ संकल्पविकल्परूप जी
वृत्ति तें. ३ संज्ञायामक वृत्ति तें.
४ (प्र०) माया.

मनःकल्पित (सं. वि०) वास्तविक न-
सता तर्कानें कल्पिला तो.

मनकवडा (वि०) दुसऱ्याच्या मनातलें
सांगणारा तो.

मनदेवता (सं. स्त्री. ना.) परेश्व अ-
र्थाच्या तर्काविषयी मनाचा झोंक तो.

मनधरणी (स्त्री. ना.) दुसऱ्याचें मन
अनुकूल करून ध्यावयासाठी जें आ-
जेंव तो.

मनन (सं. न. ना.) जाणलें जें त्याचा
पुनःपुनः अंतःकरणाच्याठायीं विचार
करण्याचा व्यापार तें.

मननशील, शील (सं. वि०) मनन
करण्याचा स्वभाव ज्याचा तो.

मनःपूर्वक (सं. अव्य०) मनापासून.

मनमिळाऊ (वि०) सर्वांशीं मिळून
वागण्याचा स्वभाव ज्याचा तो.

मनमुराद (सं. मन, अर० मुराद)
(वि०) मनास आवडायोजोगा किं०

मनाची हौस फेडायोजोगा जो वि-
पुल पदार्थ तो.

मनसुबा (अर० पु. ना.) काहीएक
कत्तव्य गोष्टीविषयी असें करावें अ-
सा विचार तो. २ मनोगत.

मनसोबा (पु. ना.) मनसुबा.

मनस्वी (सं. वि०) मन ज्याच्या स्वा-
धीन तो. २ ज्याचें अमर्याद कर्म तो
किं० तद्विशिष्ट तो. ३ अतिशयित.

मना (अर० अव्य०) काहीएक प्रवृत्त
जें कार्यादिक तें निवृत्त होई असें कर
हो या धातूचें वि०.

मनाई (मना) (स्त्री. ना.) मना क-
रण्याचा व्यापार व प्रकार तो. २ त-
गादा मना व्हावा झणून त्याच्या ध-
न्याची भाणितात खूणमुद्रा तो.

मनाक (अव्य०) (प्र०) क्षणभर.
मनिह, हो (पु. ना.) (प्र०) मनो-
विषय.

मनषि (सं. स्त्री. ना.) इच्छा.

मनु (सं. पु. ना.) ब्रह्मदेवाचे दिवसा-
त कालाधिकारी जे चवदा होतात
ते प्रत्येकीं. २ बरे किं० वाईट कर-
ण्याविषयी कारण जो काल तो.

मनुज (सं. पु. ना.) मनुष्यप्रथमार्थी.

मनुष्य (सं. पु. न. ना.) अर्थानुसं-
धानपूर्वक व्यक्त भाषण करण्याची
योग्यता ज्या द्विपद प्राण्यांत ईश्वर
डेविली आहे तो तें.

मनोगत (सं. पु. ना.) मनामर्थे राहा-
तो जो अर्थ तो. २ (न. ना.) म-
नांतिल जो अभिप्रेत अर्थ तो.

मनोज (सं. पु. ना.) मदन.

मनोती (स्त्री. ना.) सवकारापासू
व्याजानें पैसा घेतला असताही त्या-
च्या सतोषार्थ अणखी काहीं द्रव्य
कबूल करितात किं० लागलीच रो-
ख देतात ती.

मनोमय (सं. वि०) मनःकल्पित.

मनोरंजन (सं. न. ना.) चमत्कार-
दर्शनादिकेंकरून मनास जो आनं-
द तें. २ दसऱ्याच्या मनास आनं-
द व्हावयाजोगा जो क्रीडादि व्या-
पार तें. [च्छा.

मनोरथ (सं. पु. ना.) मनातील इ-

मनोरम (सं. वि०) मनास आनंद-
कारक.

मनोरा (अर० पु. ना.) दगड, चु-
ना इ०काचा जो पोकळ स्तंभ मो-
ठा उंच बांधितात तो.

मनोहार (सं. वि०) आपल्या सौंद-
र्यानें मन हरण करून घेतो तो.
२ (पु. ना.) व्यंकोबाचे भक्त व्यं-
कोबाचा प्रसाद वांटितात तो.

मनोरें (न. ना.)(प्र०)मनाची इच्छा.

मन्मथ (सं. पु. ना.)(प्र०) मदन.

ममता (सं. स्त्री. ना.) हें माझे अ-
शी जो बुद्धि ती. २ काहीएक
पदार्थावर प्रीति किं० दया उत्पन्न
होत्ये ती. ३ मत्ता.

मयंक (पु. ना.) (प्र०) चंद्र.

मयत (अर० वि०) मेलता तो. [आहे.

मयूर (सं. पु. ना.) एक सुंदर पक्षी

मरगण, गळ (स्त्री. ना.) हात पाय
अस्ताव्यस्त टाकून पडण्याचा जो
प्रकार ती.

मरण (सं. न. ना.) देहामधील प्रा-
णाचें जें गमन तें. २ काहीएक
गोष्टीविषयी न्यूनता किं० नाश नाही
असें निःसंशयपणानें वर्णापाचें अ-
सता मरण नाही असा प्रयोग.
३ काहीएक संकट. [टेंकला तो.

मरणोन्मुख (सं. वि०) मरणदशेस
मरतमडें (न. ना.) केवळ जो अश-
क्त तो.

मरतवाझ (स्त्री. ना.)जिला मुलें हो-
ऊन बाचत नाहीं ती.

मस्तुकडा (वि०) मरतमडें.

मराठ (वि०)(प्र०) सष्ट. २ सोपें.

मराठमोळा (पु. ना.) जे आपणास
मराठे म्हणवितान त्यांचे बायकांनीं
बुरखा घावा अशा तऱ्हेच्या साधा-
रण रीति असतात तो.

मराठी (वि०) महाराष्ट्र देशसंबंधी
भाषा रीति इ० ती.

मरातव (अर० पु. स्त्री. ना.) काहीं-
एक मोठी विद्या किं० पराक्रम सं-
पादिले असता जें मोठें नांव देतात
किं० सन्मान करितात तो ती.

मरामत (अर० स्त्री. ना.) निगा.

मराल, ल (सं. पु. ना.) (प्र०)
हंसपक्षी. [आकार.

मरिगळा (स्त्री. ना.) (प्र०) आकृति,

मरुत् (सं. पु. ना.) (प्र०) वायु.

मर्कट (सं. पु. न. ना.) तांबडे तोंडा-
ची वानरात एक जाति आहे.

मर्जी (अर० स्त्री. ना.) सुप्रसन्नता.
२ अंतःकरणवृत्ति. ३ अंतःकरण-

- वृत्तीचा काहीएक करणें न करणें याविषयीचा आकार ती.
- मर्द (फा० पु. ना.) मनुष्य. २ धैर्यवान् पराक्रमी भसा जो तो.
- मर्दानी (फा० वि०) पुरुषसंबंधी वस्त्र, आवाज इ० तो.
- मर्दुमी (फा० स्त्री. ना.) मर्दाई.
- मर्म (सं. न. ना.) सज्जिभानादिकें- करून काहीएक कार्याविषयीं साधक जो त्या त्या पदार्थसंबंधी योग्यताविशेष तें, प्रायः त्याचें अनुमान कार्यावरून होतें. २ शरीरादिकांच्या अवयवावर आघातादि संस्कार झाला असतां सर्व अवयवास व्यापितो भसा जो त्या अवयवावर काहीं धर्मविशेष असतो तें. ३ ओंकादिकांचें जें तात्पर्य तें. ४ गुप्त जें कोणकाचें दुष्कर्म इ० तें. ५ त्या त्या कार्याचा निर्वाहक जो युक्तिविशेष तें.
- मर्यादा (सं. स्त्री. ना.) देश, काल, क्रिया इ० कांस काहीं एक प्रमाणानें कल्पित जो अवधि ती. २ लोकव्यवहारानुरूप जी विनीतता असावी ती. ३ मनुष्यानें अमुक रीतीनें वागावें असा जो लोकसंप्रदायसिद्ध किं० शास्त्रसिद्ध नियम तो.
- मज्हाटें (वि०) (प्र०) प्राकृत. २ सोपें. ३ स्पष्ट.
- मल (सं. पु. ना.) मृत्तिका, केर इ०- कांच्या योगानें पदार्थावर जो उत्पन्न होतो तो. २ अंतःकरणांमध्ये दुष्ट वासना इ० तो. ३ विष्टा.
- मलखांब (पु. ना.) तालीमखान्या- मध्ये जो गोलखांब कंसरतीसाठीं असतो तो.
- मलपणें (धा. ना.) (प्र०) हालणें.
- मलम (फा० पु. न. ना.) जखम भरून यावी किं० वाहून निःशेष व्हावी झणून जें औषध घृतादिमिश्रित लावितात तो तें.
- मलमल (स्त्री. ना.) फार बारीक कापड आहे.
- मलमा (पु. ना.) घर, भित इ० पडल्यावर त्याचा अनुपयोगी होऊन पडतो जो सरंजाम तो. प्रायः दगड, मार्तावर व्यवहार.
- मलशुद्धि (सं. स्त्री. ना.) पोटातील मळाचा झाडा तो.
- मलिन (सं. वि०) मलविशिष्ट जें वस्त्रादि किं० अंतःकरण तो. २ आचारहीन जो मनुष्य तो. ३ उपस्थिति नसलेले जे विद्यादिक ते.
- मलूर, मलूल (अर० वि०) रोग, श्रम इ० कानें जो यत्किंचित् म्लान तो. २ आधि इ० कामुळें मंदोत्साह जें अंतःकरण तो.
- मल्ल (सं. पु. ना.) जेडी.
- मल्लयुद्ध (सं. न. ना.) बाहुयुद्ध.
- मवणी (स्त्री. ना.) (प्र०) गणना.
- मवागी, री (स्त्री. ना.) शरीर मृदवावें झणून लावायाचें जें तेल तूप इ० तो.
- मवाळी (स्त्री. ना.) मवागी.
- मशारनिळे, निन्हे (अर० अव्य०) लेखांत व्या थोर मनुष्याचें पूर्वी एकवार नांव आलें त्याचेंच पुनः

नांव ल्याहावयाचें असता त्याच्या सा-
मान्य नावांमागे हें अव्यय लागतें
किं० याणेंच बोध होतो.

मशाल (अर० स्त्री. ना.) दाव्यावा-
चून जी दिवटी ती.

मशीद (अर० स्त्री. ना.) ईश्वरभ-
जन करायासाठीं मुसलमान लोक
देवालयासारिखें बांधितात ती. २ मो-
ठें जें मनुष्यरहित घर, वाडा इ०
त्यास म्हणतात.

मश्र (अर० स्त्री. ना.) गजनी.

मस (सं. मषी) (स्त्री. ना.) काजळ.

२ (पु. ना.) शरीरावर निळपेक्षा
मोठा काळा जो डाग किं० गोला-
कार असतो तो.

मसक (सं. मशक. फा०) (स्त्री. ना.)
मनुष्याने पाणी वाहायाचे उपयोगी
जें चर्माचें पात्र करितात ती.
२ (ग्रं०) चिलीट.

मसण (सं. इमशान.) (न. ना.) मे-
लेलीं माणसें जाळयाची किं० पुरा-
याची जागा तें.

मसणवटी (स्त्री. ना.) मसण.

मसणा (वि०) अमुकच असा नाम-
निर्देश करायाचा नाही तेथें याचा
प्रयोग कंठळ्यानें बोलयाचें असता
करितात.

मसलत (अर० स्त्री. ना.) अमुक
काम अमुक रीतीनें करावें असा जो
विचार तो व तिचें फळ.

मसाला (अर० पु. ना.) शाक, भा-
जी, इ० कांस खाचि यावीं झणून हिंंग,
जिरी, मिरे इ० घालितात तो.

२ घोटें इ० पुष्ट व्हावें झणून गूळ,
मेदा, भांग इ० मिळून जो देत अ-
सतात तो. ३ लवंग, इलाची,
खडीसाखर इ० खीर, लाडू इ०-
कांत घालितात तो इ०.

मसी (सं. मषी.) (स्त्री. ना.) (ग्रं०)
शई.

मसुदा (अर० पु. ना.) सिद्धांतपत्र
करायाचे पूर्वी तो मजकूर सुभारा-
यासाठीं भलते एकाद पत्रावर तो
मजकूर लिहून जें पत्र सिद्ध करि-
तात तो.

मसैरें (न. ना.) (ग्रं०) भंधारें.

मस्करी (अर० स्त्री. ना.) थटा, चेष्टा.

२ (स. पु. ना.) संन्यासी.

मस्त (फा० वि०) मत्त. २ शरीरा-
नें जो धटपुष्ट तो. ३ पृष्कळ.

मस्तक (सं. पु. न. ना.) डोकें.

मस्तवाल (फा० वि०) स्वभावें कळ-
न उन्मत्त तो.

मस्ती (फा० स्त्री. ना.) मस्तवालाचें
कर्म. २ मस्तपणा. ३ हत्तीपासून जो
मद गळतो त्यासही झणतात.

महकूब (अर० वि०) तहकूब अव्य-
थार्थी.

महजर (अर० पु. ना.) कोणीएका-
स वतनाचे साधनाचा जो कांजी
इ० कागद करून देतात तो.

महत (सं. पु. ना.) गोसावी, बैरागी
इ० कांच्या मंडळीमध्ये जो मुख्य
असतो तो. २ विद्वान, तपस्वी, साधु
इ० कामध्ये जो श्रेष्ठ तो. ३ (वि०)
(ग्रं०) थोर.

महत्तत्त्व (सं. न. ना.) (प्र०) प्रकृतिपुरुषसंयोगापासून अहंकारादि सृष्टीस कारणभूत जो विकार उत्पन्न झाला; व्यास गुणसाम्य किं० शुद्ध-सत्त्व द्वाणतात ते.

महत्त्व (सं. न. ना.) मोठेपणा.

महला, हल्ला (अ० पु. ना.) नगरादिकांमध्ये प्रायः एकजातीयच लोक राहतात असा जो प्रदेश तो.

महशूर (अ० वि०) प्रसिद्ध.

महसूल (अ० पु. ना.) सरकारी जो देश, ग्राम इ० त्याकडून वसूल येतो तो.

महाग (वि०) सामान्य रीतीहून व्यास मोल अधिक तो पदार्थ इ०.

महाजन (सं. पु. ना.) विद्वान्, ज्ञानी, सदाचारसंपन्न असा जो मनुष्य तो. २ (प्र० पु.) शहर, गाव, येथील एक अधिकारी आहे तो.

महात (पु. ना.) हत्तीचा नियंता.

महातेज (सं. न. ना.) (प्र०) ब्रह्म. २ सूर्य.

महात्मा (सं. वि०) भौदार्य, धैर्य इ० केंकरून संपन्न जो पुरुष तो.

महानदी (सं. स्त्री. ना.) उत्पत्तिस्थानापासून शंभर योजनपर्यंत जी लांब गेली नदी ती. [पाकघर.

महानस (सं. न. ना.) (प्र०) स्वयं-

महानुभाव (सं. पु. ना.) ब्रह्मानुभवी तो.

महानैवेद्य (सं. पु. ना.) देवास जो अन्नमय नैवेद्य समर्पण करितात तो.

महापद (सं. न. ना.) (प्र०) ब्रह्म.

महापातक (सं. न. ना.) ब्रह्महत्या, सुरापान इ० पातक ते.

महापुरुष (सं. पु. ना.) ईश्वर. २ साधु जो कोणी झाला तो.

महामलय (सं. पु. ना.) ब्रह्मदेवाची शंभर वर्षे पूर्ण झाल्यावर जो प्रलय होतो तो.

महाप्रसाद (सं. पु. ना.) देवाच्या उत्साहीत लळीत झाल्यानंतर जो काहीं प्रसाद वाटितात तो. २ (अव्य०) (प्र०) देव, गुरू इ० कांजवळ विनयपूर्वक होय म्हणणे या अर्थी पाचा प्रयोग.

महाप्रस्थान (सं. न. ना.) (प्र०) यथार्थ ब्रह्मज्ञान होऊन जें मरण येतें ते. २ साधारण मरणासही क्वचित् म्हणतात.

महाफल, फळ (सं. न. ना.) नारळ, महालूंग इ० फळ ते.

महामाया (सं. स्त्री. ना.) आदिमाया. २ निंदा कर्तव्य असता वायकांस म्हणतात.

महामूर (अ० वि०) विपुल. २ (स्त्री. ना.) धान्यादिकाची विपुलता. ३ किंवा इ० कांची लावलेली जी कवाडे इ० तो.

महायंत्र (सं. न. ना.) तोफ.

महायात्रा (सं. स्त्री. ना.) काशीयात्रा.

महारवडा, वाडा (पु. ना.) महारांचे वसतिस्थान तो. २ सोंवळे, ओंवळे इ० कांच्या अव्यवस्थेचा जो प्रकार तो.

- महारस (सं. न. ना.) (प्रं०) ब्रम्ह. महिला (सं. स्त्री. ना.) लग्नाची वा-
 २ पक्कान्न. यको. २ नदी. [२ म्हेस.
 महाराज (सं. पु. ना.) राजा. महिषी (सं. स्त्री. ना.) पट्टराणी.
 २ (वि०) थोर मनुष्यास सत्कारानें मही (सं. स्त्री. ना.) पृथ्वी.
 म्हणतात. ३ गुरूस म्हणतात. महीसुत (सं. पु. ना.) मंगळ नावा-
 महाल (अर० पु. ना.) तालुक्याच्या चा ग्रह. २ (प्रं०) रक्त, रेत ह्या
 पोटीं अनेक ग्रामसमुदायात्मक जे उभयरूपेंकरून रेत. ३ राजस, ता-
 देश, विभाग असतात ते प्रत्येकीं. मस या उभयरूपेंकरून अहंकार.
 २ क्रीडागृह. महूर (वि०) (प्रं०) मधुर. [तो.
 महावस्त्र (सं. न. ना.) शालजोडी मळकट (वि०) मळलेलें वस्त्रादिक
 इ० प्रतिष्ठित वस्त्र तें. मळका (वि०) मळकट.
 महावाक्य (सं. न. ना.) (प्रं०) गा- मळणी (स्त्री. ना.) धान्य त्या त्या
 यत्रीमंत्र. २ तूं ब्रह्म आहेस अ- तृणापासून सुटे असें करणाचा जो
 शा अर्थाचीं श्रुतिसिद्ध गुरूनें शि- व्यापार ती.
 ष्यास उपदेशायाचीं इ०वाक्ये आहे- मळणें (धा. ना.) वस्त्र, शरीर इ०
 त तीं प्रत्येकीं. [जो रोग तो. मळानें युक्त होणें. २ धान्य मळ-
 महाव्याधि (सं. पु. ना.) रक्तकुष्ठ णीनें युक्त करणें. ३ पीठ, वस्त्र
 महाशून्य (सं. न. ना.) (प्रं०) शू- इ० हस्तपाद इ० कानें मृदु होई
 न्यास अधिष्ठानभूत ज्ञानघन ब्रह्म ते. कि० काहीं कार्याच्या उपयोगी होई
 महासुख (सं. न. ना.) (प्रं०) ब्रह्मसुख. असें करणें. ४ घोडा इ० कांस
 महास्मशान (महा, स्मशान) (न. ना.) हस्तादि व्यापारानें रगडणें.
 (प्रं०) काशीक्षेत्र. [टोणगा इ०. मळभ (न. ना.) अभ्र.
 महिख (पु. स्त्री. ना.) (प्रं०) म्हेस, मळमळ (स्त्री. ना.) पितामुळें कि०
 महिखळ (न. ना.) (प्रं०) इंद्रिय. कलंकादि भक्षणांमुळें जी ओकाया-
 महिना (फा० पु. ना.) शुक्ल, कृष्ण जोगी विकृति होत्ये ती. २ कांहींएक
 जे दोन पक्ष तदात्मक जो काळ कि० संदिग्ध गोष्ट मनांत आल्यामुळें चि-
 साधारण तीस दिवसाचा जो काळ तास जी संशयात्मकता ती.
 तो. मळमळीत (वि०) खरमरतीत नव्हे
 तो. कि० तिखट, मीठ, इ० लागून
 महिनेमाल (पु. ना.) महिन्यास स्वादिष्ट झाला नाहीं पदार्थ तो.
 अमुक दारें अशा बोलीनें ठेविला २ नीटनेटकेपणा ह्या व्यवहारामध्ये
 चाकर इ० तो. [मोठेपणा. जसा असावा तसा ज्यांत नाहीं तो
 महिमा (सं. पु. स्त्री. ना.) प्रभाव, व्यवहार.

मळसूत्र (न. ना.) एक पदार्थ दुस-
रे पदार्थास पाहिजे तेव्हा जडावा,
पाहिजे तेव्हा मोकळा करावा अशा-
न्तव फिरकाचे खिळ्यासारखे करि-
तात ते.

मळा (पु. ना.) शाख, भाजी, मि-
रचा, कोथिंबिर इ० कांचे जे शेत तो.
२ अव्वल जी दुपिकी जमीन तो.

मा (सं. स्त्री. ना.) लक्ष्मी. २ आई.

३ (प्र० अव्य०) तरमग किं० मगतर.
माउली (स्त्री. ना.) (प्र०) आई, व
आईसारखी अतिशयित जी भली स्त्री
तीस स्तुत्यर्थे ह्मणतात. २ जलदेवता.

माऊ (न. ना.) पोरान्या भाषेनें मां-
जरास ह्मणतात. २ त्याच भाषेनें आ-
ईच्या स्तनास म्हणतात.

माकण (स्त्री. ना.) घोंडा, बैल इ०-
कांचे पाठीवर घागरीनें पाणी आणा-
याचें एक यंत्र करितात ती.

माकोडा (पु. ना.) (प्र०) मुंगळा.

माखण (न. ना.) शरीर, भाकरी इ०-
कांसि चोपडायाचें जें काही तेल, तूप,
लोणी इ० तें. २ तेल इ० शरीरास
चोपडण्याचा व्यापार तें.

माग (पु. ना.) वस्तु विणायार्चें यंत्र
आहे. २ काहीएक हरवल्यावस्तूचा
किं० दरवल्याचा जो शोध तो. ३ अ-
मूक वस्तु किं० श्रावदादिक ब्या मा-
गांनें गेलें तत्तद्बोधक जें त्याचें त्याचें
चिन्ह तो. ४ काहीएक गोष्टीचा भा-
षादिकानें लागतो जो धांग तो इ०.

मागणी (स्त्री. ना.) लग्नासाठीं कन्या
मागण्याचा व्यापार ती. २ समारंभ-

पूर्वक कन्या मागून अमक्यास द्यावी
असा जो निश्चय तो. ३ गंजिकाचे
डावांत पान मागण्याचा अधिकार ती.

मागणें (भा. ना.) काहीएक पदार्थ
मला दे इत्याद्यर्थक बोलण. २ (न.)
काहीएक वस्तु मागायासाठीं आला
किं० गेला जो मनुष्य तें.

मागमूस (पु. ना.) काहीएक गोष्टी-
चा जो धांगदेरा तो.

मागां (अव्य०) (प्र०) पूर्वी, मागें.

मागावें (न. ना.) (प्र०) मार्ग.

मागाहून (अव्य०) पाठीमागून.

मागिलीकडे (अव्य०) (प्र०) आत्म्याकडे.

मागुता, ती, तें (अव्य०) (प्र०) पुनः.

मागें (अव्य०) विवक्षित कालापूर्वी.

२ काहीएक पदार्थाच्या पाठीकडील
भागास अनुलक्षून. ३ कोणिकाच्या
परोक्ष.

मागेंपुढें (अव्य०) काहीएक कर्तव्य
कार्याचा पुरता विचार करण्यास ये-
ग्य जो अंश त्यानें अनुलक्षून. २ प्र-
संगवशान् प्राप्त होणारा जो पुढील
काळ त्याकाळीं. ३ (न. ना.) कोणिक
व्यवहाराच्याठायीं मागचें पुढें, पुढचें
मागें असा जो विपर्यास तें. ४ (वि०)
तसा ग्रंथादिक तो. त्यास मागें पुढें
कोणी नाहीं म्ह० मानापितरें किं०
स्त्री, पुत्रादिक कोणी नाहीं. मागें पुढें
करणे म्ह० माघार घेऊं लागण.

मागोवी (अव्य०) (प्र०) पुनः.

माघार (स्त्री. ना.) प्रतिज्ञात इ० का-
र्यापासून मागें सरण्याचा प्रकार ती.

२ देवाची प्रतिकूलदशा ती.
 माघारा, घारा (अव्य०) कोहीएक
 कार्याविषयी ज्या वेगानें प्रवृत्त झाला
 तो वेग उलटल्यामुळें तद्विरुद्ध वेगानें
 मार्गे येई असें ये, जा इ० धातूंचें वि०.
 माघारीण (स्त्री. ना.) माहेराहून सा-
 सण्यास किं० सासण्याहून माहेरास
 चाललेली जी स्त्री ती.
 माघू (पु. ना.)(ग्रं०) माग. २ मार्ग.
 माघीवा (पु. ना.) (ग्रं०) माग.
 माच (पु. ना.)(ग्रं०) ठिकाण. २ आ-
 श्रय. ३ पेंढा, गवत इ० ठेवण्यास
 मंडपाकार कडितात तो.
 माचवा (पु. ना.) माचा. २ मा-
 च्याचा खूर.
 माचा (पु. ना.) मंचक.
 माची (स्त्री. ना.) डोंगराचा शि-
 रोभाग टाकून त्याचे खालीं सपाट
 भूमि असते ती.
 माचीगाण (पु. ना.) (ग्रं०) दंडी-
 गाण, सारिखी एक जाति आहे.
 माज (सं. मध्य) (पु. ना.) कंबर.
 २ (सं. मद) मस्ती. ३ गोमहिष्या-
 दिकांस मथुनेच्छेस कारण जो क्रतु
 प्राप्त होतो तो.
 माजणें (भा. ना.) उन्मत्त होणें.
 १ विवक्षित मर्षादिपेक्षा अतिशयित
 पुढे इ० पावणें
 माजवण (न. ना.) (ग्रं०) उन्मत्त-
 पण. २ मंदोदिक उन्मत्त द्रव्य तें.
 ३ अधिकपण.
 माजिटा (पु. ना.) (ग्रं०) उत्कर्ष.
 माजिरा (वि०) (ग्रं०) उन्मत्त.

माजिवटा (पु. ना.) (ग्रं०) उन्माद.
 मरण. [आत.
 माजिवटें, वडें (अव्य०) (ग्रं०) मध्ये,
 माजी (अर० वि०) कोणेंक व्यवहारा-
 र्थीं जो जो पदार्थ ज्या ज्या रू-
 निं व्यवहार्य असतो तो व्यवहार्य-
 ॥ सुटून अगण्यता कोटींत पडणें
 ॥ धातूंचें वि०. माजी सामलेदार,
 माजी कारकून इ० सांप्रतचे पूर्वी-
 वा. २ (ग्रं०) (अव्य०) आत.
 माजोरी (वि०) मतवाल.
 माझारी (अव्य०) (ग्रं०) मध्ये, आत.
 माझेपण (न. ना.) (ग्रं०) भजन.
 माटमूट (स्त्री. ना.), कोहीएक भया-
 दिकामुळें घाबरून आतां काय करूं
 हसं करूं इ० रूप जी दशा प्राप्त
 होत्ये ती.
 माटुळणें (भा. ना.) (ग्रं०) खुंटणें.
 माठया (वि०) ज्यामध्यें कळा किं०
 विद्या नाहीं असा मनुष्य तो.
 माड (पु. ना.) नारळाचें झाड.
 मांड (पु. ना.) कोहीएक व्यापार,
 कार्य याच्या सामग्रीची कोणेंक स्थ-
 र्तीं सिद्धता करण्याचा जो व्यापार
 तो. २ (ग्रं०) पसारा. ३ (स्त्री. ना.)
 मांडीस एक रोग होत असतो ती.
 ४ घोडेस्वारांचा समुदाय ती.
 ५ मांडजमणें, बसणें म्ह० घोडा इ०
 कावर बसण्याचा पुरा अभ्यास होणें.
 मांडणी (स्त्री. ना.) गृहादिकांची इ-
 च्छित्त उंचीपर्यंत जी स्तंभादि रच-
 ना ती. २ कितीएक इष्ट कार्यां-

पयोगी पदार्थांचें इष्ट स्थळीं जें स्था- माणुसकी (स्त्री. ना.) थोरपणा ६०
पन ती. विशिष्ट जो मनुष्यपणा ती.

मांडणें (धा. ना.) काहींएक कार्यास माणूस (पु. न. ना.) मनुष्य.

साधन जे अनेक पदार्थ ते त्या त्या माणें (धा. ना.) मावणें.

स्थळीं यथायोग्य स्थापणें. २ काहीं- मात (फा० स्त्री. ना.) बुदबुदाच्या
एक व्यापार कार्य इ० क भारंभयुक्त खेळांन शत्रूच्या राजाचा हत्ती, घोडा
करणें. ३ जमाखर्च इ० प्रकरणीं इ०कांनीं प्रतिबंध केला असता होतो
काहींएक कलमें लिहून ठेवणें. इ०. जो डाव तो. २ आश्चर्य वाटाय-
जोगा झाला जो काहीं चमत्कार ती.

मांडलीक (सं. पु. ना.) चत्वार देश- ३ (ग्रं०) कोणिकाची चमत्कारिक
रूप जो भूप्रदेश व्यास व्योति.शा- जी वृत्त, गोष्ट ती.

खःप्रमाणें मंडल म्हणतान त्याचा मातक्यान (अव्य०) पुनः.

राजा तो, हा सार्वभौमाचे खालीं मातंग (सं. पु. ना.) हत्ती.

मांडव (पु. ना.) मंडप. मातणें (धा. मा.) उन्मत्त होणें.

मांडवी (स्त्री. ना.) मंडप. २ वंद- मातबर, मातब्बर (अर० वि०)
रावर सरकारचे जिन्नस इ० उत- द्रव्यसंपत्तीनें जो संपन्न तो. २ लांबी,
रायासाठीं जें मोठें घरासारखें वा- रुंदी, उंची, पुष्टपणा, इ०कांनीं
धितान ती. जो मोठा तो.

मांडळी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) मंडळी. माता (सं. स्त्री. ना.) आई.

माडी (स्त्री. ना.) माडाच्या पोईचा मातापितरें (न. ना.) आईबापें तीं.

मद्यासारखा जो द्रव काढितान ती. माती (सं. मृत्तिका) (स्त्री. ना.)
२ घर इ०कांच्या ठायीं जी उपरिभू- दगडावाचून पृथ्वीचा भंश ती.

मि करितान ती. २ काहींएक पदार्थांमध्ये काहीं त-
मांडेबांध (पु. ना.) (ग्रं०) प्रभाव- लाश नाही अशी झाली जी दुर्दशा
तेज. [२ विस्तार.

मांडोवा (पु. ना.) (ग्रं०) मांडणी.

माणा (पु. ना.) एक वृक्ष आहे. टाकणें. तोंडांत माती पडणें ह्म०
२ (ग्रं०) उंसाचा रस जीत गळतो प्राप्तांश बुडणें. अज्ञांत माती काल-
ती नाई तो. वणें ह्म० उपजीविकेचा नाश कर-
णें. मातीच्या मोलानें ह्म० हल-

मार्गीक (न. ना.) रक्तवर्ण एक रत्न- क्या मोलानें. इ०.
आहे. २ (ग्रं०) (सं. माणवक मातुश्री (सं. स्त्री. ना.) आई.
लेंकरू, मूल. मातृका (सं. स्त्री. ना.) भ पासून

४ पर्यंत जीं अक्षरें तीं प्रत्येकीं. मादळा (पु. ना.) मोठा जो मृदंग
 २ विवाह इ०कांत पुत्रायाच्या देवता तो. २ गाडी इ०काचे चाकास
 आरत.
 मातेरा (पु. ना.) मातट. २ धान्य- मध्ये रवे वसवायाचें कातीव लाकूड
 दिकान मिळालेला जो माती इ० असतें तो. [मंडळी.
 कचरा तो. ३ काहीएक पदार्थाची मांदळी (स्त्री. ना.) (प्र०) समुदाय,
 झाली जी दुर्दशा तो. मांदा (फा० वि०) दुखणार्हत.
 मातेरें (न. ना.) मातेरा. मादाळ (पु. ना.) (प्र०) मादळा.
 मात्र (अव्य०) काहीएक प्रमाणानें मांदियाळी (स्त्री. ना.) (प्र०) मा-
 जो परिमित तो. २ साकल्येंकरून दळी. [याळी.
 काहीं सांगणें असतो व्यापुढें याचा मांदियाळें (न. ना.) (प्र०) मादि-
 प्रयोग होतो. उ० मनुष्यमात्र. मादी (फा० स्त्री. ना.) नराची प्र-
 ३ इतरांची व्यावृत्ति करण्यासाठी तिपक्षी ती.
 पदार्थापुढें याचा प्रयोग होतो. उ० मांदी (स्त्री. ना.) (प्र०) समूह.
 वू मात्र जा इ०. मादुरी (पु. ना.) (प्र०) चबुकस्वार.
 मात्रा (सं. स्त्री. ना.) हेमगर्भादि मांदूस (स्त्री. ना.) (प्र०) मोठी पेंटी.
 रसायनें तीं प्रत्येकीं. २ न्हस्व वर्ण उ० मांदोडा (पु. ना.) (प्र०) सोडव.
 चारण्यास जो काळ लागतो तो. ३ अक्षराचे जोड्यावर तिकस एकाचे २ वृक्षादिकाचें जुवाड. ३ समुदाय.
 अंकासारिखी रेष देतात ती. ४ म- माधवी (पु. ना.) दशावतार इ०
 तेरातृतीयांथी. खंडीत एक सांग येत असतें, जो
 प्रायः हायरस वर्णांत असतो तो.
 माथा (पु. ना.) मस्तक. २ ताक २ (प्र०) वसंतकाळ,
 करायाचे काठिस सभोवत्या खाच- माधुकरी (स्त्री. ना.) मधुकरी माग-
 ण्या पाडून काढगेल लावितान तो. णारासाठी वटायाचें जे भज तो.
 उजळता माथा होणें म्ह० काहीं माधुरी (स्त्री. ना.) (प्र०) वाचा.
 आलेला अपवादादि दूर होणें. २ माधुर्य.
 माद (पु. ना.) मत्तता. [पणा. माधुर्य (सं. न. ना.) मधुरपणा.
 मांदगी (फा० स्त्री. ना.) दुखणार्हत- माध्यान्हीयेणें (धा. ना.) (प्र०)
 मादवान (फा० स्त्री. ना.) मोठी व निश्चयास येण.
 चांगली घाडी ती. मान (सं. मन्या.) गळ्याचा मागील
 मादवी (स्त्री. ना.) (प्र०) वस्त्र. भाग ती. २ (पु. ना.) मी थोर,
 मादळ (पु. ना.) (प्र०) मादळा. शाहणा इ० रूप जी अहंता तो.
 ३ काहीएक व्यवहारांत काहीं ए-

मादळा (पु. ना.) मोठा जो मृदंग
 तो. २ गाडी इ०काचे चाकास
 मध्ये रवे वसवायाचें कातीव लाकूड
 असतें तो. [मंडळी.
 मांदळी (स्त्री. ना.) (प्र०) समुदाय,
 मांदा (फा० वि०) दुखणार्हत.
 मादाळ (पु. ना.) (प्र०) मादळा.
 मांदियाळी (स्त्री. ना.) (प्र०) मा-
 दळी. [याळी.
 मांदियाळें (न. ना.) (प्र०) मादि-
 मादी (फा० स्त्री. ना.) नराची प्र-
 तिपक्षी ती.
 मांदी (स्त्री. ना.) (प्र०) समूह.
 मादुरी (पु. ना.) (प्र०) चबुकस्वार.
 मांदूस (स्त्री. ना.) (प्र०) मोठी पेंटी.
 मांदोडा (पु. ना.) (प्र०) सोडव.
 २ वृक्षादिकाचें जुवाड. ३ समुदाय.
 माधवी (पु. ना.) दशावतार इ०
 खंडीत एक सांग येत असतें, जो
 प्रायः हायरस वर्णांत असतो तो.
 २ (प्र०) वसंतकाळ,
 माधुकरी (स्त्री. ना.) मधुकरी माग-
 णारासाठी वटायाचें जे भज तो.
 माधुरी (स्त्री. ना.) (प्र०) वाचा.
 २ माधुर्य.
 माधुर्य (सं. न. ना.) मधुरपणा.
 माध्यान्हीयेणें (धा. ना.) (प्र०)
 निश्चयास येण.
 मान (सं. मन्या.) गळ्याचा मागील
 भाग ती. २ (पु. ना.) मी थोर,
 शाहणा इ० रूप जी अहंता तो.
 ३ काहीएक व्यवहारांत काहीं ए-

काकडेस जो अधिकार तो. ४ स-
त्कार. ५ लोकांनी मानाचें अशी
जी योग्यता तो. ६ (न. ना.) का-
ल, देश इ० कांची अल्पस महत्वादि
इयत्ता तें. कोणेकाचें मान चढणे
म्ह० डौल वाढणें. धान्यादिकांचे
मान चढणें म्ह० दर वाढणें. मान
कापणें म्ह० कोणेकाचा वृत्त्यादि
नाश होई असा मोठा घात करणे इ०.

मानकरी (वि०) काहीएक व्यवहारा-
मध्ये ज्याचा सन्मान करावा लागतो
असे जे दरवारांमध्ये सरदारादिक
किं० विवाहादिकांत व्याही इ० किं०
ग्रामादिकांमध्ये खोत, महाजन इ०
अधिकारी असतात तो.

मानणें (धा. ना.) शास्त्र, देवता,
माता, पिता इ० पुढ्य अनुष्ठानां
अशा बुद्धीनें गणणें. २ तो तो प-
दार्थ त्या त्या रूपानें आहे अशा
बुद्धीनें गणणें. ३ भक्ष्य, भोक्ष्य,
हवा, पाणी इ० कानीं शरीरास सु-
खावह होणें.

मानता (स्त्री. ना.) नवस.

मानपान (पु. ना.) आदर सत्कार
इ० तदुपयोगी वस्त्रादि पदार्थ तो.

मानभाव (पु. ना.) वेदशास्त्रग्रन्थ-
कूल मताने वर्तणारी एक ज्ञानि
आहे. २ मनांत कपट असून बहिर
गोड गोड बोलणारा जो त्यास म्ह-
णतात.

मानमान्यता (सं. स्त्री. ना.) कोणी
प्रतिष्ठित सभादिकांच्याठायीं आला
असता त्याचा आदर करितात ती.

२ तसा आदर सत्कार व्हावयाजो-
गी जी योग्यता ती.

मानव (सं. पु. ना.) मनुष्य, मनु-
ष्यमात्र.

मानवणें (धा. ना.) कोणेक गोष्ट,
काहीं पदार्थादिक कोणेकास मान्य
होणें.

मानस (सं. न. पु. ना.) मनोरथ.

२ मन. ३ (वि०) मनःसंबंधी.

मानसिक (सं. वि०) मनःसंबंधी.

२ (न. ना.) नवस. ३ काहीएक
पदार्थांचें केवळ अल्पत्व तें. ४ का-
हीएक गोष्ट घडण्याविषयी जी सं-
देह तें.

माना (अर० पु. ना.) कोणेकानें
कोणेकास पत्र त्याहावयाचें असता
त्याचे त्याचे योग्यतेनुरूप वेदशास्त्र-
संपन्न इ० संप्रदायसिद्ध जे पत्राच्या
आरंभीं लेख लिहीत असतात तो.
२ पत्रादिकांतील लिहिलेला मजकूर
तो.

मानिणें (धा. ना.) (प्रं०) भावतयणें.

मानें (अव्य०) समानत्वेकरून.

मान्यता (सं. स्त्री. ना.) काहीएक
गोष्टीविषयी मी मान्य आहे असा
जो लेख किं० भाषण करून घेतात
ती. २ मानण्याविषयीची योग्यता ती.

माप (सं. मापन) (न. ना.) काहीएक
पदार्थाचा मेजण, तोळणे इ० रूप
जो व्यापार तें व माणें ज्ञान झाली
जी पदार्थांनी इयत्ता तें. २ धान्या-
दि मापायाचें जें शेर, अधोली इ०
पात्र असत तें. ३ (प्रं०) गणनी.
४ (सं. पु. ना.) विष्णु.

मापनू (वि०) (प्र०) शुभ.

माफ (अर० वि०) (अव्य०) न्यायतः
कोणेकापासून ध्यावयाचें जें द्रव्य तें
न घेता किं० शिक्षा करावयाजोगी
जो अपराध त्याची शिक्षा न देता
क्षमाविषय होई असें कर, हो, अस
इ० धा० प्रयोग. [तका.

माफक (अर० वि०) जितक्यास नि-
माफी (अर० स्त्री. ना.) सरकार इ०
कांनीं न्यायतः घेण्यास योग्य जो
शेत इ० कांचा धारा इ० त्याचा मा-
फ करण्याचा प्रकार ती. २ राज-
कृत प्रतिबंधाची मोकळीक ती.

मामलत (अर० स्त्री. ना.) प्रजांचें
संरक्षण आणि राजकीय करांची
उगवणी इ० करण्याचा राब्यांग-
भून जो अधिकार ती.

मामला (अर० पु. ना.) मामलत.

मामूल (वि०) पूर्वीपासून चालत
आलेला दंडक इ० तो.

माय (सं. मा.) (स्त्री. ना.) आई.

मायदळ (पु. ना.) (प्र०) मादळ.

मायना (अर० पु. ना.) वाक्यादिकां-
तील भावार्थ.

मायपोट (न. ना.) अनेक घरे वाई-
ट जेथे साठवले जातात, अनेकांचे
नाना प्रकारचे अपराध जेथे साहि-
ले जातात, बहुत प्रकारचे संकटा-
चा जेथे परिहार होतो असा जो ई-
श्वर, राजा, राब्य, जाति इ० तें.

माया (सं. स्त्री. ना.) ईश्वरशक्ति.
२ अवस्तचेठायीं जो वातुत बुद्धि
होत्ये तिचें कारण ती. ३ सकल हें

भासमान जें जगदादिक ती. ४ इ-
द्रजाल इ० जें कपट ती. ५ ममता.
६ वस्त्रादिक शिवव्येसमयीं दोरा न
निसटावा म्हणून शिवगीच्या बाहेर
जो वस्त्रादिकांचा यत्किंचित् अंश
राखितान ती. ७ दया. ८ (प्र०)
द्रव्य, पैसा. ९ प्रेम.

मायाजाळ (न. ना.) मायेचा मि-
थ्या पसारा. २ मोह.

मायामय (सं. वि०) ईश्वरमायेनें
किं० इंद्रजालानें कल्पित जो प-
दार्थ तो.

मायावी (सं. वि०) मायेचा नियंता
जो ईश्वर, राक्षस, मारुडी इ० तो.
२ कपटयुक्त जे भाषणादि तो.
३ तद्विशिष्ट मनुष्य तो.

मायाळू (वि०) पुत्रादिकांचो विशेष
माया व्यास तो.

मायिक (सं. वि०) मायेनें रचित
जो प्रपंचादि पदार्थ तो.

मायिकरस (सं. पु. ना.) शृंगारादि
रस ते.

मार (पु. ना.) काठी इ० कांनीं जें
ताडणें तो. २ पराजयादिकांसाठीं
पाषाण, तोफांचे गोळे इ० कांचा
प्रक्षेप तो. ३ मारासारिखें दुःसह
जें भाषण त्यासगे प्रसंगाविशेषीं
म्हणतात. ४ (सं. पु. ना.) मदन.
५ (प्र०) नाश. ६ घोडेत्वार.

मारक (सं. वि०) शक्ति इ० कांनें ही-
न करून जो व्यास मृतप्राय क-
रितो तो त्याचा.

मारका (वि०) शिंग इ० कांनें दुस-

व्यास ताडण करण्याचा स्वभाव व्या-
चा तो.

मारग (पु. ना.) (घं०) मार्ग.

मारणें (भा. ना.) कोणक मरे असें
ताडनादिकंकरून करणें. २ चाबूक,
काठी इ०कांनीं मनुष्य, अथ इ०
कांसि ताडणें. ३ कोणक पदार्थावर
काठी, दगड इ० पदार्थ आहत
करणें. उडी, लढाई, बाँब, धातू, टो-
ला, तडाका, झाप इ० मारणें म्ह०
तदनुकूल व्यापारांनीं तो तो अर्थ घडे
असें करणें. बंदूक इ० मारणें म्ह०
त्याचा अवाज काढणें इ०.

मारफत (अर०)(स्त्री. ना.) निसबत.

मारा (पु. ना.) तोरु, बंदूक, दग-
ड इ०कांचा मार तो किं० कोणक
स्थळां गोळा इ० लागू व्हावयाजोगें
जें संभान असतें तो.

मारामार (स्त्री. ना.) परस्परांस पर-
स्परांनीं मारणें इ० रूप जो व्या-
पार ती. २ कांहींएक गोष्ट सिद्ध
करण्याविषयी प्रयत्नाचा जो अति-
शय ती.

मारामारी (स्त्री. ना.) मारामार.

मारुत (सं. पु. ना.) वायु.

मारूनकटून (अव्य०) मारूनमुटकून.

मारूनमुटकून (अव्य०) कांहींएक
गोष्ट सिद्ध करायसाठीं अनेक प्र-
कारें प्रयत्नाचा अतिशय करून.

मारे (अव्य०) वाक्यालंकाराची. उ०
मारे आज पगडी फेकून कोणीकडे
चालला.

मारेकरी (पु. ना.) कोणाएकस

एककिडे सांगडून ठार मारविं ह्म-
णून राजादिकांनीं नियुक्त जो अं-
ग्यजदिक तो.

मार्ग (सं. पु. ना.) एका स्थळापासून
दुसऱ्यास्थळां मनुष्यादिक गेल्या आ-
ल्यामुळे मळला किं० एकास्थळाहून
दुसऱ्या स्थळां जावयास बांधून केला
जो स्थलप्रदेश तो. २ स्थलांतरीं
जायाच्या उद्देशानें आक्रमित जो
आकाश, जल, पृथ्वी यांचा प्रदेश
तो. ३ मनुष्यादिकांचा व्यवहार
यथस्थितपणें चालावा किं० विद्या,
कला इ० यांच्या इ०कांसाठीं व्या-
लोकशास्त्रप्रसिद्ध रीति आहेत त्या
प्रत्येकी.

मार्गेण (सं. पु. ना.) बाण.

मार्गप्रतीक्षा (सं. स्त्री. ना.) कोणे-
काची वाट पाहात बसण्याचा व्या-
पार ती.

मार्गस्थ (सं. वि०) स्थलांतरास
जावयाच्या उद्देशानें व्याणें मार्ग
धरिला आहे तो.

मार्जन (सं. न. ना.) पदार्थशुद्धचर्थ
पदार्थावर जलादिकांनीं सिंचन तें.

मार्दव (सं. न. ना.) मृदुत्व.

मार्मिक (सं. वि०) मर्मज्ञ जो मनुष्य
तो किं० आनील मर्म धरणारें जें
भाषणादिक तो.

माल (अर० पु. ना.) किंमत व्हाव-
याचे योग्यतेचा जो गूळ; तेल इ०
पदार्थ तो, किं० व्या किमतीस जो
योग्य पदार्थ तो.

मालक (अर० पु. ना.) व्या मालाचा
जो मुख्यत्वेकरून धनी तो.

मालखरा (वि०) व्याची मूळधातु खरी असा रूपया, मोहोर इ० नाणे तो.
मालज्राटी, चाट्या (पु. ना.) पं-
तोजीच्या शालेंतील उपगुरु तो.

मालमत्ता (अर० स्त्री. ना.) रोख
नाणे व दाणा, गोटा इ० रूप सर्व-
धन ती.

मालमस्त (फा० वि०) द्रव्यमदानें
युक्त जो मनुष्यादिक तो.

मालवणें (धा. ना.) प्रदीप्त जो दीप,
काकडा इ० तो जाई असा करणें.
२ कोणेकाची संपत्त्यादि शोभा वि-
नाशास पावणें. [कारणें.

मालातिणें (धा. ना.) (प्र०) भंगी-
मालायणें (धा. ना.) (प्र०) निस्तेज
हणें, करणें.

मालीम (अर० पु. ना.) गलबताव-
रील मुख्य ताडेल तो.

मालें (न. ना.) बतन गेल्यामुळें कि०
भाऊवंद नांत पडल्यामुळें गळ्यांत
नांगर बांधून जो भिक्षा मागतात ते.

मालोवाली (स्त्री. ना.) (प्र०) ज्ञान-
रूप तर. २ (अव्य०) चौहीकिडून.

मान्हात (पु. ना.) (प्र०) भंगीकार.

माव (सं. माया.) (स्त्री. ना.) इ-
द्रजालीद्विरूप कि० अनृत भाष-
णादिकून जें कपट तो.

मावणें (धा. ना.) काहींएक अवका-
शामध्ये काहींएक पदार्थ समाविष्ट
हणें.

मावदें (न. ना.) यात्रा करून घरीं
आल्यावर जो देवप्राक्षण करितात ते.

मावळणें (धा. ना.) सूर्यादि ग्रह
कि० नक्षत्रें अस्ताचलाचे भाड झाल्यामुळें कि० सूर्योदय झाल्यामुळें
नक्षत्रें अदृश्य होण. २ देवी, ख-
रूज इ० कांनीं अदृश्यता पावणें.
३ राह्यादि शोभा मालवणें.

माशी (सं. मक्षिका) (स्त्री. ना.)
सपक्ष एक क्षुद्र जंतु आहे. २ निशा-
णाचें संधान धरायाचे उपयोगी वं-
दुकीचे तोंडास जें चिन्ह असतें ती.

अलंकार इ० कांस माशी लागणें
म्ह० सोनें इ० झिजून आतील ला-
ख दिसूं लागणें. कोणेकास माशी
लागणें म्ह० त्यास मळमळूं लागून
वांती होणें. [२ (न. ना.) मांस.

मास (सं. पु. ना.) महिना.

मांस (सं. न. ना.) शरीरांत चर्माचे
आंत आणि हाडाचे वर जो धातुवि-
शेष असतो ते.

मांसल (सं. वि०) मांसानें परिपूर्ण
जे शरीर कि० त्याचा अवयव तो.
२ तद्विशिष्ट मनुष्य तो.

मासला (अर० पु. ना.) काहींएक
विशिष्ट पदार्थाच्याठायीं सर्व अवय-
वांस व्यापून जो साधारण धर्म राह-
त असतो; व्याची एकदेशीं परीक्षा
केली असतां सर्व विशिष्टाची परीक्षा
अर्थात् होत्ये तो धर्म. २ विशिष्ट
पदार्थातील गुणदोषाची परीक्षा स-
मजायाकरिता त्या त्या पदार्थाचा पृ-
थक् काढिला काहीं जो अंश तो कि०
काहींएक गुणादिकाचे अंशाचा कि-
चिन्मात्र जो अवगादिद्वारा अनु-
भव तो.

- मासलेदार, वडिक (वि०) चांगले
मासल्याचा जो पदार्थ तो.
- मासा (सं. मत्स्य) (पु. ना.) जल-
जंतु आहे. २ भाठ गुंजाचे जे उ-
न्मान तो. [क्षात्कार.
- मासुख (न. ना.) (प्र०) ब्रह्मसा-
माहात्म्य (सं. न. ना.) महिमा.
- माहितगार (वि०) माहेतनृतीयार्थी.
- माहिती (फा० स्त्री. ना.) माहित-
गारी.
- माही (स्त्री. ना.) (प्र०) मोठी उंच
जी छत्री करितात ती. २ (पु.)
माघमास.
- माहीत (स्त्री. ना.) कोहीएक व्यव-
हाराचे किं० देशादिकाचे पुरतेपणीं
जे परिज्ञान ती. २ (वि०) परि-
चयादिकामुळे सर्व अंशानीं परिज्ञात
झालेला जो पदार्थ, गोष्ट इ० तो.
३ पदार्थादिकांचा पुरतेपणीं जो परि-
ज्ञातपणा व्यास झालेला तो त्या-
विषयीं.
- माहुटी (स्त्री. ना.) पर इ०कचे
वांशाचे शेवटास जी अडवी फळी
मारिली असणे ती.
- माहुरी (पु. ना.) (प्र०) माहुरी.
- माहे (फा० पु. ना.) महिना.
- माहेर (सं. मातृगृह) (न. ना.) स्त्री-
च्या मातृपितरांचे गृह ते. २ दुःखि-
ताचे विश्रांति स्थान त्यास झणतात.
- माहेरवाशीण (स्त्री. ना.) आईवा-
पाचे घरी किं० तसवी याचे घरी
राहिली जी स्त्री ती. [स्त्री ती.
- माहेवणी (स्त्री. ना.) राजसला जी
- माहेवारी, माहवार (स्त्री. ना.)
सरकार, सावकार इ० कार्यां सर-
दार इ०कांस महिन्यास अमुक ख-
र्चायास यावे असा बांधून दिल्या
असतो जो नियम तो.
- माळ (पु. ना.) क्या ठिकाणीं विशेष
शेत होत नाही अशी सपाट वि तीर्थ
जी भूमि ती. २ (स्त्री. ना.) इ-
द्राक्षादि मणि, पुष्पे इ० एकत्र भो-
वून गळा इ०कांत घालायकरिता
करितात ती. ३ अनेक पदार्थ ए-
कापुढे एक, एकापुढे एक असे रा-
हिले असता जो क्रमविशिष्ट संनि-
वेश होतो तो. ४ कथा इ० भाष्य
याणे, उद्यां याणे करावी असा कि-
तीएक दिवस क्रम चालतो ती.
५ राहाटगाडग्याच्या लोटे बांधले-
ल्या दोहोंकडील दोन दोन्या भिळून
तो.
- माळका (स्त्री. ना.) एकापुढे एक
अशा क्रमाने जी मनुष्यादिकांची
माळ ती. [जमीन ती.
- माळजमीन (स्त्री. ना.) माळरूप जी
माळ्या, माळई (स्त्री. ना.) (प्र०)
राव, काकवी इ० ती.
- माळरान (न. ना.) माळजमीन.
- माळवद (न. ना.) धावे.
- माळेवे (न. ना.) भाजी, पाला, का-
दा, लसूण इ० जे मळ्यांत उचलून
होते ते.
- माळा (पु. ना.) पराच्या तुळईवर
अडव्या कव्या, साठ इ० घालून धी
वर जागा करितात तो. २ शेव

राखायासाठी जी उंच जागा करि-
तात ती.

मालू (पु. ना.) मृंगाचे पुढास जे
कातव्याचे कडे करून घातले अस-
ते तो किं० त्यासाठी जी वाढी घे-
तात ती.

मिचकावणे (धा. ना.) कोणकास सं-
केताने खून करावी इ० कासाठी डो-
ळे झाकून झाकून उघडणे.

मिजाज, मिजाद (फा० स्त्री. ना.)
प्रकृतीस जे जे उपचार मानतात ते
ते प्रयत्नाने करित असवे आणि जे
मानत नाहीत ते वर्जावे असा निरं-
तर शशरीरादि प्रकृति राखण्याचा
जो प्रकार ती.

मिठणे (धा. ना.) मुख, नेत्र, छत्र,
पुष्प, पत्र, कवाड इ० कांचा वाजूचे
अवयवांनी आतील अंश न दिसायाजो-
गे परस्पर मिलित करणे. २ चाल-
लेले जे युद्ध, कलह इ० ते परस्पर-
राचे समजूनाने किं० एकाच्या प-
राज्याने नाहीसे करणे.

मिठा (वि०) मिष्ट जो पदार्थ तो.

मिठाई (स्त्री. ना.) पेढे, बरफी इ०
जे पदार्थ ती.

मिठागर (पु. ना.) खाडीचे कांठी
जो मीठ पिकावयाची जागा केली
असत्ये तो. [उपणा.

मिठाश, शू (पु. ना.) (प्र०) गो-
मिठास (स्त्री. ना.) मिष्टता.

मिठी (स्त्री. ना.) अयंत मिष्ट पदार्थ
भक्षण करित असता त्याचा जो त-
स्कारही वाट येतो ती. २ प्रेमाने

कोणकास धरून जे दृढालिगन किं०
तसेच धरण्याचा जो प्रकार तो.
दुर्मिळपणा इ० कारणामुळे काही-
एक पदार्थ घेण्याविषयी त्यावर अ-
नेकांनी झटण्याचा जो व्यापार ती.
४ (प्र०) ऐक्य.

मिडकणे (धा. ना.) (प्र०) खाण्या-
साठी धावणे, आशाळवाणे होणे.

मिडगणे (न. ना.) (प्र०) उपाहार.

मिडोगणी (स्त्री. ना.) (प्र०) स्तुति.

मिणधा (वि०) (प्र०) ओशाळा.

मिणमिणजे (धा. ना.) दिव्याने मंद-
मंद जळणे. २ रडकें रडकें स्ति-
मितपणाने मंदमंद बोलणे.

मित (सं. वि०) जितक्यास तितका.

मितले (वि०) (प्र०) मित.

२ (न. ना.) समाधान.

मिति (सं. स्त्री. ना.) गणनाप्रथमार्थी.

मिती (सं. स्त्री. ना.) तिथिरूप जो
काल ती. २ व्याज. ३ मिति.

४ (अव्य०) (प्र०) हळूपणाने.

मित्र (सं. वि०) स्नेही. २ (पु. ना.)
सूर्य.

मिथ्या (सं. वि०) असत्य.

मिंधा (वि०) ओशाळा.

मिनत-मिनतमाना (अ० स्त्री. पु. ना.)
आर्जव.

मिनधा (वि०) (प्र०) मिंधा.

मिना (फा० पु. ना.) तांबडा, हिर-
वा इ० एक तऱ्हेचा रंग आहे; व्यास
चकाकी बहुत असत्ये तो. २ (अव्य०)
वजा. [व्यापार ती.

मिरवण (स्त्री. ना.) मिरवण्याचा

मिरवणूक (स्त्री. ना.) मिरवण.

मिरवणें (धा. ना.) वाद्यादिसमारंभ-
पूर्वक नगरादिकांत सावकाशपणीं
फिरणें. २ छानछोकीनें जें सा-
धारण फिरणें त्यास निंदेनें म्हण-
तात. ३ (प्रं०) शोभणें. ४ बोलणें.
५ लोकांस डोल दाखविणें.

मिरास (स्त्री. ना.) मिराश्याचें वत-
न, हक्क इ० ती.

मिलाफ (सं. मेलन) (पु. ना.) अ-
नेक पदार्थांचा जो परस्पर विवक्षानु-
रूप संबंध तो. २ परभरांचा
आनुकूल्य भाव तो.

मिलिंद (सं. पु. ना.) (प्रं०) भ्रमर.

मिश्र (सं. वि०) ब्या पदार्थांत दुसरे
पदार्थाचीं भेळ झाली ती.

मिश्री (स्त्री. ना.) खडीसाकर.

मिष (सं. न. ना.) निमित्त, सोंग.

मिष्ट (सं. वि०) गोड.

मिसकिनमात्रागमनी (वि०) वादिर
गरीब, शान दिसतो आणि आत ह-
रामी असा जो व्यास म्हणतात.

मिसल (अर० स्त्री. ना.) लष्कराम-
ध्ये तूं इ० ठोकायाची ब्याची ब्या-
ची जी जागा ती.

मिसळ (स्त्री. ना.) भेळ.

मिळकत (स्त्री. ना.) मिळण्याच्या
व्यापारानें प्राप्त होवें जें द्रव्यादि ती.

मिळणीलमिळणें (धा. ना.) कोण-
काचे तंत्रानें कोणकानें चालणें.

मिळणें (धा. ना.) द्रव्यादि प्राप्त होणें.
२ काहीएक पदार्थाचा काहीएक प-

दार्थाशीं इच्छितानुरूप संयोग होणें.

३ अनेकानीं काहीएक कार्यार्थ एक-
चित्त होणें. कि० समजित होणें.

४ प्रमाणानुरूप प्रमेयाचा अनुभव
येणें. इ०.

मिळमिळीत (वि०) तैलादिक जे
स्निग्ध पदार्थ तो. २ मिणमिण
करित जें भाषणादिक व्यास झणतात.

मीनकेतन (सं. पु. ना.) (प्रं०) मदन.

मीनणें (धा. ना.) (प्रं०) मिळणें.

मीस (न. ना.) मिष.

मुकणा (वि०) दंतहीन जो हत्ती तो.

मुकणें (धा. ना.) प्राप्त होणार कि०
प्राप्त झालेले जे उपभोगसाधन प-
दार्थ त्या त्या पदार्थांनीं रहित मनुष्या-
दि जिवानें होणें. २ अंतरणें.

मुकदमा, हर्मा (अर० पु. ना.)

अपराधी इ०कांवर वरिष्ठ अभिका-
त्याकडे पाठविण्याच्या योग्यतेचा खा-
लचे अधिकार्यानीं केला जो खटला
तयार तो.

मुकरर (अव्य०) (फा०) जरूरतें.

मुकळित (वि०) (प्रं०) सष्ट. २ सं-
क्षिप्त.

मुकळणें (धा. ना.) (प्रं०) ठेवणें.

मुक्ता (वि०) ताचे मुखातून वर्णाग्न-
क शब्द येत नाहीं तो. २ ब्यानें
मौन्य धरले तो. ३ (पु. ना.) चुं-
वन. ४ ब्यास ताड नाहीं असा जो
नारू इ० तो इ०.

मुक्ताटया (अव्य०) न बोलतां न चा-
लतां कर, वस, चाल इ० धातूचें वि०.

मुकाटयानी (अश्व०)-मुकाट्या.

मुकाबला (अर० पु. ना.) पडताळा
२ मासला.

मुकाम, काम (अर० पु. ना.) केव-
ळ एकाच ठिकाणीं बहुत दिवस रा-
हावयाचा नियम ज्यांचा नाहीं अशी
जी फौज, मनुष्य इ० यांचा काहीं-
एक दिवस राहावयाचा ठिकाणा'तो.
२ त्याठिकाणीं राहाण्याचा जो व्या-
पार तो. ३ चाललेल्या व्यापाराची
कोशिकाळ जी कुठिताव.था तो.

मुकुळ (न. ना.) (प्र०) कमळ.
२ पुष्प.

मुकुळणें (भा. ना.) मुकुळणें.

मुक्त (सं. वि०) प्रवादि बंधनापा-
सून सुटला तो. २ (प्र०) मोकळा.
३ (न.) मोती.

मुक्तक्रिया (सं. स्त्री. ना.) वेदाधार-
रहित क्रिया ती.

मुक्तद्वार (सं. न. ना.) जाणें, वेणें
इ० कार्यास जेथे प्रतिबंध नाहीं- असें
जें द्वार तें.

मुक्तमार्ग (सं. पु. ना.) ज्या मार्गानें
चालण्यास वेदाधार नाही तो.

मुक्ताफळ (सं. न. ना.) मोती.

मुक्ति (सं. स्त्री. ना.) संसारादि
बंधनापासून जी मुक्तता ती. २ स-
लोकता, समपना, सरूपता, सा-
युक्तता या प्रत्येकीं.

मुख (सं. न. ना.) तोंड.

मुखचर्या (सं. स्त्री. ना.) मुखावरील
वेगगी ती.

मुखजबानी (स्त्री. ना.) तोंडजबानी.

मुखत्यार (अर० वि०) काहींएक
कार्याविषयीं ज्यास अखत्यार मिळ-
ला तो.

मुखदुर्बल (सं. वि०) ज्यास समर्थी
विशेष बोलायास येत नाही तो कि०
विशेष बोलायास ज्यास नको त्यास
निंदेनें झणतात.

मुखदुर्बळ (वि०) मुखदुर्बल.

मुखपाठ (वि०) तोंडपाठ.

मुखरण (वि०) मुख्य.

मुखरस (सं. पु. ना.) स्वरकार्य-
विषयक जें भाषण त्यास प्रसंग-
विशेषीं म्हणतात.

मुखवटा (पु. ना.) तोंडवळा. २ दे-
वादिकांचा जो धातु इ० कांचा करि-
तात तो.

मुखश्री (सं. स्त्री. ना.) मुखचर्या.

मुखोद्गत (सं. वि०) तोंडपाठ.

मुख्य (सं. वि०) ज्या ज्या मनुष्यादि
पदार्थांमध्ये कि० ज्या ज्या व्यवहारा-
मध्ये ज्यांचे प्राधान्येकरून परिगण-
न तो. [ब्रम्होपासना.

मुख्यउपासना (सं. स्त्री. ना.) (प्र०)

मुख्यदेव (सं. पु. ना.) (प्र०) परब्रह्म.

मुख्यब्रह्म (सं. न. ना.) (प्र०) अ-
निर्वाच्य जें ब्रम्ह तें.

मुख्यभक्त (सं. पु. ना.) (प्र०) हा-
नी भक्त तो.

मुख्यभक्ति (सं. स्त्री. ना.) (प्र०)
अभेद जी ध्येयध्यात्यची एकता त-
द्भूत भक्ति ती.

मुग (न. ना.) (पं०) मोन.

मुंगा (पु. ना.) काहीएक कायाविषयी जो कोणाएकस चेत येतो तो २ एक घोव्यास रोग होत असतो तो.

मुगुते (न. ना.) (पं०) मुक्ति.

मुग्ध (वि०) हे अमुकच अशी फोड किं० निर्णय झाल्याचीचून राहिला जो व्यवहार, भाषण इ० तो.

मुग्धा (सं. स्त्री. ना.) तारुण्यावस्था जोस प्राप्त झाली अशी जी स्त्री ती. २ मुग्ध.

मुचलका (पु. ना.) कतवा.

मुंज (सं. स्त्री. ना.) द्विजवसंपादक एक संस्कार आहे. २ मोळ इ० काचे कटिसूत्र जे मुलाचे कंठरेस बांधायाकरिता घळून करतात ती.

मुजरत, द (फा० अव्य०) तातपुरचा.

मुजरा (अर० पु. ना.) श्रद्धाश्रिक, धनी इ०कान रामराम करायाच्या ठिकाणीं करितात तो. इ०

मुंजा (पु. ना.) मुंजीचे योग्य झाला जो मुलगा तो व व्याचे कंठरेस मुंज बांधली आहे तो. २ कंठरेस मुंज असतो तो बुडून भून झाला तो.

मुंड (सं. न. ना.) डोकें.

मुंडकें (न. ना.) मुंड.

मुंडणें (भा. ना.) वस्त्रा इ०कानें जो-कावरले केश काढणें. २ गुरू इ० कानें मंत्रीपदेशद्वारा कोणकास शिष्य करणें. ३ कोणकास उभा-दि दाखवून ठकवून त्यासून द-व्य काढणें.

मुडदा (फा० पु. ना.) प्रेत.

मुडदार (फा० वि०) दोषोच्छिष्ट जें तेल तें. २ मृतप्राय अपयोजक जो मनुष्यादि तो.

मुंडन (सं. न. ना.) चोल म्हणून जो संस्कार तें. २ मुंडण्याचा व्यापार तें. ३ शिष्या इ० देऊन दुसऱ्यास पाणउतारा करण्याचा व्यापार तें.

मुंडपघसणी (स्त्री. ना.) (पं०) मुं-उक्याशीं मुंडकीं घासत अशी जी देवादिकांचे दर्शनार्थ होत्ये दटी ती.

मुंडासें, मुढासें (न. ना.) पागोटें.

मुंडी, मुंढी (स्त्री. ना.) मुंडकें. २ (वि०) संन्यासी, गोंसावी इ० तो.

मुंढरी, ढेरी (स्त्री. ना.) पावसाचें पा-णी कुसू इ०काचे भिंतीत न मुरावें म्हणून पाणदाळ यावयाकरिता निज-वर निमोळता भाग करितात ती.

मुनसही (अर० पु. ना.) राजाचा राज्यसंबंधी कारभार करणारे जे कारभारी ते प्रहरीकां.

मुदगल (सं. मुद्रर) (पु. ना.) गड-लवान इ० आपलें शरीर दृढ जावें म्हणून काष्ठादिकांचा पेलायाकरिता करीत असतात तो. [नाचा व्यय तें.

मुदगलसंचन (न. ना.) (पं०) रे-

मुदलामुदल, मुदली (अव्य०) व्या-ज, नफा इ० न घेता दे, घे इ०का-चें वि०. [इ०काचे आरंभ.

मुदली (अव्य०) काहीएक देण, घेणे

मुदली (न. ना.) ओगराळें. [गडी.

मुदी (सं. मुद्रिका) (स्त्री. ना.) अं-

मुदत, मुदत (अर० स्त्री. ना.) का-

हीएक व्यापाराविषयीं केला जो का
लाविषीं ती.

मुद्दल, मुदल (सं. मूळ)(न. ना.)दे-
व्याघेण्याचे प्रसर्गी मूळभूत जें द्रव्य ते.
मुद्दलतूट (स्त्री. ना.)(प्र०) पुण्यक्षय
मुद्दा (अर० पु. ना.) चोरी, चाहा-

डी, शिनःकी, खन इ० कर्म
व्याघे केली ती व्याचे अर्गी लागू
भावयाजोगें जें साक्षी कि० चोर-
लेला पदार्थ इ० तो. २ कोणिकाचें
कोणिकाम ठिकाण लागवें म्हणून जो
कामगार खूण लिहून देता त्यास-
ही क्वचित् म्हणतात.

मुद्दाम (अर० अव्य०) तातपुरचा.
ये, जो इ० कांचें वि०.

मुद्दा (सं. स्त्री. ना.) रुखा, मोठेर,
पुनःकी इ०कार जे चिन्ह असते ती.
२ तशा चिन्हांने युक्त शिक्षा, मो-
र्त, रुखा इ० ती ३ रामन मा-
यांकन वैष्णव दिकांची गोपिचदन
लावाची असत्ये ती. ४ तेंडार.
५. काहीएक पदार्थवर खुणे करितां
जे चिन्ह करित न ती. ६ खेचरी,
भुचरी इ० धारण ती. ७ (प्र०)
गोठोडी.

मुद्दालावणें (ना. ना.)(प्र०) सि-
जान मणें. २ समान लावणें.

मुद्रिका (सं. स्त्री. ना.) नुती.

मुद्रशी (फा० पु. ना.) फारशी लि-
पीत आणि भाषेचे ज्ञान असून त्या
लिपीनें जो विठणविशींच काम
करितो तो. २ अरबी, फारशी
भाषा शिकविणार तो.

मुनसफ (फा० पु. ना.) देव्याघेण्याचा
न्याय करणारा एक अधिकारी तो.

मुनि (सं. पु. ना.) कांष.

मुनीम (अर० पु. ना.) काहीएक
कारभाराविषयी मुख्यें जो योजि-
ला तो.

मुफत (फा० अव्य०) फुकट.

मुवलक (अर० वि०) फुकट.

मुवा, भा (अर० स्त्री. ना.) मोकळीक.

मुनीर, मूर (पु. ना.) फुफटा.

मुमक्षु (सं. वि०) विषयत्याग करून
मोक्षमार्गी लागला तो.

मुरकणें (भा. ना.) काहीएक गोष्ट
मनातून करावची असती उ मी
न ही असे बोलून वाईसे तोंड वक्र
करणें. [व्यापार तो.

मुरका (पु. ना.) मूरकण्याचा जो

मुरकुंड, डी (स्त्री. ना.) वृक्ष इ०
कावरून पडणें कि० डार इ०कीमु-
ळें अ० मोर्तादकानें खावें घेणें,
पडणें इ० काच्या येगीं भाकुचित्ताय-
यव शरीर जें त्याम म्हणतात. २ त-
माशा इ०कार मुरकुड्यापडणें म्ह०
उड्या पडणें.

मुरगळणें (भा. ना.) शरीर, वृक्ष
इ०काचा अवयव मिळवटा वीकडा
करणे. २ त इ० मुरगळणें म्ह०
द्रयादि हरणद्वारा कोणिकाचा नाश
करणे.

मुरड (स्त्री. न.) करजी, मानवला
इ०काचे वाड दंडूड जो वरिदान
ती. २ वस्तूचे नी पंगु गुंदा-
लून ती विवण घालून असतात ती.

मुरडणे (भा. ना.) बरल, कामा इ. - काचा अंश किंचित् वक्र होई असा करणे. २ कोण एक पुढे गेल्या जो त्याने मागे फिरणे. ३ मगला पार्थ पाहाम्यामाठी मान वांकडी करणे नाक तोड मुरडा म० काहीएक पदार्थ तुच्छ करणे.

मुरडा (पु. ना.) अमांशादि विकृतीने पेटाने एक विलक्षण व्यथा होत असलेली.

मुरणे (भा. ना.) जल इ० सद्रव पदार्थ भूमि इ० कान जिरेणे. २ आवा, फणस इ० काचे अंगचा रस कि० त्यास काही विशेष गुण उत्पन्न व्हावा म्हणून घालण्या जो क्षमादि रस त्या भा रसाने त्या त्या पदार्थांनी सर्व वयवत्वरूपून व्याप्तिशिष्ट होणे. ३ काही एक कार्य असून सखपाक मनुष्याने कि० पदार्थांनी होईल असा अजमास असतो त्या कार्याकडे अधिक मनुष्य, जिनस इ० खाले जाणे. मन मुरणे म्ह० काहीएक विषयाने तृप्त होणे इ०.

मुरदा (पु. ना.) मुडदा.

मुरव्ही (अर० पु. ना.) अनेकांचे कार्य करणारा जो राब्यादि व्यवहारी मुख्यगत्त असतो तो. २ काही एक काम डोक्यावर घेऊन तडीस नेणारा शाहीगा मनस्थ तो.

मुरवत (अर० स्त्री. ना.) कोणकास कोणकाचा पडतो जो संकोच तो.

मुराद (अर० वि.) पुष्कळ.

मुरारख (न. ना.) वावदशा.

मुरूम (पु. ना.) पट विडीभूत

झाला असा मृत्तिकारोशेय असे तो. . तासणीत नोंडार ज्या पुढ्या येतात तो.

मुन्हाळी (वि०) म. पारी. २ विनाहामध्ये नवरे मुकीचा जो बंधु तो.

मुन्हाईम (अर० वि.) मृदू, नाजुक, सुख असा जो पदार्थ तो.

मुन्हाखत (अर० स्त्री. ना.) भेट.

मुन्हाजा (अर० पु. ना.) अपराधादि कानोक्षमा तो.

मुलामा (अर० पु. ना.) सैन, रूपे, इ० काचा इनर धनुष्य पात्रास जो रंग कि० भूष देतात ना.

मुलूक, ख (अर० पु. ना.) देश.

मुशकाल, सकाल (अर० पु. ना.) दुष्ट. २ (स्त्री. ना.) काही कार्य करण्याविषयी कि० होण्याविषयी जो सकटावस्था तो.

मुशाफर (अर० पु. ना.) प्रवासी.

मुशारा (अर० पु. ना.) काही कामासाठी ठेविल्या जो चाकर त्यास जें त्यासंगी वेतन देतात तो.

मुशाहिरा (अर० पु. ना.) मुशारा.

मुष्टि (स. पु. स्त्री. ना.) हाताच्या अंगुली एकत्र आकुंचित केल्या असता जो आकार होते तो. २ तत्समिन् भान्शादिक तो. तो.

मुष्टिमोदक (पु. ना.) कोणकास प्रहार करायकरिता केला जो मुष्टि त्यास म्हणतात.

मुसकट, कड (सं. मुख) (न. ना.)

मुखप्रदेशास निंदेन म्हणवत.

मुसकी (स्त्री. ना.) कोणकाचे हाव

मणि भावळून वाण्याचा जो प्रकार ती. अनेक वचनात प्रयोग.

मुसकें (न. ना.) बेल इ०कांनीं धा-
ग्यादि न खावे म्हणून सुखास प्रति-
बंधकें जें जाळ्यासारखें करतात तें.

मुसंड, संडी, सांडी (स्त्री. ना.)
दाटी इ०वांन प्रवेश करायसाठी
किं० तेंतून पार पडायसाठी तोंड
पुढें करून किंचित् वाकून केला
जो शरीराचा आकार ती.

मुसमुसणें (धा. ना.) शरीरादिकांत
तारुण्यादिकांचा भर होणें किं० त्या
तारुण्यादि भरान मनुष्यादिकांनीं
युक्त होणें. २ कोधानें सतप्त होणें.

मुसांडा (पु. ना.) पर्वतादिकावरून
पडत्ये जो मोठी पाण्याची धार किं०
नळ इ०कातून उडत्ये पाण्याची धार
तो. २ काहींएक प्रतिबंधकांतून
पार व्हायासाठी जमून धावत चालला
जो मनुष्यादि समुदाय तें.

मुसावणें (धा. ना.) (धं०) एकत्र
होऊन जमणें.

मुस्तकीम (भर० वि०) काईम.

मुहूर्त (सं. पु. ना.) दोनघटिकांरूप
काल तो. २ लग्नादि कार्याविषयीं
योजिला जो उत्तम समय तो.
३ काहींएक कार्यास जो आरंभ तो.

मुहूर्तकरणें (धा. ना.) (धं०) चेन-
विणें. [षण इ० तो.

मुळमुळीत (वि०) पळपळीत जें भा-

मुळमुळ (स्त्री. ना.) दुसऱ्यास लौ-
कर न समजायाजोगें हळू हळू चे-
गट भाषण ती. २ पावसाची जी

विरपारि ती. ३ (अव्य०) हळू हळू
बहुतेक रडण्याचें अनुकरण वा वि०.

मुळिक (वि०) (धं०) पहिलें. २ (स्त्री०)
आरंभदशा. [प्रदेशभाग तो.

मुळी (स्त्री. ना.) वृक्षादिकांना मूळ-

मूग (पु. ना.) एक द्विदल धान्य
आहे. मूग खणें, गिळणें, आरोगणें
म्ह० कांणी काहीं भायला अपराध
केला असनाही न बोलता उगीच
राहणें.

मूठ (स्त्री. ना.) मुष्टि. २ कोणेंकास
मारायाकरिता जो मंत्रप्रयोग करि-
तात ती. ३ बेल इ०कांचे पाठीवर
जी खोगिरासांखी घालितात ती.
मूठ दावणें, चेंवणें म्ह० काहींएक
कार्यार्थ कोणेंकास गुप्त द्रव्यादि दे-
ऊन सवश करणें.

मूठमाती (स्त्री. ना.) भेजेल्या मनु-
ष्याची जी जमिनींत पुरणें इ०रूप
क्रिया ती.

मूठ (सं. वि०) अज्ञ.

मूत्र (सं. न. ना.) उपस्थद्वारा जें
शरीरातील उःकासारखें पडते तें.

मूत्रकोंडा (पु. ना.) (धं०) मुतखडा.

मूद (स्त्री. ना.) आंगराळ्यांत भात
इ० घालून चेंपन ठोकून पाडिल्यानें
जो आकारविशेष होतो तो. २ स्नि-
यचें एक शिरोभूषण आहे.

मूर्ख (सं. वि०) मूढ.

मूर्च्छना (सं. स्त्री. ना.) गिन्न, वात
इ० अनेक विकृतींमुळें शुद्धिबुद्धि-
ही न व्हावयाजोगी जी अवस्था
ती. २ गायनातीक सप्तस्वरांत प्रथम

वरापासून द्वितीय सगस आरंभ होईपर्यंत जे मध्ये तीन सूक्ष्म शरीरा होतात ते प्रत्येकीं. [माथी]

मूर्च्छा (सं. स्त्री. ना.) मूर्च्छनापथ-

मूर्त्त (सं. वि०) मूर्तिमंत जो पदार्थ तो.

मूर्त्ति (सं. स्त्री. ना.) देवादिकांची

जी प्रतिमा करितात ती. २ प्रसंग-

विशेषीं मनुष्यावरही व्यवहार होतो.

मूल (वि०) मुद्रगा, मुद्रगी, मुलगे

ते. २ वृक्षादिकांचे जे पात्र ते.

३ काहीएक व्यवहाराचा किं० पदार्थाचा आदिभूत किं० कारणीभूत

जो भवपराधिक ते. ४ व्यापासून

या त्या व्यवहाराची व पदार्थाची

वृद्धि होय ते.

मूषक (पं. पु. ना.) उंशीर.

मूस (स्त्री. ना.) सोने, हवे इ०

कांचा रस करायाचे एक पात्र आहे

ती. २ भोर्तेच मूत्त इ० कराया-

साठी जे इष्ट आकारविशिष्ट माती,

मेण इ०कांचे कथितान ती.

मूसमारग (पु. ना.) मागमूस.

मूळ (न. ना.) मूत्र प्रथमायावाचून.

२ सासणे, मादरे इ०कांकडील को

णेकास येत बिलावण ते. ३ (पं०)

आरंभ.

मूळपिठिका (स्त्री. ना.) काहीएक

व्यवहाराने मूत्रभूत जे वर्तमान ती.

२ काहीएक व्यवहाराची जी पार-

भाष इ० ती.

मूळपुरुष (पु. ना.) वंशविस्तारास

कारणभूत जो प्रथम पुरुष तो

२ (पं०) ईश्वर. [माया.

मूळप्रकृति (स्त्री. ना.) (पं०) मूळ-

मूळमाया (स्त्री. ना.) (पं०) आदिमाया.

मृग (सं. पु. ना.) हरिण. २ साधा-

रण सर्व पशूसही म्हणतात.

मृगजल (सं. न. ना.) सूर्यकिरणांच्या

ठार्थी जलाचा भ्रान्ति होय ते.

मृगतृष्णा (सं. स्त्री. ना.) मृगजल.

मृगया (सं. स्त्री. ना.) पारध.

मृगशितळाई (स्त्री. ना.) मृगाचा

पाऊस पडल्यावर जो थंडावा होतो ती.

मृगेंद्र (सं. पु. ना.) सिंह.

मृगाल (सं. न. ना.) कमलाचा जो

दंष्ट ते.

मृन (सं. वि०) मरण पावला तो.

मृनमाय (सं. वि०) मेण्यासारखा तो.

मृत्ति (सं. स्त्री. ना.) मरण्याचा व्या-

पार तो.

मृत्ते (न. ना.) (पं०) माती.

मृत्तिका (सं. स्त्री. ना.) माती.

मृत्त्यु (सं. पु. ना.) मरण. २ यम.

मृत्त्युपत्र (सं. न. ना.) मरणसमयी

जिदगी इ०कांचे व्यवस्थेचे केले

पत्र ते.

मृत्थुलोक (सं. पु. ना.) हा भूलोक.

मृत्तंग (सं. पु. ना.) पखवाज.

मृदू (सं. वि०) मऊ.

मृदोली (स्त्री. ना.) (पं०) गिरदी.

मृषा (सं. वि०) मिथ्या.

मेख (का० स्त्री. ना.) घोडा, रावटी,

डेरा इ०कांच्या बंधनादिकासाठी

ह्यात शिब हात लाकडाचा नुकडा ता-

सून करितात ती.

मेखला, ला (सं. स्त्री. ना.) कटि-
सूत्र. २ कंठरपट्टा. ३ रामदासा क-
फणी.

मेखेळा, लें (स्त्री. न. ना.) (ग्रं०)
कफणीसारखें वस्त्र असत ती. तें.
२ (वि०) संपूर्ण.

मेंग (स्त्री. ना.) सर्पादिकांची कान ती.

मेंगा, मेंग्या (वि०) अपराक्रमी तो.

मेघ (सं. पु. ना.) उदकवृष्टि करणाऱ्या
जलद तो. [२ घुमट.

मेघवंबरी (स्त्री. ना.) उंच छत्री.

मेचगें (भा. ना.) काहींएक व्यापारी
प्रवृत्त जो मनुष्य त्याणें भयार्थ कार-
णानें कुंडितगाने होऊन माघार घेणे
किं० स्वल्प राहाणे. २ (ग्रं०) आ-
टोपण. ३ इच्छिणें.

मेचु, मेचू (स्त्री. ना.) (ग्रं०) प्री-
ति, आवड, इच्छा.

मेज (न. ना.) वजनी, कैली इ० मे-
जापास साधनभूत जीं अभोनी, म-
णका गज इ० प्रमाणें असतात तीं
प्रत्येकीं. १ भान्यादि मेजण्याचा व्या-
पार ते व त्या व्यापाराने झालेले इ-
यत्कारूप फळ ते. ३ खुरचीवर व-
सन पुढे लिहणें इ० कांसार्या घड-
नेंचासारखे लोकडाचे कर्गितान तें.

मेजणें (भा. ना.) अंकसंख्येने किं०
अभोली इ० प्रमाणादि संख्येने भा-
न्य, मनुष्य इ० पदार्थ संख्यान करणे.
२ गणण.

मेजवानी, मानी, वानी (फा० स्त्री. ना.)
सोपरे, भापरे किं० संपत्तिमान जे
लोक त्यास आदरपूर्वक जो मिश्राज-

भोजन घालण्याचा व्यापार ती.

मेठ (न. ना.) किड्याचे बाहेर जा-
गोजाग नाक्यानाक्यास जी चौकी
असत्ये तें. मेठ वसणें म्ह० कोणेकाचें
भय इ० कांमुळे अवसान वसणें, जाणें.
२ (अव०) अनिशयित काळोख,
अंधार याच वि०.

मेंटखुंटी (स्त्री. ना.) टोंपर टेंकून व-
सण्याचा व्यापार ती.

मेण (न. ना.) मधीच्या पोळ्यांत जी
चिकट अंश असतो तें. २ तरवार
इ० जस्त्याचे, आतून लाकूड आणि
बाहेरून कातडे लावून जें आच्छादन
करितात ते.

मेणवत्ती (स्त्री. ना.) ढ्या वातीच्या
समावारा मेण वसवून दीप लावाया-
करितां करितात जीं वात ती

मेणवाजार (पु. ना.) शहरचे रस्त्यांत
पालं देऊन जीं कापडाचा बाजार
भरत असतो तो.

मेणा (फा० पु. ना.) डोलीसारखें
एक वाहन आहे तो.

मेदिनी (सं. स्त्री. ना.) भूमि. [समुद्र.

मेदिनीवसन (सं. पु. ना.) (ग्रं०)

मेंदू (सं. मेद) (पु. ना.) अंग ठेंकलें
असतां त्यातून मांसासारखा जो अंश
निघतो तो.

मेधा (सं. स्त्री. ना.) धारणाशक्ति
जीमध्ये आहे ती बुद्धि. २ अभिरुचि.

मेध्य (सं. वि०) पवित्र.

मेर (स्त्री. ना.) शेन इ० कांची कड
तें. २ (ग्रं०) समय.

मेरू (सं. पु. ना.) पुराणप्रसिद्ध पृ-

अर्च्या मध्यभागी असा एक पर्वत आहे. २ ड्यार चिन्म ठेविताना असा गुंगुडीचा दीडा तें. ३ मळें-र्चा दोन्ही जेवटें ड्या मण्यांत आंवा-तात तो मणि.

मैल्हारें (न. ना.) संयोग.

मेवा (फा० पु. ना.) द्राक्ष, अंजीर इ० फळफळावच्छ रूप मिष्ट पदार्थ तो.

मेशपात्र, पत्र (न. ना.) अपरा-कर्म जो त्यास दण्डान.

मेसको (ली. ना.) (प्रं.) एक जल-देवता आहे.

मेस्तक (न. ना.) मुलें इ० कास हि-शेव जिकायमर्ती तरेन हेचे हिशेव ड्या वर्तान लिहिले असतात तें.

मेस्तरी (पु. ना.) सुनार, गवंडी इ० जे जिल्पशास्त्रप्रवीण त्यास दणत त-मेहनत (अ० स्त्री. ना.) काहीं कार्य-करणविषयी श्रम होण्याजोगा व्या-पार ती.

मेहरप, व, रात्र (अ० स्त्री. ना.) कोनाडा; भिन, मखर इ० कास शो-भेरिता जी कमान का तान ती.

मेहरवान (शा० वि०) समज.

मेहुडा (पु. ना.) (प्रं.) मेर.

मेहूण (न. ना.) दाढला आणि बयको उभयनी मिळून तें.

मेळ, मेळू (पु. ना.) वाजंघ्याचा जो नाका तो. २ मैथुनासक जे सर्पमिथुन तो. ३ विशेष गुण उ-त्तम व्हावयाजोगा जो परस्पर अनेक पदार्थांचा मिश्रण तो. ४ हिशेव-दिकाचा जो तय तो. ५ संयोग.

मेळा (पु. ना.) मनुष्य ठिकाचा ओ-समुदाय तो. [२ समुदाय.

मेळावा (पु. ना.) (प्रं.) समारंभ.

मैळिकार (पु. ना.) (प्रं०) भेट.

मेळू, लू (पु. ना.) (प्रं.) मेळ.

मेळें (अव्य०) (प्रं.) योग.

मैत्री (स्त्री. ना.) मित्रपणा.

मैथुन (सं. न. ना.) सगार्य स्त्रीपुरु-षांचा मिथुनीभाव तो.

मैद (पु. ना.) आळशी किं० बुद्धि-मंद जो तो. २ मनुष्यास मोहपास-याला लुयावे अशी एक मनुष्याव-जाति आहे. ३ नागरलेल्या जमिनीत धान्य वेळून मग ती जमीन सार-खी व्हावी आणि दाणा लपला जावा म्हणून जो जागा फिरविताना तो.

मैदा (पु. ना.) आजलेली कणीक तो.

मैदान (फा० न. ना.) डोंगर, झाडी इ० कांची अडचण ड्या ठिकाणी ना-हं अशी जी सगळी सारखी जागा तें.

मैदावें (न. ना.) (प्रं०) मैदण.

मैळ (पु. ना.) (प्रं०) मळ.

मोकलणें (धा. ना.) बंधनांत बांधले-ला जो पदार्थ त्याणें वेच्छेनें बागावें म्हण. त्या त्या बंधनापासून त्यास मुक्त करणें.—हेल मोकलणें, धाव मोकलणें म्ह० कंठसंकांच न करितां मोक्यानें रडणें. २ (प्रं०) त्याग करणें, अंकितपणापासून मोकळा सोडणें.

मोकळ (स्त्री. ना.) अनेक अवयव

एकत्र करून बांधला जो लाडू इ० पदार्थ त्याचें अवयववैशकल्य तो. २ प्रतिबद्ध न करितां किं० न होतो फीर सोड इ० धातूचें वि०.

मोकळवाडी, वादी (स्त्री. ना.) (प्र०)

मोकळीक. २ स्थलव्याप.

मोकळा (वि०) कोणत्याही प्रतिबंधानें जो गुंनचा नाही तो. २ परस्पर संयुक्त नव्हत जों भाताचों शिंतें, अक्षर इ० तो. [करार.

मोकळी (स्त्री. ना.) (प्र०) बोली,

मोकळीक (स्त्री. ना.) काहीएक प्रतिबंधापासून जी मुक्तता ती.

मोकट (अव्य०) मोकळद्वितीयार्थी.

मोकाटु-टू (वि०) (अव्य०) मोकाट.

मोकार (वि०) मोकाट.

मोकाशी (वि०) गांव इ० व्यास इ० नाम आहेत किं० चाकरीबद्दल दिली आहेत तो मनुष्य. २ गांवाची खोली व्यापणें केली आहे तो त्या गांवाचा.

मोकासा (अर० पु. ना.) इनाम जो गांव, भूमि इ० तो. २ कोणेकास सरकार चाकरीबद्दल देतात जो प्रामादिक तो. ३ एक दोन गांवांची खोली पतकरितात त्यासही म्हणतात.

मोगर (पु. ना.) मेख इ० जमिनीत बळकट बसावी म्हणून त्याजवर मारायासाठीं काष्ठदिकांचा करितात तो २ (प्र०) पायदळ.

मोघम (अर० वि०) व्याची फोड झाली नाही किं० केली नाही असें जें भाषण, व्यवहार, लेख, जमाख इ० तो.

मोघरीमार, मोगरीमार (पु. ना.) अपानद्वारादिकांच्या ठायीं मेख ठोकून मारण्याचा व्यापार तो.

मोघा (पु. ना.) राहटमळिस बांधणें इ० कांच्या उपयोगीं आकारविशेषाचें जें मृत्तिकेचें पात्र करितात तो.

मोचणें (धा. ना.) (प्र०) मोकळें करणें.

मोचन (सं. न. ना.) कोणेंक पदार्थास काहीं प्रतिबंधापासून मुक्त करण्याचा व्यापार तें.

मोजदात, दाद (अर० फा० स्त्री. ना.)

एक, दोन, तीन इ० रीतीनें मोजण्याचा जो व्यापार तो किं० न्या व्यापारानें सिद्ध झालें फळ तो.

मोजवा (पु. ना.) मोसवा.

मोजा (फा० पु. ना.) पायांचें पाऊल व हाताचा पंजा झोकायासाठीं तदाकार वस्त्रादिकांचा शिंवून करितात तो.

मोट (स्त्री. ना.) विहीर, नदी इ० कनिष्ठ पाणी काढायासाठीं जें कातव्याचें मोठें पात्र करितात, जीस बेल इ० लावून ओढीत असतात तो. २ भाग्य, बख इ० कांचें बांधलें जें मोठें ओडें ती. ३ (प्र०) वाट.

मोटकुळें (न. ना.) गांठोडें.

मोटकें (वि०) (प्र०) थोडकें, अटपसर, राहान. २ सूक्ष्म. ३ नीटनेटकें. ४ (अव्य०) अंमळसें.

मोटली, ली (स्त्री. ना.) लाहान गांठोडी ती.

मोटा, मोठा (वि०) विवक्षित मनुष्यादिकांविषयी अवयवाच्या स्थूलपणानें किं० अधिक वयानें जो युक्त तो. २ द्रव्य,

विद्या इ० कार्नीं जो कोणी कोणाकडे
अधिक तो.

मोड (पु. ना.) पराजय. २ बीजा-
दिकापासून सृष्टीचा अंश कि०
भंकर उत्पन्न होतो तो. ३ (स्त्री.)
कागद इ० मोडल्याने जे रेषारूप
चिन्ह होतं ती. ४ फुटकीं, मोडकीं
जीं कायलभाडीं, अलंकार इ० ती.
५ पिशाचली. ६ हिशेब, पोंहणे
इ० काची जी रीत ती. ७ पर्जन्यो-
दकाचा जो मोठा पूर ती. ८ (प्रं०)
विकार.

मोडकळीस (अव्य०) काहीएक गृ-
हादि पदार्थ कि० देणे, घेणे इ०
व्यापार अ० तसा व्यापारकर्ता
मनुष्य इ० कार्नी क्षीण दशेस येणे
इ० धर्तूनें वि०.

मोडणे (भा. ना.) काहीएक पदार्थ
फुटणे, तटणे, चिरणे यावाचून इ
तर व्यापाराने भंग करणे. २ काही
एक गोष्ट करू नये कि० काहीएक
गोष्ट करावी इ० काविषयीं लोक,
शास्त्र, राजा इ० कार्नी केली जी
मर्यादा तिचा उल्लंघ करणे. ३ पु-
द्गादिकाने पराजित करणे. ४ क-
लह, दंगा, चंड, अहंकार, गर्व,
निद्रा इ० नाहीं असें करणे. ५ ख-
रदा इ० हलकें नाणे घावयासाठीं
रुपया, पुनरी, मोहोर इ० नाणे
देणे कि० खर्च करणे. ६ नालूका,
महात्त, किला इ० जे प्रसिद्ध त्या-
च्या नावाखाली त्याच्या त्याच्या ज-
वळ असणारे जे इतर सामादिक
भाणीं ओढले जाणें. ७ शहर, सं-

पत्तिमान् लोक याणीं क्षीणप रावणे
इ०.

मोडती (स्त्री. ना.) काहीएक कार्य
होऊं न देण्याविषयी केला जो भाषणा-
दि व्यापार ती.

मोडतोड (स्त्री. ना.) मोडलेले तुट-
लेले दागिने इ० काचा समुदाय ती.
मोडशी (स्त्री. ना.) मनुष्यादिकांस
हाग ओक व्हावयाजोगा प्रायः
अजीर्णाभुळे एक रोग होत असतो
ती. मोडशी जिरणे, जिरावणे इ०
कोगेकाची खांड मोडणे.

मोडा (पु. ना.) काहीएक कार्य होऊं न
देण्याविषयी केला जो प्रतिबंधक व्यापार
ती. २ त्या व्यापाऱाने झाली जी त्या
त्या कार्याची कुठितावस्था ती.

मोडी (स्त्री. ना.) (प्रं०) भाकार.

मोडोनयणे (भा. ना.) (प्रं०) वृक्षा-
नीं फलसमूहनें दाट भरणे.

मोताद (अर० स्त्री. ना.) इयत्ता.

मोती (मं. मौक्तिक) (न. ना.) समु-
द्रामध्ये शिंपीच्या पोटी उत्पन्न होतें
जे रत्न त. २ तडाकार मनुष्यानें
केलेले पारा इ० काचे त. ३ सोनें
मोतीं एकत्र जडून गर्थीच्या रपानीं
नाकाने घालायसाठीं जो अलंकार
करितात ते.

मोद (सं. पु. ना.) भानंद.

मोदळा (पु. ना.) (प्रं०) मुद्गल.

२ वामरास दूध न मिळं देण्याची तों-
डास बांधिलाने काव्याची विशिष्टी ले.
३ काहीएक ओझे तो.

मोदी (पु. ना.) सरकारी खाणे, मिणे

इ०कांचा सर्व सरजाम ब्याच्या
स्वाधीन असतो तो. २ सर्व जिन्नस
संग्रही वाळगतो असा जो बाणी
इ० त्यासही म्हणतात.

मोधळा (पु. ना.) शरीरानें अति
पुष्ट असून जो आळशी त्यास निर्दने
म्हणतात. २ घरादिकांचीं कवळे न
पडावीं म्हणून आश्रयभूत मोहोटीच्या
ठिकाणीं लाव लाव झिऱ्याच्या जुड्या
बांधून बांधीत असतात तो. ३ धान्य
झोडून घेऊन निरनिराळ्या पेंढ्या न
बांधितां त्या तृणाचें बांधलें ओझा तो.

मोना (पु. ना.) केऱ्याचा नूतन के-
ळवा तो. २ मुळा मनुष्य तो.

मोने (वि०) (प्र०) यो.

मोप (वि०) पुष्कळ. २ (न.) कच्ची
जी बीट ती.

मोबदला, वादला अ० पु. ना.)
एक वस्तु देऊन त्यावरून दुसरी
वस्तु घ्यावी असा रीतीचा जो व्यापा-
र तो. [रचेल.

मोरकुत्रा, चा (पु. ना.) (प्र०) मो-

मोरचा (फा० पु. ना.) लढाई क-
रायाकरिता आश्रयभूत लकडकोट
इ० करितात तो. २ तरवार इ०-
कास जो जंग लागतो तो.

मोरचेल (न. ना.) देव, राजा इ०-
काचे डोकीवर वारायासाठीं जो
मोराचे पिमांचा कुत्रा करितात तो.

मोरणी (स्त्री. ना.) स्त्रियांचे नाका-
तील मोर्गे झणून जो अलंकार त्यात
भेद आहे.

मोरगे (धा. ना.) (प्र०) ऐकणें.

मोरवीस (न. ना.) (प्र०) मोराच
पीस.

मोरी (स्त्री. ना.) घर इ०कांतील पाणी
बाहेर जावें इ०कांसाठीं जी नाहाणी
करितात ती. २ ते पाणी जाण्याचा
मार्ग तो.

मोर्तेव (अर० न. ना.) सरकारसं-
वंधी कागद इ०कांवर चिन्ह करा-
याचा एक ठस. आहे तें व त्याणें उ-
ठलेलें कागदावर चिन्ह ते.

मोल (सं. मू०) (न. ना.) किंमत.

मोलमजूरी (स्त्री. ना.) मोलकरी,
मजूरकरी यांचा जो व्यापार तो किं०
त्या व्यापाराने प्राप्त झालें जे द्रव्य तो.

मोवा (पु. ना.) एक रोग आहे, जो
प्रायः धान्यादिकांवर पडत असतो.

मोवाड्वर (पु. ना.) (प्र०) नापीत
एक जाति आहे ब्यास प्रायः जीर्ण-
द्वर असें झणतात.

मोसवा (अर० पु. ना.) कोणकास
काहीं व्यवहारसंबंधी यावयाचा जो
हिशेब तो. [कतु इ० तो.

मोसम (अर० न. ना.) योग्यकाल,

मोह (सं. पु. ना.) पुत्रादिकांची जी
ममता तो. २ काहीं एक कार्यामध्यें
चित्तास भ्रम व्हायाजोगा जो धर्म-
विशेष उत्पन्न होतो तो.

मोहटी (स्त्री. ना.) माहुटी. २ मोहाचे
झाडाचे फळ ती.

मोहतर, तूर (पु. ना.) शूद्रजातीची
जी स्त्री तिचा जो पाट लावितात ता.

मोहतरफा (पु. ना.) गवंडी, सुत्तर

इ०कास जें त्या त्या कसकासवंशी
सरकारास देय द्यावें लागतें तो.

मोहन (सं. वि०) मोहक २ (न. ना.)

मोहद्विनीयार्थी. ३ कर्णिक इ०कास
मृगुगासार्थी तेल, तूप घालितात तें.

मोहनी (सं. मोहिनी) (स्त्री. ना.)

भूत, २ भ्रम उत्पन्न व्हावयाजोगां
जो मंत्रादिकून व्यापार ती किं. तां
मंत्रादि ती. ३ एक स्त्रीरूप देवता
आहे.

मोहवत, द (अर० स्त्री. ना.) मुरवत.

मोहर (फा० पु. ना.) आषा इ० किं-
तीएक वृक्षास जो पुष्पगुच्छ येतो तो.

२ (स्त्री.) एक सोन्याचे नाणें आहे

३ काजी इ० काची मोर्तवासारखी
कागदावर रंग करायची असत्ये ती.

४ रुपया, पैसा इ०कांभर जें चिन्ह
असतें ती ५ कांशि पदार्थावर खणे-

करितां केळें जें कांशिक चिन्ह ती.

६ (ग्रं०) मार्ग. ७ लक्ष्य.

मोहरकी (स्त्री. ना.) बैल, घोडा इ०

कांचे मुखास आकारविशेषाची जो
दोरी बांधितात ती.

मोहरक्या (वि०) कोणिक समाजाम-

ध्ये जो अग्रसर तो.

मोहरणें (भा. ना.) (ग्रं०) वृक्षादि-

कास मोहर येणें. २ प्राप्त होणें.

३ पुढें होऊन शिरणें. ४ कचित्

माघार फिरणें.

मोहरा (पु. ना.) सर्पाचा मस्तकसं-

बंधी मणि तो. २ साधारण औषधि

मणि तो. ३ मृदगाचे बाजविण्यांत

प्रकार आहे. ४ मनुष्यादिकांचा जो

चंहरा तो. ५ चेहरदार किं० सं.

पत्तीनें अ० गुणानें इ० जो श्रेष्ठ तो.

६ बुदबळान रंजा अ० प्यादा घावां-

चून जों सर्व बुदबळें तीं प्रत्येकीं.

७ वरत, कागद इ०कांभर घोटणीनें

जो तेजगी येत्ये तो.

मोहाळी (लो. ना.) (ग्रं०) मोहरकी.

मोहिरें (न. ना.) (ग्रं०) साहित्य किं०

सामग्री.

मोहीम (अर० स्त्री. ना.) कोणिक

देश इ० जिंकण्यास राजा इ०कांची

जो स्वारी ती.

मोहोळ, ळें (न. ना.) मधमाशा मध

सांजवण्यासाठीं जें पोळें करीत अस-

तात तें.

मोळ (पु. ना.) गवतांत एक भेद आहे.

२ गृह इ०कांचीं जों पांखीं तीं प्रत्येकीं.

मोळा (पु. ना.) ओळा किं० रीत.

२ (ग्रं०) ओझ. ३ गिऱ्या.

मोळी (स्त्री. ना.) लाकडें, उंस इ०

कांचा जो मोठा भाग ती.

मोळें (न. ना.) वासराने आपले आ-

ईस न प्यावें झणून त्याचे तोंडास

काष्ठ, चर्म इ०कांचे जें प्रतिबंधक

बांधितात तें.

मोक्ष (सं. पु. ना.) सत्त्वोक्ततादि चार

मुक्तींहीन भिन्न जो शुद्ध मुक्ति तो

किं० ब्रह्मस्वरूपना तो. [क्षलक्ष्मी.

मोक्षश्री (सं. स्त्री. ना.) (ग्रं०) मो-

मोक्तिक (सं. न. ना.) मोर्ती.

मौज (अर० स्त्री. ना.) संतोष उत्पन्न

करणारा व्यापार ती किं० त्याणें वा-

टला जो आनंद अ० चमत्कार ती.

मौंजी (सं. स्त्री. ना.) मुंज.

मौन (सं. न. ना.) काहीएक कालपर्यंत
भाषण न करिता राहण्याचा जो
व्यापार तें. २ (वि०) भाषणव्यापार-
ग्रन्थ जो मुक्ता तो. [किले तो.

मौनी (सं. वि०) मौन वर्णणे धारण
मौल (स्त्री. ना.) मौल.

मौलवी (अर० पु. ना.) यवनी धर्म-
शास्त्र जाणणारा यवनजातीय पं-
डित तो.

मौलि, मौली (सं. स्त्री. ना.) मस्तक.

मौळ (पु. ना.) (प्र०) फणस इ०
फळांमधील कांटे ते प्रत्येकीं.

म्लान (सं. वि०) कोमेजलेला.

म्लेच्छ, म्लेंछ (सं. पु. ना.) यवन.

म्लण (स्त्री. ना.) परंपरेनें लोक बो-
लत आले असैं जें नीतिबोधक अ०
दृष्टानादि उपयोगी प्राकृत वाक्य अ-
सतें तो.

म्लणजे (अव्य०) काहीएक शब्द वा-
क्य इ० कांचा अर्थ कर्तव्य असता
त्याच्या पुढें प्रश्नवाचक याचा प्रयोग
होतो. उ० अश्व म्लणजे घोडा.
२ पूर्वोत्तर क्रियांचा कार्यकारणभाव
असता कारणक्रियावाचकापुढें या-
चा योग होतो. उ० पाऊस पडला
म्ल० पीक होईल.

म्लणणें (न. ना.) पदंग. २ (धा. ना.)
शब्दादिकांचा उच्चार करणें.

म्लणिजे (अव्य०) (प्र०) म्लणजे.
२ (धा.) बोलिजे.

म्लणिपे, ये (अव्य०) (प्र०) म्लणजे.

म्लणियारा (पु. ना.) (प्र०) कोणी-

कोणाचा जो सेवक, दूत म्लणविणारा
तो. [कोणें कर्तव्य तें.

म्लणियें (न. ना.) (प्र०) सेवकादि-
म्लणून, म्लणोन (अव्य०) पूर्वोत्तर
क्रियांचा कार्यकारणभाव असता
कारणक्रियावाचकापुढें याचा प्रयोग
होतो. उ० नदास पूर आला म्लणून
मी अलीकडे अडकलों.

म्लतारचळ (पु. ना.) म्लतारपणीं
जो बुद्धिस्त्रंज्ञ तो. [म्लणनात.

म्लतारडा (वि०) म्लतारप्यास निदेंनें
म्लनारा (सं. म्लत्तर) (वि०) वयानें
वृद्ध तो.

—य—

य- हा वर्ण सव्विसव्वें व्यंजन आहे.

यःस्थित (सं. वि०) मुख्य कोटी-
मध्ये गणनीय नव्हे असा जो अधा-
रण मनुष्यादि तो.

यच्छयावत् (सं. अव्य०) डाडून.

यजन (सं. न. ना.) देवतेच्या सहे-
शानें अर्घ्यांत होम करण्याचा व्या-
पार तें.

यजमान (सं. पु. ना.) स्वर्गादि फल
आपणास प्राप्त व्हावें म्लणून तें तें
यजार्गि कर्म आपले म्लणून करणारा
जो मुख्य कर्ता असतो तो त्या त्या
प्रकारात. २ व्याकडील उपाध्येयण
इ० अधिकार व्याकडे चालतात
ते त्यांना. ३ संसारादि व्यवहारा-
चा मुख्य मनी तो. ४ चाकरी
इ० समजानें व्याचे पदरी जो राहा-

ता ता त्याचा. ५ ब्या स्त्रीचा जो पति तो तिचा.
 यति (सं. पु. ना.) यती. २ (स्त्री) पद्याचे चरणामध्ये यत्किंचित् अवसान एवावयाच्या जागा असतात त्या प्रत्येकीं. [त करणारा.
 यती (सं. पु. ना.) संन्यासी. २ यत्किंचित् (सं. वि०) किंचित्. २ सर्व. यन्न (सं. पु. ना.) प्रयत्न.
 यंत्र (सं. न. ना.) कालपरिगणन, चित्रनिर्माण इ० कार्य, सुलभाणान् व्हावें म्हणून युक्तीने करून ठेविलेले घड्याळ इ० जें साधन ते. २ (घं०) कळगी. ३ बंदूक. ४ तोक.
 ५ प्राणायामास म्हणतात.
 यथा (सं. अव्य०) जसा. याचा संस्कृत नाव्दाशी समास होतो तेथे याचा अर्थ त्या त्या प्रमाणें त्याचें उद्धरण न करिता असा प्रायः होतो आणि विशिष्ट शब्द क्रियाविशेषण होतें. उ० यथाशास्त्र, यथामार्ग इ०
 यथाअनुक्रमे (सं. अव्य०) जो अनुक्रम आहे त्याप्रमाणे कि० जो अनुक्रम धरिला आहे तो न सोडिता वाटणें, देणें, घेणें इ० कांचें वि०.
 यथातथ्य (अव्य० वि०) वस्तुतः जसें आहे तसें कोणेंक गोष्ट सांगणें इ० कांचें वि०.
 यथानुशक्ति (अव्य०) यथानुशक्ति. यथानुशक्ति, शक्त्या (सं. अव्य०) यथाशक्त्या. [नुल्लूखन.
 यथान्याय (सं. अव्य०) नीतीस म- यथापूर्व (सं. अव्य०) पूर्ववत्प्रमाणे.

यथाप्रत, प्राति (अव्य०) जिहावयास कि० वाचावयास येतल्या प्रतीप्रमाणें.
 यथामति (सं. अव्य०) आपल्या बुद्धीच्या सामर्थ्याप्रमाणें करणें, बालणें, सांगणें इ० कांचें वि०. [तसें.
 यथायुक्त (सं. अव्य०) जसें भसवें यथायोग्य (सं. अव्य०) यथायुक्त. यथार्थ (सं. वि०) तथ्य. २ अन्वर्थ. यथाविधि (सं. अव्य०) कोणेंक कर्म विषयीं शास्त्रानें सांगतला जी अनुष्ठानप्रकार त्याप्रमाणें तें कर्म करणें; होण, घडणें इ० कांचें वि०.
 यथाशक्ति (सं. अव्य०) आपल्या शक्तीप्रमाणें.
 यथाशाम्न (सं. अव्य०) शास्त्रमर्षा- देतें न उल्लंघितां. [यानुरूप.
 यथासंप्रदाय (सं. अव्य०) संप्रदा- यथासांग (सं. अव्य०) ब्या ब्या क्रियेला जीं जीं अंगे सांगतलीं आ- हेन त्या त्या अंगामध्ये यत्किंचित् नू- नता न पडतां.
 यथास्थित (सं. अव्य०) जसें पाहिजे होतें तसें. २ पूर्णकुशलता था न पा- वटली. ३ यथायोग्य.
 यथेच्छ (सं. अव्य०) इच्छेन येईल तितकें, प्राय लोकांत विपुलतेची विवक्षा असता प्रयोग होतो. २ इ- च्छेन येईल तसें.
 यथेष्ट (सं. अव्य०) यथेच्छ.
 यदा (अ०) वर्तमानाचीं.
 यदाकदाचित् (सं. अव्य०) कदाचित्. यदापि (सं. अव्य०) जरी.

यद्वा (सं. अव्य०) अथवा, किंवा.

यम (सं. पु. ना.) मनुष्यादिकांस पापानुसार मरणोत्तरकाली शिक्षा करणारा देव आहे. २ व्यास करुणा नाही अ० भयंकर दिसतो त्याम आरोपानें म्हणतात. ३ इंद्रिय-निग्रह.

यमक (सं. पु. न. ना.) श्लोकाचे प्रथम चरणाचे अंती किं० पूर्वाद्धाचे अंती अक्षरें आली असतात तींच एक दोन तीन चार इ० पाहिजे निरकीं अक्षरें दुसरे चरणाचे किं० अद्धाचे अतीं असतात असा जो शब्दालंकार तो, ते, प्रायः त्या अक्षरांचे अर्थ दोन होत असतात.

यमल (सं. वि०) जावळा.

यमी (सं. पु. ना.) योगी.

यव (सं. पु. ना.) एक धान्य आहे व्यास सात म्हणतात तो. २ तदाकार मनुष्याचे हाताचे बोटावर रे-षांकित चिन्ह असते तो.

यवन (सं. पु. ना.) म्हेच्छ, म्लेंछ.

यश (सं. न. ना.) कीर्ति. २ हातीं धरलेलें काम यथास्थितपणें तडीस जात असावें अशी जी कोणिकांस दैवानुकूलता असत्ये ते. ३ व्याची आपण सेवा केली किं० व्यासहर्ष-मान सावकारी इ० कांहीं व्यवहार केला असतो त्याणें त्याचे योगानें आपलें काहीं हित झाले असें मानून सन्मानाचा शब्द बोलल्यानें आप-णास आनंदजनक जो उत्कर्षवि-शेष मिळतो ते. ४ काहीं एक दुष्ट कर्म आपले हातून सिद्धसि गेले अ-

सतां जो उत्कर्ष प्राप्त होतो ते.

यशस्वी (सं. वि०) युद्धादिकांच्या ठायीं जय होऊन व्यास यश आले आहे तो किं० दुष्कर कर्म व्याचे हातून तडीस जाऊन व्यास यश मिळत असतें असा जो पुण्यवान् असतो तो. २ व्याचे संबंधानें संबधकर्त्याचें उत्तरोत्तर कल्याण होत असतें असा जो दास, दासी अश्व, धनी, गुरु इ० तो.

यष्टि (सं. स्त्री. ना.) काठी.

यळिल (वि०) (ग्रं०) निर्फळ.

यळीलवाणें (वि०) (ग्रं०) यळिल.

यज्ञ (सं. पु. ना.) अग्निहोत्र्यानें करायाचे असें एक मोठे वेदोक्त कर्म आहे. २ ईश्वरपरायण जें कर्म त्या-सही म्हणतात.

यज्ञोपवीत (सं. न. ना.) ब्राह्मणा-दिक मुंज झाल्यापासून निरंतर जें सूत्र कंठात धारण करीत असतात ते.

याग (सं. पु. ना.) यज्ञ.

याचक (सं. पु. ना.) धान्य, द्रव्य इ०कांची भिक्षा मागायास आलेला जो कोणी तो.

याचना (सं. स्त्री. ना.) प्रार्थनापूर्व-क विनयानें मागण्याचा व्यापार तो.

यांचा (सं. स्त्री. ना.) याचना.

यात (सं. जाति) (स्त्री. ना.) ब्राह्म-ण, क्षत्रिय इ० जी जात तो. २ (सं. वि०) गत जो काळ इ० तो.

यातना (सं. स्त्री. ना.) दारिद्र्य, नरक, गर्भवास इ० संबंधी भोगावें लागतें जें तीव्र दुःख ती.

यातायात (सं. स्त्री. ना.) जाणे, येणे इ० रूप क्लेशप्रद जी अनेक प्रकारची खटपट ती.

याती (सं. स्त्री. ना.) यातप्रथमार्थी.

यातु (सं. न. ना.) राक्षस.

यातुधान (सं. पु. ना.) यातु.

यात्रा (सं. स्त्री. ना.) देवतादर्शन, तीर्थस्नान इ० पुण्यकर्माच्या उद्देशाने निघून त्या त्या स्थळीं जाऊन तेथे करावयाचा क्षौर, स्नान, देवतादर्शन, ब्राह्मणभोजन इ० विधितो सर्व करावा इतकें जें कर्म ती २ यात्रेकरू जनांचा जो समुदाय ती. ३ जत्रा. ४ देशांतरास कि० ग्रामांतरास जें गमन ती. ५ (प्र०) संचार.

यात्रेकरी, करू (पु. ना.) तीर्थादि यात्रेच्या उद्देशाने जो बाहेर निघाला तो घरीं येई तोपर्यंत.

याद (का० स्त्री. ना.) स्मरण. २ याद अशीं वर अक्षरे लिहून अनेक मनुष्यादि पदार्थांचा क्रमानें स्मरणार्थ लिहितात जो लेख ती कि० तसें ब्यावर लिहितात तो कागद इ० ती. ३ (सं. न.) जलचर.

यान (सं. न. ना.) ब्याजवर कि० ब्यात बसून जातात असें जें घोडा, पालखी, गाडी, गलबत इ० तें. २ गमन.

याम (सं. पु. ना.) प्रहर. २ प्राणायामरूप जो वायुजय त्यांत एक भेद आहे.

यामिनी (सं. स्त्री. ना.) रात्र.

यार (फा० पु. ना.) मित्र. २ धगड मुख्यार्थी कि० प्रथमार्थी.

याव (न. ना.) (प्र०) बळ.

यावत् (सं. अव्य०) यच्चयावत्. २ जोपर्यंत. ३ जितका.

यावा (पु. ना.) (प्र०) उदय. २ प्राप्तिश. ३ धैर्य. ४ बळ.

याज्ञिक (सं. पु. ना.) विवाह, मुंज, व्रतोद्यान, देवप्रतिष्ठा इ० कर्मांचें अनुष्ठान चालवायास जाणतो जो ब्राह्मण तो.

युक्त (सं. वि०) ब्याचां ब्याशीं योग झाला आहे तो त्याशीं. उ० शर्करा-युक्त. २ लोकव्यवहार आणि शास्त्र-व्यवहार यांस अनुरूप अतएव त्या त्या स्थळीं चांगला दिसावाजोगा जो काहीएक अर्थ तो. ३ (स्त्री. ना.) युक्ति. युक्ताथिला (वि०) (प्र०) आस्तिस्य भावनेनें युक्त तो.

युक्तायुक्त (सं. न. ना.) ग्रंथादिकां-तील विचारणीय बरा वाईट अंश नें.

युक्ति (सं. स्त्री. ना.) कोणेएक कार्य ब्या प्रकारें केलें असतां सिद्ध होतें आणि चांगलें लोकर इ० इच्छिनानुरूप होतें तो प्रकार समजावाजोगी कोणिकाच्या अंगां बुद्धि असत्ये ती. २ कोणेक कामास बुद्धीचा प्रयोग ती. ३ कौशल्य.

युक्तिप्रयुक्ति (सं. स्त्री. ना.) युक्ति इ० नां.

युग (सं. न. ना.) कृत, त्रेत, द्वापर, आणि कलि हे जे चार कालविभाग ते प्रत्येकीं. २ द्वय. ३ जोखड.

युगल (सं. न. ना.) द्वय.

युग्म (सं. न. ना.) द्वय, जोडी.

२ स्त्रीपुरुषरूप जे मिथुन तें.

युत (सं. वि०) युक्त.

युद्ध (सं. न. ना.) जुंज.

युवति, युवती (सं. स्त्री. ना.) तरुणी.

युवराज (सं. पु. ना.) राजा राज्य-
पी असतांच आपल्या हाताखालीं
सर्व राज्याचा कारभार करावा आ-
णि आपले पाठीमागे मुख्य राज्यप-
दीं वसावे म्हणून जो पुत्रादिक अ-
भिकारी केला असतो तो.

युवा (सं. पु. ना.) तरुण.

युक्षदंड (पु. ना.) (प्र०) क्षुदंड.

यूय (सं. पु. ना.) समुदाय. [३ इतकें.

येउते (वि०) (प्र०) असे. २ एवढें.

येऊनजाऊन (अव्य०) वरकड काहीं
नाहीं, कायने एवढेंच असा अर्थ इष्ट
असतो याचा प्रयोग करितात.
२ कोणिक स्थळीं नेहमी न असतां
कर्नाविधीं यावें जावें अशा प्रकारे
अभ्यासाचें वि०.

येजा (स्त्री. ना.) कोणिक स्थळास
जावें, पुनः माघारें यावें अशी जो
खटपट ती.

येणें (धा. ना.) कोणिक इष्ट अवधि-
पासन आरणाकडील असा मानलेला
जो प्रवेश व्यापति कोणिकानें गति-
द्वारा प्राप्त होणें. २ कोणिक विद्या,
कला इ० बुद्धीनें भरले जाणें.
३ राग, लोभ, दया, वर इ०कांनी
अनंकरण, शक्ति इ० जीं आप-
आपलीं उत्पत्तियांनं व्याच्याठावीं

उत्पन्न होणें. ४ काहींएक प्रमेष
वस्तु कोणिक परिमाणाशीं तुल्य भ-
रणे. इ०.

येणेजाणें (न. ना.) कोणिकस्थळीं
कोणिकाचा यावें जावें असा असतो
जो रावता तें.

येतांजातां (न. ना.) सर्वदा, अनेकवार.

येतापाया (पु. ना.) द्रव्यादि चोही-
कडून येऊन एकत्र जमून समृद्धि
होन असावी अशाविषयी अनुकूल
असतो जो काळ तो.

येर (वि०) (प्र०) अन्य, इतर.

येरघर (न. ना.) (प्र०) ब्रह्म वरूप.

येरजार, झार (स्त्री. ना.) कोणिक-
स्थळीं काहीं कार्याच्या उद्देशानें
खेव ती.

येरयेर (वि०) (प्र०) परस्पर, एकमेक.

येरवां (अव्य०) परवां अ० तेरवां या
अर्थी.

येरवाळीं (अव्य०) वेळेवारीं.

येरिका (स्त्री. ना.) (प्र०) लव्हाच्या-
ची एक जात ती.

येरीमोहार (वि०) (प्र०) उलटें.

येरु, येरू (वि०) (प्र०) पूर्ववाक्यात
द्याचा नामनिर्देश केला असतो
व्याचें पुनः नांव सांगणे असता या
सर्वनामाचा प्रयोग करितात. [असें.

येसणें (वि०) (प्र०) येवढें, इतकें,

योग (सं. पु. ना.) कोणिक पदार्थ दु-
सरे पदार्थाशीं लागला असता व्या-
चा परस्पर होतो जो संबन्ध तो.
२ कोणिकाचा कोणिकाशीं समीपता-
दि संबन्ध संबंध तो. ३ कार्यमात्र

होण्यास निर्मितभूत जो ईश्वरसं-
कल्प जो जीवास कार्यावरून अनु-
मित होतो तो ४ कोणक कार्य
मिळीसाठी कोणक वस्तूची त्या का-
र्याची योजना तो. ५ प्राणवायूचा
निरोध करून अंतःकरणाची एकाग्र-
ता करावी असा एक शास्त्रोक्त ईश्वर-
प्राप्तीचा उपाय आहे तो. ६ ईश्वर-
प्राप्तिमि उपायभूत भक्ति इ०क
व्यास म्हणतात. ७ (ग्रं.) माया.

योगनिद्रा (सं. स्त्री. ना.) ईश्वराची
निद्रावरून अवस्था ती. १२ (ग्रं०)
समाधि.

योगपट्ट (पु. ना.)(ग्रं०) श्रेष्ठ भोग.
संन्यासदर्शिका एक प्रकार आहे.

योगमाया (सं. स्त्री. ना.) ईश्वराची
जो मायावरून जाली ती.

योगशास्त्र (सं. न. ना.) ह्यामध्ये प्रा-
णायामाद्वारा अतःकरणचे एका-
ग्रतेचा उपाय सांगितला आहे असे
ज्ञात व.

योगमार (पु. ना.)(ग्रं०) विचार.

योगक्षेम (सं. पु. न. ना.) भज
आच्छाः नाःद्वारा आपले प्रपंच्या-
चा जो निर्वाह तो. तें. २ अप्राप्ताची
प्राप्ति व प्राप्तिचे संरक्षण तो.

योगी (सं. पु. ना.) प्राणनिरोधादि-
द्वारा याग व्यास मिळ झाला आहे तो.

योग्य (सं. वि०) उचित. २ प्रति-

ष्ठित सभ्य असू जो मनुष्य तो. इ०.

योजणे (बा. ना.) कोणक अर्थामि

कोणक अधिकार, पद, किं० शत्रु-

पराजयदिरूप काम इ० कावर नेमणें.

२ कोणक पदार्थ कोणक पदार्थाशी

संबद्ध करणे पातुं जे पदार्थ परस्पर
संबद्ध होऊनच इच्छितकार्यकर्ते हो-
तान त्यांचा तो संबंधवाच्य असतो
प्रयोग. उ० रथाशी घोडे योजले,
धनुष्याशी बाण योजला. ३ कोणक
गोष्ट अशी अशी याप्रकारें करावी
इ० रूपे संकल्पणें. इ०.

योजन (सं. न. ना.) चार कोशरूप
जे मार्गप्रमाण तें. २ योजना.

योजना (सं. स्त्री. ना.) योजण्याचा
जो व्यापार ती. [थी जो समर्थ तो.

योद्धा (सं. पु. ना.) युद्ध करण्याविष-

योनि (सं. स्त्री. ना.) स्त्रीव्यक्तीचें उ-

पस्थ ती. २ त्या त्या जातीमध्ये उ-

त्पन्न होणें, वास करण इ० काविषयी

विवक्षित जी ती ती जाति ती. ३ त्या

त्या पदार्थाचें जे उत्पत्तिकारण ती.

४ जगाच निर्मितकारण जें ईश्वर,

कार, स्वभाव इ० व्यास हाणतात.

योनिसंबंध (सं. पु. ना.) विवाहद्वारा

जो परस्पर संबंध तो.

यौवन (सं. न. ना.) तारुण्य.

यौवराज्य (सं. न. ना.) युवराजाचा

जो अधिकार किं० कर्म तें.

— २ —

२— हा वर्ण सत्ताविसावें व्यंजन आहे.

(अव्य०) रडणे या अर्थी संकेतने

ह्यातून करणे याच्या योगी प्रयोगः

रंक (सं. पु. ना.) लोकांनी मानायस

कारणभूत जे धन, विद्या, पराक्रम

इ० कृत महत्त्व तें व्यापारी नाहीं

भनए केरळ नुध इलका जो पुरु-
धादिक ते. [वळ ते.]

रकटे (न. ना.) जुने फाटके ज का-
रकम (भर० स्त्री. ना.) जिनस्था सं-
खगरुह द्रव्यावर एकठा देणे, घेणे,
ठेवणे, इ० आगर विवक्षित असतो
तिनके संख्यारूप जे ते रूपे इ०
द्रव्य तो एक. २ दिशेव इ० करा-
यासाठी लिहितान जो भंकराशिना.

रक्त (सं. न. ना.) शरीरान एक द्र-
वरूप भानु आहे, जिचा रंग नावडा
असतो ते. २ (वि०) नावड्या रंगाने
रंगला जो पदार्थ तो. ३ अनुरक्त.
४ नावडा.

रक्तपरमे (न. ना.) रक्तप्रमेह. [भाहे.
रक्तपिती (स्त्री. ना.) एक कुटुरोग.
रक्तप्रमेह (सं. पु. ना.) शिथिलाराने
रक्त स्त्रवने असा एक प्रमेहान भेद
आहे.

रक्तवान (पु. ना.) शाई विकून उ-
पजाविका करितो तो. २ श्रीमंत लो-
काचे घरी पाने, द्रोण, आणि शाई
यांच कामावर ठेविला असतो तो.

रखडणे (धा. ना.) कोणक कार्य भड
न होई व आपलेही सुटका न होई
अशी कोणकाने कंटाळा येईशी वि-
पत्ति भोगीत असणे. २ कोणकाने
दुखण्यात खिंतपन पडणे. [वानपणा.

रखतवाणी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) रक्त-
रखरख (स्त्री. ना.) काहीएक रोगा-
दि विकृतीने जी कोण.एकास खाखा
सुटायजोगी पोटीत आग होत्ये तो.

रखरखीत (वि०) वृक्षाची छाया,

भोलें नृणादिक, पाणी इ० कृत जो
थंडावा आणि स्निग्धपणा तो जेथे
नाहीं असे जें देशप्रामादि स्थळ तो
कि० आर्द्राश स्निग्धावा व्यामध्ये
नाहीं असे ते रुक्ष भक्षादिभक्ष्य तो.
रखवाली (स्त्री. ना.) कोणक अर्थ
कोणी नेईत, खाईल कि० जाईल
इ० न व्हावे व्हाणन त्याचे रक्षण क-
रण्याचे काम तो.

रग (फा० स्त्री. ना.) मनुष्यादिकांचा
बलाधिकृत जो नाडा तो. २ रोग,
विकृति इ० कांचा उजोत्तर चढ व्हा-
वा अशी जी बलावस्था ती. ३ हान,
पाप इ० अवयवांस लाग्ये कळ ती.

रंग (सं. पु. ना.) चक्षुरादिपाने मात्र
जाणले जातान असे जे नीलत्व, पी-
तम्, शुक्लत्व इ० पदार्थनिष्ठ गुण ते
प्रत्येकी. २ वस्त्र, चित्र इ० पदार्थ
रंगनायामाठी इष्ट जो हिंगूळ, पिवडी,
नीळ, सफेता इ० पदार्थ तो कि०
तीर्थाकरून सिद्ध केले जें द्रव्य तो.
३ गणें, कीर्तन, तमाशा, भवण
इ० कांचा लोकांचीं भतःकरणें रमा-
याजोगा पडतो जो शोभाविशेष तो.
४ मनुष्य, वृक्ष, वाग, शेत इ० प-
दार्थ कि० संसार, व्यवहार इ० गोष्ट
इ० कामध्ये जी परिपूर्ण शोभा येत्ये
अशी दशा तो. ५ कोणक गोष्ट के-
ली असता शोभायाजोगा जो प्रसं-
गानुरूप त्या गोष्टीचा येतो समय तो.
६ कोणक परोक्ष गोष्ट इ० कांची का-
हीएक चिन्हावरून मनात येत्ये जी
संभाव्यता तो. ७ सभामंडप.

रगड (स्त्री. ना.) चंगळ.

रगडणें (धा. ना.) कोणिक पदार्थ दो-
हों पदार्थांचे दाटींत सापडवून किं०
वर भार घालून निष्पादित करणें.
२ दपटणें:

रगडपट्टी (स्त्री. ना.) चंगळपट्टी.
२ रगडमळ्याचें जें कर्म ती.

रगडमल (पु. ना.) ब्याचे अंगीं का-
म करण्याची युक्ति नाहीं आणि
काम कोणत्या रीतीनें केलें असतां
नीटनेटके होईल इ० विचार न
करितां केवळ अंगवळनें काम क-
रण्याचा स्वभाव ब्याचा त्यास म्ह-
णतात. २ ब्याचे अंगीं सुरेखनाणा
नाजुरूपणा नाहीं, आणि सामान्य
रीतीपक्षां आकारांत मोठा असा
जो दागिना, वस्त्र, पात्र इ० पदार्थ
त्यास म्हणतात.

रगडा (पु. ना.) संकुचिनस्थलामध्ये
अनेक मनुष्यादि जमले असतां
होव्हे जी अतिशयित दाटी तो.
२ करणाराचे किं० कारायास पाहि-
जे जी अवकाश ब्याचे अल्पवामुलें
संसारादिसंबंधी कामाची होव्हे
दाटी, जिचे खालीं करणारा थकून
जातो तो.

रगडून (अव्य०) कडकावून. २ तग-
रंगडया (स्त्री. ना.) नानाप्रकारचे
दंग त्या.

रंगण (सं. न. ना.) भोंवरा खेळा-
याकरितां मंडळाकार रेषेनें आवृत
जो प्रदेश करितात तें. २ नृत्य,
नाटक, मल्लयुद्ध इ० पाहायासाठीं
करितात जी सभा तें. रंगणांत येणें
स्व० कोणकाचे समक्ष येणें.

रंगणें (धा. ना.) वस्तुदिक पाहजे
तशा रंगानें विशिष्ट होणें. २ गायन,
ईश्वरभक्ति इ० कांची गोडी लागून
त्याहून अन्य कोणताच विषय रुचूं
नये असा जो सुखसंस्कार अंतः-
करणावर होतो ताद्विशिष्ट अंतःकर-
णानें किं० त्या मनुष्यादिकानें होणें.
रंगदेवना (सं. स्त्री. ना.) गाणें, की-
र्तन, पुराण, भाषण इ० कांस जिच्या
प्रसादानें रंग येतो अशी एक रं-
गाभिमानिनी देवता मानितात ती.

रंगभूमि (सं. स्त्री. ना.) सभामंडप.
रंगमहाल (पु. ना.) नानाप्रकारचे
विलास करायकरितां आरसे, चि-
त्रे इ० कांनीं सुशोभित जी श्रीमंत
लोक जागा करितात ती.

रंगमाळा (स्त्री. ना.) रंगोळीची
केलेली शोभा.

रंगविणें (धा. ना.) रंगानें वस्त्रादिक
विशिष्ट करणें. २ कोणकाच्या तों-
डावर चाखविणें. [दायाचा चरक.

रंगाडा (पु. ना.) रगडा. २ रस का-
रंगेल, ला (वि०) गाणें, तमाशा,
पुष्प, चंदनादि विषयांचा उपभोग,
थटा मस्कुरी या विषयांवर ब्याची
फार रुचि असा जो आनंदी रसि-
क मनुष्य तो.

रंगेल (वि०) ब्याचे अंगीं रंग बहून
असा जो मनुष्य, अव्य इ० तो.

रचणें (धा. ना.) दगड, विटा किं०
वाक्यें, पदे इ० जे अवयवभूत पदा-
र्थ ते एकावर एक, एकापुढें एक
इ० प्रकारें परस्पर संबद्ध करून

मित, गंज, धोक, मसलत इ० अवयवीभूत पदार्थ निर्मिणे. २ इच्छे-प्रमाणे आकार होई असे दगड, भांडी इ० पदार्थ एकावर एक असे मांडणे. २ (घं०) तन्मय होणे.

रचना (सं. स्त्री. ना.) मित, धोक इ० किं० तदवयव जे दगड, पदें इ० त्याचा रचण्याचा जो व्यापार तो किं० प्रकार ती. २ अवयव रचून सिद्ध होतो जो अवयवी ती.

रज्ज (सं. न. ना.) धूळ. २ पुण्याचा जो पराग तें. ३ स्त्रियांचे ऋतुसंबंधी जे रुधिर तें. ४ रजोगुणे. ५ (पु.) सुवर्णादि धातूंचा केवळ वारिक कण तो.

रंजक (व्री. ना.) बंदूक, तोफ इ० पेटायाकरिता त्याच्या कान्यावर घालतात जी दाखू ती. २ फटका, तोटा, वाण इ० कामधेे जी दारवेची शान करून भरीत असतात ती. रंजक रिंगें इ० तोफ इ०काच्या कान्यावरची मात्र दाखू जळून शर न होता राहणें. रंजक उडणें, झडणें इ० चकमक झडणें.

रंजणें (धा. ना.) कोणेंक विषय गोड लागल्यामुळे अंतःकरण सुखरूप होतानें उद्वेगादि दुःखे विसरून त्या विषयावर लागून राहणें.

रंजत (सं. न. ना.) रूप प्रथमार्थी.

रंजन (सं. न. ना.) गाणें, सुभाषित इ० विषय सेवित असता उद्वेगादि दुःखाचा विसर पडून अंतःकरणास होत्ये जी सुखरूपना तें.

रजनी (सं. स्त्री. ना.) रात्र.

रजनीचर (सं. पु. ना.) (घं०) राक्षस. रजस्वला (सं. स्त्री. ना.) ऋतुमती स्त्री ती.

रजा (भर० स्त्री. ना.) काहींएक कार्याविषयी जे कोणूकाचे अनुमत ती. २ चाकरास चाकरीवरून काहीं काल किं० अगदीं देतात जो निरोप ती. ३ कोणी कोणास आपणाजवळून इतर ठिकाणीं जाण्यास देतात जो निरोप ती.

रजावंतीनें, दीनें (अव्य०) कोणिका-व्या अंतःकरणाच्या संतोषानें.

रंजीस (फा० वि०) उत्साह मनोरथ यांचा भंग झाल्यामुळे खिन्न झाला जो मनुष्यादि तो. रंजीस येणें म्ह० मद्य्यास येणें.

रज्जु (सं. स्त्री. ना.) दोरी.

रट्ट (पु. ना.) मनुष्यादिकांचा दाट जमलेला जो समुदाय तो.

रट्टा (पु. ना.) मुष्टि इ०कांचा जो दृढ टोला तो. २ कामाचा रगडा तो. ३ मनुष्यादिकांचा जो मुसाडा तो.

रड (स्त्री. ना.) काहीं काल मतत रा-उन असवि अशी जी पोर इ०कांस अवस्था होत्ये ती. २ शोक, दुःखसंबंधी व्या गोष्टी ती. ३ कोणेंक गोष्टीचे धडगतीचा प्रातिपक्षभाव ती. रडगाणें म्ह० रड सांगण इ०.

रडका (वि०) निरंतर रडण्याचा स्वभाव व्याचा तो. किं० कोणेंक कार्याविषयी व्याला उत्साह नाहीं, निरंतर रड गात असवि अशा स्वभावाचा जो मनुष्य किं० तसा त्याचा

कारभाग, वोरणें, इ० तो. ३ रडये-
समर्थने मारखें जें मुख, ती मुद्रा,
तो शब्द, भाषण इ० तो.

रडका (पु. ना.) विभूर.

रडकी (स्त्री. ना.) विधवा स्त्रीस नि-
देने किं० दुर्बलत्व वर्णनप्रसंगी
झणता.

रडकीमुंडकी (स्त्री. ना.) केवळ नि-
राशित अतएव दुर्बल जी विधवा ती.

रडकुंडा (वि०) रडण्याचे पूर्वदशेस
आल्पमुळ आतां रडेल अशी व्या-
ची मुख गी तिसां लागली तो किं०
त्यानें तें तमें नाड तो.

रडकुंडीस (अव्य०) येण किं० परतणें
याच्या गेगें प्रयोग, काहीं कांति
अनि वामन्यामुळ किं० काहीं दुःख
सोमनेनासैं आल्पमुळ आतां रडूं
लागवें अशा दर्शनें पावणें.

रडणें (धा. ना.) (सं. रुदन) शरीर-
संवेगें व्यथा, शोक, हर्ष, प्रेम इ०
कांच्या योगें अंतःकरण शिथिल आ-
ल्पमुळ डोळ्यात अश्रु येऊन तोंड
पसरले जावें, कंठतून ध्वनि निघावा
अशी जी क्रिया होत्ये ताद्वाराष्ट को-
णेकानें होणें. २ कोणिक गोष्टीविषयीं
रड गाणें. ३ कोणिकस उद्बोधन
शोक करणें. रडतराऊन घेऊन वेग
वसविणें झ० व्यास चा कामाविषयीं
उत्साह नाही आणि नाही म्ह-
णतो त्यास त्या कामाविषयीं प्रार्थना-
दिकेकरून दुसऱ्यानें प्रवृत्त करणें.

रडतखडत (अव्य०) करणारास जें
उत्साहादि असावें त्यावाचून मंदपणें

सरासरी काहीं एक काम होण, क-
रण, चालणें इ० कांचें वि०.

रडारड (स्त्री. ना.) कोणी मेला, ये-
ला इ० कारणानें मोठें दुःख झालें
असतां अनेकांनीं रडूं लागवें असा
जो व्यापार चालतो ती.

रडिवणें (धा. ना.) कोणी कोणास
दुःख देऊन रडीस आणणें.

रंडी (सं. रंडा) (स्त्री. ना.) वेश्या,
कसवीण, दासी इ० रूप जी सामा-
न्य स्त्री ती. २ रडू. ३ गंजिफातील
नादर ती. [व्यसन व्यास आहे तो.

रंडीवाज (वि०) वेश्या इ० रंडीचें
रडू (न. ना.) रडें.

रडूरडू (अव्य०) करणें याच्या यो-
गी प्रयोग. कोणिका कामाविषयीं को-
णेकाम प्रवर्तवित असतां त्याणें अनु-
त्साहामुळें अनेक प्रकारची रड गाणें.

रडें (न. ना.) शोक, भग, दुःख,
प्रम, हर्ष इ० कारणानें अंतःकरण
शिथिल होऊन डोळ्यात अश्रु, तों-
डाचे पसरणें, कंठध्वनि इ० उद्वाह-
याजोगा जो विकारविशेष उत्पन्न
होतो तें.

रड्या (वि०) सर्षकाळ रडण्याचा स्व-
भाव व्याचा तो. २ केवळ मंद
चालणारा जो पैल इ० व्यास म्हणतात.

रण (सं. पु. न. ना.) युद्ध.

रणचत्वर (सं. न. ना.) (घं०) रणागण.

रणमोहरी (स्त्री. ना.) (घं०) रणवाण.

रणरण (स्त्री. ना.) मध्यान्हदि सम-
र्थी सूर्याचे उन्हाचे संतप्ततेचा जो
अतिशय, जेणेंकरून बाहेर पाहण्यास-

ही कडीण पडतें ती. रणरण करणें म्ह० मध्यान्ह समय, ऊन, निखारे, स्वरयुक्त शरीर इ० कीर्ती स्पर्शन-दर्शनादि करण्यास अशक्य पडाया-जोगी अति संतप्तता रावणें.

रत (सं. वि०) व्या विषयावर व्याची प्रतिने तो त्याविषयी. २ (न. ना.) मिथुन.

रतणें (धा. ना.) रमणें तृतीयार्थी.

रति (सं. स्त्री. ना.) आसक्ति. २ मैथुन. ३ कामदेवाची जी स्त्री ती.

रती (स्त्री. पु. ना.) मोल्यें, हिरे इ० वजन करण्याचें एक वजन आहे, ज्या चार गुंजा भार तीन भरनात. २ दैवदशा. [तीयार्थी. २ खुराख.

रतीव (अर० पु. ना.) उकाडा तृ-

रत्तल (अर० पु. ना.) सुर्वां छत्तीस कि० चाळीस रूपये भार जें वजन तो.

रत्न (सं. न. ना.) हिरा, माणीक मोती इ० तें. २ समुद्रमथनापासून उत्पन्न झालें तें चंद्र, भमून, लक्ष्मी इ० चौदा पदार्थ ते प्रत्येकीं. ३ सामान्य रीतिपेक्षा विशेष गुणें करून विशिष्ट जो त्यास इतरापेक्षा उत्कृष्टता वर्णनीय असता आरोपाने म्हणतात. इ०.

रत्नाकर (सं. पु. ना.) समुद्र.

रथ (सं. पु. ना.) घोड्यानीं ओढीत न्यावयाचे चक्रांनीं विशिष्ट असें जें राजादिकांचें वाहन तो.

रथोदक (न. ना.) (प्र०) विल्लोदक.

रद (वि०) रद्द. २ (सं. पु. ना.) दौल.

रदन (सं. पु. ना.) (प्र०) दौल

रदबदल, रदबदली (अर० स्त्री. ना.)

कोणिकानें आपले इच्छित कार्याविषयीं प्रवृत्त व्हावें कि० आपले अनिष्टापासून निवृत्त व्हावें यासाठीं त्यास भांड घालण्याचा व्यापार तो.

रदी (पु. ना.) (प्र०) हत्ती.

रद्द (अर० वि०) निरूपयोगी झाला जो तो. [चा गारा तो.

रदा (पु. ना.) माती, शेण इ० का-

रद्दी (रद्द) (स्त्री. ना.) रद्द झालेले जे कागद त्यांचा समुदाय ती. २ (वि०) रद्द.

रंभ (सं. न. ना.) छिद्र.

रंभशलाका (सं. स्त्री. ना.) (प्र०)

छिद्र पाडण्याचें हत्यार ती.

रपाटून (अव्य०) रगडून.

रफू (फा० पु. स्त्री. ना.) वस्त्राचें छिद्रादि वृजवायाकरितां युक्तानें सुन भरण्याचा एक प्रकार आहे. २ तेंणेकरून उभयन्न होतो जो वस्त्रभाग तो. ती.

रफूत (अर० पु. ना.) कोणेंक कर्माचा नेहमी जो व्यासंग तो. २ कोणेंक स्थळीं कोणेंकाचा जावे यावें असा असतो जो परिषाठ तो.

रवी (अर० स्त्री. ना.) गवू, शालू इ० पश्चिम भान्य ती.

रंभा (सं. स्त्री. ना.) रवणीं एक अप्सरा आहे. २ केळींचें झाड.

३ गवत काढण्याचें एक भाऊत आहे.

रंभागर्भ (सं. पु. ना.) (प्र०) केळींचा गाभा.

रंभापुत्र (सं. पु. ना.) (प्र०) कापूर.

रमण (सं. न. ना.) काहीएक विष-

याच्या ठायीं चित्ताचा रमण्याचा जो व्यापार ते. २ (पु. ना.) ब्या स्त्रीचा जो उपभोक्ता पुरुष तो तिचा. रमणा (पु. ना.) भोवता भिंत इ०-रूप आवार करून अनेकांस दक्षिणादि द्यावयाकरिता किं० क्रीडा कराय़ाकरिता जें रमणीय स्थळ करितात तो.

रमणी (सं. स्त्री. ना.) कर्ता, स्त्री. रमणीय (सं. वि०) दर्शनदिद्वारा ब्याचे साक्षात्कारानें तें चित्त स-सम्भान पावन ब्याजवर वसतें असा शोभिवंत जो जागा, मूर्ते इ० तो. रमणें (धा. ना.) काहीएक विषयाची गोडी लागल्यामुळे तें चित्तवृत्ती-नें आसक्त होऊन राहणें. २ वाग-वर्गीचा, चांदणें इ० उपभोग्य जे विषय त्याच्या भोगानें कोणिकाने चित्तवृत्तीस विनोद करीत काळ घालविणें. ३ कोणी कोणाशीं मैथु-नार्थ संगत होणें.

रमतरमत (अव्य०) वागवर्गीचा, चांदणें, वायु इ०कांचे उपभोगद्वारा कर्मणूक करित करित जाणें, येणें, चालणें इ०कांचे वि०. रमतेरमते (अव्य०) रमतरमत.

रमारम, रमी (स्त्री. ना.) परस्पर एकमेकांत वजा कराय़ाचीं जमा आणि खर्च एतद्वय कोणिक व्यवहार-संबंधी जीं दोन प्रकरणें त्यांची बरोबरी हो.

रम्य (सं. वि०) रमणीय, सुंदर.

रय (सं. पु. ना.) वेग.

रयत (अर० स्त्री. ना.) राजा, पा-

टील, कमाविसदार इ० जें भूमीचे धर्नी त्यांचे भूमीची वसती, कृषि इ० द्वारा वहियाट करून त्याच्या सत्तेन राहणारा जो लोक तो त्या राजादिकांची.

रयनी (स्त्री. ना.) (प्र०) रात्र.

रव (सं. पु. ना.) साधारण जो व्यक्ताव्यक्त शब्द तो. २ (स्त्री. ना.) एका पाठीमागून दुसरा, त्याचे मागून तिसरा अशे क्रमानें गमन करणारे मनुष्यादिकांची किं० उत्पन्न हो-णारांची सतत लागली जी ओळ ती.

रंवथ (पु. न. ना.) गीय, म्हैस इ० द्विशफ पशु एकदां सरासरी चाऊ-न गिळलेला चारा पुनः बारीक कराय़ासाठीं मुखांत बाहेर आणून चघळण्याचा करितात जो व्यापार ते. तो.

रंवदळणें, दाळणें (धा. ना.) हव-ळणें इ० द्वारा पाणी इ०कांचे तळ-चा मळ वर येऊन गढूळ होई असें करणें.

रंवदळी (स्त्री. ना.) (प्र०) नाश, चुराडा. २ दाणादाण. ३ भांडण.

रवरव (स्त्री. ना.) शैत्यादिकानें श-रीरास, किंवा अकलकरा, पिंपळी इ० भक्षित्यामुळे जिब्बेस जो वेदना-विशेष उत्पन्न होतो तो. २ (पु. ना.) (प्र०) रौरव नरक.

रवा (पु. ना.) कणाक, तांदळाचें पीठ, इ०कांनील केवळ बारीक अंश निराळा काढिला असता जो जाडा कणांश राहतो तो. २ गूळ, साखर इ० संबंधी कणांश तो. ३ गुळाची

देंप किं० गूळ, साखर इ० काचा खडा तो. ४ सोने, रुपें इ० काचा जो रज तो किं० अलंकारादिकास जोडणें इ० विषयीं उद्दिष्ट जो म्याचा तुरुडा तो. ५ कुंकू इ० कासाठीं रंगविनात जें हळुकुंड तो इ०.

रवानगी (फा० खो. ना.) पाठवणी.

२ कार्बोएक कार्याच्या उद्देशेकरून देशांतरीं फौज किं० दाखू गोळा द्रव्य, गलबन इ० पदार्थांचें प्रेषण ती.

रवाना (फा० वि०) करणें किं० हो णें याच्या योगीं प्रयोग. (अव्य०) कागद इ० पदार्थ किं० मनुष्यादि न्यास स्थळांतरीं जाविणकारितां मार्गस्थ करणें किं० त्याणीं होणें.

रवाळ (वि०) दाणेदार जो साखर, गूळ इ० पदार्थ तो.

रवि (सं. पु. ना.) सूर्य. २ रुई द्याणून झाड तो. ३ पहिला घड तो.

रवी (खो. ना.) दहीं घुमळयाकरितां जें काष्ठचें यंत्र करितात ती.

रशना (सं. खो. ना.) कटिवंद, कं वरपटा.

रश्मि (सं. पु. ना.) किरण.

रस (सं. पु. ना.) जिथेनें व्याचें प्रत्यक्ष होतें असा जो भक्षार्थ पदार्थ-निष्ठ खारटगणा, मधुरपणा इ० गुण तो. २ व्याचा अंतःकरणान संचार होऊं लागला म्ह० रति, उत्साह, काखूप, चिस्त्रप, हास्य, भय, कंटाळा, क्रोध, हे भाव उत्पन्न होतात असे जे नायक, नायिका, वीरपुरुष इ० कांच्या हृदयां अंतःकरणवृत्तींचे भेदक शृंगारादि भाव होतात

ते प्रत्येकीं. ३ भाषणादि व्यवहारांत जी गोडी असत्ये तो. ४ पदार्थाच्या ठायीं जो द्रवांश असतो तो. ५ सुवर्णादि धातूंचा अग्निसंयोगें द्रव होतो तो. ६ तेल, तूप, गूळ मोठ इ० जे शास्त्रारिगणिन अहित ते प्रत्येकीं. ७ पाण. ८ गंधक. ९ पाणी. १० (घं०) औषध.

रसद (फा० खो. ना.) गावचा कामावासदार, महालकरी इ० अधिकारी प्रजागसून घेऊन सरकारांत भरितो जें द्रव्य ती किं० गाव इ० संबंधीं मामलत इ० अधिकार पत्करून नत्संबंधीं पूर्वीच जें द्रव्य सरकारांत भरितात ती. २ (सं. पु.) मेघ.

रसना (सं. खो. ना.) जिह्वा.

रसभरित (सं. वि०) रसानें भरलेला जो फळ, भाषण इ० तो.

रसरसणें (धा. ना.) निखारे, अग्नि इ० कार्त्तीं प्रखरपणें संतप्त असण किं० ब्रह्म, अग्नि, सूर्याचें ऊन यांच्या योगानें शरीर, चूल, पाणी इ० अग्निवत् नाणें. २ शरीरांत तारुण्यानें भरवस्थेस येणें.

रसरशीत (वि०) रसरसलेला जो शरीर, चूल, निखारे इ० पदार्थ तो.

रसवंती (खो. ना.) एक औषध आहे. २ भाषणाच्याठायीं जी गोडी तीनें लक्षून नुतेनें वागिंद्रियास म्हणतात.

रसावक्रय (सं. पु. ना.) तेल, तूप इ० रसाचा जो विक्रय तो.

रसवृत्ति (सं. स्त्री. ना.) (प्रं०) र-
सिक भाषण.

रससोय (स्त्री. ना.) (प्रं०) पाक.
२ पाकक्रिया. ३ नैवेद्य.

रसज्ञ (सं. वि०) पदार्थमात्राच्या ठायीं
जो रस त्याचें मर्म जाणणारा तो.

रसा (सं. स्त्री. ना.) (प्रं०) पृथ्वी.
२ (प्रा. पु.) भुरका मारून खावया-
जोगा सारासारिखा पदार्थ करितात
तो.

रसातल, तळ (सं. न. ना.) सप्तपा-
ताळीतील एक आहे. कोणक व्यव-
हारादि रसातळास नेणें, जाणें म्ह०
निःशेष होई असा बुडाला जाणें.
पोट रसातळास जाणें म्ह० क्षुभेनें
पाठीशीं लागणें. [सवृत्ति.

रसातिशय (सं. पु. ना.) (प्रं०) र-

रसाधिपति (सं. पु. ना.) वरूण.

रसायन (सं. न. ना.) पारा, गंधक
इ०कांचा राधा करून जें मात्रादि
निर्मितात तें.

रसाळ (वि०) व्यामध्यें रस पुष्कळ
आहे असा जो फल इ० पदार्थ तो.
२ बरका जो फणस तो.

रसिक (सं. वि०) गायन, काव्य इ०
रसवर प्रीति विशेष असून त्यातील
मर्म जाणतो तो. २ थट्टा, मस्करी,
गोड भाषण इ० द्वारा दुसऱ्याचे
आणि आपले अंतःकरणवृत्तीस
व्या प्रकारें विनोद होई त्या प्रकारें व-
र्तण्याचा व्याचा स्वभाव तो.

रस्ता (फा० पु. ना.) मार्ग.

रहणी (स्त्री. ना.) (प्रं०) रीत.

रहदारी (फा० स्त्री. ना.) कोणेका-
च्या घरीं किं० मार्गादिकांच्या ठायीं
येण्याजाण्याची जी वहिवाट चालली
असते ती. [श्रेष्ठ जो रथ तो.

रहंवर (सं. रथवर) (पु. ना.) (प्रं०)

रहस्य (सं. न. ना.) इष्टाहून इतरांस
समजूं द्यावयाची नव्हे अशी जी गु-
प्त गोष्ट तें. २ परस्परचा जो पर-
म सख्यभाव तें. ३ थट्टा, मस्करी
इ० रूप आनंदानें जी क्रीडा ते किं०
वाक्यादिकांतील जो तात्पर्यांश तें.

रहा (फा० स्त्री. ना.) रीत.

रहाट (पु. ना.) व्याचे परिभ्रमणानें
कूपादिकांतून जल इ० निघतें, सु-
तास पोळ पडतो, दोऱ्या वळत्या
जातात इ० अनेक कायें होतात अ-
शीं जीं चक्राकार त्या त्या सोईचीं
काष्टादिकांचीं यंत्रें केलीं असतात तीं
प्रत्येकीं.

रहाटगाडगें (न. ना.) व्याला लोटे
बांधलेली माळ लावलेली असत्ये
असा जो पाणी काढायाचा रहाट
तें. ३ व्यामध्ये एक वेळ बरें व्हावें,
एक वेळ वाईट व्हावें अशी परंपरा
चालली असत्ये असा जो हा जन्म-
मरणरूप प्रपंच, सावकारी इ०
व्यवहार त्यास म्हणतात.

रहाटणें (धा. ना.) कोणेक कामात
कोणेक बहुत दिवस पडल्यामुळे अ-
भ्यस्त होणें. २ (प्रं०) वागणें, फिरणें.

रहाटी (स्त्री. ना.) आवे इ०कांची
निविड राहूं असत्ये ती. २ पायर-
हाट. ३ पूर्वोपासून चालत आला

जो कोणेक गोष्टीविषयीं प्रवात ती. रहाण (न. ना.) एकाद्याचे अंगीं पिशाच खेळवायासाठीं अनेक देवांचे भक्ष्य मिळून जो वाद्यादि समारंभ करीत असतात ते; घालणें, माजविणें इ०कांच्या योगीं प्रयोग. २ कोणी मरूं लागला कि० कोणी मेलो इ० निमित्तानें अनेक मनुष्य मिळून रुडूं ओरडूं लागल्यामुळें जो एकच घोळ होतो तें.

रहिवास (पु. ना.) वसनीं.

रली (स्त्री. ना.) व्यापारी आपला लडिवाळपणा चालतो व्यापारीं हें अमुक मला पहिजेच, अमुक मला करून द्या इ० कोणेक गोष्टीविषयीं लडिवाळपणानें भरितात जो आग्रह ती. २ (ग्रं०) वक्रउक्ति इ०केंकरून जी थट्टा कि० विनोद ती.

रक्षण (सं. न. ना.) कोणेक अर्थाचा नाश, अपहार इ० दुष्ट परिणाम न होऊं देता यथास्थितपणें राहो असें करण्याचा जो व्यापार तें, कि० तेणेंकरून त्या अर्थाचा नाशादि दुष्ट परिणाम न होतो यथास्थितपणें होत्ये जी स्थिति तें. २ रक्ष्य पदार्थास रक्षण कर्ता जो मनुष्यादि तें.

रक्षा (सं. स्त्री. ना.) रक्षणप्रथमार्थी. २ हातांत बांधितात जी राखी ती. ३ राख.

राई (सं. राजिका) (स्त्री. ना.) मोहरी म्हणून जें बीज ती. २ (सं. राजि) भावे इ० झाडाचा जो निविड समुदाय ती. [इ० स्वामी तां.

राउळ (पु. ना.) (ग्रं०) देव, गुरु

राउत (पु. ना.) सार. २ (ग्रं०) अपानवायूस विनोदानें म्हणतात.

राउळ (न. ना.) राजाचें कि० देवाचें जें गृह तें.

रांकट (वि०) शरीरानें बळकट असून नाजूकपणा कि० कांहीं एक कार्याविषयीं वारीक युक्ति इ० गुण ज्याचे अंगीं नाहींत असा जो तो. २ घात पात होईल इ० विचार न करितां अंगघटाईनें कोणेक कामांत प्रवर्तण्याचा स्वभाव ज्याचा असा जो मनुष्यादि तो कि० त्याचें शरीर तो.

राख (सं. रक्षा) (स्त्री. ना.) रक्षा. २ वस्तुनः सामान्या अगती आपण एकल्यानेंच उपभोगावी म्हणून कोणेकानें वाळगिली असत्ये जी वेश्यादिरूप स्त्री ती.

राखण (स्त्री. न. ना.) राखताली. २ रक्षण द्वितीयार्थी. ३ मनुष्यादि-कांस जो पिशाचादि उपद्रव कि० शेत इ०कांस मूषकादि उपद्रव त्याचा मंत्र, तंत्र, मानता इ० उपाया-नें करितात जो बंदोबस्त ती; लावणें, लागणें या भातूच्या योगीं प्रयोग. कोणेक गोष्टीची राखण लावणें म्हणजे त्या गोष्टीपासून आपणास उपद्रव न बाधे असा बंदोबस्त होणें. ४ गुरे, वृक्ष इ०कांचे रक्षणार्थ ठेविला जो गुराखी इ० त्यास रक्षण-निमित्त जें द्रव्य द्यावें लागतें ती.

राखणें (धा. ना.) रक्षणें. २ क्रमादि अनुरोधानें ज्या अर्थीवर कांहीं क्रियादि होण्याचा प्रसंग प्राप्त झाला असतो तो अर्थ त्या क्रियादि न हो-

ऊं देवी तसाचा तसाच ठेवणें. ३ स्त्री-
नें पुरुषास किं० पुरुषांनै स्त्रीस
उपभोगार्थ स्त्रीपर्वकचून ठेवणें.
हुंडीपत्रामध्ये अमुकारासून रूपे घे-
तले याभयौ राखले एतच्छब्दपूर्वक
त्याचें नांव जिहावें अशी चाल आहे.

राखरांगोळी (स्त्री. ना.) देश, गांव,
घर, मनुष्य, शरीर इ० कांची जळू-
न खाक होई अशी जी अवस्था
होत्ये ती.

राखुंडा (पु. ना.) राखेचा जो दीग
तो. २ (वि०) जन्मतः ब्याचा ओं-
ठ विदीर्ण झालेला असतो असा जो
मनुष्यादि तो.

राखुंडी (स्त्री. ना.) गोवरीचा नि-
खारा विशाविला असतो जो काळा
अंगारा होतो तो. २ गोवरी नि-
शेष जळून होतो जो राखेचा दंप-
सा त्यास दोन पासण्याची विवक्षा
असतो क्वचित् म्हणतात. ३ भात
भाजी इ० करपून काळीं झालीं
असता त्यास म्हणतात.

राग (सं. पु. ना.) अनेक वर्ण पूर्वा-
परक्रमानें एकत्र जुळले असतां
जसे अनेक प्रकारचे अनेक शब्द
होतात त्याप्रमाणें पडज आदिकरून
स्वरांची जुळणी केल्यानें जे गावयास
योग्य अनेक रचनाविशेष होतात
ते प्रत्येकीं. २ अनुराग किं० प्रीति.
३ (प्रा०) क्रोध.

राग (स्त्री. ना.) अनेक पदार्थ एका-
पुढें एक, एकापुढें एक असे लागून
गेले असता होत्ये जी ओळ ती.

रागवागा (स्त्री. ना.) (प्रं०) घोड्या-

स चाल शिकविण्याचा प्रकार ती.
रागमाला, ला, मा- (सं. स्त्री.) अ-
लिका, लिका (नुक्रमानें थोडे

थोडे रागाचे अंश घेऊन बाबिला
असतो जो गीतविशेष तो. २ कि-
ल्ली दिली म्ह० अनेक रागांचे स्वर
निघतात असे एक यंत्र असतें ती.

रागरंग (पु. ना.) पुढें होणार किं०
मागे झालेली किं० देशांतरस्थ इ०
रूप अप्रत्यक्ष जी कोणक गोष्ट ति-
चें त्या त्या लक्षणावरून ही गोष्ट
या या प्रकारें होईल किं० असें केले
असतां असें होईल इ० रूप अनु-
मित होतें जें वरें वाईट स्वरूप तो.
२ (प्रं०) गायनादिरूप जो आनंद तो.

रागावणें (धा. ना. क्रोधावणें.

रागी (सं. वि०) आसक्त. २ (पु. ना.)
(प्रं०) क्रोध.

रागीट (वि०) कोपिष्ट. [विषयत्याग.

रागसांड, सांडी (स्त्री. ना.) (प्रं०)

रागेचें (वि०) (प्रं०) आवडीचें.

रांगोळी (रंग, ओळ) (स्त्री. ना.)

शिरगोळा इ० कुटून चित्रादि का-
दायाकरितां जी पूड करितात ती
किं० त्यासाठीं करितात तुसाची रा-
ख ती. २ त्यानें काढिले चित्र, बेल
इ० ती.

रांगोळें (न. ना.) भात रांगोळी भरून

न भरवावून ओढिलें असतां अ-
नेक चित्र विवित्र आकार उमटतात
असें तांबें इ० धातूंचे नलिकारूप
यंत्र करितात ते.

राघ (सं. न. ना.) मोठें पाप.

राधावळी (स्त्री. ना.) घोंब्याचे पा-
ठीवरिल जाळीदार झालर.

राजअंबीर (पु. ना.) गंभीर स्व-
भावाचा सभ्य जो नायक त्यास शृं-
गारांत म्हणतात.

राजकारण (न. ना.) दरबारीं प्रवे-
श व्हावा, परराज्यादि आपलें सें
करावें इ० कार्यसिद्धीसाठीं गुप्तपणें
अनेक युक्तींनीं बांधितात जो मोठी
मसलत तें. २ कोणेंक गोष्टीचें प्र-
योजक गुप्त असतें जें निमित्त त्यास
म्हणतात.

राजकीय (स. वि०) राजसंबंधी जो
व्यवहार, कारभार, मनुष्य इ० तो.

राजक्रांति (सं. स्त्री. ना.) परस्पर
राजादिकांचा कलह लागल्यामुळें
प्रजास उपद्रव व्हावाजोगा होतो जो
राज्यांत दगा तो.

राजधानी (सं. स्त्री. ना.) राजा जेथें
नांदत असतो असें नगर ती.

राजनीति (सं. स्त्री. ना.) राजादि
कांनीं राज्यादि व्यवहारीं या या प्र-
कारें वर्तावें असा जो शास्त्रकल्यांनीं
लोकव्यवहारमार्ग सांगितला आहे तो.

राजविंडा (पु. ना.) शरीरान अति
शयित सुंदर असून नाजूक जो पु-
रुष त्यास स्तुतीनें म्हणतात.

राजमार्ग (सं. पु. ना.) अनेक लोक,
घोंडे, गाढ्या इ० ब्या मार्गांनीं जात
असतात असा जो मोठा मार्ग तो.
२ सर्व लोक प्रशस्तपणें ब्या रीतीनें
चालत असतात अशी जी रीत तो.

राजमुद्रा (सं. स्त्री. ना.) शिक्षा,

मोर्तब इ० जें राजचिन्ह ती.

राजयोग (सं. पु. ना.) इटानें प्राण-
निरोधादि न करितां भगवत्स्वरूपीं
अंतःकरण एकाग्र करून लावण्या-
चा एक उपाय आहे तो. २ उपज-
ल्या प्राण्यानें राजा व्हावें असा ज-
न्मकालीं ग्रहयोग पडला असतो तो.
राजरोस (अव्य०) लपून छपून चो-
रून नव्हे असें उपडणार्.

राजवैद्य (सं. पु. ना.) वैद्यशास्त्रज्ञ,
यथायोग्य उपचार प्रत्युपचार जाण-
णारा जो उत्तम वैद्य तो.

राजस (वि०) (प्र०) सुकुमार असून
जो सुंदर पुरुषादिक ती. २ शृंगा-
रिक नायक.

राजहंस (सं. पु. ना.) चोंच आणि
पाय हे ब्याचे नांडे आणि वर्ण पा-
दरा असा पक्षी, जो दूध आणि पा-
णी एकत्र असलेलें त्यांतून दूधच
निवडून पिता तो. २ लावण्यांमध्ये
नायकास म्हणतात.

राजा (सं. पु. ना.) प्रजापासून कर-
भार घेऊन त्याचें पालन करितो अ-
सा जो पृथ्वीपति तो. २ ब्या समु-
दायाचा आज्ञा करणारा जो नायक
तो त्या समुदायाचा. ३ सजातीय
पदार्थसमुदायांत श्रेष्ठत्वेकरून जो
विवक्षित तो. ४ अन्न, वस्त्र, स्थल
इ० पदार्थाविषयीं यथास्थित सोय
आहे त्यासाठीं कष्ट, काळजी ब्याला
करावी लागत नाही असा जो को-
णी त्यास म्हणतात. ५ अमुक केलें
असतां आपला काहीं तोटा होईल,
घात होईल, इ० विचार ब्याला स-

मजत नाही त्यास म्हणतात. [बाग. राजागर (न. ना.) (प्र०) राजाचा राजाधिराज (सं. पु. ना.) अनेक मांडलिक राजांवर जो एक मुख्य राजा असतो तो.

राजी (अर० वि०) काहीएक करणें, देणें, घेणें इ० विषयीं अंतःकरणापासून कबूल झाला जो तो.

राजीनामा (फा० पु. ना.) तुझी सांगाल तसें वर्तायास किं० कोणेंक गोष्ट करायास मी राजी आहे असा जो लेख कोणी कोणास करून देतात तो. २ सरकार इ०कांचे चाकरांत असलेला मनुष्य मी चाकरी आपल्या संतोषानें सोडतो अशा प्रकरणीं लेख देतो तो. [राजावंतीनें.

राजीरजावंतीनें, वंदीनें (अव्य०)

राजीव (सं. न. ना.) कमळ.

राज्य (सं. न. ना.) प्रजापासून कर घेऊन त्याचें पालन करवें असा जो राजाचा अधिकार किं० कर्म तें किं० तें करण्याचा जो प्रकार तें. २ एकेका राज्याचे सत्तेखालचे जे जे देश ते प्रत्येकीं. इ०.

राज्याभिषेक (सं. पु. ना.) राजास राज्यपदीं बसविजे वेळेस महानद्या, समुद्र इ०कांचे पाण्यानें अमात्य पुरोहितादि मिळून विधिपूर्वक त्याजवर करितात जो अभिषेक तो.

राँठ (वि०) व्याचे भंगीं नाजूकपणा किं० मंजूळपणा नाही असा जो मनुष्य, शब्द इ० तो.

राड (स्त्री. ना.) आंत पाणी घालून

चिखल करून खेळाय़ाकरितां शि-
मण्यांत मोठी खळी खणतात ती.
२ मार्ग, किं० गृहादिकांची भूमि
यांवर पाणी इ० पडल्यामुळे तें चि-
खल व्हावा अशी होय जे दुर्दशा तो.
३ (प्र०) धगधगीत निखाण्यानीं युक्त
जी भूमि, खळी इ० ती.

रांड (स्त्री. ना.) रांडा. २ दासी.

३ मैथुनवृत्तीनें उपजीविका करणारी
स्त्री ती. ४ निंदा किं० दुर्बळता वर्णन-
प्रसंगीं स्त्रीमात्रास झणतात. ५ ई-
र्ष्याशून्य नामदं जो मनुष्य त्यास
आरोपानें झणतात. इ०.

रांडपोर (न. ना.) ग्रामादिकांतील
स्त्रिया, पोरे, इ० यच्चयावत् मनुष्य-
समुदाय तें. २ कोणकाचे पदरीं बा-
यकां मुलें इ० जे खटलें असतें तें.

रांडमाणूस (वि०) दुर्बलत्व वर्णनप्र-
संगीं स्त्रीमात्रास झणतात.

रांडमुंड (स्त्री. ना.) रांडकी मुंडकी.

रांडवडा (पु. ना.) गृहादिकांत स-
त्ताधारी पुरुष नाहीसा झाल्यामुळे
होतें जें स्त्रियांचें प्राधान्य तो.
२ (प्र०) तोडातोडा.

राडा (पु. ना.) संसारादिकांसंबंधी
निर्वाह्य जीं अनेक कामे त्यांचा पड-
ला असता जो पसारा तो.

रांडपोरें (न. ना.) घर, गांव, देश
यांतील मुख्य व्यवहारकर्ते जे पुरुष
त्याहून इतर जीं बायका, मुलें इ०
सर्व माणसें तीं. [२ मारामारी.

रांडोळी (स्त्री. ना.) (प्र०) थडा.

रांड्या (वि०) रांडबाज. २ वाइलपुण्या.

३ जनानी जो मनुष्य तो. ४ रांड्या-
राघोबा.

रांड्याराघोबा (पु. ना.) सर्वकाळ
स्त्रियांशीं गोष्टी सांगाव्या, त्यांचीं
कामें ऐकावीं, त्यांचे मागून फिरावें
अशा सभावाचा जो मनुष्य त्यास
म्हणतात. [नमाला.

राणवटीमाळ (स्त्री. ना.) (ग्रं०) व-
राणसोर, सोरू (पु. ना.) (ग्रं०)
रानडुकर.

राणा (पु. ना.) (ग्रं०) राजा.

राणी (स्त्री. ना.) राजाची स्त्री ती.

राणीव (स्त्री. ना.) (ग्रं०) राड्य.

२ राड्यसुख.

राणीवसा (पु. ना.) (ग्रं०) अंतःपुर.

रात (स्त्री. ना.) रात्र.

रातणें (धा. ना.) (ग्रं०) रतणें.

रातबिरात (स्त्री. ना.) गमन इ०
कोणेंक कर्माविषयीं कदाचित् प्राप्त
होईल असा जो संभाषित रात्र इ०
लाहान मोठा विषम समय ती.

२ (अव्य०) त्या विषम समयाच्या
ठायीं.

रातांधळें (न. ना.) रात्रीं दिसूं नये
असा जो मनुष्यादिकांस नेत्ररोग
होतो तें.

रातावणें (धा. ना.) रात्र होणें.

राती (स्त्री. ना.) (ग्रं०) रात्र.

रातोरात (अव्य०) दिवसाची अपेक्षा
न धरितां घाईनें रात्रीच्या ठायींच;
जाणें, येणें, काहीं काम करणें इ०-
कांचें वि०.

रात्र (स्त्री. ना.) रात्रि. रात्र ओरड-
णें म्ह० राळ म्हणून क्षुद्रजंतु आहे
तो रात्रीं एकसारखा वाजंज्याच्या
सुरासारखा शब्द करित असतो त्या
शब्दानें युक्त रात्रीनें होणें.

रात्रंदिवस, दीस (अव्य०) रात्र आ-
णि दिवस यांत खंड न होतो, सर्वदा.
रात्रि (सं. स्त्री. ना.) सूर्यास्तापासून
सूर्योदयपर्यंत जो काळ ती.

रात्रिचर, रात्रिचर (सं पु. ना.) राक्षस.

रात्रौ (अव्य०) रात्रीच्या ठायीं.

रांधणें (धा. ना.) तांदुळ, भाजी इ०
पदार्थ शिजवणें. २ (न. ना.) (ग्रं०)
पोल्याचें भात, लाह्याचें जोंधळे इ०
भाजायाचें खापर इ० तें किं० भात,
भाजी इ० शिजविण्याचें पात्र तें.

रांधा (पु. ना.) औषध, रंग इ० कां-
साठीं जो गंधक इ० कांचा पाक क-
रितात तो किं० ती क्रिया तो.

रांधियेउणें (वि०) (ग्रं०) पुरतें शिज-
लें किं० शिजविलें नव्हे तें.

रान (न. ना.) अरण्य. २ भाजी,
पाला, इ० जे मनुष्यास उपभोग्य
पदार्थ न्हावून इतर जे तृणादिक ते
प्रत्येकीं किं० त्यांचा समुदाय तें.

३ कोणेंकस्थळीं एकजातीय वृक्षा-
दिकांचा निविडपणें स्थित जो समु-
दाय तें. ४ फार मोठी वाढली जी
हजामत तीस म्हणतात. रान खव-
ळणें ह्म० कोणेंकानें क्रोधाद्यावेशानें
कावरेबावरे होणें. रानांत शिरणें,
रानघेणें, ह्म० कोणेंकानें नटि बो-

लण्याचा मार्ग सोडून अडरानांन शिरणें. इ०. [दि तो.

रानटी (वि०) रानसंबंधी जो पदार्थ-

रानभरी (अव्य०) होणें याच्या योगीं

प्रयोग. गाय, बैल इ० कार्नां मागील

वत्सादिकांचा ओढा न वाळगता रा-

नोरान फिरूं लागणें किं० मनुष्या-

नें बापको, पोरें इ० सोडून कोणक

छंदांन भडकत फिरणें. ३ कोणकाने

भयानि कारणांमुळे काहीं सुचेंनासे

होई असें घाबरे होणें. [विशेष.

रानशकट (पु. ना.)(ग्रं०) वनपशु-

रानिवसें (वि०)(ग्रं०) थोडकें.

रानोमाळ (अव्य०) गृहादिक जें रा-

हायाचें स्थळ तें सोडून चोहोंकडे.

रांपणें (धा. ना.) फलादि चिह्न,न,

फोडून कांहीं काळ ठेविलें असता

लोहादि संबंध झाल्यामुळे त्याणें रा-

पानें विशिष्ट होणें. २ रायतें, लोणचें

इ० पदार्थांत घातलेलें जे मोठ, मो-

हरी, मसाला इ० तो आत पुरता

भिने अशा दशेनें विशिष्ट होणें.

राव (स्त्री. ना.) काकविपेक्षा काहीं

दाट उंसाचे रसाचा जो राधा क-

रितात तो. २ (पु. ना.) कोणक

कर्मानें किं० गृहादि स्थळीं मनुष्या-

दिकांचें जाणें, येणें इ० क्रियाद्वारा

जो चालला असतो वर्तनव्यपार

तो. ३ शेताची रावणूक तो.

राबडी (स्त्री. ना.) आटीव दुधांत

साकर इ० घालून एक भक्ष्य पदार्थ

करितात ती.

राबणें (धा. ना.) कोणक मार्गानें

किं० कोणकस्थळीं जाणें, येणें इ०

क्रियाद्वारा मनुष्यादिकांनां वर्तणें.

२ शेत इ० कामावर शारीर कष्ट-

द्वारा खपणें. इ०.

रावता (पु. ना.) मार्ग, गृह इ० कां-

चे ठायीं मनुष्यादिकांची जाणें, येणें,

वसणें, उठणें, इ० जी वहिवाट चा-

लत असत्ये तो. [२ अविचार.

राभस्य (न. ना.) (ग्रं०) विषयसुख.

रामपहारा (पु. ना.) दिवसाचा जो

प्रथम प्रहर त्यास शपथ घेणें इ०

विषयीं म्हणतात.

रामबाण (पु. ना.) प्रतिज्ञावचन इ०

कधीं टळायाचें नाहीं असें वर्णन क-

र्तव्य असता आरोपानें म्हणतात.

रामरट्टा (पु. ना.) बुकी, सोटा इ०

कांचा जो मोठा तडाखा तो. २ प्र-

योजनादिकांचा जो मोठा रगडा तो.

रामरक्षा (सं. स्त्री. ना.) रामाचें

एक स्तत्रि आहे. २ तिणेंकरून

अभिमंत्रित केलेलें भस्म त्यास म्ह-

णतात. ३ लाक्षाचे पिठास निंदेनें

म्हणतात.

रामराज्य (सं. न. ना.) ब्या राब्यां-

त राजादिकृत उपद्रव नाहींत आणि

सुखानें प्रजा नांदतात असें जें राब्य

त. कोणकानें रामराज्य करणें म्ह०

भयकारण नाहींसें झाल्यामुळे नि-

र्भयपणें वर्तणें.

रामराम (पु. ना.) शूद्रादिक दुस-

ऱ्यास सत्कारार्थ एके हातानें हा

शब्द उच्चारून जें वंदन करितात तो.

रामराभी (स्त्री. ना.) परस्परांचा रा-

मराम करण्याचा जो व्यापार तो.
२ परस्परें भेटले असता एकमे-
कांस रामराम करावा इतकी अस-
त्ये जी ओळख ती.

रामा (सं. स्त्री. ना.) सुंदर स्त्री ती.
रायवणी (न. ना.) (प्रं०) मोहोऱ्या-
चें पाणी.

रायवळ (वि०) साया, शिसव, खैर,
फणस या वृक्षावांचून घर इ०कांचे
उपयोगी इतर वृक्षांचीं जीं लोकां दे ती.

रायविनोद (पु. ना.) (प्रं०) बहुरूपी.

राव (पु. ना.) (प्रं०) राजा. २ का-
रकुनी किं० शिपाईगिरी या गुणानें
प्रसिद्ध जे पुरुष त्यांचे नामां दे हें
प्रायः प्रतिष्ठानाम लागत असत.

रावटी (स्त्री. ना.) लाहान तंबू.

राविणें (धा. ना.) (प्रं०) रंगावणें.

राशि (सं. पु. ना.) नक्षत्रचक्राचे
मेषादिक जे बारा भाग ते प्रत्येकीं.

२ धान्यादिकांचा ढीग तो. ३ गु-
णाकार इ० करण्याविषयीं इष्ट
संख्याबोधक मांडिला जो अंक तो.
राशीस लागणें, वसणें म्ह० कोणे-
काच्या पाठीस हात धुऊन लागणें.

राष्ट्र (सं. न. ना.) राज्यभेदानें
किं० कौटुंब, मध्यदेश इ० संज्ञा-
भेदानें भिन्न भिन्न जे देश ते प्रत्येकीं
किं० विवक्षित सीमेंतें परिच्छिन्न जो
भूविभाग ते. २ कोणेक स्थळां
जमलेला जो सैन्यादि संघात ते.

रास (स्त्री. ना.) राशि प्र० द्वि०.

२ चांगला आणि वाईट अशा वि-
भागाची निवड न करिता सरस-

कट जो कोणिक पदार्थाचा ढीग तो.
३ (सं. पु. ना.) एका पुरुषानें अ-
नेक स्त्रियांसहवर्चमान करायाची
एक शृंगारक्रीडा आहे.

रासभ (सं. पु. ना.) गाढव.

रासभी (सं. स्त्री. ना.) गाढव जा-
तीची स्त्री ती.

रासमाथा (अव्य०) शेताची मळणी
काढून रास सिद्ध झाल्यानंतर सा-
वकार इ०कांचे रुपये देणें, वारणें,
घेणें, इ०कांचें वि०.

रासवट (वि०) केवळ निवडक चा-
गला असा नव्हे आणि केवळ नि-
कृष्ट नव्हे असा मध्यम प्रतीचा
पदार्थ तो.

रास्त (फा० वि०) न्यायास अनुस-
रून जें भाषण, कृति, व्यवहार
इ० तो किं० प्रामाणिक जें वजन,
माप इ० परिमाण तो.

राहणें (धा. ना.) मनुष्यादि अर्थानें
कोणिक अधिकरण आपल्या स्थितानें
आक्रमून त्याच्या ठायीं स्थिर होणें.
२ पात्रादिकांत कोणिक पदार्थानें
समाविष्ट होणें. ३ सतत चाललेलें
जें काहीं एक त्याणें बंद होणें. क-
पाळ राहणें, पोट राहणें म्ह० त्या-
तील वेदना राहिली. ४ उरणें. हात,
पाय राहणें इ० स्थळां तें तें इंद्रि-
यादि स्वव्यवपारां असमर्थ होणें.
शक्ति राहणें म्ह० क्षीण होणें. अन्न
राहणें म्ह० जाईनास होणें इ०.

राहाटणें (धा. ना.) (प्रं०) आचर-
णें, वर्तणें.

राहूनराहून (अव्य०) एकसारखा सतत नव्हे, मध्ये कुठित होत होत, कोणिक क्रियेवें करणें, होणें इ० काचें वि०.

राळ (सं. राल) (स्त्री. ना.) डिका-सारखा एक औषधि पदार्थ आहे, जो अग्निसंयोगानें फारच त्वरित पेटतो ती. २ एक क्षुद्र प्राणी आहे, जो रात्रीस किर असो सतत ओरडत असतो ती. ३ फटकजाती.

राक्षस (सं. पु. ना.) देव, मनुष्य यांची स्वर्धा करणारा, तामस उग्र स्वभावाचा एक देवयोनित भेद आहे तो. २ क्रूर, भयंकर, सहसिक, फार खाणारा असा जो मनुष्यादित्यास ओरोपानें म्हणतात.

राक्षसवेळ, ळा (स्त्री. ना.) केवळ तीनसाजांची जी वेळ तीस म्हणतात.

रेकामचोंट (पु. ना.) निरुद्योगी मनुष्यादिकांस निंदेनें म्हणतात.

रेकामपण (न. ना.) एका कार्या-खालीं न गुंतल्यामुळे दुसऱ्या कार्यास लागण्यास जो अवकाश असतो तें.

रेकामा (सं. रिक्त) (वि०) कोणिक कार्यावर गुंतलेला नव्हे अतएव अन्य कार्यास लागण्याविषयीं मोकळा तो. २ कोणिक पदार्थाच्या योगानें भरलेले नव्हे झणून दुसरा पदार्थ आन भरण्यास उचित असें जें पात्र, स्थळ, वाहन, काळ इ० तो. ३ ब्या कार्यास प्रवृत्त व्हावयाचें त्यास साधनभूत जो द्रव्यादि पदार्थ तद्रहित जो मनुष्य तो. ४ ब्याचें कारण नाही कि० ब्यात फळ नाही असा

जो भाषणादि व्यापार, खर्च वेच इ० तो. इ०.

रिक्तीवी (अर० स्त्री. ना.) घोडा इ०कावर बसले असता पाय अडकावयासाठीं लोखंड इ०काचीं आकार-विशेषाचीं दोन बल्यें दोहींकडे बांधित असतात तीं प्रत्यकीं.

रिक्त (सं. वि०) रिता. [निघणें.

रिगनीग (स्त्री. ना.) (प्र०) रिघणें,

रिगु, गू (पु. ना.) (प्र०) रिघाव.

रिघणें (धा. ना.) (प्र०) मनुष्यादिकांची दाटी इ० कारणामुळे अडचणीची जी जागा तमिध्ये कोणिक पदार्थानें बळानें अवकाश करून प्रविष्ट होणें. २ सुरण, कोन, रताळें इ०कांनीं भूमीमध्ये विस्तरून वृद्धिंगत होणें. [कि० येजा.

रिघनीघ (स्त्री. ना.) (प्र०) जाये

रिघाव (पु. ना.) प्रवेश.

रिचवणें (धा. ना.) धान्य, पाणी इ० कांनीं भरलेले जें पात्र तें तें धान्यादिक दुसरे पात्रांत ओतून रिकामें करणें.

रिझणें (धा. ना.) कोणिक विषय मनास आल्यामुळे त्याविषयीं हा घ्यावा, भोगावा इ० रूप जो अंतःकरणांत भाव होतो तद्विशिष्ट कोणिकानें होणें.

रिता (वि०) रिकामाद्वि०. २ (प्र०)

ब्या अर्थानें रहित जो आर्धकरणा-रूप पदार्थ तो त्या अर्थानें. [२ रिक्त.

रितेंसोप (वि०) (प्र०) निरर्थक.

रिपरिप (स्त्री. ना.) पिरपीर.

रेपु (सं. पु. ना.) शत्रु.

रिसाला (अर० पु. ना.) घोडेसार-

चा समुदाय तो.

रिसीव (वि०) (प्र०) श्रेष्ठ.

रिग, रिघ (स्त्री. पु. ना.) रिषाव, २ रि-

षाव होण्याजोगा जे अवकाश तो. ती.

रीझ (स्त्री. ना.) कोणेक विषयावर जी

अंतःकरणाची सादरता ती. २ आनंद.

रीत (स्त्री. ना.) रीति.

रीतभात (स्त्री. ना.) रीत इ० ती.

रीति (सं. स्त्री. ना.) वोलणें, चाल-

णें इ० व्यापार कराय्याचे जे देश-

भेद, कर्तृभेदादि निरनिराळे अनेक

प्रकार ते प्रत्येकीं २ प्रकारभेदकरून

भिन्न भिन्न जे वर्तनप्रकार ते प्रत्येकीं.

रीस (न. ना.) आवल.

रुकार (पु. ना.) काहीएक करण्या-

विषयी कोणकाचे अनुमनाचा बोध-

क जो त्याचे मुखानें हूं, कर, होय,

वरें आहे इ० रूप जो शब्द निघ-

तो तो; याचें मुख्यत्वेंकरून तात्पर्य

अनुमनावर आहे, द्यणून मानेनें,

हातानें जरी अनुमताविषयी संज्ञा

केली तरीही त्यास म्हणतात. २ जमा-

खर्चाची अनेक कलमें किं० मनु-

ष्यादिकांचीं नावें इ० जीं क्रमानें

जिहिलीं असतात त्यास रुजुवात

इ० घालणें असता ज्या ज्या स्थानीं

रुजुवात झाली त्या त्या स्थानीं तद्बोध-

क जें रु असें अधररूप चिन्ह क-

रितात तो.

रुख (पु. ना.) (प्र०) वृक्ष.

रुखसत (अर० स्त्री. ना.) रजा.

रुंगें (न. ना.) (प्र०) रूपें.

रुग्ण (सं. वि०) रोगी.

रुचणें (धा. ना.) काहीएक पदार्थ किं०

गोष्ट आवडणें. २ कोणेक गोष्ट यथा-

योग्य ज्ञान्यामुळे शोभण. ३ रुतणें.

रुचि (सं. स्त्री. ना.) पदार्थनिष्ठ जी

गोडी ती. २ रसनेंद्रियास असत्ये जी

चव ती. ३ कोणेक पदार्थ, कर्म

इ० कांवर जी आवड ती. ४ कति.

रुचिक (पु. ना.) रुईचा जो चीक तो.

रुचिकर (सं. वि०) ज्याचे भक्षणानें

रसनेस आलेली अरुचि जात्ये अ-

सा जो आवळा, महाजुंग, सैंधव

इ० पदार्थ तो किं० भक्षिला असता

चांगला लागतो असा जो मधुराम्ल

इ० पदार्थ तो.

रुचिर (सं. वि०) सुंदर.

रुची (स्त्री. ना.) रुचि.

रुजणें (धा. ना.) धान्य, कंद इ० रूप

जें बीज त्याणें अंकुराविशष्ट होणें.

रुजामा (पु. ना.) बैठकीच्या उपयो-

गीं पोटीं रूघालून शिऊन मोठें वस्त्र

जें करितात तो.

रुंजी (स्त्री. ना.) (प्र०) गुंजारव.

रुजुमुकाबला (अर० पु. ना.) उभय-

तांचे भाषणाचा खरेखोटेपणा किं०

उभय पदार्थांचा चांगलेपणा, वाईट-

पणा इ० समजावें म्हणून ताडून पा-

हायाकरिता त्याचें करितात जें स-

न्मुखपणें संनिधान तो.

रुजुवात (अर० स्त्री. ना.) विवादवि-

षय किं० संशयाविषय जो परस्पर-

चें देणें, घेणें इ० रूप काहीं अर्थ,

त्याच्या निर्णयासाठीं त्या परस्परांचें

तद्विषयीं साक्षात् संभाषण व्हावया-
जोगी जी त्यांची समक्षता ती.
२ कोणिक कागदपत्राच्या लेखाचा
खरेखेष्टपणा इ० पाहण्यासाठीं ले-
खांतराशीं ताडून पाहवें म्हणून त्या
त्या लेखाची करितत जी समक्षता ती.
रुजू (अर० वि०) कोणिक काम क-
रण्यविषयीं व्याकडून अनमान नाही
असा जो तो. २ चाकरी इ० का-
मावर जो हजरि तो. इ०.
रुझणें (धा. ना.) रुजणें.
रुटुखुटू (अव्य०) केवळ झपाट्यानें
नव्हे, केवळ अगदीं स्तब्ध होऊन
राहिलें नव्हे अशा प्रकारें सरासरी
मंदपणें कोणिक गोष्ट मनुष्य इ० कां-
चें चालणें इ० कांचें वि०.
रुढणें (धा. ना.) कोणिक गोष्ट को-
णिकरूपें लोकप्रसिद्धीस येणें.
रुणझूण (अव्य०) अनुकरण; तोर-
व्या, पैजण इ० कांचें वाजण्याचें वि०.
रुतणें (धा. ना.) कठीण जो पापाणा-
दि पदार्थ तो शरीरादि मृदु पदार्था-
शीं घट्ट संबंध झाल्यामुळे त्यानें फो-
डून कि० चेंपून आन शिरणें.
रुदन (सं. न. ना.) रडण्याचा जो
व्यापार तें.
रुंदी (स्त्री. ना.) क्षेत्र, वस्त्रादि जे
साकार पदार्थ त्याचे लांबीचें जें सूत्र
त्याजवर अडवें सूत्र या पर्यंतापासून
त्या पर्यंतापर्यंत तो मारिलें असता त्या
सूत्रानें जो परिछिन्न होतो त्या क्षेत्रा-
दिकाचा परिणामविशेष ती. [गुंतणें.
रुधणें (धा. ना.) (घ०) रोध होणें, करणें.

रुधिर (सं. न. ना.) शरीरातील जें
रक्त तें.
रुद्र (सं. वि०) रोध पावलेला तो.
रुपडें (न. ना.) (घ०) पुरुषादिकांचें
कार सुंदर जें रूप तें.
रुपणें (धा. ना.) रुतणें.
रुपाया (पु. ना.) अकरा कि० कां-
हीं अधिक मासे वजनाचें रुप्याचें
नाणें आहे तो.
रुपें (न. ना.) (सं. रौप्य) एक धातु
आहे.
रुपेरी (वि०) रुप्याचा वर्ख कि० त्या
वर्खाची शार्ई कि० मुलामा तो अ०
तद्विशिष्ट जो पदार्थ तो.
रुमणी (स्त्री. ना.) नांगराचा हाकि-
म्यसमयीं हातीं धरितात अवयव तो.
रुमाल (फा० पु. ना.) डोक्यास बध-
णें, कागदभोंवता गुंडाळणें, लंगो-
टीसारखा नेसणें इ० कांसाठीं वि-
णून कि० फाडून कि० जोडून क-
रितात जें प्रायः समचतुरस्त्र वस्त्र
तो. २ त्या वस्त्रांत बांधिलें जें ज-
माखर्ची इ० कागदाचें गाठोडें तो.
३ राजादिकांवर वारायाचें शेंक्या-
सारखें वस्त्र असणें तो.
रुष्ट (सं. वि०) कोणिकावर रागें भ-
रला कि० रुसला जो कोणी तो.
रुसणें (धा. ना.) मित्र इ० जो को-
णी आपला आपल्यानें काहीं आप-
ल्या मनास न ये असें केल्यामुळें
त्याणें ती चूक मागून घेऊन आपली
समजी पाडवी, आज्ञा करावे, इ०
भावनापूर्वक जो कोप येत असतो

- तद्विशिष्ट कोणेकानें होणें. २ (प्र०) शक्तिणें. ३ दवडणें.
- रसवा (पु. ना.) रसलेणवा.
- रस्कृत (स्त्री. ना.) रखसत.
- रुह (सं. वि०) व्याथळीं जो रुज-लेला तो तडुह. २ (प्र०) थोर.
- रुळणें (धा. ना.) (प्र०) शरीराव-यावर माळ पेंजण इ० भयण किं० केश इ०कांनीं शोभायाज्यां हालत असणें. २ द्वैत न दिसणें.
- रुक्ष (सं. वि०) स्निग्धत्व व्याचें अंगीं नाहीं असा जो पदार्थ तो. २ जागोजाग पाणी, ओले वृक्ष, तूणें इ०केंकरून जी शोभा असत्ये तिणें-करून रहित जो देश, ग्राम इ० तो. ३ जेणेंकरून अंतःकरण रंजित नाहीं अशा प्रकारचें भाषण, गाणें, कंठध्वनि इ० तो.
- रूख (पु. ना.) (प्र०) वृक्ष. [थोर.
- रूढ (स्त्री. ना.) रूढि. २ (प्र०)
- रूढणें (धा. ना.) (प्र०) बोलणें.
- रूढवणें (धा. ना.) (प्र०) वादवणें.
- रूढि (सं. स्त्री. ना.) कोणेएक व्यवहाराचा किं० व्याचें कर्तव्यादि-कांचा लोकांमध्यें चिरकाळ चालत आला असतो जो प्रचार तो.
- रूप (सं. न. ना.) चक्षुरिन्द्रियानें व्याचा अनुभव हेतो असा जो पदार्थनिष्ठ आकार आणि रंग मिळून विशिष्ट जो एक गुण तें. २ नाक, डोळे इ० अवयवांचे डेवणांचे भेदा-मुळें किं० वस्तु अलंकार इ०कांचे धारणभेदामुळें जे शरीरादिनिष्ठ दृश्यताभर्मांचे अनेक प्रकार घडतात ते प्रत्येकीं. ३ पदार्थादिकांनील जे सद्गुणादिक व्याच्या योगानें त्यास शोभा येथे तें इ०. [कार आहे.
- रूपक (सं. न. ना.) एक अर्थालं-
- रूपडें (न. ना.) रूप. [चें रूप तो.
- रूपवती (सं. स्त्री. ना.) सुंदर स्त्री-
- रूपवान् (सं. वि०) सुंदर व्याचें रूप तो. २ व्यास रूप आहे असा जो पदार्थ तो.
- रूढरू (अव्य०) उरुबुरु.
- रूळणें (धा. ना.) (प्र०) विराजणें.
- रेंकणें (धा. ना.) म्हेस, रेडी, टोण-गा यांनीं भजानिय शब्दानें ओरडणें. २ मनुष्यानें योगरे गळ्यानें गाणें किं० ओरडणें याअर्थीं आरोपानें म्हणतात. इ०. [आहे.
- रेंकला (पु. ना.) गाडीन एक भेद
- रेखणें (धा. ना.) थल, भित, कागद, लाकूड इ०कांवर कोष्टक, चित्र इ० विवक्षिताकार रंगादिकांचे रेषांनीं उत्पन्न करणें किं० तें थलादिक त्या क्रियेनें विशिष्ट करणें. २ कगाळादि-कांवर लावलेलें कुंकू, गंध इ० तें वेडेवाकडे असलेलें नाट करून सुरेख दिसे असें करणें. ३ (प्र०) रेखाटणें.
- रेखा (स्त्री. ना.) (प्र०) रेषा किं० मर्यादा. २ कवित्वरचना. ३ यथोक्त कर्म.
- रेखाटणी (स्त्री. ना.) आखणी म्हणून जें रेखायाचें साधन ती.
- रेंगणें (धा. ना.) आळस, अनुस्ताह, इ० कारणामुळें इळूळ, मंदमंद, चु-

कवीत चुकवीत असा जो काहीं काम करण्याचा प्रकार तद्विशिष्ट ते काम करीत असता कोणकानें होणें.
रेंगळणें (भा. ना.) विरंगुळणें. २ काहीं मोठा परिश्रम पडल्यामुळें थकणें.
रेघ (स्त्री. ना.) कागद, भित इ० कांवर रंगाची लेखणी, खिळा इ० ओदले असता तो रंग लागून किं० त्या ओढण्यानें खरवडल्यामुळें जें चिन्ह त्या कागद इ० कावर उमटतें ती किं० इत्नादिकावर त्यासारखें स्वतःसिद्ध चिन्ह असतें ती.
रेच (सं. पु. ना.) मलद्वारानें जो दाळ होतो तो. २ तसा दाळ व्हायाकरिता घेतलें जें औषध तो.
रेचक (सं. पु. ना.) (प्र०) प्राणायाम करिताना ओदलेला वायु पुनः सोडण्याचा व्यापार तो. २ (न०) दाळक.
रेजा (फा० पु. ना.) कापडाचा लाहान तुकडा. २ फाशावरील पगडा तो.
रेंटणें (भा. ना.) कोणक पदार्थ असतो तेथून पलीकडे सारावर किं० अलीकडे येत असता येऊं देऊं नये दाणून त्यास हात इ० लावून खनिष्ठ बळानें नेटानें विशिष्ट करणें. २ व्याच्या योगानें आपणपडून दुर्दशा पाववी असें जें आपल्यावर आलेले संकट न्यास जीत न जाता आपले सामर्थ्यानें काहीं काल तसेंचेतसेंच संभाळून धरणें. ३ संसार, सावकारी, इ० काहीं व्यवहार न पडूं देतां स्वसामर्थ्यानें कसें तरी चालविणें.
रेंटमकाहाणी (स्त्री. ना.) (प्र०) भाकडकथा.

रेंटा (पु. ना.) कोणकानें पुढें सरावें द्याणून मागून देतात जो नेट तो.
रेण (पु. ना.) (प्र०) रेणु.
रेणु (सं. पु. ना.) रज.
रेत (सं. न. ना.) गर्भउत्पत्तिस कारण जी पुरुषशरीरातील मुख्य धातु ते.
रेती (सं. रेतजा) (स्त्री. ना.) बारीक, खरखरीत, स्निग्धाशरीरित असा कणप्राय मृत्तिकाविशेष आहे ती.
रेंदा (पु. ना.) पाणी, तेल, तूप इ० कांत जमलेलें जें मलाश, मृत्तिकाश इ० काहीं असतें तो किं० त्याचे मिश्रणामुळें दाट गूढळ झालेलें पाणी इ० तो. २ रेंद. ३ गूळ इ० कातून निघतो जो रक्तमिश्रित प तो. ४ (प्र०) चिखल.
रेफ (सं. पु. ना.) अर्धमात्राप्रमाण “र” म्हणून जो वर्ण तो, व्यंजनाचे पूर्वी त्याचा योग असता त्या व्यंजनावर तद्बोधक चिन्ह जें अर्कुलें दिलें असतें तो.
रेवड (स्त्री. ना.) चांगले जाग्यावर चिखल, शेण इ० पडल्यामुळें जी घाण येत्ये ती.
रेमेडोक्या (वि०) काहीं काम करण्याविषयी उत्साह नाही, त्वरा नाही असा केवळ मंद जो मनुष्यादि त्यास म्हणतात.
रेल (स्त्री. ना.) चंगळ. [चंगळ ती.
रेलचेल (स्त्री. ना.) अतिशयित जी
रेंव (स्त्री. ना.) धान्यादिकान जो बारीक खव्याचा समुदाय असतो ती किं० जी रेती असत्ये ती. २ बा-

रीक खड्यांचा समुदाय तो.
रेवड (स्त्री. ना.) कावळें इ० काचे दशांचे मूलप्रदेशीं दशा वळून गुफून कि० दुसरें रेशीम, सून इ० भरून जो गोफासारखा आकार करितात तो.

रेवडी (स्त्री. ना.) साकर इ० काचा पाक करून तीळ घालून जी वडी करितात ती. २ बचेरी.

रेवणा (पु. ना.) जंगमांनीं मानिलेली एक देवता आहे ती.

रेवणें (भा. ना.) चिखल, चुना इ० रचून केलेला जो पदार्थ त्याणें स्त्रीच्या अंगच्या आर्द्रतेच्या आधिका-मुळें कि० विसर्पिणीतणामुळें खालीं दवून प्रसृत होणें. २ मनुष्यादि जीवांनीं आपले अवयव सईल सोडून आपले शरीराचा भार अन्य पदार्थावर पडे असें तिकडे तोलणें. ३ चिखलांत रुतणें.

रेशीम (फा० न. ना.) एक जातीचे किडे आहेत त्यापासून वस्त्रादि उपयोगीं जो तंतुसंघात निघत असतो तें.
रेषा (सं. स्त्री. ना.) रेष. कपाळ इ० कातील रेषा उपटणे म्ह० अक-मात् देव उदयास येणें. २ आवा इ० फळांत जो केसर असतो तो.

रोकड (सं. रोक) (स्त्री. ना.) रूपये, होत, मोहरा इ० जें नाणें तद्रूप द्रव्य तो. २ सावकारी, व्यवहार इ० कात असतें जें सोने, रूपें, जवाहीर, इ० रूप ऐवज त्यास म्हणतात.

रोकडा (वि०) रोकड जो ऐवज तो.

२ भीडभाड न भरिता निखालसणें

जेव्हाचे तेव्हा जें उत्तर, प्रयुत्तर इ० भाषण तो. ३ (प्र०) प्रत्यक्ष. ४ (अव्य०) लागलाच. ५ तूर्त.

रोख (वि०) रूपये, होत इ० जो ऐवज तो. २ क्रयविक्रयव्यवहारीं उधार न राखिता तत्कालीच देतात जो नाणें-रूप ऐवज तो. ३ रोकडा द्विती०.

रोंख (फा० पु. ना.) कोणिक लक्ष्यास लक्षून त्याजकडे जें नेत्र, बंदूक, तोफ इ० कांचें अभिमुख्य असतें तो. २ वक्त्याच्या कि० कर्त्याच्या अंतःकरणाचा कोणिक प्रतिपाद्य अर्थाकडे कि० साध्यकार्याकडे जो कटाक्ष असतो तो. ३ (प्र०) क्रोध, कटाक्ष.

रोंखणें (भा. ना.) बंदूक, तोफ, नेत्र इ० कोणिक इष्ट लक्ष्याकडे रोंख होई अशा स्थितीनें विशिष्ट करणें. २ रोंखणानें काटादि साफ करणें.

रोग (सं. पु. ना.) मनुष्य, पशु इ० थावरजंगमात्मक पदार्थांचे शरीराची जो प्रकृति अवस्था असत्ये ती विघडून प्रतिकूल काहीं विकृति होण्यास कारणीभूत जो प्रतिकळवा-नादि संबंधानें शरीरी वरिं दोषरूप धर्मविशेष उत्पन्न होतो तो. २ त्या रोगानें उत्पन्न होऊन जंवादि रूपें-करून परिणाम पावये जी विकृति तिलाही म्हणतात. ३ काहीं रोगविकृतीनें विकृत झाला जो मनुष्य, पशु इ० पदार्थ त्यास आरोग्यानें म्हणतात. ४ अंतःकरणास व्यथा जेणेकरून होत्ये असा जो शोक, चिना, मत्सर इ० त्यास प्रत्येकीं म्हणतात.

रोगण (फा० न. ना.) तेल, मेण, राळ

इ० किरीएक पदार्थ एकत्र करून जो चिकण पदार्थ करिनात, व्याचा लेव मेणा, गाडी, रथ इ०कास केला असता भिजत नाही आणि तक-तकीत विसतो तें. २ त्याचा मेणा इ०कास जो करिनात लेव तें.

रोगमल, मल्ल (पु. ना.) रोगिष्ठ जो मनुष्यादि त्यास म्हणतात. [रोग ती. रोगराई (स्त्री. ना.) लाहानमोठा जो रोगिष्ठ (वि०) रोगी.

रोगी (सं. वि०) पंडु, क्षय, दमा, कुष्ठ इ०चिरस्थायी रोग जडला आहे व्यास असा जो मनुष्यादि तो. [पोदेलोण. रोचक (सं. वि०) रुचिकर. २ (न.) रोज (फा० पु. ना.) अहोरात्रात्मक काल तो. २ दिवसाचे बोलीने कोही एक कामाकरिता ठेविला जो मनुष्यादि त्यास प्रतिदिवशीं जें देय द्यावें लागतें तो. ३ (अव्य०) प्रतिदिवशीं.

रोजउठून (अव्य०) नित्यशः.

रोजगार (फा० पु. ना.) द्रव्यादि संपादनार्थ सुभा, मामलत इ० जो धंदा तो कि० पैका मिळविण्याचा जो यत्न्यावत् उद्योग तो. २ प्रसंगविशेषी सामान्यतः उद्योगमात्रास झणतात.

रोजगुदस्त (फा० अव्य०) वर्तमान दिवसाचे पूर्व दिवशीं.

रोजचा (वि०) नित्याचा.

रोजचेरोज (अव्य०) नित्याचेनित्य.

रोजमरा, मुरा (फा० पु. ना.) चाकरास चाकरीसंबंधी प्रतिमासी कि० प्रतिवर्षी देतात जें वेतन तो.

रोट, रोट (पु. ना.) कणीक इ०

कांचा जाड भाकराचे आकाराचा कि० वरदंद्यासारखा जो गोळा करून भाजितात तो.

रोटगा (पु. ना.) रोट.

रोठ (पु. ना.) (प्र०) विरोध.

रोड (वि०) अंगात मास कमी असल्यामुळें उरःस्थलादिसंबंधी हाडें व्याचीं निरनिराळीं विसतात असा जो कृश मनुष्यादि तो कि० त्याचें शरीर तो.

रोडका (वि०) रोड.

रोडगा (पु. ना.) रोटगा. [तुकडा तो.

रोडा (पु. ना.) भाजलेल्या विटेचा.

रोतीसुरत (स्त्री. ना.) रडतो मुख-श्री ती. [बाण.

रोध (सं. पु. ना.) निरोध. २ (प्र०)

रोधणें (भा. ना.) मनुष्य, द्वार, नदी, मार्ग, इ० कास गतिकुंडित होई असें अडविणें.

रोप, रौप (न. ना.) नारळ, पोंफळ,

भात, वांगी, मिरची, नुळस इ०-कांचीं बीजें उगवून जीं लाहान लाहान झाडें झालीं असतात तें कि० तीं झाडें प्रत्येकीं; परंतु प्रायः तेथून उपटून अन्यत्र स्थळीं लावण्याची विवक्षा असता प्रयोग. २ (प्र०) बाण.

रोम (सं. न. ना.) शरीरावरील के-सा ते प्रत्येकीं.

रोमणदिवली (स्त्री. ना.) प्रकासादि उपयोगी जमिनीन रोंवून ठेवाया-जोगा जो लोहादिकांचा एक दिव, करितात ती.

रोमांच (सं. पु. ना.) आनंदादिकांन

शरीरावर जो काटा उभा राहतो तो.
रौवणें (भा. ना.) भूमि, भित, श-
रीर, वस्त्र, इ०कांत वीज, स्वभ,
खिळा, काटा, सुई इ० खुपसणें.

रोशनाई (फा० स्त्री. ना.) कोणिकस्थ-
ळीं शेभार्थ अनेक दीप लावून जो
प्रकाश करितात ती किं० तत्संबंधी
कारखाना ती. २ वक्ष, मनुष्य इ०
समुदायमूळक जी स्थळादिकांस शो-
भा पेंथे ती. [नेल काढितान ते.

रोशेल (न. ना.) एक तृणविशेषाचें
रोष (सं. पु. ना.) क्रोध. [२ उत्पत्ति.

रोहो, रोह (पु. ना.) (घं०) वृद्धि.

रोळा (पु. ना.) (घं०) वृष्टि.

रोहिणीजल (सं. ना.) मृगजल.

रौप्य (सं. न. ना.) रुप्रं प्रथ०.

रौरव (सं. पु. ना.), एकवीस मशन-
रकातील एक नरक आहे.

-ल-

ल- हा वर्ण भट्टाविसावें व्यंजन आहे.

लकडा (पु. ना.) सावकार इ०कांचि
देणें किं० शेत, संसार इ० जीं
अवश्य निर्वाह ध्याजकडून ग्याचा
निर्वाह करण्याविषयीं आपणास ला-
गला असतो जो नेट ता.

लकब (अर० स्त्री. ना.) सहवास,
अभ्यास इ० कारणामुळें बोलणें,
चालणें, लिहिणें, वस्त्रादि धारण क-
रणें इ० व्यावहारविषयीं काहींएक
तऱ्हेची लागण्ये जी चाल ती.

लकलकाट (पु. ना.) सूर्य, चंद्र,

चंद्रजोत, दिवे इ० संबधी तेजाची
दाट व्याप्ति ती.

लकलकीत (वि०) स्वच्छ निर्मल जो
पात्र, अलंकार, वस्त्र, शरीर, स्थळ
इ० तो. २ जें अधिकरण व्याख्या-
दि पदार्थानें सहित होतें तो पदार्थ
तेथून निःशेष नाहीसा झाल्यामुळे ए-
कटें स्वरूपेंकरून मात्र राहिलें जें
अधिकरण तो.

लंका (सं. स्त्री. ना.) एक उग्रद्वीप
आहे. २ क्रीडाचें जात्रायासाठीं दा-
खेचीं झाडें, राक्षस इ० पदार्थाहीं-
करून जो रचनाविशेष करितात
ती. लंकेची पार्वती म्हणजे जिचे भं-
गावर यत्किंचित्ही अलंकार नाही
अशी जी सौभाग्यवती स्त्री तिच्या
म्हणतात.

लंकेरी (स्त्री. ना.) सुवर्णादि धातु,
हीरकादि रत्नें, रंग इ० जे चकच-
कीत पदार्थ ग्यानेठायीं किं० कंठादि
ध्वनीचे ठायीं जी झील असत्ये ती.

२ रंग, राग, स्वाद, वास इ०कां-
मध्ये रंगांतरादिकांची जी छटा मा-
रत्ये ती. ३ वस्त्रादिकांस कलावतू,
रेशीम, रंग इ०कांनी वारीक जी
किनारी असत्ये ती

लक्क (वि०) लकलकीत. २ (न. ना.)
विशुद्धता, तोफ इ० संबधी अकस्मात्
जें तेजस्फुरण होतें ते किं० पित्तक्षो-
भादिकांमुळें जो डोळ्यापुढें तसा भा-
स होतो तें.

लक्कख (वि०) केवळ निर्धूत कफलक
जी मनुष्य व्यास म्हणतात.

लखलाभ (पु. ना.) लक्ष रुपयाचे

लाभस्थानीं मानिला जो कांशिएक
अर्थ त्यास म्हणतात. २ कापड इ०
पदार्थ विक्रीसाठीं घेत्येसमयीं तो
पदार्थ गिऱ्हाडकाचे हातीं देत्येजेस
मंगलार्थ याचा प्रयोग करितात.

लखोटा (पु. ना.) लाखोटा.

लग (स्त्री. ना.) घर इ० काचे ओळी-
नें असताना जे खांब त्याचे माथ्यावर
एक चौरस आडवें लांब लांकूड ब-
सविलें असतें ती. २ (पु. स्त्री. ना.)
काष्ठ, शरीरावयव इ० झिजला, तु-
टला असतो केवळ द्विभाग न होतो
उभयसंबद्ध मध्ये त्याचा त्याचा जो
किचिन्मात्र अंश राहिला असतो तो.
ती. ३ लग प्रथ० द्विती०.

लगट (स्त्री. ना.) पळणारा जो चो-
र इ० त्याचे कि० कोणिक कामाचे
झटन पाठीमागे लागण्याचा जो
व्यापार तो.

लगटणें (धा. ना.) कोणिक लक्ष्याशीं
जाऊन ठेपणें. २ कांशिएक पदार्थ
कांहीं पदार्थाशीं चिकटणें.

लगड (स्त्री. ना.) सोनें, रूपें इ०
भातूचा रस करून ओतणीत ओत-
ला असतो जो लांबट आकार होतो
ती. २ माकण.

लगडणें (धा. ना.) मनुष्य, पशु इ०
कांनीं पाय अधू असल्यामुळे कि०
तुखावल्यामुळे त्या पायावर भार घे-
वत नाही म्हणून पाय काढीत एक
प्रकारचें वाकडे वाकडे चालणें.

लंगडा (वि०) जन्मापासून कि० मो
ठल्यादुखल्यामुळे अधू कि० काटा
मोडला, फोड आला, सुजला इ०.

कामुळें विकल जो पाय कि० हात
तो कि० तेणेंकरून युक्त मनुष्य, पशु,
पलंग, इ० तो. २ कांशिएक उणे-
पणामुळे विकल जो व्यापारादि तो.
लगटणें (धा. ना.) (घं०) वृक्षादिकांनीं
फलपुष्पादि कुंकून दाट भरणें.

लगत (स्त्री. ना.) कोणिकाचा कोणे-
काशीं गुणक्रियादि संबंध व्हावया-
जोगा सामीप्य संबंध तो. २ योनि-
संबंधानें कोणिकाशीं जवळीक तो.
३ कोणिकाचा कोणिकाशीं दाट परि-
चय तो. ४ (अव्य०) कोणिक अ-
र्थाचे केवळ समीप प्रदेशीं. ५ नि-
रंतरूपानें एकापुढे एक, एकापुढे
एक होई असें.

लगता (पु. ना.) लगत प्रथ०. २ दे-
श, ग्राम, नदी, पर्वत इ० जें को-
णीएक अवधिभूत तत्सामीप्यसंबंध-
विशिष्ट जो देशविभाग तो.

लगवग (स्त्री. ना.) वरा, पाई.

लगलगा (अव्य०) (घं०) लगवगिनें.

लंगर (फा० पु. ना.) गलबताचा जो
लोखंडी नागर तो. २ लोखंडाची
मोठी जी साखळी तो. ३ साधारण
प्रमाणापेक्षा मोठा जो गोठ, सरो,
साखळी, दोर, खांब इ० तो. ४ डंग.

लगलग, लगलगां (अव्य०) अतिर-
रेनें.

लगा (पु. ना.) बिरा. २ आश्रय.

लगाबांधा (पु. ना.) कोणिकास चार
पैसे मिळावे, संसार इ० खटलें चा-
लावें इ० काचे विषयीं कोणी सुदस्त-
बंधी, आप्त इ० काचा लाहान मोठा

असतो जो आश्रय तो. २. लागाबाधा. लगाम (फा० पु. स्त्री. ना.) घोड्याने मनुष्याचे स्वाधीन राहावे, फिरवले तसे फिरावे, म्हणून त्याचे तोंडात शंखलासदृश पदार्थ करून पालितात तो. ती. २. कोणिक व्यवहारादिक विवक्षानुरूप वर्तविण्याचें कोणाचे स्वाधीन असतें जें सूत्र त्यास म्हणतात.

लगामी (अव्य०) (प्र०) स्वाधीन.

लागावणें (धा. ना.) का, चपराक, चाबूक इ० कोणिकाचे अंगावर आंगली प्रहार होई असा मारणें.

लगेलेगे (अव्य०) घाईघाईने.

२ (स्त्री. ना.) फारच जो घाई तो.

लगेहात (अव्य०) कोणिक कामाचे ठायीं प्रवृत्त होताना अंगां घेतला असतो जो वेग त्याचा मध्ये विराम न होऊ देता त्याच वेगाने.

लगेटी (स्त्री. ना.) केवळ गुढ्याचें मात्र आच्छादन लावयाजोगा जो वस्त्राचा तुकडा करगोच्याने नेसतात ती. २. चार साहा बोटे रुंद आणि हात दीड हात लांब असा जो वस्त्राचा तुकडा त्यास म्हणतात. ३. रुंदी थोडी व लांबी फार असा जो शेत इ० कांतील भूमीचा भाग तो.

लंगोटीयार (पु. ना.) बाळमित्र.

लम (सं. न. ना.) विवाह. कोणकाचें कोणकाशीं लग्न लागणें इ० सर्वदा सर्वकर्मांचे ठायीं उभयतीक्षे साहचर्य असतें असा परस्पांचा संबंध बनलेला असणें. २ (वि०) संलग्न.

लमकार्य (सं. न. ना.) लग्न, मुंज इ० लाहान मोठें कार्य तें.

लममुहूर्त (सं. न. ना.) लग्नकार्य.

लमसराई (स्त्री. ना.) लग्न करायाचा जो मार्गशीर्षासून ज्येष्ठपर्यंत काळ तो.

लंघणें (धा. ना.) दुखणें, उपोषण कि० शारीर कष्ट झाल्यामुळे मनुष्यादि प्राणी कि० त्याचें शरीर, जीव, हात पाय, याणीं केवळ सामर्थ्यहीन होणें. २ (प्र०) उल्लंघणें.

लंघन (सं. न. ना.) च्वरादि निरसनार्थ जें उपोषण करितात तें. २ (प्र०) उल्लंघन.

लघाळ (वि०) दुसऱ्यानें अनेकवार निषेधिलें असताही कोडगेपणानें पुनः पुनः बोलवें अशे स्वभावाचा जो मनुष्य तो.

लघु (सं. वि०) भारानें कि० योग्यतेनं जो विवक्षिताहून हलका कि० आकारानें जो विवक्षिताहून लाहान तो.

लघुत्व (सं. न. ना.) काहीं कारणांमुळे कोणकाचे योग्यतेस येतो उपोषणा तें. २ लघुपणा.

लघुशंका (सं. स्त्री. ना.) मुतण्याचा जो व्यापार तो कि० सूत्र.

लघ्वी (स्त्री. ना.) लघुशंका.

लचक (स्त्री. ना.) पाय, कंबर इ० कोठें लचकल्यामुळे आत शिरेवर शीर चढून अंमळ चलन झाले असता वेदना लागायाजोगा जो विकृतिविशेष उत्पन्न होतो ती.

लचकणें (धा. ना.) हस्तपादादि शरी-
रावयव समविषय स्थलादिकांचे ठायीं
वाकडा तिकडा पडल्यामुळे आनील
शिरा इ० कांस धक्का वसे भशा
भंचक्यानें युक्त होणें. २ धमकणें.
३ (प्र०) तरळणें.

लचका (पु. ना.) मांस, पिठादिका-
चा गोळा इ० कांचा कमलाकार ह-
स्तानें कि० मुखानें तोडून काढिला
जो मोठा अंश तो.

लचंड, लचांड (न. ना.) कचाट.

लचाळ (वि०)(प्र०) लेंचट. २ ला-
चखाऊ.

लजत (अर० स्त्री. ना.) कोणेंक
विषयींची कोणकास लागली जी खोड
ती. २ रंगादिकांत अन्यरंगादि-
कांची मारत्ये जी छटा ती. ३ गोडी.

लज्जा (सं. स्त्री. ना.) लाज.

लज्जित (सं. वि०) लज्जायुक्त झाला
जो तो.

लटक (स्त्री. ना.) गाणें, बालण,
चालणें इ० कामधें इतरांहून विल-
क्षण कोणकाची निराळीच तऱ्हा
असत्ये ती. २ लकव या अर्थीही
कचित् प्रयोग.

लटकणें (धा. ना.) खालीं लोंबत
हालत राहायाजोगें. कोणेंक पदार्था-
नें वरचे आधाराशीं संबंध असणें.
लटकत चालणें म्ह० नखन्यानें ठुस-
कत चालणें.

लटका (वि०) बाह्याकारिं व्याख्या-
नें इंद्रियगोचर होतो, वस्तुतः तद्रूप
नव्हे असा जो अमविषय सर्व,

रजत इ० पदार्थ कि० अनृत जें
भाषणादि तो. २ व्याख्या बोलण्यांत,
करण्यांत प्रामाणिकता नाही असा
जो मनुष्य तो. ३ निरर्थक कि०
निष्कारण जो व्यापारादि अर्थ तो.

लटकावणें (धा. ना.) कोणेंक पदार्थ
वरिल आधाराशीं लटके असा सं-
वद्ध करणें.

लटपट (स्त्री. ना.) कलह वाढाया-
जोगा जो परस्परांचा अरेतुरे इ०
भाषणादि व्यापार तो. २ वाद, युद्ध
इ० प्रसंगीं क्रोधावेश, भय इ० कार-
णामुळे कोणकाची घाबरेपणानें
जीभ मोडावी, काहींच मुचूं नये इ०
रूप होत्ये जी अवस्था ती. ३ (अर्थ०)
अनुकरण; दिला झालेला जो खुंटी,
खांब इ० त्याचे दिलेपणामुळे जें हा-
लणें त्याचें वि०. ४ (प्र० स्त्री.)
धांदल.

लटपटणें (धा. ना.) खुंटी इ० कांनें
लटपट हालणें. २ कोणकास प्राप्त
झालेला कि० होणार जो मामलत
इ० अधिकार कि० आरंभिलेला अ०
आरंभायाचा जो सावकारी इ० व्यं-
वहार त्याणें काहीं कारणामुळे त्या
त्या रूपेंकरून नाहीसा होणें. ३ को-
णेंक मनुष्य, भाषण, व्यवहार इ०
काहीं कारणामुळे रह पडणें.

लटंबर (न. ना.) जाणें, येणें इ० प्रसं-
गीं मनुष्यादि समुदायात्मक जें मोठें
खटलें त्यास म्हणतात.

लटरफटर (न. ना.) व्या समुदायास
अमुक असं नांव देतां येत नाही अ-
सा जो अनेक जातींचे लाहानसा-

हान अनेक पदार्थांचा समुदाय त्यास प्रतिव्यक्तीचा नामनिर्देश करावयासाठीं मुख्यत्व नसल्यामुळे अविवक्षा असतां म्हणतात. [२ (वि०) लटिका. लटी (स्त्री. ना.) (प्र०) लेखा.

लटूफूट, बटू (अव्य०) लुटूफूट.
लठ (पु. ना.) हातांत ध्यावयाचा मोठा जाड जो सोटा तो. २ (वि०) सामान्य प्रमाणापेक्षा थोड्या जरीर, शरीरावयव, सूत, त्याचें केलेलें यत्न, भाकर, अलंकार, मनुष्य इ० तो.
लठ्ठनिरंजन (पु. ना.) निरक्षर होताना शरीरानें भटपुष्ट असून जो दाडगा त्यास म्हणतात.

लठ्ठालठ्ठी (स्त्री. ना.) सोटे, दाडे इ०. कांनीं जी परस्परांची मारामारी ति.
लड (स्त्री. ना.) एका सूत्रांत मोठें कि० फुलें ओवून खालीं गुच्छ करून जी त्याचा सर करितात ती.
लंड (सं. पु.) प्रसंगविशेषीं शिडनास म्हणतात. २ (वि०) पक्षा भूतं हरामी जो मनुष्यादि तो.

लडथड (स्त्री. ना.) देणें, घेणें, इ० जी परस्परांज्वा व्यवहार त्यामध्ये कोणक अशीं परस्परांचा विशेष इ० न मिळाल्यामुळे राहाये जी विवादविषयता ती. २ त्यानिमित्त जो परस्परांचा विवाद ती.

लडटू, धू (वि०) गवदुल.

लडबड (स्त्री. ना.) लुडबूड. २ निद्रेनें निचेत झाला जो त्याचे कि० दुखणें, उपवास इ० कांनें केवळ अशक्त झाला जो त्याचे शरीराचा ता-

ठपणा जाऊन केवळ लबलकीतपणाने विशिष्ट असा होतो जो परिणाम ती.

लडबडणें (धा. ना.) बरवटणें. २ लटपटणें प्रथ०. ३ लुडबुडणें.

लडबड्या (वि०) लुडबुड्या.

लंडभारती (पु. ना.) सर्वदा नागवा असा जो गोंसावी त्यास निदेनें म्हणतात.
लडिवाळ (वि०) लाडका. २ (पु. ना.) लाडपुळिंमार्थी.

लंडी (स्त्री. ना.) रंडी, परंतु नामदपणामुळे कोणकाचें हीनत्व वर्णणाचें असतां त्यास आरोपनें म्हणतात. २ (प्र०) (वि०) भित्रा.

लडणें (धा. ना.) कोणकांनें कोणकाबराबर झुंजणें. २ कोणक अर्थानें सजातीय अन्यपदार्थांज्वा साम्य पावणें.
लडा (पु. ना.) लडथडप्रथ०. [ती.
लडाई (स्त्री. ना.) लडण्याचा व्यापार
लडाऊ (वि०) लडण्याविषयीं समर्थ कि० लडण्याचे उपयोगी जो मनुष्यादि पदार्थ तो.

लता (सं. स्त्री. ना.) ओषधि वनस्पतींत एक भेद आहे, जिच्या शाखा तंतुवाकार लांबलाव असतात आणि भूमि कि० इतर वृक्षादि यास आश्रयून विस्तार पावतात.

लत्ता (सं. स्त्री. ना.) कोणकास प्रहार करण्याविषयीं साधनवैकल्य न विवक्षित जें पादतल ती.

२ (पु. ना.) लगता द्विती०.

लदाव (पु. ना.) कोनाडा इ० कावर कमानीसारखा कि० देवळाचा मा-

भारा इ०कांवर पालये पाठीसारखा जो पिटा, जुना, दगड इ०कांनी रचनाविशेष करितात तो.

लंपट (सं. वि०) संसार, स्त्री इ०कांचे ठायीं जो भतिशयित आसक तो. लंपडाव (पु. ना.) कोणी दडावें, कोणा त्यास शोधून काढावें अशा प्रकारचा मुलाचा एक खेळ आहे तो. २ सावकार इ०कांशी तोंड चुकवून वर्तावें कि० भाषणामध्ये भूतपणानें काहीं बोलपाचा अंश गुप्त राखून बोलवें कि० आपलें भंग वा हेर न दाखवितां आनून कोणक व्यवहाराचीं सूत्रे चाळीत असावें इ० रूप जो कपटाचा आचार त्यास म्हणतात.

लपणें (धा. ना.) दडणें. २ लवणें. लपूनछपून (अव्य०) उपडीक न होई असें काणें, राहणें इ०कांचें वि०. लपेट (पु. स्त्री. ना.) लपेटा. २ काउ, पाषाण इ०कांचा जो परिधि ती. ३ आतील पांचपेंच इ० दुसऱ्याचे मनांत येऊं नये, काहीं खोटे असलें तथापि खोटेसें वाटूं नये, दुसऱ्यास आकांक्षा घ्यावयास अवसर सांगू नये अशी जी भाषणादिकांत कोणकाची भूतपणाची हातोटी असत्ये ती. ४ उन्हाळे दिवसांत सूर्याकिरणानीं संतप्त झालेला जो मनुष्यास बाधतो वायु ती. ५ पटकी झणून जो उग्रद्वय त्यास म्हणतात.

लपेटणें (धा. ना.) कोणिक पदार्थ वस्त्रादिकानें अंगावरोंवर सभोवता वेष्टित करणें.

लप्यंछप्यं (न. ना०) लपडांवाढवियार्थी. लप्फा (पु. ना.) शेला, पागोटें इ०-कांस जो मोठा जरीचा पदर असतो तो.

लंब (सं. पु. ना.) खांब, भित इ०-कांचे उभेपण्याचा उजवणा पाहावा इ०कांसाठीं एका दोरीस बांधून वरून खालीं सोडितात जो गिसें दगड, इ०कांचा गोळा तो. २ दीर्घ जो अवयव तो.

लंबक (सं. पु. ना.) लंब.

लंबक (स्त्री. ना.) लकव. [म्हणतात.

लंबकर्ण (पु. ना.) सकेतानें गाढवास

लंबका (पु. ना.) मांस, चिखल, शेण इ०कांचा सरासरी आवा, कंवट एवढा गोळा तो.

लंबलंब (अव्य०) अनुकरण, अति-तरेनें खाताना, बोलताना जें तोंडाचें हालणें त्याचें कि० तसें तोंड हालत जें तसें खाणें, बोलणें त्याचें वि०. लंबा (वि०) मृग्युनें कि० मूच्छेनें जो भुयांवर आडवा पडला तो. २ खरचल्या, बुडल्यामुळे नाहींसा झाला जो पैका, धान्य इ० कि० कोसळल्यामुळे जमीनदोस्त झाला जो भित इ० पदार्थ तो.

लंबाड (वि०) व्यवहारांत लोकांवरोंवर बागण्याविषयीं खोटे बोलूं नये, दुसऱ्यास दुखावूं नये, दुसऱ्यानें आपला अपराध केला असतांही सोसवें इ० जे चांगळे गुण ते अंगीं असून त्याविरुद्ध गुण व्याचे अंगीं असतात असा मनुष्यादि तो. २ अ-

- प्रमाणिक जो मनुष्य, भाषण, लेख, पंथ, आचार, धर्म इ० तो.
 लंबे (वि०) लंबा.
 लब्ध (सं. वि०) कोणिक व्यवहार, मनुष्य, इ० कोपासून कोणिकास मिळाला जो कांहीं एक अर्थ तो. [तिष्ठा.
 लब्धप्रतिष्ठा (स्त्री. ना.) कोरडी प्र-
 लब्धसंज्ञ (सं. वि०) (प्र०) सावध.
 लभ्य (सं. वि०) याचनादिद्वारा मि-
 ल्याजोगा जो द्रव्यादि पदार्थ तो.
 २ लब्धप्रथमार्थी. ३ लभ्यांश.
 लय (वि०) लई. २ (सं. स्त्री. ना.)
 मृदंग, वीणा इ० वाजविन्यानंतर
 कांहींकाल राहतो जो बारीक नाद
 तो. ३ (पु.) कोणिक पदार्थ पदार्था-
 नंतरांत मिळाला असता तद्रूपता पाव-
 ल्यामुळें होतो जो नाहींसिंपणा तो.
 ४ जगाचा जो प्रलय तो. ५ संप-
 न्यादिकांचा केवळ नाश तो. ६ (न.)
 भंतःकरणाची एकाग्रता होऊन को-
 णिक विषयाकडे लागणें जें लक्ष तें
 लयलूट (स्त्री. ना.) कोणिक पदार्था-
 ची होत्ये जी रगड ती.
 ललकारणें (धा. ना.) दूरवर ऐका-
 यास जावें आणि लांब व उंच स्वर
 असावे असा एक शब्द करणाचा
 प्रकार आहे त्या प्रकारानें चौपदार
 इ०कांनीं तीं तीं वाक्यादि उच्चारणें.
 २ दूरस्थित जो कोणी त्यास मो-
 त्यानें हाक मारणें.
 ललन्य (सं. स्त्री. ना.) स्त्री.
 ललाट (सं. न. ना.) कपाळ झणून
 जो नेत्रावरील शरीरावयव तें.
 ललाम (न. ना.) (प्र०) रत्न.
 २ भूषण. ३ (वि०) सुंदर. [लळीत.
 ललित (सं. वि०) सुंदर. २ (न.)
 लव (पु. ना.) एक वृक्ष आहे. २ त्या-
 चें फळ तो. ३ (सं. पु. ना.) को-
 णिक पदार्थाचा केवळ सूक्ष्म जो भंश
 तो. ४ (स्त्री.) लंव.
 लव (सं. लोम) (स्त्री. ना.) दाढी,
 मिशी, डोकी इ० स्थानां जे कठोर
 केश असतात त्यांचून पाठ, पोटा,
 हात, पाय इ०कांवर जे बारीक को-
 मळ केश असतात ती. २ पश्चादिकांचे
 अंगावर असतात केश ती.
 लवक (स्त्री. ना.) (प्र०) उभारणी.
 २ (वि०) किंचित्.
 लवकर (अध्य०) झटकर. २ विलंबन
 होऊं देना पूर्वी. ३ ब्या कार्याचा
 जो निपामिने काल तो न लागता
 पूर्वी. ४ (न. ना.) उशिराचा प्र-
 निपक्षी जो काल तें.
 लवघा (पु. ना.) (प्र०) दाह.
 लवटें (वि०) (प्र०) लवण्याजोगें.
 २ लवलेजें.
 लवंडणें (धा. ना.) पद्यायोग्य स्थितेनें
 भूम्यादिकांवर स्थित जो पदार्थ त्यास
 भक्ता इ०कांनें एका बाजूवर पाडणें
 कि० त्यांत असलेला जलादि पदार्थ
 बाहेर साडणें. २ विछाना इ०कांचे
 ठायीं सुखार्थ आउवें पडणें.
 लवंडी (स्त्री. ना.) षटीक.
 लवण (सं. पु. ना.) क्षार झणून जो
 रस तो. २ (न. ना.) मीठ. ३ दो-

हो बाजूस उंचवटा असून मध्ये जी खोलगट जागा तें.

लवणशाक (सं. स्त्री. पु. ना.) लोणचें.

लवणें (भा. ना.) शरीर, काष्ठ इ० पदार्थांनीं वर कांहीं नेट आल्यामुळें नीच होणें. वीज, डोळा इ० कांहीं लवणें म्ह० स्फुरणें. २ (ग्रं०) नम्र होणें. ३ जाळणें.

लवलाह (पु. ना.) (ग्रं०) त्वरा. २ वेग. ३ (अव्य०) सत्वर.

लवलाहीं, लाहें (अव्य०) (ग्रं०) झटकर. [किंचित् अंश तो.

लवलेश (पु. ना.) कोणेंक अर्थाचा

लवाजमा (भर० पु. ना.) डौल दि-
सायाजोगा समागमें बाळगतात जो काहीं घोडों, माणसें इ० रूप खटला तो.
लवीथपी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) लपणें प्रकटणें.

लडकर, प्कर (फा० न. ना.) सैन्य.

२ (पु. ना.) तोफखाना इ० किती-
एक कारखान्याकडे खटपटीस ठेवि-
ला असतात जीं मनुष्ये तीं प्रत्येकीं ती.

लस (स्त्री. ना.) क्षत, फोड इ० का-
तून उदकासारखा जो द्रवांश नि-
घतो ती. [२ (वि०) सुंदर, शुभांगी.

लसती (सं. स्त्री. ना.) सुंदर स्त्री.

लसलसणें (धा. ना.) पाणी, दूध इ० अतिपत्र होणें. २ क्षत, फळ इ० कात किडे इ० कांनीं वळवळ करीत असणें.

३ शरीरात तारुण्य इ० कांणें भरा-
वस्थेस येणें. [जो परकर तो.

लहंगा (पु. ना.) मोठ्या बायकोचा

लहणें (न. ना.) अन्य पेंठचे सावकार

इ० काविर हुंडी इ० देणें केलें असता त्यास जो मौबदला ऐवज हुंडी इ० पाठवितात तें.

लहन (अव्य०) (ग्रं०) प्राप्त झालें अशा प्रकारें. २ (वि०) प्राप्त.

लहर (सं. लहरी) (स्त्री. ना.) समु-
द्रादिकांचे उदकास येतात व्या लाटा त्या प्रत्येकीं. २ कैफ, विष, काम, क्रोध इ० विकारसंबंधी शरीरात उ-
ठतात जे वेग ते प्रत्येकीं. ३ कांहीं-
एक करण्याविषयीं येत्ये जी हुकी ती.
४ सर्पाच्या गळ्याखालीं जितक्या रेषा असतात तितक्या विषाच्या लहरी, म-
नुष्यास तो सर्प उसला असता येतात म्हणून त्या रेषास म्हणतात. ५ अनेक रंगांच्या वस्तूवर उजेड, प्रकाश यांचे उपाधीमुळें व्या अनेक रंगांच्या छाया दिसतात त्या प्रत्येकीं. कोण-
कांणें लहरा मारणें म्ह० मौजा मारणें. इ०.

लहरी (सं. स्त्री. ना.) लहर प्रथमाथीं.

२ (ग्रं०) द्वितीयार्थक लहर. ३ (वि०)
दुसऱ्यानें हिताची गोष्ट सांगितली
असतां ऐकेल असें प्रमाण नाहीं, आ-
पल्या मनास येईल तें करणार अशी
स्वभावाचा जो मनुष्यादि तो.

लहान (वि०) असावा तितक्याहून
व्याचा आकार कमी असा पदार्थ
तो. २ वय, तेज, किंमत इ० योग्य-
तेनें जो उणा तो.

लळलळणें (धा. ना.) पसरलेल्या
तोंडात जिबेनें लाळगळत हळणें.

लळा (पु. ना.) व्या लेंकरु इ० का-
चें जो कोणी निश्य पालन, पोषण.

करितो त्याचा त्या लेंकहं इ०कास
जडला असतो जो प्रेमा तो. २ (ग्रं०)
लाड.

लळीत (न. ना.) नवरात्रादिसंबंधी
कीर्तनविशिष्ट जे उत्साह त्याचे शे-
वटले दिवशीं रात्री उत्साहदेवता
सिंहासनारूढ झाली असें कल्पून
वासुदेव, दंडोगाण इ० ईश्वर भक्ता-
चीं सोगें आणून त्या सांगातीं स्वसं-
प्रदायानुरूप देवापाशीं प्रसाद मांगा-
वा आणि तो सर्व समासदास वाटा-
वा असा जो हरिदास कीर्तनविशिष्ट
समारंभ करितात ते. २ ललिताचे
वेळेस गावयाचीं पदे, अभंग इ०
कविता ते.

लळेवाडें (वि०) (ग्रं०) लाडकें.

लक्ष (सं. पु. ना.) एक १,००,०००
संख्या आहे. २ लाख रुपयांचा लाभ
झाला त्याचे स्थानीं मानयाजोगें जें
काहीं झालें त्यास म्हणतात. ३ चि-
त्ताचें जें अनुसंधान ते. ४ बंदूक,
शर, नेत्र, अंतःकरण इ० कार्त्तिकी वे-
धाविषयीं उद्दिष्ट जो काहीं अर्थ ते.

लक्षग (सं. न. ना.) चिन्ह.

लक्षशः (सं. अव्य०) एक लक्ष, दोन
लक्ष इ० लक्ष संख्येनें मेजलें जाई
अशा प्रकारें.

लक्षार्धांश (सं. पु. ना.) लक्षावधि
रूपये व्यापारीं आहेत तो.

लक्षानलक्ष (वि०) अनेक लक्षसं-
ख्याक जो काहींएक अर्थ तो.

लक्षावधि (सं. अव्य०) लक्षशः.

लक्षिणें (धा. ना.) मनुष्यादिकानें

कोणेंक पदार्थाकडे दृष्टि लावून तो
पदार्थ लक्ष्यरूपेंक रूप धरणें. २ व्या-
अर्थाची साक्षात् इंद्रियगोचरता होत
नाहीं तो अर्थ त्याचें ज्ञापक जें काहींएक
लक्षण त्यावरून जाणणें. ३ प्रतीक्षणें.
लक्ष्मी (सं. स्त्री. ना.) संपत्तीची आ-
णि शोभेची अभिमानिनी विष्णूची
स्त्री म्हणून देवता आहे ती. २ द्र-
व्याची जी संपत्ति ती. ३ शरीरादि-
कांचे ठायीं मूर्तरूपादिकृत किं० अ-
लंकारादिकृत, अ० गृहादिकांचे ठा-
यीं संपत्त्यादिकृत, किं० शेन, वाग
इ० कांचे ठायीं फल, पुण्यादिकृत
जी शोभा असत्ये ती.

लक्ष्य (सं. न. ना.) लक्षप्रथमार्थावा-
चून. २ (वि०) लक्षायास योग्य जो
अर्थ तो. ३ (ग्रं०) (न. ना.) शुद्ध
ब्रह्मात्मस्वरूप.

लक्ष्यांश (सं. पु. ना.) (ग्रं०) वाच्या-
ंश टाकून अवशिष्ट जो ब्रह्मप्रत्य-
गात्मा तो.

लौकण (न. ना.) (ग्रं०) लाख, बंधन.

लौकूड (सं. लगड) (न. ना.) काष्ठ.

लौकूडफाटें (न. ना.) घर इ० बांधा-
याचे उपयोगीं लौकडें, तृण, विटा,
इ० साहित्य किं० संसाराचे उपयोगीं
जाळाऊ लौकडें, शेणी, तृण, इ० जें
साहित्य ते.

लाख (सं. लाक्षा) (स्त्री. ना.) रंगा-
शुष्योगीं बोर, पिंपळ इ० कांयासून
चिकासारखा जो पदार्थ उत्पन्न
होन असतो ती. २ (पु. ना.) लक्ष-
रूपें जी संख्या तो. लाख रुपयांचा

पदार्थ, गोष्ट इ० म्हणजे कोणेक अर्थाची अतिशयोक्तीने. स्तुति कर्तव्य असती त्या अर्थास म्हणतात.

लौख (स्त्री. ना.) गमनादि प्रसंगीं गुळ, शेळी इ० कानीं भलतीकडेस जाऊ नये इ० कासठीं त्याचे गळ्यात दोरी बांधून ती दुसऱ्या गुळ इ० कचे गळ्यात बांधावी असे उभयतांचे करितात जे संधान ती. २ एका व्यक्तीवर अनेकांचा संबंध स्थापित झाल्यास त्या निमित्त त्याची परस्पर होय संबद्धता ती.

गखाओहर (पु. ना.) (प्र०) गखेचे केलेले अग्नि लावून जाळण्याजोगे परतों. २ लाक्षाग्नि. [लाचावणे. गखावणे (भा. ना.) (प्र०) सोकणे, गखो (अव्य०) लक्षावडे.

गखोटा (पु. ना.) मोकळ्या कागद असता कोणी भलता वाचाल म्हणून त्याची कारितात जी घडी कि० गुंडाळी, ब्यावर दुसरा कागद लाटून चिकटावितात तो. २ अनेक कागदे, केवळ इ० काचा पुरस्तरास चिकटून एकच होतो जो देवनाविशेष तो. गखोली (स्त्री. ना.) देवास वाहाण्या उद्देशाने जी लक्षसंख्याक पुत्रादि द्रव्य ती. २ कोणकास उद्देशाने कोणकाचे मुखाने निघतात ब्या अनेक शिर्षा ती.

लाख्या (वि०) अंकगणनेकडून वर्णनाय जो पदार्थ तो.

लाग (पु. ना.) कोणेक गोष्टीचा त्या त्या रूपाने होण्याकडे झालेला अस-

तो जो रोंख तो. २ त्या गोष्टीची त्या प्रकारे होण्याकडे रोंख धरून जी स्थिति तो. ३ त्या गोष्टीने त्या प्रकारे होण्याच्या रोखास यावे म्हणून जो कोणकाचा प्रयत्न तो. ४ चोळीला तुशीखली जो तुकडा लावितात तो. ५ (प्र०) गोडी. ६ बंधन.

लागट (वि०) दुसऱ्याने अनेकवार निषेधिले असताही त्याची लाज न धरिता खेष्टसाधनार्थ पुनःपुनः लोभाने झटण्याचा स्वभाव ज्याचा असा मनुष्यादि तो. २ व्यास किंचित् कोड लागली आहे असा जो काष्ठ धान्य इ० पदार्थ तो. ३ भक्षिका असता लागतो असा जो सुगरी इ० पदार्थ तो.

लागणे (भा. ना.) कोणेक पदार्थ कोणेक पदार्थाशीं संयोगसंबंधाने संबद्ध होणे. २ पशुश्यादि जातीं-य जे पुरुष त्याणी स्त्रीशीं मैथुनार्थ संबद्ध होणे; निंदादि समर्पण मनुष्या-विषयीही प्रयोग कारितात. ३ रोंप कलम इ० तीं तीं झाडे व्हावी म्हणून भूमीत पुरलीं जाणे. ४ लावलेल्या रोंप, कलम इ० काने खाली मूल धरून जगायाचा पंथ धरणे. ५ कोणेक अवयवास कोणेक अवयव जडला जाणे. ६ धोक, वाक्य, कुलूप इ० कानीं त्याचे अवांतर जे अवयव त्याचा यथायोग्य संबंध होऊन बसणे. ७ चाल, रीत, खेड, वळण इ० कानीं मनुष्यादिकांशीं संस्काररूपे-कडून राहावयाजोगे संबद्ध होणे इ०.

लागलागवड (स्त्री. ना.) लागवड प्रथमार्थी.

लागलाच (अव्य०) कोणेक क्रियेचा जो क्षण तदुत्तर अव्यवहितक्षणी.

लागवड. (स्त्री. ना.) शेत जमीन नांगरून, वेरून पेरवें इतका जो व्यापार ती. २ सिद्ध जो काहीं गृहादि पदार्थ त्यास दागदुर्जासंबंधें खर्च लागतो ती. अर्थात नव्हे अशी जी शेत जमीन किं० आगरी जमीन ती. लागवेग (पु. ना.) (प्र०) अतिशयित तरा.

लागसर (अव्य०) (प्र०) जवळ.

लागाबांधा (पु. ना.) कोणेकाचें कोणेकापासून काही कारण दिसत नसतां जे वरें किं० वाईट होत असते त्याविषयी कारणत्वेकरून मानित त ना त्याचा त्याचा जन्मांतरिय तसा ऋणानुबंध तो.

लागी (वि०) जो व्याशीं कोणत्याही प्रकारे संबंध व्हावयास योग्य तो त्याचे.

लागू (वि०) कोणेक स्थिती किं० व्यापारीं अ० कोणेकापाशीं व्या वेतानें संबद्ध हो याची विवक्षा असत्ये त्या वेनाप्रमाणें तें संवद्ध झाला जो कोणेक अर्थ तो.

लांगूल (सं. न. ना.) पुच्छ.

लागोपाठ (अव्य०) एका पाठीमागून दुसरी, दुसरी पाठीमागून तिसरी अशा क्रमानें अव्यवहितपणें कोणेक सजातीय क्रियेचे जे भवन त्याचें वि०.

लाघव (सं. न. ना.) लघुवणा. २ कौशल. ३ स्वकार्यसाधनार्थ गोडगोड बोलवें, आर्जव करावे इ०

रूप जी कोणेकाचे अंगीं असत्ये युक्ति तें. [अंगीं व्याचे तो.

लाघवी (वि०) लाघवतृतीयार्थ आहे लांच (पु. स्त्री. ना.) कोणेकापासून

आपले काहीं कार्य करून ध्यावयाचें असतां त्यास गुप्तरूपें आर्जवार्थ जें द्रव्य देतात तो. ती. २ (प्र०) भाड. ३ कुमार्ग. [लांच इ०.

लांचलुचपत, लांचलूच (स्त्री. ना.)

लाचार (फा० वि०) कोणेक गोष्टीविषयी निरुपार्थ झाला तो.

लांचावणें (भा. ना.) कोणेक गोष्टीपासून एकावर लाभ झाल्यामुळे तीच गोष्ट पुनः करण्याविषयी कोणेकानें संवकणें. २ कोणेकास लांच देउन ओशाळा करणें.

लांचुगा (वि०) (प्र०) लांचखाऊ.

लांचू (पु. ना.) (प्र०) लांच.

लांछून (सं. न. ना.) चंद्रास जो कलंक आहे ते किं० दुराचरणादि मूलक कोणेकास लागतो जो कलंक ते. २ कोणेक पदार्थावर कोणेका आकाराचें उठलें असतें जे चिन्ह ते.

लाज (सं. लब्जा) (स्त्री. ना.) लोके कामध्ये व्या प्रतिष्ठेने वागत असतो त्या प्रतिष्ठेची हानि झाली किं० ह्मी-ईल असें मनात आल्यामुळे किं० लोकांशीं भाषणादि व्यवहार करण्याचे प्रसंगीं अज्ञान इ० आपलें वैगुण्य उघडें पडून लोक आपणास हासनील असें मनात आल्यामुळे भयसदृश जो अंतःकरणात धर्मावैशेष उत्पन्न होतो; व्याचे योगानें

अंतःकरणाचा संकोच होऊन प्रवृत्ती-
चा रोंख फिरतो तो. २ आपण आ-
पले वडील इ०कांनीं जे काहीं केलें
असतें आणि लोकोपहासकारक दु-
ष्कर्मादि केलें नसतें त्याचे योगानें
त्या त्या मनुष्यादिकांचे अंगीं जो
योग्यताविशेष असतो, जो त्यास अ-
नुकूल आचरणानें लोकोपहासापा-
सून रक्षादा लागतो तो.

लाजणें (धा. ना.) लाज प्रथमार्थानें
विशिष्ट होणें.

लाजवणें (धा. ना.) कांशिएक गुणानें
स्वसमान जो कोणी त्यास आपल्या
उत्कर्षप्रकटनान लाजायाचे योग्यतेस
आणणें. २ कोणकाचें वैगुण्य बाहेर
काढून तो लाजे असा त्यास करणें.

लाजाहणें (धा. ना.) (प्र०) लाजणें.

लाजा (सं. स्त्री. ना.) (प्र०) लाक्षा

लाजिरवाणा (वि०) दुष्कर्माची प्र-
सिद्धि होणें इ० कारणामुळ लाजून
मुखश्री उतरायाजोगा खिन्न झाला
जो तो. २ जी गोष्ट करतांना
कर्मास लाजिरवाणेपणा यावा अशी
जी काहीं अनुचित गोष्ट तो.

लांझा (पु. ना.) वाधा. २ दुसऱ्याची
अपराजिता आपल्याकडे यावयाजोगें
चोरी, चहाडी, मारामारी, इ०
काहीं कर्म त्याचा आपलेकडे असतो
जो संबंध, जेणेकरून त्या कर्माचा
निर्वाह झाल्याशिवाय आपण मोक-
ळा होत नाही तो.

लाट (स्त्री. ना.) नदी, समुद्र इ०-
कांस येथे जी लहर ती. २ बगाड
पोहे इ० कुटाय्याचा उंग इ०कांस

जे भाडवें मोठें लाकड संवद्ध केवें
असतें ती. ३ तेल्याचा घाणा कि०
तत्सदृश जो उंसाचा रस काढाया-
चा घाणा असतो त्यांत जें उभें ला-
कड फिरत असतें ती. ४ अड.
५ मार्गादि भूमि साफ करायासमिं
वरून फिरवायास वरव्याचे आका-
रासारखा मोठा दगड केला अस-
तो तो. ६ काहीं लाभविषयक मेळें
घवाद त्यास म्हणतात.

लाटालाट (स्त्री. ना.) दपटादपट.

लाटया (वि०) लाव्यांगगाजी.

लाटयांगगाजी (पु. ना.) लाटालाट
करण्याचा स्वभाव ज्याचा त्यास
म्हणतात.

लाठ (स्त्री. ना.) (प्र०) लगड.

लाठा (वि०)(प्र०) मोठा. २ दांडगा.

लाठाई (स्त्री. ना.) दांडगाई.

लाठू (वि०) (प्र०) थोर. २ समर्थ.

लाठपण (न. ना.) (प्र०) झुरज.
२ थोरपण.

लाड (पु. ना.) लालन.

लाडका (वि०) जो बाप इ० व्हा
पुत्रादिकांचे प्रेमाने लाड चालवितो
तो पुत्र, इ० त्या बाप इ०कांच.
२ कोणक व्यवहारीं हिशेब सोडून
स्वार्थसिध्यर्थ पडून कोणी करितो जें
भाषण, गोष्ट इ० तो.

लांडा (वि०) ज्याचें पुच्छ कि० पु-
च्छास छेदनादिकेकरून नाहीस
झालें आहे असा जो पशु, पक्षी,
सर्प, मत्स्य इ० तो. कि० निरप
जें पुच्छ तो. २ थोंडा जो दात, जे-

खणी, चाकू इ० तो. ३ व्याशीं जो पदार्थ अवयव-अवयवीभावसंबंधानें किं० संयोगसंबंधानें संबद्ध असतो तो तेथे भांगूडपणामुळे भुगुरादिसुं लागला असता त्यास म्ह० लाडिलें (वि०) (प्र०) लाडकें.

लाडीगोडी (स्त्री. ना.) कोणिकापासून स्वकार्य करून घेण्याकरितां व्याशीं गोड बोलवें, कांहीं लोभ दाखवावा, इ०रूप जो त्यास अनुकूल करण्याविषयीं व्यापार करितात तो.

लांडीलवाडी (स्त्री. ना.) चहाडी, चुगली इ० जी लहान मोठी लबाडी तो.

लांडोर (न. स्त्री. ना.) मोराचे जातीची जी स्त्री तें. ती.

लात (स्त्री. ना.) लक्षाप्रथमाधी. संसार किं० कांहीं एक लाभ इ०कांवर लात मारणें म्ह० अनादर बुद्धीनें त्यागणें. [पायपोसखाड.

लाताड (वि०) लातड. २ (प्र०)

लाद (पु. ना.) (प्र०) पाण्याने युक्त चिखल तो.

लादणी (स्त्री. ना.) घोंडें, वंट, गाडा, इ०कांवर कंठाळ इ० ओझे लादण्याचा व्यापार तो. २ (प्र०) लदाव.

लादणें (धा. ना.) घोंडें, बैल, गलबत, ओझेही मनुष्य इ०कांवर कंठाळ, गोणी इ० ओझे चढविणे. २ यानावाचून जें घडवेंची इ० अश्रिकरण त्याजवर मनस्वी ओझे होई असे कांहीं पदार्थ रचणें. ३ कोणक मनुष्यावर त्याची शक्ति न पाहा-

ता किं० न्याय अन्याय न पाहतो भारभूत जें कर्तव्य काम किं० देय द्रव्य इ० तें अस्तिमित करणें.

लादनी (स्त्री. ना.) लदाव.

लादा (पु. ना.) कालवलेलें पीठ, चिखल, इ०कांचा हातानें घेऊन भित इ०कांवर मारायाजोगा जां गोळा तो. २ पीठ, भात, गूळ इ०कांचा पातळ, चिकट, असा झाला जो परिणाम तो.

लाधणें (धा. ना.) (प्र०) द्रव्यादिक लब्ध होणें. २ कोणक मिश्रालेली वस्त आपणास उपभोग देत आपणाजवळ टिकणें.

लानी (स्त्री. ना.) (प्र०) शेवट.

लापट (वि०) क्षिप्रत्यामुळे घट बसेना असा झाला जो कृत्रपाचा काटा, पेटी इ०कांचें झाकण, विण्याची खुंटी, मळसूत्र इ० तो. २ व्याचे साधे दिले झाले असा जो गाडा, पेटी, कुलूप इ० तो. ३ अनेकवार निषेध केला, मारलें, फजीती केली, तथापि पुनःपुनः निलाजरेपणा-नें स्वकार्यसाधनार्थ त्याच व्यापारा प्रवृत्त होण्याचा व्याचा स्वभाव तो.

लापणिका (स्त्री. ना.) लापणिका.

लापणिका (स्त्री. ना.) लावचलीव कंठाळा यावयाजोगी जी प्रपंचादि-संबंधी गोष्ट ती.

लापणी (स्त्री. ना.) (प्र०) भाषण.

लापन (सं. न. ना.) धोक, वाक्य, कूट, हिशेब, इ० लावण्याचा जो व्यापार तें.

लाव (सं. लव) (वि०) इच्छित को-
णेकाहून दीर्घ जो अर्थ तो. कोणे-
कानें लावलाव गोष्टी सांगणे म्ह०
पूर्वीची विधानरूप अवस्था विसरून
सहामपणाच्या कि० उमेदवारीच्या
गोष्टी सांगणे. २ (अव्य०) दूर.

लावट (वि०) किंचित् जो लाव तो.
२ लांबडा.

लावण (स्त्री. ना.) पुढील ग्रामादि
अवधि पाहिला असता जवळ दिस-
तो परंतु चालते समयी सरता सर-
त नाही असा जो प्रदेश त्यास म्ह-
णतात. २ इष्टस्थळाहून कोणक स्थ-
ळीं जातात जे दोन मार्ग त्यामध्ये
एका मार्गापेक्षा एका मार्गास असतो
सो फेरा तो. ३ कोणक काम सा-
वकाशीनें करण्याचा कि० करीत
असण्याचा प्रकार तो. ४ भाषणादि
कोणक व्यवहार सारांशरूपानें सं-
गृहीत करून थोडक्यांत आटोपावा
ते न करिता तो वितृत करण्याचा
व्यापार तो.

लावणे (भा. ना.) कोणक अवधीपा-
सून कोणक पदार्थ दरदेशरहित
होणे. २ कोणक पदार्थ पूर्वापेक्षा
दीर्घ होणे. ३ कोणक गोष्ट पूर्वीचे
प्रमाणपेक्षा वाढणे. ४ लौकर वहा-
व्याचे जे कोणक काम त्याणें मध्ये
कालकृत व्यवधान पडे अशा देशेंत
पावणे इ०.

लावलचक्र (वि०) लांबी, रुंदी, उंची
इ० प्रमाणें असावीं तितकीं व्यामध्ये
अहेत असा जो वस्त्र, स्थळ इ०
पदार्थ तो.

लाववालावव (स्त्री. ना.) चोरभया-
दि कारणास्तव कोणक वस्तु पूर्वा-
धाष्टन स्थलापासून दूर जाई असें
करण्याचा जो व्यापार तो.

लावाउगवें (वि०) (प्र०) श्रेष्ठ.

लाभ (सं. पु. ना.) द्रव्यादि पदार्था-
ची जी प्राप्ति तो. २ धान्यादिकांचें
माप घालते वेळेस मोजतांना वरकत
यागी मूल्य एक या स्थानीं प्रथम-
तः याचा प्रयोग करितात.

लाभणें (धा. ना.) लाभणें. २ लग्न,
मुज, इ० कर्तव्य जे संस्कार ते कि०
मुहूर्त इ० गुरु, चंद्र इ० काचे व-
ळामुळे इष्टकालीं करण्यास शुभ-
प्रद होणें.

लायक (अर० वि०) ज्या कर्माविष-
यीं जो योग्य तो त्यास कि० जें क-
र्मादि व्यास योग्य ते त्यास.

लाल (फा० वि०) तांबडा जो रंग तो
कि० त्या रंगानें युक्त जे वस्तूादि तो.
२ वस्त्रादिकांचे तांबडेपणाचा अति-
शय वर्णाचा असता तांबडा या
शब्दापुढें याचा प्रयोग करितात. ३
तांबडालाल. ३ (पु. ना.) माण-
कासारिखें एक रत्न आहे. ४ एक
पक्षी आहे. तो हरीचा लाल आहे
म्ह० हरी शब्देकरून ईश्वराचा प्रिय
प्राणी आहे असा अर्थ.

लालची (सं. लालसा) (स्त्री. ना.)
कांक्षेक व्यापारांत जो लोभ उत्पन्न
होतो कि० कोणी करितो तो. २ (वि०)
द्रव्यादिकांचा लोभ व्यास फार तो.
लालन (स. न. ना.) पुत्र इ० कांस
मागितलेला जो पदार्थ तो द्यावा, कर-

तल तसें करूं द्यावें, त्याजवर माया करावी, चुंबन आलिंगनादि करावें, इ०केंकरून त्याचें मन संतुष्ट करण्याचा जो व्यापार तें.

लालसें (न. ना.) (प्र०) प्रीतीनें खेळविण्याचा व्यापार तें.

लालित्य (सं. न. ना.) सुंदरत्व; परंतु भाषण, काव्य इ०कांचे ठायीं अर्थरचनाकून किं० पदरचनाकून जें सौंदर्य असतें त्याविषयीं विशेषकरून प्रयोग.

लालूच (स्त्री. ना.) लालची मुख्यार्थी.

लाव (वि०) (प्र०) घातक.

लावणी (स्त्री. ना.) शेत इ०कांची जी लागवड ती. २ भात इ०कांचें रोंप किं० वृक्षाच्या डाढाळ्या, उंसाचीं कांडी इ० शेत इ०कांत लावण्याचा व्यापार ती. ३ कविता ग्रंथांची एक जाति आहे.

लावणें (भा. ना.) लागे भसें करणें. २ कोणेकास अधिष्ठित स्थळापासून दुसरेकडे घालविणें. कोणेकास लावून बोलणें म्ह० दुसऱ्याचे भंतःकरणास लागायाजोगा नो कोणेक दंश तो भरून बोलणें. ३ वाडी, मळा इ०कांत लाविलेला जो वृक्षसमुदाय तें. ४ (प्र०) तोडणें.

लावण्य (सं. न. ना.) सौंदर्य;

लावालाव (स्त्री. ना.) परभरांचा द्वेष, कलहादि उत्पन्न व्हायाजोगा, याची गोष्ट त्याजपार्शी, त्याची गोष्ट याजपार्शी सांगावी किं० पदरचेही अधिक उणें सांगावें इ० रूप जो कोणेकाचा व्यापार ती.

लाविणें (भा. ना.) (प्र०) जाळणें.

लास (पु. ना.) वायु इ०कांच्या उपद्रवनिरसनार्थ लोहादि तापवून जो शरीरावर डाग देतात तो.

लासी (स्त्री. ना.) (प्र०) मांजरी.

लासें (न. ना.) मनुष्यादिकांचे शरीरावर किं० आम्नादि फलावर जें कृष्णवर्ण चिन्ह असतें तें. २ लासूर.

लाहणें (भा. ना.) (प्र०) लाभणें.

लाहलहात (वि०) (प्र०) लसलशीत.

लाहिणें (भा. ना.) (प्र०) लाहणें.

लाही (स्त्री. ना.) द्विदल धान्याइन इतर धान्य किं० भारादि भाजलें असतां फुलून होतो जो परिणाम नी. २ क्रोष्मदिकानें शरीराची होत्ये जी संतप्तता ती.

लाहो (पु. ना.) तृप्त न होतां जितकें घेवेल तितकें घ्यावेंच घ्यावें भशा बुद्धीनें कोणेक अर्थाचा घेताना लाभ तो. २ कोणेक गोष्ट किती वेळ झाली किं० कोणेक वस्तु किती मिळाली तथापि तृप्ति होऊं नये असा जो कोणेकास इच्छातिशय असतो तो. ३ (प्र०) लाभ. ४ छंद. ५ लोभ.

लाळ (सं. लाळा) (स्त्री. ना.) मुखातील जो बुळबुळीत द्रव ती. २ तोंडीतून लाळ गळ्यावी, पाय कुजावे असा एक गुरांस रोग होत असतो ती. कोणेकानें कोणेक वस्तुविषयीं लाळ घोटणें म्ह० अभिलाषांनें ही वस्तु मला मिळेल तर बरे आहे असा ध्यास करित असणें.

लाक्षणिक (सं. वि०) लक्षणेने जाणा-
याचा जो अर्थ तो.

लिखणें (भा. ना.) (प्र०) लिहिणें.

लिंग (सं. न. ना.) चिन्ह. २ व्याक-

रणांत पुरुषत्व, स्त्रीत्व, नपुंसकत्व
असें भेद दाखविणारें पदार्थनात्रा-
व्याख्यां जे धर्मप्रत्यक्ष किं० शास्त्र,
लोकरूढी, यावरून घाद्यंत प्रत्येकीं
३ शिध्द. ४ शाब्दिकंत थिन जी
हस्तपादाद्यव्यवशून्य शिवमूर्ति ते.
५ लिंगार्थन लोक शरीरावर शिव-
मूर्तिवर्तकून जो खडा टंडांत किं०
रुप्याचे शाब्दिकंत घालून गळ्यांत
बाळगितात ते. ६ आपणास स्वातंत्र्य-
करून वर्तायास नडणारें जें कांहीं
किं० आपल्या कर्तव्य कार्यास प्रति-
बंधक जें काहीं त्यास म्हणतात.

लिंगटणें (भा. ना.) (प्र०) लागणें,
स्पर्शणें.

लिंगदेह (सं. पु. ना.) पांच ज्ञानेंद्रियें,
पांच कर्मेंद्रियें, पंचप्राण, भाणि मन,
बुद्धि, अशीं सत्रा मिळून जो सूक्ष्म-
देह तो.

लिंगभेद, भेदु, भेदू, (पु. ना.) लि-
गदेहाचा भेद तो. २ (प्र०) पूढ्य जे
पडाल इ० त्याचा उच्छेद तो
३ वैषम्य.

लिंगाड (न. ना.) लचाड.

लिचपिचीत (वि०) सामान्य भार
पडला असतांही पिचपिच लवतो
असा वेत इ० पदार्थ तो.

लिथाडणें (भा. ना.) (प्र०) बरबटणें.
२ लाथाळणें.

लिपण (स्त्री. न. ना.) रात्रादिकांस
काहीं धान्यादि पदार्थ डेवून त्याज-
वर तृण. इ० घालून वरतें शेण,
चिखल पाणीं लिपून जें भाच्छादन
कमितात ती. तो.

लिपणें (भा. ना.) फुटलेली भित्त, बा-
ळ, इ० पदार्थ, भोंकें, स्वळ्या इ०
बुजून चांगलें व्हावयाजोग शेण,
चिखल इ० काचे लेपाने युक्त करणें.
२ चक्र, भोटा इ० चिखल, चुना,
यांचे गोळे मारून मारून रचणे.
३ (प्र०) चिप होणें, ४ भिजणें.

लिपि (सं. स्त्री. ना.) लेप.

लिप्त (सं. वि०) शेण, चिखल इ०
सद्रव पदार्थांचे लेपानें जो युक्त तो.
२ व्याचा निर्वाह केल्यावाचून आ-
पली सुटका नाहीं असें जें कोणेंक
कर्म, किं० त्यापासून उत्पन्न झाले-
ला दोषादिक त्याचे संबंधांत सांगव-
लेला जो तो.

लिबलोण (न. ना.) कोणेंकास दृ-
ष्टिबाधादि विकार झाला असता किं०
न व्हावा म्हणून मोठ, मोहण्या इ०
पदार्थ आवाळून टाकण्याचा जो व्या-
पार किं० व्याकरिता घेतलेले जे
पदार्थ ते.

लिभास (भर० पु. ना.) तत्त्वेश-
भेदेकरून किं० जातिभेदेकरून
जो भिन्न भिन्न वस्त्रालंकारादि धा-
रणाचा प्रकार तो. २ लबाजमा.

लिलाम, व (न. ना.) कोणेंक वस्तु
विकायाचें असता अनेक घेणारांस
बलावून अचक्रमानें किंमत चढवीत
चढवीत शेंबटी किंमत ठरले तसि

विकायें असा जो विक्रयाचा प्रकार
ने. २ तथा प्रकारानें विक्रयाचा
सो माल त्यास क्वचित् छणतात.

लिबिलिवीत (वि०) मृदु, शिथिल,
असा जो पदार्थ तो.

लिसाळ (वि०) (ग्रं०) दिसाळ.

लिहिणावळ (स्त्री. ना.) पुस्तकादि
लिहिल्ले असता तत्संबंधी जें त्या

लिहिणारास द्रव्य द्यावें लागतें तो.

लिहिणें (धा. ना.) लेखणी इ० साध-
नानें अक्षर निघे असा व्यापार करणें.

लिहिणेंपुसणें (न. ना.) कागद इ०
लिहिणें. हिशेब करणें इ० जो कार-

कून, लेखक इ० काचा व्यापार ते.
२ लेखपत्र. [२ लेख.

लिही (जी. ना.) (ग्रं०) शब्दोच्चार-
लीद (स्त्री. ना.) हत्ती, उंट, घोडा,

गाढव, खेचर, यांची जी विष्टा तो.
२ एक बेल आहे.

लीन (सं. वि०) कोणेक अर्थाचे ठायीं
लय पावला जो कोणेक अर्थ तो.

२ विनयानें नम्र जो कोणेक तो.

लीप (सं. लिपि) (स्त्री. ना.) शास्त्र-
व्यवहारांत किं० लौकिक व्यवहारांत

सञ्चारानें येतात जे वर्ण त्याच्या लि-
हावयाजोग्या संकेतानें निश्चित केल्या

ब्या रेषाचिन्हरूप व्यक्ति. तो; जी
संकेतानें भिन्न भिन्न असले.

लीला (सं. स्त्री. ना.) क्रीडा.

लुकण (न. ना.) दगड, लाकूड, इ०
काचा साधा बसवा, देवादिकांचे

भंगास कवच करावें, इ० कासाठीं
शेंदूर, राळ, चुना, मेण इ० पदार्थ

एकत्र करून जे विशिष्ट द्रव्य करि-
तात ते. २ तेंणेंकरून त्या संधिपदे-

शादिकांचे ठायीं करितात जो लेप ते.
लुकड (वि०) शरीराने केवळ कृश तो.

लुका (भर० वि०) लुखेगिरी, सोदे-
गिरी इ० करण्याचा सभाव ब्याचा

असा जो हलका मनुष्य तो.
लुच्चा (वि०) चहाडी, प्रतरणा इ०

असभ्य कर्म करण्याचा ब्याचा स्व-
भाव तो.

लुटणें (धा. ना.) कोणेक स्थळी को-
णेकाचे विद्यमान जे धान्यराशि, व-

स्त्रें, द्रव्य इ० पदार्थ त्यानें अनेक
चोर, पेंदारी, राजदून, किं० ग्राम-

स्थ लोक, भिकारी इ० कार्त्ती ब्याचे
हातास जें लागेल तें उठवावें अशा

रीतीनें हरून नेणें. २ कोणेकाचा
द्रव्यादि विषयाचा कोणेकानें कपटा-

दिनिमित्तद्वारा अपहार करणें.
लुटारी, लुटान् (पु. ना.) लुटणा-

रा जो मनुष्य तो.
लुटफुटू (अव्य०) पाहिजे तो अर्थ

वास्तविक नसता केवळ मनःकल्प-
नेनें कल्पावा अशा प्रकारें खेळणें इ०

कांचें वि०. प्रायः मुलांचे खेळांत
प्रयोग.

लुटफुटूचा (वि०) लुटफुटू अशा प्र-
कारें कपिलेला पदार्थादि तो.

लुंठण (न. ना.) लुंठन.
लुंठन (सं. न. ना.) लुटण्याचा जो

व्यापार ते. २ फल, पुण्य, पर्ण इ०
जें वृक्ष, लता इ० संबंधी सर्वस

त्याचें अपहरण त्यास झणतात.

लुडबुडगें (भा. ना.) लुडबूड करणें.

लुडबूड (स्त्री. ना.) कोणी काहीं ज-

योग करीत असता त्याचा साहित्य
धर्मे म्हणून कोणी मध्ये मध्ये भाषण
किं० इकडचे निकडे ठेव, निकडचे
इकडे ठेव इ० व्यापार करू लागतो;
तेणेंकरून साहित्य न होतो उगीच
गडबड मात्र होत्ये असें असता त्या
अप्रयोजक व्यापारास म्हणतात.

लुतिजणें (भा. ना.) (प्रं०) गळकुष्ठ
व्याधीनें युक्त होणें.

लुबरा (वि०) आपणास तादृश ज्ञान
नाहीं आणि अधिकारही नाहीं
आणि इतर निवारणही करिताना
असें भमता कोणेंक व्यवहारीत पुढें
बोलण्याचा व्याचा समाव तो किं०
दबळादबळ, खटपट, इ० करण्याचा
व्याचा समाव तो.

लुबलुब (अव्य०) लुबरेपणाचें जें
सोलणें त्याचें वि०.

लुबाडणें (भा. ना.) हरण करणें.

लुबुधका (स्त्री. ना.) (प्रं०) पारध.

लुब्ध (सं. वि०) कोणेंक विषयावर लो-
भाविष्ट झाला जो तो.

लुब्धक (सं. पु. ना) पारधी. २ मृग
नक्षत्राजवळ एक तारा आहे तो.

लुला (सं. लो०)(वि०) जन्मतः किं०
रोगादिकांमुळे केवळ निर्जीव लडबड
लोंबायाजोगा झालेला जो हात किं०
पाप किं० तद्धिंशिष्ट मनुष्यादि तो.
२ खरूज, उडाणू, इ० कांमुळे का-
यांविषयी असमर्थ झालेला जो हस्त-
बादादि व्यासही म्हणतात. ३ ता-

ठपणा व्याचे भंगीं नाहीं असा जो
वात, दोरी इ० पदार्थ तो.

लुलाय (पु. ना.) (प्रं०) रेखा.

लुसलुशीत (वि०) कोंवळेपणांमुळे
टवटवीत आणि मृदुत्व व्याचे भंगीं
आहे असा जो फळादि पदार्थ तो.
किं० मनुष्यादिकांचें शरीर इ० तो.

लूट (स्त्री. ना.) लुटण्याचा जो व्या-
पार ती. २ त्या व्यापारानें लब्ध जें
द्रव्य ती. ३ पैका, धान्य, इ० सं-
बंधी पान घावयाचे त्यास पंचवीस
घावे, शेरभर घावे तेथे चार शेर
घावे अशा प्रकारचा अज्ञादि वाढणें,
देणें, इ० विपुलपेकरून जो व्या-
पार त्यास म्हणतात. ४ कोणेंक प-
दार्थाची अतिशयित होत्ये जो समू-
द्धि, जणेंकरून त्या पदार्थास कोणी
विचारिनासें होतें ती.

लूता (सं. स्त्री. ना.) कांतीण. २ कोळी
म्हणून जो किडा ती.

लेंकरालेंकरी (अव्य०) पुत्रपौत्रादि
वंशपरंपरेनें वर्तत इ० उपभोगणें,
चालणें इ० कांचें वि०.

लेंकल (न. ना.) बालक. २ बहील
जें त्रित्तिक त्यास जें अपत्य किं०
व्यासारखें अन्य कोणी तें. [लबाळ.

लेंकलंबाळ (न. ना.) पोरबाळ, मू-
लेंकवळा (पु. ना.) आपल्या राखे-
च्या पोटीं उत्पन्न झाला जो पुत्र तो.
२ आपणासून स्वस्त्रियेवाचून इतर
स्त्रियेचे ठायीं उत्पन्न झाली जी सं-
तति ती आपला.

लेंकविता (पु. ना.) (प्रं०) बाप.

लेख (सं. पु. ना.) लेखनव्यापाराने कागद इ० कावर जी अक्षरीची रच ना तो. २ (न. ना.) एकाद्रि सं द्याचे जे पडे मुने शिकत असतान ते प्रत्येकी. ३ (सं. पु. ना.) देव ४ (प्र०) लेखा.

लेखक (सं. पु. ना.) बाळबोध इ० लिपिने ग्रंथ लिहून देउन तत्संबंधी द्रव्याने उपजीविका करिना तो २ लिहिणारा जो कारकून तो. ३ (वि०) लिहिणारा.

लेखणी (सं. लेखनी) (स्त्री. ना.) वरु इ० काची लिहिण्यास उपयोगी करि तात ती.

लेखणे (धा. ना.) कोणेक अर्थास कोणेक रूपें मानणे. २ जुमानणे. इ० लेखन (सं. न. ना.) लिहिण्याचा जो व्यापार ते.

लेखा (पु. ना.) हा अनुक्रमणीय, हा भारी, हा शाहणा, हा दुर्भर इ० रूपैककून कोणेक अर्थाचे अंगी गणनीयता असत्ये तो. २ (प्र०) गणित, गणनी.

लेखापेचा (वि०) कोणेक कार्यनिर्वा हार्थ जसा खबरदार असावा तसा नव्हे असा जो कोणेक अर्थ तो.

लेंडिया (पु. ना.) (प्र०) लेंडभोहोळ.

लेंडी (स्त्री. ना.) घोडा, बंट, घूत, बंदीर, इ० काचे विष्टेचा पडतान द्या गोळ्या त्या प्रत्येकी. २ घोड्याचें खोगीर पुडें न सरकावें म्हणून दा- डीखालून घ्यावयाचा त्यास संबद्ध केला असतो जो बंद तो.

लेंडोरा (पु. ना.) (प्र०) अमंगळ अशा लेंड्या तो.

लेजे (धा. ना.) अलंकारार्थ शरीरावर काजळ, कुंकू, भूषणे, इ० धारण करणे. २ (न. ना.) शरीरास शोभा देणारे जे अलंकारादि ते. ३ चैत्रमासी गौरीच्या उत्साहाक- रिता भितीवर जे गोपुर इ० काढि- तात ते. ४ डोंगर कोरून आत सभामंडप, देवालये, गुहा, नानाप्र- कारचीं चित्रे इ० कृत्य कोठें कोठें प्राचीनांनीं केलेले आहे त्यास म्हण- तात. ५ (प्र०) (धा. ना.) ग्रह- ण करणे, घेणे.

लेप (सं. पु. ना.) चिखल, कालवले- ला चुना, ओषधीचा रस, काष्ठाचें उगाळलेलें गंध इ० शरीर, भित, इ० कावर सारविणें इ० व्यापारानें लाविलें असतां जो लवचारूप अव- यवासाखी त्या चिखल इ० द्रव्या- ची रचना होत्ये तो. २ शरीरादि- कावर व्याचा लेप करायसाठीं सिद्ध केले जे द्रव्य तो. ३ लेप. ४ (प्र०) बाहुने.

लेपणे (सं. लेपन) (धा. ना.) चंदना- दिकाचे लेपानें देवादिकाचें अंग स्निग्ध करणे.

लेपन (सं. न. ना.) भित इ० कावर चिखल इ० कांनीं लेप करण्याचा व्यापार ते. २ शरीरादिकावर लेप करण्याविषयीं उद्दिष्ट चंदनादि ते.

लेपे (न. ना.) (प्र०) बाहुले, चित्र.

लेश (सं. पु. ना.) कांशिएक पदार्था- चा जो किंचित् अंश तो.

लेसा (स्त्री. ना.)(प्रं०) चांगली रीत.

२ (वि०) मर्यादेचा.

लो (पु. ना.)(प्रं०) छंद, व्यसन.

लोक (सं. पु. ना.) मनुष्य, दैत्य, देव,

गंधर्व, अप्सरा, इंद्रादि दिक्पाल,

ब्रह्मा, विष्णु, महेश्वर इ०कांचीं रा

हावयाची जी भिन्न भिन्न स्थाने आहेत

त तीं प्रत्येकीं. २ जन. ३ काहीं-

एक विधानार्थ तो, हा, तूं, मी इ०

निर्देशनानें पृथक्कृत जी जीव

किं० जीवसमुदाय त्याहून इतर जे

सर्व ते. उ० तू मात्र शाहाणा, लोक

काय वेडे आहेत. ४ परकीं जी कोणी

मनुष्य तो. ५ राजे, सरदार इ०-

काजवळ किं० किष्ना, शहर, इ०-

कांचे संरक्षणादिकांसाठीं ठेविले अस-

तात जे रक्षक ते प्रत्येकीं. ६ जानि,

गुग, इ० भेदक धर्मानें त्या त्या

मनुष्य, दैत्यादि समुदायाचा भेद इ-

ष्ट असता त्या त्या जातिवाचक श-

ब्दांपुढें याचा प्रयोग होतो. उ०

ब्राह्मणलोक, गवईलोक, इ०.

लौकर (सं. लोम) (स्त्री. ना.) पशु-

मनुष्यादिकांचे शरीरावरील जी के-

ससमुदाय ती; परंतु दाढी, मिडी,

डोकी, घोंड्याची अयाळ, दांडी इ०

स्थानांचे जे मोठमोठे जाडे केस त्या-

विषयी प्रयोग नाहीं.

लोकसंग्रह (सं. पु. ना.) सर्व लोका-

स वर्तनाविषयीं न्याय्य ह्या रीति तद-

नुसार आपण वर्तलें नसतांही आ

पल्यास प्रत्यवायादि नाहीं, परंतु आ-

पण त्या रीति सोडिल्या असता आ-

पल्या दृष्टीवेंकळून लोकही सोडतील

आणि बुडतील तसें न व्हावें म्हणून

त्या त्या आचरणद्वारा त्या त्या रीतीं-

चा कोणी करितो तो अंगीकार तो.

लोकालोकीं (अभ्य०) प्रत्यक्ष दर्शन

नसतां किं० लेखादि प्रमाण नसतां

केवळ लोकप्रवादद्वारा कोणक

गोष्ट ऐकणें इ०कांचें वि०. २ स्वयें

आपण किं० आपलेस्थानीं आपला पु-

त्र, सेवक, इ० नसतां केवळ लोकां-

चे हातून काहीं काम होणें, करणें,

इ०कांचे वि०.

लोकेषणा (सं. स्त्री. ना.) लोकांनीं

वरें म्हणावें, हासून नये, वाईट म्हण

नये, अशी जी इच्छा ती. २ कर्म-

करून प्राप्त होतात जे स्वर्गादि लोक

तद्विषयक जी इच्छा ती.

लोकोत्तर (सं. वि०) सर्व लोकापेक्षा

उत्कृष्ट जी मनुष्य, किं० त्याचें सा-

मर्थ, सौंदर्य इ० तो.

लोकोपकार (सं. पु. ना.) वाट बांधणें,

वाटेवर पाणी करणें, धर्मशाळा बांध-

णें, इ० कर्मांनीं लोकांवर उपकार तो.

लोकोपचार (सं. पु. ना.) जें कराव-

याविषयीं शास्त्र ज्ञा, आपली होस

इ० प्रयोजक निमित्त तादृश नाहीं;

परंतु न केव्यास लोक आपणास

हासतील, वाईट म्हणतील म्हणून

केवळ लौकिकसंरक्षणार्थ करावा

लागतो तदाचरणरूप उपचार तो.

लौचट, ड (वि०) तुटतां तुटत नाहीं

असा जो भाकर, पोळी, काष्ठ इ०

पदार्थ तो. २ अनेकवार निषेध

केला असतांही स्वकार्यसाधनार्थ

झटण्याचा स्वभाव बघाचा असा जो मनुष्यादि त्यास म्हणतात.

लोचन (सं. न. ना.) नेत्र.

लोट (पु. ना.) अकस्मात् वेग प्राप्त झाल्यामुळे जमावाने चाललेला जो बदक, वायु, इ०काचा पुंज किं० मनुष्यसमुदाय इ० तो. २ धान्यादिकांची अतिशयित जी समृद्धि ती.

लोटणे (धा. ना.) कोणेक पदार्थास, गाढ्याचे चाक जसे आपल्या भोंवते फिरत फिरत चालत त्या गतीने पुढे चालविणे. २ टकलणे. ३ कोणेक स्थळी कोणेक अर्थाने प्रचुरपणे येणे. ४ (प्र०) चुकविणे.

लोटपोट (स्त्री. ना.) नृत्य, गीत, नाटक, इ०काचे श्रवणादिकेंकरून भंनःकरणात पराकाष्ठेचा चमत्कार वाटून त्या त्या रसाने भरून गेल्यासारखा थोटे इ० काची होत्ये जी अवस्था ती. २ (वि०) ती अवस्था झाली आहे बघाची असा जो श्रोता इ० तो.

लोटिंगण (न. ना.) ईश्वरादि प्रीत्यर्थ भाडवे पडून चक्रासारखे लोटव जाण्याचा जो व्यापार ते किं० बसे लोटत जात असता जे शरीराचे फेरे होतात ते प्रत्येकीं. २ पर्वतादिकांवरून खाली गडवडत येतो जो वाषाणादि पदार्थ त्याचे जे आपले-भोवते फेरे होतात त्यास प्रत्येकीं म्ह०.

लोड (पु. न. ना.) वस्त्रांत कापूस इ० भरून शिबून मृदंगाकार पदार्थ ओढिगायासाठी करिताना तो. ते. २ (स्त्री.) तुरपून शिबले असता जी

वातसारखा रचना होत जात्ये ती. लोटणे, लोटणे (न. ना.) ओढाळ जे गुरू इ० पशु त्याणे पळू नये म्ह० त्याचे गळ्यात बांधिताना जे लाकूड ते. २ आपणास स्वच्छंद वागण्यास प्रतिबंधक जे बापको, पोर इ० काहीं असते त्यास म्हणतात.

लौढा (पु. ना.) पाणी इ० सद्रव पदार्थाचा अकस्मात् जो लोट येतो तो.

लोणा (पु. ना.) भातात एक जाति आहे. २ जमीन, माती, यांचे भंगी असतो जो क्षारीश, बघाचे योगाने तेथे निरंतर ओल असतो तो.

लोथ (स्त्री. ना.) माजून भारी पुष्ट झालेले जे मनुष्यादिकांचे शरीर ती. २ मरण, निद्रा, अडखळणे, इ० कारणांमुळे खाली पडलेले जे शरीर-मात्र ते. ३ फार मोठे जे फणस इ० फळ त्यास म्हणतात. ४ (प्र०) मोट.

लोथणे (धा. ना.) (प्र०) झोबणे. २ चिकटणे.

लोप (सं. पु. ना.) अभाव, नाश. २ (प्र०) लोथ.

लौबकळणे (धा. ना.) लौबणे या अर्थी, परंतु त्या स्थितीस संकटावस्था असता प्रयोग.

लौबणे (धा. ना.) कोणेक पदार्थाने वर असणाऱ्या कोणेक आश्रयास आश्रयून खाली न लागता अंतराळी हालायोजोगे स्थितीने असणे. २ कोणेक आरंभिलेले कार्य शेवटास न जाता लौबणीवर पडून तसेच राहणे. ३ कोणेक कार्याचे उद्देशाने प्रवृत्त झाला जो कोणाएक त्याणे ते

काम हस्तगत न होता सोडता नये, धरता नये अशी अवस्था पावून केश पावत असणे.

लोभ (सं. पु. ना.) काहीएक पदार्थाच्या ल. भाविषयी उत्कट जी इच्छा तो. २ कोणक वस्तुविषयी हें मला सुट्टे नये अशी जी बुद्धि तो. ३ कोणकावर हा माझा अशी असत्ये जी बुद्धि तीणेंकरून त्याचें सर्वथा बरें असावें असा पक्षपात असतो तो.

लोम (सं. न. ना.) रोम.

लोलंगता (स्त्री. ना.) (प्रं०) आसक्ति.

लोलुप (सं. वि०) लुब्ध.

लोष्ठ (सं. न. ना.) डेंकूळ.

लोह (सं. न. ना.) लोखंड. २ (प्रं०) सुवर्णरूप धन.

लोहचुंबक (सं. पु. ना.) लोखंडास आकर्षणारा असा एक पाषाण आहे. २ कोणकापासून द्रव्यादि काढून घेण्याविषयी आरंभिले असता अनेक युक्ति कराव्या, झटावें, चिकटावें इ०-केंकरून द्रव्यादि काढल्याशिवाय सोडायचें नाहीं असा स्वभाव ह्याचा त्यास म्हणतात.

लोहबंद (वि०) (प्रं०) सोबेरी.

लोहवी (स्त्री. ना.) (प्रं०) तांबूसपणा.

लोहित (सं. वि०) आरक्त.

लोहीव (वि०) (प्रं०) तांबडा.

लोळ (पु. ना.) सवेग जो अग्रीचा कळोळ तो.

लोळकंड (स्त्री. ना.) लोळण.

लोळण (स्त्री. ना.) कोणी आपणाम

बलाकाराने कोठें नेऊं लागले असता जाऊं नये, कि० कोणापाशीं काहीं हटानें मागावें इ० कारणास्तव भू-मावर लोळत पडावें अशी जी शरीराची स्थिति ती.

लोळणें (धा. ना.) खालचें अंग वर, वरचें खालीं होई असें भूम्यादिकांवर इतस्ततः चलनविशिष्ट होणें. २ वस्त्र, पात्र, इ० कोणक पदार्थ कार्यावर विनियुक्त नसतां अव्यवस्थितपणें एकडे तिकडे पडला असणें कि० मनुष्यादिकांनीं धंदा, रोजगार, इ० ह्या कामाचे अधिकारावर असावें तो अधिकार नसल्यामुळें निरुद्योगपणें अंधारित पडल्याप्रमाणें असणें.

लोळवणें (धा. ना.) लंबाकरणें.

लोळा (पु. ना.) पांटेचे आत वाज्र-बायाकरितां जो लोखंड इ० कांचा खिळ्यासारखा लांबट पदार्थ संबद्ध करितात तो. २ पडजिभेस आरोपानें म्हणतात. ३ दांत इ० कांनीं कोणकाचे शरीराचा तोडितात जो लचका तो.

लोळी (स्त्री. ना.) लहान जो पांटेचा लोळा ती. २ तडाकार नाकावाटे पेतो छेष्टा ती. ३ गाढव इ० कांस लोळयाची तलफ येथे ती.

लौकिक (सं. पु. ना.) कीर्ति. २ कोणक गोष्टीची जी वाच्यता तो. ३ (वि०) लोकांत प्रसिद्धपणें चाललेली जी रीत, आचार, संप्रदाय तो. ४ (प्रं०) अवैदिक म्ह० वेदोक्त नव्हे, केवळ लोकप्रसिद्ध तो.

लौद (वि०) (प्रं०) मालेलह. २ दाडगा.

लौलप (स्त्री. ना.) (प्र०) भांशा.

—व—

व- हा वर्ण एकुणतिसावें ध्वंजन आहे. (अव्य०) आणि.

वक्रटें (न. ना.) संकेतानें घुबडास म्हणतात.

वंकनाळ (न. ना.) (प्र०) ब्या वाटे- नें मातेनें खल्लिला अन्नरस गर्भास पोचतो तें नाळ.

वकील (अर० पु. ना.) राजा, वाडी, प्रतिवादी, इ० कार्निं इतर राजा, कि० न्यायाधीश, इ० कापाशीं आपले तरफेचें बोलणें बोलयाकरिता कि० तिकडे होईल वर्तमान तें आपणास कळावयाकरिता ठेविला असतो जो अधिकारी तो.

वकूब (अर० पु. ना.) मोठा एकादा व्यवहार अंगावर घेऊन संभाळावा सभा, दरबार, इ० स्थळीं न भितां न पसरतां, उत्तर, प्रत्युत्तर इ० करावें, इ० विषयीं उपयुक्त जो ज्ञान आणि धैर्य मिळून अंगीं प्रभावविशेष असतो तो कि० अंगीं स्वभावसिद्ध जी अकल असत्ये तो.

वक्त (पु. ना.) वेळ.

वक्ता (सं. वि०) बोलणारा जो तो.

२ (पु०) वादप्रतिवादादि वाग्व्यापार करण्याविषयीं जो कुशल तो.

वक्त्र (सं. न. ना.) मुख.

वक्र (सं. वि०) वांकडा. २ वक्ती.

वक्रदृष्टि (सं. वि०) जो ब्याकडे वि-

रुद्ध भावानें पाहतो तो त्याजवर. २ (स्त्री. ना.) विरुद्ध भावरूप जी दृष्टि ती.

वक्रावलोकन (सं. न. ना.) वक्रदृष्टि.

२ (प्र०) चोखून हळूच पाहण्याचा व्यापार तें.

वखार (स्त्री. ना.) विकायाचा जो माल तो साठवून ठेवायाकरिता बांधिलें असतें जें स्थळ ती.

वग (स्त्री. ना.) व्यापासून आपलें कार्य व्हावयाचें तत्संबंधी जो कोणी त्याला आपले कार्याविषयीं भगव्य वाद पडायजोगी ओळख देख, स्नेहभाव, शरीरसंबंध, इ० कांहीं एक संबंधामुळें त्याशीं आपली असत्ये जी जवळीक ती.

वंग (सं. न. ना.) कथील.

वंगण (न. ना.) करकर वाजूं नये, झिजूं नये, हलका यावा, इ० कारणास्तव गाडा, रहाट, इ० कांचे कणा इ० अवयवांस लावितात जें तेल इ० तें.

वगळणें (धा. ना.) कमानुरोधानें संबंध होण्याविषयीं प्राप्त झालेला जो कोणक अर्थ त्यास, त्या संबंधानें संबद्ध न करितां सोडणें.

वंगु, गू (पु. ना.) (प्र०) कलंक. २ वंग.

वगैरे (फा० अव्य०) आदि करून या अर्थीं. इ० मामलेदार, फडणवीस वगैरे.

वघ (न. ना.) (प्र०) भाषण.

वंचक (सं. वि०) वंचना करण्याचा सभाव व्याचा तो.

वचक (स्त्री. पु. ना.) कोण्यावेळेस हा

काय करील, काय बोलेल, इ० रूप
जें कोणेकाचें भय असतें ती. तो.

वचचणें (धा.ना.)(प्र०)समर्पण करणें.

वचणें (धा. ना.) (प्र०) वचणें.

२ नासणें. ३ जाणें.

वंचणें (धा.ना.) प्रतारणा, कपट इ०-

कांनीं कोणेकास ठकविणें. २ वगळणें.

३ भंतरलें जाणें.

वचन (सं. न. ना.) भाष. २ भाषण

किं० ऋषि इ० कानी उक्त जो धो-

कादिरूप रचना तें, परंतु या शब्दा-

चा प्रयोग प्रमाणत्वेकरून ग्रहणादि-

प्रसंगीं या अर्थीं होतो.

वंचन (सं. न. ना.) प्रतारणा.

वंचना (सं. स्त्री. ना.) वंचन.

वचपा (पु. ना.) कोणेक कर्माच्या

ठाणीं द्रव्यादि पदार्थ किं० प्रभ,

काल, इ० काहीं एक व्यापमाणें ला-

गावें, करावें, मिळवें, इ० विवक्षा

असता त्याहून अधिक, किं० उणें

झालें असता त्या प्रमाणाची बरोबरी

व्यावयाजोगा त्याच प्रकारचे दुसरे

कार्यांत व्याविपरीत न्यूनाधिक भा-

वानें साधला जातो जो न्यूनाधिक

अंश तो.

वजन (भर० न. ना.) पदार्थमात्राचे

अंशीं जो भार झणून गुण असतो तें.

२ त्याची इयत्ता समजण्यास साधनी-

भूत जो मासा, तोळा, भडा, मण,

इ० तीं प्रत्येकीं. ३ मनुष्यादिकांचे

अंशीं विद्वत्ता, धनिकता, सभ्यता, इ०

कृत असतें जें गुरुत तें.

वज्र (सं. न. ना.) इंद्राचें जें आयुध

तें. २ हिरा झणून जें रत्न तें.

३ विद्युक्ता. ४ विद्या, शौर्य, इ०

गुणानें दुसऱ्याचा पराभव करण्या-

विषयीं समर्थ त्यास झणतात.

वज्रपात (सं. पु. ना.) आयुधरूप

किं० विद्युक्तरूप जें शस्त्र त्याचें

कोणेक स्थळीं पतन तो.

वज्रप्राय (सं. वि०) वज्रासारखा जो

कठीण पदार्थ तो किं० वज्रासार-

खा आघात व्याचा असा जो बाण,

मुष्टि इ० तो. २ त्यासारखें हृद-

यांत सलायाजोगें भाषणादि तो.

वज्रलेप (सं. पु. ना.) चुन्यामध्ये

कात, गूळ इ० सरंजाम घातव्यामु-

ळें दृढतरूप गुणविशिष्ट जो चुना

तो. २ त्या चुन्याचा करितात जो

दगड इ० कांचे संधीस लेप तो ३ न

जाण्याजोगा जो लेप तो.

वज्रांगी (स्त्री. ना.)(प्र०) कवच, चि-

लखत. २ स्वकर्मास म्हणतात.

वज्राग्नि (सं. पु. ना.) (प्र०) विद्युक्क-

तरूप अग्नि तो.

वज्री (स्त्री. ना.) पाय घासापाचे स-

पयोगीं दगड, खंगर, इ० कांवा प-

दार्थ करितात ती. २ (सं. पु.) इंद्र.

वटवट (स्त्री. ना.) विशेष प्रयोजन न-

सतां कंटाळा यावयाजोगी जी बडब-

ड ती.

वटारणें (धा. ना.) क्रोध इ० का-

रणानें कोणेकानें दुसऱ्यास भयप्र-

दर्शनादिकासाठीं अतिशयित डोळे

वासणें.

वटावणें (धा. ना.) रुपया इ० नाणें

वटवणें. २ काहीं संकटादिकांपा-

सून पार पडणें.

वठणीस (अव्य०) मर्दन, दमन, इ०
व्यापारानें कोणेंक पदार्थ नरम येई
असें ये, भाण, इ०काचें वि०.

वठणें (धा. ना.) मर्दनादि व्यापारा-
नें कोणेंक पदार्थानें वठणीस येणें.
२ मुद्रा, रंग, इ०कांनीं विवक्षानु-
रूप उमटणें. ३ कोणेंकानें कोणेंका-
स दिला जो शाय इ० त्याणें फल-
द्रूपता पावणें. ४ सजीव जो मनुष्य
वृक्षादि, त्याणें काहींएक रोगादिकें-
करून झुष्क होणें.

वठ्या (वि०) लह्या, दाड्या, असा
जो मनुष्य न्यास म्हणतात.

वडप (पु. ना.) (प्र०) शृंगार.
२ आश्रय. ३ वृष्टि.

वडवा (पु. ना.) (प्र०) वाढत्या पाण्यास
बांधितात जें धरण तो. २ (सं. स्त्री.)
घोडी.

वडवामि (सं. पु. ना.) समुद्रांत जो
पुराणप्रसिद्ध अग्नि आहे तो.

वडवाळी (स्त्री. पु. ना.) (प्र०) घास.

वडस (पु. ना.) देवी इ० कारणानें
नेत्रांचे बुबुळावर जो कवडा येत
असतो तो.

वडिलोपार्जित (वि०) वडिलानीं सं-
पादित जें धन, स्थावर इ० तो.

वडील (सं. वृद्ध) (वि०) माता, पिता,
आजा, पणजा, इ० जे पूर्वज ते प्र-
त्येकीं. २ वयानें, कि० विद्या,
नातें, पाणें जो अधिक तो.

वण (सं. व्रण) (पु. न. ना.) देवी,
गळें, क्षत, इ० बरें झाल्यावर त्या
त्या ठिकाणीं शरीरावर जें डागा-

सारखें चिन्ह राहात असतें तो.
वणवण (अव्य०) बहुत श्रम होत अ-
सें निरर्थकपणानें प्रायः करणें,
फिरणें या धातूंचें वि०.

वणवा (वि०) भोणवा. २ (पु. ना.)
जोंगर इ०कांत जो अग्नि पेटत अ-
सतो तो. ३ क्रोधादिकानें कोणेंका-
चे शरीराची होथ्ये जी भाग तो.

वणिजकरणें (धा. ना.) (प्र०) व्या-
पार करणें.

वणिजें (न. ना.) (प्र०) वाणिज्य.

वणोटा (पु. ना.) (प्र०) रंगाचा पट
तो.

वतन (अ० न. ना.) कोणेंकानें
कोणेंकास दिलें जें पुत्र, पौत्रादि
वंशपरंपरेनें चालायाजोगें वृत्ति,
क्षेत्रादि उपजीविकासाधन तें.

वतनवाडी (स्त्री. ना.) वतन कि०
तत्संबंधी शेत, वाडी, इ० ती.

वताळ (पु. ना.) (प्र०) वार, जखम.

वत्स (सं. पु. न. ना.) गोमहिष्यादि-
काचा जो बालक तें.

वत्सल, ल (सं. वि०) संरक्षणाय जो
पुत्र, भक्त, शरणागत, इ० त्याचें
अभिमानपूर्वक ममतेनें बरें कर-
ण्याचा व्याचा स्वभाव तो.

वदंता (स्त्री. ना.) जनवार्ता. २ बोलवा.

वदंन (सं. न. ना.) बंदण्याचा व्या-
पार तें.

वदन (सं. न. ना.) मुख्यरूप जो श-
रीरावयव तें. २ (प्र०) फळ.

३ विषय.

वदळ (स्त्री. ना.) येणें, जाणें, इ०

व्यापारामुळे कोणेकास मनुष्य, पशु,
 इ० संबंधी लागतो जो उपद्रव ती.
 वदान्य (सं. वि०) उदार.
 वंद्य (सं. वि०) वंदायास योग्य जो
 माता पितरें, देव, ब्राह्मण इ० तो.
 वध (सं. पु. ना.) जिवें मारण्याचा
 व्यापार तो.
 वधू (सं. स्त्री. ना.) स्त्री, परंतु विवाह-
 योग्य झाल्यापासून प्रौढ होई तो-
 पर्यंतच लोकव्यवहार भाडळतो.
 वधूवरें (न. ना.) विवाहसमारंभ
 र्थाचा चालला आहे ती वधू आणि
 तो वर अशीं उभयतां मिळून जीं तीं.
 वंध्या (सं. वि०) जोस अपत्य होत
 नाही अशी जी स्त्री ती.
 वंध्यापुत्र (सं. पु. ना.) वंध्या जी ति-
 चा पुत्र तो इ० त्याचा अभाव.
 वंध्यामैथुन (सं. न. ना.) निष्फल
 कोहीएक व्यापार त्यास म्हणतात.
 वन (सं. न. ना.) अरण्य; साधारण-
 ही एकजातीय वृक्षसमुदाय त्यास
 म्हणतात.
 वनमाला (सं. स्त्री. ना.) ईश्वराचे
 कंठातील पुष्पें, तुलसी, इ० कांची जी
 आपादलंबिनी माला ती.
 वनवास (सं. पु. ना.) अरण्यवास.
 २ प्रवासादि संबंधानें भोगायास प्रा-
 प्त होतें जें काहीं दुःख तो.
 वनश्री (सं. स्त्री. ना.) फल, पुष्प-
 संभाररूप जी वनाची शोभा ती.
 वनस्पति (सं. स्त्री. ना.) औषधोपयो-
 गी ज्या लता, वृक्ष, इ० त्या प्रत्येकीं.
 वनाळ (वि०) ज्यास भंगावर वण

भाहे तो. २ (पु. ना.) वार, जखम.
 वनिता (सं. स्त्री. ना.) स्त्री.
 वन्हि (सं. पु. ना.) भग्नि.
 वपन (सं. न. ना.) वस्त्रा इ० कांनै
 डोकी करण्याचा व्यापार तें.
 वपु (सं. पु. ना.) देह.
 वमक (न. ना.) (प्र०) वमन.
 वमन (सं. न. ना.) वांति.
 वय (सं. न. ना.) उत्पन्न झालेल्या
 प्राण्याचे उत्पत्तीपासून वाल्य, तारु-
 ण्यादि अवस्थाभेद करीत अतिक्रांत
 होत, चाललेला जो काळ तें कि०
 तत्कृत त्यांचे भंगी असत्ये जी अ-
 वस्था तें. वयांत येणें म्हणजे तारु-
 ण्याचे भरांत येणें २ कुपण, वई.
 वयसा (स्त्री. ना.) (प्र०) वय.
 वयसे (न. ना.) (प्र०) तरुणपण.
 २ विस्तार. [कि० वृद्ध तो.
 वयस्क (सं. वि०) वयानें जो प्रौढ
 वयस्कर (सं. वि०) बाल्यदशा अ-
 तिक्रमून तरुणदशापन्न झालेला तो.
 वयार्तीत (सं. वि०) म्हातारा.
 वयोवृद्ध (सं. वि०) वयानें जो वृद्ध तो.
 वर (सं. पु. ना.) भौतिक सामर्थ्य-
 विशिष्ट जे ऋषि, साधु, इ० कोणी
 ते, कोणावर प्रसन्न होऊन तुला
 अमुक फल प्राप्त होईल इ०रूप
 अवश्य फलदायक शुभफलविश-
 यी त्यास देतात जें वचन तो. २ न-
 वरा. ३ (वि०) श्रेष्ठ. ४ (अव्य०)
 उपारिभागचे ठायी. ५ काहीएक
 संख्या कि० प्रमाण त्याहून पलीकडे.
 ६ हे आणि शंभरावर आहेत.

वरकट, कड (वि०) विवक्षिताहून
इतर.

वरकमी (वि०) अंतःकरणपूर्वक
नहे असें जें भाषणादि, व अंत
व्याचा प्रवेश नाहीं असा जो रोग,
किं० त्याचें शामक औषध, अ०
बुद्धि इ०, व व्यास मूळचा झरा
नाहीं असें जें जल, अशा प्रकारचे
जे जे पदार्थे त्याचें तत्त्वप्रतिपादितार्थ-
बोधकत्वेकरून विशेषण होतें.

वरगण (स्त्री. ना.) (प्र०) वाटणी.

वरघडी (स्त्री. ना.) वस्त्राची घडी
कराये समयी दर्शनीं चांगला अंश
यास झणून अंमळसा बारीक विणू-
न केला असतो जो तदेकदेश ती.

वरघोडा (पु. ना.) वरात इ० अंग-
त्वे अनेक घोडों, गाव्या, इ० समा-
रंभपूर्वक भिरवत जी नवरानवरी-
ची स्वारी निघत्ये ती.

वरचढ (वि०) कोणिकापेक्षा गुणादि-
कानें जो श्रेष्ठ तो. [२ वारंवार.

वरचावर (अव्य०) हातचे हातीं.

वरचिलें (अव्य०) (प्र०) आणखी.

२ (वि०) वरलें.

वरटा (सं. स्त्री. ना.) हंसपक्षाची
स्त्री. २ गाविल माशी.

वरढाण (स्त्री. ना.) कोणक पदार्थ-
संबंधी जो दुर्गंधि ती.

वरणी (स्त्री. ना.) लग्न लागत्येसमयीं
नवरीस जें रंगविशिष्ट वस्त्र नेसवी-
त असतात ती. २ आराध्य देवता
इ० कांप्रीत्यर्थ कोणकानें ब्राह्मण-
द्वारा मास, पक्ष, इ० कालनियमानें

वरचेवर ब्राह्मण पालटात असवें
अशा प्रकारें चालविलें असतें जें
अनुष्ठान ती.

वरणें (धा. मा.) स्वकीय अनुष्ठानादि-
विषयीं तुम्हीं अनुष्ठान करावें असें
सांगून त्याविषयीं कोणक ब्राह्मणास
अधिकारी करणें. २ कन्या आणि
वर या परस्परानीं हा माझा पति
आणि ही माझी भार्या असें निश्चित
करणें.

वरदळ (न. ना.) परावर कवले किं०
तृण इ० घालायाकरितां वासे इ०
पसरून जी रचना करितात तें.
२ वदळ. ३ वजन. ४ (प्र०) (पु०)
वरील भाग.

वरदी (वि०) व्यास ईश्वरादिकाया-
सून वर प्राप्त झाला आहे असा
जो पुरुष, कूळ इ० तो.

वरपंगी (अव्य०) (प्र०) वरवर.

वरपडा (वि०) (प्र०) गुतलेला.

वरपडी (स्त्री. ना.) (प्र०) मिडी.

२ उडी. ३ मुरकुंडी. ४ झड, झडप.

वरपेकरी (वि०) (प्र०) लुटारू.

वरपेकरी (वि०) (प्र०) वरपेकरी.

वरप्रस्थान (सं. न. ना.) स्वगृहातून
किं० जानवेसेघरातून विवाहार्थ
नवरीचे मंडपात जावयाकरितां वरा-
चें जें प्रस्थान तें.

वरमणें (धा. ना.) वस्तानें प्रवर्त-
मान जो कोणी त्याणें मर्माचें उद्धा-
टन झाल्यामुळे अंतःकरणांत खोंचलें
जाणें. २ फोड, गळें इ० कानें दव-
लें जाणें.

वरमाई, वरमाय, मारी (स्त्री. ना.)

वराची माता तीस विवाहसमारंभात
क्षणतात.

वरबंडी (स्त्री. ना.) भित्तिचे वरल्या

प्रदेशीं दोहीं धाजूस पाणीटाळ येई

अशी चुना इ० लावून क्रमानें

निमोळती आकारविशेषाची जी

रचना करितात ती.

वरवर (अव्य०) आत प्रवेश न क-

रिता, किं० न होता खोदणें, चोळ-

णें इ० धातूंचें वि०. २ केवळ अंतः-

करणासून नव्हे, बाह्यात्कारां मात्र

दिसे असें बोलणें, ममता करणें,

इ० कांचे वि०.

वरवळा (पु. ना.) (प्र०) वरचढपणा.

वरस (पु. ना.) (प्र०) वर्षाव.

वराक (सं. वि०) केवळ गरीब, दुर्बळ

हलका जो त्यास म्हणतात.

वरात (स्त्री. ना.) विवाह झाल्यानंत

वधूसहवर्तमान वरानें आपल्या घर

मिरवत जावें असा जो समारंभ क-

रितात ती. २ (फा० स्त्री. ना.) मा

मलेदार इ० काकडेस यावयाचें

द्रव्य त्याविषयीं ग्राजिवर सरकारातू

करितात जी चिष्टी ती. ३ झोपाळ

पाळणा इ० टांगायासाठीं व्याघो

द्या जाळ्या होव्य करीत असता

त्या प्रत्येकीं.

वरिखणें (धा. ना.) (प्र०) वृष्टिकरणे.

वरितु, तू (पु. ना.) (प्र०) भ्रतार.

वरिपडणें (धा. ना.) (प्र०) काहीं

कळेनासें होणें. २ उतारणें पडणें, इ-

रलें जाणें. ३ (न. ना.) अज्ञान.

वरिवंडणें (धा. ना.) (प्र०) सफळ
होणें. [कानें श्रेष्ठ तो.

वरिष्ठ (सं. वि०) विद्या, वय, इ०-

वस्तुषणें (धा. ना.) (प्र०) वर्षाव क-

रणें.

वरोस (न. ना.) (प्र०) पोट.

वरोसी (स्त्री. ना.) (प्र०) पोटगीखर्च.

वखें (अर० पु. ना.) कागदाचे पाना-

चे बंदाचा जो अर्धा भाग तो. २ सोनें

इ० धातूंचा भक्षणादिकासाठीं फार-

च वारीक पातळ जो पत्रा करीत

असतात तो.

वखेल (स्त्री. ना.) सोनें, रुपें, इ०

पासून परीक्षा पाहण्याचे उपयोगी

खरखरीत एक दगड आहे.

वर्ग (सं. पु. ना.) मनुष्यादि पदार्था-

चा जो समुदाय तो. २ अकार, क-

कार, चकार, इ० कांचे पांच पांच

अक्षरांचे जे आठ समुदाय ते प्रत्येकीं.

३ व्या संख्येनें तीच संख्या गुणिली

असतां जो गुणाकार होतो तो. ४ ए-

का ठिकाणाहून अन्यत्र नेमणूक तो.

वर्गणी (स्त्री. ना.) समुदायावर समु-

दितपणें करून प्राप्त झालें जें देणें,

घेणें, इ० काहीं त्याची एकेक व्य-

क्तीवर बसवितात जी वांटणी ती.

वर्गीत (स्त्री. ना.) वर्गणी.

वर्गावर्गी (स्त्री. ना.) काममाराच्या

बदल्याचा जो व्यापार तो.

वर्चस्व (सं. न. ना.) विद्यादिगुणें क-

रून किं० काहीं एक अधिकारादिप-

रत्नें करून कोणा एकाकडे जें महत्त्व

असतें तें.

वर्ज (सं. वि०) व्या प्रकरणामध्ये जो घेऊं नये म्हणून सांगितले तो त्यात कि० संकेताने काहीएक विवक्षिता-वाहेर टाकिला तो.

वर्ण (सं. पु. ना.) ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य, शूद्र, ह्या चार जाति आणि श्वेत, पीत, रक्त, नीलादि रंग ते व अकारादिक जीं अक्षरें तीं प्रत्येकीं. २ व्रण ह्मणून जो एक रोग अहि त्यास ह्मणतात.

वर्णन (सं. न. ना.) वर्णण्याचा जो व्यापार तें. २ कोणिकाची स्तुति तें.

वर्णना (सं. स्त्री. ना.) वर्णन.

वर्णनीय (सं. वि०) व्याचे गुणादि-कांचें वर्णन करायला योग्य असा पदार्थ तो.

वर्णसंकर (सं. पु. ना.) ब्राह्मणक्षत्रियादि वर्णांचा व्यभिचारादिकानीं झाला जो संकर तो.

वर्णोच्चार (सं. पु. ना.) अकारादि वर्णांचा जो स्पष्ट उच्चार तो.

वर्तणूक (स्त्री. ना.) वर्तण्याचा जो संप्रदाय तो.

वर्तणे (धा. ना.) कोणेंक रीतीचा आश्रय करून तीप्रमाणें आचरत असणें. २ काहीएक गोष्ट घडली झाले. ३ (प्र०) कोणी कोणेंक स्थळां विद्यमान असणें. [पार तें

वर्तन (सं. न. ना.) वर्तण्याचा व्या-

वर्तमान (सं. न. ना.) बातमी.

२ (वि०) कोणेंक काल, देश, या अधिकरणीं आदिपणानें जो विशिष्ट तो. ३ विद्यमानकालाचें वि०.

वर्ताळा (पु. ना.) एका शिष्याचें नाणें सराफ इ०कांस देऊन दुसऱ्या शिष्याचें नाणें घेऊन त्याचा जो वर काहीं बढा येतो तो कि० विवक्षित प्रमाणानें धान्यादि मोजून वर जो वाढवा येतो तो.

(सं. वि०) वाटोळा.

(स्त्री. ना.) वटळप्रथमाथीं.

वर्धमान (सं. वि०) वृद्धिदशापन्न जो तो.

वर्म (न. ना.) मर्म.

वर्थ (सं. वि०) श्रेष्ठ.

वर्ष (सं. न. ना.) द्वादशमासात्मक जो काल तें. २ (प्र०) (पु. ना.) वर्षाव.

वर्षणें (धा. ना.) मेघानें वृष्टि करणें. २ कोणिकावर बाण, अग्नि इ०कांची वृष्टि करणें. [काल.

वर्षाकाल, ळ (सं. पु. ना.) पर्जन्य-वर्षान्वर्ष (अभ्य०) प्रतिवर्षी. २ अनेक वर्षात्मक काल त्यास व्यापून.

वर्षावि (पु. ना.) पर्जन्यादिकांची वृष्टि.

वर्षाशन, सन (सं. न. ना.) ब्राह्मणादिकांचे उपजीविकेसाठीं सरकार इ० प्रतिवर्षी जें नियमानें धन, द्रव्य, देत असतात तें.

वऱ्हाड (न. ना.) वर आणि वधू यांचें होतें जे लग्न तें. २ मुंग्या इ०कांचा चालत असतो जो समुदाय त्यास म्हणतात.

वलभा (स्त्री. ना.) (प्र०) भावड.

वलय (सं. न. ना.) बागडीचे आ-

काराचा जो कंकण इ० पदार्थ तो
वलाट (वि०) (प्र०) वलाळ.

वलें, ल्हे (न. ना.) गलबत चालवा-
यास साधनभूत एका लांकडाचे
दाब्यास फळीचा तुकडा लावून जो
पदार्थ करीत असतात ते. २ पेंहणें
इ० प्रसंगीं हात, पाद, या शरीरा-
वयवासही आरोपानें म्हणतात.

वल्कल (सं. न. ना.) नेसायाकरिता
जो वृक्षाची अंतरसाल काढीत अ-
सतात ते.

वल्गना (सं. स्त्री. ना.) अंगीं सामर्थ्य
नसता अरे जा, तो काय समजला
आहे, एका क्षणांत मी त्याचें पारिपत्य
करिनि इ० रूप जां भाषणप्रकार ती.

वल्लभ (सं. पु. ना.) भर्ता किं० त
सदृश जो परमप्रिय तो.

वल्लभा (सं. स्त्री. ना.) प्रिया.

वल्लभी (स्त्री. ना.) (प्र०) मनोरम
स्थळास म्हणतात.

वल्ली (सं. स्त्री. ना.) लता. २ (वि०)
स्वच्छंशनें वागणारा जो मनुष्य तो.

वल्हे (न. ना.) वलें.

वश (सं. वि०) भार्जव, सेवा, द्रव्य
इ० द्वारा जो व्याणें अनुकूल केला
तो त्यास.

वंश (सं. पु. ना.) कुल. २ पुत्र, नातू
इ० रूप जो संतति तो. ३ वेळू.

वशीकरण (सं. न. ना.) कोणी आ-
पणास वश व्हावा म्हणून जें मंत्रा-
दि साधन करीत असतात ते.

वशीला (भर० पु. ना.) वग.

२ व्याची वग व्याला असये तां
त्याचा.

वसणें (धा. ना.) कोणी कोणक स्थ-
ळीं राहणें. २ ग्राम, देश, इ०-
कांनीं वसतीनें युक्त होणें.

वसंत (सं. पु. ना.) चैत्र आणि वै-
शाख हे दोन मास मिळून किं० मी-
न मेष ह्या दोन संक्राति मिळून जो
दिमासात्मक काल तो.

वसता (वि०) (प्र०) वरपडा.

वसति (सं. स्त्री. ना.) ग्राम, देश
इ० काहींएक स्थळीं जी मनुष्यादि-
विशिष्ट गृहादिकांची स्थिति तो.
२ काहींएक स्थळीं एकरात्रादि
काल जी स्थिति ती.

वसन (सं. न. ना.) चिरगूट.

वसवसणें (धा. ना.) वसवस शब्द-
पुरःसर क्रोधादि कारणानें कोणका-
नें कोणकाचे भंगावर ओरडणें.

वसात (स्त्री. ना.) वसतिप्रथमाथीं.

२ ओस पडलेला जो गाव इ० तो
पुनः वसविण्याचा जो व्यापार तो.

वसाहत (स्त्री. ना.) वसात.

वसुंधरा (सं. स्त्री. ना.) पृथ्वी.

वसुधा (सं. स्त्री. ना.) वसुंधरा.

वसुमती (सं. स्त्री. ना.) वसुधा.

वसू (न. ना.) नागराचा फाळ, गा-
व्याचें चाक, मुसळ इ० काच्या तों-
डाकडल्या प्रदेशीं जें लेखंडाचें व-
लय वसवितात ते.

वसूल (भर० पु. ना.) सरकार किं०
सावकारलोक इ०कास कुठ्ठीनीं

क्षेत्रचरणादिसंबंधी . देय जें द्रव्य तो किं० त्यापासून आलें जें द्रव्य तें. २ कूळ इ० काकडील द्रव्याचा उगावा ती.

वसोट, टा, टी (स्त्री. पु. ना.)(प्र०)

वसति. २ वसतीचें स्थान. [वसोट.

वसौट, वसौटा (स्त्री. पु. ना.)(प्र०)

वस्त (सं. वस्तु)(स्त्री. ना.) सुवर्णादि-

काचा जो अलंकार ती. २ जिनस

अशा रूपानें विवक्षित जो पदार्थ ती.

वस्तभाव (स्त्री. ना.) अलंकारादि

पदार्थसमुदाय ती.

वस्तवानी (स्त्री. ना.) वस्तभाव.

वस्ताद (भर० पु. ना.) व्या विद्या-

कलादि गुणामध्ये जो पुरा तो त्या-

मध्ये. २ तें विद्यादि शिक्षविणारा

जो तो; परंतु गायन, नृत्य, तालीम,

कुस्ती, अशा कलांचा जो शिक्षक

व्याविषयीच प्रयोग. ३ जो व्याचा

दमनकर्त्ता तो त्याचा.

वस्ती (स्त्री. ना.) वसति.

वस्तु (सं. न. ना.) यच्चयावत् जे प-

दार्थ ते प्रत्येकीं.

वस्तुगत्या (सं. अव्य०) परमार्थतः

किं० विचारानें पाहतां.

वस्तुतः (सं. अव्य०) वस्तुगत्या.

वस्त्र (सं. न. ना.) कापूस, रेशीम,

लॉइकर, इ० काचे तंतु विणून नेसणें,

पांघरणें, इ० उपयोगी करितात जो

रचनाविशेष तें. कोणकास वस्त्रें

होणें म्ह० दिवाणगिरी इ० अधिकार

प्राप्त होणें. [हे कुंडें इ० तें.

वस्त्रपात्र (सं. न. ना.) वस्त्र, भा-

वस्त्रमावरण (सं. न. ना.) वस्त्र, उ-
पवस्त्र, इ० तें.

वहमा (भर० पु. ना.) प्रत्यक्ष अनु-

भव नसतो केवळ हेतुदर्शनावरून

याणें अमुक कर्म केलें असेल, या-

पार्शी अमुक द्रव्य असेल, इ० रूप

कोणकाविषयी कोणकाचे मनात ज्ञा-

ला असतो जो निश्चय तो.

वहाण (स्त्री. ना.) नदी इ० काचा

जो वेगविशिष्ट प्रवाह ती. २ चाल-

तांना पायांस कंटाकादि न लागवे

झणून जी चर्माची पादुका केली

असत्ये ती.

वहावणें (धा. ना.) जलादि प्रवाहात

पडलेल्या पदार्थानें त्या प्रवाहाबरो-

बर जाणें. २ भाषणादि व्यवहारीं

कोणकानें घसरणें.

वहिलें (अव्य०)(प्र०) सत्वर, लीकर.

वहिलेपण (न. ना.)(प्र०) वेग.

वहिवाट (स्त्री. ना.) संसार, जकात,

दिवाणगिरी, राज्य इ० जीं खटलीं

तीं, लेखन, कृषिकर्म, इ० तत्साधन-

भूत व्यापारांनीं चालविण्याचा जो

व्यापार ती. २ शेत, वाडी, वतन,

वृत्ति, अलंकार, इ० जें उपभोग्य

वस्तु त्यातें आपल्या भोग्यकोटींत

वर्तविण्याचा व्यापार ती. ३ देणें,

घेणें, बोलणें, चालणें, इ० व्या य-

थायोग्य क्रिया तद्वारा त्या त्या अ-

र्थाचा संबंध घडे असें जें त्या अर्था-

शीं वर्तन ती.

वही (स्त्री. ना.) बहुल्याचें भोंवती

उतरंडी रचायाकरितां आणितात जो

मळक्याचा समुदाय ती. २ चोपडी.

३ कुपण. ४ (ग्रं०) प्रतिबंध,
भाडकाठी. [शेत, इ० तो.
वहीत (वि०) लागवड जी जमीन,
वहीम (अर० पु. ना.) वहमा.

वळ (पु. ना.) माव्या, कांखा, कान,
यांचे संक्षिप्रदेशीं लांबट असे एक
उठाणू होत असते तो. २ सूत्र, दोर,
इ०कांस जो पीळ असतो तो.
३ (पु. स्त्री. ना.) काठी इ०कांचे
प्रहाराने तदाकार जें शरीरादिकांवर
चिन्ह उठते तो. ती. ४ हात, पाय,
इ०कांस वायूचे उपद्रवाने जो व्यथा-
विशेष उत्पन्न होतो ती. ५ (स्त्री.)
ओळ.

वळकटी (स्त्री. ना.) विछाना, तय्या,
भांधरी, इ०कांची करितात गुंडाळी
ती.

वळगिणें (धा. ना.) (ग्रं०) बोलणें.

वळघ (स्त्री. ना.) (ग्रं०) वेंघ.

वळघणें (धा. ना.) उच्चस्थानादि
कारणामुळे कष्टसाध्य जो कोणेंक
अर्थ त्याचे लाभाविषयीं अतिशयित
प्रयत्नाने त्याजवर झटून पडणें.
२ (ग्रं०) वेंघणें. ३ बसणें.

वळघण (स्त्री. ना.) गृहादिकांचे मू-
ळपायाचे बाहेरला पागेळ्याचे भा-
तील जो प्रदेश तो. २ गृहादिकांचे
पाख्याचा जो अग्रप्रदेश तो.

वळण (सं. वलन) (न. ना.) अक्षर,
चित्र, शरीर, किं० तदवयव, इ०
पदार्थांचे आकाराचे भेदक जे लांबट,
उभार, उंचवट, चापट, थपकट,
इ० अनेक प्रकार ते प्रत्येकीं. २ सं-
सारादि व्यवहारीं वर्तनाविषयीं ला-

गली असत्ये जी वरी, वाईट रीति
तें. ३ कोणेंक मनुष्यादिकांशीं किं०
कोणेंकस्थळीं चालत असतो जो देणें,
घेणें, जाणें, येणें, इ० व्यवहार तद्वारा
त्या मनुष्यादिकांची आणि आपली
असत्ये जी साहजिकपणें व्यवहार-
संबंधिता तें. ४ नदी इ०कांचें पाणी
इच्छितस्थळीं न्यावयासाठीं बांधितात
जें धरण तें. ५ मार्ग, काठी, इ०-
कांस सरळपणा सुटून धनुष्याकार
आली असत्ये जी वक्रता तें. ६ इष्ट-
प्राप्ति आणि अनिष्टनिरसन यांचे उ-
पयोगी दरवार इ०कांचे ठायीं बांधित
असतात जें संधान तें.

वळणें (धा. ना.) स्थितिमान् किं०
गतिमान् जो कोणेंक मनुष्यादि अर्थ
त्याचे स्थिताचा किं० गतीचा को-
णेंक दिशेकडे असतो जो रोंख, तो
तदितर दिशेकडे होई असे त्या म-
नुष्यादिकानें फिरणें. २ कोणेंक दि-
शेकडे रोंख धरून चाललेले जे म-
नुष्य, गुरें इ० त्यांस कोणेंकानें
इच्छित इतर दिशेकडेस रोंख होई
असे फिरविणें. ३ गुरें, शेळ्या, इ०
गुराखी इ०कांनं चारापास नेणें, आ-
पणें, इ० व्यापारानें रक्षिणें. ४ अ-
क्षर, चित्र, इ०कांनं विवक्षित वळ-
णानें विशिष्ट होणें. ५ अक्षरादिक
वळणशुद्ध निपायाजोगें हस्तानें त्या
व्यापारीं घटले जाणें. ६ वायूच्या
उपद्रवानें हात, पाय, इ०कांनीं वि-
लक्षण व्यथाविशिष्ट होणें.

वळवळ (स्त्री. ना.) सर्प, काडू, इ०
जे प्राणी त्यांचे अंगास मोडी पडत

असें जें चलनवलन तो. २ मनुष्या-
दिकानीं या कुशीहून त्या कुशीस
वळवें, त्या कुशीहून या कुशीस व-
ळवें, इ० रूप जे त्याचें चलनवलन
तो. ३ कोणेंक विषयींची अंतःकर-
णास लागत्ये चटपट तो. ४ दुसऱ्या-
चा कोणेंक व्यापार पाहणें इ० का-
रणामुळें अंतःकरणाचे ठायीं तें तें
करावें, अन्यथा चैन पडूं नये असा
उत्पन्न होतो काहीं विकारविशेष
तो. ५ वळावळ.

वळसा (पु. ना.) वेदा. २ (प्र०) ग-
लबला. ३ घोंटाळा. ४ उपद्रव.

५ फेरा, झपाटा. ६ अडचण.

वळसें (वि०) (प्र०) अधिक.

वळही (स्त्री. ना.) (प्र०) गंज.

वळी (स्त्री. ना.) घोंडे इ० कांचे पा-
ठीस खोगोर इ० न लागवें. झणून
त्याचे खालीं घालायाकरितां उशी-
सारिखे दोन अवयव एकत्र शिवून
करितात जो पदार्थविशेष तो.

२ वळकटी. ३ (प्र०) वेग.

वळू (पु. ना.) घोड्या काढवायाक-
रितां नियुक्त केला असतो जो घो-
डा तो.

वक्षस्थल (सं. न. ना.) उरस्थल.

वाई (अव्य०) (प्र०) वाया, व्यर्थ-
पणानें.

वाईलें (वि०) (प्र०) निराळें, भिन्न.

वाईट (वि०) पाहिजे ते गुण नाहींत,
आणि नसावे जे गुण ते ज्यामध्ये
आहेत, असा जो पदार्थ तो.

वाडगा (वि०) (प्र०) वाडगा.

वाउधान (न. ना.) (प्र०) व्यवधान.

वाउर (वि०) (प्र०) वाईट. २ वाडगा.

वाक् (सं. स्त्री. ना.) वाणीप्रथमार्थी.

वांकडा (वि०) उज्ज् शब्दार्थाचा प्र-

तिपक्षी तो. कोणेंकाचें कोणेंकाशीं

वांकडें पडणें, असणें म्ह० त्याचा

त्याचा विरुद्धभाव पडणें, असणें

किं० परस्परांनीं विरोधी असणें.

कोणेंकाचें वांकडें पाऊल पडणें म्ह०

त्याचे हातून कदाचित् परदाराग-

मनादि एकादें दुष्कर्म घडणें.

वांकडातिकडा (वि०) वांकडा इ० तो.

वांकण (न. ना.) मार्ग, नदी, काष्ठ

इ० पदार्थास भनुष्याकार असत्ये

जी वक्रता तें.

वांकणें (भा. ना.) वृक्ष, शरीर, इ०

पदार्थांनीं वक्रताविशिष्ट होणें.

२ मनुष्यादिकानें औद्धत्य सोडून

नम्र होणें. [तृतीयार्थी.

वाकज (अर० वि०) माहीतद्वितीय-

वाका (अर० पु. ना.) सरकार,

पंच, इ० कांस निवेदनीय जें स्वस्व-

व्यवहारसंबंधी इत्थंभूत वर्तमान तो.

वांकुडी (स्त्री. ना.) (प्र०) पावसा-

ची दाट जी सर ती. [२ चेष्टा.

वांकुलिया (स्त्री. ना.) (प्र०) निंदा.

वांकुल्या (स्त्री. ना.) कोणेंकानें खि-

जावें झणून त्याचे पुढें हात नाचवि-

णें, किं० वेडीं वांकडीं तोंडें विचक-

णें, अ० त्याच्या, काहीं वांकडें चा-

लणें, तोत्रें बोलणें, इ० रूप ज्या

खोडी असतील त्याचा अनुकार

करणें, इ० ज्या चेष्टा त्या.

वाकें (वि०) (प्र०) चांगलें.

वांकोण (न. ना.) (प्र०) वांक.

वाक्य (सं. न. ना.) एका क्रियेश क्रियाकारकभावादि संबंधानें अन्वि-
त होणारीं जीं अनेक पदें त्यांचा
त्या क्रियापदानें विशिष्ट समुदाय तें
२ धर्मशास्त्रादिसंबंधीं शास्त्रार्थवद्
जो गद्यपद्यत्मक पदसमुदाय तें
वाक्यदीप (सं. पु. ना.) (प्र०) य-
थार्थ अशीं वाच्यें तो.

वाखती (स्त्री. ना.) (प्र०) भक्ति.
भजन. २ चिता.

वाखल (स्त्री. ना.) क्षुधा इ० कार-
णानें पोटास पडत्ये जी खळी ती.

वाखा (पु. ना.) मोडशी, हगवण.
पोटूसूळ, इ० रोगानी प्रकृतावस्था
पालून जी काहीं विकृति हास्ये तो.

वाखाणा (पु. ना.) (प्र०) व्याख्यान.
२ स्तुति. ३ उखाणा.

वाखारी (स्त्री. ना.) (प्र०) दुकान.

वाखोरा (पु. ना.) (प्र०) घर.

वाग (स्त्री. ना.) जाणें, घेंणें, वसणें,
उठणें, इ० व्यापारांनीं सव्यापारणें
जें कोणकाचें कोणकस्थळीं वर्तन ती.

वांग (पु. ना.) सोनें, रुपें, इ० कांस
मोरचून, शिसें, इ० कांचा संबंध अ-
सल्यामुळें त्यांजवर जो काळा डाग
भारितो तो. २ मनुष्याचे मुखादि-
प्रदेशीं जन्मतोच असतो किं० का-
लांतरानें उठतो जो काळसर डाग
तो. ३ धातुमय पात्रावर जे हा-
तोळ्याचे ठोके असतात ते प्रत्येकीं.

वागणूक (स्त्री. ना.) वाग. २ कोणे-

कस्थळीं कोणकानें वागवून घेतल्या-
मुळें जी कोणकाची नांदणूक ती.

वागणें (भा. ना.) कोणक मनुष्यादि-
कानें गृहादिस्थलरूप किं० राह्य-
कारभार इ० व्यवहाररूप जें अ-
धिकरण त्याचेठायीं निजणें, वसणें,
उठणें, दिडणें, पोठणें, चालणें, लि-
हिणें, इ० यथायोग्य स्वस्वव्यापार
करीत वर्तत असणें. २ अंतःकरणांत
कामक्रोधादि, किं० कोणक वरी वा-
ईट गोष्ट किं० जनांत कोणक धर्म,
किं० चाल इ० अर्थानीं त्या त्या
अधिकरणां वर्तत असणें.

वागवणें (भा. ना.) गर्भ, भोंवें इ०
कानें त्यांचा भार संभळून वाहणें,
२ चाकर इ० कांस वागवून घेंणें
इ० त्यांसून कार्यादिकांत काहीं
अंतर पडलें असता त्याप्रिथी क्ष-
मा करून निभावणी होई असें सं-
भाळून घेंणें. [२ सारखेपणा.

वागारा (पु. ना.) (प्र०) वागुरा.

वागारें (न. ना.) (प्र०) वागदोर.

वागुरा (पु. ना.) प्रारब्धाचें जाळें.

वागुल (पु. ना.) (प्र०) प्रयंच.

वागेक (पु. ना.) (प्र०) वेग.

वागदोर (पु. ना.) सारब्धाचे हा-
तांत असतात घोड्याचे दोर ते.

वाग्ब्रह्म (सं. पु. ना.) (प्र०) वेद.

वाग्विलासिनी (सं. स्त्री. ना.) सरस्वती.

वाग्शून्य (सं. वि०) वाचाहीन, मुका.

वाघर (स्त्री. ना.) आरण्यक जे हरि-
णादि पशु त्यांस भरायाचे उपयोगी
जें जाल असतें ती.

वाघी (स्त्री. ना.) वाघ्याची भंडार

ठेवण्याची वाघाचे कातळ्याची पिशवी
बी. २ वाघाचे तोंडाची खरेनें चाल-
णारी नौका ती,

वाघुरा (स्त्री. पु. ना.) (प्र०) जाळें.

वाचणें (धा. ना.) लिहिलेला ग्रंथ,
अक्षरें, इ० पाहून तीं त्याप्रमाणें
उच्चारणें.

वांचणें (धा. ना.) जगणें.

वाचा (सं. स्त्री. ना.) वाक.

वाचादत्त (सं. वि०) वाचनें दिला
जो कोणकास काही अर्थ तो.

वाचाल, ल (सं. वि०) अपयोजकप-
णे मनस्वी भाषण करण्याचा व्याचा
स्वभाव तो.

वाची (स्त्री. ना.) (प्र०) विस्तार,

वाच्यांश (सं. पु. ना.) (प्र०) वाचनें
बोलायाजोगा जो अंश तो.

वांच्छा (सं. स्त्री. ना.) इच्छा.

वाज (पु. ना.) (प्र०) श्रम.

वाजट (वि०) (प्र०) व्यर्थ, निर्फळ.

२ वाचाल. ३ वाद्या,

वांजट (वि०) (प्र०) वाजट प्रथमार्थी.

वाजटां (अव्य०) (प्र०) अकार्ली.

वाजणें (धा. ना.) वाद्यादिकानें श-
ब्दयुक्त होणें. २ काहीएक गुप्त गोष्ट
प्रसिद्धतेस येणें. थंडी, होंव, वा-
जणें म्ह० लागणें.

वाजतगाजत (अव्य०) वाद्य, गर्ज-
नाप्रधान समारंभानें जाणें, येणें,
मिरवणें, इ० कांचें वि०.

वाजवी (वि०) न्याय.

वाजा (वि०) (प्र०) नीट.

वाजी (सं. पु. ना.) घोडा.

वाजी (स्त्री. ना.) (प्र०) अपवाद.

२ कंटाळा, त्रास. ३ बोभाट.

वांझ (स्त्री. ना.) वंध्या.

वाझाटी (स्त्री० ना.) (प्र०) कल्पना.

वाट (स्त्री. ना.) मार्ग. काहीएक

गोष्टीची होत्ये जी गति तिस प्रसंग-

विशेषीं म्हणतात. कोणकानें कोणे-

काची वाट पाहणें म्ह० मार्गप्रतीक्षा

करणें. वाट मारणें म्ह० वाटेनें जा-

णारा जो मनुष्य, जिन्नस, इ० तो

विवक्षित स्थळीं न जाऊं देतो मध-

चेमध्ये लुटून घेणें. काहीएक वाटे-

वर पडणें म्ह० फुकाचें लागणें,

निषेधविषयीं प्रयोग.

वाटकोळ (अव्य०) बहुतवेळपर्यंत.

२ (पु. ना.) बहुत जो वेळ तो.

वाटचाचोर, वाटचाचोर (पु. ना.)

अमुक वस्तूची अमुक प्रमाणक

किंमत भलता कोणीएक देखील असें

बोलायाचे प्रसंगां भलत्या कोणास

म्हणतात.

वांटाणी (स्त्री. ना.) काहीं द्रव्यादि

पदार्थ वाटण्याचा व्यापार तो. २ त्या

व्यापारानें झाले जे पृथक् पृथक् वि-

भाग ते प्रत्येकीं.

वांटाणें (धा. ना.) द्रव्यादिरूप को-

णेक अर्थाचे अनेक विभाग अनेक

विभाग्याशीं संबद्ध होत अशा प्रका-

रें तो अर्थ विभक्त करणें किंवा को-

णेक अर्थ अंशतः अंशतः अनेक

विभाग्याशीं संबद्ध करणें.

वाटणें (धा. ना.) पाटा इ०कावर वाटेय (पु. ना.) (प्र०) विषय.

काहीं पदार्थ घालून तो बरवटा इ०काचे फिरविण्याने पाहिजे तसा बारीक करणें. २ कोणेक गोष्टीचा निर्णय व्हावा ह्मणून ती गोष्ट अनेकानीं मिळून विचारपूर्वक घोळणें. ३ कोणेक अर्थ हा बरा, हा वाईट, हा होईल, हा जाईल, हा अमुक, इ० कोणेक रूपेंकरून मनोवृत्तीने घेतला जाणें. ४ कोणेक गोष्ट इच्छाविषय होणें.

वाटव (पु. ना.) (प्र०) वाटीव.

वाटवधा (पु. ना.) (प्र०) अडथळा.

वाटवा (पु. ना.) सराफ इ०कांची द्रव्यादि ठेवायाची आकारविशेषाची पिशवी आहे तो.

वाटसरू (पु. ना.) स्वकीय गृहादि स्थळापासून निघून देशांतरास किं० ग्रामांतरास जावयास मार्ग लागला आहे जो तो. [करणारें होणें.

वाटहोणें (धा. ना.) (प्र०) स्तुति वांटा (पु. ना.) एका पदार्थाचे जे अनेक अंश ते प्रत्येकीं.

वाटाडी, वाटाड्या (पु. ना.) मार्ग दाखवायासाठीं बरोबर जो कोणी माहीतगार घेत असतात तो.

वाटावाट (स्त्री. ना.) कोणेक गोष्टीतील तात्पर्यार्थ समजावा इ०कारणास्तव अनेक शंकातर्कादिपूर्वक घोळ्योळून जी चौकशी ती.

वाटिका (सं. स्त्री. ना.) फुलझाडे इ०काचा जो वाग ती. [२ वळ.

वाटीव (स्त्री. ना.) (प्र०) पुरुषार्थ.

वाटोळा (सं. वर्तुल) (वि०) मध्यवर्तुपासून सभोवताल्या परिधीशीं अंतर सारखें असतें असे आकाराचा जो दगड, स्थळ, इ० पदार्थ तो किं० तो त्याचा आकार. २ लांबट असून गोल असा जो काठी, नळकाडे, इ० पदार्थ तो. कोणेकाचे वाटोळे होणें म्ह० नाश व्यथादि होऊन काहीं राहिलें नाहीं अशी अवस्था होणें.

वाड (न. ना.) वाडें. २ (वि०) (प्र०) थोर, मोठें. ३ अधिक.

वाडपण (न. ना.) (प्र०) थोरपण, मोठेपण. २ अधिकपण.

वाडव (पु. ना.) (प्र०) वडवानळ. २ (सं. पु.) ब्राह्मण.

वाडवेळ (पु. ना.) (प्र०) उशोर.

वाडा (पु. ना.) श्रामंत लोकांचें जें मोठें घर तो. २ गुरें, शेळ्या, मेंढ्या, इ० बांधायाकरितां जें वेगळें घर केलें असतें तो.

वाडी (स्त्री. ना.) वागायती जमीनीचे आवारादिरूप सीमाचिन्हांनीं जे अनेक विभाग केले असतात ते प्रत्येकीं ती. २ मळगावाचे शेजारीं शेत भात इ०काचे सोईनें गृहादि बांधून जी वस्ती होत्ये ती त्या गांवाची.

वाडेकोड (न. ना.) (प्र०) मोठी आवड. २ मोठें कपट. ३ (वि०) कोटोपट. [आवडेनें.

वाडेकोडें (अव्य०) (प्र०) मोठ्या वाढ (सं. वृद्धि) (स्त्री. ना.) मनु-

प्यादिकांचे शरीराची उत्पन्न झाल्यापासून सारूप्य येई तो उत्तरोत्तर होत चालली असत्ये जी वृद्धि ती. २ व्या धान्यद्रव्यादि पदार्थांचे संख्याप्रमाण निर्णीत असते ते धान्यादि पुनः मोजिले मापिले असता मापाचा कमीपणा इ० कारणाने पहिल्यापेक्षा काहीं अंशाने होवें जे अभिव्यक्ती ती किं० तो अंश ती. ३ (न. ना.) वाढे.

वाढण (न. ना.) पात्रादिकांवर परिवेषण करायासाठी घेतले जें भाकर, भात, इ० द्रव्य ते किं० ते परिवेषण करण्याचा व्यापार ते. २ न्हाणवलीस भोजनार्थ सोयरेभायरे किं० शेजारीपाजारी यांजकडून पक्कान्नादि अन्नविशिष्ट जें पात्र येते ते. ३ अन्यत्र जाऊन भोजन करायाकरितां अन्न वाढलेलें जे कोणकास पात्र देतात ते.

वाढणें (धा. ना.) भक्ष्यभोज्यादि पदार्थ भोजन करायाचे पात्रांत घालणें. २ भिक्षा, तेल, पाणी, इ० पदार्थ झोळी, समयी, पानपात्र इ० कांत घालणें. ३ कोणक पदार्थाने पूर्व प्रमाणपेक्षा अधिक प्रमाणाविशिष्ट होणें किं० विवक्षित प्रमाणाशीं तुल्यता होऊन काहीं अतिरिक्त होणें. ४ काजळ, कुंकू, धान्य, इ० पदार्थांविषयीं संपूर्ण हा शब्द अभद्र असें मानून त्या अर्थी या धातूचा प्रयोग प्रायः स्त्रिया करितात. ५ वाढणद्वितीयार्थी.

वाढवा (पु. ना.) वाढद्वितीयार्थी.

वाढी (स्त्री. ना.) सावकारापासून आपले गरजेस्तव धान्यादि कर्ज घेतलें असता त्याबद्दल व्याजाचे स्थानीं मूळ द्रव्यापेक्षा अधिक जें धान्यादि बोलीप्रमाणें द्यावें लागतें ती.

वाढीदिढी (स्त्री. ना.) वाढीचे बोलीनें कोणी करितो जो व्यवहार ती. वाढीव (स्त्री. ना.) (ग्रं०) कीर्ति.

वाण (सं. वायन) (न. ना.) व्रतादि अंगवेंकरून नारिकेलादि फलें किं० सौभाग्य द्रव्यें, किं० पक्कानें, इ० द्रव्यें वंशादिकांचे पात्रांत घालून ब्राह्मणास किं० सुवासिनीस जें देतात ते. २ (पु. ना.) शरीर, वस्त्र, इ० संबंधी जो काळा, पिंयळा इ० वर्ण तो. ते. ३ (स्त्री.) संसारादिकांत कोणक पदार्थाची जी न्यूनता ती. ४ (ग्रं०) ठसा.

वाणणें, नें (धा. ना.) वर्णन करणें.

वाणिज्य (सं. न. ना.) उदीमव्यापाररूप जें कर्म ते.

वाणी (सं. स्त्री. ना.) शब्दाचे उच्चारस साधनभूत जिह्वानिष्ठ शक्तिविशेषात्मक जें कर्माद्रिय किं० त्याची अभिष्टात्री जी देवता ती किं० निजगासून उत्पन्न होतो जो वर्णात्मक शब्दसमुदाय ती. २ (सं. वणिक्) (पु. ना.) बिंग, जिह्मिह्म, गूळ, इ० जिन्नस विकणारा जो दुकानदार तो. ३ (स्त्री.) (ग्रं०) वाण किं० तोटा. ४ (अव्य०) कोणक अर्थाशीं सदृश होई असें होणें, असणें, इ०कांचें वि०.

वाणीउदमी (पु. ना.) वाणी, ता-
बोळी इ० तो.

वाणीबकाल (पु. ना.) वाणीउदमी.

वाणेंउमट (पु. ना.) (ग्रं०) अनेक
प्रकार.

वात (सं. वाँच.) (स्त्री. ना.) दिवा
लावणें इ० कांसाठीं कापूस, मूत,
वस्त्र, यांचा पीळ पालून जो तूतू-
सारखा अवयव करतात तो.
२ (सं. पु.) वायु.

वातट, ड (वि०) ब्याचे अंगीं खुस-
खुशीतपणा इ० नाहीं, अनएव तु-
टतां तुटत नाहीं असा जो पोळी इ०
पदार्थ तो. २ दुसऱ्यानें कितीही
बिकारिलें, निषेधिलें, असनाई अव-
मान न मानितां, त्याशीं न तुटतां,
निर्लज्जपणें भाषणादिव्यवहार कर-
ण्याचा स्वभाव ब्याचा तो मनुष्य,
किं० ब्याचें तसें भाषण तो.

वातायन (न. ना.) (ग्रं०) खिडकी.

वाताहत, हात (स्त्री. ना.) जमलेला
जो संसार, व्यवहार, फौज, गांव,
इ० त्याचे अवयव लुटणें, नागवणें,
वाऱ्यानें उडणें, पळणें, मरणें, इ०
कारणानें चहोंकडे झाल्यामुळें होतो
जो त्या संसारादिकांचा विवर्ष ना.

वांति (सं. स्त्री. ना.) भक्षिलेल्या पदार्-
थांचें पित्तोभादि निमित्तानें जें मु-
खाकडून उलटें बहिःपतन होतें ती.
२ तीणेंकडून पडतें जें अन्नादिक ती.

वातूल, ल (वि०) बहूनकरून पोटा
फुगावें, मलशुद्धि साफ होऊं नये,
इ० रूप वातविकृतिविशिष्ट प्रकृति,

किं० शरीर तो. २ ब्याचे भक्षणानें
पोटा फुगावें इ० वातविकृति होत्ये अ-
सा जो पावटा, हरभरा, उडीद, दे-
वडागर इ० पदार्थ तो.

वाद (सं. पु. ना.) कोणेंकडे विषयावि-
षयीं उभयता परस्पर विप्रतिपन्न
होऊन आपआपला पक्ष स्थापना-
विषयीं वाग्व्यापारानें करितात जें भा-
डणें तो. २ कोणेंकडे अर्थाचे निर्ण-
यादिकांसाठीं परस्परानें जें प्रक्षोत्त-
रादिरूप भक्षण तो.

वादविवाद (सं. पु. ना.) वादप्रतिवाद.

वादळ (न. ना.) वृक्ष मोडावे, गलव-
ते बुडावीं, घें पडावीं, धुरळा उ-
डावा, इ० अनर्थ व्हावयाजोगा होतो
जो वायूचा अतिशय तें.

वादी (सं. पु. ना.) कोणेंकडे अर्थावि-
षयीं विप्रतिपन्न होऊन वाद कर-
णारे जे उभयता ते प्रत्येकीं. २ का-
हीएक निमित्त कल्पून वाद हांगण्याचा
स्वभाव ब्याचा तो किं० वाद सांग-
ण्याविषयीं जो कुशल तो. ३ वादानें
जो अर्थ सिद्ध करण्याविषयीं अभि-
मान धरिला आहे ब्याणें तो तद्वादी.
४ (स्त्री.) वचनादि उपयोगी दाला-
साद्विखालावट जो चर्माचा तुकडा तो.
वादीकुडें (न. ना.) (ग्रं०) वादीचें
कोडे अ० खेळ तें.

वाद्य (सं. न. ना.) वाजवायाचे उप-
योगी जो मृदंग, वीणा, सनई, न-
गारा, इ० पदार्थ ते प्रत्येकीं.

वांधा (पु. ना.) देणें, घेणें, इ० व्य-
वहारीं उलगडा न होतो राहत्ये जी
वादविषयिता तो.

वाधावणें (धा. ना.) (प्र०) मूळधा-
डणें. २ (न. ना.) मौन.

वाधावा (पु. ना.) (प्र०) मूळ आ-
ल्याची सूचना. २ भागमन. ३ अ-
रुणोदय.

वानगी (स्त्री. ना.) ब्या पदार्थाची
परीक्षा चाखून होत्ये त्या विशिष्ट
पदार्थाची परीक्षा करायकरिता त्या-
तून घेतात जो थोडा अंश तो. २ हुं-
गून, ऐकून ब्या विषयाची परीक्षा
होत्ये असे जे अत्तर, गुलाब, गाणें,
इ० विषय त्याविषयीही प्रयोग हो-
तो. ३ जकातदार इ० कोस उदमी
लोक, तसेच ब्याचा मळा, बाग,
इ० आपण खंडानें केला आहे, त्या
धन्यास ते माळी इ० जकात, सारा
याशिवाय ऐन जिनसाच्या बेलीप्र-
माणें देतात जो अंश तो.

वानवसा (पु. ना.) (प्र०) माजघर.
२ भोजनशाळा.

वानवसे (अव्य०) (प्र०) क्षणभर.

वानवा (पु. स्त्री. ना.) काहींएक
गोष्टीविषयी होईलच, किं० नाहीच
होणार, इ० एकरूपेकरून निश्चय
न होता असतें जें द्विविध तो. ती.
२ त्या द्विविधाचा निरास होऊन
होय, किं० नाही, असा कोणेंक
गोष्टीविषयी एकरूपतेचा निश्चय
तो. ती. ३ वर्णन.

वानी (स्त्री. ना.) (प्र०) कस. २ मोल.

वापरणें (धा. ना.) वरत्न, शरत्त, पा-
त्रादि पदार्थ, पापरणें, तोडणें, धा-
न्यादि साठवणें, इ० जो त्याचा त्या-

चा योग्य व्यापार त्याचेठायी लावणें.
२ वागणें प्रथमार्थी.

वापी (सं. स्त्री. ना.) विहीर.

वापिक (पु. ना.) (प्र०) कुलधर्म.

वाफ (सं. बाण) (स्त्री. ना.) अग्नि,
सूर्यकिरण, इ० तेजःसंयोगानें तप्त
जो पाणी इ० आर्द्र पदार्थ त्यापासून
जो धुरासारखा अंश निघतो तो.
२ (प्र०) विधियुक्त कर्म.

वाफा (पु. ना.) वाग्वा, मिरच्या, को-
थिबीर, ऊंस, इ० जिवन कराय-
करिता पाणी लावायाचे सोईचीं च-
तुष्कोणाद्याकार करितात जीं अनेक
क्षेत्रें तीं प्रत्येकीं.

वाफारा (पु. ना.) काहीं औषधिप-
दार्थ शिजवून त्याचे वाफेचा जो
शरीरास किं० त्याचे अवयवांस घे-
तात शोक तो.

वामळ (स्त्री. ना.) आभाळें यावीं
त्यामुळें नष्ट ऊन पडूं नये, काहीं गा-
रठा पडावा अशी जीं एकाद्या दिवशीं
कालावस्था होत्ये ती.

वामा (सं. स्त्री. ना.) (प्र०) वायको.

वामाळ (स्त्री. ना.) वामळ.

वामी (सं. स्त्री. ना.) (प्र०) घोडी.

२ (वि०) वाममार्गी.

वाय (वि०) (प्र०) वायी.

वायकळ (वि०) ब्यामध्ये जमेस ध-
रायाजोगा अंश नाही असें जें भा-
षणादि तो. [हेणें.

वायचळणें (धा. ना.) वेव्यासारिखें

वायदा (अर० पु. ना.) मी तुला अ-
मुकवेळीं अमुक देईन, तुजें अमुक

काम करीन, इ० रूप जो कोणेंक गोष्टीविषयीं दुसऱ्याशीं कालनियम करितात तो.

वायवार (पु. ना.) भात गोळा इ० न घालिवा जो नुसता दारू घालून तोफ इ०काचा वार काढितात तो.

वायवस (वि०) (प्र०) लटिका.

वायस (सं. पु. ना.) कावळा.

वायां, वायां (वि०) व्यर्थ.

वायाणी (वि०) (प्र०) वाया.

वायाणें (वि०) (प्र०) वायाणी.

वायु (सं. पु. ना.) रूपरहित असून ज्याचा स्पर्श होतो असें पंचमहाभूतांतील एक भूत आहे. २ त्याचाच अंश शरीरांत दोषरूपी असतो तो. ३ त्याचे क्षोभांनें होत्ये जी विकृति तो.

वार (स्त्री. ना.) मनुष्यादिकांचा जो गर्भ त्याचें वटेन तो. २ (पु. ना.) तरवार इ० शस्त्रांचे प्रहारानें शरीरावर होतो जो छेद तो. ३ सूर्योदयापासून सूर्योदयपर्यंत अहोरात्रात्मक जे दिवस ते प्रत्येकीं. ४ कोणेंक भिक्षुक इ०काची एकाचेच घरीं भोजनाची सोय होत नाहीं छानून अनेकांचे घरीं भोजनाविषयीं नियमित केला असतो जो एकेक दिवस तो प्रत्येकीं. ५ (अव्य०) वेळा, प्रायः संस्कृत शब्दापुढें योग होतो. ७० एकावार, द्विवार, शतवार इ०.

वारट (पु. ना.) (प्र०) अंत, शेवट.

वारण (सं. पु. ना.) इत्ती. २ (न.) कोणेंकास कोणेंक कर्मापासून मागे फिरविण्याचा व्यापार तें.

वारणें (धा. ना.) निवारणें. २ हस्तादिंकेंकरून मक्षिका हाकणें. ३ कण फेडणें. ४ मनुष्यानें मरणें या अर्थी संकेतानें म्हणतात. ५ मोरचेल, चवरी. इ० देवता, राजा, इ०कावर धरून हालविणें.

वारंयावैघणें (धा. ना.) (प्र०) वायु जसा भ्रमतो असें मनानें भ्रमणें.

वारसा (भर० पु. ना.) स्थावरादि द्रव्यावर जो कोणेंकाचा स्वत्वसंबंध असतो तो.

वारसी (स्त्री. ना.) (प्र०) वृष्टि.

वारापाणी (न. ना.) आपणास प्रतिबंधक जें कर्ज, जामीनगत, इ० खटलें त्याची जिकडील तिकडे व्यवस्था करून जी निःशेषता तें.

वारावार (स्त्री. ना.) ऋणकरी, सरकार, देवता, इ०काचें जें देणें, घेणें, इ० खटलें उरकायाचें असतें तें जिकडील तिकडे देऊन, घेऊन तोडून, टाकण्याचा जो व्यापार तो.

वारासार (स्त्री. ना.) गृहादिकांत पडलेला जो पात्रादिकांचा पसारा तो व्यवस्थेनें जिकडला तिकडे ठेवण्याचा व्यापार तो. २ वारावार.

वारि (सं. न. ना.) उदक.

वारिका (स्त्री. ना.) (प्र०) वेग.

वारिकें (न. ना.) (प्र०) कोरकू.

वारिज (सं. न. ना.) कमळ.

वारीस (भर० पु. ना.) वारिसदार. २ (अव्य०) येणें याच्या योगीं प्रयोग, वांट्यास.

वारू (पु. ना.) घोडा.

वाळूळ (न. ना.) मुंग्यानीं केलेले मातीचे राहायासाठीं पोकळ घर ते, ज्यात प्रायः सर्व राहातो. २ एक वण रोग आहे. ३ वाळाप्रथमार्थी.

वारें (न. ना.) गतिमान् जो वायु ते. कोणकाचे शरीरावयवावरून वारें जाणें म्ह० वायुविकृतीनें तो तो अवयव निर्जाव होऊन निरूपयोगी होणें. २ कोणकाचे अंगीं कोणक देवतेचें खेळत असतें जें अंशतः स्वरूप ते. ३ कोणकाचे अंगीं विद्या, कला, किं० सरकाराभि-कार, इ०कांचें प्रवृत्तिप्रयोजक वा-यात असतें जें स्वरूप ते.

वार्ता (सं. स्त्री. ना.) अमुक स्थळीं अमुक झालें, अमुक दिवशीं अमुक होणार, इ० रूप जो कोणक व्यव-हार त्याची वाचक जी गोष्ट ती. कोणक गोष्टीची वार्ताही नसणें म्ह० त्या गोष्टीचा सुनरी अभाव असणें असा अर्थ.

वार्धा (स्त्री. ना.) (प्र०) वृज्जन्मवृष्टि.

वाऱ्याचीमोट (स्त्री. ना.) युक्त्याद्वि-रूप जें एक साधन तेंणेंकरून अ-नेकांचें विवक्षित कार्यादिकासाठीं व्याकलन होण्याविषयीं साहित्यभूत जें त्या अनेकांस काहीं तरी एक वधारण असावें ते नसल्यामुळें उक्त प्रकारें व्याकलन करण्याची दुःश-कता वर्णायाचे प्रसंगां त्या अनेका-भक्त अर्थास म्हणतात.

वालभ (स्त्री. ना.) (प्र०) आवड, प्रीति. २ तद्रूपता.

वालीप, वालीफ (वि०) तंतूंचा वा-

रीकरण, निर्बलपणा, इ० कारणा-मुळें घटमूट नव्हे असें जें वरत इ० तो. २ (प्र०) (स्त्री. ना.) गवसणी. वालेंदुलें, वालेंहेदुलें (वि०) (प्र०) युग्मरूप.

वावगा (वि०) अयोग्यनाप्रयोजक जो कोणक दुर्गुण तेंणेंकरून विशिष्ट जो कोणक मनुष्य, वस्त, पात्र, इ० पदार्थ तो किं० न्याय्यरितीस विरु-द्ध जें आचरण, भाषण इ० तो. २ ज्याचें काहीं काम नाहीं असा केवळ निरर्थक अर्थ तो.

वावटणें (धा. ना.) (प्र०) विश्राम पावणें. २ ओहोटणें. ३ विरामपावणें.

वावटळ (स्त्री. ना.) मंडलाकार भ्र-मण पावतो जो मोठा वारा तो.

वावडा (वि०) पावडा, लांक, काळा भोंपळा, इ० जो वातूळ पदार्थ तो. २ ज्या रोगास जो अवय्वभूत पदार्थ तो त्या रोगास. ३ ज्या व्यवहा-राविषयीं प्रतिकूल जो भाषादि को-णक अर्थ तो त्या व्यवहारादिकास.

वाँवंडा (वि०) कोणक क्रियादिकाचा ज्या क्रमस्थित अर्थावर अनुक्रमानें संबंध होत चालला असतो तो संबंध न होतो त्या क्रियादिकानें अतिक्रम-लगेला जो कोणक अर्थ तो.

वावनी (पु. ना.) (प्र०) घोर.

वावर (न. ना.) जेत, मळा इ० करावयाजोगी जी जमीन तिचा वि-वक्षित मर्यादेनें मानिला जो विभाग ते. २ (पु०) झाडणें, सारवणें, इ० रूप गृहकृत्यसंबंधी नोटनेट-केपणा करण्याचा व्यापार तो. इ०.

- वावरणें (धा. ना.) घर, शेत, इ०- वासरमणि (सं. पु. ना.) सूर्य.
 काचेठायीं करायाचे असतात जे वासलात (भर० स्त्री. ना.) भालेला
 झाडणें, सारवणें, बेणणें, इ० उद्यो- वसूल, झालेला खर्च, इ० मांडाया-
 ग ते करीत त्या त्या स्थळीं असणें. करिता एक प्रकारची रेष काढितात
 २ (प्र०) फिरणें, भटकणें. ३ घालणें. ती कोणक गोष्टीस वासलात लावणें
 वावरिजैणें (धा. ना.) (प्र०) व्यवहारणें. म्ह० तपशील लावणें.
 वावली (स्त्री. ना.) (प्र०) विस्तार. वासव (सं. पु. ना.) (प्र०) इंद्र.
 वावसें (वि०) (प्र०) व्यर्थ. वासिपणें (धा. ना.) (प्र०) वचकणें,
 वावी (स्त्री. ना.) (प्र०) गणक्षद्वार. भिणें. [वचक. २ काळ, मृत्यु.
 वास (पु. ना.) फूल इ० पदार्थाचे वासीप, पू (पु. ना.) (प्र०) भय,
 अंगचा वरा किं० वाईट गंध तो. वास्तव्य (सं. न. ना.) कोणकाची
 २ कोणक अर्थाचा जो लेश तो. कोणकस्थळीं काहींकाळ राहून जी
 ३ वसतिस्थान. ४ कोणकाची को- स्थिति तें.
 णेक स्थळीं काहीं काळ राहून जी वास्तु (सं. स्त्री. न. ना.) राहाया-
 स्थिति तो. ५ (न. ना.) वग्न. सार्तां केलें जें गृह ती. तें.
 ६ (प्र०) सोय. ७ मार्ग, वाट. वास्तुशांत, ति (स्त्री. ना.) नवें घर
 ८ मार्गप्रतीक्षा. बांधिलें असता किं० ओसाड घरांत
 वासणें (धा. ना.) मिटलेलें जें तोंड, वस्ती करायाची असता जी शांति
 डोळे, तंगड्या, इ० तें पसरणें. को- करीत असतात ती.
 णेकाचें वासणें म्ह० दिवाळें निघणें, वाहण (न. ना.) (प्र०) भजन.
 रोजगार बुडणें, इ० दुर्दशा होणें. वाहणें (धा. ना.) पालखी, रथ, गा-
 वासन (न. ना.) कापडाचें दिंड ब्या ठोंडें इ० जें काहीं एक स्थलांतरीं
 वस्त्रांत बांधितात तें वस्त्र. न्यावयाचें ओझें त्यातें त्याचा भार
 वासना (सं. स्त्री. ना.) सर्वाचें वरें आपण संभाळून आपले गर्तीनें गति-
 व्हावें, किं० वाईट व्हावें, किं० इत- विशिष्ट करणें. २ कोणक पदार्थ,
 राचें काहीं होऊ, आपलें मात्र वरें गोष्ट, इ० कांचा भार आपणावर घे-
 व्हावें, इ० रूप निरंतर वाटत अस- ऊन त्यास पडूं न देतां विवक्षित स्थि-
 ण्याविषयीं कारणभूत जे भिन्न भिन्न तीत धरणें. ३ शेत, झाड, घोंडें,
 चित्तस्वभाव ते प्रत्येकीं. २ भमुक बैल, गाडी, गलवत इ० जीं कृषि-
 करावें, भमुक पदार्थ भोगावा, इ० कर्मादि व्यवहारांचीं कारकें त्यातें त्या
 रूप इच्छनें परिणाम पावलीं जी त्या व्यवहाराचा निर्वाहक आपण हो-
 अंतःकरणवृत्ति ती. ३ (प्र०) पाप ऊन त्या त्या व्यवहारीं चालविणें.
 पुण्य बीजरूपानें जिच्यांत असतें ती. ४ देवतासूति, ब्राह्मण, इ० कांचे

भंगावर पूजार्थ गंध, पुष्प, भक्षता, १० पूजाद्रव्ये उचलून ठेवणें. आण, शपथ, १० वाहणें १६० करणें. मनुष्य, पशु, १० देवता १०० कांस उड्डे-
 शून हें सर्वस्वीं त्यांचें भक्षा बुद्धीनें व्यागणें. ५ जलादि सद्रव पदार्थ, किं० वायु, काल, सेना, १० याणीं अनु-
 क्रमं पुढचा अवयव पुढें टकलिला झणजे मागचे अवयवानें तें येत असावें अशे प्रकारें उत्तरोत्तर चा-
 छत असें करणें. ६ बहाणें. ७ (प्रं०) बागवणें, वाळगणें, १०.

वाहन (सं. न. ना.) पालखी, रथ, घोडा, १० जीं यानें तीं प्रत्येकीं. २ उखळ.

वाहर (पु. स्त्री. ना.) (प्रं०) बाधकता.

वाहवा (फा० अव्य०) जसा असावा तसा, अतिशयित चांगला जो कोणेंक विषय त्याचे साक्षात्कारानें विकास व्हावयाजोगा भंतःकरणांत होतो जो आनंद त्याचा हा उद्गार निघतो. २ (स्त्री. ना.) कोणेंकाचा विद्या, कला, १० रूप जो उत्कृष्ट गुण तो लोकांस अनुभूत झाल्यामुळे त्याची वाहवा एतदुद्गारप्रधान लोकांचे मुखें होत्ये जीं प्रशंसा तीस किं० कोणेंकास दुसऱ्यापासून मिळतो जो वाहवा १० प्रशंसाशब्द त्यास झणतात.

वाहाणी (स्त्री. ना.) (प्रं०) मार्ग, प्रवाह, रुढी.

वाहिनी (स्त्री. ना.) (प्रं०) सेना.

वाहिवा (पु. ना.) (प्रं०) कारभार.

वाहील (न. ना.) वाझा नारळ तें.

वाळ (स्त्री. ना.) रुपया १० नाण्यास

त्याचा काहीं दोष प्रकट झाल्यामुळे त्याची व्यवहारांत चलन मोडावी असें घेतें जें हीनत्व ती. २ वाझीत.

वाळणें (धा. ना.) वाहेरून जलादि-
 कामें भिजल्यामुळे किं० भातील रस रक्त यांचे योगानें भाद्र जो पदार्थ त्याणें अग्नि, वायु, सूर्यकिरण, रोग, १० कांच्या योगानें भाद्रितारहित होणें.

२ खिळा १० दृढ वसावा झणून विवक्षित भंगास वळविणें. ३ (प्रं०) निषिद्ध करणें, निरास करणें, टाकणें.

वाळंबा (पु. ना.) चाचड झणून मुंगळ्यासारखा प्राणी आहे तो. २ वाळवी झणून प्राणी तो.

वाळवंट (न. ना.) नदी, समुद्र, ओ-
 दा, यांचे कण्ठाबाहेर जीं बालुका-
 मय भूमि असत्ये तें.

वाळवी (स्त्री. ना.) वरतकाष्टादिकांस खाऊन नाश करणारी अशी एक क्षुद्रजाति आहे. २ तरूण जो काष्ठ, वरत, १० कांस रोग लागतो ती. ३ उत्तरोत्तर क्षीणता येण्यास कारण-
 भूत जें शरीरास रोग, चिंता, १० किं० राव्यादिकांस शत्रुसंबंधादि जड-
 ते त्यास झणतात.

वाळीत (न. ना.) कोणी व्यभिचारादि दुष्कर्म केलेलें प्रकट झालें असता स्वजातीय मिळून त्यास घालितात जो बहिष्कार तें. २ (वि०) जातिबहिष्कृत केला जो तो.

वाळू (सं. बालुका) (स्त्री. ना.) नदी, समुद्र, १० कांचें तीर, १० स्थळीं असतो जो केवळ स्निग्धतारहित मृ-
 त्तिकाविशेष ती. २ वाळवंटातील वा-

रीक वारीक खर्चाचा समुदाय तो.

३ वाळवी.

वि (सं. अव्य०) हा उपसर्ग आहे, हा कोणेत शब्दाचे मार्गे लागतो तेथे विशेषकरून कि० विगत, विरुद्ध, इ० अर्थाचा द्योतक होतो, क्वचित् निरर्थकपणेही असतो.

विकडी (स्त्री. ना.) (प्र०) चातुर्प.

विकर्णे (धा. ना.) काहीएक पदार्थाचे मोल घेऊन तो पदार्थ व्याणें मोल दिलें त्याचा करणें. तो त्याचा विकलेला आहे म्ह० अनेक उपकारांमुळे ओशाळा आहे. येथे तुमचें शाहणपण विकणार नाही म्ह० चालणार नाही असल्लेख.

विकरणें (धा. ना.) (प्र०) विकार पावणें. २ (न. ना.) नाश. ३ (धा. ना.) विखरणें. ४ प्रकाशणें.

विकरा (पु. ना.) (सं. विक्रय) काहीएक पदार्थ विकण्याचा जो व्यापार तो. २ त्या व्यापारानें त्या पदार्थाचा होतो विकलेपणा तो.

विकरी (स्त्री. ना.) विकरा. २ त्याणें लब्ध जें द्रव्य त्यासही म्हणतात.

विकल (सं. वि०) जो हस्तपादादि अवयव वायु इ० विकृतीनें, कि० मोडल्यामुळें अधू झाला तो. २ तद्विशिष्ट जो मनुष्यादिक तो. ३ विवक्षित साधनादि जें अवश्य असतें त्याचा अभाव झाल्यामुळें हीन दशा पावला जो व्यवहारादि तो.

विकल्प (सं. पु. ना.) काहीएक शास्त्रादिविषयी जें मतद्वय असतें तो.

२ कोणेतकाविषयी जी कोणेतकाचे मनात, विरुद्ध कल्पना आली तो.

३ काहीएक कार्याविषयी व्या ना-नाप्रकारच्या कल्पना मनात येतात त्या प्रत्येकी.

विकसित (सं. वि०) प्रफुल्लित.

विकाऊ (वि०) विकण्याचे उद्देशानें ठेविला जो पदार्थ तो.

विकार (सं. पु. ना.) कोणेतका-मादिकाचा कि० रोगादिकाचा होतो जो उपद्रव तो. २ काही कारणां पदार्थमात्राची पूर्वप्रकृति पा-लट्याजोगें होतें जें रूपांतर तो कि० रूपांतर होण्यास होतो जो मध्ये काहीं विकार तो. ३ व्या उपादान कारणापासून जो पदार्थ झाला तो पदार्थ त्याचा. उ० अलंकार हा सुवर्णाचा विकार इ०. २ (प्र०) विस्तार.

विकारी (वि०) विकार झाला कि० होतो व्यास तो. २ (प्र०) बाधक. ३ नाशवंत.

विकृति (स्त्री. ना.) विकार.

विकृती (स्त्री. ना.) काहीं कारणानें कोणेतका भोग्यपदार्थाचा येतो जो तिष्ठकारा तो.

विकोपास, विकोपी (अव्य०) जाणें याच्या योगी प्रयोग, कब्या, रोग, इ० काहीं अपथ्य इ० विरुद्ध उपचार पोंचल्यामुळें अतिशयित विषम दशा पावणें.

विक्रम (सं. पु. ना.) पराक्रम.

विक्रय (सं. पु. ना.) विकरा.

विख (न. ना.) (प्र०) विष.

विखरणें (धा. ना.) धान्य, केश, कागद, इ० पदार्थ अस्ताव्यस्त करणें, पसरणें.

विखार (पु. ना.) सर्पाशिकांचे ठायीं जो विषाचा भंश असतो तो. २ त्याचा होतो जो कोणिकास उपद्रव तो. ३ (प्र०) सर्पास म्हणतान.

विखास (पु. ना.) (प्र०) श्रम.

विखो (पु. ना.) (प्र०) विषय.

विख्यात (सं. वि०) प्रख्यात.

विगत (वि० सं.) नाहींसा झाला जोतो.

विगतविषय (सं. वि०) (प्र०) विरक्त.

विगलित (सं. वि०) गलित जो पुष्पादि पदार्थ तो.

विग्रह (सं. पु. ना.) समाप्तादिरूपें करून विशिष्ट जें पद त्याचें अवयवार्थप्रदर्शक जें वाक्य तो. २ देह. ३ युद्ध.

विघड (पु. ना.) अनेक अवयवांच्या योगानें कि० पदार्थाच्या योगानें जो पाडा, रहाट, संसार, इ० सिद्ध होतो त्यानींल काही पदार्थाचा नाशादे झाल्यामुळें जी मुख्य पदार्थास विकलता प्राप्त होत्ये तो. २ स्त्री, पुरुष, मित्र, इ०कांचा जो परस्पर वियोग होतो तो.

विघडणें (धा. ना.) सुघटित पदार्थ, गोष्ट, इ०कांचे अवयव, वियोगद्वारा विध्वंस पावणें.

विघरणें (धा. ना.) तूप, गूळ, मीठ, साखर, कथील, इ० पदार्थ अग्नि, जल, इ०कांच्या योगानें पातळ होणें.

विघ्न (सं. पु. न. ना.) काहींक कांहींस प्रतिबंधक जें निमित्त तें कि० त्याची उपस्थिति तें.

विचकट (वि०) बीभत्स जें भाषणादि तो. २ नें करण्याचा स्वभाव व्याचा तो.

विचका (पु. ना.) चिवडा प्रयमाथी.

विचंबणें (धा. ना.) (प्र०) खोळंबणें. २ श्रम करणें. ३ विघ्न करणें. ४ कष्टी होणें.

विचंबु, बू (पु. ना.) (प्र०) संकट.

विंचरणें (धा० ना.) गुंतलेले केशादिक फर्णानें मोकळे करणें.

विचळणें (धा. ना.) (प्र०) भावावणें. २ आश्रय होणें.

विचक्षण (सं. वि०) शीखादि ज्ञानपूर्वक जो व्यवहारचतुर तो.

विचक्षणा (सं. स्त्री. ना.) कोणेंक गोष्टीचें परिज्ञान व्हावें झणून अपयशः फोड करून जी चवकशी ती.

विचार (सं. पु. ना.) कोणेंक गोष्टीविषयीं हें असें असा एकरूपें करून निश्चय होण्यास, हें वेंर कीं वाईट, हें करावें कीं न करावें, असें करावें कि० तसें करावें, इ० रूप जो अंतःकरणव्यापार होतो तो. २ तेंणेंकरून हें असें इ० रूप निश्चयात्मक होत्ये जी कल्पना तो. ३ करावें कोणतें, न करावें कोणत इ० रूप जी व्यवस्था तत्परिपालनात्मक वर्तनास जी मर्यादा तो. ४ विचारणा.

विचारणा (सं. स्त्री. ना.) कोणेंक गोष्टीचे निर्वाहाची तोंड निघेनासी झाल्यामुळें कसें करावें, काय करावें,

करावें कीं न करावें, इ० रूप
चिंतात्मक जी संकटावस्था प्राप्त हो-
न्ये ती. २ विचारपथमार्थी.

विचारणें (भा. ना.) कोणेक गोष्टी-
विषयीं कोणेकास प्रश्न करणें. २ द्र-
व्यादि दानानें किं० मधुर भाषणा-
दिकानें कोणेकाचा परामर्श घेणें.
३ कोणेकास पदार्थबुद्धीनें गणणें.
४ (ग्रं०) विचार करणें.

वेचारपूम (स्त्री. ना.) काहींएक
पदार्थाच्या शोभादिकांसाठीं कोणे-
कास विचारणें, पुसणें, इ० चौ-
कशी करण्याचा व्यापार ती. २ आ-
ला, गेला, इ०कास कुशल प्रश्नादि
विचारणें, परामर्श घेणें असा जो
व्यापार ती.

विचित्र (सं. वि०) चित्रविचित्र दि-
सायाजोगा जो पदार्थ तो. २ दुस-
ऱ्यास आश्चर्यकारक जो मनुष्य, किं०
भाषण, आचरण, इ० तो. ३ (ग्रं०)
अनेक प्रकारचा. ४ चमत्कारिक.
५ (न.) आश्चर्य.

विच्छन्न (सं. वि०) छिन्न भिन्न झा-
री जी मूर्त इ० ती. २ काहींएक
कारणानें ब्याचा भंग झाला असा
तो कोणेकाचा नियम, किं० सं-
सारादि खटले, किं० वृत्ति, इ० तो.
व्छेद (सं. पु. ना.) सतत चालले-
या वृत्तिअनुष्ठानादिकाचा काहीं
अभिनानें मर्थ्य होतो जो खंड किं०
पे तो.

व्य (सं. पु. ना.) युद्धादिकांत
जे कोणेकाचा होतो जय तो.

विजया (सं. स्त्री. ना.) भांगेस म्हा-
णतात. [तो.]

विजयी (सं. वि०) ब्याचा जय झाला
विजवटा (वि०) द्वाड गुगाचा जो
मनुष्यादि त्यास म्हणतात.

विजातीय (सं. वि०) विवक्षित जा-
त्यादिकान नव्हे असा ज. मनुष्य,
रत्न, इ०पदार्थ तो. २ लोकाविल-
क्षण जो मनुष्य, किं० सामर्थ्य,
किं० व्यापार तो. ३ एकजातीय
नव्हेत असे जे पदार्थ ते परस्पर.

विजावळी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) वेगळेपण.

विजु, ज (स्त्री. ना.) (ग्रं०) विश्रुति.
२ बीज.

विंझणा (पु. ना.) विंझुणा.

विंझणें (भा० ना.) पेटलेला अग्नि,
जाल, मशाल, चूळ, इ०कांनीं शा-
त होणें. २ प्रवृत्त जो कब्जा, युद्ध,
क्रोध, इ० त्याणें शांत होणें.

विंझुणा (पु. ना.) पंखा.

विटकु, कू (वि०) (ग्रं०) निविड,
घनदाट. २ (पु. ना.) जय.

विटणें (भा. ना.) वस्त्रादिकांवरचा
पुर्तचा रंग त्याणें उष्णादिकांमुळे
कांहीं काळानें मालिन होणें. २ अ-
ज्ञादि शिष्टे झाल्यामुळे त्याणें दुर्ग-
ंधानें विशिष्ट होणें. ३ कोणेक पदा-
र्थाचें बहुत सेवन झाल्यामुळे किं०
कोणेक पदार्थाच्या सेवनकाळीं कांहीं
अमंगलदिकांचे दर्शन किं० कांहीं
दोषबुद्धि इ० कारणांमुळे त्या त्या
पदार्थाचें उपभोगाविषयीं कंटाळा पा-
वणें. कोणेकाचें कोणेकाशीं विटणें

म्हणजे परस्पर असते जे सौरस्य ते
नाहीसें होणें.

विटप, पी (सं. पु. ना.) (प्रं०) वृक्ष.

विटंब (पु. ना.) (प्रं०) अपमान.
२ नाश.

विटंबना (स्त्री. ना.) (सं. विडंबना
नाक कान कापणें, धिंड मिरवणें,
छां थू करणें, इ०रूप जी कोणे-
काची लोकांत फटफर्जीती ती.

विटाळ (पु. ना.) व्यास स्पर्श क-
रून नये द्वाणून भर्मशास्त्रांत सांगितलें
आहे असा जो सु. की, विटाळशी,
माहार, मुसलमान, गाढव, कुत्रे इ०
जीं कि० हडूक, विष्टा, इ० अमे-
ध्य पदार्थ, त्यांचे अंगीं असतो जो
अशुचितारूप दोष तो, व्याचे यो-
गानें त्या पदार्थास स्पर्श झाला अस-
ता स्नान वस्त्रानर इ० करावें असें
शास्त्रांत सांगितलें आहे तो. २ त-
शा दोषयुक्त पदार्थास स्पर्श झाला
असता स्नानादि कार्याजोगी स्पर्श-
कर्त्याचे अंगीं येथे अशुचिता तो.
३ सोंपळा जो त्यास ओवळ्याचा
स्पर्श झाल्यामुळे भोजनादि कर्मवि-
षयी जी अशुचिता प्राप्त होत्ये तो.
४ स्त्रियांचे शरीरापासून प्रतिमासीं
स्रवतें जें रज तो.

विटाळू, लू (पु. ना.) (प्रं०) विटाळ.

विट्ट (पु. ना.) मनुष्य, कि० काहीं
पदार्थ, गोष्ट, इ०काची जी फटफ-
र्जीती तो. २ पराकाष्ठेचा वीट तो.

विडा (पु. ना.) खाण्याचे कि० को-
णास देण्याचे उद्देशानें एकत्र केलीं
जीं नागवेलीचीं पानें, सुपारी, चुना,

एतत्प्रधान अनेक द्रव्यें तीं सर्व मि-
ळून तो. २ नागवेलीचे पानांत सु-
पारी इ० घालून जो आकारविशेष-
विशिष्ट रचनाविशेष करितात तो.
कोणेंकाणें विडा उचलणें म्ह० काहीं-
एक दुर्घट कार्याविषयी हें मी करितों
अशी प्रतिज्ञा करणें.

विडापाऊड (पु. ना.) (प्रं०) विडापैता.

विणकर (स्त्री. ना.) तंतूनीं वस्त्रादि
विणण्याचे जे अनेक प्रकार आहेत,
त्या प्रकारांनीं विणलें असतां जे अ-
नेक प्रकारचे त्यांचे रचनाविशेष
होतात ते प्रत्येकीं. [२ विनवणी.

विणावणी (स्त्री. ना.) (प्रं०) उपाधि.

विणें (धा. ना.) गाय, म्हैस, इ०कि-
ताएक पशूनी, कि० पक्षी, कीटक,
इ०कांनीं अपत्यानें प्रसवणें; याचा
प्रयोग अश्वविषयी करीत नाहीत,
मनुष्यस्त्रीविषयी निदनें करितात.
२ केळ, चवेण, यानी प्रसवणे.

वितंड, डू (वि०) (प्रं०) अघटित.

२ विडाळ, प्रशस्त, मोठा.

वितंडवाद (पु. ना.) आपला पक्ष व-
स्तुनः खोटा जाणत असताही खोव्या
युक्तीनें आपला पक्ष सिद्ध करण्या-
विषयी आपल्याहानें कोणी करितो जो
वाद तो.

वितळणें (धा. ना.) विघरणें. २ ज-
मलेलें जें अभाळ, राजकारण, पं-
चाईत, इ० व्याणें फाटाफूट पावून
नाहीसें होणें. ३ कसृणाद रसानें
अंतःकरण द्रवणें.

विताण (पु. ना.) (प्रं०) विस्तार.

वितान (स. न. ना.) (प्र०) छन.

२ (वि०) शून्य.

वितुष्ट (सं. न. ना.) परस्परार्थे जे वाकडे पडते ते [रूप जे द्रव्य ते.

वित्त (सं. न. ना.) पैसा, भंडका, इ०

वित्तविषय (सं. पु. ना.) वित्त इ० तो.

विद (वि०) (प्र०) जाणता, ज्ञानी.

विदरा (वि०) (प्र०) कुरूप.

विदाण, णी (न. स्त्री. ना.) (प्र०)

कारागिरी, कुशलता. २ (वि०)

कुशल.

विदारण (स. न. ना.) हस्तादिकानें

फल, वस्त्र, पोट, काष्ठ, इ० पदार्थांचे दोन भयव्य दोहोरुडे ओढून

मध्ये फाडण्याचा जो व्यापार ते.

विदित (स. वि०) परिज्ञान झाले

आहे व्याचें तो विषय.

विदुदयोद्यान (स. न. ना.) (प्र०)

ज्ञानोत्पत्तीचा वाग.

विद्वद (न. ना.) (प्र०) आत्मज्ञान.

त्रियमान (स. वि०) आदिपणानें जो

विशिष्ट तो. २ वर्त्तमान जो काळ

तो. ३ (स्त्री. न) गुत्तारन.

४ (अव्य०) दृष्टिदेखता.

विद्या (स. स्त्री. ना.) पुराण, शास्त्र

इ० जीं चतुर्दश ज्ञानसाधनें तीं प्रत्येकीं, कि० तत्त्वप्रतिपाद्य जीं ज्ञानें

तो प्रत्येकीं. २ गायन, चित्र, लेखन,

इ० व्या कला त्यासही क्षणनान

३ (प्र०) विक्षेपरूप ईश्वरी शक्ति तो.

विद्यार्थी (स. पु. ना.) गुरुपाशी

विद्येचा अभ्यास करणारा जो तो

२ कोणकाजवळ शागीर्दीचें काम

करायास राहिला जो त्यास क्षणनान.

वेदुलता (स. स्त्री. ना) बीज.

वेद्रूप (सं. वि०) राहित्य, कि० का-

हीएक अवयवाचें आधिक्य, इ० का-

रणामुळे विशोभित जो मनुष्यादि तो.

विद्वान् (स. वि०) वेदशास्त्रादि जा-

णतो तो.

विंध्यें (भा. ना) तीर, सामता, इ०

कानें शरीर, काष्ठ, मोती, इ० प-

दार्थ सच्छिद्र करणे. २ (न. ना)

किकरें. [मेली तो

विधवा (स. स्त्री. ना.) जिचा नवरा

विधाता (स. पु. ना) ब्रह्मदेव.

विधान (स. न. ना.) कोणक अर्थातें

उद्देशून कोणक धर्मादिकांचे वाक्ये-

करून जें सप्रधान ते. २ पूजा इ०

अनुष्ठान भमुक प्रकारें करावें इ०

रूप जें वाक्यनिबधन ते कि० तद-

नुरूप जे अनुष्ठान ते.

विधि (स. पु. ना.) विधान. २ ब्रह्म-

देव, ३ देव.

विधिनिषेध (स. पु. ना) कोणक

गोष्टीविषयी हें बरें, हें वाईट, हें क-

रावें, हें न करावें, इ० रूप जो भि-

न्नभाव तो, जो मानिला असतो वर्त-

नास काही भडचण पडत्ये.

विधु (स. पु. ना.) चंद्र.

विभुर (सं. पु. ना.) व्याची स्त्री मेली

असतो व्याणें दुसरें लग्न केलें नाहीं

तो. २ (सं. वि०) काहीएक साध-

नानें विकल तो.

विध्वंस (सं. पु. ना.) काहीएका प-

दार्थाचा फुटणें, मोडणें, इ० कार्नां
जो नाश तो.

विनटणें (धा. ना.) (प्र०) कोणेंक
विषयान रंगून जाणें, मग्न होणें.
२ खेळणे.

विनटु-टू (पु. ना.) (प्र०) खेळ.

विनत (सं. वि०) नम्र.

विनति (सं. स्त्री. ना.) विज्ञापना.

विनंती (स्त्री. ना.) विनति.

विनय (सं. पु. ना.) नम्रता.

विनयोगणें (धा. ना.) (प्र०) व्यव-
स्था करणें. २ खाणें. [कर्म.

विनयोदक (न. ना.) (प्र०) यथोक्त

विनवणी (स्त्री. ना.) प्रार्थना.

विनाश (सं. पु. ना.) विधोषकरून
नाश तो.

विनियोग (सं. पु. ना.) योजना.

विनोद (सं. पु. ना.) थडा. २ अने-
क प्रकारें मन रमविण्याचा व्यापार.

विन्मुख (वि०) विमुख.

विन्यास (पु. ना.) (प्र०) विस्तार.
२ भाषण. [कडे तें.

विपट (न. ना.) (प्र०) परस्पर वा-

विपत्ति (सं. स्त्री. ना.) आपदा.

विपत्य (पु. ना.) हाल. २ (स्त्री.)
विपत्ति. [दृष्ट्या पाहणें.

विपनणें (धा. ना.) (प्र०) शास्त्र-

विपरीत (सं. वि०) शास्त्रसंप्रदाय
किं० लोकसंप्रदाय यास उलटा
जो पदार्थ, क्रिया, इ० तो. २ प्राते-
कूळ जो काळ इ० तो.

विपर्यय (सं. पु. ना.) विपर्यास.

विपर्यास (सं. पु. ना.) विपरीतपणा.

२ कांश्चि एक गोष्टीचे स्थितीमध्ये
यत्किंचित् अंतर तो.

विपक्ष (सं. पु. ना.) शत्रु.

विपाइलें (वि०) (प्र०) विरळा,
एकादें.

विपाक (सं. पु. ना.) परिणाम.

विपाय (सं. पु. ना.) (प्र०) अपाय.

विपायें (अव्य०) (प्र०) कदाचित्.
२ व्यर्थलें करून.

विपारा (वि०) (प्र०) विद्रूप.

विपिन (सं. न. ना.) अरण्य.

विपुल, ळ (सं. वि०) पुष्कळ.

विपुलिना (वि०) (प्र०) व्यर्थ.

विपुळात (स्त्री. ना.) विपुलपणा.
२ (वि०) पुष्कळ.

विप्रतिपत्ति (सं. स्त्री. ना.) कशि
एक कार्याविषयीं मतद्वयाचा विरो-
ध तो किं० मतद्वयाचा अंगीकार
करून जो परस्पराचा विवाद लाग-
तो तो.

विफल, ळ (सं. वि०) निष्फळ.

विफळात (वि०) (प्र०) विफळ.

विबुध (सं. पु. ना.) इंद्रादिक जे दे-
व ते प्रत्येकीं. २ पंडित.

विभक्त (सं. वि०) समुदायापासून
पृथक् केला किं० मानिला जो अं-
शरूप पदार्थादि तो. २ गृह, धन,
भूमि, इ० पदार्थ वाटून घेऊन पर-
स्पर निराळे झाले जे बंधु, पिता,
पुत्र, इ० तो. ३ (प्र०) जो भक्त
नव्हे तो, सणजे अभक्त.

विभव (सं. पु. ना.) ऐश्वर्य.

विभाग (सं. पु. ना.) परस्पर संबद्ध-

पणें स्थित जे भवयवादि त्यांचा छे-
दनादिकेकरून होतो जो पृथक्भाग
तो. २ एका पदार्थाचे अनेक जे अंश
ते प्रत्येकी. [परणे, जिकणें.

विभाडणें (धा. ना.) (प्र०) पराभव

विभातोडणें (धा. ना.) (प्र०) मोडणें.

विभावसु (सं. पु. ना.) (प्र०) अग्नि

विभु (सं. वि०) व्यापक. २ (प्र०)
महान्.

विभू (पु. ना.) व्यूह.

विभूति (सं. स्त्री. ना.) गोमय, काष्ठ

इ० काचें जे भस्म ती. २ ऐश्वर्य.

३ विद्या, नप, इ० कारणानी लो-
कोत्तरत्वेकरून कोणिकाचें वर्णन क-
सेव्य असता त्यास म्हणतात.

विभ्रम (सं. पु. ना.) स्त्रियांचा जो

शृंगाररूप विलास तो. २ (प्र०)
भ्रान्ति.

विमल (सं. वि०) निर्मल.

विमा (पु. ना.) ही तुझी वस्तु विव-

क्षित स्थळीं सुरक्षित पोंडवेल, कि०

विवक्षितकालपर्यंत सुरक्षित राहील,

असे न झाले तर त्याची किंमत भ-

रून देईन, तसें झाले तर तूं मला

अमुक द्यावेंस अशा बोलने त्या व-

स्तूच्या होणाऱ्या भयाचा कोणी क-

रितो जो निरास तो; करणें, भरणें,

उत्तरणें, याच्या योगी प्रयोग. २ त्या-

संबंधें विमेकरून्यास द्यावें लागतें जे

द्रव्य त्यासही म्हणतात.

विमान (सं. न. ना.) अकाशमार्गाने

जाणारें असं देवादेकाचें पान आहे तें.

विमुख (सं. वि०) पराङ्मुख.

वियुक्त (सं. वि०) वियोग पावला तो.

वियोग (सं. पु. ना.) मयुक्त पदार्था-
चा पृथक्भाव तो.

विरक्त (सं. वि०) ज्या विषयावरून

ज्याची प्रीति उठली आहे तो त्या-

विषया, कि० आत्मस्वरूपाहून इतर

जे पदार्थ त्यावर ज्याची प्रीति रा-

हिली नाही, असा जो मनःस्थिति तो.

विरंगुळणें (धा. ना.) काम करताना

मध्य गमण.

विरघळणें (धा. ना.) विघरणें. २ जी-

र्णनादि कारणांमुळे वस्तू जागोजागीं

फाटे अशा अवस्थेने युक्त होणें.

३ लड्जा, भय, शोक, इ० कांहीं

कारण अकस्मात् उत्पन्न झाल्यामुळे

कोणकानें भयउत्साहादिभंगपूर्वक के-

वळ गलितप्राय होणें.

विरेंची (सं. विरिचि) (पु. ना.)

(प्र०) व्रह्मदेव.

विरज (सं. वि०) निर्मळ.

विरजण (न. ना.) दुधाचें दही जावें

झणून त्यांत जो काहीं ताक इ० अं-

वट पदार्थ घालितात तें. २ एका एका

भाष्यांत, कि० एकेकवार विरजलेले

जें दूध तें प्र०. ३ तपश्चर्या, विद्वान्ना,

इ० कांस कलक लागायाजोगें जें

कोणकाचें वाईट आचरण असतें

त्यास म्हणतात.

विरजत (वि०) (प्र०) विरक्त.

विरजा (पु. ना.) साक्षात्. २ साक्षा-

कर्त्ता.

विरजिया (वि०) (प्र०) साह्यकर्ता.

२ सोबती. ३ सहाय.

विरणें (धा. ना.) विरघळणें. २ व.

स्ताचे तंतु इकडे तिकडे सरल्यामुळे त्या वस्तानें विरळपणानें विशिष्ट होणें.

विरत (सं वि०) विरामपावला जो तो.

विरति (सं. स्त्री. ना.) विराम.

विरमणें (धा. ना.) काहीएक व्यापार

समाप्त न होता मध्येच काहीकाल राहणें किं० तो व्यापार करणारा थाणें तो व्यापार न करिता काहीं काळ राहणें. २ वरमणें प्रथ०.

विरल, ल (सं. वि०) मध्ये मध्ये

विवक्षित प्रमाणाहून अंतर अधिक राही अशा प्रकारें संनिविष्ट जे अनेक अर्थ तो, किं० तशा संनिवेश-विशिष्ट अर्थानीं आरंभित जो समुदाय तो. २ सर्वकाळीं, सर्वदेशीं असत नाही, क्वचित् कदाचित्मात्र असतो असा जो कोणक पदार्थ तो.

विरस (सं. वि०) व्याप्त रस नाही

असें जें भाषण, फळ, इ० तो २ पूर्वी उत्साहानें प्रवृत्त असता काहीं अप्रिय प्राप्त झाल्यामुळे व्याचा मनो-भंग झाला तो.

विरह (सं. पु. ना.) स्त्रीपुरुष, मित्र

मित्र, पितापुत्र, इ०काचा जो परस्पर वियोग होतो तो. २ तशा वियोगानें होतें जें दुःख तो. ३ (वि०) कोणक अर्थाचें कोणक अर्थास जें राहिल्य तो.

विराग (सं. पु. ना.) विरक्ति.

विराणा (पु. ना.) (प्र०) एक देव ताविशेष मानिला आहे तो.

विराम (सं. पु. ना.) कोणक चालले-

ला जो व्यापार स्वि गति राहून कुठि-तपणें जी स्थिति तो. २ काहीएक कार्य करित असता त्यामध्ये काहीं काल घेतात जो विसावा तो. [तत्वांश. वेरावें (न. ना.) (प्र०) शौर्य, विरी (स्त्री. ना.) चुना, पीठ, औष-ध, इ० पदार्थांच्या अंगी जो सत्ताश असतो तो.

विरुगोळा (पु. ना.) (प्र०) अढथळा.

विरुढणें (धा. ना.) (प्र०) उगवणें.

२ वाढणें.

विरुद्ध (सं. वि०) प्रतिकूल. [परब्रह्म.

विरुद्धनानिज (न. ना.) (प्र०) प्रपंच ना

विरुद्धभलें (वि०) (प्र०) शुभाशुभ.

विरूप (सं. वि०) विद्रुम.

विरोध (सं. पु. ना.) विरुद्धभाव.

विलग (न. ना.) कोणक व्यापारी

किं० पदार्थी यथास्थितपणें वर्तण्यावि-षयीं जी साधनसंपत्ति असावी त्या-मध्ये काहीं उणें असल्यामुळे जें वैक-ल्य तें किं० ते उणें. २ (वि०) तें विलग आहे व्यामध्ये असा जो सं-सार, व्यवहार, किं० घड्याळ, गाडी, इ० तो. ३ (प्र० पु.) उपद्रव.

विलंब (सं. पु. ना.) काहीएक कार्या-

स कालरूप अवकाश असतो किं० लागतो तो.

विलय (सं. पु. ना.) मोडणें, बुडणें,

इ०कांनीं जो काहीं पदार्थाचा नाश तो.

विलक्षण (सं. वि०) लोकोत्तर किं०

लोकसंप्रदायपेक्षा विपरीत जो म-नुष्य, किं० सामर्थ्य, स्वभाव, इ०

तो. २ कोणिक पदार्थापेक्षा काहीं-
एक विशेषणविशिष्ट जो तो.

विलाप (सं. पु. ना.) कोणीएक मृत
झाला असता किं० काहीं हाणि झाली
असता तन्निमित्त रडणें, ओरडणें,
इ० रूप जो व्यापार करितात तो.

विलास (सं. पु. ना.) स्त्रिया, पुंस्,
गौ, नृत्त्य, इ० जे शृंगारप्रधान
विषय तदुपभोगद्वारा ब्या अनेक
प्रकारच्या क्रीडा तो, किं० काहीं
विषय नसताही केवळ अंतःकरण
रमवायासाठी इच्छानुरूप जे वर्तन तो.

विलेपन (सं. न. ना.) शरीर, शरी-
रावयव, इ०कांस चंदनादि पदार्था-
चा करितात लेप ते किं० तो लेप
करण्याचा व्यापार ते किं० त्यासाठी
सिद्ध केलें जे चंदनादि द्रव्य ते.

विलोकन (सं. न. ना.) अवलोकन.

विलोम (सं. वि०) उलटा.

विल्हे (भर० स्त्री. ना.) अकारादि
वर्ण अनुक्रमानें लिहून तत्तद्वर्णादि
नामें त्या त्या वर्णांखालीं ल्याहावीं
म्हणून जीं अनुक्रमानें प्रनिवर्णाची
स्थानें केलीं असतात तीं प्रत्येकीं.
२ काहींएक पदार्थाचीं जातिगुणादि
भेदेकरून पृथक् पृथक् करितात जीं
प्रकरणें तीं प्र.

विल्हेवाट (स्त्री. ना.) द्रव्यादि पदा-
र्थाचा अनेक प्रकारें खर्च वेच करू-
न जी निःशेषता ती.

विल्हेवार (अव्य०) ब्या विल्हेनील
त्या विल्हेन भशा प्रकारें. [करणे.

विवचर्णे (भा. ना.) (प्र०) विवंचना

विवंचना (स्त्री. ना.) काहींएक संकट,

किं० अवघड गोष्ट, इ० प्राप्त झालें
असता त्याच्या निर्वाहाचा पडतो जो
विचार ती.

विवटणें (भा. ना.) (प्र०) सष्ट करणें.

विवर (सं. न. ना.) विल, बीळ.

२ (प्र०) विवरण.

विवरण (सं. न. ना.) गूढ रूपेंकरू-
न स्थित जो श्लोक, वाक्यादिकांचा
अर्थ त्याचें थोड्या शब्दांत शब्दांत-
रानीं व्याख्याद्वारा जे स्पष्टीकरण ते.

विवरणें (भा. ना.) सांगणे. २ वि-
चार करणें. [वक्ररूप भेद तो.

विमरु, रू (पु. ना.) (प्र०) सेव्यसे-

विवर्ण (सं. वि०) शुक्ल, गौर, इ०
जो पूर्वस्थित रंग तो भिन्न झाला
ब्याचा असें जे शरीरादि तो, निमज.

विवर्ते (सं. पु. ना.) (प्र०) जो पदार्थ
ब्या रूपानें असतो तो त्या रूपानें न
दिसता अन्यथारूपानें दिसावा,
असें जे मूळवस्तूच्याठाशीं अन्यथा-
रूपत तो.

विवश (सं. वि०) परार्थीन.

विवळ (वि०) (प्र०) सविस्तर. २ सोपें.

३ सष्ट. ४ (पु. ना.) प्रकाश.

विवळणें (भा. ना.) (प्र०) सष्टकरणें.

२ दुःखिताप्रमाणें इळू व लांबट बो-
लणें. ३ प्रकाशणें.

विवक्षा (सं. स्त्री. मा.) कोणिक अर्थ-
विषयक प्रनिपादन करण्याविषयीं जीं
वक्तृज्ञाची इच्छा ती.

विवक्षित (सं. वि०) ब्या अर्थाविष-
यीं इच्छा आहे तो अर्थ. २ ग्राम,
राज्य, इ०कामध्यें शिष्टतेंकरून जे

कोणी गणनीय असतात त्यास म्हणतात.
विवाद (सं. पु. ना.) वाद प्रथम द्वि-
तीयार्थी.

विवाह (सं. पु. ना.) ब्याचे योगानें
स्त्रीपुरुषांचा दंपतीरूप संबंध होतो
असा उभयपक्षांचा मिळून एक सं-
स्कार आहे तो.

विविक्त (सं. वि०) विवेचन केलें ब्या-
चें तो अर्थ. २ (न. ना.) एकात-
स्थळ तें.

विविध (सं. वि०) अनेक.

विवेक (सं. पु. ना.) विचारप्रथ०.

२ काम, क्रोध, लोभ, इ० रूप ब्या
भंतःकरणवृत्ति उठतात तदधीन
आपण न होतो विचारानें त्या वृ-
त्तीचें आपरण करून जी चिन्ताची
दृढता तो कि० तत्साधक जो व्या-
पार तो.

विवेचन (सं. न. ना.) कोणक समु-
दायांतून अवयवांचें विवक्षित धर्मैक-
रून जें पृथक्पृथक्करण तें कि०
कोणक अवयवांभूत अर्थाचें अवयव-
शः परिज्ञान व्हावें म्हणून अवयवशः
जें मनानें विषयीकरण तें.

विवेचना (सं. स्त्री. ना.) विवेचन.

विशद (सं. वि०) ब्यात नूदल, अ-
स्पष्ट, इ० नाहींत असें जें भाषण
लेख, इ० तो. २ अडचण व्हावयाजो-
गें नव्हे असें जें प्रसृत, मोकळें स्थ-
ळ, पात्र, इ० तो.

विशाल, ळ (सं. वि०) लांब रुंद
आकारानें मोठा जो पदार्थ तो.

विशिष्ट (सं. वि०) कोणक विशेषणा-

चे संबंधामुळें सामान्यापेक्षा काहीं
भेद पावलेला जो कोणक अर्थ तो.

२ ब्या कोणक अर्थानें युक्त जो को-
णक अर्थ तो तद्विशिष्ट. ३ ब्याच्या
पेटीं अवतर भेद अनेक आहेत अ-
सा जो कोणक अर्थ तो. ४ (प्र०)
एक अजहत् झणून लक्षणा आहे ती.

वेशेष (सं. पु. ना.) जेणकरून एक-
सामान्याकांत अनेक पदार्थांचा पर-
स्पर भेद उपलभ्यमान होतो असा
जो पदार्थनिष्ठ जात्यादि धर्म तो.

२ ब्या सामान्यधर्माच्या पोटच्या
धर्मानें विशिष्ट जो अर्थ तो तद्विशेष.

३ (वि०) विवक्षित प्रमाणपेक्षा कि०
सामान्य प्रमाणपेक्षा जो अधिक तो.

वेशेषणें (धा. ना.) (प्र०) वर्णन
करणें. २ बोलणें.

विशेषैकरून (अव्य०) सामान्यतः

जीं लक्ष्यें त्याहून कोणक लक्षावर
अधिक कटाक्ष घडे अशा प्रकारें.

वेशोभित (सं. वि०) चांगला शो-
भत नाहीं असा पदार्थ तो.

विश्रांति (सं. स्त्री. ना.) विसावा.

२ कोणक विषयाचे योगानें शोकादि
दुःख विसरून सुखेंकरून जें काल-
क्रमण ती. ३ तत्साधनीभूत जो
विषय तो.

विश्राम (सं. पु. ना.) विश्रांति.

विभ्रुत (सं. वि०) लोकांत जो प्रसिद्ध
तो.

विश्व (सं. न. ना.) यज्ञयावत् जें
भावाभावरूप अर्थज्ञात तें म्हणजे
सर्व जग.

विश्वास (सं. पु. ना.) कोणक गोष्टी-
विषयी हे भुमक प्रकारेच होईल,
अन्यथा होणार नाही असा अंतः-
करणात धरिला असतो जो निश्चय
तो. २ कोणक मनुष्यादिकावर हा
सर्वथा प्रतारण, दिक्केंकरून आपणा-
शी प्रतिकूल वर्तणार नाही असा
जो भाव धरिला असतो तो.

विश्वासू, सूक (वि०) ब्यावर विश्वास
डेवगे योग्य आहे असा जो मनुष्या-
दि जीव तो.

विश्वोदयपथकंधर (सं. पु. ना.) (प्र०)
मायानियंता जो ईश्वर तो.

विष (सं. न. ना.) व्याचा शरीरादि-
कासंस्पृक्त झाला असता प्रतिकूल
विकृति होत्ये किं० मृत्यु होतो असा
जो सर्पमूषकादिकाच्या ठायी किं०
सोमल, वचनाग इ० कांच्याठायां
दृष्ट काहीं अंश असतो ते. २ पदा-
र्थनिष्ठ कडूपणाचा अतिशय वर्णा-
याचा असतो त्या पदार्थास आरोपानें
म्हणतात. ३ व्याच्या संप्रहानें आप-
णास मृत्यु इ० संकटसंभावना आहे
असा जो द्रव्यादि पदार्थ त्याच्याठायां
आरोप करितात.

विषम (सं. वि०) समाचा भाणि अ-
नुकूलाचा प्रतिपक्षी तो.

विषय (सं. पु. ना.) चक्षुरादि बाह्य
द्रव्यानी किं० अतःकरणानें जाणा-
याचा जो रूपादि किं० सुखदुः-
खादि अर्थ तो त्याचा त्याचा किं
त्या चक्षुरादिकांनी स्वतःने आकलि-
त केलेला जो अर्थ तो तो त्याचा
त्याचा. २ व्या इंद्रियादिकानें जें

कर्म करायास योग्य किं० शक्य ते
कर्म त्या त्या इंद्रियादिकांचा. ३ शा-
स्त्रादिसंबंधी जो शब्द, व्यवहार,
त्यांमध्ये प्रतिपाद्यत्वेकरून विवक्षित
जो अर्थ तो. ४ विक्रयादिद्वारा व्या-
पासून पैका उत्पन्न होण्याची योग्य-
ता आहे, अतएव पैक्याशी अभिज्ञत्वे-
करून विवक्षित जो सेनें, रुपें, प-
रदार, भांडकुंडें, इ० पदार्थ तो.

विषयी (सं. वि०) मैथुन, गायनादि-
विषयी जो अत्यासक्त तो. २ जो
विषय व्याचा तो त्या विषयाचा.

विषाण (सं. न. ना.) शिंग.

विषाद (सं. पु. ना.) कोणक गोष्टी-
विषयी उत्साहानें प्रवृत्त असता तेथें
काहीं प्रतिकूल झाल्यामुळें जो उ-
त्साह भंगून तद्विषयी चलाटी द्वेषपु-
द्भि व्हावी असा जो अंतःकरणात
भावविशेष उत्पन्न होतो तो.

विष्ठा (सं. स्त्री. ना.) गुदद्वारापासून
निघतो जो मळ ती.

विसकूस (स्त्री. ना.) (प्र०) विषड.
२ तुटातूट. ३ (वि०) अन्यथा.

विसकुसे (न. ना.) (प्र०) व्यर्थका-
सावशी.

विसंगत (सं. वि०) पूर्वापर संगति
व्यास नाही असा जो ग्रंथ, भाषण
इ० पदार्थ तो. [विकारणें.

विसंचर्णे (धा. ना.) (प्र०) नासणें,

विसण (न. ना.) पाहजे तितकेंच
उष्ण राहावें म्हणून अति उष्ण पा-
ण्यान थंड पाणी घालितात जें तें.

विसणनें (धा. ना.) (प्र०) आवेशा-

नै युक्त होंगें. [२ ओसणलें.
विसणलें (वि०) (प्र०) उसळलें.
विसंबणें (धा. ना.) रक्षणदिकासाठीं
निरंतर लक्ष्यानुसंधानांत बाळगाया-
चें जें लेंकळ, वख, अलंकार, सं-
सार, इ० काहींएक त्यांत काहीं काल
लक्ष्यानिराळें करून असणें.

विसर (सं. विस्मरण) (पु. ना.) को-
णेंक विषयाचा अंतःकरणास संस्कार
झाल्यामुळें तद्विषयक असत्ये जी अंतः-
करणांत स्फूर्ति तिचा कालातिक्रम,
अन्य वृत्तीचा उदय, इ० कारणांमु-
ळें होतो जो अभाव तो. २ खल्य
कालाच्या अतिक्रमानें अवगत झाले-
ल्या अर्थाची विस्मृति पडावी असा
कोणिकाच्या बुद्धीस असतो दोष तो.
३ (स्त्री०) विवरण. ४ विचार.

विसर्जन (सं. न. ना.) आपणाशीं
संबद्ध होऊन राहिलेला जो कोणेंक
अर्थ तो आपणापासून वियुक्त होई
असा त्यास सोडून देण्याचा जो
व्यापार तें. २ प्रांतमा, सभा, इ०
अधिकरणांत आश्रयून स्थित जें दे-
वता, मनुष्यसमुदाय, इ० त्यांत
तेथून उठून जावयास निरोप देण्या-
चा जो व्यापार तें.

विसवटा (पु. ना.) (प्र०) विसावा.

विसार, विसारा (पु. ना.) इसार.

विसावणें (धा. ना.) कडत पाण्यांत
विसण घालून पाहिजेनितात उष्ण
करणें. २ करायास भरलेल्या का-
मापासून विरत होऊन राहणें.

विसावां (सं. विश्राम) (पु. ना.) को-
णेंक कर्मांचे ठायीं व्यापून असल्या

मुळें होतात जे श्रम त्यांच्या परिहा-
रासाठीं काहीं काल तें कर्म सोडून
मोकळेपणें जी स्थिति तो. २ को-
णेंक विषयाचे योगानें चित्ताचा
उद्वेग जाऊन समाधानवृत्तीनें जी
काहींकाल होत्ये स्थिति तो. ३ ज्या
विषयाचे योगानें चित्तास विसाव
होतो तो पुत्रादि विषय. [२ पिशाच.
वेसाळ (पु. ना.) भूतादि बाधा.
विसिफ (पु. ना.) गुराच्या वसण्याचा
जो आखाडा त्यांत जो किडा अस-
तो तो.

वेसुरा (पु. ना.) (प्र०) विस्मय.
२ अभिप्राय. ३ भ्रांति.

वेस्तार (सं. पु. ना.) कोणेंक ब्रह्मार्था-
चे शरीराची लांबी, रुंदी, उंची,
या धर्मानें जी व्याप्ति असत्ये तो.
२ अल्परूपेंकरून स्थित जो काहीं-
एक अर्थ त्याचे वृद्धीनें होतें जें
बाहुल्य तो. ३ रुंदी म्हणून जो क्षेत्र-
धर्म तो. ४ वृक्ष, लता यांचे कांडास
फुटून विस्मारला असतो जो शंकध,
शाखा, इ० रूप अंश तो.

विस्तीर्ण (सं. वि०) विस्तृत.

विस्फुल्लिंग (सं. पु. ना.) अग्नीची
ठिणगी.

विस्मय (सं. पु. ना.) काहींएक लोक-
विलक्षण व्यापार किं० पदार्थ पाहि-
ला असतो जें आश्चर्य होतें तो.

विस्मर (पु. ना.) (प्र०) विस्मरण.

विस्मरण (सं. न. ना.) विसर.

विस्मृति (सं. स्त्री. ना.) विस्मरण.

विहंग, हंगम (सं. पु. ना.) पक्षी.

विहरण (सं. न. ना.) क्रीडा कर-
ण्याचा जो व्यापार तो.

विहरा (पु. ना.) (प्र०) विहिरा.

विहार (सं. पु. ना.) क्रीडा.

विहित (सं. वि०) हें करावें, हें खावें,
इ० रूप शास्त्रादि वचनानीं व्या-
ख्यार्थी विधि झाला आहे असा जो
कोणिक अर्थ तो. २ त्या त्या व्यव-
हारानुरोधानें वर्तत असतां करणें,
देणें, घेणें, इ० विषयीं व्या अर्थानि
उचितपण दिसतें असा जो कोणिक
अर्थ तो.

विहिरा (पु. ना.) नदीचें तीर इ०
स्थळीं खणिताने जो मोठा डोहरा तो.

विहू (पु. ना.) विभू.

विह्वल, ळ (सं. वि०) व्याकुल.

विळखा (पु. ना.) मनुष्य, सर्प,
इ० कानीं भुजादिकें करून कोणकास
घातला वेढा तो.

विळून (अव्य०) (प्र०) एका वेळीतून.

विक्षिप्त (सं. वि०) मंत्रचळ इ०
कारणानें सुमाराचा वेडा झाला तो.

विक्षेप (सं. पु. ना.) कोणिक विषयाचें
वास्तविक रूप चित्तांत न स्फुरतां
अवास्तविक रूपाचे आकारानें जो
त्या विषयावर चित्ताचा पात होतो
तो. २ कोणिक विषयावर लागलेलें
जें चित्त त्याचें तेथून उत्थान होऊ-
न भलतीकडेसच जी त्याची गति
होते तो. ३ पिशाचादि उपद्रवानें
चित्तास होतो जो चळ तो.

विज्ञाप्ति (सं. स्त्री. ना.) विज्ञापना.

विज्ञान (सं. न. ना.) शास्त्रादिकांत

जो गोष्ट सांगितली आहे, तिचा जो
त्याप्रमाणें अनुभव तो. २ कोणिक
अर्थविषयक जें साधारण ज्ञान त-
द्विषयकही क्वचित् प्रयोग होतो.
२ (प्र०) प्रपंच.

विज्ञापना (सं. स्त्री. ना.) थोर जे
गुरू, राजा, इ० त्यास कोणिक अ-
र्थानें नम्रपणें भाषणद्वारा जें बोधन
तो, आणि तदर्थ जें तें भाषण तो.
२ वडील, गुरू, धनी, यास पत्र
लिहिलें असतां त्यांत याचा लेख क-
रितात.

वी (सं. पु. ना.) पक्षी.

वीख (न. ना.) विष.

वीचि (सं. स्त्री. ना.) (प्र०) पाण्या-
वरील लाट.

वीज (स्त्री. ना.) मेघसंघर्षणानें जो
अग्नि उत्पन्न होतो ती.

वीट (पु. ना.) विट. २ भव्यादि प-
दार्थानें किं० कोणिक गोष्टीचें अति
सेवन झाल्यामुळे, किं० त्यामध्ये
काहीं दोष आदळल्यामुळे त्याविषयीं
येतो जो कंटाळा तो. ३ (स्त्री.) भि-
त रचायासाठीं मातीची चतुष्कोण
करितात ती.

वीण (स्त्री. ना.) पशु, पक्षी, सर्प,
क्षुद्रजंतु, यांची अपत्यरूपें करून
विडन होय जे उत्पत्ति तो. २ व-
स्त्रादिकांची जी विणकर ती.

वीर (सं. पु. ना.) युद्धकलादि प्रसं-
गां अभियोग करण्याविषयीं, किं०
दुसऱ्याची आपत्ति दूर करण्याविषयीं,
किं० याचक पाहून दान करण्या-
विषयीं उत्साहपूर्वक जो प्रवृत्त होतो

तो मनुष्यादि. २ त्या उत्साहानें अंतःकरणात जो रस उत्पन्न होतो तो. वीर्य (सं. न. ना.) पुरुषाचे इंद्रियापासून उत्पन्न होतें जे रेत तें. २ पदार्थमात्राचे अंगचा जो शक्तिविशेष तें. ३ वारपणा.

वीक्षण (सं. न. ना.) अवलोकन.

२ त्यास साधन जें नेत्र तें.

वृक (सं. पु. ना.) लाडगा.

वृत्त (सं. न. ना.) आचरण. २ वर्त्तमान. ३ आर्या, अनुष्टुप, यावाचून धोकाचे जगती आदिकरून अनेक छंद सांगितले आहेत ते प्रत्येकीं. ४ कर्कटादिकानीं काढिलें जें बाटोळें मंडळ तें. ५ (वि०) तदाकार किं० गोलाकार जो पदार्थ तो.

वृत्तांत (सं. पु. ना.) वृत्तद्वितीयादीं.

वृत्ते (सं. स्त्री. ना.) मनुष्यादि चेतनाचेतन पदार्थांचा स्वस्वव्यापारी वर्तण्याचा जो प्रकार तो. २ उपजीविका किं० तत्साधनीभूत जोशीपणा, उपाध्यपण, इ० नियत, किं० भिक्षा, चाकरी, इ० अनियत जें ती. ३ कौभादिरूप किं० विषयरूप जे अंतःकरणाचे आकार ते प्रत्येकीं. ४ (प्रं०) स्फूर्ति, किं० स्फुरण.

वृथा (सं. अव्य०) निष्फल होई असें जाणें, घेणें, इ० कांचें वि०.

वृंद (सं. न. ना.) मनुष्यादिकांचा जो समुदाय तें.

वृद्ध (सं. वि०) अतिवयस्क जो मनुष्य, पशु, वृक्ष, इ० तो. २ व्याख्या गुणादिकानें जो मोठा तो

त्या त्या गुणादिकानें. ३ वृद्धि पावला जो कोणक अर्थ तो.

वृद्धि (सं. स्त्री. ना.) कार्त्तिक पदार्थादिकांचें पूर्वावस्थेपेक्षा प्रमाणादिकेंकरून जें आधिक्य ती, किं० व्यापदार्थादिकांची उत्तरोत्तर आधिक्य होण्याची दशा ती. २ रूपये, धान्य, इ० संबंधी जें व्याज, काढा, इ० येतें ती. ३ कोणकाचे कुलान मुल्यां उत्पन्न झालें असता त्यास जे आशौच प्राप्त होतें ती.

वृद्धिगत (सं. वि०) उत्तरोत्तर वृद्धि पावत चालला जो कोणक अर्थ तो.

वृष (सं. पु. ना.) बैल.

वृषण (सं. पु. ना.) भांड.

वृषभ (सं. पु. ना.) बैल.

वृषली (सं. स्त्री. ना.) कुणबीण.

२ (प्रं०) व्यभिचारिणी.

वृष्टि (सं. स्त्री. ना.) मेघनिर्मुक्त जलाचें जे पतन ती. २ वाण, पुष्प, पाषाण, इ० कांचें जें पर्जन्यासारिखें पुष्कळ पतन ती. ३ धोक, दुष्टान, वाक्यें, शिष्या, इ० कांचा भडिमार ती.

वृक्ष (सं. पु. ना.) झाड प्रथमार्थी.

वेउळी (स्त्री. ना.) (प्रं०) इंगळी.

वैकावन्या (स्त्री. ना.) वाकुन्या.

वेखसे (वि०) (प्रं०) वेखासे.

वेखासे (वि०) (प्रं०) व्यर्थ.

वैग (स्त्री. ना.) मनुष्य, वृक्ष, इ०

पदार्थ दोहों हातात धरायाकरितां केलो जी कव ती.

वेग (सं. पु. ना.) पदार्थांचें गुरुत्व

आणि गतिस्वरा एतदुभयप्रयुक्त रसा-
र्याचे अंगी असतो जो सामभ्यावि-
शेष तो. २ विष, वायु, इ० संबंधी
कचित् अवयवी विदित होऊन क-
र्माने शरीरांत संचरित होत जात्ये
जो दुःखरूप वेदना तो.

वैगडी (स्त्री. ना.) (प्र०) वेग, वळणे
या भातृचा योगी प्रयोग.

वैगणें (भा. ना.) उपयोग, दुखणे,
इ० कामुळें, कि० अनेक संकटें
एक काळी प्राप्त झाल्यामुळें, कोणे-
कानें केवळ थकलें जाणें.

वेगती (वि०) (प्र०) व्यक्त, प्रकट.

२ (स्त्री.) व्यक्ति, प्रकटता.

वैगाटणें (भा. ना.) वेगेंत भरणें.

वेगाटें (अव्य०) (प्र०) त्वरेनें.

वेगू (पु. ना.) (प्र०) त्वरा. २ वेग.

३ आधिक्य. ४ दूषण.

वैघणें (भा. ना.) मनुष्यादिकानें वृक्ष,
पर्वत, जिना, इ० उच्च प्रदेशी आ-
रोहण करणें.

वेच (पु. ना.) (सं. व्यय) द्रव्या-
दिकांचा जो व्यय तो. २ (प्र०) क्षय.

वैचणें (भा. ना.) भूमि इ०कार
पसरलेलें जें धान्य, रुरये, खडे,
फळें, पुडें, इ० पदार्थ ते हस्तादिका-
नें एकेक दोन दोन भसे उचलून
घेणें. २ कोणेक समुदायातून वि-
हित जो अंश तो वेगळा निवडून
काढणें.

वैचा (पु. ना.) घंघ, भाषण, इ०-
संबंधी जे इच्छित कार्याचे उपयोगी
निवडक अंश ते प्रत्येकीं.

वैज (न. ना.) मोती, लालडी, मा-
णीक, इ० कांस पाडितान जें छिद्रवें.

वैटाळणें (भा. ना.) (सं. वेष्टन) स-
र्पादिकानां स्वशरीरादिकें कळून कि०
मनुष्यादिकानें रक्षादिकें कळून कोणे-
कानें वेष्टन करणें कि० कोणेक
पदार्थास रब्जु इ० गुंडाळणें.

वैटाळें (न. ना.) सर्पानें केला जो
स्वशरीराचा वृत्ताकार तें. २ नदा-
कार जें रब्जु इ० काचें गुंडाळें क-
रितान तें.

वेठ (स्त्री. ना.) विगार.

वैठणें (भा. ना.) (प्र०) वैटाळणें.

वेड (न. ना.) विशाच, वायु, इ०-
काचे योगानें भलभलनेच बोलावें,
भलभलनेच करवें, इ० व्हावयाजो-
गा होतो जो बुद्धीस विकार तें.
२ कोणेक विषयाची कोणिकास अ-
निशयित असत्ये जो आसकना, जी-
णें कळून त्या विषयाचाचून चैन पडूं
नये तें. ३ अविचाररूप जें अज्ञान
तें. कोणी कोणास वेड भरविणें इ०
अनेक प्रकारचे उपद्रव, कि० चे-
ष्टा, इ० करून काहीं एक सुचेनासें
करून टाकणें. वेड पिकणें इ०
कोणिकाच्याठावीं कि० राब्यादि अ-
वहारीं असमंजसाणा, अविचार,
याची वृद्धि होणें. [जो तो.

वेडगळ (वि०) वेड्यात गणायाजोगा

वेडझंवा (वि०) ब्यास व्यवहाराचा-
तुर्य नाही तो. २ भयादि कारणांनं
काहीं एक कनेष्याविषयी युक्ति सु-
चेनाशी होऊन केवळ भ्रमांत पड-
ला जो तो.

वेडदुल्ली, धुल्ली (वि०) मूर्खत्वद्योत-
नार्थ कोणेकास निदेने म्हणतात.

वेडा (वि०) वेड ब्यास लागलें आहे
तो किं० वेड लागलेल्यासारखा
व्यवहारचातुर्यशून्य जो तो. २ पु-
र्बापर अनुसंधानादिरहित जें भाषण,
लेख, इ० त्यास झणतात.

वेडापिसा (वि०) इष्टविरहादि का-
रणानें वेड्यासारखा-विशासारखा
झाला जो तो.

वेडापीर (पु. ना.) वेडगळ, छादिष्ट,
असा जो मनुष्य त्यास झणतात.

वेडावागडा (वि०) वेडावाकडा.

वेडामधुरा (पु. ना.) बरामध्ये शी-
तोपचार झाला असता बर विकोपा-
स जाऊन एक प्रकारचा वायु होत
असतो, जेणेकरून वेड लागल्यासा-
रिखी प्रकृति होते तो.

वेडावणें (धा. ना.) वेडें होणें.
२ कोणेकास बाकुन्या दाखविणें.

वेडावाकडा (वि०) वाकडावाकडा.

२ जसें असावे तसेंच नव्हे, अंशतः
विपरीत, अंशतः मध्यम, अंशतः चा-
गळें, अशे प्रकारचे जें भाषण, आ-
चरण, इ० तो.

वेडीहळद (स्त्री. ना.) वेडदुल्ली.

वेडेचार (पु. ना.) वेडेवेडेचार.

वेडेपीक (न. ना.) येऊं लागलें झ-
णजे पुष्कळच येतें, नाहीं तर काहींच
नाहीं असें जें कितीएक वृक्ष, लता,
शन, यांचें पीक तें. २ वळला तर
सर्वस्य देईल, जें झटलें तें करील,
असा जो दाता इ० त्यास झणतात.

वेडेवेडेचार (पु. ना.) वेड्यासारिखें
जें आचरण तो.

वेढणें (धा. ना.) सूत्र, मनुष्यादिपं-
क्ति, इ० कार्ने कोणेक पदार्थ, त्याचा
विवक्षित कोणेक परिधि व्याप्त होई
असा आवृत करणें. २ घेरणें.
२ रूधणें.

वेढा (पु. ना.) किल्ला, गृह, मनुष्य,
इ० कांचे भोंवता सैन्य, उदक, रब्जु,
इ० कांचा पडतो जो घेर तो. २ का-
ष्टादि पदार्थाभोंवते रड्ड्यादिकांचे
फेरे गुंडाळितान ते प्रत्येकीं. ३ को-
णेक पदार्थ आपल्याभोंवता फिरला
असता किं० कोणेकाभोंवता मंड-
लाकार फिरला असता होतात जे
फेरे ते प्रत्येकीं.

वेढालावणें (धा. ना.) (प्र०) भ्रम-
विणें, भुलविणें, वेडलावणें.

वेणी (सं. स्त्री. ना.) मस्तकादिस्थि-
त केश किं० तुग, भावाडी, इ०-
कांचे प्रायः तीन, पाच, असे पेट क-
रून ते परस्पर गुंफून सर्वाद्याका-
रक जो रचनाविशेष, कारितात ती.

वेत (सं. वेतस) (पु. ना.) चिंथ्या-
सारिखा एक वृक्ष आहे, ब्याच्या
तांनी काढून खुर्शी इ० विणनान
तो. २ त्याची करितात जी छडी तो.
३ (न.) पशु इ० कांची विण्याची
जी खेप तें.

वेतड (सं. पु. ना.) (प्र०) हत्ती.

वेतन (सं. न. ना.) कोणेकास चा-
करीस ठेवन त्या चाकरासिबें जें
त्यास देय देतात तें, परंतु पुराणिक

- फडणीस, इ० जे प्रतिष्ठित चाकर त्यास जे प्रतिवर्षी देतान त्याविषयी लोकांत विशेष प्रसिद्धि.
- वेत्ता (सं. वि०) जाणणारा.
- वेद (सं. पु. ना.) ईश्वरी प्रेरणेने ब्रह्मदेवाच्या चोहों मुखानून प्रकट झाले जे ऋग्वेदादिं सज्ञक चार ग्रंथ ते प्रत्येकीं. २ (ग्रं०) ज्ञान.
- वेदत्रयी (सं. स्त्री. ना.) (ग्रं०) धर्म, अर्थ, काम, यास ज्ञाननाम. २ संहिता, ब्राह्मण, अरण्य, हे तीन मिळून ती.
- वेदना (सं. स्त्री. ना.) तिडीक, ठणका इ० रूप जें दुःख ती.
- वेदलोक, कू (पु. ना.) (ग्रं०) भुवि.
- वेदवती (सं. स्त्री. ना.) (ग्रं०) पृथ्वी. २ एक नदी.
- वेदांत (सं. पु. ना.) सकल प्रांचास मिथ्यात्व बोधवून ईश्वराचे सच्चिदानंदस्वरूपाचें कथन करणारे असं शास्त्र आहे तो.
- वेद्य (सं. पु. ना.) मोर्ती इ० कांस्य शस्त्रादिनां छिद्रविशिष्ट करण्याचा व्यापार तो. २ तेणें करून त्यास पडने जें छिद्र तो. ३ दृष्टि, बाण, गोळी, इ० कांनीं आपआपल्या लक्ष्यावर केलें जें स्वयान्वैशिष्ट्य तो. ४ संप्रदायानाचे पूर्वी चार प्रहर आणि चंद्रप्रदहनाचे पूर्वी तीन प्रहर अशी जी ग्रहणसंवेची धर्मशास्त्रसिद्ध दोषाची व्याप्ति असत्ये तो. ५ कोणक मनुष्यादिकांस, व्यामुळें स्वतंत्रपणें वर्तना येत नार्ही असा जो
- त्याचे पाडीशीं काही अवश्य निवां-
द्य संबंध असतो तो. ६ (ग्रं०) छंद.
वेधणें (धा. ना.) वेधयुक्त करणें.
२ (ग्रं०) चिंतन करणें. ३ गदन जाणें. [व्यापार तो.
वेरझार (स्त्री. ना.) जाण्वायेणाचा वेरी (अव्य०) पर्यंत या अर्थी.
वेही (अव्य०) (ग्रं०) वेरीही.
वेल (सं. पुल्लि) (स्त्री. पु. ना.) लता. २ नागवेल. ३ कुडूरु, काप, बुगड्या इ० कर्णभूषणास मौक्तिक-विशिष्ट जी सुवर्णाची साखळी लावितात तो. ती. ४ (ग्रं०) मर्यादा. कोणकाचा वेल वाढणें म्ह० वंश वाढणें.
वेलबुटी, बुट्टी (स्त्री. ना.) भिन, कागद, छीट, इ० कांवर रंग इ० कांनि लिहिलेले जे द्राक्षादिकांचे वेल, अनेक तऱ्हाचे बुट ती.
वेलबुट (स्त्री. ना.) वेलबुटी.
वेलरी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) फळ.
वेला (सं. स्त्री. ना.) समुद्राचें पाणी पराकाश येण्याचा जो अवधि-प्रदेश कि० मर्यादाप्रदेश तो.
वेलाऊळ (न. ना.) (ग्रं०) घर.
वेलाटक (न. ना.) (ग्रं०) घर.
वेलाडी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) वृद्धि.
वेलावणें (धा. ना.) (ग्रं०) सुखावणें.
वेल्हावणें (धा. ना.) (ग्रं०) भोगणें. २ वाटणें.
वेल्हाळ (पु. ना.) (ग्रं०) परम प्रा-
निपात्र जो भर्ता. इ० त्यास प्रीतीनें

झणतात. २ (वि०) प्रिय, ३ सविस्तर
वेल्हाळी (स्त्री. ना.) (प्रं०) परम
प्रतिपात्र जी नायेका इ० स्त्री तीस
प्रतिनिं झणतात.

वेव (पु. ना.) (प्रं०) आश्रय.

वेड्या (सं. स्त्री. ना.) कळवंतीण.

वेष (सं. पु. ना.) जातिदेशादि भेद-
करून वस्त्रालंकारादि धारण कर-
ण्याचे जे प्रकारभेद तींहीकरून
होतात पुरुषादिकांचे जे रूपभेद
ते प्रत्येकीं.

वेषधारी (सं. वि०) राजा इ० कांचा
वेष व्यापणें घेतला आहे तो. २ अंगीं
साधुत्वादि नसता साधुत्वादि मिरवि-
तो त्यास झणतात.

वेष्टन (सं. न. ना.) कोणेंक पदा-
र्थाभोंवतालें वस्त्रचर्मादिकांचें जें
आवरण तें. २ पुस्तकादि वेष्टायास
साधन जें वस्त्रचर्मादि असतें तें.
३ वेष्टण्याचा जो व्यापार तें.

वेस (स्त्री. ना.) गांवकुसास जो दर-
वाजा ठेवत असतात तो. २ गृहा-
दिकांचे आवारास असतें जें दार तो.
वेसकर (पु. ना.) गांवचे वेशीवर
संरक्षणार्थ जो महार असतो तो.

वेसजें (न. ना.) (प्रं०) व्यसन.

वेसग, सणी (स्त्री. ना.) बैल, टो-
णगा, इ० कार्नी स्वार्धान राहावें झ-
णून त्यांचे नाकांत जो दोरी भोंवि-
ली असत्ये ती. २ (प्रं०) लहान
मूल इ० कांचे नाकांत देवास नवस
इ० केल्या कारणानें जी नथ किं०
बलय घालतात ती.

वेसवा (सं. वेड्या) (स्त्री. ना.) जी
स्त्री गरत असून निर्लज्जपणें व्यभि-
चारादि करूं लागली तीस झणतात.

वेळ (सं. वेला) (पु. ना.) अखंड-
दंडायमान जो काल त्याचा विव-
क्षित जो विभाग तो. त्याला काहीं
काम करावयास वेळ लागतो इ०
प्रमाणपेक्षा अधिक काळ लागतो.
२ काहीं अवकाश. ३ (अव्य०)
वेळा. ४ (स्त्री. ना.) कालरूप जो
समय तो.

वेळअवेळ (स्त्री. ना.) विवक्षित
कर्माविषयीं उचित, किंवा अनुचित
अ० अनुकूल किंवा प्रतिकूल असा
द्विविधत्वेकरून जाणावयाचा जो
काळ तो.

वेळाईत (वि०) (प्रं०) कैशरी.

वेळाऊळ (न. ना.) (प्रं०) घर.

वेळिलवाणें (वि०) (प्रं०) दीनवाणें.

वेळुफेडणें (धा. भा.) (प्रं०) सांगणें.

वेळेनसार (अव्य०) समयानुसार.

वेळेवारीं (अव्य०) कोणेंक कर्म क-
रावयास वेळप्रयुक्त जी सोय अस-
त्ये ती आहे ती.

वेळेवेळा (अव्य०) (प्रं०) वारंवार.

वै (स्त्री. ना.) कुण.

वैकल्य (सं. न. ना.) विकलता.

वैगुण्य (सं. न. ना.) विगुणता.

वैचित्र्य (सं. न. ना.) विचित्रता.

वैदिक (सं. पु. ना.) वेदविद्येनें जो
प्रख्यात ब्राह्मण तो. २ (वि०) वेद-
संबधी किं० वेदानें उक्त जें कर्मादि तो.

वैद्य (सं. पु. ना.) औषधादिद्वारा	२ खालीं करणें. ३ पुढें करणें.
रोगशांतीचा उपाय जाणतो तो.	गोडवा (स्त्री. ना.)(प्र०) योग्यता.
वैधव्य (सं. न. ना.) विधवापणा.	गोडवणें (भा. ना.)(प्र०) गोडवणें.
वैपरीत्य (सं. न. ना.) विपरीतपणा.	गोढावारा (पु. ना.)(प्र०) धरबंद.
वैभव (सं. न. ना.) ऐश्वर्य.	गोढितपण (न. ना.)(प्र०) उद्धटपण.
वैमनस्य (सं. न. ना.) परस्पांचा	गोत (पु. ना.)(प्र०) ओहोट.
वाकडेपणा.	गोतपली (स्त्री. ना.)(प्र०) तेज,
वैयर्थ्य (सं. न. ना.) व्यर्थत्व.	गोति. २ उन्हाचा शोक तो.
वैर (सं. न. ना.) कोणेकाचा कोणे-	गोथंबा (पु. ना.)(प्र०) गवंच्याचा
काशीं जो प्रतिकूलभाव तें.	लंबक. २ आश्रय, टेंका.
वैरेण (स्त्री. ना.) घोडें, गाय, इ०-	गोथर (पु. ना.)(प्र०) पडशब्द.
कास भक्षणार्थ घालायाचे उपयोगी	गोथिजणें (भा. ना.)(प्र०) पातळ
जें तृण, कडवा, इ० ती.	करणें. २ विस्तारणें.
(न. स्त्री. ना.) दळ्यापाकरितां जा-	गोप (स्त्री. ना.)(प्र०) पूट. २ तेज.
त्याचे पाळीत, किं० भाजापाकरितां	गोपणें (भा. ना.)(प्र०) देणें. २ वि-
खार इ०कांत एकेक वेळ घालि-	कणें. ३ धुणें.
तात जें धान्य तें. ती. [जी खाण तो.	गोपसर (पु. ना.)(प्र०) हीनखडा
वैरागर (पु. ना.)(प्र०) हिऱ्याची	हिरकणीसारखा दिसावा म्हणून दे-
वैराग्य (सं. न. ना.) विरागपणा.	तान जें पूट तो.
वैरी (सं. पु. ना.) ब्याशीं ब्याचें	गोपसिरा (पु. ना.)(प्र०) संबंध.
वैर असतें तो त्याचा.	गोभण (पु. ना.)(प्र०) प्रवाह. २ वेग.
वैलक्षण्य (सं. न. ना.) विलक्षणपणा.	गोभाण, णें (न. ना.)(प्र०) गोभण.
वैश्वानर (सं. पु. ना.) अग्नि.	गोमथणें (भा. ना.)(प्र०) उमटणें.
वैषम्य (सं. न. ना.) विषमता.	२ उगवणें.
२ (प्र०) द्वैत. [याची ढाल.	गोरकली (स्त्री. ना.)(प्र०) स्पर्श.
गोडण (न. ना.)(प्र०) हानांत भरा.	गोरकलुजणें (भा. ना.)(प्र०) वर-
गोडपणें (भा. ना.)(प्र०) प्राप्त होणें.	पडें हाणें.
गोडंबरी (स्त्री. ना.)(प्र०) गारच्या-	गोरप (स्त्री. ना.)(प्र०) इच्छा.
ची मंत्रविद्या.	गोरबार (स्त्री. ना.)(प्र०) भपेक्षा.
गोडंबा (पु. ना.)(प्र०) गलबला.	२ ह्यांत लाभ ना हानि असता जो
२ गळवी नावाची कोड.	व्यापार ती.
गोडवणें (भा. ना.)(प्र०) प्राप्त होणें.	

वोरस (वि०) (प्र०) स्नेहभरित
२ (पु०) स्नेहभरित पान्हा.

वोली (स्त्री. ना.) (प्र०) चूक.

वोन्हाटणें (धा. ना.) (प्र०) बुजबुज
टाकणें.

वोन्हावणें (धा. ना.) (प्र०) भिजणें

वोन्हासु, सू (पु. ना.) (प्र०) ओ-
लावा. २ उल्हास.

वोवथा (स्त्री. ना.) (प्र०) अवस्था.

वोवर (न. ना.) (प्र०) घर.

वोवसा (पु. ना.) (प्र०) व्रत.

वोवसें (वि०) (प्र०) उणें.

वोवाडणें (धा. ना.) (प्र०) ओवाळून
टाकणें. २ उल्लंघणें.

वोवांडा (पु. ना.) (प्र०) ओलांडा.

वोवांडेणें (धा. ना.) (प्र०) लवणें.

वोवाळणें (धा. ना.) (प्र०) जवळ करणें
२ ओवाळणें.

वोवाळणी (स्त्री. ना.) (प्र०) ओवा-
ळणी. २ साक्षात्कार.

वोवाळी (स्त्री. ना.) (प्र०) प्राप्ति.

वोसक (पु. ना.) (प्र०) विषय.

वोसंग (पु. ना.) (प्र०) ओसंग.

वोसंडणें (धा. ना.) (प्र०) भरून
बाहू लागणें. २ भरपूर होणें.
३ टाकणें, सोडून देणें.

वोसंडलें (वि०) (प्र०) अधिक..

वोसण (न. ना.) (प्र०) गोसाणें.

वोसणणें (धा. ना.) (प्र०) षरळणें.

वोसणतियाचाग्रंथ, (पु. ना.) ओंपे-
वोसणतियाचाग्रंथ) तल्याची बडबड.

वोसंतणें (धा. ना.) (प्र०) आचरणें.
२ करणें.

वोसर (पु. ना.) (प्र०) ओहोट.

वोसरण (स्त्री. ना.) (प्र०) ओसाड वाट.

वोसरणें (धा. ना.) (प्र०) ओहोटणें.

वोसाडा (पु. ना.) (प्र०) शिंतोडा.

वोसाणें (न. ना.) (प्र०) पुरामधील
केरकचगा याचा समूह.

वोहेटी (स्त्री. ना.) (प्र०) भेट.

वोहर (न. ना.) (प्र०) वधूवर किं०
दंपत्य, किं० मेहूण.

वोहलणें (धा. ना.) (प्र०) वाहून जाणें.

वोहा (पु. ना.) (प्र०) गाय, भैस,
इ०काची कास.

वोळगण (स्त्री. ना.) (प्र०) प्राप्ति.

वोळगणा (पु. ना.) (प्र०) सेवक.

वोळगणें (धा. ना.) (प्र०) प्राप्त होणें.
२ अनुकूल होणें.

वोळगें (न. ना.) (प्र०) सेवा.

वोळणें (धा. ना.) (प्र०) प्राप्त होणें,
वळणें.

वोळंबा (स्त्री. ना.) (प्र०) दाळवी.

वोळा (पु. ना.) (प्र०) मेघ. २ ओळा.

व्यक्त (सं. वि०) इंद्रियगोचर हो-
ण्याविषयी योग्यता व्याचे अंगी आहे
असा जो कोणेतक अर्थ तो. २ चा-
गलें समजायाजोगें जें भाषण, ले-
ख इ० तो.

व्यक्ति (सं. स्त्री. ना.) एक, एक, एक

अशा रूपानें गणावास योग्य असे
भिन्नभिन्नवैकल्य स्थित जे अर्थ
ते प्रत्येकीं. २ कोणकाची गुणेंकरू-

न किं० अवगुणैकरून असाभार-
णता वर्णयाची असता त्यास म्हण-
तात. ३ अभिव्यक्ति. ४ प्रकटपणा.
व्यंग (सं.वि०) विकलांग. २ (न.ना.)
विकलत्व.

व्यग्र (सं. वि०) शोकादिकांमुळे का-
ही सुचेना अशा अवस्थेस पावले
जें अंतःकरण इ० किं० तद्विशिष्ट
पुरुषादि तो.

व्यतिरिक्त (सं. वि०) व्याचा व्यति-
रेक व्याच्याठायीं आहे असा जो
अर्थ तो तद्व्यतिरिक्त. २ (अव्य०)
विवक्षितावाचून.

व्यतिरेक (सं. पु. ना.) (ग्रं०) को-
णेंक अर्थाचेठायीं कोणेंक अर्थाचे
अन्वयाचा जो अभाव तो.

व्यतीपात (सं. पु. ना.) सत्तावीस यो-
गांतील सत्तावा योग तो. २ भारी
चंचळ, द्वाड जो पोर इ० त्यास
म्हणतात. [२ व्याक्षेप.

व्यत्यय (सं. पु. ना.) विपर्यास.

व्यथा (सं. स्त्री. ना.) आधिरूप किं०
आधिरूप अनुभूयमान जें दुःख तो.

व्यभिचार (सं. पु. ना.) कोणेंक वि-
धीविषयीं मानलेल्या नियमाचा ल-
क्ष्यविशेषीं असतो जो भंग तो.
२ पुरुषांनै स्त्रीहीन इतर स्त्रीशीं
किं० स्त्रीनै परपुरुषाशीं रत्नग्ननै जो
नियमानिक्रम होतो तो.

व्यय (सं. पु. ना.) खर्च. [वृथा.

व्यर्थ (सं. वि०) निरर्थक. २ (अव्य०)

व्यवधान (सं. न. ना.) कोणेंक प-
दार्थाशीं कोणेंक पदार्थाचें संनिधान

किं० साक्षात्संबंध न होण्यास कार-
णीभूत जें मध्यवर्ति अवकाशस्थिति-
रूप, किं० तृतीय पदार्थास्थितिरूप
असतें जें अंतर तें, किं० तत्कारणी-
भूत अवकाश आणि तृतीय पदार्थ
तें. २ कोणिकाचें गतीस मध्ये काहीं-
एक पदार्थाचें स्थितीमुळे होतो जो
प्रतिबंध तें, किं० तो प्रतिबंधक प-
दार्थ तें. ३ सतत चाललेल्या व्यापा-
रामध्ये काहीं कारणानें यत्किंचिन्
पडतो जो काळखड तें.

व्यवसाय (सं. पु. ना.) कथविक्रयादि
जो व्यापार तो. २ निक्षेप.

व्यवस्था (सं. स्त्री. ना.) काहीं प-
दार्थाचा किं० क्रियाचा यथायोग्य
किं० विवक्षितानुरूप संबंध होई अ-
सा जो विनियोग तो. २ गति, परि-
णाम अशा अर्थी कोणी प्रयोग क-
रितात.

व्यवहार (सं. पु. ना.) अर्थावर का-
हीं क्रिया उत्पन्न झाल्यानें तत्तद्वारा प-
रस्परें अर्थाचें संयोग, वियोग, आ-
कर्षण, प्रसारण, उच्चारण, इ० जें
काहीं घडतें तें सवें मिळून जो एक
विशिष्ट क्रिया तो. २ कथविक्रयादि
जो वाणिज्यव्यापार त्याविषयीं वि-
शेषैकरून प्रसिद्धि ३ लोकराति.

व्यष्टि (सं. स्त्री. ना.) एकेक जो देह तो.

व्यसन (सं. न. ना.) कोणेंक विष-
याची एकवेळ गोडी लागल्यामुळे
त्याचा वियोग झाल्यानें चित्तास चैन
पडूं नये असा जो त्याचा संबंध आ-
पणास जडतो तें. २ संकटावस्था तें.

व्याकरण (सं. न. ना.) प्रकृतिप्रत्य-

यविभागादि प्रकारानें शब्दांची व्याधि (सं. पु. ना.) पारधी. २ (स्त्री.) सिद्धि ह्यांत प्रतिपादिली आहे असे व्याधि.

व्याकुल, ल (सं. वि०) शोक, हर्ष, इ० कांनं अतिव्याप्त ह्यात्यामुळें कां-हीच सुचेना अशी अवस्था पावले जें अंतःकरण किं० तद्विशिष्ट मनुष्यादि तो. २ कोणेक अतिशय दुःख झाल्यामुळें ज्ञानशक्ति आणि शरीरशक्ति ह्यामध्ये राहिली नाही असा जो मनुष्यादि तो.

व्याख्या (सं. स्त्री. ना.) श्लोक, वाक्य, इ० कांची अर्थवर्णनद्वारा जो परिस्फुटता ती. २ गुप्त गोष्टीचा कोणी करितो जो वेभाटा ती. ३ वर्णन. ४ हेंटाळणी.

व्याख्यान (सं. न. ना.) ग्रंथ, वाक्य, इ० कांची व्याख्या करण्याचा व्यापार तें. २ गुरूनं शिष्यास काव्य, शास्त्र, इ० कांचा अर्थ समजावून देण्याचा व्यापार तें.

व्याघात (सं. पु. ना.) खंड. २ (प्र०) वर्णसि हानि.

व्याघ्र (सं. पु. ना.) वाघ.

व्याज (सं. न. ना.) मिश्र. २ (प्रा.) सावकारापासून काहीं पैका ऋण घेतला असता शंभरास प्रतिमासी एक इ० रूप बोलनि जें कर्ज घेणारानें देणाराला काहीं वर द्यावया केले असतें तें.

व्याजवृष्टा (पु. ना.) कर्जाक रूपये देणें, नाणीं वटावणें, हुंड्यापांख्या करणें, इ० जो सराफीचा व्यवहार तो.

व्याधि (सं. स्त्री. पु. ना.) शरीरास उपद्रवकारक जे रोग, क्षत, इ० ते प्रत्येकीं. २ आपणास उपद्रवकारक पाठीमागें काहीं लागतें जें लचाड ती. ३ अर्वाच्य जें पोर त्यास क्षणतान.

व्याप (पु. ना.) देश. ग्राम, राज्य, दरबार, इ० जीं व्यवहाराधिकरणें त्याचेठायीं कोणेक व्यवहारकर्त्याची जाणें, घेणें, देणें, घेणें इ० व्यवहारद्वारा असत्ये जी व्याप्ति तो. २ उपद्रवाप.

व्यापणें (धा. ना.) कोणेकानें कोणेक पदार्थादिक आपल्याबाहेर न उरे असा करणें, किं० त्याचे सर्व अवयव, स्वरूपानें किं० स्वशक्त्यादिकानें अन्वित होत असा करणें, किं० तशा प्रकारें आपण पसरणें.

व्यापार (सं. पु. ना.) करणें, मारणें, इ० धातूंचा जो अर्थ तो. २ कय-विकयरूप जो व्यवहार तो.

व्याप्ति (सं. स्त्री. ना.) कोणेक अर्थाची कोणेक अर्थानें व्यापून जी स्थिति ती.

व्यामोह (सं. पु. ना.) कर्तव्यविचार विसरून भलतेंच करायास कारणीभूत जी चित्तास भ्रांति उत्पन्न होत्ये तो.

व्यायाम (सं. पु. ना.) गमन करणें, दंड काढणें, इ० केंकरून शरीरावयव ओढजे, ताणले, जात असा शरीरास होतो जो संस्कार तो, किं०

व्यासादीं केला जो गमनादि व्यापार तो.
व्याल, ल (सं. पु. ना.) सर्प.

व्यावहारिक (सं. वि०) व्यवहार-
संबंधी जें नाम, भाषा, लिपि, इ० तो.
व्यावृत्ति (सं. स्त्री. ना.) कोणेंक
लक्ष्यविशेषीं प्रसक्त झालेला जो दो-
षादि कोणेंक अर्थ तो विशेषणादि
सामर्थ्यानें त्या लक्ष्यां लागू न होनां
त्याचा तेथून जो पृथक्भाव तो.
२ कोणेंक भर्म इ० काचेठारी कोणेंक
धर्मादिकांचा जो व्यतिरेक तो. ३ वि-
वंचना.

व्यास (सं. पु. ना.) वेदांचे विभाग,
अष्टादश पुराणें, इ० व्याणें केलें
असा एक ईश्वराचा अवतार चिर-
जीवी ब्राह्मण आहे तो. २ पुराण
सांगणारा जो व्यास म्हणतात. ३ गो-
लाकार, कि० वृत्ताकार जो पदार्थ
व्याचे गर्भाचें जें प्रमाण तो.

व्यासंग (सं. पु. ना.) विद्याकलादि-
रूप जें साध्य तद्विषयी तदनुकूल प-
ठनादि व्यापार करीत नेहमी व्याचे
ठायीं जी स्थिति तो.

व्याहाळी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) कोडा.

व्युत्पत्ति (सं. स्त्री. ना.) शास्त्रादि
व्यवहाराचे जे तत्त्वगारिभाषिक सं-
केत असताना तत्त्वज्ञानपूर्वक तत्त्वग्र-
वहाराचें जें ज्ञान तो. इ०.

व्युत्पन्न (सं. वि०) शास्त्रादि व्युत्पत्ति
आहे व्यास तो, कि० व्याचे अवय-
वांन अर्थक्यपना आहे असा जो
शब्द तो.

व्यूह (सं. पु. ना.) शत्रूचा आन
प्रवेश न होतो आपला मार शत्रूवर

चाळावा झणून शक्यताकारक
सैन्याच्या रचनेचे प्रकार आहेत
ते प्रत्येकीं. २ शत्रुपराजयादिरूप
जें साध्य तत्साधनार्थ अनेक युक्तीनीं
दुसऱ्याचे मनांत एकाएकीं न याव-
याजोगी मोठी कोणी रचिता जी
मसलत तो.

व्योम (सं. न. ना.) आकाश.

व्रण (सं. पु. ना.) मनुष्य, वृक्ष,
इ० काचे शरीरामां शस्त्रादि लाग-
ल्यामुळें कि० रोगादिकांमुळें जो
छेद पडतो तो.

व्रत (सं. न. ना.) ईश्वरप्रसादद्वारा
पापक्षय कि० इष्टफलप्राप्ति व्या-
पासून हेतुय अशी तत्तज्ज्ञियमपूर्वक
करायाचीं कर्मे आहेत तीं प्रत्येकीं.
२ कोणेंक शुभाशुभ कर्म करण्या-
विषयीं सतत धरिला जो नियम तो.

व्रतबंध (सं. पु. ना.) मुग्न झणून
संस्कार तो.

व्रतस्थ (सं. वि०) कार्शिएक व्रतादि
कर्मांगभूत जो व्रतवर्थादि नियम
तो व्याणें भारण केला आहे तो.

व्रात्य (सं. पु. ना.) व्याची मुग्न न
होती गौणकालही भवितकान झाला
तो ब्राह्मणादिकांचा पुत्र. २ (वि०)
अर्वाच्य.

व्रीडा (सं. स्त्री. ना.) लढजा.

व्रीही (सं. पु. स्त्री. ना.) भात झणून
जें धान्य तो. ती.

—श—

श- हा वर्ण निसर्गें व्यंजन आहे.

शकट (सं. पु. ना.) गाडाप्रथमायी.

शंकरें (भा. ना.) आशंकायुक्त होणे

शंकराचार्य (सं. पु. ना.) कलियुगा-

मध्ये पाखंडमताचा विध्वंस करून

वेदोक्त अद्वैतमार्ग चालवायासाठी

धर्मप्रवर्तक शंकराचा अवतार स्था-

ला होता तो. २ जागोजाग त्याचे

मठ आहेत तेथे धर्म चालवायाक-

रिता अतिक्रम संन्यासी असतो ते.

शकल (सं. न. ना.) खंड किं० तु-

कडा. २ कोणेक गोष्टीच्या आतील

मर्मोश. ३ (स्त्री. ना.) युक्ति.

शंका (सं. स्त्री. ना.) कोणेंएक कर्म

करण्याविषयी या कर्मानें मला लोक

इतनाल, इ० संभावनेनें अंतःकरणा-

चा संकोच व्हावयाजोगी अंतःकर-

णात वृत्ति उत्पन्न होणे तो. २ को-

णेक अर्थ बाधकारि बघा रूपेक-

रून बोधविषय होत असतो तद्वि-

रुद्धाश संभावना घेऊन जें त्याच

अर्थाविषयी वृत्त्यंतर तो. ३ शा-

स्वार्थीदिरूप जो कोणेक ज्ञेय विषय

त्याजवर काहीं विरुद्धाश संभावना

घेऊन जो तद्विषयी प्रश्न तो.

शंकुत (सं. पु. ना.) पक्षी.

शकुन (सं. पु. ना.) कोठें जण्यास

प्रवृत्त होत्य समर्थ सुशब्दकुशब्दा-

दिकांचें श्रवण, किं० मंगलमंगल

पदार्थांचें दर्शन, इ०रूप जें काहीं

साहजिक होतें तेंच शास्त्रानुरोधानें

मानितान जें होणारे शुभाशुभाचें

लक्षण तो. २ प्रश्न.

शक्ति (सं. स्त्री. ना.) अर्थमात्राचे

अंगी नचकार्यनिर्वाहक जो वर द्या-

णून धर्मविशेष असतो तो. २ इं-

श्रवाची जी योगमाया ती जिचे

परिनी, लक्ष्मी इ० अवतार. ३ एक

आयुर्विशेष आहे. [याचचक्र.

शक्तिचक्र (सं. न. ना.) (प्रं०) मा-

शक्तिमान (सं. पु. ना.) रोग, भय,

इ० कारणांमुळे शरीरशक्तीची

हानि होणे तो. २ (प्रं०) अज्ञानरूप

शक्तीचा निरास तो.

शक्य (सं. वि०) कर्त्याचे शक्तीनें क-

रणें, घडणें, इ० विषयीं क्षमताजोगी

जो कोणेक कर्मभूत अर्थ तो.

शक्र (सं. पु. ना.) इंद्र.

शंख (सं. पु. ना.) समुद्रादिकान

राहणारा एक जलजंतु आहे. २ त्या-

चें जें अतिरूप शरीरावर आवरण

असतें तो, जेणेकरून देवावर पाणी

घालितान, जो युद्धादिकान मुखानें

वाजवितात, इ०. ३ तदाकार जें

अंगुल्यादिकार रेषाविन्ह असतें तो.

४ शंखोवा. शंख करणें म्ह० बोलणें.

शंखनीर्य (न. ना.) (प्रं०) बौद्ध-

ण्यास म्हणतान.

शंखध्वनि (सं. स्त्री. ना.) शंखाचा

जो ध्वनि तो २ बौद्धण्याचा जो

शब्द तो.

शंखवळा (स्त्री. ना.) (प्रं०) बांगव्या.

शंखळा (स्त्री. ना.) शंखव्या.

शठ (सं. वि०) शहाणा असून दुस-

ऱ्यास बंचावें म्हणून व्यवहारीं सरू-

पटणें वर्तण्याचा स्वभाव बघावा असा

जो इरासो तो. २ कट्यु.

शंड, शंड (सं. पु. ना.) नपुंसक ते.

शण (सं. पु. ना.) ताग.

शतक (सं. न. ना.) शंभर धोकादि-
काचा जो समुदाय तें.

शतचूर्ण (सं. न. ना.) कोणिक पदार्थ
फुटून त्याचा केवळ होतो जो चुराडा
तें. २ तसा परिणाम पावला जो प-
दार्थ तो.

शतंभीष्म (पु. ना.) विद्यापराक्रमा-
दिकेंकरून एकपेक्षा एक अधिक
असे जे असंख्यान पृथ्वीवर पडले आ-
हेत त्यास म्हणतात. परंतु त्याची वि-
द्यमानता दाखवून प्रकृत जो कोणी
त्याची कःपदाथना वर्णनाय असतां
प्रयोग. [मूर्ख त्यास म्हणतात.

शतमूर्ख (सं. पु. ना.) केवळ जो
शतशः (सं. अव्य०) शंभर शंभर

अशा संख्येनें मेजले जात असे.

शत्रु (सं. पु. ना.) वैरी.

शनैःशनैः (सं. अव्य०) मंदमंदगतीनें.

शपणें (भा. ना.) (प्र०) शापणें.

शपत (स्त्री. ना.) शपथ.

शपथ (सं. स्त्री. ना.) दिव्य.

शंपा (सं. स्त्री. ना.) (प्र०) बीज.

शक्र (सं. पु. ना.) गाय, म्हैस, घोडा

इ०कचे पायीचा खर तो.

शक्रिध्वज (पु. ना.) (प्र०) कामदेव.

शबर (सं. पु. ना.) मिळ मरण म-
नुष्यान एक जाति आहे.

शबल (सं. वि०) सजातीय अनेक
अर्थांचें आन मिश्रण झाल्यामुळे व्या-
ची शुद्धरूपता गेली असा कोणिक
अर्थ तो. २ (न. ना.) तसा झाला
जो त्या अर्थाचा परिणाम तें.

शबलब्रह्म (सं. न. ना.) (प्र०) मा-
योपधिक जें ब्रह्म तें.

शब्द (सं. पु. ना.) श्रोत्रेद्रियानें व्या-
चें प्रत्यक्ष होतें असा एक विषय आहे.
२ भाषणातील जीं वाक्यें कि० पदं
तां प्रत्येकीं. ३ प्रथमादि विभक्ति
व्यावरून होतात असा जो कितीएक
वर्ण मिलून एक अवयवी तो. ४ तूं
असें कां केलेंस, तूं हें झिपडलेंस,
इ०रूप दोषाभायक जें कोणकाला
उद्देशून कोणकालें वचन तो; लागणें,
येणें, ठेवणें, इ० धातुयोगी प्रयोग.

शब्दपांडित्य (सं. न. ना.) बोलण्या-
सारखें व्याचे हातून कांहीं व्यावयाचें
नाहीं, त्याचें उर्गाच जें कोरडे डों-
लाचें वाक्पाटव तें.

शब्दब्रह्म (सं. पु. ना.) (प्र०) वेद.

शब्दराशि (सं. पु. ना.) (प्र०) वेद.

शब्दविता (पु. ना.) (प्र०) परमात्मा.

शब्दवेधी (सं. वि०) कोणिक पदार्थ
प्रत्यक्ष दिसत नाहीं, त्याचा शब्द मात्र
ऐकूं येतो त्या शब्दानुसंधानानेंच त्या
पदार्थाचा वाणादिकेंकरून वेध क-
रितो तो.

शब्दशास्त्र (सं. न. ना.) व्याकरण-
शास्त्र. [कविता.

शब्दसृष्टि (सं. स्त्री. ना.) (प्र०)

शब्दालंकार (सं. पु. ना.) कविनें
अनुप्रास, यमक इ० जे अलंकार
ने प्रत्येकीं.

शम (सं. पु. ना.) काम, क्रोध, मोह,
अग्नि, वायु, रोग, सैन, इ० जे
त्याचा क्षोभ होण्यास कारणभूत जो

- वेगविशेष उत्पन्न होत असतो तो राच्या भागानें दबलेला.
- न्यून ज्ञात्याने किं० नसल्याने त्या त्या शरासन (सं. न. ना.) धनुष्य.
- अर्थाची प्रकृतिरूपातें धरून जी शरीर (सं. न. ना.) देह. २ स्त्री-
- स्थिति तो. २ अंतःकरणांमध्ये काम-पुरुषाच्या गुह्यावयवास संकेतानें
- क्रोधादि किं० संकल्पिकल्यादि-म्हणतात. [अहंभाव.
- रूप ज्या अनेक वृत्ति उठत असतात शरीरभाव (पु. ना.) (प्रं०) (सं.)
- तद्वाहित्वेकरून स्वस्थपणें जी अंतः-शरीरसंबंध (सं. पु. ना.) आपली मु-
- करणची स्थिति तो, लगी दुसऱ्याकडे दिली किं० त्याची
- शमन (सं. न. ना.) शम. २ शम-आपण केली अशा प्रकारें साक्षात्
- ण्याचा व्यापार तें. ३ व्याचा शम किं० परंपरेनें होतो जी प्ररस्पराचा
- जणेंकरून होतो तें त्याचें. ४ यम. संबंध तो.
- शय (सं. पु. ना.) (प्रं०) हान. शर्करा (सं. स्त्री. ना.) साकर. २ रेती.
- शयन (सं. न. ना.) निजण्याचा जो शर्थ (स्त्री. ना.) पराकाष्ठा.
- व्यापार तें. २ आयिरूण, माचा, शर्यत (भर० स्त्री. ना.) पैज.
- पलंग, इ० तें. शलभ (सं. पु. ना.) टोळनांवाचा प्राणी.
- शय्या (सं. स्त्री. ना.) शयन. शलाका (सं. स्त्री. ना.) धातु इ०-
- शर (सं. पु. ना.) धनुष्यानें सोडा-कांची काडी ती.
- याचा बाण तो. शल्य (सं. न. ना.) शरीरामध्ये स-
- शरग (सं. न. ना.) कोणिकाचे हा-लायाजोगा आत शिरलेला बाण
- तानें कोणिकाचें संकटापासून होवें इ०कांचा भंश तें. २ स्त्रियांचे पो-
- जें संरक्षण तें. २ तादृश संरक्षण टांत राहवें जें सल तें. ३ सड न
- करणारा जो तें. ३ (वि०) या सं-घेता राहिलेला जो दुसऱ्यानें कैलेला
- कटापासून माझें तूं संरक्षण कर अशी अपकार इ० रूप जें कोर्शि अनःक-
- प्रार्थना करीत कोणिक समर्थाच्या रणांत सलत असवें तें.
- आश्रयास गेला जो तो; जाणें, येणें, शव (सं. न. ना.) मर्दे.
- असणें, इ० योगी प्रयोग. शश, शशक (सं. पु. ना.) ससा.
- शरणागत (सं. वि०) रक्षण व्हावें शशाक (सं. पु. ना.) शशी.
- छाणून रक्षणकर्त्याप्राप्त गेला जो तो. शशी (सं. पु. ना.) चंद्र.
- शरधि (सं. पु. ना.) (प्रं०) बाण शस्त्र (सं. न. ना.) तरवार इ०
- डेवण्याचा भाता. आयुध तें. कोणिकानें कोणिकावर
- शरभ (सं. पु. ना.) एक पक्षी आहे. शस्त्र धरणें म्ह० त्याचें वाईट कर-
- शरभ (फा० स्त्री. ना.) लाज. प्याविषयीं कंवर बांधणें.
- शरभिदा, धा (फा० वि०) वपका-

शस्त्रवैद्य (सं. पु. ना.) शस्त्रानें शरीर कापून आतील रोग काढून आरोग्य करणारा असा वैद्य तो.

शहर (फा० न. ना.) नगर.

शहरपन्हा (फा० पु. ना.) चौकी, पाहारा, इ० केंद्रावरून सरकारानें करायाचा जो शहराचा बंदोबस्त त्या कामाचें जे प्रकरण तो.

शहाजादा (फा० पु. ना.) पातशाहाचा पुत्र तो.

शहाजोग (वि०) पतीचा जो मनुष्य तो.

शहाणा (वि०) चतुर.

शहानिशा (फा० पु. स्त्री. ना.) शानिशा.

शहामृग (फा० पु. ना.) एक पक्षी आहे.

शहारा (पु. ना.) भंगार रोमांच उठावें, भंग धर्तारावें अशा व्यावि-
कृतीच्या लहरी येताना त्या प्रत्येकीं तो.

शहारें (न. ना.) शहाणा.

शहाळें (न. ना.) कोंबळा जो नारळ तें.

शहई (फा० स्त्री. ना.) अक्षरादि लि-
हायाकरितां लाख, काजळ, हेरडे,
इ० कांचा जो काळा, तांबडा, इ०
कि० सुवर्णादिकांचे वखं पाण्यात
पोंटून त्यांचा फारतात जो रंग तो.
२ मृदंगाचे एका तोंडावर बसवितात
जें लोखंडाचे किटाचें चूर्ण इ० ती.
३ घाम, शहर एतद्वाचक शब्दापुढे
तत्संबंधी या अर्थी या शब्दाचा प्र-
योग होतो. उ० पुणे शहई इ०.

शहईशिरस्ता (फा० पु. ना.) साधा
रण जी जनरीनि तो.

शाखा (सं. स्त्री. ना.) वृक्षाची जी
खांदी ती. २ प्रयादि कोणक अर्था-

स वृक्षरूपवें कळून मानून त्याचे
जे प्रकरणादिरूप अनेक अवयव
त्यास प्रत्येकीं म्हणतात.

शाखामृग (सं. पु. ना.) (प्र०) वानर.

शाखिया (पु. ना.) (प्र०) वृक्ष.

शागिर्द (फा० पु. ना.) जो व्याचा
विद्यार्थ्यांमग करितो तो व्याचा; प्रायः
गवई लोकांत कि० तालिमखान्यांत
याची प्रसिद्धि. २ कोणिकापाशीं
देवपूजेस माडावें, भोंवें घुणून यावीं
इ० कामावर जो ब्राह्मण वेतन देऊन
ठेविला असतो तो.

शाघीत (पु. ना.) शागिर्द.

शाडूल, ळ (न. ना.) (प्र०) कोंब-
ळा धान्याकुर. २ (वि०) कोंबळा
लसलशति.

शांत (सं. वि०) सत्वगुणप्रधान म-
नुष्य, प्रकृति, औषध, अग्नि, वायु,
नदी, इ० तो. २ मरणें, विश्रणें,
इ० कारणांमुळें प्रकृतिरूपीं लीन
झाला जो मनुष्य, दिवा, इ० पदार्थ
तो. ३ क्रोधद्वेषादिरहित जें स्थळ
इ० तो. ४ शांति.

शांतवन (न. ना.) सांवन.

शांति (सं. स्त्री. ना.) शम. २ रो-
ग इ० जें काहीं उपद्रवकारक अ-
रिष्ट त्याच्या निरासार्थ होम, जपा-
दि प्रधान जें कर्म करितात ती.
३ मरणें इ० कारणानें पूर्वप्रकृति-
रूप अवस्थेत जी स्थिति ती.

शांतिरस (सं. पु. ना.) नवरसातील
एक रस आहे.

शानदार (फा० वि०) छानदार.

शानिशा (फा० पु. स्त्री. ना.) होतें कीं
नाहीं होत, मिळतें कीं नाहीं मिळत,
इ० रूप संदेहविषय जो कोणेंक
अर्थ तद्विपर्या होतेंच किं० नाहींच
होत इ० एकरूपतेचा जो निश्चय,
जेणेकरून संदेहविषयना किमतीही
राहात नाहीं तो. ती.

शाप (सं. पु. ना.) कोणेंकातें उद्दे-
शन त्याचें काहींएक अकल्याण व्हावें
असं मनांत आणून तुझं निसंतान
होवो, तुला दारिद्र्य घेवो, तुला दुष्ट
पोनि प्राप्त होवो, इ०रूप जो वाक्य-
प्रयोग करितात तो.

शाबास (फा० अव्य०) कोणेंकाचे
चांगले कर्म पाहून आनंद झाला
असतो त्याचें प्रशंसेमाठी हा उद्गार
निघतो. २ (स्त्री. ना.) भन्य.

शाबासकी (स्त्री. ना.) शाबास या
शब्दप्रयोगासून कोणेंकास मिळ-
तो जो सत्कार तो.

शाबूत, बूद (अर० वि०) नाशादि
संभावना असतां तें नाशादि न
होता जसचि तसा राहिला जो तो.
कोणेंकावर काहींएक गोष्ट शाबूत
करणे ह्म० साक्ष्यादि प्रमाणानें खरी
करणे. [ग्रेस ह्मणतात.

शभिबी (सं. स्त्री. ना.) संकेतानें भा-
शायदी (स्त्री. ना.) स शी प्रथमा-
र्थी २ (पु. ना.) साक्षीद्वितीयार्थी.

शार्ङ्ग (सं. न. ना.) विष्णूचें धनुष्य
तें. २ शृंगाचें जें धनुष्य तें.

शार्दूल, ल (सं. पु. ना.) व्याघ्र.

शाल (फा० स्त्री. ना.) एक प्रातिष्ठित

उर्णावस्त्र आहे. २ (सं. पु. ना.)
एक वृक्ष आहे

शाला (सं. स्त्री. ना.) अभिहोत्र,
विद्यार्थ्यांचें अध्ययन, स्वयंपाकगृह,
नृत्य, इ० व्यवहारार्थ किं० गाई,
घाडो, इ० जीव किं० शालें, रत्नें,
इ० पदार्थ आत राहायकरितां जें
गृह केले असतें ती. २ विद्या क-
लादि शिकण्याचा जो कोणेंक स्थ-
ळीं आखाडा असतो ती. ३ बरी
वाईट रीत लागण्यास कारणभूत
जी शिक्षा, ती जेथून होत्ये त्या अ-
धिकरणास म्हणतात.

शालाशुद्ध (सं. वि०) चांगले संप्र-
दायाचे शाळेतला अतएव चांगला
जो विद्यार्थी, गवई इ० किं० त्याचें
तें अध्ययन, गायन इ० तो.

शालिका (स्त्री. ना.) (प्र०) उत्पत्ति.

शालीय (न. ना.) (प्र०) मंदिर.

शावक (सं. पु. ना.) बालक.

शाश्वत (सं. वि०) नश्वर नव्हे जो
पदार्थ तो. २ (स्त्री. ना.) शाश्वति.

शाश्वती (स्त्री. ना.) शाश्वतगणा.

शासणें (भा. न०) (प्र०) शासनानें
कोणेंकास युक्त करणें.

शासन (सं. न. ना.) पारित्य. २ आ-
जा. ३ राजादिकांनें आपलेकडे ध-
नोवणा घेऊन प्रजादिकांस अनुकूल
मार्गांत वर्तवणें असा जो व्यापार तें.

४ (प्र०) साधन, उपकरण.

शास्ता (सं. पु. ना.) शासन कर-
णारा जो राजा, गुरु इ० तो.

शास्त्र (सं. न. ना.) कोणेंक विद्या-

विषयाने अभिकून करून प्रवृत्त झालेली जी ईश्वराची किं० इतर कोणी ज्ञात्यांची वचने तद्वत जे विषयभेद करून भिन्न भिन्न शब्दव्यवहार ते प्रत्येकी न्यायशास्त्र, धर्मशास्त्र, इ० समास.

शास्त्रार्थ (सं. पु. ना.) प्रवृत्तिनिवृत्तीविषयीं नियामक जे धर्मशास्त्रादि शास्त्र तत्त्वानिर्वाचित जो कोणेतक कर्माविषयीं विभिरूप किं० निषेधरूप अर्थ तो. कोणेतक गोष्टीचा शास्त्रार्थ करणें. झ० ती गोष्ट सरासरी केलीशी करणें.

शाहीर (अर० पु. ना.) पोण्याचा तमाशा करून उपजीविका करणारा जो लावण्याचा कवि तो. २ दुसऱ्यानें केलेल्या लावण्या म्हणून तमाशावर उपजीविका करणारा जो त्यासही म्हणतात.

शाळा (स्त्री. ना.) शाला.

शाळू (पु. ना.) जोडल्यान एक जाति आहे. २ हेमंतऋतूनें लवकर जाणारे जे दिवस त्यास म्हणतात.

शाळूसोबती (पु. ना.) शेवटपर्यंत सोबत देणारा नव्हे, मध्येच सोडून जाणारा असा जो सोबती त्यास झणतात.

शिऊ (पु. ना.) (पं०) शिव.

शिऊळ (स्त्री. ना.) बैर इ० कांची मान अडकायामाठीं जोकडाचे कडेस भोंकें पाडून त्यान व्या पाळायच्या खुंठ्या केल्या असताना त्या प्रत्येकी. २ गीण्यासारखा जो मुखानें शब्द करिताना ती.

शिक (स्त्री. ना.) शैल्यादि तामुळें ना. कातून सशब्द वायूचें निःसरण झाल्याजोगी जी वायूची चेष्टा ती शिकणें (भा. ना.) (मं. शिक्षा) शिक्षाकळादि भाषणास याचें म्हणून तद्विषयक जी शिक्षा तद्विगष्ट होणें आणि तद्वारा ती विषयभर्गी प्रवीणता यावयाजोगी वृद्धीत घेणें.

शिकल (अर० स्त्री. ना.) जंगलेली जीं तरवार इ० शस्त्रे त्यांचा जंग जाऊन जिल्हई यावी झणून त्यांवर करिताना जो पर्षणसंस्कार ती.

शिकवण, वणी (स्त्री. ना.) कोणेतकास काहींएक गोष्टीविषयी बुद्धिवाद सांगण्याचा जो व्यापार ती.

शिकार (फा० स्त्री. ना.) पारध.

शिकाळी, शिकाळी (स्त्री. ना.) जी दोरी भरून उचललें असता पात्र समान उचललें जावें अशी जी त्या पात्राचे गळ्यास दोरी बांधली असत्ये ती. २ तद्विशिष्ट जे ते पात्र ती. **शिकें, शिकें** (न. ना.) पोटीं भाडीं इ० पदार्थ घालून टांगण्याचे उपयोगी दोरीचा पाशविशेष करिताना ते.

शिका (अर० पु. ना.) मोहोर, पुतळी, इ० नाणें, किं० सनद इ० पत्र, इ० कावर प्रभूच्या नांवाचें चिन्ह असतें म्हणून त्यांवर मारण्याकरितां प्रभूचें नामाक्षराचा जो ठसा केला असतो तो किं० त्याणें नाणें, पत्र, इ० कावर उमटणें चिन्ह तो. २ चिन्हार्थ कोहीं एकावर मारितात जो कोणेतक ठसा तो. इ०.

शिखर (सं. न. ना.) वृक्ष, पर्वत, पर, इ०काचा जो शिरोभाग तें. २ देवालयादिकांवर शृंगाकार उंच जी रचना झेली असत्ये तें. कोणेंक गोष्ट शिखरास जाणें. म्ह० तिचा कळस होणें.

शिखा (सं. स्त्री. ना.) मस्तकावर भोंवतालचे केंस काढून मध्येच जो केशसमुदाय राखितात तो. २ मोर, कोंबडा, इ०कांचे मस्तकावर मध्येच जो केशादिरूप अवयव वाढला असतो तो. ३ तशीच घोडा इ०कांचे मस्तकावर जें कलगी इ० लाविलें असतें तो. ४ अग्नीची जी ज्वाला ती.

शिग (सं. शृंग) (न. ना.) कितीएक जातींचे पशूंचे मस्तकावर जे अस्थिरूप अवयव फुटतात ते प्रत्येकीं. २ तदाकार पितळ इ०कांचें वाकडें जें मुखवाद्य करितात तें.

शिजणें (धा. ना.) तांदूळ, दाळ, भाजी, इ० पदार्थ जलादिसंयोगानें पक्व होणें. कोणेंकाची दाळ कोणेंकस्थळीं शिजणें म्ह० त्याचें तेंथें चालणें. २ उष्मा होणें.

शिटाऊ, टाव (वि०) पक्का हरामी जो मनुष्य इ० त्यास म्हणतात.

शिडी, शिटी (स्त्री. ना.) लांब लांब दोन लांकडें हात सवाहाताचे भंतरानें उभों माडून त्यास मध्ये पाय ठेवायास हात सवाहात लांबीचे लांकडांचे अनेक तुकडे अडवे संवळ करून जें माडी इ०कांवर चढायास साधन करितात ती. [फसवणें.

शितरणें (धा. ना.) (पं०) शकवणें,

शितरु, रू (वि०)(पं०)क्रमविणारा.

शितळ (वि०) शीतल.

शितळाई (स्त्री. ना.) थंडावा.

शितोडा (पु. ना.) आपातादिकामुळ आचारापासून सुटून उडतो जो उदकादिकांचा बिंदु तो. २ पर्जन्यादिकांचा वरून पडतो जो थेंब त्यासही झणतात. ३ उदकादिकांचा जो सेक तो.

शितिल (सं. वि०) जगाचे आरंभक अवयवांचा संयोग दृढ नव्हे असा जे पदार्थ तो.

शिदोरी (स्त्री. ना.) अरण्य, शेत, मार्ग, इ० काच्याठायीं भोजनार्थ न्यावयाकरिता शिजलेल्या अन्नाची वस्त्र, पात्र, इ०कांत बांधली असत्ये जी गांठोडी ती.

शिधा (पु. ना.) भोजनार्थ पाक करायकरिता घेतात जो तांदूळ, डाळ, पीठ, तूप, इ० पाकसामग्री तो.

शिधोरी (स्त्री. ना.) शिदोरी.

शिप (स्त्री. ना.) समुद्रादिस्थित जलजंतूंची आवरक शर्गाकार दोन हाडे असतात तीं प्रत्येकीं.

शिपडणें (धा. ना.) कोणेंक पदार्थ, स्थळ, इ०कांवर बिंदुशः सेक होई असें जल, रंग, गंध, इ० टाकणें.

शिपणें (धा. ना.) खळी इ० पात्रस्थित जें पाणी इ० सद्रव पदार्थ तो स्थळ इ०कांवर सेक होई अशा प्रकारें हस्तादिकानें त्याजवर उडविणें. २ (न.) रंगपंचमोस रंगाचा खेळ तें.

शिपला (पु. ना.) जीमथें मोणें उ-
त्पन्न होतात अशा जातीची किं०
जिच्या पांडीवर रेणू असतात अशी
जी शिप तिला म्हणतात.

शिपाई (फा० पु. ना.) सैन्यामध्ये
युद्ध करणारे जे पोट्टे ते प्रत्येकी.
२ वसूल वासूल, चवकपिहारा, इ०
कामावर ठेविला असतो जो नरवार,
मोटा, इ० शस्त्र वाळगणारा राजा-
दिकाचा दूत तो. ३ युद्ध, वादप्र-
तिवाद, इ० काचेठायी न भिना भि-
टणें उत्साहानें प्रवृत्त होण्याचा स्त-
भाव द्याचा असा जो त्यास म्हण-
तात. ४ डोली, पालखी, गाडी,
इ० कांची दांडी, व जेजाल, दिवटी,
इ० कांस आभारभूत कैचीसारखी
दोन दोन लाकडे एकत्र सवद्ध केली
असतात तीं दोन दोन मिळून एक
कि० प्रत्येक तो.

शिपाईप्यादा (पु. ना.) शिगाई,
खिजमनगार इ० तो.

शिफारस (फा० स्त्री. ना.) राजा
इ० कोणक थोर राजवळ कोणकाची
मानमान्यता हावी म्हणून त्याचे
विद्याशौर्यादि गुणांची कोणी करि-
तो जी प्रशंसा ती. २ हिमाईत.

शिवंदी (फा० स्त्री. ना.) किळा, श-
हर, इ० काचे संरक्षणार्थ ठेविले अ-
सनात जे पायदळ शिपाई ती.

शिविका (स. स्त्री. ना.) पालखी.

शिविर (सं. न. ना.) सैन्यामध्ये राजा,
सेनापति, इ० कांच पृथक् पृथक् अ-
सतात गोट ते.

शिर (सं. न. ना.) मनक.

शिरकमळ (न. ना.) कमळाचे रूप-
केंकरून शिरासच म्हणतात.

शिरजोर (वि०) (फा०) वरचढ झाला
जो सेवक, बायको इ० तो.

शिरणें (ना. ना.) वास्तवदेशी स्थित
जो अर्थ त्याणें अभ्यतर प्रदर्शी प्र-
विष्ट होणें.

शिरपैच (फा० पु. ना.) पुरुषाचे
पगोट्यावर बांधण्याचें जडावाचें भू-
षण असतें तो.

शिरड्डेद (सं. पु. ना.) तरवार इ०
शस्त्रानें कोणकाचे मस्तकाचा जो
छेद तो.

शिरस्ता (फा० पु. ना.) चाल, रीत.

शिरां (वि०) अतिशयित उत्तम तो.

शिराणी (स्त्री) (प्र०) कौतुक. २ म-
हत्त्व. ३ उग्रभोग. ४ लाभ.

शिराळ (न. ना.) थडोवेळ.

शिरोभाग (स. पु. ना.) शिरारूप
जो भाग तो. २ (वि०) गुणदुग्गुणा-
दिकून योग्यनेने जो विवक्षित समुदा-
यामध्ये उत्तम तो.

शिरोमणि (सं. पु. ना.) सुगुटमणी.

शिलक (अर० स्त्री. ना.) आतून
काहीं स्वर्च होऊन अंशतः अवशिष्ट
राहिली जो पैका, भान्य, इ० कांची
जमा ती. २ पत्रावळ लावण्याची चोप.
३ वायु इ० विकृतीनें पाठ इ० कांत
भरत्ये जी उत्पण ती.

शिलकसाखळी (स्त्री. ना.) प्रतिमासीं
अशे क्रमानें उतरन उतरत गेली अ-
शी जी शिलकेची परंपरा ती. २ द्र-
व्याचे पोतें इ० आणि तत्संबंधी झा-

डाझडती इ० मिळून जे शिलकेचे प्रकरण ती.

शिलकणें, गणें (भा. ना.) बंदुकाचा तोडा, काष्ठे इ० कांती पेटणें.

शिलकावण, णी (स्त्री. ना.) कोणी अपराधी जो त्याजकडे, त्याला बोलावयास कि० तगाद्यास सरकारांतून शिपाई पाठविला असता तो शिपाई त्या कुळापासून दर्शनीच घेतो जे द्रव्य ती. २ मामलेदार इ० अधिकाऱ्यास अमुक कामाचा निकाल होईपर्यंत प्रतिदिवसीं अमुक द्रव्य सरकारास द्यावें अशी आज्ञा करून तदनुरूप जे द्रव्य घेतात ती.

शिलकी (वि०) शिलकल्यानें राहिला जो पदार्थ तो. २ बहुत दिवस न खरचनां संपर्हीं राहिलेला जो पदार्थ ता.

शिलंगण (सं. सीमोल्लंघन) (न. ना.) दमत्याचे दिवसीं करितात जे सीमेचे उल्लंघन तें.

शिला (सं. स्त्री. ना.) पाषाण.

शिलाराशि (सं. पु. ना.) (प्र०) पर्वत.

शिलेखाना (फा० पु. ना.) सरकाराची शस्त्रे इ० ठेवण्याची जागा तो.

शिलेदार (फा० पु. ना.) आपले पदरचे घोंडे घेऊन त्यासुद्धा जो सरकारांत चाकरीस राहता तो.

शिलोच्चय (सं. पु. ना.) (प्र०) पर्वत.

शिल्प (सं. न. ना.) भातु, काष्ठ, पाषाण, रंग, इ० कांचें यंत्र, शस्त्र, भलंकार, नौका, घर, वाड, चित्र, इ० त्याच्या त्याच्या क्रियांनीं निर्माणचें जे कौशल तें.

शिल्पी (सं. पु. ना.) शिल्पानें उपजीविका करणारे जे सुतार, लोहार, गवंडी, सोनार, इ० व्या जातात त्या प्रत्येकीं.

शिवणें (भा. ना.) वस्त्र, पर्ण, जखम इ० दोरा घालून विवक्षानुरूप परस्पर सांधले जात असें करणें. २ स्पर्शसंबंध होई असें कोणकानें कोणकास लागणें, परंतु परस्पर स्पर्शानें विटाळ, भोंवळेपणा, इ० होतें असा विषय असता प्रयोग.

शिवतणें (भा. ना.) (प्र०) स्पर्शणें.

शिवनिर्मान्य (सं. पु. न. ना.) शिवावरील जो निर्मान्य तो. तें. २ शिवास्वासारिखा असा शपथ इ० प्रसंगां याचा प्रयोग होतो. [भावाचा. शिवरा (वि०) शिवा देण्याचे स्व-

शिवस्व (सं. न. ना.) शिवास अर्पित झाल्या जो द्रव्यादि कोणक विषय तें, ज्याचें ग्रहण केल्यास मोठें पाप लागत, अतएव तुजें द्रव्य द्याजें मला शिवस्व आहे असे असे शपथ इ० कांसाठीं याचे प्रयोग करितात.

शिवायजमा (स्त्री. ना.) शेतसारा, वेतन, इ० रूप जी ऐनजमा त्याहून इतर जी खंड, गुन्हेगारी, नजर, इ० रूप जी जमा असत्ये तीं.

शिवार (पु. न. ना.) गांवाकडे गृहसमुदाय, बागवोगीचा पाखाली रुधले असतें जें स्थळ त्याचे बाहेर त्या गांवाचे शिवेपर्यंत शेतें, तृणें, काष्ठें, इ० जेथें होत असतें असें जें स्थळ तो. तें.

शिबी (स्त्री. ना.) क्रोधादि समयां

कोणिकास उद्देशून प्रयुक्त करितान
जें पातकारोपक रोडिचा, बोडकीचा,
लवाड, लुचा, इ० शब्द किं० झक-
मारतोस इ० वाक्य ती.

शिबीगाळ, गाळी (स्त्री. ना.) शिबी
इ० रूप जो दुरुक्ति ती.

शिशु (सं. पु. ना.) बालक.

शिश्रोदरपरायण (सं. वि०) भैथुन
आणि भक्षण या दोहों विषयांच्या
सर्वदा पाठीस लागला जो तो.

शिष्ट (सं. वि०) यथाशास्त्र वर्तणारा,
व्याची रीति, आचार, इ० लोका-
नीं प्रामाण्यकरून घेत असों अ-
शा योग्यतेचा, कि० पिशा, तप,
इ० गुणवैशिष्ट्यामुळ पूजादि अग-
सरीं साधारण जनपिशीं उन्नत
कोटींत गणायाचा जो ब्राह्मणादि तो.

शिष्टसभावना (सं. स्त्री. ना.) वि-
वाहयज्ञादि समारंभीं इतरजनांपेक्षा
विशेषिकरून दक्षिणावस्त्रादि दान-
पूर्वक सभ्य जनाचा करितान जो
संस्कार ती, किं० तत्त्वमयीं त्यास
देनात जें तें दक्षिणावस्त्रादि ती.

शिष्टाई (स्त्री. ना.) (घं०) एका-
कडून दुसऱ्याकडे जाऊन त्याला
वस्त्रवाषाकरिता चार गोष्टी अन्निक
उण्या सांगाव्या, त्यास राजी करावा
इ० रूप जो मध्यस्थपणें कोणी भा-
षणव्यापार करितो तो.

शिष्टाचार (सं. पु. ना.) शिष्टपरंपरे-
ने चालन आला जो आचार तो,
बगला इतर जन आपल्या वर्तनास
शा तासारिखें प्रमाण मानितान तो.

शिष्य (सं. पु. ना.) जो ब्या गुरू-

पासून विशाकलादि काहीं शिकतो
तो त्या गुरूचा.

शिष्या (पु. ना.) शिष्य. २ शागिर्द.

शिसा (फा० पु. ना.) अंथळ गळ्या
ने उभार आकारानें कानिचें पात्र
असतें तो. २ मनमाशा व्यान मभा-
चा सचय करितान असा जो त्या
मोहळाचा एक विभाग तो.

शिसारी, शिसारी (स्त्री. ना.) व्या-
ने भक्षणानें कि० वास आल्यामुळें
वसन व्हावयाजोगें जें कळभळून
घेतें ती. २ कोणिक पदार्थाचे अति-
सेवनामुळें कि० त्याच्या ठायीं काहीं
असंगलादि दोषाच्या दर्शनादिकांमुळें
त्या पदार्थाचा आला जो वाट तो.

शिस्त (फा० स्त्री. ना.) कुळाकडी-
ल वसूल कराव्यासाठीं जो कुळारग-
वार याद नयार करितान तो.
२ (वि०) विवक्षित संप्रदायानुरूप
जो जावमाल, व्यवहार, इ० तो.
३ (स्त्री. ना.) बागादिकेंकरून
कोणिक लक्ष्य वेष्टायाकरिता धरि-
तान जे संभान ती.

शिळा (वि०) पर्युषित. २ पान, फुल
इ० झाडावर असतो जो तेजोश
असतो तो काहीं कालानिक्रम झा-
ल्यामुळें निःशेष दियुक्त झाला आहे
व्यापासून असा जो फल, पुष्प,
इ० पदार्थ तो.

शिळोपो (पु. ना.) चारसहा घटका
दिवस आल्यापासून चारसहा घटि-
का दिवस राहोपर्यंत प्रायः सूर्यज-
नित मनाप होत असतो त्या काळास
सोडून इतर जो पूर्वापर काल तो.

शिक्षक (सं. पु. ना.) विद्यादि शिक्षणारा जो गुरु तो. २ चोर इ० कांस शिक्षा करणारा जो राजादिक तो. [प्याचा जो व्यापार ते.

शिक्षण (सं. न. ना.) शिक्षा कर-

शिक्षा (सं. स्त्री. ना.) अविदित जो विद्याकलादि कोणेंक अर्थ, त्याविषयींचें ज्ञान व्हावयाजोगा गुरुवचनादिक जे ज्ञापक तेणेंकरून अंतःकरणस होतो संस्कार ती, आणि तादृश संस्कारजनक जें गुरु इ० कर्त्याचें कर्म ती. २ परिपत्य.

शींग (स्त्री. ना.) अधोली, पायली इ. माप, कि० इतर काही पात्र त्यांत काडोकाड भान्यादि भरून आगखी वर भान्यादि घातलें असतां जो कांठावर राशि होतो ती, कि० भूम्यादिकांवर स्थित जो, क्रमानें वर बारीक होत गेल्या भान्यादिकांचा राशि त्याचा जो अग्रभाग तो.

शीघ्र (सं. वि०) त्वरित.

शीघ्रकोपी (सं. वि०) यत्किंचित् निमित्तावरून व्यास तत्काल कोप येतो असे स्वभावाचा जो तो.

शीड (न. ना.) गलबत इ०कांचें जे अवजार ते.

शीण (पु. ना.) शक्तीपेक्षा अधिक काहीं प्रम केल्यामुळें अवयव विशकलित होऊन उर्गी फुटून शक्तिक्षेण व्हावयाजोगा जो विकृतीविशेषरूप संस्कार शरीरांत राहतो तो.

२ (पु. स्त्री.) वयोवस्था.

शीत (न. ना.) शिजलेल्या भाताचे जे भिन्न भिन्न अवयव ते प्रत्येकीं,

२ धनुष्याची जी दोरी तें. ३ (सं.) उष्णतेचा प्रतिपक्षी जो जलादिनिष्ठ गुण तें. ४ (वि०) तशा गुणानें विशिष्ट जो जलादि पदार्थ तो.

शीतकर (सं पु ना.) चंद्र.

शीतल, ल (सं वि०) शीत चतुर्थाधी.

शीतवास (सं. पु. ना.) (ग्रं०) शीतकाळी पाणी इ०कांत उभें राहवें असा जो राहण्याचा प्रकार तो.

शीर (सं. शिरा) (स्त्री. ना.) शरीर, पान, फळ, काष्ठ, इ०कांचे अंगी त्यांचे उपजीव्य जे अन्नादि रस ते जिऊडचे तिकडे पाहेंचावयास मा गर्भत जे अनेक तंवाकार बारीक मोठे अवयव असतात ते प्रत्येकीं. २ चतुष्कोणावाकार जे काष्ठ, पाण, इ०कांचे पदार्थ त्यास जे धारेसारखे आकार असतात ते प्रत्येकीं.

शीर्ष (सं. न. ना.) मस्तक.

शील (सं. न. ना.) स्वभाव. २ उत्तम मार्गानें वर्तवें, कुमार्गानें सर्वथा वर्तु नये असा जो कोणकाचे अतःकरणाचा स्वभाव असतो ते.

शीव (स्त्री. ना.) सीमा, परंतु गांव, स्थळ, इ० स्थळविभागसंबंधी जी सीमा नद्विषयीं प्रयोग.

शुक (सं. पु. ना.) पोपट.

शुक्ति (सं. स्त्री. ना.) शिंप.

शुक्र (सं. पु. ना.) दैत्यांचा उपाध्याय एक ऋषि तो. २ (न. ना.) रेत.

शुक्राचार्य (सं. पु. ना.) शुक्रप्रथमार्थी. २ एकाक्ष जो मनुष्य त्यास थडेन झणतात.

शुक्ल (सं. वि०) पांढरा स्वच्छ जो वर्ण किं० तद्विशिष्ट पदार्थ तो. २ मासाचे जे दोन पक्ष त्यामध्ये ब्यास प्रतिनिवर्शी चद्रकलेची वृद्धि होत असत्ये असा जो पक्ष तो किं० नव्वत निथि तो शुक्लकाष्ठ (सं. न. ना.) आपण कोणीकडे गेलें तरी आपणास सोडीत नाहीं असें जें कांहींएक पाडींशीं लागलें असतें झट त्यास म्हणतात.

शुक्लित (न. ना.) (प्र०) रेत.

शुचि (सं. वि०) स्वच्छ-पवित्र तो.

शुचिर्भूत (नं. वि०) व्यभिचार, भ्रमभक्ष्य-भक्षण, इ० दोष करीत नाहीं, सर्वदा स्नानसंभ्रादि सदाचार्याच्या ठायीं जो वर्ततो अशा स्वभावाचा किं० स्नानविधि, शौचविधि, प्रायश्चित्त इ० केंकळून पवित्र झालेला जो तो, किं० विटारू, चंडाळ, खरकटें, मरकटें, इ० जेथे नाहीं अनएत पवित्र किं० सडासंमार्जन इ० केंकळून पवित्र केलेलें जें स्थळ तो.

शुचिष्मंत (सं. वि०) शुचिर्भूत.

शुंडा, शुंडादीड (सं. स्त्री. पु. ना.) हत्तीची सांड.

शुद्ध (सं. वि०) पाप, मळ, इ० जे दोष तद्रहित जो तो. २ शोभनसंस्कार ब्यास झाला तो. ३ ब्यासमध्यें अशुद्ध नाहीं असें जें अक्षर, पोथी, लिहिणें, झणणें, भाषण इ० तो. ४ ब्यास रूपांनीं निर्दिष्ट करावयाचा तदेकरूपच जो कोणेंक अर्थ तो. उ० हे शुद्ध वैदिक आहेत. ५ शुद्ध-द्वितीयार्थी. ६ ते ते अर्थ जसे जसे असावे ते ते ब्यास आहेत अशा

अर्थीं कितीएक शब्दांपुढें पाचा योग होऊन समास होतो. उ० आकार-शुद्ध, आचारशुद्ध, इ०. ७ (स्त्री.) शुद्धि.

शुद्धि (सं. स्त्री. ना.) पवित्रता किं० निर्दोषता तो. २ कोणेंक अर्थाचा शोध करण्याचा जो व्यापार तो आणि तेणेंकरून लागतो जो शोध तो. ३ सावधपणा. [काशअपरोक्ष.

शुद्धअपरोक्ष (न. ना.) (प्र०) स्वप्र-

शुद्धउपदेश (सं. पु. ना.) (प्र०) तूंच प्रत्यगात्मा ब्रह्म असा जो उपदेश तो.

शुद्धज्ञान (सं. न. ना.) (प्र०) यथार्थ जें ब्रह्म त्याचें जें स्वरूपसं-कळून ज्ञान तें.

शुभ (सं. न. ना.) कल्याण. २ (वि०) कल्याणावह जें कर्म, शकुन इ० तो. ३ विवाहादि जें मंगलरूप कर्म तो.

शुभ (पु. ना.) केवळ जडशुद्धि, कर्मविषयीं फारच मंद असा जो मूर्ख त्यास झणतात.

शुभ्र (सं. वि०) पांढरा.

शुभ्रांशु (पु. ना.) (प्र०) चंद्र.

शुश्रूषा (सं. स्त्री. ना.) परिचर्या, सेवा. २ कांहींएक श्रवण करण्याची जो इच्छा तो.

शुष्क (सं. वि०) ब्यासमध्यें ओलावा नाहीं असा जो कोरडा कोणेंक अर्थ तो. २ रोगादिकानें रक्तरहित होऊन वाळलेलें जें शरीर तो.

शुष्काशुष्क, शुष्काशुष्की (अर्थ०)

- द्रव्यव्यय, द्रव्यलाभ, इ० रूप जो नवीश आत असावा त्यावाचून,
 शूकर (पु. ना.) (प्र०) सूकर.
 शून्य (सं. न. ना.) काहीं नाही अशा प्रकारे जी प्रतीति होये तिचा विषय जो केवळ अभाव ते. २ संख्यादिकांचे अभावाचे बोधक त्या त्या स्थानीं र्तुल चिन्ह करितात ते. तसेंच अनुस्वार विसर्ग यांचे जे तत्सदृश चिन्ह करितात त्यासहि क्षणतात. ३ आकाश. ४ उजाड जें गृह इ० तो.
 शून्यवाद (सं. पु. ना.) काहीं नाही तेच ब्रह्म असें जे मन तो.
 शून्यशेज (स्त्री. ना.) (प्र०) माया.
 शून्याकार (वि०) शून्यरूप.
 शूर (सं. पु. ना.) युद्ध, दान, इ० कर्मांचे प्रसंगी निर्भयपणें उत्साहानें प्रवृत्त होण्याचा स्वभाव ज्याचा असा जो तो.
 शूल, ल (सं. पु. ना.) एक आयुध विशेष आहे. २ अपराधी जनास वर चढवून ठार मारायासाठीं जो सूक्ष्म लोहदंड भूमीमध्ये रोंवून उभा केला असतो तो. ३ पोट, केशळ, इ० कांच्या ठायीं उठये जी तिडीक तो किं० तसी त्यात तिडीक उठायस प्रयोजक जो वाररोग तो.
 शृंखला (सं. स्त्री. ना.) लोहादिकांचीं अनेक बल्यें एकानेक गुंतवून बंधनाश्रययोगी जें दोरीसारखें साधन करितात ती
 शृंग (सं. न. ना.) शिंग.
 शृंगार (सं. पु. ना.) शरीरादिक सुशोभित दिसायाजोगी जी त्या शरीरादिकांच्या ठायी अलंकारभूत पदार्थांची यथयोग्य संनिवेशानें रचना करितात तो. २ स्त्रीपुरुषांचें विलासप्रधान जें चोष्टि त्यासंग होतो असा नवरसातील एक रस आहे.
 शृंगाळ (सं. अप. पु. ना.) (प्र०) कोल्हा.
 शेक (पु. ना.) भग.
 शेकडा (पु. ना.) शंभर पदार्थांचा समुदाय तो. २ (अव्य०) प्रति शेकड्यास.
 शेकडों (अव्य०) शतशः.
 शेखर (सं. पु. ना.) तुरा झणून जें शिरोभूषण तो.
 शेखी (फा० स्त्री. ना.) शौर्य, पराक्रम, संपत्ति, इ० संबधी कोणी भागली लोकांजवळ दर्शवितात जी थोरवी ती. [शेवटीं.
 शेखीं (अव्य०) (प्र०) पर्यवसानां,
 शेगडी (स्त्री. ना.) शेक घेण्याकरितां विस्त्र पेटवायाचे उपयोगी मृत्तिका इ० कांचें पात्र करित असनात ती.
 शेज (सं. शय्या) (स्त्री. ना.) निजायासाठीं भूम्यादिकांवर वस्त्रादिकांचे करितात जें आस्तरण ती. २ अनुक्रम, शेज लागणें, पडणें झणजे उत्तरोत्तर होत जावयाचें कर्म त्याचा आरंभ होणें.
 शेजार (पु. ना.) गृहादि कोणें स्थळीं राहणारा जो कोणी, त्यास तत्समीपदेशीं राहणारा जो कोणी

दुसरा, त्या वा असतो जो सामान्य संबंध तो.

शेजारी (पु. ना.) ज्या एकमेकांचा शेजार ज्या एकमेकांस आहे ते परस्परे.

शेजारीं (अभ्य०) समाज देशी.

शेट्या (पु. ना.) पठ, बंदर, इ० जी उदमाचीं स्थाने तेथें मापें, वजने, दरदाम, इ० हांची चौकशी, इ० कमाविर अधिकारी वननदार असतो तो.

शेटा (पु. ना.) समाप्तीकडील जो अग्रभाग तो, परंतु वृक्ष, खाव, इ० कांचे अग्रभागावर विशेषकरून प्रयोग.

शेटाबुडखा (पु. ना) कोणिक गोष्टीचे मुळापासून शेटपर्थत सर्व विभाग नवोन; मृत्ता, शेटचा, इ० रूप कितीएक जे विभाग तो. २ आरभागासून समाप्तीपर्यंत जे कोणेरु गोष्टीचे सर्व स्वरूप तो.

शेणमार (स्त्री. ना) अपनिग इ० व्हावें ह्या गुन शेण, चिखल, इ० कांचा को कावर कृमिनात जो मारतो.

शेणामेणाचा (वि०) व्याप्त मजबुती विशेष नाही असा जो घर, व्यवहार, मनुष्य इ० व्याप्त प्रत्यक्षविशेष, द्वाणतान

शेत (स. क्षेत्र) (न. ना.) ज्या स्थळी भाण्य, कापूस, ताग, ऊन, इ० पीक होते तो भूमिभाग आणि त्या भूमिवर रुझन उभे असते जें पीक ते. २ जे व्याचें उपजीविकासाधन ते त्याचे.

शेतवाडी (स्त्री. ना.) शेत वाग इ०.

शेतीभाती (स्त्री. ना.) शेतकी इ०

२ (पु. ना.) शेत भात करून उपजीविका करितो तो.

शेंदणें (भा. ना.) विहीर इ० अधोदेशी विद्यमान जो उरक इ० पदार्थ तो दारीच्या योगानें उपरिदेशी हातानीं ओढून घेणें. २ (न. ना.) विहीरीतून पाणी शेंदण काढायचें साधन जे दोरीनें विशिष्ट पोहरा इ० पात्र असते तें.

शेफरणें (भा. ना) कोणिकानें दुसऱ्यापासून वावणाणी, लाडकपणा, वक्षीस. इ० कांही मिळाले असें कांही झाल्यामुळें नितक्यानेंच चढून मनस्वीपणे पुनू लागणें.

शेरेंडावणें (भा. ना.) शेफरणें.

शेरडूं (न. ना.) शेळी वोकड पांचे सामान्य नांव आहे.

शेरणी (फा० स्त्री. ना.) कोणिक कामनेविशीं कोणिक देवतेस नमस करून तो काम पूर्ण झाले द्वाणजे तो नमस फेडायसाठी देवालय इ० कांच्या ठायी लोकांस वाटितान जो माकर, गूळ; मिठाई, इ० भक्ष्य पदार्थ ना. २ नदीचे कांठीं एक झाड असते ना.

शेरताटी (स्त्री. ना.) शेराच्या झाडाची कमानीं लागत गेली जी ओळ ती.

शेरा (अर० पु. ना.) कोणिक व्यवहारसक्ती जी लेख कि० भाषण, त्याला उद्देशून हें वाईट आहे, हें बरें आहे, हें मान्य आहे कि० नाहीं, इ० रूप जे लेख कि० भाषण, धनी इ० करितो तो. २ भागा, रीत.

शेरी (स्त्री. ना.) शहर इ०कांतील जो बोलू ती. २ गांव इ० संबंधी जी उत्तम शेतजमीन, जी सरकार इ० अधिकारी आपले खासगीकडे ठेविताने ती.

शेलका (वि०) एकजातीय अर्थाचे समुदायामुळे विवक्षित गुणानें उत्तम जो अर्थ तो प्रत्येकीं.

शेवट (पु. ना.) कोणिक गोष्टीची जी समाप्तिदशा तो. २ (न. ना.) कोणिक पदार्थाचा जो चरमावयव तें.

शेवटणें (धा. ना.) कुन्हाड, कोयता, कुदळ, खिळा, इ०कांस ठोकून बारीक धार, अणकुची, इ०कांस विविष्ट करणें.

शेवडी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) चर्म.

शेवाळ (सं. शेवाल) (न. स्त्री. ना.) नदी इ०काचे पाण्यामध्ये जो हिरवे रंगाचा बुळबुळीत तंतुसमुदाय उगज होतो ते. ती. २ पाण्यास जें गांडाळ नाळ इ० असतें त्यासही झणतात. ३ पाषाण, भूमि, इ०कांवर उदक-संयोगानें हिरवा बुळबुळीत पदार्थ उत्पन्न होतो तो.

शेष (सं. पु. ना.) एक पुराणप्रसिद्ध सर्प आहे. २ (पु. ना.) काहीएक पदार्थ, व्यवहार, इ०काचा जो अवशिष्टांश तो. ते.

शैत्य (सं. न. ना.) शीतपणा. २ शीतपदार्थसंबंधानें जी शरीरांत विकृति होत्ये तें.

शैथिन्य (सं. न. ना.) शिथिलपणा.

शैल (सं. पु. ना.) पर्वत.

शैली (स्त्री. ना.) बोलणें, चालणें, करणें, इ० व्यवहाराच्या कर्तृभेदेकरून व्याभिन्न भिन्न रीति असतात त्या प्रत्येकीं.

शैल्य (न. ना.) शल्य.

शोक (सं. पु. ना.) मरण, चोरादिकृत अपहार, इ० निमित्तानें आपणास अंतरले जें स्त्री, पुत्र, धन इ० प्रिय वस्तु तद्विषयीं हें सर्वथा आता आपणास प्राप्त व्हावयाचें नाहीं असा निश्चय होऊन जी अंतःकरणाने खेदात्मक वृत्ति होत्ये तो. २ कोणिक अर्थाची दुर्दशा, दैन्य, इ० पाहून हाय हाय, याची गति काय, अशी जी अंतःकरणाने खेदात्मक वृत्ति होत्ये तो. [होणें, करणें.

शोक्णें (धा. ना.) (ग्रं०) शोषण शोणित (सं. न. ना.) रुधिर.

शोध (सं. पु. ना.) कोणिक अर्थ कोठे आहे, कसा आहे, इ०रूप ज्ञान होण्याकरितां त्याची संभावना असलेल्या स्थळांचें किं० त्या अर्थाचे त्या त्या नेत्रादि इंद्रियानें जें पर्यालोचन तो, आणि तेणेकरून तो अर्थ अमुक ठिकाणीं आहे कीं नाहीं, किं० अमुक प्रकारचा आहे इ०रूप होतें जें ज्ञान तो. २ लिहिण्यात चुकलेलीं अक्षरें तीं व्याख्यांचीं चुकलीं त्या स्थळां काकपद इ० खूण करून अन्यत्र लिहितात तो.

शोभणें (धा. ना.) कोणिक अर्थ शोभायुक्त दिसणें. २ कोणिक गोष्ट कोणिकास लोकदृष्टीनें योग्य अशी दिसणें.

शोभा (सं. स्त्री. ना.) सौंदर्य, अलं-
कारधारण, इ०कांच्या योगानें म-
नुष्य, शरीर, स्थळ, इ०कांचे अंगीं
येतो जो दर्शनीयत्वरूप धर्मविशेष
तो. २ शरीर, गृह, इ०कांस ब्याचे
योगानें शोभा येत्ये असे जे अलंकार,
लेकरें, बाग, इ० त्यांस म्हणतात.
३ पदार्थनिष्ठ स्थूलत्व, लघुत्व, शुद्धत्व,
कृष्णत्व, इ० धर्मे तन्मूलक तो प-
दार्थ द्रिस्तण्यात येत्येसमयीं त्या पदार्-
थाचे रूपाचा जो भेदक धर्म भासतो
तो. कोणिकाची शोभा करणें म्ह०
शोभाशब्दाचा विपरीत लक्षणें फ-
जतीं असा अर्थ.

शोभायमान (वि०) शोभतो जो तो.

शोभिवंत (वि०) शोभायुक्त.

शोष (सं. पु. ना.) संतप्त झालेले
स्थळादि कि० महमाचा गोळा इ०
जो अति शुष्क पदार्थ त्याचे अंगीं,
सद्रव पदार्थाचा संयोग होनाच तो
पदार्थ आकर्षून घेता असा जो श-
क्तिविशेष असतो तो. २ तृप्तविका-
राचा जो अनिश्चय तो. ३ शोषणानें
उदकादि द्रवांशवर शोषलेगेलेंपणा
म्हणून जो संस्कार होतो तो.

शोषण (सं. न. ना.) शोषणाचा जो
व्यापार ते.

शोषणें (भा. ना.) तप्तस्थलादिकानें
स्निग्ध जी शोषणशक्ति तीर्णकरू-
न स्वसंबद्ध जलादि सद्रव पदार्थ
आकर्षून घेणें. २ तृप्ताकानें जो त्याणें
जलादि पदार्थ घोटणें. ३ आतील
द्रवांशाचें शोषण झाल्यामुळें पृथ्वी,
शरीर इ०कांनीं शुष्क होणें. ४ को-

णेरु अधिकरणातील द्रव्यादि पदार्थ
कोणिकांनीं आकर्षणें.

शौक (अर० पु. ना.) इष्टक, इष्टक.

शौच (सं. न. ना.) शरीर, वस्त्र, गृ-
ह, अंतःकरणसंबंधी जे ते ते मल
किं० पिटाळ, काम, क्रोध, पाप,
इ० दोष त्यांचा प्रक्षालन, संमार्जन,
ईश्वरस्मरण, प्रायश्चित्त, इ० यथापौ-
ग्य उपयानीं निरास होऊन त्याची
होत्ये जो शुद्धि तें. २ (न. पु. मा.)
मलसर्गास म्हणतात.

शौर्य (सं. न. ना.) शूरणा.

श्मशान (सं. म. ना.) मसण.

श्मशानैवैराग्य (सं. न. ना.) मर्ते
श्मशानांत घेऊन गेलेले जे मनुष्य
त्यास त्या मेलेल्याची अवस्था पाहून
आपण मरून अशीच अवस्था हो-
णार तस्मान् या प्रचारांत काहीं नाहीं
असें मनानें घेऊन पुनः मापारें फि-
रत तोंपर्यंत वैराग्य होतें तें; तद्वत्
काहीं कारणांमुळें कोणेरु गोष्टीविष-
यीं जे क्षणमात्र वैराग्य होतें त्यास
म्हणतात.

श्मश्रु (सं. न. ना.) दाढी, मिशी, एखू
तोडावरचे जे केस तें. २ (स्त्री. ना.)
हजामत.

श्याम (सं. वि०) सजल मेघासारखा
जो वर्ण तो आणि तद्विशिष्ट शरी-
रादि तो.

श्यामकर्ण (सं. पु. ना.) अश्वमेधाचे
उपयोगी श्यामवर्णकर्णाचा शास्त्रो-
क्तलक्षणांनित घोडा असतो तो.

श्रद्धा (सं. स्त्री. ना.) गुरु, शारत,

किं० इतर वैद्यादिक कोणी, कोणिक गोष्टीविषयी जें जसें सांगतात त्यांत अर्थवाद, अतिशयोक्ति, प्रतारणा, इ० काहीं नाहीं, ते सांगतात तसेंच, तेंच खरें, हे सांगतात असें वर्तल्यानें फळ होईलच, असा जो त्या गुरू इ०कावर किं० त्याचे वचनावर भाव असतो ती. २ अपानद्वारा जो वायूचा उत्सर्ग होतो त्यास म्हणतात. श्रम (सं. पु. ना.) आयास. २ इष्ट-वियोग इ० काहीं अनिष्ट झाल्यामुळे अंतःकरणेस होतें जे दुःख तो. श्रवण (सं. न. ना.) शब्दरूप विषयाचें इंद्रियानें जें ग्रहण तें. २ (न. पु. ना.) ज्या इंद्रियानें शब्दाचें प्रत्यक्ष होतें तें इंद्रिय. श्राप (पु. ना.) शाप. श्री (सं. स्त्री. ना.) लक्ष्मी. २ देवता, तीर्थ, गुरू, पुण्यक्षेत्र, इ०कांचे नामाचा लेखादिकाच्याठायीं निर्देश करायचा असता एतच्छब्दपूर्वक करितात. ३ हत्तीचे मस्तकावर शोभार्थ घालायाचें वस्त्र केलें असतें ती. श्रीफल, ळ (सं. न. ना.) प्रसादरूपेंकरून कोणिकास देणें, इ० प्रसंगां नारळास म्हणतात. श्रीमंत (पु. ना.) पालखी, हत्ती, अशानीं युक्त जो मोठी संपत्ति ती आहे ज्यास असा जो राजा, किं० प्रधान, सेनापति, इ० तो. २ साधारण संपत्तिमान् जे सावकार इ० त्यासही म्हणतात. श्रीमान् (सं. वि०) लक्ष्मीवान्, श्री शब्दाम्राखा गौरवानें देवतादिकाचे

नांवामागें याचा प्रयोग करितात, उ० श्रीमन्नारायण, श्रीमच्छंकराचार्य, श्रीमद्भगवत्, इ०.

श्रीमुख (सं. न. ना.) तोंडांत मारणें असें झालायाचें असता किं० गौरवानें बोलायाचें असता मुखासच झणतात.

श्रिया (स्त्री. ना.) (घं०) कमळ.

श्रियेसारखिया (स्त्री. ना.) (घं०) अष्टमहासिद्धि.

श्रुति (सं. स्त्री. ना.) कर्णरूप जें इंद्रिय ती. २ वेद आणि तद्वत् जी प्रमाणभूत वचनें तीं प्रत्येकीं.

श्रेणी (सं. स्त्री. ना.) पंक्ति.

श्रेय (सं. न. ना.) आरोग्य, धन-लाभ, आयुर्वृद्धि, वंशवृद्धि, इ०रूप जें कांहींएक वरें तें. २ कांहींएक सत्कर्मापासून अपूर्वरूपेंकरून उत्पन्न होतें जे पुण्यरूप फल तें. ३ अकर्मापासून होतें जें पापरूप फल त्याजवर विपरीत लक्षणें; तसेंच व्यावहारिक जें जाणें, येणें, इ० कांहीं कर्म तज्जन्य जें संतोषश्रमादि फल त्याजवरही व्यवहार होतो.

श्रेयस्कर (सं. वि०) कल्याणकारक.

श्रेष्ठ (सं. वि०) कोणकापेक्षा विविधित गुणानें जो उत्तम तो. [पताक.

श्रोणवी (स्त्री. ना.) (घं०) निशाण,

श्रोता (सं. पु. ना.) पुराणीक, हरिदास, इ० जो वक्ता त्याचे मुखापासून पुराणाचा अर्थ, हरिगुणकीर्तने, इ०कातें आदिकणारा तो. [ते.

श्रोत्र (सं. न. ना.) श्रवणरूप इंद्रिय

श्रोत्रिय (सं. पु. ना.) वेदवेत्ता जो ब्राह्मण तो. २ (प्र०) ब्रह्मसाक्षात्कारवान् तो.

श्रोत्री (पु. ना.) (प्र०) श्रोत्रिय.

श्रौतसमो (पु. ना.) (प्र०) श्रुति-समूह. [दाईची प्रशंसा.

श्लाघा (सं. स्त्री. ना.) कोणेकाचे व-श्लाघेजता (स्त्री. ना.) (प्र०) भाषता.

श्लाघ्य (वि० सं.) उत्तमत्वेकरून वर्णायास योग्य तो.

श्लेष (सं. पु. ना.) अर्थाची बोधक जी पद, वाक्य, कि० समुदाय, एतद् रूप एक व्यक्ति तिच्या ठायीं अनेक अर्थानीं एकमेकांस धरून असले असता त्यांचा झाला असतो जो संगम, जेणेकरून त्या पदादिकांचा वाचक-त्वादिरूपेकरून त्या अनेक अर्था-वर अन्वय होत असतो तो. २ तादृश अनेकार्थक पदवाक्यादिकांच्या प्रयोगेकरून भाषण, काव्य, इ०-कांस होतो जो अलंकार तो.

श्लोक (सं. पु. ना.) अनुष्टुपादिछंदा-नीं बद्ध जी अनेक शब्दांची रचना तो.

श्वपच (सं. पु. ना.) चाडाल.

श्वपाक (सं. पु. ना.) चाडाल.

श्वशर (सं. पु. ना.) नवव्याचा कि० बायकोचा जो बाप तो.

श्वसन (सं. पु. ना.) वायु. २ (न.) शरीरांतून बाहेर जावे, आत यावे असा जो प्राणवायूचा निरंतर व्या-पार होत असतो ते.

श्व (सं. पु. ना.) कुत्रा.

श्वान (सं. पु. ना.) कुत्रा.

श्वापद (सं. न. ना.) प्रायः व्याघ्रा-दिक जे भारण्यक पशु ते प्रायकीं.

श्वास (सं. पु. ना.) नाकानें कि० तोंडानें आत बाहेर येत जात असतो जो प्राणवायु तो. २ कफादि रोगानें कि० अति आयास झाल्यामुळे प्रमा-णापेक्षा अधिक गति व्हावी असा क्षोभ पावतो तोच प्राणवायु तो.

श्वासोच्छ्वास (सं. पु. ना.) आत यावे, बाहेर जावे अशी जी प्राणवायूची ग-ति चालली असत्ये तो.

श्वासोश्वास (पु. ना.) श्वासोच्छ्वास.

श्वित्र (सं. पु. ना.) कुटु, कोड. [सेतु.

श्वेत (सं. वि०) पांढरा. २ (पु. ना.)

-ष-

ष- हा वर्ण एकतिसावें व्यंजन आहे.

षट् (सं. वि०) सहा.

षट्क (सं. न. ना.) सहाचा समुदाय तो.

षट्कर्णी (अव्य०) कोणेक गोष्ट बो-लणारा, आणि व्यापाशी सांगत अ-सतो तो ऐकणारा या दोघांनून अवि-वक्षित जो तिसरा त्याचे कानीं तो गोष्ट जाणें, होणें, करणें, इ० कांचें वि०.

षट्कर्म (न. ना.) यजन, याजन, अध्ययन, अध्यापन, दान, प्रतिग्रह, हीं ब्राह्मणास मात्र विहित जीं सहा कर्मे तीं.

षट्दर्शन (न. ना.) (प्र०) सैर, शाक्त, गाणपत्य, वैष्णव, शैव, स्कं-व अशीं जीं सहा दर्शने तीं.

षट्पद (सं. पु. ना.) भ्रमर. २ (वि०)

सहा अहित पाय ब्यास असा जो
शलभ, ऊ, इ० क्षुद्रप्राणी तो.

षंड (पु. ना.) शंड.

षडूर्मी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) शोक, मोह,
क्षुधा, तृषा, जन्म, मरण.

षडुणैश्वर्यसंपन्न (सं. पु. ना.) ज्ञान,
वैराग्य, ऐश्वर्य, यश, कीर्ति, भौदार्य,
या सहा गुणानीं संपन्न जो ईश्वर तो.

षडूस (सं. पु. ना.) मधुर, आवट,
खारट, तिखट, नुरट, कडू असे जे
सहा रस ते. २ (वि०) भोव्य जें प-
काज्जादि पदार्थ त्यास स्तुतिप्रसंगीं
हें विशेषण देतात.

षड्विपु (सं. पु. ना.) काम, क्रोध, लो-
भ, मोह, मद आणि मत्सर, हे जे
जीवाचें अहित करणारे अंतःकरणाचे
सहा विकार ते.

षंड (सं. पु. ना.) शंड.

-स-

स—श वर्ण वृत्तिसावें व्यंजन आहे.

(अव्य०) हा ब्याचे मार्गे लागतो
तेणेंकरून सहित इतर कोणी असा
विशिष्टाचा विशेषणरूप अर्थ होतो.
उ० पुत्रां जे सहित तो सपुत्र,
सकुटुंब, सकंय, सकाम, इ०.

सई (स्त्री. ना.) आठवण. २ (अव्य०)
(स्त्री. ना.) वाणिज्य, पंचाईत, इ०
व्यवहारी हा व्यवहार मला मानला
अशा अर्थाचा ज्ञापक जो सई असा
शब्द उच्चारितात किं० त्याऱ्या व्य-
वहारसंबंधी पत्रावर लिहितात ती.
कोणक माल सई करणें किं० म्हणणें

म्ह० हा माल मला अमुक प्रकारें
पंकरला असें त्या मालधन्यास व-
चन देऊन तो माल पतकरणें. कि-
न्ना, राब्य, इ० सई करणें म्ह० जि-
कून इस्तगत करणें. वंदर, गांव, इ०
सई करणें म्ह०. गतिद्वारा आक्रांत
करणें. ३ (ग्रं०) सखी. इ०.

सईसुमार (पु. ना.) करावें कोणतें,
न करावें कोणतें, आपणास पचेल
किती, आपण खावें किती, इ० राखा-
याचा जो सुमार तो.

सकट (अव्य०) सहवर्तमान स्थित
जे अनेक पदार्थ त्यातून चांगला,
वाईट, अधिक, उणा, इ० निवड
करून कितीएक घ्यावे, कितीएक
वगळ्यावे असा जो व्यवस्थाप्रकार
तो न भरिता. २ सहवर्तमान स्थित
जो कोणक अर्थ त्यातें वर्जिता.

संकट (सं. न. ना.) आत्म्याची स्वा-
तंत्र्यामुळे मोकळेपणें जी वृत्ति चाल-
ली असते तिचा संकोच होऊन क-
सें करूं, काय करूं, अशी ब्याचे
योगानें विवंचना प्राप्त होव्हे असें जें
काहींएक प्रतिकूल उपस्थित उभज
होतें तें.

संकर (सं. पु. ना.) भिन्न भिन्न जा-
तीचे जे अनेक पदार्थ त्याचा जो
परस्पर मिश्रिभाव तो. २ तेणेंकरून
न ते अवघे मिळून निराळेंच होतें
जें जात्यंतर तो.

सकराई (स्त्री. वि०) हुंडी सकारण्या-
बद्दल जें देय पडतें ती.

सकल (सं. वि०) परिपूर्णरूपेंकरून-

न स्थित जो कोणिक व्यक्तिरूप
अर्थ तो. २ सर्व.

संकलित, लीत (सं. वि०) व्याचें
एकत्र मेलन केलें तो. २ विसराचा
संकोच करून थोडक्यांत आणिला
जो ग्रंथ, भाषण, इ० तो.

संकल्प (सं. पु. ना.) अमुक करावें,
अमुक स्थळीं जावें, इ० रूप व्या अं-
तःकरणान वृत्ति उठतान त्या प्रत्येकीं.
२ काहीं एक गोष्ट करण्याविषयीं अ०
न करण्याविषयीं अंतःकरणांत धरि-
ला असतो जो निश्चय तो. ३ का-
हीं व्रत, दान, इ० कर्म कर्तव्य अ-
सतां प्रारंभीं देशकालादि उच्चारपू-
र्यक अमुक कारणास्तव अमुक कर्म
करितों असा जो वाक्यप्रयोग तो.

सकळीक (वि०) (प्र०) सकल.

संकळीत (वि०) संकलित प्रायः द्वि-
तीयाथीं.

सकाम (सं. वि०) धन, पुत्र, स्वर्ग,
इ० फलविषयक व्याचें मनांत इ-
च्छा आहे तो. २ तशी फलेच्छा अ-
रून करितात जें यज्ञयागादि कर्म
तो. ३ कामविकारानें व्याप्त जो तो.

सकार (स्वीकार) (पु. ना.) ही हुंडी
मला मान्य आहे अशा अर्थाचा बो-
धक जो हुंडीपत्रावर हुंडी सई असा
लेख करितात तो.

सकाळ (स्त्री. ना.) सूर्योदय झाल्या-
वर सूर्योदयाजवळचा किं० मध्या-
न्हावधि जो काळ तो. २ (भव्य०)
सकाळीं.

सकाळसंध्याकाळ (भव्य०) मध्या-

न्हावून पूर्वापर जे दोन विभाग व्या-
च्याठायां.

सकाळीं, सकाळीं (भव्य०) उदयिक.

२ सकाळ म्हणून जो काळ त्या काळीं.

संकीर्ण (सं. वि०) व्याचा संकर झा-
ला आहे तो. २ मनुष्य, वृक्षादि अ-
नेक पदार्थांनीं व्यापून गेला जो
स्थलादि तो. [जो तो.

संकुचित (सं. वि०) संकोच पावळ
सकुमार (वि०) सुकुमार.

सकुली (स्त्री. ना.) (प्र०) करंजी
झणून जें पक्षाज तो.

सकृत् (सं. भव्य०) एकवार.

सकृद्दर्शनी (भव्य०) नुकतें दर्शन
मात्र होतें आहे तों इतक्यांत, रागें
भरणें, मारणें, इ० कांचें वि०.
२ कोणिक गोष्टीच्या मूळारंभींच.

संकेत (सं. पु. ना.) याला हें अमु-
कच निमित्त, याचें अमुकच नांव,
अमुकाचा अमुकच अर्थ, इ० प्र-
कारें विशेषरूपेंकरून ईश्वरानें,
किं० कोणी आधुनिकांनीं केली जी
योजना तीणेंकरून एक झाला अस-
तो जो नियम तो. २ हस्त, नेत्र,
इ० कांनीं कोणकास कोणिक अर्थां-
विषयीं करितात जी खूण तो.

संकोच (सं. पु. ना.) कोणिक अर्थाची
आकुंचितपणें जी स्थिति तो. २ प्रवृ-
त्तिविषयीं प्रफुल्लितपणें स्थित जें अंतः-
करण त्याचा लब्जा, भीड इ० कें-
करून होतो जो आकुंचितपणा तो.

सक्त (सं. वि०) कोणिक कर्मादिका-
च्याठायां लागल्यामुळे त्याशीं गुंतून

राहेला जो तो. २ सखत.

संक्रमण (सं. न. ना.) सूर्यादि ग्रहांचें जें एका राशीवरून दुसऱ्या राशीवर गमन तें, परंतु लोकांत सूर्याविषयीं प्रसिद्धि. २ देशादिकांचें जें आक्रमण तें.

[तो तत्सख.

सख (सं. पु. ना.) जो ब्याचा सखा सखल (वि०) उंची झणून जें प्रमाण तें न्यून आहे ब्याचें असा जो गृह, शरीर, इ० पदार्थ तो.

सखलात, द (स्त्री. ना.) तुकीं भाषेनें एक उंचें ऊर्णावख आहे.

सखा (सं. पु. ना.) ब्या परस्परांचा स्नेह आहे ते एकमेकांचे. २ (वि०) सख्खा.

सखासोहरा, सोयरा (पु. ना.) मित्रत्व, योनिसंबंध, इ० योगानें जो संबंधी तो.

सखी (सं. स्त्री. ना.) मैत्रीण.

सखोल (वि०) दूरवर विचार ब्या-मध्ये आहे, एकाएकी उतावळा व्हा-व्याचा नाही, असा गंभीर जो मनुष्य किं० त्याची बुद्धि किं० गूढ अभिप्रायाची कल्पना, भाषण, इ० तो. २ (प्र०) कोमल.

सख्खा (वि०) (सं-सखा किं० स्वकीय) बहीण, भाऊ, चुलता, मामा, सासरा, सासू, इ० जे आपले संबंधी तत्समान स्थानिक जे त्याजवरही ही बहीण इ० व्यवहार होतो त्याची व्यावृत्ति व्हावी झणून बहीण इ० कांस हें विशेषण लागवें.

सख्त (अर० वि०) पराकाष्ठेचा त-

गादा, रदबदली, मेहनत, इ० कि-तीएकांचें वि०.

सख्य (सं. न. ना.) मैत्री.

संख्या (सं. स्त्री. ना.) एक प्रमाण आहे, ब्याचे योगानें अर्थव्यक्तींची इयत्ता समजली जात्ये. २ एकत्र इ० तिचे जे अत्रांतर भेद ते प्रत्येकीं.

संग (सं. पु. ना.) चालणें बसणें इ० कांच्याठायीं सहवर्तमान असवें असा जो कोणकास कोणकाचा संबंध असतो तो. २ मैथुनसंबंध.

सगट (अव्य०) सकट.

संगत (वि०) संगति द्वितीयाथानें वि-शिष्ट जो ग्रंथ, भाषणादि कोणक अर्थ तो. २ (स्त्री. ना.) संगति. ३ एका-किवाचा परिहार ब्याचे योगानें हो-तो असें जें कोणकास दुसऱ्या कोण-काशीं सहितत्व ती आणि ब्याशीं सहितत्व असतें असा जो कोणी दुस-रा ती.

संगतवार (वि०) संगत प्रथमाथीं.

संगतसोबत (स्त्री. ना.) कोणत्यातरी प्रकाराची बरी, वाईट, लहान, मोठी सोबत ती.

संगति (सं. स्त्री. ना.) संग. २ पद, वाक्य, पदार्थ, वाक्यार्थ, इ० कोणक अर्थानें अन्वित होण्याविषयीं आका-क्षित असतें जें अर्थीतर तें ब्या रू-पानें आकाक्षित असतें त्याच रूपानें मिळालें असता त्याचा परस्पर य-थायोग्य संबंध जो होतो ती. ३ सं-गत तृतीयाथीं.

संगती (अव्य०) एकाकीपणा न

व्हावयास कारणीभूत जें कोणेकाचें सहितच त्यास आश्रयून, ये, बोल, इ०काचें वि०. २ एककाली जा, ये, इ०काचें वि०.

संगनमत (न. ना.) दुसऱ्यास कपटानें वंचून काहीं एक कार्य साधाय- करितां तूं असें बोल, मी असें बोलें, तूं असें कर, मी असें करीन, इ०- रूप अनेकांचा परस्पर केला असतो जो संकेत तें.

संगम (सं. पु. ना.) अनेक दिशांक- उन घेणारे जे नद्या, वाटा, इ० अनेक त्यांचा एकत्र होतो जो सं- योग तो आणि एकेच दिशेकडून घेणारे जे त्यांच्या गतीच्या शक्ति- मंदत्वामुळे क्वचित् जो संयोग होतो तोही.

संगमरवर (फा० पु. ना.) पांढऱ्या दगडांत एक जाति आहे.

संगर (सं. पु. ना.) युद्ध.

संगीत (सं. न. ना.) वीणा, मृदंगा- दि वाद्यें, सूर देणारे, इ०काचें यो- गानें सांग जें गायन तें. २ गाणें जमायास साधनभूत जे मृदंगादि वाद्यें, सूर देणारे, इ० सर्व मिळून तें.

संगीन (फा० वि०) दगडांनीं केले- ली जी पक्की किल्ला, कोट, देवालय, इ० इमारत तो. २ न्याचे जवे वुट बसविले आहेत असें पक्कें केलेलें काष्ठ, धातु, चुना, इ०काचें गाडा, हौद इ० काम न्यास म्हणतात. ३ पथास्थित, षष्ठकट, जो काहीं व्यवहार तो. ४ (न. ना.) वाद, पंचाईत, इ० विषयींचा जसा अ-

सावा तसा जो पक्का कागदपत्र, भाषण, इ० तो. ५ (स्त्री. ना.) क- टारीचे डौलाचे एक शस्त्र आहे, जें बंदुकीचे अग्रभागीं लावीत असतात तो.

सगुण (सं. वि०) निर्गुणाचा प्रति- पक्षी तो. उ० सगुणोपासना, सगुण- मूर्ते.

संगोपन (सं. न. ना.) यथायोग्य जोपेनें उत्तम रीतीकरून जें कोणे- काचें संरक्षण तें.

संग्रह (सं. पु. ना.) कोणेक अर्थ तेथेच तेथेच राही अशा प्रकारें कोणेक अधिकरणीं घेतल्यानें तेथे त्या अर्थाची होत्य जी जमा तो.

संग्रहणी (सं. स्त्री. ना.) एक दोन दिवस पोटाल मलाचा संग्रह व्हावा आणि एक दोन दिवस दाळ व्हावे असें नेहमीं जेणेकरून होतें असा एक रोग आहे.

संग्राम (सं. पु. ना.) संगर.

संघ (सं. पु. ना.) समुदाय.

संघट (वि०) (घं०) फार, पुष्कळ.

संघटन, संघट्टण (न. ना.) परस्परें भाषण, थडा, मस्करी, हास्य, विनोद, इ० करावें, एकमेकांचे घरीं जावें, निग्यात एके ठिकाणीं बसावें उडावें इ०रूप जें कोणेकाचें कोणेकाशीं वर्तन तें.

संघट्टन (सं. न. ना.) एकमेकांचे अंगानें एकमेकांचें भंग रगडलें जाई असा जो एकमेकांस घट ला- गण्याचा व्यापार तें. २ संघटन.

सघन (वि०) दाट आणि पातळ अ-

शा ब्या दोन कोटी त्यांमध्ये दाट
या कोटींत मणायचा तो.

संघष्टण (न. ना.) संघट्टन.

संघाट (पु. ना.) (प्र०) संघात.

संघात (सं. पु. ना.) समुदाय.

संच (सं. संचय) (पु. ना.) कोणिक
कार्यासिद्धीस जी जिनकी जशी उ-
पकरणसामग्री लागत्ये ती सर्व मिळू-
न जो जोड तो. २ सचकार.

सचकार (पु. ना.) विसार.

संचणें (भा. ना.) (प्र०) असणें.

संचय (सं. पु. ना.) कोणिक ठिकाणीं
कोणिक अर्थाचा सांचून होतो जो
जमाव तो.

संचरणें (भा. ना.) विशाच, अभि,
विष, इ० कांनै शरीर, भरण्य, इ०
अधिकरणी सचारद्वितीयाथानें वि-
शिष्ट होणें.

सचवटी (स्त्री. ना.) सचोटी.

संचळ (न. ना.) पादेलोण. २ (वि०)
(प्र०) तुच्छ.

संचार (सं. पु. ना.) कोणिक अधिक-
रणी इकडून तिकडे फिरण्याचा जो
व्यापार तो. २ कोणिक अधिकरणी
शिरून त्या अधिकरणाचे, सर्वांशी
व्याप्ति होई अशी जी त्याच्याठावीं
कोणिक अर्थाची गति तो. ३ म्हणणें,
बोलणें, किं० काहीं एक काम कर-
णें. यांचे ब्या क्रमास धरून अनुसं-
धान धरलें असतें तें संधान सुटून
अन्य क्रमाकडे जें संधान जातें तो.
४ जेथे ती भ्रांति होऊन संचार जातो
असें जें स्थळ त्या स्थळासही म्हणतात.

संचारणें (भा. ना.) संचरणें. २ को-
णिक अधिकरणी कोणिकतें संचिव
करणें.

संचित (सं. वि०) सांचलेला जो उ-
दक, धान्य, इ० पदार्थ तो.
२ (न. ना.) जीवाचे पदरीं जो
पापपुण्यात्मक कर्मांचा राशि असतो
त्यातून प्रकृत देहांभयेंकरून प्रार-
ब्धता पावला जो विभाग त्यातून इतर
जो शेष साव्यास राहिलेला कर्ष-
विभाग असतो तो.

संचित (वि०) कोणिकविषयी चिंता
ब्याला प्राप्त झाली आहे तो.

संचेतन (सं. वि०) चेतना ब्याचे भं-
गी आहे असा जो मनुष्यपशूादि तो.

संचैल (अव्य०) अंगावरील जें वगड-
प्रावरण त्यासुद्धा.

सचोटी (स्त्री. ना.) भाषण, देणें,
घेणें, इ० व्यवहारीं सप्रमाण वर्तणारा
जो त्याचे अंगीं आली असत्ये जी
प्रामाणिकतारूप योग्यता ती.

सच्चिदानंद (सं. पु. ना.) सत्य, ज्ञान,
आणि आनंद एतत्स्वरूप जें ईश्वर-
स्वरूप तो.

सजण (पु. ना.) (प्र०) सज्जन; परं-
तु लावणी इ० कवितेंत मित्र, नाय-
क, यांवर प्रयोग.

सजणें (भा. ना.) (सं. सज्ज) अनेक
अंगें परस्पर असंबद्धपणें जिकडे ति-
कडे असता जें अंगींचें रूप असतें
त्या रूपानें स्थित जो कोणिक अंगीं
त्याणें तीं अंगें एकत्र यथायोग्य संबद्ध
झाल्यामुळें व्यवहार्यरूपेंकरून सि-
द्धावस्थेस येणें. २ केवळ मूळचे

रूपानें स्थित जो कोणी त्याणें युद्ध नृत्यादि व्यवहाराविषयी योग्य जें शास्त्रालंकारादिविशिष्ट रूप त्या रूपानें सिद्ध होणें. ३ साजणें.

सज्या (पु. ना.) बंगला, वाडा, इ०-कांच्याठायीं वरचे मजल्यावर कोडा-दवथे वसायाचे उपयोगीं सर्वत्र दृष्टि पोहोचतायाजोगें लहानसें उंच जें बंदिस्तीचें स्थळ केलें असतें तो. २ मध्ये खंड न पडतां क्रमानें लागत गेलीं जीं शेताचीं क्षेत्रें तीं सर्व मिळून जो भूविभाग तो. ३ (अ० स्त्री. ना.) शिक्षा.

संजाइती, ईत (वि०) खपला तर खपवूं, न खपला तर परत करूं, अशा बोलीनें घेतात जो वस्त्रादि जिन्नस तो.

सजीव (सं. वि०) सचेतन.

संजीवनी (सं. स्त्री. ना.) मृतास जिवंत करणारी अशी एक विद्या आहे ती आणि औषधि आहे ती.

संजोग (सं. संयोग) (पु. ना.) संच.

संजोगणें (भा. ना.) संयोगणें. २ (प्र०) रथादिकास घोंडे जुंयणें. ३ सिद्ध करणें.

सज्ज (सं. वि०) कोणेंक कार्याच्या ठायीं प्रवृत्त होण्याविषयी शक्ती-भूषणादि विशिष्ट जें रूप असावें-सैं असतें त्या रूपानें सिद्ध होऊन राहिला जो कोणेंक अर्थ तो.

सज्जन (सं. पु. ना.) कोणाचा घात-पात करूं नये, वरें होईल नितकें करीत असावें, कब्जा, भांडण, इ० करूं नये असे जे चांगले गुण तद्धि-

शिष्ट जो मनुष्य, पशु, इ० कोणी जीव तो. [याथी.]

सज्जा (पु. ना.) सव्या प्रथम द्विती-

सटकणें (भा. ना.) कोणेंकानें हाहा क्षणतां निघून जाणें. [साठवणें]

संटणें (भा. ना.) (प्र०) सोडणें,

सटवणें (भा. ना.) सटवणें. २ (प्र०)

क्षय पावणें. ३ पतन पावणें. [तो

सटीक (सं. वि०) टीकेसहित जो ग्रंथ

सटीसामाशी (अव्य०) सठीसामाशी.

सट्टा (पु. ना.) जी हुंडी किं० जें

नाणें देऊन दुसरें हुंडीनाणें घ्यावें

अशी एकास गरज, आणि ती हुंडी

तें नाणें देऊन दुसरें हुंडीनाणें

घ्यावें अशी दुसऱ्यास गरज असता,

ते जे गरजवंत त्यांचा परस्पर तें तें

देऊन घेऊन होतो जो व्यवहार तो.

सठीसामाशी (अव्य०) वर्षासहामहि-

न्यातून एकादे वेळेस भेटणें, कोठें

जाणें, इ० कांचें वि०.

सड (पु. ना.) गाय, झैस, इ० फ-

डूचा जो आचळ तो. २ कठोण जो

केंस, काडी इ० पदार्थ तो. ३ विवाद-

विषय झालेला जो वृथादि कोणेंक

अर्थ त्याच्या निर्णयासाठीं प्रमाणवें-

करून पाहतान जें त्या अर्थाचें पूर्व-

कालीन वृत्त तीं. ४ तांदूळ, डाळ, इ०

कांस जो सडण्याचा संस्कार ती.

सडक (स्त्री. ना.) दोरी, परंतु गाढा

इ० कांवीरिल ओझें कसणें, स्थलादि-

कांचें ऋजुत्व पाहणें, इ० विषयी गृ-

हीत असतां विशेषकरून प्रयोग.

२ वरून गाढा, गाडी, इ० अस्ख-

लित चालायाजोगी सारखी बांधली
 व्यसये जी वाट ती. ३ जिचे पान
 उजू असते अशा तरवारीत एक
 जाति आहे ती. ४ व्यास पोंक-इ०
 काहीं नाहीं असे नीट जे मनुष्यादि-
 कांचे शरीर कि० तसा ते मनुष्या-
 दि तो. ५ (प्र०) वस्त्राचा पदर
 कि० पदराचा शेवट. ६ नीट.

सडकणें (धा. ना.) पर्जन्य, मनुष्य,
 इ० कानें मोठे धेव, गारा, खडे, इ०
 कानीं कोणकास ताडणें, कि० दोरी
 छडी, इ० कानीं अनेक प्रकार होत
 असे कोणकास ताडणें.

सडका (वि०) रोगादि विकृतीमुळे
 व्याचे अवयव सडले असा जो फळ,
 पान, शरीर, इ० पदार्थ तो.

सडकून (अव्य०) रगडून.

सडणें (धा. ना.) तडूळ, डाळ, इ०
 मुसळाचे भाषातानीं निस्तुष्ट करणें.
 २ फळ, पान, शरीरावयव, इ० को-
 पेक पदार्थाने कुजून काहीं अवयव
 गळत अशा अवस्थेनें युक्त होणें.

सडपातळ (वि०) व्याचें अंग विशेष
 मांसल नव्हे असा जो मनुष्यादि तो.

सडा (वि०) बायका पोरें, ओझे पाझे
 इ० गुंतून पडायजोगी खटलें व्याचे
 मागे नाहीं असा जो गृहस्थ, संसारी,
 मार्गस्थ, इ० तो. २ (पु.) वावडीस
 लावणें इ० उपयोगी बारीक लां-
 जी दोरी तो. ३ शेणखळा, चंदनो-
 दक, रंगोदक, इ० केंकळून संस्का-
 रार्थ भूमीवर कारेतात जो सेक तो
 सडासंमार्जन (न. ना.) स्थलशुद्धार्थ

झाडणें, सडा घालणें, इ० रूप जो
 संस्कार तें. [हित. ३ शुद्ध.

सडें (वि०) (प्र०) सडा. २ संगर-
 सटळ (वि०) उदार.

सण (पु. ना.) दसरा, दिवाळी, शि-
 मगा, इ० जे वार्षिक दिवस ते आ-
 णि विवाहोत्तर आठवा, सोळावा,
 कि० मास, वर्ष, यांचे समाप्तीचा
 दिवस ते प्रत्येकीं. २ स्या दिवशीं पो-
 ळी, पक्वान्न, इ० मिष्टान्न करून
 इष्टमित्र, सोयरेधायरे, इ० कांसहव-
 र्तमान भोजन करावें, वस्त्रालंकारादि
 धारण करावे, इ० रूप जो उत्सव
 करितात तो. [स्ताहाचा दिवस तो.

सणवार (पु. ना.) सण इ० जो उ-
 सणाणें (वि०) (प्र०) तीव्र.

सत् (सं. वि०) आहे अशा रूपेक-
 रून व्याची प्रतीति आहे असा जो
 अर्थ तो. २ चांगला जो कोणक अर्थ
 तो. ३ (पु.) संत.

संत (सं. पु. ना.) विषयासक्ति सो-
 डून ईश्वरभजनीं लागला जो पु-
 रुष तो, परंतु जे रुमाल बांधितात,
 गळ्यात तुळशीच्या मण्यांच्या माळा
 घालितात, असा वेष करून ईश्वरा-
 चें भजन कीर्तन करून भिक्षावृ-
 त्तीनें उपजीविका करणारे जे त्याज-
 वर विशेषेकरून प्रसिद्धि. २ (वि०)
 संथ.

सतत (अव्य०) सनत प्रथमार्थी.

संतत (अव्य०) निरंतर. २ संतति.

३ (वि०) (प्र०) संपूर्ण.

संततधार (स्त्री. ना.) मध्ये खंड न

पडता देवावर अभिषेकार्थ उदकादि-
कांची धरितात जी धारा ती.
२ पर्जन्य किं० सच्छिद्रभाडे, इ०
संबंधी काहीं काल चालत्ये जी धारा
तीस म्हणतात.

संतति (सं. स्त्री. ना.) पुत्रपौत्रादि
किं० कन्यादौहित्रादि रूपेंकरून
होतो जो जीवाचा विस्तार तो.

संतप्त (सं. वि०) अतिशयेंकरून जो
तप्त तो.

संतर्पण (सं. न. ना.) अन्नदानादि-
केंकरून ब्राह्मण, भग्नि, इ०कांस
तृप्त करण्याचा जो व्यापार तें.

संतान (सं. न. ना.) संतति.
२ (प्र०) वृक्ष.

संताप (सं. पु. ना.) अग्नि, सूर्य,
काम, क्रोध, ह्वर, इ० संबंधी अ-
तिशयित जो ताप तो. २ क्रोधावेश.
३ काहींएक प्रतिकूल संबंधानें को-
णेकास येतो जो उद्वेग तो.

सतार (फा० स्त्री. न. ना.) एक
तंतुवाद्य आहे.

सतावणें (भा. ना.) छत्रणें, गाजणें,
चेष्टा करणें इ० व्यापारांनीं कोणे-
कास त्रासविशिष्ट करणें.

सतिक (न. ना.)(प्र०) सत्यत्व.

सती (सं. स्त्री. ना.) परम पतिव्रता
जी स्त्री ती. २ पतिमरणोत्तर तदु-
द्देशानें परलोकप्राप्त्यर्थे अग्निप्रवेश
करित्ये जी स्त्री ती.

सतीचेंवाण (न. ना.) ब्याचा एक-
वार अंगिकार केला असतां सर्व-
स्वाचा अपहार होवो, जीव जावो,

परंतु सोडतां येत नाहीं असा जो
कोणक व्यवहारादि विषय त्यास
झणतात.

संतुष्ट (सं. वि०) संतोषानें युक्त जो तो.

संतोख, खू (पु. ना.)(प्र०) संतोष.

सतोष (सं. पु. ना.) काहीं इष्टानुरूप
झाल्यामुळे उद्वेगादि जाऊन बरें वा-
टतें अशी जी सुखरूप वृत्ति ती.

सत्कर्म (सं. न. ना.) ईश्वरास आव-
डतें असें जें दान, यज्ञ, परोपकार,
इ० कर्म तें.

सत्कार (सं. पु. ना.) आदर.

सत्ता (सं. स्त्री. ना.) अस्तित्व. २ स्वा-
मित्वसंबंध ती. सत्तेचा ह्य० ब्याची
सत्ता ब्यावर आहे तो त्याचा.

सत्ताधारी (पु. ना.) सत्ताधशि.

सत्य (सं. वि०) वास्तविक. २ (न. ना.)
प्रामाणिकता. ३ दिव्य जें प्रमाण तें.

सत्यदर्शी (सं. पु. ना.)(प्र०) ब्रह्मतत्त्व-
दर्शी.

सत्यनास (सं. पु. ना.) कोणक अ-
र्थाचा सर्वस्वी होतो जो नाश तो.

सत्यप (सं. पु. ना.)(प्र०) ब्रह्मदेव.

सत्यपांड (न. ना.)(प्र०) ब्रह्मांड.

सत्यवादी (सं. वि०) कदापि असत्य
बोलूं नये असा स्वभाव ब्याचा तो.

सत्यसंध (सं. वि०) कोणक गोष्ट अ-
शी करावी असें एकादा मनानें ध-
रलें असतां त्या नियमास टळत नाहीं
असा पुरुष तो.

सत्यानास (पु. ना.) सत्यनाश.

सत्यात्र (सं. न. ना.) दान देण्यास
योग्य जें पात्र तें.

सत्पुत्र (सं. पु. ना.) मातापित्रे ३०
जे वडील त्याचे भातेंत वर्तणारा आ-
णि विद्यादिकें करून आपले कुलाची
कीर्ति वाढविणारा असा जो पुत्र तो.
सत्पुरुष (सं. पु. ना.) कामक्रोधादि
व्याणें वश केले आहेत आणि सदा-
चरण करणारा, व्याचे हातानें अने-
क लोकांचीं हितें होत असावीं असा
जो पुण्यात्मा पुरुष तो.

सत्त (सं. न. ना.) अनेक मिळून पा-
टीपाटीनें एकानें यजमान व्हावें,
इतरांनीं ऋत्विज व्हावें, तसेंच एका-
नें वक्ता व्हावें, इतरांनीं श्रोते व्हावें
अशा प्रकारें जे यज्ञरूप किं० भग-
वद्गुणकीर्तनरूप इ० कर्म चाल-
वितात ते. २ यज्ञविशेषाची संज्ञा.
३ अन्नसत्त.

सत्त्राण (न. ना.) (ग्रं०) बल. २ (वि०)
योर. ३ (अव्य०) सर्वेक करून.

सत्त्व (सं. न. ना.) मायेचे तीन गुणा-
तील एक गुण आहे, व्याचे उत्कर्षानें
ज्ञान, क्षमा, दया, इ० गुणांची वृ-
द्धि होत्ये तें. २ अस्तित्व. ३ प्रदार्थ-
मात्राचे भंगीं तें तें कार्यकारण-
शक्तिरूप जो तत्त्वरूप गुण असतो
तें, आणि त्या गुणाचा आश्रयभूत
जो दही, गहू, गुळवेल, इ० काचे
भंगीं नवनीतादि रूप सारांश अ-
सतो तें.

सत्त्वधीर (सं. वि०) एकाएकीं आपलें
सत्त्व सोडीत नाही असा जो दाता,
पतिव्रता इ० तो.

सत्त्वर (सं. अव्य०) लौकर. २ (वि०)
व्याचे भंगीं स्वरा आहे तो-

सत्त्वर (अव्य०) (ग्रं०) लौकर.

सत्त्वशील (सं. वि०) पाप होईल हें
सर्वदा मनांत धरून उच्छृंखलपणें
न वागतां मर्यादेनें वागणारा आणि
क्रोध, मत्सर, इ० दुर्गुण व्याचे
भंगीं नाहीत अशा स्वभावाचा जो
तो. २ सत्त्वधीर.

सत्त्वस्थ (सं. वि०) सत्त्वशीलप्रथमार्थी.

२ सात्विक जें अन्न, भान्य, इ० तो.

सत्संग, सत्संग- (सं. पु. स्त्री. ना.)

ति, सत्समागम साधुजनाचा संग.

संथ (वि०) अतिशयित वेग न धरितां
हलक्या गतनें वाहणारें जें उदक,
वायु, इ० किं० जळणारा जाळ, तेल,
दिवा, इ० किं० बाभणारा जो महा-
मारी इ० रोग इ० जें गतिविशिष्ट
काहीं एक तो. २ प्रकृतीनें ज्ञान जो
मनुष्य, किं० स्वभाव, इ० तो.

संथा (स्त्री. ना.) थोडा थोडा अंश
घेऊन घोक्या अशा प्रकारें कोणे-
क ग्रंथविभागाचा करितात जो
पाठ तो.

सद (सं. स्त्री. ना.) (ग्रं०) सभा.

सदट (वि०) बळकट. २ मोठा.

सदन (सं. न. ना.) गृह.

सदय (सं. वि०) कृपालु, दयालु.

सदर (अर० स्त्री. ना.) सरकारचे
कचेरीची जी जागा ती. २ (न. ना.)
व्यावहारिक लिहिण्यामध्ये व्या प्र-
करणाचे पंढचे अनेक भेद विशेष-
रूपें करून खाली लिहावयाचे अस-
तात त्या प्रकरणाचा सामान्यरूपें-
करून वर करितात जो बळेख तें.

- ३ सामान्यरूपककून कोणकास प्रथ, अक्षर, भाषण, इ० तो.
 कहीं सांगों, परवानगी देणे, इ०- संदिता (अव्य०) आतासा.
 कांचे वि०. संदु, संदू (पु. ना.)(प्र०) छद.
 सदरहू (अर० अव्य०) लेखामध्ये संदूक (अर० स्त्री. ना.) मोठी पेटी.
 वर लिहिला जो कोणक अर्थ त्याचे संदूढ (स. वि०) बळकट.
 परामशेक हे अव्यय व्यवहारी लिहि- संदूश (स. वि०) गुणादिकें करून
 प्यात प्रयोग जा अपाशीं नुन्य तो आशी.
 संदर्भ (स. पु. ना.) कथा, गोष्ट, संदेश (स. पु. ना.) आज्ञा कि० निरोप.
 भाषण, इ० सवनी पास्ये, पदे, संदेह (सं पु. ना.) होय कि० नाहीं,
 इ० अर्थ परस्परं अनित होऊन असे कि० असे नव्हे, इत्याकारक
 त्याचा परस्पर संबंध लागत गेला उभय कोट्यात्मक जे ज्ञान तो.
 असतो तो. २ सशय,
 संदला (स. सधि) (पु. ना.) दर सदैव (स. अव्य०) सदा.
 जा भरणे, भिन, गच्ची, इ० साफ सदोदीत (अव्य०) सदैव.
 करण, इ० कांसाठी आन कान, नाग, सद्वद (वि०)(प्र०) सद्वादित.
 इ० द्रव्य घालून वातून सिद्ध केला सद्वदित (स. वि०) दु खानें कि०
 जो चुना तो २ त्या चुन्यानें भिन, आनदाने अशु कर्तव्य उतर पासुळें
 गच्ची, इ० कांसा कर्तव्य जो लेप दाटत येतो जो कठ तो, कि० तर्जि
 रूप संस्कार तो अस्था शाली आहे ज्याची तो मनुष्य.
 सदसदिचार, सदसद्विचित्र (पु. पु. ना.) सद्वृग (स पु. ना.) विद्या, कला,
 कोणिक गोष्टीविषयी सन कोणते, शौर्य, उपकारता, सहिष्णुता, इ०-
 असन् कोणते, इ० रूप जो विचार तो. रूप कोणकाचे अर्गो असतो जो
 सदा, सदा (स. अव्य०) निरंतर. उत्तम गुण तो.
 सदाचरण (म. न. ना.) उत्तम जें सद्गुरु (स पु. ना.) ईश्वरप्राप्तीचा
 आचरण ते [आचार तो. मार्ग दाखविणारा अमा जो गुरु तो.
 सदाचार (स पु. ना.) उत्तम जो २ ब्रह्मस्वरूप अपरोक्ष करून देणारा
 सदाफळ (वि०) (प्र०) सदासफल. सद्गृहस्थ (स पु. ना.) भला, प्रमाणि-
 सदावर्त (न. ना.) आन्यायेयाम क जो गृहस्थ तो
 अन्न घालावे कि० शिवा द्यावा, असे सद्दी (अर० स्त्री. ना.) जें केलें तें पार
 जें कोणकाने धर्मार्थ सत्र वातले पडावें, साजें दिसावें, असा कोणका-
 असनें तें. स अनुकूल काळ असतो तो.
 सदासर्वदा (अव्य०) नेहमी सद्भाव (स पु. ना.) साधु. २ अतिव.
 संदिग्ध (स. वि०) संदेहविषय जो

सद्य (सं. न. ना.) सदन.

सद्यः (सं. अव्य०) वर्तमानकालीं.

सद्यष्ट (वि०) (प्र०) मोठा.

सधर (वि०) (प्र०) अधिक आश्रययुक्त

संधान (सं. न. ना.) साधण्याचा जो व्यापार ते. २ नेत्रादि इंद्रिये, बाण गमनादि कर्त्ता, इ० जे त्याणीं स्वस्व वृत्तिनिं आकलित करायाचे जे इंद्रियार्थ, वेधालक्ष्य, कर्त्तव्य कार्य, गंत व्यथल, इ० विषय त्यातें अनुलक्षन जो त्या इंद्रियादिकांचा रोंख झाला असतो ते. ३ कोणेक कार्य विवक्षानुरूप होण्याचा जो मार्ग किं० युक्ति ते आणि तो मार्ग करण्याचा व्यापार ते.

संधि (सं. पु. स्त्री. ना.) भिन्न भिन्न जे दोन अर्थ त्यांच्या कोणेएके अंगां जो एकमेकाशीं मिलितपणा होतो तो. २ त्यांचा जेथें मिलितपणा होतो तो जो उभयात्मक प्रदेश ती. ३ समेट.

संध्या (सं. स्त्री. ना.) ब्राह्मणांनीं प्रतिदिनीं त्रिकाळ करायाचें एक कर्म आहे. २ संध्याकाळ.

संध्याकाल, काळ (सं. पु. स्त्री. ना.)

सूर्यास्तसमय किं० तत्सन्निहित जो काळ तो.

सनंग (न. ना.) वस्त्र, परंतु क्रयविक्रयादिप्रसंगीं. २ क्रयविक्रय, विवाह इ० प्रसंगीं. पशु, स्त्री, इ० कांस झणतात.

सनद (भर० स्त्री. ना.) सरकारचें शिक्षणाचें पत्र ती. २ प्रमाणवेंकरून

मानितात जें कोणेकाचें वाक्य, ग्रंथ, इ० त्यास प्रसंगविशेषीं म्हणतात.

सनपणें (धा. ना.) (प्र०) उपमेस येणें.

सनातन (सं. वि०) अनादिसिद्ध शाश्वत जो ईश्वर, धर्म इ० तो.

सनाभ (सं. वि०) मध्ये मूळग्रंथ आणि दोहीं वाजुंस टीका अशे प्रकारें लिहिला जो ग्रंथ, पुस्तक, इ० तो.

सनोळख (वि०) (प्र०) ओळखीचा.

सन्निकृष्ट (सं. वि०) जपळच्या प्रदेशीं स्थित जो कोणेक अर्थ तो. २ (अव्य०) जवळ.

सन्निध (सं. अव्य०) जवळ.

सन्निपात (सं. पु. ना.) वात, पित्त, कफ यांचा क्षोभ झाल्यामुळें जो विकृतिविशेष होतो तो.

सन्निहित (सं. वि०) सन्निकृष्ट.

सन्मात्र (सं. न. ना.) (प्र०) ब्रह्म.

सन्मान (सं. पु. ना.) सत्कार.

सन्मुख (सं. वि०) संमुख.

संन्यासी (सं. पु. ना.) यती.

सन्ला (पु. ना.) संदला.

सपक (वि०) रुचीस कमी झालेला पदार्थ तो.

संपणें (सं. समापन) (धा. ना.) द्रव्यादि कोणेक अर्थाचा काहींएक कार्याकडे व्यय होऊन तो निःशेष होणें. २ आरंभिलें कार्य त्या त्या क्रियेच्या द्वारे समाप्त होणें. ३ कोणेकानें मरणें.

संपत्ति (सं. स्त्री. ना.) कोणेकापाशीं आपल्या सत्तेत असतो जो पैका आ-

दिकरून सर्व भोग्य पदार्थांचा समु-
दाय तो.

सपन्न (सं. पु. ना.) शत्रु.

संपदा (सं. स्त्री. ना.) संपत्ति.

संपन्न (सं. वि०) ज्या द्रव्य, विद्या,
गुण इ० केंकरून जो युक्त तो तत्सं-
पन्न. २ (पु. ना.) धनिक.

संपर्क (सं. पु. ना.) कोणिकाचा को-
णेकास स्पर्शादिरूप जो संबंध तो.

सपाई (वि०) (प्र०) सर्व. [विस्तार.

सपाखर (वि०) (प्र०) सकृत्. २ स-

सपाट (वि०) खळगा कि० उंचवटा
इ० व्याचे अंगां नाहीं असो जो प्र-
देश तो. आणि तद्विशिष्ट भूम्यादि
पदार्थ तो. २ (अव्य०) चपाट.

सपाटी (स्त्री. ना.) सपाटपणा.

संपात (सं. पु. ना.) मार्ग सूत्र इ०
कितीएक पदार्थ दोहींकडून तिरकस
कि० सन्मुख येऊन झाला जो म्या-
चा संयोग तो.

सपातळ (पु. ना.) (प्र०) पडदा.
२ (वि०) पसरलेला.

संपादणी (स्त्री. ना.) काहीं भाणलें
जें सोंग तद्विषयी कि० घसरली अ०
खोटी जी कोणेंक गोष्ट तद्विषयी
भाषणादिकेंकरून तें तें बाह्याकारि
नीटनेटके करून दाखविण्याचा जो
व्यापार तो.

संपादणें (धा. ना.) विद्याद्रव्यादि मि-
ळवणें. २ कोणेंक कार्य करून घेणें.
३ कोणेंक गोष्ट संपादणीनें विशिष्ट
करणें.

संपादन (सं. न. ना.) संपादण्याचा
व्यापार. [विंढ.

सपिली (वि०) (प्र०) समूळ. २ स-

संपुट (सं. पु. ना.) दोन पुढें व्यास
आहेत असो जो करंडा इ० तो.

सपुर (वि०) (प्र०) बारीक. २ लहान.

संपुष्ट (पु. ना.) संपृष्ट. २ आकार-
विशेषाचे धातु इ० कांचें पात्र आहे.
कोणिकाचें संपुष्टांत येणें म्ह० गो-
कर्णांत येणें कि० द्रव्यादिकांचें मान
अगदीं थोडक्यांत येणें.

संपूरण (वि०) (प्र०) बारीक. २ संपूर्ण.

संपूर्ण (सं. वि०) सकल प्रथम द्वि-
तीयाथी. २ पूर्ण द्वितीयाथी. ३ क-
रतां करतां समाप्तीस पावला जो
अर्थ तो. ४ (न. ना.) व्रतादिकांचे
सांगतार्थ जें उच्चारण, ब्राह्मणभो-
जन, इ० रूपकर्म करितात तें.

संपूर्णता (सं. स्त्री. ना.) ग्रंथ, कार्य,
इ० कांची समाप्ति ती. २ व्रतादि-
कांची जी सांगता ती.

सपोस, सपोष (वि०) (प्र०) पुष्ट.

समक (सं. न. ना.) एकजातीव
सात पदार्थांचा समुदाय तें.

समव्यसन (सं. न. ना.) (प्र०) जारण,
मारण, विध्वंसन, वशीकरण, स्तंभन,
मोहन, उच्चाटन, हीं सर्व मिळून.

समा, समाह (सं. पु. ना.) साता दि-
वसांत भागवत इ० पुराणाचें जें
पारायण करितात तो.

संप्रदाय (सं. पु. ना.) रीति.

सफई (स्त्री. ना.) सफाई.

सफर (भर० स्त्री. ना.) गलबत सु-

झा जी विवक्षित स्थळीं सफरी लो-
काची खेप ती आणि त्यास तत्संब-
ंधी देतात जे वेतनादि ती.

सफल, फळ (सं. वि०) विवक्षित
फलाने युक्त जो वृक्षादि, व्यापार,
मनोरथ, इ० तो.

सफाई (अर० स्त्री. ना.) काष्ठ, पा-
षाण, इ० पदार्थावर घोंटणे, तासणे,
साफ करणे, इ० संस्काराने जो
गुळगुळीतपणा, नीटनेटकेपणा, इ०
रूप धर्माविशेष उत्पन्न होतो ती.
२ व्यामध्ये नीटनेटकेपणा असावा
तसा आहे आणि व्यंग सदसा दुस-
ऱ्यास दिसू नये असा जो भाषण-
लेखनादिविषयीचा कृतिप्रकार तो.

सफेत (फा० वि०) स्वच्छ जो पांढरा
तो, पांढरेपणाचा अतिशय वर्णाया-
चा असतो पांढरा या शब्दापुढे
याचा योग करितात.

सफेता (फा० पु. ना.) रंग इ०
करायाचे उपयोगी खडीसारखा
एक पांढरा पदार्थ आहे.

सफेती (स्त्री. ना.) भित इ० सफेत
करायासाठी जो चुना इ० कार्नी
त्यास लेपरूप संस्कार करितात तो.
२ सफेतपणा.

संबंध (सं. पु. ना.) परस्परे भिन्न-
स्वरूप जे अर्थ त्याचा कोणक प्र-
कारेकरून एकमेक शी लागूपणा
असतो तो; व्याचे जन्यजनकभाव,
सेव्यसेवकभाव, इ० आणि सयोगादि
अनेक अवांतर भेद आहेत. २ ब्रा-
ह्मण मरून जो पिशाच झाला तो
संबंध (वि०) अवांतर अवयव इनस्त-

तः न व्हावे म्हणून जो काहीएक
बंध कळून व्या रचनेने रचित के-
ला असतो तो बंध न सुटतो त्या रच-
नेने विशिष्ट जो पदार्थ तो.

सबब (अर० स्त्री. ना.) कारण.

२ (अव्य०) कोणक कारणास्तव.

सब्र (वि०) सगर्भ; परंतु घोडी,
गाढवी, खेचरी याविषयी प्रयोग.

सबराभरित, भरीत (वि०) (प्र०)

सबाह्यअभ्यंतरी व्यापक.

सबल, ठ (सं. वि०) निर्वळ नव्हे तो.

२ सेनेसहवर्तमान तो. ३ (प्र०)

शबल किं० औपधिक.

सबळे (अव्य०) (प्र०) सबैच, लाग-
लीच. २ बळेंकरून.

सबुरी (अर० स्त्री. ना.) घाई, उ-
तावळी न करितां दम धरून उगें-
च राहण्याचा जो व्यापार ती. [करणे.

संबोखणे (धा. ना.) (प्र०) समजून

सबोब (वि०) (प्र०) सुशोभित.

संभव (सं. पु. ना.) अर्थाने असायास

किं० व्हावयास जी साधनसामग्री

अपेक्षित असत्ये ती असव्यामुळे त्या

अर्थाचे भंगी असण्याविषयी किं०

होण्यविषयी जी योग्यता असत्ये तो.

२ होईलच होईल, असेलच असेल

असा निश्चय न होना असेल तर अ-

सेल, झालें तर होईल, असे कोणक

अर्थाविषयी जें अंतःकरणात ज्ञान

होतें तो. ३ उत्पत्ति. ४ (वि०) व्या-

पासून व्याची उत्पत्ति तो तत्संभव.

सभा (सं. स्त्री. ना.) काही कारणा-

स्तव राजा, राजलोक, किं० विद्वान,

पंडित, गुणी, इ० कांचा समाज व्हा-
वयाकरिता निर्मिळें असतें जें स्थळ
ती. २ त्या स्थळां किं० कोणें स्थ-
ळां त्यांचा झाला जो समाज ती.

सभाग्य (सं. वि०) भाग्यवान. २ व्या-
चे हातून बहुतांवर उपकार होत अ-
सावे, व्याचे योगानें बहुतांचें हिन
होत असाव असा जो कोणी पुरुषादि
त्यास म्हणतात.

सभामंडप (सं. पु. ना.) देवालयापु-
ढेंच कथा, कीर्तन, पुराण, इ० कां-
साठीं जो लांकडी, दगडी, असा
केला असतो मंडप तो.

संभार (सं० पु. ना.) यज्ञ युद्ध इ०
कार्यांचा जो सामग्रीसमुदाय तो.

संभावना (सं. स्त्री. ना.) संभव प्र-
थम द्वितीयार्थी. २ हा पदार्थ बहुन-
करून अमुक स्वरूप असेल, किं०
अमुक पदार्थ अमुकस्थळां असेल
काय, इ० रूप जो मनोव्यापार
तो. ३ पंडित, वैदिक, पुराणीक,
हरिदास, इ० कोणी प्रभावित जो
भिक्कु तो काहीं निमित्तानें आपले
घरां आला असता त्यास निरोप दे-
व्येसमर्थी दक्षिणादि दानें करून
त्याचा कर्तितान जो गौरव ती आणि
तें देतान जें दक्षिणादि ती.

संभावित (सं. वि०) संपत्तिमत्ता, वि-
द्वत्ता, इ० कार्नी जो प्रतिष्ठित तो.
२ संभावनाविषय जो अर्थ तो.

संभाषण (सं. न. ना.) कोणेंकाचें
कोणेंकासंगतीं जें भाषण तें.

सभासद (सं. पु. ना.) सभेमध्ये प्र-
तिष्ठितपणें बसले असतात जे लोक

ते प्रत्येकीं. २ सभेंत बसून न्यायम-
नसुत्री, वादविवाद, इ० व्यापार क-
रणारे जे मनुष्य ते प्रत्येकीं.

संभाळ (पु. ना.) प्रतिपाळ.

संभाळणें (धा. ना.) अन्नदानादिकें-
करून कोणेंकास प्रतिपाळित करणें.
२ काहीं व्यापार, पदार्थ, इ० सश-
क्ति, सावधपणा, इ० कार्नीं आटोपून
भरणें. ३ अपभ्र, काहींएक अरिष्ट
प्राप्त होईल झणून तद्विपर्यां सावध-
पणें असणें.

संभूतवार्ता (स्त्री. ना.) संभावना
होत असतो, गोष्टी तरी निघत
असाव्या, इतक्यानिं तरी कोणेंक
गोष्टीचें अस्तित्व ती. २ कोणेंक अ-
र्थ, ची ज्ञापक तत्संबंधी यांकांचिन् तरी
गोष्ट ती. [संभूतवार्ता.

संभूति (सं. स्त्री. ना.) संभव. २ सं-

संभोग (सं. पु. ना.) विषयाचा जो
उपभोग ती, परंतु स्त्रीचे उपभोगा-
विषयी विशेष प्रयोग.

सभ्य (सं. वि०) सभासद. २ संभा-
विनप्रथमार्थी.

संभ्रम (सं. पु. ना.) भयलाभादि-
कांचा किं० थोराचे आगमनाचा
इ० प्रसंग आला असता त्या कालीं
कर्तव्य जें कथ त्याविषयी काहीं सु-
चूं नये, घाबरूं व्हावें, अंतःकरणास
त्वरा व्हावी, इ० रूप जी अवस्था
होत्ये तो. २ कोणेंक गोष्टीविषयीं
प्रीतिपूर्वक उद्योग करीत असावा
अशी असत्ये जी कोणेंकास होस
तो. ३ कोणेंक पदार्थ नीटनेटक

दिसावा झणून त्यास करितात जे अनेक उपचार ते प्रयेकीं.

सम् (सं. अर्थ०) हा संस्कृत उपसर्ग आहे. हा व्याचे मार्गे लागतो त्याचा प्रशस्नपणा बोधवितो.

सम (सं. वि०) तुल्य. २ वांकडेति-कडेपणा किं० उंचसखलपणा इ० अविवक्षित गुणरहित जो भूम्यादिकांचा प्रदेश तो आणि तद्विशिष्ट भूम्यादि पदार्थ तो. ३ दोन, चार, साहा, इ० रूप जो युग्मसंख्या तो. ४ सर्व अर्थास तुल्यरूपानें पाहणारा जो साधु इ० तो. ५ कोणकाचा शत्रु नव्हे आणि मित्रही नव्हे असा केवळ उदासीन जो ग्रह इ० तो. ६ (प्रं०) (न. ना.) गद्ग.

समग्र (सं. वि०) सगळा.

समज (स्त्री. पु. ना.) परिज्ञान.

समजणें (भा० ना.) काहीएक गोष्ट कोणकास परिज्ञात होणें व त्या ज्ञानानें आपण विशिष्ट होणें. २ रुसलेला किं० कोणक गोष्टीविषयीं अडून बसलेला जो कोणी त्याणें रुसवा, अड, इ० सोडून अविरुद्ध-भावविशिष्ट होणें.

समंजस (वि०) काहीएक गोष्ट करणें ती तारतम्यानें विचारपूर्वक चौघास बरी दिसेल ती करणारा असा सांगल्या स्वभावाचा जो तो. २ समजदार. ३ न्याय्य जें भाषणादि तो.

समजाविशी, } (स्त्री. ना.) रुसले-
समजावीस, } ला, किं० अडून व-
समझी } सलेला, किं० विवा-

दास प्रवृत्त झालेला जो कोणी त्याणें समजाविं म्हणून करितात जो तदनुकूल व्यापार ती आणि तेणेंकरून त्याचा होतो समजलेपणा ती.

समजूत (स्त्री. ना.) समजाविशी, २ समज.

संमति (सं. स्त्री. ना.) सम्मति.

समतुक् (वि०) (प्रं०) सारख्या तो-लाचा-महत्वाचा तो.

समतोल (वि०) गुणादिद्वारा जे तुल्य ते परस्पर. २ (अर्थ०) शरीर, ओझें, इ०कांचा किंचित्ही इकडे तिकडे तोल न जाऊं देता, तर इ०कांत बसणें, ठेवणें, इ०काचें वि०.

समधात (वि०) शीत, उष्ण, ह्यात सम आहेत असें जें औषध, शरीर, प्रकृति, देश इ० तो.

समय (सं. पु. ना.) कोणक कार्य करण्याचा, होण्याचा जो कालावयव तो. कोणकावर समय पडणें किं० येणें झ० परम दुःखदायक प्रसंग त्यास प्राप्त होणें. समयास किं० समयीं उपयोगीं पडणें झ० प्रसंगीं कामास येणें. २ प्रसंग. ३ (स्त्री.) समई. [संगोपाच.

समयानुसार, नुसार (अर्थ०) प्र-समयोचित (सं. वि०) विवक्षित समर्थ योग्य जें भाषण इ० तो.

समर (सं. पु. ना.) युद्ध.

समरंगण (न. ना.) समरागण.

समरस (सं. वि०) सर्वांशीं मिळून राहावें अशा स्वभावाचा जो पुरुष इ० तो. २ (प्रं०) ब्रह्म.

- समरांगण (सं. न. ना.) युद्धासाठी समक्षासमक्ष (अभ्य०) देखत.
- नेमितात जे स्थळ तें. २ युद्धादि- समाईक (सं. सामयिक) (वि०)
कांचा जो प्रसंग त्यास म्हणतात. अनेकस्वामिक असून विभक्त केले-
समर्थ (सं. वि०) शरीर, द्रव्य, विद्व- ला नव्हे जो क्षेत्रधनादि पदार्थ तो.
- त्ता, इ०कांचे बळानें त्या त्या कार्या- समाकूळ (वि०) (प्र०) व्याप्त.
विषयी जो शक्तिमान् तो. २ सर्व. [जो संयोग तो.
- समर्पक (सं. वि०) कोणिकाच्या प्र- समागम (सं. पु. ना.) परस्परचा
श्चादिकावर यथायोग्य असावें तसें समाचार (सं. पु. ना.) परामर्श
जें उत्तरादि तो. प्रथमार्थी. २ कोणिकाचें बरेवाईट-
समर्पण (सं. न. ना.) देव, ब्राह्मण, पणाचें जें वर्तमान तो.
- इ०कांस कोणिक पदार्थाचें केलें समाज (सं. पु. ना.) समुदाय.
- जें अर्पण तें. समाधान (सं. न. ना.) इष्टानुरूप
समला (अर० पु. ना.) पाठीवर लों- पडल्यामुळे उद्देगादि जाऊन बरें
बायाजोगा डोईवरचे पागोळ्याचा शो- वाटायाजोगी सुखरूपें करून जो
भार्थ बाहेर सोडितात जो पदर तो. अंतःकरणाची स्थिति तें. २ पूर्वप-
समवयस्क, समवई (सं. वि०) तुल्य क्षाचा निराम करणारे जे वाक्यादि
वयाचे जे ते परस्पर. तें. कोणिकाचे शरीरां समाधान
समशेर (फा० स्त्री. ना.) तरवार. नाही कि० त्यास समाधान वाटत
समष्टि (सं. स्त्री. ना.) अनेक व्यष्टि नाही छ० त्यास बरें वाटत नाही,
मिलून झाला जो विराट् देहादि एक तो दुखणेकरी आहे असा अर्थ.
- अवयवी ती. समाधि (सं. पु. स्त्री. ना.) विषया-
समसमान (वि०) तुल्य. पासून अंतःकरण निवृत्त होऊन
समस्त (सं. वि०) सर्व. ईश्वराचे ठायीं लागावे झणून प्रा-
समस्या (सं. स्त्री. ना.) ब्याचें उ- णायामादि साधनांनीं करितात जो
त्तर एकाएकीं ध्यानात येत नाही त्या अंतःकरणाची एकाग्रता तो. ती.
- असा जो कोणिक विषयावर कोणे- २ संन्यासी जलांत बुडवून घेऊन
काचा असतो प्रश्न तो. २ (प्र०) कि०स्थलांत पुरून घेऊन जो प्राण-
शंका. ३ शक्ति. त्याग करितो तो. ती. ३ संन्यासी
समक्ष (अभ्य०) कोणिकाचे देखत मरण पावल्यानंतर त्याचे देहास
ब्याशीं भाषणादिव्यवहार करायाचा जलांत बुडविणें कि० स्थलांत पुरेण
त्याशीं आणि आपणाशीं साक्षात् असा जो संस्कार करितात तो. ती.
- संबंध होई असें बोलणें, पाहणें, गाठ ४ संन्यासी ब्या स्थळीं पुरतान तेथे-
पडणें, इ० कितीएक धातूंचें वि०. च जे वृद्धानादि शींभितात तो. ती.

समाधिस्थ (सं. वि०) समाधिप्रथ-
मार्थानें युक्त जो तो. संन्यासी,
ब्रह्मचारी, साधुपुरुष याणी समा-
धिस्थ होणें म्ह० मरण पावणें.

समान (वि०) सपाट प्रथमार्थी.
२ तुल्य. [वाचे ते परस्पर.

समानशील (सं. वि०) तुल्य स्वभा-

समानाधिकरण (सं. वि०) एका
अधिकरणाचे ठायीं जे विद्यमान ते
परस्पर.

समाप्ति (सं. स्त्री. ना.) संपलेपणा.

समारंभ (सं. पु. ना.) लग्न, मुंज,
यज्ञ, सण, वार, ब्राह्मणभोजन, इ०
कार्यांचा अनेक सामग्र्यानें शोभाया-
खोगा करितात जो उत्साह तो.
२ तदर्थ संग्रहित जो उपयुक्त साम-
ग्री तो.

समाराधना (सं. स्त्री. ना.) व्रत,
विवाह, इ० संवंधी जें ब्राह्मणभो-
जन करितात तो.

समावर्णें (सं. समावेश) (धा. ना.)
मावणें. २ समाविष्ट होणें.

समावेश (सं. पु. ना.) कोणिक प्र-
करणांत कोणिकाचा संग्रह तो.
२ कोणिक अर्थाची कोणिक अधिक-
रणीं प्रवेशपूर्वक स्थिति तो.

समिध (सं. स्त्री. ना.) समीध [पुल.

समीचीन (सं. वि०) उत्तम. २ वि-

समीर (सं. पु. ना.) वायु.

समुच्चय (सं. पु. ना.) समुदाय.

समुदाय (सं. पु. ना.) एकत्रस्थित
व्या अनेक व्यक्ति त्यास अवयवत
कवून त्यांचा मानिला जो विशिष्ट-

रूपेक वून निराळा अवयवी तो.

समुद्र (सं. पु. ना.) बहुतेक पृथ्वीचा
प्रदेश व्यापून राहिला आहे असा
जो अपार उदकराशि तो; व्याचें
उदक क्षार आहे. व्याचा अंतपार
नाहीं असे जे ईश्वरगुण, माया,
शब्दसमूह, जन्ममरणरूप संसार,
इ० त्यास आरोपणें म्हणतात.

समुद्रवलयांकित (सं. वि०) समुद्र-

रूप वलयानें अंकित अशी संपूर्ण
जो पृथ्वी तिचें वि०. [समुदाय.

समुवाव, वात्रो (पु. ना.) (ग्रं०)

समूल, समूळ (सं. वि०) मूळासहि-
त जो वृक्ष इ० तो. २ व्यास आधार-
भूत मूळ आहे असा जो वाक्य,
ग्रंथ, इ० तो.

समूह (सं. पु. ना.) समुदाय.

समृद्धि (सं. स्त्री. ना.) विपुलता.

समेट (पु. ना.) रुसवा, शत्रुत्वे,
इ० जो झाला असतो तो जाऊन
परस्परांचा होतो जो अविच्छेदभाव तो.

समेटणें (धा. ना.) प्रवृत्त जें युद्ध,
वाद, इ० तें कोणकानें मिटे असें
करणे. [२ समय.

समो (पु. ना.) (ग्रं०) समुदाय.

समोर (वि०) सूत मारल्यासारखा
उज्ज तो. २ (अव्य०) कोणिक अव-
धीयासून समानसूत्रानें अन्वित जो
प्रदेश त्याच्या ठायीं किं० कोणिकाचे
पुढल्या प्रवेशीं.

समोरासमोर (अव्य०) परस्पर सं-
मुख होत अशा प्रकारें.

संमोह (सं. पु. ना.) (प्रं०) अतिश-
यित भानि तो.

समोहो (पु. ना.) (प्रं०) समूह.

सम्मत (वि०) अभिमत. २ (न.)
अनुमत.

सम्प्रति (सं. स्त्री. ना.) अनुमन.

सम्पार्जन (सं. न. ना.) जेणखळा,
पाणी इ० कानों दुद्धतेसाठीं सडा
घालणें, सारविणें, इ० रूप जो
व्यापार तें.

सम्मुख (सं. वि०) अभिमुख.

सम्यक् (अभ्य०) उत्तम प्रकारें करून.

सय (स्त्री. ना.) आठवण. २ (पु.)
(प्रं०) विषय.

संयती (स्त्री. ना.) (प्रं०) नेम.

संयम (पु. ना.) (प्रं०) समान स्थिति.

सयसुमार (पु. ना.) सईसुमार.

संयुक्त (सं. वि०) संयोगसंबंधानें
संबद्ध जो तो.

संयोग (सं. पु. ना.) पदार्थांचा पर-
सरांस लागलेपणारूप जो संबंध तो.

सर (पु. ना.) ब्यामध्ये मोठें, पोव-
ळी, फुलें, इ० ओवळीं आहेत असें
जें सूत्र तो. २ सरळ लांब मोठा
असा जो यासा तो. ३ (फा०) स-

जातीय अधिकारविशिष्ट जे अनेक
अधिकारी त्याजवर केला असतो जो
एक मुख्य अधिकारी तो, हा शब्द
अधिकार व अधिकारी यांचे मागें
लागतो. ४० सरदेशमुखी, सरदे-
शमुख, इ०. ४ (स्त्री.) मध्ये मध्ये
काहीकाल कोणेकास वेद लागल्या-

सारखी जी अवस्था होत्ये ती. ५ कां-
हीकाळ राहून जावा असा येतो जो
पर्जन्याचा झपाटा तो. ६ कोणेकास
कोणेकाची गुणादिकें करून जी व-
रोवरी ती. किळा, राब्य, इ० सर
करणें म्ह० युद्धादिकें करून स्वरा-
धीन करणें. ७ वाण.

सरकणें (धा. ना.) सरकणें. २ वि-
वक्षित स्थळापासून पलीकडे होणें.

सरकत (अर० स्त्री. ना.) कृषिवा-
णिज्यादिरूप जो कोणेंक व्यवहार
त्यामध्ये तोटा, नफा यांचे अधिका-
रित्वें करून अनेकांचा असतो जो
स्वामित्वसंबंध तो.

सरकफास (पु. ना.) गांठ सरकाव-
ली असता पाहिजे तेवढा लहान मो-
ठा व्हावा असा जो फास करितान तो.

सरकार (न. ना.) सर्कार.

सरघा (सं. स्त्री. ना.) मधमाशी.

सरजा (फा० पु. ना.) नथेस मुख्य
मोठ्याचे वर त्या गाव्यास जी क-
लिकाकार मोठें ओळीने लावितान
तो. २ बंदुकीस तोडा अडकवायाचे
उपयोगी जो लोखंडाचा अंकुषा-
सारखा अवयव असतो तो.

सरंजाम (फा० पु. ना.) सामग्री.
२ सरकारांतून व्यास घोंडें, पालखी
इ० देतात कि० फौज ठेवायास सा-
गतान त्यांचे खर्चाबद्दल जो गांव इ०
नियमित करून देतात तो.

सरड, सरडा (सं. सरट) (पु. ना.)
पालीचे आकाराचा एक भुद्र जंतु
आहे.

सरडोका (पु. ना.) सरड.

सरण (न. ना.) मृत मनुष्यास जा-
ळ्याकरिता रचिनात जी चिता तें.

सरणि (सं. स्त्री. ना.) मार्ग. २ को-
णेकाची भाषण, कविता, इ० संबंधी
जी रीति ती.

सरणें (धा. ना.) सरकणें. २ व्यय
इ०द्वारा द्रव्यादि निःशेष होणें.
३ कोणिक गोष्ट कोणिकास योग्य
दिसणें. त्यावाचून त्याचें सरत नाहीं
म्ह० चालत नाहीं.

सरता (वि०) अनुक्रमानें स्थित जे
अनेक अर्थ त्यामध्ये जो शेवटला तो.

२ (प्र०) वंद्य. ३ कृतकृत्य. ४ पावन.

५ पुढारी. [नुसंधान.

सरतिलें (न. ना.) (प्र०) लक्ष, अ-
सरतेशेवट, शेवटीं (अव्य०) भाष-
णादि कोणिक व्यवहाराची जी चर-
मावस्था तिचे ठायीं. २ शेवटल्या
विभागों.

सरधोपट (वि०) ज्यामध्ये वाकडे-
तिकडेपणा नाहीं असा जो सरळ
मार्ग, भाषण इ० तो. २ (अव्य०)
अर्थ सांगणें, मननकरणें, इ० का-
कडे न गुंतता सरळ रीतीनें, लिहि-
णें, इ० कांचें वि०.

सरप (न. ना.) (प्र०) रत्न.

सरबरा (स्त्री. ना.) बराबरी.

सरबरीत (वि०) फार दाट नव्हे आ-
णि फार पातळ नव्हे असा जो आ-
ग्याचा रस, कालविलेला भात, पीठ,
चिखल, इ० पदार्थ तो.

सरबसर (वि०) केवळ बरोबरी

नव्हत प्रमाणादि गुणानें एकमेकाशीं
यत्किंचित् अंतरानें विशिष्ट जो को-
णिक अर्थ तो.

सरया (वि०) (प्र०) शुद्ध.

सरल, ल (सं. वि०) उजू, नीट
असा जो काठी, मार्ग, इ० पदार्थ
तो. २ व्यातील आशय गूढ नाहीं,
पदें कठीण नाहीत, इ० दोषरहित
जी कविता, भाषण इ० तो.

सरवदा, वद्या (पु. ना.) सहदेवम-
ताच्या ध्यातशाप्रमाणें भविष्य सां-
गणारा जोशी तो.

सरस (फा० पु. ना.) वक्तव्याचे
मांसापासून एक पदार्थ उगमून होत
असतो; जो चपडा लाखेसारखा दि-
सतो आणि जो डकवायचे उपयो-
गी पडतो. २ विवक्षित गुणानें जो
उत्तम तो. ३ विवक्षित प्रमाणापेक्षा
जो काहीं अधिक तो. [प्रथमार्थी.

सरसकट, सगट (अव्य०) सकट

सरसा (अव्य०) सन्निध प्रदेशां
किं० सन्निध प्रदेशातें आश्रयून
बस, ठेव, इ० कांचें वि०. २ कोणे-
क कार्यासाठीं पदार्थावर उत्पन्न
झाला जो वेग त्याच वेगवानें.

सरसावणें (धा. ना.) दूरस्थित जो
पदार्थ तो सरसा करणें. २ कोणेक
पदार्थ अधिष्ठित स्थलाहून विवक्षित
स्थलीं सरके असा करणें. ३ युद्ध-
बादादि प्रसंगीं कोणेकानें सन्निधर्षी
सिद्ध होउन प्रायः आवेशपूर्वक
पुढे होणें. ४ मनुष्य, पशु, वृक्ष,
याणीं अकस्मात् बुद्धिमत होणें.

सरसिज (सं. न. ना.) कमळ.

सरस्वतशुभे (न. ना.)(प्र०) प्रसन्न-
विद्या.

सरस्वतीदान (सं. न. ना.) कोणिका-
पासून द्रव्यादि घेऊन किं० एरवींच
व्यास जे खत इ० दसैवज करून
देनात त्यासच प्रसंगविशेषीं म्हण-
तात, क्वचित् विद्यादानास म्हणतात.

सरळणें (भा. ना.) सरसावणें द्वि-
तीय तृतीयाथी.

सरळी (स्त्री. ना.) एकदाच भंगा-
मध्ये वेग घेऊन मध्ये हातपाय न
हालविता सर्पासारखें पाण्यामध्ये
सरळ पोहत जावें अशा प्रकारें जी
गति ती. २ (प्र०) मोकळीक.
३ गोडी. [रक्षण तें.

संरक्षण (सं. न. ना.) उच्चमरितीनें
संरक्षित (सं. वि०) संरक्षण केलें
व्याचें तो.

सरा (पु. ना.) यंत्रादि संस्कारानें
संस्कृत जी ताडी, माडी, इ० तो.

२ सर द्वितीयाथी. ३ (प्र०) गोडी.

सराई, सराई (स्त्री. ना.) फलधा-
न्यादि तो तो पदार्थ सिद्ध होण्याचा
जो मुख्य समय ती. २ लग्न इ० तो
तो व्यवहार होण्याचा मुख्य समय
ती. ३ (फा० स्त्री.) यवनादिकांनीं
मार्गामध्ये मार्गस्थीस उतरायाकरितां
जी शाला बाविली असत्ये ती.

सराईत (वि०) पोहणें, गाणें, घो-
व्यावर बसणें, निशाण मारणें, इ०
विद्येमध्ये लहानगणापासून अभ्यस्त
झालेला तो तद्विषयीं.

सरागणें (भा. ना.) (प्र०) शोभणें.

सराफ (अर० पु. ना.) हुंडी, नाणें,
रोकड, यांची दे, घे करावी असा
व्यापार करून उपजीविका करितो
तो. २ खर्चवेच करण्याविषयीं बा-
रीक कसर पाहणारा असा जो कु-
पण व्यास निंदेनें म्हणतात.

सराव (पु. ना.) घोड्यावर बसणें,
चालणें, पोहणें, इ० गोष्टींचा अभ्यास
तो.

सरासरी (फा० अव्य०) यथाकथं-
चित्. २ पुरतेपर्णी निर्णय न होतां
अजमासानि.

सरित्, सरिता (सं. स्त्री. ना.) नदी.

सरिफा (अर० पु. ना.) फायदा.

सरिफेवार (फा० वि०) ज्यांत फायदा
होतो असा जो पदार्थ तो.

सरिसा (अव्य०) (प्र०) सारिखा.
२ समागमों. ३ जवळ.

सरिसेपण (न. ना.) सारखेपण.

२ व्यापकपण. ३ सिद्धता.

सरी (स्त्री. ना.) सुवर्णाच्या किं०
रुप्याच्या तारा दोरीसारख्या वळून
स्त्रियांचें एक कंठभूषण करीत अस-
तात ती. २ (प्र०) बरोबरी. ३ उपमा.

सरोक (वि०) (प्र०) विनकीड.

सरोख (वि०) (प्र०) सरोष, सकोष.

सरोज (सं. न. ना.) कमळ.

सरोत्तर, त्तरी (अव्य०) (प्र०) व-

रोबरीनें उत्तर देणें, करणें, त्याचें वि०.

सरोबरी (स्त्री. ना.) बरोबरी.

२ (अव्य०) कोणेंक प्रमाणानें नुम्य

होई असें कोणेक पदार्थांत कोणेक पदार्थमिसळणें, असणें, इ० कांचें वि०
सरोभरी (स्त्री. ना.) सरोवरी
२ (प्र०) आदर.

सरोरुह (सं. न. ना.) कमल.

सरोवर (सं. न. ना.) मोठें जें तटाक,
ब्यांत प्रायः कमलादिक असतात तें.
सर्कार (फा० न. स्त्री. ना.) ब्याच्या
योगानें प्रजापालन, दुयनिग्रह, इ०
कार्यें होतात असें जें सत्त्वरूप अ-
धिकरण, ब्याचा अधिकारी राजा
असतो तें. २ त्या अधिकरणाचा
अधिकारी राजा इ० तो.

सर्ग (सं. पु. ना.) अध्यायस्थानापन्न
जें काव्यादिकांचें प्रकरण तो. २ स-
ष्टीची जी उत्पत्ति तो.

सर्द (फा० वि०) ब्यामध्ये सर्दीं बहुत
आहे असा जो देश, औषध, हवा,
इ० तो. कोणेंकानें मनांत सर्द होणें
म्ह० कोणीं मर्म काढिल्यामुळे किं०
उगीच दोष ठेविल्यामुळे खिन्न होणें.

सर्दार (फा० पु. ना.) ब्याचे हाता-
खालीं अनेक शिपाई लोक असतात
असा जो मोठा शिपाई राजादिकां-
पार्शी असतो तो.

सर्दी (फा० स्त्री. ना.) वायु, पृथ्वी,
जल, औषध, इ० पदार्थांमध्ये वि-
कारकारी जो ओलेण्या किं० थंड-
पणा असतो ती. २ तेंणेंकरून हो-
तो जो शैथन्यिकार तो.

सर्प (सं. पु. ना.) ब्याला बाहेर पाय
दिसत नाहींत, सरसरत चालणारा
रज्जूसारखा लांब असा एक प्राणी
आहे, त्यासारखाच दशांक चि-

न्हित सविष असा जो असतो त्यास
विशेषेंकरून म्हणतात.

सर्पटणें (धा. ना.) मनुष्यादिकानें
भुईवर पालथें पडून भुईशीं पोट
लागत लागत पुढें सरावें अशी किं०
फेंकलेला दगड इ० कानें भुईशीं फार
अंतर न राहतां भुईस लागत पुढें
जावें अशी गति धरणें. २ सरकटणें
प्रथमार्थी.

सर्पोस (फा. पु. ना.) झाकण, परंतु
कोणेंकास नजर किं० अहेर न्या-
वयाचा असता त्याचे आच्छादनार्थ
जें वस्त्र केलें असतें त्याविषयीं किं०
कितीएक पात्रांवर घालायाचें जें झा-
कण केलें असतें त्याविषयीं प्रसिद्धि.

सर्फराजी (फा० स्त्री. ना.) कोणां
शौर्यादि केलें असता त्याची सर-
कारांत करितात जी मोठी प्रतिष्ठा ती.

सर्वत (भर० न. ना.) निंबू, चिंच,
भावा, यांच्या रसांत साकर घालून
पिण्यासाठीं जो पदार्थ करितात ते.

सर्वती, सर्वेत्ती (स्त्री. ना.) एक-
समयावच्छेदेंकरून अनेक तोफा,
बंदुका यांचा होतो जो भावाज तो.

सर्वतः (सं. अव्य०) सर्वत्र.

सर्वत्र (सं. अव्य०) विवक्षित सर्वा-
र्थी याचा प्रयोग. सर्व या अर्थी
प्राकृतजन करितात.

सर्वथा (सं. अव्य०) सर्व प्रकारें.

सर्वशाक, शाख (सं. स्त्री. ना.)

अनेक भाड्या एकत्र शिजवून क-
रितात जी एकच भाजी ती. २ आ-
लें झणून जो कंद त्यास प्रसंग-
विशेषीं म्हणतात.

- सर्वसाक्षी (सं. वि०) सर्वभूतमात्रा-
च्या ठायीं साक्षीरूपानें राहणारा
जो ईश्वर इ० तो.
- सर्वस्व (सं. न. ना.) स्वसत्ताक्रान्त
जें सर्व धनादि तें. २ जें व्याचें सार
भूत मुख्य रूप तें त्याचें.
- सर्वस्वी, सर्वस्वें (अव्य०) सर्वप्र-
कारें. २ सर्वस्वसुद्धी.
- सर्वज्ञ (सं. वि०) अर्थमात्रानें जाण-
णारा जो ईश्वर, योगी इ० तो.
- सर्वोपरी (अव्य०) सर्वप्रकारें.
- सल (पु. न. ना.) न वाटनी वहुन दि-
वस पोटांत राहिला असतो जो गर्भ
तो. नें. २ शरीरावयवांत काटा इ०
भरल्यामुळें त्यांत राहतो जो त्याचा
अंश तें. ३ (स्त्री. ना.) पाठ इ०-
कान्त भरत्ये जी उसण ती.
- ४ (पु. ना.) तरवार इ० कापासून
भेण पडूं नये झणून परजास बांधा-
याकरिता त्या भेणास संबंध केली
असत्ये जी दोरी ती.
- सलग (स्त्री. ना.) जाणें, येणें, इ०
कारणानीं कोणेकाचा झाला जो
विशेष परिचय ती. २ (वि०) मध्ये
खंडित न होतो किं० सांभा नसतो
विवक्षित लावीनं किं० रुंदीनं युक्त
जो काष्ठ, वस्त इ० पदार्थ तो.
- सलगी (स्त्री. ना.) सलग प्रथमार्थी.
२ (प्र०) संगत, सोबत. ३ बरोबरी.
- सलचढ्यें (धा. ना.) (प्र०) विषाद
वाटणें.
- सलज्ज (सं. वि०) निर्लब्धाच्या प्र-
सलजें (धा. ना.) काटा इ०कानें
- शरीरांत खुपणें. २ शत्रु किं० दु-
र्भाषण, इ० नेत्र, मन, इ०कानें
खुपत असणें.
- सलाबत (भर० स्त्री. ना.) व्याचें
योगानें जें केलें तें पार पडावें,
लोकानीं वचकत असावें, असा जो
देवानुकूल्यानें कोणेकाचे भंगीं प्रताप
असतो तो.
- सलामत (भर० अव्य०) फुटणें,
तुटणें इ०कारणानीं नाशादि न हो-
तां यथास्थितपणें कोणेक पदार्थ अ-
सणें, जाणें, येणें, इ०काचें वि०.
- सलामालकी (भर० स्त्री. ना.)
परभरांनीं एकमेकाचे परीं कदाचि-
त् जात असवें, वाटेंत गाठ पडली
असतो रामराम, नमस्कार, इ०
करावा, परगावीं असतो कुशल
वृत्त लिहून कळवीत असवें, असा
जो कोणेकाचा कोणेकाशीं सुमारा-
चा सख्यभाव असतो ती.
- सलिता, दा (पु. ना.) उंटावर ला-
ढायाचें जें ओझें तें बांधायाकरितां
गोणपाटाचे तुकडे जोडून एक साध-
नभून वस्त्राविशेष केला असतो तो.
- सलिल (सं. न. ना.) जल. [समुद्र.
- सलिलराशि (सं. पु. ना.) (प्र०)
- सलिली (स्त्री. ना.) (प्र०) पाणी.
- सलूक, ख (भर० पु. ना.) समेट
प्रथमार्थी. २ परभरांची मैत्री तो.
- सलेप (वि०) (प्र०) मालेन.
- [विपक्षी. सलो (पु. ना.) (प्र०) द्वेष.
- सल्लभ (वि०) कोणेक पदार्थाशीं ला-
गून राहिला जो पदार्थ तो त्याशीं.

सल्ला (भर० पु. स्त्री. ना.) समेट
प्रथमार्थी, परंतु प्रायः युद्धप्रसंगी
प्रयोग. २ कोणिक कार्याविषयी को-
णेकाचें घेतात जे अनुमन तो. ती.
३ करंगळीत घालायाचें एक भूषण
भाडे तो.

सर्वंकणें (भा. ना.) कोणिक व्यापारा-
पासून काहीं लाभ झाला असता
याचा गोडी लागून पुनः पुनः तोच
लाभ व्हावा म्हणून तो तो व्यापार
करण्याविषयी जी चट लागले तद्वि-
शिष्ट कोणिकानें होणें.

सर्वंग (सं. समर्थ) (वि०) मराग
नव्हे तो. २ (प्र०) सोदा.

संवगडी (पु. ना.) खेळगडी.
२ (प्र०) सेवर्वा.

संवगग (स्त्री. ना.) (प्र०) शेताशी-
ल धान्य मळून जमा करण्याचा
व्यापार ती.

सवघड (वि०) अवघड नव्हे तो.

संवचोर (पु. ना.) (प्र०) मार्गात
वाटाना सोबती परंतु असावा चोर
असा जो तो.

सवड (स्त्री. ना.) अवकाश, जागा.

सवडी (स्त्री. ना.) (प्र०) सवड.
२ शेवट.

सवत (सं. सपत्नी) (स्त्री. ना.) एक-
प्रतिक ब्या दोन स्त्रिया त्या परस्पर.

सवतमत्सर (पु. ना.) परस्पर सव-
तीचा जो मत्सर तो. २ एकस्वा-
मिक जे अनेक भूम्याशि त्याचा जो
मत्सर व्यास म्हणतात.

सवता (वि०) विरुद्धा.

सवतें (न. ना.) (प्र०) सार्थक.
२ (वि०) सवता.

संवत्सर (सं. पु. ना.) द्वादश मा-
साम्मक जो काळ तो. २ पर्यायक-
रून होत असताना जी प्रभव, विभ-
व, इ० साठ वर्षांचीं नांमैं तीं
प्रत्येकीं.

संवथळ (वि०) सपाट जी भूमि तो.

सवदा (फा० पु. ना.) कोणिक जिन-
साचा कयविक्रयरूप जो व्यापार तो.
२ तशा व्यापारानें घेतला जो जिन्नस
तो.

सवदागर, गीर (फा० पु. ना.) इक-
डील जिन्नस तिकडे नेऊन विकावा,
निकडील इकडे आणून विकावा अ-
सा व्यापार करणारा जो मोठा
व्यापारी तो.

सवदासुत (न. ना.) सवदा इ० तें.

सवन (सं. स्त्री. न. ना.) गाते, पढ-
त्ये समर्थी जे उच्च, मध्य, नीचरूप
स्वरमान ती. तें.

संवय, सवय (स्त्री. ना.) कोणिक
गोष्टीचें अनेक वार आचरण झाल्यामुळे कर्त्ता इ० काचे अंगी तत्सं-
बंधी जडतो जो संस्कार ती, जेणे-
करून ती गोष्ट स्वाभाविक वृत्तिमा-
य होत्ये, अतएव तद्विरुद्धी दुःख
व्हायें, ती सहजान केली जावी इ० होति.

सवरणें, संवरणें (भा. ना.) सर्व
धातुमात्राच्या रूपापुढें तत्सदृश या-
चीं रूपें होऊन उभ शब्दासारख्या
लागतात. उ० मां करून सवरून
वाईट. इ०.

संवसाट (पु. ना.) (प्र०) सद्भाव.
संवसाटी (स्त्री. ना.) (प्र०) बरोबर,
साय्यता. [समागमें.

संवसार (अव्य०) (प्र०) बरोबर,
संवाद (सं. पु. ना.) कोणीएक वि-
षयीचें प्रश्नोत्तरादिरूप जें परस्पर-
चें भाषण तो.

सवाल (अर० पु. ना.) विवादादि
प्रसंगी वादी प्रतिवादी इ०कांस को-
णेंक गोष्टीविषयीं जो प्रश्न करितात तो.

सवाशीण, सवाष्ण (स्त्री. ना.) सु-
वासिनी. [२ साधन.

सवाहन (न. ना.) (प्र०) आरोहण.
सविता (सं. पु. ना.) सूर्य.

संविति, ती (स्त्री. ना.) (प्र०) ज्ञान.
सविया (अव्य०) (प्र०) सहजी.

सवियाचें (वि०) (प्र०) सहजीचें.
२ सांगायाजोगें.

साविवळ (वि०) (प्र०) स्पष्ट. २ सविवेक.
सविस्तर (सं. वि०) विस्तारेंकरून

युक्त जें वर्तमान, गोष्ट, लेख इ०तो.
सवें, सवें (स्त्री. ना.) संवय.

सवें (अव्य०) (प्र०) सहवर्तमान.
२ तत्क्षणीं.

सर्वेच, सर्वेच (अव्य०) (प्र०) काहीं-
एक कार्याचे उत्तरधर्णी काहींएक
करणें, होणें, इ०कांचें वि०.

सर्वेश, सा (स्त्री. ना.) (प्र०) स-
इच्छा. [काल.

सवेळ (स्त्री. पु. ना.) (प्र०) प्रातः-
सवेळे (अव्य०) (प्र०) तत्क्षणीं.

संशय (सं. पु. ना.) संदेह.

संशयात्मक (सं. वि०) व्यागसून
संशय उपजल होतो, पुरतेपणीं एकाचें
ज्ञान होत नाहीं असा जो प्रश्न,
भाषण इ० तो.

संशया (वि०) व्याचे मनांत काही
गोष्टीविषयीं पदोपदीं अनेक संशय
येतात अशा स्वभावाचा तो.

संसक्त (सं. वि०) आसक्त.

ससनणें (आ. ना.) (प्र०) बोलणें.

संसरण (सं. न. ना.) (प्र०) जन्म-
मृत्युरूप संसार भोगण्याचा व्या-
पार तें.

संसर्ग (सं. पु. ना.) पदार्थाचा पदा-
र्थाशीं जो शर्शादि संबध तो.

ससाणें (वि०) (प्र०) लखलखीत
जें शस्त्र इ० तें.

संसार (सं. पु. ना.) प्रपंच, प्रथम-
द्वितीयायीं. २ (प्र०) विस्तार.
३ लोक. ४ धंधन. ५ अहंकार.

संसारी (सं. वि०) परदार, बायका-
पोरें, इ०रूप संसार व्याचे पाठीशीं
अहे तो.

संसृति (सं. स्त्री. ना.) प्रपंच प्रथमा-
यीं. २ (प्र०) जन्ममरण.

संस्कार (सं. पु. ना.) कोणेंक अर्था-
वर क्रियेचा संबध झाला असतां
तेणेंकरून त्या अर्थावर काहींएक
नवा गुणविशेष उत्पन्न होऊन
काहीं राहतो तो, व्याचे योगानें
त्या अर्थाचे स्वरूपाचा पूर्ववत्त्वेपेक्ष
काहीं भेद होतो. २ गर्भाधानादिक
जीं संस्कार कमें तीं प्रत्येकीं.

संस्कृत (वि०) संस्कारिला तो. २ ए-

क भाषा आहे तिचे आणि तत्संबंधी
जो शब्द, प्रथम, भाषण इ० त्याचे वि०.

सस्ता (वि०) सवंग.

संस्था (सं. स्त्री. ना.) सुखरूपेक-
रून राहण्यास भजोदकादिकांची
जी जी जशी जशी सोय असावी
तसे तसे तिचे आनुकूल्य असण्यामु-
ळे जी यथास्थितपणे स्थिति होत्ये ती.
२ कोणक अर्थाची समाप्तिरूप जी
दशा ती. ३ (प्र०) निर्णय.

संस्थान (सं. न. ना.) राजाचा
राजकीय व्यवहार जेथे मुख्य-
त्वेकरून होत असतो असे जे नग-
रादि स्थान ते. २ व्याचे खर्चाचे
संरजामाकरिता राजादिकांनी प्रा-
मादिक दिले असते असा जो को-
णी देव, संपूर्ण, विद्वान, मोडलि-
क, राजे इ० त्यांचे जे भाषाबोला
व्यवहार करण्याचे मुख्य ग्रामादि
स्थान ते. ३ मोठा विद्वान् इ० जो
कोणी त्यास झणतात.

संस्थानिक (वि०) वंशापरंपरादि सं-
बंधी जीं स्थाने तीं समान आहेत
व्याचीं ते परस्पर.

संस्थानी (वि०) स्थलरूप संस्थाना-
चा जो अधिकारी तो.

सस्मित (सं. वि०) (प्र०) विकसित.

सस्य (सं. न. ना.) वृक्षादिकांचे जे
फल ते, परंतु धान्याविषयी विशेष
प्रसिद्धि.

सस्यांत (सं. पु. ना.) (प्र०) माघ
आणि फाल्गुन या दोन मासांचा
जो अंत तो. [श्रम.

सस्यु, सस्यू (पु. ना.) (प्र०) वर्णा

सहगमन (सं. न. ना.) स्त्रींचे सवी
जाण्याचे जे कर्म ते.

सहचर (सं. वि०) कोणक कर्मावि-
षयी जो व्याचे बरोबर वागणारा तो
त्याचा, परंतु मित्रपणाने जो वागणारा
व्याविषयी प्रायः प्रयोग.

सहज (सं. अव्य०) तादृश कार्याचा
उद्देश न धरिता, किं० तादृश प्रय-
त्न न करिता, जा, ये, कर, हो,
इ० कांचे वि०.

सहजगतीने, गत्या (अव्य०) सहज.

सहजरीतीने, रीत्या (अव्य०) स-
हजगतीने.

सहजाखाली (अव्य०) सहजगतीने.

सहजांत (अव्य०) सहज.

सहजानसार (अव्य०) सहजांत.

सहजावारी, वृत्त्या (अव्य०) सहज
गतीने.

सहजासहजी (अव्य०) सहजगतीने.

सहन (सं. न. ना.) प्रतिकूलत्वेकरून
संबद्ध होणार जो दुःख, संकट, शी-
त, उष्ण, अन्यकृत अपराध, भार,
इ० काहीएक अर्थ त्याचे संबंधाने
होणारी जी क्षोभभंगादि विक्रिया
तिला आत्मप्रभावाने न होऊ देता
किं० झाली असता न गणिता त्या
अर्थाचे जे आत्मसंबंधांत धारण ते.

सहनशील (सं. वि०) अन्यकृत
अपराधादि सहन करण्याविषयी आहे
शील व्याचे तो.

सहल (अर० स्त्री. ना.) व्यायामा-
दिकांसार्थी मौजेने हतस्ततः फिरण्या-
चा जो व्यापार तो. २ (अव्य०)

कोणिक गोष्ट कोणिक कारणानें सुल-
भ होई असें.

सहवास (सं. पु. ना.) एकत्र स्थिति
इ० रूप जो कोणिकाचा कोणिकाशीं
संबंध हो २ एकत्र स्थिति, संभाषण,
इ० कारणानें कोणिकाचा होतो जो
विशेष परिचय तो. कोणिक व्यवहा-
र सहवासाखालीं पडणें झ० अभ्या-
साखालीं पडणें.

सहसा (सं. पु. अव्य०) एकाएकीं.

सहस्रकर (सं. पु. ना.)(प्र०) सूर्य.

सहस्रदल (सं. न. ना.) ब्रह्मरंध्र.

सहस्रनयन (सं. पु. ना.)(प्र०) इंद्र.

सहस्रमुख (सं. पु. ना.) शेषनाम-
क सप्त.

सहस्रशः (अव्य०) हजारों.

सहस्रावधि (अव्य०) हजारों.

सहाकारी (वि०) जो कोणी कोणे-
काचें साहाय्य करितो तो त्याचा.

सहाध्यायी (सं. पु. ना.) बरोबर अ-

ध्ययन करणारे जे अनेक ते परस्पर.

सहामहिन्यांचीजांभई (स्त्री. ना.)

आळशी, चेंगट जो कोणी त्यापाशीं
काम दिलें असता लोकर होणार ना-
हीं अशा संभावनेनें या शब्दाचा
प्रयोग करितात.

सहाय (वि०) कोणीएक मनुष्यादि

काहीएक कार्य करित असतां तत्कार्य-

सिद्धीविषयीं अनुकूलपणें त्याशीं

वागणरा जो मनुष्यादि तो त्याचा.

२ (न. ना.) सहाय्य.

संहार (सं. पु. ना.) नामरूपानें प्रसि-

द्धास आलेला जो कोणिक भयं त्या-

चा तें नामरूप सोडून जो लय तो.

२ खाणें, जाळणें, मारणें, तोडणें,

इ० केंकरून कोणिक अर्थाचा जो

निःशेष नाश तो. [उत्तरण.

सहावन (नं. ना.)(प्र०) साधन,

संहिता (सं. स्त्री. ना.) अनेक जे

वर्ण, पदे, इ० त्यांची अनिशयित

सांनिध्येंकरून स्थिति ती. २ ऋषि

इ० प्रोक्त जे वैद्यक, धर्मशास्त्र इ०

विषयप्रतिपादक मूल ग्रंथ ते प्रत्ये-

कीं. ३ वेदामध्ये एक विभाग आहे ती.

सहिष्ण (वि०) सहिष्णु.

सहिष्णु (सं. वि०) सहनशील.

सळ (पु. ना.) सलचतुर्थायां.

२ नव्या सनगांस व्या घडीच्या मो-

डो असतात त्या प्रत्येकीं. ३ (प्र०)

छळ. ४ वैर. ५ भाग्रह. ६ अभि-

मान.

सळई (सं. शलाका) (स्त्री. ना.)

उठाणूं, गळूं, इ० फोडणें, किं०

नेत्रांत भंजन घालणें, इ० काहीं ए-

क कारणास्तव धातु, काबोट, इ०-

कांची केली असत्ये जी दाभणासा-

रिखी काडी ती. २ कडवा, गयत,

फळें यांची संख्येनें किं० लांकडा-

ची वजनानें इयत्ता कर्तव्य असता

विवक्षित संख्याबोधार्थ जो त्याचा

त्याचा अंश काढून ठेवितात ती.

३ विडी वसविल्यावाचून जें मुसळा-

चें लाकूड ती. ४ जनानीं मुगट्या-

वर व्या उभ्या रेषा असतात त्या

प्रत्येकीं.

सळसळणें (धा. ना.) उदकादिकानें

विशेष तापव्यामुद्धे सळसळ शब्दानें
विशिष्ट होणें.
सळाथी (स्त्री. ना.) केरसुगी.
सळ, सळू (पु. ना.) (प्र०) आप्रह.
२ वळ. ३ उणेपणा. ४ (वि०) वाईट.
सळें (न. ना.) (प्र०) छळ. २ द्वेष.
संक्षिप्त (सं. वि०) संक्षेपविशिष्ट जो
प्रंथ, भाषण इ० तो.
संक्षेप (सं. पु. ना.) भवितर विशेषा-
दि योगानें विस्तार पावलेली जी को-
णेंक गोष्ट ती भातील सारांश न
जाना जिनका अंश कमी होईल
जिनका कमी करून थोडक्यांत आ-
णण्याचा जो प्रकार तो.
संज्ञा (सं. स्त्री. ना.) व्यवहारामधें
न्या त्या अर्थाचें तत्तद्रूपेकरून ज्ञान
व्हावें म्हणून अर्थमात्रास जें संके-
तित नाम असतें ता. २ कोणिकास
काहीएकविषयी नेत्रसंकेतादिद्वारा
करितात जी खण ती. ३ मूर्च्छित
ज्ञाना जो कोणी त्यास येत्ये जी
शुद्धि ती.
साइकडें, खडें, घडें (न. ना.) (प्र०)
कळसूत्राचें बाहुलें. २ बाहुलें.
साइपणें (अभ्य०) (प्र०) खनः.
साऊमा (अभ्य०) (प्र०) समोर,
समोरून.
साऊळ (स्त्री. ना.) माड, पोफळी,
इ० कांची झावळी. २ (प्र०) (न. ना.)
पांढरेपणा.
साक (स्त्री. ना.) साख.
साकड (वि०) संकुचित जें स्थळ,
गृह, पात्र इ० तो. २ (प्र०)

(स्त्री. ना.) संकोच, अडचण.
३ (वि०) कठीण. ४ संकोचित,
अल्प. [२ संकोचित होणें.
साकडणें (धा. ना.) (प्र०) अवघडणें.
साकडी (स्त्री. ना.) (प्र०) साकड.
साकडें (न. ना.) (प्र०) संकट.
साकल्य (सं. न. ना.) सकलपणा,
कोणी सकल या अर्थी ह्मणतात.
साकळ (स्त्री. ना.) साखळ. २ (प्र०)
वेडी. [२ (प्र०) अडकविणें.
साकळणें (धा. ना.) साखळणें.
साकळी (स्त्री. ना.) साकळ.
साकू (पु. ना.) नदी इ० कातून पार
जाण्याकरितां आडवी लाकडें, टाहाळ
इ० टाकून जो सरासरी पूल करितात
तो.
साकें (वि०) (प्र०) डाकलग.
साकें (अभ्य०) (प्र०) सारखें असें.
साकेतिक (सं. वि०) ज्या ज्या अ-
र्थाच्या ज्या ज्या प्रसिद्ध संज्ञा आहेत
त्या सोडून लाघवाद्यर्थ न्या त्या अ-
र्थाच्या नव्याच केल्या असनात ज्या
शब्द, रेषा इ० रूप संज्ञा तत्प्रधान
जे भाषण लेख इ० तो.
साख (स्त्री. ना.) पत. २ सचोटी.
साखरझोप (स्त्री. ना.) पहाटेच्या
वेळेंस थोडीवहुत निद्रा घेतात तीस
ह्मणतात.
साखरपुडा (पु. ना.) बहुवरांच्या
जिवाहनिश्चय दिवशीं बहुच्या हातांत
साखरेचा पुडा देऊन सर्वांस पान
सुगारी वाटणें इ० रूप जो समारंभ
करितात तो.

- साखळ (स्त्री. पु. ना.) लोहादिका-
ची मोठी जी साखळी ती. तो. २ (अव्य०) पोंगे. ३ साखे.
- साखळणें (भा. ना.) नासणें इ०
विकृतीनें प्रायः रक्तानें घट्ट होणें.
२ वाघ इ०कास साखळीनें संबद्ध
करणें. ३ मनुष्यादिकांनीं स्वतंत्रपणें
वागूं नये ह्यागून विवक्षित उद्योगीं
गुंतावणें.
- साखळदंड, साखळदंड (पु. ना.)
धातुमय अनेक कड्या एकत्र गुंनवून
दंडाकार जी मोठी जाडी साखळी
करितात ती.
- साखळी, साखळी (स्त्री. ना.) धा-
तुमय अनेक कड्या एकाएक गुंन-
वून भूषणार्थ किं० वंघनार्थ रज्ज्वा-
कार पदार्थ करितात ती. [विच्चा.
- सांखी (वि०) (प्र०) सांख्य शास्त्र
सांख्य (सं. न. ना.) एक सहा शा-
स्त्रीतील शास्त्र आहे. २ (वि०)
त्याचें अध्ययन करणारा किं० त्या
मतानें वागणारा तो.
- सांग (स्त्री. ना.) भाल्यासारखा शस्त्र-
विशेष आहे. २ (सं. वि०) वाग्दान
पुण्याद्वाराच नादि जीं जीं व्याचीं अंगें
तींहीं करून पूर्ण जीं विवाह, यज्ञ,
वेद, ब्राह्मणभोजन इ० तो.
- सांगड (पु. ना.) दोन होव्या इ०
परस्पर संबद्ध करून जें जलयान
करितात तो. २ (स्त्री. ना.) पांढरे
भोंपळे, नारळ, इ०कांच्या अनेक
व्यक्ति विवक्षित कारणासब रज्जादि-
कांनं एकत्र संबद्ध केल्या असतां जीं
रचना होत्ये तीं.
- सांगडें (वि०) (प्र०) भवपट.
२ (अव्य०) पोंगे. ३ साखे.
- सांगणी (स्त्री. ना.) कोणेंक गोष्टीवि-
षयीं तूं असें कर, असें बोल, असें
करूं नको इ० रूप जी कोणेंका-
प्रत कोणेंकाची टीके असत्ये ती.
२ पुराण, गोष्ट इ० सांगण्याचा
प्रकार ती.
- सांगणें (भा. ना.) कोणेंकास कोणेंकानें
काहींएक गोष्ट भाषणाद्वारा कळे
असें करणें. २ कोणेंकास रोजगार,
मामलत, चाकरी काम इ० कर-
ण्याविषयीं अर्पणें. ३ अध्ययन, प्रय,
विद्या इ० कोणेंकास शिक्षणें, कां-
णेंकास ज्ञेवायास सांगणें म्ह० भोक्ता-
नार्थ आपले घरीं बोलावणें.
- सांगणोवांगणी (स्त्री. ना.) (प्र०)
सांगासांगी.
- सांगता (सं. स्त्री. ना.) विवाहादि
कर्माचा जो सांगण्या तो. २ किती-
एक कर्माचीं सांगतासंपादक जीं
ब्राह्मणभोजन, दक्षिणा, हीं दोन कर्मे
त्यास ह्याणतात.
- सागर (सं. पु. ना.) समुद्र.
- सागळा, व्या (पु. ना.) (प्र०)
पाण्याची झारी हातात धरणारा जो
सेवकादि तो.
- सांगाडा (पु. ना.) शरीर, गळा,
पलंग, नौका, छत्री, इ०कांचे आ-
कारास मुख्यपेठेंकरून आधारभूत
जीं हाडें, लांकूडें इ०कांनं झालेली
रचना असत्ये ती, ह्याचे आश्रयानें
चर्मादि देष्टन, तुगादि आच्छादन,

मूलेकादि लेप इ० होऊन तो पदार्थ सांग होतो.

सांगावांगी (स्त्री. ना.) सांगासांगी.

सांगासांगी (स्त्री. ना.) कोणिक गो-

ष्टीविषयीं प्रत्यक्षादि प्रमाण नसतां

एकानें दुसऱ्यापाशीं सांगावें, त्याणें

निसऱ्यापाशीं सांगावें, अशी जी

सांगण्याची परंपरा चालत्ये तदुपच

ळें त्या गोष्टीविषयीं प्रमाण ती.

सांगी (स्त्री. ना.)(प्र०) संगत, सोबत.

सांगोपांग (वि०) अंगानीं आणि उ-

पांगानीं पूर्णता पावला जों विवाहय-

ज्ञादि तो.

सांगोवांगी (स्त्री. ना.) सांगोसांगी.

सांगोसांगी (स्त्री. ना.) सांगासांगी.

साग्या (पु. ना.) चोरी, चाहाडी,

शिंदळकी, वध इ० गुप्त निरा क-

र्माविषयीं जो ब्याचा सोबती तो न्या-

चा कि० ते परस्पर.

साघडें (न. ना.)(प्र०) सादखडें.

साघाती (पु. ना.)(प्र०) सोबती.

साच (सं. सत्य) (वि०) (प्र०) वा-

स्तविक.

साचणें (धा. ना.) कोणिक अधिकर-

र्षीं उदक, धान्य, द्रव्य, इ० पदा-

र्यानें थोडा थोडा घेऊन पडत मे-

व्यामुळे संप्रहरूपता पावणें. २ ज-

मून राहणें. [पाणी तें.

साचवणी (न. ना.) साचलेलें जें

सांचा (पु. ना.) सुलभतेनें तत्तदाका-

रक पदार्थ अनेक सिद्ध व्हावे एत-

दर्थ इच्छित लोको, रुंदी इ०रूप

आकार मनात घेऊन तसा सिद्ध

केला असतो जो कागद, फळी, यं-

त्रादि पदार्थ तो. २ एकसारख्या लो-

वी रुंदीची कापून केलेली जी का-

गद, केळीचीं पाने इ०कांची जुळी तो.

साचा (वि०)(प्र०) साच.

साचार (अव्य०)(प्र०)निक्षेपकरून.

साचें (वि०) (प्र०) साच.

साचोकार (अव्य०)(प्र०)खरोखरी.

साचोळ (पु. ना.)(प्र०) चाहूल.

साज (फा० पु. ना.)पखवाज. २ सं-

चप्रथमाधी. ३ (प्र०) रास. ४ सा-

मान. [काळ.

सांज (सं. संध्या) (स्त्री. ना.) संध्या-

साजणी (संबोधन) (प्र०) हे

सज्जनस्त्रिये.

साजणें (धा. ना.) कोणकास काहीं-

एक गोष्ट शोभणें. २ समावणें प्रथ-

मार्थावाचून. ३ (प्र०) बोलणें.

४ (न.) मंत्री.

साजरा (वि०) शोभित. २ गोजिर-

वाणा. दिवस, सण इ०साजरा कर-

णें म्ह० न्या त्या दिवसादिकांचेठायीं

जें जें उत्साहादि करायाचें तें तें य-

थाकथंचित् केलेंसे करून तो दिवस,

सण, सुशोभित करणें.

साजवात (स्त्री. ना.) देवालयदिकां-

च्याठायीं सायंकाळीं शास्त्रापुरता

दिवा लावलासा व्हावा झणून तेलान

वात भिजवून सरासरी लावितात जो

दिवा तो. [ध्याकाळ.

साजसकाळ (अव्य०) सकाळ सं-

साजो (वि०)(प्र०) साजूर, नवा.

सांजावणें (धा.ना.) संध्याकाळ होणें.

साजिंदा (फा० पु. ना.) बेशेचे मागे राहून नृत्यादि समर्थी गणें, पखवा-
ख, सारंगी इ० वाजविणें, इ०केंक-
रून साष्टा करितो तो.

साजिरा (वि०)(प्र०) साजरा.

साजुकूळ (वि०)(प्र०) शांत.

साजुक (वि०) व्याचे उत्पत्तीस बहुत काळ झाला नाही अतएव व्याची रुचि बिघडली नाही असा जो भ-
क्ष्यभोक्ष्यादि पदार्थ तो किं० मूळ-
ध्यानापासून भाणून व्यास बहुत-
काळ झाला नाही असा जो उदक,
पुष्प इ० तो. २ (प्र०) (न. ना.)
निर्गुण सायुज्यता तें. [भायमान.

साजे (वि०)(प्र०) टवटवीत. २ शो-

साट (पु. ना.) माळा, गलबत, इ०-
कावर बसणें, निजणें इ०कासाठीं
आस्तरणादि उपयोगी बांबू, कारवी,
इ० अनेक एकत्र संबद्ध करून अं-
घरिसारिखा पदार्थ करितात तो.

२ (न. ना.) फणसपोळी किं० आ-
व्याचे रसाची पोळी तें. ३(प्र०)भय.

सांठा, साटा (पु. ना.) सांठा.

२शितोडा. ३सांगाडा. देशावर प्रसिद्ध.

साटें (न. ना.) कोणी विकायास
आणलेल्या सर्व मालाचा एकदम जो
सवदा तें.

साटेंलोटे (न. ना.) आपले घरची
मुलगी दुसऱ्याचे घरीं घाली त्याचे
घरची आपले घरीं आणाली असा
जो विवाह करण्याचा प्रकार तें.
मोबदला या अर्थी कोणी प्रयोग
करितात.

साटोप (वि०) संसारादि व्यवहाराची
आकलनशक्ति व्याचे भर्गी भाडे
असा जो मनुष्य तो. २ (पु. ना.)
(प्र०) अनिशयित नेट. ३ (वि०)
अहंकारयुक्त.

साटोवा (पु. ना.)(प्र०) सांठवण.

साटोवाटी (स्त्री. ना.)(प्र०) मोबदला.

सांठवणी (न. ना.) आत जिवंत झप
नसतां पर्जन्यादिसंबंधी सांठून रा-
हिलें जें पाणी तें.

सांठवणें (धा. ना.) धान्यादि किती-
एक पदार्थ कोठार इ०काचे ठायीं
किं० विवक्षित पात्रादिकांत भरून
ठेवणें. २ कोणेंक पदार्थ सांचविणें.

सांठा (पु. ना.) संग्रह.

सांड (स्त्री. ना.) उंटाचे जातीची
स्त्री ती. २ सांडवा. ३ जो जो
पदार्थ हातीं घ्यावा तो तो सांडावा
अशी जी कोणेंकास अवस्था प्राप्त
होव्हे ती. ४ निसरसांड. ५ सांड.
६ उपेक्षा.

सांडणीस्वार (पु. ना.) सांडणीवर
बसून उरू, बानमी, इ० पोहोंच-
विण्याचें कसब करितो तो.

सांडणें (धा. ना.) पात्रादिकांत ठेव-
लेला जल, धान्य, इ० पदार्थ त्याणें
उलंडणें इ० कारणानें बाहेर पडणें.
२ कोणेंकानें कोणेंक पदार्थ विरम-
त्यादिकानें कोठें पाडल्यामुळे किं०
टाकल्यामुळे तो आपला आपणास-
ही सांयडूं नये असा करणें. ३ इव-
संबंधाकांत जो संगति, संसारादि
पदार्थ, अभिमान, लज्जा, इ० त्यात
त्यातें त्यागणें.

सांडलवंड (स्त्री. ना.) जलादि पदार्थ सांडण्यालंडण्याचा व्यापार ती.

सांडवा (पु. ना.) धरण, बांध, इ०-कांनीं तुंबविलें जें पाणी त्याणें विव-
धानुरूपच राहवें, अधिकानें निघून
जावें इ० अर्थ त्या धरण इ० कांस
राखितात जीं द्वारें तीं प्रत्येकीं.

सांडासांड (स्त्री. ना.) हें सांड, तें
सांड, भसा जो व्यापार ती.

सांडीपडणें (भा. ना.) (प्र०) हरणें.
२ हरविणें.

सांडीमांडी (स्त्री. ना.) (प्र०) सांड-
णें मांडणें भसा जो व्यापार ती.

साडेभावार्थी (वि०) आनलवाड अ-
सून बाहेर भावार्थ दाखविण्याचा
सभाव त्याचा त्यास प्रसंगविशेषी
झणतात. [२ त्याग.

सांडोवा (पु. ना.) (प्र०) कुरवंडी.
साणा (पु. ना.) निसणा. २ शेन.

गुढाळ, इ० कांन सर्कनी इ० कोणी
काहीं चोरून काढन घेईल झणून
आपल्या पक्षाचा जो कोणी रक्षणार्थ
वसवितात तो.

साणें (न. ना.) गवाक्ष, धारें.

साँन (स्त्री. ना.) धाम. [नतपणा.

सातत्य, सांतत्य (सं. न. ना.) स-
सातरिया (पु. ना. (प्र०) सात फळें
इ० कांचा समुदाय.

सातरें (न. ना.) सान अहोरात्रेय
यंत जी पंजण्यादिकांची स्थिति तें.
२ साहा दिवस मध्ये जाऊन सात
दिवशीं हींय यावें भसा जी हीं
येण्याचा प्रकार हें.

सातलणें (भा. ना.) (प्र०) संचणें.

सातवण (न. ना.) (प्र०) सांडवण,
संग्रह.

सातळणें (भा. ना.) हरभरे इ०
दाणे किं० मिरच्या इ० काहीं पदार्थ
अग्नीवर ठेवलेले जें कढई इ० पात्र
त्यांत थोडेंसे तेल अ० तूप घालून
त्यांत भाजणें.

सात्वन (सं. न. ना.) शोकक्रोधा-
दि कारणानें क्षुब्ध झालेला जो कोणी
त्यास गोडीगुलाबीच्या गोष्टी सांगणें
इ० द्वारा सामोपचारानें प्रकृतीवर
आणण्याचा जो व्यापार तें आणि
तेणेंकरून हर्षिजीत्याची स्वस्थता तें.

सात्विक (सं. वि०) सत्त्वगुणानें युक्त
जो मनुष्य इ० किं० गोधूमादि पदार्थ
किं० चांगला व्यापार इ० तो.

साथ (स्त्री. ना.) सोबत.

साथें (न. ना.) (प्र०) मार्ग.

साथेंफळ (न. ना.) (प्र०) सावन-
रूप फळ.

साद (पु. ना.) शब्द. २ (प्र०)
स्मरण. ३ इच्छा. ४ हाक.

सादट (वि०) (प्र०) तिखट. २ मळका.

सादर (सं. वि०) आदरविशिष्ट जो
तो. काहींएक सादर करणें हा०
विवक्षित स्थळीं पाठविणें, परंतु लि-
हिणाराकडे मांडपणा असता प्रयोग.

सादिलवार (भर० वि०) गोवाकडे
वार्षिक नेमणुकेशिवाय फकीर,
गोसांमि, बैरागी, मेस्त्रवांनी, इ०
संबंधी जो जास्ती खर्च होतो त्याचें
आणि त्याबद्दल करिताना जी गोशय-

र पडी निवें तत्संबंधी जमा लिहिणें
इ०कांचें वि०. २ (पु. ना.) माम-
लेदार इ० अभिकाऱ्यास पगारा-
शिवाय कागद, शई इ० खर्चाबद्द-
ल जी जास्त नेमणूक असत्ये ते.

सादुकर्णे (धा. ना.) (ग्रं०) पेटणें,
सादृश्य (सं. न. ना.) सदृशपणा,
सारखेपणा.

साद्यंत (वि०) आद्यंतानें सहित असा
जो अवघा ग्रंथ, वर्तमान इ० तो.

साद्र (सं. वि०) निविड.

साधक (सं. वि०) मोक्षादि कार्य सा-
धण्याविषयीं प्रवृत्त तो. २ इच्छित
त्याच्या कार्याचे सिद्धीसर्थां उपयुक्त
जो लेख, वचन, पदार्थ इ० तो.

साधणूक (स्त्री. ना.) मंत्रयंत्रादिकें-
करून कांहींएक कार्य साधण्याचा
जो व्यापार तो. २ कोणेंक कार्य सि-
द्ध करण्याविषयीं करून ठेविलें अस-
तें जें कला इ० रूप संधान तो.

साधो (ना. ना.) त्याचे त्याचे उप-
योगी व्यापारांनीं तें तें कार्य सिद्ध
होई असें करणें. २ तशा व्यापारा-
नें तें कार्य सिद्ध होणें.

साधणें (धा. ना.) वज्र, कागद,
पत्रा, सूत्र, काठ, इ० पदार्थांचे
फाटणें, तुटणें, मोडणें, इ० कार-
णानें भिन्न झालेजे विभाग ते, किं०
मळचेच पृथक् जे विभाग ते, तो
तो वस्त्रादि पदार्थ सलग एकरूप
दिसायाजोगे परस्पर एकास एक
जडणें.

साधन (सं. न. ना.) कांहींएक का

यं इ० साधण्याचा जो व्यापार ते
आणि तदुपयुक्त जीं खत, पत्र,
कुन्हाड, काठी इ० करणभूत पदार्थ
ते प्रयोजी. २ (ग्रं०) अनुष्ठान.

साधनी (स्त्री. ना.) गंधडी, सुतार,
इ०कांचें उंच, नीच, वाकडे निक-
डें, इ० पाह्याचे एक औत आहे ती.
२ (वि०) कोणेंक कार्य साधण्यावि-
षयीं अनेक युक्तिप्रयुक्तिद्वारा झट-
णारा जो मनुष्य तो. ३ कांहींएक
कार्याचे साधनास उपयोगी पड्या-
जोगा जो मतलबी कागद, पत्र, इ०
तो. ४ मुख्यमेंकरून साधनोपयोगी
जें खत, पत्र, इ० त्यास प्रसंगावि-
जोयीं म्हणतात.

साधर्म्य (सं. न. ना.) सादृश्य.

साधा (फा० वि०) नकशी, जर, रे-
शमी काठ, छानछोकपणा, अकड,
अन्योक्ति, वक्रता, इ० रूप जें त्या
त्या पदार्थास विशेष शोभादि देणारे
गुणादि ते त्याचे अंगीं नाहीं असा
जो खोब, पागोटें, धोत्रजोडा, मनु-
ष्य, भाषण, इ० तो.

साधा (पु. ना.) सभिलेल्या अनेक
पदार्थांचा जो संक्षिप्तदेश तो किं०
अवयवीरूप जो पदार्थ त्यास अवय-
वमेंकरून साधला जो सजातीप
नुकडा तो.

साधारण (सं. वि०) विवक्षित जे अ-
नेक अर्थ त्याजवर व्याचा समान
संबंध असतो असा जो कोणेंक ध-
मंदि तो. २ केवळ उत्कृष्ट नव्हे,
केवळ निकृष्ट नव्हे, असा मध्यम
प्रतीचा जो अर्थ तो.

साधितणें (भा. ना.)(प्र०) साधणें.

साधु (सं. पु. ना.) शमादि गुणेंकरून युक्त आणि कामक्रोधादि दोषाणें रहित असा असून परोपकार करवा आणि ईश्वराचें ठायीं निष्ठा असावी असा जो तो. २ (वि०) विवक्षित दोषरहित असून विवक्षित गुणांनीं युक्त असा जो वाक्य, भाषण, ग्रंथ, कर्म, इ० तो.

साध्वस (सं. न. ना.) भय.

२ (प्र० पु. ना.) उद्देश.

साध्वी (सं. स्त्री. ना.) पतिव्रता स्त्री ती.

सान (वि०)(प्र०) लहान.

सानणें (भा. ना.)(प्र०) लहानावणें.

२ क्वचित् विस्तारणें.

साना (वि०)(प्र०) लहान, ठेंगणा.

२ संपूर्ण. ३ उपमेस न येणारा.

सानीव (स्त्री. ना.)(प्र०) लहानपण.

सानुला (वि०)(प्र०) लहानगा, चिमणासा.

सापट, सापट (स्त्री. ना.) फट.

सापडणें (भा. ना.) अर्थाचें आकलन करणारें जें इंद्रियादिक त्याचें तो तो अर्थ आकलित करायस साधन-भूत जें वृत्त्यादिक त्याचें ठायीं कोणेंक अर्थ पडणें. २ हरवलेला पदार्थ, गवसणें.

सापल (सं. वि०) सावत्र.

सापसारणी (स्त्री. ना.) प्रायः भाषण करते समयी पसरलेली जी गोष्ट ती सुधारण्याचा व्यापार ती.

सापळा (पु. ना.) घूस, वाप, उंदीर,

६० प्राणी भरणें ६० कारणाकरिता

जो यंत्रविशेष करितात तो. २ अस्थिपंजरास म्हणतात.

सापें (अव्य०)(प्र०) सांप्रत. २ आज. ३ आता. ४ अलीकडे.

सापेक्ष (सं. वि०) व्याविषयी व्यास अपेक्षा आहे ती व्याविषयी प्रायः समासी प्रयोग.

सांप्रत (अव्य०) वर्तमान काळी.

साफ (अर० वि०) वांकडेतिकडे-

पणा, खरखरीतपणा, उखीरवाखीर-

पणा, इ० दोष व्याचे अंगीं नाहींत

असा नीटनेटकेपणा, गुळगुळीतप-

णा, इ० गुणांनीं विशिष्ट जो काष्ठ,

पाषाण, इ० पदार्थ तो. २ व्यामध्ये

गूदार्थ, वक्रोक्ति, संदेहविषयता,

इ० दोष नाहींत असं सरळ जें भा-

षण, लेख, इ० तो. ३ रोगांश,

मलाश, व्यापासून निःशेष गेले असा

जो शरीर, पात्र, इ० तो. ४(अव्य०)

लाभलोभ, भडि, मुरवत, इ० न

धरितां निखालसणें बोलणें, उच्चर

करणें, इ० कांचें वि०. ५ पुरतेपणीं

जळणें, भिजणें, दिसणें, इ० कांचें वि०.

साफी (अर० स्त्री. ना.) सफाई.

२ भागेचेंपाणीं गाळापाचें फडकें ती.

साब (सं. पु. ना.) महादेव. २ भो-

ळा जो मनुष्य त्यास म्हणतात.

साबडा (वि०) साभडा.

साबरें (न. ना.)(प्र०) पाणी.

साबळा (सं. शर्बला)(स्त्री. ना.)

(प्र०) वडीं झणून जें हत्यार ते.

२ भोळा.

साबळें (न. ना.)(प्र०) भाला इ०

मूलेकादि लेप इ० होऊन तो पदार्थ सांग होतो.

सांगावांगी (स्त्री. ना.) सांगासांगी.

सांगासांगी (स्त्री. ना.) कोणिक गो-

ष्टीविषयीं प्रत्यक्षादि प्रमाण नसतां

एकानें दुसऱ्यापाशीं सांगावें, त्याणें

निसऱ्यापाशीं सांगावें, अशी जी

सांगण्याची परंपरा चालत्ये तद्रूपच

खे त्या गोष्टीविषयीं प्रमाण ती.

सांगी (स्त्री. ना.)(प्र०) संगत, सोबत.

सांगोपांग (वि०) अंगानीं आणि उ-

पांगानीं पूर्णता पावला जों विवाहय-

ज्ञादि तो.

सांगोवांगी (स्त्री. ना.) सांगोसांगी.

सांगोसांगी (स्त्री. ना.) सांगासांगी.

साग्या (पु. ना.) चोरी, चाहाडी,

शिंदळकी, वध इ० गुप्त निरा क-

र्माविषयीं जो ब्याचा सोबती तो न्या-

चा कि० ते परस्पर.

साघडें (न. ना.)(प्र०) सादखडें.

साघाती (पु. ना.)(प्र०) सोबती.

साच (सं. सभ्य) (वि०) (प्र०) वा-

स्तविक.

साचणें (धा. ना.) कोणिक अधिकर-

र्षी उदक, भान्ण, द्रव्य, इ० पदा-

र्यानें थोडा थोडा घेऊन पडत मे-

व्यामुळे संप्रहरूपता पावणें. २ ज-

मून राहणें. [पाणी तें.

साचवणी (न. ना.) साचलेलें जें

सांचा (पु. ना.) सुलभतेनें तत्तदाका-

रक पदार्थ अनेक सिद्ध व्हावे एत-

दर्थ इच्छित लोकी, रुंदी इ० रूप

आकार मनात घेऊन तसा सिद्ध

कला असतो जो कागद, फळी, यं-

त्रादि पदार्थ तो. २ एकसारख्या ला-

वी रुंदीची कापून केलेली जी का-

गद, केळीचीं पाने इ० कांची जुळी तो.

साचा (वि०) (प्र०) साच.

साचार (अव्य०) (प्र०) निश्चयें करून.

साचें (वि०) (प्र०) साच.

साचोकार (अव्य०) (प्र०) खरोखरी.

साचोळ (पु. ना.)(प्र०) चाहूल.

साज (फा० पु. ना.) पखवाज. २ सं-

चप्रथमाधी. ३ (प्र०) रास. ४ सा-

मान. [काळ.

सांज (सं. संध्या) (स्त्री. ना.) संध्या-

साजणी (संबोधन) (प्र०) हे

सज्जनस्त्रिये.

साजणें (धा. ना.) कोणकास कांहीं-

एक गोष्ट शोभणें. २ समावणें प्रथ-

मार्थावाचून. ३ (प्र०) बोलणें.

४ (न.) मंत्री.

साजरा (वि०) शोभित. २ गोजिर-

वाणा. दिवस, सण इ० साजरा कर-

णें म्ह० न्या त्या दिवसादिकांचेठायीं

जें जें उत्साहादि करायाचें तें तें य-

थाकथंचित् केलेंसे करून तो दिवस,

सण, सुशोभित करणें.

साजवात (स्त्री. ना.) देवालयदिकां-

च्याठायीं सायंकाळीं शाखापुरता

दिवा लावलासा व्हावा झणून तेलान

वान भिजवून सरासरी लावितात जो

दिवा ती. [ध्याकाळ.

साजसकाळ (अव्य०) सकाळ सं-

साजो (वि०) (प्र०) साजूर, नवा.

सांजावणें (धा. ना.) संध्याकाळ होणें.

सायान्ह (सं. पु. ना.) सायंकाळ.

सायाळ (पु. ना.) एक पक्षी आहे.

सायुज्य (सं. न. ना.) चतुर्विध मूर्त्तीतील एक मुक्ति आहे; जैमिर्थ ईश्वराशी आणि जीवाशी अभेद होतो.

सायुज्यता (स्त्री. ना.) सायुज्य.

सार (सं. पु. न. ना.) पदार्थमात्रातील तत्वांश तें. २ चिंच, अमसोल, इ० जे आंबट पदार्थ ते पाण्यांत कोळून त्यांत मीठ, हिंग इ० घालून जें कालवण करितात तें.

सारंग (सं. पु. ना.) एक राग आहे. २ (न.) शार्ङ्ग नामक विष्णूचें धनुष्य तें. ३ (ग्रं०) भ्रमर.

सारंगपाट (पु. ना.) क्रीडासाधनभूत जो सोंगट्या, फासि, पट इ० खेळ तो.

सारंगा (वि०) केवळ तोंबडा नव्हे, आत काहीं काळसरपणा अशा रंगविशेषानें विशिष्ट जो अथ तो.

सारजा (स्त्री. ना.) (ग्रं०) शारदा.

सारणें (भा. ना.) सरके असें कि० कोणक पदार्थ व्ययादिद्वारा निःशेष होई असें करणें. २ (ग्रं०) काहीं एक व्यापार करून संयोजणें.

सारथी (सं. पु. ना.) रथाच्या अग्रभागीं बसून घोड्यांचें नियमन करून पाहिजे तसा रथ चालवावा, त्याचें रक्षण करावें, अशा कामावर नियुक्त तो. २ कोणकाचें काहीं कार्याविषयीं कोणी साहाय्य करितो तो त्याचा.

सारमेय (सं. पु. ना.) (ग्रं०) कुतरा.

सारवण (न. पु.) भूमि इ० सार-

वायाकरितां तयार करितात जो शेणखळा इ० तें व त्याणें केला जो भूमि इ० कांस संस्कार तें व तो संस्कार करण्याचा व्यापार तें.

सारवणें (भा. ना.) भूमि इ० सारवण-संस्कारानें संस्कृत होई असें करणें.

सारस (सं. पु. ना.) एक पक्षी आहे.

२ (न. ना.) कमल.

सारां (वि०) अवघा. २ (पु. ना.) शेत, वाडी, इ० संबंधी जें सरकार देय घावें लागतें तो. ३ नेत्रावर येतो जो तवंग तो.

सारांश (सं. पु. ना.) पंचांश, वाद, ग्रंथ, भाषण, इ० विषयांतील निवडून काढिला जो सारभूत अंश तो. २ तो ज्या कागदावर लिहितात तो कागद. ३ सारग्रंथमाथी.

सारासार (न. ना.) काहीं सारभूत व काहीं असारभूत असे कोणक गोष्टींतील उभयविध जे अंश तें. २ (स्त्री. ना.) दुसऱ्याचा समावेश होण्यासाठीं अलीकडलें पलीकडे सारावें, तिकडलें इकडे सारावें, असा जो व्यापार तो.

सारासारविचार (सं. पु. ना.) कोणक गोष्टींतील सारभूत अर्थ किती व असारभूत अर्थ किती त्याविषयींचा जो विचार तो.

सारिका (सं. स्त्री. ना.) मैना झणून जो पक्षी तो. २ सोंगटी.

सारिपाट (पु. ना.) (ग्रं०) सारंगपाट.

सारी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) सोंगटी, सोंकटी.

सारूप्य (सं. न. ना.) सरूपता.

सार्थक (न. ना.) सार्थक्य. काहीएक पदार्थ सार्थकी लागणें द्व० विवक्षा-नुरूप यथायोग्य विनियोग पावणें. सार्वजनीन (सं. वि०) सर्वजनसंबंधी जो आचार इ० तो.

सार्वत्रिक (सं. वि०) सर्वत्र विद्यमान किं० प्रसिद्ध इ० तो.

सार्वभौम (सं. पु. ना.) सकल पृथ्वीचा राजा तो.

साल (स्त्री. न. ना.) वृक्ष, लता, फल, धान्य, इ० पदार्थांवर जो लग्नश्रम असतो तो. तें २ मनुष्यादिकांचे अंगाचें वर्षणादिकानें जातें जें कातडें तें. पाठीचें साल जाणें द्व० काहीएक व्यवहारी चक्षु वसणें. ३ (न. ना.) कोकंबसाल. ४ (फा० न. ना.) वर्ष. ५ (पु. ना.) एक वृक्ष आहे.

सालंकृतकन्यादान (सं. न. ना.) विवाहविधीनें अलंकारसहित वरास कन्येचे दान तें.

सालगुदस्त (फा० न. ना.) चालत्या वर्षाचे पाडीमागील जें साल तें.

सालगुदस्तां (अव्य०) गतवर्षी.

सालदरसाल (अव्य०) प्रतिवर्षी.

सालपट (न. ना.) मनुष्य धान्य इ० संबंधी साल तें.

सालमजकूर (फा० न. ना.) चालूवर्ष तें.

सालस (अर० वि०) जो लबाड, लचाड, खोडकर, नव्हे असा जो सज्जन मनुष्य, पशु, इ० तो.

सालाबाद (अव्य०) प्रतिवर्षी.

सालीना (फा० अव्य०) सर्वसाल मि-

लून अशा प्रकारें प्रतिवर्षी. [प्रतिवर्ष. सालोसाल (अव्य०) प्रतिवर्षी. २ वसाव (सं. साधु) (पु. ना.) सावकार. २ चोराचा प्रतिपक्षी तो.

सावकार (पु. ना.) व्यापासून लोक द्रव्यादि कर्ज घेतात असा जो धनवान तो. २ जो व्यास कर्ज पिका देतो तो त्याचा. ३ सामान्य उदीम व्यापार करणारा जो कोणी त्यासही म्हणतात.

सावकारा (पु. ना.) कोणेतक ग्रामादिकांचे ठायी सावकाराचा जो समुदाय तो. २ मोठी जो सावकारी तो.

सावकारी (स्त्री. ना.) सावकाराचा जो दुसऱ्यास कर्ज देणें इ० व्यापार तो. २ (वि०) सावकारसंबंधी जें द्रव्य, खाति, चाल, शिरस्ता, इ० तो.

सावकाश (सं. अव्य०) कोणेतक कार्याविषयीं त्वरा न करितां स्वस्थपणें किं० विवक्षित कालातरी जाणें, येणें, भोजन करणें इ० कांचें वि०.

सावचित, चित्त (वि०) (प्र०) सावधानपणें जो स्थित तो.

सावचोर (पु. ना.) (प्र०) सवचोर. २ वाटावा साव आणि असावा चोर असा जो मनुष्य तो.

सावज (सं. अप. न. ना.) श्रापद.

सावजी (पु. ना.) (प्र०) सावकार.

सावडणें (धा. ना.) इकडे एक, ति-कडे एक अशा प्रकारें चडूंकडे पडलेले किं० पसरून पडलेले जे अर्थ ते जमा करणें. [याथी. २ सावडणें.

साँवडणें (धा. ना.) सावरणेंतुती-

सावध (सं. वि०) सूच्छा, कैफ, निद्रा, इ० कारणानें देहभान ब्याचें गेलें नाहीं असा तो. २ दक्ष. ३ दारिद्र्य जाऊन ऊर्जित दशापन्न जो त्यास म्हणतात.

सावधान (सं. वि०) अवधानानें सहित तो. २ (न. ना.) लग्न आणि मंत्र लावत्येवेळेस मंगलाष्टक म्हणून शैवटी या शब्दाचा प्रयोग करितात त्याचा सावध असा अभिप्राय. ३ प्रसंगविशेषीं विवाहसंस्कारास म्हणतात.

सावन (सं. वि०) तीस दिवसांचा एक महिना या मानानें जो वर्ष, मास, दिवस, इ० काळ तो.

सावयव (सं. वि०) अवयवविशिष्ट तो

सावरणें, सावरणें (भा. ना.) इतस्ततः लोवणारा किं० पडणारा असा जो वस्त्रकाष्ठानि कार्हीएक पदार्थ त्यातें आवरून धरणें. २ क्षीणवस्थापन्न जे शरीर किं० शरीरी त्याणें विवक्षित शरीरशक्तीनें अ० द्रव्यशक्तीनें युक्त होणें. ३ घसरलेली जो कार्हीएक गोष्ट किं० व्यापार इ० त्यानें युक्तिप्रयुक्तीनें संभारणें.

सावली (स्त्री. ना.) मनुष्यवृक्षादिकांची जो छाया ती. २ (प्र०) प्रतिविंबासही म्हणतात.

सावव (वि०) (प्र०) प्रशस्त.

सावसावकारा, कारी (पु. स्त्री. ना.)

सावकार, सावकारी इ० तो.

सावळगोंदा (वि०) (प्र०) मलिन, पाणेंरा. २ कानकोडा. ३ अनाचारयुक्त.

सावळा, साँवळा (सं. श्यामल) (वि०) केवळ गोरा नव्हे आणि केवळ काळाही नव्हे असा जो मनुष्यवर्ण तो, व त्यावर्णानें विशिष्ट जो मनुष्य तो. २ केवळ काळा नव्हे, तांबडा नव्हे, असा जो पशु इ० काचा रंग व तद्वर्णविशिष्ट जो गाय, बैल, वासरू तो.

सावाइणें (धा. ना.) (प्र०) सांगणें. २ पुष्ट होणें. [करतो तो.

सावाय (पु. ना.) (प्र०) साहाय्य

सावाया (पु. ना.) (प्र०) प्रकाश.

सावायें (न. ना.) (प्र०) सावाय.

सावालणें (धा. ना.) (प्र०) सांग करणें.

सावाव (वि०) (प्र०) अधिक.

२ (पु.) अधिकता. ३ प्रवळता.

४ प्रशिक्षता. ५ साहाय्य. ६ साहाय्य करणारा. [करणे.

सावावणें (धा. ना.) (प्र०) साहाय्य

साविया (अभ्य०) (प्र०) सहजी.

सावेव (वि०) (प्र०) सावयव. २ सांग.

३ (पु. ना.) आकार.

साशंक (सं. वि०) आशंकेनें युक्त.

साष्टांग (सं. वि०) अष्टांगानीं सहित

जो प्रणाम, नमस्कार इ० काचें वि०.

सासन (न. ना.) (प्र०) साधन.

सासितलें (न. ना.) (प्र०) निषिद्ध

छाया. [२ स्थिरावणें.

सासिनणें (धा. ना.) (प्र०) विकृण.

सासुरवास (पु. ना.) सुनेस श्वशुर-

गृहीं सासुसासरा इ० करितात जो

जाच तो. २ स्वतंत्रतेनें न बागव्या-

विषयी कोणकाचा कोणकास जाच
असतो तो.

सासरवासी, शी (वि०) सासुरवा-
सानें युक्त जो सून इ० तो. २ माना
पितर, सासू सासरा, धनी इ० कांति
भाकामुळे ब्यास स्वतंत्रपण वागता
येत नाही असा जो कोणी तो त्याचा.

साहजिक (सं. वि०) सहज द्वितीयार्थी.

२ (अव्य०) सहज.

साहणें (भा. ना.) सासणें प्रथमायी.

साहना (स्त्री. ना.) (प्र०) सेना.

साहस (सं. न. ना.) ब्या व्यापारान
मरणसंभावना आहे असा जो युद्धान
उडी घालण, दुसऱ्याचे घरास आग
लावणें, कोणकास जिवें मारणें इ०
रूप व्यापार तें. [कर्म तें.]

साहाय्य (सं. न. ना.) सहाय्याचें जें

साहित्य (सं. न. ना.) सामग्री.

२ साहाय्य.

साहित्यशास्त्र (सं. न. ना.) काव्य
नाटक इ० कांची अन्कार लक्षणें
इ० ब्यात सांगितली आहेत असें जें
शास्त्र तें. [इ० तें.]

साहित्यसुहित्य (न. ना.) साहित्य

साहुकार (पु. ना.) सावकार.

साध्य (सं. न. ना.) सहाय्यत्व.

साळ (सं. शाला) (स्त्री. ना.) वेत-
न घेऊन मुलीस लिहिणें शिकविणें
कि० सुतार, लोहार, इ० कितो-
एक शिल्पकाराचें लोखंडी काम
पडणें, लाकडी काम करणें, इ०
व्यवहाराचें जें स्थळ ती आणि तो
कारखाना ती. २ शाली झणून जें

धान्य तों. ३ सायाळ.

साळकोजीमाळकोजी (पु. ना.)

ब्याचें विशेषरूपेंकरून नाम था-
वयाची विवक्षा नाही असे सामान्य-
कोटीत परिगणनाय जे मनुष्य त्यास
निंदेनें झणतात.

साळढाळ (वि०) ब्याचे अंगीं

अकड दाखवावी, भट भरावी, छां-
दसपणा करावा, इ० नाही, व्यवहा-
रात चवघाशीं मिळून चवघाचे ती-
तोप्रमाणें वर्तणारा असा साळस जो
मनुष्य तो आणि त्याचा तसा व्यव-
हार, भक्षण इ० तो.

साळसूद, सूध (सं. शालाशुद्ध) (वि०)

सालस जो मनुष्य इ० तो.

साळाभोळा (वि०) विशेष छकेपेजे

ब्याचे अंगीं नाहीत, निष्कपट असा
जो मनुष्य तो, कि० तसा त्याचा
व्यवहारहि तो. [साक्षी.]

साक्ष (स्त्री. ना.) साक्षा. २ (स्त्री. पु. ना.)

साक्षा (स्त्री. ना.) प्रतीति.

साक्षात (सं. अव्य०) शब्दमात्राचे

अर्थाचे स्वरूपेंकरून दोन अंश अ-
सतात; एक मुख्य, आणि ब्याणें केलें
असता आपण केलेंसें होतें म्हणून,
कि० सादृश्यादि कारणास्तव तत्त्व-
रूपेंकरून मानायाजोगा असा जो
पुत्र, भृत्य, प्रतिमादि कोणी तत्त्वा-
निक तो दुसरा गौण; त्यांत केवळ
त्या मुख्याशीच जेव्हा तात्पर्य आहे
तेव्हा गौणांशाचे व्यावृत्तिकरिता हे
विशेषण लागतें. २ स्वतः;

साक्षात्कार (सं. पु. ना.) साक्षा.

२ स्वरूपाकार.

साक्षी (सं. पु. ना.) कर्तृत्वादि अभिमान नसता कोणेंक व्यवहारतें प्रत्यक्ष पाहणारा जो तो त्याचा. २ (स्त्री. ना.) साक्ष. ३ (प्रं०) जाणतें ज्ञान तो.

साक्षीदार (पु. ना.) साक्षी प्रथमार्थी.

साक्षेप (सं. पु. ना.) विद्या, पदार्थ इ० काचा संग्रह किं० काहींएक व्यापार भगव्य धरून करावा असा जो कोणेंकाचा स्वभाव असतो तो.

सिकता (सं. स्त्री. ना.) बाळू प्रथम द्विती०.

सिकलगर, गार (पु. ना.) शिकलगार.

सिंचणें (धा. ना.) शिंपणें.

सिंचन (सं. न. ना.) शिंपण्याचा व्यापार तें.

सित (सं. वि०) शुभ्र.

सितरणें (धा. ना.) (प्रं०) झकविणें.

सिता (सं. स्त्री. ना.) (प्रं०) साकर.

सिंधु (सं. पु. ना.) समुद्र. २ एक देश आहे. ३ (स्त्री. ना.) एक नदी आहे. [आहे.

सिंधुनद (सं. पु. ना.) एक महानद

सिंधुर (पु. ना.) (प्रं०) हर्त्ता.

सिद्ध (सं. वि०) तयार, जेणेंकरून जें सिद्ध होतें तें तत्सिद्ध. उ० न्याय-सिद्ध इ०. २ निर्णयादिकेंकरून निर्णित जो अर्थ तो. ३ (पु. ना.) अणिमादि सिद्धि व्यास प्राप्त झाली आहे तो. ४ (प्रं०) जीवत्व भ्रांतीचा निरास होऊन स्वतःसिद्ध जें ब्रह्म-स्वरूप तेंच जो ऐतच्च होऊन गेला तो. ५ एक देवजाति आहे.

सिद्धतत्व (सं. न. ना.) (प्रं०) ब्रह्म.

सिद्धता (सं. स्त्री. ना.) सिद्धपणा.

सिद्धपुरुष (सं. पु. ना.) अणिमादि सिद्धि व्यास प्राप्त झाली आहे तो. २ मो जीव असें जें अज्ञान तें जाऊन जो स्वतः ऐतच्च ब्रह्म झाला तो.

सिद्धसाधक (पु. ना.) कपटानें कोणेंकास वंचयाकरिता हे एकमताचे आहेत असें बाहेर न समजुं देता एकांन बावा व्हावें, दुसऱ्यानें शिष्य व्हावें व बावाची प्रौढी वर्णावी किं० एकांन काहींएक बोलवें, दुसऱ्यानें त्यास अनुमोदन द्यावें अशा प्रकारचे संगनमताचे जे अनेक ते.

सिद्धांत (सं. पु. ना.) कोणेंक गोष्टीविषयी प्रमाणादिकेंकरून निर्णय होऊन शेवटीं ठरतो जो अर्थ तो. २ ब्योतिप ग्रंथ तो. ३ (प्रं०) गुरुप्रतीति. ४ निश्चय.

सिद्धान्त (सं. न. ना.) शिजणें इ० सस्कारानें सिद्ध जें अन्न तें.

सिद्धि (सं. स्त्री. ना.) अणिमा, महिमा इ० व्या आठ त्या प्रत्येकीं. २ कोणेंकापाशीं जें काहींएक गोष्टीचें अलौकिक सामर्थ्य असतें त्यास म्हणतात. ३ त्या त्या कार्यास उपयोगी जी सामग्री तिणें झाली जी त्या त्या कार्याची सिद्धता ती.

सिनसाळ (वि०) (प्रं०) क्षणिक.

सिनसाळपण (न. ना.) (प्रं०) उंच पदवीपासून पतन.

सिनान (न. ना.) (प्रं०) वेगळेपण. २ (वि०) वेगळा.

सिनार, न्हार (न. ना.) वेगळेपण.

सिन्हें (न. ना.) (प्रं०) सिनान.

सिमुर्, सिमूर (वि०) (प्रं०) मुरले-
ला. २ रुळलेला.

सियाड (पु. ना.) (प्रं०) सिंह.

सियारी (स्त्री. ना.) (प्रं०) शारा. २ कंप.

सिराणी (स्त्री. ना.) (प्रं०) श्रेष्ठता.

सिरियाळणें (धा. ना.) (प्रं०) गुड-
घ्यात मान घालून बसणें.

सिरें (न. ना.) (प्रं०) कारण.

सिसार (पु. ना.) (प्रं०) अर्धशिशी.

सिसाळें (न. ना.) (प्रं०) मस्तक.

सिंह (सं. पु. ना.) सकल चतुष्पदी-
मध्ये श्रेष्ठ असा एक भारण्यक पशु
आहे. २ सजातीय समुदायामध्ये गु-
णादिकें करून विशेष श्रेष्ठत्व पावला
त्यास म्हणतात.

सिहाडा (पु. ना.) (प्रं०) सिंह.

सिहावलोकन (सं. न. ना.) लेखन-
पठनादि उत्तरोत्तर पुढें करीत जात
असतां मध्ये मध्ये जें उलटून मागे
करितात अवलोकन तें.

सिंहासन (सं. न. ना.) देव, राजा
इ० कांचें मुख्य बसायाचें आसन तें.

सीमा (सं. स्त्री. ना.) देश, ग्राम,
काल इ० कांचा जो अवधि ती.
२ आचार, व्यवहार इ० कांविषयीं
लोकशास्त्रकृत जी मर्यादा ती. ३ का-
ही एक व्यवहार, भाषण इ० कांची
जी पराकाष्ठा ती.

सु (सं. अव्य०) हा संस्कृत उपसर्ग
आहे, याचा व्याप्ति शब्दाचे मागे
योग होतो त्याच्या उत्तमत्वाचा किं०

आतिशयाचा वाचक किं० द्योतक अर्थ
होतो, याचा प्रयोग समासों. उ०
उत्तम जो पुत्र तो सुपुत्र, सुशब्द,
सुशील इ० आतिशय जो दूर तो
सुदूर, सुदुर्लभ इ०. [२ सेवन करणें.

सुआवर्णे (धा. ना.) (प्रं०) करणें.

सुइणें (धा. ना.) (प्रं०) घालणें.

सुइजणें (धा. ना.) सुइणें.

सुईण (स्त्री. ना.) प्रसूत होणारी जी
स्त्री तिच्या प्रसूतिसमयी करावयाची
खटपट ती करून पुढें बाळंतपणाची
खटपट करीत असत्ये ती.

सुएर (पु. न. ना.) वृद्धितृतीयाथी.

सुकड (स्त्री. ना.) जून होऊन वाळ-
लेला जो चोडांसकट नारळ ती.

सुकणें (धा. ना.) शुष्क होणें. २ स-
मुद्रादिकांचें पाणी ओहोळणें.

सुकरणें (धा. ना.) (प्रं०) आनंदविणें.

सुका (वि०) आर्द्रपणा जाऊन शुष्क
झाला किं० व्याप्त आर्द्रपणा मुळींच
नाहीं असा जो पदार्थ तो.

सुकाण (अर० न. ना.) विवक्षानुरूप
गलबन फिरवावें म्हणून जो त्याचे
मागले अंगास अवयवविशेष केला
असतो तें.

सुकाणूं (न. ना.) सुकाण.

सुकादुकळ (पु. ना.) पर्जन्य न पड-
ल्यामुळें पडतो जो दुकळ तो.

सुकुमार (सं. वि०) नाजूक.

सुकृत (सं. न. ना.) ईश्वरप्रीतिजनक
जो यज्ञादि कर्मे तीं प्रत्येकीं. २ त्या-
पासून उत्पन्न जो आत्म्याच्याठायीं
धर्मविशेष राहतो तें. ३ पुण्य.

सुख (सं. न. ना.) अनुकूल रूपेंक- स्थित सोय आहे ब्याची भसा
रून जीवाच्याठायीं जो अनुभव घ- जो गृहस्थ तो.
डतो तें. २ (प्रं०) आनंद. कोणिका- सुखेनैव (सं. अव्य०) सुखेंकरूनच.
स सुखास पडणें, वाटणें, कि० येणें सुगंधमार्जार (सं. पु. ना.) (प्रं०)
झ० चैन पडणें. जवादी मांजर.

सुखरूप (सं. वि०) दुखणें वाहणें सुगंधमृग (सं. पु. ना.) कस्तुरीमृग.
इ० दुःख कि० काहीं संकटादि प्रा- सुगम (सं. वि०) सोपारा.
प्त न होना सुखेंकरून युक्त तो. सुगर (वि०) कुशल.

सुखवस्तु (वि०) वसन, वाडी, इ०- सुगरण (वि०) पाकीक्यादि कर्मा-
रूप आश्रय नसता तृणकाष्ठादि सं- मध्ये कुशल जो तो, परंतु प्रायः स्त्री-
बंधी सोईचें काहींएक सुख मानून विषयीं प्रयोग. २ सुगर.

कोणिक ग्रामादि ग्यळीं राहिला जो ता. सुगरावा (पु. ना.) सुगरपणा.

सुखशेज (स्त्री. ना.) (प्रं०) निजा- सुगरीण (स्त्री. ना.) सुगरण.

याचें जें चांगलें अंथरून, पलंग, सुगावा (पु. ना.) सुदावा.

इ० व्यास म्हणतात. सुग्रास (सं. पु. ना.) उत्तम प्रकार-
सुखसंतोषें (अव्य०) कोणी बलात्कार, चें जें अज्ञादि भोड्य व्यास समय-
शिबी गाळ, इ० न करिता आपले विशेषीं म्हणतात.

संतोषेंकरून लिहून देणें, भोजन सुवट्टी (स्त्री. ना.) (प्रं०) टांच.

करणें, जाणें इ० काचें वि०. सुवड (न. ना.) सुगड. २ (वि०) सुगर.

सुखावर्णें (धा. ना.) कोणिकास का- सुचणें (धा. ना.) त्या त्या प्रसंगीं उ-

हींएक विशेष सुख प्राप्त झालें अस- पयुक्त काहींएक गोष्ट, कव्यना, धो-

ता पूर्वीचें सुख सोडून त्या विशेष क, वाक्य, कर्तव्यांश इ० अंतःक-

सुखाच्याठायीं आसक्त होणें. रणान अकस्मात् आविर्भूत होणें.

सुखासंतोषानें, } (अव्य०) सुख- सुचना (स्त्री. ना.) सूचना.

समाधानानें } संतोषें. सुाचेंणें (धा. ना.) (प्रं०) निर्माण करणें.

सुखासन (सं. न. ना.) सुखावह जें सुजणें (धा. ना.) मनुष्यादिकांनीं

आसन तें. २ (प्रं०) पालखी आ- सुजीनें युक्त होणें. तो त्या पदार्था-

दिकरून जें सुखानें बसायाचें यानतें. सां सुजला नाहीं झणजे त्याचाचून

सखामुखी, सुखी (अव्य०) सुख- त्याचें खोळेबलें नाही. २ (प्रं०)

संतोषानें. घालणें. ३ दिसणें.

सुखी (सं. वि०) सुख आहे ब्यास सुजन (सं. वि०) सन्नन.

बो. २ प्रंचाधि निर्वाहाची पथा- सुजाण (वि०) सुज.

सुझणे (धा. ना.) (प्र०) दिसणे
२ जाणणे.

सुटंक (न. ना.) (प्र०) सुचिन्ह
२ (वि०) सुचिन्हित.

सुटका (स्त्री. ना.) मोकळीक.

सुटणे (धा. ना.) व्याधीं संबद्ध हो.

उन राहिला जो कोणेक अर्थ त्याणे
स्थापासून विमुक्त होणे. २ कोणेक
प्रतिबंधाने प्रतिबंध जो त्याने त्या
प्रतिबंधापासून मुक्त होणे. ३ अंतः-
करण, शरीर, शरीरावयव, अन्न,
मीठ, मांस इ० कितीएक अर्थरूप
अभिकरणे त्याच्याठायीं भय, कंप,
खाज, वास, पाझर, घाण, इ० कि-
तीएक अर्थ उद्भवणे. तोफ, बंदूक
इ० सुटणे झाल्यापासून आवाज होणे.

मुटसुटीत (वि०) काहीं काम कर-
ण्याविषयी व्याचे अंगीं मंदस्व नाहीं
असा चपल जो तो. २ बोजड नव्हे
असे जे शरीर, ओझे, इ० तो.
३ आटोपसार जो संसार, व्यवहार,
इ० तो.

मुटा (वि०) कोणेक अवयवापासून
पृथक्त्व पावला जो त्याचा अवयव तो
किं० अवयवनेकरून मानिला जो
पदार्थ तो. २ कोणेक व्यवहारीं गुंत-
ला न जाता मोकळेपणे स्थित जो
पदार्थ तो.

सुटी (स्त्री. ना.) विद्याभ्यास, चाक-
री, कृषिकर्म, इ० व्यापार करणा-
रे जे शिष्य, चाकर, बैर, इ०
मांस त्या त्या व्यापारीं संबद्ध न
करिता विश्रामाविक्रमादीं काहीं का-
ळ देतात जी मोकळीक ती.

सुडकणे (धा. ना.) (प्र०) धडकणे.

सुडका (पु. ना.) जुनेवस्त्राचा जो
फडका तो. २ सुडके. ३ एक शिवी
आहे. [म्हणतात.

सुडके (न. ना.) वस्त्रास निंदेने

सुडावणी (स्त्री. ना.) (प्र०) एका-
कारता. २ सूडगवणी.

सुडावणे (धा. ना.) काहींक दुष्कर

कर्म करणाविषयी कोणेकाने पुढे होणे

सुडी (स्त्री. ना.) कणसासकट जां-

धळा, सजगुग इ० धान्याचा रचून

ठेवितात जो गंज तो.

सुणे (न. ना.) (प्र०) कुत्रे.

सुत (सं. पु. ना.) पुत्र.

सुतणे (धा. ना.) (प्र०) निजणे.

सुतराम् (अव्य०) सर्वथा. [२ ठेवणे.

सुतसणे (धा. ना.) (प्र०) घालणे.

सुतिणे (धा. ना.) (प्र०) मारणे.

सुती (वि०) सुनाचा जो दोरी इ०

पदार्थ तो. २ सूत मारून पाहिले

असता व्यास किंचित्ही वक्रता नाहीं

असा भित, खांब इ० पदार्थ तो.

३ (स्त्री. ना.) (प्र०) प्रवेश. ४ वि-

सार.

सुतेरा (पु. ना.) कोळी झणून एक

धुद्र जंतु आहे तो. २ त्याचे गुदाश-

सून उसळून होतो जो तंतु तो.

सुत्रा (वि०) दोरीस्त काम व्याचे

हातून सहज पडते असा जो मनुष्य

आणि त्याचा हात, लेखणी इ० तो.

सुदणे (धा. ना.) (प्र०) घालणे.

सुदती (सं. वि०), सुदरी.

सुंदर (सं. वि०) चांगला.

सुंदरा (स्त्री. ना.) (प्र०) सुंदरी.

सुंदरी (सं. स्त्री. ना.) सुंदर जी स्त्री ती. २ सतार, रुद्रवीणा इ० वाद्यांस विवक्षित स्वरानुसंधानानें त्यांचे दांडीस जे बंध वर्धित असतात ते प्रत्येकीं.

सुदर्शन (सं. न. ना.) विष्णूचें चक्र द्वाणून जें आयुध आहे तें. २ काहीं पाठीस लागलें जें लचाड तें.

सुदर्शू (वि०) (प्र०) ज्ञाता. २ आगतिक.

सुदामत (अव्य०) खराबी, नाश इ० न होता सुरक्षितपणें असणें, पोहोचणें, पावणें इ० कांचें वि०. २ उत्तुल्लखलपणा, दाडगाई इ० न करितां सुरळीतपणें वागणें, नादणें, देणें, घेणें, बोलणें इ० कांचें वि०.

सुदावा (सं. शोध) (पु. ना.) गतनष्ट जो पदार्थ त्याचा किं० गुप्तरूपें स्थित जी काहीं गोष्ट निचा लावितात किं० लागतो जो शोध तो.

सुधा (सं. स्त्री. ना.) अमृत. २ चुना. ३ (वि०) पाहिजेत जे गुण तीहीं तीहीं करून जो वरा तो.

सुधाकर (सं. पु. ना.) चंद्र.

सुधारणें (धा. ना.) कोणकाचे हातून घसरली जी काहीं एक गोष्ट ती किं० करतांना विषडला अ० मुळीच स रासरी केला जो पदार्थ तो पाहिजे तसा नीट करणें. [जो रस तो

सुधारस (सं. पु. ना.) अमृतरूप

सुधांशु (सं. पु. ना.) चंद्र.

सुधी (सं. वि०) वृत्तमपकारच्या ज्ञा-

नानें युक्त जो पंडित तो. २ (स्त्री. ना.) त्याची जी बुद्धि तो.

सुनका (वि०) सुना.

सुना (वि०) ओर्के दिसायाजोंगे कोणेक अर्थानें शून्य झालें जें कोणेक अधिकरण तो. २ दिवस, डाव इ० सुना जाणें झणजे त्या त्या मध्ये घडायाचें जें जें फल तें तें न होता तो तो दिवसादि ध्यर्थ जाणें.

सुनाट (वि०) (प्र०) शून्यरूप. २ व्यर्थ. [घालून, ठेवून.

सुनी (वि०) (प्र०) सुनाट. २ (अव्य०)

सुपर्ण (सं. पु. ना.) गरुड, विष्णुवाहन.

सुपर्णाग्रज (सं. पु. ना.) (प्र०) अरुण.

सुपाणी (न. ना.) (प्र०) मोतीं.

सुप्त (सं. वि०) निद्रित. [प्रसन्न तो.

सुप्तसन्न (सं. वि०) अतिशयित जो

सुवृत्ता (स्त्री. ना.) धान्यादि पदार्थांची सर्वगाई, राजक्रीति, चोर, महामारी इ० कृत उपद्रवांचा अभाव इ० कारणानें देशादिकाचे ठायीं असत्ये जी खस्थता ती.

सुबुद्ध (सं. वि०) बुद्धिमान् जो तो.

सुबोध (सं. वि०) दुर्बोध नव्हे तो.

सुबोव (वि०) (प्र०) शोभिवंत.

सुंभ (न. पु. ना.) काथ्याची वलून

करिताते जी दोरी तें. २ (पु. ना.) घोडे गाढव इ० कांचा जो खूर तो.

सुभग (सं. वि०) उत्तम भाग्यवान्.

सुभट (वि०) (प्र०) शूर. २ चांगला.

सुभणें (धा. ना.) (प्र०) घालणें.

सुभा (अर० पु. ना.) विवक्षित परि-

माणानें परिमित जो देश, तालुका इ० त्यांची जमाबंदी करण्याचा जो सरकारां अधिकार तो, व तो देश, तालुका इ० तो. २ त्या अधिकाराने विशिष्ट जो त्यासही प्रसंगविशेषी म्हणतान, ३ विटाळशिंपणास संकेतानें म्हणतात.

सुभाषित (सं. न. ना.) लौकिकव्यवहाराद्युपयोगी दृष्टान्तादार्ष्टान्तरूप जो श्लोक, वाक्य इ० कांचा समुदाय नें सुभिक्ष (सं. न. ना.) धान्यादि पदार्थांची जी सवंगाई तें.

सुम (सं. न. ना.) सुमन.

सुमन (सं. न. ना.) पुष्पप्रथमार्थी.

२ (पु.) इंद्रादिक देवांची संज्ञा.

सुमरु, रू (पु. ना.) (प्र०) स्मरण

सुमार (फा० पु. ना.) हें इतकेंच आहे, अमुक तें हेंच, हें अमुकच आहे, अशा प्रकारें निश्चित न होतां किंचित् अंतरविशिष्ट जे कोणक अर्थाचे स्वरूप मनांत येतें तो. सुमारानें सांगणें, बोलणें म्हणजे त्या अर्थाचा सुमार अनुलक्ष्यून बोलणें, सांगणें. २ संख्या, परंतु सुमारी जिज्ञास लिहिण्याचे प्रसंगी प्रयोग उ० अवि सुमार शंभर. [तो

सुमाराचा (वि०) मध्यम प्रतीचा जो

सुमारी (वि०) व्यक्तींची संख्या करून द्यावयाचा घ्यावयाचा असा जो फळें इ० पदार्थ तो. २ सुमारप्रथमार्थी.

सुमार्ग (सं. पु. ना.) उत्तम जो मार्ग

सुमूर्त (सं. पु. ना.) प्रयाणाद्युपयो-

गी ग्रहवलादिकेंकरून उत्तम प्रकारचा जो मुहूर्त तो.

मुयाण (पु. ना.) (प्र०) सुकाळ.

सुयुक्त (सं. वि०) उत्तम प्रकारचें यथायोग्य जें भाषण, लेख इ० व्यापार तो. २ तसें भाषणादिकर्ता जो मनुष्य तो.

सुर (सं. पु. ना.) देव.

सुरई (स्त्री. ना.) तत्परेसरिखें एक हत्यार आहे. २ प्यावयाचें पाणी ज्यामध्ये थंड राहवें, कोठें बरोबर नेतां यथे झालून ठेवीत असतात असें प्रायः जस्ताचे चंबसारखें उंच गळ्याचें एक पात्र आहे. ३ उकडे नव्हत असे जे तांदूळ ते. ४ लवंगा, बेलदोडे, जायफळ, जायपत्री, केशर इ० रूप जीं उंची औषध तीं प्रत्येकीं.

सुरकांडी (स्त्री. ना.) मत्स्याकार शरीर करून वगानें पाण्यांत मारितात जी सरळी ती. २ दाटी इ० कामध्ये शिरायाकरितां मुखावयव काहीं पुढें करून शरीराकुंचनपूर्वक धरिली जी सवेग गति ती.

सुरकुती (स्त्री. ना.) वस्त्र, चर्म, शरीर इ० कांची विवक्षित सफाई विषडयाजोगे त्याजवर आकुंचनादि कारणानें जे चुणिसारखे आकार होतात ते प्रत्येकीं. [एक झाड आहे.

सुरंग (पु. ना.) सुरंग. २ (स्त्री. ना.)

सुरंगी (स्त्री. ना.) (प्र०) मार्ग, वाट.

सुरत (अर० स्त्री. ना.) रूपद्वितीयार्थी.

२ (सं. न. ना.) मैथुन. ३ तोंड.

सुरतर (सं. पु. ना.) कल्पवृक्ष.

सुरती (स्त्री. ना.)(प्र०) ऐक्य.

सुरद्रु, द्रुम (सं. पु. ना.) सुरतरु.

सुरनदी (सं. स्त्री. ना.) भार्गवरथी.

सुरपति (मं. पु. ना.) इंद्र.

सुरपुरणें (धा ना.)(प्र०) सुचरणें.

सुरफुरें (वि०)(प्र०) सूचक.

सुरभी (सं. स्त्री. ना.)(प्र०) कामधेनु.

सुरमा (फा० पु. ना.) डोळ्यांत धा-

लायाचे उपयोगी एक अंजन आहे

तो. २ शरीरावर पांढरे चट्टे येतात

असा जो एक रोग आहे तो.

सुरवाड (स्त्री. पु. ना.)(प्र०)मुकाळ.

२ सुख. ३ स्वतंत्रता. ४ मोठेपणा.

५ (वि०) शुद्ध, चोख.

सुरवाडणें (धा० ना.)(प्र०) प्रकु-

ल्लिन होणें. २ शोभणें. ३ विस्तार

पावणें. ४ सुखावणें. ५ कथन करणें.

सुरवाडीक (वि०)(प्र०) सुखदायक.

२ महत्त्वकारक.

सुरवात (अर० स्त्री. ना.) आरंभ.

सुरत (सं. वि०) उत्तम आहे रस

व्यामध्ये असें जें काव्य, भाषण,

गाणें, इ० तो.

सुरसरित् (सं. स्त्री. ना.)(प्र०)सुरनदी.

सुरसरी (स्त्री. ना.)(प्र०) सुरनदी.

२ प्राप्ति.

सुरसी (स्त्री. ना.)(प्र०) प्राप्ति.

सुरसोटा (पु. ना.) केवळ सोव्याचे

आकारासारखा एक वीणा करीत

असतात तो.

सुरळी (स्त्री. ना.) कापड, वस्त्र

इ०कांची जी केली वळकटी तीस

प्रसंगविशेषी म्हणतात.

सुरळीत (वि०) व्यामध्ये खचरटप-

णा, नदी, नालें, इ० नाहींत असा

जो मार्ग तो. २ वक्रोक्ति, गूढार्थ,

दांडगाई, इ० व्यात नाहींत असा

जो धोक, वाक्य, भाषण, ग्रंथ, मनु-

ष्य, इ० तो. ३ (अव्य०) मध्ये का-

ही विघ्नादि न होता किं० व्यवहार-

रति, इ० न सोडितां यथास्थितपणें

काहीएक वृत्त्यादि चालणें, किं० को-

णेरुतानें वर्तणें, इ०कांचें वि०.

सुरक्षित (सं. वि०) विवक्षित नाशादि

न होतां यथास्थितपणें जो विद्यमान तो.

सुरा (सं. स्त्री. ना.)मद्य. २ (पु. ना.)

मोठी जी सुरी तो.

सुरांगना (सं. स्त्री. ना.)(प्र०)देवांगना.

सुरी (स्त्री. ना.) फळें इ०काणें,

चोया करणें, पानें काणें, इ० उप-

योगी एक शस्त्र आहे.

सुरंग (पु. ना.) खडक फुटावा झ-

णून दारू भरण्यासाठीं त्यास जें

भौक पाडितात तो. २ भूमिंतून गु-

प्तणें जाण्यायेण्याकरितां जो मार्ग

करितात तो.

सुरू (फा० पु. ना.)एक झाड आहे.

२ (वि०) आरंभविशिष्ट झाला जो

कोणेंक व्यापार तो.

सुरूवात (अर० स्त्री. ना.) आरंभ.

सुरेख (वि०) नीटनेटका सुंदर जो

पदार्थ तो.

सुलभ (सं. वि०) दुर्लभ नव्हे तो.

२ करणें, जाणणें, इ०कांविषयी क-

ठीण नव्हे जो तो.

- सुलाख (फा० पु. ना.) सोनें इ०-
कांचे खरेखोटिण्याचे परिक्षेकरि-
ता त्यास जी खिळा मारून खळी
पाडितात तो.
- सुलीनणें (धा. ना.) (प्र०) मिळून
जाणें, ऐक्यता पावणें.
- सुवणें (धा. ना.) (प्र०) घालणें.
- सुवर्ण (सं. न. ना.) तांबें इ० सर्व
धातूंमध्ये एक श्रेष्ठ धातु आहे तें.
- सुवर्णधातूचामार्ग (पु. ना.) (प्र०)
सोनें करण्याची जी किमयारूप
विद्या तो.
- सुवर्णपंथी (सं. पु. ना.) (प्र०) सोन्या-
ची किमया करणारा तो.
- सुवर्म (वि०) (प्र०) सुयुक्त.
- सुवाच्य (सं. वि०) भ्रातिकर नव्हे
आणि मोकळें अतएव वाचायास
सुलभ असें जें अक्षर तें कि० तसें
अक्षर आहे व्याचें असा ग्रंथ, पुस्त-
क, इ० तो. [क्रिया.
- सुवार, वारा (पु. ना.) (प्र०) पाक-
सुवार, वारू (पु. ना.) (प्र०) भा-
च्यारी.
- सुवाव (पु. ना.) (प्र०) सहवास.
- सुवावणें (धा. ना.) (प्र०) घालणें.
- सुवास (सं. पु. ना.) केशर, कस्तू-
री, इ० पदार्थानष्ट जो उत्तम प्र-
कारचा वास तो.
- सुवासिक (सं. वि०) सुवासविशिष्ट
जो पुष्पादि पदार्थ तो.
- सुवासिनी (सं. वि०) जीचा पावि वि-
द्यमान आहे अशी जी स्त्री ती.
- सुवेनसी (स्त्री. ना.) (प्र०) सामर्थ्य.
- सुवेष (सं. वि०) (प्र०) सुंदर.
- सुशिक्षित (सं. वि०) कोणक कर्म
करण्याची शिक्षा व्यास चांगली आहे
असा तो. [उत्तम तो.
- सुशील (सं. वि०) व्याचें शील
- सुशोभित (सं. वि०) उत्तम प्रकारचे
शोभेन युक्त तो.
- सुषमा (स्त्री. ना.) (प्र०) उत्तम शोभा.
- सुपुति (सं. स्त्री. ना.) जागृनि आणि
स्वप्न या दोन अवस्थांहून तिसरी
अवस्था, जोमध्ये अंतःकरणवृत्तीचा
अज्ञानांत लय झाल्यामुळे कोणत्याच
विषयाची स्फूर्त असत नाहीं ती.
- सुस (न. ना.) (प्र०) सुख.
- सुस्कारा (पु. ना.) सशब्द सवेग जो
मुखानें बाहेर सोडिता उच्चास तो.
- सुसाचणें (धा. ना.) (प्र०) दम घेणे,
उसासा टाकणें.
- सुसाट (पु. ना.) सुसाटा. २ (अव्य०)
सशब्द सवेगपणें वायु, अश्व, इ०
कानीं जाणें, घेणें, इ० कांचें वि०.
- सुसाटा (पु. ना.) वारा, जल, इ०
कांचा जो झगटा तो. २ वेगानें
चालणारा जो वायु, जल, इ० त्यांचा
जो शब्द तो.
- सुस्त (फा० वि०) सुस्तीप्रथमद्विती-
यार्थानें विशिष्ट जो तो. २ कोण-
क कार्य सुस्तीनें करण्याचा शभाव
व्याचा तो कि० त्याचा तो कारभा-
र इ० तो.
- सुस्ती (फा० स्त्री. ना.) अलस्य. २ द-
र्श, आम्बरस, इ० पदार्थ भक्षित्यानें

शरीरात शैत्य होऊन उद्योगाविषयी हस्तपादादिक त्वरेने न उठायोजोगी जी जडनारूप विकृति होये ती.
 ३ आळस इ० कारणानें कोणेंक काम मंदपणें करण्याचा प्रकार ती.
 सुस्वर (सं. वि०) कर्कशापणा, अपस्वर, इ० दषिराहेन जें गाणें, म्हणणें, इ०.
 सुहा (पु. ना.) (ग्रं०) द्वेष.
 सुहाड (वि०) (ग्रं०) सुजाण.
 सुहाडणें (धा. ना.) शोभणें.
 सुहाडा (पु. ना.) (ग्रं०) अलंकार.
 २ (वि०) ज्ञानी, सुजाण.
 मुहाव (पु. ना.) (ग्रं०) आवड.
 २ (वि०) सुशोभित.
 मुहावणें (धा. ना.) आवडणें. २ कल्पणें.
 [२ साध्यकर्त्ता.
 सुहावा (वि०) (ग्रं०) आवडता.
 सुहृत् (सं. पु. ना.) सखा.
 सुळका (पु. ना.) क्रमानें झुळाच्या अग्रासारखा होत गेलेला जो पर्वतादिकांचा शृंगादिरूप अवयव तो.
 २ आडवा विस्तार झाला फार नाही असा फार उंच जो वृक्ष त्यास द्मणतात.
 सुळा (पु. ना.) झाला अणी अस-
 त्ये असा जो दांत तो. २ गमन कर-
 तेसमयी पायास खुगयाजोगी जे खडे इ० ते प्रत्येकीं. ३ एक क्षुद्र प्राणी आहे, जो म्हेस इ० पशूंचे अंगावर गोचिडाप्रमाणें पडत असतो तो.
 ४ मोटेचें चाक्र ठेवायासाठीं विहि-
 रोचे कोठावर जे दोन झुकते खांबे उभे केले असतात ते प्रत्येकीं.
 सुळवरचीपोळी (स्त्री. ना.) यथा-

स्थितपणें निभावलें असता बरें, नाही तर सर्वेश नाशादिक मोठे संकटाची संभावना व्यात असें जें काहींएक अवघड कर्म त्यास म्हणतात.
 सुज्ञ (सं. वि०) शास्त्रादि परिचयेंकरून जें विशेष ज्ञान येत अतें तें आहे व्यास तो.
 सूकर (सं. पु. ना.) डुकर.
 सूक्त (सं. वि०) भाषणादि अर्थाविषयी बरें आणि वाईट अशा व्या दोन कोटी त्यामध्ये बरें ही जी कोटी तेविषयी प्रयोग.
 सूचक (सं. वि०) कोणेंक अर्थातें सुचविणारा जो मनुष्य किं० काहीं चिन्ह तो. २ (पु. ना.) चहाडखोर मनुष्य तो.
 सूचना (सं. स्त्री. ना.) कोणेंकास कोणेंक अर्थ सुचविण्याचा व्यापार ती.
 सूज (सं. शीथ) (स्त्री. ना.) जलोदरादि रोगामुळें किं० आघातादि काहीं निमित्तानें रक्तास विकार होऊन शरीरास किं० शरीरावयवांस येतो जो विलक्षण जाडेपणा ती.
 सूट (स्त्री. ना.) देणें, घेणें, इ० व्यवहारांत न्यायतः कळ इ० काकडून द्यावयाचें जें द्रव्यादि तें देणाराचे गरीबी इ० कारणांमुळें सर्व न घेता त्याचे काहीं अंशाविषयी करितात जी माफी ती आणि न घेता सोडितात जी तो द्रव्यादि अंश ती.
 २ आपले संबंधांत असलेले दास, दासी, इ० त्यास आपले संबंधाचा निरास करून स्वतंत्रपणें वागण्याविषयी देतात जी मोकळीक ती. ३ ए-

का पंक्ति असलेले अनेक पदार्थ त्यास परस्परें मध्ये असनें जे अंतरती. सड (पु. ना.) चुकलेला, हरवलेला, इ० रूप जो कोणक अर्थ त्याचा त्या त्या प्रकरणादिकांचे अनुक्रमाने चाळून पाहिल्यानें लागतो जो शोध तो. सूड घेणें, उगवणें, झ० कोणे-कानें आपला केला जो अपकार तो प्रतिक्रियाद्वारा फेडणें.

सूत (सं. सूत्र) वस्त्रादिकांचे उपयोगी कापूस, रेशीम, लोकर, सुवर्णादि धातु, लाख, इ० कांचा जो तंतु तें, परंतु कापसाचे तंतुवर विशेष्करून प्रसिद्ध. २ काहीं एक कार्यसाधनार्थ कोणिकाचें कोणिकाशीं असतें जे संभान तें. ३ फळ इ० कांत बारीक पडतात जे कृमि ते प्रत्येकी. कोणक मनुष्य, व्यवहार, इ० कानें सुतास लागणें म्हणजे सुरळीतपणें चालायाजों सोईस लागणें. ४ (सं. पु. ना.) राजादिकांपुढें स्तुतिकरणें, सारथ्यकरणें, इ० कर्म करणारी अशी एक पुराणप्रसिद्ध मनुष्यांत जाति आहे. ५ सारथि. ६ पारा.

सूतपणें (भा. ना.) (प्र०) तन्मय होणें.

सूत्र (सं. न. ना.) कापूस इ० कांचा जो तंतु तें. २ शास्त्रप्रवर्तक जे आचार्य त्यांनीं त्या त्या शास्त्रविषयावर जो मूळ ग्रंथ रचिला असतो तें आणि त्याची जीं अवांतर वाक्यें तीं प्रत्येकीं. ३ (प्र०) पक्षीपतीत. ४ व्यासास झणतात.

सूत्रधार (सं. पु. ना.) नाटकाची

नांदी झाली झणजे नाटककथेचा प्रसंग आणायारिता जें सोंग येतें तो. २ सूत्रधारी.

सूदणें (भा. ना.) ठार मारणें.

सूपरम, राम (पु. ना.) मरण.

सूपशास्त्र (न. ना.) (प्र०) पाक करण्याची विद्या.

सूर (पु. ना.) स्वर प्रथम द्वितीयाथी. २ सनई, पोवा, इ० वाद्यें सप्त-स्वरावर वाजत असता त्या स्वरांचें सामान्यस्वरूप धरून जें सतत एक सारखें वाद्य वाजत असतें तो.

सूर्य (सं. पु. ना.) ब्याचे उदयास्थानें दिवसरात्र होतात असा जो सर्व ग्रहांत श्रेष्ठ ग्रह आहे तो.

सूर्यकांत (सं. पु. ना.) एक तेजस्वी स्वच्छ पाषाण आहे, जो सूर्यस्थानीं पूजित असनात आणि सूर्याकरणाचे संयोगानें ब्यापासून अग्नि उत्पन्न होतो तो.

सूर्यपान (न. ना.) (प्र०) अंशगिरी.

सूर्यपूट (न. ना.) उन्हांत औषधादि पदार्थ सारा दिवस तापत ठेवावा असा जो संस्कार तें. [समूह.

सूर्यमाळा (स्त्री. ना.) सूर्यादिग्रह-

सूर्यवंश (सं. पु. ना.) सूर्यापासून झालेला असा एक पुराणप्रसिद्ध राजवंश आहे.

सूक्ष्म (सं. वि०) बारीक.

सूक्ष्मदर्शी, दृष्टि (सं. वि०) कोणक विषयाचा बारीक विचार, मर्मांश इ० पाहण्याविषयी समर्थ आहे दृष्टि ब्याची तो.

सूक्ष्मदेह (सं. पु. ना.) लिंगदेह.

सृगाल (सं. पु. ना.) कोल्हा.

सृजणें (धा. ना.) (प्रं०) उत्पन्न करणें.

सृष्टि (सं. स्त्री. ना.) ब्रह्मदेवादिकां-

नीं केली जी सर्व जगाची किं० ज-
गदंतःपाती पदार्थांची उत्पत्ति ती
आणि त्या उत्पत्तिनें उत्पन्न झालें जें
जग किं० तदंतःपाती पदार्थ ती.

से (पु. ना.) (प्रं०) छंद. २ सय,
स्मरण.

सेक (सं. पु. ना.) भूम्यादिकांवर
जलादि सद्रव पदार्थ शिंपडल्यानें
त्याचा बिंदुशः होतो जो पात तो.

सेजहोणें (धा. ना.) (प्रं०) शांत होणें.

सेजार (न. ना.) (प्रं०) सेज.
२ (अव्य०) जवळ.

सेजारीं, रें (अव्य०) (प्रं०) जवळ.

सेतु (सं. पु. ना.) पूल.

सेना (सं. स्त्री. ना.) राजादिक जो
नायक त्याचे पदरीं स्तार, पापदळ
इ० जो योद्धासमुदाय असतो ती.

सेनापति (सं. पु. ना.) राजादिकानें
आपले सर्व सेनेवर जो अधिकारी
करून ठेविला असतो तो.

सेल (पु. ना.) (प्रं०) उत्तम वाटा.

२ भाग. ३ शेवट. ४ (वि०) निवडक.

सेलतणें (धा. ना.) (प्रं०) भासणें.

सेव (न. ना.) (प्रं०) शव.

सेवक (सं. पु. ना.) चाकर. २ (वि०)
कोणेंक अर्थातें सेवणारा जो तो.

सेवटिली (स्त्री. ना.) (प्रं०) शेवट-
ली जी ज्ञानरूप भाकि तिला झणतात.

सेवन (सं. न. ना.) व्या अर्थाचा

जो उपयोग तो व्यापासून आपणास
पडे असें त्या अर्थाचें तत्त्वयोग्याक-
याद्वारा आत्मसंबंधांत जें धारण त.
२ (प्रं०) सेवा करण्याचा व्यापार तें.

सेवा (सं. स्त्री. ना.) चाकरिरूप जें
कर्म ती. २ सेवनानें पडतो जो अ-
र्थाचा संबंध ती.

सेव्य (सं. वि०) सेवावयास योग्य जो
ईश्वर, औषध इ० पदार्थ तो.

सेव्याठाय (पु. ना.) (प्रं०) सेव्य-
ठाव, ब्रह्म.

सेस (पु. ना.) (प्रं०) भरंण,

सैष (वि०) (प्रं०) बहुत, पुष्कळ,
फार. २ (अव्य०) केवळ. ३ स्वतः-
सिद्ध. ४ (पु. ना.) समुदाय.

सैतान (अर० पु. ना.) सर्व कर्मफ-
लदाता जो ईश्वर त्याचा विरोधी
असा एक कोणी आहे म्हणून यवन
लोक मानितात तो. २ (पु. ना.)
घोरकर्मा, घोररूपी असा जो मनुष्य
पर्जन्य, वारा इ० त्यास आरोपानें
म्हणतात.

सैधव (सं. न. ना.) एक क्षार आहे.

२ (वि०) सिंधुदेशसंबंधी जो अ-
श्वादि पदार्थ तो आणि समुद्रसंबंधी
जो जल, मौक्तिक इ० पदार्थ तो.

सैन्य (सं. न. ना.) सेना. २ (पु.)
सैनिक.

सैपाक (सं. स्वयंपाक) (पु. ना.)
पाकक्रिया आणि त्या क्रियेनें सिद्ध
झाला जो भात, भाकरी, भाजी,
वरण इ० पदार्थ तो.

सैर (वि०) (प्र०) स्वच्छंदी.

सैरट (वि०) अंतःकरणांत जशी लहर येईल तसें वर्तविं अशा स्वभावाचा छांदस जो तो. २ व्याचे बुद्धींत सूक्त असूक्त काय हें धोरण नाही अशा स्वभावाचा तो.

सैरा (वि०) (प्र०) अफाट. २ मोकाट.

सैराट (वि०) (प्र०) अच्यावाच्या जो मनुष्य तो. २ मोकाट.

सैरावैरा (अव्य०) (प्र०) ब्याला जिंकडे वाट फुटेक तिकडे; सैन्यादिकांनीं भयादिकांमुळे अनेक मार्गांनीं संभ्रांतपणें जें पळणें, धावणें इ० त्याचें वि०.

सैवर (न. ना.) स्वयंवर.

सोइरगन (स्त्री. ना.) कोणिकाचा कोणिकाशीं असतो जो यौनसंबंधंती.

सोई (स्त्री. ना.) सोय. २ (प्र०) मार्ग.

सोईवार (वि०) ब्यामध्ये असावी तशी सोय आहे असा जो पदार्थ, व्यवहार इ० तो.

सोईसोईनें (अव्य०) जशी जशी सोय होईल तसें तसें देणें, घेणें, करणें इ० कांचें वि०.

सोंकणें, सोकणें (धा. ना.) संवकणें.

सोकरणें (धा. ना.) (प्र०) रक्षण करणें. [कणें.

सोंकावणें, सोकावणें (धा. ना.) सों-
सोंकील, सोकील (वि०) कोणिक विषयीं संवकलेला तो.

सोंग (न. ना.) तमाशा इ० कामध्ये कोणिकाचा धरितात जो वेष तें आणित वशा वेषांनीं विशिष्ट जो मनुष्य

ते. २ कपटानें धरिलें जें दारिद्री, दुखणेकरी इ० कांचें कांग तें. ३ लोकविलक्षण आचार, वेष इ० कांनीं युक्त जो मनुष्यादि त्यास, तसेंच विशेष शोभा, डोल इ० दिसावें, वस्तुनः व्याचें प्रयोजन नसून उगीच अडचण मात्र असें जें भविष्यक्षित काहीं त्यास म्हणतात.

सोंगयाचें अंजन (सं. सौवीरांजन) (न. ना.) (प्र०) डोळ्यांत सुरम्यासारखा घालण्याचा काहीं पदार्थ आहे तें.

सोंगसंपादणी, संपादनी (स्त्री. ना.) जें सोंग आणलें त्याची यथायुक्त जो संपादणी ती.

सोंगळ (वि०) मलिनपणा, दुसऱ्याचें उच्छिष्टभक्षण इ० कांविषयीं व्यास फार खंत असत्ये अशा स्वभावाचा जो तो.

सोंगा (पु. ना.) नसलेल्या किंवा अंगावर घेतलेल्या धोतर, शेला इ० पस्त्राचा लोंबत सुटला असतो जो अवयव तो.

सोंगाडी (पु. ना.) तमाशा इ० कांत अनेक सोंगें घेतो तो. २ (वि०) अंगीं तादृश दुःख दारिद्र्य इ० नसतां बाहिर लोकांस कांग दाखविण्याचा स्वभाव व्याचा तो.

सोंज्वल, ळ (सं. वि०) स्वच्छ निमं-
ळ. जो कोणिक अर्थ तो.

सोट (पु. ना.) आडवा विस्तार विशेष न होता एका काडानें नीट उंच वाढत गेलेला जो मोठा जाड वृक्ष तो कि० त्या. काडासारखें मोठे

लाव सरळ जें लांकूड तो. २ वर
नोट उभा, भवएव चढायास कठीण
भसा जो परंत, मनोरा इ० तो
३ शरीरानें धष्ट पुष्ट भसून त्रिद्यादि
गुण व्यास नाहींत किं० मुळ वाळें
इ० खटळें उपाचे मागें नाहीं भसा
जो पुरुष किं० स्त्री त्यास म्हणतात.
४ (ग्रं०) एक भुद्र प्राणी आहे.

सोटागें (न. ना.) उहान जो सोटा तें.

सोटवाव (पु. ना.) (ग्रं०) फोक.

सोटा, सोटा (पु. ना.) गलबनाची
काठी इ० व्हावयाजोगें जाड गोल
लाव भसें जें लांकूड तो. २ आयुध-
स्थानी हातीं वाळगायाचे उपयोगी
सरासरी मणगटाएवढें जाड दोन
तीन हात सुमार लाव भसें जें वाटो-
ळें लांकूड तो.

सोटादुपट्टा, टुपेटा (पु. ना.) एकादें
वस्त्र, एकादें पात्र इ० रूप थोडेंच
जें कोणिकाचें खटळें भसतें व्यास
म्हणतात.

सोंड (स्त्री. ना.) शुंडा.

सोडचिटी, चिठी (स्त्री. ना.) आ-
पल्या सत्तेत राखून ठेवलेला जो
गांव, शेत, माल, किल्ला, दासी इ०
त्यांचे मोकळिकेविषयी मी आपल्या
सत्तेतून सोडला अशा अर्थाची ज्ञा-
पक लिहून देतात जी चिठी ती.

सोडणें (धा. ना.) सुटे भसें करणें.

सोडत (स्त्री. ना.) कोणक पदार्थाची
किंमत अनेकांनीं मिळून अंशतः
भरावी आणि केल्या संकेताप्रमाणें
उपाचे नांवें ते पदार्थ निघेल त्या

एकव्यानच ता व्यावा अशा सं
ताचा करितात जो व्यवहार ती.

सोडबाध (स्त्री. ना.) अनेकवार सो-
डावें बांधावें भसा जो व्याघार ती.

सोडवण (स्त्री. ना.) काहींएक नि-
यम इ० कांनं संबद्ध जो कोणी एक
व्यास व्याप्रमाणें वर्तविसासं झालें भ-
सनां पक्षानेंकळून तें सोडण्यावि-
षयीं असते जी मोकळीक ती.

सोडवणूक (स्त्री. ना.) काहींएक
प्रतिबंधापासून कोणकाची सुटका ती.
२ प्रतिबंधक जें काहीं कार्यादिक
तेणेंकळून प्रतिबद्ध झालेला जो कोणी
व्यास काहीं काळामध्ये मोकळें व्हा-
वयास साधनभूत जें काहीं भसतें
व्यास म्हणतात. ३ सोडवण.

सोडवणें (धा. ना.) कोणकाशीं सं-
बद्ध झालेला जो कोणक अर्थ तो
व्यापासून कोणकांनं सुटे भसा करणें.

सोदा (पु. ना.) साधुपणा, धनिक-
पणा, प्रामाणिकता इ० रूप डोल
बाहेर दाखवावा इ० अनेक कपट
युक्तीनीं दुसऱ्यास ठकवून आपलें
कार्य करून घेणारा जो तो किं०
रोडकाजी, ख्याल तमाशा इ० रूप
अप्रतिष्ठित कर्मावर व्याची निष्ठा
भसा जो तो.

सोडणें (धा. ना.) शोधणें, परंतु पु-
स्तकादि शोधणें या अर्थावाचून.
२ (न. ना.) जलादि सद्रव पदार्थ
गाळ्याचे उपयोगीं जें वस्त्र केलें
भसतें तें.

सोनखत (न. ना.) शेत इ० कांस
पालित, तें जें मनुष्यविद्याप्रधान खव तें.

सोनताव (पु. ना.) अथादिकांचे पायांस काहीं दुःख झालें असतां तवा तापवून त्यावर त्याचा पाय ठेवून वर पाणी ओतावें म्हणजे जो त्याचे पायांस चटका वसतो तो. २ शिब्या इ० कांच्या द्वारे कोणेकास देताना जो ताव तो.

सोनपितळ (स्त्री. न. ना.) पितळ झणून जो धातु तीत एक भेद आहे. सोनवी (स्त्री. ना. प्र०) निशाण, झेंडा. सोनसळा (वि.) पिवळट जो गहू तो.

२ पिंगटवर्ण जे केस ते प्रत्येकीं.

३ पीत वर्ण सळया ब्याजवर असताना भसें जे लुगडे, खण, इ० वस्त्र त्याचें वि०. ४ (प्र० पु.) पिवळा जो पीतावर तो.

सोने (सं. अय. न.) सुवर्णप्रथमार्थी उत्कृष्टवैकल्यन ब्याचें वर्णन कर्तव्य असतें त्याच्याठायीं आरोप उरमा इ० प्रकारें प्रयोग करितात, सोन्यासारखें लेंकरून, सोन्यासारखा दिवस इ० कोणेकाचें सोनें होणें इ० मरगोत्तर उत्तम परिणाम होणें. कोणेंकस्थलीं सोन्याचा धूर निघत असणें इ० संयत्तीचा अतिशय असणें. २ विजया दशमाचें दिवशीं सीमोल्लंघन करून लोकांस वाटयाकरितां भाणितात जीं आपटा, शमी इ० कांचीं पाने त्यास झणताना. [रूप विषय तें

सोनेनाणें (न. ना.) सोनें, रुपें इ

सोनेरी (वि०) सोन्याचे जे वर्ख, शाई कलावतु, इ० ते कि० तीहीकरून केला जो मुलामा, रंग, इ० तो किं होणेंकरून काढलेले वेल, बूट, इ

तो, कि० ताद्विशिष्ट कागद इ० ते. १५ (न. ना.) केळ, चरई, याचे अंगास ब्याचचा असतात त्या प्रत्येकीं. २ (प्र०. वि.) फलकट, व्यर्थ, मिथ्या.

सोपट (न. ना.) सोप.

सोपणें, सोंपणें (धा. ना.) संपणें. २ कोणेक व्यवहार किंवा काहीं एक खटलें याचे बरेवाइटाचा सर्वस्व अधिकारी तूं भसें झणून कोणेकाचे स्वाधीन करणें.

सोपा (पु. ना.) पांडों, गुरें, इ० बांधणें, तृणक्रांति ठेवणें इ० उपयोगी लावट जो गृहास अवयव वाढिवला असतो ते कि० त्यासारखें निराळें बांधणें असतें जें घर तो. (वि०) सोपारा.

सोपाना (स्त्री. ना.) (प्र०) जिना इ० कांच्या पायन्या.

सोवत (स्त्री. ना.) संगततृतीयाथी.

सोपू (वि० प्र०) व्यर्थ.

सोबती (पु. ना.) ब्याची सोबत ब्याला असत्ये तो त्याचा.

सोभत (स्त्री. ना.) सोबत.

सोम (सं. पु. ना.) चंद्र. २ एक लता आहे. ३ सोमयाग. ४ (प्र०) अमृतास झणतात. [आहे.

सोमकात (सं. पु. ना.) एक पाषाण सोमप (सं. पु. ना.) सोमशान करणारे.

सोमवंश (सं. पु. ना.) चंद्रापासून उत्पन्न झालेला असा एक पुराणप्रसिद्ध क्षत्रियवंश आहे तो.

सोय (स्त्री. ना.) कोषेक कार्प विप-

धानुरूप होण्याविषयी त्यास जें जें जसेजसे अपेक्षित असतें तें तें तसे वसें सर्व अनुकूल असल्यामुळे त्या कार्याची गति होण्यास मार्गवत् जें काहीं उपकारक संधान असतें तो. २ द्रव्य मिळवें, संसारनिर्वाह व्हावा इ० विषयीं आश्रयभून जें चाकरी, बतन, शेतभात इ० काहीं असतें त्यास झगतात. ३ (ग्रं०) आरंभ. ४ मार्ग.

सोयरा (पु. ना.) वरपक्षीय आणि वधूपक्षीय जे लोक ते परस्पर. २ ब्याचा परस्पर योनीसंबंध झाला आहे ते परस्पर. ३ वेश्या, बटीक इ० जी सामान्य स्त्री तिणें मेथुनार्थ नेहेमीं आश्रयलेला असतो जो पुद्गल तो निचा सोयराधायरा (पु. ना.) सोयरा, इष्टमित्र इ० तो.

सोयरीक (स्त्री. ना.) कोणकाचा कोणकाशीं जो योनिबंध तो.

सोर (पु. ना.) (ग्रं०) आकांत. २ डुकर.

सोरट (पु. ना.) दांडगेपणानें वागणारा जो हलक्या स्वभावाचा मनुष्य तो. २ गायनात एक राग आहे.

सोरू (सूकर) (पु. ना.) (ग्रं०) डुकर.

सोल (पु. ना.) अनेक पेड एकत्र बळून जी मोठी जाड दोरी करितात ती. २ (न.) कोकंबसोल.

सोलणें (भा. ना.) कोणिक पदार्थ बरील म्वा, शख, नख इ० केंकरून झाडून तद्रहित करणें.

सोला (पु. ना.) हरभरा, पावटा इ० द्विदल धान्याच्या भोल्या शेंगा घाटे सोलून त्यातील काढिलेला जो दाणा तो.

सोलाणा (पु. ना.) सेला.

सोवता (वि०) (ग्रं०) निराळा. २ स्वतःचा.

सोवळा, सोवळा (वि०) संध्या, देवपूजा, भोजन इ० कर्माविषयीं जिनकी शुद्धता असावी तितकी स्नानादिकेंकरून ब्याचे भंगीं आली आहे तो मनुष्य, आणि त्याणें स्वर्शायास योग्य झणजे ब्याला स्वर्श केला असतां आपण सोवळा होत नाहीं असा जो अन्न, वस्त्र इ० पदार्थ तो. २ कोणिक कर्मसंबंधानें विटाळला नव्हे जो त्यास झगतात. ३ जेथील जनसंमर्द अगदीं मोडला असा जो मार्ग, ग्राम इ० त्यास किं० ब्याचे पाठाशीं कामकारभार, बायकागेरें इ० खटलें नाहीं त्यास झगतात. विधवेनें सोवळें होणें म्ह० सवाशीणपणातील जे केश ते काढून विधवाधर्मास शुद्ध होणें.

सोवळें, सोवळें (न. ना.) सोवळ्यास नेसायाचे उपयोगीं एक रे-शमी वस्त्र आहे तें. २ सोवळेपणा.

सोवाणी (स्त्री. ना.) (ग्रं०) गणना. सोवें (न. ना.) (ग्रं०) दुःख.

सोशीक (वि०) रोगादि दुःख झालें असतां किं० कोणी दुर्भाषणादि केलें असतां तें सोसून उगेंच राहण्याचा स्वभाव ब्याचा तो.

सोस (पु. ना.) सोख. २ आपणाला
हैं असावें, तें असावें, मिळालें असता-
ही पुरणार नाही, अधिक. असावें
असें सर्वदा वाढायाजोगा कोणिकास
असतो जो तृष्णातिशय तो. ३ (प्र०)
यध्न.

सोसणें (धा. ना.) सहन करणें.
२ अन्न औषधादि पदार्थ विकाररू-
पेंकरून प्रतिकूल असे न होणें.

सोसाटा (पु. ना.) सुसाटा.

सोसाळें (न. ना.) (प्र०) सोनें.

सोसो (पु. ना.) (प्र०) संशय.

सोहं (पु. ना.) (प्र०) मी ब्रह्म असा
भाव तो.

सोहम (पु. ना.) (प्र०) तो मी. झ०
हा देहादिक मी नव्हे एतद्रूप भाव तो.

सोहळा, सोहाळा (पु. ना.) लग्ना-
दि शोभन संस्कार ते प्रत्येकीं.

२ जन्माह. ३ मुखदुःखादिकारक
जे देहास संस्कार घडतात ते प्रत्येकीं.

सोळभोंक (पु. ना.) ज्याचे अंगीं
विद्यादि गुण काहीं नाहींत, संसारा-
ची काळजी नाही, आपडे घरीं
आलेल्याचें आदर आतिथ्य करण्या-
चें समजत नाही, असा जो वृथा-
गुष्ट मनुष्य तो.

सोळासंस्कार (पु. ना.) गर्भाधान,
पुंसवन, इ० शास्त्रपरिगणित जे
द्विजातीस सोळा संस्कार आहेत ते.
कोणिकाचे सोळा संस्कार होणें झ०
वरें वाईट सर्व जे संस्कार ते होणें.

सोक्षमोक्ष (पु. ना.) काहींएक गुं-
तून पडलेल्या व्यवहाराचा बरा कि०

वाईट परिणाम होऊन कसा तरी जो
उलगडा तो.

सोकट (पु. ना.) (प्र०) कोष्टाचा
वस्त्रें विणण्याचा माग तो.

सौख्य (सं. न. ना.) सुखीपणा.

सौजन्य (सं. न. ना.) सजनपणा.

सौंदर्य (सं. न. ना.) सुंदरपणा.

सौदामनी, मिनी (सं. स्त्री. ना.)
विद्युक्ता.

सौध (सं. पु. न. ना.) राजमंदिर.

२ श्रीमंत लोकांचा चुनेगर्ची वाडा तो.

सौभाग्य (सं. न. ना.) सुभगपणा.

२ सवाशीणपणामुळें काजळ, कुंकू, मं-
गळसूत्र, बांगड्या, इ० धारण कर-
ण्याविषयी जो स्त्रियांचे अंगी योग्य-
ताविशेष असतो तें. ३ ज्याचे यो-
गार्ने आपणास मान्यता, शोभा,
प्रतिष्ठा, तेज, इ० काहीं असतें असें
जें विद्या, वतन, अधिकार, समर्था-
चा आश्रय, इ० त्यास म्हणतात.

सौभाग्यतंतु (सं. पुं. ना.) मंगळसू-
त्रास म्हणतात.

सौभाग्यद्रव्य (सं. न. ना.) सुवासि-
नीने धारण करायाचे जे हळद,
कुंकू, इ० पदार्थ तें. [नी स्त्री ती.

सौभाग्यवती (सं. स्त्री. ना.) सुवासि-

सौमनस्य (सं. न. ना.) वैमनस्याचा
प्रतिगधी भाव तें.

सौम्य (सं. वि०) क्रूर, उग्र, असा
नव्हे तो. २ (पु. ना.) बुध म्हणून
जो ग्रह तो.

सौर (सं. वि०) सूर्यसंबंधी जें व्रत,
मंत्र, पूजा, उगासुता, इ० तो.

२ सूर्यानें एक राशीचा भोग केला म्हणजे एक मास झाला अशा संकेताचा दिवस, वर्ष, इ० कालमान तो. ३ (ग्रं०) सूर्यउपासक तो.

सौरस (पु. ना.) (ग्रं०) सुरसपणा. २ यत्न. ३ आसक्ति. ४ प्रसाद. ५ ऐक्यभाव.

सौरस्य (सं. न. ना.) एकमेकानें केलेलें एकमेकांस विरुद्ध वाटूं नये, एकमेकांविषयीं एकमेकांचे मनात कण्ट असूं नये इ० रूप जो परस्परचा भाव असतो तें. २ सुरसपणा.

सौरहस्य (न. ना.) सौरस्य.

सौरा (पु. ना.) (ग्रं०) शूर.

स्कंध (सं. पु. ना.) मनुष्यादिकांच्या श्रोत्रापासून बाहुमध्यपर्यंत जो विभाग तो. २ बेल, हत्ती इ० कांचे श्रोत्राचे मूळचा जो प्रदेश तो. ३ वृक्षाचे मूळकांडास जे मोठे मोठे अवयव फुटले असतात ते प्रत्येकीं.

स्खलन (सं. न. ना.) चालणें, बोलणें इ० व्यापारीं जो अडखळलेपणा होतो तें. २ आभारापासून रेत, जल इ० कांचें विंदुरूपेंकरून जें पतन तें.

स्तन (सं. पु. ना.) व्यामध्ये दूध उत्पन्न होत असतें असे जे मनुष्य, वानर इ० कांचे त्रिपास उरस्थलावर दोन दोन आणि गोमहिष्यादि पशुस्त्रिपास पोटावर येनिभेदेंकरून दोन, चार, सहा, आठ इ० नियत संख्याक अवयव असतात ते प्रत्येकीं.

स्तब्ध (सं. वि०) धरलेला जो गतिभाषणादि व्यापार तो कुंडित करून, खोळवून राहिला जो तो.

स्तंभ (सं. पु. ना.) खांब. २ कोणेंक अर्थाची गति कुंडित झाल्यामुळे तेथचे तेथेच जी स्थिति तो. उ० वीर्य-स्तंभ, गतिस्तंभ इ०.

स्तंभन (सं. न. ना.) वीर्य, भाषण इ० कांचा स्तंभ करण्याचा व्यापार तें. २ वीर्यादिकांचा स्तंभ जेणेंकरून होतो असें जें औषध, मंत्र, इ० तें.

स्तव (सं. पु. ना.) प्रशंसा. २ (अव्य०) हेतुत्वाचें वाचक. हें अव्यय हेतुभूत जो कोणेंक अर्थ तद्वाचक शब्दापुढें याचा प्रयोग होतो. [गार तें.

स्तवन (सं. न. ना.) स्तवण्याचा व्या-

स्तुति (सं. स्त्री. ना.) स्तवप्रथमार्थी.

स्तुतिप्रिय (सं. वि०) व्यास कोणी आपली स्तुति केली असता फार आवडत्ये अशा स्वभावाचा तो-

स्तुत्य (सं. वि०) व्याचा स्तव करण्यास योग्य तो.

स्तोत्र (सं. न. ना.) स्तव. २ देवता, गुरू इ० जे स्तुत्य त्यांचे स्तवानें घटित असा रचला असतो ग्रंथ तें.

स्तोम (सं. पु. ना.) (ग्रं०) समुदाय.

स्त्री (सं. स्त्री. ना.) पुरुषापासून बीज ग्रहण करून सगर्भ व्हावें अशी संभावना जेथें आहे अशा व्या मनुष्यादि व्यक्ति त्या प्रत्येकीं. २ व्या वृक्षलतादि जातीमध्ये जीस फळे येतात ती व्याकि. ३ जी व्याची बाईल ती व्याची. ४ स्त्रीलिंग नामानें वाच्य जो अर्थ तो.

स्त्रीपुरुषे (न. ना.) नवरा आणि त्याची बायको मिलून उभयतीं तीं.

स्त्रैण (सं. वि०) स्त्रीचेठायीं जो लंपट तो. २ स्त्रीसंबंधी जो व्यवहारादि तो. स्थल, ल (सं. न. ना.) जागा प्रथमार्थावाचून. २ समुद्रादिकाचे उदकानें भरून झालेले न्हंहे असें जें भूनल तें. [स्थल तें.

स्थलांतर (सं. न. ना.) अन्य जें स्थविर (सं. वि०) (प्र०) म्हातारा. स्थळ (न. ना.) स्थळ.

स्थाणु (सं. पु. ना.) वर शाखादि विस्तार भगदीं नाहीं असा केवळ कांडरूपवृक्ष तो. [२ प्रसंगप्रथमार्थी. स्थान (सं. न. ना.) स्थल प्रथमार्थी. स्थानभ्रष्ट (सं. वि०) पदच्युत.

स्थावक (सं. वि०) कांहींएक अर्थातें स्थापणारा जो तो.

स्थापणें (भा. ना.) कोणिक अधिकरणीं कोणिक अर्थ स्थित होई आसा करणें. स्थापन (सं. न. ना.) स्थापण्याचा जो व्यापार तें.

स्थापना (सं. स्त्री. ना.) स्थापन.

स्थायिक (सं. पु. ना.) उपरी न्हंहे असा मनुष्य तो.

स्थायी (सं. पु. ना.) स्थायिक. २ (वि०) कोणिक स्थळीं कांहींकाल राहणारा जो तो.

स्थावर (सं. वि०) ब्याचे अंगीं ईश्वरानें संचारशक्ति ठेविली नाहीं असे जे वृक्ष, पर्वत, काष्ठ, पाषाण, इ० पदार्थ ते प्रत्येकीं. २ ब्याचा उपभोग जागचेजागीं करावा लागतो, जो पाहिजे तिकडे नेता येत नाही

असा जो घर, शेत, वतन, इ० तो. स्थिति (सं. स्त्री. ना.) द्रव्याक्रयादिरूप अधिकरणातें धरून जी अर्थांची विद्यमानता ती. कोणिकानें स्थितीवर येणें, असणें इ० जशीं असावी तशी योग्य जी स्थिति ती. २ जगाची उत्पत्ति झाल्यापासून विनाश होईल तोपर्यंत जी मधली अवस्था ती.

स्थिर (सं. वि०) जो एक धरलेली स्थिति तेथून इकडे तिकडे चलन न पावतां त्याच स्थितीवर कांहींकाल विद्यमान जो तो. २ होणें, जाणें, करणें इ० विषयीं प्रयोजक जो वेग तो ब्याचे अंगीं अल्प आहे असा जो तो. ३ स्थावर.

स्थिरस्थावर (सं. वि०) राजकाति, क्रोध, संभ्रम इ० करणांमुळे जी गडबड असणे ती जाऊन एके स्थितीवर आला जो राव्य, मनुष्य, अंतःकरण इ० तो. २ (न. ना.) ती गडबड जाऊन जी स्वस्थता तें.

स्थूळ (वि०) स्थूल.

स्थूल (सं. वि०) सूक्ष्म न्हंहे ते.

स्थैर्य (सं. न. ना.) स्थिरपणा.

स्नान (सं. न. ना.) देहशुद्धार्थ जलादिकेंकरून शरीर धुवाव किं० तदभावीं भस्मादि शुद्धिकारक पदार्थांनीं लिपि करावें इ० रूप जो शरीरास संस्कार करिताना तें.

स्नानसंध्या (सं. स्त्री. ना.) स्नान आणि संध्या एतत्पूर्वक जें देवपूजा, जप, जाप्य इ० कर्म ती.

स्नेह (सं. पु. ना.) चूर्णादि पदार्था-

चा गोला व्हायास कारणीभूत जो वत्तनदार्थनिष्ठ गुणविशेष असतो तो.

२ धान्यकाष्ठादि पदार्थांचे अंगी जो तैलांश असतो तो. ३ कोणेकाचा कोणेकाशीं मित्रभाव तो.

स्नेही (सं. वि०) ब्याचा परस्पर स्नेहभाव आहे ते परस्पर.

स्पंदं (सं. पु. ना.) गति.

स्पर्धा (सं. स्त्री. ना.) आपल्या उत्कर्षानें घाला अपकृष्ट करीन किं० याची बरोबरी करीन असा जो कोणेकानें कोणेकाशीं भाव धरिला तो.

स्पर्श (सं. पु. ना.) कोणेक पदार्थ कोणेक पदार्थाशीं लागल्यानें त्याचा त्यास स्पर्श होतो त्याचें जें आरंभावस्थेतील स्वरूप तो. २ तमिद्रियानेंच ब्याचें प्रत्यक्ष होतें असा जो पदार्थनिष्ठ गुण तो. ३ लेश याअर्थी प्रयोग करित त. ४ ककारापसून मकारापर्यंत जे पंचवीस वर्ण ते प्रत्येकीं. ५ परीस झणून जो पाषाण तो.

स्पर्शमणि (सं. पु. ना.) परीस म्हणून जो मणि तो.

स्पष्ट (सं. वि०) सदेहरूपता ब्यामध्ये नाहीं असा अभिव्यक्तरूपेंकरून जो कोणेक अर्थ तो.

स्पष्टवक्ता (सं. वि०) भडि, मुरवत इ० न धरिता मनांत येईल ते स्पष्ट बोलण्याचा स्वभाव ब्याचा तो.

स्पष्टीकरण (सं. न. ना.) कोणेक अर्थ स्पष्ट करण्याचा व्यापार तें.

स्पृहा (सं. स्त्री. ना.) कोणेक अर्था-

विषयी जी इच्छा ती.

स्फटिक (सं. पु. ना.) शुभ्र तेजस्वी असा एक पाषाण आहे.

स्फीति (सं. स्त्री. ना.) प्रशंसा.

स्फुंज (पु. ना.) (घं०) फुंज.

स्फुट (सं. वि०) स्पष्ट. २ मोठ्या प्रंथान बांधला गेला नाहीं असा जो थोक, वाक्य, कथा इ० तो.

स्फुंदणें (धा. ना.) रडण्याचा वेग आर्वरून गेलें असतां आवरेनासा होऊन आसाची गति विलक्षण होत्ये असा जो काहीं विकार होतो तद्विशिष्ट कोणेकानें होणें.

स्फुरण (सं. न. ना.) विद्युलता, रत्न, अग्नि इ० संबंधी जें तेज त्याचें, किं० नेत्र, बाहु इ० शरीरावयवसंबंधी कातडीचें जें कंपन तें. २ युद्ध, वाद दान इ० कांविषयीं जो उत्साह, क्रोधविश यांचा हृदयान आविर्भाव होऊं लागला झणजे त्याबरोबर कंपत्वरुदिकारक जो विकार विशेष शरीरांत होतो तें. ३ बुद्धीच्याठायीं संस्काररूपेंकरून स्थित जो विषय त्याचें तत्त्वसमयीं जें आविर्भवन तें. ४ (घं०) नामरूपाम्मक दृश्यादृश्य सकलजगताचे उत्पत्तीस हेतु कल्पिलें आहे जें ब्रह्मस्वरुपी अहंब्रह्म असें मायास्वरूप तें.

स्फुरणें (धा. ना.) कोणेक अर्थानें द्वितीयाार्थावाचून स्फुरणविशिष्ट होणें.

स्फुरद्रूप (सं. वि०) वर्तमानकाळीं स्फुरतो आहे असा जो विद्युलतादिसंबंधी तेज किं० तद्विशिष्ट विद्युत्त-

तादि किं० विद्याशास्त्रादिरूप को-
णेक अर्थ तो.

स्फुलिंग (सं. पु. ना.) अग्नीची ठिणगी.

स्फूर्ति (सं. स्त्री. ना.) स्फुरणद्विती-
यार्थावाचन. [विषयाची स्मृति तो.

स्मर (सं. पु. ना.) मदन. २ कोणेक

स्मरण (सं. न. ना.) अनुभूत होऊन

संस्काररूपेकरून अंतःकरणांत रा-

हिला असतो जो कोणेक विषय त्या-

चें पुनः उद्बोधक काहीं झाल्यामु-

ळे होते जें ज्ञान तें. २ अनुभूत जो

अर्थ तो संस्काररूपेकरून राखून

ठेवण्याची जी अंतःकरणशक्ति तें.

३ अनुभूत विषय संस्काररूपानें

व्याचे ठायी राहतो असें जें अंतः-

करणवृत्तिरूप अधिकरण तें.

४ ईश्वरादिकाचें जें नामसंकीर्तन

तें. ५ दूर राहणारा जो मित्रादिक

त्यास आपलें स्मरण राहावें म्हणून

जें त्यास अलंकारादि वस्तु देतात

त्यास म्हणतात.

स्मशान (न. ना.) श्मशान.

स्मारक (सं. वि०) कोणेक विषयातें

स्मरणविषय करून देणारा जो पु-

स्त, शब्द, लेख इ० तो.

स्मित (सं. न. ना.) मुखाचा फार

विकास न करिता मुखांतले मुखांत

किंचित् जें हास्य तें.

स्मृति (सं. स्त्री. ना.) स्मरण. २ ध-

र्मशास्त्रप्रतिपदक जे मन्वादि कर्त्री-

चे ग्रंथ ते किं० तत्संबंधी वाक्ये तीं

प्रत्येकी.

स्यंदन (सं. पु. ना.) रथ.

स्व (सं. पु. ना.) स्वाव.

स्वाव (सं. पु. ना.) काहीं एकापासून

स्वतो जो द्वांश तो.

स्वात (सं. पु. ना.) प्रवाह.

स्व (सं. न. ना.) मी एतच्छब्दवाच्य

जो आपण तो. २ पैका किं० तहूँ-

करून मानिलें जें अलंकार, वस्त,

पात्र, गृह इ० तें. ३ आपला.

स्वकपोलकल्पित (सं. वि०) मूलभूत

प्रमाण नसता केवळ आपल्याच क-

ल्पनेने रचित जो ग्रंथादि तो.

स्वकट्टाजित (सं. वि०) स्वतः कष्ट

करून संपादिलेला जो द्रव्यादि प-

दार्थ तो. [आप्त जो कोणी तो.

स्वकीय (सं. वि०) स्वीय. २ आपला

स्वच्छ (सं. वि०) निर्मल.

स्वच्छंद (सं. पु. ना.) प्रवृत्तिनिवृत्ती-

विषयी जो आपल्या अंतःकरणाचा

झोंक तो. २ स्वच्छंदी. ३ (अव्य०)

स्वच्छंदानुरोधानें वागणें; वर्तणें इ०

काचें वि०. [जन तो.

स्वजन (सं. पु. ना.) आत्मीय जो

स्वतः (अव्य०) खुद्द आपण. २ दुसरा

कोणी प्रवर्तक नसता आपल्याभाषण.

३ दुसरे काहीं निमित्त नसता स्व-

भाविकरून. उ० दूध स्वतः गोड,

त्यांत साखर पडल्यावर मग काय

विचारता. [फत्या भाषीन जो तो.

स्वतंत्र (सं० वि०) परतंत्र नव्हे, आ-

स्वतःप्रमाण (सं. वि०) प्रामाण्यार्थ

इतर प्रमाणांची व्यास अपेक्षा नाहीं

असा जो वेद तो.

स्वतःसिद्ध (सं० वि०) मनुष्यादि-

काचे कृतीनें झालेला नव्हे असा

आपल्याआणव सिद्ध झालेला जो पदार्थ तो.

स्वतां (अव्य०) स्वतः.

स्वत्त (सं. न. ना.) घर, दार, वतन द्रव्य इ० जो आपला म्हणून कोणक अर्थ त्याजवर असतो जो आपलेपणा म्हणून धर्म तें.

स्वदस्तूर (न. ना.) कोणक स्वतः पत्र इ० कातर असतो जो आपल्या हातानें लिहिलेला लेख तें. २ (वि०) आपल्या हातानें लिहिलेलें जें खतपत्र इ० तो.

स्वधर्म (सं. पु. ना.) ब्राह्मणादि जातींचे ठायीं वर्णाश्रमाद्यनुरोधानें, शास्त्रानें जो व्यास विहित धर्म असतो तो त्याचा कि० अर्थमात्राचे ठायीं जो अव्यभिचारो गुणादि असतो तो. २ (ग्रं०) ब्रह्म जें आपलें स्वरूप तें मानवानें जाणून तद्वर एतेंच आहे तें श्रावें याविषयीचा कर्तव्य व्यापार तो.

स्वप्न (सं. पु. न. ना.) जागृतीतील इंद्रियांचा लय झाला असतो एकटे अंतःकरणच इंद्रियादि सर्व प्रपंचरूपी होऊन त्या प्रपंचाचा अनुभव घेत असतें अशी जी मनुष्यादि जीवांस अवस्था प्राप्त होत्ये ती. तें कि० त्या अवस्थेंत तो भासतो जो प्रपंच तो. तें.

स्वप्नावस्था (सं. स्त्री. ना.) स्वप्नरूप जी अवस्था ती. २ स्वप्नमध्ये जो वर्धिपात होतो ती.

स्वप्रकाश (सं. वि०) स्वयंप्रकाश.

स्वप्नभ (सं. वि०) स्वप्रकाश.

स्वभाव (सं. पु. ना.) अर्थमात्राचे

ठायीं अर्थनिष्ठ वृत्तींचा नियामक जो, त्या त्या अर्थाचे बरोबर उद्भव झालेला असतो धर्मविशेष तो.

स्वभावतः (सं. अव्य०) स्वभावेंकरून.

स्वभावसिद्ध (सं. वि०) त्या त्या अर्थाचा जो स्वभाव त्याच कारणानें त्या अर्थावर सिद्ध झाला असतो जो गुणादि तो.

स्वयंज्योति (सं. वि०) स्वप्रकाश.

स्वयंपाक (सं. पु. ना.) भोजनार्थ आपल्या हातानें करितात जो भात, भाजी, भाकर इ० अन्नाचा पाक तो. २ सैपाक.

स्वयंप्रकाश (सं. वि०) आपल्याच प्रकाशानें प्रकाशमान जो अग्नि, सूर्य इ० तो. २ (ग्रं०) ब्रह्म.

स्वयंभ (वि०) स्वयंभू. २ (ग्रं०) ब्रह्म.

स्वयंभू (सं. वि०) स्वतःसिद्ध जें शिवलिंगादि तो. २ कोणी अर्वाचीनानें स्थापित नव्हे अशी शिवलिंगादि देवमूर्ति तसि म्हणतात. ३ ब्रह्मदेव.

स्वयंवर (सं. पु. न. ना.) वभूनें आपले मनास घेईल तो वर वरावा कि० पराक्रमादि परीक्षार्थ पित्रादिकांनीं केला असतो जो काहींएक पण तो जिंकिल त्यास वरावें अशा संकेतानें सन्नेचा करितात जो विवाह तो. तें.

स्वयें (अव्य०) स्वतः.

स्वर (सं. पु. ना.) उच्चता नीचता या भेदेंकरून भिन्न होताना जे कंड, तंतुवाद्य, इ०जन्य ध्वनींचे भेद ते

- प्रत्येकीं, त्यान षड्ज ऋषभादि सान स्वस्ता (वि०) सवंग.
- भेद विशेष नामांकित आहेत. २ दो- स्वस्ति (सं. अ०) कल्याणार्थक हें
- न नाकपुड्यांतून वाहतात जे वायु अव्यय आहे, आशीर्वाद देणें इ०
- ते प्रत्येकीं. अ आ इ०क जे सोळा प्रसंगीं याचा प्रयोग होतो.
- वर्ण ते प्रत्येकीं. स्वस्तिक्षेम (सं. अ०) नाश, उपा-
- स्वरूप (सं. न. ना.) कोणेंक अर्था- द्रव, इ० न होतं यथास्थितपणानें
- चें व आपलें जें रूप तें. २ रूप. असणें इ०काचें वि०.
- ३ (प्र०) परब्रह्म. स्वस्थ (सं. वि०) क्षोभ, विकार, घाई,
- स्वर्ग (सं. पु. ना.) मृत्युलोकीं व्याणें गडबड, इ० राहित होऱ्याता समाभा-
- पुण्य केलें असत त्याणें मरणोत्तर त्या नवृत्तीनें कि० प्रकृतिरूप वृत्तिनें
- पुण्य कर्माचे फलाच जेथें जाऊन स्थित तो. २ सवंग.
- उपभोग करावा असा इंद्रादि देवा- स्वहित (सं. न. ना.) आपलें जें हित तें.
- नीं अधिष्ठित लोक आहे; व्याची स्वागत (सं. न. ना.) आले घरीं
- संथा या भूतेशापासून वर आहे जो कोणी आला त्याचा, तुम्ही आ-
- तो. कोणेंकास दोन बोटें स्वर्ग उरणें लां हें बरें झालें, यावें, बसावें, इ०
- ह्या संपत्त्यादिकामुळें गर्वित होणें. रूप सत्कार करितात तें.
- स्वर्गौन (अ०) (प्र०) दुखून. स्वातःकरण (सं. न. ना.) (प्र०) लिंगदेह.
- स्वर्ण (सं. न. ना.) सुवर्ण. स्वातंत्र्य (सं. न. ना.) स्वतंत्रपणा.
- स्वरूप (सं. वि०) अव्य. स्वाद (सं. पु. ना.) रुचि. २ पदा-
- स्वसर्णे (धा. ना.) (प्र०) श्वास टाकणें. र्थाचे अंगीं जो वास असतो त्या-
- स्वसंतोषें (अ०) केवळ आपल्याच विषयींही प्रयोग करितात.
- संतोषानें कर्हींएक करणें, जाणें, स्वादिष्ट (वि०) खाद्यविशेष.
- लिहून देणें, इ०काचें वि०. स्वादु (सं. वि०) मधुर.
- स्वसत्ताक (सं. वि०) आपला स्वामि- स्वाभाविक (सं. वि०) स्वभावसिद्ध.
- त्वसंबंध व्याजवर आहे असा जो २ (अ०) विशेषरूपेंकरून को-
- कोणेंक अर्थ तो. णेक उद्देश न धरितां एरवीं.
- स्वसत्तात्मक (वि०) स्वसत्ताक. स्वामित्व (सं. न. ना.) धनीपणा.
- स्वसंवेद्य (सं. वि०) जो दुसऱ्यास २ ज्ञान, वाडी, घाम, पेंठ, इ० सं-
- सांगता येत नाही, केवळ मनानेंच बंधी जो मामलत, जकान, इ० व्य-
- जाणायाचा असा जो आत्मानुभव २ बहार सरकारातून व्याणें मर्यादें
- इ० तो. २ (प्र०) (न.) परब्रह्म. आपणाकडे करून घेतला असतो
- स्वसो (पु. ना.) (प्र०) संशय. तशा त्या मालकापासून तो व्यवहार
- स्वस्त (वि०) सवंग. २ स्वस्थ.

दुसऱ्या कोणेक तिन्हाइतानें आपणा-
कडे पतकरून घेतला असता सरका-
रचे देणेशिवाय निरालें जें त्या
मालकास त्या तिन्हाइतानें काहीं
द्रव्य द्यावें लागतें तें.

स्वामी (सं. पु. ना.) ब्याचा जो
धनी तो त्याचा. २ देव, गुरु, रा-
जा, संन्यासी, तपस्वी, इ० जे मोठे
त्यांस गौरवानें म्हणतात.

स्वार, स्वार (अर० पु. ना.) घोडेरक्त.
अश्वदिकांवर स्वार होणें झ० आरू-
ढ होणें.

स्वारस्य (सं. न. ना.) भाषणादिकां-
चें भंगीं असतें जें रुचिवेशिष्ट्य
तें. २ कोणेक व्यवहारांत असावी जी
गोडी, जिच्या योगानें कर्मानें आ-
स्थापूर्वक प्रवृत्त व्हावें तो.

स्वारी, स्वारी (अर० फा० स्त्री. ना.)
कोणेक स्थळीं गमनार्थ अश्वदिकां
वर जी आरूढता ती. २ अश्वदि-
यानावर बसून जाणारी जी मनुष्य-
व्यक्ति ती. ३ राजादि श्रीमंत लोक
बाहेर जात असता त्यांचे बरोबर
चालायचें जें घोडी, पालख्या, वा-
ह्ये, स्वार, पायदाल, मनुष्ये, इ०
खटलें ती. ४ वशा खटल्यानेशीं
गमनागमन करायचे योग्यतेचा
जो राजा किं० सरदार इ० थोर
लोक त्या एका व्यक्तीसही म्हणतात.
५ मनुष्यादि व्यक्तीस प्रशंसनें बो-
लायाचें असता याचा प्रयोग करि-
तात. ६ इमशानभूमीस जात असतां
संकेतानें प्रेतास म्हणतात.

स्वार्थ (सं. पु. ना.) हित. स्वार्थ सु-

टणें झणजे लोभ उत्पन्न होणें.

स्वार्थी (सं. वि०) दुसऱ्याचें अहित
झालें तरी होवो परंतु आपला स्वार्थ
करीत असावें असा स्वभाव ब्याचा तो.

स्वास्थ्य (सं. न. ना.) स्वस्थपणा.
२ प्रपंचनिर्वाहोपयोगी राजादि-
कांवासून संपादिलें असतें जें ग्राम,
भूमि, वर्षासन, इ० काहीं उपजी-
विकासाधन त्यास म्हणतात.

स्वीकार (सं. पु. ना.) अंगीकार.

स्वीय (सं. वि०) आत्मीय.

स्वेच्छ (सं. वि०) आपल्याच इच्छेनें
वर्तणारा जो तो. त्याचें वर्तनादि तो.

स्वेच्छाचारी (सं. वि०) स्वेच्छ.

स्वेत, तू (पु. ना.) (प्र०) सेतु.

स्वेद (सं. पु. ना.) घर्म, घाम.

स्वैर (सं. वि०) स्वेच्छ.

स्वैरिणी (सं. स्त्री. ना.) व्यभिचारिणी.

—ह—

ह— हा वर्ण तेतिसावें व्यंजन आहे.

है (अव्य०) हां.

हकनहक, नहाक (अव्य०) नाहक.

हकनाकू, नहाक (अव्य०) नाहक.

हकाटा (पु. ना.) हाकाटा.

हकालणें (धा. ना.) हाकालणें.

हकीकत (अर० स्त्री. ना.) वाका.

हकीगत (स्त्री. ना.) हकीकत.

हकीम (अर० पु. ना.) वैद्य. २ हाकीम.

हक (अर० पु. न. ना.) स्वत्व. २ दे-

शमुख, देशपाध्ये, शेठे, महाजन,
इ० जे देशादिकांचे स्वामी त्यास
प्रतिवर्षी किं० त्या त्या व्यवहाराचे
निमित्तानें जें नियमित द्रव्यादि द्या-
वें लागतें तो. तें.

हगवण (स्त्री. ना.) वारंवार हगत
असावें अशी जी कोणेकास विकृति
प्राप्त होव्हे ती. २ काहींएक पदार्थ
कोणेकापासून पुनः पुनः तोच तो-
च उत्पन्न होऊं लागला असता त्या-
चे उत्पत्तीस निदनें झणतात.

हगवणें (धा. ना.) कोणेकाचे मनांत
द्रव्यादि द्रव्याचें नसतां बलात्कारा-
दिकानें तें त्यापासून काढणें.

हंगाम (फा० पु. ना.) धान्यादि प-
दार्थ किं० कोणेक व्यवहार इत्यादि
त्यानीं प्रचुरपणीं उत्पन्न होत असावें,
विकावें, चहूंकडून येत असावें, स-
र्वत्र होत असावें, इ० विषयीं त्यांचा
त्यांचा मुख्यसमय तो.

हंगामशीर (अव्य०) हंगाम न जाऊं
देता त्यांतच जिन्नस घेणें इ० कांचें वि०.

हजामत (अर० स्त्री. ना.) व. ला,
कात्री, येणेंकरून डोकी, दाढी, मि-
शी, एतत्संबंधी केश काढण्याचा
व्यापार ती. २ ते काढण्याचे जे के-
श त्यास झणतात. ३ गालिप्रदाना-
दिद्वारा जी कोणेकाचीं बोटंती ती,
हजारी (फा० स्त्री. ना.) व्यास भो-
कें पुष्कळ राखिलीं असतात असा
कारं व्याचे तोटीवर लावायासाठीं प-
दार्थ केला असतो ती.

हजारीकारंजें (न. ना.) व्यापासून
हजारीं धारा एकसमयाकडेकेंकरू-

न निघाव्या असें जे कारंजें केले
असतें तें.

हजारीं (वि०) एक हजार, दोन हजार,
अशा प्रकारें हजार या संख्येनें मे-
जायाजोगा जी कोणेक अर्थ तो.

हजारों हजार (वि०) हजारों.

हजीर (अर० वि०) कोणेक अर्थ सिद्ध
अशा रूपान सज्जित तो. कोणेक
अर्थ हजीर करणे म्ह० हा ध्या म्हणू-
न जवळ आणून देणें.

हजीरजबाब (फा० पु. ना.) प्रसंगीं
समयोचित जें उत्तर तो.

हजीरजामीन (फा० पु. ना.) चोर
इ० अपराधी किंवा कर्जकरी यास
मोकळे सोडायचें असता तो आपणा-
स पुनः भेटणार नाहीं म्हणून करारा-
प्रमाणें हजीर करून देणारा असा
घेतात जो जामीन तो.

हजीरमजालस (फा० स्त्री. ना.)
व्या कचेरीस पंचाईत इ० कोणेक
व्यवहार होत असतो त्या कचेरीस
त्या समर्थी विद्यमान जो मनुष्य तो.
२ (अव्य०) चौघासमक्ष काहींएक
करणें इ० कांचें वि०.

हजीरी (फा० स्त्री. ना.) व्या कर्मा-
दिकांचे ठायीं असायाचे जे मनुष्य,
पशु, शस्त्र, भांडें, इ० पदार्थ त्या-
चीं हे हजीर आहेत अशा रूपेंक-
रून जी तेथें तेथें गणति ती. को-
णेकाची कोणेकापाशीं हजीरी लावणें
झ० विवक्षित रूपेंकरून त्यास त्या-
पाशीं विहित करणें.

हट (सं. पु. ना.) हठ. २ कोणेका-
चा कोणेकाशीं असतो जो द्वेष तो.

हटकणें (भा. ना.) कोणकास हाकेनें अभिसंबद्ध करणें. २ तुम्ही कोण, कोठील, कोठें जाता, काय करिता, इ० रूप भाषणानें कोणकास अभिसंबद्ध करणें.

हटकून (अभ्य०) प्रतिज्ञापूर्वक काहीएक करणें, वेलणें, सांगणें, इ० काचें वि०. २ अवर्जून.

हटणें (भा. ना.) मार्ग सरणें. २ वरण, पुरण, इ० अहाटणें. [तो.

हटवाद (पु. ना.) अनिशयित जो हट हट्ट (पु. ना.) कोणक गोष्टीविषयीं हें करावें किं० हें नये कळू असें जे एकवार मनीन आलें असनें तद्विषयीं अर्थनाशादि काय होईल तें होऊ परंतु करीनचकरीन किं० नहींच करणार असा भारिला असतो जो आपड तो. (सं.) बाजारप्रथमार्थी.

हट्टी (वि०) हटखोर.

हठयोग (सं. पु. ना.) प्राणवायूचा निरोध करून तद्द्वारा अंतःकरणवृत्ति एकाग्र करण्याचा शास्त्रोक्त एक उपाय आहे तो. २ सनत एका पायावर उभें राहावें, अश्वमुख होऊन भूस्नान करवि, वाहु निरंतर उर्ध्व भरावे, इ० रूप दुष्कर घोर जें तप त्यास म्हणतात.

हडकणें (भा. ना.) ओलें जें वस्त्र काष्ठ, इ० त्याणीं थोडें बहून वाळणें.

हडप (न. ना.) व्यवहारामध्यें जकात इ० संबंधी काहीं देय कोणकाचें दावयाचें असनें तें न वारिता तो आपल्यास सोडीत नाहीं झणून वि-

आसार्थ त्यापाशीं जें काहीं दुसरें वस्तु मोवदला देऊन ठेवितान तें.

२ गहाण. ३ (प्र०) पानदान.

हडपी (पु. ना.) (प्र०) राजादिकांजवळ त्यास लागेल तेव्हा पिडा देणारा असतो तो.

हडबड (स्त्री. ना.) (प्र०) दंगा इ० कारणानें होत्ये जी कोणकाची गडबड ती.

हडसणें (भा. ना.) पोतें इ०कान भरलेले दाणे, विणलेले तंतु, इ० पदार्थांनीं घट बसवें म्हणून हालवणें किं० आपटणें इ० क्रियाद्वारा आचक्यानीं विशिष्ट करणें. २ तटकारणें. ३ कापडकन्यानें गिऱ्हाइकास सनंग देत्ये समयीं हें तुला लखलाभ होवो असें म्हणून खाला आपटणें.

हन (सं. वि०) काठी इ० कानें ताडिला तो. २ कोणकानें ठार मारिला किं० मेलाला जो तो.

हततुक (स्त्री. ना.) (प्र०) अजमास.

हतदैव (सं. वि०) दैवहीन.

हतभाग्य (सं. वि०) हतदैव.

हतवीर्य (सं. वि०) ब्याचे अंगीं वीर्य राहिलें नाहीं असा जो मनुष्य, औषध इ० तो. [मिश.

हतासन (न. ना.) (प्र०) निमित्त,

हतियार (न. ना.) (प्र०) हतेर.

हतिवा (पु. ना.) (प्र०) हातशिवा.

हतेर (न. ना.) हत्यार.

हत्ता (पु. ना.) दंड काढत्येसमयीं हानाखालीं धरापाकरितां विटेच्या आकाराचे लांकूड, दगड इ० काचे

- किं० भुइवर आवासारिखे साधन-
भूत जे कोतात ते प्रत्येकीं.
हत्ती (सं. हस्ती) (पु. ना.) सब प-
शूक्ष्मा आकारानें मोठा असो एक
यन्त्रपशू आहे, डगला राजादिक
वाहनकरून बाळगित असतात तो.
२ हस्त म्हणून जें महा नक्षत्र त्यास
म्हणतात.
हत्तीचेंमंडें (न. ना.) मोठेणामुळें
दुर्निर्वह जें काहींएक संसारादि ख-
टलें त्यास म्हणतात.
हत्या (सं. स्त्री. ना.) मनुष्यादिका-
चा जो वध ती आणि तळजन्म जें
पातक ती. २ केवळ मरतुकडा जो
मनुष्यादि त्यास निंदेनें म्हणतात.
हत्यार (न. ना.) शस्त्र.
हत्यारबंद (वि०) ब्याचे जवळ तर-
वार इ० हत्यार आहे असा जो
प्यादा, सार इ० शिफाई तो.
हत्यारा (वि०) ब्यास हत्या घडली
आहे तो, प्रायः समासिं प्रयोग. उ०
बाळहत्यारा, ब्रह्महत्यारा, स्त्रीहत्यारा
इ०.
हदरणें (धा. ना.) एका स्थळीं आ-
घातादि झाल्यामुळें त्याचे आसमंतात्
प्रदेश सुद्धा त्या भूमि इ० कांहीं
कंपविशिष्ट होणें.
हद्द (अर० स्त्री. ना.) सीमा. [२ ही.
हनु (अव्य०) (प्र०) आणि, आणखी
हनुन (सं. न. ना.) तरवार इ०कें.
करून कोणेंक पदार्थ तोडण्याचा
व्यापार तें. २ काठी इ० केंकरून
जें ताडन तें. ३ शस्त्राकेंकरून
कोणेंकास ठार मारण्याचा व्यापार तें.
हनुवटी (स्त्री. ना.) हनुवटी.
हनु (सं. स्त्री. ना.) हनुवटी.
हनुवटी (स्त्री. ना.) खालचे भोंठाचे
खालीं जो उंच अवयव असतो तो.
हसा (फा० पु. ना.) सरकार किं०
सावकार याचें द्यावयाचें जें द्रव्य तें
एकदांच द्यावयास अनुकूल पडत
नाहीं म्हणून थोडथोडें द्यावयास जे
कालावधि नियमिन केले असतात ते
प्रत्येकीं आणि त्या त्या अवधीस द्या-
वयास ठरविला असतो जो द्रव्याश तो.
हस्तेबंदी (फा० स्त्री. ना.) हस्पाचा
जो ठराव केला असतो तो.
हंघरडा (पु. ना.) गाय, बैल इ०
कांचा जो स्वजातीय मोठा शब्द तो.
हंघरणें (धा. ना.) गाय बैल याणीं
स्वजातीय शब्द करणें.
हंवेतुंबे (स्त्री. न. ना.) अरेतुरे.
हंबेलंडी (स्त्री. ना.) काहींएक संकट,
दुखणें इ० कारणांमुळें कोणेंकाचीं
होत्ये जी दुखस्था ती.
हमखास (अर० अव्य०) सर्वत्र प्र-
सिद्धपण. २ खामाखाय.
हमजात (स्त्री. ना.) मनुष्यादिकांची
जी जाति ती.
हमरस्ता (फा० पु. ना.) सर्व ब्या
मार्गानें जात येत असतात असा जो
राजमार्ग तो. [हंवेतुंबे.
हमरातुमरी, हमरीतुमरी (स्त्री. ना.)
हमाल (अर० पु. ना.) गेंठ, बंदर,
इ० कांच्यागायीं, धान्यादिकांचें भोंबें

आपल्या अंगें इकडेचें तिकडे, तिकडेचें इकडे अशा प्रकारें मजुरीनें वाहून उगजीविका करितो जो पुरुष तो. २ मेणा, डोली, इ० वाहणारा जो भोई व्यास क्वचित् म्हणतान.

हमाली (स्त्री. ना.) हमालपणा. २ हमालास द्याकी लागत्ये जी मजुरी ती.

हमी (अर० स्त्री. ना.) देणें, घेणें, इ० व्यवहारीं याणें तुला द्यावयाचें तें न दिल्यास मी जातीनिशीं देईन किं० याणें करावयाचें तें न केल्यास मी खुद्द करानि या प्रकारचें जें आपल्या खातरासाठीं तिसऱ्याचें वचन घेतात ती.

हमेश, हमेश, { (फा० अर्थ०)

हमेशा, हमेशा } नित्यशः.

हय (सं. पु. ना.) घोडा.

हयगई, गय, गयी (स्त्री. ना.) कोणेंक कर्तव्य कार्याविषयीं अगत्य धरून जेव्हाचे तेव्हा करावें तें न करितां आज करूं, उद्यां करूं, एव्हां नाहीं केलें तर काय होतें इ० रूप करितान जी अनादरबुद्ध ती.

हयासयेणें, आणणें (धा. ना.) मट्यास येणें, आणणें.

हयासा (पु. ना.) घोड्याचा तंग आवळणें इ० उपयोगी सुमार बोटभर रुंद आणि दोन तीन हात लांब जी वादी असत्ये तो.

हय्यंगवीन (मं. न. ना.) साजूक लोणी.

हरउपाय (पु. ना.) नानाप्रकारचे अनेक उपाय.

हरएक (वि०) जो जो कोणी तो तो.

हरकत (अर० स्त्री. ना.) देणें, घेणें,

चाकरी, इ० व्यवहारीं चालण्याची जी सरळ रीति ती सोडून विरुद्ध रीतिनें जें प्रतिकूल वर्तन ती. २ होणारे कार्यास प्रतिकूल वर्तनानें कोणी करितो जें विघ्न तो.

हरकसबी (वि०) अनेक प्रकारचीं कसवें व्याचे अंगीं आहेत तो.

२ हरकामी प्रथमाथीं.

हरकाम (न. ना.) प्रसंगवशात् उपस्थित होणारें काम तें.

हरकामी (पु. ना.) जें पडेल तें काम करावें अशे बोलीनें ठेवितात जी मनुष्य तो. २ (वि०) जें म्हटलें तें काम व्याचे अंगीं आहे असा जो मनुष्य तो भागि अनेक कामांवर उपयोगी पडायजोगा जो दास्त, वरख, पात्र, इ० पदार्थ तो.

हरकारा (फा० पु. ना.) क्वचित् स्थळीं कागद, निरोप, इ० पोहोंचवावा किं० कोणकास बोलावून आणविं, कोणकास काहीं गोष्टीविषयीं तकीद करावी, इ० कामावर ठेवलेला जो राजा, सरदार, इ० कागशीं सेवक, मनुष्य असतो, व्याचे हातीं गोंडा लाविलेली काठी असत्ये तो.

हरकी (सं. हर्ष) (स्त्री. ना.) वादी किं० प्रतिवादी यांतून व्याचा वाद खरा होतो तो आपणास हर्ष झाल्यामुळें जें सरकारास काहीं द्रव्य देतो ती. २ हरवलेली वस्त सारडली किं० मोठा काहीं लाभ झाला, इ० कारणानें आपणास हर्ष झाला असतां हरवलेली वस्त देणारा किं० व्यापासून लाभ होतो तसंबंधी चा-

कर माणसें, इ० किं० आपले इष्ट मित्र, इ० त्यास जे काहीं द्रव्यादि देतात ती.

हरकोणी (वि०) भलता कोणी.

हरघडी (अव्य०) वारंवार.

हरजिन्नस (पु. ना.) अनेक प्रकारचा जिन्नस तो.

हरण (सं. अप. पु. न. ना.) हरिण, २ हरणी. ३ ऐरण. ४ (न. सं.) कोणिकाचे द्रव्याचा जो अपहार ते. ५ कोणिक अभिकरणापासून कोणिक अर्थ नेण्याचा व्यापार ते.

हरणकाळजी (स्त्री. ना.) कोणिक वस्तु गेली, हरवली असता तद्विषयीची जी काळजी ती. २ (वि०) तशी काळजी ब्यास असा जो तो.

हरणें (धा. ना.) कोणिकाचे द्रव्यादिकांचा अपहार करणें किं० पाप, दुःख, संकट, इ० कांचा परिहार करणें. ३ वाढयुद्धादि व्यापारीं ती ती आपली शक्ति दुसऱ्यावर चालवावी अशे इच्छेनें प्रवृत्त असतो जो कर्त्ता त्यानें ती शक्ति चालेनाशी झाल्यामुळे थरुणें. ४ दूनादि व्यवहारीं पणास मांडलेले जे द्रव्यादि ते आपण जिंकणें. मी हरलों झ० दुसऱ्यानें जिंकल्यामुळे हारीनें विशिष्ट झालों.

हरतऱ्हा (स्त्री. ना.) अनेक तऱ्हा.

हरताळ (पु. ना.) हरिताळ. पेंठ, बाजार, इ० कांत हरताळ पाडणें म्ह० सरकारी उपद्रव इ० काहीं कारणामुळे वाणी इ० उदम्यानी

आपलाली दुकान लावून व्यवहार बंद करणें. कोणिक पदार्थाची हरताळ पडणें म्ह० तो तो पदार्थ काहीं कारणांमुळे दुर्मिळ होणें.

हरदम (फा० वि०) सोदा.

हरदू (फा० वि०) दोघेजण.

हरद्र (न. ना.) हार्द.

हरपणें (धा. ना.) कोणिक अर्थानें

आपल्यापासून पननादि कारणानें विरुद्ध होऊन अज्ञात ठिकाणी लागणें.

हरप्रयत्न, प्रेतन (पु. ना.) कोणिक कार्याविषयीं अनेक प्रकारचे प्रयत्न ते.

हरंबळणें (धा. ना.) (प्र०) तळमळणें.

हरभास (फा० वि०) अष्टपैलू जो मनुष्य तो. २ हरजिनशी. [युक्ति.

हरयुक्ति (स्त्री. ना.) नानाप्रकारच्या

हरवखूत (अव्य०) हरघडी.

हरवणें (धा. ना.) द्रव्य, वतन, प्र-

तिष्ठा इ० आपल्यापाशीं असतें जे काहीं एक तें; दूत खेळणें, अनवधानतेमुळे भलतेथें विसरणे इ० कोणिक कारणानें गमावणें. २ वाद, युद्ध इ० कांत प्रतिपक्षांजो कोणी तो हरे असा करणें.

हरहुनर, हुन्नर (पु. न. ना.) (फा०)

नानाप्रकारचे जे हुन्नर ते.

हरळ (पु. ना.) वाग्या, मिरचा इ०

कोचे रोप लावण्याकरितां किं० काहीं अन्य कार्यार्थ चरासारखी ला-

वट खऱ्ही करितात ती. २ (न.)

वारीक रेंतीसारखा खडा डोळ्यांत जातो त्यास म्हणतात. [जाति आहे.

हरळी (स्त्री. ना.) तृणामध्ये एक

- हरळीचीमुळी (स्त्री. ना.) मुळासकट होऊन अंतःकरणाचा जो प्रकृति-
ही हरळी उघडली असता तिचा बी- पणा तो.
- अभून मूलांश यत्किंचित् तरी भुईत हर्षवायु (सं. पु. ना.) अतिशयित
असनो तद्वत् एकाएकी नाहीसा व्हा- द्रव्यादि लाभामुळे हर्ष होऊन जो
वयाचा नाही असा जो कोणक स्थ- वायु होतो तो.
- ळचा वननदार किं० वननदारपणा हर्षामर्ष (सं. पु. ना.) कोणक कार-
णास प्रसंगविशेषी म्हणतात. णासव होतो जो परसराचा अरेतुरे,
हराम (अर० वि०) लबाडी, लचा- गालिप्रदान इ० रूप व्यापार तो.
- डो, फंद, फितूर इ० लोकशास्त्रविरुद्ध २ (प्र०) हर्ष आणि क्रोध तो.
- जें अन्याय कर्म किं० तादृश कर्म हल (सं. पु. ना.) नागर.
- करणारा जो मनुष्य तो.
- हरामजादा (फा० वि०) हराम. हलक, हलक (अर० वि०) दुखणें,
२ दुसऱ्यास ठकवावें, आपण एका- श्रम इ० कारणांमुळे जो निःशक्त
एकी ठकूं नये असा धूर्त जो मनु- झाला तो व त्याची प्रकृति इ० तो.
- ष्यादि तो. २ गाणाराचे गळ्यांत जी फिरक
असते ती.
- हरामी (अर० वि०) हरामजादा. हलकलणें (भा. ना.) दंगा, धोपा,
२ (स्त्री. ना.) हरामपणा. [हानि. अग्न्युत्तान इ० भयजनक कारणां-
हराश, ष, स (सं. हास) (पु. ना.) मुळे देश, ग्राम, जनसमुदाय इ०
हरिख (पु. ना.) (प्र०) हर्ष. [रणें. कार्नी गडबडणें.
- हरितणें (भा. ना.) (प्र०) हरण क- हलका (वि०) जड नव्हे जो अर्थ तो.
- हारिदास (सं. पु. ना.) ईश्वरापुढे २ ज्यामध्ये वेगादिजन्य बळ किं०
वीणा घेऊन उभानीं जो ईश्वराच्या प्रमाण न्यून असा जो द्रव्यक्रियादि-
किं० तद्वत्ताच्या गुणांचें कीर्तन क- रूप कोणक अर्थ तो. ३ (पु. ना.)
रत असतो तो. सौपाळा, पाळणा इ० कांच्या दोऱ्या
इ० अडकवायाचे उपयोगी जे लो-
खंडाचे दशांकाकार आकडे करि-
तात ते प्रत्येकीं. [हेणें.
- हरीख (प. ना.) हर्ष. हलकावणें (भा. ना.) हलकें करणें,
हरीप, फ (अर० पु. ना.) शौर्यादि हलवा (अर० पु. ना.) वर थोडा
गुणानीं कोणकाचें दमन करण्यास थोडा साखरेचा पीक घालून हलवून
जो समथ तो. अभिसंयोगानें त्या साखरेचा वरती
हर्ष, कृष (पु. ना.) (प्र०) हर्ष. काढा उभा राही असे सिद्ध केलेले
हर्ष (सं. अर० पु. ना.) हर्ष. जे तीळ, वेलदोऱ्यांचे दाणे, लवंगा
हर्ष (सं. पु. ना.) इष्टलाभ किं० अनिष्टाचा नाश. झाल्यामुळे सुख

इ० पदार्थ तो. २ मिठाईसारखा एक पदार्थ आहे. ३ मत्स्यान एक जाति आहे.

हलवाई (पु. ना.) पेढे, बरफी, गांवा, हलवा इ० मिठाई आपण करून विकारी अशा व्यापारावर उपजीवन करितो तो.

हलाकी, खी (अर० स्त्री. ना.) उपास, दुखणें इ० कारणामुळे जो हलकपणा पेतो ती. २ खर्चवेचाची ओढ असल्यामुळे जी संकटावस्था होत्ये ती.

हलाल (अर० वि०) ग्रहण करणें, भाक्षिणें इ० विषयीं विहित जो कोणिक अर्थ तो. हलाल करणें म्ह० यान शारल्लेकनिधीनें बकरा, कोंबडा इ० कांस संस्कारपूर्वक मारणें. २ हयगय, कष्ट इ० न करिता शरीरास कष्ट देऊन करितात जें सेवादिरूप काम त्याचें कि० नादृश्य कष्ट करून संपादिलेले जें द्रव्यादि त्याचें वि०.

हलासिणें (भा. ना.) (घं०) हाणणें. हलेणें (भा. ना.) (घं०) बडविणें. २ मारणें.

हल्या (पु. ना.) रेडा.

हल्लर (पु. ना.) (घं०) गान, गाणें.

हल्ला (अर० पु. ना.) शत्रु, किल्ला इ० जिंकून आपलास करायकरितां सेना, सैनिक इ० कांहीं आवेशपूर्वक त्यावर एकदम चालून जाण्याचा व्यापार तो. २ कांहीएक कार्यावर आवेशपूर्वक झटण्याचा व्यापार तो. हल्लीं (अर० अर०) प्रस्तुतकारी.

हवई (फा० स्त्री. ना.) मोठी खी चंद्रजोन ती.

हवन (सं. न. ना.) देवतोद्देशानें भात तूप इ० पदार्थ अग्नीत टाकण्याचा व्यापार तें.

हवलदील (अर० वि०) अकस्मात् कांहीं मोठें संकट प्राप्त झालें कि० कांहीं मोठी हानि झाली इ० कारणामुळे घाबरे व्हावें, कांहींच सुच नये, चित्त व्यग्र व्हावें, भात व्हावें एतदवस्थापन्न झाला जो तो.

हवळा (पु. मा.) हुळा.

हवा (अर० स्त्री. ना.) वायुनामक पंचभूतांतल भूत ती. पर्जन्य, धुकें, थंडी, उष्ण, वाऱ्याचा अतिशय कि० स्वभावा इ० भेदकनिमित्तानें भिन्न भिन्न होत्ये जी दिकालावस्था ती.

हवाई (स्त्री. ना.) हाई.

हवाल (अर० पु. स्त्री. ना.) देश, ग्राम, मनुष्य इ० कांची बरी वाईट जी स्थिति तो. ती.

हवाला (अर० पु. ना.) आपण सरकार सावकार इ० कांचें द्यावयाचें जें द्रव्यादिक कि० कोणकाचें करायाचें जें कांहीं काम तें आपल्यावरचें दुसऱ्या कोणकानें द्यावें, करावें, झणत त्यास मान्य करून द्यावियाचा अधिकार जो ब्याकडे देतात तो. २ हवालदाराचा अधिकार तो.

हवावे, वावा (स्त्री. ना.) (घं०) शोभा.

हवावी (स्त्री. ना.) डोंगर इ० कांवर चढणें कि० भाषणें इ० कारणांनीं श्रम झाल्यामुळे जो लागतो दम तो.

हवाशिर (वि०) गुप्तादिकांचा सुगंध,
भ्रमर, कोकिल इ० संबंधी मंजुच
मंजुच शब्द, शीतल मंद असा सु-
खकर वायु इ० योगानें रमणीय जें
बाग, वाडा, ग्राम इ० स्थळ तो.

हवि (सं. न. ना.) हवनोपयोगी जें
पूतादि द्रव्य तें.

हवेली (अर० स्त्री. ना.) दुमजला
तिमजला असें मोठें जें उंच गृह तो.
२ एका प्रांतात अनेक कसवे किं०
गांव असतात त्यामध्ये ज्याचे नावानें
प्रांत प्रसिद्ध असतो तो कसवा किं०
गांव तो. [जें पूतादिक तें.

हव्य (सं. न. ना.) होमाकरिता घेतलें
हव्यकव्य (सं. न. ना.) होमहवन,
श्राद्धपक्ष इ० कर्म तें.

हव्यवाद (सं. पु. ना.) अग्नि.

हव्यास (अर० पु. ना.) कोणेक
गोष्टीविषयीं अनेक प्रकारचे उद्योग
करावे, तें तें कार्य सिद्ध करावें अ-
सा असतो कोणकास छंद तो.
२ (प्र०) इच्छा.

हैशील, हशील (अर० न. पु. ना.)
ग्राम, देश, जकात इ० संबंधी सर-
कार इ० कांस द्यावें लागतें जें देय
तें. तो. २ लेख, भाषण इ० कौतील
जें तात्पर्य तें.

हंस (सं. पु. ना.) एक पक्षी आहे.
२ सूर्य, विष्णु, शिव यांचें नांव आहे.
३ सन्यासात एक भेद आहे. ४ (प्र०)
सद्गुरूस भणतात.

हंसडणें (धा. ना.) हालवणें, ओ-
डणें इ० क्रियांनीं, काहीएक पदार्थ

आवक्यानें युक्त करणें. २ युक्ति
प्रयुक्तीनें कोणकापासून द्रव्या-
काढणें. कोणकास शिष्या इ० हंस
उणें म्ह० देणें.

हंसणें-हसणें (धा. ना.) कोणकाने
हास्यविशिष्ट हेंणें. कोणकानें को-
णकास हंसणें म्ह० त्याचें वाईट कर्म
पाहून त्यास खोड्या, नावें इ० ठेवणें
हसबी (स्त्री. ना.) रूपये इ० भरून
घोड्यावर घालून न्यावयाचे उपयोगी
पडशीसारखी लहान एक पिशवी
आहे ती.

हंसू, हसू (न. ना.) हंसें.

हंस, हस (न. ना.) विस्मय, आनंद
इ० अंतःकरणात झाल्यामुळें, किं०
शरीरास गुदगुली इ० झाल्यामुळें
अंतःकरण विकसित होऊन मुखाचा
विकास व्हावा असा जो विकारविशेष
होतो तें. २ उपहास.

हस्त (सं. पु. ना.) जेणेंकरून पदा-
यांचें दान, ग्रहण इ० घडतें असें
मनुष्यादि जीवांस कर्माद्रिय आहे त-
द्रूप जे शरीरास दोन अवयव अस-
तात ते प्रत्येकीं. २ वर पाखाडी इ०
टोकायाकरिता खांबणीचे टोकास जो
लोकडाचा चापट तुकडा बसवितात
तो. ३ हत्तीची सोड तो. ४ चोवीस
अंगुळेरूप प्रमाण तो.

हस्तकौशल (सं. न. ना.) चित्रले-
खनादि काहीएक कार्य करण्याविषयीं
हस्ताच्या ठायीं असतें जें कौशल तें.

हस्तकौशल्य (न. ना.) हस्तकौशल.

हस्तक्रिया (सं. स्त्री. ना.) अनुष्ठान,

- प्रसंग, रसायण इ० कोणिक विषयींची हातानें करायाची क्रिया ती, हातगुण. हलका.
- हस्तगत (सं. वि०) कोणिकाचे स्वाधीन झाला जो कोणिक अर्थ तो.
- हस्तदोष (सं. पु. ना.) लेखामध्ये अशुद्ध कि० चुकी पक्षव्यास कारणीभूत जो लेखकाचे हाताचा दुर्गुण तो आणि तेणेंकरून लेखांत पडतें जें अशुद्ध कि० चुकी ती.
- हस्तमात्रा (स्त्री. ना.) (प्र०) हातामध्ये घालायाची कडीं तोडे इ० भूषणें तीं प्रत्येकीं.
- हस्तलाघव (सं. न. ना.) हस्तकौशल.
- हस्ताक्षर (सं. न. ना.) व्याचे हाताचें लिहिलें जें अक्षर तें त्याचें.
- हस्तिदंत (सं. पु. ना.) हत्तीचा काढलेला जो दांत तो.
- हस्ती (सं. पु. ना.) हत्ती.
- हस्ते (अव्य०) हातानें देणें, घेणें, इ० व्यवहारांत रूपये इ० द्रव्य जो साक्षात् आपण देतो कि० आपले पदरीं घेऊन जातो त्याचें नांव एतच्छब्दपूर्वक लेखांत लिहितात.
- हस्तेपरहस्ते (सं. अव्य०) स्वतः आपण कि० दुसऱ्याकडून कोणिकाचें कार्य करणें इ० काचें वि०.
- हळदकुंकू (न. ना.) चैत्रमासी कि० नवरात्रादि उत्साहांत सुवासिनी स्त्रियांस हळद आणि कुंकू इ० देण्याचा जो समारंभ करितात तें.
- हळवट (वि०) हळवा आणि महान् झा व्या दोन कोटीं त्यांत हळवा या
- कोटित गणायाचा जो तो. २ (प्र०) हलका.
- हळहळ (स्त्री. ना.) काहीं वस्तु हरवणें इ० कारणांनं जी अंतःकरणास दुःखावस्था प्राप्त होत्ये ती.
- हळाळ (न. ना.) हालाहल.
- हळवट (वि०) (प्र०) हलका.
- हळूवार (वि०) (प्र०) अरुवार.
- हळूवारपण (न. ना.) (प्र०) मऊपणा.
- हळू (अव्य०) हलकपानें. (वि०) हलका.
- हळूहळू (अव्य०) मंदमंदपणें.
- हा (वि०) सन्निहित जो कोणिक अर्थ त्याचें परामर्शक हें सर्वनाम. २ कालकृत विलंबाचे अभावद्योतनार्थ अर्थाचें वर्तमानक्षणिक जें रूप त्या रूपेंकरून कोणिक क्रियेच्याठायी अन्वय विवक्षित असता त्या अर्थाचें परामर्शक हें सर्वनाम. ३ तुम्हीं पुढें चला, हा मी मागून येतो. ३ (अव्य०) हत्त. ४ (प्र०) हायहाय.
- हाँ (अव्य०) कोणिकांनं काहीं एक गोष्ट सांगितली असता ती आपण ऐकिली कि० अंगीकारिली म्हणून जें उत्तर द्यावयाचें त्या स्थानां याचा प्रयोग करितात. २ कोणिक गोष्टीविषयीं मनांत समजून पडली कि० कोणिक गोष्ट आठवली असता जें समाधान होतें त्याचा हा उद्गार आहे. ३ कोणिकास कोणिक गोष्टीविषयीं हशारा करायाचा असता कि० दटावायाचें असता याचा प्रयोग करितात.
- हाक (स्त्री. ना.) दूरस्थित मनुष्यादि-कानें स्वस्वमीप

त्यातें उद्देशून करितात जो शब्दप्रयोग तो व ती ऐकून त्याणें दिलें जें भो, आलों इ०रूप प्रत्युत्तर तो. २ हाकाटी. ३ किंमत इ० हाकण्याविषयीचा अतिशयोक्ति दिसायाजोगा जो शब्द तो. ४ हाक ऐकूं जायाजोगें जें मार्गप्रमाण तो. कोणेंक काम हाका मारणें म्ह० दुर्दशारूप परिणामास पावणें. कोणेंकानें हाका मारणें म्ह० करीत असलेल्या उद्योगाची निष्फलत्वरूप दशा जो तीतें पावणें. कोणेंकानें कोणेंकाचे नावें हाका मारणें म्ह० त्याचे नावें चडफडणें.

हाँकणें, हाकणें (धा. ना.) तोंडानें शब्द, काठीनें प्रहार इ० द्वारा अधिष्ठित श्थळ सोडून लवकर जावे असें वाटायाजोगा लागतो जो नेट तद्विशिष्ट पशुपथ्यादिकास करणे. २ संसार इ० खटले कसेंकरून चालविणें. किंमत, बानमी, गप्प, इ० हाकणें म्ह० अतिशयोक्ति दिसायाजोगें सांगणें. [कणें.

हाकलणें, हाँकलणें (धा. ना.) हा. हाकाटणें (धा. ना.) बोभाटणें.

२ काहींएक कार्यार्थ प्रायः अनेकास हाकानीं अभिसंबद्ध करणें.

हाकाटा (पु. ना.) अनेक हाकांचा जो गलबा तो. २ बोभाटा.

हाकारणें (धा. ना.) शीड उभारून गलबत चालू करणें. २ कोणेंकास हाकाटणें. [[प्र०) दोंडी.

हाकारा (पु. ना.) हाकाटा. २ (पु. ना.) हाकाहाक (स्त्री, ना.) याणें त्याला

हाक मारावी, त्याणें याला हाक मारावी अशा अनेक व्या हाका होतात तो. २ रडारड. ३ काहींएक पदार्थ सरत्यामुळें किं० असून न मिळाल्यामुळें व्याकरितां सर्वानी हाका माराव्या अज्ञी जो अवस्था ती.

हाकीम (अर० पु. ना.) ग्राम देश इ० कांवर हुकूम करण्याचा अधिकारी जो राजा, मोकाशी, किं० मामलतदार इ० धनी तो.

हाँजी (अव्य०) कोणी आपणाशीं बोलूं लागलें असतां त्यास विनयानें उत्तर देण्याचे प्रसंगी याचा उच्चार करितात. २ कोणेंकानें कोणेंकापाशी हाजी हाजी करणें, झणणें म्ह० स्वकार्यार्थ म्हणेल त्यास अनुमोदन देणें इ० द्वारा आर्जव करीत असणें.

हाट (पु. ना.) (प्र०) बाजार.

हाटकरस (पु. ना.) (प्र०) शाई.

हाठावोवरी (अव्य०) (प्र०) येथपर्यंत.

हाड (न. ना.) अस्थि. कोणेंकाचा हाडें भाजणें, शेकणें, उजवणें म्ह० कमेडी करून लग्नसंस्कार केलासा करणें. हाडाची काडें किं० माण करणें म्ह० कोणेंक गोष्टीचे सिद्ध्यर्थ देह झिजे असा श्रम करणें. कोणेंकाची हाडे निघणे म्ह० त्याणें अति कुश होणे. २ कोणेंकाची हाडें मोडणें, घुसळणें, खिळखिळीं करणें म्ह० त्यास अतिशयित श्रम, दुःख देऊन बेजार करणे [अर्कद्वेष तें.

हाडवैर (न. ना.) परस्परांचा जो हाणणें (धा. ना.) काठी इ० काळी

ताडणें. २ तरवार इ० शस्त्रांन को-
णेकास साफ नोडणें.

हाणमार,णमारी,णामारी (स्त्री.ना.)

मनुष्यादिकांनीं एकमेकास किं० को-
णेकानें कोणेकास हाणावें,मारावें इ०

रूप जो व्यापार तो. [आंवड.

हाणावन, वनी (स्त्री. ना.) (घं०)

हात (सं. अप. पु. ना.) हस्तप्रथम-

चतुर्थार्थी. २ गृहादि कोणेक पश-

र्थाच्या वामदक्षिण ड्या बाजू त्या प्र-

त्येकीं. ३ कार्यमात्रविषयीं साभनभूत

कोणेक कर्त्याचे भागचे जी कर्तृत्व-

शक्ति तो त्या कर्त्याचा. उ० अपरा-

धावाचून शिषी देणें माझे हातानें

घडणार नाही, माझा हात चालिल

नेव्हां मी तुझे रूपये देईन. इ०.

कोणेक कर्मास हात घालणें म्ह० क-

रायाकरितां अंगीकारणें. कोणेकाने

कोणेकास हात देणें म्ह० उठावणी-

विषयीं आश्रयभूत होणें. कोणेकाचा

हात चेंवणें, दावणें म्ह० त्याणें स्व-

कार्याविषयीं अनुकूल व्हांवें ह्मणून

त्यास गुप्तस्वरूपें द्रव्यादि देणें. कोणे-

कानें हात ठेकणें म्ह० मदद्यास घेणें.

हात धुऊन पाठीस लागणें म्ह० को-

णेकाचा नाश करण्याविषयीं. ५।प्रह-

पूर्वक प्रवृत्त होणें. कोणेकानें कोणे-

काचे हातावर हात देऊन किं०

मारून पळणें, जाणें, म्ह० देखत

देखत जाणें. कोणेकानें हातावर

शीर घेऊन असणें म्ह० मी मरेन

हें भय न बाळगितां युद्धादि साहस

कर्माविषयीं सिद्ध असणें. कोणेकानें

हात पाय चोळणें म्ह० चरफळणें.

गर्भिणीनें हातीं पायीं सुटणें म्ह०

प्रसूत होऊन तिची सुटका होणें.

कोणी कोणाचे हातीं पायीं लागणें

म्ह० केवळ दैन्यानें त्याचें,भारजव

करणें. कोणेकास किं० कोणेक कां-

र्यास हात लावणें म्ह० सहाय होणें.

कोणेकानें हात पाय गाळणें म्ह०

भयादि कारणांन कोणेक कर्माविषयीं

धरिलेला उन्साह तो सोडून माघार

घेणें कोणेक पुरुषाचे दोन हातांचे

च्यार हात होणें म्ह० बायको मिळणें.

कोणेकानें कोणेकास हात दाखविणें

म्ह० त्याचे मनांत वचक राहाणजो-

गी काहीं शिक्षा करणें. त्याचा हात

कोण धरणार आहे म्ह० कोणेक क-

र्मविषयीं त्याची वरोवरी किं० त्या-

वर चढ कोण करणारा आहे. कोणेक

स्त्रीनें कोणेकाचा हात धरून जाणें

म्ह० त्याचें घर निघणें. कोणेकानें

कोणेकास हातीं धरणें म्ह० त्याचें

ऊर्जित करण्याविषयीं अभिमान ध-

रून अंगीकारण इ०.

हातउसगा, उसना (वि०) लवकर

परत करायचा ह्मणून लेखपस न

करितां उसणा देतात घेतात जी पैसा

रुपया इ० तो.

हातखेडा (वि०) अति अभ्यासामुळे

प्रसर्गी पांढेजे तशी प्रयुक्त करण्या-

विषयीं स्वाधीन असत्ये जी कोणेक

विद्या किं० कला तो.

हातगुण (पु. ना.) कोणेकानें हातांत

धरिलें जें काहीं एक काम किं०

हाताखालीं धरिला जो शिष्य इ०

त्याचें वरें किं० वाईट होण्याविषयीं

निमित्तवैकरून मानितात जो त्या
हानी धरणाराचा प्रारब्धयोग तो.
हातघाई (स्त्री. ना.) मंदमंदपणें चा-
लत असतें जें वायुवादनदि कोणेंक
कर्म त्याविषयी आवेशादि कारणा-
मुळें तो मंदपणा सुटून होत्ये जी घाई
ती. कोणेंकानें हातघाईवर येणें म्ह०
मारामारीवर येणें.

हातचलाखी (स्त्री. ना.) दुसऱ्याला
ठकविण्याविषयी गारुडी, सराफ,
वाणी इ० कांचे हातान, पदार्थ प्रथम
घेतो केव्हा, टाकतो केव्हा, दुसरा ब-
दलतो केव्हा इ० कर्म न समजा-
याजोगें असतें जें कसब ती.

हातचा (वि०) हातातला जो तो
२ जो व्याणें आपले हातानें निर्मि-
लेला कि० मिळविलेला जो अर्थ तो.
३ अंकाची मिळवणी इ० प्रसंगां
व्या स्थानींचा त्या स्थानीं मांडून
कि० मिळवून त्याचे पुढले स्थानीं
मिळवायाचा जो अंक राहतो तो.

हातणें (धा. ना.) (घं०) हातानें
सारविणें.

हाततुक (स्त्री. ना.) (घं०) अटकळ.

हातपा (पु. ना.) आंगरखा, चोळी,
इ० कांची वाही तो.

हातपिटी (स्त्री. ना.) कलहप्रसंगां
परस्परांची जी हातानीं मारामास्ती;
हातफळी (अव्य०) (घं०) हातोपातीं.
हातरू (न. ना.) निंदेनें इत्तीसच
म्हणतात.

हातवटी (स्त्री. ना.) भाषणादि को-
णेंक व्यवहार करण्याविषयीं कां

करून जे भिन्न भिन्न कृतिप्रकार
असतात ते प्रत्येकीं.

हातवसणें (धा. ना.) (घं०) इशतगत
करणें.

हातवसी (स्त्री. ना.) (घं०) हात
उगारण्याचा व्यापार ती.

हातवळा (पु. ना.) लेखनादि को-
णेंक कर्माचा अभ्यास झाल्यामुळें
तद्विषयीं हाताचे ठायीं येत्ये जी प्रवी-
णता ती.

हातवा (स्त्री. ना.) (घं०) काडवान.

हातानिराळा (वि०) व्याविषयींचा
कर्तव्यांश किमपि राहिला नाहीं, अ-
तएव व्याला हात लावावा न लागे
असा सिद्ध झाला जो गुहादि अर्थ
तो. २ (अव्य०) जेथें मनुष्याचे
हाताची वहिवाट नसत्ये अशा स्थळीं,
एकीकडे.

हाताफळी (स्त्री. ना.) परस्परांची
हात धरून जी झोंबी ती.

हातावेगळा (वि०) हातानिराळा.

हातासरसा (अव्य०) कोणेंक कार्य
करण्याविषयीं हाताचे ठायीं धरिला
जो वेग त्याच वेगानें काहींएक इतर
कार्य करण्याचें वि०.

हाताळ (वि०) कोणेंकाची वस्त हातीं
लागली असतां चोरण्याचा स्वभाव
व्याचा तो.

हाताळणें (धा. ना.) फलादि पदार्थ
हातानें चोळवटणें. २ कोणेंकाची
वस्तु हाताळ मनुष्यानें चोरणें.

हातिघें (धा. ना.) (घं०) मारणें.

हातिवा (पु. ना.) (प्र०) हातीत घेतलेला दिवा. [तळीचा भावळा.

हातींचामळ (पु. ना.) (प्र०) कर-
हातेर (न. ना.) हतेर. २ कुळास
ग्रामसंबंधी जे पाटील इ० अधिकारी,
त्यांचे शेत जखणें इ० काम
करणाविषयी करावी लागण्ये जी
बिगार ते.

हातोटी (स्त्री. ना.) हातवटी.

हातोपात, पाती (अव्य०) काहीएक
ओझें वहायाचें असता एकानें दुस-
ऱ्याचे हातीं, दुसऱ्यानें तिसऱ्याचे हातीं
अशा प्रकारे नेणें, वाहणें इ० कांचे
वि०.

हातोफळी (स्त्री. ना.) हाताफळी
२ (प्र०) (अव्य०) हातोराती.

हातोहात, हातोहाती (अव्य०) हा-
तचे हातीं कि० वरचेवर हा हा म्ह-
णता. [अभिप्राय.

हादंशु (पु. ना.) (प्र०) मनातील
हानि (सं. स्त्री. ना.) नाश.

हामी (स्त्री. ना.) हमी.

हाय (अव्य०) खाज, संताप इ० जन्य
जे अंगीं दुःख असते त्याचा खाज-
विणें, वारा घेणें इ० संबंधानें प्रती-
कार होऊं लागला म्हणजे जो सुखा-
नुभव होतो त्याचा उद्गार. २ श-
रीरास कि० अंतःकरणास काहीं
दुःखवेदना झाली असता त्या दुःखा-
चा हा उद्गार आहे.

हायन (सं. न. ना.) वर्ष.

हायहाय (अव्य०) काहीएक झालेलें
पाहिलें असता कि० ऐकिलें असता

कि० मनात आलें असता हा उद्गार
निघतो.

हार (सं. पु. ना.) रत्नें, पुष्पें इ०
कांची गळ्यात घालाणकरिता जी
माला करितात ती. २ भाजक.
३ (स्त्री. ना.) एका शेजानें लागत
गेलेली जी अनेक पदार्थांची पंक्ति
ती. ४ युद्ध, वाद, खेळ इ० कांचे-
ठायीं येतो जो पराजयपणा ती.
कोणेंकानें हार जाणें म्ह० जिंकला-
जाणें.

हारजीत (स्त्री. ना.) हारणें किंवा
जितणें यांचा जो व्यापार ती.

हारणें (धा. ना.) हरणें.

हारमोहरे, मोहरेस (अव्य०) को-
णेकाचे समोरचे कि० आजूबाजूचे
प्रदेशां. [तील जो अभिप्राय ते.

हार्द (सं. म. ना.) कोणेकाने आ-
हार्द्र (न. ना.) हार्द.

हाल (अर० पु. ना.) आपदा.
२ (अव्य०) हल्लीं. [हाल ती.

हालअपेष्टा (स्त्री. ना.) नानाप्रकारचे
हालचाल (स्त्री. ना.) बळवळ.

हालणें (धा. ना.) कोणेक पदार्थानें
आधाराशीं एके विभागेकरून सं-
वद्ध असून इतर विभागीं इतस्ततः
चलित होणें. २ अधिष्ठित आभारा-
पांसून कोणेक अर्थानें इतस्ततः च-
लित होणें. ३ हलकलणें.

हालमस्त (अर० फा० ति०) दारि-
द्र्यमरुत आपत्ति असूनही व्याचे
अंगीं ताढा बहुत असतो असा जो
मनुष्य तो.

हालाहल (सं. न. ना.) देवदेव्यानीं
पूर्वी समुद्रमंथन केलें तेन्ही त्यापा-
सून उत्पन्न झाले जें विष तें. २ स-
पौदिकाच उग्र जें विष त्यास झणतात.

हालीमाजी (अर० स्त्री. ना.) रा-
जादिकाचे कारकीर्दीच होतें नवे
जुनें ती. [तचेहातीं.

हालोहाल, हालोहाल (अथ०) हा-
हाव (सं. पु. ना.) शृंगाररसाचा
आवेश भर्गी आत्मामुळे ज्या चेष्टा
होतात तें. २ (प्रं० स्त्री. ना.) इच्छा,
आशा.

हाँव (स्त्री. ना.) हवावी. २ खर्च-
वेच करण्याविषयीं कोणकास असतो
दम ती.

हावभाव (सं. पु. ना.) अभिनय
आणि तेणेंकरून व्यंजित होतात जे
रसाचे भाव तें.

हावरा (वि०) कितीही मिळालें तथापि
आणखी हवेंच असें इच्छिण्याचा
स्वभाव व्याचा तो. २ (पु. ना.)
पादरा जो तीळ तो.

हावाव (स्त्री. ना.) (प्रं०) शोभा.

हास्य (सं. न. ना.) हँस. २ एतद्रूपच
नवरसांतील एक रस आहे. ३ मु-
खविकास व्हायाजोगा जो कोणका-
चे भंगीं विकारविशेष होतो तें.
४ उपहास.

हास्यमुख, वदन (सं. वि०) ज्याचें
मुख निरंतर हास्ययुक्त असतें असा
जो तो किं० काहीं कारणानें हास्य-
युक्त झालें मुख व्याचें तो.

हौहौ (अथ०) काहींएक कार्याविषयीं

प्रवृत्त जो कोणी त्याला मागे सर
असें जें म्हणायच त्या अर्थाचें द्योत-
क हें अव्यय.

हाहाकार (सं. पु. ना.) काहीं महा-
संकट प्राप्त झाल्यामुळे किं० शोका-
दि कारणांमुळे हा असा दुःखो-
द्गाररूप शब्द करितात तो. काहीं-
एक पदाचा हाहाकार होणें, पडणें,
झ० तो तो पदार्थ दुर्मेल झाल्यामु-
ळे हाकाटा पडणें.

हाहाःकार (पु. ना.) हाहाकार.

हौहूँ (न. ना.) कोणकांनें भय मानवें
किं० कर्तव्य कार्य करीतें यथास्थित
करवें किं० मी जागृत आहे असा-
वध नाही इ० जाणावें इ० कासाठीं
थोडा बहुत जो शब्दव्यापारादि
व्यापार तें.

हाळ (स्त्री. पु. ना.) अनेक गुरांनीं
पाणी प्यावे याकरितां चृना, दगड,
इ०कांनीं बांधून करितात जा लांबट
टांकी ती. ती.

हाकमत (अर० स्त्री. ना) युक्ति.

हिंगुरडें (न. ना.) शरीरावर काहीं
क्षत झालें असतां हिंग खाल्ला किं०
क्षतास हिंगाचा रस झाला झणजे
त्या क्षताचे जागीं जो मांसग्रंथि हो-
तो तो.

हिंगूळ (पु. ना.) पारा आणि गंधक
यांचा एक राधा आहे, याचा रंग
तोंबडा असतो.

हिंगो (पु. ना.) दाखविणें धातूचे
योगीं प्रयोग. कोणकास इला दाख-
वून फसविण्याचा व्यापार तो.

हिजडा (पु. ना.) पुरुषवेषभारी
नपुंसक तो. २ वीभत्स भाषण कर-
णारा निलडत असा जो मनुष्य त्यास
आरोपाने म्हणतात.

हिडणे (धा ना.) मनुष्यादिकांनी
इकडून तिकडे, तिकडून इकडे अशा
रीतीने फिरण

हिडीस (वि०) ओंगळ. २ (न. ना.)
केरकचरा, मलमूत्र इ० जी कोणेक
स्थळी घाण पडली असत्ये ते.

हिणकट (वि०) हिणकस जे रूपे इ०
तो आणि त्याचा केलेला पदार्थ ता.

हिणकस (वि०) अन्य धातु मिश्र
झाल्याने विघडल गेला जो सोने
रूपे इ० पदार्थ तो व त्याचा कला
जो अलंकार इ० तो.

हिणवणे (धा. ना.) हिणावणे.

हिणवर (पु. ना.) बायकोपेक्षा दि-
सण्यात अप्रौढ दिसतो जो दादला
तो. २ (न. ना.) तशा प्रकारचे
दापत्यसंबंधास दिसने जे वैषम्य ते.
हिणावणे (धा. ना.) कोणिकाचे अंगां
जो उणेवणा असतो तो भाषणादिद्वारा
बाहेर काढून त्यास लाजविणे.

हित (सं. न. ना.) काहीएकापासून
द्रव्यलाभ, दुःखनिरास इ० रूप आ-
पले होते जे बरे ते. २ ब्याच्या यो-
गाने ते बरे होते तो.

हिंदोळा (पु. ना.) चौपाळा. २ (प्र०)
चौपाळा इ० संबंधी श्लोका तो.

हिनसुदा (वि०) प्र०) हिरमुसलेला.

हिपुटी (वि०) (प्र०) कटी.

हिम (सं. न. ना.) बर्फ. २ हीव.

२ थंड जो सर्श किं० तद्विशिष्ट प-
दार्थ तो.

हिमटा, ट्या (वि०) भक्ष्यादि पदार्थ
ब्याच्यान कोणास पाहिजे नितका
घालवत नाही कि० देवत नाही
अशा सभावाचा जो मनुष्य तो.

हिमत (अर० स्त्री. ना.) कोणेक
कार्य करण्याविषयी कोणिकाचे अंतः-
करणान असत्ये जो धमक तो.

हिमाईत (अर० स्त्री. ना.) लोकांनी
मानावे, भय वागवावे, असे वजन
पडायास कारणीभूत कोणिकास को-
णेक समर्थाचा असतो आश्रय तरूप
जे वळ तो.

हिमांशु (सं. पु. ना.) (प्र०) चंद्र.

हिये (न. ना.) (प्र०) हृदय. २ भय.

हिय्या (सं. हृदय) (पु. ना.) कोणेक
अवघड कार्याचेठायी प्रवृत्ति न हो-
ण्यास प्रयोजक जी भय, लज्जा,
निर्वलता इ० प्रतिबंधके तीं न गाणि-
ता त्या कार्यामध्ये प्रवृत्ति होण्यावि-
षयी अंतःकरणाची करितात जी
दृढता तो.

हिरडी (स्त्री. ना.) जेथे दात उगव-
तात असे जे मुखात दोन अवयव
आहेत ते प्रत्येकी. कि० त्यांमध्ये दात
उगवायाची जी निरानिराळी स्थाने
तीं प्रत्येकी.

हिरणे (धा. ना.) (प्र०) हरण करणे.

हिरण्य (सं. न. ना.) सुवर्ण नावाची
धातु.

हिरमुसणे (धा. ना.) कोणेक कर्माचे
ठायीं हीसेनें जो वागत असतो त्यास

कोणी दुर्भाषणादि केल्यामुळे त्यानें हिलाहरकत (अर० स्त्री. ना.) हिला,
ती होस सोडून विरस होणे. आणि हरकत इ० तो.

हिरमोड (पु. ना.) काहीएक का- हिवज्वर (पु. ना.) हिमज्वर.

याविषयी धरिला असतो जो उत्साह हिवासणे (धा. ना.) (प्र०) हिरमुसणे.
त्याचा काही कारणांमुळे होतो जो हिशेब (अर० पु. ना.) एक जी वि-

हिरवट (वि०) सुमाराचा जो हिरवा शिष्ट संख्यांमतेन अवतर संख्या
तो. २ (प्र०) चिरडीस लवकर ये- निरनिराळ्या काढाया किं० अनेक
ऊन तापतो तो. ब्या पृथक् पृथक् संख्या त्या एक-

हिरवळ (स्त्री. ना.) हिरव्या लहान व न करून विशिष्ट संख्या करावी अ-

हिराहिरा (स्त्री. ना.) हिरिरी. सा जो संख्याव्यवहार, ब्याची सि-

हिरावणे (धा. ना.) कोणेकापासून धि सुलभपणे व्हावी झणून गुणाकार
कपटाने किं० बलात्काराने द्रव्य- इ० अनेक युक्ति बुद्धिमंतांनी करून

हिरिरी (स्त्री. ना.) कोणेक कार्य ठेविल्या आहेत तो आणि तेणेकरून
करण्याविषयी कर्पाचे अंगीं एकेक सिद्ध होते जें संख्येचें इयत्ता झणून
प्रयत्नाने उत्थित झाला असतो जो फल तो. २ न्यायप्राप्त जी रीति तो.

हिलगड (स्त्री. ना.) भानगड. ३ गणती.

हिलाल (अर० पु. ना.) उत्साहादि- हिशेबकितेव (पु. ना.) हिशेब इ०.

काचेठायीं प्रकाशार्थ भान पलिते इ० हिशेब (पु. ना.) हिशेब.
घालून पाजळ्यासाठीं एका काठीचे हिंसक (सं. वि०) हिंसा करण्याचा

अग्रास जें पणतीसारखें लोखंडा- स्वभाव ब्याचा तो.

चे पात्र संबद्ध केले असते तो. हिंसकणें, हिंसकणें (धा. ना.) दोर,

हिलावणे (धा. ना.) (प्र०) हलविणे. वृक्षशाखा, मनुष्यादिकांचा हस्ता-
हिला (अर० पु. ना.) धनी, साव- दि अवयव, इ० आचक्यानें विशिष्ट
कार, इ० काशीं सोईनें वागवि तें न करणे. २ कोणेकानें कोणेक काम

वागतां दाडगाई, कागावे, इ० रूप फिसकटे भेसें करणे. ३ कोणेकापा-
ब्या लबाब्या कोणी करितो तो. सून द्रव्यादि हिंसडणें.

२ प्रपंचादि कार्यानिर्वाहाविषयी हिंसका, हिंसका (पु. ना.) आचका.

कोणेकास कोणेकाचा असतो जो २ हबकाप्रथमार्थी. ३ हेलपटा.

आश्रय तो. ४ घडायस आलेले जें कोणेक का-

म त्यास कोणेक विघ्नसंबंधानें पड-

तो जो अडथळा तो. हिंसाकावणे (धा. ना.) कोणेकापासून

वस्तालंकारादि पदार्थ हिंसका इ०

कम बळानें किं० कपटानें ओढणें.
हिसणें, हिसणें (धा. ना.) अश्मान
खंकाळणें.

हिसळणें, हिसळणें (धा. ना.) पात्र-
स्थित जो उदकादि पदार्थ त्याणें ध-
का इ० वसत्यामुळे उरळणें.

हिसां (सं. स्त्री. ना.) मनुष्यादि जी-
वांचा जो वध ती.

हिसेरशी (फा० स्त्री. ना.) विभागा-
याचा अर्थ आणि विभागीयांची
संख्या तेच भाव्यभाजक कल्पून
त्रैराशिक रीतीनें विभाग करण्याचा
जो प्रकार ती व त्या प्रकारानें झाली
जी एकेकाची भिन्न भिन्न वांट-
णी ती.

हिंस (सं. वि०) हिंसा करण्याचा
स्वभाव व्याचा असा जो व्याघ्रसिं-
हादि प्राणी किं० व्याध, दालदी,
इ० कोणी तो.

हिस्सा (अर० पु. ना.) कोणिक अ-
र्थाचे अनेक जे वाटे ते प्रत्येकीं.

हीड (स्त्री. ना.) वळचण.

हीण (न. ना.) सुवर्णादि धातूंमध्ये
ताम्रादिकांचा जो मिश्रितांश अस-
तो तें. २ लोकांनीं हिणवायाजोगें जें
हीनत्व येतें तें.

हीन (सं. वि०) विवक्षित गुणधर्मा-
दिकांनीं रहित किं० विवक्षितपेक्षा
न्यून तो. २ नीच हलकें जें कर्मा-
दि तो.

हीर (पु. ना.) माड, पोंफळ, इ०-
कांचे पातीचे मध्ये जी काडी असत्ये
तो. २ (सं. वि०) श्रेष्ठ हिरा.

३ हीर भरणें इ० लचक भरणें.
हींव (न. ना.) थंडी. २ हिमवतर.

हुकमत (अर० स्त्री. ना.) कोणिका-
चा हुकूम कोणिकावर चालावा असें
जें कोणकाचे अंगीं सामर्थ्य असतें ती.

हुकमा (अव्य०) हुकूम केला असतां
जसें व्हावें, करावें, तसें होणें, करणें,
इ० कांचे वि०; परंतु त्या होण्याक-
रण्यास अनिष्टता असतां प्रयोग.
उ० पाऊस नको म्हटलें असतां हु-
कमा पडतो.

हुकार (पु. ना.) (अर०) यवनी सं-
प्रदायानें कागद पत्र इ० लिहयाचें
असतां प्रथम वर, जशी भामचे हिंदु
लोक श्री लिहितात त्याप्रमाणें जें अक्षर
काढितात तो. २ हुंकार.

हुंकार (पु. ना.) कोणी काहीं एक गो-
ष्ट सांगत असतां किं० विचारली अ-
सतां करितात जो हूं असा शब्द तो.

हुंकार (पु. ना.) कोणिकास दटावत्ये
समयीं जो हूं असा शब्द करितात तो.

हुंकारा (पु. ना.) कोणी काहीं एक
गोष्ट सांगत असतां जो, मध्ये मध्ये हूं
असा शब्द ऐकणारे करितात तो.

हुकी (स्त्री. ना.) कोल्हाचा जो स्व-
जातीय शब्द ती. २ काहीं एक कार्य
करण्याविषयीं कोणिकास येत्ये जी
उत्कलिका ती.

हुकूम (अर० पु. ना.) आज्ञा.

हुकूमनामा (फा० पु. ना.) वादी प्र-
तिवादी यांचे वादाचा निर्णय झाल्या-
नंतर जो खरा उरतो त्यास सरका-

रातून जें निर्णयपत्र करून देत असतात तो.

हुका (अ० पु. ना.) गुडगुडी.

हुकी (स्त्री. ना.) हुकी द्वितीयाशी.

हुंगणें (भा. ना.) कोणेक पदार्थाचा वास घेणें. २ कोणेक गुप्त गोष्ट काही एका लक्षणावरून जाणणें.

हुच्चहुच्चा (वि०) प्रपंचाचे खटल्याकडे ज्याचें अगदीं चित्त नाहीं, खेळणें, वाता छाटणें, तमाशा पाहणें, दुसऱ्याच्या कुचेष्टा करणें, इ० विषयावर ज्याचें सर्वदा लक्ष्य अशा सभावाचा जो तो.

हुजत (अ० स्त्री. ना.) वाकड्या रीतीनें जो उगीच वाद तो. २ शेत सारा इ० सर्वंभी कुत्रास सरकारातून देतात जी पावती ती.

हुजरात (बी. ना.) (अ०) सरकाराचे दिमनीस न लावितां सरकाराने आपले खासगीकडे ठेविली असत्ये जी फौज ती. २ कोणकापाशीं असतात जीं दास, दामि, शिष्ये, खिजमतगार, कुतरी, मांजरे, इ० त्यांस म्हणतात.

हुजऱ्या (पु. ना.) राजा इ० काजवळ जो खिजमतगार असतो तो.

हुजूर (अ० अव्य०) समक्ष. २ मुख्य सरकारात. ३ (पु. ना.) राजकीय व्यवहाराची जागा.

हुटहुट (स्त्री. ना.) कोणेक गोष्टीविषयीं केव्हा करीत, केव्हा होईल, केव्हा पाहीन, केव्हा जाईन इ० रूप जो भाव अंतःकरणाने होतो. जेणेकरून

रून ती गोष्ट तशी होईपर्यंत चित्त उद्विग्न असतें ती.

हुडकणें (भा. ना.) धुंडणें.

हुंडका (पु. ना.) रडें यावयाचे पूर्वी पोटातून रड्याचा येतो जो उभड तो. २ गाय, म्हैस, इ० कांचे वांसरून आपले आईस पितेसमयीं दुग्ध यावें म्हणून कासेस करितें जो मुखानें प्रहार तो. ३ ओकी, वाहुमूर, इ० कांनीं कोणकास कोणी करितो जो प्रहार तो.

हुडहुडी (स्त्री. ना.) जीच्या योगानें शरीरामें कंप सुटावा, दौतखित्री पाजारी, हातपाय कांकडावे, असें व्यायामाजोगी जी शरीराने अभिषयित थंडी भरत्ये ती. [वा बुरूज.

हुडा (पु. ना.) (प्र०) किड्या इ० कां-

हुंडा (पु. ना.) मक्ताप्रथमार्थी. २ लग्नमध्मे पराम, वर्षक्षयांस जे वस्त्रालंकारादि यावयाचे म्यावढल उक्ती बोली ठरावन जे रोकड द्रव्य मुक्तीचा वाप घेतो तो.

हुंडाभाडा (पु. ना.) कोणेक व्यवहारीं भाडें, जकात, साग इ० खर्चाची निरनिराळी बोली न करिता तो व्यवहार पक्कून घेण्याविषयीं एकंदर करितात जो मक्ता तो.

हुंडारणें (भा. ना.) गाय, म्हैस इ० पशूंनीं आपऱ्या मस्तकेंकरून कोणेक मनुष्यादिकांस पलीकडे टकलणें. २ जवळ प्राप्त झालेला जो मनुष्यादि कोणेक पदार्थ किं० कोणेक गोष्ट तो खिसगणतीत न आणितो आपणापासून दूर घालविणें.

हुंडी (स्त्री. ना.) कोणिक स्थळीं कोणिक सावकारापाशीं ऐवज भरून त्यापासून दुसऱ्या स्थळींचि सावकारावर अमुक प्रतीचें अमुक संख्याक नाणें ध्यावें अशी जी चिह्नी घेतात ती. २ देशांतरीं मरण पावला जो कोणी आपला गोत्रज त्याचें लेखादि येतें जें वर्तमान त्यास म्हणतात. ३ एका स्थळीं रुझलेंलें जें आवा, तुळस इ० कांचें झाड तें दुसरे स्थळीं लावायाचें असता तेथून खणून काढतेसमयीं त्याचे मूलास आधारभूत जो मृत्तिंड राखीन असतात ती. आणि तद्दिशिष्ट तें झाड ती. ४ बुद्ध्याचे तोडास झोळीसारखी दोरी बांधून त्यावर फडकें घालून त्यात माती, शेण ठासून वसवावीं असा जो दव्या वर्साविनात ती. ५ जो धन्यात एक भेद आहे. [इ. ती.]

हुंडीपांडी (स्त्री. ना.) हुंडीचिह्नी हुडक (न. ना.) एक चर्मवाद्य आहे; जें सरदेने, जोशी इ० हातांत वाळगीत असतात. २ कोरडेशास आमटीसारखा पदार्थ करीत असतात तें. ३ (प्र०) वस्त्र.

हुंडेंभाडें (न. ना.) हुंडाभाडा.

हुतवह (सं. पु. ना.) अग्नि.

हुताश, हुताशन (सं. पु. ना.) अग्नि.

हुतास (पु. ना.) (प्र०) हुताशन.

हुतुतू (पु. ना.) एक मुलाचा खेळ आहे. २ पोर्त आपला अध्ययनादि व्यापार सोडून ओरडणें, उक्या मारणें इ० रूप करितान जी दांडगाई ती.

हुंदका (पु. ना.) हुंडका. [प्रथमार्थी.] हुंदडणें (धा. ना.) हुंदारणें प्रायः हुंदडा, हुंदडा (पु. ना.) हुंडका प्रायः प्रथमार्थावाचून. २ जरीमरी-सारखा एक रोग आहे तो आणि तदभिमानिनी जी देवता ती. ३ मार्गादिकांचे ठायीं काहींही भडचण असो परंतु त्यास न गणितां जो. रोख भरला असतो त्या रोंखानें धडक जाणारा जो मनुष्य, पशु इ० त्यास आरोपानें म्हणतात. ४ सोंग्यांचे खेळांत एकच फिरती जी सोंगटी राहात्ये तीस म्हणतात.

हुद्दा (अर० पु. ना.) हवालदारी, सुभेदारी इ० रूप जो कोणिकाकडे असतो अधिकार तो. २ ताशा, मफा, ढोल ही तीन वाद्यें तीं व त्यांचे जे वाजविणारे ते प्रत्येकीं.

हुनर (फा० पु. स्त्री. ना.) युक्ति.

हुन्नर (पु. स्त्री. न. ना.) हुनर.

हुप (स्त्री. ना.) (प्र०) उत्सुकता. २ भये.

हुवणें (धा. ना.) (प्र०) कणहणें.

हुंवरणें (धा. ना.) हुंवरणें. २ शब्द करणें.

हुबहू (अर० अर्थ०) कोणिक अर्थार्थी सर्व धर्महीकरून सादृश्य असल्यामुळ केवळ तोच हा अशी प्रतीति होई असें कोणिक अर्थानें असणें दिसणें, बोलणें इ० कांचें वि०.

हुबेहूब (अर्थ०) हुबहू.

हुंबा, वया (वि०) (प्र०) रडका, रव्या.

हुमणी (स्त्री. ना.) (प्र०) बुकी, ठोंसरा.

हुमा (वि०) हुम्मा.

हुमाणा (पु. ना.) उखाणा.

हुम्मा (फा० पु. ना.) एक पक्षी आहे, जो कधीही भुईवर बसत नाही.

हुम्मा (वि०) मोठे काहीं अडचणीचे काम आपल्यामुळे दुसऱ्याने किती जरी घाई केली तरी ब्याचे आसनही ढळू नये, कोणी काहीं विचारले पु. सले असता झटकर उत्तर ब्याचे मुखातून निघत नाही, फारच झाले तर कदाचित् हूं मात्र झणेल अशे स्वभावाचा केवळ मंद जो मनुष्य त्यास निदेने म्हणतात.

हुरडफुंक्या (पु. ना.) तावृश लढाईचे उपयोगी नव्हे, सरासरी नावाचा मात्र शिपाई त्यास निदेने म्हणतात. २ रिकामचोट, जो कांहीं कामाचे उपयोगी नाही असा मनुष्य ते.

हुरडा (पु. ना.) जोंधळ्याची ओले कणसे भर्मीत भाजून त्याचे खायासाठी काढितात जे दाणे तो. २ तशी भाजून खायाचे योग्यतेस आले जी जोंधळ्याची ओली कणसे तो.

हुरपळणे, फळणे (धा. ना.) आ कि० तसदृश तप्त जो फुंपाटा, धुरळा इ० तेंपेकरून कोणक पडावर वर दगध करणे.

हुरमत (अर० स्त्री. ना.) अडू.

हुरमूज (अर० स्त्री. ना.) कविसारिखा एक मृत्तिकाविशेष आहे.

हुररेवडी (स्त्री. ना.) कोणी चालताना पडला, बोलताना कचरला इ. कांहीं उपहासास कारण झाले अ

तां अनेक पोरें इ० हुर करून जी त्याची बचेरी करितात ती.

हुरहूर (स्त्री. ना.) कांहीएक गोष्ट आपल्या हातून गेल्यामुळे जीवास लागत्ये जी चटपट ती. २ (प्र०) उदासी.

हुरळणे (धा. ना.) आपले अवसान किती, ही गोष्ट केवढी, ही आपले हातून होईल की न होईल, हिचा परिणाम बरा होईल की वाईट होईल इ० विचार न करिता प्रवृत्त होण्याविषयी एकाएकी मोठ्या उत्साहाने विशिष्ट होणे.

हुरूप (पु. स्त्री. ना.) कोणक कार्य करण्याविषयी अंतःकरणाच्याठावी उद्यत्त होतो जो उत्साह तो. ती.

हुरमत (स्त्री. ना.) हुरमत.

हुर (अव्य०) कोणकाची अप्रतिष्ठा व्हावी म्हणून चेष्टा करायाची असता याचा प्रयोग करितात. [दंगा ती.

हुलकट (स्त्री. ना.) चोर इ० काचा

हुलकावणी (स्त्री. ना.) हा अमुक करणार आहे कि० अमकेकडे जाणार आहे इ० रूप आपले कर्तृत्वाचा रोख दुसऱ्याचे ध्यानात यावयाजोगी चेष्टा, भाषण इ० जें कांहीं करितात ती.

हुशार (फा० वि०) सावध.

हुशारी (फा० स्त्री. ना.) सावधपणा.

हुसकटणे (धा. ना.) उसकटणे. २ हुं-डारणे द्वितीयार्थी. ३ गाय, म्हैस इ० पशूनीं बाघ इ० कांस पाहून बुजणे.

हुसकणें (धा. ना.) हुसकटणें द्वितीयतृतीयाथी.

हुळहुळणें (धा. ना.) भंगावर केश फिरविला असतो किं० मुंगी इ० कीट चालला असतो कंडू हाण्याजोगा कोणेक शरीराभगव.विशिष्ट होणें. २ तसा कंडू उलज्ज हाण्याजोगें केश किं० मुंगी इ० कानिं संचरित होणें. ३ तोंड, हात, पाय इ० अवयवांनीं बोलणें, मारणें, चालणें इ० स्वस्व-व्यापारीं उत्कंठा लागायाजोग्या कंडू-विशेषानें विशिष्ट होणें.

हुळहुळा (वि०) घर्षणादि कारणामुळें इतर पदार्थस्पर्शाविषयीं असहिष्णु झाला जो हस्तपादादि अवयव तो.

हुळहुळ (स्त्री.ना.) हुळहुळण्यास कारणभूत जो कंडूविशेष प्राप्त होतो तो.

हुळा (पु. ना.) भक्षणार्थ ओल्या हरभऱ्याचे भाजलेले जे घाटे तो.

हूँ (अव्य०) हाँ या अर्थी.

हूक (स्त्री. ना.) उसण. २ को-ल्ह्याचा स्वजातीय शब्द ती. ३ को-णेक गोष्टीविषयींची उठव्ये जी बात-मी ती.

हूड (वि०) युद्धादिप्रसंगीं मागला पु-ढला विचार न पाहता उढी घाल-ण्याचा स्वभाव व्याचा तो. २ भारी खोडकर जें पोर व्यासही म्हणतात.

हूल (स्त्री. ना.) हुलकावणी. २ हुलकट.

हूळ (स्त्री. ना.) दुसऱ्यास काहीं सु-चं नये, त्याणें घाबरलें जावें अशी कौणी करितो जी घाई ती.

हृदय (सं. न. ना.) वक्षस्थल. २ अं-

करण. ३ कोणेकाचे मनातील किं० भाषणातील आशय तें.

हृदयशून्य (सं. वि०) (घं०) निष्का-ळजी जो मनुष्य तो.

हृद्रत (सं. वि०) हृदयस्थ जो कोणेक अर्थ तो. २ (न. ना.) हृदयातील अभिप्राय तें.

हृद्रोग (सं. पु. ना.) अंतःकरणास निरंतर असत्ये जी काळजी तो.

हे (अव्य०) संबोधनाचें द्योतक हे अव्यय आहे.

हेंकट (वि०) दुसऱ्यानें बरी गोष्ट सांगितली तथापि ती न ऐकता आपलेच हेंक्यानें वर्तण्याचा स्वभाव व्याचा तो.

हेंकड, हेकड (वि०) हेंकट.

हेका, हेंका (पु. ना.) कोणेक गोष्टी-विषयीं प्रबळ जी इच्छा किं० को-णेक तऱ्हेची समजून होव्ये तिचा भार अंतःकरणावर पडल्यामुळें तद-नुरोधेंकरून तिकडे अंतःकरणाचा वळला असतो जो झोंक तो, तद्विषयीं अनेक दोष दिसत असले किं० अ-सें करूं नये, हें ठीक नव्हे असें लोक सांगत असले तरी आबरला जात नाही तो.

हेकाड (वि०) (घं०) हेकेखोर.

हेगाडा (वि०) लिहिणें, बोलणें, ता-सणें, उचलणें, टाकणें, इ० यच्चपा-वन् कर्माविषयीं जी युक्ति असावी ती व्याचे भंगी नाही, दुसरा सांगत शिकवीत असताही ती मनात येऊं नये आणि हातपाय इ० अवयव त-दनुकूप वळूं नये. अतएव कर्ममात्रात

व्याचा अडाणीपणा दिसण्यात येतो अशा स्वभावाचा जो मनुष्य तो कि० त्याचें तदनुसार बोलणें इ० कर्म तो. २ आपल्यापेक्षा व्याच्या रीति, भाषा, इ० अगदीं वेगळ्या, अवएव आपले संप्रदायास मिळत नाहीत असे जे देशांतरस्थ लोक त्यास आणि त्याची भाषा, रीति इ० त्यास म्हणतात.

हेजीब (सं. पु. ना.) (प्र०) दूत, सेवक.

हेंटाळणी (स्त्री. ना.) हेलना.

हेंटाळणें (धा. ना.) कोणिकास कि० कोणिकाचे भाषणादिकास हेंटाळणीनें युक्त करणे.

हेड (स्त्री. ना.) वणजारी इ० लोक विकायाकरितां नेतान कि० आणितान जो गाय, म्हेंस, इ० पशूंचा समुदाय ती.

हेडया (पु. ना.) हेडीचा व्यापार करणारा जो मनुष्य तो. २ कोणिकास कांहींएक वस्तूची गरज लागली असतां ती वस्तु अमुक ठिकाणी आहे, अमुक उपायानें हस्तगत होईल असें जाणव असतो असा जो पुरा माहितगार त्यास म्हणतात.

हेत (सं. अप. पु. ना.) हेतु, इच्छा.

२ (प्र०) मनातील इ० अभिप्राय.

हेतु (सं. पु. ना.) कारण, निमित्त. २ हेतु.

हेंदर (स्त्री. न. पु. ना.) विष्टा, केरकचरा, इ० रूप जी घाण ती. तें. तो.

हेंदरा (वि०) अमंगळ तो. २ व्याचे अर्गी आटोप, ठाकठीकपणा, इ० नाही असा जो मनुष्य कि० त्याचें भाषण, भाचरण, इ० तो.

हेम (सं. न. ना.) सुवर्ण.

हेमकट (वि०) (प्र०) सोनेरी.

हेर (सं. पु. ना.) कोणिक गोष्टीचें वर्तमान जाणून विवक्षित स्थळीं कळवावें झणून त्या कामावर राजादिकांनीं नियुक्त असतो दूत तो. २ (स्त्री.) कोणिक पदार्थ हेरायाकरितां व्यावरून दृष्टीचें जें परिवर्तन ती.

हेरणें (धा. ना.) कोणिक पदार्थ सूक्ष्म दृष्टीनें पाहणें. २ कोणिक पदार्थ कोणिकास स्पष्टपणें पुरता दिसणें.

३ टेहेळणें.

हेरफेर (पु. स्त्री. ना.) कोणिक अर्थाचें कोणिक अर्थाशीं मूल्य, प्रमाण, गुण, इ० कून जें अंतर असते तो. ती. हेरून नफेरून (अव्य०) फारून नफेरून.

हेन्या (पु. ना.) टेहेळ्या.

हेल (पु. स्त्री. ना.) कोणिकाचें ओझे आपल्या अंगावर घेऊन गांवांतले गांवांत कि० दोन चार कोसांवर स्थलांतरां नेऊन पोचवण्याचें जे कर्म व ते ओझे व तत्संबंधी जो मजुरी तो.

ती. २ कोणास पुत्र, कन्या, झाली असतां त्याचे घरी शुद्धस्त्रिया इ० दहा दिवसांचे आत आणून घालितात जो जल, दुग्ध इ० पदार्थ तो.

३ वाहून नेण्याकरितां गाड्यांवर रचलेला जो कडवा, गवत, यांचा ढीग तो. ४ गाणें, रडणें, ओरडणें, यांसंबंधी जो मोठा दीर्घस्वर त्यास झणतात.

हेलकरी (पु. ना.) हेल वाहून उपजीविका करितो तो. २ कोणास अपत्य

- झालें असना हेल घालणारा जो तो. हेळसणें (भा. ना.) हेळणें.
 हेलकावणें (भा. ना.) जरू, नौका, हेळा (अव्य०) (प्र०) क्षणीत. २ स-
 ह० कांनी हेलकावणें विशिष्ट होणें. तर. ३ (स्त्री. ना.) दृष्टि.
 हेलकावा (पु. ना.) समुद्र, तटाक, हेळी (पु. ना.) (प्र०) सूर्य.
 इ० सवंधी उदक, वक्षाची टहाळी, हेगई, गय, गयी (स्त्री. ना.) हयगई.
 इ० कांस वाय्नादिकांचे धक्क्यानें कि० हेवत (स्त्री. ना.) धातों, धाक.
 हस्तादिकें करून हलविण्याने वसतो जो शोंका तो आणि त्या योगानें त्याच्या हैराण (अर० वि०) दुखणे, वाहणे,
 आश्रयें करून स्थित जे नौका, म- श्रम इ० योगानें ज्याचे भगीं ईषत्-
 नुश्य, इ० त्यास वसतो जो शोंका तो. ही सामर्थ्य राहिलें नाहीं अतएव थ-
 हेलगा (पु. ना.) रेडा. कला, व्याकूल झाला जो तो.
 हेलना (स. स्त्री. ना.) मनुष्यादि हेहय (स. पु. ना.) (प्र०) सहसा-
 कोणेंक अर्थाची हा क. पदार्थ, यांत जुंनस म्हणतात.
 काय आहे, याला कोण विचारतो हो (अव्य०) होय. २ कोणेंक प्र-
 अशा भावानें जी गणना ना. वृत्तीप्रियी कोणिकाचे अगी आरब्ध
 हेलपटणें (ना. ना.) कोणेंकास हेल- असतो जो वेग तो आटोपून स्वस्थ
 पव्यानें युक्त करणें. २ वाडी कि० रहा अशी जी त्या दुसऱ्यास करा-
 शत्रु कि० कोणेंकाचे काम, भाषण याची प्रेरणा निचें पाचक हे अव्यय.
 इ० लटपटले जाई असें करणें. ३ अहे ४ कोणेंकास वाडी गोष्ट
 हेलपटा (पु. ना.) केशरूपेकरून हटकून सांगावाची असता त्या वा-
 मानिला जो विरक्षित स्थळार्थन चाल- क्यपुढे कि० त्यातील क्रियापदापुढें
 ण्याचा व्यापार तो. २ कोणेंक मार्गा- याचा योग होतो. उ० सावकाश
 स नोंदवणापेक्षां दीर्घना यात्रयास जेन हो, सांगितलेलें काम कर हो.
 कारणीभूत जो वक्रता असत्ये तो होआवें - व्हावे.
 आणि त्या मार्गानें चारुणारा जो होईक (न. ना.) (प्र०) होष्यमाण.
 त्यास अधिक चालण्यानें श्रम पडतो होऊन (अव्य०) इतरांचे प्रेरणेंनाचून
 तो. ३ फिरकाडाप्रथमार्यो. आपलेभाषण, तत्तदर्थवाचक शब्दा-
 हेला (पु. ना.) हेलगा. [चमळणे. पुढें याचा प्रयोग. उ० तो होऊन
 हेलावणें (भा. ना.) हलविणें. २ उ- जर मुळगी यावयास आला तर क-
 हेवड (पु. ना.) (प्र०) गुंताडा. रानें; मी होऊन जाणार नाहीं.
 हेवा (पु. ना.) स्वर्धा. २ द्रव्यादिविष- होकरणें (भा. ना.) (प्र०) बोलावणें,
 यक कोणेंकास असतो जो सोसतो. हाक मारणें.
 हेळणा (स्त्री. ना.) हेलना. होका (पु. ना.) पूर्वादि दिशासभ-

नाचे उपयोगी लोहचुंबकाचें एक होषळ (वि०) पोकळ. २ निरर्थक. यंत्र आहे.

होकार (पु. ना.) रुकार.

होकारणें (भा. ना.) बोलावणें.

होगा (वि०) भंगीं तावृश भाबरक शक्ति नाही, मंद, भाळशी भसा जो मनुष्य तो. २ डांडगा जो मनुष्य त्यास म्हणतात.

होगाडणें (भा. ना.) कोणेकास अधिकारादिकांवरून घालविणें. २ हा- रणें. [निज्ञा.

होड (स्त्री. ना.) पैज. २ (प्रं०) प्र-

होडकी, होडकें (स्त्री. न. ना.) ल- हान जो होडी नी. तें. २ प्रसंगीं लघुत्व मानून होडी, मचरा यासही म्हणतात.

होडगें (न. ना.) होडकी.

होडा (पु. ना.) खळगा.

होडी (स्त्री. ना.) मोठें एक लाकूड खोदून त्याचें जें जलगान करीत असतात ती.

होतकर करू (वि०) विद्वत्ता, पुष्टि इ० जें गुण ते थोडथोडे कोणेकाचे भंगीं प्रकट होऊ लागल्यामुळे हा त्या गुणांनीं उत्तरोत्तर वाढत वाढत विवक्षित योग्यतेस पावेल असें वाटा- याजोगा मनुष्य, पशु, वृक्ष इ० तो.

होतव्य (न. ना.) भवितव्य. [रणारा.

होता (स. पु. ना.) (प्रं०) हवन क-

होन (पु. ना.) सुमारे चार रुपयांचे

किमतीचें एक सोन्याचें नाणें आहे.

होवेणें (भा. ना.) (प्रं०) होऊन जाणें.

होय (अव्य०) कोणेकानें काहींएक गोष्ट सांगितली असतां तद्विषयींचे मान्यतेचें जें उत्तर कि० कोणेकानें काहीं गोष्ट विचारली असतां ती गो- ष्ट झणतोस तशीच आहे झणून सांगायचें जें उत्तर त्याचें बोधक हें अव्यय.

होयवा, होयावा (पु. ना.) कोणी काहीं गोष्ट सांगितली असतां त्याती- ल गुण दोष न पाहतां होय होय झ- णण्याचा स्वभाव व्याचा तो.

होरणें (भा. ना.) कोणेक स्थळचा खळगा, विहीर, कि० शरीरावरील क्षत, छिद्र इ० मृत्तिका इ० कानीं भरे असें करणें. २ अलंकार इ०- कानीं शरीरावयवादि व्याप्त करणें.

होरपळणें, पाळणें (भा. ना.) हुरपळणें.

होलपटणें (भा. ना.) फळ पाडणें इ० कासाठीं वृक्षादिकांवर होलपाटा फेकणें कि० तद्वद्वारा आत्मफलादि प्रहारविशिष्ट करणें. २ (न. ना.) होलपाटा.

होलपाटा (पु. ना.) वृक्षादिकांवरील फलादि पाडण्यासाठीं वर झुगाराया- करितां घेतात जो हाति दोन हात लाव लाकडाचा तुकडा तो.

होष (अर० पु. ना.) काहींएक क- संव्य गोष्टीविषयीं जो कोणेकास उ- स्तादविशेष असतो तो. २ कोणेक प्रसंगीं कोणेक कर्म करण्याविषयीं बुद्धीव्यागर्षी असतें जें अवसान तो, परंतु संकटप्रसंगीं प्रयोग.

प्रध्यमाण (न. ना.) होवध्य.

होहोखरेंच (अध्य०) कोणेक गोष्टीची भक्स्मात् होये जी स्मृति निचा हा उच्चार आहे. [या अर्थी.

होळणें (धा. ना.) ओहोळणें. २ भुणें

होळाव (पु. ना.) (ध०) पालन.

हौद (अर० पु. ना.) उदकावि पदार्थ साठवून ठेवायाकरिता दगड, विटा, चुना, इ०कांचें चतुष्कोणाकारक जें पात्र करितात तो. २ पाणी तापवायाकरिता कि० ठेवायाकरिता जें तडाकार भातुमय पात्र करितात तो.

हौदा (हौद) (पु. ना.) हत्तीचे पाठीवर ठेवून भात वसावयाकरिता हौदासारखे आकारविशेषाचें काळादिकांचें भासन करितात तो; ज्यावर छाया नसये. २ तालीमखान्यात कुशी खेळणें इ०कांसाठी हौदासारखी खळी करितात तीस क्षणनात.

हौशा (वि०) राहिले तशी खुशाली खुशाली, गाणें बजावणें, इ०कांनीं आपले मनाची हौस पुरविण्याचा ज्याचा समाव तो.

हौस (अर० स्त्री. ना.) कोणेक गोष्टीविषयीं पामर्थ्ये काहीं चमत्कार आहे अशी भावना असल्यामुळे हें पाहवें, हें करावें, हें प्यावें, हें भोगावें, इ० वाटयाजोगा जो भंतःकरणान उत्साहविशेष असतो ती.

ह्रद (सं. पु. ना.) डोहप्रथमाची.

ह्रस्व (सं. वि०) विवक्षित प्रमाणवून

ज्याची लांबी कि० उंची कमी ते.

२ ज्याच्या उच्चारणाम एक मात्रात्मक काळ लागतो असे जे भ, इ, उ, ञ, ल, हे स्वर ते प्रत्येकीं.

ह्रास (सं. पु. ना.) काहींक गोष्ट कि० पदार्थ यांचा जो उत्तरोत्तर कमीपणा तो.

व्हावा (कि०) राहिले या अर्थी हें क्रियापद; परंतु जो अपेक्षाविषय अर्थ असतो त्याच्या लिंगानुरोधेकरून याला लिंगकाय होतें.

—ळ—

ळ— हा वर्ण चीतिसावें व्यंजन आहे. हा वर्ण भारंभीं भसलेले शब्द नाहींत.

—क्ष—

क्ष— हा वर्ण पन्निसावें व्यंजन आहे.

क्षइण्यु (वि०) क्षयिण्यु.

क्षण (सं. पु. ना.) मुहूर्तांमक कालाचा वारावा जो भेद तो. २ केवळ सूक्ष्म जो कालविभाग तो.

क्षणदाचर (सं. पु. ना.) (ध०) राक्षस. क्षणभंगुर (सं. वि०) या क्षणीं आहे

पण भसाच उत्तर क्षणीं असेक भसा ज्याविषयी विश्वास ठेविता येत नाहीं असा जो संपत्ति, आयुष्य, देह, इ० नाशवंत पदार्थ तो.

क्षणक्षणा, क्षणीं (अध्य०) प्रतिक्षणीं.

क्षणिक (सं. वि.) क्षणमात्र ज्याची

स्थिति असें जें सुख, दुःख, इ० ते.

क्षणोक्षणीं (अध्य०) क्षणक्षणा.

क्षत (सं. न. ना.) व्रण. २ (वि०)

शस्त्रादि लागव्यामुळे व्रणविशिष्ट झाला जो तो.

क्षति (सं. स्त्री. ना.) द्रव्यनाशा.

झाल्यामुळे कोणकाची होत्ये जी हानि ती. २ आपणास कोणी काहीं वाईट बोलले कि० अभक्ष्यभक्षण आपल्या हातून घडले कि० द्रव्यादि-कांचा नाश, अपहार, इ० काहीं वाईट झाले असता चित्तास वाईट वाटवें असा जे अंतःकरणाने वि-कारविशेष उत्पन्न होतो ती.

क्षपा (सं. स्त्री. ना.) (प्र०) रात्र.

क्षम (सं. वि०) कांहींएक कार्य कर-ण्याविषयी शक्त जो कर्तादि तो कि० शक्य जें कार्य तो.

क्षमा (सं. स्त्री. ना.) कोणकासून आपलें अपराधादि अप्रिय झालें अ-सतां तेणेकरून होत असतो जो चित्तास क्षोभ तो न होऊं देता त्या अप्रियाचें करिनात जें सहन तो. २ सहिष्णुता. ३ पृथ्वी.

क्षमापन (सं. न. ना.) अपराधादिके-करून क्षुब्ध झाला जो कोणी त्यास गोड भाषण, आर्जव, इ०केकरून क्षमाविशिष्ट करण्याचा व्यापार ते.

क्षमी (सं. वि०) क्षमाशील.

क्षय (सं. पु. ना.) मरणें, जळणें, इ० कारणानें कोणिक अर्थाचा सर्व-स्वी कि० अंशतः होतो जो नाहीं-सेवणा तो. २ सूर्योदयानंतर प्रवृत्त जे तिथि, नक्षत्र, योग त्याणीं दु-सऱ्या सूर्योदयापूर्वी संपावे असा जो

त्याचा होतो न्हास तो. ३ क्षयरोग. ४ साठा संवत्सरातील शेवटला सं-वत्सर तो.

क्षयरोग (सं. पु. ना.) ज्याचे गोगानें शरीरातील सर्व धातु उत्तरोत्तर क्षीण होत जाऊत असा एक रोग आहे.

क्षयिष्णु (सं. वि०) ज्याचा क्षय अ-वश्य व्हावयाचा अशा स्वभावाचा जो आयुष्य, संपात्ति, इ० कोणिक अर्थ तो.

क्षयी (सं. वि०) क्षयरोगी.

क्षर (सं. वि०) अवयवशः क्षरून क्ष-रून नाहींसा व्हावा अशा स्वभावा-चा कोणिक अर्थ तो.

क्षरणें (धा. ना.) क्षणविशिष्ट होलें

क्षिति (सं. स्त्री. ना.) क्षमा.

क्षार (सं. पु. ना.) मीठ, समुद्रोदः

याचे रसासारिखा सहार सानीत ए-क रस आहे. २ तादृश रसविशिष्ट जें सैन्धव, पादिलोण, पावडखार, टाक-णखार, इ० कि० केळीचे सोप, आषाडा, वळदीचे पान, इ०कांची राख इ० पदार्थ ते प्रत्येकीं. ३ (वि०) तादृश क्षार रसविशिष्ट जो समुद्रो-दक, मीठ, कि० भौत्यपदार्थ इ० तो.

क्षालन (सं. न. ना.) प्रक्षालन.

क्षालण (न. ना.) क्षालन.

क्षालणें (धा. ना.) प्रक्षालणें.

क्षिति (सं. स्त्री. ना.) पृथ्वी.

क्षितिज (सं. न. ना.) दृष्टिमर्यादा-वृत्त झ० जेथपावेतो आपली दृष्टि पाहोचत्ये तशा प्रकारचे जें भूमीव-रील स्थळ तें.

क्षिती (स्त्री. ना.) क्षतिद्वितीयार्थी.

क्षिप्र (सं. अव्य०) लौकर.

क्षिप्रा (सं. स्त्री. ना.) खिरीस झणतात.

क्षीण (सं. वि०) क्षय होऊन नाहींसा झाला जो तो किं० अंशतः क्षय झाल्यामुळे अल्प शेष राहिला जो तो. २ कृश.

क्षीत (स्त्री. ना.) क्षतिद्वितीयार्थी.

२ खातरप्रथमार्थी.

क्षीर (सं. न. ना.) दुग्ध. २ उदक.

३ भकें, वड इ० कांचा पांढरा निघतो जो चीक तें. ४ खिरीस झणतात.

क्षीरोदक (न. ना.) स्निग्धास नेसायाचे उपयोगीं रेशिमाचें उंचें वस्त्र आहे, जें प्रायः ग्रंथीं प्रसिद्ध.

क्षीरोदकपाटोळा (पु. ना.) (ग्रं०) क्षीरोदक.

क्षुद्र (सं. वि०) आकारानें किं० योग्यतेनें लहान जो पदार्थ, मनुष्य इ० तो.

क्षुद्रघटिका (सं. स्त्री. ना.) सोने, रुपें, कासें इ० धातूंचे भूषणादिकास लावायाकरितां वाजायाजोगे हरभरा, करवंद इ० प्रमाणाचे, मण्याचे आकाराचे पोकळ जे पदार्थविशेष करितान ते प्रत्येकीं.

क्षुधा (सं. स्त्री. ना.) भूक.

क्षुब्ध (सं. वि०) क्षोभ पावला जो तो.

क्षुर (सं. पु. ना.) वस्त्रामुख्यार्थी.

क्षुरप्र (सं. पु. ना.) बाण.

क्षुलक (सं. वि०) योग्यतेनें केवळ हलका जो मनुष्य, कर्म, व्यापार, गोष्ट इ० तो.

क्षेत्र (सं. न. ना.) विवाक्षित लांबीरुंदीनें विशिष्ट जो जेत, गृह इ० कांचे उपयोगी भूतलविभाग तो. २ लांबी, रुंदी किं० लांबी, रुंदी आणि उंची या प्रमाणानीं विशिष्ट जो भूमि, पाषाण, काष्ठ, इमारत इ० अर्थ तें. ३ काशी, अयोध्या इ० स्थळ तीं प्रत्येकीं. ४ मनुष्यादिकांचें शरीर तें. ५ जी व्याची बायको ती त्याचें; परंतु बीजारोपद्वारा संततिरूप फल उत्पन्न होण्याविषयीं स्थलत्वेकरून विवक्षा असता प्रयोग.

क्षेत्रफल, फळ (सं. न. ना.) क्षेत्रनिष्ठ जी लांबी, रुंदी किं० लांबी, रुंदी आणि उंची एतद्वृत्त जें प्रमाण त्याची जी इयत्ता, जिचें परिज्ञान लांबीनें रुंदी गुणावी या रीतीकडून होतें तें. २ कोणेंक व्यापारासून येतें जें फळ तें; परंतु त्याची इतर व्यापारफलाशीं समता किं० विषमता यांचा विचार कर्तव्य असता प्रयोग.

क्षेत्रसंन्यास (सं. पु. ना.) काष्ठ्यादि कोणेंक पुण्यक्षेत्रीं राहून हें क्षेत्र सोडून मरणपर्यंत कोठें जावयाचें नाहीं असा जो कोणी धरितात नियम तो.

क्षेत्रस्थ (सं. वि०) काष्ठ्यादि क्षेत्रीं वास करणारा जो तो प्रायः ब्राह्मणाविषयीं प्रयोग.

क्षेत्रज्ञ (सं. पु. ना.) जीवात्मा.

क्षेप (सं. पु. ना.) प्रक्षेप. २ क्षेपक द्वितीयाधी.

क्षेपक (सं. पु. ना.) कोणेंक ग्रंथकाराचें ग्रंथांत इतरांनें कोणी घातलें असतें जें भोक्वाक्यादि ती. २ घ-

हादिकाचें सिद्ध झालेलें जें गणित तें स्पष्ट श्रावें म्हणून त्यांत मिळवावें किं० उणा करावा अशाविषयीं सांगितला असतो जो अंकराशि तो ३ क्षेपणकर्ता जो तो. [मालिंगन.

क्षेम (सं. न. ना.) कल्याण. २

क्षेमालिंगन (न. ना.) (प्र०) मित्रादिकास प्रीतीनें देतात जें आलिंगन तें क्षोणी (सं. स्त्री. ना.) पृथ्वी.

क्षोभ (सं. पु. ना.) प्रकृत्यवस्थेच्या ठायीं स्थित जो कोणेत अर्थ त्यास कोणेत उपाधिसंबंधानें काहीं वेग प्राप्त झाल्यामुळे त्याचे त्या अवस्थेचा होतो जो अन्यथाभाव तो. २ क्रोभावेशानें होतो जो अंतःकरणाचा अन्यथाभाव तो.

क्षौर (सं. न. ना.) वस्त्रपानें मस्तकादिसंबंधी केश काढण्याचा व्यापार तें.

क्षमा (सं. स्त्री. ना.) पृथ्वी.

क्ष्वेड (सं. न. ना.) विष.

—ज्ञ—

ज्ञ- हा वर्ण छत्तिसावें व्यंजन आहे.

(पु. ना.) बुध नामा ग्रह तो.

२ (वि०) जो व्या अर्थातें जाणतो तो तत्त्व. उ० शास्त्रातें जाणतो तें

शास्त्रज्ञ, किंचिन्त, सर्वज्ञ इ०.

ज्ञप्ति (सं. स्त्री. ना.) जाणीव.

ज्ञप्तिचिन्मात्र (सं. वि०) केवळ ज्ञानस्वरूप.

ज्ञातव्य (सं. वि०) ज्ञेय.

ज्ञाता (सं. वि०) कोणेत अर्थातें जाणणारा जो तो. २ (पु. ना.) सुज्ञ.

ज्ञाति (सं. पु. ना.) गोत्रज.

ज्ञान (सं. न. ना.) जाणीव, २ तद्द्वारा कोणेत विषयाचें होतें ग्रहण तें.

३ त्या विषयग्रहणाच्या जाणिवेच्या ठायीं कलित झाला असतो जो संस्कार तें. ४ चातुर्य. ५ ब्रह्मज्ञान.

ज्ञानघन (सं. वि०) परिपूर्ण ज्ञानस्वरूप तें.

ज्ञानचक्षु (सं. पु. ना.) बाह्येंद्रियाचा विषय नव्हे असा जो आत्मस्वरूपादि कोणेत अर्थ तो जाणव्याविषयी समर्थ जें कोणिकाचें ज्ञान तो. (वि०) तद्विशिष्ट मनुष्यादि तो.

ज्ञानदृष्टि (सं. स्त्री. ना.) ज्ञानचक्षु.

ज्ञानमात्र (सं. वि०) ज्ञानस्वरूप.

ज्ञानवल्ली (स्त्री. ना.) भागेश झणतात.

ज्ञानवायु (सं. पु. ना.) एक वातरोग आहे जो झाला असता अनेक प्रकारच्या बारीक मोठ्या कलना निघतात.

ज्ञानशक्ति (सं. स्त्री. ना.) (प्र०) ज्ञानेंद्रियपंचकास संज्ञा.

ज्ञानी (सं. वि०) शास्त्रव्यवहारादिसंबंधी विशिष्ट ज्ञान द्यास आहे तो.

२ (पु.) ब्रह्मज्ञानी.

ज्ञानोपदेश (सं. पु. ना.) आत्मज्ञानविषयक जो कोणिकास उपदेश करितात तो.

ज्ञेय (सं. वि०) जाणायास योग्य जो कोणेत विषय तो.

